ספרי׳ – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה״ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֲמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, י״ז סיון, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ כו׳
מוה״ר אשר שי׳

שלום וברכה!

אחרי הפסק ארוך, סו״ס נתקבל מכתבו מי״ג אייר, אודות עניני הישיבה, ובטח בינתים נתקבל ג״כ המענה שלי על שם הנהלת הישיבה, ולפלא שעד עתה לא כתבו ממהלך הענינים מאז. ויה״ר שיהי׳ זה סימן לטובה, שכיון שאין כותבים הרי הכל שלום והצלחה. ובודאי למותר לזרז ולעורר שככל אשר ביד כת״ר שי׳ לעשות בזה - יעשה, לרבות שגם אם נצרכה נסיעה למעלבורן לעתים תכופות יותר, לא תהי׳ בזה מניעה.

לפלא שאינו מזכיר דבר אודות עסקנותו בסידנעי. ויה״ר, אשר גם זה יהי׳ סימן לטובה.

בנועם קראתי רשימת המשתתפים בחלוקת הש״ס, אף שאין ניכר, מתוך הרשימה, למתי - בל״נ - יסיימו, אם מצטרפים בזה עם חלוקת הש״ס דכאן שבמילא הוא בי״ט כסלו, או הגבילו למועד אחר, בכ״א - יה״ר שיהי׳ בהצלחה, וכפי המבואר במכתבי מאז אודות חלוקת הש״ס, שע״פ הסוגיא (שבת צ״ג ע״ב) לענין שנים שעשו דזה אינו יכול כו׳, הנה י״ל, שלכל **אחד** מהמשתתפים יש לו הזכות כאילו למד **כל** הש״ס. ומטובו למסור את איחוליי וברכתי לכאו״א מהמשתתפים.

מוסג״פ קטע משיחת ש״ק מברכין סיון, אשר באמת תוכנו כל השנה זמנו הוא, כיון שנתינת וקבלת התורה ה״ה בכל יום - כחדשים, וכלשון ברכת התורה - נותן התורה, לשון הווה.

בכבוד וברכת הצלחה בעניני הכל והפרט,

מ. שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד"ה להבין ענין טענת המרגלים
שבת פרשת שלח, מבה"ח תמוז, ה'תשכ"ה..... ה

ד) שיחת יום א' פ' שלח, כ"ף סיון, ה'תשכ"ה..... יא

ה) שיחת ש"פ שלח, מבה"ח תמוז, ה'תשכ"ה ..... טו

ו) לקוטי-שיחות פרשת שלח כרך יח, ג..... יז

ז) לקוטי-שיחות פרשת שלח כרך יח, ד ..... כד

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח
המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל ..... כט

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת שלח ..... ל

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת שלח ..... לא

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת שלח ..... נט

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת שלח ..... ס

יג) לוח "היום יום" לשבוע פרשת שלח..... סט

יד) הלכה יומית לעיון ברמב"ם ..... עב

שיעורי רמב"ם

טו) – ג' פרקים ליום, לשבוע פרשת שלח..... עה

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת שלח ..... קמה

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת שלח ..... קסה

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כא, דברי הימים פרק ה..... קסו

יט) משניות – מסכת תרומות
ביאור קהתי..... קסח

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... קעה

כא) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף קד עד דף קי..... קעו

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו"ר הזקן ..... רד

כג) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן ..... רד

כד) לקוטי תורה המשך ביאור על פרשת נשא
אדמו"ר הזקן ..... רו

כה) תורת חיים
אדמו"ר האמצעי ..... רח

כו) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך
אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... רט

כז) תורת שמואל תרל"ג
אדמו"ר מוהר"ש ..... ריא

כח) ספר המאמרים – המשך תער"ב
אדמו"ר מוהרש"ב..... ריא

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו"ר מוהריי"צ..... ריג

ל) ספר השיחות ה'תש"ד-ה'תש"ה בלה"ק
אדמו"ר מוהריי"צ..... רטז

לא) ספר הזכרונות פרק קיד..... רטז

לב) אגרות קודש
אדמו"ר מוהריי"צ..... ריט

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רכ

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רכח

לה) ביאורים לפרקי אבות פרק ג..... רכט

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת שלח..... רל

לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת שלח, מבה"ח תמוז, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

לְהָבִין עִנְיַן טַעֲנַת הַמְרַגְּלִים שֶׁלֹּא רָצוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ שֶׁהִיא אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ[1], יֵשׁ לְהַקְדִּים וּלְבָאֵר הָעִנְיָן דְּאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת[2] (שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ "אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ"), שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים[3]. פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַלְכִּין קַדְמָאִין דְּ'תֹהוּ' נָפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, הִנֵּה סְפִירַת הַמַּלְכוּת (אַרְעָא) רַק אִתְבַּטְּלַת מִפְּעוּלָתָהּ, אֲבָל לֹא נָפְלָה בַּשְּׁבִירָה כוּ', וְטַעַם הַדָּבָר[4], כִּי הַטַּעַם לְסִבַּת הַשְּׁבִירָה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בָּהֶם בְּחִינַת יֵשׁוּת כוּ', וְעִנְיָן זֶה הוּא רַק בִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת, וְלֹא בִּבְחִינַת מַלְכוּת, שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת יֵשׁ מוּרְגָּשׁ כָּל־כַּךְ, וְהַיְנוּ, שֶׁעִם הֱיוֹתָהּ בְּחִינַת יֵשׁ, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בָּהּ גַּם בְּחִינַת בִּטּוּל, וְסוֹבֶלֶת בְּטִבְעָהּ שְׁנֵי הַפָּכִים הַלָּלוּ יַחַד, וְלָכֵן לֹא הָיָה בָּהּ שְׁבִירָה וּנְפִילָה לְגַמְרֵי, אֶלָּא רַק בְּאוֹפֶן דְּ"אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", שֶׁנֶּעְדָּר אוֹר הִתְפַּשְּׁטוּתָהּ בִּלְבַד. וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[5] בְּעִנְיַן הַ'מְסִירוּת נֶפֶשׁ' בִּתְפִלָּה, עַד שֶׁתִּתְבַּטֵּל כֹּחַ מַהוּת הַנֶּפֶשׁ, כְּשַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ לְהִכָּלֵל וּלְהִדָּבֵק בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת". וּבְהֶתְאֵם לְזֶה יֵשׁ גַּם שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים בְּעִנְיַן אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ. פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, כִּדְאִיתָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' בְּפָרָשָׁתֵנוּ[6]

ביאור בדרך אפשר

לְהָבִין עִנְיַן המשמעות הפנימית של **טַעֲנַת הַמְרַגְּלִים שֶׁלֹּא רָצוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ שֶׁהִיא אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ**[1], הנזכר בזוהר **דְּאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת**[2] הארץ התבטלה, וכפי שיוסבר להלן **(שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ "אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ"** שגם משמעותו היא ביטול עניינה האמיתי של הארץ שתמורת היותה מקום מושב לדרים עליה היא נעשית 'אוכלת יושביה'), **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים**[3] בתורת החסידות. **פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַלְכִּין קַדְמָאִין** המלכים הקדמונים **דְּ'תֹהוּ'** של עולם התוהו שקדם לעולם ה'תיקון', כפי שיוסבר בסמוך, **נָפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, הִנֵּה סְפִירַת הַמַּלְכוּת (אַרְעָא)** הנקראת ארץ כי כשם שהארץ מצמיחה פירות, כך ספירת המלכות היא הספירה שבאמצעותה היא התהוות הנבראים, וכשם שהארץ היא בביטול ("שהכול דשין עליה"), כך ספירת המלכות עניינה הוא ביטול, "דלית לה מגרמה כלום", ובעבודת ה' הוא עניין קבלת עול מלכות שמים) **רַק אִתְבַּטְּלַת מִפְּעוּלָתָהּ, אֲבָל לֹא נָפְלָה בַּשְּׁבִירָה כוּ'**, כלומר, על הכתוב בפרשת וישלח אודות המלכים שמלכו באדום לפני מלוך מלך לבני ישראל, מבואר בקבלה וחסידות שבמובן הרוחני הכוונה לכך שלעולם כפי שנברא לבסוף, הנקרא 'עולם התיקון' קדם 'עולם התוהו' ובעוד שב'תיקון' יש 'סדר השתלשלות' מסודר בו האור האלוקי יורד ומאיר מדרגה לדרגה כשהאורות מלובשים בכלים, הרי בעולם התוהו, עולמם של המלכים הקדמונים, היו אורות מרובים וכלים מועטים דבר שגרם ל'שבירת הכלים' שלא יכלו להכיל את האורות המרובים, וכתוצאה משבירת הכלים הייתה 'נפילה' של ניצוצות הקדושה, ועל כך מבואר כאן שה'שבירה' הייתה בעיקר במידות שבעולם התוהו אבל ספירת המלכות רק התבטלה ולא הייתה בה 'נפילה' ו'שבירה' **וְטַעַם הַדָּבָר**[4], **כִּי הַטַּעַם לְסִבַּת הַשְּׁבִירָה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בָּהֶם בְּחִינַת יֵשׁוּת כוּ'**, כמבואר בחסידות ש'שבירת הכלים' בעולם התוהו נגרמה מכך שכל מידה ומידה היתה בתוקף גדול ולא הייתה 'התכללות' של המידות בינם לבין עצמן כמו 'חסד שבגבורה' ו'גבורה שבחסד' וכדומה **וְעִנְיַן זֶה** של תוקף ו'ישות' עד כדי כך שהכלי לא יכול להגביל ולהכיל את האור **הוּא רַק בִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת** (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד יסוד), **וְלֹא בִּבְחִינַת מַלְכוּת, שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת יֵשׁ מוּרְגָּשׁ כָּל־כַּךְ, וְהַיְנוּ, שֶׁעִם הֱיוֹתָהּ בְּחִינַת יֵשׁ** גם ספירת המלכות היא ספירה עם 'ישות' ומציאות מוגדרת, **מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בָּהּ** בספירת המלכות, במקביל לעניין ה'יש' **גַּם בְּחִינַת בִּטּוּל, וְסוֹבֶלֶת בְּטִבְעָהּ שְׁנֵי הַפָּכִים הַלָּלוּ** של 'ישות' ו'ביטול' **יַחַד, וְלָכֵן לֹא הָיָה בָּהּ שְׁבִירָה וּנְפִילָה לְגַמְרֵי** כמו בשאר ששת המידות דעולם התוהו, **אֶלָּא** 'שבירת הכלים' בעולם התוהו פעלה בספירת המלכות **רַק בְּאוֹפֶן דְּ"אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", שֶׁנֶּעְדָּר אוֹר הִתְפַּשְּׁטוּתָהּ בִּלְבַד** ואורה התבטל וחדל להאיר.

וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי בדברי הזוהר 'ארעא אתבטלת', **כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**[5] לאדמו"ר הזקן לגבי משמעות המושג בעבודת ה' **בְּעִנְיַן הַ'מְסִירוּת נֶפֶשׁ'** ההתמסרות המוחלטת של האדם לאלוקות **בַּתְּפִלָּה, עַד** כדי כך **שֶׁתִּתְבַּטֵּל כֹּחַ מַהוּת הַנֶּפֶשׁ** כמציאות בפני עצמה והנפש תתבטל לאלוקות ותהיה נכללת באלוקות, **כְּשַׁלְהֶבֶת** של נר **הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ** כלפי מעלה **לְהִכָּלֵל** להיות כלולה, תוך ביטול ואיבוד המציאות האישית **וּלְהִדָּבֵק בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת"** ביטול המציאות והמהות של נפש האדם כלפי האלוקות.

וּבְהֶתְאֵם לְזֶה לשני הפירושים ב'ארעא אתבטלת' **יֵשׁ גַּם שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים בְּעִנְיַן** טענת המרגלים שלא רצו להיכנס לארץ ישראל בטענה שהיא **אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ** כמובא בתחילת המאמר. **פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, כִּדְאִיתָא** כמובא **בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' בְּפָרָשָׁתֵנוּ**[6] פרשת שלח שהמרגלים סברו שעדיף להישאר במדבר ולא להיכנס לארץ

---

1) פרשתנו יג, לב. 2) ספרא דצניעותא רפ"א - זח"ב קעו, ב. 3) ראה גם סה"מ תרל"א ס"ע שמו ואילך. 4) ראה גם אוה"ת בראשית יז, ב. 5) בהר מ, א. 6) וראה גם לקו"ת דרושי שמע"צ עט, ג.

ביאור בדרך אפשר

ישראל כיוון **"שֶׁהָיָה בְּדַעְתָּם שֶׁאִם יִהְיֶה גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה** בעולם הזה **(עַל־יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת** דבר שאפשרי דווקא בארץ ישראל ולא במדבר) **כְּמוֹ לְמַעְלָה** בעולמות העליונים הרוחניים, **יִבָּטְלוּ מִמְּציאוּתָם לְגַמְרֵי** אל מול הגילוי הגדול והעצום של אור האין־סוף, והמרגלים לא רצו לאבד ולבטל את מציאותם לחלוטין, **וְזֶהוּ "אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ"**[7], המרגלים לא רצו להיכנס לארץ ביודעם שהארץ היא כזו שגורמת ליושבים בה להתבטל לגמרי ממציאותם **"פֵּירוּשׁ, "יוֹשְׁבֶיהָ"** אלה שעובדים את ה' בארץ, בעולם הזה, ומקיימים מצוות מעשיות הממשיכות גילוי אלוקות בעולם **אֵין תּוֹפְסִין מָקוֹם לְעַצְמָן כְּלָל וּמְבַטְּלִין עַצְמָן** את המציאות והמהות האישית שלהם **לְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ** לאחדות ה' **שֶׁבַּתַּחְתּוֹנִים** כפי שהיא בעולמות התחתונים **לִהְיוֹת אֵין עוֹד כּוֹ'"**[8] שיהיה גלוי כיצד 'אין עוד מלבדו' ואין מציאות נוספת מלבד מציאות ה' **(שֶׁזֶּהוּ** פירוש זה ב'ארץ אוכלת יושביה' הוא **עַל־דֶּרֶךְ פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּ"אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", שֶׁהוּא עִנְיָן בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת**[9] ביטול מוחלט של המציאות האישית, ולא 'ביטול היש' בלבד, כאמור לעיל שהכוונה למסירות נפש מוחלטת בתפילה עד לדבקות והתכללות באלוקות).

וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, כַּמְבֹאָר בְּכַמָּה דְּרוּשִׁים[10] מאמרי חסידות **בְּפֵירוּשׁ "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ", שֶׁטַּעֲנָתָם** של המרגלים **הָיְתָה שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת בְּגַשְׁמִיּוּת** (שהיא הכרחית לצורך קיום **מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת) מְגַשֶּׁמֶת** את האדם **כּוֹ', וְלָכֵן לֹא רָצוּ לִיכָּנֵס לָאָרֶץ כְּדֵי לַעֲסוֹק בְּבֵרוּר הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים,** הפרדת הטוב שבהם מהרע שבהם והעלאתו לקדושה (על ידי השימוש בדברים הגשמיים לדברים מותרים ובמיוחד לצורך קיום מצוות) **כֵּיוָן שֶׁהָיוּ** המרגלים **יְרֵאִים שֶׁמָּא לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּיָדָם לְבָרְרָם כּוֹ'** ולהעלות את הדברים הגשמיים, **אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים תַּזִּיק לָהֶם** עצמם, **כֵּיוָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** שיבואו במגע עם גשמיות וחומריות **יִפְּלוּ מִמַּדְרֵגָתָם** הרוחנית הנעלית בה היו בהיותם במדבר ללא צורך כלל לבוא במגע עם דברים גשמיים **כּוֹ'**[11] **(שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן בְּ"אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", שֶׁקָּשׁוּר עִם עִנְיַן שְׁבִירַת הַכֵּלִים דְּ'תֹהוּ', כִּדְלְקַמָּן** כפי שיוסבר להלן אודות הקשר של שבירת הכלים ונפילת הניצוצות ל'עבודת הבירורים').

ב) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' רֵישׁ בהתחלת **פָּרָשָׁתֵנוּ**[12] פרשת שלח **בְּעִנְיַן מַהוּת** הפנימית הרוחנית של **מַדְרֵגַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דְּהִנֵּה, כָּל הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת** בשונה מהמצוות שקיומן הוא במחשבה או בדיבור **רוּבָּן כְּכוּלָּן תְּלוּיוֹת דַּוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט עִנְיָנֵי זְרָעִים** שרובם הם מצוות התלויות בארץ **וְקָדָשִׁים** שרובם הם מצוות שקיומן הוא בבית המקדש. **וּמִמְּשִׁיךְ, דְּהִנֵּה כְּתִיב**[13] **כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה' וְגוֹ'**, כלומר, החיות נובעת מדבר ה' הבורא ומהווה ומקיים את הנברא שאותו נקט הכתוב לדוגמא, **וַהֲלֹא גַּם הָאָדָם** עצמו **נִבְרָא בְּמַאֲמָר** של הקדוש־ברוך־הוא, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[14] **נַעֲשֶׂה אָדָם כּוֹ', וְלָמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מֵהַלֶּחֶם דַּוְקָא** ולא ישירות מדבר ה' ('מוצא פי ה') כפי שלחם קיים מדבר ה' ואינו זקוק למזון כדי להתקיים **[וְיִתֵּרָה מִזֶּה,** בעניין זה שהאדם זקוק לאוכל כדי לחיות יש פלא גדול עוד יותר, **אֵיךְ**[15] **יֵשׁ בְּכֹחַ הַמַּאֲכָל לְהַחֲיוֹת אֶת**

1 "שֶׁהָיָה בְּדַעְתָּם שֶׁאִם יִהְיֶה גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף
2 בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה (עַל־יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת)
3 כְּמוֹ לְמַעְלָה, יִבָּטְלוּ מִמְּצִיאוּתָם לְגַמְרֵי, וְזֶהוּ
4 אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ"[7], "פֵּירוּשׁ, "יוֹשְׁבֶיהָ" אֵין
5 תּוֹפְסִין מָקוֹם לְעַצְמָן כְּלָל וּמְבַטְּלִין עַצְמָן
6 לְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁבַּתַּחְתּוֹנִים לִהְיוֹת אֵין עוֹד
7 כּוֹ'"[8] (שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּ"אַרְעָא
8 אִתְבַּטְּלַת", שֶׁהוּא עִנְיַן בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת[9].
9 וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, כַּמְבֹאָר בְּכַמָּה דְּרוּשִׁים[10] בְּפֵירוּשׁ
10 "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ", שֶׁטַּעֲנָתָם הָיְתָה
11 שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת בְּגַשְׁמִיּוּת (מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת)
12 מְגַשֶּׁמֶת כּוֹ', וְלָכֵן לֹא רָצוּ לִיכָּנֵס לָאָרֶץ כְּדֵי
13 לַעֲסוֹק בְּבֵרוּר הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ
14 יְרֵאִים שֶׁמָּא לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּיָדָם
15 לְבָרְרָם כּוֹ', אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת בַּדְּבָרִים
16 הַגַּשְׁמִיִּים תַּזִּיק לָהֶם, כֵּיוָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִפְּלוּ
17 מִמַּדְרֵגָתָם כּוֹ'[11] (שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן
18 בְּ"אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", שֶׁקָּשׁוּר עִם עִנְיַן שְׁבִירַת
19 הַכֵּלִים דְּ'תֹהוּ', כִּדְלְקַמָּן).
20 ב) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' רֵישׁ
21 פָּרָשָׁתֵנוּ[12] בְּעִנְיַן מַהוּת מַדְרֵגַת אֶרֶץ
22 יִשְׂרָאֵל. דְּהִנֵּה, כָּל הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת רוּבָּן כְּכוּלָּן
23 תְּלוּיוֹת דַּוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט עִנְיָנֵי זְרָעִים
24 וְקָדָשִׁים. וּמִמְּשִׁיךְ, דְּהִנֵּה כְּתִיב[13] כִּי לֹא עַל
25 הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה'
26 וְגוֹ', וְצָרִיךְ לְהָבִין הַיִּתְרוֹן שֶׁבַּלֶּחֶם, וַהֲלֹא גַּם
27 הָאָדָם נִבְרָא בְּמַאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14] נַעֲשֶׂה אָדָם
28 כּוֹ', וְלָמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מֵהַלֶּחֶם
29 דַּוְקָא [וְיִתֵּרָה מִזֶּה, אֵיךְ[15] יֵשׁ בְּכֹחַ הַמַּאֲכָל

7) לז, רע"א. 8) מא, ב. וראה גם מה, ג. 9) ראה גם אוה"ת פרשתנו ע' תנח: "ארץ אוכלת יושבי' היא בחי' כלה שארי ולבבי". 10) ראה אוה"ת שם ע' תקכז. הוספות (בהוצאת קה"ת, תשנ"ז) ס"ע 66. 11) ראה גם מאמרי הצ"צ תרי"ד ע' כא: כמ"ש ארץ אוכלת יושבי' (לפי פי' א'). או"ת להה"מ סקנ"ב. 12) לו, ג. 13) עקב ח, ג. 14) בראשית א, כו. 15) ראה לקו"ת צו יג, ב.

ביאור בדרך אפשר

הָאָדָם, הֲלֹא הַלֶּחֶם הוּא בְּחִינַת צוֹמֵחַ שמעלתו ומדרגתו נמוכה מזו של האדם **(וְהָאָרֶץ שֶׁמִּמֶּנָּה יוֹצֵא הַלֶּחֶם הִיא בְּחִינַת דּוֹמֵם** שמעלתו ומדרגתו נמוכה אפילו ממעלתו ומדרגתו של הצומח), **וְהָאָדָם הוּא בְּחִינַת מְדַבֵּר** שנעלה בהרבה מצומח ודומם, **וְאִם כֵּן, אֵיךְ יִהְיֶה הַצּוֹמֵחַ בְּחִינַת מְחַיֶּה** מקור חיות **לַ׳מְדַבֵּר׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה]. ?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כִּי מוֹצָא פִּי ה׳ שֶׁבְּדוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי הוּא עִנְיָן הָרפ״ח נִיצוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים כמבואר בכתבי האריז״ל שזהו מספר הניצוצות האלוקיים מעולם התוהו ש׳נפלו׳ למטה ויש לברר ולהעלות אותם ב׳עבודת הבירורים׳ (ככתוב בספר ׳מבוא שערים׳ לרבי חיים ויטאל: כי רפ״ח ניצוצות הם שברי כלים שנפלו לתהומא רבה... וישראל כשהיו במצרים העלו משם ר״ב ניצוצות, אבל פ״ו ניצוצות לתשלום רפ״ח, לא היה יכול משה רבינו עליו־השלום להוציא משם מכור הברזל, וזהו שכתוב וגם ערב ר״ב עלה אתם, ר״ב דייקא ולא יותר, אבל משה עלה אל האלוקים לתקן פ״ו ניצוצות אחרים... שכל זה נרמז במה שאמר יעקב לבניו . . ושברו לנ״ו, גימטריא פ״ו, אבל ר״ב שלהם יעלו עמהם, וזה סוד וירדו אחי יוסף לשבור ב״ר, רצה לומר שלא יישארו שם רק פ״ו אחרי שיוציאו השברים משם כמניין ב״ר״), **וְהָאָדָם הוּא מֵעוֹלָם הַ׳תִּקּוּן׳** שלמטה במדריגה מעולם התוהו, **וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּל חַיּוּתוֹ מִדּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי דַּוְקָא** אף שלאחר הירידה למטה האדם ה׳מדבר׳ אכן נעלה מהדומם־צומח־חי, **לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הָרפ״ח נִיצוֹצִין** בעולם התוהו **הוּא מְאֹד נַעֲלֶה כוּ׳ (שֶׁלָּכֵן** דווקא בגלל שיש להם שורש גבוה ונעלה מאד **נָפְלוּ לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, כַּיָּדוּעַ**[16] בתורת החסידות **הַמָּשָׁל מִנְּפִילַת הַחוֹמָה** של אבנים, **שֶׁהָאֶבֶן שֶׁבְּרֹאשׁ הַחוֹמָה נוֹפֶלֶת רָחוֹק יוֹתֵר** מהאבן הנמצאת בתחתית החומה, וכשהחומה נופלת אבן זו נופלת קרוב, וכך גם ברוחניות, כאשר הגבוה והנעלה מאד ׳נופל׳, הנפילה והירידה היא למטה ביותר), **כַּמְבֹאָר הָעִנְיָן בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז״ל**[17], **וְנִתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, הָחֵל מִתּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[18] **וְרַבֵּנוּ הַזָּקֵן**[19], **וְכֵן בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי החסידות של **רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה,** בדורות הבאים אחרי רבינו הזקן, **עַד לִכְבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אֲדָמוֹ״ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ.**

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן גּוֹדֶל הַמַּעֲלָה בַּכְּנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֵי לַעֲסוֹק בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, ועד כמה המרגלים שלא רצו לעשות זאת טעו **כֵּיוָן שֶׁעַל־יְדֵי בֵּרוּר הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים** שבעולם הזה התחתון **שֶׁשָּׁרְשָׁם מְאֹד נַעֲלֶה כוּ׳, בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן, נִמְשָׁךְ** מלמעלה ומתגלה למטה **אוֹר נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְּשָׁכַת** והתגלות **עֶצֶם הָאוֹר** ד׳תהו׳ **כוּ׳**[20] ולא רק ה׳ניצוצות׳ וההתפשטות של האור אלא עצמיות האור.

אָמְנָם כְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ אוֹר נַעֲלֶה זֶה (שֶׁאָז יִתָּכֵן שֶׁמְּצַד גּוֹדֶל מַעֲלַת הָאוֹר יִתְבַּטְּלוּ הנבראים שבעולם הזה **מִמְּציאוּתָם לְגַמְרֵי** ויחדלו מלהתקיים), **הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמְּבָרְרִים אֶת הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּהֶם נִתְלַבְּשׁוּ הַנִּצוֹצִין** ד׳תהו׳ **כוּ׳**[20] ועל ידי שמתעסקים בהם לדברים מותרים לשם שמים ולקיום המצוות המעשיות, מבררים ומעלים אותם לקדושה.

אַךְ עַל זֶה לגבי עבודה זו של בירור הניצוצות שנפלו בדברים הגשמיים **טָעֲנוּ הַמְרַגְּלִים וְאָמְרוּ ״לֹא נוּכַל גוֹ׳ כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ״**[21], **אַל תִּקְרֵי** ״ממנו״, מאתנו אלא ״ממנו״, מאתו **כוּ׳, כְּבִיכוֹל (כְּלַפֵּי מַעְלָה** הקדוש ברוך הוא

---

16) לקו״ת פ׳ ראה יט, ג. 17) לקוטי תורה פ׳ עקב שם. 18) כתר שם טוב סימן קצד. 19) לקו״ת צו שם. מטות פא, ב. עקב יד, א ואילך. ובכ״מ. 20) ראה גם ד״ה ויהס כלב תרד״ע (המשך תער״ב ח״א ע׳ תקכא). 21) פרשתנו שם, לא.

ביאור בדרך אפשר

אָמְרוּ[22]) לפי פשוטו המרגלים טענו שהעם היושב בארץ חזק "ממנו" כלומר מאתנו, ולפי דרשת חכמינו ז"ל הם התכוונו כלפי מעלה **אֲפִילוּ בַּעַל הַבַּיִת** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֻּלָּיו מִשָּׁם**[23], ולפי פנימיות הדברים **דְּ"כֻלָּיו" קָאֵי** הכוונה **עַל הַכֵּלִים דְּתֹהוּ' שֶׁנִּשְׁבְּרוּ** כי לא היה ביכולתם ובאפשרותם לקלוט ולהכיל את האורות המרובים שהאירו בעולם התוהו בגילוי ובתוקף **וְנָפְלוּ הַנִּיצוֹצוֹת לְמַטָּה** אל תוך הדברים הגשמיים **כו', וּ"בַעַל הַבַּיִת" קָאֵי** הכוונה **עַל בְּחִינַת הַתִּקּוּן שֶׁצָּרִיךְ** שעולם התיקון הוא העולם שבו העבודה המוטלת על האדם העוסק בתורה ומצוות היא **לְבָרֵר** ולהעלות לקדושה **וּלְהוֹצִיא אֶת הַנִּיצוֹצוֹת (כֻּלָּיו), וּפֵירוּשׁ** טענת המרגלים שלא רצו לעבוד עבודה זו ואמרו **"אֵין בַּעַל הַבַּיִת יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּיו"**, **הֵינוּ**[24], **שֶׁאֵין בִּיכֹלֶת הַ'תִּקּוּן' לְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּ'תֹהוּ', לְפִי שֶׁהָאוֹרוֹת דְּ'תִּקּוּן' הֵם מוּעָטִים** אורות מצומצמים כי הם מלובשים בכלים **וְלָכֵן הֵם חַלָּשִׁים** ולא מאירים בתוקף, **וְאִילוּ הָאוֹרוֹת דְּ'תֹהוּ' הֵם מְרוּבִּים, וְלָכֵן הֵם חֲזָקִים וְתַקִּיפִים כו'**.

ולכן סברו וטענו המרגלים, בטעות, שאין אפשרות לעסוק בתורה ומצוות בעולם הזה, בארץ ישראל, ולברר את הניצוצות שנפלו מעולם התוהו.

ג) אַךְ לטענה זו של המרגלים **נֶאֱמַר**[25] **וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ, הֵינוּ, שֶׁיְּכוֹלִים לְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּ'תֹהוּ' כו'. וּבְהַקְּדִּים הַדִּיּוּקִים בְּפָסוּק זֶה**[26], **מַהוּ אוֹמְרוֹ (וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם) אֶל מֹשֶׁה, דְּלִכְאוֹרָה הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר רַק "וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם". וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ אוֹמְרוֹ "כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ", לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר אָמַר "עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ".**

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[27], דְּהִנֵּה, הַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁבִּמְדּוֹת דְּ'תֹהוּ' הָיְתָה שְׁבִירַת הַכֵּלִים כו' (וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיֵּשׁ נְתִינַת מָקוֹם לְטַעֲנַת הַמְרַגְּלִים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה שׁוּב "אֵין בַּעַל הַבַּיִת יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּיו"), הֲרֵי זֶה לְפִי שֶׁהַמִּדּוֹת דְּ'תֹהוּ' הָיוּ בִּבְחִינַת יֵשׁוּת כו'[28], שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְרַגְּשׁוּת וְהִתְלַהֲבוּת וְרַעַשׁ כו' כפי שרואים במוחש בנפש האדם שכאשר האדם מתרגש ומתלהב, המידות והרגש שבלבו הם בתוקף ובהתגברות גדולה, וכיוון שהמידות דתוהו היו בתוקף ובחוזק רב, הכלים לא יכלו לקלוט ולהכיל אותם ונשברו. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הַמְרַגְּלִים**[29] **אֶפֶס כִּי עַז הָעָם גו' כִּי חָזָק הוּא גו'**, **שֶׁהוּא** לפי המשמעות הפנימית של הדברים **עִנְיַן תּוֹקֶף הַמִּדּוֹת דְּ'תֹהוּ'** ולפי הטענה והטעות של המרגלים אין אפשרות ויכולת לברר מידות חזקות ותקיפות כל כך, אבל האמת היתה כדברי כלב בן יפונה שלבני ישראל כן ניתנו הכוחות לברר את הניצוצות דתוהו שנפלו למטה. **וְלָכֵן**, כיוון שסיבת השבירה הייתה התוקף והישות של המידות **הָעֵצָה כְּדֵי לְבָרְרָם הִיא לִפְעוֹל**

ביאור בדרך אפשר

שממשיך ומבאר.

וּבְהַקְּדִּים הַדִּיּוּקִים והשאלות **בְּפָסוּק זֶה**[26], **מַהוּ אוֹמְרוֹ** מדוע אומר הכתוב **(וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם) אֶל מֹשֶׁה, דְּלִכְאוֹרָה הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר** היה לו לומר **רַק "וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם". וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ אוֹמְרוֹ "כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ", לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר אָמַר "עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ".** וכאורה יש כאן כפל וייתור לשון שלא לצורך?

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[27], **דְּהִנֵּה, הַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁבִּמְדּוֹת דְּ'תֹהוּ' הָיְתָה שְׁבִירַת הַכֵּלִים כו' (וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיֵּשׁ נְתִינַת מָקוֹם לְטַעֲנַת הַמְרַגְּלִים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה שׁוּב "אֵין בַּעַל הַבַּיִת יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּיו"), הֲרֵי זֶה לְפִי שֶׁהַמִּדּוֹת דְּ'תֹהוּ' הָיוּ בִּבְחִינַת יֵשׁוּת כו'**[28], **שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְרַגְּשׁוּת וְהִתְלַהֲבוּת וְרַעַשׁ כו'. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הַמְרַגְּלִים**[29] **אֶפֶס כִּי עַז הָעָם גו' כִּי חָזָק הוּא גו'**, **שֶׁהוּא עִנְיַן תּוֹקֶף הַמִּדּוֹת דְּ'תֹהוּ'. וְלָכֵן, הָעֵצָה כְּדֵי לְבָרְרָם הִיא לִפְעוֹל חֲלִישׁוּת הַמִּדּוֹת, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם עִנְיַן הַבִּטּוּל. וְזֶהוּ**

---

22) פירש"י עה"פ. 23) סוטה לה, א. 24) ראה אוה"ת פרשתנו ע' תנא. 25) פרשתנו שם, ל. 26) ראה גם רד"ה ויהס כלב הנ"ל (שם ע' תקיד). 27) ראה גם סד"ה ויהס כלב הנ"ל (שם ע' תקכג ואילך). 28) ראה גם המשך תער"ב שם ע' תסו ואילך. 29) פרשתנו שם, כח־לא.

ביאור בדרך אפשר

חֲלִישׁוּת הַמִּדּוֹת, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם עִנְיַן הַבִּטּוּל של מציאותם. **וְזֶהוּ וַיַּהַס גּוֹ׳, לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, וְיָדוּעַ שֶׁשְּׁתִיקָה** כאשר האדם לא מבטא את עצמו כלל **הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל** של המציאות שלו, **דְּהַיְנוּ שֶׁפָּעַל חֲלִישׁוּת וּבִטּוּל הַמִּדּוֹת** ואת ולהעלות.

וְהִנֵּה, עִנְיַן הַבִּטּוּל של המידות שלא יהיו בהתפעלות ובהתלהבות גדולה אלא בחלישות **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת** והתגלות **הַמּוֹחִין** הארת והשפעת השכל על הרגש, **וּכְפִי שֶׁרוֹאִים** בפועל בטבע האדם **שֶׁמִּי שֶׁהוּא בַּעַל מוֹחִין יוֹתֵר, אֲזַי הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת** של אותו אדם **הִיא בַּחֲלִישׁוּת יוֹתֵר, כִּי כְּלָלוּת טֶבַע הַמּוֹחִין הוּא בִּבְחִינַת מְנוּחָה וְהִתְיַשְּׁבוּת, וּכְמוֹ** ולא התפעלות והתרגשות, שאמרו בזוהר ש׳חכמה סתימאה׳ (החכמה העלומה) היא שקטה ונמצאת במקומה כמו יין טוב על שמריו, וזהו שאמרו **"סָבָא דַּעְתּוֹהִי סָתִים, כַּחֲמָר טָב דְּשָׁקִיט וְשָׁכִיךְ" כו׳**[30], הזקן דעתו עלומה כיין טוב ששקט ורגוע **שֶׁלָּכֵן הָיְתָה הַשְּׁבִירָה** של הכלים בעולם התוהו **רַק בַּמִּדּוֹת וְלֹא בַּמּוֹחִין**[31] שכאמור מטבעם הם ברוגע ובהתיישבות ולכן לא היו בתוקף ובחוזק שלמעלה מיכולת הכלים להכיל.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (וַיַּהַס גּוֹ׳) אֶל מֹשֶׁה, שֶׁפְּעוּלַת הַבִּטּוּל בַּמִּדּוֹת שפעל כלב על ידי שהשתיק את העם **הִיא עַל־יְדֵי הַחִבּוּר** של העם **אֶל מֹשֶׁה, בְּחִינַת הַחָכְמָה** אותיות כוח־מה, **שֵׁם מַ״ה** כאשר שם הוי׳ כתוב במילוי אותיות אל״ף, היינו יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א הגימטרייא של האותיות הללו היא מ״ה **(45), שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בשם מ״ה **הַכֹּחַ לִפְעוֹל הַבִּטּוּל בַּמִּדּוֹת דְּ׳תֹהוּ׳** (כי ׳מה׳ מורה על ביטול כמו שאמרו משה ואהרן על עצמם "ונחנו מה"). **וְעִנְיַן זֶה** של פעולת

ביאור בדרך אפשר

1 **וַיַּהַס גּוֹ׳, לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, וְיָדוּעַ שֶׁשְּׁתִיקָה הוּא**
2 **עִנְיַן הַבִּטּוּל, דְּהַיְנוּ שֶׁפָּעַל חֲלִישׁוּת וּבִטּוּל**
3 **הַמִּדּוֹת. וְהִנֵּה, עִנְיַן הַבִּטּוּל נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי**
4 **הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים שֶׁמִּי שֶׁהוּא בַּעַל**
5 **מוֹחִין יוֹתֵר, אֲזַי הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת הִיא**
6 **בַּחֲלִישׁוּת יוֹתֵר, כִּי כְּלָלוּת טֶבַע הַמּוֹחִין הוּא**
7 **בִּבְחִינַת מְנוּחָה וְהִתְיַשְּׁבוּת, וּכְמוֹ "סָבָא דַּעְתּוֹהִי**
8 **סָתִים, כַּחֲמָר טָב דְּשָׁקִיט וְשָׁכִיךְ" כו׳[30], שֶׁלָּכֵן**
9 **הָיְתָה הַשְּׁבִירָה רַק בַּמִּדּוֹת וְלֹא בַּמּוֹחִין[31]. וְזֶהוּ**
10 **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (וַיַּהַס גּוֹ׳) אֶל מֹשֶׁה, שֶׁפְּעוּלַת**
11 **הַבִּטּוּל בַּמִּדּוֹת הִיא עַל־יְדֵי הַחִבּוּר אֶל מֹשֶׁה,**
12 **בְּחִינַת הַחָכְמָה, שֵׁם מַ״ה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַכֹּחַ לִפְעוֹל**
13 **הַבִּטּוּל בַּמִּדּוֹת דְּ׳תֹהוּ׳. וְעִנְיָן זֶה הוּצְרַךְ לִהְיוֹת**
14 **עַל־יְדֵי כָּלֵב, כִּי הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר טוֹב לְבַטֵּל אֶת**
15 **דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים הוּא עַל־יְדֵי אֶחָד מֵהֶם גּוּפָא,**
16 **עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז״ל[32] מִינֵּהּ וּבֵהּ אַבָּא לְשַׁדְיֵהּ**
17 **בֵּהּ נַרְגָּא. וְגַם, לְפִי שֶׁכָּלֵב הָיָה מְמוּצָע בֵּין מֹשֶׁה**
18 **אֶל כָּל הָעָם, כִּי[33] כָּלֵב בְּגִימַטְרִיָּא ׳אֵלִיָּה׳**
19 **וּבְגִימַטְרִיָּא בַּ״ן[34], וְיָדוּעַ שֶׁאֵלִיָּה הָיָה בְּחִינַת**
20 **בַּ״ן[35] דְּמַ״ה[36], וְלָכֵן הָיָה בִּיכָלְתּוֹ לְחַבֵּר אֶת הָעָם**
21 **אֶל מֹשֶׁה, לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם בְּחִינַת הַבִּטּוּל כו׳.**
22 **וְעַל־יְדֵי־זֶה** הִנֵּה "עָלָה נַעֲלָה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי
23 יָכוֹל נוּכַל לָהּ". וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
24 דְּמַה שֶּׁכָּתוּב "וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ" קָאֵי עַל יְרוּשַׁת
25 אוֹרוֹת דְּ׳תֹהוּ׳, שֶׁזֶּה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַבֵּרוּר הַפְּרָטִי
26 בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת כו׳. וּבֵרוּר פְּרָטִי זֶה בָּא

ביאור בדרך אפשר

42 הביטול של (עניין תוקף המידות של) העם **הוּצְרַךְ לִהְיוֹת עַל־יְדֵי כָּלֵב**
43 שהיה אחד משנים עשר המרגלים, **כִּי הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר טוֹב** הדרך הטובה
44 ביותר **לְבַטֵּל אֶת דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים הוּא עַל־יְדֵי אֶחָד מֵהֶם**
45 **גּוּפָא** עצמם, **עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז״ל[32] מִינֵּהּ וּבֵהּ אַבָּא לְשַׁדְיֵהּ**
46 **בֵּהּ נַרְגָּא** ופירש רש״י: "אבא, יער.
47 מעצמו של יער ייכנס בתוך הגרזן
48 להיות בית יד ויקצצו בו את היער".
49 **וְגַם, לְפִי שֶׁכָּלֵב הָיָה מְמוּצָע**
50 שהיה ביכולתו לפעול חיבור **בֵּין**
51 **מֹשֶׁה אֶל כָּל הָעָם, כִּי[33] כָּלֵב**
52 **בְּגִימַטְרִיָּא ׳אֵלִיָּה׳**
53 **וּבְגִימַטְרִיָּא בַּ״ן[34]**, כאשר שם
54 הוי׳ כתוב במילוי אותיות ה״א, היינו
55 יו״ד, ה״ה, ו״ו, ה״ה הגימטרייא של
56 האותיות הללו היא ב״ן **(52) וְיָדוּעַ**
57 **שֶׁאֵלִיָּה הָיָה בְּחִינַת בַּ״ן[35]**
58 **דְּמַ״ה[36]**, בשם מ״ה עצמו, עניין
59 הביטול, משה רבינו הוא פנימיות שם
60 מ״ה והביטול שלו הוא ביטול פנימי,
61 ואילו אליהו הוא חיצוניות שם מ״ה
62 חלק הב״ן שבמ״ה, ולכן הביטול שלו
63 לא הגיע לביטול של מדריגת משה,
64 וכיוון שכלב היה בחינת אליהו היה
65 בכוחו להיות ׳ממוצע׳ הפועל חיבור
66 בין העם ומשה רבינו **וְלָכֵן הָיָה**
67 **בִּיכָלְתּוֹ לְחַבֵּר אֶת הָעָם אֶל**
68 **מֹשֶׁה, לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם** בעם
69 **בְּחִינַת הַבִּטּוּל** לאלוקות שנובעת
70 ממשה **כו׳**.
71 **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שהעם יתבטל
72 לאלוקות (הודות להמשכת המוחין
73 במידות והחיבור למשה רבינו, כמבואר
74 לעיל) **הִנֵּה "עָלָה נַעֲלָה וְיָרַשְׁנוּ**
75 **אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ".**
76 **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב**
77 **"וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ" קָאֵי** הכוונה **עַל**
78 **יְרוּשַׁת אוֹרוֹת דְּ׳תֹהוּ׳** לקבל
79 ו׳לרשת׳ גם את ההמשכה של האורות הנעלים הללו, **שֶׁזֶּה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי**
80 **הַבֵּרוּר הַפְּרָטִי** של כל מידה ומידה ושל כל ניצוץ וניצוץ **בְּאוֹפֶן שֶׁל**
81 **הִתְלַבְּשׁוּת** של המברר במתברר והתעסקות אתו **כו׳. וּבֵרוּר פְּרָטִי זֶה**
82 של כל מידה וכל חלק מהמידות בפרט **בָּא לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת פְּעוּלַת**

---

30) זח״ג קכח, ב. 31) ראה עץ חיים שער ח (שער דרושי נקודות) פ״ב. תו״א קי, ד. קיח, ג. ובכ״מ. 32) סנהדרין לט, ב. הובא בתניא פל״א (לט, ב). 33) ראה גם אוה״ת פרשתנו הוספות ע׳ 52 (בהוצאת קה״ת, תשנ״ז). 34) עץ חיים שער מח פ״ד. 35) פרי עץ חיים שער הק״ש פ״ח. מאורי אור א, קמא. 36) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ה ח״ב ע׳ תתקנו. תקס״ו ח״א ע׳ קעח ואילך.

שבת פרשת שלח, מבה"ח תמוז, ה'תשכ"ה

ביאור בדרך אפשר

חֲלִישׁוּת כְּלָלִית במידות שלא יהיו במציאות חזקה ותקיפה, **שֶׁזֶּהוּ** **עִנְיַן** **"כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ"** היכולת הכללית לרשת את הארץ, **אֶלָּא** **שֶׁפְּעוּלַת הַחֲלִישׁוּת הַכְּלָלִית הִיא רַק הַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה** שלב ראשון בעבודת ה', **וּכְמוֹ הַהֲנָחָה** החלטה והסכמה נפשית **הַכְּלָלִית** **שֶׁצָּרִיךְ** יהודי **לִהְיוֹת** כלפי הקדוש־ברוך־הוא **כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ**[37], כעבד בפני אדונו, היינו בביטול מוחלט, **וּכְדִבְרֵי כָּלֵב** **"אִם חָפֵץ בָּנוּ ה' גו' אַךְ בַּה'** **אַל תִּמְרֹדוּ" גו'**[38], כלומר, בשלב ראשון יש להפסיק את המרידה, חס ושלום, כנגד הקדוש־ברוך־הוא ולקבל עול מלכות שמים כמו עבד המקבל את עול אדונו **וְזוֹהִי** ההחלטה הכללית הזו שפועלת חלישות כללית בתוקף המידות **הַהַקְדָּמָה לַבֵּרוּר בְּאוֹפֶן שֶׁל** **הִתְלַבְּשׁוּת בְּכָל פְּרָט כּוּ'**, **שֶׁזֶּהוּ** **תַּכְלִית הָעֲבוֹדָה** והשלימות שלה שלא יישאר שום פרט לא מבורר.

וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה כאשר האדם נמצא בשלב הראשון בעבודת ה' **הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל** **"מָשְׁכֵנִי" גו'**[39], כלשון הכתוב ב'שיר השירים' שבני ישראל מבקשים מהקדוש־ברוך־הוא "משכני אחריך נרוצה" **שֶׁזּוֹהִי הִתְעוֹרְרוּת** **כְּלָלִית מִלְּמַעְלָה** מצד הקדוש־ברוך־הוא **כּוּ'**, כפי שהיה בעת יציאת מצרים שהייתה על ידי גילוי מלמעלה למטה **וְאַחַר־כָּךְ בָּאָה** **הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר בְּמֶשֶׁךְ מ"ט יָמִים, שֶׁבָּהֶם** **מְבָרְרִים** כל יום פרט אחד מהמידות עד שמברורים **כָּל פְּרָטֵי ז'** **הַמִּדּוֹת** המנויות לעיל כולל גם ספירת המלכות **כְּפִי שֶׁכְּלוּלוֹת זוֹ** **מִזּוֹ**, החל מ'חסד שבחסד' ואחר־כך 'גבורה שבחסד' וכן הלאה עד 'מלכות שבמלכות' **שֶׁמִּסְפָּרָם מ"ט**[40].

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַחֲלִישׁוּת הַכְּלָלִית של המידות, שהיא התחלת נפלה הסטרא־אחרא מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה"). **אַךְ זֶהוּ** הביטול והשבירה שעל־ידי־זה **עַדַיִן בְּאוֹפֶן מַקִּיף** מלמעלה שלא חודר לכל הפרטים של מהות ומציאות האדם **כּוּ'**. **וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן פְּנִימִי** והביטול יחדור בפנימיות לכל פרט ממציאות האדם, **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי** **הִתְבּוֹנְנוּת פְּרָטִית, בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל פְּרָט בַּשֵּׂכֶל** שנועד להחליש את המידות ולפעול בהם ביטול **מְבָרֵר פְּרָט** מסויים **בַּמִּדָּה, וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה** בסופו של דבר **הַבֵּרוּר בְּכָל פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת כּוּ'**[42] כמבואר לעיל.

ביאור בדרך אפשר

1 לְאַחֲרֵי הַקְדָּמַת פְּעוּלַת חֲלִישׁוּת כְּלָלִית, שֶׁזֶּהוּ
2 עִנְיַן "כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ", אֶלָּא שֶׁפְּעוּלַת
3 הַחֲלִישׁוּת הַכְּלָלִית הִיא רַק הַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה,
4 וּכְמוֹ הַהֲנָחָה הַכְּלָלִית שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּעַבְדָּא קַמֵּי
5 מָרֵיהּ[37], וּכְדִבְרֵי כָּלֵב "אִם חָפֵץ בָּנוּ ה' גו' אַךְ
6 בַּה' אַל תִּמְרֹדוּ" גו'[38], וְזוֹהִי הַהַקְדָּמָה לַבֵּרוּר
7 בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת בְּכָל פְּרָט כּוּ', שֶׁזֶּהוּ
8 תַּכְלִית הָעֲבוֹדָה. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה
9 הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל "מָשְׁכֵנִי" גו'[39], שֶׁזּוֹהִי
10 הִתְעוֹרְרוּת כְּלָלִית מִלְּמַעְלָה כּוּ', וְאַחַר־כָּךְ בָּאָה
11 הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר בְּמֶשֶׁךְ מ"ט יָמִים,
12 שֶׁבָּהֶם מְבָרְרִים כָּל פְּרָטֵי ז' הַמִּדּוֹת כְּפִי
13 שֶׁכְּלוּלוֹת זוֹ מִזּוֹ, שֶׁמִּסְפָּרָם מ"ט[40]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
14 שֶׁהַחֲלִישׁוּת הַכְּלָלִית נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַבִּטּוּשׁ כּוּ',
15 כַּמְבֹאָר בַּ'תַּנְיָא'[41] שֶׁכַּאֲשֶׁר מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם אֵיךְ
16 שֶׁקָּצַף ה' עֲלֵיהֶם וְכוּ', הִנֵּה כְּשֶׁשָּׁמְעוּ דְּבָרִים
17 קָשִׁים אֵלּוּ, נִכְנַע וְנִשְׁבַּר לִבָּם בְּקִרְבָּם כּוּ'. אַךְ
18 זֶהוּ עֲדַיִן בְּאוֹפֶן מַקִּיף כּוּ'. וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן
19 פְּנִימִי, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת פְּרָטִית, בְּאוֹפֶן
20 שֶׁכָּל פְּרָט בַּשֵּׂכֶל מְבָרֵר פְּרָט בַּמִּדָּה, וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה
21 הַבֵּרוּר בְּכָל פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת כּוּ'[42].

38 העבודה, **נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַבִּטּוּשׁ כּוּ'** שגורם ביטול כללי, **כַּמְבֹאָר**
39 **בַּ'תַּנְיָא'**[41] **שֶׁכַּאֲשֶׁר מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם** בפרשת המרגלים **אֵיךְ**
40 **שֶׁקָּצַף ה' עֲלֵיהֶם וְכוּ', הִנֵּה כְּשֶׁשָּׁמְעוּ דְּבָרִים קָשִׁים אֵלּוּ,**
41 **נִכְנַע וְנִשְׁבַּר לִבָּם בְּקִרְבָּם כּוּ'** ונפעל בהם הביטול הכללי (וזה לשון
42 רבנו הזקן בתניא שם: "וכמו שמצינו
43 דבר זה מפורש בתורה גבי מרגלים
44 שמתחלה אמרו כי חזק הוא ממנו, אל
45 תקרי ממנו כו' שלא האמינו ביכולת ה'
46 ואחר כך חזרו ואמרו הננו ועלינו וגו'
47 ומאין חזרה ובאה להם האמונה
48 ביכולת ה' הרי לא הראה להם משה
49 רבנו עליו־השלום שום אות ומופת על
50 זה בינתיים רק שאמר להם איך שקצף
51 ה' עליהם ונשבע שלא להביאם אל
52 הארץ ומה הועיל זה להם אם לא היו
53 מאמינים ביכולת ה' חס־ושלום לכבוש
54 ל"א מלכים ומפני זה לא רצו כלל
55 ליכנס לארץ אלא וודאי מפני שישראל
56 עצמן הם מאמינים בני מאמינים רק
57 שהסטרא־אחרא המלובשת בגופם
58 הגביה עצמה על אור קדושת נפשם
59 האלוהית בגסות רוחה וגבהותה
60 בחוצפה בלי טעם ודעת ולכן מיד
61 שקצף ה' עליהם והרעים בקול רעש
62 ורוגז עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו'
63 במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' אני ה'
64 דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה
65 הרעה הזאת וגו' וכששמעו דברים
66 קשים אלו נכנע ונשבר לבם בקרבם
67 כדכתיב ויתאבלו העם מאד וממילא
68 **אַךְ זֶהוּ** הביטול
69 והשבירה שעל־ידי־זה **עַדַיִן בְּאוֹפֶן מַקִּיף** מלמעלה שלא חודר לכל
70 הפרטים של מהות ומציאות האדם **כּוּ'**. **וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן פְּנִימִי**
71 והביטול יחדור בפנימיות לכל פרט ממציאות האדם, **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי**
72 **הִתְבּוֹנְנוּת פְּרָטִית, בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל פְּרָט בַּשֵּׂכֶל** שנועד להחליש את
73 המידות ולפעול בהם ביטול **מְבָרֵר פְּרָט** מסויים **בַּמִּדָּה, וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה**
74 בסופו של דבר **הַבֵּרוּר בְּכָל פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת כּוּ'**[42] כמבואר לעיל.

---

37) ראה שבת י, א. 38) פרשתנו יד, ח־ט. 39) שה"ש א, ד. וראה ד"ה משכני באוה"ת שה"ש ח"א ע' נט ואילך. ד"ה הנ"ל תרנ"ה (סה"מ תרנ"ה ע' קעב ואילך). ובכ"מ. 40) סה"מ תרנ"ה שם. ובכ"מ. 41) ספכ"ט (לז, ב ואילך). 42) חסר הסיום (המו"ל).

בס"ד. שיחת* יום א' פרשת שלח, כ"ף סיון, ה'תשכ"ה.

– להמסיימות ד"בית רבקה" ולהמדריכות דמחנה "אמונה" תחיינה –

א. כיון שכל הנמצאות כאן אוחזים בלימוד - תורה שבכתב, שזהו לימוד שהנשים למדו תמיד[1], ועל־אחת־כמה־וכמה בדורנו, ועל־פי הוראות רבותינו נשיאינו[2] לומדים עמהם גם ענינים מתורה שבעל־פה, ובמיוחד חלקים מתורה שבעל־פה שנוגעים למצוות שמחוייבות בהם[3], ולחינוך הבנים והבנות (כפסק דין רבינו הזקן[4]) - אתעכב על פרשת השבוע, ובהוספת עניני הפרשה כפי שמתבארים על־ידי חכמינו זכרונם לברכה בתורה שבעל־פה.

ב. ביום זה מתחילים ללמוד פרשת שלח, אשר, על־פי שם והתחלת הסדרה - שבהם מתבטאת נקודתה הפנימית[5] - עיקר תוכן הסדרה הוא - שמשה רבינו בחר יהודים ושלח אותם לילך לתור את ארץ ישראל; שלאחרי כן, בבואם חזרה, מסרו את ה"דיווח" ("באַריכט") משליחותם, אך מסרו זאת שלא כדבעי, ודבר זה גרם לכך שחלק מבני ישראל התחרטו וסירבו ללכת לארץ ישראל, וכתוצאה מזה באו הגזירות - כמסופר בסדרה.

וכאן מתעוררת מיד הקושיא החזקה:

משה רבינו הכיר היטב את בני־ישראל ("דורך און דורך"), שהרי חי יחד עמהם שנים רבות במצרים; ואז הוציא אותם ממצרים, ובמשך כל אותו זמן, עד מעשה המרגלים, היה יחד עמהם במדבר.

ובפרט שתיכף משנולד היו למשה רבינו כל התכונות הדרושות של רועה ישראל, מנהיג אמיתי של בני ישראל - כפי שחכמינו זכרונם לברכה למדים מלשון הכתוב[6] "ומשה היה רועה"[7] - אשר, לכל לראש צריך רועה ישראל להכיר היטב את תכונות הנפש, מהלך־המחשבה, של כל אלו שהם צאן מרעיתו; וכיון שכל התכונות האלו היו למשה רבינו תיכף משנולד, ניתן לתאר לאיזו שלימות ועומק הגיע בידיעותיו בתור רועה ישראל ומנהיגם, בזמן ששלח את המרגלים, בהיותו כבר בן שמונים ושתים שנה; שהרי כל שנותיו התייגע משה רבינו להגיע לשלימות נעלית יותר, ובפרט במשך השנים מאז שנודע לו שנבחר על־ידי הקדוש־ברוך־הוא להנהיג את עם ישראל.

ולאחרי כל זה אינו מובן כלל: איך יתכן שבבחרו שלוחים לילך לתור את ארץ ישראל, ובידעו שבדיווח שלהם תלוי אם ירצו בני ישראל לילך לארץ ישראל אם לאו, לא יכיר חס ושלום משה רבינו שאלו שנבחרו אינם מתאימים לשליחות זו?

ג. שאלה זו מובהרת אמנם על־ידי הביאור של רש"י על־אתר[8]: "אותה שעה כשרים היו" - בשעה שמשה רבינו בחר את השלוחים, היו יהודים כשרים, והלכו מתוך החלטה למלא שליחותו של משה, בידעם שזהו רצון ה' לילך לארץ ישראל.

אך לפי ביאור זה מתעוררת קושיא גדולה יותר:

כיון ש"כשרים היו", מה גרם אצלם לכך, שמיד לאחרי ש"ויעלו ויתורו את הארץ"[9] - כשנכנסו לארץ ישראל וראו את המתרחש שם - נבהלו והניאו את בני ישראל מלילך לארץ ישראל?

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ח ע' 289 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה שו"ע יו"ד סרמ"ו ס"ו. ובט"ז שם "שהוא המנהג בכל יום".

2) ראה גם תורת מנחם חל"ז ע' 206. וש"נ.

3) כולל מצוות יסודי התורה: אחדות ה', אהבתו ויראתו וכו' ש"הדרך לאהבתו ויראתו" היא שיתבונן האדם במעשיו (של ה') .. ויראה מהן חכמתו .. מיד הוא .. מתאווה תאווה גדולה לידע כו' (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב). ראה גם תורת מנחם חמ"א ע' 70. וש"נ.

4) הל' ת"ת סוף פ"א.

5) ראה תורת מנחם חמ"א ע' 284. וש"נ.

6) שמות ג, א.

7) שמו"ר (פ"ב, ב) ותנחומא שם (ז).

8) יג, ג.

9) שם, כא.

ואין לומר שהיתה להם הפתעה (״איבעראַשונג״) למצוא בארץ ישראל את ל״א המלכים וכו׳ - שהרי כל ענינים אלו ידעו זמן רב לפני זה. וראיה לדבר, שכבר בעת קריעת ים סוף, שאירעה משך זמן לפני שילוח המרגלים, הזכירו כבר בני ישראל בשירת הים שכל האומות[10] שישבו בארץ כנען, ״כל יושבי כנען״[11] (וגם ״אלופי אדום, אילי מואב״[11], האומות שדרכם הוצרכו לעבור בדרך לארץ ישראל), נמוגו מפחד ורעדה בשמעם אודות הנסים שאירעו לבני ישראל. ברור איפוא שבני ישראל - גם המרגלים - ידעו אודות מלכי כנען, וגם ידעו כיצד נראית ארץ כנען, ובפרט שכנען עמדה בקישור תמידי עם ארץ מצרים[12]. ואם כן, מה הפתיע כל כך את המרגלים בראותם את כנען מקרוב, עד שזה הפך אותם מ״כשרים היו״ שמצייתים לה׳ - כולל הציווי לילך לארץ ישראל - לקצה השני, להניא את כל בני ישראל מלילך לארץ ישראל?

ד. ויובן הביאור בזה ממה שכתוב רבינו הזקן ב׳לקוטי תורה׳ פרשתנו[13]:

בהיותם אנשים כשרים - דוקא מצד צדקותם (״פרומקייט״) - סברו המרגלים שמוטב להישאר במדבר ולא לילך לארץ ישראל. טענתם היתה: כאשר נמצאים במדבר, לא צריכים להתעסק בעניני עולם הזה, חרישת שדות, ניהול מסחר ומגע עם עמים מחוץ לבני ישראל; שהרי בהיותם במדבר סיפק להם הקדוש־ברוך־הוא מן המוכן לחם - מן - מן השמים, ומים מבארה של מרים (הדברים הנחוצים לאכילה ושתיה), וכמו כן בגדים - ״שמלתך״[14] - ללבוש, ושם גם היו פרושים ומובדלים מהעולם, משאר האומות. הם היו יכולים ללמוד תורה ולקיים מצוות ולשגשג בקדושה ורוחניות ללא הפרעות וללא קשיים.

וזו היתה טענת המרגלים: מהו הצורך לילך ״אל ארץ נושבת״[15], לארץ שבה יצטרכו להתמסר לחרישה, זריעה, ניהול מסחרים ומגע עם אומות העולם (ובפרט בידעם שבני ישראל בכמות, במספר, קטנים בהרבה מאומות אחרות), ויבואו לידי נסיונות גדולים וקשים. הרי כולם מבקשים ״אל תביאנו לידי נסיון״[16]. מוטב איפוא להיות במדבר ולהמשיך שם בעבודת ה׳ - בלי להיכנס לנסיונות בלתי פוסקים, וגם כאלו שלא הורגלו בהם כלל.

ועל־פי־זה מבאר רבינו הזקן איך יתכן שמשה יבחר באנשים אלו להיותם צדיקים, ובכל זאת, בסופו של דבר - ואדרבא מצד צדקותם - אינם רוצים להיכנס למלחמה הכרוכה בסכנה, ותוצאותיה אינם ידועות, ורוצים למנוע זאת על־ידי שישארו במדבר.

חטאם היחיד היה - שלא היו חדורים (״דורכגענומען״) בהכרה שכיון שהקדוש־ברוך־הוא מצוה לילך במסירת נפש לסכנה שעלולה לנגוע בצדקות (״אָנרירן פרומקייט״) - צריך ללכת גם על זה, ולהיכנס לארץ נושבת.

ה. אלא שלפי ביאור זה עדיין אינו מובן:

כיון שבאותה שעה שמשה בחר בהם כשרים היו, והיו מוכנים למלא את השליחות; הם ידעו באותה שעה שהולכים לארץ שבה יצטרכו לחרוש ולזרוע ולעסוק בעניני העולם, ובכל זאת היו מוכנים לכך - מה השתנה אצלם בכניסתם לארץ שאז התחרטו?

והמענה על זה הוא[17] על־פי מאמר חכמינו זכרונם לברכה[18] אינו דומה שמיעה לראיה. עד אז שמעו אודות הנסיונות, והיתה להם החלטה תקיפה שלא לפחד מהם. אך כאשר נכנסו לארץ ישראל וראו ש״זה פריה״[19] וכו׳ - כיצד נראית כל הנהגת הארץ, ״עז העם היושב בארץ״[20], ותהיה להם מלחמה קשה,

10) ראה גם במכילתא בפירוש הנבואה שבשירה ״בגדול זרועך ידמו כאבן״ (בשלח טו, טז) - שמדבר ב״כל מלכי כנען״ כשיבואו וילחמו בישראל.
11) בשלח שם, טו.
12) ראה וישב לז, כה. ובכ״מ.
13) לו, ג ואילך.
14) עקב ח, ד. וראה רש״י שם.
15) בשלח טז, לה.
16) ראה סנהדרין קז, רע״א.
17) ראה גם שיחת ש״פ שלח בתחלתה (לקמן ריש ע׳ 32). וש״נ.
18) ראה מכילתא יתרו יט, ט.
19) שלח יג, כז.
20) שם, כח.

רוחנית, שהיא עיקר המלחמה, לא להתפעל ולא להיות מושפע חס ושלום מתועבות ארץ כנען (ובדרך ממילא גם מלחמה גשמית) - בראותם כל זאת במו עיניהם, הרתיע הדבר אותם מהחלטתם הקודמת שלא יתפעלו כיון שהקדוש־ברוך־הוא שולח בשליחות זו.

* * *

ו. ככל עניני התורה, אין זה סיפור שאירע לפני אלפי שנים, אלא זוהי תורה - הוראה לכל הדורות, גם עבורנו בחיינו:

כאשר נעשים בר מצוה או בת מצוה, מקבלים החלטה תקיפה לקיים רצון ה׳. אך לאחרי זה קורה לעיתים קרובות שכאשר באים לידי מעשה, ובא הנסיון בפועל - רואים (או שנדמה) שזה קשה יותר מהמשוער, ולא רוצים להכנס למלחמה.

מלמדת אותנו פרשת השבוע, שלא נופתע מכך שבזמן הבר מצוה או בת מצוה, או בזמן שנמצאים בבית־הספר או בישיבה, אזי ישנה החלטה שלא להתפעל מהעולם ולנהוג כדרוש מיהודי, ולאחרי זה כשהדברים באים לידי פועל, מרגישים חלישות ורוצים ״לברוח״.

צריך לדעת שאסור ליהודי ליפול ברוחו, וכמסופר בסדרה - אם רק ״בה׳ אל תמרדו״[21], אלא יחזיקו ויאחזו ברצון ה׳, אזי ברור הדבר ש״לחמנו הם״[21], ובודאי ישלימו את כל המלחמות וינחלו נצחון גדול.

זהו כללות הלימוד מהסדרה לכל אחד ואחד מישראל, הן אנשים והן נשים.

* * *

ז. ובזה יש פרט נוסף שמסופר בחז״ל:

פעולת המרגלים שיתחרטו ולא ירצו לילך לארץ נושבת - היתה רק על האנשים, כפי שרש״י מביא (בפרשת פנחס[22]) שנשי ובנות ישראל לא נרתעו מדיווח המרגלים, ומבלי הבט על עמדת האנשים - אמרו הנשים שאינן פוחדות, ואם הקדוש־ברוך־הוא רוצה שילכו למעמד ומצב של נסיון, צריך לעשות זאת מיד, למרות שלפי שעה יהיה בכך ״ניתוק״, שלא יוכלו לנצל את הזמן שיצטרכו להקדיש לחרישה וזריעה ומגע עם אינם יהודים - ללימוד תורה וקיום מצוות.

וגם בזה יש הוראה, וגם עבור זמננו:

לדאבוננו רואים שיש הרבה אנשים שכל זמן שנמצאים בישיבה, או בשעות שנמצאים בבית־הכנסת להתפלל או ללמוד את השיעור, אזי עומדים בהתלהבות ובחיות שלא להתפעל ממה שקורה ברחוב, ושגם בצאתם לרחוב ימלאו שם את שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא. אך בצאתם לרחוב - נפעל אצלם שינוי, חלישות. אך להיותו יהודי דתי, רצונו לרוץ חזרה לבית־הכנסת ולישיבה, ואינו רוצה להתעסק בבנין העולם להיות דירה לו יתברך, שגם בעולם החיצוני תהיה ניכרת אלקות.

הנה, כמו בדורות ההם כך גם בדור זה - צריכות הנשים להראות את הדוגמא, שלמרות שהמרגלים שסיפרו אודות נסיונות כבדים ומלחמה כבדה דיברו אמת[23], שסיפרו את המצב כפי שהוא, לא היה זה שייך כלל להחלטה לקיים את השליחות; זוהי שליחות מהקדוש־ברוך־הוא שאלקות תהיה ניכרת לא רק בבית־הכנסת ובבית־המדרש ובבית הפרטי, אלא תהיה ניכרת בכל המקומות שיש בהישג ידו של יהודי להביא לשם את דבר ה׳, ולמלא שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא לעשות שם דירה לו יתברך בתחתונים.

* * *

21) שם יד, ט.

22) כו, סד. מספרי (שם כז, ד) ותנחומא שם (ז). וראה גם שיחת ש״פ שלח דאשתקד ס״כ (תורת מנחם ח״מ ע׳ 144 ואילך).

23) ראה סוטה לה, א: ״ולא היא כו׳״.

ח. כיון שהתכנסו כאן אלו שסיימו את הלימוד בכיתה מסויימת, ואלו שצריכים להתמסר בשבועות הבאים להדרכת ילדי ישראל - עלולה לעלות המחשבה:

עד עתה היו במצב של הגנה, על־ידי־זה שלא היו מוכרחים להיות ״ברחוב״; וגם לא היו צריכים להתעסק עם הזולת, והיו יכולים לנצל את מלוא הזמן, מלוא המרץ (״ענערגי״) וכל האפשרויות לשגשג בעצמו בעניני תורה, קדושה ורוחניות. ואילו עתה עומדים במצב שצריך לצאת לסביבה אחרת וצריך להתמסר לזולת - אמנם ילד יהודי, אבל ילד כזה שזקוק עדיין להדרכה בדרגא כזו שהוא בעצמו עבר כבר לפני שנים. ואם כן, יכולה להתעורר השאלה: לשם מה צריכים להכנס לנסיון זה? להתנתק מהשגשוג שלו בטוב וקדושה, ולהתמסר לענין של כיבוש, לכבוש עוד נשמה יהודית, ועוד סביבה יהודית ולעשות שם ״ארץ ישראל״ - מהו הצורך בכל הענין והנסיון?

וזאת מספרת התורה ונותנת הוראה וסיוע וחיזוק, ובמיוחד - לנשים, ובמכל־שכן וקל וחומר:

ומה אז, כאשר כל האנשים התנגדו, אף־על־פי־כן עמדו הנשים בנסיון, ואמרו ״תנה לנו אחוזה״[24]; אנו רוצות ודורשות לקבל אפשרות למלא את השליחות של הקדוש־ברוך־הוא, למרות הנסיון שבדבר - על־אחת־כמה־וכמה (במדה גדולה הרבה יותר) עתה, כשהתורה מספרת את כל הסיפורים וההוראות האמורות לעיל, ותורת החסידות ביארה את כולם בהתלהבות, באופן ברור ביותר ובאופן חי (״אין אַ לעבעדיקן אופן״), יש לנשי ישראל, בתוך כלל ישראל, את השליחות הגדולה האמורה לעיל, שליחות שביכלתם לקיימה במילואה, ובפרט הנאספות כאן וכיוצא בהן - השליחות של עשיית ״אחוזה״ מילדי ישראל שיהיו תחת הדרכתם, ומהסביבה בה יהיו בימי החופש, חופש בין לימוד ללימוד, או בין כיתה לכיתה - אחוזה בארץ הקודש, אחוזה קדושה נצחית.

ושליחות זו, לא רק שלא תוריד אותם חס ושלום מדרגתם, אלא הם יגביהו את אלו שיהיו תחת הדרכתם וגם את עצמם לדרגא נעלית יותר - על־ידי־זה שבכחו של הקדוש־ברוך־הוא יעמדו בכל הנסיונות, כי ״ה׳ אתנו״[21] - הקדוש־ברוך־הוא נמצא עם כל אחד ואחד מהם.

ואז תקויים בהם גם ברכת ״ארץ גו׳ זבת חלב ודבש״[25] - שיעשו מארץ פשוטה ארץ שמזיבה, ללא טרחה, ״חלב ודבש״[26], חלב - כל המועיל לגידול האדם, ודבש - כל הנותן לאדם תענוג ונועם (״געשמאַק״) אמיתי בחיים,

והרי כוונת התורה לגידול אמיתי - לא רק גידול הגוף, אלא באופן שיחד עמו גדלה הנשמה, ואדרבא, גידול הגוף בא כתוצאה מגידול הנשמה, שנעשית אצלו חי׳ (״לעבעדיקער״) רחבה ומעמיקה יותר,

וכל זה באופן שמרגישים בזה תענוג אמיתי -

למלא את השליחות שיש לכל אחד ואחד מכן, בתוככי כלל ישראל, מתוך תענוג אמיתי ובשמחה ובטוב לבב.

* * *

ט. יתן השם יתברך לכל אחד ואחת מכן - ועל ידכן למודרכים ומודרכות שלכן, כולל בני הבית - בתוככי כלל ישראל, קיץ בריא ברוחניות ובגשמיות גם יחד, ותנצלו את הקיץ לאיסוף פירות טובות, ״מאי פירי - מצוות״[27], עניני תורה ומצוות ויהדות בכלל, שיהיה קיץ עשיר בכל הפרטים - ובשמחה ובטוב לבב.

---

24) פנחס כז, ד.
25) שלח שם, ח.
26) ראה הוספות לתו״א קו, ג ואילך.
27) סוטה מו, סע״א.

בס"ד. שיחת* ש"פ שלח, מבה"ח תמוז, ה'תשי"א.

בלתי מוגה

א. התוועדות זו היא ההתוועדות הראשונה לאחרי מתן־תורה, שלאח"ז ניתנו גם לוחות האחרונות, לאחרי המאורעות שהיו בינתיים, כולל גם חטא המרגלים (שבפרשתנו), וכידוע שלולי חטא המרגלים היתה הכניסה לארץ ע"י משה באופן של גאולה שלימה, אבל בגלל חטא המרגלים היתה הכניסה לארץ ע"י יהושע[1], ולא היתה גאולה שלימה.

וצריך להבין ענין המרגלים, כדלקמן.

* * *

ב. מאמר ד"ה שלח לך אנשים גו'.

* * *

ג. דובר לעיל (בהמאמר[2]) ששילוח המרגלים ע"י משה היא הנתינת־כח דמשה רבינו שתוכל להיות הכניסה לארץ, כי, הארץ מצד עצמה היא "ארץ אוכלת יושבי"[3], ולכן יש צורך בנתינת־כח מיוחדת ממשה רבינו שהכניסה לארץ תהי' באופן המתאים[4].

ויש להוסיף שענין זה נוגע גם לימינו אלה:

ובהקדמה – שאף שכבר היתה הכניסה לארץ בעבר, הרי, לאחרי החורבן והגלות נמצאים במעמד ומצב שלפני הכניסה לארץ באופן של קביעות ונצחיות, בגאולה העתידה.

וכיון שכן, צריכים לידע שאי אפשר לעלות לארץ ישראל ללא הנתינת־כח של משה רבינו שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, כיון שהארץ מצד עצמה היא "ארץ אוכלת יושבי"[5].

– יכולים לעשות "חשבונות" אודות גודל המעלה של עלי' לארץ ישראל, עד כדי כך ש"כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא"[6], ועאכו"כ אם הוא גם "מדבר בלשון הקודש"[7], בודאי גדלה מעלתו ביותר ("עס איז גאָר ניט שייכות צו זאָגן"...). אבל, צריך לידע שהמעמד ומצב כיום הוא באופן שזוהי "ארץ אוכלת יושבי", ובמילא, אין לעלות לשם ללא הנתינת־כח של כ"ק מו"ח אדמו"ר, משה רבינו שבדורנו.

אלה שכ"ק מו"ח אדמו"ר שלח אותם לארץ ישראל – יש להם הנתינת־כח ממשה רבינו שבדורנו שכניסתם לארץ תהי' באופן המתאים.

ד. ישנם כאלה שחושבים שאין צורך לשאול אצל הרבי כל דבר.

יש לו – טוען הוא – את ה"שולחן־ערוך", ויש לו גם מוח בקדקדו ("ער האָט אַ גוטע קאָפּ, קיין עין־הרע זאָל ניט שאַטן"...), ובמילא, יכול הוא בעצמו – ברוך השם – לברר ("דורכטאָן") כל ענין לאשורו, ואינו צריך לשאול אצל הרבי.

---

*) ראה מכתב ד' תמוז שנה זו (אג"ק ח"ד ע' שנט): "עס האָט זיך גירעדט אין ש"ק פ' שלח, וועגען דעם חטא פון די מרגלים וכו'". – תוכן הדברים שם, אינו מופיע ברשימת השיחה שלפנינו, ואולי לפנינו רשימה חלקית בלבד, או שבהמכתב נתבאר בהרחבה תוכן ונקודה מהמאמר (המו"ל).

1) כ"ק אדמו"ר שליט"א בכה כשדיבר בענין זה.

2) לעיל ע' 169 ואילך.

3) פרשתנו יג, לב.

4) ברשימה אחרת, שנזכר גם הענין הקושי שבכניסה לארץ, שלהיותה פלטרין של מלך, הרי אפילו מחשבה של איסור קל נחשבת כמו חטא חמור בחו"ל (ראה תשב"ץ (קטן) בסופו אות תקנט).

5) כנראה, בגלל היחס השלילי של הנהגת המדינה אל העולים שרצונם לנהל אורח חיים בדרך התומ"צ, ובפרט בנוגע לחינוך הנוער (וראה בארוכה שיחת ל"ג בעומר סכ"א ואילך (לעיל ע' 86 ואילך)). – המו"ל.

6) כתובות קיא, א. רמב"ם הל' מלכים פ"ה הי"א.

7) ירושלמי שבת פ"א סה"ג.

— על כגון־דא אמר פעם כ"ק מו"ח אדמו"ר[8] הביטוי "סאַם סאַפּאָזשניק" (הוא עצמו סנדלר):

ישנו סיפור אודות גוי שנכנס יהודי לביתו וראה שם... תפילין, והחליט מיד לקנותם ממנו, כששאל את הגוי — בהתרגשות — מניין המה לך? השיב לו הגוי — שלא ידע אם כוונתו של היהודי לקנותם, או שעיקר כוונתו לברר מנין גנבם — "יאַ סאַם סאַפּאָזשניק", כלומר, אני בעצמי סנדלר, ותפרתים בעצמי!... מובן מאליו — סיים כ"ק מו"ח אדמו"ר — איך שייך גוי לעשיית תפילין!

ודוגמתו בהנמשל — זה שחושב שגם הוא יכול לברר כל דבר בעצמו, ואינו צריך לשאול אצל הרבי[9].

8) ראה סה"ש תרח"ץ ע' 264.

9) ברשימה אחרת, שסיפר גם אודות מתנגד שלא הי' חושש לומר חידוש שאינו מתאים לדברי הראשונים, באמרו: מהי אשמתי שנולדתי כך וכך שנים לאחרי הרשב"א?!... (וראה גם תו"מ ח"ב ע' 129 הערה 104).

המשך ביאור למס' יבמות ליום ראשון עמ' א

משנה

נאמר בפרשת חליצה (דברים כה ה–ז) שהיבמה צריכה לחלוץ את מנעל היבם מעל רגלו, ולירוק בפניו, וכן קוראת מהפסוקים שבפרשת החליצה. ודנה המשנה שלפנינו, אלו מעשים מעכבים את היתר היבמה לשוק.

אם **חָלְצָה** היבמה את המנעל מרגל היבם, **וְכֵן רָקְקָה** בפניו, **אֲבָל לֹא קָרְאָה** את פסוקי החליצה, בדיעבד **חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה**, ואין הקריאה מעכבת את החליצה. ואולם אם **קָרְאָה** את פסוקי החליצה **וְרָקְקָה** בפני היבם, **אֲבָל לֹא חָלְצָה** את המנעל מרגלו, **חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה**, מפני שעיקר החליצה היא בחליצת המנעל. ואם **חָלְצָה** את מנעלו, **וְכֵן קָרְאָה** את פסוקי החליצה, **אֲבָל לֹא רָקְקָה**, נחלקו תנאים בדין חליצה זו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה**, משום שהרקיקה מעכבת את החליצה. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה**, ואין היריקה מעכבת את החליצה.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' א

הגדולה, ומחמת כן האחות הקטנה שנישואיה רק מדרבנן נאסרת עתה על בעלה מדין אחות זקוקתו, ואם כן כיצד ינהגו. ונחלקו בכך התנאים: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְלַמְּדִין אֶת** אשתו **הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בּוֹ** ביבם ותעקור את נישואיה עמו ויוכל ליבם את הגדולה, לפי שאינה עוד אחות אשתו.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אין מלמדים את הקטנה למאן בבעלה אלא **אִם מֵיאֲנָה, מֵיאֲנָה**, וייבם את הגדולה, **וְאִם לָאו**, שלא מיאנה, **תַּמְתִּין** הקטנה ולא תבעל **עַד שֶׁתַּגְדִּיל** ויהיו נישואיה גמורים מן התורה, **וְתֵצֵא הַלֵּזוּ** – האחות הגדולה **מִשּׁוּם** ערות **אֲחוֹת אִשָּׁה**. אבל לא יחלוץ ליבמה קודם שאשתו תגדיל, כיון שאשתו תאסר עליו משום אחות חלוצתו.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִי – אוי לו, **עַל אִשְׁתּוֹ וְאִי** – ואוי לו **עַל אֵשֶׁת אָחִיו** כלומר, אין תקנה לשתיהן, לפי שרבי יהושע סובר שיש להתרחק כמה שאפשר ממיאון כמבואר להלן בגמרא, ולכן אין מלמדים את הקטנה למאן, וכן הוא סובר שיש זיקה והקטנה נאסרת על היבם משום אחות זקוקתו, נמצא ששתיהן אסורות עליו, ולכן **מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ** הקטנה **בְּגֵט**, **וְאת אֵשֶׁת אָחִיו** פוטר **בַּחֲלִיצָה**. אבל אינו יכול ליבמה לאחר שגירש את אשתו, כיון שהיא אסורה עליו משום אחות גרושתו.

גמרא

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר מלמדים את הקטנה שתמאן. מקשה הגמרא: **וּמִי שָׁרֵי** – וכי מותר ללמד את הקטנה שתמאן, **וְהָתְנֵי** – והרי שנה **בַּר קַפָּרָא** בברייתא, **לְעוֹלָם יִדְבַּק אָדָם בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, וְיִתְרַחֵק מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים. יִדְבַּק בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, בַּחֲלִיצָה, וּבַהֲבָאַת שָׁלוֹם** בין אדם לחבירו, **וּבַהֲפָרַת נְדָרִים. וְיִתְרַחֵק מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, מִן הַמִּיאוּן, וּמִן הַפִּקְדּוֹנוֹת** – מלקבל פקדונות, **וּמִן הָעֲרֻבּוֹנוֹת** – שלא להיות ערב על הלואה של אדם אחר. הרי שיש להתרחק מן המיאון, ואיך אמר רבי אליעזר במשנתנו שמלמדים את הקטנה למאן. מתרצת הגמרא: **מִיאוּן דְּמִצְוָה שָׁאנֵי** – שונה מיאון לצורך קיום מצוה, כגון כאן שממאנת כדי שתוכל אחותה לקיים מצות יבום, שמותר ללמדה שתמאן.

גּוּפָא – נשוב לעצם דברי הברייתא שהובאה לעיל, **תָּנֵי בַּר קַפָּרָא, לְעוֹלָם יִדְבַּק אָדָם בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים**, ואחד מהם **בַּחֲלִיצָה**. מבארת הגמרא: הברייתא סוברת **כְּאַבָּא שָׁאוּל, דְּתָנְיָא אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ** שלא לשם מצוה, אלא **לְשֵׁם נוֹי** – מחמת יופיה, או שכונסה **לְשֵׁם אִישׁוּת**, שרוצה שיצא עליו שם שהוא נשוי, או **לְשֵׁם דָּבָר אַחֵר** מלבד מצות יבום, **כְּאִילּוּ פּוֹגֵעַ בְּעֶרְוָה** של אשת אח, **וְקָרוֹב בְּעֵינַי לִהְיוֹת הַוָּלָד** שנולד מהם, **מַמְזֵר**, ולכן ראוי לחלוץ ולא ליבם כדי לא להכשל באמור לעיל.

עוד נאמר בברייתא שיש לדבוק **בַּהֲבָאַת שָׁלוֹם**, וזה על פי מה **דִּכְתִיב** (תהלים לד טו) 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ',

לקוטי־שיחות פרשת שלח כרך יח שיחה ג

א.
בפירוש רש״י - גם ענינים מופלאים

כבר הוסבר פעמים רבות[1], שפירוש רש״י על התורה בא לפרש את פשוטו של מקרא, כפי שרש״י עצמו מדגיש מספר פעמים, ומיד בפרשה הראשונה[2]: ״ואני לא באתי אלא לפשוטו״ -

אבל יחד עם זאת הוא מכיל גם ״ענינים מופלאים״[3] משאר חלקי התורה, ואף ״רזין דאורייתא״, כידוע[4] מאמרו של אדמו״ר הזקן, ש״פירוש רש״י על החומש הוא יינה של תורה״.

אך כדי להגיע עד ל״ענינים המופלאים״ ול״יינה של תורה״ שבפירוש רש״י, מוכרחים תחילה ללמוד ולהבין את הפירוש הפשוט, כי גם את הענינים המופלאים ואת ״יינה של תורה״ הכניס רש״י בפירושו לפי ״פשוטו של מקרא״.

גם בפרשתנו ישנו פירוש של רש״י המכיל ענינים מופלאים בדרך ההלכה, וגם ״יינה של תורה״, אבל תחילה צריך להסביר את משמעותו הפשוטה של פירוש רש״י זה.

ב.
דברי רש״י על ״אל תמרודו״

בהמשך הפסוקים בפרשתנו, כאשר מסופר על דברי יהושע וכלב אל כל עדת בני ישראל לגבי הכניסה לארץ ישראל, נאמר בתורה[5] ״אך בה׳ אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם, סר צילם...״. רש״י מצטט מן הפסוק את המילים ״אל תמרדו״, ומפרש: ״ושוב ואתם אל תיראו״.

מפרשי רש״י אומרים על כך[6]: רש״י מתכוון לומר, שהמשך הפסוק ״ואתם אל תיראו...״ איננו דבר נפרד, אלא ״אל תיראו״ היא תוצאה של ״אל תמרדו״. שאם ״בה׳ אל תמרדו״, אז יהיה ״שוב״ - ואתם אל תיראו[7].

ההכרח של רש״י להסביר כך הוא[8] בגלל שינוי הסדר: לגבי ״אל תמרדו״ כתוב תחילה (במי -) ״בה׳״, ולגבי ״לא תיראו״ כתוב מאוחר יותר (ממי -) ״את עם הארץ״, או בגלל שנאמר ״ואתם״, ולא ״ואל תיראו״[9].

מזה מסיק רש״י ש״ואתם אל תיראו״ היא תוצאה והמשך של ״אל תמרדו״.

הסבר זה אינו מובן, כי לפי זה צריך היה רש״י לצטט מן הפסוק גם את המילה ״בה׳״, וכן את המילים שאחרי־כן: ״ואתם אל תיראו את עם הארץ״[10]. או לרמוז עליהן, לפחות, על־ידי הביטוי ״וגו׳״, כי מילים אלו מחייבות את פירושו[11].

מזה שרש״י אינו מצטט את המילה ״בה׳״ ואת המילים המאוחרות יותר[12], מובן, שההכרח לפירושו אינו נובע מלשון הפסוק, אלא, בעיקר, ממשמעות הענין של ״אל תמרדו״.

ג.
השאלות על פירושי רש״י ל״כי לחמנו..״ ו״סר צלם״

לאחר מכן מצטט רש״י את המילים ״כי לחמנו הם״, ומפרש: ״נאכלם כלחם״. וצריך להבין:

א) מה מחדש כאן רש״י? מובן בפשטות כי במילים ״לחמנו הם״ הנאמרות לגבי בני־אדם, אין הכוונה שהאנשים הם לחם[13], אלא זהו דימוי לנצחון קל עליהם, כשם שקל לאכול לחם.

ב) מצד שני: אם הכוונה היא שכיבושם יהיה קל כאכילה, אין הבדל אם כלחם או כמאכל אחר, וצריך היה להאמר בקיצור - ״נאכלם״ וכדומה[14]. מהו הדיוק דוקא במילה ״לחמנו״, ״כלחם״?

---

1) ראה גם לקו״ש [המתורגם] ח״ה ע׳ 1.
2) ג, ח. שם, כד. ובכ״מ (ראה לקו״ש שם).
3) של״ה במס׳ שבועות שלו (קפא, א).
4) היום יום ע׳ כד.
5) יד, ט.
6) רא״ם, גו״א, משכיל לדוד. ועוד.
7) ותיבת ״ואתם אל תיראו״ בפרש״י הוא העתקת לשון הכתוב וצ״ל כתובות באותיות כהתיבות שמעתיקן רש״י לפני התחלת פירושו, אלא ש״תיקן״ ה״בחור הזעצער״. וכבכמה מקומות בפרש״י שכוונת פירושו שכאילו היו התיבות בפירושו כתובות בפנים הכתוב בין התיבות שמעתיק: אל תמרדו ושוב ואתם אל תיראו (ראה לקו״ש חי״א ע׳ 164 הערה 19, ובכ״מ).
8) באר יצחק בפרש״י.
9) משכיל לדוד ובאר יצחק.
10) ועכ״פ התיבות ״ואתם אל תיראו״ שמזה כבר נראה השינוי שאינו מקדים הנושא (״את עם הארץ״), כמו — ב״אל תמרדו״.
11) וקושיא זו יש להקשות גם לפי פי׳ הרא״ם והגו״א בפרש״י.
12) וכ״ה בדפוס א׳ וב׳ דפרש״י, ובכמה כת״י רש״י. ובדפוס שני ובא׳ מכת״י רש״י מעתיק בפירושו גם: ״(ושוב ואתם אל תיראו) את עם הארץ״.
13) להעיר מפרש״י וישב לט, ו.
14) ראה ת״א ותיב״ע כאן.

ג) אדרבה, רש"י צריך היה להסביר "נאכלם כמאכל", באופן כללי, ולאו דוקא "לחם", כפי שמפרשים את המילה "לחם" במספר מקומות[15].

ד) מדוע מצטט רש"י מן הפסוק גם את המילה "כי", שאותה אין הוא מפרש[16]?

ד.
למה מביא רש"י שני פירושים?

לאחר זאת, מצטט רש"י את "סר צלם" ומסביר "מגינם וחזקם[17]. חכשרים שבהם מתו, איוב שהיה מגין עליהם[18]. דבר אחר: צלו של המקום סר מעליהם". ויש להבין: מדוע צריך רש"י להביא שני פירושים? ומהי המעלה שבכל אחד מהם?

ה.
"אל תיראו" - תוצאה של "אל תמרודו"

ההסבר לפירוש רש"י הוא:

ההכרח לפירוש רש"י ש"ואתם את תיראו" היא תוצאה של "אל תמרדו", ולא ענין בפני עצמו, הוא:

בתחילה[19] מסופר, שהמרגלים טענו "עז העם היושב בארץ" "וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מידות" "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם". ויהושע וכלב לא הכחישו טענות אלו. מתעוררת השאלה: כיצד דרשו יהושע וכלב "אל תיראו את עם הארץ", בלי לתת סיבה למה "אל תיראו"?

השאלה אף מתחזקת: כאשר "וישכימו בבקר"[20], וישראל אמרו "הננו ועלינו...", הזהיר משה "אל תעלו ולא תנגפו... כי העמלקי והכנעני...". כלומר, אפילו משה רבינו סבר שיש מקום למורא, ומדוע אמרו יהושע וכלב "אל תיראו..."?

כן יש להבין: באמרם "בה' אל תמרדו" התכוונו יהושע וכלב לומר שיקיימו את ציווי ה' לעלות לארץ ישראל, ואם כך, היה עליהם לדבר ישירות אודות הענין הפרטי של הליכה לארץ ישראל, מדוע תביעתם היא כללית "בה' אל תמרדו"?

על שאלות אלו עונה רש"י בפירושו "אל תמרדו ושוב ואתם אל תיראו". יהושע וכלב אמרו, ש"אל תיראו" היא תוצאה של "אל תמרודו": אכן, "עז העם היושב בארץ", ויש מקום למורא, אך בכל זאת, אם "אל תמרדו", אם תקיימו את ציווי ה' - "שוב" - אז אין מקום, אפילו לפי הטבע, למורא ולחשש, גם מעם חזק[21].

---

15) ראה ויצא (לא, נד): ויזבח יעקב זבח גו' לאכל לחם, ופרש"י "כל דבר מאכל קרוי לחם". וראה מקץ מג, לב. יתרו יח, יב. ועוד.

16) לכאורה י"ל שהוכחת רש"י לפרש ש"ואתם אל תיראו" היא תוצאה מ"אל תמרדו": בהפסוקים שלפנ"ד (יג, ל) מסופר מה שאמר כלב "עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה", וקשה: מה מוסיף באומרו "אל תיראו את עם הארץ" על הנאמר לפנ"ד? ולכן מפרש רש"י, שהכוונה ב"אל תמרדו" הנה שוב "אל תיראו" אותם כלל, היינו ש"ירשנו אותה" באופן שלא יצטרכו למלחמה כלל (פרש"י דברים א, ח): משא"כ לאחרי חטא המרגלים, הנה אף שסו"ס הי' "עלה נעלה", הרי כיבוש יהושע הי' ע"י מלחמה (יהושע ז, ג ואילך)*.

וזהו שממשיך "כי לחמנו הם – נאכלם כלחם", שהוא דבר שנגמר כבר, כמו לחם (ברוב המקומות – שפירושו) שאי"צ לאפי', כי לא יצטרכו למלחמה וטירחא כלל (וראה משכיל לדוד בפרש"י**).

אבל ביאור זה אינו מספיק. כי: א) הלשון "אל תיראו" אינו מורה שאין צריך למלחמה. וכדמוכח ממ"ש בשופטים (כ, ג): אתם קרבים היום למלחמה גו' (ואעפ"כ) אל תיראו מפניהם*** (ובדברים שם פירשו רש"י במ"ש "באו ורשו"). ב) גם בנוגע ל"לחמנו הם" קשה: כל מאכל (לא רק לחם) ישנו כמו שהוא לאחר שנגמר וראוי לאכילה [וכמו: בשר לאחרי הבישול, וכיו"ב], ומהו הדיוק "נאכלם כלחם" דוקא? וגם: בפרשה זו גופא (יג, כ ובפרש"י) נאמר "בכורי ענבים – שהענבים מתבשלין כו'". וא"כ רש"י שצריך לפרש ולבאר הול"ל מאכל וכיו"ב, ולא "לחמנו" "כלחם" – שיל"פ "לחם" דוקא. (וע"ד פירושו באמור כא, יז: לחם אלקיו – מאכל אלקיו).

17) הב' לשונות "מגינם וחזקם" יש לפרש שזהו כנגד הב' פרטים שבפרש"י: "כשרים שבהם" – "חזקם", "איוב שהי' מגין עליהם" – "מגינם". ומה שמתחיל ב"מגינם", (וכשמפרט מפרט תחלה "כשרים שבהם") כי: א) זהו פשוט יותר בפי' תיבת "צלם" (ראה רא"ם. חזקוני וראב"ע כאן), ב) "מגינם" נוגע יותר מ"חזקם". וראה הערה הבאה.

18) הכרחו של רש"י לפרש "איוב שהי' מגין עליהם"**** – דלכאורה: א) מספיק אמרו "כשרים שבהם מתו", ב) סתירה מני' ובי' מתחיל "כשרים" ל' רבים, ומפרט "איוב" – יחיד –

א) עפמש"נ דעד יציאתם ממצרים "לא שלם עון האמורי" (לך טו, טז ובפרש"י) משמע, ע"פ פשט, דעד אז היו כמה "כשרים" (ל' רבים). ב) "סר צלם" ולא "אין צל" וכיו"ב, וכדלעיל (יג, כ) "היש בה עץ אם אין" משמע (קצת עכ"פ) דעתה "סר צל" ומנין ידעו – ומתרץ איוב הי' – מפורסם וידעו ממיתתו.

19) יג, כח ואילך.

20) יד, מ ואילך.

21) ולקמן ב"וישכימו בבקר" אמר משה הטעם "כי אין ה' בקרבכם.. ולא יהי' ה' עמכם".

---

*) וגם בתחילת הכיבוש – בירידתו הוצרכו לתקונו בשופר ולהקיף ז' הקפות כו' (שם, קאפיל ו).

) אבל מ"ש: שהכוונה לומר כלחם דידן דהיינו המן, צע"ג, דלפ"ז הו"ל לרש"י להדגיש **העיקר "נאכלם **כלחמנו**", ולא "כלחם" סתם.

***) וגם בכבוש א"י (לאחר חטא המרגלים) אמר (דברים ג, כב) "אל תיראום". אבל **ממלחמת** עוג שאמר ה' "אל תירא אותו" (חוקת כא, לד) – ל"ק, ובמכש"כ שהי' **ירא**. והטעם שירא – שמא תעמוד לו זכותו כו' (פרש"י שם. דברים ג, ב).

****) ולהעיר שבפרש"י כפי שהובא ברמב"ן ליתא "איוב שהי' מגין עליהם". ובדפוס ראשון "**והו שאמר** איוב כו'". ובדפוס שני "שהי' מגין עליהם **בזכותו**".

לכן אמרו יהושע וכלב "בה' אל תמרדו" ולא דברו ישירות על הליכה לארץ ישראל, כי המילים "בה' אל תמרדו" מבטלות את הטענה "כי עז העם", ומהוות סיבה לדרישה "אל תיראו", כי ממילא ילכו לארץ ישראל.

ו.
כיבוש הגויים - קל כאכילת לחם

לפי זה מובן מדוע מפרש רש"י בהמשך את המלים "כי לחמנו הם" - "נאכלם כלחם": כאן אפשר, וצריך, לפרש את "לחמנו" כפשוטה - לחם.

אך ללא פירוש רש"י, היו מפרשים על "לחמנו הם", שענין הכניסה לארץ ישראל וכיבוש העם שבה הכרחיים ונחוצים כלחם[22].

ובכך היתה מובנת ההשוואה ל"לחם", והסיבה "כי לחמנו הם": "אל תיראו את עם הארץ" כי "לחמנו הם" - כיבושם נחוץ כלחם, ולכן הכרחי הוא ש"אל תיראו...".

אבל רש"י מסביר ש"ואתם אל תיראו" היא תוצאה של "אל תמרדו", מפני שהולכים בכחו של הקדוש־ברוך־הוא, ולכן אי אפשר להגיד שהסיבה ל"אל תיראו" היא ש"לחמנו הם", שהכיבוש חשוב כלחם.

בנוסף לכך, אילו היינו מפרשים כנ"ל, היתה מתעוררת השאלה: הנה, נכנסו ישראל לארץ ישראל שלושים ותשע שנים לאחר־מכן?

לכן אומר רש"י "נאכלם כלחם": ההשוואה ללחם איננה לגבי חשיבות הענין, אלא לגבי אופן האכילה. כיבוש ארץ ישראל יהיה קל כאכילת לחם.

רש"י אינו צריך לפרט את המעלה שבאכילת לחם, כי "בן חמש למקרא" כבר למד זאת לפני־כן, בפרשת בשלח[23], ששם אומר רש"י, שלחם אשר "שאלו כהוגן" יתן הקדוש־ברוך־הוא ב"דרך חיבה" ו"בפנים מאירות". כאשר מגיעים ל"לחמנו הם" ולומדים שהפירוש הוא "נאכלם כלחם", מבינים שהקדוש־ברוך־הוא יתן לעם ישראל את כיבוש האומות באותו אופן, ב"דרך חיבה" ו"בפנים מאירות", כפי שהוא נותן לחם.

22) להעיר מפרש"י (בשלח טז, ח): לחם שאלו כהוגן.
23) טז, ז־ח.
24) ולהעיר מתניא ספכ"ט, בנדו"ד.
25) בדפוס א' ובכמה כת"י הובא גם "מעליהם".

זהו גם ההסבר לכך שהסיבה ל"אל תיראו" היא "כי לחמנו הם": "אל תיראו את עם הארץ" כלל וכלל, כי הם יימסרו לכם בדרך חיבה ובפנים מאירות מידי הקדוש־ברוך־הוא[24].

ז.
היתרון שבכל אחד משני הפירושים על "סר צלם"

לגבי שני פירושי רש"י על "סר צלם", מובנת המעלה של הפירוש השני על פני הפירוש הראשון, לפי לשונו של רש"י עצמו:

בפירוש השני אומר רש"י "צלו של המקום סר מעליהם", בעוד אשר בצטטו מן הפסוק את המילים, הקשורות לשני הפירושים, הוא מצטט רק "סר צלם"[25], ללא המילה "מעליהם". וההסבר לכך הוא:

הביטוי "סר", ובמיוחד "סר מעליהם", מתכוון לומר, שהדבר זז מן המקום שהוא היה בו קודם לכן, ונמצא עתה במקום אחר.

אבל לפי הפירוש הראשון "כשרים שבהם מתו", יוצא, שה"צל" איננו נמצא עתה בכלל, ולפי זה לא מתאים כאן הביטוי "סר", ובמיוחד לא "סר מעליהם". לפיכך אומר רש"י את הפירוש השני, ש"צלם" הוא "צלו של המקום", ולפי זה מובן הביטוי "סר": "צלו של המקום" קיים תמיד, שהרי "הנני[26] מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם ואת כל נפש החיה...", "ורחמיו על כל מעשיו"[27]. אלא ש"סר מעליהם" - עליהם אין הוא נמצא.

אך גם לפי הפירוש הראשון אפשר להסביר את הביטוי "סר מעליהם", גם אם אין "צל" קיים, ולכן מביאו רש"י, (ודוקא כפירוש ראשון):

באומרם "סר צלם" (כשרים שבהם מתו) לא התכוונו יהושע וכלב לדבר רק על "צלם" (על הכשרים שבהם), אלא על "עם הארץ" (ש"צלם" הגן עליהם), שכיוון שלא יגנו עליהם, לכן "אל תיראו את עם הארץ". כלומר, לא חשוב מה קורה ל"צלם", אלא מה קורה ל"עם הארץ"[28]. לכן הם אמרו "סר צלם מעליהם" - אין לחשוש מפניהם, כי מהם כבר סר ה"צל" (גם אם לגבי "צלם", הרי לא רק "סר", אלא "מתו").

26) נח ט, ט־י.
27) תהלים קמה, ט.
28) ועד"ז יש לתרץ הקושי' שכ' הגו"א לפי פירוש הראשון.

אך כיוון שהסבר זה דחוק במקצת, מביא רש"י את הפירוש השני.

אבל, כדלעיל, גם הפירוש "מגינם וחזקם..." מובן, ואדרבה: לפי הפשט מובן פירוש זה יותר. כי הפסוקים מדברים על האומות, ולכן סביר לומר, שהמילה "צלם" מכוונת ל"צל" שלהם, כשרים שבהם, ולא "צלו של המקום", ובמיוחד כאשר אילו כן, צריך היה לכתוב "סר הצל". לפיכך הפירוש "מגינם וחזקם..." הוא הראשון והעיקרי[29].

ח.
המחלוקת בין רמב"ם לראב"ד בענין שחיטת־גוי

מן הענינים המופלאים שבפירוש רש"י: שני פירושי רש"י קשורים למחלוקת בין רמב"ם לראב"ד:

הרמב"ם[30] פוסק ש"שחיטת עכו"ם נבילה, ומטמאה במשא.. אחד העכו"ם ואחד הכותי או גר תושב - שחיטתן נבילה. וקרוב בעיני שאף זה מדברי סופרים, שהרי טומאת עבודה־זרה וטומאת תקרובת מדבריהם". הראב"ד "משיג" על דברי הרמב"ם, ואומר: "עכו"ם הם כבהמות, ואין מטמאין ואין מיטמאין, עם הדומה לחמור, הן גויים כמר מדלי, ואת כולם ישא הרוח, והחושב אותם לכלום אסף רוח בחפניו".

בעל ה"כסף משנה" שואל על דברי הראב"ד: מה קשורה הקביעה שעכו"ם "אין מטמאין ואין מיטמאין" לכאן? הרי כאן אין מדובר על עכו"ם, אלא על שחיטתן?

הגאון הרוגוטשובי מסביר[31] את דברי הראב"ד: האפשרות שהשחיטה תקלקל ותהפוך את הבהמה לנבילה קיימת רק אם השוחט הוא מציאות לפי ההלכה. אם הוא כ"העדר", לא ייתכן שיקלקל. וזאת אומר הראב"ד: עכו"ם הם כבהמות ואין מטמאין ואין מיטמאין" - הם "רוח", "העדר מציאות", ולא ייתכן ששחיטתם תקלקל ותיצור נבילה. לכן סובר הראב"ד ששחיטת־גוי אינה נבילה מפני שהגוי מקלקל, אלא מפני שאין זו שחיטה, וממילא זוהי נבילה - כבהמה שמתה מעצמה[32].

בכל זאת, מדוע אומר הראב"ד "אין מטמאין ואין מיטמאין"? הן, לכאורה, לפי הסבר ה"רוגוטשובי" חשוב לומר שהם "העדר", ולא חשוב שזה מתבטא דוקא בענין של טומאה וכו'?

על כך אפשר לומר: לכל הדעות - גם לדעת הראב"ד - יש מספר ענינים בהלכה שלגביהם הגויים הם "מציאות". כגון: עבודה־זרה של גוי, האסורה בהנאה גם ליהודים[33], ועוד. לכן אין הראב"ד יכול לומר באופן סתמי ש"עכו"ם הם כבהמות" תמיד. לפיכך הוא מסביר שבקשר לטומאה הם כבהמות[34], כהעדר - "אין מטמאין ואין מיטמאין" - ולכן אינם יכולים להשפיע על כך שבהמה ששחטו תטמא במשא.

המחלוקת בין רמב"ם לראב"ד אם הגויים הם "מציאות" או "העדר", מביאה מחלוקת ביניהם לשיטתם לגבי השאלה אם יש לגויים "גדר השגחה פרטית": לדעת הרמב"ם הגויים הם "מציאות" ו"גם הם הוה גדר השגחה פרטית", ואילו לדעת הראב"ד הם "העדר", ואין אצלם "גדר השגחה פרטית"[35].

---

29) וראה משכיל לדוד בפרש"י.

30) הלכות אבות הטומאה פ"ב ה"י.

31) צפע"נ עה"ת הפטרה פ' בהר. ובהמובא במפע"צ פ"ו ס"ח. וראה גם לקו"ש ח"כ ע' 139 ואילך.

32) וע"ד דעת התוס' (חולין ג, ב. ד"ה קסבר) והרא"ש (שם סי' ה') דלמדין מוזבחת ואכלת (ראה יב, כא) אותו שהוא בר זביחה אכול מזבחו, לאפוקי עכו"ם "כיון דלאו בתורת שחיטה כששחטה הויא לי' כמתה מאלי'" (ר"ן שם). וכתוספתא (ריש חולין) שהובא בכס"מ שם דכייל "לא שזבח עכו"ם ולא שזבח הקוף ולא שנזבחה מאלי'".

משא"כ לדעת הרמב"ם דלמד ממ"ש (תשא לד, טו) "וקרא לך ואכלת מזבחו מאחר שהזהיר.. אתה למד שזבחו אסור כו'" (הל' שחיטה פ"ד הי"א), הרי נמצא שבעצם בר זביחה הוא* (גם לפי גי' הש"ך יו"ד הל' שחיטה ס"ב סק"ב), ראה ביאור הרי"פ פערלא לרס"ג ל"ת יא בתחלתו.

ועפ"ז מובן ביאור הצפע"נ במחלוקת הרמב"ם והראב"ד גם בפשוטו.

33) ובמשנה ע"ז (נא, ב): ע"א של עכו"ם אסורה מיד כו'.

34) אבל להעיר מל' הרמב"ם (הל' טו"מ פ"א הי"ג): עכו"ם שנגע במת.. הרי הוא כמי שלא נגע הא למה זה דומה לבהמה שנגעה כו'.

35) ואף שגם לשיטת הראב"ד הם בגדר "מציאות" בנוגע לכו"כ דינים – י"ל בדא"פ דהענין דהשגחה פרטית נוגע אם הם בגדר מציאות לענין טומאה וטהרה – מפני שענין הטומאה וטהרה נתחדש במ"ת ביחד עם ביטול הגזירה דעליונים לא ירדו כו' (שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו) שאז השגחת העליון (אשר חד הוא עם העליון – כמבואר בתניא (שעהיוה"א פ"ז (פג, א ואילך). וראה תניא פמ"ח) –) תוכל לרדת למטה. וראה לקמן הערה 37.

*) וראה כ"מ כאן. טושו"ע יו"ד ר"ס ב. ובנו"כ שם.

ט.

שני פירושי רש"י קשורים למחלוקת זו

ויש לומר ששני פירושי רש"י - אם ב"צלם" הכוונה ל"מגינם וחזקם" או ל"צלו של המקום" - קשורים לדעות של הרמב"ם והראב"ד:

לפי הפירוש הראשון בני נח הם "בגדר העדר", כשיטת הראב"ד, ולכן אי־אפשר לפרש שב"צלם" הכוונה היא ל"צלו של המקום", אשר היה תחילה "צלם" ועתה "סר מעליהם", כי אם אומרים כך, יוצא, שהם היו מציאות אמיתית, וההוכחה לכך היא, ש"צלו של המקום" קשור אליהם ונמדד לפי מציאותם, בדומה לצל כפשוטו אשר נוצר בגלל האדם, בעוד אשר לפי שיטה זו הם "העדר" ואין אצלם "גדר השגחה פרטית" (כפי שמסביר ה"רוגוטשובי"). לכן מוכרחים לפרש שהכוונה היא ל"מגינם וחזקם, כשרים שבהם מתו...", ולא ל"צלו של המקום".

ואילו לפי הפירוש השני, בני נח הם "מציאות" קיימת, כשיטת הרמב"ם, ויש עליהם השגחה פרטית, ולכן ייתכן לומר ש"צלו של המקום (מתייחס) עליהם"[36] - הוא קשור למציאותם, כדלעיל[37].

י.

לפי הרמב"ם שכר ועונש של הגויים - כצל, לפי הראב"ד - תוצאה טבעית

הדברים יובהרו יותר על־פי פנימיות הענינים:

המשמעות של "צלו של המקום" היא, שפעולות האדם מעוררות למעלה ענין הדומה לפעולה. בדומה לפירוש הבעל־שם־טוב[38] על הפסוק[39] "ה' צלך", שפעולות האדם למטה, מעוררות למעלה ענינים כדוגמתם, כמו צל האדם, המשתנה בהתאם לפעולות האדם. מענין זה הוא גם "צלו של המקום" אצל הגויים: הרי הקדוש־ברוך־הוא אינו מקפח שכר כל בריה[40], ופעולותיהם מעוררות, כביכול, "המשכת צל" - השראה מלמעלה היורדת אליהם[41]. כלומר, כאשר הם מבצעים פעולה טובה (מקיימים את שבע מצוות בני־נח וכדומה), ניתן להם שכר. וכאשר הם עוברים עבירה - יורד מלמעלה צל כפעולתם, עונש.

כל זה הוא רק לפי שיטת הרמב"ם, שאומות העולם הם "מציאות" בפני עצמה, ואז אפשר לומר שההשראה מלמעלה היא כצל, (התייחסות פרטית) כי "גם הם הוה גדר השגחה פרטית". לעומת זאת, לפי שיטת הראב"ד, שהגויים הם "העדר", לא ייתכן לומר שפעולתם מעוררת פעולה בדומה לה מלמעלה, שהרי לשיטתו אין הם "בגדר השגחה פרטית".

לפי שיטת הראב"ד יוצא, שהשכר והעונש אצל הגויים הם תוצאה ישירה (וטפלה) של מטרת בריאתם, שהם נבראו בשביל ישראל.

בדומה לכך מוצאים לגבי שכר ועונש אצל בעלי־חיים, שהתורה אומרת[42] "ואת הבהמה תהרוגו". אמנם, הבהמה אינה חוטאת - "בהמה מה חטאה"[43], אבל היא נענשת "מפני שבאה לאדם תקלה על ידה". אין זה עונש, אלא, כיוון שתכלית בריאתה היה לשמש את האדם, הרי כאשר אין הבהמה משמשת את האדם, כי־אם גורמת לו לתקלה, אין מקום למציאותה בעולם - "ואת הבהמה תהרוגו"[44].

דומה לכך ענין השכר והעונש אצל הגויים:

מטרת בריאת כל העולם היא בשביל ישראל, ולכן הכרחי הוא שגם המצוות שנצטוו בני נח אינן כמצוות שנצטוו ישראל, שהמטרה היא עצם קיומן, אלא הן

---

36) ומכיון שסר מעליהם "נמשל כבהמות נדמו ומפני זה הי' קל להרגם" (מו"נ ח"ג פי"ח. וראה מפרשים שם).

37) ביאור הנ"ל (וכן דלקמן בפנימיות הענינים) יתכן גם לפי שיטת הבעש"ט בהשגחה שיש השגחה פרטית על כל פרט דדצח"מ (ראה בהמובא בהוספות לכתר שם טוב סי' קיט ואילך), כי לכ"ע (גם לשיטת הבעש"ט) ישנם דרגות ואופנים בהשגח"פ (ראה בהמובא בקונטרס השגח"פ (לקו"ש כרך ח' ע' 278 הערה ב). לקמן הערות 52. 55). והביאור בפנים בשתי הדיעות הוא (לשיטה זו) באופן גילוי ההשגחה עליהם, ושייכותה וייחודה עמהם.

ועפ"ז מובנת השייכות לטומאה וטהרה לאחר מ"ת דוקא [אף שגם לפני מ"ת צ"ל שהי' השגחה פרטית. וגם לפי דעת חכמי ישראל שלפני הבעש"ט (ראה מו"נ שם. רמב"ן ובחיי וירא יח, יט)], כי החידוש דמ"ת (בעיקרו) הי' בייחוד אלקות (והשגחתו) עם העולם והנבראים. ראה לעיל הערה 35. ואכ"מ.

38) קדושת לוי פ' בשלח ד"ה או יבואר אז ישיר (מב, סע"ג ואילך).

ד"ה והנה ידוע (מג, ג). פ' נשא (ושם: שהי' מוכיח את העולם בזה הפסוק). קדושה שני' קרוב לסופה (ט, סע"ג ואילך).

39) תהלים קכא, ה.

40) פסחים קיח, א. וש"נ.

41) משא"כ בנ"י שעבודתם היא צורך גבוה ונעשה שותף להקב"ה במע"ב וכו'. ואדרבה: דע מה למעלה – ממך (לקו"א להה"מ סקצ"ח. אור תורה קיב, ב. ובכ"מ).

42) קדושים כ, טו.

43) פרש"י שם. ולהעיר מפרש"י בראשית ו, ז. נח ו, יב.

44) וכ"ה בנוגע להשכר ב"התועלת והתיקון" שמגיע להסוס ממה שהוא מרכבה להאדם. ד"עיקר המכוון בבריאת הסוס עד"מ אינו בשביל התועלת המגיע לו כ"א זהו דרך טפל כדי שלא לקפח שכר כל ברי' אלא המכוון בבריאתו הוא בשביל טובת האדם" (לקוטי תורה ראה כח, ד). וראה לקו"ש שם ע' 282.

ענין טפל וצדדי[45], בשביל ישראל. כפי שכבר הוסבר פעם בהרחבה[46], שמצוותיהם הן למען ישוב העולם, כדי שישראל יוכלו לעשות מן העולם דירה לה׳ באמצעות קיום התורה והמצוות של ישראל.

לפיכך גם השכר והעונש על שבע מצוות אלו הם תוצאה טבעית של מטרתם.

לפי זה מובן מדוע אין אצל בני נח בכלל הבדלים בין העונשים, אלא העונש בכל החטאים שלהם הוא שווה - מיתה[47]. שלא כצל, המשתנה בהתאם לפעולת האדם.

יא.
ההבדל ה"פנימי" בין שני הפירושים

בכך מתבטא ההבדל בין שני פירושי רש"י, לפי פנימיות הענינים, וגם בדרך ההלכה:

הפירוש הראשון הוא כשיטת הראב"ד, שבני נח הם כ"העדר", חוסר־ מציאות, והשכר והעונש אצלם הם ענין הבא כתוצאה טבעית ו"בדרך ממילא", כדלעיל. לכן הוא אומר, שהפירוש של "צלם" איננו "צלו של המקום", אלא "מגינם וחזקם" - שלהם, על־ידי ה"כשרים שבהם" הם מתחזקים, אבל אין זה ענין שהם מעוררים למעלה.

לעומת זאת, הפירוש השני של רש"י הוא כשיטת הרמב"ם - שהם "מציאות עצמאית", ויש בהם "גדר השגחה פרטית".

אמנם, גם לדעת הרמב"ם מציאות בני נח, ושבע המצוות שלהם, היא בשביל ישראל, אבל כיוון שציוו אותם[48] על מצוות אלו, ובמיוחד כאשר על שבע מצוות אלו "ציוה בהן הקדוש־ברוך־הוא בתורה והודיענו על־ידי משה רבינו"[49], צריך לומר, שכאשר הם מקיימים את ציווי ה׳, הרי הם מעוררים השראה מלמעלה בדומה לפעולתם. לכן אפשר לומר לגביהם, ש"צלו של המקום" משרה עליהם כצל, לפי פעולתם, עד כדי כך שאפשר לכנות זאת "צלם".

יב.
השאלות על המשך הפסוקים ורש"י

לפי זה אפשר להבין טוב יותר את הסברן של תמיהות המתעוררות על המשך הפסוקים, ועל פירוש רש"י:

א) לשם מה הוסיפו יהושע וכלב, ואמרו "סר צלם מעליהם"?

דבריהם לפני־כן[50] "אם חפץ בנו..." היו הכרחיים. גם את דבריהם "אל תמרדו... אל תיראו..." פירש רש"י, ש"בה׳ אל תמרדו" ואז - "ושוב ואתם אל תיראו", כדלעיל, שכאשר הולכים בכחו של הקדוש־ברוך־הוא אין מקום לחשש ולמורא מפני "עם הארץ", "כי לחמנו הם - נאכלם כלחם", שהקדוש־ברוך־הוא ימסרם לבני ישראל בדרך חיבה ובפנים מאירות. וכל זאת מסביר לישראל כיצד עליהם לנהוג,

אבל לשם מה יש צורך להודיע מה קורה לעם הארץ, ש"סר צלם מעליהם"?

במילים אחרות: "אם חפץ בנו ה׳... ונתנה לנו..." ו"בה׳ אל תמרדו..." - אם כך - מדוע חשוב לישראל לדעת מה קורה ל"צלם"?

ב) כיוון ש"נאכלם" - הרי מובן שאין מגן ותוקף, ולשם מה צריך לומר "סר צלם"? מהו החידוש בכך?

ג) מדוע הם שבו ואמרו "אל תיראום"?

ד) יותר מכך: זה עתה נאמר שדי אם "לא תמרדו" וממילא ("ושוב") תיגרם התוצאה - "אל תיראו". מדוע, אפוא, נוסף כאן עוד טעם "וה׳ אתנו"?

ההסבר לכך הוא: בכיבוש עם הארץ היו שלושה סוגים[51]: מתים, "וגרשתמו" מיד (מתבטל לגמרי), "אגרשנו" לאחר ש"תפרה" (ובינתיים הם היו עבדים וכדומה - "לחמנו").

ובהמשך לאמור לעיל:

אפילו לפי הפירוש השני של רש"י, שאצל אומות

---

45) ולהעיר מההמשך בצפע"נ (עה"ת – בהפטרה לפ׳ ואתחנן) (לדעת הראב"ד) "אך באמת.. דגם זה הוה בגדר השגחה אף דבר הכרחי" (וראה בהנסמן שם). ולהעיר מדעת הרמב"ם (מו"נ ח"א פע"ב) דמציאות הכרחי הוא בלא כוונה. ראה בצפע"נ לשם. וש"נ. וראה לקו"ש שם ע׳ 278 ואילך.

46) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע׳ 159 ואילך, וש"נ.

47) ראה סנהדרין נז, א. ובלקו"ש שם הערה 61.

48) ראה שו"ת צפע"נ (דווינסק ח"א סי׳ לה, לו) בפירוש דברי רש"י (גטין ט, רע"ב): דכיון דחזינן דהם מצווים על דינים הוה בגדר מציאות לא בגדר העדר.

49) רמב"ם ספ"ח מהל׳ מלכים.

50) פסוק ח׳.

51) משפטים (כג, כג־ל. ובפרש"י).

העולם ישנו הענין של "צלו של המקום", כשיטת הרמב"ם ש"יש בהם גדר השגחה פרטית", מובן בכל זאת, שאין זה כלל וכלל כהשגחה הפרטית על ישראל[52] (כאמור לעיל שבמצוות לבני ישראל יש מטרה בעצם קיומן).

ואת זאת הדגישו יהושע וכלב: בתחילה הם הפריכו את הטענה של "עז העם". הם אמרו "בה' אל תמרדו - ושוב ואתם אל תיראו את עם הארץ", אל לכם לחשוש מעם הארץ, בכל מצב שהוא.

אחר־כך הם הוסיפו ואמרו: יותר מכך[53], "סר צלם מעליהם", אין צריך לומר לפי הפירוש הראשון ברש"י שסר "מגינם וחזקם", אלא גם לפי הפירוש השני, ש"צלו של המקום סר מעליהם", ואף יותר מכך - "וה' אתנו" - ההיפך מ"סר צלם". לא זו בלבד שאצל ישראל אין חסר, ח"ו, צלו של המקום, אלא "וה' אתנו".

כלומר, אצל אומות העולם השגחת ה' היא בבחינת "צל" ו"מקיף" מעליהם[54], ואילו אצל ישראל הקדוש־ברוך־הוא איננו רק בבחינת "מקיף", אלא "אתנו"[55] - הוא מתאחד עמנו[56], ומובן, שזה אינו גורם רק לכך ש"אל תיראו את עם הארץ", שהרי "ונתנה לנו", והם רק כ"לחמנו", אלא הם חדלים לחלוטין מלהיות מציאות, כי "סר צלם מעליהם".

ויש לומר, שאלה הם גם שלושת הסוגים האחרים[57]: "לא תחיה כל נשמה", "עשו שלום ויהיו למס ועבדוך", "גרגשי פינה לאפריקי",

ובסופו של דבר בא לידי כך (לאחר שטען מה שטען)[58], שישראל קבלו "שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהם כשהן נטועות".

(משיחת ש"פ שלח תש"ל, תשל"ה)

52) להעיר ממ"ש הרמב"ם (מו"נ ח"ג פי"ח. פנ"א (קרוב לסופו)) ד"ההשגחה היא נמשכת אחר השכל.. והסכלים הממרים.. עניינם נבזה.. נמשל כבהמות נדמו"*. אבל ראה לקו"ש ח"ט ע' 181 בדעת הרמב"ם – דעיקר השגחה פנימית הוא בישראל דאתם קרויין אדם. לקו"ד ח"א פד, סע"א. וראה הערה 55. ובארוכה לקמן ע' 198 ואילך.

53) להעיר מבחיי כאן.

54) ראה דרמ"צ קפא, א. ובכ"מ.

55) כי ההשגחה (פרטית) שעל אוה"ע הוא ע"י הע' שרים ולבושי הטבע, ולכן מה שמתלבש בהם הוא ע"ד הניצוץ שנמצא בקליפה – שהוא כמו רע ע"ד חתיכה נעשה נבילה (ד"ה פדה בשלום העת"ר. וראה ד"ה נ"ח עת"ר). וההשגחה מאלקות הוא בבחי' מקיף עליהם. משא"כ בישראל שההשגחה (פרטית) פנימית – המתלבש בהם – הוא משם "ה' (וה' אתנו) עצמו" (ואינו מתלבש בלבושי הטבע) – ראה בכ"ז ד"ח יג, ב. ד"ה צהר תרע"ג (בהמשך תרע"ב). המשך ר"ה תרס"ג ד"ה והנה נת"ל. וראה דרמ"צ שם.

56) ועפ"ז יובן מה ש"וה' אתנו" הוא תלוי ב"אם חפץ בנו ה'".. ובה' אל תמרדו" כי ההשגחה (גלוי') פנימית בישראל הוא דוקא כשעושין רצונו כו', ד"ח שם. וראה לקמן שם.

57) ראה ירוש' שביעית רפ"ו (ויק"ר ספי"ז) – הובא בתוד"ה כיון (גטין מו, א). רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ה ובנ"כ שם. וראה רש"י שופטים כ, י־יא ובנ"כ שם.

58) סנה' צא. א.

*) ולהעיר מד"ה חביב האדם תש"ב: אתם קרויים אדם דנפש השכלית שבישראל הוא באופן אחר לגמרי מנפש השכלית שבכללות מין האנושי שנרגש בה הפלאה רוחנית.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שבת קודש עמ' א

חֲלִיצָה הִיא, וְהָתְנַן במשנה (לעיל קד:) חֵרֵשׁ שֶׁנֶּחֱלַץ – שחלץ, וְחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְחוֹלֶצֶת מִן הַקָּטָן – החולצת ליבם קטן, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, אַבָּיֵאָה – המשנה שאמרה שדין החרשות כדין הקטנות התכוונה רק לביאה, והיינו שביאת אחת מהן פוטרת צרתה.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָּא אֲחַלִּיצָה – אפילו אם תאמר שדברי המשנה נאמרו גם על חליצה, אין להקשות מהמשנה האומרת שחליצת חרשת פסולה, משום שכָּאן – משנתנו עוסקת בְּחֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא, כלומר שנישאה בהיותה כבר חרשת שחליצתה כשירה, ואילו כָּאן – המשנה לעיל, עוסקת בְּפִקֵּחַת – בחרשת שבשעת נישואיה היתה בריאה וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשָׁה, שחליצתה פסולה. ההבדל ביניהן הוא, שחֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא – משעת הנישואין, כִּי הֵיכִי דְּעָל – כשם שאחיו כנס אותה על ידי רמיזה, הָכֵי נָמֵי – כך היא יוצאת מהיבם ברמיזה, והחליצה לא גרועה מרמיזה. אבל אשה שהיתה פִּקֵּחַת בשעת נישואיה, זיקתה ליבם היא מהתורה, וְאִם אַחַר כָּךְ נִתְחָרְשָׁה, היא אינה יוצאת ברמיזה וחליצה לא תתיר אותה, כיון דְּמַעְכְּבָא בָּהּ – שמעכבת בחליצה קְרִיָּיה – קריאת פסוקים על ידי היבמה בעת החליצה שבלעדם החליצה אינה מועילה, והחרשת היא שוטה שאינה יודעת לקרוא.

מקשה הגמרא: אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, וְכִי חֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא בַּת חֲלִיצָה הִיא מדרבנן, וְהָתְנַן – והרי שנינו בסוף המשנה להלן (קיב:) שְׁנֵי אַחִין אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, שהיו נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת [–שאינם אחיות] אַחַת פִּקֵּחַת שהיתה נשואה לפיקח, וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, שהיתה נשואה לחרש. מֵת הַחֵרֵשׁ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, ונפלה לפני אחיו הפיקח ליבום מדרבנן, מַה יַּעֲשֶׂה היבם שהוא פִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת, לחלוץ לה אינו יכול, לפי שאינה ראויה לקריאת הפסוקים, אלא כּוֹנֵס את יבמתו החרשת וְאִם רָצָה אחר כך לְהוֹצִיא אותה בגט על יד רמיזה, יוֹצִיא, שכשם שנכנסה לבעלה החרש ברמיזה כך יוצאת מהפיקח ברמיזה. ואם מֵת הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת, ונפלה לפני האח החרש ליבום, מַה יַּעֲשֶׂה היבם שהוא חֵרֵשׁ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, לחלוץ לה אינו יכול לפי שהוא אינו יכול לקרות, והקריאה מעכבת את החליצה, אלא כּוֹנֵס אותה וְאֵינוֹ מוֹצִיא אותה לְעוֹלָם, לפי שאין החרש יכול לתת לה גט ולהפקיע בכך את קידושי אחיו הפיקח, שמכחו היא נפלה לפניו ליבום. מדייקת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין מדובר במשנה זו בְּחֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא – באשה שהיתה חרשת בנישואיה. וּקְתָנֵי – ואף על פי כן נקטה המשנה שהיבם הפיקח כּוֹנֵס אֵין

לקוטי־שיחות פרשת שלח כרך יח שיחה ד

מתורגם ללשון הקודש

א.
מעלות ישראל המנויות בזוהר על הפסוק "ועתה יגדל..."

על הפסוק[1] "ועתה יגדל נא כח אדנ־י" כתוב בזוהר[2]: "ר' אחא ור' יוסי אמרי: זכאי אינון ישראל מעמין עכו"ם דעלמא, דקב"ה אתרעי בהו ואתכני בהו ואתפאר בהו, דהא עלמא לא אברי אלא בגיניהון דישראל... וישראל... אינון קיומא דיליה וקיומא דכל שאר עמין" (= ר' אחא ור' יוסי אומרים: זכאים הם ישראל מעמי עכו"ם שבעולם, שהקדוש־ברוך־הוא בוחר בהם, ומכונה בהם ומתפאר בהם, שהרי העולם לא נברא אלא בשל ישראל, שהם קיום העולם וקיום כל שאר העמים).

הסיבה לכך שהזוהר מונה כאן שלושה יתרונות של עם ישראל, ודוקא שלושת אלו – שה' רוצה ובוחר בהם, שכינויו הוא בשם ישראל[3], ושהוא מתפאר בהם – ולא יתרונות אחרים, נעלים יותר לכאורה, כגון: "נקראו בנים למקום"[4] –

מסביר אבי מורי בהערותיו לזוהר[5], שזה בהתאם לנאמר בזוהר בהמשך, שעם ישראל הוא ה"לב של כל העולם"[6] [וכלשון הזוהר עצמו, שעם ישראל הוא "קיומא דיליה"], ולכן נמנים כאן שלושת היתרונות שהם כנגד שלושה קווים במידות – "חסד", "גבורה" ו"תפארת" – שעליהם נאמר ש"משכן המידות הוא בלב",

[וכפי שהוא מסביר, ש"אתרעי בהו" – ענין הרצון והבחירה – "הוא בחינת חסד", "אתכני בהו" – זוהי גבורה, כי שם אלקים הוא בגימטריא "כנוי"[7], ו"אתפאר בהו" – זוהי בחינת תפארת].

בכך מובן מדוע אין מתאים לציין כאן את המעלה של "נקראו בנים למקום" וכדומה, כי מעלה זו מבטאת את היותו של עם ישראל נעלה לחלוטין מן הבריאה, ובלשון חז"ל[8] "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר". ואילו בזוהר כאן מדובר על עם ישראל כפי שהוא בעולם, מטרתה של הבריאה ("עלמא לא אברי אלא בגיניהון דישראל") וקיומו של העולם, ולפיכך מדבר הזוהר על האופן שבו עם ישראל הוא בבחינת ה"לב" של העולם[9], כפי שהוסבר לעיל.

ב.
הקשיים על מאמר הזוהר הנ"ל

וצריך להבין:

א) מהו הקשר בין תוכנו של מאמר הזוהר, על שלושת היתרונות הללו של ישראל, אל הפסוק שעליו הוא נאמר – "ועתה יגדל נא כח אדנ־י"[10]?

ב) לפני מניית שלוש מעלותיהם של ישראל מקדים הזוהר ואומר "זכאי אינון ישראל מעמין עכו"ם דעלמא, דקוב"ה אתרעי...", מסגנון והמשך המילים נראה שהזוהר מחדש כאן דבר מה. ותמוה: כיצד תיתכן בכלל מחשבה אפשרית שישראל אינם "זכאי .. מעמין עכו"ם דעלמא"?

ובכלל קשה להבין את משמעותם של הדברים "זכאי אינון ישראל מעמין עכו"ם דעלמא" – שמעלתם של ישראל נמדדת בהשוואה לעמי העולם, בעוד שישראל הם שונים לגמרי, הם מרוממים ומובדלים לחלוטין מאלה שאינם־יהודים[11]?

---

1) פרשתנו יד, יז.

2) פרשתנו קסא, א.

3) ראה לקוטי לוי"צ לזהר שם.

4) אבות פ"ג מי"ד. ולהעיר, שברוב השנים – כולל שנה זו (תשל"ט) – לומדים פרק זה (לה"יש נוהגין" שאומרים אבות "כל שבתות הקיץ" – אדה"ז בסדורו) בשבת פ' שלח.

5) שם.

6) ל' אאמו"ר בלקוטי לוי"צ שם.

7) תקו"ז בהקדמה (טו, סע"א). תכ"ב בתחלתו. תכ"ו (עא, ב).

8) ב"ר פ"א, ד.

9) ולהעיר, שגם בנוגע לקדה"ק נקט בזהר כאן (ע"ב) ד"תמן הוא לבא" – ולא חב"ד (ראה תניא פנ"ב, וכ"ה בע"ח שער כסה"כ. ובכ"מ) – כי בזהר כאן איירי כמו שאלקות נמשך בעולם (ראה הערות וציונים לקונטרס ומעין ע' 74 ובהנסמן שם).

10) בביאוה"ז להצ"צ (ע' קנד) מבאר השייכות לכאן דהא דקב"ה אתרעי בהו – כי זוהי הקדמה "להבין איך יכול מרע"ה להמשיך הרצון העליון שהוא א"א להיות סליחה מאחר ששרש הנשמות מז"א, לכך מפרש דקב"ה אתרעי בהו פי' שהוא ענין ישראל עלו במחשבה לכן ... יכולים להמשיך באתעדל"ת מלמעלה מעלה כו'". וראה לקמן הערה 27.

11) לכאורה הי' אפ"ל שהוא עדמ"ש בתניא (פמ"ט) ד"ובנו בחרת... הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", והרי "אתרעי בהו" הו"ע הבחירה (כמ"ש בלקוטי לוי"צ שם) – אבל אינו. כי בפשטות הענין ד"ואתכני בהו ואתפאר בהו", וכן מש"כ אח"כ ד"עלמא לא אברי אלא בגיניהון דישראל .. אינון קיומא דילי'", הוא מצד מעלת נשמות ישראל. וכמפורש בביאוה"ז הנ"ל ש(גם "אתרעי בהו") קאי על מעלת נשמות ישראל. ובמק"מ שם, שג' לשונות הנ"ל הם כנגד נר"ן.

ג.
ההסבר הפשוט לפסוק "יגדל נא...", והקשיים עליו

כדי להבין זאת, יש להקדים ולהסביר את הפסוק "ועתה יגדל נא כח אדנ־י", מפשטות הדברים נראה כי משה רבינו רצה בתפילה זו לבקש את סליחתו של ה' על חטא המרגלים, כהסבר המדרש[12] על המילים "יגדל נא כח אדנ־י" – ותנצח מדת הרחמים למדת הדין. ואין מובן:

(א) אם רצה משה לעורר את מדת הרחמים היתה תפילתו צריכה להיות קשורה לשם הוי'ה – מדת הרחמים. מדוע הוא בקש "יגדל נא כח אדנ־י", שפירושו (באופן פשוט) הגברת ה"כח" של שם "אדנ־י"[13], מלשון אדנות (שלכך יש קשר למדת הדין[14])?

(ב) מדוע נכללת הבקשה "יגדל נא כח אדנ־י" דוקא בבקשת הסליחה על חטא המרגלים, ולא כאשר ביקש משה רבינו את סליחתו של ה' על חטא העגל, ועל חטאים אחרים?

חוסר הסכמתם של המרגלים לכניסת בני ישראל לארץ ישראל לא נבע מחוסר אמונתם, ח"ו, ביכולתו של הקדוש־ברוך־הוא לעשיית נסים וכו', אלא מפני שהיה אצלם איזשהו פגם באמונה שהקדוש־ברוך־הוא הוא "אדנ־י, שאתה אדון לכל בריותך"[15], כפי שיתבאר לקמן סעי' ד. וכיוון שבחטאם פגעו בשם אדנ־י, הרי התיקון המתאים לכך היה באמצעות "יגדל נא כח אדנ־י".

ד.
משמעות טעות המרגלים "אפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו"

על הפסוק[16] "חזק הוא ממנו" אומרים חז"ל[17], שהמרגלים טענו "כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם". פירושו של דבר הוא (כפי שכבר דובר על כך פעם בהרחבה[18]):

המרגלים טענו, שההנהגה הניסית על־ידי הקדוש־ברוך־הוא מתאימה רק במדבר, במקום שבני ישראל היו מנותקים מיישוב העולם ורחוקים מהתעסקות בהוויות העולם הזה – שם, במקום שהם אינם מוגבלים במגבלות הטבע,

אך כאשר נכנסים לארץ נושבת, שעליה יש ציווי בתורה[19] "כי תבואו אל הארץ... שש שנים תזרע...", באופן שאדם חורש, אדם זורע[20] וכו', וחיי היום־יום מוגבלים, לפי התורה, בדרכי הטבע, שם אי אפשר להיות מונהגים בדרך שהיא הפוכה מן הטבע. וכיוון שבדרך הטבע יושבי הארץ הם חזקים מבני ישראל, הרי שאין סומכים על הנס[21], ויש להישאר במדבר.

וזהו פירושו של "כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם": בודאי ידעו המרגלים שהקדוש־ברוך־הוא יכול לחולל ניסים, ויתר־על־כן, שגם הנהגה בדרך הטבע היא הנהגה אלקית, כפי שמודגש בטענה עצמה, שאלה הם "כליו" – של הקדוש־ברוך־הוא. אך הם טענו שכיוון שבעל הבית (הקב"ה) קבע את הבית (העולם) בסדר של הנהגה טבעית, הרי רצונו הוא, שיתנהגו בהתאם לסדר זה, ולכן "כביכול אינו יכול להוציא כליו משם" – אין אפשרות להינתקות ממגבלות הטבע.

אך האמת היא, שלמרות שהקדוש־ברוך־הוא קבע את הנהגת העולם בדרך הטבע, בכל זאת אין לומר ח"ו שהוא "אינו יכול" והוא קשור להנהגה זאת, כי הוא כל יכול, תמיד ביכולתו לשנות את הטבע, ויתר־על־כן: עם ישראל, שהוא "חלק אלקה ממעל ממש"[22] ו"חלק ה' עמו"[23] ואינו נעשה מוגבל להנהגת הטבע, יכול, כאשר צריך, להתעלות אל מעבר למגבלות הטבע.

ועל כך ביקש משה רבינו "ועתה יגדל נא כח אדנ־י": שם אדנות הוא המקור להנהגת הטבע (כפי שמסביר אדמו"ר הזקן[24], שמ"מדה זו ושם זה" מתהווה העולם באופן שהוא נראה כאילו הוא "יש גמור ודבר נפרד בפני עצמו"), אך יחד עם זאת מצביע שם זה על כך שהקדוש־ברוך־הוא הוא "אדון לכל

---

12) במדב"ר פרשתנו פט"ז, כב. וראה רמב"ן, רבינו בחיי ועוד עה"פ. אוה"ת פרשתנו ס"ע תעא.

13) ראה בארוכה – ע"ד החסידות – לקו"ת ואוה"ת פרשתנו ד"ה ועתה יגדל וביאורם.

14) להעיר מפי' האוה"ח עה"פ (ד"ה עוד יתבאר).

15) ב"ר פי"ז, ד. וראה שער היחוד והאמונה רפ"ז.

16) פרשתנו יג, לא.

17) סוטה לה, א. וש"נ.

18) לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 23 ואילך.

19) ר"פ בהר.

20) ראה ברכות לה, ב.

21) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב. קיב, ב.

22) תניא רפ"ב.

23) האזינו לב, ט. אגה"ת פ"ד, ובכ"מ.

24) שער היחוד והאמונה שם.

בריותך" – הוא האדון ובעל הבית על הבריאה כולה (וביכולתו לשנותה בהתאם לרצונו יתברך).

המרגלים, בטענם ש"אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו..." פגמו בשם אדנ־י, באדנותו של הקדוש־ברוך־הוא על הבריאה, ולפיכך ביקש משה רבינו "ועתה יגדל נא כח אדנ־י" – שהכח של אדנ־י, היותו של ה' בעל הבית על הנהגת הטבע, יתגלה ויתגדל[25].

ה.
הפגם בהכרה באדנותו של הקב"ה קשור לפגם בהכרת מעלת עם ישראל

הפגם של המרגלים בהכרה ש"אתה אדון לכל בריותך", שאדנותו של הקדוש־ברוך־הוא על העולם איננה מוגבלת ח"ו בדרכי הטבע, כרוך בפגם שהיה להם בהכרת מעלתו של עם ישראל, שגם בהיותם בעולם אין הם כבולים להגבלות הטבע.

לפי הנחתם קיימת מעלתם של ישראל בקשר שלהם אל הקדוש־ברוך־הוא רק כאשר נמצא היהודי בבית המדרש ובבית הכנסת והוא עוסק בתורה ובתפילה, או כאשר הוא עוסק בקיום המצוות.

ואילו כאשר מתעסק יהודי בענינים טבעיים, וכלפי חוץ נראה שהוא מתנהג בדיוק כלא־יהודי, להבדיל – הרי כאן אין ח"ו שום יתרון ליהודי על פני הגויים.

וכיוון שהם לא הכירו במעלתן של נשמות ישראל "חלק אלקה ממעל ממש", וביכולתן להתעלות אל מעבר לטבע תוך כדי היותם בטבע, לכן היתה פגומה אצלם גם ההכרה בכך שהקדוש־ברוך־הוא הוא "אדון לכל בריותך", שבתוך הטבע עצמו קיימת אלקות שלמעלה מן הטבע.

וזהו ההסבר למאמר הזוהר "זכאי אינון ישראל...":

"הגדלת" "כח אדנ־י", כפי שהיא מתבטאת לגבי עם ישראל, מביאה למעלתם בהשוואה ל"עמין עכו"ם דעלמא": אפילו כאשר נמצאים בני ישראל בהעלם ובהסתר העולם[26], ובגלוי אינו נראה יתרונם על פני שאר ה"עמין" – עד כדי כך שמועלית המחשבה שהם, ח"ו, אינם שונים מ"עכו"ם דעלמא" – הרי גם אז האמת היא ש"זכאי אינון ישראל מעמין עכו"ם דעלמא", אפילו במצב כזה שונה[27] עם ישראל מהם לחלוטין.

ובהמשך לכך מונה הזוהר את שלוש המעלות הבאות: "אתרעי בהו ואתכני בהו ואתפאר בהו", שניתן למצוא בדומה להם גם בכלל הבריאה, כדלהלן – ומציין שגם בענינים אלו נבדל עם ישראל לגמרי מכל הבריאה[28].

ו.
"אתרעי" - דוקא בישראל

חז"ל אומרים[29] "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה". מכך מובן, שבכל דבר בבריאה קיימים רצון ה' וכוונתו, בכל זאת היתרון של "אתרעי" (רצונו) שייך רק לעם ישראל.

הסיבה לכך היא: עם ישראל הוא תכלית הבריאה, ולפיכך יוצא, שהרצון לבריאה ולעניניה הוא בגלל רצון אחר, והוא טפל ואמצעי לכוונה העיקרית, שהיא עם ישראל: בעניני הבריאה אין רצון מצד עצמם. הרצון האמיתי הוא רק בישראל – היתרון של "אתרעי" קיים רק "בהו", וכל רצון לדבר שלמטה ממנו הוא חסד.

ז.
בזמן ההתעסקות בעניני העולם - היהודי הוא כינוי לקב"ה

ההסבר לכך ש"אתכני בהו", שעם ישראל הוא כינויו של הקדוש־ברוך־הוא, הוא:

כשם שכינוי מסתיר את השם: ייתכן שהכינוי איננו הסבר או קיצור לשם (שעל־ידי כך היה לו קשר גם

---

25) כי כדי למלאות הפגם צ"ל ההמשכה ממקום נעלה יותר. וראה – בענינו – לקו"ת שם (לט, ב־ג).

26) ויש לקשר זה גם עם מ"ש בהמשך הזהר (ע"ב) שהמרגלים גרמו דאסתליק מדת האמת – שהרי מדת האמת ענינה שאין בה שינויים, נמשך ונמצא למטה כמו למעלה.

27) כי גם כמו"ש למטה קשורים במקורם שלמעלה מסדר השתלשלות. – ועפ"ז מובן ההמשך דפירוש אאמו"ר לפי' הצ"צ בביאוה"ז (ראה לעיל הערה 10):

בביאוה"ז מבאר שורש ענין הסליחה, שהוא מצד (שורש נש"י) למעלה מהשתלשלות (ע"ד "יגדל נא כח אדנ־י" – כנ"ל הערה 25): אמנם כדי שתהי' הסליחה בפועל צ"ל ההמשכה למטה. במקום (החטא) הצריך תיקון – ולכן מפרט בזהר שגם כמו שנש"י נמשכים בס' השתלשלות (ז"א – כפי' אאמו"ר), ועוד יותר במצב של הסתר (שצריך לחדש שזכאי אינון מעמין עכו"ם דעלמא) מעלתם בתקפה.

28) ע"פ המבואר בפנים תובן השייכות דמאמר זה לר' אחא ור' יוסי – כי יוסי הוא גימטריא אלקים (זח"ג רכג, א. פרש"י סנהדרין נו, רע"א), בחי' מלכות (המשך וככה תרל"ז סוף פרק פ'. לקוטי לוי"צ לזהר (ח"ב) ע' קלו. קנג. ובכ"מ), ור' אחא הוא בחי' תפארת (לקולוי"צ לזח"א ע' סט. קט. לזח"ב ע' קלט). ותוכן מאמר זה – שגם בהסתר דעולם (מלכות) בנ"י הם למעלה מן העולם (תפארת) – הוא כענין חיבור תפארת ומלכות.

29) שבת עז, ב.

לדבר הנקרא בשם זה) ואפילו לא באותה לשון[30] — אך יחד עם זאת יש לכינוי קשר אל השם, שלכן ניתן לשער, לפחות, באמצעות הכינוי, מהו השם,

הרי כך הוא הדבר גם לגבי הקדוש־ברוך־הוא: כיוון שבני ישראל הם "חלק אלקה ממעל ממש", הרי ניתן לראות זאת בהם. אך בכך קיימים שני מצבים:

כאשר עוסק היהודי בעניני ה"חלק אלקה" (הנשמה), בתורה ועבודת ה', ניכר בכל אחד שהוא יהודי, שיש לו "חלק אלקה ממעל ממש", ובלשון הפסוק[31] "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך",

אך כאשר הולך היהודי ברחוב ומתעסק בענינים גופניים, עניני העולם, אז אין ניכרת עליו תמיד הקדושה האלקית: גוי אינו מבחין בכך, ולפעמים גם יהודי, להבדיל — במצב זה היהודי הוא כנוי לחלק אלוקה (לגבורה, שהיא המקור להעלמות והסתרים):

בזמן כזה רומז היהודי ומצביע על אלקות, אך אין הדבר ניכר לכל אחד, לשם כך יש צורך להיות "מבין", מומחה.

פעם אחת שבח כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע מאד אנשים פשוטים מסויימים, באומרו שיש להם יתרונות גדולים. כששמע זאת החסיד ר' מוניע מונסזון, הוא העיר לרבי: "אינני רואה זאת".

באותה הזדמנות היתה לחסיד זה אצלו חבילת אבני־חן (הוא היה סוחר גדול של אבני־חן), ומאוחר יותר ביקש ממנו הרבי נ"ע להראות לו את חבילת אבני־החן. ר' מוניע מונסזון פרש לפני הרבי נ"ע את אבני־החן שלו, ותוך כדי כך הצביע על אבן מסויימת, בציינו שאכן זו היא נפלאה ביותר — פלאי פלאים. אמר לו הרבי: "אינני רואה זאת", ור' מוניע השיב: צריך להיות "מבין" (מומחה). על־כך ענה לו הרבי: יהודי הוא פלאי־פלאים, אלא שצריך להיות "מבין"[32].

ח.

היתרון האמיתי של "אתכני" קיים דוקא בישראל

זהו החידוש שבמאמר הזוהר, שיהודים הם "זכאי" מאומות העולם גם בענין של "ואתכני בהו": המעלה של "שם ה' נקרא עליך", בגלוי, שייכת רק לישראל, אך היתרון של "אתכני בהו" (שניתן לגלות בהם גם את הקשר הבלתי־גלוי שלהם לאלקות) קיים באופן דומה גם בדברים אחרים בבריאה.

מפני שכל מציאותו של נברא הוא ה' המחיה אותו, ולכן אם מישהו הוא "מבין" (מומחה), יכול הוא להכיר בבריאה זו את דבר ה' המחיה אותו. זאת ניתן ללמוד לפי קל־וחומר מן המגיד[33], שהוא יכול היה להכיר את כוחו של הפועל (האדם) בנפעל, על־ידי ראיה מוחשית, ומסיבה זו הבחין בכלי מסויים שהאומן שיצר אותו היה "סומא בעין אחת".

ולמרות זאת, היתרון האמיתי של "אתכני" קיים דוקא "בהו" — בבני ישראל — משום שעל כלל הבריאה אי אפשר לומר שהם כינוי לקדוש־ברוך־הוא, ולהיפך, הנברא רואה את עצמו כמציאות נפרדת, כיוון שהתהוותו היא בדרך של פעולה,

אך לא כך בני ישראל שהם "חלק אלקה ממעל ממש", שאפילו כאשר הם נמצאים למטה במצב של העלם והסתר, הם מצליחים להשאר מאוחדים עם אלקות[34], ולכן גם אז הם, לכל הפחות, כינוי לקדוש־ברוך־הוא.

ט.

הקב"ה מתפאר דוקא בעם ישראל, המגלה את כבודו

הסיבה לכך ש"ואתפאר בהו" — שהקדוש־ברוך־הוא מתפאר בעם ישראל היא מפני שבהשראת השכינה למטה, אצל עם ישראל, יש יתרון על פני היותה למעלה (ואשר על כן "עיקר שכינה בתחתונים היתה"[35]) ובאמצעות עבודתם למטה נגרמת, כביכול, גדלות בשכינה.

גם ענין זה קיים באופן דומה גם אצל נבראים אחרים, כיוון שכל העולמות והנבראים שהקדוש־ברוך־הוא מהווה ומחייה אותם מגלים את גדולת ה', ולכן אומרים חז"ל[36] "כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו", שכל נברא מוסיף

---

30) ראה בכ"ז — שו"ע אה"ע סקכ"ט סט"ז, ונ"כ. קב נקי כלל לח. שדי חמד אסיפת דינים מע' נט סימן ז'.

31) תבוא כח, יו"ד.

32) ספר השיחות תש"ה ע' 41 ואילך.

33) שער האמונה — לאדהאמ"צ — ס"פ כז. ד"ה ויבא עמלק תש"ט פ"ד. וראה סה"מ אדה"ז תקס"ב ע' פד.

34) ראה ביאוה"ז לאדהאמ"צ (קטו, ב) ולהצ"צ (ע' תקמח). המשך תרס"ו ע' תנט ואילך. ס"ע תע ואילך. ועוד.

35) שהש"ר עה"פ (שה"ש ה, א), וש"נ. נת' בהמשך ההילולא באתי לגני ה'שי"ת.

ולהעיר ממשל המדרש (שמו"ר ר"פ תרומה) "קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם" (ולא אמר שהם ידורו אצלו).

36) אבות ספ"ו.

לכבודו של ה' ומגלה את מלכותו של הקב"ה, כפי שמובא בברייתא על הפסוק[37] "ה' ימלוך לעולם ועד".

אך למרות זאת אין זה דומה כלל לענין של "ישראל אשר בך אתפאר" – ובלשון חז"ל[38], שה' אומר "אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם" – שהרי עם ישראל הוא מטרת הבריאה כולה, כפי שהוסבר לעיל. ודומה הדבר למלך שבונה ארמון לבתו ולחתנו. ברור, שהארמון מוסיף לכבודו של המלך, שרק מלך גדול ונשא יכול היה לבנות דירה גדולה ונפלאה כזאת, אך למרות זאת: מהו ערכם של כל הארמון הנאה והכלים הנאים שנמצאים שם, לעומת אלה (הבת והחתן) שעבורם נבנה הבית!

וכך בענינינו: "כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו", אך מיהו המגלה את גדלותו האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא, שהקדוש־ברוך־הוא מתפאר בו – "ואתפאר בהו" הרי זהו "עמך ישראל גוי אחד בארץ"[39].

(משיחות ש"פ שלח תשל"א ותשל"ב)

37) בשלח טו, יח.

38) ברכות ו, סע"א. וש"נ. וראה ד"ה את ה' האמרת (אוה"ת תבא ע' תתרסח ואילך. תתרעט ואילך).

39) דה"א יז, כא. הובא בברכות שם.

המשך ביאור למס' יבמות ליום רביעי עמ' א

הסעודה] כְּדֵי דְּלִיפּוּק עָלֶיהוּ קָלָא דְּאִישׁוּת – שיצא עליהם קול שהם נשואים, ולא ימנעו מלשאת קטנה.

שנינו במשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים ממאנת בְּבַעַל וכו' ולא ביבם, ובית הלל אומרים בבעל וביבם. הגמרא דנה במהות המיאון ביבם לשיטת בית הלל: אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, הקטנה מְמָאֶנֶת לְמַאֲמָרוֹ, כלומר מפקיעה את קידושי המאמר ואינה זקוקה לגט, וְאֵינָהּ מְמָאֶנֶת לְזִיקָתוֹ – אבל אינה מפקיעה את הזיקה ועליה לחלוץ כדי להפקיע את הזיקה. מבארת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, שהמיאון מפקיע רק את המאמר, מַאֲמָר דְּמַדַּעְתָּהּ – מאמר שנעשה מדעת האשה ומרצונה שהרי אינו יכול לקדשה בעל כרחה, מָצֵיָא עָקְרָא – יכולה היא לעוקרו על ידי מיאון, אבל זִיקָה דְּבַעַל כָּרְחָהּ מכח קידושי הראשון או מכח נישואי הראשון שלא מיאנה בו, לֹא מָצֵיָא עָקְרָא – אינה יכולה לעוקרו על ידי מיאון.

מקשה הגמרא: וַהֲרֵי בִּיאָה של יבם דְּבַעַל כָּרְחָהּ – שרשאי לבא עליה וליבמה אפילו בעל כורחה

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' ב

תשובת רב לספיקו של רבי אלעזר: אָמַר לֵיהּ רב לרבי אלעזר, הֵיינוּ טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִשּׁוּם דְּקָסָבַר, שהַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹת יְבָמָה, נִפְטֶרֶת יְבָמָה וְהָלְכָה לָהּ, והיינו שניתן להפקיע את הזיקה גם לאחר שכבר חלה, על ידי קידושי היבם באחותה, ולפי זה אִי בָּעַל את אשתו משהגדילה, אֵין – תצא אחותה בלי חליצה, וְאִי לֹא בָּעַל לֹא – אין האחות נפטרת.

מקשה הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אֲמִינָא כִּי נָיֵים וְשָׁכֵיב רַב אָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא – אומר אני שרב אמר שמועה זו בשעה שהתנמנם ושכב, שהרי אין דבריו נכונים, דְּתַנְיָא בברייתא, הַמְקַדֵּשׁ אֶת הַקְּטַנָּה קִדּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין. מבררת הגמרא: מַאי – מה הכוונה שקידושיה תְּלוּיִין, לָאו כִּי גָּדְלָה גָּדְלֵי כַּהֲדָהּ – האם אין הכוונה שכאשר היא נעשית גדולה, נעשים ממילא קידושיה מהתורה, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא בָּעַל אותה לאחר שגדלה, ולא כרב הסובר שרק בבעילתה נעשו קידושיה מהתורה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּין בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לרב ששת, אין כוונת הברייתא שקידושי הקטנה תלויים בזמן הגעתה לגיל שנעשית בו גדולה, אלא הָא מִילְּתָא דִּקְטַנָּה מִיתְּלָא תַּלְיָא וְקַיְימָא אִי בָּעַל אִין אִי לֹא בָּעַל לֹא, כלומר הקידושין תלויים בהסכמתה להיות מקודשת לו מהתורה, והסכמתה תלויה בביאה שיבא עליה כשתגדל, שרק אז תסכים ותרצה להתקדש לו, אבל אם לא יבא עליה אינה רוצה בקידושי תורה אלו. משום דְּאָמְרָה הקטנה לעצמה, כל עוד שאיני מקודשת מהתורה, הוּא עָדִיף מִינַּאי – יש לו עדיפות עלי, בזה שהוא יכול להוציאני בגט נגד רצוני, וַאֲנָא עָדִיפְנָא מִינֵיהּ – ולי גם יש עדיפות עליו, בזה שביכולתי למאן ולצאת בלא גט, אבל כשאהיה מקודשת מהתורה שוב לא אוכל למאן.

מקשה הגמרא: וְסָבַר רַב – האם אמנם סובר רב אִי בָּעַל אותה כשגדלה אֵין – אכן קידושיה מהתורה, אִי לֹא בָּעַל לֹא, וְהָא אִיתְּמַר – והרי נאמרה בבית המדרש מחלוקת אמוראים, קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵיאֲנָה בבעלה וְהִגְדִּילָה וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת לאדם אחר בלא שקיבלה גט מבעלה, רַב אָמַר, אֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שכיון שהיא עדיין נשואה לראשון מן התורה לא חלו כלל הקידושין של השני. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי.

שמות ד, לא - ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו

לח

ב' בחי' אמונה, א) "ויאמן העם", ב) "ויאמינו בה'", כנגד ב' בחי' מצה - מיכלא דמהימנותא, יום ראשון דפסח חובה, ויום שביעי רשות וכו'

כתיב[1] ויאמן העם[2], וכתיב בקריעת ים סוף ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

דהנה כתיב[3] וארשתיך לי באמונה וידעת את ה', וארשתיך לי באמונה בפסח על ידי אכילת מצה[4], וידעת את ה' במתן תורה שבחג השבועות. ובאכילת מצת מיכלא דמהימנותא[5] בפסח יש ג"כ ב' בחינות.

א. מצה דחובה[6] שבליל א' דפסח, והוא בחי' ויאמן העם.

ב. מצה דרשות[7] הגבוה מחובה (ע"ד[8] כמו שתפלת ערבית רשות[9] גבוה משחרית מנחה דחובה), הוא בחי' ויאמינו בה' האמור[10] בקריעת ים סוף.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים עמוד פז

1) בסימן זה מבאר הב' פעמים "אמונה" שהיו לבני ישראל הכתובים בפסוקים, פעם א' בפרשת שמות (ד, לא) "ויאמן העם וישמעו", ב' (בשלח יד, לא) "ויאמינו בה' ובמשה עבדו". וע"ז מבאר דהפסוק "ויאמן העם" הי' על יציאת מצרים בליל ראשון דפסח (ראה הערה 2), ובפסוק "ויאמינו בה'" הוא בעת קריעת ים סוף ביום השביעי דפסח, ומבאר החילוק ביניהם.

2) שמות ד, לא "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו", וזהו קאי על יציאת מצרים כמ"ש לעיל (שם ג, ז) "ויאמר ה' ראה ראיתי את עני אשר במצרים . . . וארד להצילו מיד מצרים", וכן (שם, ג טז) "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי . . . פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים".

3) הושע ב, כב. ומבאר דמ"ש "וארשתיך לי באמונה זה קאי על פסח ביציאת מצרים דאז ויאמינו בה', ומ"ש "וידעת את ה'" זה בחג השבועות, דע"י מתן תורה נעשה בחי' "דעת" ידיעת ה' ע"י התורה וכו'.

4) ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים עמוד קעג, לחם דמצה אין בו טעם, כי הוא בחי' אמונה, מיכלא דמהימנותא, דבפסח הוא וארשתיך לי באמונה.

משא"כ בשבועות הוא שתי הלחם דחמץ, דבשבועות הוא בחי' וידעת את ה' בחי' דעת, וזהו שהוא לחם חמץ דוקא, כי ידיעה שהוא דעת והשגה הוא בלחם חמץ דוקא שיש בו טעם.

5) זח"ב קפג, ב. ראה לקו"ת צו יג, ג ואילך. סידור עם דא"ח רפד, ד ואילך. ובארוכה בשער האמונה לאדמו"ר האמצעי ח, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ כב, ב ואילך. תורת שמואל - סה"מ תרכ"ז ע' רלו ואילך.

6) כמ"ש שמות יב, יח "בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות". ראה הערה 8.

7) ראה פסחים קכ, א ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך (דברים טז, ח), מה שביעי רשות (ופרש"י: שביעי רשות. דכתיב וביום השביעי עצרת ולא כתיב תאכל מצות שהרי הוציאו מן הכלל) אף ששת ימים רשות וכו' יכול אף לילה הראשון רשות ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. ראה הערה 8.

8) ראה ביאורי הזהר להצמח צדק ח"א ע' פז וז"ל: יש ב' בחי' במצות, הא' הוא שע"י מעשה המצות ממשיכים אורות עליונים בהכלים וזהו ענין כל רמ"ח מ"ע שהמצות הן רמ"ח אברים דמלכא כמו שע"י אבר נמשך ג"כ החיות אשר בו, כך ע"י קיום מ"ע ממשיכים גילוי אורות עליונים בהכלים שמעשה המצות הוא אתעדל"ת שמגיע לשם וממשיכים את האור כו' ולכן מצות אלו הם חובה ממש, שהרי הן הן הממשיכים אור המשכה זו, והבחי' הב' הוא שיש אורות עליונים גבוהים יותר שהמצות אין יכולים להגיע לשם להמשיך משם האור כו' כי הוא נעלה מאד מבחי' אתעדל"ת, אלא אור זה שורה ממילא בלא אתעדל"ת היינו לאחר שנשלם כל ההמשכות שע"י אתעדל"ת אזי שורה ומתייחד שם האור שלמעלה מאתעדל"ת מעצמו וממילא כו',

וזהו ג"כ ענין תפלת ערבית רשות מפני שהוא מקום גבוה מאד שאין מגיע לשם אתעדל"ת כנ"ל כ"א היחוד נעשה מעצמו לאחר שעשו אתעדל"ת בב' תפלות שחרית ומנחה שהן לחברא ליעקב בעדביה שבחי' זו הוא ע"י אתעדל"ת שעי"ז מעלים המל' מבי"ע כו' אכן גוף ועצם היחוד דת"ת ומל' הוא למעלה מאתעדל"ת אלא שנמשך מעצמו כו' אחר שכבר נעשה ע"י אתעדל"ת מה שאפשר להמשיך ע"י אתעדל"ת אז שורה ונמשך בחי' זו ממילא, וכיון שכן לכן אין תפלה זו חובה רק רשות כו' . . .

כי עיקר היחוד הוא ע"י תפארת גופא כמ"ש בזהר כאן גופא ואתתא מילייהו בלחישא משא"כ אברהם ויצחק שהם תרין דרועין חסד וגבורה כו', שהרי מבואר במ"א שמה שהמל' מקבלת מחו"ג זהו המשכה כסדר ההשתל' אבל ע"י תפארת נמשך מלמעלה מסדר ההשתל', ולכן נק' היחוד ע"ש תפארת ומל', והרי קבלתה מתפארת זהו תפלת ערבית שתיקן יעקב עי"ש. וראה הערה 10.

9) ברכות כז, ב. ראה לקוטי תורה שיר השירים כד, ב. דרושים לסוכות פ, ג. ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי [הוצאת תשע"ה] יג, ד ואילך. לקוטי שיחות חכ"ה סוף עמוד 155 ואילך. תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ה ח"א עמוד 104 ואילך. ה'תנש"א ח"ד עמוד 231, ובהערה 39 שם. לקמן סי' צב.

10) ראה המשך אור התורה (הנ"ל הערה 8) שהמשכת היחוד [בקריעת ים סוף] הוא למעלה מאתעדל"ת וכו', כמ"ש בת"א פ' בשלח בד"ה וה' הולך לפניהם יומם פי' ואתם תחרישון לא תתערו מידי שאם תתערון אז אינו יכול להיות אתעדל"ע אלא כפי האתעדל"ת שאינו אלא מבחי' חכמה אבל אז הי' התגלות בחי' כתר שהוא מתגלה ממילא בלי אתעדל"ת כלל ולכן תחרישון עכ"ל עי"ש.

צריך לבדוק את התפילין שלו שתהיינה כשרות כדין.

ממכתב כ"ח סיוון, תשי"ח

יג, ל – ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה

א. הנה כתיב ירד ירדנו[1] כו' ירידה אחר ירידה וכן ביציאת מצרים וגאולה כתיב ואנכי אעלך גם עלה כו' עלה נעלה[2] כו'. היינו ב' עליות שהוא עילוי אחר עילוי, ובאמת ביציאת מצרים לא נתעלו רק פעם אחת כמו שכתוב אעלה אתכם מעני מצרים[3] כו' אל ארץ זבת חלב ודבש. אך כי עלייה זו השנית היא רומזת על גאולה העתידה להיות במהרה בימינו אמן (וכן בשמות ג' פסוק י"ד[4] אמר לו ענין הגאולה האחרונה כדפירש רש"י שם).

דהנה כתיב[5] כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות שמקיש הכתוב ענין גאולה אחרונה ליציאת מצרים. והוא שכמו שכל עיקר תכלית המכוון בגלות מצרים והשעבוד רד"ו שנה הי' בכדי לזכות לקבלת התורה פנים בפנים[6] דבר ה'. וכמ"ש וזה לך האות[7] כו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. כך כל אריכות הגלות הזה הוא כדי לזכות לגילוי פנימיות התורה שיהי' לעתיד לבוא כי במתן תורה הי' קבלת התורה הנגלית אבל פנימית טעמי התורה יהי' הגילוי שלהם לעתיד לבוא. ועל זה נאמר אראנו נפלאות, וכמו שכתוב עין בעין יראו[8].

וכך בענין השעבוד והגלות שנאמר בגלות מצרים וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה קאי גם על זמן האחרון, וימררו את חייהם[9] היא התורה כי היא חיינו, בעבודה קשה דא קושיא[10], בחומר דא קל וחומר, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, ובלבנים דא לבון הלכתא, שאין בידינו הלכה ברורה ודין ברור כי כל דיני התורה במחלוקת שנוי' הללו מכשירין ומטהרין והללו פוסלין ומטמאין, ואם כן כמו שעל ידי שעבוד מצרים בחומר ובלבנים זכו למתן תורה, כך גם כן על ידי לבון הלכתא שבזמננו זה יזכו לגילוי פנימיות התורה לעתיד לבוא להיות אראנו נפלאות.

תורה אור ריש פרשת שמות

יד, לה – אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימותו

ב. תנו רבנן דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר יד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו, יתמו בעולם הזה ושם ימותו בעולם הבא, ואומר (תהלים צה, יא) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר באים הם לעולם הבא[11] שנאמר (שם נ, ה) אספו לי חסידי כורתי ברית עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי, [באפי] נשבעתי וחוזרני בי וכו'.

רבי שמעון בן מנסיא אומר באים הם לעולם הבא שנאמר (ישעי' נה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקי' רבי עקיבא לחסידותי' שנאמר (ירמי' ב) הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר [וגו'] זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה [ומה אחרים באים בזכותם הם עצמן לא כל-שכן].

סנהדרין קי:

יד, כא – ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ

ג. וימלא כבוד, דרבינו ז"ל מפרש כי עכשיו עם כי מלא כל הארץ כבודו מכל-מקום יש עכ"פ בחי' צל ומקיף לסטרא אחרא, וכפי מ"ש בשם עמק המלך צל[12] זה יונק מק"כ צירופי אלקים, אבל לעתיד לבוא ואת רוח הטומאה אעביר כו' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כו' זהו וימלא כבוד כו', וזהו ענין יהי כבוד ד' לעולם דהוא לשון עתיד כמו סיפי' דקרא ישמח ד' במעשיו פי' במד"ר ר"פ אחרי[13] פ"כ דקאי על לעתיד לבוא, ואפשר לומר דהיינו שלעתיד לבוא יהי' גילוי שם הוי' עד שיהי' נקרא כמו שנכתב[14].

אור התורה שלח ע' תקכו

טו, יד – וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדורותיכם ועשה אשה ריח ניחוח לה' כאשר תעשו כן יעשה

ד. וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדורותיכם וגו'. ספרי פסקא קח: אין לי אלא גר המתגייר, גר שנתגייר מנין, תלמוד לומר או אשר בתוככם לדורותיכם.

ר"ל אף שנתגייר שלא בזמן המקדש, וכשיבנה צריך קרבן. וזה פירוש כוונת הגמרא כריתות דף ט[15] עיין שם, ועיין מה שכתוב בזה ברמב"ם[16].

צפנת פענח – להרגצ'בי גאון

---

1) **הנה כתיב ירד ירדנו** (בראשית מג, כ) . . **ואנכי אעלך גם עלה . . וכו'**: עיין עוד בענין זה ילקוט משיח וגאולה פרשת שמות סימן כב. כג. כד. כה. כו. נו. קיט. רפא. פרשת ויגש סימן קעז. פרשת שלח סימן מד. פרשת בא סימן רצב.

2) במדבר יג, ל.

3) שמות ג, יז.

4) **בשמות ג' פסוק י"ד**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שמות סימן קעג, ובהנסמן שם.

5) מיכה ז, טו.

6) דברים ה, ד.

7) שמות ג, יב.

8) ישעי' נב, ח.

9) שמות א, יג.

10) זוהר חלק ג קנג, א.

11) **רבי אליעזר אומר באים הם לעולם הבא וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שלח במפתחות, ערך "דור המדבר – והמרגלים – יש להם חלק לעולם הבא". (ועיין גם פרשת וארא סימן נד. פרשת תרומה סימן רי)

12) צ"ל בגי' ק"כ, וזהו "סר צלם מעליהם" ע"ש.

13) **ישמח ד' במעשיו פי' במד"ר ר"פ אחרי**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת אחרי סימן א.

14) **שם הוי' . . נקרא כמו שנכתב**: עיין פסחים נ. מובא בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שמות סימן דר.

15) עמוד א: רבי אומר 'ככם' כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם, אף הם לא יכנסו וכו'. אלא מעתה האידנא דליכא קרבן לא נקבל גרים? אמר רב אחא בר יעקב: 'וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם' וגו', (ר"ל שמפסוק זה אנו למדים דגר שנתגייר שלא בזמן המקדש, כשיבנה המקדש חייב להביא קרבן, וממילא מוכח דמקבלין גרים אף שלא בזמן המקדש).

16) **מה שכתוב בזה ברמב"ם**: ראה בארוכה לקוטי שיחות חלק כו עמוד 160 ואילך. (מובא גם בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת משפטים סימן ריד עמוד 749).

◆ יום ראשון כ׳ סיון ◆

יג (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

(ב) **שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם:**

א **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:**

ב **שְׁלַח לָךְ גֻּבְרִין וִיאַלְּלוּן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא דַאֲבָהָתוֹהִי תְּשַׁלְּחוּן כֹּל רַבָּא דִבְהוֹן:**

רש״י ◄ **שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים•** לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם? לְפִי שֶׁלָּקְתָה עַל עִסְקֵי דִּבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר. **שְׁלַח־לְךָ•** (במדבר רבה. סוטה לו) לְדַעְתְּךָ, אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ, אִם תִּרְצֶה — שְׁלַח. לְפִי שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ (דברים א): ״נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ״, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וְגוֹ׳״. וּמֹשֶׁה נִמְלַךְ בַּשְּׁכִינָה, אָמַר: אֲנִי אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג): ״אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם וְגוֹ׳״, חַיֵּיהֶם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מָקוֹם לִטְעוֹת בִּדְבְרֵי הַמְרַגְּלִים לְמַעַן לֹא יִירָשׁוּהָ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) **שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים.** לְדַעְתְּךָ, אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ, אִם תִּרְצֶה **שְׁלַח.** לְפִי שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א כב) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וגו׳, וּמֹשֶׁה נִמְלַךְ בַּשְּׁכִינָה, אָמַר אֲנִי אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג יז) אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, חַיֵּיהֶם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מָקוֹם לִטְעוֹת בִּדְבַר הַמְּרַגְּלִים לְמַעַן לֹא יִירָשׁוּהָ, לָשׁוֹן רַש״י מִדִּבְרֵי אַגָּדָה:

וְיֵשׁ כָּאן לִשְׁאֹל, אִם כֵּן מֹשֶׁה עַצְמוֹ חָטָא בָּעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר (דברים א כג). וְלָמָּה אָמַר לָהֶם בְּעִנְיַן הָאָרֶץ ״הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה״ (פסוק יט) אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִתְּחִלָּה שֶׁהִיא טוֹבָה וּרְחָבָה. וְעוֹד מָה עָשׂוּ הַמְּרַגְּלִים, כִּי מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם (פסוק יח) **וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא וְאֶת הָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם רָב,** וְאָמַר לָהֶם בָּעָרִים (פסוק יט) **הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים,** וְעַל כָּל פָּנִים הָיוּ צְרִיכִין לַהֲשִׁיבוֹ עַל מַה שֶׁצִּוָּה אוֹתָם. וּמַה פִּשְׁעָם וּמֶה חַטָּאתָם כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ (פסוק כח) **אֶפֶס כִּי עַז הָעָם וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדֹלוֹת,** וְכִי עַל מְנָת שֶׁיָּעִידוּ לוֹ שֶׁקֶר שָׁלַח אוֹתָם:

וְאַל תִּחְשֹׁב כִּי הָיָה פִּשְׁעָם בְּדִבַּת ״**אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ**״ (פסוק לב) בְּלִבָּד, כִּי טֶרֶם שֶׁיֹּאמְרוּ לָהֶם כֵּן הָיָה מְרִיבַת כָּלֵב עִמָּהֶם. וְכֵן כָּתוּב (דברים א כח) אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ וגו׳, וּבְכָאן כְּתִיב (להלן יד ג) לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשִׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז. וְהִנֵּה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אָמַר לִבְנֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהִפְלִיג לָהֶם בְּחֹזֶק הָעָם וּבְמִבְצַר עָרֵיהֶם וְכֹחַ הָעֲנָקִים יֶתֶר מְאֹד מִמַּה שֶׁאָמְרוּ הַמְּרַגְּלִים לַאֲבוֹתָם, כְּדִכְתִיב (דברים ט א ב) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם. עַם גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק, וְאִם הָיָה פֶּשַׁע הַמְּרַגְּלִים וְחַטָּאתָם בָּזֶה לְמָה יָנִיא אֶת לֵב בְּנֵיהֶם כְּהָנִיא הַמְּרַגְּלִים אֶת לֵב אֲבוֹתָם. וְעוֹד מַה טַּעַם לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בַּשְּׁלִיחוּת הַזֹּאת, אִם הָאָרֶץ טוֹבָה וְהָעָם רָפֶה הֲרֵי טוֹב, וְאִם רָעָה אוֹ שֶׁהָעָם חָזָק, סָבוּר הוּא שֶׁיַּחֲזִירֵם לְמִצְרַיִם:

אֲבָל יָשׁוּב הָעִנְיָן בָּזֶה, כִּי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הַבָּאִים לְהִלָּחֵם בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה שֶׁשּׁוֹלְחִים לִפְנֵיהֶם אֲנָשִׁים לָדַעַת הַדְּרָכִים וּמָבוֹא הֶעָרִים וּבְשוּבָם יֵלְכוּ הַתָּרִים בְּרֹאשׁ הַצָּבָא לְהוֹרוֹת לִפְנֵיהֶם הַדְּרָכִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א כד) הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר, וְשֶׁיִּתְּנוּ לָהֶם עֵצָה בְּאֵי זוֹ עִיר יִלָּחֲמוּ תְּחִלָּה וּמֵאֵיזֶה צַד יִהְיֶה נֹחַ לִכְבֹּשׁ אֶת הָאָרֶץ. וְכָךְ אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ (דברים א כב) וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ וְאֶת הֶעָרִים וגו׳, כְּלוֹמַר הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן תְּחִלָּה וּמִשָּׁם נָבֹא בְּכָל הָאָרֶץ. וְזוֹ עֵצָה הֲגוּנָה בְּכָל כּוֹבְשֵׁי אֲרָצוֹת, וְכֵן עָשָׂה עוֹד מֹשֶׁה עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן כא לב) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר, וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (יהושע ב א) שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים, וְעַל כֵּן הָיָה טוֹב בְּעֵינֵי מֹשֶׁה. כִּי הַכָּתוּב לֹא יִסְמֹךְ בְּכָל מַעֲשָׂיו עַל הַנֵּס, אֲבָל יְצַוֶּה בַּבְּלִחָמִים לְהֵחָלֵץ וּלְהִשָּׁמֵר וְלָאֱרֹב, כַּאֲשֶׁר בָּא הַכָּתוּב בְּמִלְחֶמֶת הָעַי (שם ח ב) שֶׁהָיְתָה עַל פִּי הַשֵּׁם וּבְמָקוֹמוֹת רַבִּים. אָז נִמְלַךְ מֹשֶׁה בַּשְּׁכִינָה, וְנָתַן לוֹ הַשֵּׁם רְשׁוּת וְאָמַר לוֹ **שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתוּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן,** וְיֵדָעוּהָ וְיַגִּידוּ לָכֶם וְעַל פִּיהֶם תִּתְיַצְּבוּ בְּעִנְיָן הַכִּבּוּשׁ:

וְהִנֵּה מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם (פסוק יז) **עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב,** וְטַעֲמוֹ עֲלוּ זֶה הַדֶּרֶךְ בַּנֶּגֶב, שֶׁיֵּדְעוּ אֶת הָעָם הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב מִפְּאַת הָרוּחַ אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל שָׁם, **הֶחָזָק הוּא** וְיִצְטָרְכוּ בְּעִנְיָנָם לְהִשְׁתַּמֵּר מְאֹד וּלְהֵחָלֵץ, וְכֵן הֶעָרִים אִם הֵם בְּצוּרוֹת שֶׁיִּשְׁגְּבוּ בָּהֶן וְיִצְטָרְכוּ לִבְנוֹת דָּיֵק וְסוֹלֵלוֹת אוֹ שֶׁיָּבוֹאוּ מִצַּד אַחֵר. וְאָמַר עוֹד שֶׁיֵּדְעוּ בָּאָרֶץ עַצְמָהּ **הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה,** כִּי אִם הִיא רָעָה יִכְבְּשׁוּ תְּחִלָּה מִן הַמְּקוֹמוֹת הָאֲחֵרִים, כִּי הֵם הָיוּ תָּרִים הַר הָאֱמֹרִי מִצַּד חֶבְרוֹן, כִּי גַּם יְהוֹשֻׁעַ לֹא כָּבַשׁ אֶת כֻּלָּם. וְזֶה טַעַם **וּמָה הָאָרֶץ**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה׳תשמ״ז)

הַתֹּכֶן דְּפָרָשַׁת ׳שְׁלַח׳ הוּא - "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתוּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּדֵי (א) שֶׁכִּבּוּשׁ הָאָרֶץ יִהְיֶה בְּנֵקֶל יוֹתֵר, מִכֵּיוָן שֶׁ"יָשִׁיבוּ אוֹתָנוּ דָּבָר, אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבוֹא אֲלֵיהֶן (תְּחִלָּה לִכְבּוֹשׁ)", וְגַם (ב) שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְוַסֵּף בְּגֹדֶל הַחֲבִיבוּת וְהַתְּשׁוּקָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, מִכֵּיוָן שֶׁיִּרְאוּ בְּמוּחָשׁ אֶת הַפֵּירוֹת הַטּוֹבִים וְהַמְשֻׁבָּחִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, "**וְזֶה פִּרְיָהּ**", שֶׁלָּכֵן צִוָּה לָהֶם מֹשֶׁה "וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ׳ 147)

וּרְשָׁעִים הֵלָּזוּ רָאוּ (רש״י יג, ב) הַמְרַגְּלִים שֶׁמְּעוּ עַל גְּבוּרָתָם שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ עוֹד לִפְנֵי שִׁלּוּחָם. אַךְ כָּל זְמַן שֶׁהַדָּבָר הָיָה בְּגָדֵר שְׁמִיעָה בִּלְבַד, לֹא הִתְרַשְּׁמוּ מִכָּךְ; וְאִלּוּ כְּשֶׁרָאוּ זֹאת בְּמוֹ עֵינֵיהֶם, הִגִּיעוּ לַמַּסְקָנָה שֶׁ"לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת". לָכֵן מְדַיֵּק רַשִׁ״י שֶׁהַמְרַגְּלִים **רָאוּ** אֶת עָנְשָׁהּ שֶׁל מִרְיָם, וּרְאִיָּה זוֹ הָיְתָה צְרִיכָה לְהַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַכֹּחַ לֹא לְהִתְפַּעֵל מֵרְאִיַּת גְּבוּרַת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בָּהּ (פסוק יט), עַל הָעָם הַיּוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב:

וְיִתָּכֵן כִּי מֹשֶׁה בַּעֲבוּר שֶׁיָּדַע כִּי הִיא שְׁמֵנָה וְטוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (שמות ג ח) אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה וגו׳, בַּעֲבוּר כֵּן אָמַר לָהֶם שֶׁיּוּתְּנוּ לֵב לָדַעַת כֵּן, כְּדֵי שֶׁיַּגִּידוּ לָעָם וְיִשְׂמְחוּ וְיַחֲלִיפוּ כֹחַ לַעֲלוֹת שָׁם בְּשִׂמְחָה, וּלְכָךְ אָמַר לָהֶם **וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ** (פסוק כ), כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ בְּעֵינֵיהֶם בִּשְׂבַח הָאָרֶץ:

וּמִן הַיָּדוּעַ כִּי אֵין מִצְרַיִם רָחוֹק מְאֹד מֵחֶבְרוֹן רַק כְּמַהֲלַךְ שִׁבְעַת יָמִים, וְאֶרֶץ כְּנַעַן מַגַּעַת בִּתְחוּמָהּ קָרוֹב לְמִצְרַיִם, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵדְעוּ הַדָּרִים בְּמִצְרַיִם עִנְיַן אֶרֶץ כְּנַעַן הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה. אֲבָל כַּוָּנָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לָדַעַת אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בָּהּ וְאֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יִכְבֹּשׁ תְּחִלָּה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי, וְאָמְנָם הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם עֲבָדִים בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, עַל כֵּן רָצָה מֹשֶׁה שֶׁיַּגִּידוּ לָהֶם כָּל עִנְיְנֵי הָאָרֶץ לְשַׁמְּחָם בְּמַעֲלוֹתֶיהָ כִּי יוֹדֵעַ הָיָה בָהֶם:

וְהַנִּרְאֶה בְּעִינֵי בְּלָשׁוֹן הַכָּתוּב, כִּי לֹא נִמְלַךְ מֹשֶׁה בִּשְׂכִינָה, אֲבָל טַעַם **"שְׁלַח לְךָ"**, כִּי הִסְכִּימוּ לִשְׁלֹחַ מְרַגְּלִים. וְהָיָה בַּמִּנְהָג שֶׁיִּשְׁלְחוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר וְשֶׁיִּשְׁלְחוּ מִקְצָתָם, וְהַשֵּׁם הַיּוֹדֵעַ עֲתִידוֹת צִוָּהוּ שֶׁיִּשְׁלַח אִישׁ אֶחָד מִכָּל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְשֶׁיִּהְיוּ הַנְּשִׂיאִים שֶׁבָּהֶם, כִּי חָפֵץ הַשֵּׁם שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים בָּעִנְיָן כָּל הַגְּדוֹלִים אוּלַי יִזְכְּרוּ וְיָשׁוּבוּ אֶל ה׳, וְאִם אֵין, שֶׁתִּהְיֶה הַגְּזֵרָה שָׁוָה בְּכָל הָעָם. וְזֶה טַעַם **עַל פִּי ה׳** (פסוק ג), שֶׁיִּהְיוּ בִּמְצִוַּת הַשֵּׁם נְשִׂיאִים וְרָאשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וְהַנִּרְאֶה אֵלַי לְפִי פְּשָׁט הַכָּתוּב, כִּי לֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה שְׁאֵלָתָם שֶׁשָּׁאֲלוּ לִשְׁלֹחַ מְרַגְּלִים וְלֹא הִסְכִּמַת מֹשֶׁה עִמָּהֶם, שֶׁאִלּוּ הָיָה כֵּן הָיָה הַכָּתוּב מְסַפֵּר בְּכָאן וַיִּקְרְבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וגו׳ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי מֹשֶׁה, וְאַחַר כָּךְ הָיָה כּוֹתֵב וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ אִישׁ אֶחָד וגו׳:

אֲבָל הָיָה הָעִנְיָן כָּךְ, שֶׁשָּׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל הַשְּׁלִיחוּת וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי מֹשֶׁה, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַדִּבּוּר אֶל מֹשֶׁה כִּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת וְאָמַר לוֹ סְתָם **"שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים"**, וְזֶה טַעַם **וְיָתוּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל**, כִּי הוּא מְדַבֵּר בְּעִנְיָן חָדָשׁ לֹא סִפֵּר בּוֹ כְּלָל. וְהָיָה כָּל זֶה, כִּי ה׳ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּמִצְוָתוֹ וְשֶׁתִּהְיֶה בְּכָל שִׁבְטֵיהֶם וּבִגְדוֹלֵיהֶם, לְמַעַן יִנָּצְלוּ:

וְכֵן נִרְאֶה עוֹד שֶׁהֵם שָׁאֲלוּ מִמֹּשֶׁה נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ (דברים א כב), וְהוּא חִפּוּשׂ בִּדְרָכִים וּבְעִנְיָן הַכִּבּוּשׁ מִלְּשׁוֹן חָפַר אֹכֶל (איוב לט כט), וְזֶה טַעַם "לְפָנֵינוּ" שֶׁיֵּלְכוּ הֵם אַחֲרֵיהֶם עַל דַּרְכָּם, בְּלָשׁוֹן וַאֲרוֹן בְּרִית ה׳ נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם (לעיל י לג). אֲבָל הַשֵּׁם צִוָּה **"וְיָתוּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן"**, וְהוּא כְּטַעַם בְּרֵירָה כְּבָאִים לִקְנוֹת דָּבָר, מִלְּשׁוֹן לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וְהַסּוֹחֲרִים (דה״י ב ט יד), וְכֵן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּרְתִּי לָהֶם (יחזקאל כ ז), וְכֵן לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה (לעיל י לג), וְעַל כֵּן צִוָּה אוֹתָם מֹשֶׁה לִפְרֹט הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה וגו׳ **הַשְּׁמֵנָה הִיא אִם רִזָה וגו׳**, וְהַכֹּל לְשַׁמְּחָם כִּי צְבִי הִיא לְכָל הָאָרָצוֹת, וְיַעֲלוּ בָהּ בְּחֵפֶץ גָּדוֹל:

וְהִנֵּה נֶאֱמַר כָּאן הָעִנְיָן בִּסְתָם כִּי כֵּן הָיָה אֲבָל בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה הִזְכִּיר לָהֶם מֹשֶׁה כָּל הַדְּבָרִים מִתְּחִלָּתָן, לְהַגִּיד לָהֶם פִּשְׁעָם כִּי חָטְאוּ בַּמֶּה שֶׁבִּקְּשׁוּ וְשָׁאֲלוּ הֵם עַצְמָם:

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ חָטְאוּ בְּאָמְרָם נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, בַּעֲבוּר שֶׁהֵם רוֹאִים אֶת יְשׁוּעַת ה׳ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָהֶם תָּמִיד, וְהָיָה לָהֶם לָלֶכֶת אַחֲרֵי הָעָנָן אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת. וּמֹשֶׁה קִבֵּל מֵהֶם, לְמַלְאוֹת תַּאֲוָתָם. וְיִהְיֶה טַעַם וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר (דברים א כג), שֶׁקָּבַלְתִּי רַעֲתְכֶם וְהוֹרֵיתִי לַעֲשׂוֹתוֹ. וְהַשֵּׁם צִוָּהוּ שֶׁיִּשְׁלַח אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבוֹתָיו וגו׳ כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל (ש״א ח ז) שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם:

וְהִנֵּה הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה לֹא נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת עַל פִּי הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר הָיָה בַּפְּקוּדִים (לעיל א א־טו) וּבְחִלּוּק הָאָרֶץ (להלן לד יט־כח), כִּי מִצְוַת ה׳ לֹא תָבֹא בָהּ תַּקָּלָה לְעוֹשֶׂיהָ וְשׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע, רַק הוּא יִתְבָּרֵךְ צִוָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבוֹתָיו תִּשְׁלָחוּ וגו׳ וְשֶׁיִּהְיוּ נְשִׂיאִים, וּמֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ בֵּרַר אֶת אֵלֶּה וְשָׁלְחָם, וְהֵם גָּמְלוּ לְנַפְשָׁם רָעָה: תורה ג

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי שיחות כרך יח עמ׳ 141 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

בַּמֶּה חָטְאוּ הַמְּרַגְּלִים

שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים

לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְרַגְּלִים לְפָרָשַׁת מִרְיָם, לְפִי שֶׁלָּקְתָה עַל עִסְקֵי דִּבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ, וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר (יג, ב. ובפרש״י)

הִקְשָׁה הָרַמְבַּ״ן "מָה עָשׂוּ הַמְּרַגְּלִים, כִּי מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם "וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא, וְאֶת הָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ" כו׳, וְעַל־כָּל־פָּנִים הָיוּ צְרִיכִין לְהַשִּׁיבוֹ עַל מַה שֶׁצִּוָּה אוֹתָם. וּמַה פִּשְׁעָם וּמַה חַטָּאתָם כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ "אֶפֶס כִּי עַז הָעָם" כו׳, וְכִי עַל־מְנָת שֶׁיָּעִידוּ לוֹ שֶׁקֶר שָׁלַח אוֹתָם"?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַשִׁ״י בִּדְבָרָיו אֵלּוּ תֵּרֵץ קְשָׁיָא זוֹ. דְּהִנֵּה גַּם מִרְיָם לֹא דִּבְּרָה שֶׁקֶר אוֹדוֹת מֹשֶׁה, וְאֲפִילוּ "לֹא נִתְכַּוְּנָה לִגְנוּתוֹ" (רש״י בהעלותך יב, א), וְזֶה שֶׁלָּקְתָה הָיָה "עַל עִסְקֵי דִּבָּה, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ", הַיְינוּ, עֶצֶם הַדִּבּוּר אוֹדוֹת מֹשֶׁה. שֶׁגַּם אִם לֹא הֵבִינָה אֵיזֶה דָּבָר בְּהַנְהָגָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא הָיָה עָלֶיהָ לְדַבֵּר עַל זֶה בָּרַבִּים, כִּי עֶצֶם הַהִתְעַסְּקוּת בְּדִבּוּר – "דִּבָּה" אוֹדוֹת מֹשֶׁה, יָכוֹל לְהָבִיא לִדְבּוּר בְּהֵפֶךְ שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה חַס־וְשָׁלוֹם, וְהָיָה עָלֶיהָ לְדַבֵּר עַל זֶה עִם מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ, בַּחֲשַׁאי.

וְזֶה הָיָה גַּם חֶטְאָם שֶׁל הַמְּרַגְּלִים, דְּאַף שֶׁהָיָה קָשֶׁה לָהֶם אֵיךְ יִכְבְּשׁוּ אֶת הָאָרֶץ כְּשֶׁ"עַז הָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ", הָיוּ צְרִיכִים לְדַבֵּר עַל זֶה בְּקִצּוּר, אוֹ לְמֹשֶׁה לְבַדּוֹ. וְחֶטְאָם הָיָה שֶׁדִּבְּרוּ עַל זֶה בַּאֲרִיכוּת וּבְכָל הַפְּרָטִים – "עִסְקֵי דִּבָּה". שֶׁזֶּה הֵבִיא לִמְרִידַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁאָמְרוּ "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה" (יד, ד).

(ג) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה:

ג וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה מִמַּדְבְּרָא דְּפָארָן עַל מֵימְרָא דַּיְיָ כֻּלְּהוֹן גֻּבְרִין רֵישֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן:

רש״י◄ **עַל־פִּי ה׳** • בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא עִכֵּב עַל יָדוֹ. **כֻּלָּם אֲנָשִׁים** • כָּל "אֲנָשִׁים" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, וְאוֹתָהּ שָׁעָה – כְּשֵׁרִים הָיוּ.

(ד) וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר:

ד וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בַּר זַכּוּר:

(ה) לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי:

ה לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט בַּר חוֹרִי:

(ו) לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה:

ו לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה:

(ז) לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף:

ז לְשִׁבְטָא דִישָׂשכָר יִגְאָל בַּר יוֹסֵף:

(ח) לְמַטֵּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן:

ח לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן:

(ט) לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא:

ט לְשִׁבְטָא דִבְנְיָמִן פַּלְטִי בַּר רָפוּא:

(י) לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי:

י לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי:

(יא) לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי:

יא לְשִׁבְטָא דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי בַּר סוּסִי:

(יב) לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי:

יב לְשִׁבְטָא דְדָן עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) **לְמַטֵּה רְאוּבֵן וגו׳.** מָנָה הַכָּתוּב הַשְּׁבָטִים לֹא לְדִגְלֵיהֶם וְלֹא לְצִבְאוֹתָם וְלֹא כְתוֹלְדוֹתָם. וְנִרְאָה שֶׁרָאָה לִמְנוֹתָם הֵנָּה לְפִי מַעֲלַת הַשְּׁלוּחִים, כִּי הָיוּ רָאשִׁים וּנְשִׂיאִים בָּעָם כַּאֲשֶׁר סִפֵּר, וְאֵין מַעֲלָתָם שָׁוָה, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה וּבְכָבוֹד, וְהַקְּדִים הַנִּכְבָּד הַקּוֹדֵם בְּמַעֲלָה כִּי מִמַּעֲלַת עַצְמָם מָנְאָם לֹא לְמַעֲלַת הַשֵּׁבֶט. וְכֵן בַּנְשִׂיאִים הַחוֹלְקִים לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן (להלן לד יז־כט) הִזְכִּירָם כְּפִי הַמַּעֲלָה לֹא לְתוֹלְדוֹתָם: תורה ה

(יג) לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל:

יג לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר סְתוּר בַּר מִיכָאֵל:

(יד) לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶן־וָפְסִי:

יד לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי נַחְבִּי בַּר וָפְסִי:

(טו) לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי:

טו לְשִׁבְטָא דְגָד גְּאוּאֵל בַּר מָכִי:

(טז) אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

טז אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִּי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

רש״י◄ **וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ וְגו׳** • הִתְפַּלֵּל עָלָיו: יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. (במ״ר)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש כרך ב עמ׳ 320 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

תְּפִלַּת מֹשֶׁה עַל יְהוֹשֻׁעַ

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

הִתְפַּלֵּל עָלָיו יָ־ה יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים (יג, טז. ובפרש״י) צָרִיךְ לְהָבִין: הֲרֵי ׳בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשֵׁרִים הָיוּ׳, שֶׁאִם לֹא הָיוּ כְּשֵׁרִים לֹא הָיָה שׁוֹלְחָם, וּמַדּוּעַ הָצְרַךְ לְהַצִּיל אֶת יְהוֹשֻׁעַ מֵעֲצָתָם? וּמֵאֵידָךְ, אִם הָיָה צוֹרֵךְ בִּתְפִלָּה, מַדּוּעַ הִתְפַּלֵּל רַק עַל יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא עַל שְׁאָר הַמְּרַגְּלִים?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת (לקו״ת במדבר לו, ד) בְּטַעַם טַעֲנַת הַמְּרַגְּלִים, שֶׁרְצוֹנָם לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר נָבַע מִכֹּחַ, שֶׁבִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר יָכְלוּ לִחְיוֹת בִּקְדֻשָּׁה וּבְהִתְנַתְּקוּת מִכָּל עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הַמַּטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים. וְלָכֵן לֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּהּ יָצְרְכוּ לֵירֵד מִדַּרְגָּתָם וּלְהִתְעַסֵּק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. וְאָכֵן, יִתְכַּן שֶׁמִּצַּד דַּרְגָּתָם הָיְתָה נִתְּנַת מָקוֹם לְטַעֲנָה כָּזוֹ.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן יְהוֹשֻׁעַ, כֵּיוָן שֶׁעָתִיד הוּא לְמַלְּאוֹת אֶת מְקוֹם מֹשֶׁה כְּרוֹעֶה יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי עֲבוּרוֹ אֵין לְטַעֲנָה זוֹ מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ הוּא לְהִתְחַשֵּׁב בַּצֹּרֶךְ הַכְּלָלִי שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹתָהּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּלְכָךְ, עַל אַף שֶׁכְּשֵׁרִים הָיוּ הַמְּרַגְּלִים, הֻצְרַךְ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם לְהִתְפַּלֵּל עַל יְהוֹשֻׁעַ דָּיְקָא, שֶׁעֲבוּרוֹ אֵין טַעֲנָתָם טַעֲנָה.

(יז) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר:

יז וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה לְתוּר יָת אַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲמַר לְהוֹן סָקוּ דָא בִּדְרוֹמָא וְתִסְקוּן לְטוּרָא:

רש״י◄ **עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב** • הוּא הָיָה הַפְּסֹלֶת שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּגָּרִים מַרְאִין אֶת הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ מַרְאִין אֶת הַשֶּׁבַח◆

(יח) וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב:

יח וְתֶחֱזוּן יָת אַרְעָא מָא הִיא וְיָת עַמָּא דְּיָתֵב עֲלַהּ הֲתַקִּיף הוּא אִם חַלָּשׁ הַזְעֵר הוּא אִם סַגִּי:

רש״י◄ **אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא** • (במ״ר) יֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים, יֵשׁ מְגַדֶּלֶת אוֹכְלוֹסִין, וְיֵשׁ מְמַעֶטֶת אוֹכְלוֹסִין. **הֲחָזָק הוּא הֲרָפֶה** • (במ״ר) סִימָן מָסַר לָהֶם: אִם בִּפְרָזִים יוֹשְׁבִין – חֲזָקִים הֵם, שֶׁסּוֹמְכִין עַל גְּבוּרָתָם, וְאִם בֶּעָרִים בְּצוּרוֹת הֵם יוֹשְׁבִין – חַלָּשִׁים הֵם◆

(יט) וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים:

יט וּמָא אַרְעָא דִּי הוּא יָתֵב בַּהּ הֲטָבָא הִיא אִם בִּישָׁא וּמָא קִרְוַיָּא דִּי הוּא יָתֵב בְּהֵן הַבְּפַצְחִין אִם בִּכְרַכִּין:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט) **הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה.** אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם אִם הָאָרֶץ טוֹבָה שֶׁהָאֲוִיר שֶׁלָּהּ טוֹב וְהַמַּיִם טוֹבִים, וְחָזַר וְאָמַר **הַשְּׁמֻנָּה**

רש"י ◄ **הַבְּמַחֲנִים** • תַּרְגּוּמוֹ: הַבְּפַצְּחִין. כְּרַכִּין פְּצוּחִין וּפְתוּחִין מֵאֵין חוֹמָה. **הֲטוֹבָה הִיא** • בְּמַעְיָנוֹת וּתְהוֹמוֹת טוֹבִים וּבְרִיאִים.

(כ) **וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים:**

כ וּמָא אַרְעָא הַעַתִּירָא הִיא אִם מִסְכֵּינָא הַאִית בַּהּ אִילָנִין אִם לָא וְתִתְקְפוּן וְתִסְּבוּן מֵאִבָּא דְאַרְעָא וְיוֹמַיָּא יוֹמֵי בִּכּוּרֵי עִנְּבִין:

רש"י ◄ **הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ** • אִם יֵשׁ בָּהֶם אָדָם כָּשֵׁר שֶׁיָּגֵן עֲלֵיהֶם בִּזְכוּתוֹ. **בִּכּוּרֵי עֲנָבִים** • יָמִים שֶׁהָעֲנָבִים מִתְבַּשְּׁלִין בְּבִכּוּר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

הַכָּתוּב מַדְגִּישׁ שֶׁ"הַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים" - כִּי הַפֵּירוֹת הַחֲשׁוּבִים וְהַמְשֻׁבָּחִים בְּיוֹתֵר הֵם "עֲנָבִים", מִכְּיָוָן שֶׁרְאוּיִים לֹא רַק לַאֲכִילָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי דְּרִיכַת וּסְחִיטַת הָעֲנָבִים מִתְגַּלֶּה פְּנִימִיּוּתָם - "**יַיִן**" (וְלָכֵן גַּם תְּכוּנַת הַיַּיִן הִיא לְגַלּוֹת אֶת הַפְּנִימִיּוּת, "נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד"), מַשְׁקֶה חָשׁוּב וּמְשֻׁבָּח שֶׁמְּבָרְכִים עָלָיו בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת - "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". וּבָזֶה גּוּפָא - "**בִּכּוּרֵי** עֲנָבִים", "שֶׁהָעֲנָבִים מִתְבַּשְּׁלִים בְּבִכּוּר", הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ "בֹּסֶר", שֶׁאָז אֵינָם רְאוּיִים לַאֲכִילָה, וְגַם לֹא לְיַיִן, יַיִן חָדָשׁ כוּ', אֶלָּא לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ הֵיטֵב.

◆ יום שני כ"א סיון ◆

(כא) **וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת:**

כא וּסְלִיקוּ וְאַלִּילוּ יָת אַרְעָא מִמַּדְבְּרָא דְצִין עַד רְחוֹב לְמֵטֵי חֲמָת:

רש"י ◄ **מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת** • הָלְכוּ בִּגְבוּלֵיהָ בָּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב כְּמִין גַּא"ם: הָלְכוּ רוּחַ גְּבוּל דְּרוֹמִית — מִמִּקְצוֹעַ מִזְרָח עַד מִקְצוֹעַ מַעֲרָב, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה: "עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב", דֶּרֶךְ גְּבוּל דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית עַד הַיָּם, שֶׁהַיָּם הוּא גְּבוּל מַעֲרָבִי, וּמִשָּׁם חָזְרוּ וְהָלְכוּ כָּל גְּבוּל מַעֲרָבִי עַל שְׂפַת הַיָּם עַד לְבֹא חֲמָת, שֶׁהוּא אֵצֶל הֹר הָהָר בְּמִקְצוֹעַ מַעֲרָבִית־צְפוֹנִית, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּגְבוּלוֹת הָאָרֶץ בְּפָרָשַׁת "אֵלֶּה מַסְעֵי".

(כב) **וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם:**

כב וּסְלִיקוּ בִּדְרוֹמָא וַאֲתָא עַד חֶבְרוֹן וְתַמָּן אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי בְּנֵי גִּבָּרְיָא וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שְׁנִין אִתְבְּנִיאַת קֳדָם טָנַס דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄ **וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן** • (סוטה לד) כָּלֵב לְבַדּוֹ הָלַךְ שָׁם וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אָבוֹת, שֶׁלֹּא יְהֵא נִסַּת לַחֲבֵרָיו לְהִיוֹת בַּעֲצָתָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים א): "וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ". וּכְתִיב (שופטים א): "וַיִּתְּנוּ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִיא לַעֲשׂוֹת חִטָּה וּפֵרוֹת רַבִּים: **וְהַנָּכוֹן,** כִּי **"הַטּוֹבָה"** כּוֹלֶלֶת כָּל הַטּוֹבוֹת, וְ"רָעָה" כָּל הָרָעוֹת בִּכְלָלָן. אֲבָל יִתְּכֵן בָּאָרֶץ **הַטּוֹבָה** שֶׁתִּהְיֶה שְׁמֵנָה וּפֵרוֹתֶיהָ שְׁמֵנִים וְיִמָּצְאוּ בָּהּ הַדְּבָרִים הַשְּׁמֵנִים פַּגֵּג וְשֶׁמֶן וּתְמָרִים וּתְאֵנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אוֹ שֶׁתִּהְיֶה טוֹבָה וְרָזָה וּצְרִיכָה גְּשָׁמִים תָּדִיר וּלְהַעֲדֵר וּלְהִזְדַּבֵּל מְאֹד, וְיִהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ נוֹטִים לְיוֹבֶשׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים וּמִתְקַיְּמִים יוֹתֵר מִן הַשְּׁמֵנִים, וְשָׁם יִמָּצְאוּ הַפֵּרוֹת הָרָזִים הַרְבֵּה מְאֹד כֶּאֱגוֹזִים וְהַלּוּזִים וְהַתַּפּוּחִים וְהָרִמּוֹנִים וּפֵרוֹת הַיְּעָרִים, וְהַנֵּה יִכָּלֵל אִם הִיא אֶרֶץ שְׁמֵנָה כְּמִישׁוֹר אוֹ אֶרֶץ רָזָה כְּהָרִים: **אֲבָל** אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם הֲעַתִּירָא הִיא אִם מִסְכֵּנָא, כִּי יֵשׁ אֲרָצוֹת אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵיהֶן עֲשִׁירִים מִפְּנֵי הַזּוֹל הַמְּצוּי בֵּינֵיהֶן וּשְׁכֵנֵיהֶם רוֹכְלֵיהֶם בְּכָל הַטּוֹב הַנִּמְצָא בָּהֶם, וְיֵשׁ אֲרָצוֹת צְרִיכוֹת לִשְׁכוֹנָתָם וְיוֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי יָד, וְהֵן טוֹבוֹת לֹא רָעוֹת כְּלָל. וְטַעַם **וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם** (פסוק כ), שֶׁלֹּא יִפְחֲדוּ בְּלָקְחָם מִפְּרִי הָאָרֶץ פֶּן יַכִּירוּ בָהֶם שֶׁהֵם מְרַגְּלִים: תורה כ

(כב) **וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה.** אֶפְשָׁר שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן קֹדֶם שֶׁיִּבְנֶה אֶת צֹעַן מִצְרַיִם לִבְנוֹ הַגָּדוֹל, אֶלָּא הָיְתָה מְבוּנָה בְּכָל טוֹב עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצוֹעַן, וּבָא

לְכָלֵב אֶת־חֶבְרוֹן". שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה• (סוטה לד) אֶפְשָׁר שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן קֹדֶם שֶׁיִּבְנֶה אֶת צֹעַן לְמִצְרַיִם בְּנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְבֻנָּה בְּכָל טוּב עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן, וּבָא לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: שֶׁאֵין לְךָ טְרָשִׁין בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵחֶבְרוֹן, לְפִיכָךְ הִקְצוּהָ לְקִבְרוֹת מֵתִים;

וְאֵין לְךָ מְעֻלָּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת כְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יג): "כְּגַן־ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְצֹעַן הִיא הַמְעֻלָּה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁשָּׁם מוֹשַׁב הַמְּלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה ל): "כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו", וְהָיְתָה חֶבְרוֹן טוֹבָה מִמֶּנָּה שִׁבְעָה חֲלָקִים.

(כג) וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים:

כג וַאֲתוֹ עַד נַחְלָא דְאִתְכְּלָא וּקְצוֹ מִתַּמָּן עוֹבַרְתָּא וַאֲתַכַּל עִנְּבִין חַד וּנְטָלוּהִי בַּאֲרִיחָא בִּתְרֵין וּמִן רִמּוֹנַיָּא וּמִן תְּאֵנַיָּא:

רש"י◄ זְמוֹרָה• שׁוֹרַת גֶּפֶן, וְאֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים תָּלוּי בָּהּ. וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם• מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בִּשְׁנַיִם? מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "בִּשְׁנָיִם"? — (סוטה לד) בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת. הָא כֵּיצַד? שְׁמוֹנָה נָטְלוּ אֶשְׁכּוֹל, אֶחָד נָטַל תְּאֵנָה, וְאֶחָד רִמּוֹן, יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָטְלוּ כְּלוּם, לְפִי שֶׁכָּל עַצְמָם לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּנוּ: כְּשֵׁם שֶׁפִּרְיָהּ מְשֻׁנֶּה, כָּךְ עַמָּהּ מְשֻׁנֶּה. וְאִם חָפֵץ אַתָּה לֵידַע כַּמָּה מַשֹּׂאוֹי אֶחָד מֵהֶם, צֵא וּלְמַד מֵאֲבָנִים שֶׁהֵקִימוּ בַּגִּלְגָּל (יהושע ד): "הֵרִימוּ לָהֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת מִן הַיַּרְדֵּן עַל שִׁכְמוֹ וְהֲקִימוּהָ בַּגִּלְגָּל", וּשְׁקָלוּם רַבּוֹתֵינוּ מִשְׁקַל כָּל אַחַת אַרְבָּעִים סְאָה — וּגְמִירֵי: טוּנָא דְּמִידְלֵי אִינִישׁ עַל כַּתְפֵּהּ אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִישׁ מַשֹּׂאוֹי, מִמַּשֹּׂאוֹי שֶׁמְּסַיְּעִין אוֹתוֹ לְהָרִים.

(כד) לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכֹּל עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כד לְאַתְרָא הַהוּא קְרָא נַחְלָא דְאִתְכְּלָא עַל עֵסֶק אִתְכְּלָא דִּקְצוֹ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(כה) וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם:

כה וְתָבוּ מִלְּאַלָּלָא יָת אַרְעָא מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין:

רש"י◄ וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם• וַהֲלֹא אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה הִיא, וּמַהֲלַךְ אָדָם בֵּינוֹנִי עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת לְיוֹם, הֲרֵי מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַמִּזְרָח לְמַעֲרָב, וְהֵם הָלְכוּ אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ? אֶלָּא שֶׁגָּלוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיִּגְזֹר עֲלֵיהֶם יוֹם לַשָּׁנָה, קִצֵּר לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט, כִּי חֶבְרוֹן הִיא קִרְיַת אַרְבַּע, הוּא הָאָדָם הַגָּדוֹל בַּעֲנָקִים שֶׁהָיָה שְׁמוֹ אַרְבַּע, וְהוּא הַבּוֹנֶה אוֹתָהּ עַל כֵּן נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יד טו) וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא, וְזֶה הָאִישׁ הוֹלִיד בֵּן וְקָרָא שְׁמוֹ עֲנָק וְעַל שְׁמוֹ נִקְרְאוּ עֲנָקִים, וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב כִּי שָׁם בְּחֶבְרוֹן אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק. **וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם,** לוֹמַר שֶׁבָּנָה אוֹתָהּ אַרְבַּע לִבְנוֹ עֲנָק שֶׁבַע שָׁנִים לִפְנֵי הִבָּנוֹת צוֹעַן מִצְרַיִם שֶׁהִיא קַדְמוֹנִית, לְהַגִּיד הַפְּלָגַת חַיֵּי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, כִּי כַּאֲשֶׁר הֵם מוּפְלָגִים בְּקוֹמָתָן כֵּן הָיוּ יָמֵיהֶן אֲרֻכִּין מִכָּל הָאָדָם, כִּי לַאֲבִיהֶם נִבְנְתָה חֶבְרוֹן לִפְנֵי צוֹעַן מִצְרַיִם שֶׁנִּקְפְּלוּ בָהּ כַּמָּה דּוֹרוֹת מֵאָז וְעַד עָתָּה:

וְיִתָּכֵן לִרְמֹז עוֹד בַּמֶּה שֶׁאָמַר (פסוק כ) **הַשְּׁמֵנָה הִיא אִם רָזָה,** כִּי חֶבְרוֹן קַדְמוֹנִית מְאֹד וַעֲדַיִן עוֹשָׂה פֵּרוֹת שְׁמֵנִים וּגְדוֹלִים כַּאֲשֶׁר הִגִּיד בָּאֶשְׁכּוֹל, וְכָל שֶׁכֵּן הָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה שֶׁהִיא יוֹתֵר שְׁמֵנָה:

וְאֶפְשָׁר כִּי "אַרְבַּע" הוּא אֲבִי אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי, וְעַל שֵׁם שֶׁהָיוּ הָעֲנָקִים אַרְבָּעָה יִקְרְאוּהוּ כֵּן, וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר (יהושע טו יג) קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן, יִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ אֲבִי הָעֲנָקִים, עַל כֵּן אָמַר "עֲנָק" וְ"יְלִידֵי הָעֲנָק" בְּנֵי הַגָּדוֹל בָּהֶם, כַּאֲשֶׁר אָמַר (שם יד טו) הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא, וּלְכָךְ בָּאָה בוֹ הֵ"א הַיְדִיעָה. וְנִקְרְאוּ "עֲנָקִים" עַל יוֹפִי קוֹמָתָם, כִּי הֵם עֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹת בְּנֵי הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ "בְּנֵי הָאֱלֹהִים" בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (בראשית ו ד):

וְזֶה טַעַם הַכָּתוּב וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה מִיַּד הָעֲנָק הַזֶּה לִפְנֵי צוֹעַן מִצְרָיִם. וּבַעֲבוּר כִּי הַבּוֹנֶה אֶת חֶבְרוֹן יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם, כִּי כֵּן שֵׁם הָעִיר קִרְיַת אַרְבַּע, אָמַר "נִבְנְתָה". אוֹ טַעֲמוֹ שֶׁנִּבְנְתָה לָאֵלֶּה, שֶׁבָּנְאָה לָהֶם אַרְבַּע אֲבִיהֶם. וְהִנֵּה חָיוּ שָׁנִים רַבּוֹת מְאֹד מִיּוֹם הִוָּסְדָהּ וְעַד עָתָּה: תורה כג

(כו) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ:

כו וַאֲזָלוּ וַאֲתוֹ לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא דְפָארָן לְרִקָם וַאֲתִיבוּ יָתְהוֹן פִּתְגָּמָא וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא וְאַחֲזִיאֻנּוּן יָת אִבָּא דְאַרְעָא:

רש"י◄ **וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ•** (סוטה לד) מַהוּ "וַיֵּלְכוּ"? לְהָקִישׁ הֲלִיכָתָן לְבִיאָתָן: מַה בִּיאָתָן בְּעֵצָה רָעָה, אַף הֲלִיכָתָן בְּעֵצָה רָעָה. **וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר•** אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן.

(כז) וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ:

כז וְאִשְׁתְּעִיאוּ לֵהּ וַאֲמָרוּ אֲתֵינָא לְאַרְעָא דִי שְׁלַחְתָּנָא וְאַף עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ הִיא וְדֵין אִבַּהּ:

רש"י◄ **זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא•** (במדבר רבה) כָּל דְּבַר שֶׁקֶר שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ קְצָת אֱמֶת בִּתְחִלָּתוֹ, אֵין מִתְקַיֵּם בְּסוֹפוֹ.

(כח) אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם:

כח לְחוֹד אֲרֵי תַקִּיף עַמָּא דְיָתֵב בְּאַרְעָא וְקִרְוַיָּא כְּרִיכַן רַבְּרְבַן לַחְדָא וְאַף בְּנֵי גִבָּרַיָּא חֲזֵינָא תַמָּן:

רש"י◄ **בְּצֻרוֹת•** לְשׁוֹן חֹזֶק. וְתַרְגּוּמוֹ: "כְּרִיכַן". לְשׁוֹן בִּירָנִיּוֹת עֲגֻלּוֹת, וּבִלְשׁוֹן אֲרָמִי: כָּרִיךְ עָגֹל.

(כט) עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן:

כט עֲמַלְקָאָה יָתֵב בַּאֲרַע דְּרוֹמָא וְחִתָּאָה וִיבוּסָאָה וֶאֱמוֹרָאָה יָתֵב בְּטוּרָא וּכְנַעֲנָאָה יָתֵב עַל יַמָּא וְעַל כֵּיף יַרְדְּנָא:

רש"י◄ **עֲמָלֵק יוֹשֵׁב וְגוֹ'•** לְפִי שֶׁנִּכְּוּ בַּעֲמָלֵק כְּבָר, הִזְכִּירוּהוּ מְרַגְּלִים כְּדֵי לְיָרְאָם. **עַל יַד הַיַּרְדֵּן•** "יַד" כְּמַשְׁמָעוֹ, אֵצֶל הַיַּרְדֵּן - וְלֹא תוּכְלוּ לַעֲבוֹר.

(ל) וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ:

ל וְאַצִּית כָּלֵב יָת עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמַר מֵיסַק נֵיסַק וְנִירַת יָתַהּ אֲרֵי מֵיכַל נֵיכוּל לַהּ:

רש"י◄ **וַיַּהַס כָּלֵב•** הִשְׁתִּיק אֶת כֻּלָּם. **אֶל־מֹשֶׁה•** (במדבר רבה) לִשְׁמֹעַ מַה שֶׁיְּדַבֵּר בְּמֹשֶׁה, צָוַח וְאָמַר: וְכִי זוֹ בִּלְבַד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם? הַשּׁוֹמֵעַ הָיָה סָבוּר שֶׁבָּא לְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ, וּמִתּוֹךְ שֶׁהָיָה בְּלִבָּם עַל מֹשֶׁה בִּשְׁבִיל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כז־לא) **וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא.** בְּעֲבוּר שֶׁצִּוָּה אוֹתָם לִרְאוֹת **הַשְּׁמֵנָה הִיא אִם רָזָה,** הֵשִׁיבוּ לוֹ כִּי הִיא שְׁמֵנָה וְגַם **זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא,** וְעַל שְׁאֵלָתוֹ **הֵיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן,** הֵשִׁיבוּ לוֹ **"וְזֶה פִּרְיָהּ",** כִּי כֵּן צִוָּה אוֹתָם לְהַרְאוֹתוֹ:

וְהִנֵּה בְּכָל זֶה אָמְרוּ אֱמֶת וְהֵשִׁיבוּ עַל מַה שֶׁנִּצְטַוּוּ. וְהָיָה לָהֶם לֵאמֹר שֶׁהָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ עַז וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת, כִּי יֵשׁ לָהֶם לְהָשִׁיב אִמְרֵי אֱמֶת לְשׁוֹלְחָם, כִּי כֵּן צִוָּה אוֹתָם **הֶחָזָק הוּא הָרְפֶּה הַבְּמֻחָנִים אִם בְּמִבְצָרִים,** אֲבָל רִשְׁעָם בְּמִלַּת **"אֶפֶס",** שֶׁהִיא מוֹרָה עַל דְּבַר אֶפֶס וְנִמְנַע מִן הָאָדָם שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם עִנְיָן, כְּלָשׁוֹן הָאֶפֶס לָנֶצַח חַסְדּוֹ (תהלים עז ט), וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים (ישעיה מה יד):

וְהִנֵּה אָמְרוּ לוֹ, הָאָרֶץ שְׁמֵנָה וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְהַפְּרִי טוֹב, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָבֹא אֲלֵיהֶם **כִּי עַז הָעָם וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד וְגַם יְלִידֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם.** וְאָמְרוּ עוֹד **עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב.** לִרְמֹז שֶׁאֵין שָׁם רוּחַ לָבֹא בָּאָרֶץ מִשָּׁם, כִּי כֻּלָּם גִּבּוֹרִים, כִּי עֲמָלֵק בְּדָרוֹם וְהַכְּנַעֲנִי בְּמַעֲרָב וּבְמִזְרָח וְהָאֱמֹרִי בָּהָר. הִגִּידוּ שְׁלִיחוּתָם, וַיָּנִיאוּ לֵב הָעָם בְּרָמָז, מִפְּנֵי מוֹרָאָם מִמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְהִנֵּה הֵשִׁיבוּ עַל כָּל מַה שֶׁצִּוָּה לָהֶם מֹשֶׁה, זוּלָתִי מַה שֶׁאָמַר **"הַמְעַט הוּא אִם רָב"** שֶׁלֹּא עָנוּ אוֹתוֹ דָּבָר בָּזֶה, וְכֵן לֹא הִזְכִּירוּ טוֹבָה, כִּי הָיָה בְּדַעְתָּם לוֹמַר לָעָם אַחַר כָּךְ **"אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא"** בְּדֶרֶךְ דִּבָּה, וְהִנֵּה עַמָּהּ מְעָטִים וַחֲזָקִים מְאֹד. וְהִנֵּה הָעָם הֵבִינוּ כַּוָּנָתָם, וְאָז הֵחֵלּוּ כָּל הָעֵדָה אֲשֶׁר שָׁם לְהִתְאוֹנֵן. וְזֶה טַעַם **וַיַּהַס כָּלֵב.** כִּי שִׁתֵּק אוֹתָם וְאָמַר **עָלֹה נַעֲלֶה וגו' כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ,** לוֹמַר אֱמֶת הוּא שֶׁהָעָם חָזָק אֲבָל אֲנַחְנוּ נֶחֱזָק מֵהֶם וּמֵעָרֵיהֶם הַבְּצוּרוֹת, עַל כֵּן אָמַר "לָהּ". אָז עָנוּ הַמְרַגְּלִים וּפֵרְשׁוּ דִּבְרֵיהֶם, וְאָמְרוּ **לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ,** לֵאמֹר אֲפִלּוּ הָעָם אִם יֵצְאוּ אֵלֵינוּ הַשָּׂדֶה לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֲלֵיהֶם לְהִלָּחֵם בָּהּ, אַף כִּי נִכְבֹּשׁ מֵהֶם עָרִים בְּצוּרוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד, כִּי טַעַם "לַעֲלוֹת אֶל הָעָם", כְּטַעַם בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי

דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים, שֶׁתִּקּוּ כֻּלָּם לִשְׁמֹעַ גְּנוּתוֹ. אָמַר: וַהֲלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו. עָלֹה נַעֲלֶה • אֲפִלּוּ בַּשָּׁמַיִם, וְהוּא אוֹמֵר: "עֲשׂוּ סֻלָּמוֹת וַעֲלוּ שָׁם" — נַצְלִיחַ בְּכָל דְּבָרָיו.

וַיַּהַס • לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, וְכֵן: (זכריה ב) **"הַס כָּל בָּשָׂר"** (עמוס ח): **"הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר", כֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם: הָרוֹצֶה לְשַׁתֵּק אֲגַדַּת אֲנָשִׁים, אוֹמֵר שִׁי"ט** (ס"א הַס)**.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמוד 85)

וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן (רש"י יג, ל) רַשִׁ"י מְשַׁנֶּה מִלְּשׁוֹן הַגְּמָרָא (סוטה לה, א) - **"וְהֶאֱכִילָנוּ** אֶת הַמָּן". וְטַעְמוֹ וְנִמּוּקוֹ: עִקַּר כַּוָּנָתוֹ שֶׁל כָּלֵב הָיָה לְהוֹכִיחַ אֶת כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁבְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת נִפְלָאוֹת וְעַל־יָדוֹ "יָכוֹל נוּכַל לָהּ"; וְהָרְאָיָה לְכָךְ הִיא מֵהוֹרָדַת הַמָּן, לֹא מֵהַאֲכָלָתוֹ. זֹאת וְעוֹד: מֹשֶׁה הוֹרִיד אֶת הַמָּן לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא הֶאֱכִילָם אוֹתוֹ - הֵם אֲכָלוּהוּ בְּעַצְמָם.

(לא) **וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ:**

לא וְגַבְרַיָּא דִּי סְלִיקוּ עִמֵּהּ אָמְרוּ לָא נֵיכוּל לְמֵיסַק לְוָת עַמָּא אֲרֵי תַּקִּיף הוּא מִנָּנָא:

רש"י◄ **חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ •** (במדבר רבה) **כִּבְיָכוֹל, כְּלַפֵּי מַעְלָה אָמְרוּ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי שיחות כרך יג עמ' 39 – מתוך 'לקראת שבת')

חֵטְא הַמְרַגְּלִים בְּיַחַס הַיְּהוּדִי לַטֶּבַע

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: (יג, לא)

בְּמַהוּת חֶטְאָם שֶׁל הַמְרַגְּלִים בְּדִבְּרָם עַל הָאָרֶץ, עַל אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה בְּדִיּוּק לְשֵׁם כָּךְ הֵם נִשְׁלְחוּ – יָדוּעַ הַבֵּאוּר, שֶׁעֲלֵיהֶם הָיָה מוּטָל לוֹמַר רַק אֶת הִתְרַשְׁמוּתָם מִמַּצַּב הָאָרֶץ, אַךְ בְּהוֹסִיפָם אֶת הַמַּסְקָנָא "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת", חָטְאוּ בִּכְפִירָה בִּיכֹלֶת ה' יִתְבָּרֵךְ.

אַךְ עֲדַיִן יֵשׁ לְהָבִין:

לִכְאוֹרָה, עֶצֶם שְׁלִיחוּתָם לָתוּר אַחַר הָאָרֶץ וְהַדָּרִים בָּהּ, הוֹכִיחָה לַמְרַגְּלִים כִּי אָכֵן מַחְשִׁיב ה' יִתְבָּרֵךְ אֶת טֶבַע הָעוֹלָם וְנוֹתֵן מָקוֹם לְמַצָּבוֹ – דְּבִלְעֲדֵי זֶה, לָמָּה בִּכְלָל נִשְׁלְחוּ, בְּשָׁעָה שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁל ה' לְכָבְשָׁהּ לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע. וּלְפִי זֶה, צָדְקוּ לִכְאוֹרָה בְּאָמְרָם "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת", כִּי עַל־פִּי הַטֶּבַע אָכֵן לֹא נִתָּן לַעֲלוֹת?!

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁבְּחֶטְאָם טְמוּנָה הוֹרָאַת נֵצַח הַנּוֹגַעַת לִכְלָלוּת קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת:

(לב) **וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת:**

לב וְאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא דִּי אַלִּילוּ יָתַהּ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַרְעָא דִּי עֲבַרְנָא בַהּ לְאַלָּלָא יָתַהּ אַרְעָא מְקַטְּלַת יַתְבָהָא הִיא וְכָל עַמָּא דִּי חֲזֵינָא בְּגַוֵּהּ אֲנָשִׁין דְּמִשְׁחָן:

רש"י◄ **אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ •** בְּכָל מָקוֹם שֶׁעָבַרְנוּ, מְצָאנוּם קוֹבְרֵי מֵתִים. וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה לְטוֹבָה, כְּדֵי לְטָרְדָם בְּאֶבְלָם וְלֹא יִתְּנוּ לֵב לְאֵלּוּ. **אַנְשֵׁי מִדּוֹת •** גְּדוֹלִים וּגְבֹהִים וְצָרִיךְ לָתֵת לָהֶם מִדָּה, כְּגוֹן גָּלְיָת (שמואל א יז): **"גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת", וְכֵן** (שמואל ב כא): **"אִישׁ מָדוֹן",** (ד"ה א יא): **"אִישׁ־מִדָּה".**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ש"א יז ח), לָשׁוֹן נִלְחָמִים (לב) וְטַעַם **וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ וגו' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** כִּי הָלְכוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְהָיוּ אוֹמְרִים בְּאָהֳלֵיהֶם כִּי הִיא **אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ.** כִּי

בַּמַּעֲרָכָה: תורה לב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ד"ה להבין ענין פרשת נסכים, שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

זֶה שֶׁרָצוּ הַמְרַגְּלִים לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה מְאֹד, כַּמְבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים. דְּבִהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר הָיוּ בְּמַדְרֵגָה רוּחָנִית נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ" וגו', וּבִלְשׁוֹן רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי: אָדָם חוֹרֵשׁ אָדָם זוֹרֵעַ, תּוֹרָתוֹ מַה תְּהֵא עָלֶיהָ. וְעוֹד זֹאת, שֶׁאֲפִילוּ הַגַּשְׁמִיּוּת שֶׁבַּמִּדְבָּר הָיָה גַּם כֵּן בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית. שֶׁהַלֶּחֶם הָיָה מָן מִן הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם הָיוּ מִבְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם, וְנוֹסָף לָזֶה הָיוּ עֲנָנֵי הַכָּבוֹד, הֵינוּ לֹא רַק עֲנָנִים הַמְּגִינִים וְכוּ' אֶלָּא עֲנָנִים שֶׁהוֹסִיפוּ כָּבוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, וַעֲנָנִים אֵלּוּ הָיוּ בִּתְמִידִיּוּת יוֹמָם וָלַיְלָה בְּלִי הֶפְסֵק. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף עוֹד, דַּהֲרֵי כְּתִיב בְּהוּ עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל־פִּי ה' יִסָּעוּ, וְנִמְצָא שֶׁכָּל הַזְּמַן קִיְּמוּ מִצְוַת ה', בַּחֲנִיָּתָם אוֹ בִּנְסִיעָתָם. וְעוֹד זֹאת, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא דְּכֵיוָן כְּתִיב בְּהוּ עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל־פִּי ה' יִסָּעוּ, כְּמַאן דְּקָבִיעַ לְהוּ דָּמִי. (וְיָדוּעַ גַּם פִּתְגַּם כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר לְגַבֵּי אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה אַף שֶׁהִנֵּה בָּא מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת הַקְּמַת הַמִּשְׁכָּן שֶׁהָיְתָה לִפְעָמִים לְיוֹם אֶחָד, וּבִלְשׁוֹן הַכָּתוּב "וַיֵּשֶׁב אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן מֵעֶרֶב עַד בֹּוקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ", דְּגַם אָז הָיְתָה הַהֵקָמָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת וּבְתַכְלִית הַקְּבִיעוּת, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כַּאֲשֶׁר חָנוּ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ י"ט שָׁנָה). וְנִמְצָא שֶׁבִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר, הָיוּ בִּקְבִיעוּת בְּמַצָּב שֶׁל עַל־פִּי ה'. וְעוֹד זֹאת, שֶׁלֹּא הָיָה זֶה רַק בְּאוֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת וַעֲמִידָה בְּמָקוֹם אֶחָד, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא עָלוּ מַחֲיַל אֶל חָיִל, שֶׁהֲרֵי זֶה צִיּוּוּי מְפוֹרָשׁ בַּתּוֹרָה לְהַעֲלוֹת בַּקּוֹדֶשׁ. וְלָכֵן רָצוּ הַמְרַגְּלִים לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר, וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ שֶׁשָּׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ" גו' וְרַק אַחַר־כָּךְ בָּאָה שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה שַׁבָּת לַה'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּמִּדְבָּר, הָיוּ מִלְּכַתְּחִילָּה בְּמַצָּב שֶׁל שַׁבָּת מַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וכו'. וְלָכֵן טָעֲנוּ עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי: אָדָם חוֹרֵשׁ אָדָם זוֹרֵעַ, תּוֹרָתוֹ מַה תְּהֵא עָלֶיהָ. דְּזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁהַמִּדְבָּר הוּא מָקוֹם אֲשֶׁר לֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אָדָם, אֶלָּא הוּא בְּחִינַת מְאֹד, "בְּכָל מְאֹדֶךָ" שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה. וְלָכֵן רָצוּ הַמְרַגְּלִים לְהִשָּׁאֵר שָׁם, וְלַעֲבוֹד עֲבוֹדָתָם בְּדַרְגָּה זוֹ וּבְאוֹפֶן דַּעֲלִיָּה מֵחַיִל אֶל חָיִל כַּנַּ"ל, וְלֹא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלַעֲבוֹד בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים.

וְזֶהוּ טַעַם סְמִיכוּת פָּרָשַׁת הַנְּסָכִים לְפָרָשַׁת הַמְרַגְּלִים, דְּאַחֲרֵי הַקְדָּמַת הָעִנְיָן שֶׁנִּגְזַר עַל־יְדֵי הַמְרַגְּלִים, הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, בָּאִים אַחַר־כָּךְ לְ"כִי תָבוֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם". הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ לַעֲסוֹק שָׁם בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּבָזֶה גּוּפָא עִנְיַן פָּרָשַׁת הַנְּסָכִים, שֶׁהַחִידּוּשׁ שֶׁבָּה לְגַבֵּי הַקָּרְבָּנוֹת הוּא עִנְיַן הַיְרִידָה וְהַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, דְּבִהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר הָיָה אָז עִיקַּר עִסְקָם בְּהַעֲלָאָה וּמְסִירַת נֶפֶשׁ כַּנַּ"ל, וְלָכֵן נִצְטַוּוּ רַק בְּקָרְבָּנוֹת שֶׁעִנְיָנָם שְׂרֵיפַת הַבָּשָׂר וכו' וְהַעֲלָאָתוֹ לְמַעְלָה. וּכְשֶׁנִּכְנָסִים לָאָרֶץ שֶׁשָּׁם הָעֲבוֹדָה הִיא לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי הָעוֹלָם, נִצְטַוּוּ גַּם עַל הַנְּסָכִים.

(לג) וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם:

לג וְתַמָּן חֲזֵינָא יָת גִּבָּרַיָּא בְּנֵי עֲנָק מִן גִּבָּרַיָּא וַהֲוֵינָא בְּעֵינֵי נַפְשָׁנָא כְּקַמְצִין וְכֵן הֲוֵינָא בְּעֵינֵיהוֹן:

רש"י ◄ **הַנְּפִלִים** • עֲנָקִים מִבְּנֵי שֶׁמְּחַזְאֵי וַעֲזָאֵל שֶׁנָּפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ (יומא ס). **וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם** • שֶׁמַּעְנוּ אוֹמְרִים זֶה לָזֶה: "נְמָלִים (רא"ם וּבְס"א: חֲגָבִים) יֵשׁ בַּכְּרָמִים כַּאֲנָשִׁים" (סוטה לה). **עֲנָק** • שֶׁמַּעֲנִיקִים חַמָּה בְּקוֹמָתָן.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִתְּחִלָּה, כְּשֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם לִפְנֵי משֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁהָאָרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ זוּלָתִי שֶׁהָעָם חָזָק וְכָלֵב הָיָה אוֹמֵר "כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ", הָיוּ הָעָם פּוֹסְחִים, וּמֵהֶם בּוֹטְחִים בְּכֹחָם וּגְבוּרָתָם וּמֵהֶם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּגִבּוֹרִים. אָז הוֹצִיאוּ לָהֶם דִּבָּה בִּפְנֵי עַצְמָם, דִּכְתִיב הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ וגו', עַד שֶׁיָּלִינוּ כָּל הָעֵדָה, וְזֶה טַעַם מַה שֶּׁאָמַר (להלן יד לו) וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִּבָּה עַל הָאָרֶץ. וְהָיָה זֶה, כִּי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בִּרְאוֹתָם הָעָם אֲשֶׁר כְּגוֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים, נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם וְהֵמַסּוּ לֵב אֲחֵיהֶם, וְכַאֲשֶׁר רָאוּ כִּי עֲדַיִן הָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹעֲצִים לַעֲלוֹת וִיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב מְחַזְּקִים אֶת לִבָּם, הוֹצִיאוּ דִּבָּה בְּשֶׁקֶר כְּדֵי לְבַטֵּל עֲלִיָּתָם עַל כָּל פָּנִים: **וְדַע** כִּי מוֹצִיא דִּבָּה הוּא כְּסִיל אֲשֶׁר יֹאמַר שֶׁקֶר, אֲבָל הַמַּגִּיד אֱמֶת יִקָּרֵא "מֵבִיא דִּבָּה", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז ב) וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם. וְעַל זֶה נֶעֱנְשׁוּ לָמוּת בַּמַּגֵּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן יד לז) וַיְּמוּתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה': **אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת.** אֶרֶץ כְּשֶׁהִיא רָעָה וְהַמַּיִם דַּלִּים וְרָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת לֹא תְגַדֵּל אַנְשֵׁי מִדּוֹת, רַק יִהְיוּ אֲנָשֶׁיהָ דַּלִּים אוֹ נְפוּחִים שְׁפֵלֵי קוֹמָה חֲסֵרֵי הַכֹּחַ. אֲבָל דִּבַּת הַמְרַגְּלִים לֵאמֹר, כִּי הָאָרֶץ הַהִיא חֲזָקַת הָאֲוִיר כְּבֵדַת הַטֶּבַע, וּמֵימֶיהָ וּפֵרוֹתֶיהָ עָבִים וּכְבֵדִים וְיִגְדְּלוּ גִּדּוּל רַב מְאֹד, וְלֹא יִסְבְּלוּ אוֹתָם מִזְּגֵי בְּנֵי אָדָם הַבֵּינוֹנִים, זוּלָתִי הָעֲנָקִים וְאַנְשֵׁי מִדּוֹת שֶׁהֵם בַּעֲלֵי כֹּחַ הַחֲזָקִים בִּטְבָעָם אֲשֶׁר הֵם עֲצוּמִים בְּגֶבְהָם וְקוֹמָתָם, וְלָכֵן תִּגְדַּל אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים מְאֹד וְתָמִית שְׁאָר בְּנֵי אָדָם כֻּלָּם, כְּמִנְהָג בְּמַאֲכָלִים הַגַּסִּים: תורה לג (לג) וְעַתָּה חֲזֹרוּ לְהַפְלִיג לָהֶם בְּחֲזָקַת הָעֲנָקִים, כִּי מִתְּחִלָּה אָמְרוּ (פסוק כח) וְגַם יְלִידֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם, וְעַכְשָׁיו

יד (א) **וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא:**

רש"י ◄ **כָּל־הָעֵדָה** • סַנְהֶדְרָאוֹת.

א וַאֲרִימַת כָּל כְּנִשְׁתָּא וִיהָבוּ יָת קָלְהוֹן וּבְכוֹ עַמָּא בְּלֵילְיָא דַּהוּא:

(ב) **וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ:**

רש"י ◄ **לוּ־מַתְנוּ** • הַלְוַאי וּמַתְנוּ.

ב וְאִתְרַעֲמוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ לְהוֹן כָּל כְּנִשְׁתָּא לְוֵי דְּמִיתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם אוֹ בְּמַדְבְּרָא הָדֵין לְוֵי דְּמִיתְנָא:

(ג) **וְלָמָּה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה:**

ג וּלְמָא יְיָ מָעֵל יָתָנָא לְאַרְעָא הָדָא לְמִנְפַּל בְּחַרְבָּא נְשָׁנָא וְטַפְלָנָא יְהוֹן לְבִזָּא הֲלָא טַב לָנָא דִּי נְתוּב לְמִצְרַיִם:

(ד) **וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה:**

ד וַאֲמָרוּ גְּבַר לְאָחוֹהִי נְמַנֵּי רֵישָׁא וּנְתוּב לְמִצְרַיִם:

רש"י ◄ **נִתְּנָה רֹאשׁ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "נְמַנֵּי רֵישָׁא". נָשִׂים עָלֵינוּ מֶלֶךְ. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּירְשׁוּ: לְשׁוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִפְלִיגוּ בָּהֶם לִקְרֹא אוֹתָם נְפִילִים. וְאָמְרוּ לָעָם, **וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים** שְׁלִשֶׁת בְּנֵי עֲנָק, וְהֵם מִן הַנְּפִלִים הַקַּדְמוֹנִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם עֲלֵיהֶם כִּי הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם (בראשית ו ד). וּלְפִי שֶׁהָיָה עִנְיַן הַנְּפִילִים שֶׁבְּדוֹרוֹת נֹחַ נוֹדַע בָּעוֹלָם, הִזְכִּירוּ לָהֶם שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי הָעֲנָק מֵהֶם כְּדֵי לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם, וּלְכָךְ אָמְרוּ עַתָּה **וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם**: תורה א

(א) וְטַעַם **וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא.** כִּי לְעֵת עֶרֶב בָּאוּ הַמְרַגְּלִים בְּאָהֳלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר הָלְכוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה, וּבִבֹּקֶר הִשְׁכִּימוּ וַיַּלִּינוּ כֻּלָּם עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה (דברים א כז) וַתֵּרָגְנוּ בְּאָהֳלֵיכֶם, כִּי בְּאָהֳלֵיהֶם הָיוּ אוֹמְרִים דִּבְרֵי נַרְגָּן:

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (תענית כט.) הֵם בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם וְאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה רֶמֶז שֶׁבְּפָרָשָׁה הוֹצִיאוּ זֶה. אֲבָל מִקְרָא מְלֵא הוּא (תהלים קו כד-כז), וַיִּמְאָסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה וְלֹא הֶאֱמִינוּ לִדְבָרוֹ וַיֵּרָגְנוּ בְּאָהֳלֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת:

אוּלַי יִדְרֹשׁ זֶה מִפָּסוּק (לא) וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה, יֹאמַר וְטַפְּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה בְּבֹא עֵת פְּקוּדָתָם כִּי אֲנִי פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים, וְהֵבֵאתִי אוֹתָם עַתָּה שֶׁיֵּדְעוּ אֶת הָאָרֶץ יְדִיעָה בִּלְבָד, אֲבָל לֹא שֶׁיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ לְדוֹרוֹת. וְהַכָּתוּב יִרְמֹז בְּכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְלֹא יִרְצֶה לִגְזֹר רָעָה רַק בְּעִנְיָן תּוֹכַחַת עַל תְּנַאי: תורה ב

(ג) וְטַעַם **וְלָמָּה ה' מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ.** לֹא יַזְכִּירוּ דִּבַּת הָאָרֶץ לֵאמֹר גַּם כֵּן "וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת וְרָעָה", כִּי יַסְתִּירוּ הָעָם הַדָּבָר הַזֶּה מִמֹּשֶׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא אָמְרוּ הַשְּׁלוּחִים כֵּן בַּהֲשִׁיבָם דָּבָר אֵלָיו וְאֶל כָּל הָעֵדָה, כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָעִידוּ בָם כִּי שֶׁקֶר דִּבְּרוּ, וְהַמְרַגְּלִים עַצְמָם הִסְתִּירוּ זֶה מִמֹּשֶׁה מִדַּעְתָּם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עִנְיְנֵי הָאָרֶץ מִמִּצְרַיִם וּמִמִּדְבָּרָן הַשְּׁכֵנִים לָהּ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בפסוק ב), עַל כֵּן הָיוּ אוֹמְרִים הַדִּבָּה הַזֹּאת לָעָם בְּאָהֳלֵיהֶם בְּדֶרֶךְ סוֹד:

וְהִנֵּה מֹשֶׁה אָמַר בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה (דברים א כה כו) וַיָּשִׁיבוּ אוֹתָנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נוֹתֵן לָנוּ וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלוֹת וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה', וְהַטַּעַם כִּי כֵן אָמְרוּ אֵלָיו וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה כִּי הָאָרֶץ טוֹבָה וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא, וְהָעָם מָרוּ אֶת פִּי ה' כְּשֶׁלֹּא רָצוּ לַעֲלוֹת מִפְּנֵי אָמְרָם כִּי עַז הָעָם, וְיֵשׁ בַּה' לַעֲזֹר וּלְהַכְשִׁיל, וְכַאֲשֶׁר יִפְרֵשׁ שָׁם (פסוק ל) ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַהוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם, כִּי אַחֲרֵי שֶׁאֵין הַמְנִיעָה מִכְּלוּם רַק מִתּוֹקֶף הָעָם הָיָה לָהֶם לִבְטוֹחַ בְּשֵׁם ה' כִּי לַה' הַמִּלְחָמָה. וְלֹא נִצְטָרֵךְ לוֹמַר כִּי עַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב אָמַר מֹשֶׁה כֵּן, כִּי לָמָּה יִשְׁמְעוּ לִשְׁנַיִם וְלֹא יַאֲמִינוּ לַעֲשָׂרָה. וְעוֹד כִּי שָׁם (פסוק כג) כְּתִיב וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים, וַעֲלֵיהֶם אָמַר (פסוק כה) וַיָּשִׁיבוּ אוֹתָנוּ דָּבָר: תורה ד

(ה) וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ה וּנְפַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל אַפֵּיהוֹן קֳדָם כָּל קְהַל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(ו) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם׃

ו וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה מִן מְאַלְּלֵי יָת אַרְעָא בְּזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן׃

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד׃

ז וַאֲמָרוּ לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַרְעָא דִּי עֲבַרְנָא בַהּ לְאַלָּלָא יָתַהּ טָבָא אַרְעָא לַחֲדָא לַחֲדָא׃

◆ יום שלישי כ"ב סיון ◆

(ח) אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

ח אִם רַעְוָא בָנָא קֳדָם יְיָ וְיָעֵל יָתָנָא לְאַרְעָא הָדָא וְיִתְּנַהּ לָנָא אַרְעָא דִּי הִיא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃

(ט) אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם׃

ט בְּרַם בְּמֵימְרָא דַיְיָ לָא תִּמְרְדוּן וְאַתּוּן לָא תִּדְחֲלוּן מִן עַמָּא דְּאַרְעָא אֲרֵי בִידָנָא מְסִירִין אִנּוּן עֲדָא תָּקִיפְהוֹן מִנְּהוֹן וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּנָא לָא תִּדְחֲלוּן מִנְּהוֹן׃

רש"י ◄ אַל־תִּמְרֹדוּ • וְשׁוּב — "וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ". כִּי לַחְמֵנוּ הֵם • נֹאכְלִים כְּלֶחֶם. סָר צִלָּם • מָגִנָּם וְחָזְקָם; כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ: אִיּוֹב שֶׁהָיָה מֵגִין עֲלֵיהֶם (סוטה לח). דָּבָר אַחֵר: צִלּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם סָר מֵעֲלֵיהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ענ"פ לקו"ש חי"ח עמ' 165 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַאִם הָעִבּוּ"ם הֵם "מְציאוּת" אוֹ "הֶעְדֵּר"

אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם | **צִלָּם – מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ כו'. דָּבָר אַחֵר, צִלּוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם סָר מֵעֲלֵיהֶם** (יד, ט. ובפרש"י)

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) וְטַעַם **וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם.** שֶׁרָאוּ שֶׁהָיוּ הָעָם נוֹעֲצִים לַעֲשׂוֹת רֹאשׁ וְלָשׁוּב מִיָּד, וְקָמוּ הַצַּדִּיקִים וְהִשְׁתַּחֲווּ לְאַפָּם אַרְצָה לֵאמֹר לָהֶם, אַל נָא אַחַי תָּרֵעוּ וְלֹא תִּהְיֶה זֹאת לָכֶם לְפוּקָה, עַל כֵּן אָמַר לִפְנֵי כָּל קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי לָהֶם הִשְׁתַּחֲווּ עַל אַפָּם. וְכֵן וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים (ש"א כ מא). וְטַעַם "לִפְנֵי" כְּמוֹ לָהֶם, וְכֵן וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו (בראשית נ יח), וְרַבִּים זוּלָתוֹ: תורה ו

(ז) וְטַעַם **טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד.** לְהַכְּחִישׁ הַדִּבָּה, לֵאמֹר שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ, כִּי הָאֲוִיר טוֹב וְהִיא אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: תורה ח

(ט) וְטַעַם **אַךְ בַּה' אַל תִּמְרֹדוּ.** כִּי יִרְאַתְכֶם לְחֹזֶק הָעָם הֵיוֹשֵׁב בָּהּ הוּא מֶרֶד בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד, כִּי לֹא בְּכֹחֲכֶם יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם כִּי יַד ה' עָשְׂתָה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא, וְהוּא הִבְטִיחַ אֶתְכֶם שֶׁיּוֹרִישֶׁם מִפְּנֵיכֶם, אִם כֵּן הַאֲמִינוּ וְתַצְלִיחוּ. וְאָמְרוּ וְאַתֶּם **אַל תִּירְאוּ וגו' כִּי לַחְמֵנוּ הֵם,** כִּי גַּם בַּטֶּבַע וּבְנוֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם יִפְּלוּ לְפָנֵינוּ, כִּי נָפַל פַּחְדֵּנוּ עֲלֵיהֶם וְיַנִּיחוּ אוֹתָנוּ לְאוֹכְלָם כְּלֶחֶם:

סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם. מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ. דָּבָר אַחֵר צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם סָר מֵעֲלֵיהֶם, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי "צִלָּם" מָגֵן וְצִנָּה אֲשֶׁר הֵם צֵל עַל הַנִּלְחָמִים, יֹאמְרוּ כִּי נָפַל פַּחְדֵּנוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא יִקְחוּ מָגֵן וְצִנָּה וְכוֹבַע לְהֵחָלֵץ לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדֵּנוּ, וְיָפֶה פֵּרַשׁ:

אֲבָל יִתְּכֵן שֶׁיִּרְמֹז הַכָּתוּב לְמַה שֶׁנּוֹדַע כִּי בְּלֵיל הַחוֹתֵם לֹא יִהְיֶה צֵל לְרֹאשׁ הָאִישׁ אֲשֶׁר יָמוּת בַּשָּׁנָה הַהִיא, לְכָךְ יֹאמַר כְּבָר **סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם,** שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם מִיתָה, וַה' אִתָּנוּ, כִּי הוּא הַשּׁוֹכֵן בְּקִרְבֵּנוּ וְעוֹשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת לְעֵינֵי כָּל רוֹאֶה, עַל כֵּן **אַל תִּירָאֻם:**

אוֹ יִרְמֹז לְשָׁרֵי מַעְלָה, שֶׁאֵין אֻמָּה נוֹפֶלֶת עַד שֶׁנּוֹפֵל הַשַּׂר שֶׁלָּהּ תְּחִלָּה (מכילתא שירה ב), כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (ישעיה כד כא) יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וגו' וְאַחַר כָּךְ עַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה בָּאֲדָמָה, וְכַמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר דָּנִיֵּאל (י ב), יֹאמַר כְּבָר סָר הַכֹּחַ אֲשֶׁר בְּצִלּוֹ יִחְיוּ הַגּוֹיִם, וַה' הַמַּשְׁפִּיל אוֹתָם, אִתָּנוּ, עַל כֵּן **אַל תִּירָאוּם.** וְכָךְ אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים, וְנָסוּ הַצְּלָלִים, אֵלּוּ שָׂרֵי אֻמּוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁלָּהֶם, כִּי הֵם הַצֵּל עַל הָאֻמּוֹת. וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי זֶה בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים (ויקרא יח כה, לעיל יא טו): תורה י

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הל' אבות הטומאה פ"ב ה"י): "שְׁחִיטַת עַכּוּ"ם נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא כו' מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים". וְהִשִּׂיג עָלָיו הָרַאֲבַ"ד: "עַכּוּ"ם הֵם כִּבְהֵמוֹת, וְאֵין מְטַמְּאִין וְאֵין מִטַּמְּאִין כו', וְהַחוֹשֵׁב אוֹתָם לִכְלוּם – אָסוּף רוּחַ בְּחָפְנָיו".

וּבֵאֵר בָּזֶה הַגָּאוֹן הָרוֹגְצ'וֹבִי (צָפְנַת פַּעְנֵחַ עה"ת הפטרה לפ' בהר) דְּנָחְלְקוּ הָרַמְבַּ"ם וְהָרַאֲבַ"ד בְּגֶדֶר עַכּוּ"ם. דְּהָרַאֲבַ"ד סְבִירָא־לֵיהּ דְּהֵם "בְּחִינַת הֶעְדֵּר", וְלָכֵן אֵין שְׁחִיטָתָן כְּלוּם. וְהַבְּהֵמָה הֲרֵי הִיא כְּמֵתָה מֵאֵלֶיהָ, וּנְבֵלָה מִן הַתּוֹרָה.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְהָרַמְבַּ"ם דְּסְבִירָא־לֵיהּ שֶׁהָעַכּוּ"ם הֵם בְּגֶדֶר "מְצִיאוּת", פּוֹעֶלֶת שְׁחִיטָתָן עַל הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה כְּ"מֵתָה מֵאֵלֶיהָ", כִּי־אִם כִּשְׁחוּטָה [לְגַבֵּי טָמְאָה]. וְזֶה שֶׁנַּעֲשִׂית עַל־יְדֵי־זֶה נְבֵלָה, הוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

[וְעַיֵּן שָׁם שֶׁמְּבָאֵר עַל־פִּי־זֶה שִׁיטָתָם אִם שַׁיָּךְ "גֶּדֶר הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית" עַל עַכּוּ"ם].

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דִּבְמַחְלֹקֶת זֹאת תָּלוּי הַחִלּוּק בַּפֵּרוּשׁ "סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם":

דְּאִם עַכּוּ"ם הֵם בְּגֶדֶר הֶעְדֵּר, אִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ דִּבְ"סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם" מִדָּבָר עַל "צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם", דְּעַל "הֶעְדֵּר" אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהָיָה עָלָיו מִקֹּדֶם "צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם". וְעַל־כֵּן־צָרִיךְ־לוֹמַר דְּקָאֵי עַל "מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם".

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּרַשִּׁ"י סְבִירָא־לֵיהּ שֶׁהָעַכּוּ"ם הֵם בְּגֶדֶר מְצִיאוּת, וְאִם כֵּן וַדַּאי יֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁ"צִלָּם" קָאֵי עַל "צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם".

(י) וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגֹּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְהוָה נִרְאָה בְאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

יַ וַאֲמָרוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִרְגַּם יָתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא וִיקָרָא דַיְיָ אִתְגְּלִי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י ◄ לִרְגֹּום אֹתָם • אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. וּכְבוֹד ה' • (במדבר רבה) הֶעָנָן יָרַד שָׁם.

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה יְנַאֲצֻנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד־אָנָה לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ׃

יא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אֵימָתַי יְהוֹן מְרַגְּזִין קֳדָמַי עַמָּא הָדֵין וְעַד אֵימָתַי לָא יְהֵימְנוּן בְּמֵימְרִי בְּכֹל אָתַיָּא דִּי עֲבָדִית בֵּינֵיהוֹן׃

רש"י ◄ עַד־אָנָה • עַד הֵיכָן. יְנַאֲצֻנִי • יַרְגִּיזוּנִי. בְּכֹל הָאֹתוֹת • בִּשְׁבִיל כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם, הָיָה לָהֶם לְהַאֲמִין שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לְקַיֵּם הַבְטָחָתִי.

(יב) אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃

יב אֶמְחִנּוּן בְּמוֹתָא וַאֲשֵׁצִנּוּן וְאֶעְבֵּד יָתָךְ לְעַם רַב וְתַקִּיף מִנָּהוֹן׃

רש"י ◄ וְאוֹרִשֶׁנּוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ לְשׁוֹן "תְּרוּכִין", וְאִם תֹּאמַר: מָה אֶעֱשֶׂה לִשְׁבוּעַת אָבוֹת?. וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל • שֶׁאַתָּה מִזַּרְעָם (במדבר רבה).

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת־הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ׃

יג וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וְיִשְׁמְעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אַסֵּקְתָּא בְּחֵילָךְ יָת עַמָּא הָדֵין מִבֵּינֵיהוֹן׃

רש"י ◄ וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם • "וְשָׁמְעוּ" אֶת אֲשֶׁר תַּהֲרֹגֶם. כִּי־הֶעֱלִיתָ • "כִּי" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "אֲשֶׁר". וְהֵם רָאוּ אֶת אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל אוֹתָם מִקִّרְבָּם, וּכְשֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁאַתָּה הוֹרְגָם, לֹא יֹאמְרוּ שֶׁחָטְאוּ לְךָ, אֶלָּא יֹאמְרוּ: שֶׁכְּנֶגְדָּם יָכֹלְתָּ לְהַלְּחֵם, אֲבָל כְּנֶגֶד יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לֹא יָכֹלְתָּ לְהַלְּחֵם, וְזוֹ הִיא.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) **וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ.** וְיִשְׁמְעוּ מִצְרַיִם שֶׁתַּהַרְגֵם. **כִּי הֶעֱלִיתָ,** כִּי מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר. וְהֵם רָאוּ שֶׁהֶעֱלִיתָ אוֹתָם בְּכֹחֲךָ מִקִּרְבָּם, וּכְשֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁאַתָּה הוֹרְגָם, לֹא יֹאמְרוּ שֶׁחָטְאוּ לְךָ, אֶלָּא שֶׁכְּנֶגְדָּם יֵשׁ לְךָ יְכוֹלֶת לְהִלָּחֵם אֲבָל לֹא כְּנֶגֶד יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת. וְזֶהוּ **וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת,** וּמַה יֹּאמְרוּ עֲלֵיהֶם, מַה שֶּׁאָמוּר בְּסוֹף הָעִנְיָן (פסוק טז) **מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה',** לְפִי שֶׁיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים וְאֵינוֹ דּוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, לָשׁוֹן רַשִּׁ"י. אִם כֵּן, יִהְיֶה "**אֶל יוֹשֵׁב**" כְּמוֹ "עַל יוֹשֵׁב", וְכֵן רַבִּים:

(יד) **וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה:**

יד וְיִמְרוּן לְיָתֵב אַרְעָא הָדָא דִּשְׁמָעוּ אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִינָתָךְ שַׁרְיַת בְּגוֹ עַמָּא הָדֵין דִּי בְּעַיְנֵיהוֹן חָזַן שְׁכִינַת יְקָרָא דַיְיָ וַעֲנָנָךְ מַטֵּל עִלְּוֹהוֹן וּבְעַמּוּדָא דַעֲנָנָא אַתְּ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא וּבְעַמּוּדָא דְּאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא:

רש"י ◄ **וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת•** כְּמוֹ: "עַל־יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת", וּמַה יֹּאמְרוּ עֲלֵיהֶם? מַה שֶּׁאָמוּר בְּסוֹף הָעִנְיָן: "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְיָ", בִּשְׁבִיל שֶׁשָּׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' שׁוֹכֵן בְּקִרְבָּם, וְעַיִן בְּעַיִן אַתָּה נִרְאָה לָהֶם, וְהַכֹּל בְּדֶרֶךְ חִבָּה, וְלֹא הִכִּירוּ בְּךָ שֶׁנִּתְקָה אַהֲבָתְךָ מֵהֶם עַד הֵנָּה.

(טו) **וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר:**

טו וּתְקַטַּל יָת עַמָּא הָדֵין כְּגַבְרָא חַד וְיֵמְרוּן עַמְמַיָּא דִּי שְׁמָעוּ יָת שְׁמַע גְּבֻרְתָּךְ לְמֵימַר:

רש"י ◄ **וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד•** פִּתְאֹם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ: יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ וְגוֹ'.

(טז) **מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר:**

טז מִדְּלֵית יוּכְלָא קֳדָם יְיָ לְאָעָלָא יָת עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דִּי קַיֵּם לְהוֹן וְקַטְלִנּוּן בְּמַדְבְּרָא:

רש"י ◄ **מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת וְגוֹ'•** לְפִי שֶׁיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים, (ברכות לב) וְאֵינוֹ דּוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים; זֹאת יֹאמְרוּ עַל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת. **מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת•** מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַהֲבִיאָם — שְׁחָטָם. **יְכֹלֶת•** שֵׁם דָּבָר הוּא.

(יז) **וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר:**

יז וּכְעַן סַגִּי כְעַן חֵילָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִּי מַלֵּלְתָּא לְמֵימַר:

רש"י ◄ **יִגְדַּל־נָא כֹחַ ה'•** לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ. **כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר•** וּמַהוּ הַדִּבּוּר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּלְפִי דַּעְתִּי אֵין הַכַּוָּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בַּטַּעֲנָה הַזֹּאת מִפְּנֵי שֶׁהַכְּנַעֲנִים חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים בְּמִלְחָמָה וְאֵינוֹ דּוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, כִּי הַשֵּׁם הִכָּה אֶת מִצְרַיִם בַּדָּבָר וְהַמִּית בְּכוֹרֵיהֶם בְּרָגַע, וְהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, וְנָקַל זֹאת בְּעֵינֵי ה' לְהַכּוֹת בַּדָּבָר הַגִּבּוֹרִים וְהַחֲזָקִים כַּדַּלִּים וְכַחֲלָשִׁים:

אֲבָל הַכַּוָּנָה בַּתְּפִלָּה הַזֹּאת לֵאמֹר, יַחְשְׁבוּ מִצְרַיִם וְיֹאמְרוּ כִּי יֵשׁ כֹּחַ בֵּאלֹהֵי כְּנַעַן לְהַצִּיל מִיָּדָךְ, כִּי עָשִׂיתָ בְּמִצְרַיִם וּבֵאלֹהֵיהֶם שְׁפָטִים עַד שֶׁהוֹצֵאתָ הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ, וְלֹא יָכוֹלְתָּ לַעֲשׂוֹת כֵּן בִּכְנַעַן וּבֵאלֹהֵיהֶם, וְהִנֵּה יִהְיֶה בָּזֶה חִלּוּל הַשֵּׁם וִיחַזְּקוּ יְדֵי עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם כֵּן יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **"אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת"** כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁיֹּאמְרוּ הַמִּצְרִיִּים לְאַנְשֵׁי אֶרֶץ כְּנַעַן, **מִבִּלְתִּי יְכוֹלֶת ה'** וגו', כִּי בָּכֶם אֵל וְאֶפֶס אֱלֹהִים: תורה יד

(יד) **אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה'.**

אָמַר ר"א עַל מַרְאֶה כְּבוֹד ה' לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל (שמות כד יז). "נִרְאָה" פֹּעַל עָבָר, וְטַעְמוֹ נִרְאֵיתָ אַתָּה, וְכֵן וְנֵאשֵׁאר אָנִי (יחזקאל ט ח), וְכֵן כִּי אֶמְלַל אָנִי (תהלים ו ג), בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַלָּמֶ"ד בְּפַתָּח גָּדוֹל. וְהַכֶּפֶל "עַיִן בְּעַיִן", אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁעֵינָיו יִרְאוּ אֶת עֵינָיו בְּדִבְּרוֹ אִתּוֹ, וְכֵן פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם (דברים ה ד):

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, "עַיִן" לָשׁוֹן מַרְאֶה, וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח (לעיל יא ז), וְאֵרָא כְּעֵין חַשְׁמַל (יחזקאל א כז), יֹאמַר אֲשֶׁר מַרְאֶה בְּמַרְאֶה נִרְאָה הוּא שִׁמְךָ הַגָּדוֹל, וְכֵן עִנְיַן הַכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל (מג ג) וּכְמַרְאֶה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי כַּמַّרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת אֶת הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַّרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל נְהַר כְּבָר: תורה טו

(יז-כ) **וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר.** וּמַהוּ הַדִּבּוּר, "ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם" לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיָה כּוֹתֵב ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם, אָמַר לוֹ לַצַּדִּיקִים, אָמַר לוֹ אַף לָרְשָׁעִים, אָמַר לוֹ רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ, אָמַר לוֹ חַיֶּיךָ שֶׁתִּצְטָרֵךְ בְּדָבָר זֶה. כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וּבַמְּרַגְּלִים וְנִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי לַצַּדִּיקִים, אָמַר לוֹ וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים, יִגְדַּל נָא כֹחַ ה' לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ, לָשׁוֹן רַשִּׁ"י מִדִּבְרֵי אַגָּדָה (סנהדרין קיא.):

וְדֶרֶךְ הָאֱמֶת תַּכִּיר מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם בַּמָּקוֹם הַזֶּה כָּתוּב בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, וְיֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה הַגְּדֻלָּה בְּכֹחַ רַחֲמִים, כִּי מִדַּת הַדִּין הִיא שֶׁמִּתּוּחָה כְּנֶגְדָּם. וְהִזְכִּיר בְּמִדּוֹת "אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד" וְלֹא הִזְכִּיר "אֱמֶת", כִּי בְּמִדַּת אֱמֶת יִהְיוּ חַיָּבִים:

(יח) יְהֹוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֹן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים:

יח יְיָ מַרְחֵק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן שָׁבֵק לַעֲוָיָן וְלִמְרוֹד וּלְחוֹבִין סַלַּח לִדְתַיְבִין לְאוֹרַיְתֵהּ וּדְלָא תַיְבִין לָא מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מְרָדִין עַל דַּר תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעָי:

רש"י◄ **ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם** • לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, מְצָאוֹ מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְכוֹתֵב: "ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם", אָמַר לוֹ: לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אַף לָרְשָׁעִים! אָמַר לוֹ: רְשָׁעִים יֹאבְדוּ! אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חַיֶּיךָ, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לַדָּבָר. כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל וּבַמְרַגְּלִים, הִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה לְפָנָיו בְּ"אֶרֶךְ אַפַּיִם". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי לַצַּדִּיקִים! אָמַר לוֹ: וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים!. **וְנַקֵּה** • לַשָּׁבִים. **לֹא יְנַקֶּה** • לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים.

(יט) סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה:

יט שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי עַמָּא הָדֵין כִּסְגִיאוּת טַבְוָתָךְ וּכְמָא דִּי שְׁבַקְתָּא לְעַמָּא הָדֵין מִמִּצְרַיִם וְעַד כְּעָן:

(כ) וַיֹּאמֶר יְהֹוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ:

כ וַאֲמַר יְיָ שְׁבָקִית כְּפִתְגָּמָךְ:

רש"י◄ **כִּדְבָרֶךָ** • בִּשְׁבִיל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ "פֶּן יֹאמְרוּ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'".

(כא) וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהֹוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ:

כא וּבְרַם קַיָּם אָנָא וּמַלְיָא יְקָרָא דַיְיָ יָת כָּל אַרְעָא:

רש"י◄ **וְאוּלָם** • כְּמוֹ "אֲבָל זֹאת אֶעֱשֶׂה לָהֶם". **חַי־אָנִי** • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה: כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי חַי וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ, כָּךְ אֲקַיֵּם לָהֶם "כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים וְגוֹ'", אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְלֹא הִזְכִּיר "נוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים", כִּי לֹא בִּזְכוּת אָבוֹת נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַכְשָׁיו וְלֹא הִזְכִּיר בַּתְּפִלָּה הַזֹּאת לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כְּלָל. וְהַטַּעַם בַּעֲבוּר שֶׁהָאָרֶץ נִתְּנָה לָאָבוֹת וּמֵהֶם יָרְשׁוּהָ, וְהֵם מוֹרְדִים בַּאֲבוֹתָם וְלֹא הָיוּ חֲפֵצִים בַּמַּתָּנָה שֶׁלָּהֶם אֲשֶׁר הָאָבוֹת הָיוּ בּוֹחֲרִים בָּהּ מְאֹד, וְהֵיאָךְ יֹאמַר "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וגו' וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם" (שמות לב יג) וְהֵם אוֹמְרִים אִי אֶפְשֵׁנוּ בְּמַתָּנָה זוֹ. וְלֹא הִזְכִּיר "וַחֲטָאָה", בַּעֲבוּר שֶׁאֵלּוּ מְזִידִים וּפוֹשְׁעִים:

וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה לֹא הִזְכִּיר "רַחוּם וְחַנּוּן", אוּלַי יָדַע מֹשֶׁה כִּי הַדִּין מָתוּחַ עֲלֵיהֶם וְלֹא יִמְחֹל לְעוֹלָם, לָכֵן לֹא בִּקֵּשׁ רַק אֲרִיכוּת אַפַּיִם שֶׁלֹּא יְמִיתֵם כְּאִישׁ אֶחָד וְלֹא יִשְׁחָטֵם כַּצֹּאן בַּמִּדְבָּר שֶׁיָּמוּתוּ בַּמַּגֵּפָה, וּבַעֲבוּר שֶׁלֹּא בִּקֵּשׁ עַתָּה אֶלָּא אֲרִיכוּת אַפַּיִם אָמַר לוֹ **"סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ"** שֶׁאֶהֱיֶה לָהֶם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד:

וְהִזְכִּיר "פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת", לֵאמֹר שֶׁאִם יִרְאֶה שֶׁלֹּא לִמְחוֹת עֲוֹנָם יִפְקֹד עֲוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵיהֶם וּלְאֶרֶךְ אַפַּיִם יִקָּחֵם, וּמִזֶּה הָיְתָה הַגְּזֵרָה לִקְבֹּעַ לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת וּבַלַּיְלָה הַזֶּה, כִּי פָקַד עֲוֹנָם עַל זַרְעָם:

וְאָמַר ר"א כִּי בַּעֲבוּר שֶׁמָּצָאנוּ אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אַחַר סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ, יָדַעְנוּ כִּי מִלַּת סְלַח נָא אֲרִיכוּת אַף, וְכֵן "וְנִסְלַח לוֹ", עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי סְלִיחָה הֲנָחַת הָעֹנֶשׁ כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוּס, וְהַקָּרְבָּנוֹת מַעֲלִים עֹנֶשׁ הַשּׁוֹגֵג מֵעָלָיו, וְכֵן טוֹב וְסַלָּח (תהלים פו ה), וְאָמַר **"סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ"** לָעָם בִּכְלָלָן שֶׁלֹּא יַכֵּם בַּדֶּבֶר וְיוֹרִישֵׁם וְיַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ וְהֵם וְזַרְעָם יֹאבֵדוּ מִן הָאָרֶץ, אֲבָל יִסְלַח לָהֶם שֶׁיִּרְשׁוּ בְּנֵיהֶם אֶת הָאָרֶץ וְשֶׁלֹּא יָמוּתוּ הֵם בַּמַּגֵּפָה, וְגָזַר שֶׁיִּתַּמּוּ פִּגְרֵיהֶם בַּמִּדְבָּר וְיָמוּתוּ שָׁם כָּל אֶחָד בְּבֹא יוֹמוֹ:

וְהִנֵּה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה הִזְכִּיר מֹשֶׁה בְּמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל תְּפִלָּתוֹ אֲשֶׁר הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, וְאָמַר (דברים ט יח) וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי הַשֵּׁם כָּרִאשׁוֹנָה וגו', וּפֵרֵשׁ שָׁם (פסוק כו) תְּפִלָּתוֹ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' וָאֹמַר וגו', וְהִזְכִּיר גַּם כֵּן תְּפִלָּתוֹ עַל אַהֲרֹן (פסוק כ), וְלֹא הִזְכִּיר לָהֶם בַּמְרַגְּלִים שֶׁהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם כְּלָל. וְכָל זֶה מִן הַטַּעַם שֶׁהִזְכַּרְתִּי, כִּי הוּא לֹא הִתְפַּלֵּל לִמְחֹל לָהֶם אֶלָּא שֶׁיִּשָּׂא לָהֶם וְיַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְיִפְקֹד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים, וְלֹא הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ שְׁלֵמָה עֲלֵיהֶם, וְעַל כֵּן לֹא הִזְכִּירָהּ לָהֶם, כִּי הָיוּ יְכוֹלִין לִטְעֹן עָלָיו: תורה כא

(כא) **חַי אָנִי.** לְשׁוֹן שְׁבוּעָה. וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, מִקְרָא מְסוֹרָס הוּא, חַי אָנִי נְאֻם ה' כִּי כָל הָאֲנָשִׁים אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת הָאָרֶץ שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת לֵאמֹר מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם, שֶׁלֹּא אֲמִיתֵם פִּתְאוֹם כְּאִישׁ אֶחָד אֶלָּא בְּאִחוּר אַרְבָּעִים שָׁנָה מְעַט מְעָט, לָשׁוֹן רַשִׁ"י:

חַי־אָנִי כִּי כָל הָאֲנָשִׁים אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת לֵאמֹר: מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם, שֶׁלֹּא אֲמִיתֵם פִּתְאֹם כְּאִישׁ אֶחָד אֶלָּא בְּאַחוּר אַרְבָּעִים שָׁנָה; מְעַט מְעַט.

(כב) כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

כב אֲרֵי כָל גַּבְרַיָּא דַּחֲזוֹ יָת יְקָרִי וְיָת אַתְוָתַי דִּי עֲבָדִית בְּמִצְרַיִם וּבְמַדְבְּרָא וְנַסִּיאוּ קֳדָמַי דְּנַן עֲשַׂר זִמְנִין וְלָא קַבִּילוּ בְּמֵימְרִי:

רש"י ◄ **וַיְנַסּוּ • כְּמַשְׁמָעוֹ. זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים • שְׁנַיִם בַּיָּם וּשְׁנַיִם בַּמָּן וּשְׁנַיִם בַּשְּׂלָו** וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כג עמ' 105)

שְׁנַיִם בַּיָּם, וּשְׁנַיִם בַּמָּן, וּשְׁנַיִם בַּשְּׂלָיו, וְכוּ' (רש"י יד, כב) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מַעְתִּיק בַּדִּבּוּר־הַמַּתְחִיל גַּם תֵּבַת "זֶה". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הָרַשְׁבַּ"ם מְפָרֵשׁ "עֶשֶׂר פְּעָמִים" "הַרְבֵּה פְּעָמִים" (כְּמוֹ "עֲשָׂרֶת מוֹנִים", "וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים", וְעוֹד). וּכְדֵי לִשְׁלֹל פֵּרוּשׁ זֶה, מַעְתִּיק תֵּבַת "זֶה", הַמּוֹרָה עַל דִּיּוּק.

(כג) אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ:

כג אִם יֶחֱזוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לַאֲבָהַתְהוֹן וְכָל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמַי לָא יֶחֱזֻנַּהּ:

רש"י ◄ **אִם־יִרְאוּ • לֹא יִרְאוּ. לֹא יִרְאוּהָ • לֹא יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ.**

(כד) וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה:

כד וְעַבְדִּי כָלֵב חְלַף דַּהֲוָה רוּחַ אוֹחֳרִי עִמֵּהּ וְאַשְׁלֵם בָּתַר דַּחֲלִתִּי וְאַעְלִנֵּהּ לְאַרְעָא דִּי עַל לְתַמָּן וּבְנוֹהִי יְתַרְכְּנֵהּ:

רש"י ◄ **רוּחַ אַחֶרֶת •** (במדבר רבה) שְׁתֵּי רוּחוֹת, אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בַּלֵּב. לַמְרַגְּלִים אָמַר: "אֲנִי עִמָּכֶם בְּעֵצָה", וּבְלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר הָאֱמֶת, וְעַל־יְדֵי־כֵן הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַשְׁתִּיקָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּהַס כָּלֵב", שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁיֹּאמַר כְּמוֹתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע יד): "וָאָשֵׁב אוֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי" וְלֹא "כַּאֲשֶׁר עִם־פִּי". **וַיְמַלֵּא אַחֲרָי •** וַיְמַלֵּא אֶת לִבּוֹ אַחֲרַי, וְזֶה מִקְרָא קָצָר. **אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה •** חֶבְרוֹן תִּנָּתֵן לוֹ. **יוֹרִשֶׁנָּה •** כְּתַרְגּוּמוֹ: "יִתַּרְכְּנֵהּ", יוֹרִישוּ אֶת הָעֲנָקִים וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ. וְאֵין לְתַרְגְּמוֹ "יַרְתִּינָהּ", אֶלָּא בִּמְקוֹם יִירָשֶׁנָּה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְאֵינוֹ נָכוֹן כְּלָל. אֲבָל הַכְּתוּבִים הָאֵלֶּה חִסְרֵי הַשְּׁבוּעָה לְכָבוֹד שֶׁל מַעְלָה, חַי אָנִי וְיִמָּלֵא כְּבוֹדִי אֶת כָּל הָאָרֶץ, אִם כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְנַסִּים אוֹתִי יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֵין הַדָּבָר כָּכָה. וְכֵן חַי אָנִי נְאֻם ה' וגו' אִם אַתֶּם תָּבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ (להלן פסוקים כח ל), יָחְסַר הַשְּׁבוּעָה. וְכָכָה יְקַצְּרוּ אַף בְּהֶדְיוֹט, כֹּה יַעֲשֶׂה לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף (ש"ב ג לה), לֹא יִרְצוּ לְפָרֵשׁ הָאָלָה, כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאוֹיְבֵי דָּוִד וְכֹה יוֹסִיף, יְחַסְּרוּ הַבְּרָכָה:

וְכֵן מְצִינוּ שֶׁאָמַר כָּלֵב לִיהוֹשֻׁעַ (יהושע יד ו) אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עַל אֹדוֹתַי וְעַל אֹדוֹתֶיךָ, וּכְתִיב (שם פסוק ט) וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ לְךָ תִהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד עוֹלָם כִּי מִלֵּאתָ אַחֲרֵי ה' אֱלֹהָי, וְהוּא מִמֹּה שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן (פסוק כד) וַעֲבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה, וַיַּזְכִּיר בְּהַבְטָחָה זוֹ שְׁבוּעָה, כִּי הַכֹּל נִקְשָׁר בַּפָּסוּק וְאוּלָם חַי אָנִי שֶׁהוּא שְׁבוּעָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, וְאָמַר "וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה", כִּי מֹשֶׁה הִזְכִּיר הַשְּׁבוּעָה:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת **וְאוּלָם חַי אָנִי וְיִמָּלֵא כְּבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ,** הִבְטָחָה לְמֹשֶׁה בִּסְלִיחָה, יֹאמַר שֶׁיִּמָּלֵא כְּבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ בְּזַרְעָם וְלֹא בָהֶם: תורה כב

(כג) וְטַעַם **וְכָל מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ.** כִּי כָל מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר, כָּל מְנַאֲצַי, מִבְּנֵיהֶם, וְאֵין בּוֹ טַעַם. וְאוּלַי יִרְמֹז זֶה לַדּוֹרוֹת הַגּוֹלִים מִמֶּנָּהּ כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, וְכָאן קָבַע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה, שֶׁיִּזְכֹּר לָהֶם עוֹנְשָׁם הָרִאשׁוֹן: תורה כד

(כד) **וְעַבְדִּי כָלֵב.** לֹא הִזְכִּיר יְהוֹשֻׁעַ, כִּי פֵּרֵשׁ לְכָלֵב שִׁכְרוֹ שֶׁיּוֹרִישׁ הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וּשְׁכַר יְהוֹשֻׁעַ אֵינוֹ רָאוּי לְפָרְשׁוֹ עַתָּה שֶׁיִּהְיֶה הוּא

(כה) וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ פ

כה וַעֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה יָתֵב בְּמֵישְׁרָא מְחַר אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן לְמַדְבְּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף׃

רש"י◄ וְהָעֲמָלֵקִי וְגוֹ' • אִם תֵּלְכוּ שָׁם יַהַרְגוּ אֶתְכֶם, מֵאַחַר שֶׁאֵינִי עִמָּכֶם. מָחָר פְּנוּ • לַאֲחוֹרֵיכֶם וּסְעוּ לָכֶם וְגוֹ'.

◆ יום רביעי כ"ג סיון ◆

(כו) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

כו וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר׃

(כז) עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי׃

כז עַד אֵימָתַי לִכְנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא דִּי אִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי יָת תְּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי אִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי שְׁמִיעַ קֳדָמָי׃

רש"י◄ לָעֵדָה הָרָעָה וְגוֹ' • אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. (מגילה כ"ג ב) מִכָּאן לְ"עֵדָה" שֶׁהִיא עֲשָׂרָה. אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים • אֶת יִשְׂרָאֵל עָלַי. אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים • הַמְרַגְּלִים מַלִּינִים אוֹתָם "עָלַי, שָׁמָעְתִּי".

(כח) אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃

כח אֱמַר לְהוֹן קַיֵּם אָנָא אֲמַר יְיָ אִם לָא כְּמָא דִי מַלֵּלְתּוּן קֳדָמַי כֵּן אֶעְבֵּד לְכוֹן׃

רש"י◄ חַי־אָנִי • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה. אִם־לֹא וְגוֹ' כֵּן אֶעֱשֶׂה • כִּבְיָכוֹל אֵינִי חַי. כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם • שֶׁבִּקַּשְׁתֶּם מִמֶּנִּי: "אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ".

(כט) בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֵלִינֹתֶם עָלָי׃

כט בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יִפְּלוּן פִּגְרֵיכוֹן וְכָל מְנְיָנֵיכוֹן לְכָל חֶשְׁבַּנְכוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא דִי אִתְרַעֲמְתּוּן עֲלָי׃

רש"י◄ וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם • (ב"ב קכ"א ב') כָּל הַנִּמְנֶה לְכָל מִסְפָּר שֶׁאַתֶּם נִמְנִין בּוֹ, כְּגוֹן לָצֵאת וְלָבֹא לַצָּבָא וְלָתֵת שְׁקָלִים, כָּל הַמְּנוּיִים לְכָל אוֹתָן מִסְפָּרוֹת יָמוּתוּ, וְאֵלּוּ הֵן "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְגוֹ'", לְהוֹצִיא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁאֵין פְּקוּדֵיהֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים.

(ל) אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃

ל אִם אַתּוּן תֵּעֲלוּן לְאַרְעָא דִי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְאַשְׁרָאָה יָתְכוֹן בַּהּ אֶלָּהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּמָקוֹם מֹשֶׁה. וְהַקְּדִים הַכָּתוּב (פסוק ל) כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, בַּעֲבוּר כִּי הוּא הִקְדִּים לַחֲלֹק עַל הַמְרַגְּלִים, וַיַּהַס כָּלֵב (לעיל יג ל): **אֲבָל** מֹשֶׁה אָמַר (פסוק לח) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה חָיוּ מִן הָאֲנָשִׁים, בַּעֲבוּר גֹּדֶל מַעֲלַת יְהוֹשֻׁעַ בְּחָכְמָה. וּבַעֲבוּר כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לעיל פסוק ה) לְהִתְחַנֵּן לוֹ, הָיָה הַדִּבּוּר כָּאן (פסוק כו) גַּם לְאַהֲרֹן. וְהַצַּוָּאָה לְמֹשֶׁה "אֱמֹר אֲלֵהֶם" (פסוק כח), כִּי הוּא הָעִקָּר בַּנְּבוּאָה: תורה כה

(כח) וְטַעַם **אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי.** אִם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם, כֵּן לֹא אֶעֱשֶׂה לָכֶם, כְּטַעַם תְּמִיהָה. וְכֵן דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן, לֹא אָל עַמִּים רַבִּים עִמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם אִם לֹא אֲלֵיהֶם שְׁלַחְתִּיךָ הֲמִמָּה יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ (יחזקאל ג ו), וְכֵן אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה (ישעיה יד כד): תורה כט

(לא) וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבִיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ:

לא וְטַפְּלְכוֹן דִּי אֲמַרְתּוּן לְבִזָּא יְהֵי וְאָעֵל יָתְהוֹן וְיִדְּעוּן יָת אַרְעָא דִּי קַצְתּוּן בַּהּ:

(לב) וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה:

לב וּפִגְרֵיכוֹן דִּי לְכוֹן יִפְּלוּן בְּמַדְבְּרָא הָדֵין:

רש"י◄ **וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם** • כְּתַרְגּוּמוֹ ("דִּי לְכוֹן") לְפִי שֶׁדִּבֵּר עַל הַבָּנִים לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ, וּבִקֵּשׁ לוֹמַר: "וְאַתֶּם תָּמוּתוּ", נוֹפֵל לָשׁוֹן זֶה כָּאן לוֹמַר "אַתֶּם".

(לג) וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר:

לג וּבְנֵיכוֹן יְהוֹן מְאַחֲרִין בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין וְיִקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן עַד דְּיִסּוּפוּן פִּגְרֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא:

רש"י◄ **אַרְבָּעִים שָׁנָה** • לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פָּחוֹת מִבֶּן שִׁשִּׁים, לְכָךְ נִגְזַר אַרְבָּעִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים מַגִּיעִים לִכְלַל שִׁשִּׁים. וְשָׁנָה רִאשׁוֹנָה הָיְתָה בַּכְּלָל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקָּדְמָה לְשִׁלּוּחַ הַמְּרַגְּלִים, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל עָלְתָה גְּזֵרָה זוֹ בַּמַּחֲשָׁבָה, אֶלָּא שֶׁהִמְתִּין לָהֶם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וּבְיוֹם פָּקְדִי" — בַּמְּרַגְּלִים, "וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם". וְאַף כָּאן נֶאֱמַר "תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנוֹתֵיכֶם" וְלֹא עֲוֹנְכֶם — שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת: שֶׁל עֵגֶל וְשֶׁל תְּלוּנָה, וְחָשַׁב לָהֶם בְּמִנְיַן חַיֵּיהֶם מִקְצָת שָׁנָה כְּכֻלָּהּ, וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁנַת שִׁשִּׁים מֵתוּ אוֹתָם שֶׁל בְּנֵי עֶשְׂרִים. **וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְיִקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן".

(לד) בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי:

לד בְּמִנְיַן יוֹמַיָּא דִּי אַלְּלְתּוּן יָת אַרְעָא אַרְבְּעִין יוֹמִין יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא תְּקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין וְתִדְּעוּן יָת דְּאִתְרַעֲמְתּוּן עֲלָי:

רש"י◄ **אֶת־תְּנוּאָתִי** • שֶׁהֲנִיאוֹתֶם אֶת לְבַבְכֶם מֵאַחֲרַי. 'תְּנוּאָה' — לְשׁוֹן הֲסָרָה, כְּמוֹ (במדבר ל): "כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ד"ה להבין ענין פרשת נסכים, שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

גְּזֵרַת הַמְּרַגְּלִים הָיְתָה שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, אַף שֶׁהָיוּ ל"ט שָׁנָה בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי גְּזֵרַת הַמְּרַגְּלִים הָיְתָה בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, וּבְשָׁנָה זוֹ גּוּפָא לֹא בְּחוֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, חוֹדֶשׁ נִיסָן, אֶלָּא בְּחֶדְשִׁים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא מִשּׁוּם שֶׁמִּסְפָּר אַרְבָּעִים רוֹמֵז לִסְפִירַת הַבִּינָה, "בֶּן אַרְבָּעִים לִבִינָה", כִּי הַגִּילוּי בַּמִּדְבָּר הָיָה מִבְּחִינַת הַבִּינָה, וְהַכְּנִיסָה לָאָרֶץ עִנְיָנָהּ הֵיָרִידָה לִסְפִירַת הַמַּלְכוּת, "אֶרֶץ" הִיא מַלְכוּת, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הַמִּדְבָּר אֶל הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּל עִנְיְנֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת בָּאִים מִסְּפִירַת הַבִּינָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כְּ"אִמָּהּ בִּתָּהּ". אָמְנָם לְאַחֲרֵי־זֶה הֲרֵי "נִקְבָּה תְּסוֹבֵב גֶּבֶר", שֶׁזֶּה נֶאֱמַר דַּוְקָא לְגַבֵּי סְפִירַת הַמַּלְכוּת, הַיְנוּ שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת בָּאִים אֶל הָעִילּוּי דְּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם".

(לה) אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלַי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ:

לה אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא דָּא אֶעְבֵּד לְכָל כְּנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא דְּאִזְדַּמְּנוּן עָלַי בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יְסוֹפוּן וְתַמָּן יְמוּתוּן:

(לו) וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ:

לו וְגֻבְרַיָּא דִּי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְתָבוּ וְאַרְעִימוּ עֲלוֹהִי יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא לְאַפָּקָא שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו•** וּכְשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ הִרְעִימוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה בְּהוֹצָאַת דִּבָּה, אוֹתָם אֲנָשִׁים – "וַיָּמֻתוּ". כָּל הוֹצָאַת דִּבָּה, לְשׁוֹן חִנּוּךְ דְּבָרִים שֶׁמַּלְקִיחִים לְשׁוֹנָם לְאָדָם לְדַבֵּר בּוֹ, כְּמוֹ (שיר השירים ו): "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים", וְיֶשְׁנָה לְטוֹבָה וְיֶשְׁנָה לְרָעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה, שֶׁיֵּשׁ דִּבָּה שֶׁהִיא טוֹבָה. **דִּבָּה•** פרליר"ש בְּלַעַ"ז.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"ג עמ' 44 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עוֹנֶשׁ הַמְרַגְּלִים לַמֵּרוֹת כִּפְּרַת כָּל הָעָם

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ: וּכְשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ הִרְעִימוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה (יד, לו. ובפרש"י)

כְּבָר קֹדֶם לָכֶן (יג, כו ואילך) הוּבָא בַּאֲרִיכוּת סִפּוּר הַמְרַגְּלִים וְסַעֲנוֹתֵיהֶם וְכוּ', וְאִם כֵּן הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּשׁוּטָה, לִכְאוֹרָה, הִיא שֶׁשָּׁבוּ וְטָעֲנוּ עַל מֹשֶׁה שֵׁנִית. אַךְ רַשִׁ"י כָּתַב דְּאֵין הַפְּשָׁט כָּךְ, אֶלָּא הַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא לַתְּלוּנָה הָרִאשׁוֹנָה "כְּשֶׁשָּׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ" (ויעוי' בְּמִפְרְשֵׁי רַשִׁ"י הַהֶכְרֵחַ לְפָרוּשׁ זֶה). וּלְפִי זֶה צָרִיךְ בִּיאוּר, לְמַאי כְּפַל הַכָּתוּב אֶת תְּלוּנַת הַמְרַגְּלִים שֵׁנִית?

וַיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁבָּזֶה בָּא הַכָּתוּב לִישֵׁב שְׁאֵלָה. דְּהִנֵּה, כְּבָר הֵסִיר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּתַחֲנוּנָיו אֶת גְּזֵרַת ה' יִתְבָּרֵךְ מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּפְעַל שֶׁלֹּא יָמוּת הָעָם תֵּכָף, כִּי־אִם בְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ לֹא הוֹעִילוּ תַּחֲנוּנָיו לְהָסִיר הַגְּזֵרָה גַּם מֵעַל הַמְרַגְּלִים עַצְמָם?!

וּלְכָךְ, קֹדֶם שֶׁיְּסַפֵּר הַכָּתוּב (בפסוק לז) אֲשֶׁר "וַיָּמוּתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ", שָׁנָה וְכָתַב אֶת תְּלוּנַת הַמְרַגְּלִים, לוֹמַר שֶׁחוֹזֵר בִּמְרַגְּלִים עַצְמָם שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לַחֹלֵק עַל מֹשֶׁה עַצְמוֹ, כַּמְדֻיָּק בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "וַיַּלִּינוּ עָלָיו", וּלְכָךְ לֹא הוֹעִילָה לָהֶם תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, דְּ"אֵין קָטֵגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר".

(לז) **וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה:**

לז **וּמִיתוּ גֻּבְרַיָּא דְּאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא בְּמוֹתָנָא קֳדָם יְיָ:**

רש"י◄ **בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'•** בְּאוֹתָהּ מִיתָה הַהֲגוּנָה לָהֶם, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה: הֵם חָטְאוּ בַּלָּשׁוֹן וְנִשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם עַד טַבּוּרָם, וְתוֹלָעִים יוֹצְאִים מִלְּשׁוֹנָם וּבָאִין לְתוֹךְ טַבּוּרָם, לְכָךְ נֶאֱמַר "בַּמַּגֵּפָה" וְלֹא "בְּמַגֵּפָה". וְזֶהוּ "לִפְנֵי ה'", בְּאוֹתָהּ הָרְאוּיָה לָהֶם עַל־פִּי מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא מוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

(לח) **וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ:**

לח **וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה אִתְקַיְּמוּ מִן גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן דַּאֲזָלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא:**

רש"י◄ **וִיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב חָיוּ•** מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם"? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנָּטְלוּ (ב"ב קיז) חֶלְקָם שֶׁל מְרַגְּלִים בָּאָרֶץ וְקָמוּ תַּחְתֵּיהֶם לְחַיִּים.

(לט) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד:**

לט **וּמַלִּיל מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא לַחֲדָא:**

(מ) **וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֵּנוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ:**

מ **וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וּסְלִיקוּ לְרֵישׁ טוּרָא לְמֵימַר הָא אֲנַחְנָא סָלְקִין לְאַתְרָא דִּי אֲמַר יְיָ אֲרֵי חָבְנָא:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לז) **מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה.** כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל יג לב) כִּי עָנְשָׁם הַגָּדוֹל הָיָה בַּעֲבוּר הַדִּבָּה שֶׁהוֹצִיאוּ כִּי אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא, וְהָיָה שֶׁקֶר גָּמוּר, שֶׁהִיא הָיְתָה מְלֵאָה עַמִּים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (יא ד) הֵם וְכָל מַחֲנֵיהֶם עִמָּם עָם רָב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לָרֹב וְסוּס וָרֶכֶב רַב מְאֹד. וּבַתּוֹרָה (דברים ז א) וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפָּנֶיךָ שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים, וְהֵם הָיוּ מַפְלִיגִים בְּחֹזֶק הָעָם, כִּי עַז הָעָם (לעיל יג כח), כִּי חָזָק הוּא מְאֹד (שם פסוק לא), וְלֹא הֵשִׁיבוּ עַל דִּבְרֵי מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לָהֶם הַמְעַט הוּא אִם רָב (שם פסוק יח), אֶבֶל אָמְרוּ לָעָם אַחֲרֵי כֵן כִּי הָאָרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ: **וְכָתַב** רַשִׁ"י כָּל הוֹצָאַת דִּבָּה לָשׁוֹן הוֹצָאַת דְּבָרִים שֶׁהֵם מְלַקִּיחִים אֶת הָאָדָם לְדַבֵּר בּוֹ, כְּמוֹ דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים (שה"ש ז י), וְיֶשְׁנָה לְטוֹבָה וְיֶשְׁנָה לְרָעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר מוֹצִיאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה, שֶׁיֵּשׁ דִּבָּה שֶׁהִיא טוֹבָה. וְהִנֵּה כָּתוּב וּמוֹצִיא דִבָּה הוּא כְּסִיל (משלי י יח), וְאֵינֶנּוּ לְטוֹבָה, וְכֵן לְהוֹצִיא דִבָּה עַל הָאָרֶץ (פסוק לו), וְכֵן וְדִבָּתְךָ לֹא תָשׁוּב (משלי כה י), אֶבֶל

רש"י◄ **אֶל־רֹאשׁ־הָהָר•** הוּא הַדֶּרֶךְ הָעוֹלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם•** לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. **אֲשֶׁר־אָמַר ה'•** לְתִתָּהּ לָנוּ, שָׁם נַעֲלֶה. **כִּי חָטָאנוּ•** עַל אֲשֶׁר אָמַרְנוּ: "הֲלֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה".

(מא) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהוּא לֹא תִצְלָח:**

מא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְמָא דְנַן אַתּוּן עָבְרִין עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ וְהִיא לָא תַצְלַח:

רש"י◄ **וְהִיא לֹא תִצְלָח•** זוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂין, לֹא תִצְלָח.

(מב) **אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם:**

מב לָא תִסְּקוּן אֲרֵי לֵית שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתְבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

(מג) **כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם:**

מג אֲרֵי עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה תַּמָּן קֳדָמֵיכוֹן וְתִפְּלוּן בְּחַרְבָּא אֲרֵי עַל כֵּן תַּבְתּוּן מִבָּתַר פֻּלְחָנָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן:

רש"י◄ **כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם•** כְּלוֹמַר: כִּי זֹאת תָּבֹא לָכֶם עַל אֲשֶׁר שַׁבְתֶּם וְגוֹ'.

(מד) **וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה:**

מד וְאַרְשָׁעוּ לְמִסַּק לְרֵישׁ טוּרָא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וּמֹשֶׁה לָא עָדוֹ מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא:

רש"י◄ **וַיַּעְפִּלוּ•** לְשׁוֹן חֹזֶק, וְכֵן (חבקוק ב): "הִנֵּה עֻפְּלָה". אינגרי"ש בְּלַעַ"ז. לְשׁוֹן עַזּוּת; וְכֵן (מיכה ד): "עֹפֶל בַּת־צִיּוֹן" (ישעיה לב): "עֹפֶל וָבַחַן". וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא מְפָרְשׁוֹ: לְשׁוֹן אֹפֶל; הָלְכוּ חֲשֵׁכִים שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת.

(מה) **וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה:**

מה וּנְחַת עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה דְּיָתֵב בְּטוּרָא הַהוּא וּמְחֵנוּן וּטְרָדֵנוּן עַד חָרְמָה:

רש"י◄ **וַיַּכְּתוּם•** כְּמוֹ (דברים ט): "וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן" — מַכָּה אַחַר מַכָּה. **עַד־הַחָרְמָה•** שֵׁם הַמָּקוֹם נִקְרָא עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע.

טו (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר:

(ב) **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם:**

ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵּעֲלוּן לַאֲרַע מוֹתְבָנֵיכוֹן דִּי אֲנָא יָהֵב לְכוֹן:

רש"י◄ **כִּי תָבֹאוּ•** בִּשֵּׂר לָהֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כָּל דִּבָּה לְרָעָה, וְיִזְכִּיר "דִּבָּה רָעָה" לְהַפְלִיג: תורה לח

(מא־מב) וְטַעַם **לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה'.** אֵינֶנּוּ בִּגְזֵרַת בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם, אֲשֶׁר אָמַר (בפסוק כט). אֲבָל יֹאמַר לָמָּה אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת פִּי ה', כִּי הוּא צִוָּה אֵלַי שֶׁלֹּא תַּעֲלוּ כְּלָל וְלֹא תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם. וְכֵן אָמַר בְּמִשְׁנָה תוֹרָה (דברים א מא מב) וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אָמֹר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם: **וְטַעַם וְהוּא לֹא תִצְלָח.** זוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים לֹא תִצְלָח, לָשׁוֹן רַשִׁ"י. אוֹ הַעֲבָרַת פִּי הַשֵּׁם אֵין בּוֹ הַצְלָחָה, לָשׁוֹן"א. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, הִיא מִתְהַלֶּכֶת (יחזקאל א יג): תורה מג

(ב) **כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם.** אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ אֶת הַבָּנִים שֶׁיָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, הִשְׁלִים לָהֶם תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיַּקְרִיבוּ נְסָכִים בְּבוֹאָם לָאָרֶץ. וְאוּלַי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ד"ה להבין ענין פרשת נסכים, שבת פרשת שלח, מברכים החודש תמוז ה'תשמ"ז)

סְמִיכוּת פָּרָשַׁת הַנְּסָכִים לְפָרָשַׁת הַמְרַגְּלִים, כִּי הַתִּיקוּן עַל מַעֲשֵׂה הַמְרַגְּלִים הוּא הֵיפֶךְ מַה שֶּׁעָשׂוּ, וּלְהַכְנִיס לָאָרֶץ דַּוְקָא, "כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", וְשָׁם גּוּפָא לַעֲסוֹק בַּעֲבוֹדַת הַנְּסָכִים שֶׁעִנְיָנָם הַמְשָׁכָה לְמַטָּה וּבֵירוּר הַתַּחְתּוֹן.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַקֶּשֶׁר דְּפָרָשַׁת הַנְּסָכִים לְפָרָשַׁת הַמְרַגְּלִים אֵינוֹ רַק מִשּׁוּם שֶׁהַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וְהָעֲבוֹדָה דְּנִסָּכִים הִיא תִּיקוּן עַל חֵטְא הַמְרַגְּלִים, אֶלָּא יְתֵירָה מִזּוֹ, שֶׁזֶּהוּ הֶמְשֵׁךְ לְמַה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר (כִּרְצוֹן הַמְרַגְּלִים). דְּזֶה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב הַנַּעֲלֶה הַנַּ"ל, הֲרֵי זֶה גּוּפָא הוּא הַכָּנָה אֶל הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וְהָעֲבוֹדָה עִם הָעוֹלָם, דְּדַוְקָא עַל־יְדֵי הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ", "עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם" שֶׁבַּמִּדְבָּר, עַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלָה לִהְיוֹת אַחַר־כָּךְ הָעֲבוֹדָה עִם הָעוֹלָם כְּשֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ בִּשְׁלֵימוּת.

(ג) **וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן:**

ג וְתַעְבְּדוּן קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאַפְרָשָׁא נִדְרָא אוֹ בִנְדָבְתָּא אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן לְמֶעְבַּד לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ מִן תּוֹרֵי אוֹ מִן עָנָא:

רש"י ◄ **וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה** • אֵין זֶה צִוּוּי, אֶלָּא: כְּשֶׁתָּבוֹאוּ שָׁם וְתַעֲלֶה עַל לְבַבְכֶם לַעֲשׂוֹת אִשֶּׁה לַה'. **רֵיחַ נִיחֹחַ** • שֶׁיִּהְיֶה נַחַת רוּחַ לְפָנַי. **לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה** • אוֹ שֶׁתַּעֲשׂוּ הָאִשֶּׁה בִּשְׁבִיל חוֹבַת מוֹעֲדֵיכֶם, שֶׁחִיַּבְתִּי אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בַּמּוֹעֵד.

(ד) **וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עֶשְׂרֹן בָּלוּל בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן:**

ד וִיקָרֵב דִּמְקָרֵב קָרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ מִנְחָתָא סֹלֶתָא עַשְׂרוֹנָא דְּפִילָא בְּרַבְעוּת הִינָא מִשְׁחָא:

רש"י ◄ **וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב** • תַּקְרִיבוּ נְסָכִים וּמִנְחָה לְכָל בְּהֵמָה. הַמִּנְחָה כָּלִיל וְהַשֶּׁמֶן נִבְלָל בְּתוֹכָהּ וְהַיַּיִן לַסְּפָלִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה מח).

(ה) **וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזֶּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד:**

ה וְחַמְרָא לְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא תַּעְבֵּד עַל עֲלָתָא אוֹ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאִמְּרָא חַד:

רש"י ◄ **לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד** • עַל כָּל הָאָמוּר לְמַעְלָה הוּא מוּסָב: עַל הַמִּנְחָה וְעַל הַשֶּׁמֶן וְעַל הַיַּיִן.

(ו) **אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין:**

ו אוֹ לְדִכְרָא תַּעְבֵּד מִנְחָתָא סֹלְתָא תְּרֵין עַשְׂרוֹנִין דְּפִילָא בִּמְשַׁח תַּלְתּוּת הִינָא:

רש"י ◄ **אוֹ לָאַיִל** • וְאִם אַיִל הוּא. (מנחות צא) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: "אוֹ" לְרַבּוֹת אֶת הַפַּלְגָּס לְנִסְכֵּי אַיִל (חולין כג).

(ז) **וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:**

ז וְחַמְרָא לְנִסְכָּא תַּלְתּוּת הִינָא תְּקָרֵב לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָיָה זֶה עַתָּה, לְנַחֲמָם וּלְהַבְטִיחָם, כִּי הָיוּ נוֹאָשִׁים לֵאמֹר, מִי יוֹדֵעַ מַה יִּהְיֶה לְאֹרֶךְ יָמִים לְסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְאִם יֶחֱטְאוּ גַּם הַבָּנִים, וְלָכֵן רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנַחֲמָם, כִּי בְּצִוּוֹתוֹ אוֹתָם בְּמִצְוֹת הָאָרֶץ הִבְטִיחָם שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁיָּבֹאוּ וְיִרְשׁוּ אוֹתָהּ:

וְהִנֵּה צִוָּה בִּנְסָכִים בָּאָרֶץ בַּעֲשׂוֹתָם עוֹלוֹת וּזְבָחִים, כִּי בַּמִּדְבָּר לֹא נִתְחַיְּבוּ בִּנְסָכִים, לְבַד בַּתָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמות כט מ) וְנֶסֶךְ רְבִיעִית הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד, כִּי שָׁם נֶאֱמַר (שם פסוק מב) פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם, וְכֵן הַנְּשִׂיאִים בַּחֲנֻכָּה שֶׁלָּהֶם לֹא הֵבִיאוּ נְסָכִים: **וְרַבּוֹתֵינוּ** וּוְחָלְקוּ בְּזֶה, מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (שלח קז), בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בִּנְסָכִים אֶלָּא מִבִּיאָתָם לָאָרֶץ וְאֵילָךְ וכו', וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ הַיְּחִיד בִּנְסָכִים אֶלָּא מִבִּיאָתָם לָאָרֶץ וְאֵילָךְ: תורה ג

◆ יום חמישי כ"ד סיון ◆

(ח) וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בָּקָר עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר
אוֹ־שְׁלָמִים לַיהוָה:

ח וַאֲרֵי תַעְבֵּד בַּר תּוֹרֵי עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְפָרְשָׁא נִדְרָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ:

(ט) וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה סֹלֶת שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין:

ט וִיקָרֵב עַל בַּר תּוֹרֵי מִנְחָתָא סְלֶתָא תְּלָתָא עַשְׂרוֹנִין דְּפִילָא בִּמְשַׁח פַּלְגוּת הִינָא:

(י) וְיַיִן תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֶּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
לַיהוָה:

י וְחַמְרָא תְּקָרֵב לְנִסְכָּא פַּלְגוּת הִינָא קֳרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ אִשֶּׁה רֵיחַ • אֵינוֹ מוּסָב אֶלָּא עַל הַמִּנְחָה וְהַשֶּׁמֶן, אֲבָל הַיַּיִן אֵינוֹ אִשָּׁה, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן עַל הָאֵשׁ.

(יא) כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד
אוֹ־לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים:

יא כְּדֵין יִתְעֲבֵד לְתוֹרָא חַד אוֹ לְדִכְרָא חַד אוֹ לְאִמַּר בְּאִמְּרַיָּא אוֹ בְעִזַּיָּא:

רש"י◄ אוֹ לַשֶּׂה וְגוֹ' • בֵּין שֶׁהוּא בַּכְּבָשִׂים, בֵּין שֶׁהוּא בָּעִזִּים. כֶּבֶשׂ וָשֶׂה קְרוּיִם בְּתוֹךְ שְׁנָתָם. אַיִל • בֶּן שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד.

(יב) כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם:

יב כְּמִנְיָנָן דִּי תַעְבְּדוּן כְּדֵין תַּעְבְּדוּן לְחַד כְּמִנְיָנְהוֹן:

רש"י◄ כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ • כְּמִסְפַּר הַבְּהֵמוֹת אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לְקָרְבָּן, כָּכָה תַּעֲשׂוּ נְסָכִים לְכָל אֶחָד מֵהֶם. | כְּמִסְפָּרָם • כְּמִסְפָּרָם שֶׁל בְּהֵמוֹת – מִסְפָּרָם שֶׁל נְסָכִים.

(יג) כָּל־הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֶּׁה
רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:

יג כָּל יַצִּיבָא יַעְבֵּד כְּדֵין יָת אִלֵּין לְקָרְבָּא קֳרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

(יד) וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם
וְעָשָׂה אִשֶּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן
יַעֲשֶׂה:

יד וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא אוֹ דִי בֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן וְיַעְבֵּד קֳרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי תַעְבְּדוּן כֵּן יַעְבֵּד:

(טו) הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה:

טו קְהָלָא קְיָמָא חַד לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר קְיָם עָלָם לְדָרֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן כְּגִיּוֹרָא יְהֵי קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ כָּכֶם כַּגֵּר • כְּמוֹתְכֶם, כֵּן גֵּר. וְכֵן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן עִבְרִית (בראשית יג): "כְּגַן־ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". (מ"א. כב): "כָּמוֹנִי כָמוֹךָ, כְּעַמִּי כְּעַמֶּךָ".

(טז) תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר
אִתְּכֶם: פ

טז אוֹרַיְתָא חֲדָא וְדִינָא חַד יְהֵי לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן:

◆ יום שישי כ"ה סיון ◆

(יז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יז ומַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יח) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה:

יח מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן בְּמֵעֲלְכוֹן לְאַרְעָא דִּי אֲנָא מָעֵל יָתְכוֹן לְתַמָּן:

רש"י ◄ **בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ.** מִשְׁנָה "בִּיאָה" זוֹ מִכָּל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּכֻלָּן נֶאֱמַר: "כִּי־תָבֹאוּ", לְפִיכָךְ כֻּלָּן לְמֵדוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְכֵיוָן שֶׁפֵּרֵט לְךָ הַכָּתוּב בְּאַחַת מֵהֶן, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, אַף כֻּלָּן כֵּן. אֲבָל זוֹ נֶאֱמַר בָּהּ: "בְּבֹאֲכֶם", מִשֶּׁנִּכְנְסוּ בָהּ וְאָכְלוּ מִלַּחְמָהּ, נִתְחַיְּבוּ בְּחַלָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לד עמ' 149)

שֶׁבְּכֻלָּן נֶאֱמַר כִּי תָבֹא, כִּי תָבֹאוּ (רש"י טו, יח) בְּסִפְרֵי נֶאֱמַר "שֶׁבְּכָל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא אוֹמֵר **וְהָיָה** כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ כו'". וּמַשְׁמַע, לִכְאוֹרָה, שֶׁגַּם "וְהָיָה" אֵין פֵּרוּשׁוֹ 'מִיָּד'. וְהוּא שֶׁלֹּא כִּבְסִפְרֵי פָּרָשַׁת רְאֵה: "אֵין וְהָיָה אֶלָּא מִיָּד". וּלְהָעִיר, שֶׁרַשַׁ"י הִשְׁמִיט תֵּבַת "וְהָיָה".

(יט) וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה:

יט ויהֵי בְּמֵיכַלְכוֹן מִלַּחְמָא דְּאַרְעָא תַּפְרְשׁוּן אַפְרְשׁוּתָא קֳדָם יְיָ:

(כ) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ:

כ רֵישׁ אַצְוַתְכוֹן חַלְתָּא תַּפְרְשׁוּן אַפְרְשׁוּתָא כְּמָא דִּי מַפְרְשִׁין מִן אִדְרָא כֵּן תַּפְרְשׁוּן יָתַהּ:

רש"י ◄ **רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם.** כְּשֶׁתָּלוּשׁוּ כְּדֵי עֲרִיסוֹתֵיכֶם שֶׁאַתֶּם רְגִילִין לָלוּשׁ בַּמִּדְבָּר, וְכַמָּה הִיא? (שמות טז): "וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר", "עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת" (וְשִׁעוּרוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה) תָּרִימוּ מֵרֵאשִׁיתָהּ, כְּלוֹמַר, קֹדֶם שֶׁתֹּאכְלוּ מִמֶּנָּה, רֵאשִׁית תִּלָּקַח חַלָּה אַחַת תְּרוּמָה לְשֵׁם ה'. **חַלָּה.** טורטי"ל בְּלַעַ"ז. **כִּתְרוּמַת גֹּרֶן.** שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר, וְלֹא כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר. אֲבָל חֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר לְבַעַל הַבַּיִת — אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, וְלַנַּחְתּוֹם — אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה.

(כא) מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: ס

כא מֵרֵישׁ אַצְוַתְכוֹן תִּתְּנוּן קֳדָם יְיָ אַפְרְשׁוּתָא לְדָרֵיכוֹן:

רש"י ◄ **מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם.** (ספרי) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם" — שׁוֹמֵעַ אֲנִי רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּעִסּוֹת, תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מֵרֵאשִׁית" — מִקְצָתָהּ וְלֹא כֻּלָּהּ. **תִּתְּנוּ לַה' תְּרוּמָה.** (ספרי) לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ שִׁעוּר לְחַלָּה, נֶאֱמַר "תִּתְּנוּ", שֶׁיְּהֵא בָּהּ כְּדֵי נְתִינָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"ח עמ' 183 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה (טו, כא) לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת חַלָּה לְפָרָשַׁת ע"ז, לוֹמַר לְךָ, שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם מִצְוַת חַלָּה כְּאִלּוּ בִּטֵּל ע"ז (ויקרא רבה פט"ו, ו) אָמְרוּ חֲז"ל (שבת לא, א) "אֱמוּנַת זֶה סֵדֶר זְרָעִים", וּפֵרֵשׁ בְּתוֹס' (ד"ה אמונת) "שֶׁמַּאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים וְזוֹרֵעַ". וְהַחִדּוּשׁ בָּזֶה הוּא, דַּהֲרֵי הַמַּשְׁקִיעַ בַּעֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה, עָלוּל לְאָרֶץ מִיָּד וְלֹא נִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשְׂרוֹת וּבִתְרוּמָה אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה: תורה יט

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יח) וְהִשְׁלִים עוֹד תּוֹרַת כֹּהֲנִים וְצִוָּה עַל הַחַלָּה שֶׁלֹּא נָהֲגָה בַּמִּדְבָּר. כִּי הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ שָׁם, כִּי הֵם מְרוּחָם הַגּוֹי וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. וְיֵשׁ עוֹד שִׁנּוּי בְּחַלָּה עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (כתובות כה.), שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בְּחַלָּה כְּשֶׁנִּכְנְסוּ

לַחְשֹׁב, שֶׁגִּדּוּל הַתְּבוּאָה וּרְוָחָיו שֶׁמְּקַבֵּל מֵעֲבוֹדָה זוֹ, הֵם תּוֹצָאָה מִגֹּדֶל יְגִיעָתוֹ וְהַשְׁקָעָתוֹ בְּשָׂדֵהוּ, וְ"כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה" ח"ו.

אַךְ יִשְׂרָאֵל הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ יוֹדֵעַ, שֶׁגִּדּוּל הַתְּבוּאָה וְאִיכוּתָהּ אֵינָם בָּאִים מִ"כֹּחוֹ" שֶׁל הָאָדָם ח"ו, כִּי־אִם הַקָּבָּ"ה הוּא הַ"נּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל", וּ"בְּרַכַת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר". וְלָכֵן זְרִיעָתוֹ אֵינָהּ מִפְּנֵי שֶׁבִּכֹּחַ הַשָּׂדֶה לְהָבִיא לוֹ פַּרְנָסָתוֹ, כִּי־אִם שֶׁ"מַאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים", שֶׁיָּבִיא לוֹ אֶת פַּרְנָסָתוֹ עַל־יְדֵי הַזְּרִיעָה.

וְזֶהוּ תֹּכֶן מִצְוַת חַלָּה, שֶׁהָאָדָם מֵבִין וּמַכִּיר שֶׁלֹּא מִיְּגִיעָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ עָשָׂה אֶת הַחַיִל הַזֶּה, כִּי־אִם הַקָּבָּ"ה לְבַדּוֹ הֵבִיא לוֹ אֶת הַבְּרָכָה, וְאִם כֵּן הֲרֵי אֵין הַתְּבוּאָה וְהָעִסָּה שַׁיָּכִים לוֹ, אֶלָּא לְהַקָּבָּ"ה. וְלָכֵן הוּא נוֹתֵן אֶת "רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם" – "תְּרוּמָה לַה'", כִּי בֶּאֱמֶת שַׁיָּכֶת הָעִסָּה לְהַקָּבָּ"ה.

וְזֶהוּ "כָּל הַמְּקַיֵּם מִצְוַת חַלָּה כְּאִלּוּ בִּטֵּל ע"ז", כִּי בְּקִיּוּם מִצְוַת חַלָּה מַרְאֶה הָאָדָם שֶׁאֵין כֹּחַ וּשְׁלִיטָה לְשׁוּם דָּבָר מִבַּלְעֲדֵי ה', וַאֲפִילּוּ פַּרְנָסָתוֹ אֵינָהּ מַגִּיעָה מֵעַצְמָהּ ע"פ דַּרְכֵי הַטֶּבַע כִּי־אִם מֵהַקָּבָּ"ה לְבַדּוֹ.

(כב) וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה:

כב וַאֲרֵי תִשְׁתְּלוּן וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין דִּי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה:

רש"י ◄ **וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ •** (ספרי) עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיְתָה בִּכְלַל "כָּל הַמִּצְוֹת" שֶׁהַצִּבּוּר מְבִיאִין עֲלֵיהֶם פַּר, וְהֲרֵי הַכָּתוּב מוֹצִיאָהּ כָּאן מִכְּלָלָן, לִדּוֹן בְּפַר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת. **וְכִי תִשְׁגּוּ וְגוֹ' •** (שם) בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - הַכָּתוּב מְדַבֵּר; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה" — מִצְוָה אַחַת שֶׁהִיא כְּכָל הַמִּצְוֹת: מַה הָעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹות, (כריתות ז) פּוֹרֵק עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, אַף מִצְוָה זוֹ פּוֹרֵק בָּהּ עֹל וּמֵפֵר בְּרִית וּמְגַלֶּה פָּנִים, וְאֵיזוֹ? זוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה • (הוריות ח) "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" — מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעְנוּם (תהלים סב): "אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם־זוּ שָׁמָעְתִּי".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כב) **וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה.** הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ סְתוּמָה בְּמִשְׁמָעָה, וְיִטְעוּ בָהּ בַּעֲלֵי הַפְּשָׁט לוֹמַר שֶׁהוּא קָרְבָּן עַל מִי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַה שֶּׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת וְהוּא שׁוֹגֵג. וְדִבְרֵיהֶם דִּבְרֵי רוּחַ, שֶׁאִם כֵּן יִהְיֶה חִיּוּב קָרְבָּן בְּכָל מִצְוֹות עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה כְּשֶׁלֹּא קִיֵּם אֶת כֻּלָּם וְשָׁגַג בְּאַחַת מֵהֶם, וְיִהְיֶה חִיּוּב כָּרֵת בְּכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת כֻּלָּם כְּשֶׁיַּעֲבֹר עַל אַחַת מֵהֶן בְּמֵזִיד, כִּי הַכָּתוּב אוֹמֵר (פסוק כג) **אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אוֹתוֹ אֲלֵיכֶם.** וְעוֹד שֶׁאָמַר כָּאן (פסוק כד) **וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעְשְׂתָה לִשְׁגָגָה,** כִּי שִׁגְגָתָם בְּמַעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ, לֹא שֶׁיָּשְׁבוּ וְלֹא עָשׂוּ, וְכֵן אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה (פסוק ל):

אֲבָל טָעֲמוֹ שֶׁתִּשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם אֲבָל תַּעֲשׂוּ הֶפְכּוֹ. אוֹ יֹאמַר שֶׁתִּשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ מִצְוֹתָיו בְּמָה שֶׁהַזְהִיר אֶתְכֶם שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כִּי הַמְּנִיעוֹת בְּלֹא תַעֲשֶׂה יִקָּרְאוּ מִצְוֹות כְּמוֹ שֶׁאָמַר (ויקרא ד ב) כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה:

וְהִנֵּה חִיּוּב הַקָּרְבָּן הַזֶּה בִּשְׁגִגַת הָעֵדָה מְשֻׁנֶּה מִן הַקָּרְבָּן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא, כִּי שָׁם חִיֵּב לְהָבִיא פַּר לְחַטָּאת (שם פסוק טו) וְכָאן פַּר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת, וְעַל כֵּן הֶצְרְכוּ רַבּוֹתֵינוּ לוֹמַר (הוריות ח.) שֶׁזֶּה הַקָּרְבָּן עַל שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה:

וְלָשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נוֹצִיא אוֹתוֹ מִפְּשׁוּטוֹ וּמִשְׁמָעוֹ, יֹאמַר וְכִי תִשְׁגּוּ מִכָּל הַמִּצְוֹות וְתַעֲבְרוּ עַל כָּל מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם לָכֶם בְּיַד מֹשֶׁה שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ דָּבָר מִכָּל מַה שֶּׁצִּוָּה אֶתְכֶם, תַּקְרִיבוּ הַקָּרְבָּן הַזֶּה, וּלְכָךְ לֹא הִזְכִּיר בְּכָאן כַּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּקָרְבָּנוֹת הַחֵטְא "אַחַת מִכֹּל מִצְוֹת ה'":

וְהִנֵּה זֶה כְּפִי מַשְׁמָעוֹ הוּא קָרְבָּן מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה בְּשׁוֹגֵג, כְּגוֹן הַהוֹלֵךְ וְנִדְבַּק לְאַחַת מִן הָאֻמּוֹת לַעֲשׂוֹת כָּהֶם וְלֹא יִרְצֶה לִהְיוֹת בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל כְּלָל. וְיִהְיֶה כָּל זֶה בְּשׁוֹגֵג, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה בְּיָחִיד תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הָאֻמּוֹת, וּבְקָהָל כְּגוֹן שֶׁיִּחְשְׁבוּ שֶׁכְּבָר עָבַר זְמַן הַתּוֹרָה וְלֹא הָיְתָה לְדוֹרוֹת עוֹלָם. אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ כְּמוּזְכָּר בְּסִפְרִי (שלח קטו) מִפְּנֵי מַה אָמַר הַמָּקוֹם לֹא שֶׁנַּעֲשֶׂה וְנִטַּל שָׂכָר אָנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִין שָׂכָר, כְּעִנְיָן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים וְשׂוֹאֲלִים אֶת יְחֶזְקֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ א) בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לְפָנַי, אָמְרוּ לוֹ רַבֵּנוּ יְחֶזְקֵאל הֲרֵי עֶבֶד שֶׁמָּכְרוֹ רַבּוֹ לֹא יָצָא מֵרְשׁוּתוֹ וכו'. אוֹ שֶׁיִּשְׁכְּחוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּכְבָר אֵרַע לָנוּ כֵּן בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ (כּי) בִּימֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל הָרְשָׁעִים כְּגוֹן יָרָבְעָם שֶׁשָּׁכְחוּ רֹב הָעָם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות לְגַמְרֵי, וְכַאֲשֶׁר בָּא בְּסֵפֶר עֶזְרָא בְּאַנְשֵׁי בֵּית שֵׁנִי:

וְזֶהוּ שִׁמּוּשׁ לָשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁהַשְּׁגָגָה הוֹאֹת הַנִּזְכֶּרֶת כָּאן הִיא בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות בִּכְלָלָן, וְעַל כֵּן יִחֲדוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ מִצְוָה אַחַת שֶׁבִּשְׁגִגָתָהּ יָצָא מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל הַמִּצְוָה בָּהֶם, וְהִיא עֲבוֹדָה זָרָה. וְיִהְיֶה שִׁעוּר הַכָּתוּב, וְכִי תִשְׁגּוּ לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְלֹא תַעֲשׂוּ דָּבָר מִכֹּל מִצְוֹות ה'. כִּי הַמּוֹדֶה בְּאֱלֹהָּ זוּלָתוֹ, כְּבָר הוּא בָּטֵל אֶצְלוֹ כָּל מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד, בֵּין בְּמִצְוֹות עֲשֵׂה בֵּין בְּמִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁאִם יֵשׁ אֱלֹהַּ זוּלָתוֹ, יִרְאָתוֹ וּמִצְוֹתָיו וְכָל הַחִיּוּב בָּהֶם אֵינוֹ כְּלוּם:

וּבָא זֹאת הַפָּרָשָׁה לְהַשְׁלִים בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים דִּין שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי הַסֵּפֶר הַזֶּה יַשְׁלִים דִּינֵי הַקָּרְבָּנוֹת כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בתחלת הספר), וְנִכְנְסָה כָּאן בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מָרוּ דְּבַר הַשֵּׁם וְאָמְרוּ נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה (לעיל יד ד), לִהְיוֹת שָׁם בְּמִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר הָיוּ בָּרִאשׁוֹנָה בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא מִצְוֹות. וְהִנֵּה בָּאָה הַפָּרָשָׁה לְהוֹדִיעָם, כִּי אֲפִלּוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה יְכַפֵּר

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לח עמ' 57)

פּוֹרֵק עֹל, וּמֵפֵר בְּרִית, וּמְגַלֶּה פָּנִים (רש"י טו, כב) **פּוֹרֵק עֹל** – כְּנֶגֶד חֻקִּים, שֶׁהֵם גְּזֵרוֹת הַמֶּלֶךְ, וּמַטְרָתָם קַבָּלַת עֹל. **מֵפֵר בְּרִית** – כְּנֶגֶד עֵדוּת, שֶׁהֵם עֵדוּת וְזִכָּרוֹן לְחַסְדֵי הַמָּקוֹם וְכַדּוֹמֶה, וְהֵם בְּגֶדֶר שְׁמִירַת 'בְּרִית' (בְּרִית הִיא אוֹת וְזִכָּרוֹן בֵּין כּוֹרְתֵי הַבְּרִית). **מְגַלֶּה פָּנִים** – כְּנֶגֶד מִשְׁפָּטִים, שֶׁהֵם מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת, הַיְינוּ הַנְהָגוֹת יְשָׁרוֹת. הָאָדָם מַמְצִיא אוֹפַנִּים וּטְעָמִים חֲדָשִׁים שֶׁעַל־יָדָם הוּא 'מְעַקֵּם' וּמְעַוֵּת אֶת שֵׁכֶל הַתּוֹרָה.

(כג) אֵת֮ כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃

כג יָת כָּל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה מִן יוֹמָא דִּי פַקִּיד יְיָ וּלְהַלָּא לְדָרֵיכוֹן׃

רש"י◄ **אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה וְגוֹ'•** (ספרי) מַגִּיד, שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וּבְכָל מַה שֶׁנִּתְנַבְּאוּ הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְ"מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וָהָלְאָה".

(כד) וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה֒ נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה֒ וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר֙ אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ֙ לַיהוָה֔ וּמִנְחָתוֹ֙ וְנִסְכּ֔וֹ כַּמִּשְׁפָּ֖ט וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽת׃

כד וִיהֵי אִם מֵעֵינֵי כְּנִשְׁתָּא אִתְעֲבֵדַת לְשָׁלוּ וְיַעְבְּדוּן כָּל כְּנִשְׁתָּא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד לַעֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא כְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתֵהּ וְנִסְכֵּהּ כִּדְחָזֵי וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא׃

רש"י◄ **אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה•** (הוריות ה' ב') אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה עֲבֵרָה זוֹ עַל־יְדֵי שׁוֹגֵג, כְּגוֹן שֶׁשָּׁגְגוּ וְהוֹרוּ עַל אַחַת מִן הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לַעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּכָךְ. **לְחַטָּת•** (הוריות יג, זבחים צ') חָסֵר א', שֶׁאֵינוֹ כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת, שֶׁכָּל חַטָּאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַבָּאוֹת עִם עוֹלָה, הַחַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה): "וְאֶת הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עוֹלָה", וְזוֹ עוֹלָה קוֹדֶמֶת לְחַטָּאת.

(כה) וְכִפֶּ֣ר הַכֹּהֵ֗ן עַל־כָּל־עֲדַ֤ת בְּנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וְנִסְלַ֖ח לָהֶ֑ם כִּי־שְׁגָגָ֣ה הִ֗וא וְהֵם֙ הֵבִ֣יאוּ אֶת־קָרְבָּ֔ם אִשֶּׁ֥ה לַיהוָ֖ה וְחַטָּאתָ֑ם לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה עַל־שִׁגְגָתָֽם׃

כה וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן אֲרֵי שָׁלוּתָא הִיא וְאַנּוּן אַיְתִיאוּ יָת קָרְבַּנְהוֹן קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וְחוֹבַתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל שָׁלוּתְהוֹן׃

רש"י◄ **הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַה'•** (ספרי. יבמות ט) זֶה הָאָמוּר בַּפָּרָשָׁה, הוּא פַּר הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִשֶּׁה לַה'". **וְחַטָּאתָם•** זֶה הַשָּׂעִיר.

(כו) וְנִסְלַ֖ח לְכָל־עֲדַ֣ת בְּנֵי֑ יִשְׂרָאֵ֗ל וְלַגֵּ֤ר הַגָּר֙ בְּתוֹכָ֔ם כִּ֥י לְכָל־הָעָ֖ם בִּשְׁגָגָֽה׃ ס

כו וְיִשְׁתְּבֵק לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיהוֹן אֲרֵי לְכָל עַמָּא בְּשָׁלוּתָא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל הַשּׁוֹגְגִים, אֲבָל הָעוֹשִׂים בְּיָד רָמָה יִכָּרֵת אוֹתָם, וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי הַכָּרֵת הַזֶּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (ויקרא יח כט): תורה כג

(כה) וְטַעַם **וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַה'.** עַל פַּר הָעוֹלָה הַנִּזְכָּר, **וְחַטָּאתָם,** עַל שְׂעִיר הַחַטָּאת. וְהִזְכִּיר כֵּן לְגֹדֶל הַחַטָּא שֶׁהוּא בְּכָל מִצְוֹת הַשֵּׁם, לֵאמֹר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהַחַטָּא גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד כֵּיוָן שֶׁהוּא שְׁגָגָה וְהֵם הֵבִיאוּ עָלֶיהָ קָרְבָּנָם עוֹלָה וְחַטָּאת רָאוּי לְכַפֵּר לָהֶם:

וּבְסִפְרִי (שלח קיא) דָּרְשׁוּ הַכָּתוּב לְיִתּוּרוֹ, רַבִּי יַאשִׁיָּה אוֹמֵר כָּל שֵׁבֶט שֶׁעָשָׂה עַל הוֹרָאַת בֵּית דִּינוֹ וְעָשׂוּ שְׁאָר שְׁבָטִים, מִנַּיִן שֶׁהָיוּ מְבִיאִים עַל יָדָם, תַּלְמוּד לוֹמַר **וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַה',** רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר וכו'. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ה' בְּמִדַּת רַחֲמִים, וְלִפְנֵי הַשֵּׁם כְּמוֹ עַל פָּנַי, וַהֲרֵי זוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל הוּא וּבֵית דִּינוֹ. וְהִנֵּה אָמַר כִּי הֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לַשֵּׁם הַמְיֻחָד וְחַטָּאתָם לְפָנַי, וְהִנֵּה הַחֵטְא מְכֻפָּר בְּמִדַּת רַחֲמִים וּבְמִדַּת הַדִּין, וְהִזְכִּיר זֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹות הִזְכִּיר פְּעָמִים רַבּוֹת לִפְנֵי ה', וְזֶה מְבֹאָר: תורה כו

(כו) וְהִזְכִּיר **וְלַגֵּר הַגָּר.** כִּי הַגֵּרִים בַּחֵטְא הַזֶּה מוּכְשָׁלִים תָּמִיד וּמַכְשִׁילִים אֶת יִשְׂרָאֵל: תורה כו

◆ שבת קודש כ"ו סיון ◆

(כז) וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת:

כז וְאִם אֱנַשׁ חַד יֵחוֹב בְּשָׁלוּ וְיִקְרַב עִזָּא בַּת שַׁתַּהּ לְחַטָּאתָא:

רש"י◄ תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה• בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ• שְׁאָר עֲבֵרוֹת - יָחִיד מֵבִיא כִּשְׂבָה אוֹ שְׂעִירָה, וּבְזוֹ קָבַע לָהּ שְׂעִירָה.

(כח) וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָהּ בִּשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ:

כח וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל אֱנַשׁ דְּאִשְׁתְּלִי בְּמֵחֲבֵהּ בְּשָׁלוּ קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ:

(כט) הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה:

כט יַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיהוֹן אוֹרַיְתָא חֲדָא יְהֵי לְכוֹן לְדַיַּעֲבֵד בְּשָׁלוּ:

(ל) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:

ל וֶאֱנַשׁ דְּיַעְבֵּד בְּרִישׁ גְּלִי מִן יַצִּיבָא וּמִן גִּיּוֹרָיָא קֳדָם יְיָ הוּא מַרְגֵּז וְיִשְׁתֵּצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מִגּוֹ עַמַּהּ:

רש"י◄ בְּיָד רָמָה• בְּמֵזִיד. מְגַדֵּף• מְחָרֵף, כְּמוֹ: (יחזקאל ה) "וְהָיִתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה", (ישעיה לו) : "אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר". וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: מִכָּאן לַמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוּא בְּכָרֵת (סנהדרין צ. כריתות ד')◆

(לא) כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ: פ

לא אֲרֵי עַל מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַר וְיָת פִּקּוּדוֹהִי אַשְׁגִּי אִשְׁתֵּצָאָה תִּשְׁתֵּצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא חוֹבַהּ בַּהּ:

רש"י◄ דְּבַר־ה'• (סנהדרין צט) אַזְהָרַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְהַשְּׁאָר — מִפִּי מֹשֶׁה. עֲוֹנָהּ בָּהּ• בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ, שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה.

(לב) וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:

לב וַהֲווֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁכָּחוּ גַּבְרָא כַּד מְגַבַּב אָעִין בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא:

רש"י◄ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ• (ספרי) בִּגְנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ אֶלָּא שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, וּבַשְּׁנִיָּה בָּא זֶה וְחִלְּלָהּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לא) וְטַעַם **עֲוֹנָהּ בָּהּ.** בִּזְמַן שֶׁעֲוֹנָהּ בָּהּ וְלֹא בִּזְמַן שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (שבועות יג.). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הוּא כְּמוֹ דְּמֵיהֶם בָּם (ויקרא כ כז), חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ (שם פסוק כ), עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא (שם פסוק יז): **וְרָאִיתִי** בְּפִרְקֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ מֵהוּ **עֲוֹנָהּ בָּהּ,** מְלַמֵּד שֶׁהַנֶּפֶשׁ נִכְרְתָה וַעֲוֹנָהּ עִמָּהּ, כְּלוֹמַר שֶׁהָעָוֹן דָּבֵק בָּהּ אַחֲרֵי הִכָּרֵת לִהְיוֹת נִדּוֹנִית בְּיִסּוּרִין לְעוֹלָם, כְּעִנְיַן כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה (ישעיה סו כד): תורה לב (לב) וְלַפָּרָשָׁה הַזֹּאת סָמַךְ אַחֲרֶיהָ עִנְיַן הַמְקוֹשֵׁשׁ, כִּי הָיָה בִּזְמַן הַזֶּה אַחַר מַעֲשֵׂה הַמְרַגְּלִים עַל דֶּרֶךְ הַפְּשַׁט. וְזֶה טַעַם **וַיִּהְיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר,** כִּי בְּהִתְאַחֵר שָׁם הָעָם בַּגְּזֵרָה הַנִּזְכֶּרֶת הָיָה הַמְאֹרָע הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן (בפסוק לח) צִוָּה בְּמִצְוַת צִיצִית, שֶׁיִּזְכְּרוּ בוֹ הַמִּצְוֹות כֻּלָּן וְלֹא יִשְׁכְּחוּ אֶת הַשַּׁבָּת אוֹ זוּלָתָהּ מִן הַמִּצְוֹות:

וְטַעַם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה שֶׁיִּהְיֶה בַּצִּיצִית לְכָל הַמִּצְוֹות, כָּתַב רַשִּׁ"י מִפְּנֵי הַמִּנְיָן שֶׁל צִיצִית בְּגִימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת,

~ **נקודות משיחות קודש** ~ – מתוך 'לקראת שבת'

הַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר

וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: (טו, לב) מַעֲשֶׂה הַמְּקוֹשֵׁשׁ הָיָה כוּ' מִיַּד אַחַר מַעֲשֶׂה מְרַגְּלִים, דְּאָמַר בַּמִּדְרָשׁ דִּלְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוֵּן, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ מִמַּעֲשֵׂה מְרַגְּלִים, שׁוּב אֵין מְחַיְּבִין בְּמִצְוֹת. עָמַד וְחִלֵּל שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג וְיִרְאוּ אֲחֵרִים (תוד"ה אפילו, בבא בתרא קיט, ב)

יֵשׁ לְעַיֵּן, מַהוּ הַטַּעַם לְזֶה שֶׁחָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִשּׁוּם שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ, אֵינָם מְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת, דְּמַדּוּעַ יִפָּטְרוּ מֵחִיּוּב הַמִּצְוֹת בִּשְׁבִיל זֶה?

וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּסה"ק (ראה לקו"ת ריש פרשתנו, ועוד) שֶׁהַטַּעַם לְזֶה שֶׁרָצוּ הַמְרַגְּלִים לִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר הוּא כִּי עִקַּר עִסְקָם בַּמִּדְבָּר הָיָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּכְמַחֲזָ"ל (מכילתא בשלח טז, ז) לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לִדְרוֹשׁ אֶלָּא לְאוֹכְלֵי הַמָּן, דְּעִקַּר לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִקַּר הֲעֲבוֹדָה הִיא בְּמַעֲשֶׂה - מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ" וְגוֹ'.

וְעַל־פִּי־זֶה חָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל דְּמִכֵּיוָן שֶׁ"נִּגְזַר עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ", הֲרֵי זֶה סִימָן שֶׁ"אֵין מְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת", שֶׁהִיא עֲבוֹדַת "אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" כַּנַּ"ל.

וְעַל זֶה בָּא סִפּוּר הַמְּקוֹשֵׁשׁ לְהוֹרוֹת, דְּאַף שֶׁ"לְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוֵּן", וּמַחְשַׁבְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ הָיוּ שְׁלֵמִים עִם הַקָּבָּ"ה וְתוֹרָתוֹ, מִכָּל־מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁלְּפֹעַל חִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת בְּמַעֲשֶׂה, נִתְחַיֵּב סְקִילָה. וְהוּא הַדָּבָר בְּנוֹגֵעַ לְאַלּוּ שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בַּ"מִּדְבָּר", דְּאַף שֶׁרֹב עִסּוּקָם הָיָה בַּתּוֹרָה וּבַהֲבָנַת הַשֵּׂכֶל, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הֵם "מְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת", וְעִקַּר עִנְיַן הַמִּצְוָה - צִוָּתָא וְחִבּוּר עִם הַקָּבָּ"ה הוּא עַל־יְדֵי **מַעֲשֶׂה** הַמִּצְוָה.

(לג) **וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה:**

לג וְקָרִיבוּ יָתֵהּ דְּאַשְׁכָּחוּ יָתֵהּ כַּד מְגַבֵּב אָעִין לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא:

רש"י◄ **הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ •** (ספרי. סנהדרין מ"א) שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְלֹא הִנִּיחַ מִלְּקוֹשֵׁשׁ, אַף שֶׁמְּצָאוּהוּ וְהִתְרוּ בּוֹ.

(לד) **וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: ס**

לד וְאַסְּרוּ יָתֵהּ בְּבֵית מַטְרָא אֲרֵי לָא אִתְפְּרַשׁ לְהוֹן מָה דְּיַעְבְּדוּן לֵהּ:

רש"י◄ **כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ •** (ספרי. סנהדרין עח) לֹא הָיוּ יוֹדְעִים בְּאֵיזוֹ מִיתָה יָמוּת, אֲבָל יוֹדְעִים הָיוּ שֶׁהַמְּחַלֵּל שַׁבָּת בְּמִיתָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת קרח, מברכים החודש תמוז, ה'תשכ"ז)

לֹא מָצִינוּ בְּעוֹנְשֵׁי הַתּוֹרָה עִנְיָן שֶׁל מַאֲסָר [וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וַיַּנִּיחוּהוּ בְּמִשְׁמָר", הֲרֵי זֶה רַק עַד שֶׁיִּתְבָּרֵר דִּינוֹ, וְלֹא בְּתוֹר עוֹנֶשׁ] - כִּי גַּם עוֹנְשֵׁי הַתּוֹרָה הֵם עִנְיָן שֶׁל חֶסֶד (כְּשֵׁם שֶׁהַתּוֹרָה הִיא תּוֹרַת חֶסֶד), בִּשְׁבִיל הַתִּיקּוּן כוּ', וְכֵיוָן שֶׁבְּמַאֲסָר לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הֲלִיכָה, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַמְּכָנָן, לָכֵן לֹא נִמְצָא בַּתּוֹרָה עוֹנֶשׁ שֶׁל מַאֲסָר.

(לה) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:**

לה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל גַּבְרָא מְרַגַּם יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא כָּל כְּנִשְׁתָּא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא:

רש"י◄ **רָגוֹם •** עָשֹׂה פשנ"ט בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "הָלוֹךְ" אלנ"ט, וְכֵן: "זָכוֹר" וְ"שָׁמוֹר".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּשְׁמוֹנָה חוּטִין וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים הֲרֵי תרי"ג. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁהַצִּיצִת בַּתּוֹרָה חָסֵר יו"ד וְאֵין מִנְיָנָם אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים. וְעוֹד, שֶׁהַחוּטִין לְדַעַת בֵּית הִלֵּל אֵינָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה (מנחות מא:), וְהַקְּשָׁרִים מִן הַתּוֹרָה אֵינָם אֶלָּא שְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם לט.) שְׁמַע מִינָּהּ קָשֶׁר הָעֶלְיוֹן דְּאוֹרַיְתָא דְּאִי סְלָקָא דַעְתָּךְ לַאו דְּאוֹרַיְתָא כִּלְאַיִם בְּצִיצִית דְּשָׁרָא רַחֲמָנָא לְמָה לִי הָא קַיְמָא לָן הַתּוֹכֵף תְּכֵיפָה אַחַת אֵינוֹ חִבּוּר:

אֲבָל הַזִּכָּרוֹן הוּא בְּחוּט הַתְּכֵלֶת, שֶׁרוֹמֵז לְמִדָּה הַכּוֹלֶלֶת הַכֹּל שֶׁהִיא בַּכֹּל וְהִיא תַּכְלִית הַכֹּל. וְלָכֵן אָמַר **וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל,** שֶׁהִיא מִצְוֹת הַשֵּׁם. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (שם מג:) מִפְּנֵי שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמָה לַיָּם וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד וכו', וְהַדִּמְיוֹן בַּשֵּׁם גַּם הַגְּוָן תַּכְלִית הַמַּרְאוֹת, כִּי בְּרַחוּקָם יֵרָאוּ כֻּלָּם כַּגְּוָן הַהוּא, וּלְפִיכַת נִקְרָא תְּכֵלֶת: תורה לג

(לו) וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

לו וְאַפִּיקוּ יָתֵהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגָמוּ יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא וּמִית כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

רש"י◄ וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ • מִכָּאן, שֶׁבֵּית הַסְּקִילָה חוּץ וְרָחוֹק מִבֵּית־דִּין (סנהדרין מב)◆.

(לז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

לז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר:

(לח) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת:

לח מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן וַיַּעְבְּדוּן לְהוֹן כְּרוּסְפְּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל כְּרוּסְפְּדָא דְּכַנְפָא חוּטָא דִּתְכֵלְתָּא:

רש"י◄ וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת • עַל שֵׁם הַפִּתְילִים הַתְּלוּיִים בָּהּ, כְּמוֹ (יחזקאל ח): "וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי". דָּבָר אַחֵר: "צִיצִת" — עַל שֵׁם "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ", כְּמוֹ (שיר ב): "מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים". תְּכֵלֶת • (מנחות מד) צֶבַע יָרֹק שֶׁל חִלָּזוֹן◆.

(לט) וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:

לט וִיהוֹן לְכוֹן לִכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוּן יָתֵהּ וְתִדְכְּרוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תִטְעוּן בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן וּבָתַר חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דִּי אַתּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י◄ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת ה' • שֶׁמִּנְיַן גִּימַטְרִיָּא שֶׁל "צִיצִית" — שֵׁשׁ מֵאוֹת, וּשְׁמוֹנָה חוּטִים וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים הֲרֵי תרי"ג. וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם • כְּמוֹ "מִתּוּר הָאָרֶץ". הַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵם מְרַגְּלִים לַגּוּף, וּמְסַרְסְרִים לוֹ אֶת הָעֲבֵרוֹת: הָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד, וְהַגּוּף עוֹשֶׂה אֶת הָעֲבֵרוֹת◆.

(מ) לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:

מ בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַי וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 98)

לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי (טו, מ) הַמְפָרְשִׁים הִקְשׁוּ, מַה מּוֹסִיף פָּסוּק זֶה עַל הַפָּסוּק הַקּוֹדֵם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם נֶאֱמַר רַק שֶׁמִּצְוַת צִיצִית מְבִיאָה **לְאַחַר מִכֵּן** לִרְאִיָּה, הַמְּבִיאָה לִידֵי זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת וַעֲשִׂיָּתָן. וְאִלּוּ הַפָּסוּק שֶׁלָּנוּ, שֶׁבּוֹ לֹא נֶאֱמַר רְאִיָּה, מְחַדֵּשׁ שֶׁמִּצְוָה זוֹ שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, וּכְפִי שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י בַּפָּסוּק הַבָּא.

(מא) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

מא אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֵאלָהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: פ פ פ

רש"י◄ אֲנִי ה' • (ספרי) נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר. אֱלֹהֵיכֶם • נֶאֱמָן לְהִפָּרַע. אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם • (ספרי) עַל־מְנָת־כֵּן פָּדִיתִי אֶתְכֶם שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹתַי. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם • (ספרי) עוֹד לָמָּה נֶאֱמַר? כְּדֵי שֶׁלֹּא

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לט) וְאָמַר **וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם.** לְהַזְהִיר מִמֶּנָּה שֶׁלֹּא יִטְעוּ בָהּ. וְזֶה הוּא שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ספרי שלח קטו) **אַחֲרֵי לְבַבְכֶם,** זוֹ הָאֶפִּיקוֹרְסוּת, **אֲשֶׁר אַתֶּם זוֹנִים,** זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵרוּ מִן הַתְּכֵלֶת בְּאֶפִּיקוֹרְסוּת אוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל יִהְיֶה לָכֶם הַכֹּל לְצִיצִית **וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם.** וְאָמְרוּ **וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם** זוֹ זְנוּת, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם ה' (ירמיה כט כג), וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. וּבְמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה בַּפָּסוּק וְיִתְּרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא (קהלת ה ח), וּמַאי נִיהוּ אֶרֶץ דְּנָחְצְבָה מִמֶּנּוּ שָׁמַיִם, וְהוּא כִּסְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִיא אֶבֶן יָקָרָה, וְהִיא יַם הַחָכְמָה וּכְנֶגְדָּהּ תְּכֵלֶת בְּטַלִּית צִיצִית, דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר מַה נִּשְׁתַּנְּה תְּכֵלֶת וכו': תורה מ

יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: מִפְּנֵי מָה אָמַר הַמָּקוֹם? לֹא שֶׁנַּעֲשָׂה וְנִטֵּל שָׂכָר? אָנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִים שָׂכָר!" — (שבת פ"ח) עַל כָּרְחֲכֶם אֲנִי מַלְכְּכֶם". וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כ): "אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ' אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם". דָּבָר אַחֵר: לָמָּה נֶאֱמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם? אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְשֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, אֲנִי הוּא עָתִיד לְהַבְחִין וּלְהִפָּרַע מִן הַתּוֹלֶה קָלָא אִילָן בְּבִגְדוֹ, וְאוֹמֵר תְּכֵלֶת הוּא (ב"מ ס"א). וּמִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן הֶעְתַּקְתִּי: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ לְפָרָשַׁת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים? (חולין ה) לוֹמַר, שֶׁהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת כְּאִילוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּכָל הַמִּצְוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט): "וְעַל הַר־סִינַי יָרַדְתָּ [וַתִּתֵּן לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת]. וְאֶת שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם". וְאַף פָּרָשַׁת צִיצִית, לְכָךְ נִסְמְכָה לְאֵלּוּ, לְפִי שֶׁאַף הִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי":

רש"י◄ **(לח) עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם • כְּנֶגֶד** (שמות יט) "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים". עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת, וְלֹא בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ, וְלֹא בַּעֲלַת חָמֵשׁ (זבחים י"ח ב) - (ר"ל שאין עושין ה' ציצית לחמש כנפות אלא ד' בד' כנפות המרוחקות ועיין בטור או"ח סי' י') **כְּנֶגֶד** אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְרַיִם (שמות ו): "וְהוֹצֵאתִי", "וְהִצַּלְתִּי", "וְגָאַלְתִּי", "וְלָקַחְתִּי". **פְּתִיל תְּכֵלֶת • כְּנֶגֶד** (ספרי) עַל שֵׁם שִׁכּוּל בְּכוֹרוֹת. תַּרְגּוּם שֶׁל שִׁכּוּל: "תִּכְלָא", וּמִכָּתָם הָיְתָה בַּלַּיְלָה, וְכֵן צֶבַע הַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לָרָקִיעַ הַמַּשְׁחִיר לְעֵת עֶרֶב. וּשְׁמוֹנָה חוּטִים שֶׁבָּהּ — כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁשָּׁהוּ יִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁאָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש יט עמ' שדמ)

וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם (טו, לט)

מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּעֵינָיו בָּאוֹפֶן הָאָסוּר, הֵפֶךְ הַתַּכְלִית שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִבְרְאוּ הָעֵינַיִם – הֲרֵי הוּא 'סוּמָא' לְפִי שָׁעָה, וְעוֹד גָּרוּעַ מִכָּךְ. וַהֲרֵי אָמְרוּ רַז"ל: "סוּמָא חָשׁוּב כְּמֵת".

קי"ט פסוקים, פל"ט סימן. חסלת פרשת שלח

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רכה - רכז

המשך ביאור למס' יבמות ליום חמישי עמ' ב

1 וצדדי הספק, האם יֵשׁ מֵיאוּן לְאַחַר מִיתָה בְּמָקוֹם מִצְוָה, כלומר
2 האם יש להתיר לקטנה למאן אחר מיתת בעלה כדי להפקיע
3 ממנה איסור שניה על מנת לקיים מצות יבום, אוֹ לֹא. שָׁכְרוּ שְׁנֵי
4 בְּנֵי אָדָם בְּאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא בְּבֵית
5 הָאֲסוּרִין וְאָסַר, וכן שאלו אֶת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה בִּנְצִיבִּין, וְאָסַר.
6 נמצא שלדעת רב, התנאים [רבי עקיבא ורבי יהודה בן בתירה]
7 סוברים שמיאון בבעל השני אינו מבטל גט של בעלה הראשון,
8 ואילו רבי ישמעאל ברבי יוסי סבר שכלל לא נשאלו שאלה זו, לפי
9 שפשוט שמיאון בבעל זה מבטל גט של בעלה הקודם. מעתה שני
10 התנאים ששנו את משנתנו, הם רבי ישמעאל ברבי יוסי ששנה את
11 הרישא, ורב ששנה את הסיפא.
12 הגמרא דנה בשיטת רב שמיאון בבעל זה אינו מבטל גט של בעל
13 קודם: אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן, וּמוֹדֶה רַב שֶׁמּוּתֶּרֶת לְאָחִיו שֶׁל זֶה
14 שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו. כלומר, אף שלבעל הראשון שנתן גט אסור
15 להחזירה אף אם מיאנה בבעל שנישאה לו לאחריו, מכל מקום
16 לאחיו של הבעל הראשון מודה רב שמותר לו להינשא לה, ואינה
17 נחשבת לגרושת אחיו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שכך הדין שלאחיו
18 היא מותרת, שהרי דווקא הוּא נִיהוּ – הוא זה דְּמַכֶּרֶת הקטנה
19 בְּרִמְיוֹזוֹתָיו וּקְרִיצוֹתָיו, וחששו חכמים שהוא יפתה אותה למאן
20 בבעלה השני כדי שתחזור אליו, ולכן אסרו לו להחזירה, אֲבָל
21 אָחִיו שהיא אינה מכרת רמיזותיו וקריצותיו, לֹא קיים החשש
22 שיפתה אותה למאן בבעלה כדי שישאנה, ופשוט שעל ידי המיאון
23 אינה עוד גרושת אחיו. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר
24 לִיגְזַר הַאי – שיש לגזור ולאסור באחי המגרש אָמוּ הַאי – משום
25 המגרש עצמו, שאם נתיר לאחיו יטעו להתיר גם לבעלה שיוכל
26 להחזירה, קָא מַשְׁמַע לָן רבי יצחק שלא גזרו כן ומותרת לינשא
27 לאחיו.
28 יש ששנו את דברי רב יצחק בר אשיאן באופן שונה: וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי
29 – ויש אומרים שכך אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן, כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לוֹ,
30 כָּךְ אֲסוּרָה לְאָחִין. מקשה הגמרא: וְהָא אֵינָהּ מַכֶּרֶת בִּקְרִיצוֹתֵיהֶם
31 וּרְמִיזוֹתֵיהֶם של האחים ואם כן לא קיים לגבם החשש שיפתו אותה
32 למאן בבעלה. מתרצת הגמרא: גְּזִירָה אָחִיו אָמוּ הוּא – חכמים
33 חששו שאם נתיר לאחים לשאת אותה יטעו להתיר גם לבעלה
34 שגירשה, ולכן אסרו אותה גם לאחים.

משנה

35 משנתנו דנה ביבום אשה [גדולה או קטנה] שהיתה גרושת אחיו
36 בנישואים ראשונים: הַמְגָרֵשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְהֶחֱזִירָהּ ומת בלא בנים
37 מוּתֶּרֶת לַיָּבָם, ולא אומרים שמאחר שהתגרשה מאחיו בנישואיה
38 הראשונים איתו, יש לאוסרה על היבם מדין גרושת אחיו.
39

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ' סיון מפרק צז עד סוף פרק קג	**יום רביעי - כ"ג סיון** מפרק קח עד סוף פרק קיב
יום שני - כ"א סיון מפרק קד עד סוף פרק קה	**יום חמישי - כ"ד סיון** מפרק קיג עד סוף פרק קיח
יום שלישי - כ"ב סיון מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום שישי - כ"ה סיון** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
שבת קודש - כ"ו סיון פרק כ פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 162, פרק ז. ובזה... עד עמ' פב, עליו כלל.

פֶּרֶק ז. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שמשמעות ציווי התורה את ענין היחוד, להאמין ולדעת שהקב"ה יחיד, ואשר "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" – איננה למנוע את הטעות של א־ל נוסף, אלא שמבלעדי הקב"ה אין שום דבר נוסף, שכן כל הנבראים בטלים במציאות ומיוחדים בו יתברך; אלא שהצמצום וההסתר מסתירים על החיות האלקית, המהווה את הנברא תמיד מ"אין" ל"יש", שלא תיראה ולא תהיה גלויה בנברא – ולכן מרגיש הנברא את עצמו ל"מציאות"; ברם, ההסתר הוא רק לגבי הנברא בלבד, ואילו לגבי הקב"ה, אין בהסתר משום הסתר, שכן הוי' ואלקים הם "כולא חד", הם שניהם דבר אחד, וההסתר שמצד שם אלקים אינו מכסה על שם הוי'. בפרק זה, פרק ז', יסביר רבנו הזקן, שעל פי מה שהוסבר לעיל, יובן מה שכתוב בזהר הקדוש, ש"שמע ישראל" הוא "יחודא עילאה" – האופן הנעלה יותר של יחוד, ו"ברוך שם כבוד מלכותו" הוא "יחודא תתאה" – האופן הנמוך יותר של יחוד. שכן, אם נלמד באופן פשוט, שהכוונה ב"יחוד" הוא רק יחודו של הקב"ה שהוא א־ל אחד, – איך מתאים לומר שיש אופן נעלה יותר של יחוד ואופן נמוך יותר של יחוד? אך, לפי המבואר כאן, שמשמעות היחוד היא יחודו של הקב"ה במובן זה, שכל הנבראים בטלים ומיוחדים בו יתברך – כאן שייך כבר לומר אופן נעלה יותר של יחוד ואופן נמוך יותר של יחוד. שכן, הכוח האלקי המהווה את הנבראים שיהיו מציאות יש, שהוא הדיבור שלמעלה, בחינת המלכות, בשעה שכוח זה נמצא עדיין במקורו (כמו למשל באדם, כשאותיות דיבורו כלולות עדיין במחשבה שבמוח ובמדות שבלב, המביאות לאחר מכן לדבר את הדיבור (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל ח"א פ"כ – כא") כך למעלה, כשהדיבור שלמעלה (בחינת המלכות) עומד עדיין בהתכללות במדות שלמעלה) הרי במדות שלמעלה שהן למעלה מלהיות מקור לעולמות ונבראים המוגבלים במקום וזמן, שהרי המדות שלמעלה הן "אין־סוף" (בלתי מוגבלות) ולמעלה מהגבלות המקום והזמן, הרי הנבראים כפי שהם במקורם, מורגש בהם אופן היחוד עם הקב"ה הנעלה יותר, שהם בטלים במציאות במקורם, כשם שאור השמש בטל במציאות בהיותו במקורו, בשמש. ואילו, בשעה שהכוח האלקי המהווה את הנבראים (הדיבור שלמעלה, בחינת המלכות) בא אחרי צמצומים במדריגה של להיות מקור לנבראים, לגבי מדריגה זו של הכוח האלקי, אי אפשר כבר לומר שהנבראים בטלים במציאות והם אין ואפס, שכן, כיוון שהוא נעשה מקור בפועל לנבראים, הרי שהנבראים תופסים מקום במדריגה זו. במדריגה זו, למרות שגם שם נמשך "אין־סוף" והיא מתאחדת עם הכוח האלקי (מדריגת הדיבור שלמעלה), בכל זאת, היחוד המורגש במדריגה זו, הוא רק "יחודא תתאה", האופן הנמוך יותר של יחוד, שהנבראים הם מציאות מה, ואמנם מציאות זו בטלה לאלקות, אבל לא במדה כזו שמציאותה תתבטל לגמרי.

שער היחוד והאמונה

פרק ז ובזה יובן מ"ש בזהר הקדוש דפסוק שמע ישראל הוא יחודא עילאה וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא יחודא תתאה כי ועד הוא אחד בחלופי אתוון כי הנה סיבת וטעם הצמצום וההסתר הזה שהסתיר והעלים הקדוש ברוך הוא את החיות של העולם כדי שיהיה העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו הנה הוא ידוע לכל כי תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך דאין מלך בלא עם פי' עם מלשון עוממות שהם דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה עליהם וכן אפילו על

ובזה – במה שדובר לעיל, **יובן מה שכתוב בזהר הקדוש, דפסוק "שמע ישראל"** – עד "ה' אחד", **הוא "יחודא עלאה"**, – האופן הנעלה יותר באחדות ה', **ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" - הוא "יחודא תתאה"**, – האופן הנמוך יותר באחדות ה'. איזו שייכות יש ל"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" לענין היחוד? – **כי "ועד" הוא "אחד" בחלופי אתון**[1]. – כי[2] המלה "ועד" היא "אחד" בחילופי אותיות. האות "א" מ"אחד" מוחלפת באות "ו" של "ועד" – בהתאם לשייכות שיש לאותיות "אהו" (אותיות המשך – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א) ביניהן; והאות "ח" מ"אחד" מוחלפת באות "ע" של "ועד" – שכן שתיהן הן מהאותיות "אהח"ע", שה"מוצא" שלהן אחד; והאות "ד" רבתי מ"אחד" נעשית ה"ד" מ"ועד". **כי הִנֵּה, סִבַּת וְטַעַם הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר הַזֶּה, שֶׁהִסְתִּיר וְהֶעְלִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַחַיּוּת שֶׁל הָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹלָם נִרְאֶה דָּבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ** – כלומר, מדוע, אכן, על העולם להיראות כ"יש" וכדבר בפני עצמו? מה היה חסר, אם העולם היה נראה כפי שהוא באמת, שהוא בטל במציאות למקורו? – הסיבה לכך וטעמו של דבר הוא, **הִנֵּה הוּא יָדוּעַ לַכֹּל, כִּי תַּכְלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָם הוּא בִּשְׁבִיל הִתְגַּלּוּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – שיהיה גלוי שהקב"ה הוא המלך, **דְּ"אֵין מֶלֶךְ** – לא שייך ענין המלוכה, **בְּלֹא עָם"**, – שעליהם ימלוך המלך, **פֵּרוּשׁ "עָם" מִלְּשׁוֹן "עוֹמְמוּת"**, – כמו "גחלים עוממות", גחלים כבויים בהם לא נראית האש; כך גם ביחס למלך, שהכוונה ב"עם" היא, אלה שלא נראה בהם הקשר עם המלך, **שֶׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים וְזָרִים וּרְחוֹקִים מִמַּעֲלַת הַמֶּלֶךְ**, – ודוקא עליהם בא ענין המלוכה, מצד התבטלותם אל המלך. **כִּי אִלּוּ אֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ** – למלך, **בָּנִים רַבִּים מְאֹד - לֹא שַׁיָּךְ שֵׁם "מְלוּכָה" עֲלֵיהֶם**, – שכן, בנים הם חלק מהמלך עצמו – "ברא כרעא דאבוה" – ולכן לא שייך

---

1. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בקובץ ליובאוויטש נדפס מכתבי ע"ד חילוף זה" - ב"קובץ ליובאוויטש" ("תשובות וביאורים" (ברוקלין, תשל"ד) סי"ד (ע' 62)) נדפס מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות חילוף "ועד" ב"אחד". 2. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כמ"ש בזח"ב קלה, א".

עליהם ענין המלוכה, אלא דוקא על רחוקים וזרים; **וְכֵן** – לא שייך ענין המלוכה, **אֲפִלּוּ עַל שָׂרִים לְבַדָּם,** – למרות שאין השרים חלק מהמלך עצמו, הם זרים, אך כיוון שיש להם יחס, כשרים, למעלתו של המלך, גם עליהם לא שייך ענין המלוכה. רַק "בְּרֹב עָם" - **דַּוְקָא** - "הַדְרַת מֶלֶךְ". – שכן, על "רוב עם" דוקא שייך ענין המלוכה; בדוגמה זו הדבר למעלה, שתכלית התגלות המלוכה שלמעלה היא על הנבראים התחתונים דוקא, אלה הנראים כדבר נפרד בפני עצמו מאלקות, ולא נראה איך הם בטלים לאלקות – עליהם בא ענין המלוכה, שהם יהיו נכנעים ובטלים להקב"ה. **וְשֵׁם הַמּוֹרֶה עַל מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא שֵׁם אֲדֹנוּת, כִּי** – ענין המלוכה הוא מה שהוא **אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. וְנִמְצָא, כִּי מִדָּה זוֹ** – מדת המלכות, **וְשֵׁם זֶה** – השם של אדנות המורה על מלוכה, **הֵן הַמְּהַוִּין וּמְקַיְּמִין הָעוֹלָם, לִהְיוֹת עוֹלָם כְּמוֹת שֶׁהוּא עַכְשָׁו, יֵשׁ גָּמוּר וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֵינוֹ בָּטֵל בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ, כִּי בְּהִסְתַּלְּקוּת מִדָּה זוֹ וְשֵׁם זֶה חַס־וְשָׁלוֹם** – מהעולם, **הָיָה הָעוֹלָם חוֹזֵר לִמְקוֹרוֹ בִּדְבַר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, וּבָטֵל שָׁם בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ, וְלֹא הָיָה שֵׁם** – ההגדרה של "עוֹלָם" – חל, **עָלָיו כְּלָל.** – שכן, "עולם" הוא ענין של מציאות והגבלה. ושם, במקורו, לא היה "מציאות" ולא היו לו ההגבלות של עולם.

שער היחוד והאמונה

שרים לבדם רק ברוב עם דווקא הדרת מלך ושם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות כי הוא אדון כל הארץ ונמצא כי מדה זו ושם זה הן המהוין ומקיימין העולם להיות עולם כמות שהוא עכשיו יש גמור ודבר נפרד בפני עצמו ואינו בטל במציאות ממש כי בהסתלקות מדה זו ושם זה ח"ו היה העולם חוזר למקורו בדבר ה' ורוח פיו ית' ובטל שם במציאות ממש ולא היה שם עולם עליו כלל

יום שני כ"א סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פב, והנה גדר ובחי'... עד עמ' פב, ולד' סטרין.

וְהִנֵּה, גֶּדֶר וּבְחִינַת שֵׁם "עוֹלָם" נוֹפֵל עַל – דבר שהוא **בְּחִינַת מָקוֹם וּבְחִינַת זְמַן דַּוְקָא. בְּחִינַת מָקוֹם - הוּא: מִזְרָח וּמַעֲרָב, צָפוֹן, דָּרוֹם, מַעֲלָה וּמַטָּה.** – אלה הם שש הקצוות המגדירות ענין המקום, **בְּחִינַת זְמַן** - הנבראים המוגבלים ומחולקים בהגדרות של מקום וזמן, נופל השם "עולם". **וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינוֹת אֵלּוּ** – של מקום וזמן, **אֵין לָהֶן שַׁיָּכוּת בַּמִּדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, הָעֶלְיוֹנוֹת,** – בעולם ה"אצילות". כי המדות הן "אין־סוף", כמוזכר לעיל, שמדת החסד היא חסד בבחינה של "אין־סוף", וכך שאר המדות – הרי שלא שייך בהן כלל ההגבלות של מקום או זמן, כיוון שהן "אין־סוף" ולמעלה מכל הגבלה, **כִּי־אִם בְּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַדָּהּ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מֶלֶךְ לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ וּלְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית,** – שהקב"ה הוא מלך על הנבראים העליונים ביותר ועל הנבראים התחתונים ביותר – הרי שנאמר כאן גדר מסויים של מקום, התחלקות של מקום מעלה ומטה וד' רוחות, **וְכֵן** – שייך לומר שהוא מלך לְד' סִטְרִין, – על ארבעה צדדים של העולם. כלומר, ההתחלקות של מקום מעלה ומטה וד' רוחות, **וְכֵן** – שייך ענין המלכות שלמעלה, **בִּבְחִינַת זְמַן** - "ה' מֶלֶךְ, – בהווה, ה' מָלָךְ, – בעבר, ה' יִמְלֹךְ"[3]. – בעתיד, הרי שלבחינת מלכות שייכות לענין הזמן. **וְנִמְצָא, שֶׁחִיּוּת הַמָּקוֹם וְכֵן חִיּוּת הַזְּמַן, וְהִתְהַוּוּתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְקִיּוּמָם כָּל זְמַן קִיּוּמָם, הוּא מִמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְשֵׁם אֲדֹנוּת בָּרוּךְ־הוּא.** – שהרי רק למדת המלכות ושם אדנות יש קשר למקום וזמן, כאמור. **וּלְפִי שֶׁמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מְיֻחֶדֶת בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, לְהִלָּן, הִלְכָּךְ** – לכן, **גַּם בְּחִינַת הַמָּקוֹם וְהַזְּמַן** – המתהווים ממדת

שער היחוד והאמונה

והנה גדר ובחי' שם עולם נופל על בחי' מקום ובחי' זמן דוקא בחי' מקום הוא מזרח ומערב צפון דרום מעלה ומטה בחי' זמן עבר הוה ועתיד. והנה כל בחי' אלו אין להן שייכות במדות הקדושות העליונות כי אם במדת מלכותו ית' לבדה שייך לומר שהוא ית' מלך למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית וכן לד' סטרין וכן בבחי' זמן ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך ונמצא שחיות המקום וכן חיות הזמן והתהוותם מאין ליש וקיומם כל זמן קיומם הוא ממדת מלכותו ית' ושם אדנות ב"ה ולפי שמדת מלכותו ית' מיוחדת במהותו ועצמותו ית' בתכלית היחוד כמו שיתבאר הלכך גם בחי' המקום

---

3. נוסח התפילה.

המלכות, **בְּטֵלִים בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּבִטּוּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ.** – מדובר כאן כאשר מקור העולמות (זמן ומקום) "עומד" בבחינת המלכות כפי שהיא מאוחדת במהותו ועצמותו יתברך בתכלית היחוד, לפני שהיא באה, על־ידי צמצומים, להתלבש בעולמות שלמטה להוותם ולהחיותם; שכן, למרות שגם כמו שמלכות היא במדריגה זו יש כבר בהם מקור למקום וזמן, אך "שם" בחינות המקום והזמן בטלות במציאות לגמרי לגבי הקב"ה. זהו ענינו של "יחודא עילאה", האופן העליון יותר של יחוד, כפי שהנבראים מיוחדים עם הקב"ה באופן שהם בטלים במציאות ממש. שכן, מצד מקורם (מדת המלכות ושם אדנות, הפועלים את מציאותם של הנבראים) אין עדיין מקום כלל ל"מציאות" שלהם. **וְזֶהוּ שִׁלּוּב שֵׁם אַדְנוּת בְּשֵׁם הַוָ"ה,** – בשמות ישנו ענין השילוב, כמו שאותיות שם אחד משתלבות באותיות שם אחר – והשם שהאות שלו באה בתחילה, שם זה הוא בהתגברות (כלומר, השם השני משולב בו), שההתגלות היא כמו מצד שם זה; אם הראשון משמות השילוב הוא משם של חסד (והשם של גבורה משולב בו) ההתגלות היא ענין של חסד, וכך הלאה. האופן והמדריגה של מלכות ושם אדנ"י, מקור הנבראים, כפי שהם עדיין מאוחדים עם מהותו ועצמותו יתברך שלמעלה מלהיות מקור לנבראים, – נקרא שם אדנ"י "בשילוב" בשם הוי' – שמצד ה"התגברות" של שם הוי' בטלים הנבראים במציאות, גם כפי שמלכות ושם אדנות הוא מקורם. **כִּי שֵׁם הַוָ"ה מוֹרֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַזְּמַן, שֶׁהוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה** – ביחד, **בְּרֵגַע אֶחָד** – שלש בחינות אלו, עבר, הוה ועתיד ביחד "עומדות" בשם הוי', כלומר שם הוי' מורה על למעלה מן הזמן. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב [בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פָּרָשַׁת פִּינְחָס], וְכֵן** – כך גם, **לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מָקוֹם, כִּי הוּא מְהַוֶּה תָּמִיד אֶת כָּל בְּחִינַת הַמָּקוֹם כֻּלּוֹ מִלְּמַעְלָה עַד לְמַטָּה וְלִד' סִטְרִין.** – ולארבע רוחות. הרי ששם הוי' הוא למעלה מזמן ומקום; ואילו, שם אדנ"י, מלכות, יש לו שייכות, כאמור, לענין הזמן והמקום. אך, מצד זה ששם אדנ"י משולב בשם הוי', בטלה בחינת הזמן והמקום במציאות ממש. – זהו כאמור ענין "יחודא עילאה". להלן מוסבר ענין "יחודא תתאה".

שער היחוד והאמונה

והזמן בטילים במציאות ממש לגבי מהותו ועצמותו ית' כביטול אור השמש בשמש וזהו שילוב שם אדנות בשם הוי"ה כי שם הוי"ה מורה שהוא למעלה מן הזמן שהוא היה הוה ויהיה ברגע א' כמ"ש [בר"מ פרשת פנחס] וכן למעלה מבחי' מקום כי הוא מהוה תמיד את כל בחי' המקום כולו מלמעלה עד למטה ולד' סטרין.

יום שלישי כ"ב סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פב, והנה אעפ"... עד עמ' 164, אפילו לתחתונים.

וְהִנֵּה, אַף־עַל־פִּי – למרות, **שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה מֵהַמָּקוֹם וְהַזְּמַן - אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא נִמְצָא גַּם לְמַטָּה בְּמָקוֹם וּזְמַן,** – גם כשהזמן והמקום הם למטה באופן של מציאות יש – גם שם נמצא בהם הקב"ה שהוא למעלה מזמן ומקום, **דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְיַחֵד בְּמִדַּת מַלְכוּתוֹ שֶׁמַּמְנָה נִמְשָׁךְ וְנִתְהַוֶּה הַמָּקוֹם וְהַזְּמַן,** – מדת המלכות כפי שהיא באה למטה, אחרי צמצומים, להיות ה"חיות" של זמן ומקום למטה; אך גם דרגה זו של מלכות, מאוחדת עם הקב"ה. כך גם בבחינת מקום וזמן, נמצא הקב"ה שלמעלה ממקום וזמן, אלא כאן מכסה על כך מדת המלכות, באופן שהנבראים יורגשו וייראו כ"מציאות" עם הגבלות והתחלקות של זמן ומקום. **וְזֶהוּ יִחוּדָא תַּתָּאָה** – האופן התחתון יותר של יחוד. שהנבראים אינם בטלים במציאות ממש. שכן, מקורם, מדת המלכות, נותן מקום להיראותם כ"מציאות", וזהו [**שִׁלּוּב** – שם **הַוָ"ה** בְּ – שם **אַדְנוּת בְּרוּךְ־הוּא**], – שם הוי' משולב בתוך שם אדנות, כלומר, שם הוי' הוא כאן בהעלם, ושם אדנות הוא בהתגלות ונותן מקום למציאות של זמן ומקום. **דְּהַיְנוּ** – כלומר, **שֶׁמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "אֵין־סוֹף" בָּרוּךְ־הוּא - מָלֵא אֶת כָּל הָאָרֶץ מַמָּשׁ בִּזְמַן וּמָקוֹם, כִּי בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּבָאָרֶץ וּלְד' סִטְרִין** – ארבע רוחות, **הַכֹּל מָלֵא מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ, כִּי כָּךְ הוּא "בָּאָרֶץ מִתַּחַת" כְּמוֹ "בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל" מַמָּשׁ, כִּי הַכֹּל הוּא בְּחִינַת מָקוֹם, הַבָּטֵל בִּמְצִיאוּת כְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הַמִּתְלַבֵּשׁ בּוֹ** – בבחינת מקום, **עַל־יְדֵי מִדַּת מַלְכוּתוֹ הַמְיֻחֶדֶת בּוֹ יִתְבָּרֵךְ.** – ולגבי אור אין־סוף ברוך־הוא שלמעלה לגמרי מזמן ומקום, אין שום הבדל בין שמים וארץ – הוא נמצא

שער היחוד והאמונה

והנה אף על פי שהוא ית' למעלה מהמקום והזמן אף על פי כן הוא נמצא גם למטה במקום וזמן דהיינו שמתייחד במדת מלכותו שממנה נמשך ונתהווה המקום והזמן וזהו יחודא תתאה [שילוב הוי"ה באדנות ב"ה] דהיינו שמהותו ועצמותו יתברך הנקרא בשם אין סוף ברוך הוא מלא את כל הארץ ממש בזמן ומקום כי בשמים ממעל ובארץ ולד' סטרין הכל מלא מאור א"ס ב"ה בשוה ממש כי כך הוא בארץ מתחת כמו בשמים ממעל ממש כי הכל הוא בחי' מקום הבטל במציאות באור אין סוף ברוך הוא המתלבש בו על ידי מדת

בכל מקום בשווה. אלא, כיוון שכך, הרי מצד אור אין־סוף ברוך־הוא היתה צריכה בחינת המקום והזמן להיבטל לגמרי? רַק – אין הם בטלים במציאות, מפני שֶׁמִּדַּת מַלְכוּתוֹ הִיא מִדַּת הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר, לְהַסְתִּיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, – שהנבראים לא יִרגישו בו, וזאת כדי שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם מִמְּצִיאוּתָם לְגַמְרֵי, וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם בְּחִינַת זְמַן וּמָקוֹם בְּמְצִיאוּת אֲפִלּוּ לַתַּחְתּוֹנִים. – רק כיוון שבחינת מלכות מסתירה על האור אין־סוף ברוך־הוא, יכול להיות ענין הזמן והמקום לנבראים.

שער היחוד והאמונה

מלכותו המיוחדת בו ית' רק שמדת מלכותו היא מדת הצמצום וההסתר להסתיר אור אין סוף ב"ה שלא יבטלו הזמן והמקום ממציאותם לגמרי ולא יהיה שום בחי' זמן ומקום במציאות אפילו לתחתונים.

יום רביעי כ"ג סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 164, והנה במ"ש יובן... עד עמ' פג, מהרמ"ק ז"ל]:

וְהִנֵּה, כְּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר יוֹבָן מַה שֶׁכָּתוּב[4]: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי", פֵּרוּשׁ – לא שמשמעות מה שהקב"ה אומר "אני ה' לא שניתי" היא רק לומר שהוא לא שינה הנהגתו או אפילו את רצונו לגבי אלה שעושים טוב לשלם להם שכר עבור זה וכך הלאה, אלא הכוונה היא שהקב"ה אומר: "אני לא השתניתי", שאין שום שינוי חס־ושלום בהקב"ה. הרי לא שייך כלל להצביע על שום ענין שיפעול שינוי חס־ושלום בו יתברך! הדבר היחידי שיכול לתת מקום לחשוב שישנו חלילה שינוי – הוא בנוגע לאחדותו יתברך מצד בריאת העולמות: לפני שהוא יתברך ברא את העולמות, לא היתה שום מציאות, רק הקב"ה בלבד. ואילו אחרי שהוא יתברך ברא את העולמות, יכולים הרי לחשוב, שכאילו התווסף עוד דבר (העולמות והנבראים) ואשר ממילא מהוה הדבר שינוי חס־ושלום באחדותו המוחלטת – כלפי כך נאמר "לא שניתי", שֶׁאֵין שׁוּם שִׁנּוּי כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁהָיָה לְכַדּוֹ קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם - כָּךְ הוּא לְכַדּוֹ אַחַר שֶׁנִּבְרָא. – שהרי לכאורה לא מובן: כיצד הוא לבדו אחרי התהוות הבריאה – הרי התווסף עוד דבר, העולם? – אך כפי שהוסבר לעיל ענין היחוד, שהכוונה היא שהעולם בטל במציאות ומאוחד אתו יתברך – מובן, שהוא "לבדו" אחרי הבריאה, בדיוק כמו שהוא "לבדו" לפני הבריאה, כי כל הבריאה בטלה במציאות ומאוחדת אתו יתברך. מה שהבריאה נראית כ"מציאות" הרי זה רק לגבי הנבראים התחתונים, ואילו לגביו יתברך אין היא שום מציאות כלל, והרי הוא "לבדו" אחרי בריאת העולמות כמו שהוא לפני הבריאה. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים[5]: "אַתָּה – ריבונו של עולם, הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, אַתָּה הוּא כו'", – משנברא העולם. לכאורה: היה מספיק בנאמר "אתה הוא עד שלא נברא העולם ומשנברא", לשם מה נשנה עוד הפעם "**אתה הוא** משנברא" – אלא, נאמר עוד הפעם "אתה הוא", כדי להדגיש, שה"אתה הוא" שאחרי בריאת העולם, הוא אותו "אתה הוא" שלפני בריאת העולם, בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי בְּעַצְמוּתוֹ, – וגם וְלֹא בְּדַעְתּוֹ[6], – שלמרות שיש מקום לומר שבריאת העולם תהווה שינוי בדעתו[7], בחשבנו שבמה שהתווסף עולם התווסף משהו בידיעה שהוא יודע את העולם, וממילא מהווה הדבר שינוי בדעתו – לכן אומרים, שגם בידיעה שלו אין שום שינוי חס־ושלום, כִּי בִּידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהַכֹּל מִמֶּנּוּ וּבָטֵל בְּמְצִיאוּת אֶצְלוֹ, – וכיוון שבידיעת עצמו הוא יודע את כל הנבראים, לא התווסף שום חידוש ולא נתהווה שום שינוי בידיעתו: לפני הבריאה היתה ידיעת עצמו וכך אחרי הבריאה ישנה ידיעת עצמו, ידיעה שעל ידה הוא יודע את כל הנבראים המתהווים ממנו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל[8], שֶׁ"הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיָּדוּעַ, וְהוּא הַדֵּעָה עַצְמָהּ – כפי שהוסבר ביתר פירוט בפרק שני שבחלק הראשון – שאצל האדם, ישנם שלשה דברים נפרדים: ישנו ה"**יודע**" – נפש האדם שהיא זו היודעת, וישנו ה"**ידוע**" – **הדבר** שיודעים אותו, וישנה ה"**דיעה**" – כוח הדעת לדעת ולהבין; ואילו אצל הקב"ה, כותב הרמב"ם, כל זה "הוא" עצמו, הַכֹּל אֶחָד, וְדָבָר זֶה – ממשיך הרמב"ם, אֵין כֹּחַ בַּפֶּה – האדם, לְאָמְרוֹ, וְלֹא בָּאֹזֶן לִשְׁמְעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם – ובהבנתו, לְהַכִּירוֹ עַל בּוּרְיוֹ". – שתהיה לאדם הכרה יסודית

שער היחוד והאמונה

והנה במ"ש יובן מ"ש אני ה' לא שניתי פי' שאין שום שינוי כלל כמו שהיה לבדו קודם בריאת העולם כך הוא לבדו אחר שנברא וז"ש אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא כו' בלי שום שינוי בעצמותו ולא בדעתו כי בידיעת עצמו יודע כל הנבראים שהכל ממנו ובטל במציאות אצלו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שהוא היודע והוא הידוע והוא הדיעה עצמה הכל אחד ודבר זה אין כח בפה לאמרו ולא באזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו כי

---

4. מלאכי ג, ו. 5. בנוסח התפילה (ילקוט ואתחנן רמז תתלה). 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאינו אלא תואר. ועד"מ להבדיל באלף כו' – באדם הרי ידיעתו למטה ביותר מעצמות נפשו – בנוגע לפשיטות, מציאות וכו'". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאינו אלא אחד מתוארין – ואי"ז משנה בעצמותו ח"ו". 8. הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ו. ובכ"מ. מו"נ ח"א פס"ח.

בזה, להשיג איך זה ידיעה כזו **שמי** שיודע, **ומה** שהוא יודע, **ובמה** שהוא יודע – הכל דבר אחד, **כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ - הַכֹּל אֶחָד מַמָּשׁ מִכָּל צַד וּפִנָּה, בְּכָל דֶּרֶךְ** - של, יחוד, **וְאֵין דַּעְתּוֹ דָּבָר נוֹסָף עַל מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁדַּעְתָּהּ דָּבָר נוֹסָף עַל מָהוּתָהּ וּמֶרְכָּב בָּהּ,** – אצל האדם מהווה הדעת ענין נוסף על הנפש המורכב בה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁהָאָדָם לוֹמֵד וְיוֹדֵעַ אֵיזֶה דָּבָר - **כְּבָר הָיְתָה בּוֹ נַפְשׁוֹ הַמַּשְׂכֶּלֶת בְּטֶרֶם שֶׁלָּמַד וְיָדַע, וְאַחַר שֶׁלָּמַד וְיָדַע נִתּוֹסְפָה יְדִיעָה זוֹ בְּנַפְשׁוֹ,** – הרי שבאדם הידיעה היא דבר נוסף לנפש – נוסף בה הענין שנלמד. **וְכֵן מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם "יָמִים יַדְּבֵרוּ, וְרֹב שָׁנִים יוֹדִיעוּ חָכְמָה"[9],** – ה"ימים" מלמדים את האדם, והרבה שנים מוסיפים חכמה לאדם, **וְאֵין זוֹ אַחְדוּת פְּשׁוּטָה אֶלָּא מֻרְכֶּבֶת,** – כלומר, למרות שהידיעה באדם היא גם כן מאוחדת עם הנפש – הרי אנו אומרים שהנפש יודעת – אך יחוד זה של הידיעה עם הנפש אינו "אחדות פשוטה" ("אחדות **פשוטה**" היינו שלא שייך שתהיה **לא** מאוחדת), אלא זוהי אחדות מורכבת, הרי הם שני דברים המתאחדים. **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא אַחְדוּת פָּשׁוּט בְּלִי שׁוּם הַרְכָּבָה וְצַד רִבּוּי כְּלָל.** – שנאמר שקודם לכן זה לא היה, דבר כזה לא שייך לומר חס־ושלום בו יתברך. **וְאִם כֵּן,** – כיוון שאחדותו היא פשוטה, בלי הרכבה ובלי ריבוי, אי אפשר שדעתו תהיה דבר נפרד ממנו, שהרי אז היה משמע שלפני שידע היה אופן אחד ואחר כך נוספו ידיעה, ריבוי והרכבה חס־ושלום, אלא: **עַל־כָּרְחֲךָ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ - הַכֹּל דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ, בְּלִי שׁוּם הַרְכָּבָה. וּלְפִיכָךְ, כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא בָּעוֹלָם לְהַשִּׂיג מָהוּת הַבּוֹרֵא וְעַצְמוּתוֹ - כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג מָהוּת דַּעְתּוֹ,** – שכן, דעתו וידיעתו הן דבר אחד אתו יתברך, **רַק לְהַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וּמֵהַשָּׂגָה,** – ומשום כך יכולה היא לקבל ענין שלמעלה מהבנת אנוש, **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד - הוּא וְדַעְתּוֹ הַכֹּל אֶחָד מַמָּשׁ, וּבִידִיעַת עַצְמוֹ מַכִּיר וְיוֹדֵעַ כָּל הַנִּמְצָאִים עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,** – ה"נמצאים" של העולמות העליונים ושל העולמות התחתונים, **עַד שֶׁלְּשׁוּל קָטָן שֶׁבָּהֶם[10], וְעַד יַתּוּשׁ קָטָן שֶׁיִּהְיֶה בְּטַבּוּר הָאָרֶץ[11] - אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּנּוּ, וְאֵין יְדִיעָה זוֹ** – שהוא יודע את כל הנבראים, **מוֹסִיפָה בּוֹ רִבּוּי וְהַרְכָּבָה כְּלָל,** – של דבר נוסף, **מֵאַחַר שֶׁאֵינָהּ רַק יְדִיעַת עַצְמוֹ,** – ובידיעת עצמו הוא יודע כל הנבראים המתהווים ממנו ובטלים אליו במציאות ומאוחדים בו, **וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֹּל אֶחָד[12]. וּלְפִי שֶׁזֶּה קָשֶׁה מְאֹד לְצַיֵּר בִּשְׂכְלֵנוּ,** – ידיעה כזו[13], **עַל כֵּן** – לכן,

שער היחוד והאמונה

הקב"ה מהותו ועצמותו ודעתו הכל אחד ממש מכל צד ופינה בכל דרך יחוד ואין דעתו דבר נוסף על מהותו ועצמותו כמו שהוא בנפש האדם שדעתה דבר נוסף על מהותה ומורכב בה שהרי כשהאדם לומד ויודע איזה דבר כבר היתה בו נפשו המשכלת בטרם שלמד וידע ואחר שלמד וידע ניתוספה ידיעה זו בנפשו וכן מידי יום ביום ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה ואין זו אחדות פשוטה אלא מורכבת אבל הקב"ה הוא אחדות פשוט בלי שום הרכבה וצד ריבוי כלל ואם כן ע"כ מהותו ועצמותו ודעתו הכל דבר אחד ממש בלי שום הרכבה ולפיכך כשם שאי אפשר לשום נברא בעולם להשיג מהות הבורא ועצמותו כך אי אפשר להשיג מהות דעתו רק להאמין באמונה שהיא למעלה מהשכל ומהשגה שהקב"ה יחיד ומיוחד הוא ודעתו הכל אחד ממש ובידיעת עצמו מכיר ויודע כל הנמצאים עליונים ותחתונים עד שלשול קטן שבים ועד יתוש קטן שיהיה בטבור הארץ אין דבר נעלם ממנו ואין ידיעה זו מוסיפה בו ריבוי והרכבה כלל מאחר שאינה רק ידיעת עצמו ועצמותו ודעתו הכל אחד ולפי שזה קשה מאד לצייר בשכלנו ע"כ

---

9. איוב לב, ז. **10.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "[קטן **שבכל** הבריות – רש"י חולין (מ, א)] **שבים** [כן גירסת הטושו"ע יו"ד ס"ד]". **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הפחות **בצורה** – חשיבות – שבכל הברואים – ראה רמב"ם יסוד"ת ב, ט – וראה ב"ר רפ"ח". **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה כאן נסתיים **כל** הענין. והרי אין ענינו לפרש כתבי התנ"ך: ע"כ אמר הנביא וכו' [משא"כ בפ"ב, דמוסיף ביאור **בענין**: ודבר זה כו', ורק **מסתייע** מהכתובים]. אלא שבא לתרץ קושיא שלכאורה סותרת **כל הכתוב לעיל**. דנקודתו - דהוא היודע כו' ובידיעת עצמו וכו' **שכתב הרמב"ם** - כ"ז הוא יחו"ת, **עבודת כאו"א** [ולא יחו"ע - דשייך לאנשי מעלה וכו']. דלכאורה סיום הענין ברמב"ם **על אתר**: ודבר זה אין בלב **האדם** (**איזה שיהי'**) להכירו על בוריו - משמע דאפילו אנשי מעלה אין מכירים וכו'! ובפרט עפמש"כ בהל' תשובה ספ"ה "הוא **שהנביא אמר** כי לא מח' כו'". - וע"כ מבאר **דע"כ** אמר הנביא, מפני שקשה לצייר בשכל - אבל העבודה שייכת לכאו"א. וק"ל". **13.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "1) ודייק בלשונו "**לצייר**" שאינו רגיל **כלל**. ובפרט בנוגע לשכל (שמורגל "להבין", "להשיג" וכיו"ב). 2) סתירה מיני' ובי', לכאורה: "קשה מאד" - **מוכח** דסו"ס **אפשרי** לצייר (לאחרי הקושי מאד) ותומ"י ממשיך - החקר גו' העיני גו' - משמע **דא"א**. וכן לעיל: ודבר זה **אין כח כו' להכירו כו'**. וי"ל: ציור בשכל - צ"ל בדוגמת ציור כפשוטו: 1) התאמתות ללא ספק (שהרי **רואה** הציור) - "אפלייג" בשכל בהחלט. 2) אף שאינו מבין **כלל** איך ציירו הציור ופרטיו - אין זה נוגע כלל בהתאמתות אצלו - שהרי למרות אי ההבנה - **בשעת מעשה** רואה הציור לכל פרטיו. ובנדו"ד יש: 1) **להבין** בשכל שאין **מקום להקשות** בחקר אלקה - שהרי הק' גם לפי הבנת השכל - ראה לקמן פ"ט - בל"ג והגבלות 2) **א"א להבין** בשכל (**בידיעת החיוב**) איך זה המציאות דאחה"פ ובה יש "עצמות" ו"דעת" וידיעת המון נבראים שכאו"א פרט **בפ"ע**.

אָמַר הַנָּבִיא[14]: "כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ - כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי - אומר הקב"ה, **מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם**", **וּכְתִיב**[15]: "הֲחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא וְגוֹ'", **וּכְתִיב**[16]: "הַעֲינֵי בָשָׂר לָךְ, **אִם כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ תִּרְאֶה**", **שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה וְיוֹדֵעַ כָּל הַדְּבָרִים** - שהוא יודע, **בִּידִיעָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ**, - וידיעה זו, כיוון שהיא חוץ ממנו ולפני כן לא ידע אותה, הרי כשהוא יודע את הידיעה, מתווסף בו דבר זה, **וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** - יודע הכל, **בִּידִיעַת עַצְמוֹ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ** - של הרמב"ם. [עַיֵּן שָׁם **בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה. וְהִסְכִּימוּ עִמּוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה, כַּמְּבֹאָר בַּפְּרֵדֵס מֵהָרַמַ"ק זִכְרוֹנוֹ־לִבְרָכָה**]: - שכן, ישנם גדולי ישראל החולקים על הרמב"ם בענין זה, בטענם שאי אפשר לומר על הקב"ה גדר של דעת, גם לא בידיעה כזו שהיא מופשטת לגמרי מגדרי הידיעה שלנו - וכיוון שאומרים, שהוא יתברך עצמו הוא ה"מדע" והוא ה"יודע" וכו', יש בכך חס־ושלום משום הגדרה מסויימת לגבי הקב"ה, שהוא אין־סוף. ברם, על פי קבלה, צודק הרמב"ם: אלא (כפי שכתוב בהגהה בפרק שני שבחלק הראשון, וכפי שכתוב להלן בהגהה בפרק ט') דבר זה הוא אחרי הרבה צמצומים שאור אין־סוף ברוך־הוא מצמצם את עצמו, עד שהוא מתלבש בכלים של ספירות חכמה בינה ודעת של עולם האצילות - שם "הוא המדע הוא היודע כו'", שכן הספירות מאוחדות בתכלית היחוד עם אור אין־סוף, עד ליחוד של "הוא היודע" וכו'[17].

שער היחוד והאמונה

אמר הנביא כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם וכתיב החקר אלוה תמצא וגו' וכתיב העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה שהאדם רואה ויודע כל הדברים בידיעה שחוץ ממנו והקב"ה בידיעת עצמו עכ"ל [ע"ש בה' יסודי התורה והסכימו עמו חכמי הקבלה כמבואר בפרדס מהרמ"ק ז"ל]:

יום חמישי כ"ד סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פג, והנה מכאן... עד עמ' 166, ודעתו הכל א'.

וְהִנֵּה, מִכָּאן[18] - ממה שהוסבר, שידיעתו של הקב"ה היא דבר אחד עם הקב"ה עצמו, שהרי אם לא כך, היתה הידיעה חס־ושלום ענין של ריבוי והרכבה - ודבר זה לא שייך בהקב"ה, כי הוא יתברך הוא אחד הפשוט - הנה מענין זה, **יֵשׁ לְהָבִין שִׁגְגַת מִקְצָת חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם**, - וכיוון שגם שוגג זקוק לכפרה, לכן ה' **יְכַפֵּר בַּעֲדָם**, - על טעותם, **שֶׁשָּׁגוּ וְטָעוּ בְּעִיּוּנָם בִּכְתָבֵי הָאַרִיז"ל, וְהֵבִינוּ עִנְיַן הַצִּמְצוּם הַמֻּזְכָּר שָׁם כִּפְשׁוּטוֹ**, - בכתבי האריז"ל מוזכר, שבתחילת בריאת העולמות, היה אור אין־סוף ממלא "מקום" העולמות, ולא היה שום נתינת מקום למציאות העולמות, שכן עולמות הם בבחינת גבול - ואור אין־סוף ברוך־הוא, הרי הוא אין־סוף, בלי גבול. לכן, נאמר שם, היה ענין הצמצום, שאור אין־סוף "נסתלק", כדי שיהיה מקום למציאות העולמות. לאמיתו של דבר הכוונה במה שאור אין־סוף "נסתלק" היא, שאור אין־סוף אינו מאיר בגילוי - "אין־סוף" ו"בלי גבול" אינם בהתגלות - רק מתגלה כוח הגבול, הנותן מקום למציאות עולמות בעלי גבול. - ואילו ה"חכמים בעיניהם" טעו, בסברם שענין הצמצום וההסתלקות הוא שם במובנם הפשוט - **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סִלֵּק עַצְמוֹ וּמָהוּתוֹ חַס־וְשָׁלוֹם מֵעוֹלָם הַזֶּה**[19], - שלא כפי האמת, שמשמעות "סילק" היא, כאמור, שהעלים את האור ואת ההתגלות, שענין אור אין־סוף לא יהיה **בגילוי**, אלא הם הבינו כפשוטו, שהוא

שער היחוד והאמונה

והנה מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם ה' יכפר בעדם ששגו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעוה"ז רק שמשגיח

---

3) ע"י ההתעמקות שבה שאין מקום להקשות וכו' סו"ס נתאמת בשכלו (לאחרי קשה מאד עכ"פ) שכן הוא אף שאינו מבין (**בידיעת החיוב**) וכנ"ל בעניני הציור. ובזה מתורצת ג"כ הסתירה: דחקר אלקה וכן **להכירו בלב** - א"א (היינו **בידיעת החיוב**) [אבל אפשר בידיעת השלילה (ולכן מדייק דהא דא"א - דוקא **תמצא, על בוריו**, וכן בפ"ב להבינו **על בוריו** - דוקא". ועפ"ז מתורצת ג"כ קושית הראב"ד בהשגותיו (הל' תשובה ספ"ה) על הרמב"ם "דמתחיל בקושיא ע"פ שכל (בנוגע לידיעת ה') ולא השלימה ע"פ שכל" כ"א "החזירו לאמונה" - וע"פ הנ"ל מתורץ - כי גם ברמב"ם שם מדייק "**להשיג** דבר זה **על בוריו**" (**ידיעת החיוב** והמהות דוקא - משא"כ בידיעת השלילה **שאפשר** - וה"ז הסברה וידיעה **בשכל** ולא באמונה) [ומתאים לשיטת הרמב"ם (מו"נ ח"א פנ"ח) בנוגע לתוארי ה' **בכלל** - שבזה רק ענין השלילה. עיין לקו"ת פקודי ו,ב]. ובפרט ע"פ אדה"ז כאן ש"קשה מאד" אפשר גם "**לצייר בשכל**". - וראה שם בלקו"ת איך שע"י **ריבוי** בידיעות השלילה (בענינים הגשמיים) ["קשה מאד"] יוכל להגיע כמעט "**לציור**" הדבר - אפילו להרמב"ם. ועיין בהנסמן בע' השגת החיוב השלילה במפתחות מאמרי אדנ"ע". **14.** ישעי' נה, ט. **15.** איוב יא, ז. **16.** שם, י, ד. **17.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "וכמשנ"ת כ"ז בארוכה (דעת הרמב"ם, החולקים עליו וביאור אדה"ז בזה) בסהמ"צ להצ"צ במצ' האמנת אלקות". **18.** על השאלה: אם "מכאן" הכוונה למה שרבנו הזקן מביא בשם הרמב"ם ש"הוא ודעתו אחד", או שהכוונה היא על ביאורו הכללי של רבנו הזקן ב"שער היחוד והאמונה", שהנבראים בטלים במציאות לו יתברך, **ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "הרי מפורש מכאן (ולא – **מכללות** כו') – דכיון שמאמינים שיודע כו' וע"כ אין כו' **בידיעת עצמו** כו' (שביאר **כאן**)". **19.** בתשובה על השאלה, מדוע מביא

שער היחוד והאמונה

מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים כולם אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה מלבד שא"א כלל לומר ענין הצמצום כפשוטו שהוא ממקרי הגוף על הקב"ה הנבדל מהם ריבוא רבבות הבדלות עד אין קץ אף גם זאת לא בדעת ידברו מאחר שהם מאמינים בני מאמינים שהקב"ה יודע כל היצורים שבעוה"ז השפל ומשגיח עליהם וע"כ אין ידיעתו אותם מוסיפה בו ריבוי וחידוש מפני שיודע הכל בידיעת עצמו הרי כביכול מהותו ועצמותו ודעתו הכל א'

סילק חס־ושלום את עצמו מעולם הזה, **רַק שֶׁמַּשְׁגִּיחַ מִלְּמַעְלָה בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל הַיְצוּרִים כֻּלָּם, אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת.** – על כל אלה משגיח הקב"ה מלמעלה בהשגחה פרטית, אך כיצד מתבטא הדבר? – לפי סגנונם הוא למשל כמלך היושב בהיכלו ומסתכל משם על הדברים שמחוץ להיכל. כלומר, המלך עצמו אינו נמצא מחוץ להיכל, למרות שהשגחתו היא גם מחוץ להיכל. כך, הם אומרים, משגיח הקב"ה על כל הנבראים שהם חס־ושלום מחוץ ל"היכל" שלו. **וְהִנֵּה, מִלְּבַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לוֹמַר עִנְיַן הַצִּמְצוּם כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁהוּא מִמִּקְרֵי הַגּוּף** – מי שנתון תחת מקרי הגוף יכול להיות בו ענין הצמצום וההסתלקות כפשוטו: בתחילה הוא היה כאן, ולאחר מכן הסתלק משם ואינו נמצא שם יותר – אבל אי אפשר כלל לומר דבר זה **עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַנִּבְדָּל מֵהֶם** – ממקרי הגוף, **רִבּוֹא רִבְבוֹת הַבְּדָלוֹת עַד אֵין קֵץ;** נוסף על כך, **אַף גַּם זֹאת, לֹא בְּדַעַת יְדַבְּרוּ, מֵאַחַר שֶׁהֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ כָּל הַיְצוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁפֵל וּמַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם,** – הרי שהם מודים שידיעתו והשגחתו ישנן כאן בעולם הזה השפל, **וְעַל כָּרְחֲךָ** – מן ההכרח לומר **שֵׁאֵין יְדִיעָתוֹ אוֹתָם** – את כל הנבראים, **מוֹסִיפָה בּוֹ רִבּוּי וְחִדּוּשׁ,** – וכל זה מדוע? – **מִפְּנֵי שֶׁיּוֹדֵעַ הַכֹּל בִּידִיעַת עַצְמוֹ** – אילו ידיעתו את הנבראים לא היתה "בידיעת עצמו", היתה אז בידיעה זו משום ריבוי וחידוש: נוספה ידיעה זו, והיא ענין של חידוש, שהרי לפני כן לא היתה ידיעה זו ועתה היא כן ישנה; אך כיוון שמושלל למעלה לגמרי ענין של ריבוי וחידוש, מן ההכרח שידיעת הקב"ה את הנבראים היא באופן שהוא יודע אותם בידיעת עצמו – וממילא, **הֲרֵי כִּבְיָכוֹל מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** – הוא עצמו, **וְדַעְתּוֹ** – שיודע את הנבראים שבעולם הזה, **הַכֹּל אֶחָד.** – כיוון שידיעתו והשגחתו ישנן בעולם הזה, וידיעתו היא דבר אחד אתו, הרי שהוא עצמו יתברך ישנו בעולם הזה. אין זה, כמו שהם מדמים, כמלך הישוב בהיכלו ורק השגחתו היא מחוץ להיכל, אלא המלך עצמו נמצא במקום שהשגחתו נמצאת. כך, שגם בעולם הזה השפל, שמצד עצמו הוא נראה ומורגש כ"יש" ו"מציאות", ורק על־ידי עבודה צריכים לעשות את העולם דירה לו יתברך, מקום של התגלות לו יתברך, הרי הוא עצמו ברוך־הוא נמצא כאן בעולם הזה באותה מדה שהוא נמצא בעולמות העליונים.

יום שישי כ"ה סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 166, וז"ש בתקונים... עד עמ' 166, דממלא לון.

שער היחוד והאמונה

וז"ש בתקונים תיקון נ"ז דלית אתר פנוי מיניה לא בעילאין ולא בתתאין ובר"מ פ' פנחם איהו תפים בכולא ולית מאן דתפים ביה כו' איהו סוכ"ע כו' ולית מאן דנפיק מרשותי' לבר איהו ממכ"ע כו' איהו מקשר ומיחד זינא לזיניה עילא

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים' תִּקּוּן נז: "דְּלֵית אֲתַר פָּנוּי מִינֵיהּ, לָא בְּעִלָּאִין וְלָא בְּתַתָּאִין"; – אין מקום פנוי ממנו יתברך לא בעליונים ולא בתחתונים. הרי נאמר בתיקוני זהר, **שהוא עצמו** נמצא בעולמות התחתונים; **וּבְ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פָּרָשַׁת פִּינְחָס:** – כתוב: **"אִיהוּ תָּפֵים בְּכוּלָּא וְלֵית מַאן דְּתָפֵים בֵּיהּ כּוּ',** – הוא (הקב"ה) תופס בכל דבר ואין מי שיתפוס בו, **אִיהוּ סוֹבֵב כָּל עָלְמִין כּוּ',** – הוא (הקב"ה) "סובב" ומקיף את כל העולמות כו', **וְלֵית מַאן דְּנָפִיק מֵרְשׁוּתֵיהּ לְבַר,** – ואין מי שיוצא מחוץ לרשותו, **אִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין כּוּ',** – הוא (הקב"ה) ממלא את כל העולמות, ומחיה אותם בחיות פנימית מותאמת לכל נברא, **אִיהוּ מְקַשֵּׁר וּמְיַחֵד זִינָא לְזִינֵיהּ עִלָּא**

כאן דוקא רבנו הזקן **עולם הזה**, אף שלכאורה הדיעה של הטועים בענין ה"צמצום" תופסת גם בשייכות לכל העולמות (כלומר, הסילוק הוא מכל העולמות) – **כתב** כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הרי אח"כ חזר והאיר (אלא שבאופן דקו קצר), **ולכל** הדיעות בג"ע וביהמ"ק וכו' נאמר **ושכנתי בתוכם**, אף **שבשעת הצמצום** – הי' רק חלל". במקום אחר (לקו"ש חט"ו ע' 472) כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א ביתר פירוט: "י"ל שני טעמים בדבר (א) מה שהכריח הנ"ל לפרש הצמצום כפשוטו, הוא זה דא"א לומר דלא סילק עצומ"ה מעוה"ז דא"כ נמצא הוא "גם בגשמיים השפלים הבלתי נכבדים ואף הנבזים" – ותפס אדה"ז התחלת **ויסוד** שיטתם. (ב) בשאר העולמות י"ל דלאחר הצמצום חזר והמשיך עצמו"ה, וא"כ אין להקשות מת"ז ומר"מ שמקשה לקמן, משא"כ בעוה"ז דא"א לומר דחזר והמשיך עצומ"ה כי א"א, לשיטתם, שימצא בגשמיים כו' כנ"ל. ולא מבעי דבעולם האצי' יוכלו לתרץ דחזר והמשיך, אלא אפילו בהעולמות שבהם אין איהו וחיוהי וגרמוהי חד י"ל כך, וע"ד שאנו אומרים כך בנוגע להארת הקו בעולמות בי"ע".

וְתַתָּא, – הוא (הקב"ה) מקשר ומיחד מין אחד במין שני, את העליון עם התחתון, **וְלֵית קוּרְבָּא בְּד' יְסוֹדִין, אֶלָּא בְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כַּד אִיהוּ בֵּינֵיהוֹן",** – ואין שום קירבה ואיחוד בארבעה היסודות (מהם מורכב כל נברא) אלא על־ידי הקב"ה כשהוא נמצא ביניהם, על־ידי כוח האין־סוף בארבעה היסודות – מתהווה התחברות ביניהם, למרות שמצד עצמם הם הפכיים אחד לשני, כמו אש ומים, **עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ** – של הזהר שם. **וְרוֹצֶה לוֹמַר:** – במה שהוא אומר, **"לֵית מַאן דְּתָפִים בֵּיהּ"** – הכוונה היא, **שֶׁאֵין מִי שֶׁיִּתְפֹּס בְּהַשָּׂגַת שֶׁכְּלוֹ מִכָּל שְׁכָלִים הָעֶלְיוֹנִים,** – גם בין ה"שכליים העליונים", של הנבראים מהעולמות העליונים (שהם בעלי שכל והשגה גדולים) אין מי שיתפוס בשכלו **בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים':** – ב"תיקוני זהר": **"סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין,** – שגם העולמות הסתומים לגבינו, אין השגתם יכולה "לתפוס" את הקב"ה והוא "סתום" מהם, **וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָּךְ כְּלָל".** – אין שום מחשבה (גם לא של "עלמין סתימין") יכולה "לתפוס" בהקב"ה עצמו. בענין של "תפיסא", לתפוס בשכל והשגה, הרבותא היא שגם העליונים בשכלם והשגתם הגדולים, אינם יכולים לתפוס ולהבין את הקב"ה. ברם, פירוש נוסף ב"תפיסא", כשאומרים שאין דבר תופס בו, הכוונה היא גם, ששום דבר אינו מחזיק בו ואינו פועל בו שום תפיסה ושינוי. שהרי כשהאדם יוצר ועושה דבר הרי הוא נתפס ביצירתו, הוא משתנה לפי מה שיצירת הדבר דורשת.

ואילו פעולתו של הקב"ה בהתהוות והחייאת כל הנבראים, אינה פועלת בו שום תפיסה ושינוי – בכך מתבטאת הרבותא של העולמות התחתונים, שגם הם, שליצירתם נדרש יותר צמצום והתלבשות, ובכל זאת גם הם אינם פועלים בו יתברך שום תפיסה ושינוי. וכדלהלן: **וְגַם בַּתַּחְתּוֹנִים,** – אין אף אחד שיתפוס בו, **אַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין** – למרות שהוא יתברך "ממלא" את כל העולמות והנבראים, ומחייה אותם בחיות מותאמת לכל נברא, והחיות **מתלבשת** בפנימיות בנברא – הרי לכאורה יכול הדבר לפעול תפיסה ושינוי בו יתברך מצד העולמות התחתונים יותר מאשר מצד העולמות העליונים, אין הדבר כך, כי האופן איך שהוא ממלא כל עלמין – **אֵינוֹ בְּנִשְׁמַת הָאָדָם** – המתלבשת **תּוֹךְ גּוּפוֹ, שֶׁהִיא** – הנשמה, **נִתְפֶּסֶת תּוֹךְ הַגּוּף עַד שֶׁמִּתְפַּעֶלֶת וּמְקַבֶּלֶת שִׁנּוּיִים מִשִּׁנּוּיֵי הַגּוּף וְצַעֲרוֹ, מֵהַכָּאוֹת** – שהגוף מקבל, **אוֹ קְרִירוּת** – שהגוף סובל, **אוֹ חֲמִימוּת הָאֵשׁ וְכַיּוֹצֵא,** – שסבל הגוף משפיע גם על הנפש. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – שלמרות שהוא ממלא כל העולמות ומתלבש בהם, כפעולת הנשמה בגוף, אף על פי כן שונה הדבר בהקב"ה, **שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל שׁוּם שִׁנּוּי** – ואינו מושפע **מִשִּׁנּוּיֵי עוֹלָם הַזֶּה,** מן השינויים המתהווים **מִצִּין לְחֹרֶף וּמִיּוֹם לְלַיְלָה, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[20]: **"גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ, וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר", לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס כְּלָל תּוֹךְ הָעוֹלָמוֹת אַף־עַל־גַּב דִּמְמַלֵּא לוֹן.** – למרות שהוא "ממלא" אותם.

שער היחוד והאמונה

ותתא ולית קורבא בד' יסודין אלא בקב"ה כד איהו בינייהו עכ"ל. ור"ל לית מאן דתפים בי' שאין מי שיתפוס בהשגת שכלו מכל שכלים העליונים במהותו ועצמותו של הקב"ה כמ"ש בתקונים סתימא דכל סתימין ולית מחשבה תפיסא בך כלל וגם בתחתונים אע"ג דאיהו ממכ"ע אינו כנשמת האדם תוך גופו שהיא נתפסת תוך הגוף עד שמתפעלת ומקבלת שינויים משינויי הגוף וצערו מהכאות או קרירות או חמימות האש וכיוצא משא"כ בהקב"ה שאינו מקבל שום שינוי משינויי עוה"ז מקיץ לחורף ומיום ללילה כדכתיב גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר לפי שאינו נתפס כלל תוך העולמות אע"ג דממלא לון

יום שבת קודש כ"ו סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 166, וזהו ג"כ ענין... עד עמ' פד, בפועל ממש.

וְזֶהוּ גַּם־כֵּן עִנְיָן "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", – שהוא מקיף וסובב את כל העולמות, **פֵּרוּשׁ,** – "סובב כל עלמין" אין הכוונה שהוא לא נמצא חס־ושלום בעולם עצמו ורק מקיף עליו בלבד, וכך משפיע בו, אלא המשמעות של "סובב" היא: **דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָדָם מִתְבּוֹנֵן בְּאֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה בְּשִׂכְלוֹ אוֹ בְּדָבָר גַּשְׁמִי בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, אַזַּי שִׂכְלוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ מַקִּיפִים עַל הַדָּבָר הַהוּא הַמְצֻיָּר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אוֹ בְּשִׂכְלוֹ,** – שהרי הדבר נמצא בשכלו ובמחשבתו, **אַךְ אֵין** – השכל והמחשבה, **מַקִּיפִים עַל הַדָּבָר הַהוּא מַמָּשׁ בְּפֹעַל מַמָּשׁ;** – הם מקיפים את ה"ציור" בלבד של הדבר, אבל לא את הדבר עצמו. דבר זה מובן במיוחד בדבר גשמי,

שער היחוד והאמונה

וזהו ג"כ ענין סוכ"ע פי' ד"מ כשאדם מתבונן באיזה דבר חכמה בשכלו או דבר גשמי במחשבתו אזי שכלו ומחשבתו מקיפים על הדבר ההוא המצויר במחשבתו או בשכלו אך אין מקיפים על הדבר ההוא ממש בפועל ממש. אבל הקב"ה דכתיב ביה כי לא

---

20. תהלים קלט, יב.

שהדבר הגשמי עצמו הרי נמצא בפועל ממש במקום אחר, לא במחשבתו, שבה נמצא רק "ציורו" של הדבר, ורק את ה"ציור" בלבד מקיפה מחשבתו, **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִכְתִּיב בֵּיהּ** – שלגביו כתוב[21]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְגוֹ'"** – שהמחשבה שלמעלה היא באופן אחר לגמרי מאשר, להבדיל, מחשבתו של אדם, הנה **מַחֲשַׁבְתּוֹ וִידִיעָתוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים, מַקֶּפֶת כָּל נִבְרָא וְנִבְרָא בְּפֹעַל מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי הִיא** – המחשבה שלמעלה, **הִיא חִיּוּתוֹ וְהִתְהַוּוּתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּפֹעַל מַמָּשׁ.** – שלא כפי שהדבר אצל האדם, שהדבר המצוייר עצמו אינו נמצא במחשבתו ואין מחשבתו משפיעה על הדבר, רק ציורו של הדבר נמצא במחשבתו. ואילו המחשבה שלמעלה מקיפה את הנברא ממש, והיא משפיעה בנברא להוותו מ"אין" ל"יש" ולהחיותו. אך אין זה באופן שהחיות מצטמצמת בהתאם לנברא, שאז היא יכולה להיקלט בפנימיותו של הנברא, אלא חיות זו נשארת במדריגתה הנעלה, שהיא למעלה מעלה מלהצטמצם עד שתוכל להיקלט בהתלבשות בפנימיותו של הנברא – ובהיותה במדריגתה, היא משפיעה בנברא את ענין ההתהוות והחיות.

שער היחוד והאמונה

מחשבותי מחשבותיכם וגו' מחשבתו וידיעתו שיודע כל הנבראים מקפת כל נברא ונברא בפ"מ שהרי היא היא חיותו והתהוותו מאין ליש בפועל ממש.

21. ישעי' נה, ח.

המשך ביאור למס' יבמות ליום רביעי עמ' ב

שהשיאוה אמה ואחיה, צריך שיעשו בִּשְׁלֹשָׁה – לפני שלשה דיינים. מבארת הגמרא: מַאן תָּנָא – מיהו התנא הסובר שמיאון צריך להיעשות בפני שלושה דיינים. אָמַר רַבָּה, בֵּית שַׁמַּאי הִיא, שכך שנו במשנתנו. דוחה הגמרא: אַבַּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא – תאמר שהמשנה סוברת כבֵּית הִלֵּל שאין צריך למאן בפני בית דין, מכל מקום עַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי – עד עתה לא שמענו שאמרו בֵּית הִלֵּל אֶלָּא דְּלֵא בָּעֵינָן – שלא צריך שתמאן בפני בית דין מוּמְחִין, אֲבָל מיאון בפני שְׁלֹשָׁה הדיוטות בָּעֵינָן – גם בית הלל מודים שצריך. כִּדְתַנְיָא – וכך שנינו בברייתא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, ממאנת בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁצָּרִיךְ שְׁלֹשָׁה, הרי מפורש בברייתא שאף לדעת בית הלל צריך שלשה דיינים. ממשיכה הברייתא: רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁירִין מיאון בִּשְׁנַיִם – לפני שני עדים. הגמרא קובעת הלכה: אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי אָמַר רַב נַחְמָן הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג, כלומר מיאון כשר אף בפני שנים.

שנינו במשנה: אמרו להם בית הלל לבית שמאי, ממאנת והיא קטנה, כלומר, כל זמן שהיא קטנה יכולה למאן, ואפילו נישאת כשהיא קטנה ארבע וחמש פעמים, בכל פעם שמתארסת או שנשאת רשאית למאן בבעלה ולצאת בלי גט. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אין בנות ישראל הפקר, שיהיו מאורסות לכמה בעלים ויוצאות מהם במיאון בלי גט, אלא ממאנת וממתנת עד שתגדיל וּתְמָאֵן וכו' ותינשא.

לכאורה משמע שעליה למאן פעם נוספת. מקשה הגמרא: וְהָא מֵיאֲנָה חֲדָא זִימְנָא – והרי כבר מיאנה פעם אחת בבעלה בקטנותה, ומדוע צריכה למאן עוד פעם לכשתגדיל. מתרצת הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל, כוונת בית שמאי לומר שהיא צריכה להמתין עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וְתֵאָמַר רוֹצָה אֲנִי בַּמִּיאוּנִים הָרִאשׁוֹנִים, וכך נדע שהיא לא חוזרה בה מהמיאון.

ביאור נוסף: עוּלָּא אָמַר, אין כוונת בית שמאי להצריכה מיאון פעם נוספת, אלא תַּרְתֵּי קָתָנֵי – בית שמאי נקטו את שתי האפשרויות העומדות לפני הקטנה, אוֹ שֶׁתְּמָאֵן וְתמתין עד שתַגְדִּיל ולא תתארס בינתיים כדי שלא תשוב ותמאן, וְאז תֵּיאָרֵס וקידושיה יהיו מהתורה ושוב לא תוכל למאן, אוֹ שֶׁתְּמָאֵן וְתִנָּשֵׂא לְאַלְתַּר, ושוב לא תוכל למאן [ולדעת בית שמאי] שאין מיאון מן הנישואין.

מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא – מובן הדבר לפי עוּלָּא, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי – זה מה שכתבה המשנה עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתִנָּשֵׂא, והכוונה או שתגדיל או שתנשא ושוב לא תמאן. אֶלָּא לְשְׁמוּאֵל שפירש בכוונת המשנה שהיא צריכה לקיים את מיאונה הראשון, עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֵאָמַר מִיבָּעֵי לֵיהּ – הוצרכה המשנה לכתוב. מסיימת הגמרא: קַשְׁיָא – אכן לשמואל לשון המשנה קשה.

משנה

משנתינו דנה באלו אופנים חלים קידושין דרבנן בקטנה להצריכה מיאון: אֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה שקידושיה מדרבנן וְשֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן כדי לצאת בלי גט, כָּל שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ וְאַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ – בהסכמתה. אבל אם הִשִּׂיאוּהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ, אין הקידושין תופסים בה אפילו מדרבנן וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן אלא עוזבת אותו והולכת. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר כָּל תִּינוֹקֶת שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמוֹר על כסף או שטר קִדּוּשֶׁיהָ, לא חלים הקדושין אף מדרבנן וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם, ואינה נחשבת כאשתו אֶלָּא כִּמְפוּתָּה. לפיכך בַּת יִשְׂרָאֵל קטנה שנישאת לְכֹהֵן, לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. ובַּת כֹּהֵן קטנה שנישאת לְיִשְׂרָאֵל, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר כָּל עַכָּבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ, כלומר אם הסיבה שהיא מתעכבת ודרה עמו, היא מחמתו, נחשב כְּאִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ. וכָּל עַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ, כלומר שלא מחמתו, נחשבת כְּאִילּוּ אֵינָהּ אִשְׁתּוֹ, והגמרא תפרש את דבריו.

גמרא

אָמַר רַב יְהוּדָה, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – ויש אומרים ששנינו בברייתא, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ בית דין כּוֹתְבִין גֵּט מִיאוּן כדי שידעו שהמיאון נעשה כהלכה, וכך היו כותבים בו, לֹא רְעֵיָנָא בֵּיהּ – איני רוצה בו, וְלֹא צְבִיָנָא בֵּיהּ – ואיני חפיצה בו, וְלֵית אֲנָא בְּעֵיָא לְהַתְנַסְבָא לֵיהּ – ואין אני רוצה לינשא לו. כֵּיוָן דַּחֲזוּ דִּנְפִישׁ דִּיבּוּרָא – כיון שראו שיש בזה אריכות דברים, אָמְרֵי – אמרו חכמים

יום ראשון

יום רביעי — כ סיון — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, רביעי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: פרק ז. ובזה . . . ־פב־ עליו כלל.

מפתגמי אאזמו"ר: דער שכל און מדות געבוי פון א חסיד, איז לפי ערך זיין ערשטע יחידות בא זיין רבי'ן. די ערשטע יחידות איז לפי ערך מהות עצמו פון א חסיד, לפי אופן מהות עצמו אזא סדר עבודה גיט איהם דער רבי.

מִפִּתְגָּמֵי אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ]: מִבְנֶה הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁל חָסִיד הוּא לְפִי עֶרֶךְ הַ'יְחִידוּת' הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ אֵצֶל הָרַבִּי שֶׁלּוֹ. הַיְחִידוּת הָרִאשׁוֹנָה הִיא לְפִי עֶרֶךְ מַהוּת עַצְמוֹ שֶׁל הֶחָסִיד. לְפִי אֹפֶן מַהוּת עַצְמוֹ – כָּזֶה סֵדֶר עֲבוֹדָה נוֹתֵן לוֹ הָרַבִּי.

יום שני

יום חמישי — כא סיון — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: והנה גדר . . . ־פב־ סטרין

רבינו בספר של בינונים פ"ג אומר, כי ג' מוחין חב"ד וז' מדות הם השתלשלות מעשר ספירות העליונות, דכל זה הוא בנפש רוח ונשמה שהם המתלבשים בגוף האדם, אמנם ענין המסירת נפש על אלקות, וואָס א איד ניט ער וויל און ניט ער קאָן זיין ח"ו א נפרד מאלקות, זהו מעצמות א"ס ב"ה, שלמעלה מענין הספירות דראשיתם היא ספירת החכמה.

רַבֵּנוּ בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק ג' אוֹמֵר, כִּי ג' מוֹחִין חַבַּ"ד וְז' מִדּוֹת הֵם הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, דְּכָל זֶה הוּא בְּנֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁהֵם הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּגוּף הָאָדָם, אָמְנָם עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ עַל אֱלִקוּת, שֶׁיְּהוּדִי אֵינוֹ רוֹצֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִפָּרֵד חַס־וְשָׁלוֹם מֵאֱלִקוּת, זֶהוּ מֵעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הַסְּפִירוֹת, דְּרֵאשִׁיתָם הִיא סְפִירַת הַחָכְמָה.

יום שלישי

יום ששי — כב סיון — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שלח, ששי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: והנה אעפ"י . . . ־164־ לתחתונים.

לַאֲמִירַת "וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם כו'" מְחַבְּרִים תְּחִלָּה ב' הַצִּיצִיּוֹת דְּלְפָנָיו, אַחַר־כָּךְ מְצָרְפִים צִיצִית כְּנָף הַשְּׂמָאלִי דְּלַאֲחוֹרָיו, אַחֲרֵי זֶה צִיצִית דְּכָנָף הַיָּמִין וְאוֹחֲזִים אוֹתָם בֵּין קְמִיצָה לַזֶּרֶת דְּיַד שְׂמֹאל. נוֹשְׁקִים הַצִּיצִיּוֹת שֵׁשׁ פְּעָמִים, הֵינוּ בַּאֲמִירַת תֵּבוֹת: צִיצִית, צִיצִית, לְצִיצִית, אֱמֶת, קַיֶּמֶת, לָעַד.

יום רביעי

שבת כג סיון ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּמּוּז. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: שלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה כמ"ש . . . ־פג־ מהרמ"ק ז"ל.

מענה אאזמו"ר לאאמו"ר ביחידות חורף תרל"ה: היצה"ר נקרא נה"ב לא מפני שהוא בהמה דוקא, כי לפעמים הוא שועל פקח שבחיות, וצריכים לחכמה מרובה להבין תחבולותיו. ולפעמים הוא מתלבש בלבוש צדיק תמים ענו ובעל מדות טובות.

בכל אחד ואחד הנה"ב שלו היא לפי מהותו הפרטי. ויש אשר מתעורר חשק גדול ללמוד חסידות או להתבונן היטב באיזה השכלה, ובאמת הנה זהו רק עצת היצר ומתחבולות נה"ב למנוע מעבודת התפלה וכדומה.

ונקוט האי כללא בידך וזכור אותו תמיד, כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי' לדבר זה – אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה – הוא רק מתחבולותי' של נה"ב.

וסיים אאמו"ר נ"ע: עד אז לא ידעתי אז עס קען זיין א פרומער נה"ב, ווער רעדט נאָך א חסידישער נה"ב.

מַעֲנֶה אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"ש] לַאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] בִּיחִידוּת חֹרֶף תרל"ה: הַיֵּצֶר הָרַע נִקְרָא נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּהֵמָה דַּוְקָא, כִּי לִפְעָמִים הוּא שׁוּעָל פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת, וּצְרִיכִים לְחָכְמָה מְרֻבָּה לְהָבִין תַּחְבּוּלוֹתָיו. וְלִפְעָמִים הוּא מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשׁ צַדִּיק תָּמִים עָנָו וּבַעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת.

בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁלּוֹ הִיא לְפִי מַהוּתוֹ הַפְּרָטִי. וְיֵשׁ אֲשֶׁר מִתְעוֹרֵר חֵשֶׁק גָּדוֹל לִלְמֹד חֲסִידוּת אוֹ לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּאֵיזֶה הַשְׂכָּלָה, וּבֶאֱמֶת הִנֵּה זֶהוּ רַק עֲצַת הַיֵּצֶר וּמִתַּחְבּוּלוֹת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לִמְנֹעַ מֵעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה וְכַדּוֹמֶה.

וּנְקוּט הַאי כְּלָלָא [וְאֶחוֹז כְּלָל זֶה] בְּיָדְךָ וּזְכֹר אוֹתוֹ תָּמִיד, כִּי כָּל דָּבָר הַמּוֹעִיל אוֹ מֵבִיא לַעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, הִנֵּה כָּל מְנִיעָה שֶׁתִּהְיֶה לְדָבָר זֶה – אֲפִלּוּ אִם הַמְּנִיעָה הִיא מִדָּבָר הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה – הוּא רַק מִתַּחְבּוּלוֹתֶיהָ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

וְסִיֵּם אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן: עַד אָז לֹא יָדַעְתִּי שֶׁתִּתָּכֵן נֶפֶשׁ בַּהֲמִית [בִּלְבוּשׁ] יְרֵא שָׁמַיִם, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר עַל נֶפֶשׁ בַּהֲמִית [בִּלְבוּשׁ] "חֲסִידִי".

יום חמישי

יום ראשון כד סיון ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: והנה מכאן . . . ־166־ הכל א'.

הַשּׂוֹאֵל בַּמֶּה הִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁלּוֹ אֵלַי מֵאַחַר שֶׁאֵין אֲנִי מַכִּירוֹ פָּנִים.

..הַהִתְקַשְּׁרוּת הָאֲמִתִּית הִיא עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד הַמַּאֲמָרֵי חֲסִידוּת שֶׁלִּי, קוֹרֵא אֶת הַשִּׂיחוֹת וּמִתְחַבֵּר עִם יְדִידַי, אַנ"ש [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] וְתַלְמִידֵי הַתְּמִימִים יִחְיוּ, בְּלִמּוּדָם וּבְהִתְוַעֲדוּתָם, וּמְקַיֵּם בַּקָּשָׁתִי בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים וּבִשְׂמִירַת זְמַנֵּי הַלִּמּוּדִים, הִנֵּה בָּזֶה הִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת.

יום שישי

יום שני — כה סיון — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, שני עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: וז"ש בתקונים . . . ־166־ דממלא לון.

"דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: יַסִּיחֶנָּה מִדַּעְתּוֹ, יְשִׂיחֶנָּה לַאֲחֵרִים.

וּפֵרֵשׁ הַ"צֶּמַח צֶדֶק": לַאֲחֵרִים רַק בַּגּוּף, אֲבָל מְאַחֲדִים אִתּוֹ עִמּוֹ, שֶׁמַּרְגִּישִׁים אֶת עִנְיָנוֹ.

שבת קודש

יום שלישי — כו סיון — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קרח, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: וזה ג"כ ענין . . . ־פד־ בפועל ממש.

"רַיְּרִדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה" – שֶׁגַּם בַּשְּׁאוֹל חוֹשְׁבִים שֶׁהֵם חַיִּים.

הַבְּרָכָה בְּ"רַיְּרִדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה", כְּמוֹ "בְּנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ", מָקוֹם נִתְבַּצֵּר לָהֶם וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, כִּי תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת רַק כָּל עוֹד שֶׁהוּא חַי, וְזוֹהִי הַבְּרָכָה, שֶׁגַּם בַּשְּׁאוֹל יִהְיוּ חַיִּים וְיוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שלישי עמ' א

חולצת לו הוא אכן אחי בעלה. וְכן אֵין מְמָאֲנִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין בית דין את הקטנה, ויודעים שהיא אכן אשת זה שהיא ממאנת בו. לְפִיכָךְ עדים שראו את החליצה כּוֹתְבִין גֵּט חֲלִיצָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הם מַכִּירִין את היבם והיבמה, וְכן עדים שרואים את המיאון כּוֹתְבִין גֵּט מֵיאוּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הם מַכִּירִין את הקטנה, וְלֹא חַיְּשִׁינַן לְבֵית דִּין טוֹעִין – ואין להם לחשוש שמא טעו בית דין ועשו את החליצה והמיאון מבלי להכיר את האיש והאשה, אלא יכולים העדים לסמוך על כך שלא היו בית דין מניחים אותם לחלוץ או למאן קודם שהתברר להם מי הם.

המשך ביאור למס' יבמות ליום חמישי עמ' א

לִינָּשֵׂא להם, וְאָמְרָה מֻחֶזֶקֶת פְּלוֹנִי שהוא עדיין בַּעֲלִי איני יכולה להינשא להם, זוֹ הִיא עַכָּבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ, וזו הוכחה שהיא רוצה בו וצריכה מיאון. אבל אם היא אומרת שאינה מסכימה להינשא לאחרים מֻחֶזֶקֶת שהם בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מְהוּגָנִין לִי, זוֹ הִיא עַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ, שהרי משמע מדבריה שאם היו מהוגנים היתה נישאת להם, וזה נחשב למיאון.

אופן נוסף לעכבה מחמתו: אַבַּיֵּי בַּר אָבִין וְרַב חֲנִינָא בַּר אָבִין דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – שאמרו שניהם, נָתַן לָהּ גֵּט, זוֹ הִיא עַכָּבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ שכיון שלא מיאנה בו מוכח שהתעכבה אצלו משום שרצתה להיות אשתו, וְלכן הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ על ידי הגט מִן הַכְּהוּנָּה. אבל אם מֵיאֲנָה בּוֹ זוֹ הִיא עַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ – שלא התעכבה אצלו בשביל להיות אשתו, וְלכן הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה.

מקשה הגמרא: הָא קָתָנֵי לְקַמָּן – הרי חילוק זה בין יוצאת בגט לבין יוצאת במיאון מבואר במשנה להלן, הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ של הממאנת, וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. אבל נָתַן לָהּ גֵּט, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. ולא מסתבר שרבי אליעזר בן יעקב כבר אמר את הדברים במשנה הקודמת. מתרצת הגמרא: פָּרוּשֵׁי קָמְפָרֵשׁ – המשנה הבאה מפרשת את דברי רבי אליעזר בן יעקב במשנתנו.

משנה

משנתנו דנה בקטנה שיוצאת מבעלה לאחר שהיתה נשואה לו מדרבנן, באילו אופנים שוה דינה לדין אשת איש גדולה היוצאת בגט: הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ, המיאון עוקר את הנישואין, ונחשבת כאילו לא היתה נשואה מעולם, ולכן הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. אולם נָתַן לָהּ גֵּט, הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. נָתַן לָהּ בעלה גֵּט וְהֶחֱזִירָהּ, ואחר כך מֵיאֲנָה בּוֹ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מהשני, מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ – לראשון. ועל אף שמנישואיה הראשונים איתו היא יצאה בגט ולכאורה היה אסור לו להחזירה מדין מחזיר גרושתו לאחר שנישאת, מכל מקום כיון שמנישואיה השניים איתו היא יצאה במיאון, הרי זה מגלה שהיא קטנה ומבטל גם את הנישואין הראשונים וגם את הגט שניתן לה ואינו בדין מחזיר גרושתו משנישאת. מֵיאֲנָה בּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ, ואחר כך נָתַן לָהּ גֵּט וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מהאחר, אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ לראשון, מכיון שבפעם השניה יצאה ממנו בגט, דינו במחזיר גרושתו לאחר שנישאת.

הגשת לחם למי שאינו נוטל ידיו

יום ראשון כ' סיון ה'תשפ"ב

הלכות ברכות פרק ו, הלכה יט: אָסוּר לְהַאֲכִיל מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו.

במקור הדין בגמרא (חולין קז, ב) נאמר: "והשמש שלא נטל ידיו, אסור ליתן פרוסה לתוך פיו", אך לא מבואר מה הדין כשנותן לידיו והוא אוכל בעצמו.

ומדברי הרמב"ם משמע שאם נותן לידיו הרי זה בוודאי אסור, ונקטו 'לתוך פיו' רק כדי לחדש שאפילו באופן זה אסור, היינו שאע"פ שהאוכל אינו נוגע כלל בפת, מכל מקום הוא חייב ליטול את ידיו, ולכן אסור לתת לו אם אינו נוטל משום שמכשילו באיסור, אך אם נוגע בפת בידיו ובוודאי חייב בנטילה, ברור שאסור לתת לו אם אין בדעתו ליטול (כסף משנה).

אולם יש ראשונים הסבורים שאיסור "לפני עיור לא תיתן מכשול" (האיסור להכשיל את חברו באיסור) נאמר רק באיסור תורה ולא באיסור דרבנן, וכיון שאכילה ללא נטילת ידיים אסורה רק מדרבנן, יש לפרש שלשיטה זו האיסור כאן הוא דווקא כשמכניס לפיו של חברו ומשתתף במעשה האיסור עצמו, וזה אסור אפילו בדרבנן, אולם כשנותן לידו והלה אוכל בעצמו אכן אין בכך איסור (ראה תורת חסד או"ח סי' ה סק"ד).

אמנם מדברי הרמב"ם מבואר, כאמור, שגם אם נותן לידיו אסור וכן דייק ה'בית יוסף' (או"ח סי' קסט) מדברי ה'טור', אולם כתב ה'תורת חסד' (שם) כי אפשר שאף לשיטתם האיסור הוא רק כשנותן לידיו ונעשה שותף בעצם האיסור, אבל אם מניח לפניו והלה אוכל בעצמו אין בזה איסור "לפני עיור".

והגרש"ז אוירבך כתב (מנחת שלמה א סי' לה) שמותר להגיש לחם בפני אורח שעדיין אינו שומר מצוות, במקרה שאם יימנע מלהגיש לו, הלה עלול להיפגע ולהתרחק יותר מדרך התורה, שהרי כל האיסור להגיש פת למי שלא ייטול ידיו הוא כדי שלא להכשילו באיסור, ואם ההימנעות מהגשת המאכל עלולה לגרום לו למכשול גדול יותר, עדיף שיגיש לו אע"פ שמכשילו באיסור קל.

מתי ה'גדול' נוטל ידיו לפני שאר המסובים?

יום שני כ"א סיון ה'תשפ"ב

הלכות ברכות פרק ז, הלכה א: מִנְהָגוֹת רַבּוֹת נָהֲגוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בִּסְעוּדָה, וְכֻלָּן דֶּרֶךְ אֶרֶץ; וְאֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁנִּכְנָסִין לִסְעוּדָה, גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ נִכְנָסִין, וְיוֹשְׁבִין מְסֻבִּין.

מבואר בגמרא (ברכות מו, ב) שמנהגי הסעודה נלמדים ממנהגי הפרסים, ואחד מהם הוא שגדול המסובים נוטל ידיו ראשון כאשר הביאו לפניו את האוכל, כדי לא להצריכו להמתין לאחרים, אבל אם לא הביאו לו את האוכל, אינו נוטל לפני כולם כדי שלא יצטרך להמתין ולשמור את ידיו נקיות עד שכל המסובים יטלו ורק אז יביאו לו את האוכל.

ותמה ה'כסף משנה': מדוע אם כן סתם הרמב"ם ולא ציין שהגדול נוטל ידיו תחילה רק כאשר הביאו לפניו את האוכל?

ותירץ: משמעות הברייתא (שהובאה בהמשך הגמ' שם) היא שהגדול שבמסובים נוטל ידיו תחילה אפילו אם עדיין לא הביאו לפניו את האוכל ויהא עליו להמתין עד שכל המסובים יטלו, כי עדיף שיטול וימתין כשידיו נקיות מאשר שימתין כשידיו אינן נקיות (ראה ראשון לציון ברכות שם).

והצל"ח (שם ד"ה ישב) מבאר את שיטת הרמב"ם:

האמור בגמרא שהגדול נוטל ידיו לפני כל המסובים רק כאשר מביאים לפניו את האוכל הוא ממנהגי הפרסים שאינם מברכים ברכת הנהנין, ולכן אם האוכל מוכן לפניו, הגדול נוטל ידיו מיד כי אין זה מכבודו להמתין לכולם, ואם האוכל אינו מוכן לפניו, אינו נוטל כדי שלא ימתין לאוכל עד אחרי שכל המסובים יטלו, אבל לגבינו, בני ישראל, כיון שחובה לברך ברכת הנהנין, אין תועלת בהבאת האוכל לפניו, שהרי כשיברך ברכת 'המוציא' ויתכוין להוציא את כל המסובים לפני שהם נוטלים ידיהם, תחשב נטילתם הפסק בין ברכת המוציא (ששמעו מפי הגדול) לאכילה, ולכן גם אם האוכל לפניו יהא חייב להמתין ולברך על הפת עד שכל המסובים יטלו. ומשום כך סתם הרמב"ם וכתב שהגדול נוטל ידיו תחילה ולא חילק בין אם הביאו את האוכל לפניו או לא הביאו, כי מפני כבודו תמיד נוטל תחילה תמיד וממתין כשידיו נקיות עד שכל המסובים יטלו.

ברכה על שמירה מסכנה

יום שלישי כ"ב סיון ה'תשפ"ב

הלכות ברכות פרק יא, הלכה ח: אִם עָשָׂה מַעֲקֶה – מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה'.

לעיל (ה"ד) כתב הרמב"ם שאין לברך על נטילת הידים במים אחרונים "מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה, ודברים שהן משום סכנה אין מברכין על עשייתן".

ויש להקשות:

אם כן, מדוע מברכים על עשיית מעקה והרי נעשה מפני הסכנה, ככתוב "ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו" (לקוטי שיחות ב, עמ' 385, לבושי מרדכי א"ח סי' ג, ועוד)?

ומבאר הרבי (לקו"ש שם):

מניעת הסכנה של נפילה מגג הבית, יכולה להתבצע גם

ללא מעקה (ולדוגמא, עשיית גג משופע), והציווי 'ועשית מעקה לגגך' הוא מצוה מיוחדת שאינה בגלל מניעת הסכנה עליה נצטוינו ב'לא תעשה' – "ולא תשים דמים בביתך".

וראיה לדבר: הרמב"ם קבע כלל (סהמ"צ שורש ה) שטעם המצוה אינו נמנה כמצוה בפני עצמה, ובעשיית מעקה מנה ב'מצוות עשה' את המצוה 'ועשית מעקה', וב'מצוות לא תעשה' את הלאו 'ולא תשים דמים בביתך', ומכאן שמניעת הסכנה ('ולא תשים דמים בביתך') איננה טעם למצות 'ועשית מעקה' אלא מצוה בפני עצמה.

וכעין זה כתב ה'מנחת חינוך' (מצוה תקמו):

מצות 'ועשית מעקה' שמברך על עשייתה, היא חובה המוטלת על בעל הבית ויכול לקיימה גם על ידי שלוחו ש'שלוחו של אדם כמותו', אבל אם יעשה אותה על ידי גוי או חרש שוטה וקטן שאינם בני שליחות, לא קיים את המצוה ואינו יכול לברך עליה. ואמנם, אינו עובר על הלאו 'ולא תשים דמים בביתך' שהרי מנע את סכנת הנפילה, אך לא קיים את מצות המעקה שהיא מצוה נוספת.

וה'לבושי מרדכי' (שם) תירץ:

אין מברכים על מצוה הנעשית לשמירה מסכנה רק כאשר השמירה היא לאדם עצמו המצווה עליה מהתורה שנאמר "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", אבל מניעת סכנה מאנשים אחרים אינה בכלל ציווי זה, כי הם עצמם חייבים לשמור על עצמם, אלא שציוותה תורה לבעל הבית לעשות מעקה לשמירה כללית ולמנוע סכנה מכל אדם, וענין זה אינו דומה לשמירה הנעשית לצורך עצמו, עליה אכן אין לברך.

מצות מילה צריכה להיות 'לשמה'?

יום רביעי כ"ג סיון ה'תשפ"ב

הלכות מילה פרק ב, הלכה א: גוי, לא יָמוּל כְּלָל; וְאִם מָל, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְמוֹלוֹ.

לדעת כמה תנאים (ע"ז כו, ב) מילת גוי כשרה, ולכן סובר הרמב"ם שאם מל אינו צריך לחזור ולמולו, אך לכתחילה לא ימול כי יתכן שרב ורבי יוחנן (שם) סוברים כדעת רבי יהודה הנשיא שמילת גוי פסולה (כסף משנה).

והקשה הגר"י עמדין (שאילת יעבץ, ח"ב סי' קסד):

לדעת רבי יוסי במסכת יבמות (מו, ב), הבא ואומר 'מלתי לשם גרות ולא טבלתי' אין מקבלים את דבריו, שמא היתה זו מילה שלא לשמה. ואילו במסכת עבודה זרה (שם) סובר רבי יוסי שמילת גוי כשרה כי אין צורך שמילה תהיה 'לשמה' ("וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה"?)

ומבאר ה'חתם סופר' (יור"ד סי' ש) שיש לחלק בין שני הענינים:

הכניסה לדת יהודית היא בברית קודש על ידי המילה, כשם שאבותינו נכנסו לברית קודש על ידי מילה, ובוודאי צריך לעשותה 'לשמה', היינו לשם כניסה לדת, כי אם ימול לצורך אחר (רפואה וכדו') איך יכנס לברית על ידי מילה זו? ולכן סובר רבי יוסי שבמילת הגר מבלי עדים שנימול לשם גירות, אין כניסה לברית.

אבל מילת ישראל "עם קדוש, שכבר נכנסו לברית בימי אבותינו בימי צאתנו ממצרים אנו ובנינו אחרינו עד עולם", וכל מי שנולד ישראל הרי הוא בקדושת ישראל גם טרם שנימול, ואינו צריך למול את עצמו כדי להיכנס לדת, ולכן סובר רבי יוסי שאין היא צריכה להיות 'לשמה'.

בין משנה לגמרא

יום חמישי כ"ד סיון ה'תשפ"ב

סדר התפילות, קדיש דרבנן: כָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ יָתֵר שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וַאֲפִלּוּ בְּמִדְרָשׁוֹת אוֹ בְּהַגָּדוֹת – כְּשֶׁהֵן מְסַיְּמִין, אוֹמֵר אֶחָד מְעֻמָּד קַדִּישׁ בְּנֹסַח זֶה... וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא קַדִּישׁ דְּרַבָּנָן.

בפירוש המשניות (סוף אבות) כתב הרמב"ם: משנת רבי חנינא בן עקשיא שהובאה בסוף מסכת אבות היא משנה במסכת מכות, אלא "לפי שיש בה סיום נאה, נהגו כל העם לאמרו בסוף כל פרק ופרק, לפי שאין אומרין קדיש על המשנה אלא על האגדה, דאמר מר (סוטה מט, א), 'ויהא שמיה רבה דאגדתא'".

ויש להבין: מה ההבדל בין לימוד המשנה ללימוד האגדה? והרי אדרבה, המשנה היא עיקר תורה שבעל־פה! ואף משמעות לשון הרמב"ם כאן היא שלא רק בסיום מדרשות ואגדות אומרים קידוש דרבנן, אלא גם לאחר סיום לימוד תורה שבעל־פה?

ונראה לומר שאכן לשון הרמב"ם מדויק. "שאין אומרים קדיש על המשנה", היינו שאין לומר קדיש על קריאת המשנה מבלי ללמוד את טעמיה ולהתעמק בדקדוקיה, כי על לימוד כזה אי אפשר לומר "על רבנן ועל תלמידיהון דעסקין באורייתא" שהרי עיקר העסק בלימוד התורה הוא לימוד הטעמים ולכן גם אין לפסוק הלכה מהמשנה, אם אינו יודע דקדוקיה וטעמיה.

אמנם בלימוד הגמרא, מעיקר הדין יכולים לומר קדיש דרבנן בסיום הלימוד, אלא שנהגו העם לומר אגדה לאחר הלימוד לפי שנגררו אחר המנהג שנהגו בלימוד המשנה.

וכתב ה'שיירי כנסת הגדולה' בשם ה'מעדני מלך', שאף שגם קדיש זה נאמר רק במעמד עשרה גדולים בני חיוב, ניתן לאומרו גם כאשר העוסקים בלימוד הם קטנים. אך יש סוברים שאין לומר קדיש דרבנן אחרי לימוד של קטנים, וכן מנהג העולם.

(בית יהודה או"ח סי' ל"א)

חילול שבת לצורך פיקוח נפש

יום שישי כ"ה סיון ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק ב הלכה ג: כְּשֶׁעוֹשִׂים דְּבָרִים אֵלּוּ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עַל יְדֵי גּוֹיִם, וְלֹא עַל יְדֵי קְטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עֲבָדִים, וְלֹא עַל יְדֵי נָשִׁים – כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא שַׁבָּת קַלָּה בְּעֵינֵיהֶם; אֶלָּא עַל יְדֵי גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְחַכְמֵיהֶם.

הטעם שכותב הרמב"ם "כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם" אמור לגבי נשים וקטנים, שאם יחללו שבת לצורך פיקוח נפש הדבר עלול להקהות בעיניהם את חומר האיסור ויבואו להקל גם שלא לצורך, אולם אין בכך טעם מדוע אין עושים על ידי גויים שבלאו־הכי אינם מחויבים במצוות, והטעם לכך הוא משום שהרואים עשויים לטעות ולחשוב שאין לעשות מלאכה לכתחילה על ידי יהודי לצורך פיקוח נפש, ולכשיארע להבא מצב של פיקוח נפש לא ירצו לחלל שבת על ידי יהודים (כסף משנה).

ויש אומרים שהטעם שאין עושים על ידי גוי משום שיש לחשוש שמא יתעצל ולא יעשה את פעולות ההצלה בזריזות הראויה (כסף משנה בשם הרמ"ך). ולפי ביאור זה, כאשר הישראל עומד עליו ומזרזו ואין לחשוש לעיכוב אזי צריך לעשות על ידי גוי (ראה רמ"א או"ח סי' שכח סי"ב, שו"ע אדה"ז שם ס"יג).

ולהלכה כתב אדמו"ר הזקן (שם) שיש לעשות את פעולות ההצלה על ידי יהודי גם כאשר ניתן לעשות על ידי גוי ללא חשש עיכוב, כדי שלא יטעו לחשוב שאסור לעשות על ידי יהודי.

ועוד נחלקו המפרשים בביאור דברי הרמב"ם שיש לעשות "על ידי גדולי ישראל וחכמיהם": ה'כסף משנה' כתב שאין כוונתו ל'גדולי ישראל' במובן של גדולי העדה, אלא 'גדולים' כפשוטו – למעט קטנים, ו'חכמיהם' – למעט נשים שדעתן קלה, אך אין הבדל בין אדם פשוט מישראל לגדול הדור, וכן כתב ב'בית יוסף' (או"ח סי' שכח).

אולם הט"ז (שם סק"ה) כתב כי פשטות דברי הרמב"ם מורה שיש להדר ולעשות דווקא על ידי גדולי העדה, כדי להורות בכך הלכה לרבים, ונאמרו כאן אם כן שני דינים: א. יש להקפיד להימנע מלעשות על ידי קטנים ונשים, כדי שלא תהא השבת קלה בעיניהם. ב. לכתחילה ראוי לעשות דווקא על ידי גדולי ישראל, כדי שמהם יראו וילמדו.

וכדברי הט"ז פסק אדמו"ר הזקן (שם) ש"מצוה מן המובחר להשתדל לעשות הכל על ידי ישראלים גדולים בחכמה", וכן נהג אף למעשה פעם אחת כשהלך בעצמו ביום הכיפורים לבשל ליולדת, וכששאלוהו מדוע עשה זאת בעצמו השיב: "הרי כתוב 'מצוה בגדול' ולא מצאתי גדול אחר מלבדי..." (תורת מנחם – רשימת היומן עמ' קו).

נתינת תבשיל על האש בערב שבת

שבת קודש כ"ו סיון ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק ג, הלכה ד: תַּבְשִׁיל שֶׁלֹּא בָשַׁל כָּל צָרְכּוֹ... אוֹ תַּבְשִׁיל שֶׁבָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ וְכָל זְמַן שֶׁמִּצְטַמֵּק הוּא יָפֶה לוֹ – אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁהֲנַח מִבְּעוֹד יוֹם; גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יַחֲתֶה בַּגְּחָלִים כְּדֵי לְהַשְׁלִים בִּשּׁוּלוֹ... אִם גָּרַף הָאֵשׁ, אוֹ שֶׁכִּסָּה אֵשׁ הַכִּירָה... הֲרֵי זֶה מֻתָּר לַשְׁהוֹת עָלֶיהָ.

לדעת רש"י (שבת לז, ב ד"ה ורב ששת), תבשיל שהתבשל כ'מאכל בן דרוסאי' (שליש בישולו, ויש אומרים חצי בישולו) מותר להשהותו על גבי האש אף אם הכירה אינה גרופה או קטומה. אך לדעת הרמב"ם (וכן דעת הרי"ף שבת ריש פ"ג) אסור להשהות (אם הכירה אינה גרופה או קטומה) אפילו תבשיל שהתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו ("שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק" – שו"ע אדה"ז סי' רנג ס"ט) "גזירה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בישולו", ורק אם מצטמק ורע לו – מותר.

וה'שלחן ערוך' (או"ח סי' רנג ס"א) הביא תחילה את דעת הרמב"ם, וכדעה שניה הביא את דעת רש"י, ולא הכריע האם יש להחמיר כדעת הרמב"ם שלא להשהות תבשיל על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אף שהתבשל כל צרכו, אם הוא מצטמק ויפה לו. אבל הרמ"א (שם, ע"פ הרא"ש שבת פ"ג ס"א) כתב: "ונהגו להקל כסברא האחרונה".

וה'מנחת כהן' (משמרת השבת, שער שני פ"ה) הוכיח מדברי ה'שלחן ערוך' (סי' רנד ס"ד) שסובר כשיטת רש"י שתבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו אף על אש שאינה גרופה וקטומה, שהרי התיר לתת סביב הקדרה פירות הנאכלים חיים (שדינם כמבושל כ'מאכל בן דרוסאי') אף אם האש אינה גרופה וקטומה.

וה'ביאור הלכה' (סי' רגנ ד"ה ונהגו) הביא כי מלשון הרא"ש "מפני שישראל אדוקים במצות עונג שבת ובוודאי לא ישמעו לנו, על כן הנח להם" משמע שדעתו נוטה להחמיר אלא ש"אין בנו כח למחות במקילין שכבר נהגו העם כיש אומרים".

וגם לדעת אדמו"ר הזקן (שם ס"כ) במקום שאין צורך כל כך, טוב לחוש לדעת הרמב"ם, ומותר להשהות על גבי אש שאינה גרופה וקטומה רק אם התבשיל התבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו (שבת כהלכה עמ' שלט).

אין מקום לדחות עניין של תלמוד-תורה למחר ומחרתיים.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ'-כ"ו סיון ה'תשפ"ב

יום ראשון כ' סיון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שצריך לברך ברכת המזון במקום שאכל; חברים שאכלו ויצאו באמצע סעודתם לקראת חתן וכלה מה דינם לעניין ברכה; דין המברך על אוכל ונפל מידיו ונשרף; דברים הבאים בתוך הסעודה מה דין ברכתם.

א. כָּל הַמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אוֹ בְרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ[2], צָרִיךְ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בַּמָּקוֹם שֶׁאָכַל[3]. אָכַל כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ - יוֹשֵׁב בַּמָּקוֹם שֶׁפָּסַק וִיבָרֵךְ. אָכַל כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - יוֹשֵׁב[4] בִּמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ[5]. שָׁכַח לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְנִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו - מְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר[6]. וְאִם הָיָה מֻזִיד - חוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ[7]. וְאִם בֵּרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר[8] - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְכֵן אִם בֵּרֵךְ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד אוֹ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[9]. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְלֹא בְרָכָה שֶׁמֵּעֵין שָׁלֹשׁ, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב וּבַמָּקוֹם[10] שֶׁאָכַל.

2) שמברכים אחרי שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל המנויים בפסוק (דברים פרק ח, פסוק ח) חוץ מהפת שמברכים אחריה ברכת המזון, ראה לקמן פרק ח, הלכות א, יד. 3) שטרם שעומד ללכת יברך במקומו (פסחים דף קא עמוד ב וכפירוש הרשב"ם). 4) כדי שיברך בכוונה. 5) (ברכות דף נא עמוד ב) ובתוספות שם כתבו רמז לזה: ואכלת ושבעת וברכת - שֵׁב - עֵת וברכת. 6) ואינו מחוייב לחזור למקום אכילתו. 7) קנסוהו חכמים על שלא בירך במקומו (שם, דף נג עמוד ב). ואם הוא רחוק ממקומו שעד שיחזור שם יתעכל בינתיים המזון שבמעיו, מוטב שיברך בריחוק מקום (מגן אברהם אורח חיים סימן קפד). 8) הלשון דחוקה במקצת, שאם מזיד הוא אין לומר בו "נזכר" שזה שייך רק בשכח, וראה רדב"ז חלק ב, בלשונות הרמב"ם סימן קה. ואפשר שרבינו מדבר במי שיצא במזיד ממקום שאכל על מנת לברך במקום אחר ובינתיים שכח, ושוב נזכר שעוד לא בירך. ומעניין שבטור סימן קפד כתוב: בירך במקום השני. 9) שאין כל הדברים הללו אמורים אלא לכתחילה משום הידור מצוה וכמבואר בסמוך. 10) נתכוון רבינו להדגיש שאף על פי שהלכה היא כבית הלל שאם שכח, מברך במקום שנזכר (ברכות דף נג עמוד ב) בכל זאת ישתדל לחזור ולברך אפילו כששכח, משום מעשה שהיה המסופר (שם): "שני תלמידים היו, אחד שכח לברך במקומו ונזכר וחזר כדברי בית שמאי (המחייבים לחזור ולברך) ומצא ארנק של זהב. ואחד לא בירך במקומו במזיד וכשנזכר לא חזר ובירך בדרך כבית הלל (אגב, מכאן ראייה שאפילו במזיד אם בירך במקומו בדרך - יצא לפי בית הלל, וזה מקור לפסק רבינו לעיל) וקרהו אסון", הרי שיש לחוש לדברי בית שמאי לברך במקום שאכל. וכן השיבו (שם) בית שמאי לבית הלל: "לדבריכם, מי ששכח ארנק בראש הבירה (מגדל גבוה) לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן".

ב. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ "הַמּוֹצִיא" אוֹ לֹא בֵּרַךְ "הַמּוֹצִיא", אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִן הַתּוֹרָה[11]. שָׁכַח לְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא" - אִם נִזְכַּר עַד שֶׁלֹּא גָמַר סְעוּדָתוֹ, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[12]; וְאִם נִזְכַּר לְאַחַר שֶׁגָּמַר - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[13].

11) אלא מדברי סופרים כלעיל פרק א, הלכה ב, וספק ברכות מדבריהם - אינו חוזר (ברכות דף כא עמוד א). 12) ברכת המוציא לפני שיגמור סעודתו (שם, דף נא עמוד א) כי "מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שהיא ריחו נודף"? כלומר: וכי מפני שאכל בלא ברכה, יוסיף ויאכל בלי ברכה? 13) (שם).

ג. הָיָה אוֹכֵל בְּבַיִת זֶה, וּפָסַק סְעוּדָתוֹ[14] וְהָלַךְ לְבַיִת אַחֵר; אוֹ שֶׁהָיָה אוֹכֵל, וּקְרָאָהוּ חֲבֵרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ, וְיָצָא לוֹ לְפֶתַח בֵּיתוֹ[15] וְחָזַר - הוֹאִיל וְשִׁנָּה מְקוֹמוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ[16] לְמַפְרֵעַ עַל מַה שֶׁאָכַל, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ בַּתְּחִלָּה "הַמּוֹצִיא", וְאַחַר־כָּךְ יִגְמֹר סְעוּדָתוֹ[17].

14) ועדיין לא גמרה. 15) אף על פי שלא הלך לבית אחר. 16) ברכת המזון. 17) (פסחים דף קא עמוד ב ותוספתא ברכות פרק ד) שכל המשנה את מקומו הרי פסק אכילתו, והרי זה כגמרה וחייב לברך אחריה ברכה אחרונה. וממילא חייב לברך בתחילה המוציא, שאין הברכה של הסעודה הקודמת עולה לו לסעודה זו, שהיא סעודה חדשה לגמרי.

ד. חֲבֵרִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים לֶאֱכֹל, וְיָצְאוּ לִקְרַאת חָתָן אוֹ לִקְרַאת כַּלָּה[18]: אִם הִנִּיחוּ שָׁם זָקֵן אוֹ חוֹלֶה - חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן וְגוֹמְרִין סְעוּדָתָן, וְאֵינָן צְרִיכִין לְבָרֵךְ שְׁנִיָּה[19]; וְאִם לֹא הִנִּיחוּ שָׁם אָדָם - כְּשֶׁהֵן יוֹצְאִין, צְרִיכִין בְּרָכָה לְמַפְרֵעַ, וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין, צְרִיכִין בְּרָכָה לְכַתְּחִלָּה[20].

18) לקבל את פניהם. 19) לא למפרע על מה שאכלו, ולא בתחילה על מה שיאכלו, שהואיל ונשארו מקצתם לא בטלה קביעותם הקודמת והרי הם באמצע סעודתם, והוא הדין אם הניחו שם צעיר או בריא שאין קביעותם בטילה, אלא שכן דרך העולם שרק הזקן והחולה נשארים במקומם מחמת תשות כוחם (כסף משנה). 20) (פסחים דף קא עמוד ב) ואם לא בירכו למפרע כשיצאו, צריכים לברך למפרע כשיחזרו, כמבואר בסמוך.

ה. וְכֵן אִם הָיוּ מְסֻבִּין בִּשְׁתִיָּה אוֹ לֶאֱכֹל פֵּרוֹת[21]. שֶׁכָּל הַמְשַׁנֶּה מְקוֹמוֹ[22], הֲרֵי פָּסַק אֲכִילָתוֹ, וּלְפִיכָךְ

מְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ עַל מַה שֶּׁאָכַל, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ שְׁנִיָּה לְכַתְּחִלָּה עַל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱכֹל. וְהַמְשַׁנֶּה מְקוֹמוֹ מִפְּנָה לִפְנָה בְּבֵית אֶחָד, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[23]. אָכַל בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל תְּאֵנָה[24], וּבָא לֶאֱכֹל בְּמַעֲרָבָהּ - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[25].

21) אף על פי שאין מסיבתם קבועה כל כך כמו מסיבת אכילת פת, בכל זאת אם נשאר אחד מהם לא בטלה קביעותם ואינם צריכים לברך בשנייה (מגן אברהם אורח חיים סימן קעח). 22) זה חוזר על כל מה ששנוי בהלכות ד־ה. 23) (פסחים דף קא עמוד ב) שאין זה שינוי מקום, ואין כאן הפסק סעודה. 24) עץ התאנה. 25) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה ח) וכגון שלא היה בדעתו מתחילה לאכול במערבה. ומכיוון שעץ התאנה מפסיק בין העומד במזרחה - למערבה, הרי זה חשוב כשינוי מבית לבית, אבל מפינה לפינה הואיל ורואה בפינה השנייה את מקומו הראשון וגם כתלי הבית מקיפים את שתיהן, הרי הן חשובות כמקום אחד (כסף משנה).

ו. בֵּרַךְ עַל הַפַּת - פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁאוֹכְלִין בָּהֶן הַפַּת, מִמִּינֵי הַתַּבְשִׁיל וּפֵרוֹת[26] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל אִם בֵּרַךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת, לֹא פָטַר אֶת הַפַּת[27]. בֵּרַךְ עַל מַעֲשֵׂה קְדֵרָה[28] - פָּטַר אֶת הַתַּבְשִׁיל[29]. בֵּרַךְ עַל הַתַּבְשִׁיל, לֹא פָטַר אֶת מַעֲשֵׂה קְדֵרָה[30].

26) המלפתים בהם את הפת. 27) שאין ברכת הפרפראות - שאינן מזינות ומשביעות - חשובה לפטור את הפת המזינה ומשביעה (ברכות דף מב עמוד א). 28) כגון הריפות וגרש כרמל וכל מיני דגן שנתבשלו בקדירה כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ד, וברכתם: "בורא מיני מזונות". 29) שאינו ממיני דגן, ואינו מזין כמעשה קדירה. 30) מאחר שאינו מזין אין ברכתו חשובה לפטור מעשה קדירה המזין (שם). ובירושלמי (ברכות פרק ו הלכה ה) אמרו: "הכול מודים שאין ברכת הפרפרת פוטרת את מעשה קדירה".

ז. גָּמַר בְּלִבּוֹ מִלֶּאֱכֹל אוֹ מִלִּשְׁתּוֹת, וְאַחַר־כָּךְ נִמְלַךְ לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁנָּה מְקוֹמוֹ, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[31]. וְאִם לֹא גָּמַר בְּלִבּוֹ, אֶלָּא דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת - אֲפִלּוּ פָּסַק כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית[32].

31) ברכה שלפניה, שמאחר שהסיח דעתו מלאכול עוד, כבר נסתלקה הברכה הראשונה שבאכילתו הקודמת וחייב לברך על אכילתו מחדש (ברכות דף מב עמוד א; פסחים דף קג עמוד ב). אבל אינו חייב לברך תחילה ברכה אחרונה על מה שאכל, כי אין היסח הדעת חשוב כגמר סעודה לחייבו ברכה למפרע (טור אורח חיים סימן קעט). 32) ובלבד שלא יצא בינתיים למקום אחר כמבואר לעיל הלכה ג.

ח. הָיוּ שׁוֹתִין[33], וְאָמְרוּ: בּוֹאוּ וּנְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן! אוֹ: בּוֹאוּ וּנְקַדֵּשׁ קִדּוּשׁ הַיּוֹם[34]! - נֶאֱסַר עֲלֵיהֶם לִשְׁתּוֹת[35] עַד שֶׁיְּבָרְכוּ[36] אוֹ יְקַדְּשׁוּ[37]. וְאִם רָצוּ לַחֲזֹר וְלִשְׁתּוֹת קֹדֶם שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹ יְקַדְּשׁוּ - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם רַשָּׁאִים, צְרִיכִים לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ תְּחִלָּה[38] "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" וְאַחַר־כָּךְ יִשְׁתּוּ. אֲבָל אִם אָמְרוּ: בּוֹאוּ וְנַבְדִּיל[39]! - אֵין צְרִיכִין לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[40].

33) בסוף אכילתם. 34) יום השבת. 35) ואין צורך לומר לאכול. 36) ברכת המזון, שמאחר שקיבלו עליהם לברך ברכת המזון הרי הם כאילו התחילו בברכה, ואסור להפסיק בה כלל (פסחים דף קג עמוד ב). 37) כי אסור לאכול ולשתות קודם הקידוש, כמבואר (שם דף ק עמוד א וראה הלכות שבת פרק כ"ט, הלכה ה). ואפילו לא אמרו: בוא ונקדש קידוש היום, נאסרו באכילה ושתייה אם כבר החשיך היום ונכנסה השבת, וכאן ידובר כשעדיין לא החשיך היום והם רוצים לקבל עליהם השבת מבעוד יום, ולפיכך אמירתם: "בואו ונקדש" קובעת לאסרם באכילה ושתייה עד שיקדשו (כסף משנה, והשווה הלכות שבת פרק כ"ט, הלכה י"א). 38) כי באמירתם גילו דעתם שגמרו סעודתם, ואין הברכה הקודמת פוטרתם, כמבואר לעיל הלכה ז. 39) הבדלה במוצאי שבת. 40) (פסחים דף קה עמוד א) "אין יציאת השבת קובעת להבדלה", שאם התחילו סעודתם מבעוד יום אינם צריכים להפסיק אכילתם במוצאי שבת, אלא יגמרוה ואחר כך יבדילו, ולפיכך, אפילו אמרו: "בואו ונבדיל" אין זה חשוב הפסק לחייבם לחזור ולברך (בית יוסף אורח חיים סימן רצט).

ט. הָיוּ מְסֻבִּין לִשְׁתּוֹת יַיִן, וּבָא לָהֶם מִין יַיִן אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שׁוֹתִין אָדֹם וְהֵבִיאוּ שָׁחוֹר, אוֹ יָשָׁן וְהֵבִיאוּ חָדָשׁ - אֵינָן צְרִיכִין לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַיַּיִן פַּעַם שְׁנִיָּה; אֲבָל מְבָרְכִין: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[41].

41) הטוב - לי, והמטיב - לאחרים הנהנים יחד עימי (ברכות דף נט עמוד ב; ירושלמי שם, פרק ו, הלכה ח, ודווקא כשאחרים מסובים עימו, אבל כששותה יחידי אינו מברך ברכה זו, ולפיכך הדגיש רבינו לומר: "היו מסובים לשתות". ואפילו כשהמין השני אינו משובח כראשון מברך הטוב והמטיב כי על ריבוי היינות הוא מברך, לא על המשובח שבהם. והטעם שקבעו ברכה זו דווקא על היין ולא על הפת? מפני שהיין סועד ומשמח, והפת אינה אלא סועדת (תוספות ברכות דף נט עמוד ב).

י. אֵין מְבָרְכִין עַל אֹכֶל מִן כָּל הָאֲכָלִין וְלֹא עַל מַשְׁקֶה מִן כָּל הַמַּשְׁקִין, עַד שֶׁיָּבוֹא לְפָנָיו. וְאִם בֵּרַךְ, וְאַחַר־כָּךְ הֵבִיאוּ לְפָנָיו - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[42]. נָטַל אֹכֶל וּבֵרַךְ עָלָיו, וְנָפַל מִיָּדוֹ וְנִשְׁרַף[43], אוֹ שֶׁטָּפוֹ נָהָר - נוֹטֵל אַחֵר וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עָלָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֵאוֹתוֹ הַמִּין[44]; וְצָרִיךְ לוֹמַר: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" עַל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה[45]. עוֹמֵד אָדָם עַל אַמַּת[46] הַמַּיִם, וּמְבָרֵךְ וְשׁוֹתֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּיִם שֶׁהָיוּ לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה אֵינָם הַמַּיִם שֶׁשָּׁתָה, מִפְּנֵי שֶׁלְּכָךְ נִתְכַּוֵּן תְּחִלָּה[47].

42) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה א). 43) או נאבד, ראה אורח חיים סימן רו. 44) (ירושלמי שם), כי כשבירך לא הייתה דעתו אלא על זה שבידו. 45) (שם) "שהרי הכתוב מצווה ואומר: ליראה את השם הנכבד והנורא (דברים כח, נח) ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה, לפיכך, אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מייד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא ייזכר לבטלה" (לשון רבינו הלכות שבועות פרק יב, הלכה יא). ואם אמר ברוך אתה ה' ועוד לא אמר "אלוקינו" יסיים: "למדני חוקך" (תהילים פרק קיט, פסוק יב) שנראה כקורא פסוק, ואין כאן מוציא שם־שמים לבטלה (הגהות מיימוניות). 46) תעלה, שמימיה שוטפים. 47) למים שיבואו בסוף ברכתו (ירושלמי שם).

יא. דְּבָרִים הַבָּאִים בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְהֵן מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה[48], אֵינָן צְרִיכִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם[49] וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם; אֶלָּא בִּרְכַּת "הַמּוֹצִיא" שֶׁבַּתְּחִלָּה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁבַּסּוֹף פּוֹטֶרֶת הַכֹּל, שֶׁהַכֹּל טָפֵל לַסְּעוּדָה[50]. וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה[51], שֶׁבָּאוּ בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, טְעוּנִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם[52] וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם[53]. וּדְבָרִים הַבָּאִים לְאַחַר הַסְּעוּדָה[54] - בֵּין מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה, בֵּין שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה - טְעוּנִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶם[55].

48) כגון, בשר ודגים שרגילים לאכלם עם הפת. 49) אפילו אם אכלם בלא פת. 50) לאכילת הפת. 51) כגון תאנים וענבים שאין רגילים ללפת בהם את הפת ואינם באים להשביע אלא לעכל את המאכל. 52) כיוון שאין הם מעיקר הסעודה אין ברכת הפת פוטרתם. 53) שברכת המזון פוטרת כל מה שבא בתוך הסעודה. 54) כלומר: כל אלה הדברים אם הובאו אחרי שמשכו את ידיהם מן הפת, כי היה מנהגם לאחר גמר סעודתם לקבוע עצמם לאכילת פירות וכל מיני פרפראות. 55) שאין ברכות "המוציא" וה"מזון" פוטרות אלא דברים הנאכלים בתוך עיקר הסעודה (ברכות דף מא עמוד ב וכפירוש התוספות שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואין הדין האחרון נוהג בימינו, כי אין אנו מושכים את ידינו מן הפת עד ברכת המזון (תוספות שם ואורח חיים סימן קעז סעיף ב).

יב. בְּשַׂבְּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים, וּבִסְעוּדַת הַקָּזַת הַדָּם, וּבְשָׁעָה שֶׁיָּצָא מִן הַמֶּרְחָץ, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן[56] - אִם בֵּרַךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן[57], פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁשָּׁתָה לְאַחַר הַמָּזוֹן, קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[58]; אֲבָל בִּשְׁאָר הַיָּמִים, צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ בַּתְּחִלָּה עַל הַיַּיִן שֶׁל אַחַר הַמָּזוֹן[59]. בָּא לָהֶן יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ[60], שֶׁאֵין בֵּית הַבְּלִיעָה פָּנוּי שִׁיַּעֲנוּ אָמֵן[61]; וְאֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן[62].

56) שאחרי סעודתם לפני ברכת המזון קובעים את עצמם לשתיית יין, והקזה - מפורש במסכת שבת דף קכט עמוד א שהיו שותים אחרי הקזה לרפואה. ובית המרחץ - מרומז בנדרים דף לח עמוד ב ובנוסח התלמוד שלפנינו (ברכות דף מב עמוד ב) הוסיפו: "הקזה ובית המרחץ, שאדם קובע סעודתו אחריהם על היין", והיא הוספת הגאונים (רא"ש). 57) לפני התחלת הסעודה, מנהגם היה לשתות יין לפני האכילה משום תיאבון (ברכות דף מג עמוד א). 58) (שם, דף מב עמוד ב) הואיל וידע שישתה יין לאחר הסעודה - דעתו עליו מתחילה בשעת ברכה. 59) שהואיל ואין קביעותו בכך לא הייתה עליו דעתו מתחילה (שם). ויין שבתוך הסעודה מברך עליו "בורא פרי הגפן" ואין ברכת הפת פוטרתו, מפני שחשוב הוא, שהרי גורם ברכה לעצמו (שם עמוד ב) כלומר: בכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו אף על פי שלא היו צריכים לשתותו, כגון: "קידוש" ו"ברכת אירוסין" (רש"י שם). אולם ברכת היין שלפני המזון פוטרתו וכן יין של קידוש פוטרו (אורח חיים סימן קעד סעיף ג). 60) ואין האחד מוציא את כולם. 61) שאין לב המסובים אל המברך אלא לבלוע (ברכות דף מג עמוד א). 62) שהראשון בא רק לשרות המזון שבמעיו ואינו חשוב לפטור את השני (שם דף מב עמוד ב).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) מי החייב בברכת הזימון; ברכת הסועד בבית חתנים וכן סעודה שעושים אותה אחר הנישואין מחמת הנישואין.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים חַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן[2]. וְסָפֵק יֵשׁ בַּדָּבָר אִם הֵן חַיָּבִין מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין קָבוּעַ לָהּ זְמַן[3], אוֹ אֵינָם חַיָּבִין מִן הַתּוֹרָה[4]. לְפִיכָךְ אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַגְּדוֹלִים יְדֵי חוֹבָתָן[5]. אֲבָל הַקְּטַנִּים חַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], כְּדֵי לְחַנְּכָן בְּמִצְוֹת.

2) ברכות כ, ע"ב. 3) שאחרי כל אכילה בין ביום ובין בלילה מצוה לברך, וכל מצוה שאין לה זמן קבוע - נשים חייבות (קידושין כט.). 4) מפני שנאמר בה: על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח, י) והארץ לא ניתנה לבנות להתחלק (ברכות שם וברש"י). 5) שכבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"יא), שהמברך החייב רק מדברי סופרים – אינו מוציא את החייב מן התורה. 6) כלומר: זה ודאי שאין הקטנים חייבים לברך אלא מדברי סופרים בלבד.

ב. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ פַּת כְּאֶחָד, חַיָּבִין לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן[7] קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאֵי־זוֹ הִיא בִּרְכַּת הַזִּמּוּן? אִם הָיוּ הָאוֹכְלִים מִשְּׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה - מְבָרֵךְ אֶחָד מֵהֶם וְאוֹמֵר: נְבָרֵךְ[8] שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ! וְהַכֹּל עוֹנִין: בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ[9]; וְהוּא חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ[10].

7) שאחד מהם מזמין את חבריו לברך עמו כאחד בלשון רבים, כמבואר בסמוך. וחז"ל (ברכות מה.) סמכוה על הפסוק: גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו (תהלים לד, ג), גדלו - הרי שנים, אתי - הרי שלשה. שבזמן ששלשתם מברכים את ה' כאחד, יש בזה משום הידור ורוממות שמו. מעין זה בפירוש המשנה לרבינו (ברכות ז, ב). ושנינו בברייתא (שם, מח:): "וברכת... את ה' אלהיך - זו ברכת

הזימון". ולדעת ה'קרית ספר' הדברים מכוונים לזימון בעשרה שהוא בשם, וזימון בשלשה, ודאי אינו אלא מדברי סופרים. 8) ומדרך המוסר, לכל מי שיברך, שיטול רשות מן הגדולים המסובים עמו, ואומר ברשות רבותי נברך וכו' ('כל בו'). 9) ברכות נ, ע"א. ובמדרש בראשית רבה (פ' מג) אמרו: "היה אברהם אבינו מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלים ושותים היה אומר להם: ברכו! והם אומרים לו: מה נאמר? והוא אומר להם: אמרו, ברוך אל עולם שאכלנו משלו". (וראה מסכת סוטה י:). 10) ברכות מו, ע"ב: "להיכן הוא חוזר? למקום שפסק" וכפירוש ה'תוספות' שם.

ג. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ", עַד שֶׁגּוֹמֵר אַרְבַּע בְּרָכוֹת[11], וְהֵן עוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה[12].

11) המנויות לעיל פ"ב, ה"א. 12) שכל העונה אמן אחר המברך, הרי זה כמברך (לעיל פ"א, ה"יא). והוא־הדין אם לא ענו אמן, אלא ששמעו כל הברכות - יצאו ידי חובתם. אלא שהעונה אמן שכרו גדול יותר (כסף־משנה).

ד. הָיוּ הָאוֹכְלִין מֵעֲשָׂרָה וּלְמַעְלָה - מְזַמְּנִין בַּשֵּׁם[13]. כֵּיצַד? הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ[14] שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵן עוֹנִין: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וּמַתְחִיל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[15].

13) ברכות מט, ע"ב. 14) ובשו"ע או"ח סימן קצב, כתוב: אין לומר לאלהינו בלמ"ד, אלא "אלהינו", כי לא מצינו למ"ד השימוש בברכה, וכן כתוב (תהלים ס', ה): ברכו עמים אלהינו. ורבינו נמשך אחרי לשון המשנה (ברכות פ"ז, ג) שכך היתה הגירסא לפניו, כדבריו בפירוש המשנה שם. 15) וסדר ברכת המזון, נמצא לקמן בנוסח "תפילות כל השנה" לרבינו.

ה. הַסּוֹעֵד בְּבֵית חֲתָנִים - מִשֶּׁיַּתְחִילוּ לְהִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי סְעוּדַת נִשּׂוּאִין וְלַהֲכִינָהּ, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, מְבָרֵךְ: נְבָרֵךְ שֶׁהַשִׂّמְחָה בִּמְעוֹנוֹ, שֶׁאָכַלְנוּ[16] מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם עוֹנִים: בָּרוּךְ שֶׁהַשִׂّמְחָה בִּמְעוֹנוֹ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וְכוּ'. וְאִם הָיוּ עֲשָׂרָה, מְבָרֵךְ: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ שֶׁהַשִׂّמְחָה בִּמְעוֹנוֹ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם עוֹנִין: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִׂّמְחָה וְכוּ'. וְכֵן סְעוּדָה שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, מֵחֲמַת הַנִּשּׂוּאִין, עַד שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ[17], מְבָרֵךְ "שֶׁהַשִׂّמְחָה בִּמְעוֹנוֹ"[18].

16) כתובות ח, ע"א. ובעל 'העיטור' כתב: תיקנו לומר "שהשמחה במעונו", מפני שחז"ל אמרו (חגיגה יב:): "שבעה רקיעים הם: וילון, רקיע, שחקים... מעון... מעון - שבו כיתות של מלאכי השרת אומרות שירה לפני המקום" והשירה היא השמחה לפני ה', ככתוב (שופטים ט, יג): החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, כי אומרים שירה על היין (אבודרהם הל' ברכות נישואין). 17) כגון שאמר החתן לקרואים: הנכם מוזמנים לסעודה בקשר עם שמחת נשואי. 18) ובזמן הזה, ערבה כל שמחה ואין אנו מברכים "שהשמחה במעונו" אלא בשבעת ימי המשתה בלבד ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אה"ע ס"ב).

ו. הַכֹּל חַיָּבִין בְּבִרְכַּת הַזִּמּוּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁחַיָּבִין בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים שֶׁאָכְלוּ קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים[19] בָּעֲזָרָה[20]; וְכֵן כֹּהֲנִים וְיִשְׂרְאֵלִים שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, וְאָכְלוּ הַכֹּהֲנִים תְּרוּמָה וְיִשְׂרָאֵל חֻלִּין[21] - חַיָּבִין בְּזִמּוּן[22], כְּחִיּוּבָן בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן[23].

19) כגון שירי מנחות שהן קדשי קדשים. 20) חצר המקדש שהיא מקום אכילתם, אע"פ שיש מצוה באכילתם, ככתוב (שמות כט, לג): ואכלו אותם אשר כופר בהם - הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, והיה מקום לומר, שאין זה בכלל "ואכלת" שמשמעה אכילת רשות, בכל זאת "ושבעת" כתוב, כל שהוא שבע (ערכין ד.). ויש מפרשים: הואיל ואסור לשבת בעזרה (יומא כה.) והכהנים אוכלים קדשיהם בעמידה, הייתי אומר שאין כאן קביעות באכילתם ולא נתחייבו בזימון הנוהג רק באכילה בחבורה, משמיענו שאין הישיבה מעכבת (אדר"ת, וראה ב'תוספות' לזבחים טז. ובמשנה־למלך הלכות מעשה הקרבנות פ"י, ה"ג). 21) אע"פ שאין הישראל יכול לאכול בתרומתו של הכהן, כי זר אסור בתרומה. 22) הואיל והכהן יכול לאכול גם מן החולין שביד ישראל, הרי הוא מצטרף עמו לברכת הזימון (ערכין ד.). חולין - תבואה שהורמו ממנה הפרשותיה כדין. ומכאן יש ללמוד, שאם כהן וישראלים אוכלים כאחד, הכהן אוכל תרומה, והישראלים אוכלים פת של גויים, והכהן נזהר מלאכול פת של גויים - שאינם מצטרפים לזימון, הואיל ואין האחד יכול לאכול משל חבירו ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח סי' קצו, ס"ג). 23) ובכת"י התימנים, הנוסח: "נשים ועבדים וקטנים, חייבים בזימון כחיובן בברכת המזון".

ז. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן[24], אֲבָל מְזַמְּנִין לְעַצְמָן. וְלֹא תְּהֵא חֲבוּרָה שֶׁל נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, מִפְּנֵי הַפְּרִיצוּת[25]; אֲבָל נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן[26] אוֹ עֲבָדִים לְעַצְמָן[27]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְזַמְּנוּ בַּשֵּׁם[28]. אַנְדְּרוֹגִינוֹס[29] מְזַמֵּן לְמִינוֹ, וְאֵינוֹ מְזַמֵּן, לֹא לְנָשִׁים וְלֹא לַאֲנָשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[30]. וְהַטֻּמְטוּם[31] אֵינוֹ מְזַמֵּן כְּלָל[32]. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, מְזַמְּנִין עָלָיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כְּבֶן שֶׁבַע אוֹ כְּבֶן שְׁמוֹנֶה[33]; וּמִצְטָרֵף, בֵּין לְמִנְיַן שְׁלֹשָׁה, בֵּין לְמִנְיַן עֲשָׂרָה, לְזִמֵּן עָלָיו[34]. וְהָעַכּוּ"ם אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[35].

24) אין מצרפים אותם לזימון (ברכות ז, ב). 25) של עבדים בנשים, וכן של עבדים בקטנים (שם, מה:). 26) (שם). וכן אם אכלו עם אנשים, הן יוצאות בברכת הזימון של האנשים ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח

סי' קצט). 27) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח של ה'טור' או"ח (סימן קצט) בדברי רבינו. 28) כי אין דבר שבקדושה אלא בעשרה אנשים גדולים ובני חורין (לעיל פ"ח, ה"ד. וראה מגילה כג:). 29) יש לו סימני זכרות ונקבות כאחד. 30) תוספתא ברכות פ"ה. כי בריה בפני עצמה הוא, ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה (יבמות פג.). וגרוע הוא משניהם (כסף־משנה). 31) שאין לו לא סימני זכרות ולא סימני נקבות אלא אטום הוא (הל' אישות ב, כד). 32) אפילו למינו (תוספתא ברכות, שם) כי טומטום לפעמים הוא נקרע (ע"י ניתוח) ונמצא זכר, ולפעמים נמצא נקבה, ולפיכך אינו מצטרף לבני מינו, שמא יקרעו הם וימצאו זכרים והוא ימצא נקבה (כסף־משנה). 33) ברכות מח, ע"א. 34) ואנו נוהגים שאין מצרפים קטן לזימון כלל, עד שיהא בן שלש־עשרה שנה (הגהות הרמ"א או"ח סי' קצט). 35) אע"פ שמל ועומד להתגייר, הואיל ולא סבל עדיין, גוי הוא (ברכות מז:). והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה (פ"יג, ה"ו). וראה הל' תלמוד תורה (פ"ז, ה"ד) שאין מזמנים על המנודה ועל המוחרם.

1 **ח. אֵין מְזַמְּנִין, אֶלָּא עַל מִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת פַּת**
2 **וּלְמַעְלָה[36]. שִׁבְעָה שֶׁאָכְלוּ פַּת, וּשְׁלִשָׁה אָכְלוּ עִמָּהֶן**
3 **יָרָק אוֹ צִיר[37] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מִצְטָרְפִין לְזִמֵּן בַּשֵּׁם;**
4 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמְבָרֵךְ מֵאוֹכְלֵי הַפַּת. אֲבָל שִׁשָּׁה**
5 **שֶׁאָכְלוּ פַּת וְאַרְבָּעָה יָרָק, אֵין מִצְטָרְפִין, עַד שֶׁיִּהְיוּ**
6 **אוֹכְלֵי הַפַּת רֹב הַנִּכָּר[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
7 **בַּעֲשָׂרָה, אֲבָל בִּשְׁלִשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיֹּאכְלוּ כָּל אֶחָד**
8 **וְאֶחָד מֵהֶן כַּזַּיִת[39] פַּת, וְאַחַר־כָּךְ מְזַמְּנִין.**

36) ברכות פ"ז, מ"א. ידובר כאן בזימון שלשה, כמבואר בסוף ההלכה. 37) מין היוצא ממאכלים כבושים או מלוחים. ובלשון התלמוד (שם, מח.) הנוסח: "אפילו לא טבל עמהם אלא בציר". 38) והוא משבעה ולמעלה (שם). 39) רי"ף, שם.

9 **ט. שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ, וְגָמְרוּ מְלֶאֱכֹל, וּבָא שְׁלִישִׁי וְאָכַל**
10 **- אִם יְכוֹלִין לֶאֱכֹל עִמּוֹ[40] כָּל־שֶׁהוּא, וַאֲפִלּוּ מִשְּׁאָר**
11 **אֲכָלִין[41], מִצְטָרֵף עִמָּהֶן[42]. וְחָכָם גָּדוֹל שֶׁבַּמְּסֻבִּין הוּא**
12 **שֶׁמְּבָרֵךְ לְכֻלָּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָא אֶלָּא**
13 **בָּאַחֲרוֹנָה[43].**

40) שאין בטנם מלאה. 41) שאינם דברי פת, אלא באים לקינוח סעודה בעלמא. 42) ברכות מז, ע"א. אבל אם כבר אמרו: "הב לנו ונברך", הסיחו דעתם מלאכול, ואין השלישי מצטרף עמהם, וכן אם כבר נטלו מים אחרונים ('הגהות מיימוניות'). 43) שם. אמנם הרשות בידו למחול על כבודו וליתן לאחרים לברך, כמבואר שם. וכן מצוה להקדים כהן תלמיד חכם, שנאמר: וקדשתו (ויקרא כא, ח) - "לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון" (גיטין נט:). וכן נפסק להלכה (שו"ע אורח חיים סי' רא).

14 **י. שְׁלִשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[44], וְכֵן**
15 **אַרְבָּעָה וְכֵן חֲמִשָּׁה[45]. וְשִׁשָּׁה - יֵשׁ לָהֶם[46] לֵחָלֵק[47],**
16 **עַד עֲשָׂרָה[48]. מֵעֲשָׂרָה וּלְמַעְלָה - אֵינָם רַשָּׁאִים**
17 **לֵחָלֵק, עַד עֶשְׂרִים; שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּחָלְקוּ, וְתִהְיֶה בִּרְכַּת**
18 **הַזִּמּוּן לְכָל חֵלֶק וָחֵלֶק כְּזִמּוּן הַכֹּל, יֵשׁ לָהֶם לֵחָלֵק[49].**

44) לברך כל אחד בפני עצמו, שהרי נתחייבו בברכת הזימון. 45) אסור לשלשה מהם לזמן לעצמם, והשנים יברכו בלא זימון. 46) הרשות בידם אם ירצו (שו"ע או"ח סי' קצג, סעיף א). 47) שיזמנו שלשה לעצמם, ושלשה אחרים לעצמם. 48) ולא עשרה בכלל, שהרי בעשרה נתחייבו בזימון בשם, ואיך יחלקו ויזמנו בלא הזכרת השם. 49) ברכות נ, ע"א.

19 **יא. שְׁלִשָׁה בְּנֵי־אָדָם, שֶׁבָּאוּ מְשֻׁלָּשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל**
20 **שְׁלִשָׁה שְׁלִשָׁה, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[50]. וְאִם כְּבָר זִמֵּן**
21 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם בַּחֲבוּרָה שֶׁלּוֹ[51] - רַשָּׁאִין**
22 **לֵחָלֵק[52], וְאֵינָן חַיָּבִין בְּזִמּוּן, שֶׁכְּבָר זִמְּנוּ עֲלֵיהֶן[53].**
23 **שְׁלִשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכֹל פַּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל אֶחָד**
24 **וְאֶחָד אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[54].**

50) שכבר חלה עליהם חובת זימון באכלם בחבורותיהם, ומברכים בזימון אע"פ שלא אכלו שלשתם יחד משנתחברו מחדש (ברכות נ.). ומדובר כשאכלו כולם בבית אחד ושינו מקומם מפינה לפינה, כי אחרת מחוייב כל אחד מהם לחזור ולברך במקום שאכל. ראה לעיל פ"ד, ה"ה. וכך ביאר מרן ה'בית יוסף' (או"ח סי' קצג). 51) לא זימן ממש, אלא נצטרף לזימון, כגון שיצא לשוק והשנים הנשארים קראו לו וזימנו עליו. ראה בסמוך ה"יג. 52) אפילו אכלו שלשתם אחרי שנתחברו, הואיל ולא נועדו יחד בתחילת סעודתם (ראב"ד, וכן בפירוש "תלמידי רבינו יונה" ברכות פ"ז). 53) "ופרחה מהם חובת זימון" (ברכות נ:). 54) כי אין הפת מצרפתם, אלא קביעתם לאכול בחבורה מחייבתם בזימון (שם.).

25 **יב. שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין בְּבַיִת אֶחָד - בִּזְמַן**
26 **שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן**
27 **אֶחָד[55]; וְאִם לָאו - אֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן וְאֵלּוּ מְזַמְּנִין**
28 **לְעַצְמָן. וְאִם יֵשׁ שַׁמָּשׁ אֶחָד בֵּינֵיהֶם, שֶׁהוּא הוֹלֵךְ**
29 **וּמְשַׁמֵּשׁ מֵחֲבוּרָה זוֹ לַחֲבוּרָה זוֹ - מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן**
30 **אֶחָד[56], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִקְצָת אֵלּוּ רוֹאִין אֶת אֵלּוּ;**
31 **וְהוּא[57], שֶׁיִּשְׁמְעוּ שְׁתֵּיהֶן כָּל דִּבְרֵי הַמְבָרֵךְ[58]**
32 **בְּבֵאוּר[59].**

55) שם. 56) שם, ע"ב. 57) ובלבד. 58) המזמן. 59) בבהירות (שם.). והוא־הדין כשאכלו בחבורה אחת גדולה, כל שאין קול המברך נשמע היטב אין מצטרפים, ועליהם לזמן בחבורות קטנות (כסף־משנה).

33 **יג. שְׁלִשָׁה שֶׁאָכְלוּ, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶן לַשּׁוּק - קוֹרְאִין**
34 **לוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּן לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִים, וּמְזַמְּנִין**
35 **עָלָיו[60] וְהוּא בַּשּׁוּק, וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ; וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר**
36 **לְבֵיתוֹ, יַחֲזֹר וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לְעַצְמוֹ. אֲבָל עֲשָׂרָה**
37 **שֶׁאָכְלוּ, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶן לַשּׁוּק - אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו,**
38 **עַד שֶׁיַּחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וְיֵשֵׁב עִמָּהֶן[61].**

60) ובמקום מעמדו עונה עמהם ברכת הזימון (ברכות מה:) ובפירוש רבינו יונה שם. 61) שם. כיון שצריכים להזכיר שם שמים (לעיל ה"ד) אין זה כבודו להזכירו בפחות מעשרה ובמקום אחד.

יד. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, וְקָדַם אֶחָד מֵהֶן וּבֵרֵךְ לְעַצְמוֹ[62] - מְזַמְּנִין עָלָיו; וְיָצְאוּ הַשְּׁנַיִם יְדֵי חוֹבַת זִמּוּן, וְהוּא לֹא יָצָא בִּזְמוּן זֶה, שֶׁאֵין זִמּוּן לְמַפְרֵעַ[63].

62) בלא זימון. 63) משבירך ברכת המזון (ברכות נ.).

טו. שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ[64]. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ וְאֶחָד אֵינוֹ יוֹדֵעַ - זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ מְבָרֵךְ בְּקוֹל רָם, וְהַשֵּׁנִי עוֹנֶה אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ[65]. וּבֵן[66] מְבָרֵךְ לְאָבִיו, וְעֶבֶד מְבָרֵךְ לְרַבּוֹ, וְאִשָּׁה מְבָרֶכֶת לְבַעְלָהּ, וְיוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: תָּבוֹא מְאֵרָה[67] לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מְבָרְכִין לוֹ[68].

64) שם, מה, ע":ב. אע"פ שבברכת המוציא פוטר אחד את חבירו. והטעם, כי הואיל והם יושבים לאכול יחד, דעתם להצטרף אחד בברכת חבירו, אבל בברכת המזון שהיא בגמר הסעודה בטל הקבע ומסתלקים זה מזה ('תוספות' שם.; שו"ע או"ח סי' קצג). 65) שאז הוא כמברך בעצמו (לעיל פ"א, ה"יא). 66) קטן, פחות משלש־עשרה שנה. 67) קללה. 68) שלא למד, ואם למד תבוא לו מארה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה (סוכה לח. וברש"י). ובירושלמי (שם, פ"ג, ה"ט) אמרו: "תבוא מארה לבן עשרים שצריך לבן עשר".

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיָּצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן? בִּזְמַן שֶׁאָכְלוּ וְלֹא שָׂבְעוּ, שֶׁהֵן חַיָּבִים לְבָרֵךְ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[69], וּלְפִיכָךְ מוֹצִיאִין אוֹתָן קָטָן אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה מִידֵי חוֹבָתָן[70]; אֲבָל אִם אָכַל וְשָׂבַע, שֶׁהוּא חַיָּב בִּברְכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה - בֵּין אִשָּׁה, בֵּין קָטָן אוֹ עֶבֶד, אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן, שֶׁכָּל הַחַיָּב בְּדָבָר מִן הַתּוֹרָה, אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִידֵי חוֹבָתָן, אֶלָּא הַחַיָּב בְּאוֹתוֹ דָּבָר מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹתוֹ[71].

69) ראה לעיל פ"א, ה"א. 70) שגם הם מחוייבים לברך מדברי סופרים בלבד כמותם. 71) ברכות כ, ע"ב. וראה במוספנו "תשובות רבינו". וכן הדין בשני גדולים, שאחד מהם אכל ולא שבע והשני אכל לשבעה, אין האחד הבלתי שבע מוציא את השבע, וכמבואר מתשובת רבינו הנזכרת לעיל.

יז. הַנִּכְנָס אֵצֶל אֲחֵרִים, וּמְצָאָן מְבָרְכִין בִּברְכַּת הַזִּמּוּן: אִם מָצָא הַמְּבָרֵךְ אוֹמֵר "נְבָרֵךְ" - הוּא עוֹנֶה "בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ[72]"; וְאִם מָצָא הָאוֹכְלִים עוֹנִין "בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ" - הוּא עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן אָמֵן[73].

72) ברכות מה, ע"ב. ואינו אומר: "שאכלנו משלו", שהרי לא אכל עמהם, ואם הם עשרה ומצא את המברך אומר: "נברך אלהינו שאכלנו משלו", הוא עונה: "ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו וכו' ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח סי' קצח). 73) ברכות מה, ע"ב.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נטילת ידיים לפת ולכל דבר שטיבולו במשקה; דין מים אחרונים ולמה תיקנום; ארבעה דברים שהנוטל ידיו צריך להיזהר בהם.

א. כָּל הָאוֹכֵל הַפַּת שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו "הַמּוֹצִיא", צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם תְּחִלָּה וָסוֹף[2]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא פַּת חֵלִין[3], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין יָדָיו מְלֻכְלָכוֹת[4], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לָהֶן טֻמְאָה[5] - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּטֹּל שְׁתֵּי יָדָיו[6]. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקִין[7], צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[8] תְּחִלָּה[9].

2) לפני האכילה ואחריה (חגיגה יח:; חולין קו.). 3) שאין הידים שהן שניות לטומאה פוסלות בהן, כי כלל הוא אין שלישי לטומאה בחולין, (וקל־וחומר לפת של תרומה, שהשני עושה בה שלישי לטומאה). 4) שיצטרכו נטילה משום נקיות. 5) שלא נגעו ידיו בשום דבר טמא שיטמאן. 6) משום סרך תרומה, כי סתם ידים פוסלות את התרומה אם לא נטלן. שסתם ידים עסקניות הן, ונוגעות בבשרו, וגנאי הוא לתרומה אם יגע בה בידים מזוהמות, והיא נמאסת על אוכליה (שבת יד. וברש"י שם). וכדי שיתרגלו אוכלי תרומה ליטול ידיהם, תיקנוה אף בחולין (חולין קו.). וחז"ל סמכוה על הפסוק: וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שוטף במים... וטמא עד הערב (ויקרא טו, יא) וכי מי שנגע בזב אינו טעון אלא שטיפת ידים במים, והרי כל גופו טעון טבילה? אלא כך אמר הכתוב: הנוגע בזב, ומי שאינו שוטף את ידיו - שניהם טמאים, זה כדינו וזה כדינו (שם). 7) אפילו פירות וירקות, אם טבלם במשקין כגון מים יין שמן דבש וחלב, ועוד המשקין עליהם. 8) פסחים קטו, ע"א. מפני שהמשקין הנוגעים בסתם ידים נעשים ראשון לטומאה ומטמאים אפילו בחולין (פרה פ"ח, מ"ז) החמירו בהם (רש"י שם). ולפיכך אנו נוטלים ידינו בסדר ליל הפסח לאכילת ירק שאנו טובלים אותו במשקה. השווה הל' חמץ ומצה (פ"ח, ה"א־ב). 9) אבל לא לאחריו, כי הטעם של 'מים אחרונים' המבואר בסמוך ה"ג, אינו שייך בו.

ב. כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו - בֵּין לַאֲכִילָה, בֵּין לִקְרִיאַת שְׁמַע[10], בֵּין לִתְפִלָּה[11] - מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת[12] יָדָיִם; שֶׁזּוֹ[13] מִצְוַת חֲכָמִים, שְׁנִצְטַוִּינוּ מִן הַתּוֹרָה לִשְׁמֹעַ מֵהֶן[14], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ[15]. וּמַיִם אַחֲרוֹנִים אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, שֶׁאֵינָם אֶלָּא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה[16]. וּלְפִיכָךְ[17] חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהֶן בְּיוֹתֵר[18].

10) ראה לעיל הלכות קריאת־שמע (פ"ג, ה"א). 11) לעיל הל' תפילה (פ"ד, ה"ב). 12) לפי שצריך ליטול ידיו מן הכלי (ראה לקמן ה"ו) והכלי המיוחד לנטילת ידים שמו "נטלא" בלשון חז"ל (חולין קז.), לפיכך תיקנו לומר: "נטילת ידים" ולא "רחיצת ידים" (רא"ש למס' ברכות פרק ט, וראה לקמן הלכה ט"ז בביאורנו). 13) נטילה זו.

14) חולין קו, ע"א. 15) והרי זה כאילו ציוונו הקב"ה בעצמו (שבת כג.). 16) כמבואר בסמוך ה"ג. "ודברים שהם משום סכנה אין מברכים עליהם, הא למה זה דומה? למי שסינן את המים ואחר־כך שתה בלילה - מפני סכנת עלוקה, שאינו מברך וצונו לסנן את המים" (לשון רבינו לקמן פרק יא, ה"ד). וכן דעת רב עמרם גאון, מובאת ב'רבינו יונה' לברכות פ"ח. 17) הואיל והם באים למנוע סכנה. 18) ע"פ הכלל: "חמורה סכנה מאיסור" (חולין י.).

1 **ג. נְטִילַת יָדַיִם בֵּין תַּבְשִׁיל לְתַבְשִׁיל - רְשׁוּת[19]: רָצָה**
2 **- נוֹטֵל, רָצָה - אֵינוֹ נוֹטֵל. וּפְרוֹת שֶׁל חֵלִין אֵינָן**
3 **צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם, בֵּין בַּתְּחִלָּה, בֵּין בַּסּוֹף[20]. וְכָל**
4 **הַנּוֹטֵל יָדָיו לִפֵּרוֹת, הֲרֵי זֶה מְגַסֵּי הָרוּחַ[21]. כָּל פַּת**
5 **שֶׁהַמֶּלַח בּוֹ[22], צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁמָּא יֶשׁ**
6 **בּוֹ מֶלַח סְדוֹמִית, אוֹ מֶלַח שֶׁטִּבְעוֹ כְּמֶלַח סְדוֹמִית,**
7 **וְיַעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו וְיִסָּמֵא. מִפְּנֵי זֶה חַיָּבִין לִטֹּל**
8 **יָדַיִם בְּסוֹף כָּל סְעוּדָה, מִפְּנֵי הַמֶּלַח[23]. וּבַמַּחֲנֶה[24]**
9 **פְּטוּרִים מִנְּטִילַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן טְרוּדִים**
10 **בַּמִּלְחָמָה[25]; וְחַיָּבִין בָּאַחֲרוֹנָה, מִפְּנֵי[26] הַסַּכָּנָה.**

19) שם, קה, ע"ב. וראה הל' מאכלות אסורות (פ"ט, ה"כו). והרא"ש היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים משום סכנה ('טור' או"ח סי' קעג, ע"פ דברי התלמוד פסחים עו:). ואנו נוהגים לאכול דבר ביניהם ולשתות, משום קינוח הפה והדחתו (יו"ד סי' קטז. ס"ג). 20) חולין קו, ע"א. ולא גזרו בהם משום סרך תרומה, מפני שאין תרומת פירות מן התורה אלא הענבים אחרי שיעשה מהם יין, והזיתים אחרי שיעשה מהם שמן, כמו שכתוב: ראשית דגנך תירושך ויצהרך (דברים יח, ד) 'רבינו יונה' לברכות פ"ח. 21) הגאוותנים. כי מראה בזה שהוא מדקדק במצוות למעלה מן המדה (חולין שם). ודוקא שנוטלן בתורת חיוב, אבל אם נטלן משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות - מותר (או"ח סי' קנח, ס"ה). 22) ובכת"י התימנים, הנוסח: "כל את המלח צריך נטילת ידים" וכו', ופירושו מדד (כלשון הכתוב ישעיה מ, יב: וכל בשליש עפר הארץ) מלח אף־על־פי שלא אכלו. ונוסח זה מכוון ע"פ דברי התלמוד (חולין קה:). 23) וחכמינו אמרו (ברכות מ.): "אחר כל אכילתך אכול מלח". 24) היוצא למלחמה. 25) ואין מטריחים עליהם לבקש מים (עירובין פ"א, מ"י. וכלשון "פירוש המשנה" שם). 26) עירובין יז, ע"ב.

11 **ד. עַד הֵיכָן הִיא נְטִילַת יָדַיִם? עַד הַפֶּרֶק[27]. וְכַמָּה**
12 **שִׁעוּר הַמַּיִם? רְבִיעִית לְכָל שְׁתֵּי יָדַיִם[28]. וְכָל**
13 **שֶׁחוּצָצִים בִּטְבִילָה[29], חוּצָץ בִּנְטִילַת יָדַיִם[30]. וְכָל**
14 **הָעוֹלֶה[31] לְמִדַּת מִקְוֶה[32], עוֹלֶה לְשִׁעוּר רְבִיעִית[33].**

27) מקום חיבור היד והזרוע (חולין קו:) וכרי"ף לברכות פ"ח. 28) ידים פ"א, מ"א; חולין קז. ושיעור רביעית, נתבאר בביאורנו לעיל הל' קריאת שמע פ"ג, ה"י. 29) בטבילת הגוף, כגון בצק או טיט המודבקים על בשר אדם ומבדילים בינו למים, שלא עלתה לו טבילתו ונשאר טמא כמו שהיה. וכל הדברים החוצצים - מנויים בהל' מקואות פ"א־ב. 30) חולין קו, ע"ב. 31) המשלים. 32) ששיעורו ארבעים סאה, כגון השלג והברד וטיט הנדוק שנפלה מהם סאה אחת לתוך מקוה של שלשים ותשע סאה השלימתו, והרי המקוה כשר ושלם (מלשון רבינו הל' מקואות פ"ז, ה"ג). 33) זבחים כב, ע"א.

15 **ה. כָּל הַצָּרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, וְהִטְבִּיל יָדָיו בְּמֵי מִקְוֶה[34]**
16 **- אֵינוֹ צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר[35]. וְאִם הִטְבִּילָן בְּמַיִם שֶׁאֵין**
17 **בָּהֶם שִׁעוּר מִקְוֶה[36], אוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין שֶׁבַּקַּרְקַע[37] -**
18 **לֹא עָשָׂה כְלוּם, שֶׁאֵין הַמַּיִם שְׁאוּבִין מְטַהֲרִין אֶת**
19 **הַיָּדַיִם אֶלָּא בִּנְטִילָה[38].**

34) שיש בהם ארבעים סאה. 35) לא הגבהת ידים הנזכרת בסמוך הלכה טז, ולא ניגוב ידים הנזכר לקמן ה"כ (תוספתא ידים פ"ב). 36) ודוקא במים שאינם נובעים, אבל מי מעין מטהרים את הידים בטבילה, כל שיש בהם כדי לכסות את הידים בבת אחת (כסף־משנה על־פי דברי רבינו בהל' מקואות פ"ט, ה"ח). 37) שנשאבו בכלי ונשפכו לתוך הקרקע. 38) תוספתא מקואות פ"א. ודוקא שנשפכו ישר מהכלים לתוך בור הקרקע, אבל אם נשפכו מן הכלים על הארץ וממנה נמשכו והגיעו לתוך הבור שבקרקע - הרי הם "שאובים שהמשיכום" וכשרים לטבילת ידים (כסף־משנה).

20 **ו. כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו, צָרִיךְ לְהַזְהֵר בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים:**
21 **בַּמַּיִם עַצְמָן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ פְסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם[39],**
22 **וּבַשִּׁעוּר, שֶׁיִּהְיֶה בָהֶן רְבִיעִית לְכָל שְׁתֵּי יָדַיִם, וּבַכְּלִי,**
23 **שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן בְּכֶלִי, וּבַנּוֹטֵל, שֶׁיִּהְיוּ**
24 **הַמַּיִם בָּאִין מִכֹּחַ נוֹתֵן.**

39) מבואר בסמוך ה"ז. וכן שאר הדברים מתוארים והולכים בהלכות הבאות.

25 **ז. אַרְבָּעָה דְבָרִים פּוֹסְלִין אֶת הַמַּיִם: שִׁנּוּי מַרְאֶה,**
26 **וְגִלּוּי, וַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בָּהֶן, וְהֶפְסֵד, שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת**
27 **הַבְּהֵמָה מִלִּשְׁתּוֹת מֵהֶן[40]. כֵּיצַד? מַיִם שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ**
28 **מַרְאִיתָן - בֵּין בְּכֵלִים, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת, בֵּין מֵחֲמַת דָּבָר**
29 **שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן[41], בֵּין מֵחֲמַת מְקוֹמָן - הֲרֵי אֵלּוּ**
30 **פְּסוּלִין[42]. וְכֵן אִם נִתְגַּלּוּ גִּלּוּי הָאוֹסֵר אוֹתָן מִשְׁתִּיָּה[43]**
31 **- נִפְסְלוּ לִנְטִילַת יָדַיִם[44].**

40) כגון שהיו מרים או ריחם רע, כמבואר בסמוך ה"ט. 41) כגון הדיו וקנקנתום (ידים פ"א, מ"ג). 42) חולין קז, ע"א. שצריך שיהיה בהם מראה מים, כמו במימי הכיור, שנאמר בהם (שמות ל, ג): ירחצו מים, ואם נשתנו מראיהם - פסולים (סוטה טו:), כי "מים" בהווייתם משמע (ב"י או"ח סי' קס בשם הרא"ה). 43) שמא שתה מהם נחש, והטיל בהם ארסו (ע"ז ל:) והשווה הל' רוצח ושמירת נפש פ"יא, ה"ד־יד. 44) ע"ז, שם. וכיום שאין אנו חוששים לגילוי (שאין נחשים מצויים בינינו) כשרים אף לנטילה ('טור' או"ח סי' קס).

32 **ח. כָּל מַיִם שֶׁנַּעֲשָׂה בָהֶן מְלָאכָה, נַעֲשׂוּ שׁוֹפְכִין,**
33 **וּפְסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם. כֵּיצַד? מַיִם שְׁאוּבִין[45] שֶׁהֵדִיחַ**

בֶּהֶן כֵּלִים אוֹ שֶׁשָּׁרָה בָהֶם פִּתּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָזֶה - בֵּין בִּכְלִים, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת - פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם[46].
הֵדִיחַ בָּהֶן כֵּלִים מוּדָחִין אוֹ חֲדָשִׁים - לֹא פְּסָלָן[47].
מַיִם שֶׁהַנַּחְתּוֹם[48] מְטַבֵּל בָּהֶן אֶת הַכְּעָכִים[49] - פְּסוּלִין, וְשֶׁהוּא חוֹפֵן מֵהֶן בִּשְׁעַת לִישָׁה[50] - כְּשֵׁרִים; שֶׁהַמַּיִם שֶׁבְּחָפְנָיו הֵן שֶׁנַּעֲשׂוּ בָהֶן מְלָאכָה, אֲבָל הַמַּיִם שֶׁחָפַן מֵהֶם הֲרֵי הֵן בְּכַשְׁרוּתָן[51].

45) פרט למי מעין או מקוה שאינם שאובים בכלים. 46) ידים פ"א, מ"ג. 47) שם. 48) האופה. 49) עוגה יבשה ועגולה, ובלשון המשנה (שם, מ"ה) "הגלוסקים", והן ככרות לחם נקי. 50) לאחר עריכת הלחם טחים פניו במים, פעמים שמטבילים הלחם במים, פעמים שטובל ידיו במים וטח בהם פני הלחם (ר"ש שם). 51) שבהם לא נעשתה כל מלאכה.

ט. וְכָל מַיִם שֶׁנִּפְסְלוּ מִשְּׁתִיַּת כֶּלֶב, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מָרִים אוֹ מְלוּחִים אוֹ עֲכוּרִין[52], אוֹ רֵיחַ רַע, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה מֵהֶן הַכֶּלֶב[53]: בְּכֵלִים - פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם, וּבְקַרְקָעוֹת - כְּשֵׁרִים לְהַטְבִּיל[54]. חַמֵּי טִבֶרְיָא[55], בְּמִקּוֹמָן, מַטְבִּילִין בָּהֶם אֶת הַיָּדַיִם[56]; אֲבָל אִם נָטַל מֵהֶן בִּכְלִי, אוֹ שֶׁהִפְלִיג מֵהֶן אַמָּה[57] לְמָקוֹם אַחֵר[58] - אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן, לֹא רִאשׁוֹנִים וְלֹא אַחֲרוֹנִים[59], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיַּת בְּהֵמָה[60].

52) דלוחים מחמת טיט המעורב בהם וכיו"ב. 53) שם, מ"ג. וכפירושי הרי"ף לברכות פ"ח. 54) את הידים, שלא גזרו עליהם אלא בנטילה, שלא יבואו לזלזל בה. 55) שאינם ראויים לשתיית כלב מפני שהם מרים ('רבינו יונה' לברכות שם). 56) חולין קו, ע"א. כדין מים שבקרקעות. 57) כגון שהמשיך מהם מים לתוך תעלה ואין בה ארבעים סאה שיעור מקוה המטהר בטבילה. 58) ואינם מחוברים למי המעיינות. 59) שאחרי האכילה, כי אין המים מעבירים את הזוהמה מפני שרותחים הם, ואינו יכול לשפשף בהם כמבואר בסמוך הט"ז. 60) זה מוסב על הראשונים שאינם כשרים אלא כשהם ראויים לשתיית בהמה (לחם־משנה). ומים חמים הנובעים ממעיינות אחרים שאינם מרים וראויים לשתיית כלב, כשרים למים ראשונים (או"ח סי' קס, ס"ה).

י. יֵשׁ לַנּוֹטֵל לִתֵּן עַל יָדָיו מְעַט מְעַט[61], עַד שֶׁיִּתֵּן כַּשָּׁעוּר. וְאִם נָתַן הָרְבִיעִית כֻּלָּהּ בִּשְׁטִיפָה אַחַת - כָּשֵׁר[62]. נוֹטְלִין אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה, זֶה בְּצַד זֶה[63], אוֹ יַד זֶה עַל־גַּבֵּי זֶה, בִּשְׁטִיפָה אַחַת[64]; וּבִלְבַד שֶׁיִּרְפּוּ[65] יְדֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בֵּינֵיהֶן הַמַּיִם, וְיִהְיֶה בְּאוֹתָהּ הַשְּׁטִיפָה כְּדֵי רְבִיעִית לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[66].

61) כדי שהמים הבאים יטהרו את המים הראשונים שנטמאו מחמת הידים. 62) ידים פ"ב, מ"א. כדעת החכמים החולקים שם על רבי מאיר. 63) כגון שאחד יוצק על ידיהם. 64) אע"פ שהמים העליונים נטמאו בידים העליונות, הן חוזרות ומטהרות את הידים התחתונות, מפני שכולן נידונות כיד אחת (שם, פרק ד, וכמו שפירש רבינו שם). 65) שלא ידחקו ידיהם זו תחת זו. 66) חולין קז, ע"א. וראה "פירוש המשנה" לרבינו (ידים פרק א, משנה א).

יא. אֵין נוֹטְלִין מַיִם לַיָּדַיִם, לֹא בְּדָפְנוֹת הַכֵּלִים[67], וְלֹא בְּשׁוּלֵי הַמַּחַץ[68], וְלֹא בַחֲרָסִים[69], וְלֹא בִּמְגוּפַּת[70] הֶחָבִית. וְאִם תִּקֵּן הַמְּגוּפָה[71] לִנְטִילָה, נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. וְכֵן הַחֵמֶת[72] שֶׁתִּקְּנָהּ[73], נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. אֲבָל שַׂק וְקֵפָּה[74] שֶׁנִּתְקְנוּ[75] - אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן לַיָּדַיִם[76]. וְלֹא יִתֵּן לַחֲבֵרוֹ בְּחָפְנָיו, שֶׁאֵין חָפְנָיו כֶּלִי[77]. וְכֵלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ שְׁבִירָה הַמְטַהֶרֶת אוֹתָן מִידֵי טֻמְאָה[78], אֵין נוֹתְנִין בָּהֶם לַיָּדַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שִׁבְרֵי כֵלִים[79].

67) שנשברו, ויש בדפנותיהם לקבל מים, אבל מתוך שאינם מקבלים אלא מסומכים (שאם בא להושיבם בלא סמיכה על דבר אחר, היו מימיהם נשפכים) אין בית קיבולם חשוב כשאר כלים בעלי בית קיבול. 68) כלי חרס גדול הנקרא בערבית אל מחגי"ר, ובשוליו בולט כדמות בית יד והוא חקוק להכניס בו היד בעת הגבהת המחץ (מפירוש המשנה לרבינו, כלים פ"ב, מ"ג). ומתוך שלא נעשה לקבלת מים אין נוטלים בו. 69) שברי כלי חרס, שאינם מקבלים מים אלא כשהם מסומכים. (השווה הל' כלים פרק יח, ה"י). 70) מכסה שעל פי החבית, ואע"פ שיש לה בית קיבול, אבל מתוך שבסיסה משופע אינה מקבלת מים אלא מסומכת (ידים פ"א, מ"ב). 71) שהרחיבה מלמטה והיא מקבלת רביעית מים אע"פ שאינה מסומכת (חולין קז.). 72) נאד של עור. 73) שעשה לה בית מושב. 74) סל. 75) שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזיפתם בזפת עד שהם מקבלים מים. 76) לפי שאינם עשויים לקבל מים אלא דברים יבשים בלבד (חולין שם). 77) מס' ידים, שם. 78) כגון כלי חרס שניקב "ככונס משקה" (שאם מושיבו על המשקין נכנסים לתוכו דרך הנקב) שנטהר מידי טומאתו (חולין קז.). ושאר הכלים כל אחד לפי שיעורו המפורש בהלכות כלים פרק יט. ואין הדברים אמורים אלא שניקב הכלי בשוליו או בדפניו למטה, שאינו מקבל רביעית מים. אבל אם לא ניקב אלא באמצע הדופן ומקבל רביעית מים למטה מן הנקב, מותר ליטול ידיו דרך הנקב אבל לא דרך פיו, שלמעלה מן הנקב אינו חשוב כלי (שו"ע או"ח סי' קנט, פ"ב). 79) וכשם שבטלו מתורת כלים לענין קבלת טומאה, כך אינם נקראים כלים לענין נטילת ידים.

יב. בְּכָל הַכֵּלִים נוֹטְלִים לַיָּדַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּלֵי גְלָלִים[80] וּכְלֵי אֲדָמָה[81]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֵמִים. כְּלֵי שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק רְבִיעִית[82] אוֹ אֵין בּוֹ רְבִיעִית, אֵין נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם[83].

80) עשויים מגללי בקר. 81) כלי חרס שלא הוסקו בכבשן, אע"פ שאינם חשובים כלים לענין קבלת טומאה, ראויים הם לנטילת ידים הואיל ושלמים הם (ידים פ"א, מ"ב). 82) אע"פ שמחזיק רביעית. 83) חולין קז, ע"א.

יג. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לִתֵּן לַיָּדַיִם, אֲפִלּוּ חֵרֵשׁ[84], שׁוֹטֶה וְקָטָן[85]. אִם אֵין שָׁם אַחֵר - מַנִּיחַ הַכְּלִי בֵּין בִּרְכָּיו[86] וְצָק עַל יָדָיו, אוֹ יַטֶּה הֶחָבִית עַל יָדָיו וְיִטֹּל[87], אוֹ נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת וְצָק בְּזוֹ עַל זוֹ, וְחוֹזֵר וְצָק[88] בְּרֵאשׁוֹנָה עַל הַשְּׁנִיָּה. וְהַקּוֹף נוֹטֵל לַיָּדַיִם[89].

84) שאינו שומע ואינו מדבר. 85) אף־על־פי שאינם בני דעת. 86) וברכיו מסייעות ביציקה (ידים פ"א, מ"ה. וכפירוש הרע"ב). 87) והרי הם "באים מכח נותן" (לעיל ה"ו) הואיל והמים נשפכים מכח הטייתו. 88) בכלי שביד. 89) מס' ידים, שם. כי אין אנו מצריכים "כח אדם" אל "כח נותן" ואפילו קוף.

יד. הַשֹּׁקֶת[90], שֶׁדּוֹלֶה אָדָם בְּיָדוֹ אוֹ בְּגַלְגַּל וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ[91], וְהַמַּיִם נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה[92] בָּאַמָּה[93] וְהוֹלְכִין וּמַשְׁקִין הַיְרָקוֹת אוֹ הַבְּהֵמָה, וְהִנִּיחַ יָדָיו בַּשֹּׁקֶת, וְעָבְרוּ הַמַּיִם וְשָׁטְפוּ עַל יָדָיו - לֹא עָלְתָה לוֹ נְטִילָה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן נוֹתֵן עַל יָדָיו[94]. וְאִם הָיוּ יָדָיו קְרוּבוֹת לִשְׁפִיכַת הַדְּלִי, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַמַּיִם שָׁטְפוּ עַל יָדָיו מִכֹּחַ נְתִינַת הָאָדָם - עָלְתָה לוֹ נְטִילָה.

90) אבן חלולה שעל שפת המעיין או הבאר. 91) בדלי מן הבאר. 92) דרך חור שבדפנה. 93) בתעלה. 94) חולין קז, ע"א. שכבר פסק מהם כח הדולה והם נמשכים מאליהם.

טו. מַיִם שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם נַעֲשָׂה מֵהֶן מְלָאכָה אוֹ לֹא נַעֲשָׂה, אִם יֵשׁ בָּהֶן כַּשִּׁעוּר[95] אוֹ שֶׁאֵין בָּהֶן, אִם הֵן טְהוֹרִין אוֹ טְמֵאִין[96]; סָפֵק נָטַל יָדָיו, סָפֵק לֹא נָטַל יָדָיו - סְפֵקוֹ טָהוֹר[97], שֶׁכָּל סָפֵק שֶׁבְּטָהֲרַת יָדַיִם טָהוֹר[98].

95) שנטל ידיו, ומסופק אם היה בהם כשיעור ('מגן אברהם' סי' קס). 96) שהמים בעצמם טמאים ופסולים לנטילה (ידים ב, ד). 97) מקוואות פ"ב, מ"ב. 98) מס' ידים, שם.

טז. מַיִם הָרִאשׁוֹנִים - צָרִיךְ שֶׁיַּגִּבִּיהַּ יָדָיו[99] לְמַעְלָה[100], עַד שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מַיִם חוּץ לַפֶּרֶק[101] וְיַחַזְרוּ וִיטַמְּאוּ אֶת הַיָּדַיִם[102]; וְאַחֲרוֹנִים - צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁפִּיל יָדָיו לְמַטָּה, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא כָּל כֹּחַ הַמֶּלַח מֵעַל יָדָיו[103]. מַיִם רִאשׁוֹנִים נְטָלִים, בֵּין עַל־גַּבֵּי כְלִי בֵּין עַל־גַּבֵּי קַרְקַע, וְאַחֲרוֹנִים אֵינָן נְטָלִין אֶלָּא עַל־גַּבֵּי כֶלִי[104]. מַיִם רִאשׁוֹנִים נְטָלִין, בֵּין בְּחַמֵּי הָאוּר[105] בֵּין בְּצוֹנֶן, וְאַחֲרוֹנִים אֵינָן נְטָלִין בְּחַמִּין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ חַמִּים שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת[106] בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲבִירִין אֶת הַזֵּהֲמָא[107], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁפְשֵׁף בָּהֶן[108]. אֲבָל הָיוּ פּוֹשְׁרִין, נוֹטְלִין מֵהֶן בָּאַחֲרוֹנָה[109].

99) מסוף נטילתן עד שינגבן. 100) רמז לדבר: ויטלם וינשאם (ישעיה סג, ט). 101) שהיו בתחילה לפני הפרק, ויצאו אח"כ חוץ לפרק (חיבור היד והזרוע). 102) שהרי נטמאו בעודם תוך הפרק כשנגעו בידיו הטמאות, ואפילו ישפוך עליהם מים שניים לא יטהרום, שכלל הוא: אין המים השניים מטהרים את הראשונים אלא בעודם תוך הפרק (סוטה ד:; ידים פ"ב, מ"ג). ומובן שאם היה זהיר והשפיל ידיו מתחילת הנטילה ועד סופה, באופן שבכלל לא הגיעו המים מתוך הפרק חוצה לו, אין צורך להגביהן כלל. וכאן ידובר בסתם נוטלי ידים השופכים מים בשפע והם מתפזרים חוץ לפרק שאז עליו להגביהן כדי שלא יחזור וכו' (ב"י או"ח סי' קסב). 103) סוטה ד, עי"ב. 104) מתחתיהם לקבלם, משום רוח רעה השורה עליהם (חולין קה:), ובכת"י התימנים, הנוסח כאן: "ואחרונים אינם ניטלים על גבי קרקע", ולפי זה אינם צריכים כלי, ואם נטלם על גבי קסמים שעל הקרקע - מותר, כלשון הראשונה שבש"ס חולין שם. 105) שהוחמו באש, פרט למי טבריה, כמבואר לעיל הלכה ט. 106) נכוית. 107) חולין, שם. 108) ובתלמוד שם, אמרו: "מפני שחמים מפעפעים את הידים" מרככים את הידים ומבליעים בהן את זוהמת התבשיל (רש"י שם). 109) אפילו לכתחילה.

יז. נוֹטֵל אָדָם יָדָיו שַׁחֲרִית[110], וּמַתְּנָה עֲלֵיהֶן[111] כָּל הַיּוֹם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל אֶת יָדָיו לְכָל אֲכִילָה וַאֲכִילָה[112]; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן[113]. אֲבָל אִם הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן, צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו בְּכָל עֵת שֶׁצָּרִיךְ נְטִילָה[114].

110) כשנוטלן שלא לצורך אכילה, כגון תפילה וכדומה. 111) שנטילת ידים צריכה כוונה, וכשמתנה הרי הוא מכוין '(מגן אברהם' סי' קסד, ס"ק ב'). 112) חולין קו, ע"ב. 113) שיזהר מלטנפן ומלטמאן (רש"י שם). 114) כגון לקריאת שמע או לתפילה או לאכילה, כמבואר לעיל ה"א ובביאורנו. והנפנה לצרכיו ורוצה לסעוד, נטילה אחת עולה לו לכאן ולכאן, ומברך "אשר יצר" ואחריה "על נטילת ידים" וסועד, ואין ברכת "אשר יצר" נקראת הפסק בין נטילה לאכילה, כיון שגם היא באה לטהרת ידים, והרי זה דומה למי שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר תנו מאכל לבהמה, שאין זה הפסק (לעיל פ"א, ה"ח), הואיל ומצרכי הסעודה היא ('הגהות מיימוניות'; וראה או"ח סי' קסה).

יח. לָטֹל[115] אָדָם אֶת יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל בָּהֶן פַּת אוֹ דָבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו[116]. הַמַּאֲכִיל לַאֲחֵרִים אֵינוֹ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[117]; וְהָאוֹכֵל צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאַחֵר נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו, וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בַּמַּאֲכָל[118]. וְהוּא הַדִּין לָאוֹכֵל בְּמַגְרֵפָה[119], שֶׁצָּרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[120].

115) עוטף. וכן לשון המקרא (שמואל־א כא, י): והנה היא לוטה בשמלה. 116) ואין חוששים שמא יגע בידיו (חולין קז:; והשווה דברי רבינו בהל' אבות הטומאה פ"ח, ה"ט). ולדעת הכסף־משנה בדברי רבינו אין זה אלא במי שאין לו מים. אבל כל שאפשר לו למצוא מים, לא יאכל בלא נטילה, כמבואר בסמוך הלכה יט ובביאורנו. 117) שלא תיקנו נטילה אלא לאוכל עצמו (חולין שם). 118) שם. 119) כלי שיש לו שיניים כעין מזלג (רמ"א לאו"ח סי' קסג,

ס"ב) ונזכר במשנה תמיד פ"ב, א ועוד. את המזלגות ואת היעים (במדבר ד, יד) מתרגם אונקלוס: ית צנוריתא וית מגרופיתא. 120) כי כך היתה תקנת חז"ל לא לאכול בלי נטילה.

1 **יט. אָסוּר לְהַאֲכִיל מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו[121], וְאַף־עַל־פִּי**
2 **שֶׁהוּא נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו. וְאָסוּר לְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדָיִם[122].**
3 **וְצִוּוּיִים הַרְבֵּה צִוּוּ חֲכָמִים וְהִזְהִירוּ עַל הַדָּבָר[123].**
4 **אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַיִם אֶלָּא כְּדֵי שְׁתִיָּה, נוֹטֵל יָדָיו**
5 **בְּמִקְצָתָן, וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מִקְּצָתָן[124].**

121) חולין קח, ע"ב משום "ולפני עור לא תתן מכשול" ('רבינו יונה' ברכות פ"ח). 122) עדיות פ"ה, מ"ו: "את מי נידו? (את) אלעזר בן חנוך שפקפק (זלזל) בנטילת ידים". וראה סוטה ד:. 123) שאמרו (שבת סב:): שלשה דברים מביאים את האדם לידי עניות, ואלו הם... והמזלזל בנטילת ידים, וכן אמרו (יומא פג:) "מים ראשונים האכילו בשר חזיר". (פונדקי ישראל היה מוכר לישראל דברים המותרים ומאכילם, ומוכר לנכרים בשר חזיר מבושל, בא ישראל לפונדק וראהו שלא נטל ידיו כשהסב לאכול, נתן לפניו בשר חזיר. רש"י שם). 124) "מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, והיה ר' יהושע הגרסי משרתו, בכל יום ויום היו מכניסים לו מים במדה. יום אחד מצאו שומר בית האסורים, אמר לו: היום מימיך מרובים, שמא לחתור בית האסורים אתה צריך? שפך חציים ונתן לו (חציים, כשבא אצל רבי עקיבא, אמר לו: יהושע! אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויים בחייך (שאין לי אלא מה שאתה נותן לי)? סח לו כל אותו המאורע, אמר לו: תן לי מים שאטול ידי, אמר לו: לשתות אין מגיעים, ליטול ידיך מגיעים? אמר לו: מה אעשה שחייבים עליהם מיתה. מוטב אמות מיתת עצמי, ולא אעבור על דעת חברי, אמרו: לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו" (עירובין כא:). ורב חסדא אמר (שבת סב:): "אני נטלתי מלא חפני מים, ונתנו לי (מן השמים) מלא חפנים טובה".

6 **כ. צָרִיךְ אָדָם לְנַגֵּב אֶת יָדָיו, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל. וְכָל**
7 **הָאוֹכֵל בְּלֹא נִגּוּב יָדַיִם, כְּאוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא[125]. וְכָל**
8 **הַנּוֹטֵל יָדָיו בָּאַחֲרוֹנָה, מְנַגֵּב וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ. וְתֵכֶף**
9 **לִנְטִילַת יָדַיִם - בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. לֹא יַפְסִיק בֵּינֵיהֶם**
10 **בְּדָבָר אַחֵר. אֲפִלּוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם אַחַר שֶׁנּוֹטֵל יָדָיו**
11 **בָּאַחֲרוֹנָה אָסוּר, עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[126].**

125) סוטה ד, ע"ב. שנאמר (יחזקאל ד, יג): ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא - "לחמם טמא" בגימטריא "בלא ניגוב ידים". ויש מפרשים: "לחמם" - לח - מים וכו' ('טור' או"ח סי' קנח). 126) ברכות מב, ע"א: "תיכף לנטילת ידים ברכה", שנאמר (תהלים קלד, ב): שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (מדרש תהלים שם: ירושלמי ברכות פ"א, ה"א). וכן הדין אם אמרו: "בואו ונברך ברכת המזון", אע"פ שלא נטלו ידיהם, כמבואר לעיל (פ"ד, ה"ח).

יום שני כ"א סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מנהגות שנהגו חכמי ישראל בסעודה; דין הבוצע על הפת בשבתות ובימים טובים; שאין מפסידים את האכלים דרך ביזוי ובעיטה.

12 **א. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת נָהֲגוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בִּסְעוּדָה, וְכֻלָּן**
13 **דֶּרֶךְ אֶרֶץ[2]. וְאֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁנִּכְנָסִין לִסְעוּדָה - הַגָּדוֹל**
14 **שֶׁבַּכֻּלָּן נוֹטֵל אֶת יָדָיו תְּחִלָּה. וְאַחַר־כָּךְ נִכְנָסִין[3]**
15 **וְיוֹשְׁבִין מְסֻבִּין[4]. וְגָדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ[5], וְשֵׁנִי לוֹ -**
16 **לְמַטָּה הֵימֶנּוּ[6]. הָיוּ שְׁלֹשָׁה מִטּוֹת - גָּדוֹל מֵסֵב**
17 **בָּרֹאשׁ, וְשֵׁנִי לוֹ - לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ[7], וּשְׁלִישִׁי לוֹ -**
18 **לְמַטָּה הֵימֶנּוּ[8].**

2) מנהג העולם ונימוסי החברה. 3) למקום אכילתם. 4) רגילים היו לאכול בהסיבה על צידו השמאלי מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת (ברכות דף מו עמוד ב ורש"י שם). 5) תחילה. 6) מיטתו לצד מרגלותיו של גדול שאם ירצה הגדול לספר עימו לא יצטרך לזקוף ממיטתו. 7) מיטתו לצד מראשותיו של גדול. 8) ואם בא לספר יספר עם השלישי לו, וכשירצה לספר עם השני מוטב שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני השלישי הקטן ממנו, שיהא הוא למטה והקטן ממנו למעלה (שם, וברש"י).

19 **ב. בַּעַל הַבַּיִת מְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא", וּמַשְׁלִים הַבְּרָכָה**
20 **וְאַחַר־כָּךְ בּוֹצֵעַ[9]. וְהָאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[10], כְּדֵי**
21 **שֶׁיְּבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת[11]. וְאִם הָיוּ כֻּלָּן בַּעֲלֵי הַבַּיִת -**
22 **הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן בּוֹצֵעַ, וְהוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[12].**

9) פורס הפרוסה מהפת השלימה, כדי שתיכלה הברכה בעוד הפת שלימה (שם, דף לט עמוד ב). 10) ואומר תחילה ברשות מורי ורבותי, ואם יש שם כהן נוטל ממנו רשות, ואומר: ברשות כהן (מגן אברהם אורח חיים סימן קסז, סעיף קטן לג). 11) הברכה הנזכרת לעיל פרק ב, הלכה ז. אבל לעניין הבציעה, בעל הבית עדיף, כדי שיבצע בעין יפה (שם, דף מו עמוד א). 12) (שם, דף מז עמוד א וכדעת התוספות שם דף מו עמוד א).

23 **ג. אֵין הַבּוֹצֵעַ רַשַּׁאי לִבְצֹעַ עַד שֶׁיָּבִיאוּ מֶלַח אוֹ**
24 **לִפְתָּן[13] לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד[14]; אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְכַּוְּנוּ**
25 **לֶאֱכֹל פַּת חֲרֵבָה[15]. וְאֵינוֹ בּוֹצֵעַ, לֹא פְּרוּסָה קְטַנָּה,**
26 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּצַר־עַיִן[16], וְלֹא פְּרוּסָה גְּדוֹלָה**
27 **יוֹתֵר מִכַּבִּיצָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּרַעֲבְתָּן[17]. וּבְשַׁבָּת יֵשׁ**
28 **לוֹ לִבְצֹעַ פְּרוּסָה גְּדוֹלָה[18]. וְאֵינוֹ בּוֹצֵעַ אֶלָּא מִמְּקוֹם**
29 **שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל[19] יָפֶה יָפֶה[20].**

13) כל דבר הנאכל עם הפת נקרא בלשון המשנה לפתן ("הערוך" ערך בשש). 14) (ברכות דף מ עמוד א) כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הברכה לאכילה הואיל ואין פיתם נאכלת בלי מלח וליפתן. 15) כגון שהיא פת נקייה מקמח

לבן ואינה צריכה ליפתן (ברכות דף מ עמוד א וברש"י). ומכל מקום מצוה להביא על כל שולחן מלח קודם שיבצע, כי השולחן דומה למזבח (שם, דף נה עמוד א) והאכילה לקרבן, ונאמר (ויקרא פרק ב, פסוק יג): על כל קרבנך תקריב מלח (שולחן ערוך אורח חיים סימן קסז סעיף ה על פי הגאונים), וגם מגין הוא מן הפורענות כמבואר במדרש (מובא בתוספות ברכות דף מ עמוד א) וכתבו המקובלים שנכון לטבול פרוסת הבציעה במלח (מגן אברהם סימן קסז סעיף קטן טו). 16) רע עין, קמצן. והרי אמרו (ברכות דף מו עמוד א): "בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה". 17) (מסכת דרך ארץ פרק ו). 18) שתספיק לו לכל הסעודה, ומכיון שאינו עושה כן בחול אינו נראה כרעבתן (ברכות דף לט עמוד ב). 19) נאפה. 20) (סנהדרין דף קב עמוד ב).

1 **ד. מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִבְצֹעַ כִּכָּר שְׁלֵמָה[21]. אִם הָיְתָה**
2 **שָׁם שְׁלֵמָה שֶׁל שְׁעוֹרִים וּפְרוּסָה שֶׁל חִטִּים - מַנִּיחַ**
3 **שְׁלֵמָה בְּתוֹךְ פְּרוּסָה[22] וּבוֹצֵעַ מִשְּׁתֵּיהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּבְצַע**
4 **מֵחִטִּים וּמִשְּׁלֵמָה[23]. בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים חַיָּב**
5 **לִבְצֹעַ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת[24] - נוֹטֵל שְׁתֵּיהֶן בְּיָדוֹ וּבוֹצֵעַ**
6 **אַחַת מֵהֶן[25].**

21) ואפילו אם השלימה קטנה והפרוסה גדולה (ברכות ד לט עמוד ב). 22) בנוסח כתב יד התימנים: "מניח פרוסה בתוך שלימה" - תחת השלימה, כלשון רש"י שם. 23) וחז"ל בברכות שם אמרו: "וירא שמים יוצא ידי שניהם". 24) (שבת דף קיז עמוד ב) שנאמר (שמות פרק טז, פסוק כב): לקטו לחם משנה, ומכיוון שבשבת עצמה לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי כיכרות אלא משום המן שלא ירד בשבת (הוזהרו ללקוט בערב שבת לחם משנה), גם ביום טוב כיוון שלא ירד בו המן - חייב בלחם משנה (רב נטרונאי גאון הובא ב"אוצר הגאונים" ברכות דף לט עמוד ב). 25) (שבת דף קיז עמוד ב) שלא כתוב אלא לקטו לחם משנה, שמשמעה אחיזה בעלמא.

7 **ה. הַבּוֹצֵעַ נוֹתֵן פְּרוּסָה לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד[26],**
8 **וְהָאַחֵר נוֹטֵל בְּיָדוֹ. וְאֵין הַבּוֹצֵעַ נוֹתֵן בְּיַד הָאוֹכֵל,**
9 **אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָבֵל[27]. וְהַבּוֹצֵעַ, הוּא פּוֹשֵׁט יָדָיו[28]**
10 **תְּחִלָּה וְאוֹכֵל. וְאֵין הַמְסַבִּין רַשָּׁאִין לִטְעֹם עַד**
11 **שֶׁיִּטְעַם הַמְבָרֵךְ. וְאֵין הַבּוֹצֵעַ רַשָּׁאי לִטְעֹם, עַד**
12 **שֶׁיְּכִלֶּה אָמְנָן[29] מִפִּי רֹב הַמְסַבִּין. וְאִם רָצָה הַבּוֹצֵעַ[30]**
13 **לַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה,**
14 **וְיַנִּיחֶנּוּ לִפְשֹׁט יָדוֹ קֹדֶם לוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.**

26) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה א). 27) הרשב"א בתשובותיו חלק א סימן רעח כתב שהיה לו מקור לזה בדברי חז"ל ושכחו, ונמצא בילקוט שמעוני (משלי י רמז תתקמ"ז) "בבית האבל, בחול - פורס מנחם ונותן לאבל (בידו ממש), שנאמר: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה. ואילו היה לה מנחם - פרס מנחם" (הגהות הרד"ל למדרש איכה פרשה ד). וכתבו הגאונים שבשבת פרס כדרכו, שאין אבלות בשבת (וגם זה בילקוט הנ"ל). 28) לקחת הפרוסה לפיו. 29) שאחרי ברכת המוציא. 30) אחרי שבצע תחילה (ברכות דף מז עמוד א וכפירוש הכסף משנה).

15 **ו. שְׁנַיִם מַמְתִּינִין זֶה לָזֶה בַּקְּעָרָה[31]; שְׁלֹשָׁה אֵין**
16 **מַמְתִּינִין. גָּמְרוּ[32] מֵהֶן שְׁנַיִם - הַשְּׁלִישִׁי מַפְסִיק[33]**
17 **עִמָּהֶן. גָּמַר אֶחָד מֵהֶן - הַשְּׁנַיִם אֵין מַפְסִיקִין לוֹ[34],**
18 **אֶלָּא אוֹכְלִין וְהוֹלְכִין עַד שֶׁגּוֹמְרִין. אֵין מְשִׂיחִין**
19 **בִּסְעוּדָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[35]. וּמִפְּנֵי זֶה,**
20 **אִם בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ**
21 **לְעַצְמוֹ; שֶׁאִם בֵּרַךְ אֶחָד, וְעוֹנֶה הָעוֹנֶה אָמֵן בִּשְׁעַת**
22 **הַבְּלִיעָה, יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[36]. וְאֵין מִסְתַּכְּלִין בִּפְנֵי**
23 **הָאוֹכֵל וְלֹא לְמָנָתוֹ, שֶׁלֹּא לְבַיְּשׁוֹ[37].**

31) כשאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות או לחתוך לחם - חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתייה (רבינו יונה). 32) הפסיקו. 33) מפני הנימוס. 34) שאינו בדין שיהיו שניים מפסיקים לאחד (ברכות שם). 35) "שמא יקדים קנה לוושט", שייכנס המאכל שצריך להיכנס לתוך הוושט לפי הקנה ויסתכן (תענית דף ה עמוד ב וברש"י שם). 36) (ברכות דף מג עמוד א; ירושלמי שם). 37) כעין זה בירושלמי (ערלה פרק א הלכה ג) "האוכל משל חבירו בהית (מתבייש) להסתכל בפניו".

24 **ז. הַשַּׁמָּשׁ שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי הַמְסַבִּין, אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶן[38].**
25 **וְדֶרֶךְ רַחֲמָנוּת הוּא לִתֵּן לְתוֹךְ פִּיו מִכָּל תַּבְשִׁיל**
26 **וְתַבְשִׁיל, כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ[39]. וְאִם נָתְנוּ לוֹ יַיִן, מְבָרֵךְ**
27 **עַל כָּל כּוֹס וָכוֹס שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שִׁתְיָתוֹ**
28 **תְּלוּיָה בִּרְצוֹנוֹ אֶלָּא בִּרְצוֹנָם[40].**

38) אלא אחרי שיקומו המסובים. 39) (כתובות דף סא עמוד א) "הכול משהין לפני השמש חוץ מבשר ויין (שמתאווה להם ומצטער). שני חכמים היו: אחד האכיל את שמשו מכל מין ומין, ואחד האכילו ממין אחד, הראשון - דיבר עימו אליהו (הנביא), השני - לא דיבר עימו אליהו". והשווה דברי רבינו הלכות עבדים פרק ט, הלכה ח. 40) ואינו יודע אם יתנו לו עוד כוס, לפיכך הסיח דעתו מן השתייה (חולין דף קז עמוד ב).

29 **ח. יָצָא אֶחָד מִן הַמְסַבִּין לְהַשְׁתִּין מַיִם - נוֹטֵל יָדוֹ**
30 **אַחַת[41] וְנִכְנָס[42]. דִּבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְהִפְלִיג[43] - נוֹטֵל שְׁתֵּי**
31 **יָדָיו וְנִכְנָס[44]. אִם הָיוּ מְסַבִּין לִשְׁתִּיָּה - נִכְנָס וְיוֹשֵׁב**
32 **בִּמְקוֹמוֹ וְנוֹטֵל יָדָיו[45], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו**
33 **לָאוֹרְחִין[46]. וְלָמָּה נוֹטֵל בִּמְקוֹמוֹ? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ לֹא**
34 **נָטַל יָדָיו, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה[47].**

41) אותה ששיפשף בה ניצוצות. 42) למקום המסיבה. 43) שהה. 44) שהסיח דעתו מסעודתו ולא נזכר לשמור את ידיו והן עסקניות (יומא דף ל עמוד א וברש"י שם). 45) דרכם הייתה בשעת שתייה לאכול מעט כדי שיוכלו לשתות ולפיכך צריך ליטול ידיו (רבינו יונה לברכות סוף פרק ח). 46) שכשנטל ידיו החזיר פניו מהם הואיל ואין דרך ארץ לרחוץ ידיים על השולחן (כסף משנה). 47) אבל אם הם מסובים לאכול, הכול יודעים שנטל ידיו בחוץ, כי

אין אדם חשוד לאכול בלי נטילת ידיים מפני אינונות הדעת (יומא שם).

ט. אֵין מַנִּיחִין בָּשָׂר חַי[48] עַל הַפַּת[49], וְאֵין מַעֲבִירִין כּוֹס מָלֵא עַל הַפַּת[50], וְאֵין סוֹמְכִין אֶת הַקְּעָרָה בַּפַּת[51], וְאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת[52], וְלֹא אֶת הַחֲתִיכוֹת וְלֹא אֶת הָאֲכָלִין שֶׁאֵין לָהֶן קְלִפִּין, כְּגוֹן תּוּתִים[53] וַעֲנָבִים וּתְאֵנִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִמְאָסִין[54]. וּמֻתָּר לִמְשֹׁךְ אֶת הַיַּיִן בְּצִנּוֹרוֹת בְּבָתֵּי חֲתָנִים[55], וְזוֹרְקִין לִפְנֵיהֶם קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים בִּימוֹת הַחַמָּה[56], אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְאָסִין. וְאֵין נוֹטְלִין יְדֵיהֶן בְּיַיִן - בֵּין חַי, בֵּין מָזוּג[57]. וְכֵן אֵין מַפְסִידִין שְׁאָר אֲכָלִין וּמַשְׁקִין דֶּרֶךְ בִּזּוּי וּבְעִיטָה[58].

48) בלתי מבושל. 49) שלא תימאס. 50) שמא יישפך מהכוס עליה ותימאס. 51) שמא יישפך המרק עליה. 52) משום ביזיון אוכלין, ואפילו לא תימאס הפת על ידי הזריקה (ברכות דף נ עמוד ב ובתוספות שם). 53) פרי עץ ש"עליו" נתונים למאכל לתולעי המשי, ונזכר במשנה (מעשרות פרק א משנה ב). 54) הואיל והם רכים (ברכות שם). 55) משום סימן טוב, ואין כאן משום הפסד וביזיון, לפי שמקבלים אותו בראש פי הצינור בכלי (שם, וברש"י). 56) שאין טיט בדרכים. 57) (ברכות שם). 58) כמו שאמרו (תענית דף כ עמוד ב): "מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה", משום ביזוי אוכלין, ונראה כבועט בטובה שהשפיע הקדוש־ברוך־הוא בעולם (רש"י שם), ולצורך רפואה - מותר, כמו שאמרו (שבת דף קח עמוד ב): "שוֹרֶה אדם פיתו ביין ונותנה על גב העין" (מגן אברהם אורח חיים סימן קעא סעיף קטן א).

י. אָסוּר לָאוֹרְחִים לִטֹּל כְּלוּם מִמַּה שֶׁלְּפָנֵיהֶם וְלִתֵּן בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בִתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁמָּא יִתְבַּיֵּשׁ בַּעַל הַסְּעוּדָה, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ אֶלָּא מַה שֶׁהֵבִיא לִפְנֵיהֶם[59], וְנִמְצְאוּ הַקְּטַנִּים נוֹטְלִים אוֹתָם וְהוֹלְכִים[60]. לֹא יִשְׁלַח אָדָם לַחֲבֵרוֹ חָבִית יַיִן וְשֶׁמֶן צָף עַל פִּיהָ[61], שֶׁמָּא יִשְׁלַח לוֹ אָדָם[62] חָבִית שֶׁכֻּלָּהּ יַיִן, וִידַמֶּה שֶׁהוּא שֶׁל שֶׁמֶן[63], וְשֶׁמֶן הוּא שֶׁעַל פָּנֶיהָ בִּלְבַד, וִיזַמֵּן אוֹרְחִים[64] וְיִתְבַּיֵּשׁ[65]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, הַמְּבִיאִים לִידֵי בוּשָׁה לְבַעַל הַסְּעוּדָה, אֲסוּרִין[66].

59) והאורחים חושבים שיש לו להביא עוד ונותנים מה שלפניהם. 60) (חולין דף צד עמוד א). 61) אף על פי שיודיעו שהוא יין. 62) אחר. 63) הואיל ולא הודיעו שהוא יין. 64) שדרכם היה לטבול פיתם בשמן וזה היה רוב מאכלם. 65) (שם, וכפירוש הרדב"ז ב"לשונות הרמב"ם" חלק א אות נח). 66) ובטור אורח חיים סימן קע מביא עוד דברים הנוהגים בסעודה והם משום דרך ארץ, וכדאי לציין אחד מהם: "נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עימהם". מקורו בסנהדרין דף כג עמוד א וכפירוש רש"י שם, שגנאי הוא לתלמידי חכמים לישב אצל עם הארץ בסעודה. ומעניין שרבינו מביא את זה בהלכות סנהדרין פרק כ"ב, הלכה י.

יא. גָּמְרוּ מִלֶּאֱכֹל - מְסַלְּקִין אֶת הַשֻּׁלְחָן, וּמְכַבְּדִין אֶת הַמָּקוֹם שֶׁאָכְלוּ בוֹ[67], וְאַחַר־כָּךְ נוֹטְלִין אֶת יְדֵיהֶם[68]; שֶׁמָּא יְשַׁיְּרוּ שָׁם פֵּרוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כַּזַּיִת, שֶׁאָסוּר לְהַלֵּךְ בָּהֶן וְלִרְחֹץ עֲלֵיהֶן[69]. אֲבָל פֵּרוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כַּזַּיִת, מֻתָּר לְאַבְּדָן בַּיָּד[70].

67) (ברכות דף נב עמוד ב), וכתוב ב"הגהות מיימוניות": שאין זה אלא בימיהם שהיה לכל אחד מהמסובים שולחן קטן, ומסירים מלפני כולם חוץ משולחן המברך, אבל בימינו שכולנו סמוכים אל שולחן אחד אין לסלק המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. ובסנהדרין דף צב עמוד א אמרו: כל שאינו משמר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם. וראה אורח חיים סימן קפ. 68) מים אחרונים. 69) משום הפסד אוכלין (ברכות שם). 70) (שם). והעירו התוספות שם, שבכל זאת יש להיזהר גם בהם ואסור לדרוך עליהם שקשים לעניות, כמבואר בש"ס (חולין דף קה עמוד ב).

יב. הֵבִיאוּ לָהֶם מַיִם לִנְטִילָה[71] - כֹּל שֶׁמְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן הוּא נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵשֵׁב הַגָּדוֹל[72] וְיָדָיו מְזֹהָמוֹת עַד שֶׁיִּטֹּל אַחֵר; וּשְׁאָר הַסּוֹעֲדִין נוֹטְלִין יָדָן בַּסּוֹף, זֶה אַחַר זֶה. וְאֵין מְכַבְּדִין בְּדָבָר זֶה[73], שֶׁאֵין מְכַבְּדִין בְּיָדַיִם מְזֹהָמוֹת, וְלֹא בִּגְשָׁרִים, וְלֹא בִּדְרָכִים[74], אֶלָּא בְּפֶתַח הָרָאוּי לִמְזוּזָה[75], וּבִשְׁעַת כְּנִיסָה[76].

71) למים אחרונים. 72) שהוא המברך, כמבואר לעיל הלכה ב. ואפילו כשנתן רשות לקטן ממנו לברך, המברך במקום גדול עומד (ברכות דף מז עמוד ב; דף מג עמוד א). 73) להקדים אחד את חבירו הגדול ממנו. 74) לומר לגדול ממנו לך לפני. 75) ואפילו שאינו חייב במזוזה, כגון: בית כנסת ובית מדרש (ברכות דף מז עמוד א). 76) פרט לשעת יציאה, כמו שאמרו במסכת דרך ארץ זוטא: "לכניסה הגדול קודם, ליציאה הקטן קודם". והגאון רבי שאול קצנלבוגן ז"ל מוילנה אמר, שזה מרומז בספר יחזקאל (פרק מו, פסוק י): והנשיא, בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו - לומר: שבכניסה - הנשיא קודם, ובשעת יציאה - העם לפניו (הגהותיו לברכות דפוס וילנה).

יג. גָּמְרוּ לִטֹּל יְדֵיהֶן, וְנִגְּבוּ יְדֵיהֶן, וּבֵרְכוּ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְהֵבִיאוּ אֶת הַמֻּגְמָר[77] - מִי שֶׁבֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, הוּא מְבָרֵךְ עַל הַמֻּגְמָר[78], וְכֻלָּן עוֹנִין אָמֵן.

77) היו רגילים להביא לפניהם אחר האכילה אבקת רוכלים על גחלי־אש במחתות לריח טוב (ברכות דף מב עמוד ב וברש"י). ועל שם הגחלים נקרא מוגמר. גחלי אש (ויקרא פרק טז, פסוק יב) מתרגם אונקלוס: גומרין דאשא. מקטרת מור ולבונה (שיר השירים פרק ג, פסוק ו) מתורגם: מתגמרא מן קטורת בוסמין (הערוך, ערך גמר). 78) הואיל והתחיל בברכות אחרונות - יגמרן (ברכות שם, וברש"י). ונוסח ברכתו מבואר לקמן פרק ט, הלכה ב.

יד. אִם הָיָה שָׁם יַיִן[79], מְבִיאִין כּוֹס מַחֲזִיק רְבִיעִית

אוֹ יָתֵר עַל רְבִיעִית, וּמְבִיאִין בְּשָׁמִים[80], וְאוֹחֵז אֶת הַיַּיִן בִּימִינוֹ[81] וְאֶת הַבְּשָׂמִים בִּשְׂמֹאלוֹ, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן[82], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים[83]. אִם הָיוּ הַבְּשָׂמִים שֶׁמֶן עָרֵב וְכַיּוֹצֵא בוֹ - טָחוֹ בְּרֹאשׁ הַשַּׁמָּשׁ[84]; וְאִם הָיָה הַשַּׁמָּשׁ תַּלְמִיד חָכָם, טָחוֹ בַּכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק[85].

79) אבל אם אין לו אינו צריך לחזר אחריו כי ברכת המזון אינה טעונה כוס, כמבואר בסמוך הלכה ט"ו. 80) רמז לזה דברי התלמוד (יומא דף עו עמוד ב): "חמרא וריחני פקחין" (היין והריח של בושם עשאוני פיקח). ויש בזה הידור מצוה לכוס של ברכה (מרכבת המשנה). 81) שכל דבר מצוה רצוי לאחזו בשעת ברכה בימין. 82) ששותה אחרי ברכת המזון. 83) ואוחזם בימינו בשעת הברכה. 84) כדי שלא יצא בידיים מבושמות לשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם מפני החשד. והשווה הלכות דעות פרק ה, הלכה ט. 85) כל הלכה זו מקורה בברכות דף מג עמוד ב.

טו. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן צְרִיכָה יַיִן[86] - אִם בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן כַּמִּנְהָג שֶׁאָמַרְנוּ, צָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה מִבִּפְנִים וְלִשְׁטֹף אוֹתוֹ מִבַּחוּץ[87]. וּיְמַלְּאֶנּוּ יַיִן חַי[88], וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבִרְכַּת הָאָרֶץ, נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מְעַט מַיִם[89], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עָרֵב לִשְׁתִיָּה[90]. וְאֵין מְשִׁיחִין עַל כּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹתְקִים עַד שֶׁתִּכְלֶה בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וּבִרְכַּת הַיַּיִן, וְיִשְׁתּוּ[91].

86) כמבואר בפסחים דף קיז עמוד ב, ודעת התוספות (שם, דף קה עמוד ב) שכשמברכים בזימון שלושה - טעונה כוס, וכן דעת ה"בית יוסף" אורח חיים סימן קפב על פי ה"זוהר" למגילת רות. 87) (ברכות דף נא עמוד א) ודווקא כשאין הכוס נקייה שיש בה "שיורי כוסות", אבל אם היא נקייה אינו צריך (הגהות מיימוניות). 88) בלתי מזוג במים. 89) (ברכות שם, וכגירסת הרי"ף שם). 90) להראות בזה שבח ארץ ישראל שיין שלה חזק וצריך למזגו במים (רבינו יונה). 91) מכוס של ברכה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) פירות האילן ברכתם תחילה וסוף; מי שנסתפק לו אם בירך או לא בירך מה דינו; דין קדימה בברכת שבעת המינים; ברכת "מעין שלוש" שעל הפירות ונוסחתה.

א. כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[2]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת[3]", חוּץ מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה[4], וְהֵם: עֲנָבִים וְרִמּוֹנִים וּתְאֵנִים וְזֵיתִים וּתְמָרִים, שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ[5]. וְעַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ וְהַיְרָקוֹת, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[6]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת[7]". דְּבָרִים שֶׁאֵין גִּדּוּלָן מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן בָּשָׂר וּגְבִינָה וְדָגִים וּבֵיצִים וּמַיִם וְחָלָב וּדְבַשׁ[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ "שֶׁהַכֹּל[9]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת". וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם שֶׁלֹּא לְרִוּוּת צְמָאוֹ[10], אֵינוֹ טָעוּן בְּרָכָה, לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו.

2) ברכות לה, ע"א. 3) שם, מד, ע"א. ונוסחו המלא, מובא בפירוש המשנה לרבינו (שם, פ"ו, מ"ח) ברוך אתה ה'... "בורא נפשות רבות וחסרונן (כמו לחם ומים שאי־אפשר להתקיים בלעדם) על כל מה שברא (שאפילו אם לא בראם אפשר להתקיים בלעדם כמו תפוחים וכיוצא בהם שהם לתענוג בעלמא. ('תוספות' ברכות לז.) ברוך אל חי העולמים. 4) דברים ח, ח. 5) תמצית של שלש ברכות שבברכת המזון (ברכות מד.) ונוסחה מובא לעיל פ"ג, ה"יג. ולקמן ה"יד. ופירות הללו הואיל והם חשובים ובהם נשתבחה ארץ ישראל - קובעים ברכה מיוחדת לעצמם. 6) ברכות לה, ע"א. 7) שם, מד, ע"ב. 8) דבש דבורים. 9) שם, מ, ע"ב. 10) ששותה לבלוע מאכל או עצם שנתחב בגרונו (שם, מה.) וכן אם שותה מים לרפואה. אבל בשאר משקין אפילו כששותם לרפואה, הואיל ונהנה מהם - מברך. כמבואר בסמוך ('מעשה רוקח').

ב. הַסּוֹחֵט פֵּרוֹת וְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[11]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת"; חוּץ מִן הָעֲנָבִים וְהַזֵּיתִים, שֶׁעַל הַיַּיִן הוּא מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן[12]", וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ[13], וְעַל הַשֶּׁמֶן, בַּתְּחִלָּה הוּא מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[14]". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ[15], וְשָׁתָה מִן הַשֶּׁמֶן עִם מֵי הַשִּׁלְקוֹת[16] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁהַרֵי נֶהֱנֶה בִּשְׁתִיָּתוֹ; אֲבָל אִם שָׁתָה הַשֶּׁמֶן לְבַדּוֹ[17], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה חוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ[18] - מְבָרֵךְ עָלָיו "שֶׁהַכֹּל", שֶׁהַרֵי לֹא נֶהֱנֶה בְּטַעַם הַשֶּׁמֶן[19].

11) ברכות לח, ע"א: "דבש תמרים מברך עליו שהכל - זיעה בעלמא הוא" וכדעת ה'תוספות' (ברכות לח.). 12) שם, לה, ע"ב. הואיל וסועד ומשמח, חשוב הוא לקבוע לו ברכה לעצמו. 13) שמחמשת המינים הוא. 14) שם. 15) כואב בגרונו, ושתיית השמן מרככתו ומרפאתו. 16) שעירבו עם מי ירקות שלוקים [מבושלים] שיש הנאה בשתייתו. 17) שאין בו שום טעם והנאה. 18) שאז אפילו אם עירבו עם מי השלקות, אין השמן חשוב עיקר ובטל לגבי המים. 19) שם, לו, ע"א. ולדעת הרי"ף שם, אינו מברך כלל על שתיית השמן לבדו, כי אין זה נהנה אלא מזיק את גופו ואין זה בכלל "ואכלת... וברכת" (שם, לא:; שו"ע או"ח סי' רב, סעיף ד).

ג. פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל חַיִּים - אִם בְּשֶׁלָּן אוֹ שְׁלָקָן[20], מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[21]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת". וּיְרָקוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל שְׁלוּקִין, כְּגוֹן כְּרוּב וָלֶפֶת[22] - אִם אֲכָלָן חַיִּין, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[23]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת". וְאִם בְּשֶׁלָּן אוֹ שְׁלָקָן - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[24]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת". דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל חַיִּין וּמְבֻשָּׁלִין - אֲכָלָן, בֵּין חַיִּין בֵּין מְבֻשָּׁלִין - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן:

אִם הָיוּ פֵּרוֹת עֵץ, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת הָאֲדָמָה אוֹ יְרָקוֹת, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[25]".

20) בישלם הרבה עד שנימוחו. שלוק - יותר ממבושל, כמבואר בחולין קיא. וכן ב'תוספות' פסחים לט: אולם בירושלמי תרומות פ"י, ה"ו אמרו, ששלוק הוא פחות מבישול. 21) שהורידם מחשיבותם הקודמת, הואיל ואין דרכם להאכל מבושלים (ברכות לח:). 22) מין ירק גנים (ריב"ע). 23) שאין זה דרך אכילתם. 24) שזהו דרך אכילתם, והוא עיקר פריים (שם, ברש"י). 25) שם: "שלקות מברך עליהם פרי האדמה" ואין שינוים (ע"י הבישול) מורידם מברכתם הראויה להם.

ד. יְרָקוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהִשָּׁלֵק - שְׁלָקָן, מְבָרֵךְ עַל מֵי־שֶׁלֶק שֶׁלָּהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[26]"; וְהוּא שֶׁשְּׁלָקָן לִשְׁתּוֹת מֵימֵיהֶן, שֶׁמֵּימֵי הַשְּׁלָקוֹת כַּשְּׁלָקוֹת[27] בִּמְקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁתּוֹתָן. דְּבַשׁ תְּמָרִים - מְבָרְכִין עָלָיו תְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[28]"; אֲבָל תְּמָרִים שֶׁמְּעָכָן בַּיָּד וְהוֹצִיא גַּרְעִינִין שֶׁלָּהֶן וַעֲשָׂאָן כְּמוֹ עִסָּה - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן תְּחִלָּה "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[29]" וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ.

26) ברכות לט, ע"א. ודוקא שלא בישלם עם בשר, אבל אם בישלם עם הבשר - טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל (הרא"ש שם). 27) ואין זה דומה למשקין הנסחטים מפירות שמברך עליהם שהכל, לעיל ה"ב, שהמשקה אין לו טעם הפרי, ומרק השלקות יש לו טעם הירק (הרא"ש שם). 28) ברכות לח, ע"א. 29) שם.

ה. הַקָּנִים הַמְּתוּקִים, שֶׁסּוֹחֲטִין אוֹתָן וּמְבַשְּׁלִין מֵימֵיהֶן עַד שֶׁיִּקְפָּא וְיִדְמֶה לְמֶלַח[30] - כָּל הַגְּאוֹנִים אוֹמְרִים, שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וּמִקְצָתָם אָמְרוּ - "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[31]"; וְכֵן אָמְרוּ[32], שֶׁהַמּוֹצֵץ אוֹתָם קָנִים, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין זֶה פְּרִי, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו אֶלָּא "שֶׁהַכֹּל", שֶׁלֹּא יִהְיֶה דְּבַשׁ אֵלּוּ הַקָּנִים[33], שֶׁנִּשְׁתַּנָּה עַל־יְדֵי[34] אוּר, גָּדוֹל מִדְּבַשׁ תְּמָרִים, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה עַל־יְדֵי הָאוּר, וּמְבָרְכִין עָלָיו "שֶׁהַכֹּל".

30) הכוונה לשופר שלנו. 31) דעת 'בעל הלכות גדולות' הובאה ברא"ש שם. וזהו "יערת הדבש" הנזכר בשמואל־א יד, כז וכפירוש רש"י שם, שבערבית קוראים לדבש זה סוקריא. 32) הגאונים שסוברים שהקנים פרי אדמה הם. 33) כלומר: אפילו אם נניח שהוא פרי העץ, והמוצצם מברך "בורא פרי העץ", עכ"פ הסוכר היוצא ממנו ברכתו שהכל. 34) ע"י הבישול באש. וב'טור' או"ח סי' ר"ב משיג על דברי רבינו, שאין לדמות דין הסוכר לדין דבש הזב מתמרים, שהתמרים הן בעצמן פרי ועיקר נטיעתן על מנת לאכלן כמו שהן, ולפיכך כשנשתנו נשתנית ברכתן כדין כל המשקין הנסחטים מן הפירות, אבל הקנים האלו אינם ראויים לאכילה כמו שהם, ועיקר נטיעתם על דעת דבשם הוא וזהו פריים, לפיכך מברכים עליו "בורא פרי העץ". והכסף־משנה משיב, שאילו היו הקנים בארצו של ה'טור' לא היה טוען כך, שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרבבות למצצם כמו שהם, ולכן דין מימיהם כשאר מי פירות שברכתם "שהכל".

ו. הַקּוֹר, וְהוּא רֹאשׁ הַדֶּקֶל[35], שֶׁהוּא כְּמוֹ עֵץ לָבָן[36] - מְבָרֵךְ עָלָיו בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[37]". קַפְרֵס שֶׁל צָלָף[38], מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ פֶּרִי[39]. וְהָאֲבִיּוֹנוֹת[40] שֶׁל צְלָף, הֵן הַפְּרִי, שֶׁהֵן כְּצוּרוֹת תְּמָרִים דַּקִּים קְטַנִּים - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[41]".

35) עץ התומר. 36) והוא רך ומתוק לחיך. 37) ברכות לו, ע"א. שסופו להקשות כעץ, ומתחילה לא נטעו את הדקל על דעת אכילת הקור. 38) אילן קטן־קומה (קפרסטראון), ובערבית - אל־קפא"ר. ונזכר במשנה (מעשרות פרק ד, מ"ו). והקפרס - הם העלים שלו ואינם יוצאים מן העץ עצמו אלא מן האדמה (הערוך). 39) אלא שומר הפרי. 40) גרגירים קטנים והם עיקר פריו. 41) ברכות לו, ע"א.

ז. הַפִּלְפְּלִין וְהַזַּנְגְּבִיל[42] - בִּזְמַן שֶׁהֵן רְטֻבִּין[43], מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[44]", אֲבָל יְבֵשִׁין, אֵין טְעוּנִין בְּרָכָה, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תַּבְלִין[45] וְאֵינוֹ אֹכֶל. וְכֵן אֲכָלִין שֶׁאֵין רְאוּיִין לַאֲכִילָה וּמַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיָּה, אֵינָן טְעוּנִין בְּרָכָה, לֹא לִפְנֵיהֶן וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶן.

42) מין קנמון, ששרשו היבש ניתן כבשמים לתוך מאכלים שונים. 43) וראויים לאכילה. 44) ואע"פ שהפלפלין גדלים על העץ, מכיון שאין דרך בני אדם לנטעו על דעת לאכלם כמו שהם אלא ע"י תערובת בתבשיל, ראוי לשנות ברכתם במקצת (כסף־משנה). 45) עשויים לתבל בהם את התבשיל, ואינם נאכלים בפני עצמם (ברכות לו:).

ח. הַפַּת שֶׁעִפְּשָׁהּ[46], וְהַיַּיִן שֶׁהִקְרִים[47], וְתַבְשִׁיל שֶׁעָבְרָה צוּרָתוֹ[48], וְהַנּוֹבְלוֹת, שֶׁהֵן פַּגִּין[49], וְהַשֶּׁכָר[50], וְהַחֹמֶץ, וְהַגּוֹבַאי[51], וְהַמֶּלַח, וְהַכְּמֵהִין[52], וְהַפִּטְרִיּוֹת - עַל כֻּלָּן מְבָרֵךְ תְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[53]". וְכָל הַמְבָרְכִין לְפָנָיו "שֶׁהַכֹּל", לָאַחֲרוֹנָה מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת[54]". וְכָל הַטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו, טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו[55].

46) שהעלתה טחב ורקבון, מלשון: עבשו פרדות (יואל א, יז), שהבי"ת נחלפת בפ"א (הערוך). 47) שהעלה קרום על פניו מחמת חימוצו, ובכת"י התימנים כתוב: והקריס, ופירושו: החמיץ, שכן ברומית נקרא חומץ - אקריס, וכן הוא בנוסח הש"ס כת"י פריז (ברכות מ:) שהקריס (הערוך, ערך קרס). 48) שנתקלקל. 49) פירות שהשירתם הרוח קודם שנתבשלו. 50) שעושים מתמרים או משעורים (ב"ב צו:). 51) מין חגבים טהורים. 52) מין ממיני הפטריות הגדל באדמה רטובה, אלא שהפטריות גדלות על האדמה, והכמהין גדלים בתוך האדמה ואחר חפירתה נראים (הערוך). 53) ברכות מ, ע"ב. וכמהין ופטריות אף־על־פי

שגדלים מן האדמה, מברכים עליהם "שהכל", הואיל ועיקר יניקתם מן האויר הוא (שם). 54) שם, מד, ע"ב. 55) שם. ויש שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו, כגון ריח של בושם.

ט. שְׁמָרִים[56], שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם שְׁלִשָׁה[57] וְהוֹצִיא מֵהֶן אַרְבָּעָה[58] - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן", שֶׁזֶּה יַיִן מָזוּג הוּא[59]. הוֹצִיא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם טַעַם יַיִן, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "שֶׁהַכֹּל" תְּחִלָּה[60].

56) שמרי יין. 57) שלש מדות מים. 58) שנמזג יין השמרים עם המים. 59) שלשה חלקים מים ואחד יין. 60) בבא־בתרא צו, ע"ב.

י. בֵּרַךְ עַל פֵּרוֹת הָאִילָן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה" - יָצָא[61]; וְעַל פֵּרוֹת הָאֲדָמָה "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" - לֹא יָצָא[62]. וְעַל כֻּלָּם אִם בֵּרַךְ "שֶׁהַכֹּל[63]" - יָצָא, וַאֲפִלּוּ עַל הַפַּת וְעַל הַיָּיִן[64].

61) שגם האילן יונק מן האדמה, ובכלל פירות האדמה הוא (ברכות פ"ו, מ"ב. וכפירוש 'רבינו יונה' שם). 62) שאין פירות האדמה בכלל פירות האילן (שם). וחז"ל נתנו סימן לידע בו איזהו פרי עץ ואיזהו פרי אדמה: כל פרי שאתה קוטפו, והענף של העץ נשאר ומוציא פרי לשנה הבאה - זהו פרי העץ. וכל שאתה נוטל את הפרי, ואין הענף נשאר לחזור ולהוציא פירות לשנה הבאה - פרי האדמה הוא (ברכות מ:). 63) שם, פ"ו, מ"ב. ולפיכך כל דבר שמסופק בו מה לברך עליו, יברך "שהכל" ויצא ידי חובתו ('הגהות מיימוניות'). 64) ברכות מ, ע"ב.

יא. לָקַח כּוֹס שֶׁל שֵׁכָר בְּיָדוֹ, וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה[65] עַל־מְנָת לוֹמַר "שֶׁהַכֹּל", וְטָעָה וְאָמַר "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[66]. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו פֵּרוֹת הָאָרֶץ, וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה עַל־מְנָת לוֹמַר "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְטָעָה וְאָמַר "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. וְכֵן אִם הָיָה לְפָנָיו תַּבְשִׁיל שֶׁל דָּגָן, וּפָתַח עַל־מְנָת לוֹמַר "בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת", וְטָעָה וְאָמַר "הַמּוֹצִיא" - יָצָא; מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם וְהַמַּלְכוּת, שֶׁהֵן עִקַּר הַבְּרָכָה, לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לַבְּרָכָה הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּין, וְהוֹאִיל וְלֹא הָיָה בְּעִקַּר הַבְּרָכָה טָעוּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁטָּעָה בְּסוֹפָהּ, יָצָא וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[67].

65) בשם ומלכות. 66) שיברך שנית כהלכה. 67) שם יא, ע"א. וגירסא אחרת היתה לרבינו באותה סוגיא, והיא: נקט כסא דשיכרא בידו, פתח ובירך אדעתא דשיכרא, וסיים בדחמרא (יין) וכו' (כסף־משנה הל' קריאת שמע פ"א, ה"ח).

יב. כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ[68], אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בָּהֶם אִם בֵּרַךְ אוֹ לֹא בֵּרַךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[69]. שָׁכַח וְהִכְנִיס אֲכָלִין לְתוֹךְ פִּיו בְּלֹא בְרָכָה - אִם הָיוּ מַשְׁקִין[70], בּוֹלְעָן[71], וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּסּוֹף[72]. וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת, שֶׁאִם זְרָקָן[73] יִמָּאֲסוּ, כְּגוֹן תּוּתִים וַעֲנָבִים - מְסַלְקָן לְצַד אֶחָד[74] וּמְבָרֵךְ, וְאַחַר־כָּךְ בּוֹלְעָן. וְאִם אֵינָן נִמְאָסִין, כְּגוֹן פּוֹלִים וַאֲפוּנִים - פּוֹלְטָן מִפִּיו, עַד שֶׁיְּבָרֵךְ וּפִיו פָּנוּי[75], וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל.

68) המנויות בפרק זה שהן מדברי סופרים, פרט לברכת המזון שהיא מן התורה, שחוזר עליה מספק כמבואר לעיל פ"ב, הלכה יד. 69) וספק דבריהם - להקל (שבת לד. וראה ברכות כא.). 70) שאם יפלטם מפיו יופסדו, וכן א"א לסלקם לאחד מלוגמיו. 71) בלא ברכה. 72) ברכה אחרונה. 73) מפיו. 74) שבפיו. 75) משום שנאמר (תהלים עא, ח): ימלא פי תהלתך, כל הפה צריך להיות פנוי בשעת ברכה (ברכות נא.) וכפירוש 'רבינו חננאל' שם.

יג. הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה - אִם הָיוּ בְּרְכוֹתֵיהֶן שָׁוּוֹת[76], מְבָרֵךְ עַל אַחַת מֵהֶן וּפוֹטֵר אֶת הַשְּׁאָר; וְאִם אֵין בִּרְכוֹתֵיהֶם שָׁוּוֹת - מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת מֵהֶן בְּרָכָה הָרְאוּיָה לוֹ, וְאֵי־זֶה מֵהֶם שֶׁיִּרְצֶה לְהַקְדִּים[77] מַקְדִּים[78]. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה בָּזֶה יוֹתֵר מִזֶּה - אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֶחָד מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים, עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ תְּחִלָּה. וְכָל הַקּוֹדֵם בַּפָּסוּק - קוֹדֵם בַּבְּרָכָה. וְהַשִּׁבְעָה, הֵן הָאֲמוּרִים בְּפָסוּק זֶה: אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ. וּדְבָשׁ זֶה הוּא דְּבַשׁ תְּמָרִים[79]. וְהַתְּמָרִים[80] קוֹדְמִין לָעֲנָבִים, שֶׁהַתְּמָרִים שֵׁנִי לְ"אֶרֶץ[81]", וְהָעֲנָבִים שְׁלִישִׁי לְ"אֶרֶץ[82]".

76) כגון תפוח וזית. 77) שחביב עליו יותר. 78) ואפילו כשהמין השני הוא משבעת המינים המיוחדים בתורה. 79) שלא לטעות בדבש דבורים. 80) אע"פ שנכתבו באחרונה. 81) שניה הנזכרת בסוף הפסוק. 82) הנזכרת בראש הפסוק.

יד. בְּרָכָה אַחַת שֶׁהִיא מֵעֵין שָׁלֹשׁ, שֶׁל חֲמֵשֶׁת הַמִּינִין שֶׁל פֵּרוֹת, וְשֶׁל יַיִן, הִיא שֶׁל מִינֵי הַדָּגָן[83]; אֶלָּא שֶׁעַל הַפֵּרוֹת הוּא אוֹמֵר: עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה[84] וְכוּ', וְעַל הַיַּיִן הוּא אוֹמֵר: עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן, וְחוֹתֵם בִּשְׁתֵּיהֶן: עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת[85]. וְאִם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - חוֹתֵם: עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ[86]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמּוֹסִיף בַּבְּרָכָה שֶׁמֵּעֵין שָׁלֹשׁ, קֹדֶם חֲתִימָה: "כִּי אֵל טוֹב וּמֵטִיב אָתָּה", שֶׁהוּא מֵעֵין בְּרָכָה רְבִיעִית[87]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאָמַר, שֶׁלֹּא תִקְּנוּ בְּרָכָה רְבִיעִית אֶלָּא בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן בִּלְבָד.

83) המפורשת לעיל פרק ג, הלכה יג. 84) ברכות מד, ע"א. 85) והראב"ד סובר שחותם על היין: "על הארץ ועל פרי הגפן". וכן אנו נוהגים. 86) של ארץ ישראל, להדגיש שבח הארץ. 87) שבברכת המזון ('רבינו אלפס' למסכת ברכות פ"ו).

טו. שָׁתָה יַיִן, וְאָכַל תְּמָרִים, וְאָכַל תַּבְשִׁיל שֶׁל חֲמֵשֶׁת מִינֵי דָגָן - מְבָרֵךְ בָּאַחֲרוֹנָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה, וְעַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ, וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה וְכוּ', וְחוֹתֵם: בָּרוּךְ אַתָּה ה', עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַפֵּרוֹת[88].

88) הארץ המוציאה את המחיה והפירות. ואינו חותם חתימה מיוחדת ליין, שבכלל הפירות הוא. וכן דעת 'רבינו חננאל' הובאה ב'תוספות' (ברכות מד.).

טז. אֲבָל אִם אָכַל בָּשָׂר וְשָׁתָה יַיִן - מְבָרֵךְ בַּסּוֹף עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[89] וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[90]. אָכַל תְּאֵנִים אוֹ עֲנָבִים, וְתַפּוּחִים וְאַגָּסִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מְבָרֵךְ בַּסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מְעֵין שָׁלֹשׁ, וְהִיא כוֹלֶלֶת הַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן פֵּרוֹת הָעֵץ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[91].

89) מעין שלש. 90) בורא נפשות. 91) כגון ששתה יין ואכל עמו תפוחים, שברכה אחרונה שעל היין פוטרת את הפירות, הואיל וחותם בה: "על הארץ ועל הפירות" (דעת הרשב"א בדברי רבינו, הובאה ב'בית יוסף' סי' רח).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שמברכים על ריח טוב; שלושה מיני ריח טוב מברכים עליהם.

א. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְאָדָם לֵהָנוֹת בְּמַאֲכָל אוֹ בְּמַשְׁקֶה קֹדֶם בְּרָכָה, כָּךְ אָסוּר לוֹ לֵהָנוֹת[2] בְּרֵיחַ טוֹב קֹדֶם בְּרָכָה[3]. וְכֵיצַד מְבָרֵךְ עַל רֵיחַ טוֹב? אִם הָיָה זֶה שֶׁיֵּשׁ לְהָרִיחַ עֵץ אוֹ מִין עֵץ, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים"; וְאִם הָיָה עֵשֶׂב אוֹ מִין עֵשֶׂב, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים"[4]; וְאִם לֹא הָיָה מִן הָעֵץ וְלֹא מִן הָאֲדָמָה, כְּגוֹן הַמּוֹר[5], שֶׁהוּא מִן הַחַיָּה - מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[6]". וְאִם הָיָה פְּרִי הָרָאוּי לַאֲכִילָה, כְּגוֹן אֶתְרוֹג אוֹ תַפּוּחַ - מְבָרֵךְ[7] "שֶׁנָּתַן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת". וְעַל הַכֹּל אִם אָמַר "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים", יָצָא[8].

2) ובכת"י התימנים: "להריח". 3) ברכות מג, ע"ב. שנאמר (תהלים קנ, ו): כל הנשמה תהלל יה - איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר: זה הריח. 4) ברכות, שם. 5) "הוא הדם הצרור בחיה שבהודו, הידוע לכל שמתבשמין בו בני אדם בכל מקום" (לשון רבינו הל' כלי המקדש פ"א, ה"ב). ויש מפרשים: חיה ידועה היא שיש לה חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחילה כמין דם, ואחר כך מתייבש ונעשה ממנו המור (בראב"ש לברכות פ"ו, וכן ב'טור' או"ח סי' רטז), ונקרא בלשון אשכנז: פיז"ם, ובלשון התלמוד (ברכות מג.): מושק. 6) שם. 7) כשבא להריח בהם. אבל בא לאכול מהם, אינו מברך עליהם אלא ברכת האכילה בלבד (שם, וב'תוספות'). 8) שברכה זו כוללת היא בבשמים, כברכת "שהכל" במיני מזון (לעיל פ"ח, ה"י) וכן מצינו (ברכת נג.) שהנכנס לחנות של בושם שיש בה מינים הרבה, מברך: "בורא מיני בשמים", כמבואר בסמוך ה"ה (הגר"א או"ח סי' רטז).

ב. אֵין מְבָרְכִין עַל הַמֻּגְמָר[9] עַד שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ[10]. וְכֵיצַד מְבָרְכִין עָלָיו? אִם הָיָה זֶה הַנִּשְׁרָף, שֶׁנָּתַן רֵיחַ, מֵעֵץ - מְבָרְכִין "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים[11]"; וְאִם הָיָה עֵשֶׂב - "עִשְׂבֵי בְשָׂמִים"; וְאִם הָיָה מִמִּין חַיָּה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים".

9) מפורש לעיל (פ"ז, ה"יג). 10) קיטור העשן המתמר ועולה, שאז הוא מתחיל לתת ריחו ואע"פ שעדיין לא הגיע אליו, אבל לפני שעלתה תמרתו אין מברכין, מפני שכל הברכות צריכות להיות סמוכות לעשייתן (ברכות מג.; 'מגן אברהם' או"ח סי' רטז). 11) ברכות, שם. וכגירסת 'בעל הלכות גדולות' הובאה ב'תוספות' שם.

ג. שֶׁמֶן שֶׁל אֲפַרְסְמוֹן[12] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב[13]". אֲבָל שֶׁמֶן זַיִת שֶׁכְּבָשׁוֹ אוֹ שֶׁטְּחָנוֹ עַד שֶׁחָזַר רֵיחוֹ נוֹדֵף - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים[14]". שֶׁמֶן שֶׁבִּשְׁמוֹ[15] כְּעֵין שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[16] - מְבָרֵךְ עָלָיו[17] "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[18]". הֵבִיאוּ לְפָנָיו שֶׁמֶן[19] וַהֲדַס - מְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס וּפוֹטֵר אֶת הַשֶּׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁבְּרָכָה אַחַת לִשְׁתֵּיהֶן, וְהוּא "עֲצֵי בְשָׂמִים[20]".

12) הוא הצרי הנוטף מעצי הקטף ("הערוך"). והוא עץ בלז"ם בלע"ז. 13) ברכות, שם. מפני שהוא גדל בארץ ישראל והוא חשוב, קבעו לו ברכה לעצמו, וזהו "עצי שמן" האמור במלכים־א. ו, כג (רבינו יונה). ויש מפרשים: שזהו ה"פנג" האמור ביחזקאל (כז, יז): "יהודה וארץ ישראל... בחטי מנית ופנג" (רש"י שם). 14) ברכות, שם. 15) שעירב בו מיני בשמים שונים מעץ ומעשב. 16) שמשחו בו את הכהנים וכלי המקדש, וגם הוא היה מעורב מבשמים שונים מעשה רוקח (שמות ל, כג־כה). 17) ואפילו סיננו ולא נשאר בו מעיקרי הבשמים כלום - מברך עליו, כמו שיתבאר בסמוך ה"ח. 18) ברכות, שם. וגורס רבינו שם: "בורא מיני בשמים", בעוד שהגירסא שלפנינו היא: "בורא עצי בשמים" (כסף־משנה). 19) להריח בו, כגון שמן זית שטחנו עד שחזר ריחו נודף. 20) ברכות מג, ע"ב וכגירסת הרי"ף שם). ומקדים את ההדס לברכה, מפני שהוא עומד להריח בו, בעוד שהשמן מיוחד בעיקר לסיכה, להעביר הזוהמה, ואין מברכים על הסיכה כמבואר בסמוך ה"ח. וכן היו מביאים את ההדס במוצאי שבת לבשמים להבדלה ('טור' או"ח סי' רצז) ובערבי שבתות להריח בשבת (שבת לג:) וברכתו תדירה יותר, ותדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם ('אור שמח').

ד. הָיוּ לְפָנָיו בֹּשֶׂם שֶׁהוּא עֵץ וּבֹשֶׂם שֶׁהוּא עֵשֶׂב - אֵין בְּרָכָה אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא מְבָרֵךְ עַל זֶה לְעַצְמוֹ וְעַל זֶה לְעַצְמוֹ. הֵבִיאוּ לְפָנָיו יַיִן וְשֶׁמֶן[21] - אוֹחֵז יַיִן בִּימִינוֹ[22] וְשֶׁמֶן בִּשְׂמֹאלוֹ, וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְשׁוֹתֵהוּ, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן[23] וּמֵרִיחַ בּוֹ, וְטָחוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁמָשׁ[24]. וְאִם הָיָה הַשָּׁמָשׁ תַּלְמִיד חָכָם[25], טָחוֹ בַּכֹּתֶל[26].

21) להריח. 22) שהוא חשוב יותר, וכן הוא גורם ברכה לעצמו, שבכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו אף־על־פי שאין צריכים לשתייתו, כגון ב"קידוש" וב"ברכת אירוסין" (ברכות מב. וברש"י שם). 23) ואוחזו בימינו, "שכל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאחזו בימינו בשעת ברכה" ('טור' או"ח סי' רו). 24) כדי שלא יצא בידים מבושמות לשוק. 25) בכתב־יד התימנים, וכן ברוב הדפוסים העתיקים, הנוסח: "תלמיד חכמים", וכן בכל מקום שנזכר שם זה. 26) שגנאי הוא לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם (ברכות מג:). דין זה ביארו כבר רבינו לעיל פ"ז, הלכה יד, אלא ששם ידובר ביין הבא לברכת המזון, שהוא יין מצוה, וכאן מדובר ביין רשות שאף הוא קודם לשמן לענין ברכה.

1 **ה. דָּבָר שֶׁהוּא סָפֵק אִם מִן הָעֵץ אִם מִן הָאֲדָמָה -**
2 **מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[27]". בֹּשֶׂם שֶׁעֵרְבוֹ**
3 **הָרוֹכֵל[28] מִמִּינִין הַרְבֵּה - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי**
4 **בְשָׂמִים". נִכְנַס לַחֲנוּתוֹ שֶׁל בּוֹשֵׂם, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִין**
5 **הַרְבֵּה - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[29]". אִם יָשַׁב**
6 **שָׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא אֶחָת. נִכְנַס**
7 **וְיָצָא, נִכְנַס וְיָצָא - מְבָרֵךְ עַל כָּל פַּעַם וָפָעַם[30].**

27) וכן דעת הרב משה מקוצי ('תוספות' לברכות מג.). 28) מוכר בשמים ותמרוקי נשים, מלשון: אבקת רוכל (שיר השירים ג, ו). 29) שנכנס ונתכוין להריח, אבל אם לא נתכוין, אלא שהריח בא לו ממילא - אינו מברך (ט"ז לאו"ח סי' ריז ס"ק א). 30) ברכות נג, ע"א. כשלא היה בדעתו לחזור מיד, אבל אם דעתו לחזור מיד אינו מברך שנית, מפני שלא הסיח דעתו.

8 **ו. הַשּׁוֹשַׁנָּה וְחִלְפֵי הַמַּיִם[31] - מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא**
9 **עֲצֵי בְשָׂמִים". נַרְגִּיס[32] שֶׁל גִּנָּה - "בּוֹרֵא עֲצֵי**
10 **בְשָׂמִים", וְשֶׁל שָׂדֶה - "בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים[33]".**
11 **הַוֶּרֶד, וּמֵי הַוֶּרֶד[34], וְהַלְּבוֹנָה[35], וְהַמַּסְטִיכִי[36] וְכַיּוֹצֵא**
12 **בָהֶן - "בּוֹרֵא עֲצֵי[37] בְשָׂמִים".**

31) צמחים הגדלים ע"י הנהר. ובכת"י התימנים, הנוסח: "וחלפי הים", כלשון התלמוד (ברכות מג:). ולדעת רש"י שם, הם "שבולת נרד" ועשויים כגבעולי פשתן (ספיקא נרדי בלע"ז). ויש אומרים שזה רוזמרי"ן ('הערוך'). 32) חבצלת השרון. "אני חבצלת השרון" (שיר השירים ב, א) מתרגם יונתן: אני מתילא לנרקיס. וכן בברכות שם, כתוב: נרקוס. והוא מין פרח לבן ויש לו ריח טוב ('הערוך'). 33) ברכות מג, ע"ב. מפני שאינו נעבד, אין עצו מתקיים, ומתייבש ונופל, אבל של גינה נעבד ומשקים אותו, עצו מתקיים, לפיכך מברך עליו בורא עצי בשמים (ב"י או"ח סי' רטז בשם הרשב"א). 34) היוצאים מפרחי הורד. 35) מין שרף עץ מוצק ריחני, ווייראך בלע"ז. 36) שרף של עץ שקוראים שף שעושים ממנו זפת, וריחו דומה לריח לבונה (רש"י לביצה לג:) ונקרא מאסטיק בלע"ז, ובתוספתא (שבת פרק יג) אין לועסין מוסטכי בשבת. "נכאת ולוט" פירשו במדרש רבה (סוף פרשה צא) לוט - זה מצטכא ('הערוך השלם'). 37) שכל אלה מיני עץ הם, וכל שתחילת ברייתו מוציא עץ (לא עלים) - אילן הוא.. ומברכים עליו "בורא עצי בשמים" ('הערוך' ערך חלף; רשב"א לברכות מג: בשם רב האי גאון).

13 **ז. שְׁלֹשָׁה מִינֵי רֵיחַ טוֹב אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, וְאֵלּוּ**
14 **הֵן: רֵיחַ טוֹב שֶׁאָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ, וְרֵיחַ טוֹב שֶׁעָשׂוּי**
15 **לְהַעֲבִיר רֵיחַ רָע, וְרֵיחַ טוֹב, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְהָרִיחַ**
16 **בְּעַצְמוֹ שֶׁל רֵיחַ זֶה[38].**

38) אלא בדבר המתבשם ממנו, כמבואר בסמוך.

17 **ח. כֵּיצַד? בְּשָׂמִים שֶׁל עַכּוּ"ם וּבְשָׂמִים שֶׁל עֶרְוָה[39]**
18 **מִן הָעֲרָיוֹת, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁאָסוּר לְהָרִיחַ**
19 **בָּהֶן[40]. בְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים, וּבְשָׂמִים שֶׁל בֵּית־הַכִּסֵּא[41],**
20 **וְשֶׁמֶן הֶעָשׂוּי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא[42] - אֵין מְבָרְכִין**
21 **עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לְהַעֲבִיר רֵיחַ רָע. מֵגְמָר,**
22 **שֶׁמְּגַמְּרִין בּוֹ אֶת הַכֵּלִים וְאֶת הַבְּגָדִים - אֵין מְבָרְכִין**
23 **עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְהָרִיחַ בְּעַצְמוֹ שֶׁל מֵגְמָר[43].**
24 **וְכֵן הַמַּרִיחַ בִּבְגָדִים שֶׁהֵן מֵגְמָרִים, אֵינוֹ מְבָרֵךְ, לְפִי**
25 **שֶׁאֵין שָׁם עִקַּר בֹּשֶׂם, אֶלָּא רֵיחַ בְּלֹא עִקָּר[44].**

39) אשה האסורה לו, כגון קרובתו וכיוצא בה, מלשון הכתוב (ויקרא יח, ו). 40) כגון שאוחזת בידה קופה של בשמים ואסור להריח בהם, שמא יבואו לידי הרגל עבירה (כסף־משנה בשם ה'אבודרהם'). 41) שאדם אסטניס מוליך עמו לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע (ברכות נג. וברש"י שם). 42) הבא בסוף הסעודה לסוך בו ידים מזוהמות, ושמן זה מבושם בבשמים (שם). 43) שם: "המהלך בערבי שבתות בטבריה, ובמוצאי שבתות בציפורי, והריח ריח - אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים". 44) ואע"פ שהוא נהנה, הואיל וריח אין בו צורך הגוף כל כך - כשאין לו עיקר - לא תיקנו לברך (כסף־משנה). ואין זה דומה ל"שמן שבשמו" שמברך עליו אפילו כשסיננו (לעיל ה"ג ובביאורנו), כי שם הכניסו את עיקרי הבושם לתוך השמן, וקלט הריח מעיקר הבושם, ואע"פ שסיננו חשוב כאילו העיקר נשאר בתוכו, שכן ב"שמן המשחה" הסירו גם כן הבשמים מהשמן ולא נשאר בו אלא ריחם (ראה כריתות ה.) אבל בכלים המוגמרים, מעולם לא נכנס בהם עיקר הבושם, אלא הריח מתמרות עשן הבושם הנשרף הוא לבדו בישמם (ב"ח ל'טור' או"ח סי' רטז).

26 **ט. בְּשָׂמִים שֶׁל מְסִבָּה[45] שֶׁל עַכּוּ"ם, אֵין מְבָרְכִין**
27 **עֲלֵיהֶם, שֶׁסְּתָם עַכּוּ"ם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
28 **וּמַזָּלוֹת[46]. הָיָה מְהַלֵּךְ חוּץ לַכְּרַךְ וְהִרִיחַ רֵיחַ טוֹב -**
29 **אִם רֹב הָעִיר עַכּוּ"ם, אֵינוֹ מְבָרֵךְ[47], וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל,**
30 **מְבָרֵךְ. נִתְעָרֵב רֵיחַ שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בְּרֵיחַ שֶׁאֵין**
31 **מְבָרְכִין עָלָיו[48] - הוֹלְכִין אַחֲרֵי הָרֹב[49].**

45) סעודה (ברכות נב: וברש"י). 46) שם. והרי הם כבשמים של ע"ז שאסורים בהנאה, משום: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג, יח) לשון רבינו בפירושו לברכות פ"ח, מ"ו. 47) שמא ממסיבתם הוא (ברכות נג.).

48) כגון בשמים של מתים או של בגדים מגומרים. 49) מקורו מהדין הקודם, שהולכים בריח אחרי רוב בני העיר, ואם נתערב ריח של בשמים המותרים בריח בשמים של ע"ז - אין הולכים בו אחר הרוב, שהרי ע"ז אינה בטלה אפילו באלף (ע"ז עד.) ואפילו להריח - אסור, כל־שכן לברך, וזה שהדגיש רבינו: **בריח שאין מברכין עליו**, כלומר: ריח **הפטור מברכה** כגון כלים מגומרים וכיוצא בהם, אבל ריח "שאסור להריח בו" אינו בטל ברוב ('מעשה רוקח'). עם גמר פרק זה נגמרו כל הברכות ממין "ברכת הנאה" (ראה לעיל פ"א, ה"ד). ויש להעיר שישנם עוד דברים שנהנים מהם ואין מברכים עליהם, כגון מאור ושמיעת קול ערב. והטעם, מפני שאין בהם ממש ('מטה משה') וכן אין מברכים על הרחיצה מפני שאינה נכנסת לגוף ('מגן אברהם' סי' רטז ס"ק א). ועדיין יש לעיין מה דינו של עישון טבק ששואבים העשן לתוך הפה וחוזרים ופולטים אותו, אם הוא דומה ל"טועם ופולט" שאינו צריך ברכה (או"ח סי' רי ס"ו), או דינו כריח טוב שמברכים עליו, כל־שכן עישון שגם הגוף נהנה ממנו, שהרבה אנשים שבעים ממנו כאילו אכלו ושתו, וצריך עיון ('מגן אברהם' סי' רי ס"ק ט). וב'מעשה רוקח' השיב, "שאין זה דומה לדין המריח ריח טוב, שהנאתו דרך האף שהוא חוש הריח, כחוש הפה - לאכול, אבל בעישון אין כאן הנאת הפה, שאין זו אכילה, ואין כאן הנאת האף שאינו שואף דרך האף, סוף דבר: כל הלכה הרופפת בידך, צא וראה מה מנהג העולם, ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שיברך על העישון".

יום שלישי כ"ב סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) ברכות אחרות, ודברים שאין בהן פתיחה ולא חתימה; כל ברכות הראייה; ארבעה הצריכים להודות; ברכת הרואה את הלבנה בחידושה והחמה בתקופתה; הנכנס לבית המדרש והיוצא ממנו מה מברך.

1 **א. בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת[2] וּדְבָרִים אֲחֵרִים הַרְבֵּה, שֶׁאֵין בָּהֶן**
2 **פְּתִיחָה[3] וְלֹא חֲתִימָה[4], תִּקְּנוּ חֲכָמִים דֶּרֶךְ שֶׁבַח**
3 **וְהוֹדָיָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ בִּרְכוֹת הַתְּפִלָּה[5],**
4 **שֶׁכְּבָר כְּתַבְנוּם[6]. וְאֵלּוּ הֵן: הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְהַקּוֹנֶה**
5 **כֵּלִים חֲדָשִׁים - בֵּין יֵשׁ לוֹ[7] כַּיּוֹצֵא בָהֶן, בֵּין אֵין לוֹ**
6 **- מְבָרֵךְ[8]: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
7 **שֶׁהֶחֱיָנוּ[9] וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה.**

2) מלבד ברכות ההנאה. 3) שאינם פותחים בברוך. 4) שאינם חותמים בברוך (ראה לקמן פרק י"א, הלכה א) ולפיכך נקראים "דברים" ולא "ברכות". 5) שאף על פי שאינו נהנה באותה שעה, הוא מתפלל דרך שבח והודייה, אף הברכות והדברים האלה אף על פי שאינו נהנה בשעת ברכתם תיקנום חכמים דרך שבח והודייה (כסף משנה). 6) לעיל הלכות תפילה. 7) שבאו לו בירושה. 8) הואיל והם חדשים אצלו דרך קנייה, אבל אם קנה כיוצא בהם ועכשיו חזר וקנה אינו מברך (ברכות דף נט עמוד ב). וכתבו התוספות שם, שאינו מברך אלא על כלים חשובים ויקרי ערך, אבל הרא"ש שם כתב: "יראה לי שהכול לפי מה שהוא אדם, יש עני שמח בחלקו (ראה נדרים דף מט עמוד ב) יותר מעשיר בכלים חשובים". 9) מתחיל בלשון נוכח [ברוך אתה] ומסיים בלשון נסתר [שהחיינו] וכן נוסח רוב הברכות? לפי שכבר ידעת ששני יסודות עצומים הם באמונתנו, האחד, לדעת שהקדוש־ברוך־הוא הוא מצוי ראשון ומחוייב המציאות ואין ספק בזה כלל, השני שאין מציאותו מושגת לנו ורק "הוא בעצמו יודע אותה כמו שהיא" (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א, הלכות ט־י) וכדי לקבוע שני היסודות האלה בליבנו קבעו חכמינו נוסח הברכות לומר "ברוך אתה" כמדבר עם מי שהוא מפורסם אצלו עד שהוא מדבר עימו פנים בפנים, וכדי שלא נשתבש לחשוב שמהות מציאותו היא כמציאות שאר הנמצאים קבעו לומר מיד "אשר קדשנו במצוותיו וכו' להורות שמהות מציאותו נסתרת מאיתנו ואי אפשר לדבר בו רק דרך נסתר (הרשב"א הובא ב"עין יעקב" לברכות דף מ עמוד ב).

8 **ב. וְכֵן הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ[10] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, מְבָרֵךְ**
9 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ". וְאִם רָאָהוּ לְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ,**
10 **מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְחַיֵּה הַמֵּתִים[11]. הָרוֹאֶה פְּרִי**
11 **הַמִּתְחַדֵּשׁ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה - בִּתְחִלַּת רְאִיָּתוֹ[12] מְבָרֵךְ**
12 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ[13]".**

10) החביב עליו ושמח בראייתו (טור סימן רכה). 11) (ברכות דף נח עמוד ב) מפני שנשכח מהלב, כמו שהמת משתכח מן הלב לאחר שנים עשר חודש (רבינו יונה). 12) אף על פי שלא אכלו. 13) (עירובין דף מ עמוד ב) ואנו נוהגים שלא לברך אלא בשעת האכילה (שולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ה סעיף ג).

13 **ג. שָׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה[14], מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה'**
14 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[15]. שָׁמַע שְׁמוּעָה**
15 **רָעָה, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת[16]. וְחַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל**
16 **הָרָעָה בְּטוּב נֶפֶשׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה**
17 **בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' וּבְכָל**
18 **מְאֹדֶךָ[17]; וּבִכְלַל אַהֲבָה הַיְתָרָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָהּ,**
19 **שֶׁאֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁיֵּצֵר לוֹ יוֹדֶה וִישַׂבֵּחַ בְּשִׂמְחָה[18].**

14) שהיא טובה לו ולאחרים, כמבואר בסמוך הלכה ז. 15) הטוב - לי והמטיב - לאחרים. 16) הואיל ומצטער בה יש לו להצדיק את הדין על שם הכתוב: צדיק אתה ה' וישר משפטיך (תהילים פרק קיט, פסוק קל"ז). 17) "בכל מידה ומידה שהוא מודד לך" (ברכות פרק ט, משנה ה) בין מידה טובה בין מידת פורענות. 18) ורבינו בפירושו למשנה שם יאמר: "לפי שיש דברים רבים נראים בתחילתם טובים ויהיה אחריתם רעה רבה, ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבוא עליו צרה גדולה, מפני שאינו יודע סופה".

20 **ד. הִגִּיעָה אֵלָיו טוֹבָה אוֹ שֶׁשָּׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה -**
21 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁטּוֹבָה זוֹ תִּגְרֹם לוֹ**
22 **רָעָה[19], מְבָרֵךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". וְכֵן אִם נָגְעָה אֵלָיו**
23 **רָעָה אוֹ שָׁמַע שְׁמוּעָה רָעָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדְּבָרִים**

מַרְאִים שֶׁרָעָה זוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ טוֹבָה[20], מְבָרֵךְ "דַּיַּן הָאֱמֶת"; שֶׁאֵין מְבָרְכִין עַל הֶעָתִיד לִהְיוֹת, אֶלָּא עַל מַה שֶּׁאֵרַע עַתָּה.

19) כגון שמצא מציאה [שאין בה סימנים] וראהו איש בשעת מציאה ואף על פי שאפשר שהאיש הרואה ילשין עליו לשלטון ויענהו ויבקש ממנו יותר ממה שמצא (ברכות דף ס עמוד א וכפירוש רבינו במשנה שם). 20) כגון שסחף גשם שוטף את שדהו אף על פי שעלול הגשם להועיל לשדהו שהוא מרווה את הארץ ומשקה (שם).

ה. יָרְדוּ גְשָׁמִים רַבִּים - אִם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה, מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ"; וְאִם הָיְתָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אֲחֵרִים[21] - מְבָרֵךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". וְאִם אֵין לוֹ שָׂדֶה, מְבָרֵךְ: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהוֹרַדְתָּ לָנוּ. וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא וְכוּ'[22]", עַד "הֵן הֵם יוֹדוּ וִישַׁבְּחוּ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל רַב הַהוֹדָאוֹת וְהַתִּשְׁבָּחוֹת".

21) שהם שותפים בה. 22) נוסח זה נמצא במלואו בתפילת "נשמת כל חי" של שחרית לשבת ולקמן ב"סדר תפילות השנה" לרבינו.

ו. מֵאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁיִּרְבֶּה הַמַּיִם עַל הָאָרֶץ, וְיַעֲלוּ אֲבַעְבּוּעוֹת מִן הַמָּטָר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם, וְיֵלְכוּ הָאֲבַעְבּוּעוֹת זֶה לִקְרַאת זֶה[23].

23) (תענית דף ו עמוד ב) ולשון התלמוד שם: "משיצא חתן לקראת כלה", שירדו כל כך שכשהטיפה נופלת יוצאת אחרת ובולטת כנגדה (רש"י). ואין אנו נוהגים היום לברך על הגשמים אלא אם יש צער במדינה מחמת עצירת הגשמים ואז כשירדו מברכים עליהם (אורח חיים סימן רכא סעיף א).

ז. אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו וִירָשָׁהוּ[24] - אִם יֵשׁ עִמּוֹ אַחִין, מְבָרֵךְ בַּתְּחִלָּה "דַּיַּן הָאֱמֶת"[25], וְאַחַר־כָּךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב"[26]; וְאִם אֵין עִמּוֹ אַחִים[27], מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[28]. קָצְרוּ שֶׁל דָּבָר: כָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁהִיא לוֹ וְלַאֲחֵרִים, מְבָרֵךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב", וְטוֹבָה שֶׁהִיא לוֹ לְבַדּוֹ, מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[29].

24) שהניח נכסים. 25) על שמיעת המיתה. 26) על בשורת הירושה. ובמגן אברהם אורח חיים סימן רכב מביא שם בשם "ספר חסידים" סימן שפב "מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא כחפצו, מברך "הטוב והמטיב" ו"דיין האמת". וראה (קידושין דף ע עמוד א). 27) שאין הטובה אלא לו לבדו. 28) (ברכות דף נט עמוד ב). 29) (שם).

ח. אַרְבָּעָה צְרִיכִין לְהוֹדוֹת: חוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא, וְחָבוּשׁ שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְיוֹרְדֵי הַיָּם, כְּשֶׁעָלוּ, וְהוֹלְכֵי דְרָכִים[30], כְּשֶׁיַּגִּיעוּ לְיִשּׁוּב[31]. וּצְרִיכִין לְהוֹדוֹת בִּפְנֵי עֲשָׂרָה, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל[32] עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים[33] יְהַלְלוּהוּ. וְכֵיצַד מוֹדֶה[34] וְכֵיצַד מְבָרֵךְ[35]? עוֹמֵד בֵּינֵיהֶן[36] וּמְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת[37], שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב. וְכָל הַשּׁוֹמְעִין אוֹמְרִים: שֶׁגְּמָלְךָ טוֹב, הוּא יִגְמָלְךָ סֶלָה[38].

30) (שם, דף נד עמוד ב) ושם הגירסה: הולכי מדברות. 31) שכל אלה היו בסכנה ונמלטו ממנה (שם) וכולם מנויים בתהילים פרק קז, ועל כל אחד מהם נאמר שם: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". וב"הגהות מיימוניות" נתנו סימן לזה: וכל החיים יודוך סלה - ח'י'ם ראשי תיבות: חולה, יסורין, ים, מדבר. 32) ואין קהל פחות מעשרה (ראה כתובות דף ז עמוד ב). 33) אין זקן אלא מי שקנה חכמה, ומיעוט זקנים שניים (ברכות דף נד עמוד ב). 34) מה מצב הודאתו, בישיבה או בעמידה. 35) מה נוסח ברכתו. 36) שנאמר: ובמושב זקנים יהללוהו - מכלל שהמהלל אינו בישיבה אלא בעמידה (ב"ח אורח חיים סימן ריט). וה"חתם סופר" (אורח חיים סימן ע"א) מראה לזה מקור מדברי רבינו עצמו שכתב בהלכות מגילה פרק ב, הלכה ז: "אבל לא יקרא [את מגילת אסתר] בציבור - יושב, מפני כבוד הציבור" ומקורו בירושלמי פרק ד, הלכה א, אם כן גם כאן כשהוא מברך בציבור עשרה, עליו לעמוד מפני כבוד הציבור. 37) כגירסת הרי"ף לברכות פרק ט. כלומר: אף על פי שאיני הגון ואני כאחד הרשעים, גמלני טוב, חייבים - רשעים "כי לא אצדיק רשע" (שמות פרק כג, פסוק ז) מתרגם אונקלוס: לא אזכי חייבא. 38) ואנו נוהגים לברך בבית הכנסת אחרי קריאת התורה לפי שיש שם עשרה (תוספות לברכות דף נד עמוד ב; וכן בשולחן ערוך אורח חיים סימן ריט).

ט. הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן יַם־סוּף[39] וּמַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן[40], אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה[41]. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נִסִּים לָרַבִּים. אֲבָל מָקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ נֵס לַיָּחִיד - אוֹתוֹ הַיָּחִיד, וּבְנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אוֹ: שֶׁעָשָׂה נֵס לַאֲבוֹתַי בַּמָּקוֹם הַזֶּה[42]. הָרוֹאֶה גֹּבַּ אֲרָיוֹת[43], וְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, שֶׁהֻשְׁלַךְ בּוֹ חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה[44] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נֵס לַצַּדִּיקִים[45] בַּמָּקוֹם הַזֶּה. הָרוֹאֶה מְקוֹם שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן אֶרֶךְ אַפַּיִם[46] לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ. מָקוֹם שֶׁנֶּעֱקְרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא, מְבָרֵךְ: שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מֵאַרְצֵנוּ; וְאִם בְּחוּץ לָאָרֶץ הוּא, מְבָרֵךְ: שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מִמָּקוֹם הַזֶּה. וְאוֹמֵר בִּשְׁתֵּיהֶן: כְּשֵׁם שֶׁעָקַרְתָּ מִמָּקוֹם זֶה, כָּךְ תַּעֲקֹר מִכָּל מְקוֹמוֹת, וְתָשִׁיב לֵב עוֹבְדֵיהֶם לְעָבְדֶךָ[47].

39) שעברו בו ישראל בצאתם ממצרים. 40) שעברו בו ישראל בחרבה בימי יהושע (יהושע פרק ג, פסוק יז).

41) (ברכות דף נד עמוד א), שנאמר (שמות פרק יח, פסוק י): ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' - הרי שמברכים על הנס. 42) (ברכות שם, וכגירסת הרי"ף). וב"הגהות מיימוניות" הוסיפו שכל יוצאי ירכיו מברכים שעשה נס לאבותינו, שכולם שייכים באותו הנס. 43) שהושלך בו דניאל וניצול ממנו (דניאל פרק ו). 44) (שם, פרק ג). בכתב יד התימנים כל הפיסקא איננה. 45) ואף על פי שזה נס של יחידים מברכים עליו הואיל ונתקדש בו שם שמים ברבים (ירושלמי ברכות פרק ט, הלכה א). 46) שמאריך אפו וממתין להיפרע מהם. ואין אנו רגילים לברך ברכה זו, לפי שאנו שרויים ביניהם ורואים בכל יום וכו' ואין החיוב אלא כשרואה משלושים יום לשלושים יום, כמבואר בסמוך הלכה ט"ו (הגהות מיימוניות, וראה הגהות הרמ"א לאורח חיים סימן רכד סעיף א). 47) (ברכות שם), ככתוב (צפניה פרק ג, פסוק ט): כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד. וביירושלמי (ברכות פרק ט, הלכה א) אמרו על זה: כל זמן שאדם חי יש לו תקווה.

1 י. הָרוֹאֶה בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָן[48] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה
2 ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַצִּיב גְּבוּל אַלְמָנָה[49];
3 בְּחֶרְבָּנָן - אוֹמֵר: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת[50]. הָרוֹאֶה קִבְרֵי
4 יִשְׂרָאֵל - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
5 אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין[51], וְזָן אֶתְכֶם בַּדִּין[52], וְכִלְכֵּל
6 אֶתְכֶם בַּדִּין[53], וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּין[54], וְהוּא עָתִיד
7 לְהָקִים אֶתְכֶם בַּדִּין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[55]. בָּרוּךְ אַתָּה
8 ה', מְחַיֵּה הַמֵּתִים.

48) כשמיושבים בתקפם ובכבודם, ואפשר שאין מברכים כן אלא בארץ ישראל (ב"י רכד) וברי"ף הגירסה: הרואה בתי כנסיות של ישראל ביישובם וכו'. 49) על שם הכתוב (משלי פרק טו, פסוק כה) "שכנסת ישראל היא היום כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לחזור ונוהגת אלמנות חיות ("אבודרהם"). 50) (ברכות דף נח עמוד ב). 51) במעי אמכם דן עליכם שתהיו נוֹצָרִים כמאמרם (אבות פרק ד, משנה כב): "שעל כורחך אתה נוֹצָר". 52) לאחר שנולדתם. 53) דן אתכם על צרכיכם אם יהיו בקושי או בריווח. 54) שגזר עליכם מיתה, כמאמרם (שם): "ועל כורחך אתה מת". 55) אם תזכו לתחיית המתים ("אבודרהם"). נוסח ברכה זו מקורו בברכות דף נח עמוד ב וברי"ף שם בשינויים קלים, ושם כתוב: "וזן" אתכם, במקום "ודן" וכן הנוסח ברמב"ם כתב יד התימנים.

9 יא. הָרוֹאֶה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אָדָם כְּאֶחָד - אִם
10 עַכּוּ"ם[56] הֵם, אוֹמֵר: בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה
11 יוֹלַדְתְּכֶם, הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה; וְאִם
12 יִשְׂרָאֵל הֵם וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה'
13 אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, חֲכַם הָרָזִים[57]. הָרוֹאֶה מֵחַכְמֵי
14 אֻמּוֹת הָעוֹלָם - אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
15 הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם. חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל -
16 מְבָרֵךְ: שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל -
17 אוֹמֵר: שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ וּמִגְּבוּרָתוֹ לִירֵאָיו. מַלְכֵי אֻמּוֹת
18 הָעוֹלָם - מְבָרֵךְ: שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם[58].

56) "וכל מקום שנאמר גוי סתם הרי זה עובד עבודה זרה" (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה ח). 57) (ברכות דף נח עמוד א) הוא הקדוש־ברוך־הוא היודע מה שבלב כל אלו "שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומים זה לזה" (שם). 58) (ברכות שם) אלא ששם נאמר על חכמי ישראל ברוך שֶׁחָלַק מחכמתו וכו' וכן במלכי ישראל "שֶׁחָלַק מכבודו וכו' וכן ברי"ף שם, וכן אנו נוהגים. והטעם שאומרים בישראל - חָלַק, ובאומות העולם - לשון מתנה, שישראל הם דבקים בה', וכל שאתה אומר "חָלַק" צריך אתה לדעת ממי נחלק באופן שיש יחס לחלק עם מי שנתחלק ממנו, והאומות אין להם יחס עם הנותן, כמו כל מתנה שאין בה אחריות על הנותן אלא מה שזכה זכה (ט"ז אורח חיים סימן רכד).

19 יב. הָרוֹאֶה אֶת הַכּוּשִׁי[59], וְאֶת הַמְשֻׁנִּין בְּצוּרַת פְּנֵיהֶן
20 אוֹ בְּאֵיבְרֵיהֶם, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
21 הָעוֹלָם, מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת. הָרוֹאֶה סוּמָא אוֹ קְטֵעַ[60],
22 וּמַכֶּה שְׁחִין וּבוֹהַקָּנִין[61] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[62] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ
23 אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דַּיַּן הָאֱמֶת[63]. וְאִם
24 נוֹלְדוּ כֵּן מִמְּעֵי אִמָּן - מְבָרֵךְ: מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת.
25 הָרוֹאֶה אֶת הַפִּיל וְאֶת הַקּוֹף וְאֶת הַקִּפּוֹף[64], אוֹמֵר:
26 בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת.

59) שהוא שחור הרבה. 60) בידיו או ברגליו. 61) מנומר בנקודות דקות, ומפורש יותר לעיל הלכות תפילה פרק טו, הלכה ב בביאורנו. 62) כגון הנגס והגיחור (אדום ביותר). 63) (ברכות דף נח עמוד ב) ויש אומרים: דווקא כשמצטער עליהם (הראב"ד). 64) עוף הנקרא וולטי"ר [גייער] ויש לו לסת ולחיים כאדם (ברכות שם וברש"י) "ואת הינשוף" (ויקרא פרק יא, פסוק יז) מתרגם אונקלוס: קפופא. ויש מפרשים: מין חיה והוא דומה לקוף ויש לו זנב ארוך (הערוך השלם ערך קיפוף, וראה בתוספות נדה דף כג עמוד א).

27 יג. הָרוֹאֶה בְּרִיּוֹת נָאוֹת וּמְתֻקָּנוֹת בְּיוֹתֵר[65] וְאִילָנוֹת
28 טוֹבוֹת - מְבָרֵךְ: שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ[66]. הַיּוֹצֵא לַשָּׂדוֹת
29 אוֹ לַגַּנּוֹת בְּיוֹמֵי נִיסָן[67], וְרָאָה אִילָנוֹת פּוֹרְחוֹת וְנִצָּנִים[68]
30 עוֹלִים - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
31 שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת
32 וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת וְנָאוֹת כְּדֵי לֵהָנוֹת בָּהֶן בְּנֵי אָדָם[69].

65) אפילו ראה גמל נאה, סוס נאה וכו' (ירושלמי ברכות פרק ט, הלכה א). 66) (ברכות דף נח עמוד ב). 67) שהוא חודש האביב. 68) ענף צעיר עם עלים רכים שיצאו רק עכשיו מהפקע. 69) (ברכות דף מג עמוד ב).

33 יד. עַל הָרוּחוֹת שֶׁנָּשְׁבוּ בְּזַעַף[70], וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל
34 הָרְעָמִים[71], וְעַל קוֹל הַהֲבָרָה[72] שֶׁתִּשָּׁמַע בָּאָרֶץ כְּמוֹ
35 רַחֲמִים גְּדוֹלִים, וְעַל הָאוּר שֶׁבָּאֲוִיר, שֶׁיֵּרָאוּ כְּאִלּוּ הֵם
36 כּוֹכָבִים נוֹפְלִים וְרָצִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוֹ כְּמוֹ

כּוֹכָבִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זָנָב - עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם[73]. וְאִם רָצָה, מְבָרֵךְ "עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית"[74].

70) בסערה. 71) קול העננים הנשמע כששופכים מים מזה לזה, ככתוב (ירמיה פרק נא פסוק טז): לקול תיתו המון מים בשמים. 72) שאון. 73) לפי שכל אלה נראים, או נשמעים למרחוק. 74) שכל אלה מעשה ששת ימי בראשית הם (ברכות דף נח עמוד ב; דף נט עמוד א).

טו. עַל הֶהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת[75], עַל הַיַּמִּים וְעַל הַמִּדְבָּרוֹת וְעַל הַנְּהָרוֹת[76] - אִם רָאָה אַחַת מֵהֶן מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לְשִׁלֹּשִׁים יוֹם[77], מְבָרֵךְ "עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית". הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל[78] מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לְשִׁלֹּשִׁים יוֹם אוֹ יוֹתֵר - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל.

75) המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם (אורח חיים סימן רכח). גבעה - קטנה מֵהַר. 76) על ארבע נהרות הכתובים בתורה (בראשית פרק ב פסוק י) כגון חידקל ופרת (שולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ח, סעיף ב). 77) (ברכות דף נט עמוד ב) ובירושלמי (שם, פרק ט הלכה ב) אמרו: שמעון שאל את רבי חייא: כגון אני שהנני חמר ועולה לירושלים בכל שנה מה דיני בקריעה (כדין הרואה את ירושלים בחורבנה שחייב לקרוע בגדיו), אמר לו: אם בתוך שלושים יום - אי אתה צריך לקרוע, לאחר שלושים יום צריך אתה לקרוע, וכי תעלה על דעתך שהרואה המלך בכל יום יברך? (הובא ברא"ש לברכות פרק ט) ומכאן מוכיח הרא"ש שכל ברכות הראייה שנשנו [בפרק זה] אינן אלא משלושים יום לשלושים יום. 78) ים אוקיינוס שמקיף את העולם (רע"ב לברכות פרק ט, משנה ב) ומתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו ואין זה הים הגדול הנזכר בתנ"ך (במדבר פרק לד, פסוק ו; יהושע פרק א, פסוק ד), שהוא הים התיכון הנמצא במערבה של ארץ ישראל ונקרא גדול ביחס לשאר הימים הנמצאים בארץ, כגון: ים כינרת וים המלח (דברי חמודות לברכות פרק ט, אות ל"ז).

טז. הָרוֹאֶה קֶשֶׁת בֶּעָנָן - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹכֵר הַבְּרִית[79] וְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ[80] וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ[81]. הָרוֹאֶה לְבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ[82] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים[83] וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם[84]. חֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם, שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם[85]. שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵיהֶם. פּוֹעֲלֵי אֱמֶת[86] וּפְעֻלָּתָם צֶדֶק. וְלַלְּבָנָה אָמַר, שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ[87] עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת[88] לַעֲמוּסֵי בָטֶן, שֶׁהֵם[89] עֲתִידִין לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ[90] וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְעַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְחַדֵּשׁ הַחֳדָשִׁים.

79) אשר כרת בינו ובין נח ובניו אחרי המבול שלא יביא עוד מבול לשחת כל בשר, כמפורש בתורה (בראשית פרק ט, פסוק טו). 80) שלא יפירנה אף על פי שרבו הרשעים בדור. 81) אפילו לא היה כורת ברית כיוון שאמר בדיבור בעלמא "ולא יהיה עוד המים למבול" וגו' ברור הוא שיקיים מאמרו (ברכות דף נט עמוד א וכפירוש ה"אבודרהם"). 82) כשהיא מתחדשת בהתחלת החודש. 83) הם השמים, ומצינו שהוזכרה לשון "שחקים" אצל הירח (תהילים פרק פט, פסוק לח). 84) הם הכוכבים והשמש והלבנה. 85) בהילוך תקופותיהם. 86) שאינם משנים את סדרם, וגירסת הרי"ף (ברכות פרק ד): "פועל אמת שפעולתו אמת" וזה חוזר לבורא שהוא פועל אמת וגם פעולתו היא קיימת, וכן אנו אומרים כיום. ובכתב יד התימנים הנוסח: "פועלי אמת שפעולתם אמת". 87) בכל חודש. 88) חידושה משמש סמל תפארה לישראל הנישאים על זרועות הקדוש־ברוך־הוא מיני צאתם מבטן כלשן הכתוב (ישעיה פרק מו, פסוק ג). 89) ישראל המונים לחדשי הלבנה. 90) מגלותם, ויקבלו מלכותם חזרה, וכמו שאמרו ב"פרקי רבי אליעזר" (פרק נא): כמו שראשי חדשים מתחדשים בעולם הזה, כן יהיו ישראל מתחדשים לעתיד לבוא. נוסח הברכה מקורו בסנהדרין (דף מב עמוד א).

יז. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ מֵעֹמֶד; שֶׁכָּל הַמְבָרֵךְ עַל הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, כְּאִלּוּ הִקְבִּיל פְּנֵי הַשְּׁכִינָה[91]. אִם לֹא בֵּרַךְ עָלֶיהָ בַּלֵּיל הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ עַד שִׁשָּׁה־עָשָׂר[92] יוֹם בַּחֹדֶשׁ, עַד שֶׁתִּמָּלֵא פְּגִימָתָהּ[93].

91) (שם) וכתב רבינו יונה לברכות פרק ד מפני שהקדוש־ברוך־הוא אף על פי שאינו נראה לעין נראה הוא על ידי גבורותיו ונפלאותיו וכו' וגם בחידוש הלבנה הוא מתגלה לבני אדם והרי זה כאילו קיבלנו פניו. 92) ולא יום שישה עשר בכלל שאחרי שעברו חמישה עשר יום מתמלאת פגימתה והולכת הלוך וחסור וישנה היא (סנהדרין דף מא עמוד ב). 93) שיתמלא עיגולה. ואנו נוהגים לא לברך עליה עד שיעברו שלושה [=שבעה] ימים מעת לעת מיום מולדה (ט"ז לאורח חיים סימן תכו) ובמסכת סופרים (פרק כ) שנינו: "אין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם, ובכלים נאים".

יח. הָרוֹאֶה אֶת הַחַמָּה בְּיוֹם תְּקוּפַת נִיסָן[94] שֶׁל תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר שֶׁל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁהַתְּקוּפָה בִּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי[95] - כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתָהּ בְּיוֹם רְבִיעִי בַּבֹּקֶר, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית. וְכֵן כְּשֶׁתַּחֲזֹר הַלְּבָנָה לִתְחִלַּת מַזַּל טָלֶה[96] בִּתְחִלַּת הַחֹדֶשׁ, וְלֹא תִהְיֶה נוֹטָה, לֹא לַצָּפוֹן[97] וְלֹא לַדָּרוֹם; וְכֵן כְּשֶׁיַּחֲזֹר כָּל כּוֹכָב וְכוֹכָב מֵחֲמִשֶּׁת הַכּוֹכָבִים הַנִּשְׁאָרִים[98] לִתְחִלַּת מַזַּל טָלֶה, וְלֹא יִהְיֶה נוֹטֶה, לֹא לַצָּפוֹן וְלֹא לַדָּרוֹם; וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיֵּרָאֶה מַזַּל טָלֶה עוֹלֶה מִקְצָה הַמִּזְרָח - עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְבָרֵךְ "עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית"[99].

94) "היא השעה והחלק (אלף ושמונים חלקים לשעה) שתיכנס בו השמש בראש מזל טלה" (לשון רבינו הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ג). 95) שנת החמה שהיא שס"ה ימים ושש שעות בקירוב (שבמשך הזמן הזה היא

מספיקה להקיף את גלגלה), מתחלקת לד' תקופות: ניסן, תמוז, תשרי, טבת. והן ארבע נקודות חלקי גלגל השמש בהקפתה אותו. ואין בין תקופה לתקופה שאחריה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות וחצי, והואיל ותקופת ניסן הראשונה לבריאת העולם חלה בהתחלת ליל רביעי (שבו נתלו המאורות ככתוב בתורה (בראשית פרק א פסוק יד). ותשעים ואחד יום הם שלושה עשר שבועות מיום ליום, הוסף עליהם שבע שעות וחצי - נמצא שתקופת תמוז שאחריה חלה בסוף ז' שעות וחצי לליל יום רביעי, ותקופת תשרי שאחריה בסוף שלוש שעות של יום הרביעי בבוקר, ותקופת טבת בסוף עשר שעות וחצי ביום הרביעי, ובשנה השנייה תחול תקופת ניסן בסוף שש שעות לליל יום חמישי וחוזר חלילה עד שבסוף עשרים ושמונה שנים תחזור תקופת ניסן לחול בתחילת ליל רביעי ואז תגיע השמש לאותה הנקודה ממש בגלגלה כאותה שעה שהייתה בשעת הבריאה ותקופה של עשרים ושמונה שנה נקראת המחזור הגדול של השמש (ברכות דף נט עמוד ב). 96) שהוא הראשון למזלות, שנים עשר מזלות הם: טלה, שור, תאומים וכו', וכולם קבועים בגלגל השמיני הנקרא גלגל המזלות ומכוונים תחת הגלגל התשיעי המקיף את הכול, וכנגדם חילקו החכמים את הגלגל התשיעי לשנים עשר חלק כמו שמפורש בהלכות "יסודי התורה" (פרק ג, הלכות ו־ז). 97) מהקו המשווה, הוא הקו המדומה הסובב את כדור הארץ רחוק משני הקטבים הצפוני והדרומי מרחק שווה. 98) והם: כוכב, נוגה, מאדים, צדק, שבתאי (הלכות יסודי התורה פרק ג, הלכה א). 99) (ברכות דף נט עמוד ב) ואין אנו נוהגים לברך על כל אלה חוץ מברכת החמה ביום תקופתה בתחילת מחזורה (משנה ברורה לאורח חיים סימן רכט).

יט. הָרוֹאֶה בָּתֵּי עַכּוּ"ם בְּיִשּׁוּבָן[100] - אוֹמֵר: בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה'. בְּחֻרְבָּנָן - אוֹמֵר: אֵל נְקָמוֹת ה', אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ. רָאָה קִבְרֵי עַכּוּ"ם - אוֹמֵר[101]: בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד וְגוֹ'.

100) שיושבים בשלווה ובעושר, או הכוונה לבתי תפילתם ואין שם אלילים (כסף משנה). 101) (ברכות דף נח עמוד ב).

כ. הַנִּכְנָס לַמֶּרְחָץ - אוֹמֵר[102]: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לְשָׁלוֹם וְתוֹצִיאֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי מִזֶּה וּמִכַּיּוֹצֵא בָזֶה לֶעָתִיד לָבוֹא. וּכְשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ, אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁהִצַּלְתַּנִי מִן הָאוּר[103] וְכוּ'.

102) בימיהם, שהיו מסיקים האש מלמטה בחפירה ורוחצים באמבטיה מלמעלה על גבי תקרה שעל האש ויש חשש פן תפחת התקרה ויפלו לתוך האש, אבל בזמננו שהתנור עומד בפינה ואין סכנה אינו צריך להתפלל (מגן אברהם לאורח חיים סימן רל סעיף קטן ה). 103) (ברכות דף ס עמוד א).

כא. הַנִּכְנָס לְהַקִּיז דָּם[104] - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁיְּהֵא עֵסֶק זֶה לִי לִרְפוּאָה, כִּי רוֹפֵא חִנָּם אָתָּה. וּכְשֶׁיָּצָא - אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה', רוֹפֵא חוֹלִים[105].

104) שיש בה סכנה שמא יחתוך ווריד הדם וימות ("אבודרהם"), וראה הלכות דעות פרק ד, הלכה י"ח מעניין הקזה ותנאיה. 105) (ברכות דף ס עמוד א וכגירסת בעל "הלכות גדולות)".

כב. הַהוֹלֵךְ לָמֹד גָּרְנוֹ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדַי. הִתְחִיל לָמֹד - אוֹמֵר: בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בְּכָרְמוֹ[106] זֶה. מָדַד וְאַחַר־כָּךְ בִּקֵּשׁ רַחֲמִים - הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא[107]. וְכָל הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבָר[108] - הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא[109].

106) ערימת תבואה. 107) (בבא מציעא דף מב עמוד א) "לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד... אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים פרק כח, פסוק ח)": יצו ה' אתך את הברכה באסמיך" (לשון גנזים, רש"י). 108) על מה שכבר היה, כגון שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר, ואמר: יהי רצון שלא יהא קול זה בתוך ביתי, או שהייתה אשתו מעוברת ואמר (אחרי ארבעים יום לעיבורה, שכבר נצטיירה צורת הוולד): יהי רצון שתלד אשתי זכר (ברכות פרק ט, משנה ג). 109) שאין מבקשים רחמים אלא על העתיד לבוא ולא על מה שנגזר כבר.

כג. הַנִּכְנָס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁלֹּא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה. שֶׁלֹּא אֹמַר עַל טָהוֹר טָמֵא וְעַל טָמֵא טָהוֹר, וְלֹא עַל מֵתֶר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֵתֶר, וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה, וְיִשְׂמְחוּ בִי חֲבֵרַי[110], וְאַל יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי, וְאֶשְׂמַח בָּהֶם.

110) בכשלוני, ואגרום להם רעה שייענשו על ידי.

כד. וּבִיצִיאָתוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת[111]. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים: אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לִדְבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִין: אֲנִי עָמֵל לְדִבְרֵי תוֹרָה וּמְקַבֵּל שָׂכָר, וְהֵם עֲמֵלִין וְאֵין מְקַבְּלִין שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים: אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שָׁחַת.

111) חנויות, או סתם עמי הארץ העוסקים בשיחה בטלה (ברכות דף כח עמוד ב וברש"י, וראה לעיל הלכות תפילה פרק יב, הלכה א ובביאורנו).

כה. הַנִּכְנָס לִכְרַךְ[112] - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לִכְרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וְאִם נִכְנַס בְּשָׁלוֹם - אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁהִכְנַסְתַּנִי לְשָׁלוֹם. וּכְשֶׁיְּבַקֵּשׁ לָצֵאת - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתּוֹצִיאֵנִי מִכְּרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וְאִם יָצָא בְשָׁלוֹם - אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה'

אֱלֹהַי, שֶׁהוֹצֵאתַנִי מִכְּרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וּכְשֵׁם שֶׁהוֹצֵאתַנִי לְשָׁלוֹם, כָּךְ תּוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי מִכַּף אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדָּרֶךְ[113].

112) עיר גדולה ובה מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות (ברכות דף נד עמוד א וברש"י). 113) (שם, דף ס עמוד א). ונוסח מעין זה אנו אומרים גם ב"תפילת הדרך", כשיוצאים מן הבית לדרך ללכת למקום הנמצא מחוץ לעיר, בריחוק פרסה ומעלה (אורח חיים סימן קי).

כו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: לְעוֹלָם יִצְעַק אָדָם עַל הֶעָתִיד לָבוֹא וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים, וְיִתֵּן הוֹדָיָה עַל מַה שֶּׁעָבַר, וְיוֹדֶה וִישַׁבֵּחַ כְּפִי כֹּחוֹ. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהוֹדוֹת אֶת ה' וּלְשַׁבְּחוֹ תָּמִיד, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[114].

114) ככתוב (תהילים פרק לד, פסוק ב): אברכה את ה' בכל עת תמיד תהילתו בפי.

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) איזה מהברכות פותחות ואינן חותמות בברוך ואיזו מהן חותמות ואינן פותחות בברוך; מצוות שהן חובות ומצוות הדומות לרשות; דברים שמברכים עליהם בלמ"ד כגון "להניח תפילין" וכדומה, ודברים שמברכים עליהם ב"על" כגון "על נטילת לולב"; אם מברכים על דבר שהוא מנהג.

א. כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן, פּוֹתֵחַ בָּהֶם בְּ"בָרוּךְ" וְחוֹתֵם בָּהֶם בְּ"בָרוּךְ", חוּץ מִבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע[2], וּבְרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ[3], וּבִרְכַּת הַפֵּרוֹת וְהַדּוֹמֶה לָהּ[4], וּבִרְכַּת עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת[5]. וּמֵאֵלּוּ הַבְּרָכוֹת שֶׁאָמַרְנוּ[6], שֶׁהֵן דֶּרֶךְ שֶׁבַח וְהוֹדָיָה, יֵשׁ מֵהֶן פּוֹתֵחַ בְּ"בָרוּךְ" וְאֵינוֹ חוֹתֵם בְּ"בָרוּךְ"[7], וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁהוּא חוֹתֵם בְּ"בָרוּךְ" וְאֵינוֹ פּוֹתֵחַ בְּ"בָרוּךְ", אֶלָּא מְעַט מִבִּרְכַּת הַמִּצְוֹת[8], כְּגוֹן בִּרְכַּת סֵפֶר־תּוֹרָה[9] וְרוֹאֶה קִבְרֵי יִשְׂרָאֵל, מֵאֵלּוּ שֶׁהֵן דֶּרֶךְ שֶׁבַח וְהוֹדָיָה[10]; אֲבָל שְׁאָר בִּרְכוֹת הַמִּצְוֹת, כֻּלָּן פּוֹתֵחַ בָּהֶן בְּ"בָרוּךְ" וְאֵינוֹ חוֹתֵם.

2) היא ברכת: אמת ויציב, שאינה פותח בה בברוך, כמו שמתבאר בסמוך. 3) כגון הברכות שבתפילת 'שמונה עשרה' שאינן פותחות ב"ברוך" שכבר פטרתן הברכה הראשונה שנפתחה ב"ברוך" (פסחים קד:). ומטעם זה גם הברכה האחרונה של קריאת שמע אינה נפתחת ב"ברוך", שאף־על־פי שקריאת שמע מפסיקה ביניהן, הרי היא חשובה כסמוכה לברכה הראשונה שלפניה (שם, וברש"י). 4) שאר ברכות ההנאה, כגון ברכת "שהכל" וכן ברכת הריח, שגם היא נכללת בסוג "ברכות ההנאה", כמבואר לעיל פ"ט, ה"א. 5) כגון סוכה ולולב שפותחות בברוך ואינן חותמות בברוך, מפני שברכות קצרות הן ופתיחתן זוהי חתימתן (שם, וב'תוספות'). 6) לעיל פ"י. 7) כמבואר לעיל אות ג'. 8) כלומר: יש ברכות מועטות מברכת המצוות שהן יוצאות מהכלל הזה. 9) שמברכים לפני קריאת התורה ולאחריה, שפותחות וחותמות ב"ברוך" (לעיל הל' תפילה פ"יב, ה"ה). 10) כלומר: גם מסוג 'ברכות ההודאה' יש יוצאות מהכלל שפותחות וחותמות בברכה, כגון: הרואה קברי ישראל שפותח וחותם בה, כמבואר לעיל פ"י, ה"י. והמדובר כאן בברכות שהן דרך רשות (ראה בסמוך ה"ב), אולם יש ברכות אחרות שהן מסוג השבח וההודאה, כגון ברכות קידוש והבדלה וברכת 'קידוש לבנה' הפותחות וחותמות ב"ברוך" ולא נמנו כאן מפני שהן דרך חובה ('מרכבת המשנה'). וב'ירושלמי' (ברכות פ"א, ה"ה) אמרו: "טופס ברכות כך הוא: מטבע קצר - פותח בהן בברוך ואינו חותם בהן בברוך, מטבע ארוך - פותח בהן בברוך וחותם בברוך".

ב. יֵשׁ מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִרְדֹּף עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ, כְּגוֹן תְּפִלִּין וְסֻכָּה וְלוּלָב וְשׁוֹפָר; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין חוֹבָה, לְפִי שֶׁאָדָם חַיָּב עַל כָּל פָּנִים לַעֲשׂוֹת. וְיֵשׁ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה, אֶלָּא דּוֹמִין לִרְשׁוּת, כְּגוֹן מְזוּזָה וּמַעֲקֶה[11], שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב לִשְׁכֹּן בְּבֵית הַחַיָּב מְזוּזָה כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה מְזוּזָה, אֶלָּא אִם רָצָה לִשְׁכֹּן כָּל יָמָיו בְּאֹהֶל[12] אוֹ בִּסְפִינָה[13], יֵשֵׁב; וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב לִבְנוֹת בַּיִת כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם[14] - בֵּין מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה, בֵּין מִצְוָה שֶׁהִיא חוֹבָה - מְבָרֵךְ עָלֶיהָ[15] קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָהּ[16].

11) לגגו, ככתוב בתורה (דברים כב, ח): כי תבנה בית חדש, ועשית מעקה לגגך. 12) מעון עראי עשוי מיריעות, ואין בו עשרת התנאים הדרושים לבית כדי שיתחייב במזוזה, ראה לעיל הל' מזוזה פ"ו, ה"א. 13) שאף היא פטורה ממזוזה, כמבואר שם, ה"ט. 14) לקדוש־ברוך־הוא, פרט למצוות שבין אדם לחבירו, כגון: צדקה, או גמילות חסד, השבת אבדה, שאין מברכין עליהן מפני שאלה המצוות נוהגות גם בשאר האומות, ואיך יאמר בברכתן: "אשר קדשנו במצוותיו וציונו" שמשמעה שאנו מקודשים ומובדלים בזה משאר האומות שאינן נוהגות כן ('תורה תמימה' שמות, פרק כד, אות ל). ויש מפרשים: מפני שכל מצוה שיש בה קלקול לאחרים (כגון ביקור חולים, או צדקה לעניים, או ניחום אבלים), אין מברכים עליה, מפני שנראה כמודה על אותו הקלקול, וכמו שאמרו (מגילה לא:): "אין אומרים ברכה על הפורענות" ('אבודרהם' ב'שער השלישי'). והרשב"א בתשובותיו סימן יח, כותב: כל מצוה שאינה נגמרת מבלי סיועו של אדם אחר, אין מברכים עליה, ולפיכך אין מברכים על הצדקה וכדומה. שהרי אם לא יסכים המקבל לקבל, אין כאן מצוה כלל, וכמו שאמרו (כתובות מ.) לענין מצות־עשה של "ולו תהיה לאשה". וראה 'חתם סופר' או"ח סי' נד. 15) "ומניין שכל המצוות טעונות ברכה, שנאמר: ואתנה לך את לוחות האבן התורה והמצוה (שמות כד, יב) - הקיש מצוה לתורה, מה תורה טעונה ברכה (לעיל הל' תפילה פ"יב, ה"ה), אף מצוות טעונות ברכה" ('ירושלמי' ברכות פ"ו, ה"א). 16) פסחים ז, ע"ב.

ג. וְכֵן כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - בֵּין מִצְוָה שֶׁהִיא חוֹבָה מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן מִקְרָא מְגִלָּה, 'וְהַדְלָקַת

נֵר בְּשַׁבָּת', וְהַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה. בֵּין מִצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה, כְּגוֹן עֵרוּב[17] וּנְטִילַת יָדַיִם[18] - מְבָרֵךְ עַל הַכֹּל קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת. וְהֵיכָן צִוָּנוּ? בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה. נִמְצָא עִנְיַן הַדְּבָרִים וְהֶצְעָן כָּךְ הוּא: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, שֶׁצִּוָּה בָהֶן[19] לִשְׁמֹעַ מֵאֵלּוּ[20], שֶׁצִּוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה אוֹ לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִלָּה, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁמִּדִּבְרֵי סוֹפְרִים[21].

17) שגובים חלה שלמה מכל בית שבחצר, ומניחים באחד מבתיה כדי שכולם יהיו מותרים להוציא ולהכניס בשבת מבית לחצר ומבית אחד לבית חבירו, כמבואר בהל' עירובין פ"א, וראה בספרנו חלק ראשון ב"מנין המצוות" ע' כו ביאור מפורט על העירובין למיניהם. 18) שתי מצוות אלו אינן חובה, שהרי אם ירצה לא יוציא בשבת שום חפץ מביתו לחצר ולא יצטרך לעירוב, וכן אם ירצה יאכל דברים שאינם צריכים נטילת ידים, כגון פירות וכדומה. 19) במצוות התורה. 20) החכמים. 21) שהכל נכלל בכלל דברי הכתוב: אשר יאמרו לך תעשה (שבת כג.).

ד. וְלָמָּה אֵין מְבָרְכִין עַל נְטִילַת יָדַיִם בָּאַחֲרוֹנָה[22]? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא חִיְּבוּ בְּדָבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה[23], וּדְבָרִים שֶׁהֵם מִשּׁוּם סַכָּנָה אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם[24]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁסִּגֵּן אֶת הַמַּיִם, וְאַחַר־כָּךְ שָׁתָה בַּלַּיְלָה[25], מִפְּנֵי סַכָּנַת עֲלוּקָה[26], שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ: וְצִוָּנוּ לְסַגֵּן אֶת הַמַּיִם; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

22) שאחרי הסעודה, והלא אף היא תקנת חכמים היא. 23) ראה לעיל פ"ו, ה"ג. 24) שאינם אלא להצלה בעלמא. ואין בהם מצוה ('תוספות' שבת כה:). 25) שאינו רואה מה שבתוך המים. 26) תולעת המים המוצצת את הליחה שבמעי אדם הבולעה (ע"ז יב: וב'תוספות' שם בשם 'הערוך' ערך ערקא).

ה. הָעוֹשֶׂה מִצְוָה וְלֹא בֵרַךְ - אִם מִצְוָה שֶׁעֲדַיִן עֲשִׂיָּתָהּ קַיֶּמֶת, מְבָרֵךְ אַחַר עֲשִׂיָּה; וְאִם דָּבָר שֶׁעָבַר הוּא, אֵינוֹ מְבָרֵךְ. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁנִּתְעַטֵּף בְּצִיצִת, אוֹ שֶׁלָּבַשׁ תְּפִלִּין, אוֹ שֶׁיָּשַׁב בְּסֻכָּה, וְלֹא בֵרַךְ תְּחִלָּה - חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ אַחַר שֶׁנִּתְעַטֵּף: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִת[27], וְכֵן מְבָרֵךְ אַחַר שֶׁלָּבַשׁ: "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין", וְאַחַר שֶׁיָּשַׁב - "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה", וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָאֵלּוּ.

27) שכל זמן שעשייתה נמשכת, לא נגמרה מצוותה, ויש מקום לברכתו.

ו. אֲבָל אִם שָׁחַט בְּלֹא בְרָכָה - אֵינוֹ חוֹזֵר אַחַר שְׁחִיטָה וּמְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַשְּׁחִיטָה. וְכֵן אִם כִּסָּה הַדָּם[28] בְּלֹא בְרָכָה, אוֹ הִפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, אוֹ שָׁטַבַל[29] וְלֹא בֵרַךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ אַחַר עֲשִׂיָּה[30], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[31].

28) של חיה ועוף אחרי שחיטתם. 29) להטהר מטומאתו. 30) ברכות נא, ע"א: גמר סעודתו (ולא בירך לפניה), אינו חוזר ומברך, וכביאור הרי"ף שם, שכל שנראה (לברך) ונדחה, אינו חוזר ונראה (כסף־משנה; ש"ך ליו"ד סי' יט, ס"ק ג'). 31) כגון "שקידש (אשה) ולא בירך (ברכת אירוסין), לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה" (לשון רבינו הל' אישות פ"ג, ה"כג).

ז. אֵין לְךָ מִצְוָה שֶׁמְּבָרְכִין אַחַר עֲשִׂיָּתָהּ, אֶלָּא טְבִילַת הַגֵּר[32] בִּלְבַד, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ", שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַדֵּשׁ[33] וְלֹא נִצְטַוָּה[34] עַד שֶׁיִּטְבֹּל[35]; לְפִיכָךְ, אַחַר שֶׁיִּטְבֹּל מְבָרֵךְ עַל הַטְּבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה דָחוּי מֵעִקָּרוֹ[36] וְלֹא הָיָה רָאוּי לְבָרֵךְ[37].

32) שמטבילים אותו כשבא להתגייר. 33) להכנס תחת כנפי השכינה. 34) על המצוות. 35) (יבמות מו:) "לעולם אינו גר עד שימול ויטבול". 36) מתחילתו לפני הטבילה. 37) פרט לשאר המצוות (שאחרי גירותו) שראוי הוא לברך לפניהן, ועברה המצוה ולא בירך - אינו מברך אחר עשייתה, שכל שנראה ונדחה - אינו חוזר ונראה (ברכות נא.).

ח. כָּל מִצְוָה שֶׁעֲשִׂיָּתָהּ הִיא גְּמַר חִיּוּבָהּ, מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה; וְכָל מִצְוָה שֶׁיֵּשׁ אַחַר עֲשִׂיָּתָהּ צִוּוּי אַחֵר, אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה הַצִּוּוּי הָאַחֲרוֹן. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה סֻכָּה אוֹ לוּלָב אוֹ שׁוֹפָר אוֹ צִיצִת אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת סֻכָּה" אוֹ "לוּלָב" אוֹ "לִכְתֹּב תְּפִלִּין", מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ אַחַר עֲשִׂיָּתוֹ צִוּוּי אַחֵר. וְאֵימָתַי מְבָרֵךְ? בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשֵׁב[38] בַּסֻּכָּה, אוֹ כְּשֶׁיִּנְעַנֵּעַ הַלּוּלָב, אוֹ כְּשֶׁיִּשְׁמַע קוֹל הַשּׁוֹפָר, אוֹ כְּשֶׁיִּתְעַטֵּף בַּצִּיצִת, וּבִשְׁעַת לְבִישַׁת תְּפִלִּין וּבִשְׁעַת קְבִיעַת מְזוּזָה. אֲבָל אִם עָשָׂה מַעֲקֶה, מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה[39] "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה", וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[40].

38) כלומר: קודם שישב, סמוך לישיבתה, שכבר אמרנו שמברכים על המצוות קודם לעשייתן. והשווה הל' סוכה פ"ו, הלכה יב. 39) מנחות מב, ע"ב. 40) כגון מילה או שחיטה.

ט. כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא מִזְּמַן לִזְמַן[41], כְּגוֹן שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב וּמִקְרָא מְגִלָּה וְנֵר חֲנֻכָּה; וְכֵן כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁהִיא קִנְיָן לוֹ[42], כְּגוֹן צִיצִית וּתְפִלִּין וּמְזוּזָה וּמַעֲקֶה; וְכֵן מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ תְּדִירָה וְאֵינָהּ מְצוּיָה בְּכָל עֵת[43], שֶׁהֲרֵי הִיא דּוֹמָה לְמִצְוָה שֶׁהִיא מִזְּמַן לִזְמַן, כְּגוֹן מִילַת בְּנוֹ וּפִדְיוֹן הַבֵּן - מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָהּ "שֶׁהֶחֱיָנוּ[44]". וְאִם לֹא בֵרַךְ עַל סֻכָּה וְלוּלָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶם "שֶׁהֶחֱיָנוּ" בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "שֶׁהֶחֱיָנוּ" בְּשָׁעָה שֶׁיֵּצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בָהֶן[45], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[46].

41) משנה לשנה. 42) שהיא שלו, ואינה גרועה מקנה כלים חדשים שמברך עליהם ברכת "שהחיינו", כמבואר לעיל פ"י, ה"א. 43) אע"פ שאינה בזמן קבוע בשנה, כמו שופר וסוכה. 44) המקור לסוכה ולולב. ציצית ותפילין - בתוספתא ברכות פ"ו. מקרא מגילה - במגילה כא: ; נר חנוכה - בשבת כג.; פדיון הבן - בפסחים קכא: וממנו אתה למד למילה, וכן ממה שאמרו ב'תוספתא' לברכות פ"ד (הוצ' צוקרמנדל) "היה מקריב מנחות בירושלים (שלא הקריב כהן זה מנחה מימיו, או שהקריב מנחה חדשה כגון מנחת העומר, רש"י למנחות עה:) אומר: ברוך שהחיינו" וכו' אתה למד שכל מצוה שאינה מצויה בכל עת - מברכים עליה שהחיינו (ראה במוספנו "תשובות רבינו").
45) סוכה מו, ע"א. 46) כגון ציצית ותפילין, כמבואר ב'שולחן ערוך' או"ח סי' כב, ובט"ז שם.

י. אֶחָד הָעוֹשֶׂה מִצְוָה לְעַצְמוֹ וְאֶחָד הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים[47], מְבָרֵךְ קֹדֶם עֲשִׂיָּתָהּ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת[48]. אֲבָל אֵינוֹ מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ" אֶלָּא עַל מִצְוָה שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְעַצְמוֹ[49]. הָיוּ לְפָנָיו מִצְוֹת הַרְבֵּה[50] - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּצְוֹת", אֶלָּא מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ[51].

47) כגון שקבע מזוזה לבית חברו או עשה מעקה לגג חברו.
48) 'ירושלמי' ברכות פ"ט, ה"ג. 49) סוכה מו, ע"א. ובכל זאת המקדש (בליל יום־טוב) בבית אחר להוציא הנשים ידי קידוש - מברך גם ברכת שהחיינו, הואיל וחובה על האשה לברך אותה ברכה, ושומע כעונה, הרי זה כאילו היא בעצמה בירכה לעצמה (כסף־משנה). 50) כגון ליטול לולב ולישב בסוכה, להניח תפילין ולהתעטף בציצית.
51) שם.

יא. כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה - בֵּין שֶׁהָיְתָה חוֹבָה עָלָיו, בֵּין שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה עָלָיו[52] - אִם עָשָׂה אוֹתָהּ לְעַצְמוֹ, מְבָרֵךְ לַעֲשׂוֹת[53]; עָשָׂה אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים, מְבָרֵךְ עַל הַעֲשִׂיָּה[54].

52) כגון מזוזה ומעקה, כמבואר לעיל ה"ב. 53) ובתנאי שיברך קודם עשייתה, כמבואר בסמוך ה"טו.
54) "לעשות" משמע שבעצמו מחוייב לעשותה, "על העשייה" משמע לאחרים לבד.

יב. כֵּיצַד? לָבַשׁ תְּפִלִּין - מְבָרֵךְ "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין"; נִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית - מְבָרֵךְ "לְהִתְעַטֵּף"; יָשַׁב בְּסֻכָּה - מְבָרֵךְ "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה". וְכֵן הוּא מְבָרֵךְ "לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת" וְ"לִגְמֹר אֶת הַלֵּל[55]". וְכֵן אִם קָבַע מְזוּזָה לְבֵיתוֹ - מְבָרֵךְ "לִקְבֹּעַ מְזוּזָה". עָשָׂה מַעֲקֶה לְגַגּוֹ - מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה". הִפְרִישׁ תְּרוּמָה לְעַצְמוֹ - מְבָרֵךְ "לְהַפְרִישׁ[56]". מָל אֶת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ "לָמוּל אֶת הַבֵּן[57]". שָׁחַט פִּסְחוֹ וַחֲגִיגָתוֹ[58] - מְבָרֵךְ "לִשְׁחֹט".

55) בימים שקוראים בהם 'הלל שלם', ורבינו נאמן לשיטתו שבימים שאין גומרים בהם את ההלל, כמו בראשי חדשים ובחול־המועד פסח - אין מברכים עליו כלל, ראה בסמוך ה"טז. 56) מקור ברכת הפרשת תרומות ומעשרות הוא בתוספתא ברכות פ"ו. 57) שעיקר חיוב מילת הבן, על האב הוא מוטל (קידושין כט. וראה בסמוך הלכות מילה פ"א, ה"ב). 58) שלמי חגיגה שמקריבים אותם בשלש רגלים, ככתוב (שמות יב, יד): וחגותם אותו חג לה' - כלומר: הביאו שלמים במקדש, ומצוה על הבעלים לשחוט את קרבנות קדשיהם (פסחים ז:).

יג. אֲבָל אִם קָבַע מְזוּזָה לַאֲחֵרִים, מְבָרֵךְ "עַל קְבִיעַת מְזוּזָה". עָשָׂה לָהֶם מַעֲקֶה - מְבָרֵךְ "עַל עֲשִׂיַּת מַעֲקֶה". הִפְרִישׁ לָהֶם תְּרוּמָה - מְבָרֵךְ "עַל הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה". מָל אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ - מְבָרֵךְ "עַל הַמִּילָה[59]", וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

59) שהוא אינו אלא שלוחו של האב להוציאו ידי חובתו, ועיקר המצוה על האב היא מוטלת, כאמור לעיל (פסחים, שם).

יד. עָשָׂה הַמִּצְוָה לוֹ וְלַאֲחֵרִים כְּאֶחָד - אִם הָיְתָה מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה, מְבָרֵךְ עַל הָעֲשִׂיָּה. לְפִיכָךְ הוּא מְבָרֵךְ "עַל מִצְוַת עֵרוּב[60]". הָיְתָה חוֹבָה, וְנִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא עַצְמוֹ מִידֵי חוֹבָה וּלְהוֹצִיא אֲחֵרִים - מְבָרֵךְ "לַעֲשׂוֹת". לְפִיכָךְ הוּא מְבָרֵךְ "לִשְׁמֹעַ[61] קוֹל שׁוֹפָר".

60) שאינה חובה, כאמור לעיל ה"ג. וגם אין לומר בה עשאו לעצמו בלבד, כי כל עירוב תיקון הוא לו ולכל אנשי חצרו.
61) שאין המצוה לתקוע אלא לשמוע, ראה במוספנו "תשובות רבינו".

טו. נָטַל אֶת הַלּוּלָב - מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת לוּלָב", שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהַּ, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[62]; אֲבָל אִם בֵּרֵךְ קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל, מְבָרֵךְ "לִטֹּל לוּלָב", כְּמוֹ "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהַמְּבָרֵךְ אַחַר שֶׁעָשָׂה[63], מְבָרֵךְ עַל הָעֲשִׂיָּה. אֲבָל נְטִילַת יָדַיִם וּשְׁחִיטָה, הוֹאִיל וּבְדִבְרֵי הָרְשׁוּת הֵן[64], אֲפִלּוּ שָׁחַט לְעַצְמוֹ מְבָרֵךְ "עַל הַשְּׁחִיטָה" וְ"עַל כִּסּוּי הַדָּם" וְ"עַל נְטִילַת יָדַיִם". וְכָךְ הוּא מְבָרֵךְ "עַל בִּעוּר חָמֵץ[65]", בֵּין שֶׁבְּדַדְק[66] לְעַצְמוֹ, בֵּין שֶׁבְּדַדְק לַאֲחֵרִים; שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ[67] לְבַטֵּל, נַעֲשִׂית מִצְוַת הַבִּעוּר[68] קֹדֶם שֶׁיִּבְדֹּק, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[69].

62) ובכל זאת מברך עליו, הואיל ועדיין עוסק במצוותו, שהרי צריך לנענעו בקריאת ההלל (פסחים ז: וב'תוספות').
63) ועדיין עשייתה קיימת, כגון שנתעטף בציצית ולא בירך תחילה, וכמבואר לעיל ה"ח. 64) שלא יאכל בשר ולא ישחט, והיא גרועה ממזוזה ומעקה שגם הן אינן חובה, אבל חשובות הן יותר מדברי רשות אלה, ולפיכך מברך עליהן "לעשות" כמבואר לעיל ה' י"א (כסף־משנה). 65) בערב פסח, ואפילו טרם ביערו. 66) שמחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים להוציאו מכל גבולו (לשון רבינו בהל' חמץ ומצה פ"ב, ה"ג). 67) את החמץ בלבו ולחשוב אותו

כעפר, וכדבר שאין בו צורך כלל. 68) שאמרה תורה (שמות יב, טו): ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. 69) הל' חמץ ומצה פ"ב, ה"א.

טז. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִנְהָג, אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּנְהַג נְבִיאִים[70] הוּא, כְּגוֹן נְטִילַת עֲרָבָה בַּשְּׁבִיעִי שֶׁל חָג[71], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִנְהַג חֲכָמִים, כְּגוֹן קְרִיאַת הַלֵּל בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁל פֶּסַח[72] - אֵין מְבָרְכִין עָלָיו[73]. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ אִם טָעוּן בְּרָכָה אִם לָאו[74] - עוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּלֹא בְרָכָה[75]. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר אָדָם בִּבְרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה וְיַרְבֶּה בַּבְּרָכוֹת הַצְּרִיכוֹת[76]. וְכֵן דָּוִד אָמַר: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָ.

70) שלא יסדוהו ותיקנוהו לעם, אלא נהגו כן בעצמם. ונהגו העם כמותם מאליהם (הרשב"א לסוכה מד:). 71) הסוכות, ואינה (בגבולין שמחוץ למקדש) אלא מנהג נביאים, (כמבואר במס' סוכה מד.). 72) ושביעי של פסח בכלל, השווה הלכות מגילה פ"ג, ה"ו. 73) תענית כח, ע"ב; סוכה מד, ע"ב. והראב"ד חולק: שאין לדמות קריאת ההלל בראשי חדשים לנטילת ערבה, שאינה אלא טלטול בעלמא, ("שחובט בה על הקרקע או על הכלי" - לשון רבינו הל' לולב פ"ז, ה"כב), ואין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה, ולפיכך אין מברכים עליה, אבל קריאת הלל בראשי חדשים בברכה תיקנוה, כדי לפרסם שהיום ראש־חודש. ואנו נוהגים לברך על קריאת הלל גם בראש־חודש וגם בחול־המועד פסח (ראה שו"ע או"ח סי' תכב; תצ). 74) כגון הישיבה בסוכה ביום השמיני של חג הסוכות בגולה, שהוא ספק שביעי ספק שמיני (השווה הל' סוכה פ"ו, ה"יג), וכן כיסוי דמו של כוי שהוא ספק חיה - וטעון כיסוי, ספק בהמה - ואינו טעון כיסוי. סוכה מז, ע"א. וראה במוספנו "תשובות רבינו"). 75) ברכות לג, ע"א. שלא יעבור על "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא". 76) וב"ירושלמי" (קידושין פ"ד, ה"יב) אמרו: "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל", משום שאינו נותן לבו לברך ולהודות את ה' שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם ('פני משה', שם).

הִלְכוֹת מִילָה

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לָמוּל הַזְּכָרִים[1] בַּיּוֹם שְׁמִינִי[2]. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בְּפִרְקִים אֵלּוּ:

1) ככתוב (בראשית יז, י): המול לכם כל זכר - ומצוה זו כוללת גם מילת הבנים וגם מילת העבדים, כמבואר בסמוך (הלכה א), וכן מביא רבינו פסוק זה ב'ספר המצוות' שלו, מצוה רטו. ולקמן פ"ב, ה"ב יפרש רבינו כיצד מלים. 2) שנאמר (שם, יב): ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם, וטעם מצוה זו יבאר רבינו (ב'מורה נבוכים' ח"ג, מ"ט): כי המילה מחסרת התאוה היתירה על הצורך, כי האבר כשישפך דמו ויוסר מכסהו מתחילת בריאתו יחלש בלי ספק... זהו החזק בטעמי המילה אצלי... ויש במילה עוד ענין שיהיה לאנשי אמונה הזאת - מאמיני יחוד השם - אות אחד גשמי שיקבצם, ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם כן כדי להגיע אל תועלת, או כדי להתנכל על אנשי דת זו. אך פעולה זו, כלומר: מעשה המילה, לא יעשהו אדם בו או בבניו רק מתוך אמונה אמיתית, כי אין זה שרט בשוק או כויה בזרוע, אבל הוא ענין קשה מאד... וכן זאת המילה היא הברית אשר כרת אברהם אבינו על אמונת יחוד ה', וכל מי שימול יכנס בברית אברהם להאמין היחוד, ככתוב (בראשית יז, ז): להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. והטעם שקבעה תורתנו לזמן מילה בשמיני, אומר רבינו (שם): "מפני שכל בעל־חי כשיוולד הוא חלש מאד בתכלית לחותו, וכאילו עדיין הוא בבטן, עד סוף שבעת ימים, ואז ימנה מרואי אויר העולם, הלא תראה כי גם בבהמות שמר זה הענין "שבעת ימים יהיה עם אמו", כאילו קודם זה הוא נפל". וכדבריו מפורש ב'מדרש רבה' פרשת "כי תצא": "ולמה התינוק נימול לשמונה ימים? שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו".

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שחובה על האב למול את בנו והאדון את עבדו; דין מילת גר שנכנס לקהל ישראל; איזו מילה דוחה שבת ואיזו אינה דוחה; דין תינוק החולה וכן מי שמתו אחיו מחמת מילה.

א. מִילָה - מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת[2], שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה[3] הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ. וּמִצְוָה עַל הָאָב לָמוּל אֶת בְּנוֹ[4], וְעַל הָרַב[5] לָמוּל אֶת עֲבָדָיו, יְלִיד[6] בַּיִת וּמִקְנַת כֶּסֶף[7]. עָבַר הָאָב אוֹ הָאָדוֹן וְלֹא מָל אוֹתָן - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, שֶׁאֵין הַכָּרֵת תָּלוּי אֶלָּא בֶּעָרֵל עַצְמוֹ[8]. וּבֵית־דִּין מְצֻוִּים לָמוּל אוֹתוֹ הַבֵּן אוֹ הָעֶבֶד בִּזְמַנּוֹ[9], וְלֹא יַנִּיחוּ עָרֵל בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא בְעַבְדֵיהֶן.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מִילָה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרֵל זָכָר, אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ – וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מֵעַמֶּיהָ".

צריך להבין מדוע פתח בפסוק של חיוב הכרת במילה ולא במקור החיובי של המצוה.

והביאור בזה: מצות המילה, מלבד היותה מצוה פרטית ואחת מתרי"ג מצוות התורה, היא גם ענין כללי "ברית" בין ישראל והקב"ה – "זאת בריתי . . ביני וביניכם" (וי"ל שזוהי גם עיקר כוונתו במ"ש בסוף הלכות מילה "מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגויים, שנאמר כי כל הגויים ערלים" שענין המילה נוגע לכללות "ישראל") וברית זו קדמה לברית של תורה ומעשים טובים כי קודם לברית עם ישראל על קיום התומ"צ צריך שיהיה מציאות ישראל והרי זו נעשית ע"י הברית עמו.

משום כך, מילה היא מ"ע שחייבים עלי' כרת, שאין זה עונש רק על ביטול מ"ע אחת, אלא בעיקר מפני שנוגע לעצם ענינו של ישראל.

וכיוון שרצה לפתוח בחשיבותה הגדולה של מצות המילה, הביא הפסוק המדבר בחיוב הכרת שבמילה כי הוא המבטא את גודלה ומעלתה של המילה שקודמת לברית על קיום כל התרי"ג מצוות.

לקו"ש חלק ל' עמוד 57 הערה 35.

2) אם לא קיימוה. 3) שימות לפני זמנו, וכן אין הנפש זוכה לחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה (פ"ח, ה"א). 4) קידושין כט, ע"א. שנאמר (בראשית כא, ד): וימל אברהם את יצחק בנו. 5) האדון לעבדיו הכנענים. 6) זה שנולד לאמו - שפחה כנענית - שנתעברה וילדה ברשות ישראל. 7) שקנהו האדון מן הגויים, כמבואר בסמוך ה"ג. 8) ככתוב: וערל זכר אשר לא ימול... ונכרתה הנפש וגו'. 9) קידושין כט, ע"א. שנאמר: המול **לכם כל** זכר, הרי זה ציווי מיוחד לבית הדין.

1 **ב. אֵין מָלִין בְּנוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[10], אֶלָּא**
2 **אִם־כֵּן עָבַר וְנִמְנַע לְמוּלוֹ, שֶׁבֵּית־דִּין מָלִין אוֹתוֹ בְּעַל**
3 **כָּרְחוֹ. נִתְעַלֵּם[11] מִבֵּית־דִּין וְלֹא מָלוּ אוֹתוֹ - כְּשֶׁיִּגְדַּל,**
4 **הוּא חַיָּב לָמוּל אֶת עַצְמוֹ[12]. וְכָל יוֹם וָיוֹם שֶׁיַּעֲבֹר**
5 **עָלָיו מִשֶּׁיִּגְדַּל וְלֹא יָמוּל אֶת עַצְמוֹ - הֲרֵי הוּא מְבַטֵּל**
6 **מִצְוַת עֲשֵׂה. אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת[13], עַד שֶׁיָּמוּת[14]**
7 **וְהוּא עָרֵל בְּמֵזִיד.**

10) מאחר שהמצוה מוטלת על האב, אסור לנו לחטפה מידו (ב"ק צא:) "מעשה באחד ששחט וקדם חבירו וכסה, וחייבו רבן גמליאל ליתן לו עשרה זהובים". 11) דקדק רבינו לומר, "נתעלם מבית־הדין שלא הרגישו ולא ידעו בפלוני שהוא ערל, אבל אין לומר "עבר בית־דין", כי לא יתכן שבית־דין יעבור במזיד על מצוה המוטלת עליהם לעשות. 12) השווה דברי רבינו ב"פירוש המשנה" (שבת פרק י"ט, משנה ו). 13) למות לפני זמנו. 14) ואז תכרת נפשו מחיי עולם הבא, אבל כל עוד שהוא חי - אין הוא בחיוב כרת, שהרי בידו לתקן ולמול עצמו ולקיים את המצוה. הוא שכתבה תורה: וערל זכר אשר **לא** ימול... ונכרתה - אשר לא "מל" לא נאמר, אלא לא "ימול" בלשון עתיד, לומר שכל ימיו המצוה מוטלת עליו ואין עונש כרת חל עליו אלא לאחר מותו שאין עוד בידו לתקן ('קרית ספר'). והראב"ד חולק, ולדעתו הוא עומד כל יום בחיוב כרת, שהרי בכל יום שלא מל הוא מבטל מצות בוראו, אלא שאם מל נפטר מהחיוב.

8 **ג. אֶחָד עֶבֶד שֶׁנּוֹלַד בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל[15], וְאֶחָד עֶבֶד**
9 **הַנִּגְלָקָח מִן הַכּוּתִים[16], חַיָּב הָרַב לָמוּל אוֹתָן; אֶלָּא**
10 **שֶׁיְּלִיד בַּיִת נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה, וּמִקְנַת כֶּסֶף נִמּוֹל בַּיּוֹם**
11 **שֶׁנִּגְלָקַח. אֲפִלּוּ לְקָחוֹ בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד, נִמּוֹל בְּיוֹמוֹ[17].**

15) הוא הנקרא בסמוך "יליד בית". 16) הוא הנקרא "מקנת כסף", כלשון הכתוב (בראשית יז, יב). 17) שבת קלה, ע"ב. וכהסברו של רש"י שם: כתוב אחד אומר: "וכן **שמונת ימים** ימול **לכם** כל זכר יליד בית ומקנת כסף" וגו' וכתוב אחד אומר: "המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך", ולא מפורש בו לשמונה ימים? ומסתבר שכל הדומה לישראל, שנולד בבית ישראל נימול לשמונה, שהרי הוא דומה "לכם". וכל עבד שקנהו רבו אחרי שנולד, אינו דומה לישראל ואין אתה קורא בו "וכן שמנת ימים ימול לכם" אלא "המול ימול" וגו' ביום קנייתו הוא נימול.

12 **ד. יֵשׁ מִקְנַת כֶּסֶף שֶׁנִּמּוֹל לִשְׁמוֹנָה, וְיֵשׁ יְלִיד בַּיִת**
13 **שֶׁנִּמּוֹל בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד. כֵּיצַד? לָקַח שִׁפְחָה, וְלָקַח**
14 **עֻבָּרָה עִמָּהּ[18] וְיָלְדָה[19] - הֲרֵי זֶה נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה[20];**
15 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלָּקַח הָעֻבָּר בִּכְפְנֵי עַצְמוֹ, וַהֲרֵי הָעֻבָּר**
16 **עַצְמוֹ מִקְנַת כֶּסֶף[21] - הוֹאִיל וְקָנָה אִמּוֹ קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד,**
17 **נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה.**

18) שהיתה מעוברת בשעת מקנתה. 19) ברשות ישראל. 20) הואיל ונולד ברשות ישראל בשעה שגם אמו קנויה לישראל, הרי זה דומה ל"לכם", ואתה קורא בו "וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר". 21) כאן נתכוין רבינו לומר חידוש יותר גדול, שאפילו מתחילה לא קנה אלא את העובר בלבד ולא חשב לקנות את אמו, אלא שבינתיים נמלך וקנה גם את אמו טרם שילדתו, אין העובר נידון כ"מקנת כסף" אלא כ"יליד בית" ונימול לשמונה, הואיל ואמו נקנתה לפני לידתו. וכל זה למד רבינו מתוך ברייתא השנויה במס' שבת קלה, ע"ב. וראה במוספנו "תשובות רבינו" הל' מילה.

18 **ה. לָקַח שִׁפְחָה לְעֻבָּרֶיהָ[22], אוֹ שֶׁלָּקַח שִׁפְחָה עַל־**
19 **מְנָת שֶׁלֹּא לְהַטְבִּילָהּ לְשֵׁם עַבְדּוּת[23] - אַף־עַל־פִּי**
20 **שֶׁנּוֹלַד בִּרְשׁוּתוֹ[24], נִמּוֹל בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד, שֶׁהֲרֵי הַנּוֹלָד**
21 **הַזֶּה, כְּאִלּוּ הוּא מִקְנַת כֶּסֶף לְבַדּוֹ וּכְאִלּוּ הַיּוֹם**
22 **קָנָהוּ[25], שֶׁאֵין אִמּוֹ בִּכְלַל שִׁפְחוּת[26] יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי**
23 **שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן יְלִיד בָּיִת[27]. וְאִם טָבְלָה אִמּוֹ[28] אַחַר**
24 **שֶׁיָּלְדָה - הֲרֵי זֶה נִמּוֹל לִשְׁמוֹנָה[29].**

22) שאין לו חלק בגוף האם אלא בוולדותיה, ואין זה דומה ל"לכם". 23) שתהיה חייבת במצוות כאשה ישראלית, אלא תשאר גויה כמו שהיתה ואין עליה עול מצוות. 24) והיה ראוי לידון כדין "יליד בית" הנימול לשמונה. 25) אחרי לידתו. 26) שפחות - שם מופשט, שירות השפחה ועבודתה, והפכה - אישות, "כשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות" (קידושין יח.). 27) כי אינו נקרא "יליד בית" אלא עבד שנולד ברשות ישראל לאמו השפחה הקנויה לישראל לפני לידתו (שבת, שם). 28) לשם עבדות, והרי היא בכלל שפחות ישראל. 29) זה מוסב רק על הדין האחרון על מי שלקח שפחה על־מנת שלא להטבילה, כי אז מועילה הטבילה לאחר לידתו לעשות כדין "יליד בית" להמול לשמונה, כי הואיל והטבילה נתבטל התנאי שהתנה מתחילה, והרי זה כאילו קנה האם בלא תנאי (ט"ז ליו"ד סי' רסז, ס"ק ג). אבל ב"לקח שפחה לעובריה" אפילו הטבילה לשם עבדות אחרי שילדה - אין זה מועיל, הואיל ובשעה שנולד לא היתה אמו קנויה לרבו, הרי הוא כ"מקנת כסף" בעלמא ונימול ביום לידתו (כסף־משנה).

25 **ו. לָקַח עֶבֶד גָּדוֹל מִן הָעַכּוּ"ם, וְלֹא רָצָה הָעֶבֶד**
26 **לִמּוֹל - מְגַלְּגְּלִין[30] עִמּוֹ כָּל שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ; יָתֵר**

1 **עַל־כֵּן, אָסוּר לְקַיְּמוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֵל[31], אֶלָּא חוֹזֵר**
2 **וּמוֹכְרוֹ לְעַכּוּ"ם. וְאִם הִתְנָה עָלָיו מִתְּחִלָּה וְהוּא אֵצֶל**
3 **רַבּוֹ הָעַכּוּ"ם, שֶׁלֹּא יָמוּל אוֹתוֹ - מֵתֵר לְקַיְּמוֹ וְהוּא**
4 **עָרֵל, וּבִלְבַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי**
5 **נֹחַ[32] וְיִהְיֶה כְּגֵר תּוֹשָׁב[33]. אֲבָל אִם לֹא קִבֵּל עָלָיו**
6 **שֶׁבַע מִצְוֹת - יַהֲרֵג מִיָּד[34]. וְאֵין מְקַבְּלִים גֵּר תּוֹשָׁב[35]**
7 **אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[36].**

30) משתדלים להשפיע עליו שיתרצה להמול (יבמות מח:). 31) לפי שציוה הקב"ה לאברהם למול את עבדיו (בראשית יז, יג) אסור לנו לקיימם ערלים ('תוספות' שם). 32) והן: עבודה זרה, ברכת השם, שפיכות דמים, גילוי עריות, גזל, דינים ואבר מן החי. 33) זה גוי שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ולא מל ולא טבל. "ולמה נקרא שמו תושב? לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל" (מלשון רבינו הל' איסורי ביאה פ"יד, ה"ז. וראה הל' ע"ז פ"י, ה"ו). 34) שאסור לנו להניחם בינינו, משום שנאמר (שמות כג, לג): לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי. "וכן נצטוה משה רבינו מפי הגבורה, לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא קיבל יהרג" (הל' מלכים פ"ח, ה"י). וכשאין ידינו תקיפה, הרי הוא חוזר ומוכרו לגויים מיד. 35) שנהיה מצווים עליו להחיותו ולהחזיק בו. 36) ערכין כט, ע"א. והיובל בטל משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה (שם, לב:) ולפיכך אין מקיימים עבד כזה (שקיבל עליו שבע מצוות בני נח ואינו רוצה למול) אלא בזמן היובל. השווה דברי רבינו בהל' איסורי ביאה פ"יד, ה"ט.

8 **ז. גֵּר שֶׁנִּכְנַס לִקְהַל יִשְׂרָאֵל, חַיָּב מִילָה תְּחִלָּה[37]. וְאִם**
9 **מָל כְּשֶׁהָיָה עַכּוּ"ם[38] - צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית[39]**
10 **בַּיּוֹם שֶׁנִּתְגַּיֵּר. וְכֵן קָטָן שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל[40], צָרִיךְ**
11 **לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית[41] בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. אַנְדְּרוֹגִינוֹס,**
12 **וְהוּא הַיָּלוּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ זַכְרוּת כְּזָכָר וְנֶקְבוּת כְּנֹקְבָה -**
13 **צָרִיךְ לָמוּל אוֹתוֹ בַּשְּׁמִינִי[42]. וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן[43], וּמִי**
14 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי עָרְלוֹת[44], מָלִין אֶת שְׁתֵּיהֶן[45] בַּשְּׁמִינִי[46].**

37) יבמות מו, ע"ב: "לעולם אינו גר עד שימול ויטבול". 38) שלא לשם גירות, כגון הערבים. 39) כי איך יכנס תחת כנפי השכינה בלי דם ברית (שבת קלה.). 40) שאין לו העור המחפה את העטרה (ראה לקמן פ"ב, ה"ב). 41) שחוששים אנו שמא ערלה כבושה היא - שהעור נדבק בבשר - ואינו ניכר. מרן הכסף־משנה מתלבט למצוא מקור לפסק רבינו, שגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית, כי במס' שבת דף קלה, ע"א, יש בזה מחלוקת תנאים ולא הכריעו שם הלכה כדברי מי, אולם במדרש ב"ר פ' מו אמרו: "רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: לא נחלקו ב"ש וב"ה על זה (שנולד מהול) ועל זה (גר שנתגייר כשהוא מהול) שהוא צריך להטיף ממנו דם ברית. על מה נחלקו, על מי שנולד מהול וחל יום שמיני שלו בשבת, שב"ש אומרים מחללים עליו את השבת, וב"ה אומרים אין מחללים. אמר רבי יצחק: **הלכה כדברי התלמיד**" (הוא רבי אלעזר). הרי שהכל מודים שצריך להטיף מגר מהול דם ברית (ביאורי הגר"א ליו"ד סי' רסג, ס"ק ו). 42) אע"פ שאין מחללים עליו את השבת, כמבואר בסמוך ה"יא. 43) שאמו קשתה בלדתו וקרעו את הדופן והוציאו דרך שם, ואע"פ שאין אמו טמאה עליו טומאת לידה, אין אנו אומרים שלא יהא נימול לשמונה, כדעת חכם אחד האומר (שבת קלה.): מי שאין אתה קורא בו: "וטמאה שבעת ימים" וגו' אין אתה קורא בו את הפסוק הסמוך: וביום השמיני ימול (ויקרא יב, ב־ג) אלא הלכה כחכמים החולקים עליו שם. 44) שני עורות זה על זה. ויש אומרים: שני גידים (רש"י, שבת קלה:). 45) הערלות. 46) אע"פ שאין מילתן דוחה את השבת. כמבואר בסמוך ה"יא, בחול זמנן בשמיני כי אין זה תלוי בזה (שבת קלה:).

15 **ח. אֵין מָלִין לְעוֹלָם אֶלָּא בַּיּוֹם, אַחַר עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ[47]**
16 **- בֵּין בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא זְמַנָּהּ, בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ,**
17 **שֶׁהוּא מִתְּשִׁיעִי וָהָלְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי -**
18 **בַּיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה[48]. מָל מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר -**
19 **כָּשֵׁר[49]. וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַמִּילָה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מִצְוָה**
20 **לְהַקְדִּים בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, שֶׁזְّרִיזִין מַקְדִּימִין לַמִּצְוֹת[50].**

47) הוא זמן הנץ החמה. 48) יבמות עב, ע"ב: "אין לי אלא נימול לשמיני שאין נימול אלא ביום, מניין לרבות נימול לתשעה לעשרה וכו'? תלמוד לומר: "וביום" וי"ו מיותרת לרבות כל הנימולים שאין נימולים אלא ביום. 49) מגילה כ, ע"א. שמצד ההלכה, מעלות השחר נחשב יום, אלא לפי שאין הכל בקיאים בו צריכים לכתחילה להמתין עד הנץ החמה (רש"י שם). 50) פסחים ד, ע"א. שנאמר (בראשית כב, ג): **וישכם** אברהם בבוקר.

21 **ט. מִילָה בִּזְמַנָּהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת[51]; וְשֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ,**
22 **אֵינָהּ דּוֹחָה, לֹא אֶת הַשַּׁבָּת[52] וְלֹא אֶת יוֹם־טוֹב. וּבֵין**
23 **בִּזְמַנָּהּ וּבֵין שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ, דּוֹחָה אֶת הַצָּרַעַת. כֵּיצַד?**
24 **שֶׁאִם הָיְתָה בַּהֶרֶת[53] בְּעוֹר הָעָרְלָה, חוֹתְכָהּ עִם**
25 **הָעָרְלָה; אַף־עַל־פִּי שֶׁקְּצִיצַת נֶגַע הַצָּרַעַת בְּלֹא־**
26 **תַעֲשֶׂה[54] - יָבוֹא עֲשֵׂה[55] וְיִדְחֶה אֶת לֹא־תַעֲשֶׂה[56].**

51) שנאמר: וביום השמיני וגו' - "ביום אפילו בשבת" (שבת קלז.), כי די היה לכתוב: "ובשמיני ימול". 52) שם, קלג, ע"א. כי לא נתרבתה מילה בשבת אלא כשנימול בשמיני, ככתוב: "וביום השמיני". 53) נגע צרעת, המפורש בתורה (ויקרא יג, ב). 54) שנאמר (דברים כד, ח): השמר בנגע הצרעת לשמור... ולעשות וגו'. וכל מקום שנאמר "השמר" אינו אלא 'לא תעשה', כלומר: הזהר שלא תקוץ הבהרת. 55) של מצות מילה. 56) שבת קלב, ע"ב. ושם הוכיחו שקציצת בהרת יש בה 'לא תעשה' ו'עשה', שכן "ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים" היא מצות־עשה, ובכל זאת מצות מילה דוחה שתיהן, מפני שכתוב במילה: "ימול **בשר** ערלתו" - "בשר ואפילו שיש שם בהרת", שגם תיבת "בשר" מיותרת היא, ונדרשת לרבות במקום בהרת.

27 **י. כְּשֵׁם שֶׁמִּילַת הַבָּנִים דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, כָּךְ מִילַת**

הָעֲבָדִים, שֶׁהֵן נִמּוֹלִים לִשְׁמוֹנָה, דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, אִם חָל שְׁמִינִי שֶׁלָּהֶן בְּשַׁבָּת[57]; חוּץ מִילִיד בָּיִת, שֶׁלֹּא טָבְלָה אִמּוֹ[58] עַד שֶׁיֻּלְּדָה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּמּוֹל לִשְׁמוֹנָה, אֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[59].

57) שהרי אמרו: "מילה בזמנה דוחה את השבת", וגם מילת עבדים בשמיני בכלל זה. 58) לשם גירות. 59) כי מחלוקת היא בגמרא (שבת קלה:) אם נימול לשמונה או לאחד, והואיל ולא הוכרעה הלכה כדברי מי, אנו הולכים בו לחומרא מספק: אין מלים אותו לפני יום שמיני - שמא הלכה כדעת האומר נימול לשמונה, ואין מחללים עליו השבת מספק - שמא הלכה כדעת האומר נימול לאחד, והרי זו מילה שלא בזמנה. לפיכך אין מלים אותו אלא ביום ראשון שהוא יום תשיעי ללידתו (ש"ך ליו"ד סי' רסז, ס"ק ז). והוא־הדין ל"מקנת כסף" שלא טבלה אמו קודם שילדה, שאע"פ שנימול לשמונה כמבואר לעיל ה"ד, אינה דוחה את השבת מטעם האמור כאן. וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רסז סעיף ב. וכדאי להעיר שדעת רבינו ירוחם הובאה ב'דרכי משה' יו"ד סי' רסז, שאין מילת עבדים דוחה שבת בשום פנים אפילו טבלה אמו לפני לידתו, כי לא הותרה מילה בשבת אלא בישראל.

יא. קָטָן שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל, וּמִי שֶׁנּוֹלַד בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי לְעִבּוּרוֹ, קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר בְּרִיָּתוֹ, שֶׁהוּא כְּנֵפֶל[60], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ חַי[61], וְיוֹצֵא דֹּפֶן[62], וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי עָרְלוֹת - אֵין דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת[63], אֶלָּא נִמּוֹלִין בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם תְּשִׁיעִי שֶׁלָּהֶן.

60) הנופל מבטן אמו קודם זמן לידתו, ונזכר (קהלת ו, ג): טוב ממנו הנפל. 61) והרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו בשבת שאין מילתו מצוה. 62) שאין אמו טמאה עליו טומאת לידה, וראה לעיל ה"ז בביאורנו. 63) כי כל אלה ספקות הם, נולד כשהוא מהול, ספק שמא ערלתו כבושה וצריך מילה, שמא אין לו ערלה כלל ואינו צריך מילה. אנדרוגינוס, ספק זכר ספק נקבה, והתורה אמרה "ערלתו" - ערלתו ודאי, דוחה את השבת ולא ספק, כי "ערלתו" משמע, ערלתו של זה ולא של אחר. מי שיש לו שתי ערלות - הרי ספק הוא איזו מהן ערלה ומצותה בשמיני, ואיזו מהן אינה ערלה ואינה בכלל "ערלתו" ואין דוחים שבת מספק. בן שמונה אין מילתו מצוה, שהרי כמת הוא ואסור לטלטלו בשבת. יוצא דופן, יש ספק בכלל אם נימול לשמונה ע"פ הכלל: "כל שאין אמו טמאה לידה, אין נימול לשמונה" ולפיכך הולכים בו לחומרא שנימול בשמיני, אבל אין מילתו דוחה את השבת. וראוי להעיר שרבינו לא הזכיר דינו של טומטום (אין לו סימני זכרות ונקבות) שנקרע לפני שמונה ימים ונמצא זכר, אם נימול בשבת. ולדעת ה'בית יוסף' בדברי רבינו - נימול בשבת, על פי סוגיית הש"ס (בבא־בתרא קכז.) כי אין אנו מקפידים על זה שיהא "זכר משעת לידה", וכך נפסקה ההלכה ביו"ד סי' רסו, ס"י.

יב. מִי שֶׁנּוֹלַד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[64] - סָפֵק בַּיּוֹם, סָפֵק בַּלַּיְלָה - מוֹנִין מִן הַלַּיְלָה, וְנִמּוֹל לַתְּשִׁיעִי, שֶׁהוּא סְפֵק שְׁמִינִי. וְאִם נוֹלַד עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, אֶלָּא נִמּוֹל בְּאֶחָד[65] בְּשַׁבָּת, שֶׁאֵין דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת מִסָּפֵק[66].

64) משתשקע החמה עד שיראו שלשה כוכבים בינונים, הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום" (לשון רבינו הל' שבת פ"ה, ה"ד). בין הערבים (שמות יב, ו) מתרגם אונקלוס: "בין שמשיא". 65) שהוא ספק תשיעי, ספק עשירי. 66) שבת קלה, ע"א. וראה בסמוך הלכה ט"ו ובביאורנו.

יג. מִי שֶׁנּוֹלַד בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי[67] - אִם הָיָה שָׁלֵם בִּשְׁעָרוֹ וּבְצִפָּרְנָיו, הֲרֵי זֶה וָלָד שָׁלֵם, וּבֵן שִׁבְעָה הוּא, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּהָה[68], וּמֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, וְאֵינוֹ כָּאֶבֶן, וּמָלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. אֲבָל אִם נוֹלַד וּשְׂעָרוֹ לָקוּי, וְאֵין צִפָּרְנָיו שְׁלֵמִין כִּבְרִיָּתָן - הֲרֵי זֶה בֶּן שְׁמוֹנָה וַדַּאי, שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לְהִוָּלֵד אֶלָּא בְּתִשְׁעָה, וְיָצָא קֹדֶם שֶׁיִּגָּמֵר; וּלְפִיכָךְ הוּא חָשׁוּב כָּאֶבֶן, וְאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[69]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, אִם שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, הֲרֵי הוּא וָלָד שֶׁל קַיְמָא[70], וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַנּוֹלָדִין לְכָל דָּבָר[71], שֶׁכֹּל שֶׁשָּׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם בָּאָדָם, אֵינוֹ נָפֶל.

67) לעיבורו. 68) יבמות ס, ע"ב. 69) ולפיכך אין מלים אותו בשבת. 70) שראוי לחיות, שבן שבעה הוא אלא שנשתהה (שם). 71) שמפקחים עליו את הגל בשבת, וההורגו חייב עליו משום רוצח (ראה הל' רוצח פ"ב, ה"ז). וכן הוא פוטר את נשי אביו מן החליצה ומן הייבום (ראה הל' יבום פ"א, ה"ה ועוד).

יד. מִי שֶׁנּוֹלַד בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי לְעִבּוּרוֹ - אִם נוֹלַד שָׁלֵם[72], הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל קַיְמָא, וּמָלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת[73]. סָפֵק בֶּן שִׁבְעָה, סָפֵק בֶּן שְׁמוֹנָה - מָלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת עַל כָּל פָּנִים: אִם בֶּן שִׁבְעָה הוּא, וְשָׁלֵם[74] הוּא - בְּדִין הוּא שֶׁיִּדְחֶה שַׁבָּת; וְאִם בֶּן שְׁמוֹנָה הוּא - הֲרֵי זֶה שֶׁמָּל כְּמִחַתֵּךְ בָּשָׂר הוּא[75], לְפִי שֶׁזֶּה נֵפֶל, אִם הוּא בֶּן שְׁמוֹנָה[76].

72) באבריו, אע"פ שלא שלמו צפרניו ושערו. 73) שבן שבעה ראוי לחיות כבן תשעה, ואין לך נפל אלא בן שמונה שלא שלמו צפרניו ושערו, וכמבואר לעיל, וכן בן שבעה שלא שלמו אבריו שאנו אומרים שלא היה ראוי להוולד אלא בשמונה וקדם ויצא. 74) באבריו, אבל אינו שלם בשערו וצפרניו, כי אילו היה שלם בכל אלה, הרי הדין נותן שיהיו מלים אותו אפילו כשהוא ודאי בן שמונה, כמו שמבואר בהלכה הקודמת. 75) שאין חייב עליו משום עושה חבורה בשבת. 76) והרי הוא כמת, שאין חייב עליו משום חובל בשבת (שבת קלו.) ואע"פ שאסור לטלטלו, שהרי הוא כאבן, איסור טלטול אינו מן התורה אלא מדרבנן, ובמקום ספק מצוה התירו, לא כן בוודאי בן שמונה שאז אין בו אפילו ספק מצוה, אין מלים אותו בשבת משום איסור טלטול שלא לצורך. ביאור הלכה זו, על־פי דעת הרב ה'מגיד משנה' (הובאה בהל' יבום פ"א,

ה"ה) בדברי רבינו, וכפירושו של ה'כסף משנה' בהבנת דברי ה'מגיד משנה'.

טו. הוֹצִיא הָעֻבָּר רֹאשׁוֹ חוּץ לִמְעֵי אִמּוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[77], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָצָא כֻּלּוֹ אֶלָּא בְּלֵילֵי שַׁבָּת - אֵין מָלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת[78]. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת אֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת יוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן[79], וְדוֹחֶה אֶת יוֹם־ טוֹב שֵׁנִי[80]. וּבִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, אֵינוֹ דּוֹחֶה, לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי[81]. וְכֵן[82] מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

77) של ערב שבת. 78) נדה מב, ע"ב. כי אנו מונים לו שמונה ימים משעת הוצאת ראשו ע"פ הכלל: "יצא ראשו, הרי הוא כילוד" והרי הוא כנולד בין השמשות בערב שבת שאינו דוחה את השבת, כאמור לעיל ה"יב. 79) כי יום־טוב יש בו מצות־עשה: ביום הראשון שבתון (ויקרא כג, לט) ומצות לא־תעשה: כל מלאכת עבודה לא תעשו, ואין מצות־עשה של מילה דוחה 'לא־תעשה' ו'עשה' (שבת קלג.). 80) שאינו אלא משום ספק, כי בני חוץ לארץ לא ידעו את קביעותו המדוייקת של החודש (בזמן שקדשו את החודש ע"פ הראיה), ובארץ ישראל שידעו בקביעות החודש לא עשו אלא יום אחד בלבד יום־טוב. וכן כיום אין 'יום־טוב שני' בארץ ישראל, כי בקיאים אנו בקביעות החודש, ובני חוץ לארץ אף־על־פי שבקיאים הם כיום בקביעות החודש כבני ארץ ישראל, אין עושים שני ימים־טובים אלא משום מנהג אבותיהם בידיהם. 81) כי שני ימים של ראש־השנה קדושה אחת להם, וכיום אחד ארוך הם חשובים, ואפילו בארץ ישראל אנו עושים אותו שני ימים, והטעם מבואר יפה בהל' קידוש החדש פ"ה, ה"ז־ח. נמצא שקטן נימול לשמונה, לתשעה, לעשרה, לאחד עשר ולשנים עשר, כיצד? כדרכו, לשמונה. נולד בין השמשות, נימול לתשעה. בין השמשות של ערב שבת, נימול לעשרה (שאי־אפשר למולו בשבת הבאה, שמא יום תשיעי הוא, ומילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת). חל יום־טוב לאחר שבת, נימול לאחד־עשר (כי אין מילה שלא בזמנה דוחה את יום־טוב). חל יום־טוב של ראש־השנה אחר שבת, נימול לשנים־עשר (שבת פ"יט, מ"ה). 82) תיבת "וכן" דחוקה מאד, שהרי כל הדינים המנויים בהלכה זו, טעמם מפני שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויו"ט. והגאון רק אליהו דוד רבינוביץ' מגיה "וכל" במקום "וכן". וכוונת רבינו לומר, שכל מקרה שמילת התינוק מתקיימת שלא בזמנה, כגון שחלה ביום השמיני, או שאירע אונס אחר שלא מלו אותו בזמנו וכיוצא בו, אין הוא נימול בשבת.

טז. חוֹלֶה, אֵין מָלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּבְרִיא[83]; וּמוֹנִין לוֹ מֵעֵת שֶׁיַּבְרִיא מֵחָלְיוֹ שִׁבְעָה יָמִים מֵעֵת לְעֵת[84], וְאַחַר־כָּךְ מָלִין אוֹתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחֲלָצָתוּ חַמָּה[85], וְכַיּוֹצֵא בָּחֳלִי זֶה[86]; אֲבָל אִם כָּאֲבוּ לוֹ עֵינָיו - בְּעֵת שֶׁיִּפְּתְחוּ עֵינָיו[87] וְיֵרָפְאוּ, מָלִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

83) שמא יבוא לידי סכנה, והתורה אמרה (ויקרא יח, ה): ושמרתם את חוקותי... אשר יעשה אותם האדם וחי בהם - ודרשו חז"ל: "וחי בהם, ולא שימות בהם" (סנהדרין עד.). 84) לא כן בתינוק שאינו חולה, שנימול ליום השמיני, אע"פ שלפעמים עדיין לא עברו עליו שבעה ימים מעת לעת, כגון שנולד ביום ראשון בחצות היום, ונימול בשמיני בשעות הבוקר (יבמות עא:). 85) שנשלף ממנו החום ויצא מגופו. חמה - חולי הקדחת (רש"י לברכות לד:). והר"ן לנדרים (מא.) מפרש: חלצתו חמה, לבשתו חמה, כאדם המזדיין שע"י כלי זיין שעליו - נקרא חלוץ. 86) שהוא חולי כל הגוף. 87) שאינו אלא חולי של אבר אחד, וכתב ה'נמוקי יוסף' (יבמות פ"ח) שאם יש לו כאב גדול בעינים ממתינים אחר שנתרפא שבעה ימים שלמים, שחולי זה חמור יותר מחולי הקדחת, שהרי אמרו (ע"ז כח:): גידי העינים ומאורם, בטרפש הלב תלויים.

יז. קָטָן שֶׁנִּמְצָא בַּשְּׁמִינִי שֶׁלּוֹ יָרֹק בְּיוֹתֵר, אֵין מָלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ דָּם[88], וְיַחַזְרוּ מַרְאָיו כְּמַרְאֵה הַקְּטַנִּים הַבְּרִיאִים. וְכֵן אִם הָיָה אָדֹם בְּיוֹתֵר, כְּמִי שֶׁצָּבְעוּ אוֹתוֹ, אֵין מָלִין אוֹתוֹ[89] עַד שֶׁיִּבָּלַע בּוֹ דָּמוֹ וְיַחַזְרוּ מַרְאָיו כְּשְׁאָר הַקְּטַנִּים[90], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה חֹלִי הוּא. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּדְבָרִים אֵלּוּ הַרְבֵּה.

88) שיתאסף בו דם כל צרכו. 89) שעכשיו כל דמו מצוי בין עור לבשר, וכשימולוהו יצא כל דמו (שבת קלד. וברש"י שם). ומסופר שם: "אמר רבי נתן, פעם אחת הלכתי לכרכי הים, ובאת אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתיו שהוא אדום. אמרתי לה, המתיני לו עד שיבלע בו דמו, המתינה לו עד שבלע בו דמו ומלה אותו וחיה, והיו קוראים לו נתן הבבלי על שמי". 90) מדברי רבינו משמע, שאפילו לא נמצא ירוק או אדום אלא ביום השמיני, ובו ביום חזרו מראיו כשאר הקטנים הבריאים, מלים אותו מיד, ואין ממתינים לו שבעה ימים (ב"ח יו"ד סי' רסג) וזה שדייק רבינו ואמר: "שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר" וכו' להורות שאם ראו זה ביום השביעי, וביום השמיני לא מצאוהו ירוק, מלים אותו בשמיני ('בנין שלמה' לר"ש קלוגר).

יח. אִשָּׁה שֶׁמָּלָה[91] בְּנָהּ רִאשׁוֹן, וּמֵת מֵחֲמַת מִילָה, שֶׁהִכְשִׁילָה אֶת כֹּחוֹ; וְכֵן מָלָה אֶת הַשֵּׁנִי, וּמֵת מֵחֲמַת מִילָה - בֵּין מִבַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן, בֵּין מִבַּעְלָהּ הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה לֹא יָמוּל אֶת הַשְּׁלִישִׁי[92] בִּזְמַנּוֹ, אֶלָּא מַמְתִּינִין לוֹ עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִתְחַזֵּק כֹּחוֹ. אֵין מָלִין, אֶלָּא וָלָד שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם חֹלִי, שֶׁסַּכָּנַת נְפָשׁוֹת הוֹדָחָה אֶת הַכֹּל[93]; וְאֶפְשָׁר לָמוּל לְאַחַר זְמַן, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְעוֹלָם.

91) שנתנה בנה למול, ולא שהיא עצמה מלה אותו. 92) יבמות סד, ע"ב. כי הוחזקה אשה זו שבניה מתים מחמת מילה. מדברי רבינו משמע שאין קפידא אלא באשה שמתו בניה, כי חוששים אנו למשפחתה שדמה רופף, והדם הנוצר בוולד הוא מחלק האשה, כמאמר חז"ל (נדה לא.) שלשה שותפים באדם, הקב"ה, ואביו ואמו... אמו מזרעת אודם שממנו בשר ודם וכו', אבל איש שמתו לו שני בניו

מחמת מילה, אם נולדו משתי נשים אין חוששים לו, ומלים את בנו השלישי, אבל דעת רבינו מנוח (הובא ב'בית יוסף' יו"ד סי' רסג) שגם באיש חוששים, ואין להקל בספק סכנת נפשות. וכך נפסקה ההלכה בשו"ע (יו"ד סי' רסג, סעיף ב). 93) ראה הל' שבת פ"ב ה"ג. כתב רב נחשון גאון (הובא ברא"ש למועד קטן פ"ג): תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן שמונה ימים, מלים אותו על קברו, להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו, ואין מברכין על מילתו, וקוראים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים ותהיה בו דיעה להכיר את אביו (וראה יו"ד סי' רסג, סעיף ה בהגהה שם) וסמך לזה דברי התלמוד (סנהדרין קי:): "קטן מאימתי בא לעולם הבא? משעה שנימול" (הגר"א).

יום רביעי כ"ג סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הכשרים למול; כיצד מוהלים; מכשירי מילה אם דוחים שבת ויום טוב.

1 **א. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָמוּל. וַאֲפִלּוּ עָרֵל[2] וְעֶבֶד[3] וְאִשָּׁה[4]**
2 **וְקָטָן[5] מָלִין בִּמְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם אִישׁ[6]. אֲבָל עַכּוּ"ם**
3 **לֹא[7] יָמוּל כְּלָל[8]. וְאִם מָל - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלָמוּל**
4 **שְׁנִיָּה[9]. וּבַכֹּל מָלִין, וַאֲפִלּוּ בְּצֹר[10] וּבִזְכוּכִית וּבְכָל**
5 **דָּבָר שֶׁכּוֹרֵת. וְלֹא יָמוּל בִּקְרוּמִית[11] שֶׁל קָנֶה, מִפְּנֵי**
6 **הַסַּכָּנָה[12]. וּמְצָוָה מִן הַמֻּבְחָר לָמוּל בְּבַרְזֶל[13] - בֵּין**
7 **בְּסַכִּין, בֵּין בְּמִסְפָּרַיִם. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּסַכִּין.**

2) ישראל שלא נימול מפני שמתו אחיו מחמת מילה, ועדיין לא נתחזק כוחו, כמבואר לעיל (פרק א, הלכה י"ח). אבל מתכוון להפיר ברית בזדון, לא (רבי מנוח, הובא "בבית יוסף" יורה דעה סימן רסד). 3) אף על פי שאינו מחוייב בכל המצוות, אלא כאשה המחוייבת במצוות עשה שאין הזמן גרמן, אבל מתוך שהאשה כשרה למול גם העבד כשר. 4) אף על פי שאינה בת מילה (עבודה זרה דף כז עמוד א). 5) אף על פי שאינו בר דעת ואינו יודע לכוון לשם מצוה, אבל מילה אינה צריכה לשמה (שם). 6) כי במקום שיש שם איש הוא קודם לכולם (רי"ף לשבת סוף פרק יט). 7) (עבודה זרה שם) שנאמר: "הימול ימול", קרא בו המל - ימול: מי שהוא מהול ימול אחרים, אבל אשה מתוך שאינה בת מילה הרי היא כמהולה וכשרה. 8) אפילו במקום שאין שם מי שימול. 9) וב"ספר המצוות גדול" כתב שעל כל פנים צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית שאינו עדיף מנולד כשהוא מהול, וייתכן שגם רבינו סובר כך ("בית יוסף יורה דעה סימן רס"ד). 10) אבן חדה, ככתוב (שמות פרק ד, פסוק כה): ותיקח ציפורה צור ותכרות את ערלת בנה. 11) הצד החד של קנה עץ. 12) שקסמים ניתזים ממנה כשדוחקים אותה, ויש לחוש שמא ינקבו את הגיד (חולין דף טז עמוד ב וברש"י שם). 13) (שבת פרק י"ט, משנה א) "כורתים עצים לעשות פחמים לעשות ברזל" (למול בו). וראה ב"פרישה" ליורה דעה (סימן רס"ד סעיף קטן ז) טעם לזה.

8 **ב. כֵּיצַד מוֹהֲלִין? חוֹתְכִין אֶת כָּל הָעוֹר הַמְחַפֶּה[14]**
9 **אֶת הָעֲטָרָה[15], עַד שֶׁתִּתְגַּלֶּה כָּל הָעֲטָרָה. וְאַחַר־כָּךְ**
10 **פּוֹרְעִין[16] אֶת הַקְּרוּם הָרָךְ שֶׁלְּמַטָּה מִן הָעוֹר[17]**
11 **בַּצִּפֶּרֶן, וּמַחֲזִירוֹ לְכָאן וּלְכָאן עַד שֶׁיֵּרָאֶה בְּשַׂר**
12 **הָעֲטָרָה. וְאַחַר־כָּךְ מוֹצֵץ אֶת הַמִּילָה עַד שֶׁיֵּצֵא הַדָּם**
13 **מִמְּקוֹמוֹת רְחוֹקִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[18]. וְכָל**
14 **מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹצֵץ, מַעֲבִירִין אוֹתוֹ[19]. וְאַחַר שֶׁמּוֹצֵץ,**
15 **נוֹתֵן עָלֶיהָ אִסְפְּלָנִית אוֹ רִטְיָה[20] וְכֵיוָצֵא בָהֶן.**

14) המכסה. 15) הוא הבשר שבראש הגיד (האבר) עד לחוט הגבוה המקיף את הגיד, שממנו הגיד משפע ויורד לצד הקרקע. 16) קורעים. 17) כי עור הערלה כפול הוא, העליון עבה, והפנימי דק מאוד, והוא מכסה את ראש הגיד. 18) שעל ידי החבורה, הדם שבבשר הגיד מתחמם ונקפה. ואפשר שיצבה הגיד. כל הלכה זו מקורה (שבת דף קלג עמוד ב). 19) מפטרים אותו מלהיות מוהל. 20) תחבושת מרוחה במשחה העוצרת הדם, ומרפאה את הפצע.

16 **ג. יֵשׁ צִיצִין[21] מְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה, וְיֵשׁ צִיצִין שֶׁאֵין**
17 **מְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה. כֵּיצַד? אִם נִשְׁאַר מֵעוֹר הָעָרְלָה**
18 **עוֹר הַחוֹפֶה רֹב גָּבְהָהּ[22] שֶׁל עֲטָרָה - הֲרֵי זֶה עָרֵל**
19 **כְּמוֹת שֶׁהָיָה; וְזֶה הָעוֹר הוּא צִיץ הַמְעַכֵּב[23]. וְאִם לֹא**
20 **נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ אֶלָּא מְעַט, שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב גָּבְהָהּ שֶׁל**
21 **עֲטָרָה - זֶהוּ צִיץ שֶׁאֵינוֹ מְעַכֵּב[24].**

21) נימי הערלה שנשארו מדובקים בעטרה. 22) וקל וחומר לרוב היקפה. 23) וצריך לחתכו שנית. 24) ואין מלים אותו שנית (שבת דף קלז עמוד א).

22 **ד. הַמָּל - כָּל זְמַן שֶׁעוֹסֵק בַּמִּילָה[25], חוֹזֵר בֵּין עַל**
23 **הַצִּיצִין שֶׁמְּעַכְּבִין בֵּין עַל צִיצִין שֶׁאֵין מְעַכְּבִין;**
24 **פֵּרַשׁ[26], עַל צִיצִין הַמְעַכְּבִין חוֹזֵר, עַל צִיצִין שֶׁאֵינָן**
25 **מְעַכְּבִין אֵינוֹ חוֹזֵר[27]. מָל וְלֹא פָרַע אֶת הַמִּילָה[28] -**
26 **כְּאִלּוּ לֹא מָל[29].**

25) שלא סילק ידיו ממנה. 26) סילק ידיו. 27) אינו מחוייב לחזור ולמול. ויש מפרשים: שאסור לו לחזור ולמול משום צער התינוק (מרכבת המשנה). ומקור הלכה זו בברייתא (שבת דף קלג עמוד ב). אולם רוב המפרשים ורש"י בראשם מפרשים ברייתא זו במילה בשבת, אבל בחול וודאי שצריך לחזור על ציצים אפילו שאינם מעכבים, ורבים תמהים על רבינו מניין לו שאפילו בחול אינו חוזר (ראה בשאלות־ותשובות שאגת אריה סימן נ) והגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ' הביא מקור נאמן לשיטת רבינו מתלמוד ערוך במסכת יבמות דף מז עמוד ב שבמילת הגר אמרו שם: "נשתיירו בו ציצים המעכבים את המילה חוזרים ומלים אותו שנייה" - משמע שעל ציצים שאינם מעכבים אינם חוזרים, והרי מילת הגר אינה אלא בחול, שהרי אינה דוחה שבת, שמילה שלא בזמנה היא. 28) שלא קרע את הקרום הדק וגילה את בשר העטרה. 29) (שבת דף קלז עמוד ב) שאף על פי שלא נתפרשה הפריעה בתורה - ולא ניתנה פריעה לאברהם אבינו (יבמות דף עא עמוד ב) - אבל

נצטווינו בה על פי הלכה למשה מסיני, ולפיכך מי שלא נפרע, עדיין הוא בעונש כרת כאילו לא נימול כלל. ובירושלמי (יבמות פרק ח, הלכה א) דרשו: "המול ימול, מכאן לשתי מילות, אחת למילה, ואחת לפריעה".

ה. קָטָן שֶׁבְּשָׂרוֹ רַךְ וּמְדֻלְדָּל[30] בְּיוֹתֵר, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעַל בָּשָׂר[31], עַד שֶׁיִּרְאֶה כְּאִלּוּ אֵינוֹ מָהוּל - רוֹאִין אוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁיִּתְקַשֶּׁה[32]: אִם נִרְאֶה שֶׁהוּא מָהוּל - אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם, וְצָרִיךְ לְתַקֵּן אֶת הַבָּשָׂר מִכָּאן וּמִכָּאן[33], מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן[34]; וְאִם בְּעֵת שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לֹא נִרְאֶה מָהוּל - חוֹזְרִין וְקוֹצְצִין אֶת הַבָּשָׂר הַמְדֻלְדָּל מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁתֵּרָאֶה הָעֲטָרָה גְּלוּיָה בְּעֵת קִשּׁוּי[35]. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[36]; אֲבָל מִן הַתּוֹרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּעֻרְל, הוֹאִיל וּמָל, אֵינוֹ צָרִיךְ לָמוּל פַּעַם שְׁנִיָּה[37].

30) רפוי ותלוי. 31) שהוא שמן ונראה הבשר שלמעלה מערלתו - לאחר שניטלה ערלתו - כאילו הוא חוזר וחופה את העטרה. 32) ובשרו מתפשט ונמתח. 33) יש להשתדל לדחוק העור לאחוריו, ולקשרו סביב הגיד למעלה מן העטרה, אם אפשר שיעמוד שם ולא יחזור למטה, ואם אי אפשר בדרך זו אין צריך לחתוך ממנו כלום (תרומת הדשן, הובא בב"ח ליורה דעה סימן רסד). 34) שלא יחשדו בו שהוא ערל. 35) (שבת דף קלז עמוד ב). 36) שכך לשון המשנה (שם פרק י"ט משנה ה): "ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין" - משמע שמן התורה אינו צריך מילה שנית. 37) והרי הוא כשאר הנימולים ומותר לאכול בתרומה ובפסח (ראה הלכות תרומות פרק ז, הלכה י).

ו. עוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי מִילָה בְּשַׁבָּת: מָלִין, וּפוֹרְעִין, וּמוֹצְצִין, וְחוֹזֵר עַל צִיצִין הַמְעַכְּבִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁפֵּרַשׁ[38], וְעַל צִיצִין שֶׁאֵין מְעַכְּבִין, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[39]; וְנוֹתֵן עָלֶיהָ אִסְפְּלָנִית[40]. אֲבָל מַכְשִׁירֵי מִילָה[41] אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁלֹּא מָצְאוּ סַכִּין - אֵין עוֹשִׂין סַכִּין בְּשַׁבָּת, וְלֹא מְבִיאִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[42]. וַאֲפִלּוּ מָבוּי[43] שֶׁאֵינוֹ מְעֹרָב, אֵין מְבִיאִין אוֹתוֹ מֵחָצֵר לְחָצֵר[44]. וְאֵין עֵרוּב מִדִּבְרֵיהֶם נִדְחֶה מִפְּנֵי הַבָּאַת הַסַּכִּין[45], הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לְהַבִּיאוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת[46].

38) שסילק ידיו. 39) שכל חיתוך הערלה ניתנה שבת להידחות אצלה. אבל משפירש, אינו חוזר שהרי זו התחלה בפני עצמה ועל אלו לא ניתנה שבת להידחות. 40) תחבושת, אף על פי שרפואה אסורה בשבת משום שחיקת סממנים רפואת המילה מותרת, שזה חולי שיש בו סכנה. 41) דברים שהם מכינים ומאפשרים את המילה, ואפשר היה לעשותם בערב שבת. 42) שאסור להעביר חפץ בשבת מרשות לרשות אם לא עירבו ביניהן. 43) רחוב שסתום משלושת צדדיו, והרוח הרביעית פתוחה לרשות הרבים, וקורה נתונה עליו מכותל לכותל, ומן התורה מותר לטלטל בכולו, וכן מותר להוציא מהחצרות למבוי, שכל המבוי הרי הוא כרשות היחיד, אלא שמדברי סופרים אסור להוציא מהחצרות למבוי, אם לא עירבו ביניהן. עירוב - מבואר לעיל הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ג בביאורנו, וראה הלכות עירובין (פרק א, הלכות ו-ז), וזה שכתב רבינו: "ואפילו מבוי שאינו מעורב" לומר שלא רק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים שאסור מן התורה להוציא מזה לזה, אלא דרך מבוי שאין איסור בהעברתו אלא מדברי סופרים - אסור להביא סכין למילה בשבת. 44) דרך המבוי. וראוי להעיר שאין האיסור להביא דרך מבוי אלא כלים ששבתו בתוך הבית אבל כלים שהיו מונחים כל יום השבת בחצר, מותר להעבירם מחצר לחצר אפילו דרך מבוי שאינו מעורב, כמבואר בדברי רבינו הלכות עירובין (פרק ג, הלכה יט). 45) המיועדת למצוות מילה. 46) וכלל הוא: "כל שאפשר לעשותו מערב שבת אינו דוחה שבת" (שבת דף קל עמוד א) ושם עמוד ב מקור כל הלכה זו. וראה פסחים דף צב עמוד א "איזמל (סכין) העמידו דבריהם במקום כרת".

ז. וְכֵן אֵין שׁוֹחֲקִין לָהּ[47] סַמְמָנִין, וְאֵין מְחַמִּין לָהּ חַמִּין[48], וְאֵין עוֹשִׂין לָהּ אִסְפְּלָנִית[49], וְאֵין טוֹרְפִין[50] יַיִן וָשֶׁמֶן. וְאִם לֹא שָׁחַק כַּמּוֹן[51] מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לוֹעֵס בְּשִׁנָּיו[52] וְנוֹתֵן. וְאִם לֹא טָרַף יַיִן וָשֶׁמֶן - נוֹתֵן זֶה לְעַצְמוֹ וְזֶה לְעַצְמוֹ. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינוֹ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. אֲבָל אִם שָׁכַח וְלֹא הֵכִינוּ הַמַּכְשִׁירִין - תִּדָּחֶה הַמִּילָה לַתְּשִׁיעִי[53].

47) למילה, לרפאותה שהרי מלאכת הטחינה היא אחת משלושים ותשע מלאכות שנאסרו בשבת (שבת דף עג עמוד א). 48) לרחוץ את התינוק לפני המילה. 49) שעשיית האספלנית אפשר להכין מערב שבת. 50) מערבין. רגילים היו לערב שמן ויין בקערה - כדרך שטורפים ביצה בקערה - ולטפטף ממנה על המילה לרפואה, ובשבת אסור לטרוף גזירה משום שחיקת סממנים. 51) מין זרע ריחני, ומשתמשים בו למאפה תנור (קיממעל בלע"ז) ונמצא במקרא (ישעיה פרק כח, פסוק כז). 52) שכל מה שאפשר לשנות במלאכת שבת משנים. ומקור כל הלכה זו (שבת פרק י"ט, משנה ב). 53) שלא הודחה שבת מפני מילה, אלא במילה עצמה, שבשעת דיחוי שבת הוא מקיים מצוות עשה של מילה, אבל במכשיריה לא, שעדיין אין לו מצוה בהכנתם ("קרית ספר").

ח. מָלוּ אֶת הַקָּטָן בְּשַׁבָּת, וְאַחַר־כָּךְ נִשְׁפְּכוּ הַחַמִּין[54] אוֹ נִתְפַּזְּרוּ הַסַּמְמָנִין - עוֹשִׂין לוֹ הַכֹּל בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁסַּכָּנָה הִיא[55] לוֹ. מְקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לְהַרְחִיץ אֶת הַקָּטָן[56], מַרְחִיצִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת בְּיוֹם הַמִּילָה - בֵּין לִפְנֵי הַמִּילָה, בֵּין לְאַחַר הַמִּילָה[57], אוֹ בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁל מִילָה[58] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת בֵּין רְחִיצַת כָּל גּוּפוֹ[59], בֵּין רְחִיצַת מִילָה; בֵּין בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, בֵּין בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּשַׁבָּת[60], מִפְּנֵי שֶׁסַּכָּנָה הִיא לוֹ[61].

54) שרוחצים בהם את המילה. 55) שדחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות, אבל אם נשפכו לפני המילה תידחה

המילה, כי אין להתיר להחם מים מפני הסכנה, כי אדרבה אַל ימול וְאַל יסתכן, וכן דעת הרז"ה והרשב"א. 56) כדי לחזקו. 57) לרפאותו. 58) שאז המחלה מתגברת והילד בסכנה, וזכר לדבר, שנאמר (בראשית פרק לד, פסוק כה): ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. 59) אף על פי שגזרו חכמים על רחיצת כל הגוף בחמים ואפילו בחמים שהוחמו מערב שבת, כמבואר (בשבת דף מ עמוד א) משום גזירה, מפני הבלנים שהיו מחמים המים בשבת, ואומרים מערב שבת הוחמו - במקום מצוות מילה התירו - שאין הגזירה שייכת בה כל כך (ר"ן לשבת פרק יט). 60) זה מוסב רק על רחיצת מילה ביום השלישי, אבל על הרחיצה לפני המילה אין נימוק זה מועיל, כי אדרבה לא ימול ולא יסתכן. ואין היתר לרחיצה בחמין לפני המילה אלא בחמים שהוחמו מערב שבת או שחיממם גוי בשבת לצורך עצמו, ולומר לגוי שיחמם בשבת לצורך התינוק - אסור. וראה במוספנו "תשובות רבינו" להלכות מילה פרק ב מה שהשיב בעניין זה לחכמי לוניל. 61) וזה לשון רבינו (הלכות שבת פרק ב, הלכה ג): "ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, שנאמר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", - הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלום בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהם הכתוב אומר (יחזקאל פרק ח, פסוק כה): וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם".

ט. שָׁכְחוּ וְלֹא הֵבִיאוּ סַכִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת - אוֹמֵר לְעַכּוּ"ם לְהָבִיא סַכִּין[62] בְּשַׁבָּת; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבִיא אוֹתוֹ דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים[63]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל דָּבָר שֶׁעַשְׂיָתוֹ בְּשַׁבָּת אֲסוּרָה עָלֵינוּ מִשּׁוּם שְׁבוּת[64], מֻתָּר לָנוּ לוֹמַר לְעַכּוּ"ם לַעֲשׂוֹת אוֹתָן, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִצְוָה בִּזְמַנָּהּ; וְדָבָר שֶׁעַשְׂיָתוֹ אֲסוּרָה עָלֵינוּ מִשּׁוּם מְלָאכָה[65], אָסוּר לָנוּ לוֹמַר לְעַכּוּ"ם לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת[66].

62) דרך מבוי שאינו מעורב שאין איסור בהעברתו אלא מדברי סופרים ולצורך מצוות מילה התירו. 63) שאיסור ההעברה ברשות הרבים הוא מן התורה. 64) שבות ממלאכת שבת, וכל מלאכה שאינה אסורה מן התורה, אלא שחז"ל גזרו עליה שלא לעשותה נקראת "שבות" מלשון "וביום השביעי תשבות". 65) וגם העברת חפץ דרך רשות הרבים מלאכה היא ש"הוצאה" מרשות לרשות היא משלושים ותשע מלאכות האסורות בשבת. 66) אפילו לצורך מצוה (עירובין דף סח עמוד א) והשווה דברי רבינו הלכות שבת (פרק ו הלכה ט), והטעם שאסור לנו לומר לגוי לעשות בשבילנו מלאכה בשבת, "כדי שלא תהיה שבת קלה בעינינו ונבוא לעשות בעצמנו" (מלשון רבינו הלכות שבת פרק ו, הלכה א). ודבר זה מדברי סופרים הוא, וכן אמרו (שבת דף קנ עמוד א): "אמירה לגוי - שבות".

י. מַכְשִׁירֵי מִילָה, אֲפִלּוּ בִּזְמַנָּהּ[67], אֵינָן דּוֹחִין אֶת יוֹם־טוֹב, הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם־טוֹב. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם לֹא דָחוּ מַכְשִׁירֵי מִילָה שְׁבוּת, שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם[68], הֵיאַךְ יִדְחוּ לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה[69]? אֲבָל שׁוֹחֲקִין לָהּ סַמָּנִין בְּיוֹם־טוֹב, הוֹאִיל וְרָאוּי לִקְדֵרָה[70], וְטוֹרְפִין לָהּ יַיִן וָשָׁמֶן[71].

67) ביום השמיני. 68) כגון, הבאת סכין על ידי ישראל דרך מבוי שאינו מעורב, כמבואר לעיל הלכה ו. 69) שהרי יום טוב אסור במלאכה מן התורה, שנאמר (ויקרא פרק כג, פסוק ח): כל מלאכת עבודה לא תעשו וכבר אמרנו לעיל הלכה ז, שאין להתיר מכשירי מילה מטעם עשה דוחה לא תעשה. 70) לתבל בהם את התבשיל שהרי מותר לבשל ביום טוב, וכל דבר שהוא מאכל בריאים אין בו משום איסור רפואה בשבת. 71) (שבת דף קלד עמוד א) כי אפילו בשבת אין איסור טריפת יין בשמן אלא מדבריהם, גזירה משום שחיקת סממנים, וביום טוב התירו משום צרכי מילה ("מעשה רוקח").

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נוסח ברכת המוהל ואבי הבן; ברכת מילת גרים ועבדים; ערך מצות מילה וחשיבותה.

א. הַמָּל מְבָרֵךְ קֹדֶם שֶׁיָּמוּל[2]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה - אִם מָל בֶּן חֲבֵרוֹ. וְאִם מָל אֶת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ: וְצִוָּנוּ לָמוּל אֶת הַבֵּן[3], וַאֲבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ[4] בְּרָכָה אַחֶרֶת: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ[5] בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. מִצְוָה עַל הָאָב לָמוּל אֶת בְּנוֹ, יָתֵר עַל מִצְוָה שֶׁמִּצְוִין יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּמוּלוּ כָּל עָרֵל שֶׁבֵּינֵיהֶן. לְפִיכָךְ אִם אֵין שָׁם אָבִיו, אֵין מְבָרְכִין אַחֲרֶיהָ בְּרָכָה זוֹ[6]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה[7], שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹתָהּ בֵּית־דִּין אוֹ אֶחָד מִן הָעָם, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן.

2) כבר נתבאר לעיל (הל' ברכות פ"יא, ה"ב) "שכל מצות־עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה, בין מצוה שהיא חובה - מברך עליה קודם לעשייתה". 3) פסחים ז, ע"ב. ע"פ הכלל שקבע רבינו בהל' ברכות (פ"יא, ה"יא) שכל העושה מצוה לעצמו, מברך: "לעשות". עשאה לאחרים מברך: "על העשייה". והיות ומצוה על האב למול את בנו, לפיכך הוא מברך "למול" כדין העושה מצוה לעצמו, אבל המל את בן חבירו שאינו מצווה על מילה זו אלא הוא מוציא בה את האב ידי חובתו, לפיכך הוא מברך "על המילה". 4) נוסף על הברכה הראשונה שבירך כשמל, או כשאחר בירך על מילת בנו. 5) אף־על־פי ש"להכניסו" משמע להבא (לעתיד) וזה כבר הכניס את הבן בברית? אבל עיקר ברכתו אינה מכוונת על המילה הזאת שנתקיימה רק עכשיו, אלא נותן שבח לה' שציונו על מצוה זו בכללה. ותיקנו לברכה כעת, לגלות ולהודיע שמילה זו נעשית לשם הקב"ה ולא לשם עבודה־זרה ('תוספות' לפסחים ז.). ומטעם זה, אין לתמוה למה מברכה אחר העשייה, בניגוד ל"ברכת המצוות" שמברכים אותה לפני העשייה? כי אין זו "ברכת המצוות" אלא ברכת שבח והודאה בעלמא (כסף־משנה). וכן כתב רבינו בתשובתו, ראה במוספנו "תשובות רבינו". אולם רבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד על אביו שדעתו לברך ברכה זו לפני המילה,

וכזה הורה ונעשה מעשה לפניו (חידושי הרמב"ם שחיבר בנו, הובאו בספר "מעשה רוקח" דף א' עמ' ב', וב"קובץ" דפ' ליפסיא דף נב:). 6) כי ברכה זו ניתקנה לאב, משום תוספת מצוה המוטלת עליו יותר מעל כל ישראל. נוסחנו כנוסח כת"י התימנים, ובדפוסים אחרים כתוב: אחריה. 7) רב האי גאון, הובא ברא"ש לקידושין פ"א. ורב יהודאי גאון, הובא ב"האשכול" ח"ב פרק ב.

1 **ב. וְאִם הָיוּ שָׁם עוֹמְדִין[8], אוֹמְרִים: כְּשֵׁם שֶׁהִכְנַסְתּוֹ**
2 **לַבְּרִית, כֵּן תַּכְנִיסֵהוּ לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים**
3 **טוֹבִים[9].**

8) כלומר, אם יש עוד אנשים הנוכחים בשעת המילה. ונקט רבינו "עומדים" כי מצוה לעמוד בשעת המילה, וסמך לדבר: ויעמוד כל העם בברית (מלכים־ב כג, ג) וכן הודגש בתלמוד (שבת קלז:) "העומדים אומרים", וכן כשמביאים התינוק לחדר הברית הכל עומדים מפני נושאי התינוק לחלוק כבוד לעושי המצוה ('ברטנורא' לביכורים פ"ג, מ"ג). וגם צריך שיהיו עשרה אנשים בשעת הברית מילה, שאנו מדמים תינוק הנימול שיצא ממעי אמו, ליוצא מבית האסורים המחוייב להודות בפני עשרה, כמבואר לעיל (הלכות ברכות פ"י, ה"ח). אלא שאין לעכב מצות מילה כשאין עשרה ('דרכי משה' ליו"ד סי' רסה). 9) שבת קלז, ע"ב. אמירה זו מכוונת ע"פ ההלכה שהאב חייב למול את בנו, לפדותו ללמדו תורה ולהשיאו אשה (קידושין כט.) והיא מרמזת לאב שמהיום והלאה מוטלות עליו מצוות אלו. והזכירו "מעשים טובים" באחרונה, אע"פ שהבן חייב במצוות מבן י"ג שנה, וזמן חופה הוא רק כשהוא בן שמונה־עשרה שנה, לפי שאין בית־דין של מעלה מעניש עד שיהיה בן עשרים, והוא נכנס לחופה לפני כן בהיותו בן שמונה־עשרה (אבודרהם).

4 **ג. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ אֲבִי הַבֵּן אוֹ הַמָּל[10] אוֹ אֶחָד מִן**
5 **הָעוֹמְדִין שָׁם: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
6 **אֲשֶׁר קִדַּשׁ יְדִיד[11] מִבֶּטֶן וְחֹק בִּשְׂאֵרוֹ[12] שָׂם,**
7 **וְצֶאֱצָאָיו[13] חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ[14]. עַל כֵּן בִּשְׁכַר**
8 **זֹאת, אֵל חַי חֶלְקֵנוּ[15] צוּרֵנוּ[16], צַוֵּה לְהַצִּיל יְדִידוּת[17]**
9 **שְׁאֵרֵנוּ[18] מִשַּׁחַת[19] לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שָׂם בִּבְשָׂרֵנוּ[20].**
10 **בָּרוּךְ אַתָּה ה', כּוֹרֵת הַבְּרִית. וַאֲבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ**
11 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ[21]".**

10) ונוטל ידיו ורוחץ פיו שנתלכלכו מחמת המילה, ואחר כך מברך (שם). 11) יצחק אבינו נקרא ידיד, על שם: אשר אהבת (בראשית כב, א) שטרם שנולד נתקדש למצוה זו, ככתוב (שם, יז, יט): אבל שרה אשתך יולדת לך בן... והקימותי את בריתי אתו וגו' בריתי - זו ברית מילה. 12) בבשרו, לא כשאר החוקים שאינם חקוקים בבשרו של אדם, כמו תפילין וציצית וכדומה. 13) ובניו, הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב, כד) מתרגם יונתן: בניא ובני בניא. 14) שגם בניו אחריו לדורותם חתמם הקב"ה באות מילה, שהיא ברית קדושה בין ה' ובינינו. 15) בשכר מצות מילה נעשה הקב"ה לנחלתנו וחלקנו, ככתוב (בראשית יז, ז): והקימותי את בריתי... להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. 16) כאן הוא פונה לה' בבקשה, כאומר: "אתה צורנו" וכו'. וראה במוספנו "תשובות רבינו". 17) הנפש, שהיא חביבה מהכל, מלשון הכתוב (ירמיה יב, ז): נתתי את ידידות נפשי. 18) הנפש שבגופנו, או הנפש הנשארת לנו אחרי מותנו. 19) מגיהנום, וכן אמר הנביא (זכריה ט, יא): גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו. וכן אמרו חז"ל (עירובין יט.): "אברהם אבינו יושב על יד פתחו של גיהנום ומעלה את כל מי שנימול". 20) נוסח ברכה זו נמצא בשבת קלז: וכדאי להעיר, שרבינו בתשובותיו מביא ברכה זו בנוסח אחר. ראה במוספנו "תשובות רבינו". 21) "שהרי מצוה זו אינה תמידית ואינה מצויה בכל עת, והרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן" (מלשון רבינו לעיל הל' ברכות פ"יא, ה"ט). ורבים חולקים על רבינו, וסוברים שאין לברך "שהחיינו" בברית מילה, משום שאין מברכים ברכה זו אלא בשעת שמחה וחדוה, וכאן התינוק מצטער (ראה כתובות ח.; 'תוספות' לעירובין מ:). אולם ב'הגהות מיימוניות' דוחים סברא זו שאין "ברכת שהחיינו" מתבטלת מחמת צער, שהרי תלמוד ערוך הוא: "מת אביו והוא יורשו - בתחילה אומר ברוך דיין אמת, ולבסוף הוא מברך שהחיינו" [אם אין עמו אחים] (ברכות נט: ; וראה לעיל הל' ברכות פ"י, ה"ז). והגר"א ביו"ד סי' רסה ס"ק לו, אומר: כי הברכה היא על שמחת המצוה לא על שמחת הגוף, וגדולה מזו כתב הרדב"ז (ח"א סימן תלד): **שבני האנוסים** הבאים להכנס תחת כנפי השכינה, מברכים בעצמם בשעת מילתם ברכת שהחיינו, ואע"פ שמצטערים מחמת הכאב, אין שמחה **אלא שמחת הלב**, כי אע"פ שהגוף מצטער הלב שמח, ועל **שמחת הלב הוא מברך** והכתוב אומר (תהלים קיט, קסב): שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב, ודרשוהו חז"ל (שבת קל.) על המילה. "ונהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ובמלכות מצרים לברך שהחיינו כרבינו" (לשון השו"ע סי' רסה, סעיף ז).

12 **ד. הַמָּל אֶת הַגֵּרִים, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ**
13 **מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לָמוּל[22] אֶת**
14 **הַגֵּרִים וּלְהַטִּיף[23] מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית, שֶׁאִלְמָלֵא דַם**
15 **הַבְּרִית לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא**
16 **בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי[24].**

22) שאין זה כעושה מצוה להוציא אחרים, כי מילת גר מוטלת על כל ישראל, וכולם שוים בדבר, אלא שהקודם בו זכה, ולפיכך מברך "למול" כדין "אב המל את בנו" המבואר לעיל ה"א. 23) לפי שיש כמה גרים המתגיירים כשהם נימולים, ועיקר מילתם הטפת דם ברית, לפיכך תיקנו לומר לכולם כן (רי"ף לשבת פ"יט, ובר"ן שם). 24) שבת קלז, ע"א. כי אע"פ שידוע הוא שהתורה מקיימת את העולם, אבל אין עסק התורה אלא בזמן שבני אדם ערים, ובשעה שהם ישינים על מיטותיהם מי מקיים אז העולם? אבל המילה דבוקה בגופו של אדם בשכבו ובקומו וראויה היא לקיים את העולם גם ביום וגם בלילה, שאפילו כשהם ישינים הם מוכתרים במצוה זו (רי"ף ל"עין יעקב" נדרים לא:), וזה שאמרו במדרש (הובא בילקוט שמעוני ירמיה לג): "צא וראה, אי זה ברית שהיא נוהגת **ביום ובלילה**? אי

אתה מוצא אלא מילה". ותיקנו לומר נוסח זה בגרים ובעבדים, כמבואר בסמוך, לרמוז בזה, כי אף שאמר אלהים לאברהם: "זאת בריתי אשר תשמרו... ובין זרעך אחריך" והיה נראה מזה שאין הברית כוללת אלא את בני ישראל שהם זרע המיוחד של אברהם, לפיכך הוא מדגיש במילתם שדם הברית מקיים את כל הבריאה בכללה, וגם אלה כשנימולו נכנסו בכלל מקיימי העולם ('הבונה' ל"עין יעקב" שבת קלז:). ויש מפרשים: מפני שהם בני דעת - כי על כן מבוגרים הם - ומעודדים אותם, כדי שיקבלו עליהם עול תורה ומצוות בשמחה, ולא ידאגו לדם הנוטף מהם ('המאור' שבת פ"יט).

1 **ה. הַמָּל אֶת עַבְדּוֹ, מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
2 **וְצִוָּנוּ לָמוּל[25] אֶת הָעֲבָדִים וּלְהַטִּיף מֵהֶן דַּם בְּרִית,**
3 **שֶׁאִלְמָלֵא דַם בְּרִית לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְאִם**
4 **מָל עֶבֶד שֶׁל אֲחֵרִים, מְבָרֵךְ "עַל מִילַת[26] הָעֲבָדִים".**
5 **וְהַמָּל אָדָם גָּדוֹל[27], צָרִיךְ לְכַסּוֹת עֶרְוָתוֹ עַד שֶׁיְּבָרֵךְ[28],**
6 **וְאַחַר־כָּךְ מְגַלֵּהוּ וּמָל אוֹתוֹ.**

25) שהמצוה מוטלת ביחוד על האדון למולו, והרי זה כאב המל את בנו המברך "למול". 26) כדין העושה מצוה לאחרים, וכמבואר לעיל ה"א. 27) כגון גר ועבד, או ישראל ערל שנימול כשהוא גדול. 28) רי"ף, שבת פ"יט. אבל במילת קטן אין צורך לכסות ערותו בשעת הברכה. ואע"פ שכתב רבינו לעיל (הל' קריאת שמע פ"ג, ה"טז) שאסור לקרוא קריאת שמע נגד ערות הקטן, אפשר לומר שלקטן כל כך - בן שמונה ימים - לא נתכוין רבינו. גם יש לחלק, שכאן הרי מתכוין לשם מצות מילה, ומשום תיקון מילה ערותו מתגלית, אני קורא בו: "והיה מחניך קדוש", ואין בזה משום: "ולא יראה בך ערות דבר" (הרא"ש לברכות פ"ג). וראה במוספנו "תשובות רבינו" ובהערתנו שם.

7 **ו. גֵּר שֶׁמָּל קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְקָטָן שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל**
8 **- כְּשֶׁמַּטִּיפִין מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית, אֵינָן צְרִיכִין בְּרָכָה[29].**
9 **וְכֵן אַנְדְּרוֹגִינוֹס[30], אֵין מְבָרְכִין עַל מִילָתוֹ, מִפְּנֵי**
10 **שֶׁהוּא אֵינוֹ זָכָר וַדַּאי[31].**

29) מפני שהטפת דמם של אלו אינה אלא מספק, כי בקטן יש להניח שמא אין ערלתו כבושה והרי הוא נימול מלידה, ובגר יש פוסקים ('רבינו חננאל' הובא ב'תוספות' שבת קלה.; יבמות מו:) שאינו צריך הטפה, כדעת רבי שמעון בן אלעזר (שבת קלה.) ולפיכך מספק יש להחמיר ולהטיף, אבל אין מברכים על הספק, משום חשש ברכה שאינה צריכה, וכמבואר לעיל הל' ברכות פ"יא, ה"טז (ע"פ הש"ך יו"ד סי' רסח, סק"א). 30) שיש לו זכרות כזכר, ונקבות כנקבה. 31) וכבר אמרנו שאין מברכים על הספק. וראה במוספנו 'תשובות רבינו' תשובה ארוכה לרבינו בנידון זה. וכדאי להביא כאן דברי ה'תפארת ישראל' למסכת שבת (פרק יט, מ"ג) הכותב: "וחדשים מקרוב כתבו שאין אנדרוגינוס בנמצא כלל, ואני אומר אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר, ועיני ראו ולא זר, זה כשתים־עשרה מלתי בעצמי ילד כזה, שהיתה לו זכרות כהוגן, ולא היה לו נקב בראש הגיד, רק שממקום הראוי לנקב היתה נמשכת בליטה בעור כמו חוט לאורך הגיד עד למטה באמצע הכיס, ושם היתה לו נקבות כראוי, ומשם השתין... וזה לפני חמש־עשרה שנה הביא לי קצב אחד כבש לשאול עליו אם כשר הוא, והראני בו זכרות למטה ככל האילים, ונקבות סמוך לאחוריים ככל הרחלות".

11 **ז. עַכּוּ"ם שֶׁצָּרִיךְ לְחַתֵּךְ עָרְלָתוֹ מִפְּנֵי מַכָּה אוֹ מִפְּנֵי**
12 **שְׁחִין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ - הָיָה אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לַחְתּוֹךְ לוֹ**
13 **אוֹתָהּ; שֶׁהָעַכּוּ"ם אֵין מַעֲלִים אוֹתָם[32] מִידֵי מִיתָה**
14 **וְלֹא מוֹרִידִין אוֹתָן אֵלֶיהָ; אַף־עַל־פִּי שֶׁנַּעֲשֵׂית מִצְוָה**
15 **בִּרְפוּאָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוֵּן לַמִּצְוָה[33]. לְפִיכָךְ אִם**
16 **נִתְכַּוֵּן הָעַכּוּ"ם לְמִילָה[34], מֵהָר לְיִשְׂרָאֵל לָמוּל**
17 **אוֹתוֹ[35].**

32) שאסור לרפאות גויים עובדי עבודה־זרה, שנאמר (דברים ז, ג): ולא תחנם (ע"ז כו:). "וכל מקום שנאמר גוי סתם, הרי זה עובד ע"ז" (לשון רבינו הל' מאכלות אסורות פ"יא, ה"ח). אבל במקום שיש לחוש לאיבה אם לא ירפאנו, מותר לרפא אותו בשכר (ראה הל' ע"ז פ"י, ה"ב). 33) אלא לשם רפואה בלבד. 34) לשם מצות מילה, לא לשם גירות. ורבינו בהל' מלכים (פ"י, ה"י) כותב: "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעים אותו לעשותה כהלכתה", וראה במוספנו 'תשובות רבינו'. 35) אע"פ שמרפאו בכך.

18 **ח. מְאוּסָה הִיא הָעָרְלָה, שֶׁנִּתְגַּנּוּ בָהּ הַגּוֹיִם,**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים[36]. וּגְדוֹלָה הִיא**
20 **הַמִּילָה, שֶׁלֹּא נִקְרָא אַבְרָהָם אָבִינוּ שָׁלֵם עַד שֶׁמָּל[37],**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי**
22 **וּבֵינֶךָ וְגוֹ'. וְכָל הַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ,**
23 **וְהִגִּיחַ עָרְלָתוֹ[38] אוֹ מְשָׁכָהּ[39] - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
24 **תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[40].**

36) נדרים לא, ע"ב. ונאמר (שמואל־א יז, כו): כי מי הפלשתי הערל הזה. 37) נדרים, שם. זה שאנו חומדים ומתאוים לאחוז התינוק - בשעה שנימול - על הברכים, יש לזה סמך במדרש 'שוחר טוב' (הובא ב"ילקוט שמעוני' תהלים לה) על הפסוק: כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך! אמר דוד, אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצוות, בשערות ראשי - אני מקיים "לא תקיפו פאת ראשכם", ותפילין - אני מניח בראשי, בצוארי - עטיפת ציצית וכו' וכו', הגיד - מצות מילה ופריעה, ברכיים - בהן אני עושה סנדיקוס לילדים בשעת מילה ופריעה". וכן נוהגים לעשות כסא לכבוד אליהו הנביא, על־פי דברי 'פרקי דרבי אליעזר' (פ"כט): "בשעה שברח אליהו מארץ־ישראל נגלה עליו הקב"ה ואמר לו: מה לך פה אליהו? אמר לו: קנא קנאתי לה' (ראה מלכים־א יט, י), אמר לו הקב"ה: לעולם אתה מקנא, קנאת בשטים... וכאן אתה מקנא, חייך שאין ישראל עושים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים שיהו עושים מושב כבוד למלאך הברית, שנאמר (מלאכי ג, א): ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא.

(ראה 'טור' יו"ד סי' רסה). 38) שלא מל את עצמו. 39) שהיה מהול, ומשך בעור אברו עד שנשתרבב וכיסה את העטרה כדי שלא יראה מהול. 40) ירושלמי פאה פ"א, ה"א.

1 ט. בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חֲמוּרָה מִילָה - שֶׁלֹּא נִתְּלָה
2 לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלֶיהָ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת[41], אַף־עַל־פִּי
3 שֶׁהָיָה בַדֶּרֶךְ. וְכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה נִכְרְתוּ עֲלֵיהֶן שָׁלֹשׁ
4 בְּרִיתוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה',
5 מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב; וְשָׁם הוּא
6 אוֹמֵר: אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם, לְעָבְרְךָ בִּבְרִית ה'
7 אֱלֹהֶיךָ - הֲרֵי שָׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת. וְעַל הַמִּילָה נִכְרְתוּ
8 שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה בְרִיתוֹת[42] עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ: וְאֶתְּנָה
9 בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ, וַהֲקִמֹתִי אֶת
10 בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, לִבְרִית עוֹלָם, וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי
11 תִּשְׁמֹר, זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ, וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית,
12 וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם, לִבְרִית עוֹלָם, אֶת בְּרִיתִי
13 הֵפַר, וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ, לִבְרִית עוֹלָם, וְאֶת
14 בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק.

41) שכל זכויותיו של משה רבינו לא עמדו לו להצילו, בשעה שנתרשל מן המילה, אלא מיד שנתרשל ביקש המלאך להרגו, שנאמר (שמות ד, כד): ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו, ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה. ובנדרים (לא:) שנינו בברייתא: "אמר רבי יוסי, חס־ושלום שנתרשל משה רבינו מן המילה, אלא כך אמר: אמול ואצא (לדרך) - סכנה היא... אמול ואשהה שלשה ימים, הקב"ה אמר לי: "לך שוב מצרים"! אלא מפני מה נענש? "מפני שנתעסק במלון תחילה" והיה לו להתעסק במילה תחילה, ואותו מלון סמוך למצרים היה, שלא היתה עוד סכנה בדרך קצרה כזו, הרי שמלוא שעה של התעסקות במלון לא נתלתה לו. 42) מקור כל הלכה זו בנדרים (פ"ג, מ"יא). וחז"ל (שבת קל.) אמרו: "כל מצוה שמסרו ישראל עצמם עליה למיתה בשעת גזירת המלכות, כגון ע"ז ומילה, עדיין היא מוחזקת בידם, וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמם עליה בשעת גזירת המלכות, כגון תפילין עדיין היא מרופה בידם". וכן אמרו (שם): "כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה... עדיין עושים אותה בשמחה" (שעושים משתה, רש"י שם).

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

סֵדֶר תְּפִלּוֹת כָּל הַשָּׁנָה

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"סֵדֶר תְּפִלּוֹת כָּל הַשָּׁנָה".

בסדר התפילות יש להעיר כמה דברים:

א. מיקומו של סדר התפילות מוכיח עליו שהוא עניין לעצמו, שהרי נסדר לאחרי הלכות מילה שבסוף ספר אהבה ולפני ספר זמנים (הלכות שבת) ומיד לאחרי הלכות מילה כתב "בריך רחמנא דסייען" כלומר שזהו סיום הספר, ונמצא שסדר התפילות הוא עניין נפרד בפני עצמו וא"כ תמוה מדוע לא הזכיר מאומה אודות סדר התפילות בסוף ההקדמה שהיא ה"מפתח" לכל ספר ה'יד', והרי כתב ספרו בתכלית הדיוק כולל מספר הפרקים, ההלכות והספרים ומדוע לא הזכיר דבר אודות סדר מצות התפילה שכתב.

ב. הדבר הראשון שמזכיר בסדר התפילות הוא אמירת פרשת "צו" עניין זה מקורו בזהר ומכאן רואים שאין לחלק ח"ו בין נגלה דתורה ופנימיות התורה שהכל תורה אחת.

ג. בסוף "סדר התפלות" מונה כל ההפטרות של כל השנה מלבד הפטרת פרשת וילך, ומביא הפטרת נצבים ומיד לאחרי' הפטרת האזינו. ויש לעיין ולבדוק בכת"י אולי זו השמטת המעתיק או המדפיסים.

ד. לאחר פירוט ההפטרות מוסיף ומסיים: "וכן נהגו כל העם להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה, בשבת שאחר תשעה באב נחמו נחמו עמי . . בשביעית שוש אשיש בה'". אבל בפסיקתא מוסיף עוד שתי הפטרות "תרתי דתיובתא" ("דרשו" ו"שובה") וכן הובא בטור אבל הרמב"ם אינו מזכיר כלל תרתי דתיובתא, ויש לומר שכוונתו במפטירין בדברי ישעיהו אינו ללמדנו סדר ההפטרות אלא בכדי לסיים בדבר טוב.

יין מלכות ספר אהבה סימן כ'.

15 נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם בַּשַּׁחַר[2]. אַחַר שֶׁקּוֹרִין
16 פָּרָשַׁת, "צַו"[3] וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[4] קוֹרִין מִשְׁנָה זוֹ. אֵלּוּ
17 דְּבָרִים[5] שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה[6] וְהַבִּכּוּרִים
18 וְהָרֵאָיוֹן[7] וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֵלּוּ
19 דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן[8]
20 קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת
21 חֲסָדִים[9] וְעִיּוּן תְּפִלָּה[10] וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַשְׁכָּמַת
22 בֵּית־הַמִּדְרָשׁ וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין
23 אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם. אָמַר רַבִּי
24 זֵירָא[11] בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵן הֶחֱמִירוּ עַל עַצְמָן שֶׁאֲפִלּוּ
25 רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים.
26 תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ[12] כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מֻבְטָח
27 לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר, 'הֲלִיכוֹת עוֹלָם[13]
28 לוֹ'. אַל תִּקְרֵי 'הֲלִיכוֹת' אֶלָּא 'הֲלָכוֹת'. אָמַר רַבִּי
29 אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא[14] תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים
30 שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר, 'וְכָל־ בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה'[15]
31 וְכוּ'. מִזְּמוֹר לְדָוִד[16] ה' מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי־יִשְׁכֹּן
32 בְּהַר קָדְשֶׁךָ הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק. לְעוֹלָם[17] יְהֵא
33 אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר
34 אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר רִבּוֹן הָעוֹלָמִים לֹא עַל
35 צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל
36 רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ מָה חַסְדֵּנוּ
37 מַה־צִּדְקָתֵנוּ מַה־כֹּחֵנוּ וּמַה־גְּבוּרָתֵנוּ מַה־נֹּאמַר

1 לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ
2 וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים
3 כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי כָּל מַעֲשֵׂינוּ תֹהוּ וָבֹהוּ וִימֵי חַיֵּינוּ
4 הֶבֶל לְפָנֶיךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ[18] 'וּמוֹתַר
5 הָאָדָם' וְגוֹ'. אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי
6 אַבְרָהָם אוֹהֲבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע
7 יִצְחָק יְחִידְךָ שֶׁנֶּעֱקַד עַל־גַּבֵּי מִזְבַּחֲךָ. עֲדַת יַעֲקֹב
8 בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ
9 שֶׁשָּׂמַחְתָּ־בּוֹ קָרָאתָ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל[19] וְיֵשֻׁרוּן[20]. לְפִיכָךְ
10 אָנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וְלִתֵּן שֶׁבַח
11 וְהוֹדָאָה לִשְׁמֶךָ. וְחַיָּבִין אָנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ בְּכָל־יוֹם
12 עֶרֶב וָבֹקֶר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.
13 אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב חֶלְקֵנוּ מַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ מַה־יָּפָה
14 יְרֻשָּׁתֵנוּ. אַשְׁרֵינוּ שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִין וּמַעֲרִיבִין בְּכָל־
15 יוֹם תָּמִיד עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה'
16 אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. אַתָּה הוּא קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם
17 אַתָּה הוּא אַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם
18 הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא. אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן
19 וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן קָדֵשׁ שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
20 בָּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרוּם וְתַגְבִּיהַּ[21] קַרְנֵנוּ. בָּרוּךְ
21 הַמְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בָּרַבִּים[22]. אַתָּה הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ
22 בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתַּחַת וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
23 הָעֲלִיוֹנִים. אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן
24 וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים. קַבֵּץ קִוֶּיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת
25 הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה־הוּא
26 הָאֱלֹהִים לְבַדֶּךָ[23] לְכָל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ. אַתָּה עָשִׂיתָ
27 אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ. וּמִי בְּכָל־מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ
28 בָּעֲלִיוֹנִים אוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים מִי שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה.
29 אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל־
30 יְדֵי חוֹזֶךָ בְּעֵת הַהִיא[24] אָבִיא אֶתְכֶם וּבְעֵת קַבְּצִי
31 אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ
32 בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה'. וְנֶאֱמַר[25]
33 אַתָּה־הוּא ה' לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי
34 הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָרֶץ וְכֹל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים
35 וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם
36 לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים. אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ
37 בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם.
38 אַתָּה הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתְּמוּ[26]. ה' מֶלֶךְ ה' מָלָךְ ה'
39 יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. ה' מָלָךְ כּוֹ' עַד בָּרוּךְ ה' לְעוֹלָם
40 אָמֵן וְאָמֵן:

2) אחרי ברכות התורה הנזכרות לעיל (הל' תפלה פ"ז, ה"י).
3) את בני ישראל (במדבר כח), והיא "פרשת התמיד".
4) שם, ו, כג. ושתי פרשיות אלו כבר הזכירן רבינו (לעיל הל' תפלה פ"ז, ה"יא) לקרותן אחרי ברכת התורה.
5) מסכת פאה פ"א, מ"א. 6) שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים, ככתוב (ויקרא יט, ט). 7) שחייב אדם להיראות בחצר בית המקדש בשלש רגלים, ככתוב (שמות כג, יז): שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את וגו'.
8) עיקר הדבר ועצמותו, "בעבור שהכוח בקרנים, יקראו גוף הדבר קרנו" (רמב"ן לויקרא כג, כח). 9) שבגופו, כגון ביקור חולים וקבורת המת וכו' אבל גמילות חסדים שבממון, כגון פדיון שבויים וכיוצא בה, יש לה שיעור, שיתן בכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו עד כדי חמישית מהריוח שבנכסיו, ויותר אינו מחוייב, כמאמרם (כתובות נ.): "המבזבז, אל יבזבז יותר מחומש" (רע"ב שם).
10) לכוין בתפילתו, מכאן ואילך נמצא בברייתא במסכת שבת קכז. כעדות ה'תוספות' (ברכות יא:). ובכת"י התימנים, אין כל הפיסקא הזו, נמצא שאין לפנינו אלא מה ששנוי במשנה פאה פ"א. וקוראים משנה וברייתא זו - מפני שאלה הלכות פסוקות הן, מבלי מחלוקת תנאים, "ואין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה" שאינה צריכה עיון, ולא יהא מהרהר בה בתפילתו (ברכות לא. וברש"י שם), נמצא שתיכף אחרי ברכות התורה למד במקרא, במשנה ובברייתא (ראה ב'תוספות' לברכות יא:).
11) ברכות לא, ע"א. ומפורש בדברי רבינו הלכות "איסורי ביאה" פרק יא, הלכה ג. 12) מגילה כח, ע"ב.
13) חבקוק ג, ו. 14) ברכות סד, ע"א. וכל אלה הלכות ואגדות פסוקות הן. 15) ישעיה נד, יג. 16) תהלים טו, א. ובכת"י התימנים, אין כל הפיסקא הזו. וב'מעשה רוקח' היא מוקפת בסוגריים. 17) תנא דבי אליהו, פרק כא.
18) קהלת ג, יט. 19) לשון שררה (בראשית לב, כט).
20) לשון יושר, בתוספת נו"ן התואר (ישעיה מד, ב).
21) בסידור "עבודת ישראל" הגיה לומר: ותגבה, והכל מוסב אל "קרננו" שתרגום ותגבה בישועתך. וכן הנוסח ב'טור' או"ח סי' מו. 22) עיקר ברכת הודאה זו תוקנה כנגד דורות השמד שגזרו עליהם לא לקרוא קריאת שמע, והוכרחו לקראה בסתר, ולפיכך מסיים: מקדש שמו ברבים, להודות בזה לה' שנתבטלה הגזירה ויכולים לקדש את שמו בגלוי ובמנין של עשרה ('שבלי הלקט'). 23) כנוסח 'מעשה רוקח', ובנוסח אחר: "לכל". 24) צפניה ג, כ.
25) נחמיה ט, ו. 26) תהלים קב, כח. ובכת"י התימנים, כל הפיסקא הזאת אינה.

41 בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁמְּבָרְכִין לִפְנֵי פְּסוּקֵי הַזִּמְּרוֹת[27]
42 זֶהוּ נֶסְחָהּ. בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ הוּא.
43 בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ מְרַחֵם
44 עַל־הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הַבְּרִיּוֹת. בָּרוּךְ מַעֲבִיר
45 אֲפֵלָה וּמֵבִיא אוֹרָה. בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו.
46 בָּרוּךְ שֶׁאֵין לְפָנֶיךָ לֹא עַוְלָה לֹא שִׁכְחָה וְלֹא כָזָב
47 וְלֹא מִרְמָה לֹא מַשּׂוֹא פָנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד. בָּרוּךְ
48 אֵל חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח. בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
49 הָעוֹלָם. הָאֵל הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר
50 בִּלְשׁוֹן כָּל־חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ
51 מְשִׁיחֶךָ נְהַלֶּלְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נוֹדֶךָ
52 וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד
53 חֵי הָעוֹלָמִים. מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ. בָּרוּךְ
54 אַתָּה ה' מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת. וְקוֹרִין פְּסוּקִין
55 אֵלּוּ. יְהִי כְבוֹד[28] ה' לְעוֹלָם יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו כוֹ'

1 אַשְׁרֵי כוֹ׳ עַד סוֹף תְּלִים. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא פְּסוּקִים
2 אֵלּוּ. בָּרוּךְ ה׳ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן[29]. יִמְלֹךְ ה׳ לְעוֹלָם
3 אָמֵן וְאָמֵן[30]. וַיְבָרֶךְ דָּוִיד[31] אֶת־ה׳ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל
4 וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכוֹ׳:
5 בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל אַחַר פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת זֶהוּ נֶסְחָהּ.
6 יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל
7 וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה ה׳ אֱלֹהֵינוּ
8 וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוֹ׳. וְקוֹרֵא הַשִּׁירָה עַד סוֹפָהּ
9 כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם[32].

27) ראה לעיל הל׳ תפלה פ״ז ה״יב, ובביאורנו. 28) תהלים קד, לא. וראה במסכת סופרים סוף פרק יז. 29) תהלים פט, נג. 30) אין פסוק כזה בתנ״ך, ואולי יש כאן טעות סופר, וצריך לומר: ״וברוך שם כבודו לעולם... אמן ואמן״ (תהלים עב, יט). 31) דברי הימים־א כט, י־יד. 32) שירת הים, או שירת ״האזינו״, וכמבואר בדברי רבינו לעיל הל׳ תפלה פ״ז, ה״יג.

10 בְּשַׁבָּת נָהֲגוּ כָּל הָעָם לְהוֹסִיף לִפְנֵי בְּרָכָה זוֹ נֹסַח
11 זֶה. נִשְׁמַת כָּל־חַי[33] תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ.
12 וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד
13 לְדוֹר וָדוֹר. וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ
14 אֵין אֱלֹהִים וְאֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה
15 וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה אֶלָּא אָתָּה. מְפַרְנֵס
16 וּמְרַחֵם. אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן הַתּוֹלְדוֹת. הַמְהֻלָּל
17 בַּתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים
18 רַבִּים. אֱלֹהִים אֱמֶת לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר
19 יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא
20 חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים. וּלְךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים. וְאִלּוּ
21 פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו
22 וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת
23 כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם וְרַגְלֵינוּ
24 קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת אֵין אָנוּ מַסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ ה׳
25 אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ עַל־אַחַת
26 מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבּ[34] רִבֵּי[35] [רִבֵּי] רִבְבוֹת
27 פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם
28 אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ
29 מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשִׂבְעָ
30 כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָאִים
31 רָעִים רַבִּים דִּלִּיתָנוּ[36]. וְעַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ ה׳
32 אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ
33 בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ
34 בְּפִינוּ הֵן[37] הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ אֶת־שִׁמְךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ
35 וְכוֹ׳ יִשְׁתַּבַּח וְכוֹ׳. וְכֵן נָהֲגוּ לִקְרוֹת כָּל ׳מִזְמוֹר שִׁיר
36 לְיוֹם הַשַּׁבָּת׳[38] קֹדֶם שֶׁיַּתְחִילוּ פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת בְּיוֹם
37 הַשַּׁבָּת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִקְרוֹת
38 הַלֵּל הַגָּדוֹל[39] בְּשַׁבָּתוֹת קֹדֶם פְּסוּקֵי הַזְּמִירוֹת. וְיֵשׁ
39 מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִקְרוֹת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת[40] - הַכֹּל
40 כְּמִנְהָגָם:

33) מקורו בתקופת המשנה (פסחים פ״י, מ״ז). ונקרא שם ׳ברכת השיר׳, ופירשו בתלמוד (שם, קיח.) שהוא: ״נשמת כל חי״. וקטעים מנוסח זה נזכרים במסכת תענית (ו:). 34) בדפוס מנטובה, תיבה זו איננה. 35) רבבי, ודגשות הבי״ת לחסרון הכפל, והמון עם קורא רובי בשורק, וטעות היא (׳אבודרהם׳). 36) רוממתנו, כמו: ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל, ב). 37) לשון הִנֵּה, ודוגמתו: הן הנה היו לבני ישראל (במדבר לא, טז). ויש מנקדים: הֶן־הם, כמו: הן־עם לבדד ישכון (שם, כג, ט) סדר ׳עבודת ישראל׳. 38) תהלים צב. 39) הוא פרק קלו שבתהלים. ולמה נקרא שמו הלל גדול, מפני שהקב״ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה״, שכתוב בפרק זה: נותן לחם לכל בשר וגו׳ (פסחים קיח, וברש״י). 40) תהלים קכא־קכד.

41 בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע זוֹ הִיא נֶסְחָהּ.
42 בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא
43 חֹשֶׁךְ כוֹ׳ עַד יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת. בְּרָכָה שְׁנִיָּה - אַהֲבַת
44 עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְּדוֹלָה וִיתֵרָה
45 חָמַלְתָּ עָלֵינוּ אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כוֹ׳ עַד בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
46 בְּאַהֲבָה:
47 בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלְּאַחַר קְרִיאַת שְׁמַע זוֹ הִיא נֶסְחָהּ.
48 אֱמֶת וְיַצִּיב וְכוֹ׳ עַד בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ גָּאַל יִשְׂרָאֵל.
49 וּבְעַרְבִית - בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ
50 מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים עַד בָּרוּךְ
51 אַתָּה ה׳ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים. בְּרָכָה שְׁנִיָּה - אַהֲבַת
52 עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהַבְתָּ וְכוֹ׳ עַד בָּרוּךְ אַתָּה
53 ה׳ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל[41]. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּאַחַר
54 קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית זוֹ הִיא נֶסְחָהּ. אֱמֶת
55 וֶאֱמוּנָה[42] כָּל־זֹאת קַיָּם עָלֵינוּ כוֹ׳ עַד בָּרוּךְ אַתָּה ה׳
56 גָּאַל יִשְׂרָאֵל. בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה זוֹ הִיא נֶסְחָהּ.
57 הַשְׁכִּיבֵנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְכוֹ׳ עַד בָּרוּךְ שׁוֹמֵר
58 עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד. בָּרוּךְ ה׳ לְעוֹלָם[43] אָמֵן וְאָמֵן כוֹ׳
59 עַד פָּדִיתָה אוֹתִי ה׳ אֵל אֱמֶת. יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח
60 לִבֵּנוּ כוֹ׳ עַד ה׳ מֶלֶךְ ה׳ מָלָךְ ה׳ יִמְלֹךְ[44] לְעוֹלָם
61 וָעֶד. וְנָהֲגוּ מִקְצָת הָעָם לְבָרֵךְ פְּסוּקִים בְּאֶמְצַע
62 בְּרָכָה וְקוֹרְאִין בְּנֹסַח זֶה. וַיַּרְא כָּל־הָעָם[45] וַיִּפְּלוּ
63 עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים ה׳ הוּא
64 הָאֱלֹהִים. הוֹשִׁיעֵנוּ[46] אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ
65 מִן־ הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ.
66 כִּי לֹא יִטֹּשׁ[47] ה׳ אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי
67 הוֹאִיל ה׳ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם. וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים[48]
68 בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַה׳ הַמְּלוּכָה
69 וְהָיָה ה׳ לְמֶלֶךְ[49] עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳
70 אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ
71 הַקָּרוּי עָלֵינוּ קַיֵּם אֶת־שִׁמְךָ וּמַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ תָּמִיד.
72 בְּיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ[50] נֶפֶשׁ
73 כָּל־חַי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ. בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי[51]
74 פָּדִיתָה אוֹתִי ה׳ אֵל אֱמֶת. וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן

מַרְעִיתֶךָ[52] נוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר
תְּהִלָּתֶךָ. ה' הַצִּילָה נַפְשִׁי[53] מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן
רְמִיָּה. יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע[54] בַּיְּיָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא
תֵבֹשׁוּ וְלֹא תִּכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי עַד. יְהִי ה' אֱלֹהֵינוּ
עִמָּנוּ[55] כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבוֹתֵינוּ. אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־
יִטְּשֵׁנוּ לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו לִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבוֹתֵינוּ. כֹּל
הַנְּשָׁמָה[56] תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ. בָּרוּךְ ה' בַּיּוֹם. בָּרוּךְ
ה' בַּלַּיְלָה. בָּרוּךְ ה' בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ ה' בְּקוּמֵנוּ.
תָּמִיד נְהַלֶּלְךָ סֶלָה וְנָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ וּבְאֱמוּנָתֶךָ. בָּרוּךְ
אַתָּה ה' הַמּוֹלֵךְ בִּכְבוֹדוֹ חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
וְכוּ'[57]:

41) ובדפוסים הקדומים, כתוב: עמו ישראל לעד. 42) ובכת"י התימנים: אמת אמונה וכו'. 43) תהלים פט, נג. 44) אין זה פסוק מיוחד בתנ"ך, אלא מורכב הוא מהתחלות שלשה פסוקים שונים: ה' מלך מיוחד בתנ"ך, אלא מורכב הוא מהתחלות שלשה פסוקים שונים: ה' מלך - תהלים י, טז; ה' מלך - שם, צג, א; ה' ימלוך - שמות טו, יח. ופירושו: הוא מלך משנברא העולם, הוא מלך קודם שנברא העולם, הוא ימלוך לעולם, והרכב פסוק זה נזכר במסכת סופרים פ"יד, ה"ח. 45) מלכים-א יח, לט. 46) דברי הימים-א טז, לה. 47) שמואל-א יב, כב. 48) עובדיה א, כא. 49) זכריה יד, ט. 50) איוב יב, י. 51) תהלים לא, ו. 52) שם, עט, יג. 53) שם, קכ, ב. 54) ישעיה מה, יז. 55) מלכים-א ח, נז. 56) תהלים קנ, ו. 57) ובכת"י התימנים: ימלוך לעולם ועד, אמן. בהתאם לשיטת רבינו לעיל הל' ברכות פ"א, ה"טז. פסוקים נוספים אלו מ"ברוך ה' לעולם" עד לחתימת הברכה: "המולך בכבודו" וכו' נהגו לאמרם בתחילה כשהיתה תפילת ערבית רשות, הואיל ויש בהם שמונה־עשרה אזכרות כנגד י"ח ברכות שבתפילת 'שמונה עשרה', והיו חותמים עליהם בברכה ואומרים קדיש ויוצאים, ואח"כ למרות שקבעוה עליהם לחובה נשאר הדבר כמנהג הראשון, ומקצת החכמים נמנעים מלאמרם, וכן היה הרמב"ן נוהג ('רבינו יונה' ברכות פא). וכן אנו נוהגים בארץ ישראל שלא לאמרם, על־פי פסק הגר"א באו"ח סי' רלו.

יום חמישי כ"ד סיון ה'תשפ"ב

נֹסַח בִּרְכוֹת הַתְּפִלָּה וְסִדּוּרָן

א בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא וְכוּ': ב אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי
מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ (מוֹרִיד הַטָּל).
(מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם[2]). מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד
מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְכוּ':
ג אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם
יְהַלְלוּךָ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: ד אַתָּה
חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה וְחָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ
דֵּעָה חָכְמָה וּבִינָה וְהַשְׂכֵּל. בָּרוּךְ אַתָּה ה' חוֹנֵן
הַדַּעַת: ה הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה
לְפָנֶיךָ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה: ו סְלַח לָנוּ
אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ לָךְ כִּי
אֵל טוֹב וְסַלָּח אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' חַנּוּן הַמַּרְבֶּה
לִסְלֹחַ: ז רְאֵה־נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּדוּן דִּינֵנוּ
וּמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ גּוֹאֵל חָזָק אָתָּה. בָּרוּךְ
אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: ח רְפָאֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְנֵרָפֵא
הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה
שְׁלֵמָה לְכָל־תַּחֲלוּאֵינוּ כִּי אֵל רוֹפֵא וְרַחֲמָן אָתָּה.
בָּרוּךְ אַתָּה ה' רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: ט בָּרְכֵנוּ ה'
אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבָרֵךְ אֶת־שְׁנוֹתֵינוּ וְתֵן
(טַל וּמָטָר[3] לִבְרָכָה) בְּרָכָה עַל־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה
וְשַׂבַּע אֶת־הָעוֹלָם מִבִּרְכוֹתֶיךָ וְרַוֵּה פְּנֵי תֵבֵל. בָּרוּךְ
אַתָּה ה' מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים: י תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ
וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ אֶת־כָּל גָּלֻיּוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת
כָּל־הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל: יא הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ
כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה
לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט. בָּרוּךְ אַתָּה
ה' מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: יב לַמַּלְשִׁינִים[4] אַל
תְּהִי תִקְוָה וְכָל־הָאֲפִיקוֹרוֹסִין כֻּלָּם כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ
וּמַלְכוּת זָדוֹן תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ
אַתָּה ה' שׁוֹבֵר רְשָׁעִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים: יג עַל־
הַחֲסִידִים וְעַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל־שְׁאֵרִית
עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר
טוֹב לְכֹל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְכוּ': יד תִּשְׁכֹּן
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בִּנְיַן
עוֹלָם בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:
טו אֶת־צֶמַח דָּוִד בִּמְהֵרָה תַּצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם
בִּישׁוּעָתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה: טז
שְׁמַע קוֹלֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְחוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל
בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ מַלְכֵּנוּ[5] רֵיקָם אַל
תְּשִׁיבֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ': יז רְצֵה ה' אֱלֹהֵינוּ
בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה וְהָשֵׁב הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר
בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם וְכוּ' בָּרוּךְ אַתָּה ה'
הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: יח מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה
הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צוּר חַיֵּינוּ וּמָגֵן
יִשְׁעֵנוּ אַתָּה לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ
עַל־חַיֵּינוּ וְכוּ': יט שִׂים שָׁלוֹם[6] טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן
וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וּבָרְכֵנוּ כֻּלָּנוּ
מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים אַהֲבָה
וְכוּ'. בִּימוֹת הַחַמָּה אוֹמֵר בִּבְרָכָה (שְׁנִיָּה) 'רַב
לְהוֹשִׁיעַ מוֹרִיד הַטָּל מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד' וְכוּ'.
וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה תְּשִׁיעִית בְּנֹסַח זֶה 'בָּרְכֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ
בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבָרֵךְ אֶת־שְׁנָתֵנוּ בְּטַלְלֵי רָצוֹן

1 בְּרָכָה וּנְדָבָה כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְבָרֵךְ
2 הַשָּׁנִים'. בְּלֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים
3 וּבְמוֹצָאֵי יָמִים טוֹבִים מְבָרֵךְ בְּרָכָה רְבִיעִית בְּנֹסַח זֶה,
4 'אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה. אַתָּה
5 הִבְדַּלְתָּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל
6 לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. כְּשֵׁם
7 שֶׁהִבְדַּלְתָּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל כֵּן פְּדֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל־מִינֵי
8 מַשְׁחִית וּמִכָּל־מִינֵי פֵּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת[7] לָבֹא
9 בָּעוֹלָם וְשָׁמְרֵנוּ מִן־הַכֹּל וְחָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ' וְכו'. בְּרָאשֵׁי
10 חֳדָשִׁים וּבְחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד מוֹסִיף בִּברְכַּת שְׁבַע־עֶשְׂרֵה
11 בְּעַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה וּמְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּנֹסַח זֶה
12 'רְצֵה ה' אֱלֹהֵינוּ וְכו' עַד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ.
13 אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְכו'[8] וְתֶחֱזֶינָה
14 עֵינֵינוּ וְכו'. וּבְחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר 'בְּיוֹם מִקְרָא
15 קֹדֶשׁ הַזֶּה בְּיוֹם מוֹעֵד חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה' אוֹ ('בְּיוֹם
16 מוֹעֵד חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה' אוֹ) 'בְּיוֹם מוֹעֵד חַג
17 הַסֻּכּוֹת הַזֶּה'. בְּיוֹם תַּעֲנִית מְבָרֵךְ הַיָּחִיד בִּרכַּת
18 שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה בְּנֹסַח זֶה 'שְׁמַע קוֹלֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ חוּס
19 וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ
20 מִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל תְּשִׁיבֵנוּ. עֲנֵנוּ[9] אָבִינוּ עֲנֵנוּ
21 בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ. אַל תַּסְתֵּר
22 פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ וְאַל תַּעְלֵם אָזְנְךָ מִשְּׁמוֹעַ בַּקָּשָׁתֵנוּ וֶהְיֵה
23 קָרוֹב לְשַׁוְעֵנוּ. טֶרֶם נִקְרָא וְאַתָּה תַּעֲנֶה נְדַבֵּר וְאַתָּה
24 תִּשְׁמַע כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר[10] וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה
25 עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת
26 כָּל פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר
27 אוֹמֵר נֹסַח זֶה בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אַחַר בִּרכַּת
28 שְׁבִיעִית. אוֹמֵר 'עֲנֵנוּ' וְכו' עַד 'כִּי אֵל עוֹנֶה בְּעֵת
29 צָרָה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. בָּרוּךְ אַתָּה
30 ה' הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה'. בְּתִשְׁעָה בְּאָב מְבָרֵךְ בִּרכַּת
31 אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה בְּנֹסַח זֶה 'רַחֵם ה' עָלֵינוּ עַל־יִשְׂרָאֵל
32 עַמֶּךָ וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ הָעִיר הָאֲבֵלָה הֶחֳרֵבָה
33 הַשּׁוֹמֵמָה הַנִּתּוּנָה בְּיַד זָרִים. הַיּוֹשֶׁבֶת וְרֹאשׁ לָהּ
34 חָפוּי[11] כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה. וַיִּבְלְעוּהָ לִגְיוֹנוֹת[12]
35 וַיֵּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים. וַיִּתְּנוּ נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל
36 לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ. עַל־כֵּן צִיּוֹן בְּמֹרֶר
37 תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ לִבִּי לִבִּי עַל־חַלְלֵיהֶם
38 מֵעַי מֵעַי עַל־הֲרוּגֵיהֶם. רְאֵה ה' וְהַבִּיטָה וּרְאֵה
39 שׁוֹמְמוֹתֵיהָ וְנֶחֱמָנָה כִּי בָאֵשׁ הִצַּתָּהּ וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד
40 לִבְנוֹתָהּ. כַּכָּתוּב[13] וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־ה' חוֹמַת אֵשׁ
41 סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה
42 יְרוּשָׁלָיִם'. בְּפוּרִים מְבָרֵךְ בִּרכַּת שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּנֹסַח
43 זֶה 'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ
44 עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ עַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ
45 עַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם וָיוֹם וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת
46 כו'. עַל־הַנִּסִּים וְעַל־הַגְּבוּרוֹת וְעַל־הַתְּשׁוּעוֹת וְכו'.

47 וְעַל כֻּלָּם ה' אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ. הַטּוֹב כִּי
48 לֹא־כָלוּ' וְכו'. בַּחֲנֻכָּה מְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ בְּנֹסַח זֶה,
49 'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ' כו' עַד 'וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־
50 עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם' 'עַל הַנִּסִּים' כו' עַד 'וְאַחַר־
51 כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ' וְכו'. שְׁלִיחַ צִבּוּר מְבָרֵךְ לְעוֹלָם בְּרָכָה
52 שְׁלִישִׁית בְּנֹסַח זֶה 'נְקַדֵּישְׁךָ וְנַמְלִיכְךָ[14] וּנְשַׁלֵּשׁ לְךָ
53 קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת כַּדָּבָר הָאָמוּר עַל־יַד נְבִיאֶךָ[15] וְקָרָא
54 זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא
55 כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. כְּבוֹדוֹ וְגָדְלוֹ מָלֵא עוֹלָם וּמְשָׁרְתָיו
56 שׁוֹאֲלִים אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְהַעֲרִיצוֹ לְעֻמָּתָם
57 מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ[16] כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ.
58 מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים
59 אֲנַחְנוּ לָךְ. מָתַי תִּמְלֹךְ בְּצִיּוֹן בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ תִּשְׁכֹּן
60 תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר
61 לְנֵצַח נְצָחִים וְעֵינֵינוּ תִּרְאֶינָה בְּמַלְכוּת עֻזֶּךָ כַּדָּבָר
62 הָאָמוּר בְּדִבְרֵי קָדְשְׁךָ עַל־יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ
63 יִמְלֹךְ[17] ה' לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ.
64 לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ
65 וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל
66 וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הָאֵל הַקָּדוֹשׁ'. בָּעֵת
67 שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר בִּברָכָה זוֹ, 'וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה'
68 כָּל הָעָם עוֹנִין 'קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ'[18] וְכו'. וּכְשֶׁהוּא
69 אוֹמֵר 'אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ' כָּל הָעָם עוֹנִין 'מְשַׁבְּחִים
70 וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ' כו'. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ'
71 כָּל הָעָם עוֹנִין אָמֵן. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'עַל־יְדֵי דָוִד
72 מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ' כָּל הָעָם אוֹמְרִים 'יִמְלֹךְ ה' לְעוֹלָם'.
73 וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁעוֹנִין הַצִּבּוּר הוּא קוֹרֵא עִמָּהֶן.
74 וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בָּעֵת שֶׁהֵן עוֹנִין עִמּוֹ. וְאֶחָד הַיָּחִיד
75 וְאֶחָד הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר - בָּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
76 עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמֵר בְּסוֹף בִּרכָּה זוֹ 'כָּאָמוּר'[19]
77 וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ
78 בִּצְדָקָה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ'. שְׁלִיחַ צִבּוּר
79 אוֹמֵר 'קַדִּישׁ' לְעוֹלָם קֹדֶם כָּל תְּפִלָּה וְאַחַר כָּל תְּפִלָּה
80 וְאַחַר שֶׁאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[20]. בְּכָל עֵת שֶׁיֹּאמַר סֵדֶר
81 הַיּוֹם[21] יִתְחַנֵּן מְעַט[22] וְיֹאמַר 'קַדִּישׁ'. וּכְשֶׁיַּשְׁלִים
82 לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וּבְכָל עֵת שֶׁיִּתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים[23]
83 כְּשֶׁיִּגְמֹר תַּחֲנוּנָיו יֹאמַר 'קַדִּישׁ'[24]:

2) בימות הגשמים, וכמבואר לעיל הלכות תפילה פרק ב, הלכה טו. 3) ראה לעיל הלכות תפילה פרק ב, הלכה טז.
4) בדפוס ווניציא ש"י כתוב: ולמשומדים, וכן הנוסח בטור אורח חיים סימן קיח, וכן נראה מדברי הכסף־משנה לעיל הלכות תפילה פרק ב, הלכה א. משומד - ישראל היודע את בוראו ומתכוון למרוד בו. כל בן נכר לא יאכל בו (שמות פרק יב, פסוק מג) מתרגם אונקלוס: כל בר ישראל דישתמד.
5) בדפוס מנטובה (שכו) כתוב: ומלפניך מלכנו וכו'.
6) "וכשאין שם כהן, כשיגיע הש"ץ ל"שים שלום" אומר: אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וכו' (לשון רבינו

לעיל הלכות תפילה פרק טו, הלכה י). 7) מסתערות פתאום. ונזכר במסכת ברכות דף יז עמוד א. ועוד. 8) ביום ראש החודש הזה. 9) ובדפוס מנטובה הנוסח: עננו ה' אלוקינו וכו'. 10) (ישעיה פרק סה, פסוק כד). 11) עטוי ומכוסה, כלשון הכתוב (שמואל־ב פרק טו, פסוק ל): וראש לו חפוי. 12) מחנות מלחמה, כלשון חז"ל (חולין דף קכג עמוד א). 13) (זכריה פרק ב, פסוק ט). 14) בכתב יד התימנים "ונעריצך" במקום "ונמליכך". 15) (ישעיה פרק ו, פסוק ג). 16) (יחזקאל פרק ג, פסוק יב). 17) (תהילים פרק קמ, פסוק י). 18) ובמדרש תנחומא פרשת צו אמרו: "ובשתיים יעופף (ישעיה פרק ו, פסוק ב) מכאן תיקנו חז"ל לעוף אדם על רגליו בשעה שש"ץ אומר קדוש קדוש וכו', כלומר: מֵרִים עקביו כלפי מעלה כאילו רוצה להשיג את מהות הבורא וחוזר מיד, וראה "שולחן ערוך" אורח חיים סימן קכה. 19) (ישעיה פרק ה, פסוק טז). 20) הוא סדר קדושת "ובא לציון גואל" הנזכר בהלכות תפילה פרק ט, הלכה ו. 21) פרט לשבתות וימים טובים שאינו אומר בהם "סדר היום" בבוקר, אלא במנחה בלבד. 22) וסדר התחנונים מביאו רבינו בפרק הבא אחרי "נוסח הקדיש". 23) מפורטים בפרק הבא. 24) וכן אנו אומרים קדיש אחרי הסליחות. ובכל יום שאנו אומרים תחנונים אחרי תפילת שמונה עשרה, אנו מאחרים לומר קדיש שאחריה, עד גמר התחנונים.

נֹסַח הַקַּדִּישׁ[1]

1) תיקנו חז"ל תפילה זו לשבח בה את השם ולקדשו ברבים, וכדי שיבינו אותה גם עמי הארץ שלא היו מכירים בלשון הקודש אלא ארמית בלבד, תיקנוה בלשון ארמית (תוספות ברכות דף ג עמוד א). ובתלמוד נזכרת תפילה זו, בשם: "יהא שמיה הגדול מבורך", ראה ברכות דף ג עמוד א; דף נז עמוד א; שבת דף קיט עמוד ב ועוד. ובשם "קדיש" נזכרת במסכת סופרים פרק ט"ז, הלכה י"ב; ובפרק י"ט, הלכה א ובעוד מקומות באותה המסכת.

1 יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא[2] בְּעָלְמָא דִּבְרָא[3] כִּרְעוּתֵהּ[4]
2 וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ[5] וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ
3 וְיִפְרֹק עַמֵּהּ[6] בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּיהוֹן דְּכָל־בֵּית
4 יִשְׂרָאֵל עֲגָלָא[7] וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ
5 רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא[8]. יִתְבָּרַךְ וְכוּ'.
6 בָּעֵת שֶׁיֹּאמַר שְׁלִיחַ צִבּוּר 'יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ
7 רַבָּא' כָּל הָעָם עוֹנִין אָמֵן. וּבָעֵת שֶׁהוּא אוֹמֵר תִּתְבָּרַךְ
8 'וְאִמְרוּ אָמֵן' כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא
9 מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא'. וּמִצְוַת חֲכָמִים
10 הָרִאשׁוֹנִים[9] לַעֲנוֹת 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ'
11 בְּכָל כֹּחוֹ[10] שֶׁל אָדָם. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'יִתְבָּרַךְ' כָּל
12 הָעָם עוֹנִין אָמֵן. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'בְּרִיךְ הוּא' כָּל
13 הָעָם עוֹנִין אָמֵן. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר בַּסּוֹף 'וְאִמְרוּ אָמֵן'
14 כָּל הָעָם עוֹנִין אָמֵן. וְכַסֵּדֶר הַזֶּה עוֹנִין בְּכָל קַדִּישׁ
15 וְקַדִּישׁ. קַדִּישׁ בְּתָרָא[11] - כָּל קַדִּישׁ שֶׁאוֹמֵר שְׁלִיחַ
16 צִבּוּר אַחַר שֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר אַחֲרָיו
17 כְּלוּם אֶלָּא כָּל הָעָם שׁוֹמְעִין אוֹתוֹ וְנִפְטָרִין - נָהֲגוּ
18 הָעָם לְהוֹסִיף בְּסוֹפוֹ נֹסְחָא זוֹ 'תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן[12]
19 (וְתִתְעַבַּד בָּעוּתְהוֹן וּצְלוֹתְהוֹן) וּבָעוּתְהוֹן[13] דְּכָל־בֵּית
20 יִשְׂרָאֵל קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא[14]. יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא[15]
21 וְסִיעְתָּא וּפֻרְקָנָא מִשְּׁמַיָּא עֲלֵיכוֹן וַעֲלָנָא וְעַל
22 קְהַלְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן. עוֹשֶׂה שָׁלוֹם
23 בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־
24 יִשְׂרָאֵל אָמֵן'.

2) שמו הגדול. 3) שברא. 4) כרצונו. ולדעת הגאון ר"א מוילנה ז"ל תיבת "כרעותיה" חוזרת אל "יתגדל ויתקדש" כלומר: שמו הגדול יתקדש כרצונו בעולם אשר ברא. וראיה לכך, הנוסח של על הכל יתגדל ויתקדש וכו' שאנו אומרים בשבת לפני קריאת התורה שאומרים בו: "בעולמות שברא.. כרצונו וכרצון יראיו" שתיבת "כרצונו" חוזרת בהכרח אל "יתגדל ויתקדש". 5) גאולתו. 6) יגאל עמו. 7) בקרוב, רננת רשעים מקרוב (איוב כ, ה) תרגומו: שצית בעגל. 8) לעולם ולעולמי עולמים. 9) (שבת קיט.). 10) בכל כוונתו ובקול רם. 11) אחרון. 12) תפילתם. 13) תיעשה תחנתם, ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנתם (מלכים־א ח, מה) תרגומו: ית צלותהון וית בעותהון. 14) לפני אביהם שבשמים. 15) שלום רב ועזרה וגאולה עליכם ועלינו על כל קהלות ישראל.

25 קַדִּישׁ דְּרַבָּנַן[16] - כָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ יָתֵר
26 שֶׁעוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁעַל־פֶּה[17] וַאֲפִלּוּ
27 בְּמִדְרָשׁוֹת[18] אוֹ בְּהַגָּדוֹת[19] כְּשֶׁהֵן מְסַיְּמִין אוֹמֵר אֶחָד
28 מֵהֶן קַדִּישׁ בְּנֹסַח זֶה 'יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא
29 דַּעֲתִיד לְחַדָּתָא עָלְמָא וּלְאַחֲיָיָא מֵתַיָּא[20] וּלְמִפְרַק
30 חַיַּיָא[21] וּלְמִבְנֵי קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם[22] וּלְשַׁכְלְלָא הֵיכְלָא
31 קַדִּישָׁא[23] וּלְמֶעֱקַר פֻּלְחָנָא נֵכְרָאָה מִן־אַרְעָא
32 וְלַאֲתָבָא פֻּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵהּ בְּזִיוֵהּ וְיִחוּדֵהּ
33 וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ' וְכוּ' עַד 'וְנֶחֱמָתָא[24] דַּאֲמִירָן
34 בְּעָלְמָא[25] וְאִמְרוּ אָמֵן. עַל־רַבָּנַן[26] וְעַל־תַּלְמִידֵיהוֹן
35 וְעַל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן דְּעָסְקִין בְּאוֹרָיְתָא דִי
36 בְּאַתְרָא הָדֵן וְדִי בְּכָל־אַתַר וַאֲתַר יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן
37 חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְסִיעְתָּא וּרְוָחָא מִקֳּדָם אֲבוּהוֹן
38 דְּבִשְׁמַיָּא וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁלָמָא' וְכוּ'. וְזֶהוּ
39 הַנִּקְרָא קַדִּישׁ דְּרַבָּנַן[27].

16) שמתפללים בו על חיי החכמים (רבנן) ושלומם, כמבואר בסמוך. 17) כגון משנה. 18) "ספרא וספרי" שהם מדרשי פסוקים. 19) דברי חכמה והגיון שהסמיכום חכמינו על המקרא ואין בהם ענין לדינים (ראה רא"ש נדרים לו:).20) לחדש העולם ולהחיות המתים (ראה מס' סופרים פ"יט בסופו). 21) לגאול החיים. 22) לבנות עיר ירושלים. 23) ולבנות היכל הקדש (בית המקדש) ולעקור עבודה זרה מן הארץ ולהשיב פולחן השמים למקומו בזיוו וביקרו, ואין אנו אומרים נוסח זה אלא בבית הקברות אחרי קבורת המת, ובסיום מסכת בתלמוד. 24) תיבה זו קשה להולמה כי מה ענין נחמה לדברי שיר ושבח הנזכרים לפניה, "והכתב והקבלה" בסידורו "תפלה יפה" מפרש

לשון הלול ותפארת שכן בערבית קוראים להתפארות נחמה, וכן: הנה עשיו אחיך מתנחם לך להרגך (בראשית כז, מב) פירושו: מתפאר ומתגאה בפני אנשים – שיהרגך. וראה בטור או"ח סימן נו. 25) האמורים בעולם לבני אדם לשבחם בהם. 26) על רבנינו ועל תלמידיהם. העוסקים בתורה שבמקום הזה ושבכל מקום ומקום יהיה להם ולכם חן וחסד רחמים וסיוע וריוח מלפני אביהם שבשמים. 27) שמתפללים בו לחיי החכמים ושלומם. רבנו לא הזכיר "קדיש־יתום", ובהגהות הרמ"א ליו"ד שעו כותב: "נמצא במדרשות לומר קדיש על אב (שמת)... על כן נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא שנים עשר חודש, וכן נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל ערבית (לפני התיבה) במוצאי השבת... וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה את אביו ואמו מן הגיהנום". (וראה באליהו זוטא סוף פ"יז מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שמצא אדם אחד... אמר לו מת אני... והנחתי את אשתי מעוברת ויודע אני שזכר היא מעוברת, לכן בבקשה ממך הוה זהיר בו משעה שיולד עד שיהיה בן חמש שנים, הולך אותו לבית רבו למקרא, כי בשעה שיאמר ברכו את ה' המבורך אז יעלו אותי מדינה של גיהנם". וב"אור זרוע" הל' שבת אות נ' כתוב: "מנהגנו בארץ כנען (ארצות הסלבים) וכן מנהג בני ריינוס לאחר שאמר הצבור "אין כאלהינו" עומד היתום ואומר קדיש... וכן מצינו מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טוען על ראשו עשרה טעונין והיה רץ במרוצת הסוס, גזר עליו ר' עקיבא והעמידו... א"ל למה אתה עושה עבודה קשה כזאת... אמר לו בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי אותם הממונים עלי, א"ל מה מעשיך? אמר לו: אותו האיש מת הוא, ובכל יום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם, א"ל בני מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו, א"ל גבאי המס הייתי, והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג את העניים, א"ל כלום שמעת מהממונים עליך אם יש לך תקנה? א"ל שמעתי מהם. שאלמלא היה לו לזה העני בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו... ועונים אחריו ברוך ה' וכו' או יאמר יתגדל ועונים אחריו יהא שמיה רבא – מיד מתירים אותו האיש מן הפורענות... וכן מצא ה"ר אלעזר מורמש"א דתנא דבי אליהו, קטן האומר יתגדל מציל את אביו מן הפורענות". וראה כלה רבתי פ"ב.

1 מִנְהָגֵנוּ לְהִתְחַנֵּן בִּנְפִילַת פָּנִים בִּדְבָרִים וּפְסוּקִים
2 אֵלּוּ - פְּעָמִים בְּכֻלָּן וּפְעָמִים בְּמִקְצָתָן. לְפִיכָךְ[28] אֲנִי
3 כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה וּמִתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ אֲדוֹן הָעוֹלָם אֱלֹהֵי
4 הָאֱלֹהִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. כִּי לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ[29]
5 אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ
6 הָרַבִּים. ה' שְׁמָעָה ה' סְלָחָה ה' הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל
7 תְּאַחֵר. מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ הַשֵּׁם מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־
8 נִּצְטַדָּק. חָטָאנוּ[30] עָוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ וּמָרַדְנוּ וְסַרְנוּ
9 מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ. לְךָ ה' הַצְּדָקָה[31] וְלָנוּ בֹּשֶׁת
10 הַפָּנִים. הֶשְׁחֵרוּ פָנֵינוּ מִפְּנֵי חַטֹּאתֵינוּ וְנִכְפְּפָה
11 קוֹמָתֵנוּ מִפְּנֵי אַשְׁמוֹתֵינוּ. אֵין לָנוּ פֶּה לְהָשִׁיב וְלֹא
12 מֵצַח לְהָרִים רֹאשׁ. אֱלֹהֵי בֹשְׁתִּי[32] וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים
13 אֱלֹהַי פָּנַי אֵלֶיךָ כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ עַד לְמַעְלָה רֹאשׁ
14 וְאַשְׁמָתֵנוּ גָדְלָה עַד לַשָּׁמַיִם. אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה
15 עִמָּנוּ צְדָקָה לְמַעַן שִׁמֶךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ
16 עַל־יְדֵי נְבִיאֶךָ[33] לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי
17 אֶחֱטָם - לְךָ לְבַלְּתִּי הַכְרִיתֶךָ. לֹא לְמַעַנְכֶם[34] אֲנִי
18 עוֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
19 בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם. לֹא לָנוּ[35] ה' לֹא־לָנוּ
20 כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ. לָמָּה
21 יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם. אָנָּא ה' אַל־תִּפֶּן[36]
22 אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ. סְלַח־
23 נָא[37] לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָ
24 לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד הֵנָּה וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנָנוּ[38] כִּי רַב
25 הוּא. ה' שְׁמָעָה[39] ה' סְלָחָה ה' הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה
26 וְאַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ
27 וְעַל־עַמֶּךָ:

28) בכתב יד התימנים הנוסח: "לפניך". 29) (דניאל ט, יח). 30) (דניאל ט, ה). 31) (שם ט, ז). 32) (עזרא ט, ו). 33) (ישעיה מח, ט). 34) (יחזקאל לו, כב). 35) (תהלים קטו, א־ב). 36) (דברים ט, כז). 37) (במדבר יד, יט). 38) כלשון הכתוב (תהלים כה, יא). 39) (דניאל ט, יט).

28 נָהֲגוּ הָעָם לְהִתְחַנֵּן אַחַר נְפִילַת פָּנִים כְּשֶׁמַּגְבִּיהַּ
29 פָּנָיו מִן הַקַּרְקַע בִּפְסוּקִים אֵלּוּ. וַאֲנַחְנוּ[40] לֹא נֵדַע
30 מַה־נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ. זְכֹר רַחֲמֶיךָ[41] ה'
31 וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה. אַל תִּזְכֹּר־לָנוּ[42] עֲוֹנוֹת
32 רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד.
33 קוּמָה[43] עֶזְרָתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ. יְהִי חַסְדְּךָ[44]
34 ה' עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ. אִם עֲוֹנוֹת[45] תִּשְׁמָר־יָהּ
35 ה' מִי יַעֲמֹד. כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא. ה'
36 הוֹשִׁיעָה[46] הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ. כִּי הוּא[47] יָדַע
37 יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ. עָזְרֵנוּ[48] אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ
38 עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ
39 לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְכֵן נָהֲגוּ הָעָם לְהִתְחַנֵּן אַחַר סֵדֶר־הַיּוֹם
40 בְּתַחֲנוּנִים אֵלּוּ. ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם[49] יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל
41 אֲבוֹתֵינוּ שָׁמְרָה־זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב
42 עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ. וְהוּא רַחוּם[50] יְכַפֵּר עָוֹן
43 וְגוֹ'. כִּי אַתָּה ה'[51] טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־
44 קֹרְאֶיךָ. צִדְקָתְךָ[52] צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת. מִי־
45 אֵל־כָּמוֹךָ[53] נוֹשֵׂא עָוֹן וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע. יָשׁוּב
46 יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְגוֹ'. בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם[54]
47 יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה. ה' צְבָאוֹת עִמָּנוּ[55]
48 מִשְׂגַּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה. ה' צְבָאוֹת אַשְׁרֵי[56]
49 אָדָם בּוֹטֵחַ בָּךְ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵנוּ בָּרוּךְ בּוֹרְאֵנוּ בָּרוּךְ
50 שֶׁבָּרָאנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ
51 תּוֹרַת אֱמֶת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע[57]
52 (נְטָעָהּ) בְּתוֹכֵנוּ. הָרַחֲמָן יִפְתַּח לִבֵּנוּ לְתַלְמוּד תּוֹרָתוֹ
53 וְיִתֵּן בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְתוֹרָתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ

1 וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה לְמַעַן לֹא נִיגַע
2 לָרִיק[58] וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה. כֵּן יְהִי רָצוֹן וְרַחֲמִים
3 מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּחְיֶה לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם
4 הַזֶּה וְלִימוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה וְנִירַשׁ טוֹב לְחַיֵּי
5 הָעוֹלָם הַבָּא. לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ[59] כָּבוֹד וְלֹא יִדֹּם ה'
6 אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ. יִהְיוּ לְרָצוֹן[60] אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן
7 לִבִּי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגוֹאֲלִי: נָהֲגוּ מִקְצָת הָעָם לִקְרֹא
8 בְּכָל יוֹם אַחַר תַּחֲנוּנִים אֵלּוּ שִׁיר מִזְמוֹר שֶׁהָיוּ
9 הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם וְקוֹרִין
10 'לְדָוִד אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא'[61] כָּל הַמִּזְמוֹר. וְקוֹרִין
11 'אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים
12 מַרְבִּים שָׁלוֹם' וְכו'. אֵין כֵּאלֹהֵינוּ אֵין כַּאדוֹנֵנוּ אֵין
13 כְּמַלְכֵּנוּ אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ. מִי כֵאלֹהֵינוּ מִי כַאדוֹנֵנוּ מִי
14 כְמַלְכֵּנוּ מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ. נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ נוֹדֶה
15 לַאדוֹנֵנוּ נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ. אַתָּה הוּא
16 אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵנוּ אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ אַתָּה
17 הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. אַתָּה תָּקוּם[62] תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת
18 לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד. אַךְ צַדִּיקִים[63] יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ
19 יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ וְיִבְטְחוּ בְךָ[64] יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי
20 לֹא־עָזַבְתָּ דוֹרְשֶׁיךָ ה'. כִּי כָּל־הָעַמִּים[65] יֵלְכוּ אִישׁ
21 בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם
22 וָעֶד.

40) (דברי הימים־ב כ, יב). 41) (תהלים כה, ו). 42) (שם עט, ח). 43) (שם מד, כז). 44) (שם לג, כב). 45) (שם קל, ג־ד). 46) (שם כ, י). 47) (שם קג, יד). 48) (תהלים עט, ט). 49) (דברי הימים־א כט, יח). 50) (תהלים עח, לח). 51) (שם פו, ה). 52) (שם קיט, קמב). 53) (מיכה ז, יח־יט). 54) (תהלים סח, כ). 55) (שם מו, ח). 56) שם פד, יג). 57) ובדפו"א: נטעה, חוזר אל התורה (ונציא ו"מעשה רוקח"). 58) מלשון הכתוב ישעיה סה, כג. 59) (תהלים ל, יג). 60) (שם יט, טו). 61) (שם, פרק כה). 62) (תהלים קב, יד). 63) (שם קמ, יד). 64) (שם ט, יא). 65) (מיכה ד, ה).

23 כְּבָר אָמַרְנוּ בַּסֵּפֶר הַזֶּה[66] שֶׁבִּימֵי הַשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים
24 טוֹבִים מִתְפַּלֵּל אָדָם בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת -
25 שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת וּבְרָכָה אַחַת
26 אֶמְצָעִית מֵעֵין הַיּוֹם. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים
27 שֶׁל יוֹבֵל מִתְפַּלֵּל בְּאֶמְצַע שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וּבִתְפִלַּת
28 מוּסָף בִּלְבָד. וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל בְּמוּסָף בִּשְׁנֵי יָמִים
29 אֵלּוּ תֵּשַׁע בְּרָכוֹת. וּבְמוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ וּבְמוּסַף חֵלּוֹ
30 שֶׁל מוֹעֵד מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע - שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ
31 אַחֲרוֹנוֹת וּבְרָכָה אַחַת בְּאֶמְצַע:

66) הלכות תפלה פ"ב, ה־ח.

32 וְזֶהוּ נֹסַח כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת
33 בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל לֵילֵי שַׁבָּת - 'אַתָּה קִדַּשְׁתָּ
34 אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ
35 וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל־הַיָּמִים וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל־הַזְּמַנִּים כָּאָמוּר[2]
36 וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ' וְגוֹ'.
37 אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה־נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכו'.
38 בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל יוֹצֵר - 'יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת
39 חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ. כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ
40 נָתַתָּ[3] בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי הוֹרִיד בְּיָדוֹ שְׁנֵי
41 לוּחוֹת אֲבָנִים וְכָתוּב בָּהֶן שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֵן כָּתוּב
42 בְּתוֹרָתֶךָ[4] וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כו'. יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ
43 שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת קוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. אֱלֹהֵינוּ
44 וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה־נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ' כו' עַד 'בָּרוּךְ
45 אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת'. בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל מוּסָף
46 שַׁבָּת - 'לְמֹשֶׁה צִוִּיתָ עַל הַר סִינַי מִצְוַת שַׁבָּת שָׁמוֹר
47 וְזָכוֹר וּבוֹ[5] צִוִּיתָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב לְךָ קָרְבַּן
48 מוּסָף כָּרָאוּי[6]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ
49 שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצֵנוּ וְכו' וְאֶת מוּסַף יוֹם הַמָּנוֹחַ[7] הַזֶּה
50 נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב' כו' עַד 'עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. וְלֹא
51 נְתַתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת[8] וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ
52 לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים גַּם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים[9].
53 לְבֵית יִשְׂרָאֵל נְתַתּוֹ זֶרַע יְשֻׁרוּן אֲשֶׁר בָּם בָּחַרְתָּ
54 חֶמְדַּת[10] יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
55 רְצֵה־נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ' כו' עַד 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ
56 הַשַּׁבָּת'. בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל מִנְחַת שַׁבָּת - 'אַתָּה
57 אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ.
58 עֲטֶרֶת תְּהִלָּה וַעֲטֶרֶת יְשׁוּעָה לְעַמְּךָ נָתַתָּ. אַבְרָהָם
59 יָגֵל יִצְחָק יְרַנֵּן יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בוֹ[11] מְנוּחָה שְׁלֵמָה
60 שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָהּ. יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא
61 מְנוּחָתָם. תַּנְחִילֵנוּ אָבִינוּ וְאַל־תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם
62 מְנוּחָתֵנוּ. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ' וְכו'.

2) בראשית ב, ג. 3) הוא קירון עור פניו (שמות לד, כט). 4) שם, לא, טז. 5) חוזר אל הר סיני ('אבודרהם'). 6) לפי שבכל מוספי החגים לא תמצא מוסף מועט (בקרבנות) כשבת, וע"ז קראה השבת תיגר לפני הקב"ה, אמר לה: זהו קרבנך הראוי לך, לפי שכל מעשיך כפולים, שיר כפול, שנאמר (תהלים צב): מזמור שיר ליום השבת, עונג כפול, שנאמר (ישעיה נח, יג): וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד... לחם כפול, שנאמר (שמות טז, כב): לחם משנה - לפיכך ראוי קרבנך להיות כפול: שני כבשים, וזהו "כראוי" ('בעלי התוספות' בפירושם על התורה, במדבר כח, ט). 7) המנוחה. 8) שאינם עובדים ע"ז. 9) שאינם אלו ואלו אלא גרים שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נח ('אבן ירחי'). 10) שנאמר (בראשית ב, ב): ויכל אלהים ביום השביעי, ותרגומו ב'ירושלמי': וחמיד ה', וכן (שמואל־ב יג, לט): ותכל (נפש) דוד המלך ('אבודרהם'). 11) כלומר: אברהם ויצחק ישמחו כשיעקב ובניו ינוחו בשבת, וייחס גילה לאברהם ורינה ליצחק, מפני שיצחק קרוב לבני יעקב שניתנה להם השבת יותר מאברהם, ויש לו שמחה יותר ממנו, ורינה היא יותר מגילה, שנאמר (ישעיה לה, ב): אף גילת ורנן. ועוד, שגילה היא בלב, ורינה בפה ('אבודרהם').

בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל מוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ - 'רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתַתָּ זְמַן כַּפָּרָה[12] לְכָל־תּוֹלְדוֹתָם לִהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ[13] תְּשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא. מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו. שִׁירֵי דָוִד נִשְׁמַע בְּעִירְךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ. אַהֲבַת עוֹלָם[14] תָּבִיא לָהֶם[15] וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכֹּר. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצֵנוּ וְאֶת־מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' כו' עַד 'עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וִיהִי רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה קֵץ וְסוֹף לְכָל־חַטֹּאתֵינוּ וְצָרוֹתֵינוּ. תְּחִלָּה וְרֹאשׁ לִפְדוּת נַפְשֵׁנוּ כִּי בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִכָּל־הָאֻמּוֹת בָּחַרְתָּ וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם נָתַתָּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'. בְּרָכָה אֶמְצָעִית מִמּוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - 'אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בָּחַרְתָּ בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְרָצִיתָ בָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַזֶּה לְכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ. וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ' וְכו' עַד 'וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָן וְאֶת־מוּסְפֵי[16] יוֹם הַמָּנוֹחַ הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִין כְּסִדְרָן כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ' וְכו' עַד 'לִפְדוּת נַפְשֵׁנוּ. רְצֵה־נָא בִמְנוּחָתֵנוּ וְקַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ' כו' עַד 'וְיָנוּחוּ בָם כָּל־יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'.

12) ששעיר ראש־חודש היה מכפר על טומאת מקדש וקדשיו (שבועות ב:), וכן הכתוב אומר (ויקרא י, יז): ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה. 13) הקרבנות מעלים זכרון ישראל לפני ה' לטובה. 14) שלא יהיה עוד שעבוד אחרי גאולתם. 15) לכל תולדותם. 16) שהם שנים: של שבת, ושל ר"ח.

בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח - עַרְבִית שַׁחֲרִית וּמִנְחָה - 'אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת[17] וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה[18] חַגִּים וּזְמַנִּים[19] לְשָׁשׁוֹן אֶת־יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת־יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֵרוּתֵנוּ בְּאַהֲבָה זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא כו' וְהַשִּׂיאֵנוּ[20] ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ[21] וְרָצִיתָ לְבָרְכֵנוּ כֵּן תְּבָרְכֵנוּ סֶלָה. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְכו' בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'[22].

17) מכל האומות ללשונותיהן, מלשון הכתוב (ישעיה סו, יח). 18) שנאמר (דברים טו, יד): ושמחת בחגך. 19) הוא תרגום של מועדים (ויקרא כג, ד). 20) מלשון הכתוב: ישא ברכה מאת ה' (תהלים כד, ה) אלא שבאה כאן בבנין "הפעיל", כמו: והשיאו אותם (ויקרא כב, טז). 21) דברים טז, טו. 22) לפי שכל מועדי התורה תלויים בזמנים, חג הפסח - בזמן האביב, חג השבועות - בזמן הקציר, חג הסוכות - בזמן האסיף, תיקנו חז"ל לומר: "והזמנים", במקום: "מועדים" ('רבינו בחיי' לפרשת בא).

בְּרָכָה אֶמְצָעִית מִמּוּסַף הַפֶּסַח - 'אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים' כו' עַד 'זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם'. 'וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲלוֹת לְהֵרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לְפָנֶיךָ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ[23] בִּנְוֵה הֲדָרֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה[24] בְּמִקְדָּשֶׁךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלָיו וְעָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וּתְקַבֵּץ פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ. וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִין כְּסִדְרָן[25] וּמוּסָפִין כְּהִלְכָתָן[26] וְאֶת־מוּסַף יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. מֶלֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ וְכו' וְהַשִּׂיאֵנוּ וְכו' בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'.

23) ככתוב (דה"ב ז, טז): בחרתי והקדשתי את הבית הזה. 24) ככתוב (תהלים עד, ז): שלחו באש מקדשיך. 25) הכתוב בתורה, כבש אחד בבוקר וכבש אחד בין הערבים. 26) לא כסדרם הכתוב בתורה, קרבן עולה לפני קרבן חטאת, אלא כפי ההלכה שנאמרה מסיני, חטאת קודמת לעולה, כמבואר בזבחים צ. (הגהות ר"ש הכהן מוילנה בשם אחיו, ר"ה ח:).

וּבַנֹּסַח הַזֶּה הוּא מִתְפַּלֵּל בְּחַג שָׁבוּעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת בְּלֹא חֶסְרוֹן וּבְלֹא יָתֵר. אֶלָּא שֶׁבְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת הוּא אוֹמֵר 'אֶת־יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת־יוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ בְּאַהֲבָה זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם'. וּבַמּוּסָף הוּא אוֹמֵר 'וְאֶת־מוּסַף יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה'. וְכֵן בְּסֻכּוֹת הוּא אוֹמֵר 'אֶת־יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ

הַזֶּה יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ בְּאַהֲבָה׳
וְכו׳. וּבִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת אוֹמֵר ׳אֶת־יוֹם טוֹב מִקְרָא
קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת־יוֹם חַג שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הַזֶּה זְמַן
שִׂמְחָתֵנוּ׳ כו׳. וְכֵן בַּמּוּסָף אוֹמֵר ׳וְאֶת־מוּסַף יוֹם
טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם חַג שְׁמִינִי׳ כו׳. וְאִם חָל
יוֹם טוֹב לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹמֵר ׳אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ׳ כו׳ עַד
׳וַתִּתֶּן־לָנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה מוֹעֲדִים
לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן אֶת־יוֹם הַמָּנוֹחַ הַזֶּה
וְאֶת־יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה אֶת־יוֹם פְּלוֹנִי׳ כו׳.
וְכֵן בַּמּוּסָף אוֹמֵר ׳וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם הַמָּנוֹחַ הַזֶּה׳
כו׳. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא מַזְכִּיר הַשַּׁבָּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים אִם חָלוּ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - בֵּין בִּשְׁאָר
תְּפִלּוֹת בֵּין בַּמּוּסָף - וְחוֹתֵם בְּכָל הַתְּפִלּוֹת שֶׁל שָׁלֹשׁ
רְגָלִים ׳מְקַדֵּשׁ הַשַּّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים׳. וּבְרֹאשׁ
הַשָּׁנָה חוֹתֵם ׳מֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשַּّבָּת
וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן׳[27]. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים - ׳מֶלֶךְ
עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשַּّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם
הַכִּפּוּרִים׳.

27) מלשון הכתוב (ויקרא כג, כד): זכרון תרועה, כי ביום הזה עולה זכרוננו לפניו לטובה על ידי השופר (ראש השנה טז.) ואינו מזכיר של ראש־חודש (אף־על־פי שראש השנה חל בראש חודש תשרי) ש"זכרון אחד עולה לכאן ולכאן" (עירובין מ:) כלומר: גם ראש־חודש בכלל הזכרון, שנאמר (במדבר י, י): וביום שמחתכם.... ובראשי חדשיכם.... והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם.

רֹאשׁ הַשָּׁנָה[28]. נָהֲגוּ רֹב הָעָם מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם
הַכִּפּוּרִים לְהוֹסִיף בְּכָל תְּפִלָּה בַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים.
בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה מוֹסִיפִים ׳זָכְרֵנוּ לְחַיִּים כו׳ בָּרוּךְ
אַתָּה ה׳ מָגֵן אַבְרָהָם׳. וּמוֹסִיפִין בִּבְרָכָה שְׁנִיָּה, ׳מִי
כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה
ה׳ מְחַיֵּה הַמֵּתִים׳. וּמוֹסִיפִין בְּבִרְכַּת שְׁמוֹנֶה־
עֶשְׂרֵה[29] ׳זְכֹר רַחֲמֶיךָ׳ וְכו׳. וּבִבְרָכָה אַחֲרוֹנָה[30]
מוֹסִיפִין ׳וּבְסֵפֶר חַיִּים׳ וְכו׳. וּבִתְפִלַּת נְעִילָה שֶׁל
יוֹם הַצּוֹם אוֹמֵר בְּבִרְכַּת (בִּמְקוֹם) ׳זָכְרֵנוּ לַחַיִּים׳ -
׳חָתְמֵנוּ׳. וְכָל אֵלּוּ הַתּוֹסָפוֹת מִנְהַג מְקוֹמוֹת[31]. וְיֵשׁ
מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא יוֹסִיפוּ דָּבָר.

28) כתוב ב'הגהות מיימוניות' שאם חל ראש השנה ביום שני או ביום שלישי, מקדימים שבוע אחד להשכים ולומר 'סליחות', וממשיכים באמירת הסליחות עד ערב יום הכפורים. 29) היא ברכת ה"הודאה". 30) היא ברכת "שים שלום". 31) ומנהגנו לומר "אבינו מלכנו" אחרי תפילת שחרית בראש השנה, כשחל בחול ('הגהות מיימוניות').

מִנְהָג פָּשׁוּט שֶׁמְּבָרְכִין בְּרָכָה שְׁלִישִׁית בְּנֹסַח זֶה
בִּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה
מֵאַרְבַּע הַתְּפִלּוֹת וְכֵן נָהֲגוּ מִקְצָת לְבָרֵךְ אוֹתָהּ
בְּאוֹתוֹ הַנֹּסַח בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵחָמֵשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל
יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְזֶהוּ נֻסְחָהּ: ׳אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ
קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה. וּבְכֵן תֵּן
פַּחְדְּךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל
כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ
לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻּלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת
רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם כו׳. וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה
לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה
לַמְיַחֲלִים לָךְ שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ שָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת
קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְאָז צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וְיָשָׁרִים
יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים כו׳ כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ ה׳
לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ. וְכָתוּב
וַיִּגְבַּהּ ה׳ וְגו׳ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ׳[32].

32) השווה לעיל הלכות תפילה (פרק ב, הלכה יח).

בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - עַרְבִית שַׁחֲרִית
וּמִנְחָה - ׳אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים כו׳. וַתִּתֶּן־לָנוּ
ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת־יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה[33] זִכְרוֹן
תְּרוּעָה בְּאַהֲבָה זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא כו׳. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
מְלֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל
כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל
כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה
פְּעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יְצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל
אֲשֶׁר רוּחַ וּנְשָׁמָה בְּאַפּוֹ ה׳ וְכו׳ קִדְּשֵׁנוּ כו׳. בָּרוּךְ
אַתָּה ה׳ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם
הַזִּכָּרוֹן׳.

33) ואין אומרים מועדים לשמחה חגים וכו׳ כמו בשלש רגלים - לפי שאין קרוי חג אלא יום שמביאים בו שלמי חגיגה, ובהם כתוב שמחה: "ושמחת בחגך", אבל ראש השנה ויום הכיפורים אין בהם שמחה ואינם קרויים חגים (לשון רש"י בפירושו לתפילות, במחזור ויטרי כת"י פריז). ומטעם זה אין אומרים בהם "והשיאנו... את ברכת מועדיך... לשמחה ולששון".

בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה מִשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֶמְצָעִיּוֹת שֶׁל מוּסַף
רֹאשׁ הַשָּׁנָה - ׳אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ כו׳
וְאֶת־מוּסְפֵי[34] כו׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן
הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי
הָאֲרָצוֹת וְכו׳. אוֹחִילָה לָאֵל אֲחַלֶּה פָנָיו אֶשְׁאֲלָה
מִמֶּנּוּ מַעֲנֶה לָשׁוֹן אֲשֶׁר בְּקִהַל עַם אָשִׁירָה עֻזּוֹ[35]
אַבִּיעָה רְנָנוֹת בְּעַד מִפְעָלָיו כו׳. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳
לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ[36]. עַל־כֵּן נְקַוֶּה לְךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת
מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ וְכו׳. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
מְלֹךְ כו׳ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ
יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן. הַיּוֹם הֲרַת[37] עוֹלָם הַיּוֹם
יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כָּל־יְצוּרֵי עוֹלָם אִם כְּבָנִים אִם
כַּעֲבָדִים אִם כְּבָנִים רַחֲמֵנוּ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים אִם
כַּעֲבָדִים עֵינֵינוּ לְךָ תְּלוּיוֹת׳ וְכו׳. בְּרָכָה שְׁנִיָּה -

'אַתָּה זוֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפוֹקֵד כָּל־יְצוּרֵי קֶדֶם כּוֹ'
כִּי זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם וְאֵין שִׁכְחָה
לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ וַעֲקֵדַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ תִּזְכֹּר וכו'.
הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם הַיּוֹם יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כָּל־יְצוּרֵי
עוֹלָם אִם כְּבָנִים אִם כַּעֲבָדִים אִם כְּבָנִים רַחֲמֵנוּ
כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים' כו'. בְּרָכָה שְׁלִישִׁית - 'אַתָּה
גִּלֵּיתָ בַּעֲנַן כְּבוֹדֶךָ עַל עַם קָדְשֶׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם מִן
הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלֶךָ כו' כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ כו'
בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה. הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם' כו'
כַּכָּתוּב לְמַעְלָה.

34) לכלול גם מוסף ראש־חודש תשרי. 35) ואין אנו אומרים זה בתפילה בלחש כי־אם הש"ץ בשעה שחוזר בקול, לפי שהיא "רשות" לש"ץ כמשמעות הלשון "אשר בקהל עם אשירה עוזו" ('אבודרהם'). 36) תהלים קיט, יב.

37) מלשון הכתוב (ירמיה כ, יז), כי בראש השנה נגמר הריונו של עולם ולידתו, כמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה פ' כט): "תני בשם רבי אליעזר, בכ"ה באלול נברא העולם", נמצא שביום ששי לבריאתו, הוא ראש השנה, נברא אדם הראשון ולכך העולם נידון ביום זה ('אבודרהם').

בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל צוֹם יוֹם הַכִּפּוּרִים[38] - בְּעַרְבִית
וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה וּנְעִילָה - 'אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ כו'.
וַתִּתֶּן־לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת־יוֹם הַכִּפּוּרִים הַזֶּה וְאֶת־יוֹם
מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה לִמְחִילָה וְכו'. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא יַגִּיעַ יֵרָאֶה וְיֵרָצֶה יִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד
וְיִזָּכֵר לְפָנֶיךָ זִכְרוֹנֵנוּ זִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ זִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם
עִירֶךָ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד וכו'. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ מְחֹל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְכו'. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ מְלֹךְ כו'. קַדְּשֵׁנוּ כו'. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם כו'
בָּרוּךְ אַתָּה ה' מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ'
וכו'. בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל מוּסָף - 'אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ,
וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ, וְאֶת־מוּסְפֵי[39] יוֹם מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה
נַעֲשָׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כו'. אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְחֹל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם צוֹם הַכִּפּוּרִים
הַזֶּה מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ' כו' עַד 'וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין
לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ וכו'. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
מְלֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־
הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ' וכו'. עַד
'וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ
בְּתוֹרָתֶךָ וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר
לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וּדְבָרְךָ' כו'. עַד 'בָּרוּךְ אַתָּה ה'
מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'.

38) כתוב ב'הגהות מיימוניות': "ערב יום הכיפורים באים לבית הכנסת ומתפללים מנחה ומתוודים, והחזן אינו אומר וידוי (בחזרת הש"ץ), ואומר קדיש ולוקים, ואוכלים סעודה המפסקת. בליל יום הכיפורים קודם שיעמוד החזן (להתפלל), מתירים חרם לעבריינים להתפלל עמהם ומתעטף החזן ואומר: "כל נדרי" שלש פעמים, והקהל בלחש עמו... ואחר־כך אומר: שהחיינו, ואומר: ברכו" וכו'.

39) כלומר: קרבנות המוסף שהם עולות וחטאת, ואנו אומרים ואת מוסף יום הכיפורים הזה, שאין בו אלא מוסף אחד בלבד. והכל כמנהג המקום, כמו שאמרו ב'ירושלמי' (עירובין פ"ג, ה"ט): "רבי יוסי שלח מכתב להם (לבני הגולה) אף־על־פי שכתבו לכם סדרי מועדות ('סדר התפילות', 'קרבן העדה' שם, וכן ב'הגהות מיימוניות') אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש".

נָהֲגוּ הָעָם בְּכָל תְּפִלּוֹת הַמּוּסָפִין כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'כְּמוֹ
שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ' עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ' מַזְכִּיר
קָרְבָּנוֹת אוֹתוֹ הַיּוֹם כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה וְקוֹרֵא
אוֹתָם הַפְּסוּקִים. וְאִם לֹא הִזְכִּיר - כֵּיוָן שֶׁאָמַר 'כְּמוֹ
שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ' - שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ[40]:

40) ראש השנה לה, ע"א.

נֹסַח הַוִּדּוּי[1]

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ וְאַל
תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף
שֶׁנֹּאמַר לְפָנֶיךָ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ אֲבָל[2]
אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ אָשַׁמְנוּ בָּגַדְנוּ[3] גָּזַלְנוּ[4] דִּבַּרְנוּ דֹפִי[5]
הֶעֱוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ זַדְנוּ חָמַסְנוּ' כו'. עַד 'כִּי אֱמֶת
עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ[6]. מַה־ נֹּאמַר לְפָנֶיךָ ה'
אֱלֹהֵינוּ יוֹשֵׁב מָרוֹם וּמַה־נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים
הֲלֹא הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִّגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ. אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי
עוֹלָם וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָל־חַי. אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל־
חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב. אֵין דָּבָר נֶעְלָם
מִמְּךָ וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּמְחֹל לָנוּ עַל
כָּל־חַטֹּאתֵינוּ וּתְכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִסְלַח
לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ.

1) ביום הכיפורים, "שהוא זמן תשובה לכל... והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים" (מלשון רבינו הל' תשובה פ"ב, ה"ז). וידוי - עזיבת החטא והרחקתו, מלשון וַיַּדוּ אבן בי (איכה ג, נג), וכבר פירשנוהו ב"ספר המדע" (הל' תשובה פ"א, ה"א בביאורנו אות ג'). 2) באמת, כמו: אבל אשמים אנחנו (בראשית מב, כא). 3) בבוראנו. 4) איש את רעהו. 5) דבר גנאי וזלזול, והחכם ר' יוסף קמחי פירש: דופי - דו פי, שתי פיות. כלומר: אחד בפה ואחד בלב.

6) נחמיה ט, לג. ובפסיקתא רבתי פ' "רני ושמחי" אמרו: "אמר הקב"ה למלאכי השרת, בואו ואודיע לכם צדקתם של בני, שאני טענתים בעולם כמה צרות ויסורים הבאתי עליהם בכל דור ובכל שעה ולא בעטו בי אלא קוראים אותי צדיק בפני רשעם, שהם אומרים: ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואנחנו הרשענו".

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס[7] וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ
לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת[8]. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה[9]. עַל
חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהִרְהוּר הַלֵּב[10] וְעַל חֵטְא
שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה[11]. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ

1 לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֹזֶק יָד[12].
2 עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתַיִם[13] וְעַל
3 חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע[14]. עַל חֵטְא
4 שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים[15] וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ
5 לְפָנֶיךָ בְּלֹא יוֹדְעִים. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ
6 בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָשׁוֹן
7 הָרָע. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַרְאִית הָעַיִן[16] וְעַל
8 חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית[17]. עַל חֵטְא
9 שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ[18] וְעַל חֵטְא
10 שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת[19]. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ
11 לְפָנֶיךָ בְּפִתְחוֹן פֶּה[20] וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ
12 בְּצַעֲדֵי רַגְלַיִם[21]. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקִפִּיצַת
13 יָד[22] וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרָצוֹן וּבְדַעַת. עַל
14 חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁגָגָה וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ
15 לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב[23]. עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִין
16 עֲלֵיהֶם חַטָּאת[24]. עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם
17 עוֹלָה[25]. עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן. עַל
18 חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם וַדַּאי[26]. עַל
19 חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם תָּלוּי[27]. עַל
20 חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[28].
21 עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עֲשֵׂה[29]. עַל חֲטָאִים
22 שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתְּנוּ (שֶׁנִּתְּקוּ)
23 לַעֲשֵׂה[30]. עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה
24 בִּידֵי שָׁמַיִם[31]. עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם
25 כָּרֵת[32]. עַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת. עַל
26 חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית־דִּין
27 סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג[33] וָחֶנֶק. עַל הַגְּלוּיִם לָנוּ וְעַל
28 שֶׁאֵינָן גְּלוּיִם לָנוּ. הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ
29 ה' אֱלֹהֵינוּ וְשֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ כָּל־חֲטָאֵינוּ אַתָּה
30 יוֹדֵעַ כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת כַּכָּתוּב[34] 'הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ
31 וְהַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם' וְכוּ'. כִּי אַתָּה
32 סוֹלֵחַן לְיִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וּמוֹחֲלָן[35] לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן
33 וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ. אֱלֹהַי, עַד
34 שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי[36] אֵינִי כְּדַאי וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא
35 נוֹצַרְתִּי. עָפָר אֲנִי בְּחַיַּי קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵי אֲנִי
36 לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה יְהִי רָצוֹן
37 מִלְּפָנֶיךָ שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד וּמַה־שֶּׁחָטָאתִי מְחֵה
38 בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים אֲבָל לֹא עַל־יְדֵי יִסּוּרִין. יְהִיו לְרָצוֹן
39 אִמְרֵי פִי[37] וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגוֹאֲלִי'.

7) שאנסוהו לעבור, ויש חטאים שחייב עליהם אפילו כשעבר באונס. כגון: ע"ז ושפיכות דמים, וכן בשעת גזירת המלכות יהרג ואל יעבור אפילו מצוה קלה, כמבואר בסנהדרין (עד.). 8) שלא השתמש כראוי בכח הדעת שניתן בנו לעסק התורה ולדעת אותו, ככתוב (משלי יג, טז): כל ערום יעשה בדעת. 9) במרמה של דעת, שרימה את רעהו בכוונה. 10) במחשבות הלב, וחז"ל אמרו (יומא כט.): "הרהורי עבירה קשים מעבירה". 11) שהתוודה רק בפה, ולבו בל עמו. 12) שנתחזק על חבירו להרע לו. 13) בדברי נבָלה, וחז"ל אמרו (שבת לג.): "כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהנם". 14) שמגרה בעצמו את יצר־הרע עליו. 15) שעשה עבירה בפני רבים, ויודעים ממנה. 16) שראה בעיניו דבר ערוה וחמד לו, ככתוב: ולא תתורו.. ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. 17) ככתוב (ויקרא כה, לז): את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך. 18) דברי בטלה (הריעב"ץ בסידורו). ויש מפרשים: שדיבר רעה בחבירו, מלשון: ישיחו בו יושבי שער (תהלים סט, יג). 19) שמביט על הבריות מלמעלה למטה, מלשון הכתוב (משלי ו, יז). 20) ברוב דברים, ככתוב (שם, י יט): ברב דברים לא יחדל פשע. 21) למהר לעשות רע. כלשון הכתוב (משלי ו, יח). 22) מלתת צדקה. 23) דברים כח, כז. כלומר: שהיה מטורף בדעתו וחטא. ויש מפרשים: שנלכד ברשת המתפלספים להטיל ספק בעיקרי תורתנו, במציאות ה', בהשגחה פרטית, בתורה מן השמים, כי הלב החלול מלא תמהון וספיקות על כל דבר וחזיון, הואיל והאמונה וקבלת אבות רופפו בעיניו (בעל 'הכתב והקבלה'). 24) קרבן חטאת, כגון אם נכשל בשוגג בדברים שזדונם כרת, והם מנויים במס' כריתות פ"א, מ"א. 25) כגון שביטל מצות־עשה, שלא ישב בסוכה בסוכות וכדומה, וכן עולה באה לכפר על הרהורי עבירה, רמז לזה: והעולָה על רוחכם (יחזקאל כ, לב). 26) כגון שגזל את חבירו וכיחש ונשבע עליו לשקר, כשיודה ישלם את הגזילה ויביא קרבן אשם (ויקרא ה, כג־כה). ודאי - שהעבירה ידועה לו בבירור. 27) שספק לו אם עבר עבירה שזדונה כרת או לא, מביא אשם להגן עליו מהפורענות עד שיוודע לו שבוודאי שגג, ואז יביא קרבן חטאת על שגגתו. 28) שמביאו אדם כפי אשר תשיג ידו, עולה לעשיר ויורד לעני. והוא בא על שבועת העדות, שאם השביעוהו בית־דין שאם יודע עדות לחבירו שיעידנו, והוא כבש עדותו ונשבע לשקר (ויקרא ה, א). 29) עונש 'עשה', כגון ביטל מצות ציצית או תפילין וכדומה. 30) כגון לאו של גזילה הניתק ל'עשה' שבידו להשיב את הגזילה ולקיים: "והשיב את הגזילה" ואין לוקין על לאו הניתק ל'עשה' (מכות טז.). 31) שמת לפני זמנו. 32) שנפשו נכרתת מחיי עולם הבא, ובהלכות סנהדרין פ"יט מונה רבינו כל חייבי מיתה בידי שמים, וחייבי כריתות, וכל מצוות לא־תעשה שאין בהן אלא מלקות בלבד. 33) שמתיזים את ראשו בסייף, וכל מיתות בית־דין מפורשות בדברי רבינו שם, פ"טו. 34) דברים כט, כח. 35) שהסליחה והמחילה נמצאות בו בקביעות, והוא הקב"ה שסולח לנו תמיד. 36) מה אני ומה חשיבותי. 37) תהלים יט, טו.

40 כַּסֵּדֶר הַזֶּה מִתְּוֹדֶה בְּעַרְבִית שַׁחֲרִית וּמוּסָף וּמִנְחָה
41 בֵּין יָחִיד בֵּין שְׁלִיחַ צִבּוּר. אֶלָּא שֶׁהַיָּחִיד אוֹמֵר וִדּוּי
42 זֶה אַחַר תְּפִלָּתוֹ אַחַר שֶׁגּוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם' קֹדֶם
43 שֶׁיַּפְסִיעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת וּשְׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמְרוֹ בְּתוֹךְ
44 בְּרָכָה אֶמְצָעִית קֹדֶם שֶׁיֹּאמַר 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
45 מְחֹל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ' מִתְּוֹדֶה וִדּוּי כַּסֵּדֶר הַזֶּה וְאַחַר־כָּךְ
46 אוֹמֵר 'מְחֹל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם צוֹם הַכִּפּוּרִים':
47 בִּנְעִילָה מִתְּוֹדֶה כַּסֵּדֶר הַזֶּה - 'מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ

1 יוֹשֵׁב מָרוֹם כּוֹ׳ כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ מִלִּמְנוֹת כּוֹ׳ מָה
2 אָנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקֵנוּ מַה־
3 מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן
4 לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע
5 וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי כֹּל מַעֲשֵׂינוּ תֹהוּ וִימֵי חַיֵּינוּ
6 הֶבֶל לְפָנֶיךָ כַּכָּתוּב[38] וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן
7 כִּי הַכֹּל הֶבֶל. אֲבָל אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ
8 וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ כִּי מִי יֹאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה
9 וְאִם יִצְדַּק מַה־יִּתֶּן־לָךְ. וַתִּתֶּן־לָנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת־
10 יוֹם הַכִּפּוּרִים הַזֶּה קֵץ מְחִילָה לְכָל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן
11 נֶחְדַּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ וְנָשׁוּב לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנְךָ בְּלֵב
12 שָׁלֵם כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר[39] דִּרְשׁוּ ה׳ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ
13 בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו
14 וְיָשֹׁב אֶל־ה׳ וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה
15 לִסְלוֹחַ. וְאַתָּה אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת טוֹב וּמֵטִיב חַנּוּן
16 וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד מַרְבֶּה לְהֵטִיב רוֹצֶה
17 בִּתְשׁוּבָתָן שֶׁל רְשָׁעִים וְאֵין אַתָּה חָפֵץ בְּמִיתָתָן
18 כַּכָּתוּב[40] חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי
19 אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה. שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם
20 הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל. הֲשִׁיבֵנוּ וְנָקֵבְּלֵנוּ
21 וּמְחֹל לָנוּ וּסְלַח כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי
22 וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ ה׳ כּוֹ׳. עוֹשֶׂה שָׁלוֹם׳ וְכוּ׳:

38) קהלת ג, יט. 39) ישעיה נה, ו. 40) יחזקאל לג, יא.

יום שישי כ"ה סיון ה'תשפ"ב

23 נֹסַח בִּרְכַּת הַמָּזוֹן

24 בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת־הָעוֹלָם
25 כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן[1] וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וּמְפַרְנֵס לַכֹּל
26 כָּאָמוּר[2] פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן וּמֵכִין
27 מָזוֹן לְכָל־בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הַזָּן
28 אֶת־הַכֹּל. נוֹדֶה לְךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ וּנְבָרֵכְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי
29 הִנְחַלְתָּ אֶת־אֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה בְּרִית[3]
30 וְתוֹרָה עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית
31 עֲבָדִים עַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ עַל חֻקֵּי רְצוֹנְךָ
32 שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ עַל כֻּלָּם ה׳ אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ
33 וּמְבָרְכִים אֶת־שִׁמְךָ כָּאָמוּר[4] וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ
34 אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ
35 אַתָּה ה׳ עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הַמָּזוֹן. רַחֵם ה׳ אֱלֹהֵינוּ
36 עַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל־צִיּוֹן מִשְׁכַּן
37 כְּבוֹדֶךָ וְעַל־הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו
38 וּמַלְכוּת דָּוִד מְשִׁיחֶךָ תַּחֲזִיר לִמְקוֹמָהּ בְּיָמֵינוּ וּבְנֵה
39 יְרוּשָׁלַיִם בְּקָרוֹב כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ בּוֹנֵה
40 בְרַחֲמָיו אֶת־יְרוּשָׁלָיִם[5]. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
41 הָעוֹלָם הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ
42 קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שֶׁבְּכָל־
43 יוֹם וָיוֹם גּוֹמְלֵנוּ חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים וְכָל־טוּב[6].
44 הָרַחֲמָן יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. הָרַחֲמָן יִתְפָּאַר לְנֵצַח
45 נְצָחִים. הָרַחֲמָן יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית
46 הַמִּקְדָּשׁ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[7]. מִגְדּוֹל[8] יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ
47 וְגוֹ׳ כְּפִירִים[9] רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְגוֹ׳ הוֹדוּ[10] לַה׳ כִּי טוֹב כִּי
48 לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

1) בעין יפה, ובפנים יפות. 2) (תהילים פרק קמה, פסוק טז). 3) זו ברית מילה, השווה לעיל הלכות ברכות פרק ב, הלכה ג. 4) (דברים פרק ח, פסוק י). 5) ולפי מה שכתב רבינו לעיל הלכת ברכות פרק א, הלכה ט"ז עונה כאן אמן על ברכת עצמו. 6) כאן סוף הברכה הרביעית שתיקנוה חכמי יבנה כנגד הרוגי ביתר (ברכות דף מח עמוד ב) מכאן ואילך הוספה מאוחרת שנתוספה בימי הגאונים (כל בו סימן צט). 7) בכתב יד אברבנאל: הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד. 8) (שמואל-ב פרק כב, פסוק נא). ואנו נוהגים לומר בימי החול מגדיל וגו׳ כנגד הפסוק שבתהילים פרק יח, פסוק נא שכתוב בו מגדיל. ובמדרש "שוחר טוב" פרק יח (הובא בילקוט שמעוני שמואל רמז קסד) אמרו: כתוב אחד אומר מגדיל וכתוב אחד אומר מגדול? רב יודין אמר, לפי שאין ישועתה של אומה זו באה בבת אחת, אלא מתגדלת והולכת, ומהו מגדול שנעשה לה מלך המשיח כמגדל גדול, שנאמר (משלי פרק יח, פסוק י); מגדל שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב, ולפיכך בימי החול שהם דמיון ימי הגלות אומרים "מגדיל" לרמז על בניין שהקדוש-ברוך-הוא עוסק בבניינה והולך ומגדילה, ובשבת שהיא מכוונת נגד ימי המשיח אומרים מגדול לרמוז על גמר הישועה שנתגדלה כל צרכה ונעשית כמגדל עוז (עיון תפילה, לסידור "אוצר התפילות"). וראש חודש דינו כשבת, וסימנך: חודש ושבת קרוא מקרא (ישעיה פרק א, פסוק יא), כלומר, כמו שכתוב בנביאים (לבוש). 9) (תהילים פרק לד, פסוק יא). 10) (שם, פרק קלו, פסוק א).

49 הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ[11] ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳
50 אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים[12]
51 וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת[13]. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳
52 הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ[14] וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
53 וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק׳. וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ ׳בָּרוּךְ
54 אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
55 צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה
56 מְדַבֵּר וּמְקַיֵּם אֲשֶׁר כָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק. נֶאֱמָן[15]
57 אַתָּה הוּא ה׳ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד
58 מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל נֶאֱמָן אָתָּה.
59 בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו. רַחֵם
60 עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲגוּמַת נֶפֶשׁ[16]
61 תּוֹשִׁיעַ[17] מְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתִבְנֶהָ מְהֵרָה. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳
62 בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם. אֶת־צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַּצְמִיחַ
63 וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מָגֵן דָּוִד. עַל
64 הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה[18] וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם
65 הַמְּנוּחָה הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה לְכָבוֹד
66 וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל אֲנוּ מְבָרְכִין שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה
67 ה׳ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׳[19]. וּבְיוֹם טוֹב הוּא אוֹמֵר ׳וְעַל יוֹם

11) (שם, פרק קלו, פסוק א). 12) (שם, פרק ל, פסוק ה). 13) (שם, פרק ל, פסוק ו). 14) (שם, פרק ל, פסוק ז). 15) (שם, פרק ל, פסוק ח). 16) (שם, פרק ל, פסוק ט). 17) (שם, פרק ל, פסוק יא). 18) (שם, פרק ל, פסוק יב). 19) (שם, פרק ל, פסוק יג).

1 **טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה.**
2 **בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'. וְאִם הָיָה**
3 **שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב - כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם וְחוֹתֵם 'מְקַדֵּשׁ**
4 **הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'. כַּנֵּסַח שֶׁהוּא חוֹתֵם**
5 **בַּתְּפִלָּה בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם כָּךְ הוּא חוֹתֵם**
6 **בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה זוֹ[20].**

11) לפני קריאת ההפטרה. 12) פרט לנביאי השקר (אבודרהם) ויש מפרשים: הנביאים הם טובים לישראל שמדריכים אותם בדרך הטובה (עבודת ישראל). 13) ששקולים דבריהם כדברי תורה, שנאמר (דניאל ט, י): ללכת בתורותיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו הנביאים. 14) מפני שהזכיר את הנביאים, חוזר למשה רבם של נביאים לחלוק לו כבוד, וכן הוא חוזר לתורה מפני הכבוד, וכדי שלא יראה שמזכירם אחר הנביאים פותח בהם ב"ברוך" אבל אין זו ברכה בפני עצמה אלא המשכה של התחלת הברכה (כס"מ, לעיל הל' תפלה פ"יב, ה"טו). 15) "ומיד עומדים העם ואומרים נאמן אתה וכו' ודבר זה הוא ממחלוקת בני מזרח ובני מערב, שבני מזרח עונים אותו בישיבה, ובני מערב בעמידה ואח"כ חוזר המפטיר לענינו ואומר: נאמן אתה הוא" וכו' (מס' סופרים יג, ה"י). ומטעם זה יש הפסק במחזורים (בין אמת וצדק ל"נאמן אתה) לפי שהצבור היה רגיל להפסיק כאן בדברי שבח (תוספות לפסחים קד:). אולם הכל ברכה אחת היא. 16) כנוי לכנסת ישראל הדואבת בגולה, מלשון: עגמה נפשי לאביון (איוב ל, כה). 17) כנוסח ונציא מנטובה ועוד. ובדפו"א אין זה. 18) זו עבודת המקדש, וכיום התפלה ממלאת את מקומה. 19) נמצא שכל ברכות הפטרה הן חמש ויחד עם שתי הברכות שהמפטיר מברך על התורה הן שבע – כנגד שבעה קרואים שבתורה (מסכת סופרים פ' יד, ה"א) – מפני שפעם גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים כנגד שבעה קרואים שבתורה, ומטעם זה נקראת "הפטרה" לפי שנפטרו בה מקריאת התורה בשעת גזירה (לבוש רפ"ד). 20) כגון בראש השנה הוא חותם. מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון, כמפורש לעיל.

7 **(הָעִנְיָנוֹת שֶׁנָּהֲגוּ רֹב הָעָם לִקְרוֹת מִן הַנְּבִיאִים בְּכָל**
8 **שַׁבָּת וְשַׁבָּת וּמַפְטִירִין בָּהֶן וְאֵלּוּ הֵן): בְּרֵאשִׁית -**
9 **'הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ־בּוֹ' עַד 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים**
10 **וְלֹא עֲזַבְתִּים' בִּישַׁעְיָה[21]. תּוֹלְדֹת נֹחַ - 'רָנִּי עֲקָרָה**
11 **לֹא יָלָדָה' עַד 'הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי' בִּישַׁעְיָה[22].**
12 **לֶךְ־לְךָ - 'וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה' עַד 'כִּי אֲנִי ה'**
13 **אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל' בִּישַׁעְיָה[23]. וַיֵּרָא אֵלָיו -**
14 **'וְאִשָּׁה אַחַת מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים' עַד 'וַתִּשָּׂא**
15 **אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא' בְּמְלָכִים[24]. וַיִּחְיוּ חַיֵּי שָׂרָה - תְּחִלַּת**
16 **הַסֵּפֶר עַד 'יְחִי אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם' בְּמְלָכִים[25].**
17 **תּוֹלְדֹת יִצְחָק - 'מַשָּׂא דְבַר ה' אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד**
18 **מַלְאָכִי' עַד 'וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת' וְגוֹ' בְּתְרֵי־עֲשַׂר[26].**
19 **וַיֵּצֵא יַעֲקֹב - 'וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי' עַד 'וּבְנָבִיא**
20 **הֶעֱלָה' בְּתְרֵי־עֲשַׂר[27]. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב - 'חֲזוֹן עֹבַדְיָה'**
21 **עַד סוֹף סִפְרוֹ בְּתְרֵי־עֲשַׂר. וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב - 'עַל שְׁלֹשָׁה**
22 **פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל' עַד 'אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא'**
23 **בְּתְרֵי־עֲשַׂר[28]. וַיְהִי מִקֵּץ - 'וַיִּיקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה**
24 **חֲלוֹם' עַד 'וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ' בְּמְלָכִים[29].**
25 **וַיִּגַּשׁ אֵלָיו - 'וְאַתָּה בֶּן־אָדָם קַח לְךָ עֵץ אֶחָד' עַד**
26 **'וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה'' בִּיחֶזְקֵאל[30]. וַיְחִי יַעֲקֹב -**
27 **'וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת' עַד 'וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא**
28 **דָוִד אָבִיו' בְּמְלָכִים[31].**

21) (מב, א־טז). 22) (נד, א־נה, ג). 23) (מ, כה־מא, יז). 24) (ד, א־לז). 25) (שם, א־לה). 26) (מלאכי, פרקים: א, ג, ד). 27) (הושע יא, ז – יב, יד). 28) (עמוס ב, ו – ג, ח). 29) (ג. טו – ד, א). 30) (לז, טו־כח). 31) (ב, א־יב).

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וַיִּחְיוּ חַיֵּי שָׂרָה [– "וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד"] – עַד "יְחִי אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעוֹלָם".

הנה ידוע שההפטרה צריכה להיות מעין הפרשה, ומובן שתוכן ההפטרה בה מסופר על הפעולות שעשה דוד המלך בהיותו "זקן בא בימים" דומה לתוכן הפרשה המדברת ברובה על הזמן של "ואברהם זקן בא בימים".

בהתאמה לכך היא דעת הפוסקים שצריך לסיים בפסוק "ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותכון מלכותו מאוד" כי גם בפרשה מסופר כיצד שלח אברהם את בני הפלגשים ובחר ביצחק, ומדובר שם גם על הזמן שלאחר מות אברהם - "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק גו'" אבל צריך להבין מדוע פסק הרמב"ם לסיים ב"יחי אדוני המלך דוד לעולם".

וי"ל שחילוקי המנהגים תלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם בביאור הגמרא "אין מושחין מלך בן מלך, וא"ת מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקת של אדוני'" ומביאה שם הלימוד של רב פפא "הוא ובניו בקרב ישראל בזמן ששלום בישראל כו'" ופירש רש"י ". . כי איכא מחלוקת **לאו ירושה היא** ובעי משיחה בתחלה", אבל הרמב"ם פסק ". . אם היתה שם מחלוקת מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו".

ופירשו באחרונים שנחלקו בגדר משיחת מלך בן מלך, לדעת רש"י בזמן שיש שם מחלוקת **בטלה ירושת המלכות** והמשיחה היא על דרך הקמת מלך חדש, אבל לדעת הרמב"ם גם כשיש שם מחלוקת לא בטלה ירושת המלכות ומה שמושחין אותו הוא רק כדי "לסלק המחלוקת" ולכן פסק לסיים ההפטרה ב"יחי אדוני המלך דוד לעולם" כי כשהודיע דוד ששלמה ימלוך אחריו הרי מלכות שלמה ירושה לו ואין צורך בפסוק "ושלמה ישב על כסא דוד אביו כו'" שהרי המלכות שלו.

משא"כ הפוסקים הנ"ל סברו כדעת רש"י שהמלכות במקום מחלוקת **לאו ירושה היא** והמשיחה במקום

מחלוקת היא על דרך הקמת מלך חדש, ולכן צריך לסיים ההפטרה ולהודיע ששלמה ישב על כסא דוד אביו כו'

אבל עדיין אין הדברים מתיישבים כל צרכם, שהרי סוף סוף מספרת התורה על יצחק לאחר מות אביו ומדוע שלא לסיים ההפטרה באותו התוכן היינו על שלמה לאחר מות דוד.

והביאור בזה יובן בהקדים: בהלכות כלי המקדש כתב הרמב"ם "אין מושחין מלך בן מלך . . ואם היתה שם מחלוקת מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו" הלכה זו הביא גם בהלכות מלכים אבל שם כתב רק "כדי לסלק המחלוקת" ואינו מוסיף "ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו". וטעם הדבר שבהלכות כלי המקדש עוסק במשיחת מלכי בית דוד בלבד, אבל הלכות מלכים עוסקות גם במלכי ישראל.

ההבדל בין מלכי דוד למלכי ישראל הוא ש"מלכי בית דוד הם העומדים לעולם, שנאמר כסאך יהי' נכון עד עולם" אבל "אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו" ובספר המצות "אבל המלכות לבד ידעת מלשונות ספרי הנבואה שזכה בה דוד. ובפירוש אמרו כתר מלכות זכה בו דוד, וכן זרעו אחריו עד סוף כל הדורות אין מלך למי שמאמין תורת משה רבינו אלא מזרע דוד ומזרע שלמה דווקא כו'". היינו שההבדל בין מלכי בית דוד למלכי ישראל הוא לא רק בזמן שמלכי בית דוד עומדים לעולם משא"כ מלכי ישראל, אלא גם בעצם גדר המלוכה שדוד זכה בכתר מלכות ועצם גדר המלכות הוא רק בדוד ובבניו, ורק ב"ציווי ה'" יתכן שיתמנה מלך משאר שבטי ישראל. עד כדי כך שלגבי מלכות דוד "נכרי קרינא בי'" וכתב במכילתא "משנבחר דוד יצאו כל ישראל".

ויש לומר שמטעם זה רק מלכי בית דוד נמשחו בשמן המשחה שנעשה ע"י משה באופן ש"יהי' זה לי לדורותיכם" ו"כולו קיים לעתיד לבא" ולכן פועלת משיחת השמן את ה"לדורותיכם" – הקיום והנצחיות במלכות שיהיו מלכי בית דוד "עומדים לעולם", מטעם זה הזכיר הלכה זו בהלכות כלי המקדש כי הוא דין בשמן המשחה שהמשיחה במלכי בית דוד נועדה לא רק לסלק המחלוקת אלא "להודיע לכל שזהו מלך לבדו" היינו הורשת המלוכה הבלעדית שניתנה למלכי בית דוד בלבד.

והנה במשיחת שלמה ישנו ענין נוסף והוא הורשת מלכות בית דוד לו ולזרעו בלבד, כדברי הרמב"ם "אין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד" ולכן אמרה הגמרא "דוד ושלמה שנמשכו בקרן נמשכה מלכותן" כי משיחת שלמה היא חלק מיסוד מלכות בית דוד.

לפ"ז דומה ייסוד מלכות בית דוד לייסוד עם ישראל הבאה מצד בחירת הקב"ה בשלושת האבות – אברהם יצחק ויעקב – שמעמדה הייחודי והנצחי של מלכות בית דוד נובע מבחירת הקב"ה בדוד ובשלמה.

לכן אין קוראים בהפטרה על עלייתו של שלמה למלוכה כי תוכנה הוא השלמה לייסוד מלכות בית דוד ואין בהם דמיון לפרשת חיי שרה, שבה עדיין לא נשלם ייסוד עם ישראל כי עדיין לא היתה לידת יעקב.

לקו"ש חלק כ"ה עמוד 106.

1 **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת - ׳בֶּן אָדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלִַם׳ עַד**
2 **׳וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם׳ בְּיחֶזְקֵאל[32]. וָאֵרָא - ׳וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד**
3 **לְבֵית יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית**
4 **יִשְׂרָאֵל׳ בְּיחֶזְקֵאל[33]. בֹּא אֶל־פַּרְעֹה - ׳מַשָּׂא מִצְרַיִם׳**
5 **עַד ׳אֲשֶׁר בֵּרְכוּ ה׳ צְבָאוֹת׳ בִּישַׁעְיָה[34]. וַיְהִי בְּשַׁלַּח**
6 **- שִׁירַת דְּבוֹרָה מִן ׳וַיַּכְנַע אֱלֹהִים׳ עַד ׳וַתִּשְׁקֹט**
7 **הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה׳ בְּשֹׁפְטִים[35]. וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ -**
8 **׳בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ׳ עַד ׳לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה׳**
9 **בִּישַׁעְיָה[36]. וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים - ׳הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה**
10 **אֶל־יִרְמְיָהוּ׳ עַד ׳לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב׳**
11 **בְּיִרְמְיָה[37]. וְיִקְחוּ לִי - ׳וַה׳ נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה׳ עַד**
12 **׳וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ בִּמְלָכִים[38]. וְאַתָּה תְּצַוֶּה**
13 **- ׳הַגֵּד׳ אֶת־(בְּנֵי) [בֵּית-] יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת׳ עַד**
14 **׳וְרָצִיתִי אֶתְכֶם׳ בְּיחֶזְקֵאל[39]. כִּי תִשָּׂא - ׳וּדְבַר ה׳**
15 **הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ׳ עַד ׳וַיִּרְכַּב אַחְאָב וַיֵּלֶךְ׳ בִּמְלָכִים[40].**
16 **וַיַּקְהֵל - ׳וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־ חִירָם**
17 **מִצֹּר׳ עַד ׳וַתֹּם מְלֶאכֶת׳ בִּמְלָכִים[41]. (ו)אֵלֶּה פְקוּדֵי**
18 **- ׳וַיַּעַשׂ חִירָם׳ עַד ׳וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבָּיִת׳**
19 **(בִּמְלָכִים[42]).**

32) (טז, א־יד). 33) (כח, כה – כט, כא). 34) כל פרק יט. 35) (ד, כג – ה, א־לא). 36) (ו, א־ז – ט, ו, ואנו קוראים מתחלת פרק ו עד פ"ז פסוק ו ומדלגים לפרק ט פסוק י, ואולי גם רבנו נתכוון לכך). 37) כל פרק לה. 38) (ה, כו – ו, א־יג). 39) (מג, י־כז). 40) (יח, א־מה). 41) (ז, יג־כב). 42) (שם, מ־נ).

20 **וַיִּקְרָא - ׳עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי׳ עַד ׳כֹּה אָמַר ה׳ מֶלֶךְ**
21 **יִשְׂרָאֵל׳ בִּישַׁעְיָה[43]. צַו אֶת־אַהֲרֹן - ׳עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ**
22 **עַל־זִבְחֵיכֶם׳ עַד ׳בְּאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם ה׳׳**
23 **בִּירְמְיָהוּ[44]. וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי - ׳וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד**
24 **אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ**
25 **(בִּמְלָכִים) בִּשְׁמוּאֵל[45]. אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ - ׳וְאִישׁ בָּא**
26 **מִבַּעַל שָׁלִישָׁה׳ עַד ׳וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ׳**
27 **בִּמְלָכִים[46]. זֹאת תִּהְיֶה - ׳וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים׳[47] וּמְדַלֵּג**
28 **עַד ׳וְלֹא הִשְׁלִיכָם מֵעַל פָּנָיו׳ בִּמְלָכִים[48]. אַחֲרֵי מוֹת**
29 **- ׳הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט׳ עַד ׳וְנִחַלְתִּי בָּךְ לְעֵינֵי (ה)גּוֹיִם׳**
30 **בְּיחֶזְקֵאל[49]. קְדֹשִׁים תִּהְיוּ - ׳בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי**
31 **יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׳ בְּיחֶזְקֵאל[50].**
32 **אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים - ׳וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק׳ עַד**
33 **׳כָּל־נִבְלָה וּטְרֵפָה׳ בְּיחֶזְקֵאל[51]. בְּהַר סִינַי - ׳ה׳ עֻזִּי**

וּמְעַזִּי׳ עַד ׳רְפָאֵנִי ה׳ וְאֵרָפֵא׳ בִּירְמְיָה[52]. אִם־בְּחֻקֹּתַי - ׳הִנָּבֵא עַל־ רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳וְהִצַּלְתִּים מִיַּד הָעוֹבְדִים בָּהֶם׳ בִּיחֶזְקֵאל[53].

43) (מג, כא — מד, ו). 44) (ז, כא — ט, כג). ואנו נוהגים לקרוא עד ח, ג ומדלגים עד פרק ט, כב. 45) (שמואל־ב ו, א — ז, ג). 46) (מלכים־ב ד, מב — ה, יט). 47) (שם, ז, ג־כ). 48) (שם, יג, כג). 49) (כב, א־טז). 50) (כ, א־טו). 51) מד, טו עד סוף הפרק. 52) (טז, יט — יז, יד). 53) (לד, א־כז).

בְּמִדְבַּר סִינַי - ׳וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳וְאַרַשְׁתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה׳ בִּתְרֵי־עַשַׂר[54]. נָשֹׂא - ׳וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה׳ עַד ׳וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ ה׳׳ בְּשֹׁפְטִים[55]. בְּהַעֲלֹתְךָ - ׳רָנִּי וְשִׂמְחִי בַת־צִיּוֹן׳ עַד ׳יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת׳ בִּתְרֵי־עַשַׂר[56]. שְׁלַח־לְךָ - ׳וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׳ עַד ׳וְגַם נָמֹגוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי׳ וְגוֹ׳ בִּיהוֹשֻׁעַ[57]. וַיִּקַּח קֹרַח - ׳וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם׳ עַד ׳כִּי לֹא יִטּוֹשׁ ה׳ אֶת־עַמּוֹ׳ בִּשְׁמוּאֵל[58]. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה - ׳וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי׳ עַד ׳מִיָּמִים יָמִימָה׳ בְּשֹׁפְטִים[59]. וַיַּרְא בָּלָק - ׳וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב׳ עַד ׳וְהַצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׳ בִּתְרֵי־עַשַׂר[60]. פִּינְחָס - ׳וַיַּד ה׳ הָיְתָה אֶל־אֵלִיּהוּ׳ עַד ׳וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ׳ בִּמְלָכִים[61]. רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת - ׳וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן׳ עַד ׳וַיַּחְלְקוּ (מֵחַלֵּק) אֶת־הָאָרֶץ׳ בִּיהוֹשֻׁעַ[62]. אֵלֶּה מַסְעֵי - ׳אֵלֶּה־הַנְּחָלוֹת׳ עַד ׳וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם׳ בִּיהוֹשֻׁעַ[63].

54) (הושע ב, א־כב). 55) (יג, ב־כד). 56) (זכריה ב, יד — ד־ט). 57) ב, א עד סוף הפרק. 58) (שמואל־א יא, יד — יב, כב). 59) (יא, א עד סוף הפרק). 60) (מיכה ה ו — ז. ח). 61) (מלכים־א יח, מו — יט, כא). 62) יג, טו — יד, ה). 63) (יט, נא — כא ג).

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"וַיִּקַּח קֹרַח".

וכן כתב הרס"ג שם הפרשה "ויקח קרח" ולא קרח, ולכאורה י"ל הטעם בזה הוא ש"קרח" הוא היפך "שם רשעים ירקב" "רקביות תעלה בשמותן דלא מסקינן בשמייהו" משא"כ הלשון "ויקח קרח". מטעם זה קרא גם פרשת "וירא בלק" ולא "בלק". אבל ברמב"ם אינו מוכרח כ"כ כיון שקרא לרוב הפרשיות בשתי מילים או יותר.

לקו"ש חי"ח ע' 191 הע' 49.

אֵלֶּה הַדְּבָרִים - ׳אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ אֶל יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳וְהָיִיתֶם לִי לְעָם׳ בִּירְמְיָה[64]. וָאֶתְחַנַּן - ׳וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־ה׳ אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה׳ עַד ׳שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף יִקְנוּ׳ בִּירְמְיָה[65]. וְהָיָה עֵקֶב - ׳הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם׳ עַד ׳וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ (כל) גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ׳ בִּירְמְיָה[66]. רְאֵה אָנֹכִי - ׳הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה׳ וַהֲקִמֹתִי׳ עַד ׳אִם־יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים׳ בִּירְמְיָה[67]. שֹׁפְטִים - ׳וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל׳ עַד ׳וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳וְהִצַּלְתִּים מִיַּד הָעוֹבְדִים בָּהֶם׳ בִּיחֶזְקֵאל[68]. כִּי־תֵצֵא - ׳וַיַּאַסְפוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־מַחֲנֵיהֶם׳ עַד ׳וַה׳ יִהְיֶה עִמָּךְ׳ בִּשְׁמוּאֵל[69]. וְהָיָה כִּי־תָבוֹא - ׳אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ׳ עַד ׳וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא׳ בִּיהוֹשֻׁעַ[70]. אַתֶּם נִצָּבִים - ׳וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׳ עַד ׳כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא נְטַעְתֶּם׳ בִּיהוֹשֻׁעַ[71]. הַאֲזִינוּ - ׳וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז׳ עַד ׳וְהָשִׁיבוּ וְחִיוּ׳ בִּיחֶזְקֵאל[72]. וְזֹאת הַבְּרָכָה - ׳וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה׳׳ וּמְדַלֵּג עַד ׳וַיְהִי ה׳ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ׳ בִּיהוֹשֻׁעַ[73].

64) (ל, ד־כב). 65) (לב, טז עד סוף הפרק). 66) (ב, א — ד, ב). 67) (כג, ה־כד). 68) (ח, א, עד סוף הפרק). 69) (יז, א־לז). 70) (ח, ל — י, יד). 71) (כד, א־יג). 72) (יז, כב — יח, לב). 73) (א, א עד סוף הפרק ומדלק לפרק ו, כז).

כָּל שַׁבָּת שֶׁקּוֹרִין בָּהּ שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת[74] מַפְטִירִין בָּהּ מֵעִנְיַן פָּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה. וְזוֹ הַמִּנְהָג בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת. וְכֵן נָהֲגוּ רֹב הָעָם לְהִיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. בַּשַּׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב - ׳נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי׳[75]. בַּשְּׁנִיָּה - ׳וַתֹּאמֶר צִיּוֹן׳[76]. בַּשְּׁלִישִׁית - ׳עֲנִיָּה סֹעֲרָה׳[77]. בָּרְבִיעִית - ׳אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם׳[78]. בַּחֲמִישִׁית - ׳קוּמִי אוֹרִי׳[79]. בַּשִּׁשִּׁית - ׳רָנִּי עֲקָרָה׳[80]. בַּשְּׁבִיעִית - ׳שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּה׳[81].

74) כגון אחרי מות קדושים. 75) (מ, א־יא. וכל מה שמוקף כאן, הוא מכת התימנים. ובדפו"א מסומנות רק התחלות ההפטרה. 76) (מט, יד, עד סוף הפרק). 77) (נד, יא — נה, ה). 78) (נא, יב — נב, ב). 79) (נד, א־ח). 80) (ס, א עד סוף הפרק). נוסחנו כנוסח כת"י התימנים וכן אנו נוהגים כיום. ובנו"א כתוב: בחמישית: קומי אורי, בששית: רני עקרה, ואין אנו נוהגין כן. 81) סא, י — סג, ט).

נִגְמַר סֵפֶר שֵׁנִי וּמִנְיַן פְּרָקָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע - אַרְבָּעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים - חֲמִשָּׁה־עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה - עֲשָׂרָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת צִיצִית - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים. הִלְכוֹת בְּרָכוֹת - אַחַד־עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת מִילָה - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים.

נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם, כִּי שָׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה

סֵפֶר שְׁלִישִׁי וְהוּא סֵפֶר זְמַנִּים

הִלְכוֹתָיו עֶשֶׂר. וְזֶה סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת שַׁבָּת. ב. הִלְכוֹת עֵרוּבִין. ג. הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר. ד. הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב. ה. הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה. ו. הִלְכוֹת

שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב. ז. הִלְכוֹת שְׁקָלִים. ח. הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. ט. הִלְכוֹת תַּעֲנִית. י. הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה.

הִלְכוֹת שַׁבָּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִי. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ג) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ בְּשַׁבָּת. ד) שֶׁלֹּא לָצֵאת חוּץ לַגְּבוּל בְּשַׁבָּת. ה) לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בִּזְכִירָה.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

סדר המועדים בתורה הוא לפי סדר החדשים מניסן והלאה. ולאחר הקדמת מצוות שבת, מזכירה התורה את מצוות הפסח, מצוות הקרבת העומר, ספירת העומר, הקרבת שתי הלחם שבחג השבועות ומקרא קודש שבו, ר"ה, יוהכ"פ וסוכות. וכתב הרמב"ם ש"הלך רבינו הקדוש אחר פרשת המועדות דאמור", ולכן התחיל במסכת שבת, ואחרי' מסכת עירובין (שהוא מעניין השבת) סידר מסכת פסחים וכו'.

אבל בספר ה"יד החזקה" שינה הרמב"ם וסידרם באופן אחר. בתחילת ספר זמנים, סידר שבת ועירובין (כבמשנה), ולאח"ז שביתת העשור (יוה"כ), שביתת יו"ט, חמץ ומצה, שופר, סוכה, לולב וכו'. וגם על פי הסברו של ה'מגיד משנה' שסדרן הרמב"ם על־פי סדר חומרתן של המועדים, הרי אינו מובן במה נחשב סדר זה יותר מהסדר שסידרה התורה (והמשנה), ובנוסף מדוע סידר הל' קידוש החודש קרוב לסוף הספר, והלא קביעות כל המועדים תלויה בקידוש החודש. ומבאר זה על־פי הפסוק שהביא הרמב"ם ככותרת לספר זמנים "נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה", שלכאורה אינו מתאים לספר זמנים, המדבר ב"כל המצוות שהן בזמנים ידועים", היינו מצוות שחיובן אינו תמידי אלא בזמנים מסויימים - שבת, יוה"כ, יו"ט, סוכה, לולב וכו' - ואילו הפסוק "נחלתי עדותיך לעולם כו'" מדגיש את התמידיות שבמצוות, היפך מצוות אלו שהן בזמנים ידועים. ועוד, שהרמב"ם עצמו מדגיש חילוק זה בין ספר אהבה ש"אכלול בו כל המצוות שהן **תדירות** שנצטווינו בהן כדי לאהוב את המקום ולזכרו תמיד, כגון ק"ש ותפילין כו'", משא"כ בספר זמנים "אכלול בו כל המצוות שהן בזמנים **ידועים**" כנ"ל.

והביאור: במצוות שחיובן הוא לפי הזמן, יש שני פרטים: חלות המצווה על הזמן - שנהיה זמן של מצוה, וחלות החיוב על האדם. כשציוותה התורה על המועדות - קידשה את הזמן, ולכן הקדימה לפרשת המועדות ואמרה: "אלה מועדי ה' מקראי קודש... אלה הם מועדי" כלומר, שיש ימים מיוחדים הנבדלים משאר הימים, בהם על האדם לקיים מצוותן.

אבל דיני המועדות כפי שנסדרו ברמב"ם בספר ה'יד' שהוא ספר "הלכות הלכות" הם בסדר של חיובי ה'גברא', ולכן סידר את החיובים החמורים תחילה. מתחיל באזהרות ואיסורים, שבת ואח"כ שביתת העשור, כי "כל מלאכה שחייבין על זדונה בשבת סקילה, חייבין על זדונה בעשור כרת כו'", והלכות שביתת יו"ט כי א' וז' של פסח, וא' וח' של סוכות, חג השבועות ור"ה כולם שווים שאסורין בכל מלאכה חוץ ממלאכת אוכל נפש, ואח"כ חיובי וקיומי המצוות שבמועדים. לכן גם קורא את הל' יוה"כ שביתת העשור, שמורה על חיוב ה'גברא' בשביתה, ואת הל' פסח קרא "חמץ ומצה" על שם חיוב ה'גברא' להישמר מחמץ ולאכול מצה.

וזהו שמקדים הרמב"ם להדגיש בפסוק "נחלתי עדותיך לעולם... כו'" כי אף שחיובים אלו הם בזמנים קבועים וידועים, הרי שגם הם חיובים תמידיים: "נחלתי עדותיך **לעולם**", והאזהרה של שביתת שבת ויו"ט "משעבדת" את ה'גברא' לא רק באותם זמנים אלא לעולם . וכפי' הרד"ק על פסוק זה: "שכמו נחלה הם לי...שאני מוחזק בהם כאדם המוחזק בנחלתו לעולם, שלא אצא מהם שעה אחת שלא אחזיק בהם".

ולכן לא הקדים הרמב"ם את הל' קידוש החודש בתחילת ספר זמנים, להשמיענו שעיקר החידוש בספר זמנים הוא לא שבית־דין מקדשים חדשים ומעברים שנים, והגם שהחיוב הוא על האדם - מ"מ בקיום המצוות דספר זמנים פועל האדם על ה'חפצא' של כל הזמן.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כלל בו רבינו דברים כוללים כל המלאכות, כדבר שאין מתכוון ומלאכה שאינה צריכה לגופה, ודיני התחלפות הכוונות או שלא נשלמו, ואם נשתתפו שניים בעשיית מלאכה, ודיני המקלקלין והעושין מקצת מלאכה בזדון ומקצתה בשוגג.

א. שְׁבִיתָה בַּשְּׁבִיעִי מִמְּלָאכָה - מִצְוַת עֲשֵׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת[2]. וְכָל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה[3], וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה. וּמַהוּ חַיָּב עַל עֲשִׂיַּת[4] מְלָאכָה? אִם עָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ[5] בְּזָדוֹן[6] - חַיָּב כָּרֵת[7]. וְאִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה[8] - נִסְקָל[9]. וְאִם עָשָׂה בִּשְׁגָגָה[10] - חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה[11].

2) בחר רבינו במקרא זה, אף שנכפל הציווי כמה פעמים בתורה, כי דרכו לבחור את הדרשה הפשוטה והמתקבלת לענין (ראה לחם־משנה הל' שביתת עשור פ"א ה"ו).

3) כתב הרשב"א (יבמות ו' א') בשם רבו, כי מצות־עשה

1 **ב. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר**
2 **זֶה חַיָּב - הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת. וְאִם הָיוּ שָׁם עֵדִים**
3 **וְהִתְרָאָה - חַיָּב סְקִילָה. וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג - חַיָּב**
4 **חַטָּאת[12].**

12) כריתות ב. סנהדרין נג. (ובשבת ו: אמר רב, מצאתי מגילת סתרים בי רבי חייא וכתוב בה: איסי בן יהודה אומר, אבות מלאכות - ארבעים חסר. אך אינו חייב על אחת מהן (לפי ה'תוספות' הכוונה לסקילה) ואין אנו יודעים על איזה מהם אינו חייב, רק הוצאה והכנסה ברור לנו שאינה בגדר הספק, לפי זה לא יתכן דינו של רבינו שיהא חייב אלא אם עשה שתי מלאכות, ואז חייב על אחת מהן בודאי - הגהות הגאון רבי ישעיהו פיק.

5 **ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פָּטוּר - הֲרֵי זֶה**
6 **פָּטוּר מִן הַכָּרֵת וּמִן הַסְּקִילָה וּמִן הַקָּרְבָּן; אֲבָל אָסוּר**
7 **לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ דָּבָר בְּשַׁבָּת[13]. וְאַסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[14],**
8 **וְהוּא הַרְחָקָה מִן הַמְּלָאכָה. וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּזָדוֹן, מַכִּין**
9 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[15]. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין עוֹשִׂין**
10 **כָּךְ וָכָךְ" אוֹ "אָסוּר לַעֲשׂוֹת כָּךְ וָכָךְ בְּשַׁבָּת" - הָעוֹשֶׂה**
11 **אוֹתוֹ דָּבָר בְּזָדוֹן, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**

13) שבת ג, ע"א. ודף קז, ע"א. 14) מדברי חכמים. החכמים הראשונים נקראו סופרים, כמו: עזרא הכהן הסופר, סופר דברי מצות ה' וחוקיו על ישראל (עזרא ז), ומשפחות סופרים יושבי יעבץ (דברי הימים־א, ב) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ה ה"א) מפרש: "למה נקראו סופרים? - אלא שעשו את התורה ספורות ספורות". וב'בבלי' (קידושין ל:) "לפיכך נקראו ראשונים סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה". 15) מלקות מדרבנן. בית־דין מכין אותו מכת מרדות כפי מה שיראו (ראה הל' עדות פ"יח, ה"ו) והגאונים פירשו מכת מרדות - מכת מוסר, להחזירו למוטב (תשובות הגאונים, סלוניקי סי' טו); לדעת רש"י (יבמות פג) היא י"ג מכות, שליש של תורה. והרשב"א בתשובה כתב שהיא ל"ט, שכל שתיקנו רבנן, כעין דאורייתא תיקנו.

12 **ד. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּךְ וָכָךְ" - הֲרֵי**
13 **זֶה מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵינוֹ חַיָּב**
14 **כְּלוּם" אוֹ "פָּטוּר מִכְּלוּם" - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ כְּלָל[16].**

16) יש צד איסור בעשייתו, אבל אין מכין אותו (כסף־משנה). ראה מועד קטן יב.

15 **ה. דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים לַעֲשׂוֹתָן בְּשַׁבָּת, וּבִשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן**
16 **אֶפְשָׁר שֶׁתִּעָשֶׂה בְּגִלְגֻּלָּן מְלָאכָה וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּעָשֶׂה**
17 **- אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְאוֹתָהּ מְלָאכָה[17], הֲרֵי זֶה מֻתָּר[18].**
18 **כֵּיצַד? גּוֹרֵר אָדָם מִטָּה וְכִסֵּא וְסַפְסָל[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[20]**
19 **בְּשַׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לַחְפּוֹר[21] חָרִיץ בַּקַּרְקַע**
20 **בִּשְׁעַת גְּרִירָתָן. וּלְפִיכָךְ אִם חָפְרוּ הַקַּרְקַע - אֵינוֹ**
21 **חוֹשֵׁשׁ בְּכָךְ, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן. וְכֵן מְהַלֵּךְ אָדָם עַל**
22 **גַּבֵּי עֲשָׂבִים[22] בְּשַׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לַעֲקֹר[23]**
23 **אוֹתָן. לְפִיכָךְ אִם נֶעֱקְרוּ - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְרוֹחֵץ יָדָיו**
24 **בַּעֲפַר הַפֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[24], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן**
25 **לְהַשִּׁיר הַשֵּׂעָר[25]. לְפִיכָךְ אִם נָשַׁר - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְכֵן**
26 **פִּרְצָה דְּחוּקָה, מֻתָּר לְהִכָּנֵס בָּהּ בְּשַׁבָּת אַף־עַל־פִּי**
27 **שֶׁמַּשִּׁיר צְרוֹרוֹת. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן, כְּגוֹן זֶה,**
28 **הֲרֵי זֶה מֻתָּר.**

17) בלשון התלמוד: דבר שאינו מתכוין. 18) מחלוקת בין רבי יהודה ורבי שמעון (שבת מא: כתובות ח: ועוד) והלכה כרבי שמעון שמותר. 19) בין גדולים בין קטנים, אפילו במקום בלתי מרוצף, שדרך אגב נעשה חריץ בקרקע; בנוסח כת"י התימנים, כתוב "כסא ומגדל" (מין תיבה גבוהה שישימו בה דברים לשמירה). 20) ומותר גם לרבץ הבית, דהיינו להזות מים על קרקע הבית שלא יעלה אבק (או"ח סי' שלז). 21) שהוא אב מלאכה, ראה להלן פרק ז. 22) בין לחים ובין לבשים, ואפילו הולך יחף. 23) התולש הוא תולדה של מלאכת קוצר. 24) ראה להלן פרק ח. 25) תולדה דגוזז, ראה פ"ט.

29 **ו. אֲבָל עָשָׂה מַעֲשֶׂה, וְנַעֲשֵׂית בִּגְלָלוֹ מְלָאכָה שֶׁוַּדַּאי**
30 **תֵּעָשֶׂה בִּשְׁבִיל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה - אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן**
31 **לָהּ[26], חַיָּב[27]; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תֵּעָשֶׂה**
32 **אוֹתָהּ מְלָאכָה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁצָּרִיךְ לְרֹאשׁ עוֹף לְצַחֵק**
33 **בּוֹ הַקָּטָן, וְחָתַךְ רֹאשׁוֹ בְּשַׁבָּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין סוֹף**
34 **מְגַמָּתוֹ לַהֲרִיגַת הָעוֹף בִּלְבַד, חַיָּב; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ,**
35 **שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְתֹּךְ רֹאשׁ הַחַי וְיִחְיֶה, אֶלָּא הַמָּוֶת בָּא**
36 **בִּשְׁבִילוֹ[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

26) אע"פ שלא נתכוין לה, אך היא תוצאה מוכרחת

מעבודתו. 27) "אביי ורבא דאמרו תרווייהו, מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות - דחייב" (כתובות ו:). 28) דעת רבינו נתן מרומי, בעל 'הערוך' שאם לא היה נהנה מאותו מלאכה שנעשית בשביל אותו המעשה, והוא נקרא בלשון הפוסקים "פסיק רישיה דלא ניחא ליה" מותר, ובאו"ח סי' שב לא הוכרע הדבר להלכה.

1 ז. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ
2 צָרִיךְ לְגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה - חַיָּב עָלֶיהָ[29]. כֵּיצַד? הֲרֵי
3 שֶׁכִּבָּה אֶת הַגֶּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לַשֶּׁמֶן אוֹ לַפְּתִילָה,
4 כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבַד אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׂרֵף, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא
5 יִבָּקַע חֶרֶשׂ שֶׁל גֶּר - מִפְּנֵי שֶׁהַכִּבּוּי מְלָאכָה, וַהֲרֵי
6 נִתְכַּוֵּן לְכַבּוֹת, וְאַף־ עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְגוּף הַכִּבּוּי,
7 וְלֹא כִּבָּה אֶלָּא מִפְּנֵי הַשֶּׁמֶן אוֹ מִפְּנֵי הַחֶרֶשׂ[30] אוֹ
8 מִפְּנֵי הַפְּתִילָה, הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְכֵן הַמַּעֲבִיר אֶת הַקּוֹץ
9 אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַמְכַבֶּה אֶת הַגַּחֶלֶת,
10 כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזּוֹקוּ בָּהֶן רַבִּים - חַיָּב[31]. וְאַף־עַל־פִּי
11 שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְגוּף הַכִּבּוּי אוֹ לְגוּף הַהַעֲבָרָה, אֶלָּא
12 לְהַרְחִיק הַהֶזֵּק, הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

29) מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון (שבת עג:) ופסק רבינו כרבי יהודה דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. אבל חולקים (רוב הראשונים) על זה, רבינו חננאל, הראב"ד, - ברי"ף אין הכרע - הרשב"א וה'שולחן ערוך' או"ח סי' רעח, וסוברים כרבי שמעון שפטור - אבל אסור מדרבנן. 30) מנורה של חרס, שהנר דולק בתוכה (שבת כט). 31) אולם לפי ההלכה שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור - ראה אות כח - בזה מותר לכתחילה, כדי שלא יוזקו בהם רבים (או"ח סי' שלד).

13 ח. כָּל הַמִּתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְנַעֲשָׂה לוֹ מְלָאכָה
14 אַחֶרֶת שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לָהּ - פָּטוּר עָלֶיהָ[32], לְפִי שֶׁלֹּא
15 נַעֲשִׂית מַחֲשַׁבְתּוֹ. כֵּיצַד? זָרַק אֶבֶן אוֹ חֵץ בַּחֲבֵרוֹ אוֹ
16 בְּבְהֵמָה כְּדֵי לְהָרְגָן[33], וְהָלַךְ וְעָקַר אִילָן בַּהֲלִיכָתוֹ[34]
17 וְלֹא הָרַג - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הֲרֵי זֶה קַל וָחֹמֶר, אִם
18 נִתְכַּוֵּן לְאִסּוּר קַל וְנַעֲשָׂה אִסּוּר חָמוּר, כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּן
19 לִזְרֹק בְּכַרְמְלִית[35] וְעָבְרָה הָאֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים -
20 שֶׁהוּא פָּטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. נִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת דָּבָר
21 הַמֻּתָּר וְעָשָׂה דָּבָר אַחֵר[36], כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַחְתּוֹךְ אֶת
22 הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְחֻבָּר - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם. וְכֵן כֹּל
23 כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

32) במסכת בבא־קמא כז. גבי מלאכת מחשבת אסרה תורה, שיעשה מעשיו כמו שחשב בתחילה לעשות; כתוב במלאכת המשכן (שמות לח) "לעשות בכל מלאכת מחשבת", ולומדים למלאכת שבת הסמוכה, כמו שבמשכן עשו מלאכות מכוונות לפי המחשבה והציור מקודם, כך אין חייבים בשבת אם נשתנה המעשה מכפי המחשבה שבתחילה. 33) עיין להלן פי"א, א. 34) הוא תולדה דקוצר, להלן פ"ח. 35) איסור הוצאה לתוכה הוא רק מדרבנן, להלן פי"ד (ראה שבת עג). 36) בנוסח אחר: "ונעשית מלאכה (האסורה) כגון" (כת"י תימנים: מער"ק).

24 ט. נִתְכַּוֵּן לִלְקֹט תְּאֵנִים שְׁחֹרוֹת וְלִקֵּט לְבָנוֹת, אוֹ
25 שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִלְקֹט תְּאֵנִים וְאַחַר כָּךְ עֲנָבִים, וְנֶהְפַּךְ הַדָּבָר
26 וְלִקֵּט הָעֲנָבִים בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ תְּאֵנִים - פָּטוּר.
27 אַף־עַל־פִּי שֶׁלִּקֵּט כָּל מַה שֶּׁחָשַׁב[37], הוֹאִיל וְלֹא לִקֵּט
28 כַּסֵּדֶר שֶׁחָשַׁב - פָּטוּר, שֶׁבְּלֹא כַּוָּנָה עָשָׂה. שֶׁלֹּא
29 אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת[38].

37) כריתות יט, ע"א. כרבי יהושע, דאפילו נתכוין לגוף ולמעשה אסור, ועשה מלאכה אחרת האסורה - נקרא מתעסק ופטור (ראה אות לא). 38) בנוסח אחר, נוסף כאן: "והרי הוא כמתעסק, שהרי לא ידע בעת שלקט שעבר על מחשבתו".

30 י. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי גֵרוֹת דּוֹלְקוֹת אוֹ כְּבוּיוֹת, נִתְכַּוֵּן
31 לְכַבּוֹת זוֹ וְכִבָּה אֶת זוֹ, לְהַדְלִיק זוֹ וְהִדְלִיק אֶת זוֹ -
32 חַיָּב; שֶׁהֲרֵי עָשָׂה מִן הַמְּלָאכָה שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹתָהּ[39].
33 הָא לְמָה הוּא דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִלְקֹט תְּאֵנָה זוֹ
34 וְלִקֵּט תְּאֵנָה אַחֶרֶת, אוֹ לְמִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה
35 וְהָרַג אֶת זֶה; שֶׁהֲרֵי נַעֲשִׂית מְלָאכָה שֶׁחָשַׁב
36 לַעֲשׂוֹתָהּ.

39) כריתות כ, ע"א. דעת רבינו היא דאם נתכוין לגוף ולמעשה אחד באופן האסור, ועשה אותו המעשה באופן האסור בגוף אחר - חייב, אבל הראב"ד השיג עליו, וכן דעת ה'תוספות' בשם רבינו־תם (שבת עב. סנהדרין סב.) שגם באופן זה פטור מקרבן; בכת"י התימנים, הנוסח: "מין המלאכה" במקום "מן".

37 יא. אֲבָל[40] אִם נִתְכַּוֵּן לְהַדְלִיק רִאשׁוֹנָה וּלְכַבּוֹת שְׁנִיָּה
38 אַחֲרֶיהָ, וְנֶהְפַּךְ הַדָּבָר וְכִבָּה רִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ
39 הִדְלִיק שְׁנִיָּה אַחֲרֶיהָ - פָּטוּר. כִּבָּה זוֹ וְהִדְלִיק זוֹ
40 בִּנְשִׁימָה אַחַת - חַיָּב; שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִקְדִּים
41 הַהַדְלָקָה, הֲרֵי זֶה לֹא אֵחַר אוֹתָהּ, אֶלָּא שִׁתֵּיהֶן
42 כְּאַחַת, וּלְפִיכָךְ חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכָל
43 הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמִתְעַסֵּק וְלֹא נִתְכַּוֵּן לָהּ[41] - פָּטוּר.

40) בנוסח אחר: "אבל אם היה נר אחד דולק ונר אחד כבה, ונתכוון להדליק ראשונה" ('מעשה רוקח'). 41) כריתות כ, ע"א. מהמקרא (ויקרא ד, כג): "או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה", נדרש בכריתות יט. פרט למתעסק, דהיינו בין שהתכוון לאותה פעולת האיסור בגוף אחר, או שהתכוון לפעולת איסור אחר אפילו באותו הגוף, או שלא התכוון לפעולת איסור כלל, בכולם נקרא מתעסק, וכשעשאה פטור מקרבן.

44 יב. כָּל הַמִּתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְנַעֲשִׂית בְּיוֹתֵר עַל
45 כַּוָּנָתוֹ - חַיָּב; בְּפָחוּת מִכַּוָּנָתוֹ - פָּטוּר. כֵּיצַד? הֲרֵי
46 שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא מַשָּׂא לְאַחֲרָיו[42], וּבָא לוֹ לְפָנָיו -
47 חַיָּב; שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לִשְׁמִירָה פְּחוּתָה, וְנַעֲשִׂית שְׁמִירָה

מְעֲלָה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא לְפָנָיו, וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא בִּשְׁמִירָה מְעֲלָה, וְהוֹצִיא בִּשְׁמִירָה פְּחוּתָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

42) מבואר בשבת צב: (במשנה וגמרא שם).

יג. הָיָה חָגוּר בְּסִנָּר וְהִשְׁלִיךְ הַמַּשָּׂא בֵּין בְּשָׂרוֹ וַחֲלוּקוֹ - בֵּין שֶׁבָּא זֶה הַמַּשָּׂא, שֶׁדַּרְכּוֹ לְהוֹצִיאוֹ בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת, לְפָנָיו, בֵּין שֶׁבָּא לְאַחֲרָיו - חַיָּב, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ לִהְיוֹת חוֹזֵר[43].

43) וידע מתחילה שיתהפך סביב, ונתקיימה מחשבתו הראשונה.

יד. כָּל הַמִּתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וְהִתְחִיל בָּהּ וְעָשָׂה כַּשִּׁעוּר[44] - חַיָּב, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִשְׁלִים כָּל הַמְּלָאכָה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַשְׁלִימָהּ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִכְתֹּב אַגֶּרֶת אוֹ שְׁטָר בְּשַׁבָּת - אֵין אוֹמְרִים: לֹא יִתְחַיֵּב זֶה עַד שֶׁיַּשְׁלִים חֶפְצוֹ וְיִכְתֹּב כָּל הַשְּׁטָר אוֹ כָּל הָאַגֶּרֶת, אֶלָּא מִשֶּׁיִּכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת[45] חַיָּב. וְכֵן אִם נִתְכַּוֵּן לֶאֱרֹג בֶּגֶד שָׁלֵם - מִשֶּׁיֵּאָרֹג שְׁנֵי חוּטִין[45] חַיָּב. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַשְׁלִים הַבֶּגֶד, הוֹאִיל וְעָשָׂה כַּשִּׁעוּר בְּכַוָּנָה - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

44) רבינו הביא להלן מפרק ח ואילך, שיעור כל מלאכה שחייבים עליה, ואם עשה פחות מכשיעור, לדעת רש"י בשבת עד. אסור מן התורה כרבי יוחנן שאמר (יומא עד) חצי שיעור אסור מן התורה ואין בו עונש. וראה ב'חכם צבי' סי' פו. 45) שיעור שחייבים עליו במלאכה זו, ראה להלן פ"ו ופי"א (שבת קג.).

טו. כָּל מְלָאכָה שֶׁהַיָּחִיד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ לְבַדּוֹ, וְעָשׂוּ אוֹתָהּ שְׁנַיִם בְּשֵׁתָּפוּת - בֵּין שֶׁעָשָׂה זֶה מִקְצָתָהּ וְזֶה מִקְצָתָהּ[46], כְּגוֹן שֶׁעָקַר זֶה הַחֵפֶץ מֵרְשׁוּת זוֹ, וְהִנִּיחוֹ הַשֵּׁנִי בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת[47], בֵּין שֶׁעָשׂוּ אוֹתָהּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, כְּגוֹן שֶׁאָחֲזוּ שְׁנֵיהֶם בְּקֵלְמוֹס וְכָתְבוּ אוֹ אָחֲזוּ כֹּכָר וְהוֹצִיאוּהוּ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[48] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין.

46) שבת ב. וג. נלמד בברייתא ממקרא (ויקרא ד, כז): "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצוות ה' אשר לא תעשינה ואשם", העושה את כולה ולא העושה את מקצתה - יחיד ועשה אותה - חייב, שנים ועשו אותה - פטורין. 47) להלן פי"ג מבואר כי אין חייב על הוצאה אלא אם עוקר חפץ מרשות זו ומניח ברשות השניה. 48) ראה להלן פי"ג על אלו רשויות חייב בשבת.

טז. וְאִם אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ לְבַדּוֹ עַד שֶׁיִּצְטָרְפוּ, כְּגוֹן שְׁנַיִם שֶׁאָחֲזוּ קוֹרָה וְהוֹצִיאוּהוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הוֹאִיל וְאֵין כֹּחַ בְּאֶחָד מֵהֶן לַעֲשׂוֹתָהּ לְבַדּוֹ, וְעָשׂוּ אוֹתָהּ בְּשֵׁתָּפוּת מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין, וְשָׁעוּר אֶחָד לִשְׁנֵיהֶן[49]. הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד לְהוֹצִיא קוֹרָה זוֹ לְבַדּוֹ, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ לְבַדּוֹ, וְנִשְׁתַּתְּפוּ שְׁנֵיהֶם וְהוֹצִיאוּהָ - זֶה הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּכוֹל חַיָּב, וְהַשֵּׁנִי מְסַיֵּעַ הוּא, וּמְסַיֵּעַ אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

49) דין זה שנוי במחלוקת (שבת צג:) בין רבי יהודה, רבי מאיר ורבי שמעון, ופסק רבינו כיחיד נגד רבים.

יז. כָּל הַמְקַלְקְלִין פְּטוּרִין[50]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ בִּבְהֵמָה דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה, וְכֵן אִם קָרַע בְּגָדִים אוֹ שִׁרְפָן אוֹ שִׁבֵּר כֵּלִים דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. חָפַר גֻּמָּא וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לַעֲפָרָהּ[51] - הֲרֵי זֶה מְקַלְקֵל וּפָטוּר. אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה, הוֹאִיל וְכַוָּנָתוֹ לְקַלְקֵל - פָּטוּר.

50) רבינו פסק כרבי יהודה (שבת קה:). ודע דלפי מה שאמרנו בתחילת הפרק דכל מקום שכתוב פטור, היינו פטור מעונש ואסור לעשות כן מדרבנן, הוא־הדין במקלקל אסור מדרבנן (הר"ן ורוב הראשונים). 51) אע"פ שנפסקה למעלה ההלכה כי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, בכל זאת כאן פטור משום שמקלקל הוא.

יח. כָּל הַמְקַלְקֵל עַל מְנָת לְתַקֵּן - חַיָּב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁסָּתַר כְּדֵי לִבְנוֹת בִּמְקוֹמוֹ, אוֹ שֶׁמָּחַק כְּדֵי לִכְתֹּב בַּמָּקוֹם שֶׁמָּחַק, אוֹ שֶׁחָפַר גֻּמָּא כְּדֵי לִבְנוֹת בְּתוֹכָהּ יְסוֹדוֹת, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - חַיָּב[52]. וְשִׁעוּרָן כְּשִׁעוּר הַמִּתַּקֵּן.

52) משנה (שבת קח:), והטעם הוא כי בשבת "מלאכת מחשבת" אסרה תורה - ראה אות לד - וכיון שכוונתו ומחשבתו על מנת לתקן, חייב אף על הקלקול.

יט. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת מִקְצָתָהּ בְּשׁוֹגֵג וּמִקְצָתָהּ בְּזָדוֹן - בֵּין שֶׁהֵזִיד וּלְבַסּוֹף שָׁגַג, בֵּין שֶׁשָּׁגַג וּלְבַסּוֹף הֵזִיד - פָּטוּר[53], עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה שִׁעוּר הַמְּלָאכָה כֻּלָּהּ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף בְּזָדוֹן, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה חַיָּב כָּרֵת; וְאִם יִהְיֶה בְּעִדִּים וְהַתְרָאָה - חַיָּב סְקִילָה. אוֹ[54] שֶׁיַּעֲשֶׂה שִׁעוּר מְלָאכָה כֻּלָּהּ בִּשְׁגָגָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

53) מקרבן (ראה בשבת קב.). 54) ביאור הלכה זו בתחילת הפרק. וראה מה שכתב רבינו בהל' שגגות פ"ב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו מה שנדחית שבת מפניו, כפיקוח נפש והחולים, ודיני החיה, והמלחמות וכיוצא באלו הדברים, ומי שאינו יודע מתי הוא שבת, שגם זה הכרח הוא שידחה, כמבואר שם.

א. דְּחוּיָה הִיא שַׁבָּת אֵצֶל סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[2] כִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת[3]. לְפִיכָךְ חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, עוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכָּיו בְּשַׁבָּת[4] עַל פִּי רוֹפֵא אֻמָּן[5] שֶׁל אוֹתוֹ מָקוֹם. סָפֵק שֶׁהוּא צָרִיךְ לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת סָפֵק שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, וְכֵן אִם אָמַר רוֹפֵא לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת

1 **וְרוֹפֵא אַחֵר אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ - מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת**
2 **הַשַּׁבָּת; שֶׁסְּפֵק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

דְּחוּיָה הִיא שַׁבָּת אֵצֶל סַכָּנַת נְפָשׁוֹת.

צריך להבין מה ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כו'" ובין הלימוד שלמסקנת הגמרא (יומא פה.) אין עליו פירכא - "וחי בהם, ולא שימות בהם" - (הובא ברמב"ם כאן ה"ג).

ועוד, מדוע הוצרכה הגמרא ללמוד שוב ש'פיקוח נפש' דוחה שבת מ"וחי בהם, ולא שימות בהם", הרי מפסוק זה עצמו ישנו כבר לימוד קודם (בגמרא יומא שם) ש'פיקוח נפש' דוחה כל התורה כולה, והלא שבת היא בכלל כל המצוות שנדחות מפני 'פיקוח נפש'.

גם ברמב"ם מצינו שהביא לימוד זה פעמיים, בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"א) ובהלכות שבת (פ"ב ה"ד) אלא שבלימוד על שבת שינה מלשון הגמרא, ובמקום "...אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם" כתב בהלכות שבת "אשר יעשה אותם וחי בהם, ולא שימות בהם".

והביאור הוא, לשיטת הרמב"ם דחיית 'פיקוח נפש' את כל התורה כולה, שונה בגדרה מדחיית 'פיקוח נפש' את השבת. בכל המצוות, חיובי התורה קיימים ועומדים אלא שבמקום 'פיקוח נפש' הם נדחים, אבל שבת אינה רק דחויה מפני 'פיקוח נפש' אלא שאין כל חיוב על שמירתה, ובמקום 'פיקוח נפש' לא ציוותה התורה על השבת כלל.

עניין זה מדוייק ברמב"ם הל' שבת, ששינה מלשון הלימוד בש"ס (ומהלימוד שלו עצמו בהל' יסודי התורה, המדבר בדחיית כל התורה כולה), כי שם, קודם מביאה הגמרא את הפסוק "...וחי בהם" ואח"כ את הלימוד "וחי בהם, ולא שימות בהם" כיון שזהו הלימוד המיוחד על כך ש'פיקוח נפש' דוחה את כל המצוות, אבל לעניין שבת לא כתב זאת הרמב"ם בלשון של לימוד אלא כהמשך ופירוש של הפסוק "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם" כי אין הפשט שהשבת דחויה מפני 'פיקוח נפש' אלא שמלכתחילה אין כל חיוב שבת במקום 'פיקוח נפש'.

בסיבת ההבדל בדין 'פיקוח נפש' בשבת ובכל המצוות, יש לומר שהשבת היא אות בין הקב"ה ובין ישראל, וכפירש"י "אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה", ומכיון שה"אות הגדולה" שבין הקב"ה וישראל היא תוכנה של השביתה בשבת, אין היא מתקיימת כלל במקום 'פיקוח נפש' של איש מישראל.

זהו ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" ובין הלימוד "וחי בהם", כי ב"חלל עליו כו'" מודגש שאמנם עכשיו יש כאן חילול שבת, והשבת היא דחויה אצל 'פיקוח נפש' כמו כל המצוות, אבל בלימוד מ"וחי בהם" משמע שאין כאן כלל חילול שבת, כי זו לא נצטוותה כלל במקום 'פיקוח נפש'.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 138)

2) יומא פה, ע"ב. מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת? שנאמר (ויקרא יח, ה) ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם: רבי שמעון בן מנסיא דורש מהכתוב (שמות לא, טז) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת, אמרה תורה "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". אולם פיקוח נפש דוחה שבת, גם אפילו אם ברור לנו שלא יקום מחליו זה, ולא יזכה לשמור עוד שבתות, והצלתו היא רק לחיי שעה, "שמא יעשה תשובה באותה שעה ויתקן מה שחטא בחייו" ('המאירי'). 3) כמבואר בהל' יסודי התורה פ"ה, ה"א. 4) מלשון רבינו שכתב "דחויה", ולא כתב הותרה, נראה לכאורה כי אם אפשר לעשות בלא חילול שבת, מחוייבים לעשות בהיתר, כי זה הוא ההבדל בין דחויה והותרה (ראה יומא ו':), אבל במקום שיש לחשוש שעי"ז יהיה איחור בריפוי - מחללין את השבת. 5) בנוסח אחר: "רופא נאמן" ('מעשה רוקח'): ולאו דוקא מומחה או רופא, אלא אפילו סתם בני אדם חשובים מומחים במקצת, ומחללין על ידיהם (או"ח סי' שכח).

3 **ב. אֲמָדוּהוּ[6] בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְכָךְ[7] וְכֵן**
4 **לִשְׁמֹנָה יָמִים - אֵין אוֹמְרִים: נַמְתִּין עַד הָעֶרֶב כְּדֵי**
5 **שֶׁלֹּא לְחַלֵּל עָלָיו שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, אֶלָּא מַתְחִילִין מֵהַיּוֹם**
6 **שֶׁהוּא שַׁבָּת. וּמְחַלְּלִין עָלָיו אֲפִלּוּ מֵאָה שַׁבָּתוֹת. כָּל**
7 **זְמַן שֶׁהוּא צָרִיךְ וְיֵשׁ בּוֹ סַכָּנָה אוֹ סְפֵק סַכָּנָה -**
8 **מְחַלְּלִין. וּמַדְלִיקִין לוֹ אֶת הַנֵּר, וּמְכַבִּין מִלְּפָנָיו אֶת**
9 **הַנֵּר[8], וְשׁוֹחֲטִין לוֹ, וְאוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין, וּמְחַמִּין לוֹ**
10 **חַמִּין, בֵּין לְהַשְׁקוֹתוֹ בֵּין לִרְחִיצַת גּוּפוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל**
11 **דָּבָר: שַׁבָּת לְגַבֵּי חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה הֲרֵי הוּא כְּחֹל**
12 **לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן.**

6) התבוננו במחלתו ושיערו. 7) כלומר: שגם בשבת זו ובשבת הבאה צריך לחלל עליו (יומא פד: שבת כט: קכח:).

8) היינו כשאי־אפשר להוציא את החולה למקום אחר או להסתיר ממנו את האור על ידי כפיית כלי עליו, או על ידי הוצאת הנר החוצה, כי מוטב לטלטל מוקצה מלעבור על איסור כיבוי. ראה 'המאירי' שבת כט.

13 **ג. כְּשֶׁעוֹשִׂים דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עַל**
14 **יְדֵי נָכְרִים[9] וְלֹא עַל יְדֵי קְטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי עֲבָדִים**
15 **וְלֹא עַל יְדֵי נָשִׁים[10], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא שַׁבָּת קַלָּה**
16 **בְּעֵינֵיהֶם; אֶלָּא עַל יְדֵי גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְחַכְמֵיהֶם[11].**
17 **וְאָסוּר לְהִתְמַהְמֵהַּ[12] בְּחִלּוּל שַׁבָּת לְחוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
18 **סַכָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם -**
19 **וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה**
20 **נְקָמָה בָּעוֹלָם[13], אֶלָּא רַחֲמִים וְחֶסֶד וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם.**
21 **וְאֵלּוּ הָאֶפִּיקוֹרְסִים[14] שֶׁאוֹמְרִים שֶׁזֶּה חִלּוּל שַׁבָּת**

1 **וְאָסוּר, עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב אוֹמֵר: גַּם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם**
2 **חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָּהֶם[15].**

9) שמא יצא מזה קלקול, אם יראו עכשיו שאין עושין רק על ידי נכרי, יחשבו שיש איסור על ידי ישראל, ולפעמים לא יהיה שם ישראל ויסתכן החולה (ט"ז סי' שכח). 10) כל זה נאמר אם יש שם אנשים, אבל אם אין שם רק נשים, בוודאי אין להן להמתין לאנשים אלא יעשו הן בזריזות. (ריא"ז). 11) כך ביאר רבינו מה שאמרו (יומא פד:): "ואין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל", היינו חכמי ישראל, אבל התשב"ץ (ח"א סי' נד) מביא ראיה מלשון ה'ירושלמי' (יומא פ"ח ה) שהכוונה על ישראל גדול בשנים, שלא תאמר שאין פיקוח נפש דוחה שבת על ידי מחוייב במצוות, ולפי דבריו אין לחזור דוקא אחרי חכמי ישראל אלא כל הזריז הרי זה משובח, ולשון ה'ירושלמי': "הנשאל, הרי זה מגונה, השואל הרי זה שופך דמים", שהיה לו לחכם העיר ללמד לבני עדתו ולפרסם ברבים שסכנת נפשות דוחה שבת, וזריזים מקדימים למצוה (בנוסח כ"י התימנים, נוסף כאן: "גדולי ישראל וחכמיהם - ואין מורין לנשים לעשות דברים האלו"). 12) מכל־מקום לא יהא אדם מבעית את נפשו מכל פחד שוא ולא יהא בהול מכל עלה נדף, ומקום שברי לו שאין סכנה קרובה - לא יחלל שבת בעבירה (או"ח סי' שכח). 13) "כי לא אחפוץ במות המת נאום ה' אלקים והשיבו וחיו" (יחזקאל יח, לב). 14) הצדוקים והקראים, שלא האמינו בדרשת חכמינו, ולדעתם אין פיקוח נפש דוחה שבת. 15) על ידי שמאסו חוקותי, חשבו שלא יוכלו לחיות במשפטים שנתתי להם (מלבי"ם שם).

3 **ד. הַחוֹשֵׁשׁ בְּעֵינָיו - וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בִּשְׂתֵּיהֶם אוֹ**
4 **בְּאַחַת מֵהֶם צִיר[16], אוֹ שֶׁהָיוּ דְּמָעוֹת שׁוֹתְתוֹת[17] מֵהֶן**
5 **מֵרֹב הַכְּאֵב, אוֹ שֶׁהָיָה דָּם שׁוֹתֵת מֵהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה בָּהֶן**
6 **קַדַּחַת[18] וְכַיּוֹצֵא בָּחֳלָאִים אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל חוֹלִים**
7 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סַכָּנָה[19], וּמְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְעוֹשִׂין**
8 **לוֹ כָּל צָרְכֵי רְפוּאָה.**

16) ריר הנוטף מהעין. 17) נחלות. 18) חום. 19) ע"ז כח, ע"ב.

9 **ה. וְכֵן אִם יֵשׁ מַכָּה בַּחֲלַל גּוּפוֹ מִן הַשָּׁפָה וְלִפְנִים**
10 **- בֵּין בְּפִיו[20], בֵּין בְּמֵעָיו, בֵּין בִּכְבֵדוֹ וּטְחוֹלוֹ, אוֹ**
11 **בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת - כֹּל שֶׁיֵּשׁ בַּחֲלָלוֹ, הֲרֵי זֶה חוֹלֶה**
12 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה[21], וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד שֶׁחָלְיוֹ כָּבֵד הוּא.**
13 **לְפִיכָךְ מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת מִיָּד בְּלֹא אֲמִידָה[22].**
14 **וּמַכָּה שֶׁהִיא בְּגַב הַיָּד וְגַב הָרֶגֶל - הֲרֵי הִיא כְּמַכָּה**
15 **שֶׁל חָלָל, וְאֵינָהּ צְרִיכָה אֹמֶד, וּמְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת**
16 **הַשַּׁבָּת. וְהַחֹם שֶׁמְּסַמֵּר[23] אֶת הַבָּשָׂר - כְּמַכָּה שֶׁל חָלָל**
17 **דָּמִי, וּמְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת[24]. וְכֵן כָּל חֹלִי**
18 **שֶׁהָרוֹפְאִים אוֹמְרִין שֶׁזֶּה יֵשׁ בּוֹ סַכָּנָה, אַף־עַל־פִּי**
19 **שֶׁהוּא בְּעוֹר הַבָּשָׂר מִבַּחוּץ - מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת**
20 **הַשַּׁבָּת עַל פִּיהֶם.**

20) עבודה זרה כח, ע"ב. מי שחושש בשינו ומצטער מאד עד שחלה כל גופו, מותר להוציאה על ידי נכרי (או"ח סי' שכח ב'משנה ברורה'). 21) היינו שנתקלקל אחד מן האברים הפנימיים מחמת מכה או בועה, אבל מיחושים בלבד אין נקראים מכה (הרשב"א והר"ן בשם 'רבינו יונה'). 22) ואם יודעים ומכירים באותו חולי שיכול להמתין ברפואתו ואין בו סכנה, אסור לחלל עליו שבת, אף שהוא מכה של חלל (רשב"א). 23) מלשון "סמר מפחדך בשרי" (תהלים קיט, קכ) שהבשר מתכווץ ומתקשה מפחד או מחום (בכת"י התימנים: מצמר). וכן כל מכה הבאה מכח ברזל, אפילו אינה בחלל הגוף, מחללין עליה את השבת. 24) יומא פב. פג.

21 **ו. הַבּוֹלֵעַ נִימָא[25] שֶׁל מַיִם - מְחַמִּין לוֹ חַמִּין בְּשַׁבָּת,**
22 **וְעוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכֵי רְפוּאָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סַכָּנַת**
23 **נְפָשׁוֹת. וְכֵן מִי שֶׁנְּשָׁכוֹ כֶּלֶב שׁוֹטֶה[26] אוֹ אֶחָד**
24 **מִזּוֹחֲלֵי הֶעָפָר שֶׁמְּמִיתִין[27], אֲפִלּוּ הָיוּ סָפֵק מְמִיתִין**
25 **סָפֵק אֵין מְמִיתִין - עוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכֵי רְפוּאָה**
26 **לְהַצִּילוֹ.**

25) עלוקה דקה שבמים (עבודה זרה יב:). 26) במשנה (יומא פ"ח) כתוב לענין יום כיפור: "מי שנשכו כלב שוטה (מחלת כלבת) - אין מאכילין אותו מחצר הכבד שלו", וביאר רש"י: אע"פ שנהגו הרופאים ברפואה זו, כיון שאינה רפואה בדוקה וגמורה, אין מתירין לו איסור אכילת בשר טמא. ורבינו בפירוש המשניות, נימק את הדבר באופן אחר: "כי זה אינו מועיל אלא דרך סגולה. ואין עוברין על המצוות אלא בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור כי כוחם חלש, אינו מצד הדעת ונסיונו רחוק", אבל רפואות בדוקות לכו"ע מותר לו שמסוכן הוא. 27) יומא פד. שבת קכא:

27 **ז. חוֹלֶה שֶׁאַמְדוּהוּ רוֹפְאִים לְהָבִיא לוֹ גְּרוֹגֶרֶת[28]**
28 **אַחַת, וְרָצוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וְהֵבִיאוּ לוֹ עֶשֶׂר גְּרוֹגְרוֹת**
29 **בְּבַת אַחַת - כֻּלָּן פְּטוּרִין מִכֻּלּוּם[29]. וַאֲפִלּוּ הֵבִיאוּ בָּזֶה**
30 **אַחַר זֶה, וַאֲפִלּוּ הִבְרִיא בָּרִאשׁוֹנָה; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם**
31 **בִּרְשׁוּת הֵבִיאוּ.**

28) תאנה יבשה. 29) מנחות סד, ע"א. ויש להם שכר טוב מאת ה' (או"ח סי' שכח).

32 **ח. חוֹלֶה[30] שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִשְׁתֵּי גְּרוֹגָרוֹת, וְלֹא מָצְאוּ**
33 **אֶלָּא שְׁתֵּי גְּרוֹגָרוֹת בִּשְׁנֵי עֹקָצִין וְשָׁלֹשׁ גְּרוֹגְרוֹת**
34 **בְּעֹקֶץ אֶחָד - כּוֹרְתִין הָעֹקֶץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ, אַף־עַל־**
35 **פִּי שֶׁאֵין צְרִיכִין אֶלָּא לִשְׁתַּיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְבּוּ**
36 **בִּבְצִירָה, אֶלָּא יִכְרְתוּ עֹקֶץ אֶחָד, וְלֹא יִכְרְתוּ שְׁנַיִם.**
37 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[31].**

30) שם. 31) שאלו את הראב"ד: חולה בשבת שצריך לבשר, ומוכן לפניו בשר נבילה, האם עדיף לשחוט בשבילו בשבת ויאכל בשר כשר? והשיב: ישחטו לו ולא יאכילהו נבילות, כי בשחיטה בשבת עובר רק פעם אחת, ובאכילת

נבילה עובר על כל כזית וכזית (הרא"ש ביומא). אולם אם צריך בשר לאלתר, יתנו לו מהבא ליד תחלה (או"ח סי' שכח).

ט. הַמְבַשֵּׁל לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת[32], וְאָכַל הַחוֹלֶה וְהוֹתִיר - אָסוּר לְבָרְיא לֶאֱכֹל מִן הַמּוֹתָר[33], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַרְבֶּה בִּשְׁבִילוֹ[34]. אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לְחוֹלֶה בְּשַׁבָּת - מֻתָּר לְבָרְיא לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ בָּשָׂר חַי[35], שֶׁאֵין בַּדָּבָר תּוֹסֶפֶת כְּדֵי שְׁנִגְזֹר שֶׁמָּא יַרְבֶּה בִּשְׁבִילוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

32) בבא־קמא עא, ע"א. או תלש לו פירות מן האילן (או"ח סי' שיח). 33) עד מוצאי שבת (חולין טו:). 34) בשביל הבריא. 35) כי לבשלו אסור בשבת, ואין צריך למלחו רק אם רוצה לאכלו על ידי בישול. אבל לאכלו חי, די בהדיחו את הדם שעל פני הבשר מבחוץ (יו"ד סי' סז).

י. חוֹלֶה[36] שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, עוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכָּיו עַל יְדֵי נָכְרִי[37]. כֵּיצַד? אוֹמְרִין לְנָכְרִי לַעֲשׂוֹת לוֹ, וְהוּא עוֹשֶׂה. לְבַשֵּׁל לוֹ וְלֶאֱפוֹת וּלְהָבִיא רְפוּאָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְכֵן כּוֹחֵל עֵינָיו[38] מִן הַנָּכְרִי בְּשַׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם סַכָּנָה. וְאִם הָיוּ צְרִיכִים לִדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן מְלָאכָה, עוֹשִׂין אוֹתָן אֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ מַעֲלִין אָזְנַיִם[39] בְּשַׁבָּת, וּמַעֲלִין אֲנַקְלִי[40], וּמַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר[41]. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מֻתָּר.

36) שנפל למשכב שהוא חולי לכל גופו. 37) וכן מותר לחלל עליו את השבת על ידי ישראל באיסור דרבנן (ראה שבת קכט.). 38) ביצה כב, ע"א. שם אבקת רפואה על ריסי העינים. 39) עבודה זרה כח, ע"ב. גידי אזנים פעמים שיורדים למטה ומתפרקים הלחיים (רש"י). 40) שם, כט, ע"א: "תנוך שכנגד הלב המעכב את הנשימה ומעלים אותו על־ידי רפואה" (רש"י). 41) שבת קכח, ע"א. עצם שנשברה.

יא. הַיּוֹלֶדֶת כְּשֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד - חֲרֵי הִיא בְּסַכָּנַת נְפָשׁוֹת וּמְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת[42]. קוֹרְאִין לָהּ חֶכְמָה[43] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְחוֹתְכִים אֶת הַטַּבּוּר, וְקוֹשְׁרִין אוֹתוֹ[44]. וְאִם הָיְתָה צְרִיכָה לְגֵר בְּשָׁעָה שֶׁהִיא צוֹעֶקֶת בַּחֲבָלֶיהָ - מַדְלִיקִין לָהּ אֶת הַגֵּר; וַאֲפִלּוּ הָיְתָה סוּמָא, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתָּהּ מִתְיַשֶּׁבֶת עָלֶיהָ בְּגֵר וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה. וְאִם הָיְתָה צְרִיכָה לְשֶׁמֶן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - מְבִיאִין לָהּ. וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנִּין בִּשְׁעַת הַבָּאָה[45]. כְּגוֹן שֶׁתָּבִיא לָהּ חֲבֵרְתָּהּ כְּלִי תָּלוּי בִּשְׁעָרָהּ. וְאִם אִי אֶפְשָׁר - מְבִיאָה כְּדַרְכָּהּ.

42) שבת קכח, ע"ב. 43) מיילדת. 44) כל האמור בתוכחת יחזקאל, עושים לחיה בשבת: "ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך, ובמים לא רוחצת למשעי" (יחזקאל טז). 45) ואף שבפיקוח נפש מותר לעשות בלא שום שינוי, "כאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר" (מגיד־משנה).

יב. אֵין מְיַלְּדִין אֶת הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים[46] וּמַזָּלוֹת בְּשַׁבָּת, וַאֲפִלּוּ בְּשָׂכָר[47]; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְאֵיבָה[48]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם חִלּוּל. אֲבָל מְיַלְּדִין אֶת בַּת גֵּר תּוֹשָׁב[49], מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ מְצַוִּין לְהַחֲיוֹתוֹ[50]; וְאֵין מְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת.

46) עבודה זרה כו, ע"ב. בגלל מעשיהם המכוערים הם מחוץ לכל נימוס ותרבות אנושית, שלא קיבלו עליהם את שבע מצוות בני נח, שהם: א) דינים ומשפטים, ב) ברכת השם, ג) עבודה זרה, ד) שפיכות דמים, ה) גילוי עריות, ו) גזל, ז) אבר מן החי (הל' מלכים פ"א, ה"א). 47) ובימות החול, מותר בשכר משום איבה. 48) לשנאה, שיכולה להשתמט ולומר, שאין מיילדים בשבת רק לשומרת שבת (ע"ז שם). 49) גוי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה־זרה ולקיים גם שאר המצוות שנצטוו בהן בני נח, אף שלא מל ולא טבל (פי"ד מאיסו"ב ה"ז). 50) אמרה תורה: "גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כה, לה).

יג. חַיָּה[51], מְשַׁיַּתְחִיל הַדָּם לִהְיוֹת שׁוֹתֵת עַד שֶׁתֵּלֵד, וְאַחַר שֶׁתֵּלֵד עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים[52] - מְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת, וְעוֹשִׂין לָהּ כָּל צָרְכֶּיהָ, בֵּין שֶׁאָמְרָה צְרִיכָה אֲנִי בֵּין שֶׁאָמְרָה אֵינִי צְרִיכָה[53]. וּמִשְּׁלֹשָׁה עַד שִׁבְעָה: אִם אָמְרָה אֵינִי צְרִיכָה - אֵין מְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת; וְאִם שָׁתְקָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם אָמְרָה צְרִיכָה אֲנִי, שֶׁמְּחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת. וּמִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - חֲרֵי הִיא כְּחוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה[54]; וַאֲפִלּוּ אָמְרָה צְרִיכָה אֲנִי, אֵין עוֹשִׂין לָהּ מְלָאכָה אֶלָּא עַל יְדֵי נָכְרִים[55].

51) האשה היולדת. 52) שבת קכט, ע"א. 53) לדברים שחברותיה אומרות שדבר זה כל היולדות צריכות לכך, ואין כאן רופא או מיילדת לשאלם, אין שומעים ליולדת, שמא אינה מרגישה לשעתה מה שהיא צריכה (הרמב"ן). 54) מצד הלידה, אולם אם יש לה מחלה אחרת מלבד הלידה, אין להשגיח על שיעור ימים אלו, אלא עושים לה עד שתצא מהסכנה. 55) ראה בהלכה י.

יד. עוֹשִׂין מְדוּרָה לְחַיָּה[56] וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה, מִפְּנֵי שֶׁהַצִּנָּה קָשָׁה לְחַיָּה הַרְבֵּה בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּרִים. אֲבָל אֵין עוֹשִׂין מְדוּרָה לְחוֹלֶה לְהִתְחַמֵּם בָּהּ. הִקִּיז דָּם[57] וְנִצְטַנֵּן - עוֹשִׂין לוֹ מְדוּרָה, אֲפִלּוּ בִּתְקוּפַת תַּמּוּז[58]. וּמַרְחִיצִין אֶת הַיָּלֶד בְּשַׁבָּת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁחוֹתְכִין אֶת טַבּוּרוֹ, אֲפִלּוּ בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּשַׁבָּת, וּמוֹלְחִין אוֹתוֹ[59], וּמְלַפְּפִין אוֹתוֹ[60]; מִפְּנֵי שֶׁסַּכָּנָה הִיא לוֹ אִם לֹא יַעֲשׂוּ לוֹ כָּל אֵלּוּ. וְכֵן מַרְחִיצִים אוֹתוֹ לִפְנֵי הַמִּילָה וּלְאַחַר הַמִּילָה וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[61] לַמִּילָה בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה.

56) שבת קכט, ע"א. אם אחזתה צינה, מבעירים לפניה מערכת עצים להתחמם. 57) הוציא דם מהעורק לרפואה ע"י שריטה באיזמל. 58) שהצינה סכנה היא לו (שם). 59) נותנין עליו אבק ההדס וכיוצא מסמים אלו לעדן בשרו

(פי' המשניות לרבינו, שבת פי"ח). 60) כורכים את הילד בחיתולים כדי ליישר איבריו. 61) שבת קלד, ע"ב. וכל־שכן יום שני (רמב"ן ורשב"א).

טו. הָאִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[62] וָמֵתָה - מְבִיאִין סַכִּין בְּשַׁבָּת אֲפִלּוּ דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים, וְקוֹרְעִין אֶת כְּרֵסָהּ וּמוֹצִיאִין אֶת הַוָּלָד, שֶׁמָּא יִמָּצֵא חַי. שֶׁסָּפֵק נְפָשׁוֹת[63] דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, וַאֲפִלּוּ לָזֶה שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ חַי.

62) ערכין ז, ע"א. כסא שהיולדת ישבה עליו בשעת הלידה. 63) ואין נוהגין כן בזמן הזה אפילו בחול, משום דאין בקיאין במיתת האם בזמן קרוב כל כך שאפשר לולד לחיות, ושמא רק נתעלפה, ואם יחתכוה ימיתוה, ובין כך ובין כך ימות הולד ('איסור והיתר' לרבינו יונה מגירונדי).

טז. מְפַקְּחִין פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ[64] בְּשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִבֵּית־דִּין. וְהַמַּקְדִּים לְהַצִּיל הַנֶּפֶשׁ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד?[65] רָאָה תִּינוֹק שֶׁנָּפַל לַיָּם - פּוֹרֵשׂ מְצוֹדָה וּמַעֲלֵהוּ, וַאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא צָד הַדָּגִים עִמּוֹ. שָׁמַע שֶׁטָּבַע תִּינוֹק בַּיָּם, וּפָרַשׂ מְצוֹדָה לְהַעֲלוֹתוֹ, וְהֶעֱלָה דָּגִים בִּלְבַד - פָּטוּר מִכְּלוּם. נִתְכַּוֵּן לְהַעֲלוֹת דָּגִים, וְהֶעֱלָה דָּגִים וְתִינוֹק[66] - פָּטוּר. אֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע שֶׁטָּבַע - הוֹאִיל וְהֶעֱלָה תִּינוֹק עִם הַדָּגִים, פָּטוּר.

64) עושים פעולה להצלת נפש (יומא פד:). 65) מנחות סד. 66) אבל העלה דגים לבד חייב, כיון שנתכוין לצידה, ראה להלן פרק י.

יז. נָפַל תִּינוֹק לְבוֹר - עוֹקֵר חֵלְיָא[67] וּמַעֲלֵהוּ, וַאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְתַקֵּן בָּהּ מַדְרֵגָה בִּשְׁעַת עֲקִירָתוֹ. נִגְעַל דֶּלֶת בִּפְנֵי תִינוֹק - שׁוֹבֵר הַדֶּלֶת וּמוֹצִיאוֹ, וַאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְפַצֵּל אוֹתָהּ כְּמִין עֵצִים שֶׁרְאוּיִין לִמְלָאכָה; שֶׁמָּא יִבָּעֵת[68] הַתִּינוֹק וְיָמוּת. נָפְלָה דְּלֶקֶת, וְיֵשׁ שָׁם אָדָם שֶׁחוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִשָּׁרֵף - מְכַבִּין אוֹתָהּ לְהַצִּילוֹ מִן הָאֵשׁ, וַאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כּוֹבֵשׁ דֶּרֶךְ וּמִתַּקְּנָהּ בִּשְׁעַת כִּבּוּי[69]. וְכָל הַקּוֹדֵם לְהַצִּיל - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת[70] מִבֵּית־דִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה.

67) עפר שמסביב לשפת הבור. 68) יבהל פתאום. 69) יומא פד: 70) לשאול הוראה.

יח. מִי שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת[71], סָפֵק הוּא שָׁם סָפֵק אֵינוֹ שָׁם[72] - מְפַקְּחִין[73] עָלָיו. מְצָאוּהוּ חַי, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְרוֹצֵץ וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּבְרְיָא - מְפַקְּחִין עָלָיו וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְחַיֵּי אוֹתָהּ שָׁעָה[74].

71) קיר הרוס או גל אבנים. 72) אפילו יש כאן כמה ספיקות - ספק הוא כאן ספק אינו כאן, ואם תמצא לומר שהוא כאן, ספק הוא חי ספק מת (יומא פג:). ב'מעשה רוקח' הנוסח כאן: "ספק הוא חי ספק מת - מפקחין".

73) מסירים את המפולת ומפנים את האבנים. 74) ראה למעלה בהלכה א, ו'משנה ברורה' סי' שכט.

יט. בָּדְקוּ עַד חָטְמוֹ וְלֹא מָצְאוּ בוֹ נְשָׁמָה[75] - מַנִּיחִין אוֹתוֹ שָׁם, שֶׁכְּבָר מֵת. בָּדְקוּ וּמָצְאוּ עֶלְיוֹנִים מֵתִים - לֹא יֹאמְרוּ: כְּבָר מֵתוּ תַּחְתּוֹנִים, אֶלָּא מְפַקְּחִין עַל הַכֹּל; שֶׁאֶפְשָׁר בְּמַפֹּלֶת שֶׁיָּמוּת הָעֶלְיוֹן וְיִהְיֶה הַתַּחְתּוֹן חַי.

75) שכתוב "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו" (בראשית ז), כלומר עיקר בחינת החיות היא בבדיקה אם יש רוח חיים בחטמו (יומא פח:), אפילו בדקו עד לבו ולא מצאו חיות, אין אומרים שמת ודאי, אלא צריך לבדוק עד חטמו (או"ח סי' שכט.).

כ. הָיְתָה חָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְיִשְׂרְאֵלִים, אֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְאֶלֶף עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְנָפְלָה עֲלֵיהֶם מַפֹּלֶת - מְפַקְּחִין עַל הַכֹּל מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל[76]. פֵּרַשׁ אֶחָד מֵהֶם לְחָצֵר אַחֶרֶת, וְנָפְלָה עָלָיו[77] אוֹתָהּ חָצֵר - מְפַקְּחִים עָלָיו[78]; שֶׁמָּא זֶה שֶׁפֵּרַשׁ הָיָה יִשְׂרָאֵל, וְהַנִּשְׁאָרִים עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

76) יומא פד, ע"ב. שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי - ראה מה שכתב רבינו בפ"ח מהל' מאכלות אסורות הי"א - והוא ספק נפשות, וכל ספק דוחה שבת. 77) "נפלה עליו (מפולת) אותה חצר" (נוסח 'מעשה רוקח'). 78) כיון שרובם נשארו במקומם, לא נעקרה הקביעות שלהם, ועדיין שם ספק עליהם, וכשמואל (יומא פד:) שאומר שבאופן זה אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב.

כא. נֶעֱקְרוּ כֻּלָּן מֵחָצֵר זוֹ לֵילֵךְ לְחָצֵר אַחֶרֶת, וּבְעֵת עֲקִירָתָם פֵּרַשׁ אֶחָד מֵהֶן וְנִכְנַס לְחָצֵר אַחֶרֶת, וְנָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת, וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא - אֵין מְפַקְּחִין עָלָיו. שֶׁכֵּיוָן שֶׁנֶּעֱקְרוּ כֻּלָּם, אֵין כָּאן יִשְׂרָאֵל; וְכָל הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁפֵּרַשׁ מִן הָרֹב. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הָרֹב יִשְׂרָאֵל, אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּעֱקְרוּ כֻּלָּם וּפֵרַשׁ אֶחָד מֵהֶם לְחָצֵר אַחֶרֶת וְנָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת - מְפַקְּחִין.

כב. הַמְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר[79] וְלֹא יָדַע מָתַי הוּא יוֹם שַׁבָּת - מוֹנֶה מִיּוֹם שֶׁטָּעָה שִׁשָּׁה, וּמְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי[80]. וּמְבָרֵךְ בּוֹ בִּרְכוֹת הַיּוֹם[81], וּמַבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[82]. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם זֶה שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ וּמַבְדִּיל בּוֹ, מֵתֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּת[83]. וְאָסוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר עַל פַּרְנָסָתוֹ, שֶׁכָּל יוֹם וָיוֹם סָפֵק שַׁבָּת הוּא. וְאִם יָדַע שֶׁהוּא שְׁמִינִי לִיצִיאָתוֹ אוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִיצִיאָתוֹ וְכַיּוֹצֵא בְּזֶה הַמִּנְיָן - הֲרֵי זֶה מֵתֵר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר יַדַּאי שֶׁלֹּא יָצָא בְּשַׁיָּרָא בְּשַׁבָּת; וּשְׁאָר הַיָּמִים חוּץ מִיּוֹם זֶה, עוֹשֶׂה כְּדֵי פַּרְנָסָה בִּלְבַד.

79) והוא הדין אם נשבה לבין הגויים ונשכח יום השבת ממנו (ירושלמי). 80) כבריאתו של עולם: ימי חול תחילה, ואחרי כן יום השבת (שבת סט.). 81) =קידוש. 82) בכ"י התימנים: "ומבדיל במוצאי שבת". וזה - שמברך ברכת הקידוש בכניסתו וברכת ההבדלה במוצאו - הוא ההיכר של יום השבת שלו מתוך ששת הימים האחרים. 83) אפילו יכול להתענות יום אחד בלי סכנה, אסור לסגף עצמו, כדי שיוכל למהר לצאת מן המדבר ('בגדי ישע' או"ח סי' שמד).

1 **כג. עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁצָּרוּ עַל עֲיָרוֹת יִשְׂרָאֵל,**
2 **אִם בָּאוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן - אֵין מְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת**
3 **הַשַּׁבָּת, וְאֵין עוֹשִׂין עִמָּהֶן מִלְחָמָה[84]. וּבְעִיר הַסְּמוּכָה**
4 **לַסָּפָר[85] - אֲפִלּוּ לֹא בָּאוּ אֶלָּא עַל עִסְקֵי תֶּבֶן וָקַשׁ,**
5 **יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן בִּכְלֵי זַיִן[86], וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת**
6 **הַשַּׁבָּת. וּבְכָל מָקוֹם, אִם בָּאוּ עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת אוֹ**
7 **שֶׁעָרְכוּ מִלְחָמָה אוֹ שֶׁצָּרוּ סְתָם - יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן בִּכְלֵי**
8 **זַיִן, וּמְחַלְּלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשַּׁבָּת. וּמִצְוָה עַל כָּל**
9 **יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּכוֹלִין, לָבוֹא וְלָצֵאת וְלַעְזֹר לַאֲחֵיהֶם**
10 **שֶׁבְּמָצוֹר וּלְהַצִּילָם מִיַּד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
11 **בְּשַׁבָּת[87]; וְאָסוּר לָהֶן לְהִתְמַהְמֵהַּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת.**
12 **וּכְשֶׁיַּצִּילוּ אֶת אֲחֵיהֶן, מֻתָּר לָהֶן לַחֲזֹר בִּכְלֵי זַיִן**
13 **שֶׁלָּהֶן לִמְקוֹמָם בְּשַׁבָּת; כְּדֵי שֶׁלֹּא[88] לְהַכְשִׁילָן לֶעָתִיד**
14 **לָבוֹא.**

84) עירובין מה, ע"א. בזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון מחללים את השבת ויוצאים עליהם, שכל התנפלות של אויבים סכנה היא, מתחילים בממון וגומרים בנפשות (פסקי מהרי"א סי' קנ). 85) עיר העומדת על הגבול, שאם ילכדוה, תהא הארץ נוחה ליכבש בפניהם (רש"י). 86) אפילו לא באו עדיין אלא שמענו שרוצים לבוא ('אור זרוע' ורמ"א סי' שכט) אין אומרים נמתין עד למחר, אלא מיד דוחין את השבת ומתקינים כלי זיין כדי לעמוד הכן ולצאת לקראת האויב, שכן כל שהיה ודיחוי בדבר של מלחמה - סכנה היא ועלול להביא כשלון. 87) וחייב כל אדם להתגייס ולהצטרף למגינים על העיר. 88) שמא יחוסו להוציא במדה מספיקה כלי זיין למלחמה נגד האויב, ועוד שמא יתגבר האויב וישוב ויתגרה.

15 **כד. וְכֵן סְפִינָה הַמְּטֹרֶפֶת[89] בַּיָּם, אוֹ עִיר שֶׁהִקִּיפָהּ**
16 **כַּרְקוֹם[90] אוֹ נָהָר[91] - מִצְוָה לָצֵאת בְּשַׁבָּת לְהַצִּילָן בְּכָל**
17 **דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּילָן. וַאֲפִלּוּ יָחִיד הַנִּרְדָּף מִפְּנֵי**
18 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ מִפְּנֵי נָחָשׁ אוֹ דֹּב שֶׁהוּא**
19 **רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ - מִצְוָה לְהַצִּילוֹ. וַאֲפִלּוּ בַּעֲשִׂיַּת**
20 **כַּמָּה מְלָאכוֹת בְּשַׁבָּת, וַאֲפִלּוּ לְתַקֵּן כְּלֵי זַיִן לְהַצִּילוֹ[92]**
21 **- מֻתָּר. וְזוֹעֲקִים עֲלֵיהֶן וּמִתְחַנְּנִים בְּשַׁבָּת,**
22 **וּמַתְרִיעִין[93] עֲלֵיהֶן לַעְזֹר אוֹתָם. וְאֵין מִתְחַנְּנִים וְלֹא**
23 **זוֹעֲקִין עַל הַדָּבָר בְּשַׁבָּת[94].**

89) תענית יט, ע"א. שהגלים זורקים אותה הנה והנה. 90) מצור מסביב לעיר. 91) העולה על גדותיו. 92) אולם אם יש סכנה גם למציל, על זה נאמר: "וחי אחיך עמך" חייך קודמים לחיי חברך (בבא־מציעא סב.). 93) [בתקיעה. ראה פ"א מתעניות הערה כג בהוספה]. 94) שעל ידי חרדת ההתרעה, אפשר שיתרבה הדבר ('תפארת ישראל' תענית פרק ג).

24 **כה. צָרִין עַל עֲיָרוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שְׁלֹשָׁה**
25 **יָמִים קֹדֶם לְשַׁבָּת. וְעוֹשִׂין עִמָּהֶן מִלְחָמָה בְּכָל יוֹם**
26 **וָיוֹם וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, עַד שֶׁכּוֹבְשִׁין אוֹתָהּ. וְאַף־עַל־פִּי**
27 **שֶׁהִיא מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[95]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[96]: עַד**
28 **רִדְתָּהּ - וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[97]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמִלְחֶמֶת**
29 **מִצְוָה[98]. וְלֹא כָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ יְרִיחוֹ אֶלָּא בְּשַׁבָּת[99].**

95) מלחמת ישראל להרחיב גבולות הארץ (מלכים פ"ח ה"א). 96) מעשה שהיה בימי החשמונאים שלא רצו להלחם בשבת, ונכנסו והרגו כמה אלפים מישראל, לפי שלא ידעו באותה שעה הלכה זו: "ובנית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה - עד רדתה", מה תלמוד־לומר עד רדתה? - אפילו בשבת. 97) שבת יט. 98) שבמלחמת מצוה, אפילו בשבת. לקחו אויבים אדם מישראל בשבי, או פיתו נכרים בן או בת ישראל לברוח אתם על־מנת להמיר דת - מצוה לחלל שבת, לנסוע ולרוץ אחריהם למרחקים להציל נפש אחת מישראל (שו"ע או"ח סי' שז). 99) 'ירושלמי' שבת פ"א ה"ח.

יום ש"ק כ"ו סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו הדברים הנעשים מערב שבת והמלאכה נגמרת בשבת.

30 **א. מֻתָּר לְהַתְחִיל מְלָאכָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת אַף־עַל־פִּי**
31 **שֶׁהִיא נִגְמֶרֶת מֵאֵלֶיהָ בְּשַׁבָּת. שֶׁלֹּא נֶאֱסַר עָלֵינוּ**
32 **לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם, אֲבָל**
33 **כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה הַמְּלָאכָה מֵעַצְמָהּ בְּשַׁבָּת - מֻתָּר לָנוּ**
34 **לֵהָנוֹת בְּמַה שְׁנַּעֲשָׂה בְּשַׁבָּת מֵאֵלָיו[2].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מֻתָּר לְהַתְחִיל מְלָאכָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא נִגְמֶרֶת מֵאֵלֶיהָ בְּשַׁבָּת כו'".

וכבר למדנו בתחילת הלכות שבת (פ"א ה"ד) שכל מקום שנאמר "מותר לעשות", הרי זה מותר לכתחילה.

ויש לבאר הלכה זו בעבודה הרוחנית, שעניין המלאכה בכלל, היינו מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, שתוכנה לעשות מענייני החולין (ימי החול) קדושה (שבת), ותכלית השלמות בעבודה זו יהיה ביום השבת "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", שאז יתקיים "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת".

וזהו תוכנה של הלכה זו, שאף אם יש עבודה שלא תיגמר בזמן הגלות אלא שהיא תהיה נגמרת מאליה בשבת, בכל זאת יש להתחיל אותה, ובהכרח שגמר המלאכה יהיה

על־ידי הקב"ה כאשר יוציא את כל בני ישראל מהגלות באופן של "אתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סימן ד)

2) כתוב בתורה (שמות כ, י): "ויום השביעי שבת לה' אלוקיך לא תעשה כל מלאכה", "אמר ר' יוסי, לא תעשה כתוב, אבל אם היא נעשית מאליה מותר" (ירושלמי שבת פרק ב הלכה א), וכן בתלמוד בבלי (מסכת שבת דף יח עמוד ב) בית שמאי סוברים אדם מְצַוֶּה על שביתת כליו, שלא יעשה בהם מלאכה בשבת, ובית הילל סוברים אין אדם מְצַוֶּה על שביתת כליו כשהוא עצמו שובת, וכן הלכה.

1 **ב. כֵּיצַד? פּוֹתְקִין[3] מַיִם לְגִנָּה עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה[4],**
2 **וְהִיא מִתְמַלֵּאת וְהוֹלֶכֶת כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וּמַנִּיחִין**
3 **מֵגִמָּר[5] תַּחַת הַכֵּלִים, וְהֵן מִתְגַּמְּרִין וְהוֹלְכִין כָּל**
4 **הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ. וּמַנִּיחִים קִילּוֹר[6] עַל גַּב הָעַיִן**
5 **וְאִסְפִּלָנִית[7] עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּמִתְרַפְּאִין וְהוֹלְכִין כָּל**
6 **הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ. וְשׁוֹרִין דְּיוֹ וְסַמָּנִין[8] עִם חֲשֵׁכָה[9], וְהֵן**
7 **שׁוֹרִין וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ. וְנוֹתְנִין צֶמֶר[10]**
8 **לַיּוֹרָה[11] וְאוּנִין[12] שֶׁל פִּשְׁתָּן לַתַּנּוּר, וְהֵם מִשְׁתַּנְּיִן[13]**
9 **וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ. וּפוֹרְשִׁים מְצוּדוֹת לְחַיָּה**
10 **וּלְעוֹפוֹת וּלְדָגִים עִם חֲשֵׁכָה, וְהֵן נִצּוֹדִין וְהוֹלְכִין כָּל**
11 **הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ. וְטוֹעֲנִין בְּקוֹרוֹת בֵּית הַבַּד[14] וּבְעַגּוּלֵי**
12 **הַגַּת[15] עִם חֲשֵׁכָה, וְהַמַּשְׁקִין זָבִין וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת**
13 **כֻּלָּהּ. וּמַדְלִיקִין אֶת הַגֵּר אוֹ אֶת הַמְּדוּרָה מִבָּעֶרֶב[16],**
14 **וְהִיא דוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ[17].**

3) (מסכת שבת דף יח עמוד א) פותחים תעלה או צינור מהמעיין לגינה להשקותה. 4) לפני חשכת הערב. 5) מיני בשמים ששורפים על גחלים במחתה, לעשן בהם את הבגדים שיהא ריחם נודף. 6) משחה לרפואה. 7) תחבושת. 8) אבקות צבע. 9) בנוסחה אחרת: "וסמנין ומורסין עם חשיכה" (מער"ק). 10) לקלוט את הצבע. 11) (מסכת שבת דף יז עמוד ב). דוד גדול שמרתיחים מים וצבע על האש. 12) אגודות של פשתן מנופץ ונותנים אותן לתנור כדי שיתלבנו. 13) בנוסחה אחרת: "משתהים (דפוס ויניציאה). 14) בבית הבד היו קורות ששימשו לסחיטת הזיתים, שנכתשו לפני כן, על מנת להוציא את שמנם; בראש הקורה היו טוענים (מעמיסים) מערב שבת משאות למען יכבידו וילחצו על הזיתים והשמן היה זב כל השבת. 15) אבל עגולה לשימוש בגת הלוחצת על הענבים להוציא מהם את היין. 16) לפני כניסת הערב. 17) שאין אדם מְצַוֶּה על שביתת כליו בשבת, אם הוא אינו עובד, כמבואר בהלכה א'.

15 **ג. מַנִּיחִין קְדֵרָה עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ, אוֹ בָּשָׂר בַּתַּנּוּר אוֹ**
16 **עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים, וְהֵן מִתְבַּשְּׁלִים וְהוֹלְכִין כָּל הַשַּׁבָּת;**
17 **וְאוֹכְלִין אוֹתָהּ בְּשַׁבָּת. וְיֵשׁ בְּדָבָר זֶה דְּבָרִים שֶׁהֵן**
18 **אֲסוּרִין[18], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים[19] בְּשַׁבָּת.**

18) כמבואר בהלכה ד'. 19) (מסכת שבת דף לו עמוד ב) ישכח שהיום שבת ויגרוף את הגחלים להבעירם לשם בישול התבשילים ויתחייב משום "לא תבערו אש ביום השבת", ומשום מבשל בשבת. ראה להלן פרק ט'.

19 **ד. כֵּיצַד? תַּבְשִׁיל שֶׁלֹּא בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ[20] וְחַמִּין שֶׁלֹּא**
20 **הוּחַמּוּ כָּל צָרְכָּן, אוֹ תַּבְשִׁיל שֶׁבָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ וְכָל**
21 **זְמַן שֶׁמִּצְטַמֵּק[21] הוּא יָפֶה לוֹ - אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ עַל**
22 **גַּבֵּי הָאֵשׁ בְּשַׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֻנַּח מִבְּעוֹד יוֹם,**
23 **גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים כְּדֵי לְהַשְׁלִים בִּשּׁוּלוֹ אוֹ**
24 **כְּדֵי לְצַמְּקוֹ. לְכִיכָךְ, אִם גָּרַף הָאֵשׁ[22], אוֹ שֶׁכִּסָּה[23]**
25 **אֵשׁ הַכִּירָה בְּאֵפֶר אוֹ בִּנְעֹרֶת פִּשְׁתָּן הַדַּקָּה[24]; אוֹ**
26 **שֶׁעָמְמוּ[25] הַגֶּחָלִים, שֶׁהֲרֵי הֵן כִּמְכֻסּוֹת בְּאֵפֶר; אוֹ**
27 **שֶׁהִסִּיקוּהָ בְּקַשׁ אוֹ בִּגְבָבָא[26] אוֹ בְּגֶלְלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה,**
28 **שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לַשְּׁהוֹת**
29 **עָלֶיהָ; שֶׁהֲרֵי הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִזֶּה הַתַּבְשִׁיל, וְאֵין גּוֹזְרִין**
30 **שֶׁמָּא יְחַתֶּה בָּאֵשׁ.**

20) (מסכת שבת דף לח עמוד ב) רבינו פוסק כדעת חכמים (מסכת שבת דף לו עמוד ב) שאסור לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, תבשיל שלא נתבשל כל צורכו, או אפילו נתבשל כל צורכו, אלא שהוא תבשיל שמצטמק ויפה לו (שבישול יתר יפה לו) משום שמא ישכח שהוא שבת ויחתה בגחלים. וכן היא שיטת הרי"ף, והשאילתות, ורבינו יונה; אבל רש"י ותוספות, ורב האי גאון, והרשב"א ועוד פסקו כחנניה, שכל תבשיל שנתבשל כמאכן בן דרוסאי - מנהיגם של נודדים־שודדים, שלא בשלו מאכלם כדי צורכו, מותר לשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה; שיעור בישול "כמאכל בן דרוסאי" לדעת רש"י: שליש בישולו, ולדעת רבינו (פרק ט') חצי בישולו. 21) מתייבש ומתכווץ לטובת התבשיל. 22) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א' הלכה א). 23) והוא הנקרא בלשון התלמוד "גרופה וקטומה" ("קטם" - כיסוי באפר). 24) הדק הנושר מהפשתן כשחובטים אותו. 25) כהו והשחירו והרי הן כמכוסות באפר. 26) ענפים דקים ויבשים.

31 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[27]? בְּכִירָה[28], שֶׁהֻבְלָה**
32 **מוּעָט; אֲבָל הַתַּנּוּר[29], אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּרַף הָאֵשׁ אוֹ**
33 **כִּסָּה[30] בְּאֵפֶר, אוֹ שֶׁהִסִּיקוּהוּ בְּקַשׁ אוֹ בִּגְבָבָא - אֵין**
34 **מַשְׁהִין בְּתוֹכוֹ וְלֹא עַל גַּבָּיו וְלֹא סוֹמְכִין לוֹ תַּבְשִׁיל**
35 **שֶׁלֹּא בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ אוֹ שֶׁבָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ וּמִצְטַמֵּק**
36 **וְיָפֶה לוֹ; הוֹאִיל וְהֻבְלוֹ חַם בְּיוֹתֵר - אֵינוֹ מַסִּיחַ**
37 **דַּעְתּוֹ, וְחוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא יְחַתֶּה בְּזוֹ הָאֵשׁ הַמְּעוּטָה,**
38 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֵשׁ קַשׁ וּגְבָבָא אוֹ מְכֻסָּה.**

27) שמותר להשהות קדירה שבשלה כל צורכה על גבי גרופה וקטומה. 28) (מסכת שבת דף לו עמוד ב ודף לח עמוד ב) כלי בישול עשוי מחומר, מצד אחד יש בו פתח לגריפת האפר ומלמעלה מקום לשפיתת שתי הקדרות. 29) כלי בישול ככירה אלא מתוך שקצר למעלה ורחב מלמטה נקלט חומו לתוכו יותר (רש"י). 30) בנוסחה אחרת: חיפה (כתב־יד התימנים).

39 **ו. וְלָמָּה אָסְרוּ לַשְּׁהוֹת בַּתַּנּוּר אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּרוּף?**

מִפְּנֵי שֶׁהַגּוֹרֵף אֵינוֹ גּוֹרֵף אֶלָּא רֹב הָאֵשׁ וְעַצְמָהּ, וְאִי אֶפְשָׁר לִגְרֹף כָּל הָאֵשׁ עַד שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר נִיצוֹץ אַחַת; מִפְּנֵי שֶׁהֶבְלוֹ חַם, שֶׁמָּא יְחַתֶּה כְּדֵי לְבַעֵר הַנִּיצוֹצוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת בַּתַּנּוּר.

ז. הַכֻּפָּח[31] הֶבְלוֹ רַב מֵהֶבֶל הַכִּירָה, וּמְעַט מֵהֶבֶל הַתַּנּוּר. לְפִיכָךְ, אִם הִסִּיקוּהוּ בְּגֶפֶת[32] אוֹ בְּעֵצִים - הֲרֵי הוּא כַּתַּנּוּר, וְאֵין מַשְׁהִין בְּתוֹכוֹ וְלֹא עַל גַּבָּיו וְלֹא סוֹמְכִין לוֹ תַּבְשִׁיל שֶׁלֹּא בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ אוֹ מִצְטַמֵּק וְיָפֶה לוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּרַף אוֹ כִּסָּה בְּאֵפֶר; וְאִם הִסִּיקוּהוּ בְּקַשׁ אוֹ בִּגְבָבָא - הֲרֵי הוּא כַּכִּירָה שֶׁהֶסְקָה בְּקַשׁ וּגְבָבָא, וּמַשְׁהִין עָלָיו. וּמֻתָּר לִסְמֹךְ[33] לַכִּירָה מִבָּעֶרֶב וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ גְּרוּפָה וּקְטוּמָה. וְאֵיזוֹ הִיא כִּירָה, וְאֵי זוֹ כֻּפָּח? כִּירָה - מְקוֹם שְׁפִיתַת קְדֵרָה אֶחָת. שְׁתֵּי קְדֵרוֹת, כּוֹפָח - מְקוֹם שְׁפִיתַת קְדֵרָה אֶחָת.

31) (מסכת שבת דף לח עמוד ב) כירה קטנה לבשל או לאפות שיש בו רק מקום שפיתה לקדירה אחת ובגלל זה חומו רב משל כירה. 32) פסולת זיתים אחרי שנסחט מהם השמן. 33) להשעין קדירה בצד הכירה שתתחמם.

ח. תַּבְשִׁיל חַי שֶׁלֹּא בָּשַׁל כְּלָל, אוֹ שֶׁבָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ וּמִצְטַמֵּק וְרַע לוֹ - מֻתָּר לַשְׁהוֹתוֹ עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ בֵּין בְּכִירָה וְכֻפָּח בֵּין בְּתַנּוּר. וְכֵן כָּל תַּבְשִׁיל שֶׁבָּשַׁל וְלֹא בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ, אוֹ בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ וּמִצְטַמֵּק וְיָפֶה לוֹ[34], אִם הִשְׁלִיךְ לְתוֹכוֹ אֵבֶר חַי סָמוּךְ לְבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת - נַעֲשָׂה הַכֹּל כְּתַבְשִׁיל חַי, וּמֻתָּר לַשְׁהוֹתוֹ[35] עַל הָאֵשׁ אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא גָרַף וְלֹא כִּסָּה; מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ, וְאֵינוֹ בָּא לְחַתּוֹת בַּגֶּחָלִים.

34) שאסר רבינו להשהות למעלה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ותנור אפילו בגרופה וקטומה. 35) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) אפילו נתן בו דבר שאפשר לו להתבשל מבעוד יום, כירק וכיוצא בו, מותר, כיוון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנו, יזכור ולא יבוא לחתות בגחלים ולהבעירן (״כסף משנה״ מדברי רבינו בפירוש המשניות).

ט. כָּל תַּבְשִׁיל שֶׁאָסוּר לַשְׁהוֹתוֹ[36], אִם עָבַר וְשִׁהָה אוֹתוֹ - אָסוּר לְאָכְלוֹ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת[37], וַיַּמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיְּעַשֵּׂהוּ[38]. וְאִם שְׁכָחוֹ: אִם תַּבְשִׁיל שֶׁלֹּא בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ הוּא - אָסוּר עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְאִם תַּבְשִׁיל שֶׁבָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ הוּא וּמִצְטַמֵּק וְיָפֶה לוֹ - מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִיָּד בְּשַׁבָּת[39].

36) כמבואר למעלה בהלכות ד, ה, ז. 37) כך היא שיטת רבינו בדברי התלמוד (מסכת שבת דף לח עמוד א) ששאלו: שכח קדירה על גבי כירה ובישלה בשבת מהו? ושאלה שנייה: עבר ושהה מאי? מי קנסוהו רבנן? והראב״ד השיג עליו, ומבאר עבר ושהה בשוגג. וכך אמרו שם: ״בתחילה היו אומרים, המבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, וכן הדין בשוכח. משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו - חזרו וקנסו על השוכח״. 38) במוצאי שבת ימתין במשך זמן שיוכל לעשות אותה המלאכה, וטעמו של רבינו כדי שלא ישתכר כלום ממלאכתו בשבת ולא יבוא להקל לעשות כן בפעם אחרת. ורש״י נתן טעם לדבר: ״שלא ייהנה ממלאכת השבת״ (מסכת שבת דף יח עמוד ב). 39) כבר ביארנו בהלכה ד דעת כמה פוסקים שאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר אף לכתחילה להשהותו.

י. כֹּל שֶׁמֻּתָּר לַשְׁהוֹתוֹ עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ[40], כְּשֶׁנּוֹטְלִים אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְהַחֲזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ. וְאֵין מַחֲזִירִין לְעוֹלָם אֶלָּא עַל גַּבֵּי[41] כִּירָה גְּרוּפָה אוֹ מְכֻסָּה, אוֹ בְּכִירָה וְכֻפָּח שֶׁהֻסְקוּ בְּקַשׁ וּגְבָבָא[42]. וְהוּא, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ הַקְּדֵרָה עַל גַּבֵּי הַקַּרְקַע[43]; אֲבָל מִשֶּׁהִנִּיחָהּ עַל גַּבֵּי קַרְקַע - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתָהּ[44], וַאֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי כִּירָה גְּרוּפָה אוֹ מְכֻסָּה. וְאֵין מַחֲזִירִין לְתַנּוּר וְלֹא לְכֻפָּח שֶׁהֻסְקוּ בְּגֶפֶת אוֹ בְּעֵצִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּרַף אוֹ כִּסָּה; מִפְּנֵי שֶׁהֶבְלָן חַם בְּיוֹתֵר. וְכֹל שֶׁאֵין מַחֲזִירִין עָלָיו, אֵין סוֹמְכִין לוֹ בְּשַׁבָּת[45].

40) כמבואר בהלכה ח. 41) אבל לתוכה בכל עניין אסור (מסכת שבת דף לז עמוד א) שכיוון שהיא שם בתוכה כדרך שמבשלים בה תדיר, נראה כמבשל (רשב״א ור״ן) וכירות שלנו שאין להם תוך וחלל, אלא הן פשוטות, ותוכן וגבן אחד הוא, מותר להחזיר להן (שלטי הגיבורים). 42) ראה למעלה הלכה ד. 43) במסכת שבת דף לח עמוד ב בשם אביי: ״לא אמרו שמותר אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור אפילו עודן בידו״. ויש אומרים: ״לא אמרו שאם הניחו על הקרקע אסור אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר אפילו הניחן על הקרקע מותר״ ורבינו לא הביא כלל חילוק זה, והטור (סימן רנג) פסק כלשון הראשון. 44) שאז בטלה שהייה ראשונה. וכשמחזירה הרי הוא כמושיב בתחילה על הכירה בשבת שאסור. 45) אין משעינים את התבשיל על יד האש. והראשונים חולקים על הגדרה זו, כי סמיכה קלה מחזרה.

יא. אָסוּר לְהַכְנִיס מַגְרֵפָה[46] לִקְדֵרָה[47] בְּשַׁבָּת וְהִיא עַל הָאֵשׁ[48] לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת; מִפְּנֵי שֶׁמַּגִּיס[49] בָּהּ, וְזֶה מִצָּרְכֵי הַבִּשּׁוּל הוּא, וְנִמְצָא כִּמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת. וּמֻתָּר לְהַחֲזִיר מִכִּירָה לְכִירָה[50], אֲפִלּוּ מִכִּירָה שֶׁהֻבְלָהּ מוּעָט לְכִירָה שֶׁהֻבְלָהּ מְרֻבֶּה; אֲבָל לֹא מִכִּירָה לִטְמִינָה[51], וְלֹא מִטְּמִינָה לְכִירָה.

46) (מסכת ביצה דף לד עמוד א ומסכת שבת דף יח עמוד ב) כף ששואבים ומערבים בה המאכל. 47) שיש בה תבשיל שלא נתבשל כל צורכו. 48) לדעת בעל ה״כסף משנה״ אין הכוונה דווקא כשעומדת על האש, אלא העיקר הוא אם היא רותחת, אפילו העבירוה מן האש. 49) בוחש ומערב את התבשיל. 50) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ד' הלכה ג'): אמר רבי אלעזר בשם רבי הושעיא משרת הייתי את רבי חייא הגדול, והייתי מעלה לו חמין מדיוטי

התחתונה לדיוטי העליונה, ומחזירם לכירה. 51) (תלמוד ירושלמי שם) טמינת מאכלים בתנור או בדבר אחר לשמור על חומם, וראה להלן פרק ד דין הטמנה.

יב. לֹא יִמְלֵא אָדָם קְדֵרָה עֲסָסִיּוֹת[52] וְתַרְמוֹסִין[53], אוֹ חָבִית שֶׁל מַיִם, וְיִתֵּן לְתוֹךְ[54] הַתַּנּוּר עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה וְיַשְׁהֶה אוֹתָן. שֶׁאִלּוּ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָּשְׁלוּ כָּל עִקָּר, כְּתַבְשִׁיל שֶׁלֹּא בָּשַׁל כָּל צָרְכּוֹ הֵן; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן צְרִיכִים בִּשּׁוּל הַרְבֵּה, וְדַעְתּוֹ עֲלֵיהֶן לְאָכְלָן לְאַלְתַּר[55], וּלְפִיכָךְ אָסוּר לַשְׁהוֹתָן בְּתַנּוּר. וְאִם עָבַר וְשִׁהָה - אֲסוּרִין עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְיַמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ[56].

52) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) גרגרי תבואה כתושים מעט, למאכל. 53) צמח בתרמיל, שגרעיניו דומים לפולים והם מרים, ראה מסכת ביצה דף כח עמוד א "כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים ואוכלים אותו בקינוח סעודה". 54) בזה אין חילוק בין תנור, כירה וכופח. 55) כך פירש רבינו טעם הברייתא (מסכת שבת דף יח עמוד ב) שמשם מקור דין זה, אבל רש"י ורוב הראשונים, וגם הטור בכללם, סוברים אחרת, "מפני שאלו צריכים בישול רב ולא יספיק להם הלילה - הראייה מתורמוס, שצריכים לבשלו שבע פעמים - וחוששים שמא יחתה למהר בישולם (טור סימן רנד), ורבינו נימק ביאורו, משום שבברייתא השווה דין זה שלא ימלא חבית של מים לחממם בתוך התנור, משמע שדומים למים שאין צריכין בישול רב, ולדבריו התורמוס נתבשל כבר שש פעמים ועכשיו מבשלים אותו בפעם השביעית (ב"ח). 56) ראה למעלה בהלכה ט.

יג. תַּנּוּר שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ בָּשָׂר מִבְּעוֹד יוֹם וְשִׁהָה אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת: אִם בְּשַׂר גְּדִי[57] הוּא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - מֻתָּר; שֶׁאִם יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים - יִתְחָרֵךְ הַבָּשָׂר, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא חֲמִימוּת הָאֵשׁ בִּלְבַד[58]. וְאִם בְּשַׂר עֵז אוֹ בְּשַׂר שׁוֹר הוּא[59] - אָסוּר; שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים לְבַשְּׁלוֹ. וְאִם טָח פִּי הַתַּנּוּר בְּטִיט - מֻתָּר; שֶׁאִם בָּא לִפְתּוֹחַ הַתַּנּוּר וְלַחֲתוֹת - תִּכָּנֵס הָרוּחַ, וְיִתְקַשֶּׁה הַבָּשָׂר וְיִפָּסֵד, וְיִצְטַנֵּן הַתַּנּוּר וַיַּפְסִיד הַבָּשָׂר[60].

57) בשר גדי ועוף מנותח, רך וממהר להתבשל. 58) זוהי שיטת רבינו בהלכה זו (מסכת שבת דף יח עמוד ב) וראה בטור סימן רנג. 59) שצריך בישול הרבה. 60) בנוסח התימנים חסרות המלים: "ויפסיד הבשר".

יד. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁהָרוּחַ מַפְסֶדֶת אוֹתוֹ, אֵין גּוֹזְרִין עָלָיו שֶׁמָּא יְגַלֶּהוּ וְיִחַתֶּה. וּמִפְּנֵי זֶה נוֹתְנִין אוּנְיָן[61] שֶׁל פִּשְׁתָּן לְתוֹךְ הַתַּנּוּר עִם חֲשֵׁכָה, שֶׁאִם גִּלָּהוּ - יִפְסְדוּ.

61) הלכה זו כדעת בית הלל (מסכת שבת דף יז עמוד ב), שאין אדם מְצַוֶּה על שביתת כליו בשבת, וכבר נזכרה בפרק זה הלכה ב' וכאן בא ללמדנו שגם משום שמא יחתה לא גזרו מכיוון שהרוח מפסידתם (מסכת שבת דף יח עמוד ב).

טו. נָתַן גְּדִי שָׁלֵם לְתוֹךְ הַתַּנּוּר - הֲרֵי הוּא כִּבְשַׂר עֵז אוֹ כִּבְשַׂר שׁוֹר, וְאָסוּר לַשְׁהוֹתוֹ, שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים, אֶלָּא אִם־כֵּן טָח הַתַּנּוּר. וּמֻתָּר לְשַׁלְשֵׁל[62] כֶּבֶשׂ הַפֶּסַח לַתַּנּוּר עִם חֲשֵׁכָה[63], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ טָח, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי חֲבוּרָה[64] זְרִיזִים הֵן.

62) (מסכת שבת דף כ עמוד א) תנורים שלהם היו כקדירה בלי שוליים, המחוברת בטיט לארץ ומשלשלים (מורידין) את הצלי בשלשלת או בשפוד לתוכו. 63) כשחל ערב פסח בערב שבת, ואף שהקרבת קרבן פסח דוחה שבת, כמבואר במסכת פסחים דף סו עמוד א מהכתוב (חומש במדבר פרק ט, פסוק ב): "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" - במועדו, ואפילו בשבת, בכל זאת כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, לכן הוצרכו להוריד את הכבש לתוך התנור לפני שיעריב. 64) הנמנים לאכול יחד את קרבן הפסח זריזים הם ונזהרים מלעשות איסור.

טז. אֵין צוֹלִין[65] בָּשָׂר[66] וּבְצָל וּבֵיצָה עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּצְלוּ[67] מִבְּעוֹד יוֹם וְיִהְיוּ רְאוּיִין לַאֲכִילָה[68]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ אַחַר כֵּן עַל הָאֵשׁ בְּשַׁבָּת עַד שֶׁיִּצְלוּ הַרְבֵּה - מֻתָּר[69], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמִצְטַמֵּק וְרַע לוֹ; שֶׁאִם יְחַתֶּה - יַחֲרֹךְ אוֹתָן, שֶׁעַל גּוּף הָאֵשׁ הֵם. וּמִפְּנֵי זֶה מַנִּיחִין מֻגְמָר תַּחַת הַכֵּלִים עִם חֲשֵׁכָה[70]; שֶׁאִם יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים - יִשָּׁרֵף הַמֻּגְמָר וְיִעַשֵּׁן הַכֵּלִים.

65) (מסכת שבת דף יט עמוד ב) צלי הוא על האש ממש, שלא באמצעות כלי, ולפיכך נשתנה דינו מבישול המבואר למעלה. 66) כאן אין הבדל בין בשר שור ועז לגדי הרך. 67) משני הצדדים, אבל אם נצלו רק מצד אחד לא מועיל (מסכת מנחות דף נז עמוד א, ראה להלן פרק ט הלכה ה). 68) במסכת שבת דף כ עמוד א מבואר שהכוונה היא כמאכל "בן דרוסאי" שהוא לדעת רבינו להלן בפרק ט כחצי בישולו, ולדעת רש"י כשליש בישולו. 69) משנה במסכת שבת שם. 70) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) מבואר למעלה בהלכה ב, וכאן בא לומר שאין בו גם הגזירה של שמא יחתה.

יז. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁאָנוּ אוֹסְרִין בְּעִנְיָן זֶה - אֵינוֹ אָסוּר מִשּׁוּם שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת[71], אֶלָּא גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים. לְפִיכָךְ אֵין נוֹתְנִין צֶמֶר לַיּוֹרָה[72], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיְתָה עֲקוּרָה מֵעַל הָאֵשׁ; שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה פִּיהָ טוּחַ בְּטִיט; שֶׁמָּא יָגִיס בָּהּ מִשֶּׁחֲשֵׁכָה[73].

71) שכבר נתבאר למעלה בהלכה א, שאין אדם מְצַוֶּה על שביתת כליו בשבת. 72) ראה למעלה בהלכה ב. 73) (מסכת שבת דף יח עמוד ב) ויש הבדל בין קדירה ליורה, בקדירה אם נתבשל המאכל עד שראוי לאכילה דהיינו חצי בישולו, לא גזרו בו שמא יחתה, אבל גבי יורה אף אם יש שהות ביום שייקלט הצבע, גזרו בה שמא יחתה כדי שייקלט היטב (אורח חיים סימן רנב).

יח. אֵין נוֹתְנִין אֶת הַפַּת בַּתַּנּוּר עִם חֲשֵׁכָה, וְלֹא

חֲרָרָה[74] עַל גַּבֵּי הַגֶּחָלִים, אֶלָּא כְּדֵי[75] שֶׁיִּקְרְמוּ[76] פָּנֶיהָ שֶׁהֵם[77] מֻדְבָּקִים בַּתַּנּוּר אוֹ בָּאֵשׁ[78]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ אַחֲרֵי־כֵן עַד שֶׁיִּגְמֹר אֲפִיָּתָן - מֻתָּר; שֶׁאִם יְהַתֶּה - יַפְסִיד אוֹתָן. וְאִם נָתַן סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה, וְחָשְׁכָה וַעֲדַיִן לֹא קָרְמוּ פָּנֶיהָ: אִם בְּמֵזִיד - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וַיַּמְתִּין בִּכְדֵי[79] שֶׁיֵּעָשׂוּ; וְאִם בְּשׁוֹגֵג - מֻתָּר לוֹ לִרְדּוֹת[80] מִמֶּנָּה מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת שֶׁל שַׁבָּת[81]. וּכְשֶׁהוּא רוֹדֶה - לֹא יִרְדֶּה בְּמַרְדֵּה[82] כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל[83], אֶלָּא בְּסַכִּין וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.

74) (מסכת שבת דף יט עמוד ב ודף כ עמוד א) עוגה דקיקה אפוייה על גבי גחלים. 75) שיספיקו לקרום לפני השבת. 76) קרימה - התהוות קרום קשה מסביב ללחם ולעוגה, וכשפורסים אותם ואין חוטים נמשכים מהם הגיעו לשיעור של "נקרמו פניהם" (תוספות מסכת מנחות דף עח עמוד ב). 77) בנוסח דפוס ויניציא: "שאינן מודבקין בתנור". אולם במסכת שבת דף יט עמוד ב במשנה כתוב: "כדי שיקרמו פניה מבעוד יום" רבי אליעזר אומר, כדי שיקרום התחתון שלה, ושואלים בגמרא "תחתון שלצד התנור, או תחתון שלצד האור"? ומשיבים מדברי רבי אליעזר "כדי שיקרמו פניה המודבקין בתנור". ורבינו בפירוש המשניות כתב ואין הלכה כרבי אליעזר, ולדבריו מתאים נוסח דפוס ויניציא "שאינן מודבקין בתנור", אבל ממה שהגמרה סוברת שרבי אליעזר מפרש דברי התנא הראשון נראה כנוסח שלנו "שהם מודבקין בתנור". 78) המלים "או באש" מוסבות ל"חררה" ולא ל"תנור", (ראה למעלה) - בית יוסף סימן רנד. 79) מבואר למעלה בהלכה ט. 80) הוצאת הלחם מהתנור נקראת רדייה. 81) (מסכת שבת דף קיז עמוד ב) וראה להלן בפרק כג, הלכה כא. 82) כלי שהאופה מוציא בו את הכיכרות מהתנור. 83) בתנורים שלנו שאין בהם רדייה שהפת מונחת בשולי התנור, מותר להוציא אף יותר משלוש סעודות בסכין או בדבר אחר (אורח חיים בשם רבינו ירוחם).

יט. עוֹשֶׂה אָדָם מְדוּרָה[84] מִכָּל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה[85] - בֵּין עַל גַּבֵּי קַרְקַע בֵּין עַל גַּבֵּי מְנוֹרָה[86] - וּמַדְלִיקָהּ מִבְּעוֹד יוֹם, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ אוֹ מִתְחַמֵּם כְּנֶגְדָּהּ[87] בְּשַׁבָּת. וְצָרִיךְ שֶׁיַּדְלִיק רֹב הַמְּדוּרָה קֹדֶם חֲשֵׁכָה, עַד שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם הַשַּׁבָּת. וְאִם לֹא הִדְלִיק רֻבָּהּ - אָסוּר לֵהָנוֹת בָּהּ בְּשַׁבָּת; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְחַתֶּה בָּהּ וְיָנִיד הָעֵצִים, כְּדֵי שֶׁתַּעֲלֶה הַשַּׁלְהֶבֶת. וְאִם הִדְלִיק עֵץ יְחִידִי - צָרִיךְ לְהַדְלִיק רֹב עָבְיוֹ וְרֹב הֶקֵּפוֹ מִבְּעוֹד יוֹם.

84) (מסכת שבת דף כא עמוד א) שורפים עצים להאיר או להתחמם כנגדם. 85) אפילו מחמרים שאין מדליקין בהם נרות שבת לפי שאינם דולקים יפה, וכשיהא אור הנר אפל, ישכח שהיום שבת ויבעיר או יטה אותם (ראה להלן פרק ה הלכות ז־ח), מותר לעשות בהם מדורה, כיוון שההיסק רב, אין חשש שיבעיר או שיטה (רש"י). 86) רה להלן פרק ה הלכה ז 87) מסכת שבת דף כ עמוד א.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[88]? בַּגְּבוּלִין[89]; אֲבָל בַּמִּקְדָּשׁ - מַאֲחִיזִין[90] אֶת הָאוּר בָּעֵצִים בִּמְדוּרַת בֵּית הַמּוֹקֵד[91] עִם חֲשֵׁכָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יְחַתֶּה בַּגֶּחָלִים; שֶׁהַכֹּהֲנִים זְרִיזִין[92] הֵן.

88) שצריך להדליק רוב המדורה לפני שבת. 89) כל המקומות חוץ למקדש. 90) מדליקים (מסכת שבת דף כ עמוד א). 91) בית גדול בצד העזרה, בצפונה מבחוץ בין העזרה והחיל בנוי כיפה, ונקרא בית המוקד (בית הבחירה פרק ה הלכה ה), ושם הייתה מדורה גדולה מעצים שמרבים להבה כדי שיתחממו בה הכוהנים, ההולכים בשעת עבודה יחפים על רצפה של שיש. 92) ולא יבואו לחתות הגחלים.

כא. הָיְתָה מְדוּרָה שֶׁל קָנִים אוֹ שֶׁל גַּרְעִינִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַדְלִיק הָרֹב; אֶלָּא כְּיָן שֶׁהִתְחִיל בָּהֶן הָאֵשׁ קֹדֶם הַשַּׁבָּת, מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ; מִפְּנֵי שֶׁהָאֵשׁ נִתְלֵית בָּהֶן בִּמְהֵרָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַתּוֹת. לְפִיכָךְ, אִם אָגַד הַקָּנִים אוֹ הִנִּיחַ הַגַּרְעִינִין בְּחוֹתָלוֹת[93] - הֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, וְצָרִיךְ שֶׁתַּעֲלֶה בָּהֶן שַׁלְהֶבֶת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם הַשַּׁבָּת[94].

93) סלים עשויים מלולבים והאור נאחז בהם בקושי. 94) (מסכת שבת דף כ עמוד א).

כב. מְדוּרָה שֶׁל זֶפֶת[95] אוֹ שֶׁל גָּפְרִית[96], אוֹ שֶׁל רְבָב[97] אוֹ שֶׁל קִירָה[98], אוֹ שֶׁל קַשׁ[99] אוֹ שֶׁל גְּבָבָא[100] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַדְלִיק רֻבָּהּ[101] קֹדֶם הַשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהָאֵשׁ מַדְלֶקֶת אוֹתָם בִּמְהֵרָה.

95) שרף שחור, קל להישרף שעושים מעצים. 96) חומר שריפה הנמצא באדמה וגוונו כתום. 97) משקע שמנונית. 98) שעווה. 99) גבעול השיבולת שממנו עושים תבן (הנדוש לחתיכות דקות). 100) ענפים דקים יבשים. 101) מסכת שבת דף כ עמוד ב בברייתא, ושם נזכרו עוד מיני עצים הבוערים מייד כשנאחז בהם האור, ואין צריך להדליק בהם רובם.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו דיני ההטמנה, ואף הם מערב שבת, שלא הותר להטמין את החמין בשבת כמבואר שם. ומה שהותר בדומה לזה בשבת מבואר שם.

א. יֵשׁ דְּבָרִים, שֶׁאִם טָמַן בָּהֶן הַתַּבְשִׁיל[2] - הוּא מִתְחַמֵּם, וּמוֹסִיפִין בְּבִשּׁוּלוֹ כְּעֵין הָאֵשׁ. כְּגוֹן: הַגֶּפֶת[3] וְזֶבֶל[4] וּמֶלַח וְסִיד וָחוֹל, אוֹ זָגִין[5] וּמוּכִין[6] וַעֲשָׂבִים - בִּזְמַן שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן[7] לַחִים, וַאֲפִלּוּ[8] מֻחֲמַת עַצְמָן. וּדְבָרִים אֵלּוּ נִקְרָאִין דָּבָר הַמּוֹסִיף הֶבֶל[9]. וְיֵשׁ דְּבָרִים, שֶׁאִם טָמַן בָּהֶן הַתַּבְשִׁיל - יִשָּׁאֵר בַּחֲמִימוּתוֹ בִּלְבַד; וְאֵינָן מוֹסִיפִין לוֹ בִּשּׁוּל, אֶלָּא מוֹנְעִין אוֹתוֹ מִלְּהִצְטַנֵּן[10]. כְּגוֹן: זָגִין וּמוּכִין וַעֲשָׂבִים יְבֵשִׁין, וּכְסוּת וּפֵרוֹת וְכַנְפֵי יוֹנָה[11] וּנְעֹרֶת הַפִּשְׁתָּן[12] וּנְסֹרֶת

חָרָשִׁים[13] וּשְׁלָחִין[14] וְגִזֵּי צֶמֶר. וּדְבָרִים אֵלּוּ נִקְרָאִין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף הֶבֶל.

2) לאחר שנתבשל התבשיל, אם רוצה להטמינו כדי לשמור חומו, מכסה את הקדרה כולה בדבר המחממה, וזה נקרא: הטמנה (שבת מח.). 3) הפסולת הנשארת אחר סחיטת השמן מן הזיתים, מחממת כמו האש: בנוסח אחר: זפת (׳מעשה רוקח׳). בתלמוד נשאלת השאלה, אם אותו הדין רק בפסולת של זיתים, או גם בשל שומשמין, ורבינו סתם, ופסק לחומרא לכלול שניהם (כסף־משנה). 4) שמדשנים בו את השדה להגדיל כחו. 5) קליפת הענבים. ובמשנה (שבת מז:) תנן "ולא בתבן ולא בזגין ולא במוכין ולא בעשבין" וכן הוא בדברי רבינו בפירוש המשניות. וכאן השמיטו רבינו. ואין לתלות בטעות סופר, שהרי כתב "בזמן ששלשתן" ומדברי המגיד־משנה נראה שבקצת ספרי רבינו היה כתוב גם "תבן", ואעפ"כ כתב "ששלשתם". וצריך לומר שתבן בכלל עשבים (ראה בספר ׳מעשה רוקח׳). 6) כל דבר רך כצמר או פקיעי בגדים. 7) זגין מוכין ועשבין. וראה למעלה בדין תבן. 8) בתלמוד (שבת מט.) מסופקים אם לחים מחמת עצמם או מחמת דבר אחר, וכתב הרי"ף שמסקנת הגמרא: לחים מחמת עצמן. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה. אלא שלדעת מפרשים אחרים זו היא קולא שלא אסרו אלא לחים מחמת עצמם שמחממים יותר (רש"י והרא"ש) ואילו לדעת רבינו היא חומרא שלחים מחמת דבר אחר מחממים יותר, ולפיכך כתב "לחים ואפילו מחמת עצמם" (ב"י סי' רנז). 9) האד העולה מגוף חם. וכאן מובנו: חום. 10) שבת מט. 11) והוא־הדין שאר נוצות, אלא שכנפי יונה היו מצויות יותר משל עופות אחרים (הרמ"א באו"ח סי' רנז). 12) הנושר מהפשתן כשחובטים אותו. 13) הדק הנופל מתחת המסור של הנגר בשעת הנסירה. 14) עור בהמה שנפשט ממנה בעוד השערות עליה.

ב. מִן הַדִּין הָיָה, שֶׁטּוֹמְנִין בְּדָבָר הַמּוֹסִיף הֶבֶל מִבְּעוֹד יוֹם וְיִשָּׁאֵר הַתַּבְשִׁיל טָמוּן בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי מַשְׁהִין עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ בְּשַׁבָּת; אֲבָל אָסְרוּ חֲכָמִים לְהַטְמִין בְּדָבָר הַמּוֹסִיף הֶבֶל מִבְּעוֹד יוֹם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תַּרְתִּיחַ הַקְּדֵרָה בְּשַׁבָּת, וְיִצְטָרֵךְ לְגַלּוֹתָן עַד שֶׁתָּנוּחַ הָרְתִּיחָה, וְיַחֲזֹר וִיכַסֶּה בְּשַׁבָּת, וְנִמְצָא טוֹמֵן בְּדָבָר הַמּוֹסִיף הֶבֶל בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא אָסוּר[15]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְהַטְמִין בְּדָבָר הַמּוֹסִיף הֶבֶל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[16]; שֶׁסְּתָם קְדֵרוֹת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת כְּבָר רָתְחוּ וְנָחוּ מִבְּעֹבּוּעָן, וְכֵיוָן שֶׁנָּחוּ - שׁוּב אֵינָן רוֹתְחִין[17].

15) הלכה זו - האוסרת להטמין בערב שבת בדבר המוסיף הבל, ומתירה בבין השמשות - נובעת מנוסח הרמב"ם בתלמוד (שבת לד:) "אמר רבא: מפני מה אמרו: אין טומנין בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום? - גזירה שמא ירתיח (ופירש רבינו בפירוש המשניות: אם נתיר מבעוד יום, שמא תרתיח הקדירה בשבת, ויצטרך לגלותה עד שתנוח, ושוב יכסוה, ונמצא עושה עכשיו בשבת הטמנה חדשה באיסור). אמר לו אביי: אי הכי (אם כך) בין השמשות נמי (גם) נגזור? אמר לו: סתם קדירות בין־השמשות רותחות הן (כבר רתחו ונחו ולא מרתיחים עוד)" וכן נוסח הרי"ף והגאונים. אולם גדולי הראשונים השיגו עליהם: תמה על עצמך, בערב שבת אסור ובין השמשות מותר? ונוסח שלנו בתלמוד הוא: "מפני מה אמרו, אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל, משחשיכה (בשבת)? - גזירה שמא ירתיח (ופירש רש"י: שמא ימצא קדירתו צוננת קודם הטמנה, וירתיחנה, ונמצא מבשל בשבת). אי הכי, בין השמשות נמי נגזור (ויהא אסור להטמין גם מבעוד יום מטעם זה)? אמר לו: - סתם קדירות רותחות הן בין השמשות (שעכשיו נגמר בישולן, ואין מקום לגזור)" וזוהי שיטת ההלכה. 16) זמנו המדויק: ראה להלן פרק ה, הלכה ד. 17) ואם עבר וטמן בדבר המוסיף הבל בערב שבת, שהיתה קדירתו צוננת ונתחממה על ידי זה, אסורה אף בדיעבד (או"ח סי' רנז). ובמשנה (שבת לח:) מסופר: "מעשה שעשו אנשי טבריה, והביאו (מבעוד יום) סילון (צינור) לתוך אמה (תעלה) של חמין (מחמי טבריה כדי לחמם את הצונן). אמרו להם חכמים: אם (הוחם) בשבת, הרי הוא כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה".

ג. וְכֵן מִן הַדִּין הָיָה לִטְמֹן הַתַּבְשִׁיל בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף הֶבֶל בְּשַׁבָּת עַצְמָהּ; אֲבָל אָסְרוּ חֲכָמִים דָּבָר זֶה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַטְמִין בְּרֶמֶץ[18], וְיִהְיֶה בּוֹ נִיצוֹצוֹת שֶׁל אֵשׁ, וְנִמְצָא חוֹתֶה בַּגֶּחָלִים[19]. לְפִיכָךְ אָסְרוּ לְהַטְמִין דָּבָר חַם בְּשַׁבָּת וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ[20] מוֹסִיף הֶבֶל.

18) אפר חם. 19) כך הדין לפי נוסח רבינו והגאונים בשבת לד: שהבאנו בהלכה הקודמת. אבל לפי הנוסח שלנו, באה הגמרא לתת טעם, למה אסור להטמין בדבר המוסיף הבל, מערב שבת. "מפני מה אמרו: אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום?" - גזירה שמא יטמין ברמץ ויבוא לחתות הגחלים שבתוכו בשבת. 20) אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו, אסור להטמין בשבת, ואם טמן בדבר שאינו מוסיף הבל, לא נאסר התבשיל על ידי כך.

ד. סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה[21] - מֻתָּר לִטְמֹן אֶת דָּבָר חַם. וּמֻתָּר לִטְמֹן אֶת דָּבָר הַצּוֹנֵן בְּשַׁבָּת בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף[22], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַנֵּן בְּיוֹתֵר אוֹ כְּדֵי שֶׁתְּפוּג[23] צִנָּתָן. חַמִּין שֶׁטְּמָנָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְנִתְגַּלּוּ בְּשַׁבָּת - מֻתָּר לְכַסּוֹתָן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מוֹסִיף. וּמֻתָּר לְהַחֲלִיף הַכִּסּוּי בְּשַׁבָּת[24]. כֵּיצַד? נוֹטֵל כְּסוּת וּמַנִּיחַ כַּנְפֵי יוֹנָה, אוֹ נוֹטֵל כַּנְפֵי יוֹנָה וּמַנִּיחַ הַכְּסוּת.

21) שבת לד, ע"א. הוא זמן בין השמשות. 22) שבת נא, ע"א. 23) שתחלש. 24) שם. לדעת בעל ׳מגיד משנה׳ לא התיר רבינו אלא להחליף את הכיסוי הגרוע בטוב ממנו, אבל לא להוסיף על הכיסוי, ונראה שמפרש מה שכתב רבינו "שהרי אינו מוסיף": שהרי אינו מוסיף על הכיסוי. והכסף־משנה כתב שאין הכרע בדברי רבינו, שאפשר שיותר ראוי לאסור להחליף הכיסוי בטוב ממנו ממה שראוי לאסור להוסיף כיסוי על כיסוי, ומכיון שמותר להחליף כל־שכן

שמותר להוסיף. ולפי דבריו, צריך לפרש מה שכתב רבינו "שהרי אינו מוסיף": שהרי אינו מוסיף הבל, שבזה אם נתגלה אסור לכסות מעיקר הדין (למעלה ה"ב).

ה. פִּנָּה הַתַּבְשִׁיל אוֹ הַמַּיִם הַחַמִּין מִכְּלִי לְכְלִי אַחֵר - מֻתָּר[25] לְהַטְמִין הַכְּלִי הָאַחֵר בְּשַׁבָּת בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף[26], כְּמוֹ הַדָּבָר הַצּוֹנֵן. שֶׁלֹּא אָסְרוּ לְהַטְמִין בְּשַׁבָּת אֶלָּא דָּבָר חַם שֶׁהוּא בִּכְלִי רִאשׁוֹן[27] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בּוֹ, אֲבָל אִם פִּנָּהוּ - מֻתָּר.

25) שבת נא, ע"א. יתיב (ישב) רבי ואמר: אסור להטמין את הצונן. אמר לפניו ר"י ב"ר יוסי: אבא התיר להטמין את הצונן. אמר (רבי): כבר הורה זקן (שמותר להטמין). וכן אמרו שם: רב נחמן אמר לדרו עבדו: הטמן לי את הצונן! והקפיד רבי אמי עליו. והקשו שם, מה הטעם שהקפיד, הרי אמרו מותר להטמין את הצונן? והשיבו: הוא סבר, אדם חשוב שאני (שלאדם חשוב אסור להטמין). אולם הפוסקים לא חלקו בכך, והתירו גם לאדם חשוב להטמין את הצונן, וכל שפינהו לקדרה אחרת, אף החמין חשובים כצונן לענין זה, כלשון רבינו "כמו דבר הצונן". 26) אבל בדבר המוסיף הבל - אסור בכל ענין. 27) אם הוא רותח עד שהיד סולדת בו ('משנה ברורה' סי' רנז); ושיעור יד סולדת בו: שכריסו של התינוק נכוית בו (או"ח סי' שיח) ויש להחמיר בחום של 40% צלזיוס ולמעלה.

ו. מַנִּיחִין מֵחַם[28] עַל גַּבֵּי מֵחַם בְּשַׁבָּת, וּקְדֵרָה[29] עַל גַּבֵּי קְדֵרָה, וּקְדֵרָה עַל גַּבֵּי מֵחַם, וּמֵחַם עַל גַּבֵּי קְדֵרָה[30], וְטָח פִּיהֶם בְּבָצֵק; לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁיּוּחַמּוּ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁיַּעַמְדוּ עַל חֻמָּם. שֶׁלֹּא אָסְרוּ אֶלָּא לְהַטְמִין בְּשַׁבָּת, אֲבָל לְהַנִּיחַ כְּלִי חַם עַל גַּבֵּי כְּלִי חַם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עוֹמְדִין בַּחֲמִימוּתָן - מֻתָּר. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָּבָר צוֹנֵן עַל גַּבֵּי כְּלִי חַם בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי מוֹלִיךְ בּוֹ חֹם בְּשַׁבָּת[31]. וְאִם הִנִּיחוֹ מִבָּעֶרֶב - מֻתָּר, וְאֵינוֹ כְּטוֹמֵן בְּדָבָר הַמּוֹסִיף.

28) כלי נחשת לחמם בו מים. 29) של חרס. 30) שבת נא, ע"ב. כנוסח רש"י בשם התוספתא, וכן נוסח הרי"ף והרא"ש. אבל לפנינו בגמרא: "אבל לא קדירה ע"ג מיחם ולא מיחם ע"ג קדירה", ובאמת ברמב"ם כ"י וב'מעשה רוקח' לא נמצאת פיסקא אחרונה זו. 31) שבת מח, ע"א. ושם: "אולודי קא מוליד", וכן צריך להיות גם בדברי רבינו "שהרי מוליד בו חום בשבת" וכן הוא בדפוס רומי.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו דיני הדלקת הנר, ואף הוא מערב שבת, ושם נתבארו דיני השמנים והפתילות. ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בשבת, גזירה שמא יסתפק מן השמן בשבת, או שהוא מקרב כיבוי הניצוצות. ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בשבת, גזירה שמא יַטֶּה או יכבה או יבעיר. ונסתיים הפרק בסיום משפט ערב שבת בתקיעות שהיו תוקעין להבדיל העם ממלאכה בכל ערב שבת.

א. הַדְלָקַת[2] נֵר בְּשַׁבָּת אֵינָהּ רְשׁוּת - אִם רָצָה מַדְלִיק וְאִם רָצָה אֵינוֹ מַדְלִיק; וְלֹא מִצְוָה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה, כְּגוֹן עֲרוּבֵי חֲצֵרוֹת[3] אוֹ נְטִילַת יָדַיִם לַאֲכִילָה[4]; אֶלָּא זֶה חוֹבָה[5]. וְאֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין לִהְיוֹת[6] בְּבָתֵּיהֶן נֵר דָּלוּק[7] בְּשַׁבָּת. אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל - שׁוֹאֵל עַל הַפִּתְחִים[8], וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וּמַדְלִיק אֶת הַנֵּר; שֶׁזֶּה בִּכְלַל עֹנֶג שַׁבָּת. וְחַיָּב לְבָרֵךְ[9] קֹדֶם[10] הַדְלָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ[11] לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל־שַׁבָּת. כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[12].

2) שבת כה, ע"א: "הדלקת נר בשבת חובה", וברש"י: "כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור". ובמדרש תנחומא (מצורע) תנו רבנן: "מנין שחייב אדם להיות זריז ומזורז בהדלקת הנר? שנאמר: וקראת לשבת עונג (ישעיה נח, יג) זו הדלקת הנר". ובתלמוד מובא על הפסוק: "המאכילך מן במדבר... למען ענותך" (דברים ח, טז): אינו דומה מי שרואה ואוכל, למי שאינו רואה ואוכל, וברש"י: "באכילת מן טועם כל המינים ואינו רואה אלא מן" (יומא עד:). ה"עינוי" שבאכילת המן היה שטעמו טעם מאכל שלא ראוהו, וכ"ה במדרש אבכיר (זרע אברהם לב"ר פי"א אות א') "ויענך וירעיבך וגו' מכאן להדלקת נרות בליל שבת, שהאוכל ואין רואה מה שאוכל, אינו שבע ואינו עונג". אולם גם אם אינו רוצה לאכול חייב בהדלקת הנר, שהרי דרשו (שם) על הכתוב: "ותזנח משלום נפשי (איכה ג, יז) אמר רבי אבהו: זו הדלקת הנר בשבת", וביאר רש"י: הנר - הוא שלום בית, "כי במקום שאין נר, אין שלום, מפני שהולך באפילה ונכשל". 3) חצר שיש בה שכנים הרבה, אסור מדברי סופרים לטלטל בה, עד שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת (הל' עירובין פ"א ה"ו), וזוהי מצות עירוב; אך אם אינו רוצה לטלטל בחצר בשבת, אינו צריך לעשות עירוב. 4) שאם אינו רוצה לאכול פת, אינו צריך ליטול ידיו. 5) אף אם אינו אוכל, כדברי רבינו: "אפילו אין לו מה יאכל", ובסוף פ"ג מהל' שביתת עשור, מובא: "אם חל יום הכיפורים בשבת, חייבין הכל להדליק בכל מקום, שהדלקת נר בשבת חובה", אף שאסור לאכול, ראה למעלה באות א. 6) בנוסח אחר: "חייבין להניח נר בבתיהן בשבת. אין לו" (כת"י אברבנאל). 7) לפי זה, עיקר המצוה שיהא דלוק ולא שמעשה ההדלקה היא המצוה. ואם כן אם היתה דלוקה לפני זמן ההדלקה אינו חייב לכבותה ולחזור ולהדליקה, וכמו כן אם הדליקה וכבתה מבעוד יום, זקוק הוא לחזור ולהדליקה (ועיין 'תוספות' שבת כה: ד"ה חובה, ובפסקי רבינו אליהו מלונדריש לסדר זרעים עמ' לא הערה 13). 8) שהרי אפילו בנר חנוכה - אם אין לו, שואל על הפתחים (רמב"ם פ"ד מחנוכה הי"ב) כל־שכן להדלקת נר שבת שהיא קודמת לנר חנוכה (שם הי"ד) - "לקראת שבת" עמוד יט הערה 2. 9) בתלמוד בבלי, לא נמצאת ברכה זו. ויש מביאים כן מהירושלמי (או"ז ח"ב סי' י"א). ויש סוברים שאין מברכין ('תוספות' שם). 10) כי כל המצוות מברך עליהן קודם עשייתן (הל' ברכות פי"א). אבל ה'מרדכי' כתב (בפרק במה

מדליקין) שאם תברך קודם ההדלקה, הרי היא כאילו קיבלה שבת בפירוש ואסורה להדליק, לכן תברך אחר ההדלקה, וכן המנהג. וכתב רבינו ירוחם "כדי שתהא (הברכה) עובר (קודם) לעשייתה, לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה. ומשימים את היד לפני הנר אחר ההדלקה ומברכים, ואחר כך מסלקים היד, וזה נקרא עובר לעשייה" (רמ"א סי' רסג). ואשת הגאון רבי פאלק הכהן בעל "דרישה ופרישה" חידשה הלכה חדשה: ביום־טוב שמותר להדליק נר, תברך ואחר־כך תדליק כדין כל מצוות שמברכים לפני עשייתן. וכתב על זה בעל 'מגן אברהם' (סי' רסג) שלא חילקו חכמים בברכות, לברך פעם קודם עשייתן ופעם אחריהן, אלא כיון שבשבת מוכרחים לאחר את הברכה עד לאחר ההדלקה, הוא־הדין גם ביום־טוב, והביא ראיה מברכת נטילת ידים (או"ח סי' קנח): "נהגו שלא לברך עד אחר הנטילה, משום שלפעמים אין ידיו נקיות (ואסור להוציא שם שמים מפיו), תיקנו כן בכל פעם של נטילת ידים (גם כשידיו נקיות)" (וכן ב'תוספות' פסחים ז:), אבל הגאון רבי יחזקאל לנדא בעל 'נודע ביהודה' הצדיק את חידושה של האשה הנזכרת, ואמר כי היא אשה אשר "נשאה לבה אותה בחכמה", כי רק כשנוסח הברכה הוא אחיד, כמו גבי נטילת ידים לא חילקו חכמים לברך פעם לפני עשייתה ופעם אחריה, אבל גבי הדלקה יש נוסח שונה ביום־טוב מבשבת, לכן בשבת - אחר ההדלקה, וביו"ט לפניה. 11) "והיכן ציונו (כיון שהוא מדברי סופרים)? - בתורה, שכתוב בה: "אשר יאמרו לך תעשה" (דברים יז, יא). נמצא ענין הדברים ופירושם כך הוא: אשר קדשנו במצותיו, שציוה בהן (במצוות התורה) לשמוע לאלו (החכמים) שציוונו להדליק נר, וכן שאר המצות שהן מדברי סופרים (הל' ברכות פי"א ה"ג). וזה לשון רבינו בפ"א מהל' ממרים: "כל מי שאינו עושה כהוראתם (של חכמים) עובר בלא־תעשה, שנאמר: "לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך", אחד (בין) דברים שלמדו אותם מפי השמועה, והם תורה שבעל־פה, ואחד דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה להם, והן הגזירות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצוה לשמוע להם (לחכמים), הרי הוא אומר: "על פי התורה אשר יורוך", אלו התקנות הגזירות והמנהגות, שיורו בהן לרבים, כדי לחזק הדת ולתקן העולם".12) ראה למעלה פ"א ה"ג.

ב. מֻתָּר[13] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּנֵר שֶׁל שַׁבָּת. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא הַדָּבָר צָרִיךְ עִיּוּן הַרְבֵּה; אֲבָל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לְדַקְדֵּק בִּרְאִיָּתוֹ - אָסוּר לְהַבְחִינוֹ לְאוֹר הַנֵּר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַטֶּה[14].

13) מפני שנר חנוכה אסור להשתמש לאורו (פ"ד מהלכות חנוכה הלכה ו') הוצרך לכתוב שנר שבת מותר להשתמש בו. וגם הגאונים כתבו כן בתשובותיהם (אוצר הגאונים חלק התשובות סימן כא) "כשאמרו חכמים שלא לקרוא בנר של שבת לא משום קדושה אלא שמא יטה". 14) יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה כדי שידלק יפה, ונמצא מבעיר בשבת ועובר על "לא תבערו אש ביום השבת".

ג. הַמַּדְלִיק צָרִיךְ לְהַדְלִיק מִבְּעוֹד יוֹם, קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וְנָשִׁים מְצֻוּוֹת[15] עַל דָּבָר זֶה יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים[16], לְפִי שֶׁהֵן מְצוּיוֹת בַּבָּתִּים, וְהֵן הָעֲסוּקוֹת בִּמְלֶאכֶת הַבַּיִת[17]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן צָרִיךְ הָאִישׁ לְהַזְהִירָן[18], וְלִבְדֹּק אוֹתָן עַל כָּךְ, וְלוֹמַר לָהֶן וּלְאַנְשֵׁי בֵיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם שֶׁתֶּחְשַׁךְ: הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה וְנִכְנַס הַשַּׁבָּת, סָפֵק לֹא נִכְנַס - אֵין מַדְלִיקִין.

15) כן הוא במשנה (שבת לא:) "על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר [לכבוד שבת]". 16) ולפיכך, אם ירצה הבעל להדליק בעצמו - האשה קודמת (ב"ח סי' רסג). 17) ובמדרש תנחומא (פ' מצורע) אמרו: "ולמה נמסרה מצות הדלקת הנר לאשה? אמר הקדוש־ברוך־הוא: היא כבתה נרו של עולם (=גרמה מיתה לאדם הראשון) שכתוב נר אלקים נשמת אדם (משלי כ'), לפיכך תשמור מצות נר". 18) בגמרא (שבת לד.) אמרו: "אף־על־גב דאמרו רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה כו' הדליקו את הנר - צריך למימרינהו בניחותא (צריך לאמרם בנחת)". [ורבינו השמיט זאת מספרו כאן, מפני שעיקרו של דבר הוא מחמת הכלל שאמרו חכמים בסדר הנהגת האדם בביתו: "אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו" (וכן מפורש בשאילתות פרשת תצוה סימן סג, וכן נראה בגיטין ו:) והביאו רבינו בפט"ו מהל' אישות הי"ט: "ולא יטיל עליה (=על אשתו) אימה יתירה ויהיה דיבורו עמה בנחת"].

ד. מִשֶּׁתִּשְׁקַע[19] הַחַמָּה[20] עַד שֶׁיֵּרָאוּ שְׁלֹשָׁה[21] כּוֹכָבִים בֵּינוֹנִים, הוּא הַזְּמַן הַנִּקְרָא "בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת" בְּכָל מָקוֹם. וְהוּא סָפֵק מִן הַיּוֹם סָפֵק מִן הַלַּיְלָה. וְדָנִין בּוֹ לְהַחְמִיר בְּכָל מָקוֹם. וּלְפִיכָךְ אֵין[22] מַדְלִיקִין[23] בּוֹ. וְהָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת מִכָּל מָקוֹם. וְכוֹכָבִים אֵלּוּ - לֹא גְדוֹלִים הַנִּרְאִים בַּיּוֹם, וְלֹא קְטַנִּים שֶׁאֵין נִרְאִין אֶלָּא בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וּמִשֶּׁיֵּרָאוּ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים אֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים - הֲרֵי זֶה לַיְלָה וַדַּאי.

19) שבת לד: 20) בפסחים צד. אמרו: "משקיעת החמה עד צאת הכוכבים (מהלך) ארבעה מילין" ובשבת לה. מובא שמשתשקע החמה עד הלילה מהלך שלשת רבעי מיל, ולא ארבעה מילין? - בסתירה זו עסקו גדולי הראשונים, רבינו־תם סובר (ב'תוספות' פסחים שם) שיש שני מיני שקיעות: א) "התחלת" שקיעה - משגוף השמש מתכסה מעינינו. ומאז עד יציאת שלשה כוכבים, מהלך ארבעה מילין, וזמן שלשת מילין ורבע (מתוך ארבעת מילין אלו) הוא ודאי יום, ב) "סוף שקיעת החמה, שאז מתחיל בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, ונמשך בזמן מהלך שלשת רבעי מיל עד יציאת ג' כוכבים. וכן פסקו בשו"ע. אבל פוסקים אחרים, וביניהם הגאון רבי אליהו מוילנה, סוברים שעם התחלת השקיעה, מיד בין השמשות. ואת

הסתירות שבין השיעורים מיישבים באופן אחר (שיעור מיל הוא לדעת השו"ע (או"ח סי' תנט) - 18 דקות, לדעת הרמב"ם בפירוש המשניות פסחים פ"ג מ"ב - 24 דקות, ולדעת אחרונים (22 דקות). 21) שבת לה, ע"ב. 22) שמא הוא לילה וקדש עליו השבת ואסור להדליק נר. 23) בהל' שביתת עשור פ"א ה"ו, מובא: "צריך להוסיף מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו" ביום הכיפורים כמבואר ביומא פא: ודעת הראשונים ובכללם הרי"ף והרא"ש, שכמו כן מצות־עשה מן התורה להוסיף מחול על הקודש באיסור עשיית מלאכה, בכניסת שבת וביציאתה, וזמן תוספת זה קודם בין השמשות כשעדיין יום ודאי, אבל בין השמשות אינו נחשב לתוספת, שהרי אסור במלאכה מספק, שמא הוא כבר לילה.

1 **ה. פְּתִילָה[24] שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהּ לְשַׁבָּת[25], אֵין עוֹשִׂין**
2 **אוֹתָהּ מִדָּבָר שֶׁהָאוּר מְסַכְסֶכֶת[26] בּוֹ, כְּגוֹן[27]: צֶמֶר**
3 **וְשֵׂעָר[28] וּמֶשִׁי[29] וְצֶמֶר הָאֶרֶז[30] וּפִשְׁתָּן שֶׁלֹּא נַפַּץ[31]**
4 **וְסִיב[32] שֶׁל דֶּקֶל וּמִינֵי הָעֵץ הָרַכִּים[33] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[34];**
5 **אֶלָּא מִדָּבָר שֶׁהָאוּר נִתְלֶית בּוֹ, כְּגוֹן: פִּשְׁתָּה נְפוּצָה**
6 **וּבִגְדֵי שֵׁשׁ וְצֶמֶר גֶּפֶן[35] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְהַמַּדְלִיק צָרִיךְ**
7 **שֶׁיַּדְלִיק בְּרֹב[36] הַיּוֹצֵא מִן הַפְּתִילָה.**

24) שבת כא, ע"א. חוט כפול שנותנין בשמן להדליק נר. 25) אבל ליום טוב - מותר, שישנו בברייתא (שבת כד.): "כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהם ביום־טוב", כי אין מקום לגזור "שמא יטה" כיון שהבערה מותרת ביום־טוב, כמבואר להלן בהל' שביתת יו"ט פ"א ה"ד. 26) האש נאחזת בנר בקפיצות, ואינה בוערת בבת אחת, ומפני שאינה דולקת יפה, חוששים שמא יטה השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר בשבת. 27) משנה (שבת כ:): "במה מדליקין, ובמה אין מדליקין". 28) שבת כ, ע"ב: "הוסיפו על אלו (שבמשנה) של צמר ושל שער". 29) בלשון המשנה "כלך": בנוסח 'מעשה רוקח' חסרה המלה "ומשי". 30) בלשון המשנה "לכש". 31) שלא נזקה מפסולת. ובלשון המשנה "חוסן". 32) חוטי הקרום הפנימי של עץ התמר. 33) בנ"א: הדקים ('מעשה רוקח'). 34) ששנו במשנה ואינם מצויים בזמננו. 35) במשנה שבת (כז:) תנן: "כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן". ופירש"י: "אין מדליקין בו לעשות פתילה - מצמר גפן", אבל ה'תוספות' שם ד"ה כל היוצא, כתבו שמעשים בכל יום שמדליקין בצמר גפן משום שצמר גפן מין זרעים הוא ואינו עץ (ובדבר פשתן, עיין שם ב'תוספות' מה שכתבו בזה). 36) שבת כ, ע"ב. והטעם הוא שמא תכבה ויביא להטות בשבת (תוס' רי"ד כ"י). וה'לבוש' כתב כדי שתהא שלהבת עולה יפה מיד עם סילוק ידו, כמו בהדלקת המנורה שכתוב בה "להעלות נר תמיד" ואף־על־פי שכן הוא שבכמה דברים שוה הדלקת נר לשבת כהדלקת המנורה במקדש ('לקראת שבת' עמוד יב) - בגמרא שם נראה כהטעם הראשון (שהקשו שם לרבי יוחנן דעצים של בבל אין צריכין רוב: השתא פתילה אמר עולא המדליק צריך שידליק ברוב, היוצא עצים - מיבעיא).

8 **ו. הַפּוֹרֵךְ דָּבָר שֶׁמַּדְלִיקִין בּוֹ עַל גַּבֵּי דָּבָר שֶׁאֵין**
9 **מַדְלִיקִין בּוֹ: אִם לְהַעֲבוֹת הַפְּתִילָה, כְּדֵי לְהוֹסִיף**
10 **אוֹרָה - אָסוּר[37]; וְאִם לְהַקְשׁוֹת הַפְּתִילָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא**
11 **עוֹמֶדֶת וְלֹא תִּשְׁתַּלְשֵׁל[38] לְמַטָּה - מֻתָּר[39].**

37) שבת כא, ע"א. אף שעל־ידי הכריכה, האור נאחז יפה בפתילה ומאיר, ולא יבוא להטות - גם כן אסור, שמא ידליק בפתילה הגרועה לבדה. 38) תיפול. 39) שבת כא, ע"א: "רבן שמעון בן גמליאל אומר: של בית אבא היו כורכין פתילה על גבי אגר (שהוא פסול לפתילה) ומדליקין". ומדברי רבינו משמע, שכורכם ביחד ומותר להדליקם, כיון שכוונתו להעמיד הפתילה ולא להוסיף אורה. אבל רש"י פירש: "שלא היו מדליקין האגוז, אלא סומך עליו הפתילה שלא תטבע בשמן". ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שכוונתו רק להעמיד הפתילה.

12 **ז. נוֹתְנִין גַּרְגִּיר[40] שֶׁל מֶלַח[41] וּגְרִיס[42] שֶׁל פּוֹל[43] עַל**
13 **פִּי הַנֵּר בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיִּהְיֶה דּוֹלֵק בְּלֵיל שַׁבָּת. וְכָל**
14 **הַפְּתִילוֹת[44] שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת - עוֹשִׂין מֵהֶן**
15 **מְדוּרָה. בֵּין לְהִתְחַמֵּם כְּנֶגְדָּהּ, בֵּין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ,**
16 **בֵּין עַל גַּבֵּי מְנוֹרָה[45], בֵּין עַל גַּבֵּי קַרְקַע[46]. וְלֹא אָסְרוּ**
17 **אֶלָּא לַעֲשׂוֹתָן פְּתִילָה לְנֵר בִּלְבָד.**

40) תוספתא, שבת פ"ב. חתיכה זעירה עגולה. 41) "שהמלח צולל את השמן שימשך אחר הפתילה", ולפיכך אין כאן איסור של "לא תנחשו" (רש"י שבת סז:). 42) גרגר של פולים גרוסים טחונים טחינה גסה. 43) שיהא הנר שוהה ולא ידלק מחר. 44) שבת כא, ע"א. והובא למעלה פ"ג הי"ט. 45) בגמרא שם "על גבי כירה". וכנוסחת רבינו כן הוא ברי"ף ועוד. ולפי נוסח זה השמיענו שגם במנורה שהדרך להדליק בה בפתילות ושמנים, והיה מקום לאסור בה גם מדורה משום "לא פלוג רבנן" (=לא חילקו חכמים) - לא גזרו רבנן. 46) כי במדורה מתוך שההיסק רב, כל חלק מבעיר את חבירו (רש"י).

18 **ח. שֶׁמֶן[47] שֶׁמַּדְלִיקִין בּוֹ לְשַׁבָּת, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא נִמְשָׁךְ**
19 **אַחַר הַפְּתִילָה. אֲבָל שְׁמָנִין שֶׁאֵין נִמְשָׁכִין אַחַר**
20 **הַפְּתִילָה, כְּגוֹן: זֶפֶת[48] וְשַׁעֲוָה[49] וְשֶׁמֶן קִיק[50] וְאַלְיָה[51]**
21 **וָחֵלֶב[52] - אֵין מַדְלִיקִין בָּהֶן. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מַדְלִיקִין**
22 **בִּפְתִילוֹת שֶׁאֵין הָאוּר נִתְלֶית בָּהֶן וְלֹא בִּשְׁמָנִים שֶׁאֵין**
23 **נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִהְיֶה אוֹר הַנֵּר**
24 **אָפֵל, וְיַטֶּה[53] אוֹתָהּ בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ.**

47) משנה (שבת כ:) במה מדליקין, ובמה אין מדליקין. 48) שרף שחור, קל להשרף שעושים מעצים ידועים. 49) דונג, חומר כתום הנוצר על־ידי הדבורים. 50) שמן עשוי מפרי עץ הקיקיון. 51) זנב כבשים שמנים. 52) חלב משומן החי, המתהווה על הקרומים. 53) ויתחייב משום מבעיר. ובפירוש המשניות, כתב רבינו (שבת פרק ב) שאם ידליק בשמנים אלה "יהיה אור הנר חלוש וחשוך ויניחנו ויצא, וזה אסור, לפי שהעיקר אצלנו: הדלקת נר בשבת חובה", וכן פירש ריב"ן ב'תוספות ישנים' (שבת כא.) וראה למעלה הערה ו'.

25 **ט. חֵלֶב[54] שֶׁהִתִּיכוּ[55] וְקִרְבֵי דָגִים שֶׁנִּמּוֹחוּ - נוֹתֵן**

לְתוֹכָן שֶׁמֶן כָּל שֶׁהוּ וּמַדְלִיק[56]. אֲבָל שְׁמָנִין שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בָּהֶן, אֲפִלּוּ עֵרְבָן בִּשְׁמָנִים שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהֶן[57] - לֹא יַדְלִיק, מִפְּנֵי שֶׁאֵין נִמְשָׁכִין[58].

54) שבת כא. 55) באור. 56) שלפי הדין, מדליקים באלו שנמשכים אחר הפתילה. ורק חכמים אסרו, גזירה שמא ידליק בחלב שאינו מהותך וקרבי דגים שלא נימוחו, אבל אם עירב בהם שמנים שמדליקים בהם - לא גזרו. 57) למעלה בהלכה ח. 58) בגמרא שם (כ"י אוקספורד) בענין עירב שמן כשר בפסול: "אין מדליקין - לפי שאינן נדלקין".

י. אֵין[59] מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן[60], מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ רַע[61]; שֶׁמָּא יַנִּיחֶנּוּ וְיֵצֵא, וְחוֹבָה עָלָיו לֵישֵׁב לְאוֹר הַנֵּר[62]. וְלֹא בְּצֶרִי[63], מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ טוֹב; שֶׁמָּא יִקַּח מִמֶּנּוּ מִן הַנֵּר[64]. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָף[65]. וְלֹא בְּנֵפְט לָבָן, וַאֲפִלּוּ בְּחֹל; מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָף, וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה.

59) שבת כד: 60) פסולת הזפת המשמשת למאור. 61) ביותר, אבל "נפט" שלנו ו"גז" שדרך העולם להדליק בהם, אף שריחם רע במקצת, אבל מכיון שלא יניחם ויצא מותר להדליק בהם ('משנה ברורה' סי' רסד). 62) "שאלו את פי מהר"מ (מרוטנבורג) אם כן, איך רגילים להניח הנר בבית ולאכול בחצר? והשיב: שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, ואם הוא נהנה בחצר יותר, מפני האויר או מפני הזבובים, מותר לאכול בחצר" ('הגהות מיימוניות'). 63) שבת כה, ע"ב. שרף הנוטף מעצי הקטף. 64) "והמסתפק מן השמן שבנר, חייב משום מכבה", כמבואר להלן בפי"ב ה"ב. 65) ו"נדבק בכתלי הבית ומדליק את הבית" (רש"י שבת כו.) ועיין שם ב'תוספות'.

יא. מֻתָּר לְהַדְלִיק לְכַתְּחִלָּה בִּשְׁאָר שְׁמָנִים, כְּגוֹן: שֶׁמֶן צָנוֹן וְשֶׁמְשְׁמִין וְלֶפֶת[66] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. אֵין אָסוּר אֶלָּא אֵלּוּ שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים[67] בִּלְבָד[68].

66) פרי האדמה ממין הצנונות, וממינים אלה עושים שמן. 67) שבת כו, ע"א: "רבי טרפון אומר: אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד, עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר: מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין, ומה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות, ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא זה ולא זה אלא נפט? - אלא אין לך לאסור אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין". 68) בגמרא (שבת כג.) אמרו: "כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מצוה מן המובחר". אבל יש מפרשים שהמדובר בנר חנוכה ולא בנר שבת ('הגהות מיימוניות' פ"ד דחנוכה אות ה', ועיין ב'תוספות' שם ד"ה מריש, וצ"ע).

יב. לֹא[69] יִתֵּן אָדָם כְּלִי מְנֻקָּב מָלֵא שֶׁמֶן עַל פִּי הַנֵּר, בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהֵא מְנַטֵּף. וְלֹא יְמַלֵּא קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר, וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה לְתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִקַּח מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּכְּלִי[70], שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְאַס בַּנֵּר[71], וְאָסוּר לֵהָנוֹת בְּשַׁבָּת מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁהֻדְלַק בּוֹ, וַאֲפִלּוּ כָּבְתָה הַנֵּר, וַאֲפִלּוּ נָטַף מִן הַנֵּר[72]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֻקְצֶה מֵחֲמַת אִסּוּר[73]. וְאִם חִבֵּר הַכְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשֶּׁמֶן אֶל הַנֵּר בְּסִיד וּבְחַרְסִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר[74].

69) שבת כט, ע"ב. 70) ויתחייב משום מכבה (להלן פי"ב ה"ב). 71) ולפי זה, אפילו הכלי או הקערה הם חרס, גם כן אסור (גמרא שם). 72) שבת מד, ע"א. 73) מיוחד ומזומן לדבר איסור, כמבואר להלן פכ"ו ה"ד: "מותר השמן שבנר ושבקערה, שהדליקו בהן באותה שבת, אסור להסתפק ממנו באותה שבת, מפני שהוא מוקצה מחמת איסור". 74) כיון שנעשה כלי אחד "בדיל מיניה" - מרחק עצמו ממנו - משום איסור שבת.

יג. אֵין[75] נוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַנֵּר לְקַבֵּל בּוֹ שֶׁמֶן בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי מְבַטֵּל הַכְּלִי מֵהֲכָנוֹ[76]. וְאִם נָתְנוּ מִבְּעוֹד יוֹם - מֻתָּר. וְנוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת לְקַבֵּל בּוֹ נִיצוֹצוֹת[77], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ[78], וַהֲרֵי לֹא בִּטְּלוֹ מִלְּטַלְטְלוֹ. וְאָסוּר לִתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם[79], וַאֲפִלּוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקָרֵב כִּבּוּי הַנִּיצוֹצוֹת.

75) שבת מב, ע"ב. 76) מהכנתו, כלומר ממה שהכלי מוכן לו לעשות "ואסור מפני שהוא כסותר" (להלן פכ"ה הלכה כ"ג) שמתחילה היה מותר לטלטל הכלי, ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו, ודומה כאילו סותר הכלי ומשברו. ורש"י פירש (שבת מב): כיון שלא יוכל עוד לטלטלו בשבת זו משום איסור מוקצה, הרי הוא כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודומה למלאכה. 77) שבת מז, ע"ב. 78) שמיד הם כבים, ומותר לטלטל הכלי אף אחר שנפלו לתוכו הניצוצות. 79) "אבל מותר לתת מים ערב שבת בעששית שמדליק בה, כדי להגביה השמן, אם אינו מתכוון לכיבוי" (תשובת הגאונים בשם רב נטרונאי גאון).

יד. אֵין פּוֹלִין[80] לְאוֹר הַנֵּר, וְלֹא קוֹרִין[81] לְאוֹר הַנֵּר, וַאֲפִלּוּ גָבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. וַאֲפִלּוּ עֲשָׂרָה בָּתִּים זֶה עַל גַּב זֶה וְהַנֵּר בָּעֲלִיּוֹנָה - לֹא יִקְרָא וְלֹא יַפְלֶה לְאוֹרָהּ בַּתַּחְתּוֹנָה, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וַיַּטֶּה[82]. וְאִם הָיוּ שְׁנַיִם קוֹרִין בְּעִנְיָן אֶחָד - מֻתָּרִין[83] לִקְרוֹת לִפְנֵי הַנֵּר, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן מַזְכִּיר חֲבֵרוֹ אִם שָׁכַח; אֲבָל לֹא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן טָרוּד בְּעִנְיָנוֹ.

80) שבת יא. יב: .. אין בודקים בגד לבער כנים ממנו. 81) דברים שצריכים עיון רב. 82) הנר להביא השמן לפי הפתילה, כדי שידלק יפה. וזה רק בשמן ופתילה, שכל פעם צריך להטות את השמן לפתילה, אבל במאור אחר, הדולק מהתחלה עד הסוף ואין האור מתמעט עד שיכלה, אין חשש שמא יטה ('מסגרת השולחן'). 83) בספר אחד. אבל בשני ספרים אסור, שכל אחד מעיין בספרו ואינו משגיח על חבירו. ומטעם זה אין אומרים פיוטים בבית־הכנסת בליל יום־טוב שחל בשבת, אבל ביום הכיפורים מותר, שאימת יום הכיפורים עליו, כמו גבי תינוקות בהלכה טו, אבל שאר התפילה מותר להתפלל, שהיא שגורה בפי הכל, ודומה ל"ראש הפרשה" שבהלכה טו.

טו. הַתִּינוֹקוֹת[84] קוֹרִין לִפְנֵי רַבָּן לְאוֹר הַנֵּר, מִפְּנֵי שֶׁהָרַב מְשַׁמְּרָן[85]; אֲבָל הוּא לֹא יִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֵימָתָן עָלָיו. וְיֵשׁ לוֹ לִרְאוֹת בְּסֵפֶר לְאוֹר הַנֵּר עַד שֶׁיִּרְאֶה רֹאשׁ הַפָּרָשָׁה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַקְרוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן הַסֵּפֶר בְּיָדָן וְהֵם קוֹרְאִין לְפָנָיו.

84) במשנה שבת יא. "באמת אמרו, החחזן רואה היכן התינוקות קורין". 85) שאימת רבם עליהם, ואין פושטים יד לנגוע בדבר אפילו בחול אלא על פי רבם; ובירושלמי שבת פ"א ה"ד יש עוד טעם, כי אין התלמידים מעוניינים להאריך את הדלקת הנר, אדרבה, הם רוצים למהר ולקצר לימודם, ולפי טעם זה מותר, אפילו אין רבם בבית.

טז. כֵּלִים[86] הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה, וְאֵינָן נִכָּרִין אֶלָּא בְּעִיּוּן הַרְבֵּה - אָסוּר לְהַקְרִיבָן לְאוֹר הַנֵּר וּלְהַבְחִין בֵּינֵיהֶן, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וַיַּטֶּה. לְפִיכָךְ, שַׁמָּשׁ שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, אָסוּר לוֹ לִבְדֹּק כּוֹסוֹת וּקְעָרוֹת לְאוֹר הַנֵּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָן - בֵּין בְּנֵר שֶׁל שֶׁמֶן זַיִת[87], בֵּין בְּנֵר שֶׁל נֶפְט שֶׁאוֹרוֹ רַב. אֲבָל שַׁמָּשׁ קָבוּעַ, מֻתָּר לוֹ לִבְדֹּק לְאוֹר הַנֵּר כּוֹסוֹת וּקְעָרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ עִיּוּן הַרְבֵּה. וְאִם הָיָה נֵר שֶׁל שֶׁמֶן זַיִת - אֵין מוֹרִין לוֹ לִבְדֹּק וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ[88].

86) שבת יב, ע"א. 87) בגמרא (שם:) נזכר סתם שמן ולא שמן זית, וכן הוא בכ"י התימנים "נר של שמן". 88) שיטת רבינו ופירושו הם לפי נוסחתו בגמרא שבת שם, וכמו שכתב המגיד־משנה, וכן אמנם מפורש בפירושו של רבינו למסכת שבת ("סיני כרך ו' עמוד קטו) ועיין ראב"ד.

יז. נֵר[89] שֶׁאַחוֹרֵי הַדֶּלֶת - אָסוּר לִפְתֹּחַ הַדֶּלֶת וְלִנְעֹל כְּדַרְכּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֵּהוּ[90]; אֶלָּא יִזָּהֵר בְּשָׁעָה שֶׁפּוֹתֵחַ וּבְשָׁעָה שֶׁנּוֹעֵל. וְאָסוּר לִפְתֹּחַ אֶת הַדֶּלֶת כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה[91] בְּשַׁבָּת כְּדֵי שֶׁתְּהֵא הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בָּהּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם אֶלָּא רוּחַ מְצוּיָה[92]. וּמַנִּיחִין[93] הַנֵּר שֶׁל שַׁבָּת עַל גַּבֵּי אִילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[94].

89) שבת קכ: 90) אף שאינו מתכוין לכבותו, ודבר שאינו מתכוין מותר - ראה למעלה פרק א - כאן אסור, שוודאי יכבה, והרי הוא "פסיק רישא", תוצאה מוכרחת מפעולתו - ראה למעלה בפ"א הלכה ו. 91) מפני שהרוח המנשבת מבעירה את המדורה. ואף שאינו מתכוין לזה, חייב משום "פסיק רישא". 92) גזרו בזה שמא יבוא לעשות כן כשישנה רוח שאינה מצויה. 93) שבת מה. 94) שיטלנו מן האילן אחרי שיכבה, ונמצא משתמש באילן בשבת (ראה להלן פכ"א ה"ו), מכיון שאסור לטלטל נר שדלק בשבת אף לאחר שכבה.

יח. כָּל מְדִינוֹת וַעֲיָרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹקְעִין בָּהֶן שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת[95] בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּבְמָקוֹם גָּבוֹהַּ הָיוּ תּוֹקְעִין, כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ כָּל אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה וְכָל אַנְשֵׁי הַמִּגְרָשׁ שֶׁלָּהּ.

95) שבת לה, ע"ב.

יט. תְּקִיעָה רִאשׁוֹנָה - נִמְנְעוּ הָעוֹמְדִים בַּשָּׂדוֹת מִלַּחֲרֹשׁ וּמִלַּעֲדֹר[96] וּמִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה שֶׁבַּשָּׂדֶה. וְאֵין הַקְּרוֹבִין רַשָּׁאִין לִכָּנֵס לָעִיר עַד שֶׁיָּבוֹאוּ רְחוֹקִים וְיִכָּנְסוּ כֻּלָּם[97] בְּבַת אַחַת. וַעֲדַיִן הַחֲנֻיּוֹת פְּתוּחוֹת וְהַתְּרִיסִין[98] מֻנָּחִין. הִתְחִיל לִתְקֹעַ שְׁנִיָּה - נִסְתַּלְּקוּ הַתְּרִיסִין וְנִנְעֲלוּ הַחֲנֻיּוֹת. וַעֲדַיִן הַחַמִּין[99] וְהַקְּדֵרוֹת[100] מֻנָּחִין עַל גַּבֵּי כִּירָה. הִתְחִיל לִתְקֹעַ תְּקִיעָה שְׁלִישִׁית - סִלֵּק הַמְסַלֵּק[101] וְהַטְּמִין הַמַּטְמִין[102] וְהִדְלִיקוּ אֶת הַנֵּרוֹת. וְשׁוֹהֶה כְּדֵי לִצְלוֹת דָּג קָטָן אוֹ כְּדֵי לְהַדְבִּיק פַּת בַּתַּנּוּר, וְתוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ, וְשׁוֹבֶתֶת[103].

96) לחפור הקרקע לשם הכשרתה לזריעה. 97) ולא יחשדו בנכנסים באחרונה שעסקו במלאכה אחר התקיעות (רש"י). 98) דלת מתקפלת לחנות, שמשתמשים בה ביום להניח עליה סחורות לפני החנות, ובערב מחזירין את הסחורות לחנות, והיא משמשת כדלת לסגור בה את פתח החנות. 99) מים חמים מוכנים לשבת. 100) שבתוכם תבשילים לסעודת הלילה. 101) את הקדירות. 102) את התבשילים שיחזיקו חומם עד לסעודת מחר, ראה פרק ד. 103) כדי להוסיף מחול על הקודש.

כ. תְּקִיעָה רִאשׁוֹנָה תּוֹקֵעַ אוֹתָהּ בַּמִּנְחָה[104]. וְהַשְּׁלִישִׁית - קָרוֹב לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[105]. וְכֵן תּוֹקְעִין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, לְהַתִּיר הָעָם לְמַעֲשֵׂיהֶן[106].

104) כי העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה - אינו רואה סימן ברכה (פסחים נ:), ותוקעין כדי להודיע לעם לפרוש מן המלאכה. 105) ראה למעלה הלכה ד. 106) כך היא דעת רבינו, לפי מה שאמרו (שבת קיד:) שאין תוקעין ביום־טוב שחל במוצאי שבת להודיע לעם שמותר בשחיטה, אפיה ובישול, מכיון שבתקיעת שופר יש איסור שבות, יוצא מזה שבמוצאי־שבת לחול תוקעים, כי אין חיוב או מצוה להתחיל במלאכה מיד במוצאי שבת, ורק ביום־טוב ראו צורך לתקוע - לולא היה בו איסור שבות - כדי להודיע לעם לעסוק בהכנת סעודת יום־טוב.

כא. יוֹם הַכִּפּוּרִים[107] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין[108]; חָל לִהְיוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת - לֹא תּוֹקְעִין[109] וְלֹא מַבְדִּילִין[110]. יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - תּוֹקְעִין[111] וְלֹא מַבְדִּילִין[112]; חָל לִהְיוֹת לְאַחַר הַשַּׁבָּת - מַבְדִּילִין[113] וְלֹא תּוֹקְעִין.

107) לפי מה שכתב רבינו (הל' קידוש החודש פ"ז ה"א) "אין קובעים לעולם ראש־חודש תשרי, לא באחד בשבת ולא ברביעי בשבת ולא בערב שבת" אם כן לא יחול אצלנו יום הכיפורים לא בערב ולא במוצאי שבת. אבל בזמן שהיו מקדשים החדשים ע"פ הראיה, היתה אפשרות שיחול יום הכיפורים בערב שבת ובמוצאי שבת (פ"ח מהלכות עירובין הלכה י). 108) גמרא בשבת קיד: ומשנה בחולין כו: 109) משום שיום הכיפורים קדוש

כשבת ואסור במלאכה. אין צורך לתקוע להבטיל העם ממלאכה. 110) אין אומרים "הבדלה", כי קדושת יום הכיפורים חמורה כקדושת השבת, ואין מבדילים אלא כשיוצאים מקדושה לחול או מקדושה חמורה לקדושה קלה. 111) להבטיל ממלאכת אוכל נפש המותרת ביום־טוב ואסורה בשבת. 112) שקדושת היום הנכנס, חמורה מקדושת היום היוצא. 113) שקדושת היום היוצא חמורה מקדושת היום הנכנס.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"־כ"ו סיון ה'תשפ"ב

יום ראשון כ' סיון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת כֵּלִים

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר פשוטי כלי עץ וכל הכלים המתטמאים במידרס.

1 **א. כָּל[2] פְּשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ[3] הָעֲשׂוּיִין לִישִׁיבָה אוֹ**
2 **לִשְׁכִיבָה אוֹ לִרְכִיבָה - מִתְטַמְּאִין בְּמִדְרָס[4]. כְּגוֹן**
3 **הַמִּטָּה וְהַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

2) 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ב. 3) שאין להם בית קיבול, ואינם מיטמאים מן התורה בטומאות אחרות. 4) ומתוך כך מיטמאים בשאר טומאות מדבריהם, בהתאם לכלל האמור (נדה מט, א) כל המטמא מדרס - מטמא מת (ראה למעלה פכ"ג ה"א).

4 **ב. הַמִּטָּה[5] וְהַכַּר וְהַכֶּסֶת שֶׁל מֵת[6], וְכִסֵּא שֶׁל כַּלָּה[7],**
5 **וּמַשְׁבֵּר[8] שֶׁל חָיָה[9], וְכִסֵּא שֶׁל כּוֹבֵס שְׁכוֹבֵס[10] עָלָיו**
6 **אֶת הַכֵּלִים, וְכִסֵּא שֶׁל קָטָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַגְלַיִם אַף עַל**
7 **פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גַבָּהּ טֶפַח - כָּל אֵלּוּ מִתְטַמְּאִין בְּמִדְרָס[11].**

5) כלים פכ"ג מ"ד. 6) המיוחדים למת. 7) כיסא מיוחד להושיב עליו את הכלה ביום חופתה. 8) כיסא שמושיבים עליו את הכורעת ללדת, והוא עשוי בתבנית מיוחדת מתאימה לייעודו. 9) יולדת. 10) ה'תוספות יום טוב' גורס כאן "שכובש", ובמשנה עצמה הגירסא ש"כורם". ופירשו בשבת פח, ב שאוסף ומניח עליו הרבה כלים. 11) במשנתנו כתוב: "אמר ר' יוסי, אין בהן משום מושב" ואין חולק עליו, אולם בתוספתא כלים בבא בתרא פ"ב ה"ד, אמרו: "הכר והכסת של מת, ר' מאיר אומר אינן מטמאין מדרס, וחכמים אומרים מטמאים מדרס, מפני שהנשים יושבות עליהן ומבכות מתיהן". ופסק רבינו כחכמים. ובכסא של כלה, שנינו בסתם משנה (שם פכ"ב, ד): "כסא של כלה שניטל חיפוייו וכו' ובית־הלל מטהרין". ומשמע שאם לא ניטל החיפוי - טמא. ומשני דינים אלה הסיק רבינו, שכל המשנה היא דעת יחיד. גם לשון המשנה: "אמר ר' יוסי", מוכיחה שדעת יחיד היא, ורבים חולקים עליו.

8 **ג. כִּסֵּא שֶׁל בַּרְזֶל[12] שֶׁעוֹשִׂין בְּבֵית הַכִּסֵּא[13] וְהָעוֹר**
9 **נָתוּן עָלָיו[14] - הֲרֵי הוּא מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס[15] וּבִשְׁאָר**
10 **טֻמְאוֹת. הִפְרִישׁ עוֹר הַמְחֻפֶּה עַל הַבַּרְזֶל - הָעוֹר**
11 **מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס[16], וְהַבַּרְזֶל מִתְטַמֵּא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת[17]**
12 **אֲבָל לֹא בְּמִדְרָס[18].**

12) משנה שם פכ"ב, י. 13) לשבת עליו בשעת הצורך. כסא זה יש לו ארבע רגליים, ומחוברות למעלה במסגרת של ברזל צרה. 14) והאדם יושב על העור. ומובן שהעור מנוקב באמצעו. 15) העור והברזל, שהרי הם כלי אחד העשוי לישיבה. 16) מפני שהוא ראוי לישיבה גם כשהוא מופרש מן הברזל. 17) ככל פשוטי כלי מתכות. 18) אין אדם יושב על כלי כזה בלי חיפוי עור. ואפילו אם נטמא במדרס לפני שהפריש העור, פקעה טומאתו.

13 **ד. טְרַסְקָל[19] שֶׁל גְּמִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[20] הַמְחֻפֶּה בְּעוֹר[21] -**
14 **מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס[22] וּבִשְׁאָר טֻמְאוֹת. הִפְרִישׁ הָעוֹר**
15 **מֵעָלָיו - הָעוֹר מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס, אֲבָל הַטְּרַסְקָל טָהוֹר**
16 **מִכְּלוּם, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה כְּשִׁבְרֵי כֵּלִים[23].**

19) סל קטן. 20) והדומה לו. הכוונה לדברים שפשוטיהם אינם מקבלים טומאה. 21) המדובר בסל ששוליו הם גמי, וקנים זקופים מחוברים לו בארבע זוויותיו, ועור מכסה את השוליים וגם מקיף את הקנים - ונוצר בית קיבול. 22) ראוי לשבת עליו כשמהפכים השוליים למעלה. 23) במצב כזה אינו ראוי לא לישיבה ולא לקבלה. [רבינו בפירושו למשנה כותב שאינו ראוי לישיבה מפני קטנותו. ולא ירדתי לעומק כוונתו. הלא אם הטרסקל קטן מחמשה טפחים, אינו מתטמא במדרס אפילו לפני שהפריש העור, משום שעור אינו מטמא בפחות משיעור זה? ובתפארת ישראל מפרש, כשהשוליים מכוסים עור, ראוי הסל לישיבה שהעור מחזקו, אבל כשהסיר את העור אי־אפשר לשבת עליו מפני חולשתו. ואולי גם רבינו התכוון לכך, והמתרגם מ'ערבית' לא דייק יפה, ובמקום "חולשתו" כתב "קטנותו"].

17 **ה. סַפְסָלִין[24] שֶׁבַּמֶּרְחָץ[25] שֶׁשְּׁתֵּי רַגְלָיו שֶׁל עֵץ -**
18 **מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס. הָיְתָה אַחַת שֶׁל עֵץ וְאַחַת שֶׁל שַׁיִּשׁ**
19 **- אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה.**

24) שם. 25) לשון המשנה: "ספסלין שבמרחץ, ושתי רגליו של עץ - טמא; אחת של עץ ואחת של אבן - טהור". ופירש רבינו שם, שדפי הספסלים עשויים משיש שאינו מקבל טומאה כלל. ומה שאמרו טמא, הכוונה לרגליים; ואם רגל אחת היא של שיש - טהורה גם השנייה "מפני שזה ספסל של שיש". התכוון לומר, שאפשר לשבת גם על ספסל שיש לו רק רגל אחת, ולכן יש כאן ספסל שלם בלי

הרגל של עץ, שהיא רק מביאה יותר נוחיות ודינה כמשמשת, דבר שאינו מקבל טומאה. וזה מתאים לשיטתו לקמן פכ"ו ה"ג בניטל אחד מראשיו, ראה שם. ומזה יוצא, שספסל שכולו עץ ורגל אחת של אבן, טמא הספסל והרגל של עץ, שהרי יש כאן ספסל שלם של עץ, אולם למעלה בפ"ה הי"ב כתב בפירוש בספסל שכולו עץ מספיקה רגל אחת של אבן כדי לטהר את כולו, וגם כאן סתם ולא פירש שהכוונה לספסל של שיש, ומשמע שהכוונה לסתם ספסל העשוי מעץ. ברור איפוא, שרבינו חזר בו בחיבורו הגדול, כאן ובפ"ה, מפירושו במשנה.

1 **ו. נְסָרִים[26] שֶׁבַּמֶּרְחָץ שֶׁשִּׁגְמָזָן[27] - אֵינָן מְקַבְּלִין**
2 **טֻמְאָה; שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לִישִׁיבָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ**
3 **הַמַּיִם תַּחְתֵּיהֶן.**

26) שם. 27) רבינו מפרש במשנה, שיגמן כמו שיעמם (מלשון שעם) "ונמשכו עד ששבו לוח אחד". וקשה להבין כוונתו. והר"ש מפרש שהחליקם, והם ראויים לישיבה. ולפעמים עומדים או יושבים עליהם כדי שלא יתלכלכו במי הרחיצה. [מתקבל על הדעת ביאורו של בעל 'סדרי טהרות', שמי הרחיצה המלוכלכים נשפכים לחוץ דרך חריץ שבריצפה, והבלנים מכסים את החריץ בנסרים ועומדים עליהם, והמים עוברים תחת הנסרים].

4 **ז. הַכַּלְכָּלָה[28] וְהַסַּל שֶׁמִּלְּאָן תֶּבֶן אוֹ מוֹכִין[29], אַף עַל**
5 **פִּי שֶׁהִתְקִינָן לִישִׁיבָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאַת מִדְרָס,**
6 **שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִישִׁיבָה[30]. וְאִם סֵרְגָן[31] בִּגְמִי אוֹ**
7 **בְּמִשִּׁיחָה עַל פִּיהֶן - מִתְטַמְּאִין בְּמִדְרָס.**

28) שם. 29) חתיכות זעירות של צמר וכדומה. 30) מפני שהמוכין נופלים. ואע"פ שהוא חשב עליהם לישיבה - בטלה דעתו אצל כל אדם. 31) ארג כעין סבכה על פיהם, ואין המוכים נופלים.

8 **ח. קוֹרַת[32] בֵּית הַבַּד[33] שֶׁעָשָׂה רֹאשָׁהּ הָאֶחָד כִּסֵּא[34]**
9 **- אֵינוֹ מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס, מִפְּנֵי שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: עֲמֹד**
10 **וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ[35]. אֲבָל אִם קָבַע אֶת הַכִּסֵּא[36] בְּקוֹרַת**
11 **בֵּית הַבַּד - הַכִּסֵּא מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס[37], וְאִם דָּרַס הַזָּב**
12 **עַל הַקּוֹרָה - לֹא נִטְמָא הַכִּסֵּא. וְכֵן אִם קָבַע הַכִּסֵּא**
13 **בְּקוֹרָה גְּדוֹלָה[38] אוֹ עָשָׂה רֹאשׁ הַקּוֹרָה הַגְּדוֹלָה**
14 **כִּסֵּא[39] - אֵין טָמֵא אֶלָּא מְקוֹם הַכִּסֵּא בִּלְבַד[40], וּשְׁאָר**
15 **הַקּוֹרָה טָהוֹר. וְכֵן הַדִּין[41] בְּכִסֵּא שֶׁקָּבְעוּ בַּעֲרֵבָה,**
16 **שֶׁהוּא טָהוֹר[42].**

32) שם פ"כ מ"ג. 33) המקום שסוחטים בו זיתים להוציא שמנם - נקרא "בית הבד". ו"קורת בית הבד" היא הקורה שמשתמשים בה לסחיטה. 34) חקק בקורה מקום ישיבה. 35) מלאכתה העיקרית של הקורה היא סחיטת הזיתים, ובשעה שהיא עושה מלאכתה זו, מוכרח האדם לעזוב את מקום הישיבה, וכאילו מצווים עליו לעמוד ממקומו כדי לעשות את המלאכה בקורה, ולכן אינה מיוחדת לישיבה (בכל מקום שאתה מוצא את המשפט "עמוד ונעשה מלאכתנו", תפרשו ככה). 36) לקח כסא המיטלטל וקבע אותו בראש הקורה. 37) אם ישב הזב על הכסא. הכסא היה מיוחד לישיבה לפני שקבעו בקורה, ולא ירדה ממנו תורת מדרס על־ידי קביעתו. 38) במשנה: "כלונס". 39) שחקק בה מקום ישיבה. 40) מלמדנו כאן שני דינים: א, שבקורה גדולה, מקום הישיבה טמא בניגוד לקורת בית הבד. והטעם, מפני שהקורה אינה מיוחדת למלאכה המונעת את הישיבה עליה; ב, רק מקום הישיבה בלבד מתטמא במדרס, אבל השאר טהור. 41) שם פרק כב, מ"ד. 42) פירוש, אינו חיבור לטומאה, ואם נגעה טומאה בעריבה - לא נטמא הכסא (כסף־משנה. ראה השלמות).

17 **ט. קְצָת הַקּוֹרָה[43] שֶׁמִּתַּקֵּן הַמְסַתֵּת אֶת הָאֶבֶן לֵישֵׁב**
18 **עָלָיו[44] - הֲרֵי מְקוֹם יְשִׁיבָתוֹ מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס. וּמְקוֹם**
19 **יְשִׁיבָה[45] שֶׁאַחוֹרֵי הַקָּרוֹן[46] - טָהוֹר, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא**
20 **יְשִׁיבַת צַעַר[47].**

43) שם מ"ח. 44) דרכם של סתתים לחוק מקום ישיבה בקצה הקורה שעליה הוא מסתת את האבנים, ויושב שם בשעת עבודתו. 45) תוספתא כלים, בבא בתרא פ"א ה"ד. 46) במרכבות של אנשים חשובים, יש מקום ישיבה קטן מאחורי הקרון, ולפעמים מושיבים עליו עבד או משרת. 47) הנסיעה מצערת את היושב במקום זה.

21 **י. רָאשֵׁי[48] כְּלוֹנָסוֹת[49] שֶׁיּוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן הָאֻמָּנִין וְשָׁפִין**
22 **אֶת הָאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - טְהוֹרִין. וְכֵן כֹּפֶת[50] שֶׁל**
23 **תְּמָרָה[51] שֶׁהוּא יוֹשֵׁב עָלָיו, אֲפִלּוּ גָּבוֹהַּ טֶפַח[52] -**
24 **טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה כְּלִי. וְכֵן בּוּל[53] שֶׁל עֵץ, אַף עַל פִּי**
25 **שֶׁסִּרְקוּ[54] וְכִרְכְּמוּ[55] וַעֲשָׂאָהוּ פָּנִים[56] לַשַּׁעַר[57] וְכַיּוֹצֵא**
26 **בּוֹ - אֵינוֹ כְּלִי וְלֹא מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיָּחֹק בּוֹ.**

48) שם פ"ב ה"א. 49) קורות גדולות. 50) חתיכת עץ עבה. 51) הוא־הדין לעץ מאילנות אחרים, אלא שבתוספתא הביאו מעשה שהיה בכופת של תמרה, ורבינו דרכו להשתמש בלשון המקור. 52) פחות מגובה טפח, אינו מטמא כלל במדרס (לקמן פכ"ו ה"ב). 53) משנה שם פכ"ב, ט. 54) עשה בו ציורים (ויש מפרשים צבעו אדום). 55) רגילים היו לצבוע את העצים בצבע דומה לגוון הכרכום. 56) חזית. 57) לקובעו בשער לנוי.

27 **יא. רָאשֵׁי כְּלוֹנָסוֹת[58] הַחֲקוּקִין[59], אִם חֲקָקָן לְדַעַת[60]**
28 **- מְקַבְּלִין טֻמְאָה. מְצָאָן חֲקוּקִין, אִם חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן[61]**
29 **- מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא[62]. וְאִם חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן**
30 **חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אוֹ אָדָם שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ - טְהוֹרִין.**
31 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה**
32 **אֶלָּא בְּמַחֲשָׁבָה; שֶׁאֵין לְךָ מַחֲשָׁבָה מוֹעֶלֶת אֶלָּא**
33 **מַחֲשֶׁבֶת בְּעָלִים[63] שֶׁהֵן בְּנֵי דֵעָה.**

58) תוספתא שם ה"ב. 59) חקוק בהם מקום ישיבה. 60) בכוונה לשבת עליהם. 61) להשתמש בהם לישיבה. 62) אם ישב עליהם הזב אחר שחישב. 63) ראה השלמות למעלה פכ"ד.

34 **יב. הָעוֹשֶׂה[64] כִּפָּה[65] מִן הַשְּׂאוֹר וְיִבְּשָׁהּ וְיִחֲדָהּ**

לִישִׁיבָה - הֲרֵי בָּטְלָה מִתּוֹרַת אֹכֶל וּמִתְּטַמְּאָה בְּמִדְרָס, שֶׁהֲרֵי מְשַׁמֶּשֶׁת תַּשְׁמִישֵׁי הָעֵץ[66].

64) פסחים מה, ב. 65) גוש גבוה. 66) ולפיכך, אף־על־פי שהיא ראויה עדיין לחמץ בה עיסה, אינה נידונה כאוכל - מפני שקבע לה תשמיש של כלי עץ. [בחולין קכט, א אמרו כששימש "מעשה עץ שימש", ומזה למדו ב'תוספות' פסחים שם ד"ה כופת, שהמדובר בראוי עדיין לאכילה].

יג. מַחְצֶלֶת[67] הַקַּשׁ[68] - מִתְּטַמְּאָה בְּמִדְרָס[69]; וְשֶׁל קָנִים[70] וְשֶׁל חֵלֶף[71] - טְהוֹרָה[72], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְמִדְרָס. וּשְׁאָר הַמַּחְצְלָאוֹת[73]: אִם עֲשָׂאָהּ לִשְׁכִיבָה - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; עֲשָׂאָהּ לְסִכּוּךְ[74] - טְהוֹרָה. עֲשָׂאָהּ סְתָם[75]: גְּדוֹלָה - סְתָמָהּ לְסִכּוּךְ, קְטַנָּה - סְתָמָהּ לִשְׁכִיבָה[76].

67) כלים פי"ז מי"ז. 68) הקנה הארוך של תבואה. 69) אף־על־פי שאינה בת קיום לזמן ארוך. פסק כר' עקיבא, שהלכה כמותו נגד יחיד החולק עליו. וטעמו, מפני שהיא ראויה לשכיבה במשך זמן מסויים. 70) הגדלים על שפת הנהרות. 71) מין עשב. 72) בפירושו למשנה, אומר רבינו שטהורים מטומאת שרץ והדומה לו, אבל מיטמאה במדרס. וכאן חזר בו ומטהר אף ממדרס, שהרי הוא מסיים: "מפני שאינה ראויה למדרס", כנראה מפני שהקנים דוקרים אי־אפשר לשכב עליהם. 73) העשויות מעשבים רחבים ורכים. 74) להניחה על גבי סוכה של מצוה או של שומרים. 75) לא קבע לה אופן שימושה. 76) סוכה יט, ב, כמסקנת רב פפא (שם כא, א) לפי דעת תנא־קמא.

יד. מַחְצֶלֶת[77] שֶׁעָשָׂה לָהּ קָנִים[78] לְאָרְכָּהּ[79] - טְמֵאָה מִדְּרָס, שֶׁעֲדַיִן רְאוּיָה לִשְׁכִיבָה[80]. עֲשָׂאָהּ כְּמִין כִּי[81] - טְהוֹרָה. עָשָׂה לָהּ קָנִים לְרָחְבָּהּ, אִם אֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים - טְהוֹרָה[82]. נֶחְלְקָה לְרָחְבָּהּ[83] - עֲדַיִן מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[84]; לְאָרְכָּהּ: נִשְׁתַּיְּרוּ בָהּ שְׁלֹשָׁה מַעֲדַנִּים[85] שֶׁל שִׁשָּׁה טְפָחִים[86] - עֲדַיִן הִיא רְאוּיָה לְמִדְרָס וּמִתְּטַמְּאָה; פָּחוֹת מִכָּאן - טְהוֹרָה. וְכֵן אִם הִתִּיר רָאשֵׁי מַעֲדַנִּים - טְהוֹרָה[87]. וְאַף טֻמְאַת מִדְרָס[88] לֹא תִּקָּבֵל הַמַּחְצֶלֶת עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּהּ[89] וְתִתְקַנֵּב[90], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[91].

77) שם פ"כ מ"ז. 78) שקשה לשכב עליהם. 79) מחצלת רגילה - רחבה כקומת איש, וארכה יותר משיעור זה, ודרך אורגי מחצלאות להכניס קנים לרוחב המחצלאות כדי לחזקן, ומרחיקים ארבעה טפחים בין קנה לקנה, ואפשר לו לאדם לשכב בין שני קנים. ואם נתן קנים לאורך המחצלת, נחלקו תנא־קמא וחכמים במשנתנו, תנא־קמא מטהר וחכמים מטמאים, ופסק רבינו כרבים. 80) מפני שאפשר לשכב לארכה של המחצלת (תפארת ישראל). 81) אות יוונית. רבו הפירושים בתמונת אות זו. ומתקבל על הדעת פירושו של בעל 'תפארת ישראל' שהכוונה לאות "כי" (כ רפויה) מאותיות היווניות הגדולות (באלפא ביתא היוונית יש שני סוגי אותיות - גדולות וקטנות - ותמונתן שונה) שתמונה כאות X הרומאית. במשנה אמרו, שכמין 'כי' הכל מודים שהיא טהורה, שהרי הקנים פוגעים בכל ארכו ורחבו של השוכב. 82) מקום שכיבה הוא ארבעה טפחים, ואם אין שיעור כזה בין קנה לקנה, מונח גוף השוכב על הקנה הקשה. 83) נשברו הקנים. 84) מפני שאפשר לשכב עליה בין הקנים המרוחקים זה מזה כשיעור שכיבה וישיבה. במשנה אמרו: "ר' יהודה מטהר", ומזה דייק רבינו שחכמים חולקים עליו. [ראה תוספתא כלים, בבא מציעא פי"א ה"ה, ויש בה גירסאות שונות, ואין זה מן הנמנע שרבינו גורס שם "לרחבה - טמאה". עיין שם בהגהות הגר"א]. 85) קשרים. [רבינו בפירושו למשנה אומר, שכך יש לפרש גם את הכתוב בשמואל־א טו, לב: וילך אליו אגג מעדנות"]. אורגי מחצלאות שוזרים בתחילה את העשבים, ועושים כעין חבלים ארוכים, וסוגרים אחר־כך את המחצלאות מאותם החבלים. כשגומרים את הסריגה - קושרים את ראשי החבלים זה בזה בראש ארכה של המחצלת ובסופה, ומרחיקים שני טפחים בין קשר לקשר. 86) כאורך גופו של אדם בינוני, בלי הראש והרגליים. 87) מפני שכל הסריגה תתפרק. 88) כאן מתחיל דין חדש. 89) הכוונה עד שיקשור את המעדנים. [דין זה מבואר בתוספתא המובאת למעלה בקשר עם דיני שבירת המחצלת, ולכן מביאו רבינו כאן]. 90) צ"ל ותתקנב. פירוש, שיחתוך את הקצוות הבולטות מן הסריגה. 91) למעלה פ"ה ה"א.

טו. תֵּבָה[92] שֶׁפִּתְחָהּ מִלְּמַעְלָה - טְהוֹרָה מִן הַמִּדְרָס, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵישֵׁב עָלֶיהָ, וּמְקַבֶּלֶת שְׁאָר טֻמְאוֹת[93]. פִּתְחָהּ מִצִּדָּהּ - טְמֵאָה בְּמִדְרָס וּבִשְׁאָר טֻמְאוֹת.

92) שם פי"ט, מ"ט. 93) מפני שיש לה בית קיבול.

טז. עֲגָלָה[94] שֶׁל קָטָן[95] - מִתְּטַמְּאָה בְּמִדְרָס, שֶׁהֲרֵי נִשְׁעָן עָלֶיהָ[96].

94) משנה ביצה כג, ב. 95) שמשחק בו ילד קטן, או שמתלמד בו ללכת (תוספות שם ד"ה עגלה). 96) ונשען מטמא כיושב, כמבואר בהלכות מטמאי משכב ומושב פ"ז ה"א.

יז. מַקֵּל[97] שֶׁל זְקֵנִים - טָהוֹר מִכְּלוּם, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְסַיְּעָה[98].

97) שבת סו, א. 98) וסיוע אינו שעינה ממש.

יח. סַנְדָּל[99] שֶׁל סַיָּדִין[100], וְהוּא סַנְדָּל שֶׁל עֵץ - מִתְּטַמֵּא בְּמִדְרָס[101], מִפְּנֵי שֶׁהַסַּיָּד פְּעָמִים מְטַיֵּל בּוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ.

99) עדיות פ"ג מ"ח. 100) מוכרי סיד. נועלים סנדלי עץ כשהם מטפלים בסיד השורף את העור. 101) אף־על־פי שאין נועלים אותו להליכה. פסק כר' עקיבא, שגם ר' מאיר (גמרא שבת שם) סובר כמותו.

יט. קַב[102] שֶׁל קִטְעָה[103] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית קִבּוּל כְּתִיתִין[104]

- מִתְטַמֵּא בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת מִפְּנֵי בֵּית קִבּוּלוֹ[105]; וּמִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס, שֶׁהֲרֵי נִשְׂעָן עָלָיו[106].

102) משנה שם. 103) שנקטע חלק מרגלו, עושים תבנית רגל מעץ, וקושרים אותה לגופו, והוא משעין עליה את חלק הרגל שנשאר. 104) חלקי בשר הרגל (רבינו בפירושו למשנה שם. ורש"י מפרש שנותנים מוכין רכים בבית הקיבול, כדי שלא תינזק הרגל מהעץ הקשה). 105) ואין לו דין פשוטי כלי עץ. 106) כל כובד גופו נשען עליו, ואינו דומה למקל.

כ. וְאֵלּוּ[107] טְמֵאִין מִשּׁוּם מֶרְכָּב[108]:

107) כלים פכ"ג מ"ב. 108) טומאת מרכב, קלה מטומאת משכב ומושב: הנושא את המשכב (או המושב), וכן הנוגע בו מטמא אדם וכלים כל זמן שלא פירש הטומאה, אבל המרכב הנוגע בו אינו מטמא אדם וכלים אלא הנושאו בלבד (רבינו בהלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו הלכה ב). ומונה רבינו כאן כמה דברים שמטמאים טומאת מרכב בלבד.

מַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר, וְטַפֵּיטָן שֶׁל סוּס[109], וְכַר הַגָּמָל, וְאַכָּף שֶׁל נָאקָה[110], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. הַלּוּחוֹת[111] שֶׁמַּנִּיחִין עַל גַּבֵּי הַחֲמוֹר וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין עָלָיו הַמַּשֹּׂאוֹי[112] - טְהוֹרוֹת[113]; וְאִם הָיְתָה רְאוּיָה לְמֶרְכָּב - טְמֵאָה.

109) שהרוכב משעין עליו את רגליו. הוצרך להשמיענו דין זה, שלכאורה הוא פשוט מאוד, מפני שבמשנה חולק ר' יוסי ואומר, שטפיטן של סוס דינו כמושב, מפני שהנאבקים במשחק מלחמתי, דרכם לעמוד עליהם בזמן המאבק, וכל דבר שעומדים עליו שלא בצורת רכיבה - דינו כמושב. ורבינו פסק כחכמים. 110) גמל לבן שהוא מטבעו תקיף, וקשה להשתלט עליו ועושים לו אוכף חזק. [רבינו מפרש מה שאמרו במשנה: "אוכף של נאקה טמא" - פירוש, טמא מושב - הוא המשך דברי ר' יוסי, אבל חכמים חולקים עליו]. 111) של עץ. 112) ולפעמים יושב עליו הנוהג בחמור. 113) מפני שעיקרם בשביל החמור להקל עליו, אינם מקבלים טומאה כלל.

יום שני כ"א סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר כלי עץ הראוי למידרס וקבעו בכותל בתוך הבנין. ודין ספסל שנטל אחד מראשיו ושידה שנטל העליון שלה. ודין תיבה שנפחתה מצידה ועריבה של עץ שמגבלים בה טיט הבנין או לשים בה בצק. ודין אם מחשבה מועילה בעריבה גדולה שנפחתה. ודין מיטה שהיתה טמאה מידרס וניטלה קצרה ושתי כרעיים וכו'.

א. כְּלִי עֵץ[2] הָרָאוּי לְמִדְרָס שֶׁקְּבָעוֹ בַּכֹּתֶל[3] בְּתוֹךְ הַבִּנְיָן: קְבָעוֹ בַּכֹּתֶל וְלֹא בָּנָה עַל גַּבָּיו[4] אוֹ בָּנָה עַל גַּבָּיו וְלֹא קְבָעוֹ - עֲדַיִן מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס[5] כְּשֶׁהָיָה[6]; קְבָעוֹ בְּמַסְמְרִים וּבָנָה עָלָיו - טָהוֹר[7]. וְכֵן מַפָּץ שֶׁנִּתְּנוֹ עַל גַּבֵּי הַקּוֹרוֹת[8]: קְבָעוֹ וְלֹא נָתַן עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה אוֹ שֶׁנָּתַן עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה וְלֹא קְבָעוֹ - מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס; קְבָעוֹ וְנָתַן עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה - טָהוֹר.

2) כלים פ"כ מ"ה. 3) במסמרים. 4) לא נתן עליו לבנים וסיד או טיט. 5) הכלי לא נעשה חלק מהבנין אם לא עשה שני הדברים האלה: קביעה במסמרים ובנין על גביו. 6) ואם ישב הזב על גבי הלבנים והטיט שעל הכלי שלא נקבע במסמרים הרי הוא טמא מידרס, אף־על־פי שהבנין מפסיק בינו ובין הכלי. 7) שהמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה. 8) הבנאים מניחים קורות מכותל לכותל, ובין קורה לקורה מניחים קרשים ומפצים ונותנים עליהם טיט ואבנים. שטח זה שבין הקורות נקרא "מעזיבה".

ב. סַפְסָל[9] שֶׁנִּטַּל אֶחָד מֵרָאשָׁיו[10] - עֲדַיִן הוּא רָאוּי לְמִדְרָס. נִטַּל הַשֵּׁנִי - טָהוֹר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ גֹּבַהּ טֶפַח - מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס[11].

9) שם פכ"ב מ"ג. 10) הספסל הוא קרש ארוך, ושני קרשים קטנים קבועים בשני צדדיו, קרש מזה וקרש מזה והם רגלי הספסל, ואם ניטל אחד משתי הרגליים האלה, ראוי הוא עדיין לשבת עליו, ולפיכך הוא מתטמא במידרס הזב (ראה למעלה פכ"ה ה"ה). [במשנתנו הגירסא: "טהור", וברור שלרבינו גירסא אחרת]. 11) קרש שגובהו טפח, ראוי לישיבה.

ג. כִּסֵּא[12] שֶׁל כַּלָּה[13] שֶׁנִּטְּלוּ חִפּוּיָיו[14] - טָהוֹר. וְאִם לֹא הָיוּ[15] חִפּוּיָיו יוֹצְאִים[16] וְנִטְּלוּ - עֲדַיִן הוּא רָאוּי לְמִדְרָס, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ[17] לִהְיוֹת מַטֵּהוּ עַל צִדּוֹ[18] וְיוֹשֵׁב עָלָיו.

12) שם מ"ד. 13) כסא מיוחד להושיב עליו את הכלה ביום חופתה. לכיסא זה ריפוד מיוחד במקום המושב או טבלא של שיש, וריפוד זה נקרא במשנה "חיפוי". 14) מפני שאינו ראוי למלאכתו, ואין דרכם של בני אדם — חוץ לכלה — לשבת עליו והרי הוא כאילו נשבר. 15) דין זה נאמר במשנה ה בכיסא רגיל ולא בשל כלה (ראה פירוש רבינו שם), ונראה שגם בדברי רבינו כאן מדובר בכיסא פשוט. ופירוש הדברים: ארבע רגלי הכיסא מחוברות זו לזו בארבע קרשים קטנים, ועליהם מונח מושב מורכב משלושה קרשים והם נקראים "חיפויים". 16) קרשי המושב אינם בולטים, מחוץ למסגרת, שעליה הם נשענים. 17) רגיל הוא לעשות כך אפילו כשהחיפויים קיימים. 18) מניח את הכיסא על אחד מקרשי המסגרת. דקדק רבינו וכתב "שכן דרכו" (וכן כתוב גם במשנה), כי אלמלא דרכו בכך כשהכיסא שלם, הרי זה שניטל חיפוייו היה כלי שבור, שאינו ראוי למלאכתו ולא היה מיטמא במידרס [נראה שכל דין זה מקומו הנכון בסוף הלכה ד, ונשתרבב לכאן בטעות].

ד. כִּסֵּא[19] שֶׁנִּטְּלוּ חִפּוּיָיו[20] וַעֲדַיִן הוּא רָאוּי לִישִׁיבָה[21] - מִתְטַמֵּא. נִטְּלוּ שְׁנַיִם מֵחִפּוּיָיו זֶה בְּצַד זֶה - טָהוֹר[22].

19) שם מ"ו. 20) מדובר בחיפויים יוצאים מחוץ למסגרת, ואי אפשר לשבת על הכיסא כשהוא מוטה. 21) כגון שניטל הקרש האמצעי של המושב או השניים החיצוניים. 22) כחכמים במשנה, שם.

ה. שִׁדָּה[23] שֶׁנִּטַּל הָעֶלְיוֹן[24] שֶׁלָּהּ - טְמֵאָה מִפְּנֵי הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהוּא רָאוּי לְמִדְרָס; נִטַּל הַתַּחְתּוֹן - טְמֵאָה מִפְּנֵי הָעֶלְיוֹן; נִטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן - חֲרֵי הַדַּפִּין[25] טְהוֹרִין.

23) שם מ"ח. ברור שרבינו כאן מפרש ששידה היא מרכבה כפירוש רש"י (שבת מד, ב ובקהלת ב, ח), ויש בה שני מקומות ישיבה זה תחת זה. [בפירושו למשנה כתב ששידה היא ארון, שיש לו בית קיבול בעליונה ובית קיבול בתחתונה (לפי תרגום דיהרנבורג), אולם כאן אי־אפשר לפרש כך, שהרי כתב מתטמאה במידרס, וארון אין לו דין מידרס]. 24) הכיסא העליון. 25) כותלי השידה (ראה השלמות).

ו. תֵּבָה[26] שֶׁנִּפְחֲתָה מִצִּדָּהּ[27] - מִתְטַמְּאָה בְּמִדְרָס וּבִשְׁאָר טֻמְאוֹת[28], מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיָה אַף לִישִׁיבָה[29] וְהַכֹּל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ. נִפְחֲתָה מִלְּמַעְלָה[30] - טְהוֹרָה מִן הַמִּדְרָס, שֶׁחֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לִישִׁיבָה, וּמִתְטַמְּאָה בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת, שֶׁעֲדַיִן הִיא מְקַבֶּלֶת. נִפְחֲתָה מִלְּמַטָּה[31] - טְהוֹרָה מִכָּל טֻמְאוֹת[32], אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לֵישֵׁב עָלֶיהָ כְּכִסֵּא; מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר מַעֲשֶׂיהָ לְקַבָּלָה[33], וּכְבָר בָּטֵל הָעִקָּר. וְהַמְּגוֹרוֹת[34] שֶׁלָּהּ - מִתְטַמְּאוֹת[35] וְאֵינָן חִבּוּר לָהּ[36]. וְכֵן[37] מַשְׁפֶּלֶת[38] שֶׁנִּפְחֲתָה[39] מִלְּקַבֵּל רִמּוֹנִים[40], אַף עַל פִּי שֶׁרְאוּיָה לְמִדְרָס[41] - חֲרֵי הִיא טְהוֹרָה מִכֻּלּוּם; מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר מַעֲשֶׂיהָ לְקַבָּלָה, וְהוֹאִיל וּבָטֵל הָעִקָּר - בָּטְלָה הַטְּפֵלָה[42].

26) שם פי"ט מ"ט. 27) נשבר אחד מדפנותיה הצדדיים. 28) שהרי היא ראוייה עדיין לקבלה. 29) נימוק לטומאת מידרס. 30) הדופן העליון נשבר. 31) שוליה נשברו, ואינה ראויה לקבל. 32) אפילו מטומאת מידרס שנוהגת גם בדברים שאין להם בית קיבול. 33) תשמישה העיקרי היא לקבל חפצים ופירות, ולצורך זה עשו אותה, ובית קיבולה עושה אותה כלי ראוי לקבל טומאת מת ושרץ, ומפני שלפעמים יושבים עליה — מיטמאה גם במידרס, אבל כשאינה ראויה לקבל, יצאה לגמרי מתורת כלי ובטלה הכשרתה לקבל טומאת מת ושרץ, ומתוך כך בטלה גם הכשרתה לטומאת מידרס שבאה לה כטפילה. פסק כחכמים במשנה, שם. 34) אם היו מגירות בתיבה, שאפשר להוציאן (ראה למעלה פ"ג ה"ו). 35) אף־על־פי שהתיבה נפחתה מלמטה. והטעם, מפני שיש להן בית קיבול משלהן — נידונות ככלים בפני עצמם. 36) אפילו לא נפחתה התיבה כלל, והיא מקבלת טומאה - אין המגירות מתטמאות כשנגע אב הטומאה בתיבה, ואם נגעה טומאה כזו במגירה לא נטמאה התיבה. 37) שם מ"ו. 38) סל גדול עשוי להוליך בו זבל, ויש לו מקום ישיבה בשביל הנהג. [יש מפרשים שפיתחה מן הצד]. 39) נשברו שוליה. 40) כשיעורה לטהרה (ראה למעלה פ"ו ה"ב). 41) יותר מתיבה שנפחתה מלמטה, שהרי נשאר בה מקום נוח לישיבה. 42) כדעת חכמים במשנה, שאפילו אם נשאר מקום לישיבה בטלה טומאת מידרס, מפני שהמשפלת נעשתה להולכת זבל ולא לישיבה. [ונראה, שאם ייחדה לישיבה אחר שנפחתה, מקבלת טומאת מידרס מכאן ולהבא ככל פשוטי כלי עץ].

ז. עֲרֵבָה[43] שֶׁל עֵץ שֶׁמְּגַבְּלִין[44] בָּהּ הַבִּנְיָן[45] אוֹ אֶת הַגִּפְסִיס, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבֶּלֶת שְׁאָר טֻמְאוֹת - אֵינָהּ מִתְטַמְּאָה בְּמִדְרָס[46]. וְשֶׁלָּשִׁין בָּהּ אֶת הַבָּצֵק, שֶׁמַּחֲזֶקֶת מִשְּׁנֵי לֻגִּין[47] וְעַד תִּשְׁעָה קַבִּין[48], שֶׁנִּסְדְּקָה עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְחֹץ בָּהּ רַגְלוֹ אַחַת מִפְּנֵי הַסֶּדֶק[49] - חֲרֵי זוֹ מִתְטַמְּאָה בְּמִדְרָס; שֶׁסְּתָמָהּ[50] שֶׁכּוֹפְתָהּ[51] וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ לְפִי גָּדְלָהּ וְסֶדֶק שֶׁלָּהּ. הִנִּיחָהּ בַּגְּשָׁמִים[52] עַד שֶׁנִּתְּפְחָה וְנִסְתַּם הַסֶּדֶק - אֵינָהּ מִתְטַמְּאָה בְּמִדְרָס, שֶׁחֲרֵי הִיא רְאוּיָה לָלוּשׁ בָּהּ וּתְחִלַּת מַעֲשֶׂיהָ לָלוּשׁ בָּהּ[53], וּמְקַבֶּלֶת שְׁאָר טֻמְאוֹת. חָזַר וְהִנִּיחָהּ בְּקָרִים[54] וְנִפְתַּח הַסֶּדֶק - חָזְרָה לְקַבֵּל טֻמְאַת מִדְרָס[55], וּטְהוֹרָה מִשְּׁאָר טֻמְאוֹת.

43) שם פ"כ מ"ב. 44) מערבבים. 45) הטיט והחול לצורך הבניין. 46) אין דרכם של בני אדם לשבת או לעמוד בעריבה כזו, מפני הלכלוך. 47) תוספתא, כלים בבא־מציעא פי"א ה"א. 48) הקב מחזיק ששה לוגין. 49) שהמים יוצאים מהר דרך הסדק. ומדובר, כשהיא עדיין מקבלת רימונים ומטמאה בשאר טומאות. 50) כלומר, מתחילה היא עומדת לכך, שאם תיסדק ישתמשו בה לישיבה. תיבה נוספת זו נאמרה, כדי לתרץ תמיהת האחרונים, למה לא אמרו בזה "בטל העיקר בטלה הטפילה" כמו בהלכה הקודמת (ראה 'תוספות חדשים' למשנתנו). 51) הופכה על פיה. ואם אינה מחזיקה שני לוגין - דינה ככל כלי בית, שטהרתם במוציא זיתים, מפני שאין משתמשים בה לרחיצת רגליים. 52) משנה, שם. 53) ואם אדם יושב על עריבה ראוייה ללישה, אומרים לו: "עמוד ונעשה מלאכתנו". 54) צ"ל "בקדים", וכן הגירסא במשנה. ופירש רבינו שם שהניחה ברוח מזרחית וייבשה את העריבה, ומתוך כך נפתח הסדק. 55) בתוספתא שם, אמר רבי יוסי: מטמאת ומיטהרת אפילו עשר פעמים ביום.

ח. עֲרֵבָה[56] גְּדוֹלָה[57] שֶׁהִיא יָתֵר עַל תִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁנִּפְחֲתָה מִלְּקַבֵּל רִמּוֹנִים[58] וְהֶכִינָהּ[59] לִישִׁיבָה - חֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה אַף מִטֻּמְאַת מִדְרָס עַד שֶׁיַּקְצִיעַ[60]; שֶׁאֵין הַמַּחֲשָׁבָה מוֹעֶלֶת בַּעֲרֵבָה גְּדוֹלָה שֶׁנִּפְחֲתָה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה[61]. עֲשָׂאָהּ[62] אֵבוּס לְבְהֵמָה[63], אַף עַל פִּי שֶׁקְּבָעָהּ בַּכֹּתֶל - טְמֵאָה[64] בְּכָל הַטֻּמְאוֹת[65].

56) שם מ"ד. 57) למעלה מתשעה קבים. 58) ויצאה מתורת כלי מפני שאינה ראויה לקבל. 59) במחשבה או בדיבור. 60) יחתוך את הקצוות, כדי שתהיה נוחה לישיבה. 61) דעת חכמים במשנתנו. 62) לעריבה גדולה שנפחתה ('תפארת ישראל' במשנתנו). 63) והתקינה לכך

ט. מִטָּה[66] שֶׁנִּטְּלוּ[67] שְׁתֵּי אֲרֻכּוֹת[68] שֶׁלָּהּ אַחַר שֶׁנִּטְמְאַת וְעָשָׂה לָהּ אֲרֻכּוֹת חֲדָשׁוֹת וְלֹא שִׁנָּה אֶת הַנְּקָבִים[69] וְנִשְׁבְּרוּ הַחֲדָשׁוֹת[70] - עֲדַיִן הִיא בְּטֻמְאָתָהּ[71]; נִשְׁתַּבְּרוּ הַיְּשָׁנוֹת - טְהוֹרָה, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַיְּשָׁנוֹת.

66) שם פי"ט מ"ו. 67) ולא נשברו. 68) שני הדפנות הארוכים הנמשכים ממראשותי המיטה עד למרגלותיה. 69) חריצי לשונות המיטה שהארוכות תחובות בהם (ראה למעלה פ"ד ה"ב תיאור מלא של תבנית המיטה). 70) פירוש, אפילו נשברו. 71) מפני שהישנות קיימות, ואפשר להחזירן בנקל למקומן הראשון ללא כל שינוי – לא פקעה טומאתה של המיטה. והוא־הדין כשלא עשה לה חדשות, תורת מיטה עליה, ונקט "עשה חדשות" לרבותא, שלא תחשוב שעשיית החדשות מוכיחה שאין בדעתו כלל להחזיר את הישנות למקומן ('סדרי טהרות').

י. מִטָּה[72] שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה מִדְּרָס[73] וְנִטְּלָה קְצָרָה[74] וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם[75] - עֲדַיִן הִיא בְּטֻמְאָתָהּ, שֶׁעֲדַיִן צוּרַת הַמִּטָּה עוֹמֶדֶת[76]; נִטְּלָה אֲרֻכָּה וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם[77] - טְהוֹרָה[78].

72) שם פי"ח מ"ה. 73) הוא־הדין בטומאות אחרות, ונקט מידרס מפני שמיטה רגילה להיטמא טומאת מידרס על־ידי ישיבת אשה נדה. 74) הדופן שמצד הראש או מצד הרגליים. 75) שתי כרעי המיטה שמשני צידיה. 76) ואפשר לשכב עליה, אמנם באופן לא נוח כל־כך. 77) שמצידיה. 78) אי־אפשר לשכב על מיטה משופעת לכל אורכה (ראה הי"ג). ואם החזיר למקומם את החלקים שניטלו – חזרה הטומאה ('תפארת ישראל').

יא. קָצַץ[79] שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת[80] שֶׁל מִטָּה בַּאֲלַכְסוֹן[81], אוֹ שֶׁקָּצַץ שְׁתֵּי כְּרָעַיִם טֶפַח עַל טֶפַח[82] בַּאֲלַכְסוֹן, אוֹ שֶׁמִּעֲטָן[83] פָּחוֹת מִטֶּפַח[84] - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבָּרָה וּטְהוֹרָה. נִשְׁבְּרָה אֲרֻכָּה[85] וְתִקְּנָהּ - עֲדַיִן הִיא אַב טֻמְאָה כְּשֶׁהָיְתָה[86]; נִשְׁבְּרָה הָאֲרֻכָּה הַשְּׁנִיָּה וְתִקְּנָהּ[87] - טְהוֹרָה מִן הַמִּדְרָס[88], אֲבָל טְמֵאָה מַגַּע מִדְּרָס[89]. לֹא הִסְפִּיק לְתַקֵּן אֶת הָרִאשׁוֹנָה עַד שֶׁנִּשְׁבְּרָה הַשְּׁנִיָּה - טְהוֹרָה[90].

79) שם. 80) העצים שבארבע זוויות המיטה שראשי הארוכות והקצרות תחובים בחריצים שבהם. 81) הארוכות והקצרות מחוברות בצורת מרובע, וקצץ את שתי הלשונות שבראשי אלכסון המרובע, כגון מזרחית־דרומית ומערבית־צפונית, ומתוך כך נתפרקה המיטה לשני חלקים ובכל חלק ארוכה וקצרה. 82) הגר"א בהגהותיו למשנה, מוחק את המלים "טפח על טפח", ומסתבר שגם בדבריו רבינו כאן יש למוחקן לפי דעתו. וכן הוא גורס בתוספתא, כלים בבא־מציעא פ"ה ה"ב. [במשניות שנדפסו בששה סדרי משנה, הכניסו: "טפח על טפח", ובמשנה שנספחה למסכת נדה, הוצאו מילים אלו]. 83) את כל ארבעת הכרעיים. 84) קצץ חלק מן הכרעיים והשאיר פחות מטפח בגובהן, והמיטה מונחת פחות מטפח מעל גבי הקרקע. רבינו בפירושו למשנה מבאר, שהמילים "פחות מטפח" נמשכות גם לדין קצץ שתי כרעיים באלכסון. ולמה צריך להשמיענו שקצץ ארבע כרעיים טהורה, אחר שהודיע כבר שקצץ שתיים – טהורה? מפני שאפשר לומר שאם כל הרגליים שוות – המיטה אינה מתנודדת וראוייה יותר לשכיבה ממיטה ששתי רגליה באלכסון האחד קצרות יותר מאלו שבאלכסון השני. 85) שם, מ"ו. 86) אפשר להשעין המיטה לכותל. 87) מדובר במיטה טמאה מידרס. 88) ואע"פ שהשנייה נשברה אחר תיקון הראשונה. והטעם, מפני ששבירת שתי הארוכות מבטלת את המיטה שנטמאה, וזו המתוקנת פנים חדשות היא, ומיטה זו לא נטמאה טומאת מידרס (ראה שבת קיב, ב). 89) ככל דבר הנוגע במידרס שנעשה ראשון לטומאה. וטעמו של דבר: הארוכה המתוקנת הראשונה נגעה במיטה הטמאה מידרס, וקיבלה טומאת מגע שלא פקעה ממנה כשנשברה ארוכה שנייה, מפני שטומאה זו באה לה מחמת עצמה, וטומאתה זו מתפשטת על כל המיטה המחוברת לה (דינים דומים תמצא למעלה, בפ"ז הי"ב, ובפכ"א הלכות ט־י). 90) לגמרי, ואין עליה טומאת מגע מידרס אפילו אחר שתיקנה, שאין התיקון מועיל להחזירה לטומאתה, מפני שמיטה חדשה באה לכאן, כמו שביארנו למעלה.

יב. מִטָּה[91] שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה מִדְּרָס אוֹ בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת, וְנִגְנַב חֵצְיָהּ אוֹ אָבַד חֵצְיָהּ אוֹ שֶׁחֲלָקוּהָ אַחִין[92] אוֹ שֶׁתָּפִין - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[93], שֶׁהֲרֵי זוֹ כְּכֵלִי שֶׁנִּשְׁבָּר[94]. הֶחֱזִירוּהָ - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא[95]. הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְמִי שֶׁעָשָׂה כְּלִי אֶחָד מִשִּׁבְרֵי כֵּלִים שֶׁנִּטְמָא, שֶׁהוּא טָהוֹר[96] וּמְקַבֵּל טֻמְאָה לְהַבָּא.

91) שם מ"ט. 92) שנפלה להם בירושה. 93) אפילו אם נשארו ארוכה ושתי כרעיים, פקעה טומאתה הישנה. 94) ואין זה דומה לדין שבה"ט, כי במקרים שאנו דנים בהם כאן אין הדבר מתקבל על הדעת שיוחזרו החלקים החסרים למקומם. 95) טומאה ראשונה פקעה כשנחלקה המיטה, ואחר שחזר והשלימה נידונית כמיטה חדשה שלא נטמאה מעולם. ואין זה דומה לניטלו שבהלכה י, מפני שכאן לא העלה על דעתו שיוחזרו, ולפיכך בטלה מתורת כלי. ולזה נתכוון רבינו באמרו: "שהרי זו ככלי שבור". 96) חוץ לכלי מתכות (ראה למעלה פ"ב ה"א).

יג. מִטָּה[97] שֶׁנִּפְרְקוּ אֵיבָרֶיהָ, אִם נִשְׁבְּרָה[98] אֲרֻכָּה וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם אוֹ קְצָרָה וּשְׁתֵּי כְּרָעַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ

מִתְּטַמְּאִין[99], מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיִין לְסָמְכָן בַּכֹּתֶל וְלִישֹׁן עֲלֵיהֶן[100].

97) שם. 98) ה'חזון איש' גורס: נשארה. 99) החלקים השלמים שנשארו, שהם קצרה ושתי כרעיים או ארוכה ושתי כרעיים – מקבלים טומאה. 100) סוכה טז, א. [למעלה בהלכה י מדובר במיטה טמאה. ואמרנו, שאם נשברה ארוכה ושתי כרעיים נטהרה, מפני שאין לה צורת מיטה, ואם יסמכה בכותל תהיה מיטה חדשה, וכאן אנו דנים על קבלת טומאה מכאן ולהבא, ומיטה חדשה זו מקבלת טומאה לדעת חכמים במשנתנו, ופסק כמותם. ונראה שמדובר בחישב עליה לסומכה בכותל] (ראה ראב"ד וכסף־משנה)

יד. מִטָּה[101] שֶׁנִּטְמֵאת כֻּלָּהּ[102], אִם הִטְבִּילָהּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים[103] - טְהוֹרָה[104].

101) כלים, שם. 102) כשהיא שלימה. 103) פירקה והטביל כל חלק בפני עצמו. 104) הטבילה מועילה. רבינו מפרש מחלוקתם של רבי אליעזר וחכמים במשנתנו, בטבילת איברי מיטה טמאה שנתפרקה, ופסק כחכמים. אולם במשנה עצמה פירש אחרת (ראה ר"ש שם, ו'תוספות' סוכה טז, א ד"ה מיטה). ומדובר כשנשארו ארוכה או קצרה ושתי כרעיים מחוברות, אבל כשלא נשארו - פרחה טומאתה ואינה צריכה טבילה.

טו. הַמְּפָרֵק[105] אֶת הַמִּטָּה לְהַטְבִּילָהּ - הַנּוֹגֵעַ בַּחֲבָלִים[106] שֶׁלָּהּ טָהוֹר[107].

105) שם פי"ט מ"א. 106) המסורגים בין דפנות המיטה. 107) לפני הפריקה דין החבלים כדין המיטה מפני שהם מחוברים לה, וכשפרקה נפסק החיבור, וחבלים בלתי ארוגים אינם מקבלים טומאה כלל בפני עצמם ומשום כך נטהרו.

יום שלישי כ"ב סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר ששלוש דרכים הן בשלוש תיבות ובשלוש עריבות. וג' עגלות וג' תריסים וג' תרבוסים וג' בסיסים וג' מיטות וג' מטפחות וג' סבכות וג' סנדלים וג' קופות וג' פנקסות.

א. שָׁלֹשׁ[2] תֵּבוֹת הֵן[3]: תֵּבָה שֶׁנִּפְחֲתָה מִצִּדָּהּ - טְמֵאָה מִדְּרָס[4]; מִלְּמַעְלָה[5] - טְמֵאָה טְמֵא מֵת[6]; וְהַבָּאָה בַּמִּדָּה[7] - טְהוֹרָה מִכְּלוּם[8].

2) כלים פרק כ"ד משנה ד. 3) רובי ההלכות שבפרק זה הם סיכום דינים שנכתבו בפרקים הקודמים. 4) וכן בשאר טומאות. 5) נפחתה מלמעלה. 6) אבל לא טומאת מידרס. [כלל הוא בידינו: כל מקום שאמרו טמא מידרס - מיטמא גם בשאר טומאות (ראה למעלה פרק כ"ג הלכה א) ובמקום שאמרו "טמא מת" הכוונה לכל הטומאות חוץ למידרס]. 7) שהיא מחזיקה ארבעים סאה. 8) המדובר בתיבה שאינה מיוחדת למידרס, אלא שלפעמים יושבים עליה, ולפיכך, כל זמן שהיא ראוייה לעיקר מלאכתה - לקבלת חפצים - היא מיטמאה גם במידרס, וכשבטלה מתורת כלי קיבול אינה מיטמאה מידרס מפני שבטל העיקר בטלה הטפילה, כמו שנתבאר בפרק כ"א הלכה ו. אבל דבר המיוחד לשכיבה או ישיבה מיטמא מידרס מן התורה אפילו אם הוא בא במידה, ומתוך כך מיטמא גם בשאר טומאות מדברי סופרים, בהתאם להכלל האמור בנידה מט, א: "כל המטמא מידרס מטמא מת".

ב. שָׁלֹשׁ עֲרֻבּוֹת הֵן: עֲרֻבָּה מִשְּׁנֵי לֻגִּין וְעַד תִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁנִּסְדְּקָה - טְמֵאָה מִדְּרָס; שְׁלֵמָה - טְמֵאָה טְמֵא מֵת[9]; וְהַבָּאָה בַּמִּדָּה - טְהוֹרָה מִכְּלוּם.

9) וכן שאר טומאות חוץ לטומאת מידרס.

ג. שָׁלֹשׁ עֲגָלוֹת הֵן: הָעֲשׂוּיָה כְּקָתֶדְרָה[10] - טְמֵאָה מִדְּרָס[11]; כְּמִטָּה[12] - טְמֵאָה טְמֵא מֵת; וְשֶׁל אֲבָנִים[13] - טְהוֹרָה מִכְּלוּם[14].

10) בתבנית כיסא שארכו כרחבו ומוקף משלושה צדדים. 11) עשוייה לשבת עליה. 12) ארוכה וצרה. עגלה שכזו תשמישה להוביל בה משאות ואם יושב עליה אדם אומרים לו: עמוד ונעשה מלאכתנו. 13) העשוייה להוליך בה אבנים גדולות. 14) שוליה הם עצים מונחים לאורך העגלה ולרחבה וביניהם ריווח גדול ואי אפשר לשבת עליה.

ד. שְׁלֹשָׁה תְּרִיסִין[15] הֵן: תְּרִיס הַכָּפוּף[16] - טָמֵא מִדְּרָס[17]; וְשֶׁמְּשַׁחֲקִין בּוֹ בְּקַמְפּוֹן[18] - טָמֵא טְמֵא מֵת; וְדִיצַת הָעַרְבִּיִּים[19] - טְהוֹרָה מִכְּלוּם; לְפִי שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה לְצוּרָה[20] בִּלְבַד וְאֵינָהּ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם, וְכָל כְּלִי שֶׁאֵינוֹ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כָּל עִקָּר.

15) מגינים של לוחמים. 16) בתבנית מרזב והוא מקיף את הגוף משלושה צדדים ומגן מפני חיצי האוייב. 17) מפני שהחיילים שוכבים בו בשדה הקרב. 18) בשדה משחקי הקרב והוא ישר וקטן מתריס של לוחמים ואין משתמשים בו לשכיבה וישיבה. 19) תריס קטן שמשמש רק לשחוק ילדים. 20) להתגדר בה.

ה. שְׁלֹשָׁה תַּרְבּוּסִין שֶׁל עוֹר[21] הֵן: שֶׁל סַפָּרִים[22] - טָמֵא מִדְּרָס; וְשֶׁאוֹכְלִין עָלָיו - טָמֵא טְמֵא מֵת[23]; וְשֶׁשּׁוֹטְחִים עָלָיו אֶת הַזֵּיתִים - טָהוֹר מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם[24].

21) כלי עור פשוט שלא ניטלו שערותיו. 22) שמושיבים עליו את המסתפרים. 23) אבל לא מידרס מפני שאומרים ליושב עליו: עמוד ונעשה מלאכתנו, היינו לאכול עליו. 24) והוא משמש משמשי אדם בלבד.

ו. שְׁלֹשָׁה בְּסִיסָאוֹת[25] הֵן: שֶׁלִּפְנֵי הַמִּטָּה[26] וְשֶׁלְּפָנֵי[27] הַסּוֹפְרִים[28] - טָמֵא מִדְּרָס; שֶׁל שֻׁלְחָן[29] - טָמֵא טְמֵא מֵת; וְשֶׁל מִגְדָּל[30] - טָהוֹר מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁהוּא מִקְצָת מִגְדָּל[31] וְצוּרָתוֹ מוֹכַחַת עָלָיו.

25) כלים המשמשים להעמיד עליהם מה שהוא. 26) שהיורד מן המיטה מעמיד רגליו עליו, כדי שלא לעמוד על הקרקע או הריצפה הקרה. 27) המשמש לו הדום לרגליו. 28) לא נתברר לי למה קרא לשני אלה "בסיס". 29) במשנתנו כתוב "של דלופקי" ובמשנה כלים פרק כ"ב, א מפרש רבינו שדלופקי "הוא שולחן מוכן לשתייה והוא ארוך ובו מקומות לכלי היין ולכלי הפירות". ונראה שגם כאן התכוון לשולחן כזה. [בירושלמי שבת פרק י"ז הלכה ב אמר רבי לעזר: "דולפקי למה היא טמאה? מפני שהשמש אוכל עליה, בסיס דידיה (שלו) למה טמאה? מפני שהשמש עומד עליה". משמע, שהמסובים אינם יושבים ליד הדולפקי והוא משמש להעמיד עליו הכלים והאוכלין ומשקין שהשמש מגישם למסובים, ולפיכך שאל רבי לעזר למה הוא מקבל טומאה הלא הוא משמש כלים בלבד? והשיב מפני שהשמש אוכל עליו. ולמה אין הבסיס מקבל טומאת מידרס, הלא השמש עומד עליו? מפני שהבסיס לא נעשה לשם דריסת האדם עליו, ואף על פי כן הוא מקבל שאר טומאות כחלק מן הדולפקי. 30) שמעמידים עליו ארון גדול עשוי כמגדל, והוא מקבל ארבעים סאה. 31) הוא חלק מן המגדל שאינו מקבל טומאה.

ז. שָׁלֹשׁ מִטּוֹת הֵן: הָעֲשׂוּיָה לִשְׁכִיבָה - טְמֵאָה מִדְּרָס; וְשֶׁל זַגְּגִים שֶׁנּוֹתְנִין בָּהּ כְּלֵי זְכוּכִית - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת; וְשֶׁל סָרָגִין שֶׁמְּסָרְגִין עָלֶיהָ אֶת הַסְּכָכוֹת - טְהוֹרָה מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם.

32) סלים גדולים שמוליכים בהם זבל או תבן. 33) מפני שיש לה כיסוי חלקי מלמעלה והנהג יושב עליו. 34) פתוחה מלמעלה והנהג יושב על התבן. 35) רשת עשוייה מחבלים עבים וניקבי הסריגה רחבים יותר מכמוציא רימון. 36) ואי אפשר לשבת עליו. 37) והדומה לו, ולכן אינו מקבל שאר טומאות שהרי אינו ראוי לקבלה.

ח. שָׁלֹשׁ מַשְׁפֵּלוֹת[32] הֵן: שֶׁל זֶבֶל - טְמֵאָה מִדְּרָס[33]; שֶׁל תֶּבֶן[34] - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת; וְהַפֵּחֶלֶץ שֶׁל גְּמַלִּים[35] - טָהוֹר מִכְּלוּם; לְפִי שֶׁהַחֲבָלִים שֶׁלּוֹ קָשִׁים בְּיוֹתֵר[36] וְעָבִים וְאֵינוֹ רָאוּי לְקַבֵּל תֶּבֶן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[37], וְנִמְצָא שֶׁאֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי אֶלָּא חֲבָלִים בִּלְבַד.

32) סלים גדולים שמוליכים בהם זבל או תבן. 33) מפני שיש לה כיסוי חלקי מלמעלה והנהג יושב עליו. 34) פתוחה מלמעלה והנהג יושב על התבן. 35) רשת עשוייה מחבלים עבים וניקבי הסריגה רחבים יותר מכמוציא רימון. 36) ואי אפשר לשבת עליו. 37) והדומה לו, ולכן אינו מקבל שאר טומאות שהרי אינו ראוי לקבלה.

ט. שְׁלֹשָׁה מַפָּצִין[38] הֵן: הָעֲשׂוּי לִישִׁיבָה - טְמֵאָה מִדְּרָס[39]; וְשֶׁל צַבָּעִים שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ אֶת הַכֵּלִים[40] - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת[41]; וְשֶׁל גִּתּוֹת שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו עֲנָבִים וּמְחַפִּין בּוֹ - טָהוֹר מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם[42].

38) מחצלאות. 39) בשבת פד, ב למדו מן הכתוב (ויקרא טו, ד): "כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא", שמפץ מיטמא מידרס אף על פי שהוא מפשוטי כלי עץ. ומתוך שמיטמא מידרס - מיטמא גם בשאר טומאות, מן הכלל: שכל המטמא מידרס מיטמא טמא מת. 40) וכורכים אותם בו. 41) מפני שהוא עשוי לקבלה אינו נידון כפשוטי כלי עץ, ומפני שלא נעשה לישיבה אינו מיטמא מידרס.

42) וכבר נתבאר, שפשוטי כלי עץ, שאינם משמשים את האדם עצמו אלא כליו או חפציו ורק בשעת מלאכה בלבד - אינם מקבלים טומאה.

י. שָׁלֹשׁ חֲמָתוֹת[43] הֵן וּשְׁלֹשָׁה תּוּרְמָלִין[44] הֵן: הַמְקַבְּלִין כַּשְּׁעוּר - טְמֵאִין מִדְּרָס. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? הַחֵמֶת - אַרְבָּעָה קַבִּין, וְהַתּוּרְמִיל - חֲמִשָּׁה. וְשֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין כַּשְּׁעוּר - טְמֵאִים טֻמְאַת מֵת; וְשֶׁל עוֹרוֹת הַדָּג - טָהוֹר מִכְּלוּם[45].

43) נודות. 44) ילקוט הרועים. 45) נתבאר למעלה בפרק א הלכה ג, שעור בעלי חיים שבים אינו מיטמא כלל.

יא. שְׁלֹשָׁה עוֹרוֹת הֵן: הֶעָשׂוּי לְשָׁטִיחַ[46] - טְמֵאָה מִדְּרָס; וְהֶעָשׂוּי לְתַכְרִיךְ כֵּלִים[47] - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת; וְשֶׁל רְצוּעוֹת[48] וְשֶׁל סַנְדָּלִין - טָהוֹר מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין עָלָיו צוּרַת כְּלִי.

46) שפורסים אותו על הקרקע ויושבים עליו. 47) לכרוך בו כלים. 48) פירוש, עור שייחדו לרצועות ולא חתכו עדיין, ואם כן לא נגמרה מלאכתו ונתבאר כבר כמה פעמים, שדבר שלא נגמרה מלאכתו אינו מקבל טומאה, אבל רצועות חתוכות מקבלות טומאה (רבינו בהלכות טומאת צרעת פרק י"ג הלכה ו).

יב. שְׁלֹשָׁה סְדִינִין הֵן: הֶעָשׂוּי לִשְׁכִיבָה - טְמֵאָה מִדְּרָס; וְהֶעָשׂוּי לְפָרֹכֶת - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת[49]; וְשֶׁל צוּרוֹת, שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּתְלַמֵּד מִמֶּנּוּ הָרוֹקֵם[50] - טָהוֹר מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם.

49) מפני שהשמש מתעטף בשוליו ומתחמם בו יש עליו תורת בגד (ביצה יד, ב). 50) עשו צורות שונות על הסדין כדי שהרוקם ירקום כמותן.

יג. שָׁלֹשׁ מִטְפָּחוֹת הֵן: שֶׁל יָדַיִם[51] - טְמֵאָה מִדְּרָס[52]; וְשֶׁל סְפָרִים - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת[53]; וְשֶׁל תַּכְרִיכֵי הַמֵּת וְשֶׁל נִבְלֵי בְּנֵי לֵוִי[54] - טְהוֹרָה מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינָן מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם.

51) שמנגבים בה את הידיים. 52) בירושלמי כלאיים פרק ט הלכה ב מפרש: מפני שנותנה על הכסת וישן עליה. 53) בירושלמי שם אמרו: "מפני שעושה אותה כמין תוך ונותנה בחיקו ומתחמם בה". 54) שהלוויים המנגנים בבית המקדש מכסים בהן נבליהם וכלי ניגון אחרים.

יד. עוֹר הֶעָשׂוּי כְּמוֹ יָד, שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ הַיָּד וְהָאֶצְבָּעוֹת מִפְּנֵי הַצִּנָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הוּא הַנִּקְרָא פַּרְקְלִינִין. וּשְׁלֹשָׁה פַּרְקְלִינִין הֵן: שֶׁל צַיָּדֵי חַיָּה וָעוֹף[55] - טְמֵאָה מִדְּרָס, שֶׁהֲרֵי נִשְׁעָן עָלָיו[56]; וְשֶׁל חַגָּבִים[57] - טְמֵאָה טֻמְאַת מֵת, שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ הַחֲגָבִים; וְשֶׁל קַיָּצִים[58], שֶׁבּוֹ מְקַיְּצִין פֵּרוֹת - טָהוֹר מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם[59].

55) הציידים משתמשים בעופות גדולים וחזקים מלומדים לצוד עופות וחיות קטנות, וכשהם יוצאים לצייד לובשים

פרקלין על היד ומעמידים עליו את העוף הנשמע לפקודתו ורודף אחר בעלי חיים כשבעליו נותן לו את האות. הפרקלין הוא חזק ורחב ומגן על ידו של הצייד מפני שריטות ציפורני העוף. 56) כשהצייד רוצה לנוח הוא מוריד את העוף מעל ידו, פושט את הפרקלין ומשעין גבו על עץ, וכדי שלא ילכלך את בגדיו הוא משים את הפרקלין ביניהם ובין העץ. 57) שתופסים בהם חגבים. 58) מלקטי פירות לחים. 59) תשמישם הוא להגן מפני הלכלוך בלבד ואין זה צורך גוף האדם עצמו (ראה למעלה פרק ז הלכה ב).

1 **טו. שָׁלֹשׁ סִבָּכוֹת הֵן: שֶׁל יַלְדָּה[60] - טְמֵאָה מִדְּרָס[61];**
2 **וְשֶׁל זְקֵנָה[62] - טְמֵאָה טְמֵא מֵת[63]; וְשֶׁעוֹשִׂין לְשַׂחֵק**
3 **בָּהּ לְשׁוֹתֵי שֵׁכָר[64] - טְהוֹרָה מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינָהּ**
4 **מִמְּשַׁמְּשֵׁי אָדָם.**

60) סבכה שאשה צעירה מכסה בה את ראשה. 61) לפעמים היא מסירתה ויושבת עליה. 62) אין דרכן להוריד הסבכות. 63) ככל תכשיטי אדם ובגדיו. 64) נשים בלתי צנועות באות למסבאות ומשחקות לפני האורחים. נשים אלו לובשות סבכות מיוחדות שנקביהן רחבות מאוד והשערות בולטות דרכן, ולפיכך אין עליהן תורת כלי.

5 **טז. שְׁלֹשָׁה סַנְדָּלִין הֵן: שֶׁל אָדָם - טָמֵא מִדְּרָס; שֶׁל**
6 **מַתְּכוֹת שֶׁל בְּהֵמָה[65] - טָמֵא טְמֵא מֵת[66]; שֶׁל שַׁעַם[67]**
7 **וְשֶׁל צִפִּירָה[68] - טָהוֹר מִכְּלוּם[69]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל**
8 **כְּלִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמֶרְכָּב, אוֹ שֶׁהוּא רָאוּי**
9 **וְלֹא נַעֲשָׂה [לְכָךְ] אֶלָּא לִמְלָאכָה אַחֶרֶת - הֲרֵי הוּא**
10 **טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס; נַעֲשָׂה לִמְלָאכָה אַחֶרֶת וּמְשַׁמֵּשׁ**
11 **עִמָּהּ אֶת הַיְּשִׁיבָה, כְּגוֹן הַטַּלִּית וְהָרְדִיד - מִתְטַמֵּא**
12 **בְּמִדְרָס. וְכָל הַמִּתְטַמֵּא בְּמִדְרָס - מִתְטַמֵּא בְּמֵת; וְיֵשׁ**
13 **מִתְטַמֵּא בְּמֵת וְאֵינוֹ מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.**
14 **וְכָל הַמִּתְטַמֵּא בְּמֵת - מִתְטַמֵּא בִּשְׁאָר אֲבוֹת**
15 **הַטֻּמְאוֹת, בֵּין אָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם,**
16 **וּמִתְטַמְּאִין בְּמַשְׁקִין[70].**

65) היוצאים למלחמה מנעילים סנדלי ברזל על פרסות סוסיהם. 66) בשבת נט, א נאמרו שלושה טעמים בדבר: א. במלחמה, כשאין כלים מצויים, שותים החיילים בהם מים; ב. כשהאדם בורח הוא שם את הסנדלים על רגליו ורץ על הקוצים והברקנים; ג. החיילים נותנים בו שמן לסוך את גופם. 67) מין עץ רך. 68) מין גמי. ויש מפרשים לולבי דקל. 69) המדובר בסנדלים של בהמה, וכלי בהמה - אינם מקבלים טומאה. וסנדלים אלה אינם ראויים לתשמישים האמורים למעלה. 70) אף על פי שהם ראשון לטומאה (ראה פרק ז מהלכות אבות הטומאות הלכה ב).

17 **יז. שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הֵן: מְהוּהָה[71] שֶׁטְּלָאָהּ עַל הַבְּרִיאָה[72]**
18 **- הוֹלְכִין אַחַר הַבְּרִיאָה[73]; קְטַנָּה עַל הַגְּדוֹלָה[74] -**
19 **הוֹלְכִין אַחַר הַגְּדוֹלָה; הָיוּ שָׁווֹת[75] - הוֹלְכִין אַחַר**
20 **הַפְּנִימִית. כֵּיצַד הוֹלְכִין אַחֲרֶיהָ? שֶׁאִם נִקְּבָה[76]**
21 **בְּמוֹצִיא רִמּוֹן - שְׁתֵּיהֶן טְהוֹרוֹת[77].**

71) בלוייה. 72) בבריאה היה נקב קטן וחיבר לה את המהוהה וסגר את הנקב, ואחר כך ניקבה הגדולה כמוציא רימון ונקב זה לא תוקן. 73) ואם נגעה טומאה במהוהה לא נטמאה, אף על פי שהיא שלימה (כסף משנה). 74) ושתיהן בריאות או מהוהות. 75) ושתיהן בריאות או מהוהות. 76) אחר שטלא את הנקב הקטן הראשון. 77) אינן מקבלות טומאה. מפני שהמהוהה היא טפילה לבריאה וכן הקטנה לגדולה והחיצונה לפנימית.

22 **יח. שְׁלֹשָׁה פִּנְקָסוֹת הֵן: הָאֲפִּיפִירִין[78]. שֶׁמַּנִּיחִין**
23 **עָלָיו הַסְּפָרִים - טָמֵא מִדְּרָס[79]; וְשֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית קִבּוּל**
24 **שַׁעֲוָה[80] - טָמֵא טְמֵא מֵת[81]; חֲלָקָה[82] - טְהוֹרָה**
25 **מִכְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין עָלָיו צוּרַת כְּלִי[83] וְאֵינוֹ רָאוּי**
26 **לְמִדְרָס[84].**

78) שני לוחות עץ מחוברים בצירים וביניהם מונחים הניירות או הקלף. על גבי הלוחות מניחים ספרים וכשהסופר רוצה לכתוב הוא פותח את הקיפול ויושב על שני הלוחות וכותב על הקלף המונח ביניהם. 79) משום שהוא עשוי גם לישיבה. 80) המדובר כאן בלוחות קטנים שאינם ראויים לישיבה. ואם יש בהם בית קיבול להניח בו שעווה למרוח על הלוח ולכתוב עליו בחרט (בתקופה העתיקה רגילים היו לכתוב בחרט על גבי שעווה ואפשר היה להחליק את החרוט על השעווה ולכתוב עליה שנית). 81) ככל כלי קיבול. 82) כלומר, הלוח הוא שטוח ואין בו בית קיבול. 83) והוא קרש פשוט. 84) המדובר בקטן שאין בו כדי ישיבה.

יום רביעי כ"ג סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר הכלים שיש להם אחוריים ותוך, ושאין להם וכו'. ודין כיס שבתוך כיס, שנטמא אחד מהן במשקין.

27 **א. כָּל הַכֵּלִים[2] שֶׁיֵּשׁ לָהֶן בֵּית קִבּוּל שֶׁנִּטְמְאוּ**
28 **אֲחוֹרֵיהֶן בְּמַשְׁקִין[3] - לֹא נִטְמָא תּוֹכָן לִתְרוּמָה[4], וְלֹא**
29 **אָגְנֵיהֶן[5] וְלֹא אָזְנֵיהֶן וְלֹא מְקוֹם אֶצְבַּע הַשּׁוֹקֵעַ בִּשְׂפַת**
30 **הַכְּלִי[6]. נִטְמָא תּוֹךְ הַכְּלִי - נִטְמְאוּ כֻּלָּן[7]. נָפְלוּ מַשְׁקִין**
31 **טְמֵאִין עַל כַּנֵּי הַכֵּלִים[8] אוֹ עַל אָגְנֵיהֶן אוֹ עַל אָזְנֵיהֶן**
32 **אוֹ עַל יְדוֹת הַכֵּלִים[9] הַמְקַבְּלִין - הֲרֵי זֶה מְנַגְּבָן[10] וְהֵן**
33 **טְהוֹרִין[11]. וַאֲפִלּוּ אֲחוֹרֵי הַכְּלִי כֻּלּוֹ לֹא נִטְמְאוּ.**

2) כלים פכ"ה מ"ו. 3) משקין טמאים נגעו באחורי הכלי. 4) אבל לקודש גם תוכן טמא (שם מ"ט). [בפסחים יז, ב אמר ר' יהודה: "במה דברים אמורים? שנטמאו מחמת משקין (שמטמאים כלים מגזירת חכמים), אבל נטמאו מחמת שרץ (שמטמא מן התורה) נטמא תוכו - נטמא גבו, נטמא גבו - נטמא תוכו"]. 5) שפתות הכלים. 6) רגילים היו לעשות שקיעה בשפת הכלי, מקום להניח בו אצבע אגודל כשהאדם נושא את הקדירה. 7) כל אלו שנימנו למעלה. 8) בסיסי הכלים המחוברים להם. 9) כגון יד של מחבת. 10) כדי שלא יגעו המשקין שעליהם במקום המקבל טומאה. 11) לא גזרו טומאת משקין אלא בנוגעים בגוף הכלי, אבל לא בנגעו בחלקים הטפלים להם, והם

נידונים כמובדלים מן הכלי, ואפילו אם יש להם בית קיבול אינם מיטמאים (רבינו בפירושו).

ב. אֶחָד[12] כְּלֵי הַשַּׂק[13], כְּגוֹן הַשַּׂקִּין וְהַמַּרְצוּפִין[14], אוֹ כְּלֵי הָעוֹר, כְּגוֹן הַכָּרִים וְהַכְּסָתוֹת, וְאֶחָד כְּלֵי עֵץ, אֲפִלּוּ קֵפוֹת וּמַשְׁפֵּלוֹת, אִם נִטְמְאוּ אֲחוֹרֵיהֶן בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמָא תּוֹכָן[15].

12) בין. 13) שם. 14) שקים גדולים לאריזת סחורות. 15) כלים אלה אפשר להפוך, ונמצא התוך נעשה גב, והגב תוך. ומלמדנו רבינו, שלא תטעה לומר שבהם אין לחלק בין גב ותוך, ולכן אם נטמא גבם נטמא תוכם.

ג. פְּשׁוּטֵי[16] כְּלֵי שֶׁטֶף[17] שֶׁאֵין רְאוּיִין לְמִדְרָס[18], כְּגוֹן הַשֻּׁלְחָן וְטַבְלָא[19] שֶׁאֵין לָהּ דֹּפֶן[20], הוֹאִיל וְאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִן הַתּוֹרָה[21], אִם נִטְמְאוּ אֲחוֹרֵיהֶן בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמָא תּוֹכָן[22]. אֲבָל פְּשׁוּטֵי כְּלֵי שֶׁטֶף הָרְאוּיִים לְמִדְרָס, כְּגוֹן הַמִּטָּה וְהָעוֹר שֶׁיְּשֵׁנִים עָלָיו וְהַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין לָהֶם אֲחוֹרַיִם וָתוֹךְ[23], אֶלָּא בֵּין שֶׁנִּגְּעוּ מַשְׁקִין בָּהֶן מִתּוֹכָן אוֹ מֵאֲחוֹרֵיהֶן - נִטְמָא הַכְּלִי כֻּלּוֹ[24]. וְכֵן מִדּוֹת[25] יַיִן וָשֶׁמֶן[26], וְזוֹמָא לִיסְטְרוֹת[27], וּמְסַגֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל, וּמְשַׁמֶּרֶת שֶׁל יַיִן - אֵין לָהֶן אֲחוֹרַיִם וָתוֹךְ[28], אֶלָּא אִם נָפַל מַשְׁקִין עַל מִקְצָתָן[29] - נִטְמְאוּ כֻּלָּן[30], כְּמוֹ הַבְּגָדִים.

16) שם מ"א. 17) כלים שיש להם טהרה במקווה נקראים "כלי שטף", מלשון הכתוב (ויקרא ו, כא): "ושטף במים" (פשוטי כלי שטף = כלי שטף שאין להם בית קיבול). המדובר בכלי עץ, אבל בכלי מתכת אין הבדל בין ראוי למדרס לבין לא ראוי. [סתם כלי שטף בלשון רבינו אינו כולל כלי מתכות]. 18) לשבת או לשכב עליהם. 19) מעץ או עור ששוטחים אותה על הקרקע ואוכלים עליה. [במשנה אמרו "והדלפקי" (ראה למעלה פכ"ז ה"ו)]. 20) מסגרת. כשיש לה מסגרת אינה כלי פשוט, שהרי ראוייה לקבלה. 21) ראה למעלה פ"א ה"י. 22) הצד העליון שהוחלק במעצד כדי שיהיה נוח לאכול עליו - נקרא "תוך", ו"אחוריו" היינו מהצד השני. 23) אין הבדל בין אחוריהם לתוכם. 24) בכורות לח, א. 25) שם מ"ג. 26) כלים שמודדים בהם יין ושמן, ושואבים בהן את המשקין מן החבית, והמשקה הסמיך נדבק בהם משני הצדדים אגב שאיבה. 27) במשנה: וזומא ליסטרא. בכלים פי"ג מ"ב, מפרש רבינו: כלי שראשו האחד עשוי כעין כף גדולה מנוקבת, ומניחים עליו בשר לצלותו על האש, וראשו השני עשוי כמזלג בעל שלוש שיניים, ותוחבים אותו בבשר הנצלה. 28) המידות מתלכלכים שני צידיהם בשוה אגב מלאכתם, ולפיכך אין לחלק ביניהם לענין טומאה (הרא"ש בפירושו למשנתנו). וזומא ליסטרא, אפשר להשתמש בה משני ראשיה ומשני צידיה, ומסננת וכן משמרת יש להן בית קיבול קטן מאחוריהן, ולפעמים משתמש בו (ר"ש שם). [ב'תפארת ישראל' מבאר, ששוליהן כפופים קצת כלפי מעלה, כדי שלא יסתתמו נקביהם כשמניחים את המסננת בכלי שאינו מנוקב]. 29) בכל מקום שהוא. 30) מפני ששני הצדדים תשמישם שוה, אין אנו אומרים זה עיקר וזה טפל, והטפל יהיה דינו כאחוריים, אלא דנים הכל כגוף אחד. [במשנה־למלך הקשה מתוספתא כלים, בבא בתרא פ"ג, האומרת שאם נטמא המזלג לא נטמא הכף, אולם מלשון התוספתא משמע, שנאמרה לפי דעת ר' מאיר במשנתנו, שזומא ליסטרא יש לה אחוריים ותוך. ראה שם].

ד. הַמַּרְדֵּעַ[31] וְהַמַּלְמָד[32] - יֵשׁ לָהֶן אֲחוֹרַיִם וָתוֹךְ. כֵּיצַד? נָפְלוּ מַשְׁקִין עַל הַחַרְחוּר[33] - לֹא נִטְמָא מִן הָעֵץ הַסָּמוּךְ לַחַרְחוּר אֶלָּא שִׁבְעָה טְפָחִים[34] בִּלְבַד, וּשְׁאָר הָעֵץ טָהוֹר. וְכֵן אִם נָפְלוּ מַשְׁקִין עַל הַדָּרְבָּן - לֹא נִטְמָא אֶלָּא אַרְבָּעָה טְפָחִים הַסְּמוּכִין לַדָּרְבָּן. נָפְלוּ חוּץ לְשִׁבְעָה וְחוּץ לְאַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה כִּכְלִי קִבּוּל שֶׁנִּגְּעוּ מַשְׁקִין בַּאֲחוֹרָיו, וְלֹא נִטְמְאוּ אֶלָּא מִמְּקוֹם מַגָּעוֹ וְלַחוּץ[35].

31) שם מ"ב. 32) שנותנים על צואר הבהמה לכוון הילוכה [למעלה בפרק יג הלכה כב, כתב רבינו שמרדע הוא מלמד, וצ"ע]. 33) המרדע הוא עץ ארוך, שלראשו האחד מחובר ברזל רחב לנער בו את העפר שנדבק במחרישה, ולחתוך בו שרשים המעכבים את החרישה. ברזל זה נקרא חרחור (ראה למעלה פי"א הכ"ב), ולראשו השני מחובר ברזל יותר קטן, ונקרא "דרבן". 34) שיערו חכמים שהחרחור זקוק לשיעור כזה לצורך מלאכתו. 35) חלקי העץ משני צידי מקום נגיעת הטומאה המרוחקים יותר משבעה טפחים מן החרחור וארבעה מן הדרבן.

ה. כִּיס[36] שֶׁבְּתוֹךְ כִּיס שֶׁנִּטְמָא אֶחָד מֵהֶן בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמָא חֲבֵרוֹ[37]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[38] כְּשֶׁהָיוּ שִׁפְתוֹתֵיהֶן שָׁוִין; אֲבָל אִם הָיָה הַחִיצוֹן עוֹדֵף[39] וְנִטְמָא הַפְּנִימִי - נִטְמָא הַחִיצוֹן[40], נִטְמָא הַחִיצוֹן - לֹא נִטְמָא הַפְּנִימִי[41]. וּבַשֶּׁרֶץ, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אִם נִטְמָא אֶחָד מֵהֶם - לֹא[42] נִטְמָא חֲבֵרוֹ.

36) שם פרק כו מ"ב. 37) אפילו הם מחוברים. והטעם, מפני שתוכו של כיס זה נידון כגבו של השני. 38) תוספתא כלים, בבא בתרא פ"ד ה"א. 39) בולט למעלה משפת הפנימי. במקרה זה נידון הפנימי כתוך, והחיצון כאחוריים. 40) כדין נטמא תוכו - נטמא גבו. 41) שבטומאת משקין, נטמא גבו - לא נטמא תוכו. 42) למחוק את התיבה: "לא" (משנה־למלך). בתוספתא כתוב: "אבל בשרץ שניהם שווים", פירוש, אם נטמא אחד מהם - נטמא גם השני. והטעם, מפני שטומאת שרץ היא מן התורה לא חילקו בין תוך ואחוריים, כמו שנתבאר למעלה בהלכה א.

ו. הַחוֹקֵק[43] רֹבַע[44] וַחֲצִי רֹבַע בְּעֵץ אֶחָד[45] וְנִטְמָא אֶחָד מֵהֶן בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמָא הַשֵּׁנִי[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עֵץ אֶחָד. כֵּיצַד? נָגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בְּתוֹךְ הָרֹבַע - הָרֹבַע וַאֲחוֹרָיו טְמֵאִין, וַחֲצִי הָרֹבַע וַאֲחוֹרָיו טְהוֹרִין; נָגְעוּ בַּחֲצִי הָרֹבַע מִתּוֹכוֹ - חֲצִי הָרֹבַע וַאֲחוֹרָיו טְמֵאִים, הָרֹבַע וַאֲחוֹרָיו טְהוֹרִין. וּכְשֶׁהוּא

מַטְבִּיל - מַטְבִּיל אֶת הַכֹּל[47]. נִטְמְאוּ אַחוֹרֵי הָרֹבַע אוֹ אַחוֹרֵי חֲצִי הָרֹבַע בְּמַשְׁקִין - הֲרֵי אַחוֹרֵי הַכְּלִי[48] טָמֵא, שֶׁאֵין חוֹלְקִין אֶת הָאַחוֹרַיִם[49].

43) שם פרק כה מ"ד. 44) רביעית הקב = לוג. 45) רובע בראשו האחד, וחצי רובע בשני. 46) מפני שהם כשני כלים, ולכל אחד מהם תשמיש מיוחד לו, ואין השני משמש עמו. 47) אפילו אותו החלק שלא נטמא, לפי שהוא "עצם גוף אחד" (רבינו בפירושו. ראה השלמות להלכה ג). 48) פירוש, אחורי כל הכלי. 49) לענין טומאה הבאה להם מחמת עצמם, אבל כשנטמאו על ידי התוך - אין טומאתם מתפשטת יותר מטומאת התוך עצמו.

ז. קֶמְקוּמוֹס[50] שֶׁהָיוּ אַחוֹרָיו טְמֵאִין וְהָיָה מַרְתִּיחַ - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יָצְאוּ מַשְׁקִין מִתּוֹכוֹ וְנָגְעוּ בַּאַחוֹרָיו וְחָזְרוּ לְתוֹכוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ טְהוֹרִין לִתְרוּמָה[51].

50) שם מ"ח. 51) אבל לא לקודש, שאין אחוריים ותוך לקודש, כמו שביארנו למעלה בהלכה א.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום חמישי כ"ד סיון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא. שֶׁיִּטְבֹּל כָּל טָמֵא בְּמֵי מִקְוֶה וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר.
וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכל הטמאים, בין אדם בין כלים, אין להם טהרה אלא במקווה. הכלים שאין להם טהרה במקווה. זמן חייבי טבילות אימתי, ואם טבלו בבגדיהם. אם צריך כוונה לטבילה ואם צריכים ראוי לביאת מים. דבר החוצץ באדם וכלים.

א. כָּל הַטְּמֵאִין, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים[2], בֵּין שֶׁנִּטְמְאוּ טֻמְאָה חֲמוּרָה שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁנִּטְמְאוּ בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶן[3] - אֵין לָהֶן טָהֳרָה אֶלָּא בִּטְבִילָה בְּמַיִם הַנִּקְוִין בַּקַּרְקַע[4].

2) להוציא אוכלין שאין להם טהרה כלל. 3) דברי חכמים. 4) 'תורת כהנים' פרשת שמיני, פרשתא ט, ה"א. ויתבאר בהלכות הבאות.

ב. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה רְחִיצַת בָּשָׂר וְכִבּוּס בְּגָדִים מִן הַטֻּמְאָה - אֵינוֹ אֶלָּא טְבִילַת כָּל הַגּוּף בְּמִקְוֶה. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָב: וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמָּיִם[5] - כְּלוֹמַר, שֶׁיִּטְבֹּל כָּל גּוּפוֹ[6]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַטְּמֵאִין, שֶׁאִם טָבַל כֻּלּוֹ חוּץ מֵרֹאשׁ אֶצְבַּע הַקְּטַנָּה - עֲדַיִן הוּא בְּטֻמְאָתוֹ. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7], הֲרֵי נֶאֱמַר: בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר - בִּנְיַן אָב[8] לְכָל הַטְּמֵאִים שֶׁיָּבוֹאוּ[9] בַּמַּיִם[10].

5) ומשמע לכאורה ששטיפת ידיים מטהרת. 6) חלקי הגוף הנראים לעיניים (ראה לקמן ה"י). 7) ששמע תלמיד מפי רבו, ורבו מרבו עד משה רבינו. 8) אחת משלוש־עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן, ופירושה: אם נאמרו בתורה פרטי דינים בענין אחד, יש ללמוד מזה לכל הענינים הדומים שיהיה דיניהם כך. 9) כל גופם. 10) הסמיכו חכמים דין זה על הכתוב.

ג. כָּל הַכֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ - יֵשׁ לָהֶן טָהֳרָה בְּמִקְוֶה, חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס[11] וּכְלֵי זְכוּכִית[12] וְכֵן הַמַּפָּץ[13]. כְּלֵי חֶרֶס - נֶאֱמַר בּוֹ: וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ, וְאֵין לוֹ טָהֳרָה אֶלָּא שְׁבִירָה. אֲפִלּוּ חִבְּרוּ בַּקַּרְקַע[14], וַאֲפִלּוּ קָבְעוּ בְּמַסְמֵר, וַאֲפִלּוּ מִלְּאָהוּ סִיד אוֹ גִּפְסִיס - הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה עַד שֶׁיִּשָּׁבֵר. וּכְלֵי זְכוּכִית - כִּכְלֵי חֶרֶס עֲשָׂאוּם[15] בְּדָבָר זֶה[16].

11) שבת פד, א. 12) שם יד, ב: יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים גזרו טומאה . . . ועל כלי זכוכית. ובדף טו, ב שם אמרו שאין להם טהרה במקוה — כמו כלי חרס. 13) מחצלת. שם פד, ב. 14) תוספתא, כלים בבא־קמא פ"ו ה"ט. 15) שבת טו, ב: "הואיל ותחילת ברייתם (של כלי זכוכית) מן החול, שווינהו רבנן (עשו אותם חכמינו) ככלי חרס". 16) וכן לענין טהרה במקווה, ומה שאמר "בדבר זה" התכוון להוציא קבלת טומאה מגביהם, שכלי חרס אינו מטמא אלא כשנגעה טומאה באווירו, וכלי זכוכית מיטמא רק מגבו (צידו החיצון). ראה הל' כלים פט"ו ה"ה. ובגמרא שם (טז, א) נימקו: מפני שכשנשתברו יש להם תקנה על ידי היתוך כמו כלי מתכת, השוו חכמים דינם לכלי מתכת בענין זה.

ד. הַמַּפָּץ[17] אֵינוֹ בִּכְלַל הַכֵּלִים הַמְקַבְּלִים שְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת[18]. לְפִי שֶׁאֵינוֹ כְּלִי קִבּוּל, אֵינוֹ מִכְּלַל כְּלֵי עֵץ הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה[19]. וְהוֹאִיל וְהוּא רָאוּי לְמִשְׁכָּב, נִתְרַבָּה לְטֻמְאַת מִדְרָס בִּלְבַד[20] דִּין תּוֹרָה[21]. וְכֵיוָן שֶׁאֵין לוֹ טֻמְאָה וְטָהֳרָה בְּפֵרוּשׁ וְנִתְרַבָּה[22] לְטֻמְאָה, לֹא יִתְרַבֶּה לְטַהֵר בְּמִקְוֶה; שֶׁאֵין מִתְטַהֵר בְּמִקְוֶה אֶלָּא הַכֵּלִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה. וְאֵין לְמַפָּץ טָהֳרָה אֶלָּא קְרִיעָתוֹ, עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר פָּחוֹת מִשִּׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים[23].

17) שם פד, ב. 18) חוץ מטומאת מידרס, כמבואר לקמן. 19) ויקרא יא, לב. ובמדבר לא, כ. מפני שהוקשו (הושוו) כלי עץ לשק האמורים שם שיש לו בית קיבול. 20) שנאמר (ויקרא טו, כד): "וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא" לרבות פשוטי כלי עץ המיוחדים למשכב ומושב. 21) אבל מקבל טומאה מגזירת חכמים, כפי הכלל המקובל בידינו: כל המטמא מידרס מטמא טמא מת (ראה הל' כלים פכ"ג ה"א). 22) מהדרשה שהבאנו למעלה. בשבת פד, א - למדו מן הכתוב, שכל דבר שאין לו טהרה במקווה אינו

מקבל טומאת מידרס, וביארו שם שלא מיעט הכתוב אלא דבר שאין במינו דבר שיש לו טהרה, כגון כלי חרס, שכל דבר העשוי מחרס אינו ניטהר במקוה, אבל מפץ שיש במינו דבר המתטהר במקוה, כגון סלים, נתרבה לטומאת מידרס מ"וכל המשכב". [מלשונו של רבינו כאן יוצא ברור, שכל פשוטי כלי עץ אין להם טהרה במקוה, מפני שלא נכללו בכתוב "וכל כלי עץ", ונתרבו לטומאת מידרס מן הכתוב "וכל המשכב" מפני שיש במינם כלים המיטהרים במקוה. והראב"ד חולק, ומחלק בין פשוטי כלי עץ ובין מפץ העשוי מגמי ועשבים אחרים, שאינם כלי כלל, ודעתו שפשוטי כלי עץ כלולים באמור "וכל כלי עץ", ומכיוון שנתרבו לטומאה נתרבו גם לטהרה הכתובה באותו ענין, אבל מפץ של גמי שאינו כלי כלל לא נכלל באמור לענין טומאה, ולפיכך אין לו טהרה במקוה (ראה 'תוספות' שבת שם ד"ה מפץ, שכתבו כהראב"ד)]. 23) כשיעורו לטומאה. משנה, כלים פ"ו מ"ז.

1 **ה. הַזָּב[24] אֵין לוֹ טָהֲרָה אֶלָּא בְּמַעְיָן[25], שֶׁהַרֵי נֶאֱמַר**
2 **בּוֹ: בְּמַיִם חַיִּים. אֲבָל הַזָּבָה וּשְׁאָר הַטְּמֵאִין, בֵּין**
3 **אָדָם בֵּין כֵּלִים - טוֹבְלִין אַף בְּמִקְוֶה.**

24) מקוואות פ"א מ"ח. 25) של מים מתוקים ראויים לשתייה, אבל מלוחים או מרים וכן מעיינות חמים – פסולים כמבואר בהל' פרה אדומה פ"ו הי"ב גבי מי חטאת, שהתורה אמרה בהם גם כן "מים חיים".

4 **ו. כָּל חַיָּבֵי טְבִילוֹת[26] טְבִילָתָן בַּיּוֹם[27], חוּץ מִנִּדָּה**
5 **וְיוֹלֶדֶת שֶׁטְּבִילָתָן בַּלַּיְלָה[28], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29] בְּעִנְיַן**
6 **נִדָּה. וּבַעַל קֶרִי טוֹבֵל וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, מִתְּחִלַּת**
7 **הַלַּיְלָה[30]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לִפְנוֹת עֶרֶב[31] יִרְחַץ בַּמַּיִם**
8 **- מְלַמֵּד, שֶׁטּוֹבֵל וְהוֹלֵךְ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד הֶעֱרֵב**
9 **שֶׁמֶשׁ[32].**

26) שבת קכא, ב. 27) ביום האחרון לטומאתם, ואינם רשאים בלילה שלפניו אע"פ שהלילה שייך ליום שלאחריו. ומלמדנו עוד, שאינם צריכים לחכות עד גמר יום הטומאה, היינו עד שקיעת החמה. במגילה כ, א למדו מהכתוב (במדבר יט, ט): "והזה הטהור על הטמא . . . ביום השביעי", שהזאה פסולה בלילה, וטבילה לומדים בהיקש מהזאה. [ואע"פ שלמדו טבילה מהזאה, נראה שיש הבדל גדול בין שתיהן: טבילה בלילה שאחרי ימי הטומאה, כשירה והזאה פסולה, שהרי במשנה (פרה פי"ב מי"א) אמרו סתם "פסול", וכן גם לשונו של רבינו בהל' פרה אדומה פי"א ה"א. ונשאר לברר למה לא אמרו בזה: אין היקש למחצה. ראה 'תוספות' נדה סז, ב ד"ה משום סרך]. 28) בליל שמיני לתחילת ראייתה. בנדה כתבה תורה (ויקרא טו, יט): "שבעת ימים תהיה בנדתה" – תהא בנדתה כל שבעת הימים, ויולדת איתקש (הושוותה) לנדה (פסחים צ, ב). 29) בספר קדושה, בהל' איסורי ביאה פ"ד ה"ו. 30) אם ראה קרי בלילה, רשאי לטבול לפני הנץ החמה (ראה השלמות). 31) רבינו מפרש כשהגיע הערב, ולא כפירוש רש"י (ראה רש"י ו'תוספות' נזיר סו, א בענין קושיית שמואל). 32) למחרת היום.

10 **ז. כָּל הַטּוֹבֵל[33] צָרִיךְ שֶׁיִּטְבֹּל כָּל גּוּפוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֹם**
11 **בְּבֵת אַחַת. וְאִם הָיָה בַּעַל שֵׂעָר - יַטְבִּיל כָּל שְׂעַר**
12 **רֹאשׁוֹ, וַהֲרֵי הוּא כְּגוּפוֹ דִּין תּוֹרָה. וְכָל הַטְּמֵאִין**
13 **שֶׁנִּטְבְּלוּ בִּבְגָדֵיהֶן - עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה[34], מִפְּנֵי**
14 **שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן[35] וְאֵינָן חוֹצְצִין. וְכֵן הַנִּדָּה[36]**
15 **שֶׁטָּבְלָה בִּבְגָדֶיהָ - מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

חוץ מראש אצבע קטנה...

בפ"א ה"ב כתב "אם טבל כולו חוץ מראש אצבע הקטנה עדיין הוא בטומאתו", ומוסיף כאן אודות הצורך להטביל כל ראשו שהוא כגופו דין תורה.

מכאן יש ללמוד הוראה בעבודת ה' עד כמה נוגע גם דבר פעוט ופעולה קטנה של יהודי, שהרי השיער הוא טפל לגוף וזה שנמצא באדם בשעת הטבילה הוא באקראי, שכן יכול היה לגלח ראשו ולטבול, ובכל זאת גם עניין פעוט זה יש לו ערך גדול עד שחייב להטביל כולו.

כך גם פעולות הנראות קטנות כמו נתינת פרוטה לעני חשובות הן וצריכות להיעשות בפרסום כי לעולם לא ידע מי רואהו ועד כמה השפיעה פעולתו על אדם אחר שראה את נתינת הצדקה. ואין מקום לטעון שהרי מדובר בסכום זעום כל כך ומה היא החשיבות הגדולה לכאורה, כי נתינת צדקה היא מצות ה' וכשמדובר על ציווי ה' אין חילוק בין גדול לקטן ובכל מקרה מקיימים ציווי ה'. ובנוסף, כשיקיים מצוה זו הרי "מצוה גוררת מצוה" יעורר הדבר אצלו את ה'תיאבון' לקיים עוד ועוד מצוות, עד שיהיה שלם בכל ענייני התורה ומצוותיה.

(על פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן לב)

33) עירובין ד, ב. 34) ביצה יח, א. 35) הבגדים סופגים ומעבירים את המים לגוף. 36) שם.

16 **ח. כָּל הַטּוֹבֵל[37] צָרִיךְ לְהִתְכַּוֵּן לִטְבִילָה, וְאִם לֹא**
17 **נִתְכַּוֵּן - עָלְתָה לוֹ טְבִילָה לְחֻלִּין[38]. אֲפִלּוּ נִדָּה**
18 **שֶׁטָּבְלָה בְּלֹא כַּוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ**
19 **יָרְדָה לְהָקֵר[39] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ[40]; אֲבָל**
20 **לִתְרוּמָה וּלְקָדָשִׁים אֵינָהּ טְהוֹרָה עַד שֶׁתִּטְבֹּל**
21 **בְּכַוָּנָה[41].**

37) חולין לא, א. 38) שם. 39) ולא התכוונה להיטהר מטומאתה. 40) כרב שם, נגד דעת רבי יוחנן. ואף־על־פי שכלל בידינו: רב ורבי יוחנן, הלכה כרבי יוחנן, פסק כאן כרב, מכיוון שמסקנת הגמרא שם גבי גל שנתלש היא לפי דעת רב (כסף־משנה). 41) שם. ובמשנה חגיגה יח, ב אמרו: לתרומה – צריכה כוונה לטהרת תרומה, ולקודש – צריכה כוונה לטהרת קודש.

22 **ט. הַכּוֹפֵת[42] יָדָיו וְרַגְלָיו וְיָשַׁב לוֹ בְּאַמַּת הַמַּיִם[43], אִם**
23 **נִכְנְסוּ מַיִם דֶּרֶךְ כֻּלּוֹ - טָהוֹר[44]. הַקּוֹפֵץ[45] לְתוֹךְ**

1 **הַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. וְהַטּוֹבֵל פַּעֲמַיִם[46] בַּמִּקְוֶה -**
2 **הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. וְהָאוֹמֵר[47] לַחֲבֵרוֹ: כְּבֹשׁ יָדְךָ[48] עָלַי**
3 **בַּמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה.**

42) הקושר (תוספתא, מקוואות פ"ח ה"א). 43) בחפירה שמכונסים בה ארבעים סאה מים. 44) כשאדם נכנס למים כדרכו בעמידה על רגליו מתקבל על הדעת שנכנס המים דרך כולו, אבל אדם כפות שישב במים צריך לבדוק אם נכנסו או לא. 45) שם פ"ה ה"י. 46) שם. 47) שם. 48) ללחוץ על ראשו, כדי שייכנס כולו למים. בתשובות הריב"ש סי' רצג (מובאה בכסף־משנה כאן) מפרש טעם הגיוני, מפני שבכל שלושת המקרים הללו נראה כאילו כוונתו להקר או – באומר כבוש ידך – לשם שחוק, וטבילה צריכה כוונה לתרומה ולקודש (למעלה ה"ח), ואם יגע הטובל הזה בתרומה וקדשים, יאמרו הרואים שטבילה אינה צריכה כוונה ויבואו לידי מכשול. [במסכת כלה רבתי פ"י, אמרו: "והטובל שני פעמים הרי זה מגונה, דילמא דייב על אינשי ולא חזי ליה" פירוש שמא יתיז מים על אנשים העומדים שם בין טבילה לטבילה והוא לא יראה אותם (לפני טבילה ראשונה הוא מסתכל ורואה). ושם אמרו שקופץ לתוך האמבטי "הוא דרך המיתה" (סכנה יש בדבר) ומובן שהוא הדבר בקופץ לתוך המקוה. וגדולה הפליאה שהריב"ש לא הביא ברייתא זו].

4 **י. בֵּית הַסְּתָרִים[49] וּבֵית הַקְּמָטִים אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ**
5 **בָּהֶן הַמַּיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמָּיִם - אֵיבָרִים**
6 **הַנִּרְאִים בִּלְבַד[50]. וְאַף עַל פִּי כֵן צְרִיכִין לִהְיוֹת**
7 **רְאוּיִין[51] שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶן הַמַּיִם וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ[52].**
8 **לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[53]: לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם בְּתוֹךְ**
9 **בֵּיתוֹ, שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה מְדִיחָה בֵּין קְמָטֶיהָ בְּמַיִם וְאַחַר**
10 **כָּךְ תִּטְבֹּל. וְהָאִשָּׁה טוֹבֶלֶת כְּדַרְכָּהּ גְּדִילָתָהּ[54], כְּאוֹרֶגֶת**
11 **וְכִמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ.**

49) המקומות בגוף שאינם מגולים כשהאדם נמצא במצב טבעי. 50) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע, פ"ד ה"ה דרשו: "מה ידיו בנראה אף כל בנראה, פרט לבית הסתרים". 51) קידושין כה, א. 52) בין אותם המקומות לבין המים אם יגיעו לשם. בפרק הבא יבואר מה הם הדברים החוצצים (ראה הלכה יב). 53) מימרא של רבא, נדה סו, ב. 54) כדרך עמידתה הטבעית בשעה שהיא אורגת או מיניקה את בנה, שהיא מתכופפת קצת (שם פז, א).

12 **יא. אִשָּׁה[55] אֵינָהּ טוֹבֶלֶת בְּנָמֵל[56], מִפְּנֵי שֶׁמִּתְבַּיֶּשֶׁת**
13 **מִבְּנֵי הָעִיר[57] וְאֵינָהּ טוֹבֶלֶת כַּהֹגֶן[58]. וְאִם הִקִּיף לָהּ**
14 **מַקָּף וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּדֵי לְהַצְנִיעָהּ[59] - טוֹבֶלֶת בְּנָמֵל. וְלֹא**
15 **תִּטְבֹּל עַל גַּבֵּי כְּלֵי חֶרֶס[60] אוֹ סַל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מִפְּנֵי**
16 **שֶׁמְּפַחֶדֶת וְלֹא תַּעֲלֶה לָהּ טְבִילָה.**

55) שם. 56) מקום שהספינות עוגנות. 57) הבאים שמה לרגל עסקיהם. 58) כך פירש רבינו חננאל (ראה 'תוספות' שם טו, ב ד"ה אשה), אולם רש"י מפרש מפני הטיט המצוי שם, והוא נדבק על רגליה – וחוצץ. והוא יפרש שאביו של שמואל הניח מפצים על קרקע הנהר לעמוד עליהם. 59) שלא יראוה המסתובבים בנמל. רבינו מפרש כך מה שאמרו שם: אבוה דשמואל עביד לבנתיה (עשה לבנותיו) . . . ומפצי ביומי תשרי. וכן פירש ב'ערוך'. 60) שם.

17 **יב. אֶחָד הָאָדָם אוֹ הַכֵּלִים[61] לֹא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ**
18 **בֵּינָם וּבֵין הַמַּיִם. וְאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינָם וּבֵין**
19 **הַמַּיִם, כְּגוֹן שֶׁהָיָה בָּצֵק אוֹ טִיט מֻדְבָּק עַל בְּשַׂר**
20 **הָאָדָם אוֹ עַל גּוּף הַכְּלִי - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּשֶׁהָיָה, וְלֹא**
21 **עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה. דְּבַר תּוֹרָה[62]: אִם הָיָה דָּבָר**
22 **הַחוֹצֵץ חוֹפֶה אֶת רֹב הָאָדָם אוֹ רֹב הַכְּלִי - לֹא עָלְתָה**
23 **לָהֶן טְבִילָה. וְהוּא[63] שֶׁיַּקְפִּיד עָלָיו וְרוֹצֶה לְהַעֲבִירוֹ;**
24 **אֲבָל אִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו וְלֹא שָׂם אוֹתוֹ עַל לֵב בֵּין**
25 **עָבַר בֵּין לֹא עָבַר - אֵינוֹ חוֹצֵץ וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹפֶה**
26 **אֶת רֻבּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה חוֹפֶה מִעוּטוֹ - אֵינוֹ חוֹצֵץ, אַף**
27 **עַל פִּי שֶׁהוּא מַקְפִּיד עָלָיו. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[64]: שֶׁכָּל**
28 **דָּבָר הַחוֹצֵץ, אִם הָיָה מַקְפִּיד עָלָיו - לֹא עָלְתָה לוֹ**
29 **טְבִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַל מִעוּטוֹ, גְּזֵרָה מִשּׁוּם**
30 **רֻבּוֹ; וְכָל דָּבָר הַחוֹצֵץ, אִם הָיָה חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ - לֹא**
31 **עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו,**
32 **גְּזֵרָה מִשּׁוּם רֻבּוֹ הַמַּקְפִּיד עָלָיו. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: שֶׁאִם**
33 **הָיָה עַל בְּשַׂר הָאָדָם אוֹ עַל גּוּף הַכְּלִי דָּבָר מִדְּבָרִים**
34 **הַחוֹצְצִין, כְּגוֹן בָּצֵק וְזֶפֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲפִלּוּ טִפָּה**
35 **כְּחַרְדָּל, וְהוּא מַקְפִּיד עָלָיו - לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה;**
36 **וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו - עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, אֶלָּא אִם**
37 **כֵּן הָיָה חוֹפֶה רֹב הַכְּלִי אוֹ רֹב הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

אינו חוצץ...

עיכוב החציצה הוא תנאי צדדי בטבילה ולא פגם במהותה ולכן אם דבר חופה רק את מיעוטו או אפילו את רובו ואינו מקפיד עליו, עלתה לו טבילה מן התורה. אבל העיכוב ב"טובל ושרץ בידו" הוא פגם במהות הטבילה כי עניינו של שרץ הוא היפך הטהרה.

וראיה לדבר שמהתורה אם טבל כולו חוץ מראש אצבע קטנה הרי הוא בטומאתו, אבל אם טבל בחציצה שאינו מקפיד עליה בכל זאת נקרא טובל כולו, ומכאן שהוא תנאי צדדי.

(על פי לקו"ש חל"ח ע' 19 הע' 19)

~ נקודות משיחות קודש ~

דבר החוצץ...

שני דינים בטבילה וכל אחד בעל גדר שונה; הדין שצריך לטבול כל גופו במקוה הוא דין במעשה הטבילה של האדם שאפילו אם השאיר ראש אבר קטן בחוץ אין כאן מעשה טבילה (מן התורה), והדין שלא תהיה חציצה בינו ובין המים אינו חיסרון במעשה הטבילה אלא עניין צדדי

- דבר החוצץ שבתנאים מסוימים אינו מעכב כי אין כאן פגם במעשה הטבילה.

בכך יובן מדוע בחר האדמו"ר הזקן באגרת התשובה (פרק ה') לתאר את הקשר שבין ישראל לקב"ה (על פי הפסוק כי חלק ה' עמו כו') במילים: "אין שום דבר גשמי ורוחני חוצץ לפניו יתברך", כי הוא חידוש לגבי מה שביאר (בחלק א' פרק מ"ח) ש"הארץ הלזו הגשמית... מלא כל הארץ כבודו" היינו אור־אין־סוף ברוך־הוא כמו שנאמר "את השמים ואת הארץ אני מלא, נאום ה" כי שני הדינים בטבילה הם בדוגמת שני האופנים המתוארים בפרק מ"ח ובאגרת התשובה.

בפרק מ"ח מדבר על כך שהקב"ה נמצא בכל מקום בשווה אצל כל הנבראים כי הוא מצד גדולתו של הקב"ה שאין לו סוף, והוא בדוגמת הטבילה המקיפה את כל האדם בשווה. אבל באגרת התשובה מדבר על דבר מעלתם של ישראל מצד עצמם שהם "חלק הוי' עמו" ו"חלק משם הוי' ב"ה" והיה מקום לחשוב שאי אפשר שהוי' עצמו "יגיע" אל נשמת ישראל כפי שירדה "ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות" והתלבשה בגוף הגשמי עד שיש לה שייכות לגשמיות. לכך בחר אדמו"ר הזקן במילים "אין שום דבר גשמי ורוחני חוצץ כו'" כי נשמות ישראל בטלים לקב"ה משום שהם חלק אלוה ממעל מצד מעלת עצמם, ולכן אין בין ישראל לקב"ה גם לא דבר החוצץ כי גם הציור הגשמי שבו התלבשה הנשמה אינו חוצץ בין ישראל לקב"ה.

(על פי לקו"ש חל"ט ע' 75)

61) לקמן בפ"ב נימנו הדברים החוצצים באדם, ובפ"ג — החוצצים בכלים. 62) מכאן ועד סוף הפרק, היא מימרא של רבי יצחק, עירובין ד, ב. 63) וזה נאמר (בתנאי). 64) מגזירת חכמים.

יום שישי כ"ה סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר דברים החוצצים באדם ושאין חוצצים. ותקנת עזרא שתהיה אשה חופפת את שערה. אשה שנתנה תבשיל לבנה וטבלה או שרטה בבשרה והוציאה דם וטבלה. ודין מי שטבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ.

1 **א. אֵלּוּ חוֹצְצִין[2] בְּאָדָם: לְפִלּוּף[3] שֶׁחוּץ לָעַיִן,**
2 **וְגֵלֶד[4] שֶׁחוּץ לַמַּכָּה, וְהַדָּם יָבֵשׁ שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה,**
3 **וְהָרְטִיָּה שֶׁעָלֶיהָ, וְגִלְדֵי צוֹאָה[5] שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ, וּבָצֵק**
4 **אוֹ טִיט שֶׁתַּחַת הַצִּפֹּרֶן, וְהַמִּלְמוּלִין[6] שֶׁעַל הַגּוּף,**
5 **וְטִיט הַיָּוֵן[7], וְטִיט הַיּוֹצְרִים[8], וְטִיט שֶׁל דְּרָכִים**
6 **הַנִּמְצָא שָׁם תָּמִיד אֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה[9] - כָּל אֵלּוּ**
7 **חוֹצְצִין. וּשְׁאָר כָּל הַטִּיט: כְּשֶׁהוּא לַח - אֵינוֹ**
8 **חוֹצֵץ, שֶׁהֲרֵי נִמְחֶה בַּמַּיִם[10]; וּכְשֶׁהוּא יָבֵשׁ -**
9 **חוֹצֵץ.**

2) מקוואות פרק ט. 3) ליחה שהעין פולטת והיא נדבקת בעור שמחוץ לעין. [רבינו אינו מחלק כאן בין לח לבין יבש, ומזה משמע שגם לח חוצץ]. 4) ליחה שנפלטה מן המכה והגלידה על שפתה. 5) צואה שנדבקה בגופו ונתייבשה. 6) כשהאדם לש בצק או טיט ורוצה להעביר את שייריהם שנדבקו בידיו, הוא מחכך זו בזו ומתוך כך מתקבצים על הידיים גרגירי בצק או טיט. גרגירים אלו נקראים "מילמולים". 7) במשנה מפורש: זה טיט הבורות. 8) עושי כלי חרס. 9) טיט זה נתייבש יפה יפה ואינו נמחה במים. 10) במי המקווה והם מגיעים לעור.

10 **ב. הַדְּבַשׁ וְהַדְּיוֹ וְהֶחָלָב וְהַדָּם, וּשְׁרַף הַתּוּת[11]**
11 **וְהַתְּאֵנָה וְהַשִּׁקְמָה[12] וְהֶחָרוּב - יְבֵשִׁין חוֹצְצִין[13], לַחִין**
12 **אֵינָן חוֹצְצִין[14]. וּשְׁאָר כָּל הַשְּׂרָפִין - בֵּין לַחִין בֵּין**
13 **יְבֵשִׁין חוֹצְצִין[15]. וְדָם שֶׁנִּסְרַךְ[16] בַּבָּשָׂר, אֲפִלּוּ לַח -**
14 **חוֹצֵץ[17]. הָאֵיבָר וְהַבָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּלִים[18] - חוֹצְצִין[19].**

11) שרף הנוטף מעץ התות. 12) דקל. 13) מפני שאינם נימוחים במים. 14) אינם מעכבים על המים מלהגיע לגוף. 15) בתוספתא שם מבואר הטעם: "מפני שהם לכלוכי הפירות", פירוש ודרכם של בני אדם להקפיד עליהם ומיעוט שאדם מקפיד עליו חוצץ (ראה פרק י"א הלכה י"ב). 16) שנדבק יפה וקשה להעבירו. 17) מנחות כא, א. [רש"י שם פירש, שהתחיל להתייבש וכשנוגעים בו נמשכים ממנו חוטי דם. ואולי שני השיעורים דומים]. 18) שנתלשו מן הגוף ולא נפרדו ממנו לגמרי. 19) אם יש עליהם דבר החוצץ ואינם נידונים כתלושים לגמרי (כסף משנה).

15 **ג. בֵּית הַסְּתָרִים בְּאִשָּׁה - חוֹצֵץ עַד שֶׁתְּדִיחַ תְּחִלָּה[20],**
16 **שֶׁהַזֵּעָה שָׁם תָּמִיד וְהָאָבָק מִתְקַבֵּץ וְחוֹצֵץ. כַּמֶּה**
17 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּנְשׂוּאָה[21]; אֲבָל בִּפְנוּיָה, הוֹאִיל**
18 **וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת - אֵינוֹ חוֹצֵץ[22].**

20) אינה רשאית לטבול בלי הדחה תחילה. 21) שמקפידה כדי שלא תתגנה על בעלה. 22) אפילו אם יש שם לכלוך (תוספתא שם הלכה ד).

19 **ד. הָאֶגֶד[23] שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וְהַקַּשְׁקַשִּׁין שֶׁעַל גַּבֵּי**
20 **הַשֶּׁבֶר[24], וְהַשִּׁירִים[25] וְהַנִּזְמִים[26] וְהַקַּטְלִיּוֹת[27]**
21 **וְהַטַּבָּעוֹת: בִּזְמַן שֶׁהֵן חֲזָקִים[28] וּדְבוּקִים בַּבָּשָׂר -**
22 **חוֹצְצִים; רָפִים[29] - אֵינָם חוֹצְצִין.**

23) תחבושת. 24) החובש קושר קשקשי מתכת על השבר אחרי שקירב שני חלקיו זה לזה. קשקשים אלה שומרים שלא יתרחקו חלקי השבר זה מזה. 25) שרשראות לקישוט. 26) נזמי האף. 27) מחרוזות של גרגירי זהב שהנשים עונדות סביב צוואריהן. 28) מהודקים בחזקה. 29) אינם לחוצים לבשר והמים ייכנסו ביניהם ובין הגוף.

23 **ה. חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן וְהָרְצוּעוֹת שֶׁקּוֹשְׁרוֹת**
24 **הַנָּשִׁים בְּרָאשֵׁיהֶן לְנוֹי - חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁמַּבְדִּילִין**

בֵּין הַגּוּף וּבֵין הַמַּיִם. אֲבָל חוּטֵי שֵׂעָר - אֵין חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן רָפִין.

ו. חוּטִין שֶׁבַּצַּוָּאר[30] - אֵינָן חוֹצְצִין, אֲפִלּוּ שֶׁל פִּשְׁתָּן[31], לְפִי שֶׁאֵין אִשָּׁה חוֹנֶקֶת עַצְמָהּ בָּהֶן[32]. אֲבָל חֲבָקִים[33] שֶׁבַּצַּוָּאר, כְּגוֹן קַטְלִיּוֹת וַעֲנָקִים - חוֹצְצִין, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה חוֹנֶקֶת עַצְמָהּ בָּהֶן כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה בַּעֲלַת בָּשָׂר.

30) שהאשה קושרת בצווארה. 31) שאפילו רבי יהודה מודה שחוצצים כשהם קשורים בראש. 32) אין הנשים מהדקות אותם יותר מדאי. 33) תכשיטים של מתכת שחובקים את הצוואר.

ז. שֵׂעָר שֶׁעַל הַלֵּב שֶׁנִּתְקַשֵּׁר וְנַעֲשָׂה קִלְקְלֵי[34], וְכֵן קִלְקְלֵי הַזָּקָן - חוֹצְצִין.

34) סבך כעין שרשרת. נסתבכו השערות ונידבקו על ידי זיעה ואבק. במשנה: קילקי. מלשונו כאן משמע שהמדובר בין באיש ובין באשה, שבמקום זה גם האיש מקפיד, ותתפרש המלה "והזקן" כפשוטה - זקן האיש.

ח. חֵץ הַתָּחוּב בְּאָדָם: בִּזְמַן שֶׁהוּא נִרְאֶה[35] - חוֹצֵץ[36], וּבִזְמַן שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה[37] - טוֹבֵל[38] וְאוֹכֵל בִּתְרוּמָתוֹ לָעֶרֶב[39], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חֵץ טָמֵא. וְכֵן מִי שֶׁבָּלַע טַבַּעַת טְמֵאָה וְטָבַל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; וְאִם הֱקִיאָהּ אַחַר שֶׁטָּבַל - נִטְמָא בְּמַגָּעָהּ[40]. שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל הַבְּלוּעִים בְּגוּף הַחַי לֹא מְטַמְּאִין וְלֹא מִתְטַמְּאִין. נִכְנְסוּ צְרוֹרוֹת וְקִיסְמִין בְּסִדְקֵי רַגְלָיו מִלְּמַטָּה - חוֹצְצִין[41].

35) לא נכנס כולו לתוך הבשר. 36) מפני שנדבק קצת בעור הגלוי, ואם החץ מכוסה בקרום דק ושקוף והוא נראה לעין - אינו חוצץ (תוספתא שם הלכה ה). 37) שאינו מגולה. 38) והחץ אינו חוצץ. 39) ככל חייבי טבילות שטבלו שאסורים בתרומה עד אחר הערב שמש. 40) בשעת ההקאה. 41) בתוספתא שם פרק ח הלכה ד אמר רבי עקיבא: "אין חוצצים מפני שהוא כבית הסתרים". ואף על פי שבתוספתא אין חולק עליו, לא פסק רבינו כמותו מפני שכבר נפסקה הלכה, שבית הסתרים אינו צריך ביאת מים, אבל צריך להיות ראוי לביאת מים.

ט. אִסְפְּלָנִית, מְלוּגְמָא וּרְטִיָּה[42] שֶׁעַל בֵּית הַסְּתָרִים - חוֹצְצִין; אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּכָּנְסוּ בָּהֶן הַמַּיִם, צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין וְלֹא יְהֵא בָּהֶן דָּבָר חוֹצֵץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָיְתָה בוֹ שַׂעֲרָה אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם[43] חוּץ לַמַּכָּה וְרֹאשָׁהּ מֻדְבָּק לַמַּכָּה, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת רֹאשָׁם מֻדְבָּק בְּטִיט אוֹ בְּצוֹאָה, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּרִיסֵי עֵינָיו מִלְּמַטָּה וּנְקָבָן וְהוֹצִיאָן בְּרִיסֵי עֵינָיו מִלְּמַעְלָה - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין.

42) מיני רטיות שונים שמשימים על גבי מכה. 43) מפני ששתי שערות קשורות אינן חוצצות ואחת קשורה חוצצת (ראה הלכה טו), משמיענו רבינו שבנדבקו למכה - גם שתיים חוצצות.

י. לֹא יִטְבֹּל אָדָם בְּעָפָר שֶׁעַל רַגְלָיו[44]. וְאִם טָבַל - אֵינוֹ חוֹצֵץ.

44) האבק העולה על רגליו של ההולך יחף.

יא. הָאוֹחֵז בְּאָדָם וּבְכֵלִים וְהִטְבִּילָן - הֲרֵי הֵן בְּטֻמְאָתָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁרְפָּה יָדָיו[45] עַד שֶׁבָּאוּ בָּהֶן הַמַּיִם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא לֹא יַרְפֶּה. וְאִם הֵדִיחַ יָדָיו בְּמַיִם - עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה[46].

45) רבינו למד זה מדברי רבי שמעון שם שאמר: "ירפה" משמע שלדעת תנא קמא זה לא מועיל. 46) שהמים שעל ידיו מתחברים עם מי המקווה וכאילו נכנסו שם מי המקווה.

יב. הַמַּפְשֶׁלֶת בְּנָהּ לַאֲחוֹרָהּ[47] וְטָבְלָה - לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה; שֶׁמָּא הָיָה טִיט בְּרַגְלֵי הַתִּינוֹק אוֹ בְּיָדָיו וְנִדְבַּק בְּאִמּוֹ בִּשְׁעַת טְבִילָה וְחָצַץ, וְאַחַר שֶׁעָלְתָה נָפַל[48].

47) הרכיבה את תינוקה על גבה כשהיא ערומה. 48) ולפיכך הטבילה פסולה אפילו אם בדקוה סמוך לטבילתה ולא נמצא עליה דבר החוצץ.

יג. נִדָּה שֶׁנָּתְנָה שְׂעָרָהּ בְּפִיהָ אוֹ שֶׁקִּפְצָה[49] יָדָהּ אוֹ שֶׁקָּרְצָה[50] בְּשִׂפְתוֹתֶיהָ אוֹ שֶׁנִּמְצָא עֵצֶם בֵּין שִׁנֶּיהָ[51] - כְּאִלּוּ לֹא טָבְלָה. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַטְּמֵאִים. נָתְנָה מָעוֹת בְּפִיהָ וְיָרְדָה וְטָבְלָה - טָהֲרָה מִטֻּמְאַת הַנִּדָּה[52], וַהֲרֵי הִיא טְמֵאָה עַל גַּב רֶקָּהּ[53], וְנִמְצֵאת רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[54] כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּרֹק הַנִּדָּה. וְכֵן הַדִּין בְּזָב.

49) סגרה והידקה. 50) הדביקה השפתיים זו לזו בחוזק. 51) נידה סו, ב: מעשה בשפחתו של רבי שטבלה ועלתה ונמצא לה עצם חוצץ בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת. 52) שהיא אב הטומאה וטהורה לבעלה וגם אינה מטמאה אדם וכלים כנידה. 53) על ידי נגיעתה ברוק שלה. הרוק הנמצא בפיה באופן טבעי אינו מטמא אותה, אבל כשנתלש ונדבק למעות הוא מטמא. פירוש אחר: המעות שבפיה מגרות את בלוטי הפה והם מוציאים רוק. ותוספת רוק זה תורת משקה עליו, אף על פי שלא יצא חוץ לפה (שני הפירושים כתבם הר"ש שם). 54) ומטמאה אוכלין ומשקין ולא אדם וכלים.

יד. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין חוֹצְצִין בְּאָדָם: קִלְקְלֵי הָרֹאשׁ וּבֵית הַשֶּׁחִי וּבֵית הַסְּתָרִים שֶׁבְּאִישׁ, וְלִפְלוּף שֶׁבָּעַיִן, וְגֶלֶד שֶׁהֶעֱלָתָה הַמַּכָּה, וְלִכְלוּכֵי צוֹאָה שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ, וְצוֹאָה שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן[55], וְצִפֹּרֶן הַמְּדֻלְדֶּלֶת, וּכְשׁוּת הַקָּטָן, וְהוּא הַשֵּׂעָר הַדַּק שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ - כָּל אֵלּוּ אֵינָן חוֹצְצִין.

55) שלא כנגד בשר האצבע. אבל שכנגד הבשר חוצצת.

טו. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אוֹ יָתֵר שֶׁהָיוּ קְשׁוּרִין כְּאַחַת קֶשֶׁר אֶחָד - אֵינָן חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן.

וְשַׁעֲרָה אַחַת שֶׁנִּקְשְׁרָה - חוֹצֶצֶת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַקְפִּיד עָלֶיהָ; אֲבָל אִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלֶיהָ - עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה רֹב שְׂעָרוֹ[56] קָשׁוּר נִימָא נִימָא בִּפְנֵי עַצְמָהּ. כָּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁשְּׂעָרוֹ שֶׁל אָדָם כְּגוּפוֹ הוּא חָשׁוּב לְעִנְיַן טְבִילָה, וְאֵינוֹ כְּגוּף בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר רֹב הַשַּׂעַר[57], אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁכָּל שַׂעַר רֹאשׁוֹ קָשׁוּר נִימָא נִימָא, אִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו - עָלְתָה לוֹ טְבִילָה; אֶלָּא אִם כֵּן נִצְטָרֵף לְחוֹצֵץ אַחֵר עַל גּוּפוֹ[58] וְנִמְצָא הַכֹּל רֹב גּוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאֶחָד הַנִּדָּה וְאֶחָד שְׂאָר הַטְּמֵאִין שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשָׁן שֵׂעָר.

56) נתבאר למעלה בפרק א הלכה י"ב, שבאינו מקפיד אין חציצה בפחות מרוב. 57) אין אנו אומרים שרוב השיער מספיק כדי לדונו כרובו שאינו מקפיד. 58) כאן משמיענו רבינו ששני מיני חציצות מצטרפים לרוב.

טז. תַּקָּנַת עֶזְרָא הִיא, שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה חוֹפֶפֶת[59] אֶת שְׂעָרָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּטְבֹּל. וְאִם אֶפְשָׁר לָהּ לָחוֹף בַּלַּיְלָה וְלִטְבֹּל מִיָּד תֵּכֶף לַחֲפִיפָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּבְשְׁעַת הַדְּחָק[60] אוֹ מִפְּנֵי הֶחֹלִי חוֹפֶפֶת אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְטוֹבֶלֶת לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[61].

59) סורקת, כדי להפריד את השערות. 60) כגון שלא תמצא מים חמים סמוך לטבילתה. 61) שהרי אי אפשר לה לחוף בשבת [והוא הדין לחוף ביום ראשון בערב ולטבול בליל שלישי בשעת הדחק. ורבינו נקט ערב שבת ומוצאי שבת לדוגמא. ונראה מלשונו, שאין להרחיק יותר מיום אחד בין חפיפה לטבילה (כסף משנה)].

יז. טָבְלָה וְעָלְתָה וְנִמְצָא עָלֶיהָ דָּבָר חוֹצֵץ: אִם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁחָפְפָה טָבְלָה - אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוֹף פַּעַם שְׁנִיָּה, אֶלָּא חוֹזֶרֶת וְטוֹבֶלֶת מִיָּד בִּלְבַד; וְאִם לָאו - צְרִיכָה לָחוֹף פַּעַם שְׁנִיָּה[62] וְלִטְבֹּל.

62) אם עבר יום שלם וגם נמצאה חציצה, חוששין שמא ישנן עוד חציצות ולא הרגישה בהן.

יח. לֹא תָּחוֹף אִשָּׁה בְּנֶתֶר[63], מִפְּנֵי שֶׁמְּקַטֵּף[64] אֶת הַשֵּׂעָר; וְלֹא בְּאָהָל[65], מִפְּנֵי שֶׁמַּסְרִיחַ[66] אֶת הַשֵּׂעָר; אֶלָּא בְּחַמִּין, וַאֲפִלּוּ בְּחַמֵּי חַמָּה, מִפְּנֵי שֶׁהַחַמִּין מַשִּׁירִין[67] אֶת הַשֵּׂעָר וּמְסַלְסְלִין אוֹתוֹ; אֲבָל הַצּוֹנְנִין מְקַלְקְלִין וּמְקַבְּצִין אֶת הַשֵּׂעָר וּמִתְקַשֵּׁר.

63) רבינו בכלים פרק ב משנה א מפרש אבן רכה מאוד שמשתמשים בה לרחיצת השיער והבגדים. בערבית נקראת טפל. 64) מנתק, והשערות המנותקות חוצצות. 65) בערוך פירש: אלון. [בגמרא שלפנינו כתוב "בחול"]. 66) מסבך. 67) בגמרות שבידינו כתוב: "דקרירי ומשרו מזיא" פירוש מים קרים "משרו" את השער, ופירש רש"י מקשה את השיער ואין הלכלוך עובר. ונראה שרבינו גורס "חמימי משרו". ומפרש גם כן שמקשים את השיער אולם לדעתו זה עוזר להעברת הלכלוך.

יט. נִדָּה שֶׁנָּתְנָה תַּבְשִׁיל לִבְנָהּ וְטָבְלָה[68] - לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, מִפְּנֵי הַשַּׁמְנוּנִית שֶׁעַל יָדֶיהָ.

68) בלי רחיצת ידיים.

כ. שָׂרְטָה בִּבְשָׂרָהּ וְהוֹצִיא דָּם וְטָבְלָה: בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים - אֵין מְקוֹם הַשְּׂרִיטוֹת חוֹצֵץ[69]; לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים - חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁהַדָּם נִקְפֶּה שָׁם כַּגֶּלֶד שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה[70]. וְכֵן לִפְלוּף שֶׁבָּעַיִן[71], אִם הָיָה יָבֵשׁ, וְהוּא שֶׁהִתְחִיל לְהוֹרִיק[72] - חוֹצֵץ בְּנִדָּה.

69) השלושה ימים הראשונים הדם שעל מקום זה עודנו רך והוא כחלק מן הבשר (רש"י). 70) פירוש, שחוץ למכה, אבל גלד שעל המכה עצמה אינו חוצץ, כמו ששנינו במקוואות פרק ט משנה ד (ראה ראב"ד וכסף משנה). 71) למעלה בהלכה א למדנו שליפלוף מחוץ לעין חוצץ בין לח ובין יבש, וכאן המדובר בליפלוף שבתוך העין. בתוספות שם דיבור המתחיל לפלוף פירשו, מפני שהדמעה שבתוך העין מרטיבה את הלפלוף ומעכבת את ההתייבשות, אבל הלפלוף שמבחוץ הוא סמיך וממהר להתייבש. 72) לפלוף יבש צבעו ירוק [ומה שכתב רבינו "וכן" מפרש הכסף משנה: כמו שבשריטה חוצץ הדם כשנתייבש כך גם הלפלוף שנתייבש חוצץ. ראה שם פירושי הרא"ש והטור].

כא. כֹּחַל[73] שֶׁבָּעַיִן - אֵינוֹ חוֹצֵץ; שֶׁעַל גַּב הָעַיִן - חוֹצֵץ. וְאִם הָיוּ עֵינֶיהָ פּוֹרְחוֹת[74] - אַף עַל גַּבֵּי הָעַיִן אֵינוֹ חוֹצֵץ[75].

73) צבע כחול שהנשים נותנות בעיניהן (נדה שם). 74) עוצמת ופותחת תדיר. 75) מפני שתנועת העפעפיים מורידה את הכוחל ונשארה רק שיכבה דקה מאוד שאין בה ממש (רש"י שם).

כב. פָּתְחָה עֵינֶיהָ בְּיוֹתֵר אוֹ עִצְּמָתַן בְּיוֹתֵר - לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן טְהָרוֹת[76]; אֲבָל לְהַתִּירָהּ לְבַעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. אַף עַל פִּי שֶׁנָּתְנָהּ תַּבְשִׁיל לִבְנָהּ, אוֹ שֶׁהָיָה בָּהּ שֶׁרֶט יָשָׁן, אוֹ שֶׁהָיָה עַל גַּב עֵינָהּ כֹּחַל, וּבֵין פָּתְחָה עֵינֶיהָ אוֹ עִצְּמָתַן - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ[77]. שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֵינָן חוֹצְצִין אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן, וּלְעִנְיַן טְהָרוֹת גָּזְרוּ, לְעִנְיַן בִּיאָה לֹא גָּזְרוּ[78]. וְכָל הַחוֹצֵץ בְּנִדָּה לִטְהָרוֹת - חוֹצֵץ בִּשְׂאָר הַטְּמֵאִין לְעִנְיַן טְהָרוֹת, וְחוֹצֵץ בְּגֵר בִּשְׁעַת טְבִילָה[79].

76) שאם נגעה בטהרות נטמאו. 77) רבינו חוזר ומונה בקיצור נמרץ את כל ההלכות ודילג על ליפלוף שבעין, מפני שהשווהו במקומו לשרטה בבשרה ושניהם מדין יבוש נגעו בהם, לפיכך לא ראה צורך בכך למנות שניהם. 78) הרי"ף גורס בנידה שם: "ולית הילכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי איתמר הכי לעניין טהרות איתמר, אבל לבעלה שפיר דמי". פירוש, אין הלכה ככל השמועות האלה, ומה שנאמר שחוצצים - לעניין טהרות נאמר, אבל לבעלה מותרת. 79) כשהוא טובל לגירותו. גוי המתגייר צריך מילה וטבילה.

כג. מִי שֶׁטָּבַל וְעָלָה וְנִמְצָא עָלָיו דָּבָר חוֹצֵץ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּאוֹתוֹ הַמִּין[80] כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ, עַד שֶׁיֹּאמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא הָיָה זֶה עָלַי קֹדֶם הַטְּבִילָה. הוֹאִיל וְהֶחְזַק טָמֵא[81] - הַעֲמֵד טָמֵא עַל טֻמְאָתוֹ עַד שֶׁתֵּדַע בְּוַדַּאי שֶׁטָּהַר[82].

80) שנמצא על גופו אחר שנתעסק בו. 81) לפני הטבילה. 82) וכאן ספק, שמא היה הדבר החוצץ על בשרו בשעת טבילה ונשאר בטומאתו.

יום ש"ק כ"ו סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר דברים החוצצים בכלים. ואם כל הכלים שווים בדבר זה. וכל סדר טבילת כלים. ואם מטבילים כלים בתוך כלים טהורים.

א. וְאֵלּוּ חוֹצְצִין[2] בְּכֵלִים: הַזֶּפֶת וְהַחֵמָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. הַזֶּפֶת שֶׁבְּכוֹס וְשֶׁבְּצְלוֹחִית[3] - מִתּוֹכָן חוֹצְצִין[4], מֵאַחוֹרֵיהֶן[5] אֵינָן חוֹצְצִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? מִבֵּית הָאֻמָּן[6]; אֲבָל מִבַּעַל הַבַּיִת - בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מֵאַחוֹרֵיהֶן חוֹצְצִין[7]. הַזֶּפֶת שֶׁבְּתַמְחוּי[8] וְשֶׁבְּקְעָרָה, בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מֵאַחוֹרֵיהֶן, בֵּין מִבַּעַל הַבַּיִת בֵּין מִבֵּית הָאֻמָּן - חוֹצְצִין[9].

2) מקוואות פ"ט מ"ה. 3) תוספתא שם פ"ז ה"ב. 4) זפת הדבוק בתוך הכוס, והצלוחית חוצץ, מפני שהאדם מקפיד עליו. 5) אינו מקפיד. למדנו בפרק א הלכה יב, שבחציצה קובעת ההקפדה. 6) המשתמש בזפת ואינו מקפיד על קצת זפת בצד החיצון של הכלי. 7) בעל הבית מקפיד שכליו יהיו נקיים גם מבחוץ. 8) קערה גדולה. 9) בכלים אלה משתמשים בחמים, והזפת שעל גביהם בחוץ נמס ומלכלך, לפיכך גם האומן מקפיד.

ב. הַמֹּר וְהַקּוֹמוֹס[10], בֵּין בְּכוֹס בֵּין בִּצְלוֹחִית בֵּין בְּתַמְחוּי וּקְעָרָה, בֵּין מִבַּעַל הַבַּיִת בֵּין מִבֵּית הָאֻמָּן, בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מֵאַחוֹרֵיהֶן - חוֹצְצִין[11]. הָיָה זֶפֶת אוֹ חֵמָר[12] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עַל הַטַּבְלָא[13] וְעַל הַשֻּׁלְחָן וְעַל הַדַּרְגָּשׁ[14]: אִם הָיוּ נְקִיִּים - חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁמַּקְפִּיד עֲלֵיהֶן; וְעַל הַבְּלוּסִין[15] - אֵינָן חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן.

10) תוספתא מקוואות פ"ז ה"ב [במשנה מקוואות פ"ט ה, כתוב: "המור בכלי זכוכית", אולם רבינו מוחק כנראה את המלים "בכלי זכוכית" (וגם בתוספתא אינו) בהתאם לשיטתו (בהלכות כלים פרק א הלכה ה), שכלי זכוכית אין להם טהרה במקווה]. בספר עבודה, הלכות כלי המקדש פרק א הלכה ג, כותב רבינו: "המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל, שמתבשמים בה בני אדם" (ראה אבן־עזרא ורמב"ן בפירושיהם לתורה (שמות ל, כג) שדחו פירושו של רבינו). והקומוס הוא מין עפר שצבעו שחור, ונותנים אותו לתוך הדיו (רבינו בפירושו למשנה שבת קד, ב). 11) על מור וקומוס מקפידים גם האומנים. 12) משנה שם. 13) לוח שאוכלים עליו. 14) רבינו במשנתנו מפרש: כסא קטן שעולים ממנו על כסא גדול. אולם בגמרא סנהדרין כ, א פירשו שדרגש הוא מין מיטה, וכן פירש רבינו שם. 15) מלוכלכים (ראה שבת עו, ב "עיסה בלוסה" פירוש לא נקייה).

ג. הָיוּ עַל מִטּוֹת[16] בַּעַל הַבַּיִת - חוֹצְצִין; עַל מִטּוֹת שֶׁל עָנִי - אֵינָן חוֹצְצִין[17]. עַל אֵכֶף בַּעַל הַבַּיִת - חוֹצֵץ; וְעַל זַקְקִין[18] - אֵינוֹ חוֹצֵץ. עַל הַמַּרְדַּעַת[19] מִשְּׁנֵי צְדָדִין[20] - חוֹצֵץ[21].

16) שם. 17) אין דרכם להקפיד כל־כך על הניקיון. 18) נודות של עור, שמניחים על החמור. 19) כר שנותנים על גב החמור ורוכבים עליו. [במשניות שנספחו לגמרא נדה, לא נזכר כלל "מרדעת". אולם במשניות ישנה, וכן בגמרא שבת קיד, א]. 20) אם הרכב הוא מעבר לעבר. 21) שבת שם.

ד. הָיוּ זֶפֶת אוֹ חֵמָר[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עַל בִּגְדֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[23], אֲפִלּוּ מִצַּד אֶחָד - חוֹצֵץ[24], מִפְּנֵי שֶׁמַּקְפִּידִין עַל מַלְבּוּשָׁן לִהְיוֹת נָקִי. עַל בִּגְדֵי עַמֵּי הָאָרֶץ: מִשְּׁנֵי צְדָדִין - חוֹצֵץ, מִצַּד אֶחָד - אֵינוֹ חוֹצֵץ.

22) שם משנה ו. 23) במשנה: "של בנאים", ובגמרא שבת שם פירשו שהכוונה לתלמידי חכמים, שעוסקים בבניינו של עולם. 24) מפני שתלמידי חכמים מחוייבים להקפיד שמלבושיהם יהיו נקיים.

ה. הָיוּ עַל הַמִּטְפָּחוֹת[25] שֶׁל זַפָּתִים[26] וְשֶׁל יוֹצְרִים[27] וְשֶׁל מְפַסְּלֵי אִילָנוֹת[28] - אֵינָן חוֹצְצִין[29].

25) שם משנה ז. 26) מוכרי זפת. 27) עושי כלי חרס. 28) כורתים את הענפים הדקים, כדי שיתעבה האילן. 29) מטפחותיהם תמיד מלוכלכים ואינם מקפידים.

ו. טַבָּח[30] שֶׁהָיָה דָם עַל בְּגָדָיו - אֵינוֹ חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד.

30) זבחים צח, ב.

ז. מוֹכֵר[31] רָבָב[32] שֶׁהָיָה רָבָב עַל בִּגְדוֹ - אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הָיָה הַטַּבָּח מוֹכֵר רָבָב וְהָיָה עַל בִּגְדוֹ דָּם וּרְבָב - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנַיִם וּמַקְפִּיד, אוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ, שֶׁהֲרֵי מְלַאכְתּוֹ הִיא וְאֵינוֹ מַקְפִּיד[33].

31) שם. 32) כל דבר הניתך ונבלע בבגד, נקרא רבב (רש"י שם). 33) שם בעיא שלא נפשטה [לא נתבאר לי למה כתב רבינו כאן שהוא ספק, הרי דרכו לפסוק לקולא כל בעיא בענין דרבנן שלא נפשטה? ואולי מפני שיש כאן חזקת טומאה].

ח. הָיָה הַזֶּפֶת[34] אוֹ הַחֵמָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עַל הַסַּנְדָּל מִתּוֹכוֹ - מִלְּמַעְלָה חוֹצֵץ[35], מִלְּמַטָּה אֵינוֹ חוֹצֵץ[36].

עַל הַסַּפְסָל - מִלְּמַעְלָה אוֹ מִן הַצְּדָדִין חוּצֵץ[37], מִלְּמַטָּה[38] אֵינוֹ חוֹצֵץ.

34) תוספתא מקוואות פרק ז הלכה ב. 35) האדם מקפיד שלא יתלכלך השטח העליון של רגלו. 36) אינו מקפיד על לכלוך השטח התחתון של רגלו, שאינו נראה. 37) מקפיד, כדי שלא יתלכלכו בגדי היושב עליו. 38) השטח שכלפי האדמה.

ט. לִכְלוּכֵי[39] צוֹאָה שֶׁבְּכִסֵּא וְשֶׁבְּקַתֶּדְרָה הַמְכֻבָּשִׁין[40], בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מֵאַחוֹרֵיהֶן, בֵּין מִלְּמַטָּה בֵּין מִן הַצְּדָדִין - אֵינָן חוֹצְצִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם מַעֲבִירִין אוֹתָן. אֲבָל לִכְלוּכֵי שְׁמָרִים שֶׁבַּכּוֹס וְשֶׁבַּצְּלוֹחִית, וְהַמּוֹךְ שֶׁבַּשִּׁיר[41] וְשֶׁבַּזּוּג[42], וְהַטִּיט וְהַבָּצֵק שֶׁעַל יַד הַקֶּרְדֹּם וְשֶׁעַל יַד הַמַּגְרֵפָה [אֵינָן חוֹצְצִין; הִגְלִידוּ[43] - חוֹצְצִין[44].

39) שם. 40) בתוספתא הגירסא "והמכובשין", ומפרש ב'מנחת ביכורים': לחלוח שחור שנתייבש (הגר"א גורס "המכובסין", ואיני יודע לפרש). 41) שיר הוא תכשיט חלול, ורגילים למלאותו מוך. 42) פעמון. נותנים בתוכו מוך, כדי שלא יקשקש. 43) נתייבשו. נראה שזה נמשך לטיט ובצק בלבד, אבל לא ללכלוכי שמרים, שהרי הפסיק באמצע וכתב דין מוך שבשיר ושבזוג שלא שייך בהם הגלדה [ובכלל קשה להבין, מה ענין מוך בשיר וזוג לכאן, הרי בדיני לכלוכים אנו עוסקים? ואולי הכוונה למוך שנתלכלך. וזה דוחק]. 44) מלשון "אבל" שבתחילת בבא זו, יש ללמוד שלכלוכי צואה בכסא וקתדרה, אפילו הגלידו אינם חוצצים, מפני שהמים מעבירים גם את היבשים. [למעלה בפ"ב ה"א מחלק רבינו בין מיני טיט שונים, וכאן לא חילק. ונראה שיש לחלק בין טיט שעל עור ושעל כלים].

י. דָּבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּזֶפֶת וּבְחֵמָר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁאֵינָן חוֹצְצִין בְּכֵלִים - מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד הוּא. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה רֹב הַכְּלִי חָפוּי בְּזֶפֶת אוֹ בְּחֵמָר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד. אֵין[46] בְּדָבָר זֶה הֶפְרֵשׁ בִּכְלִי מִן הַכֵּלִים, אֶלָּא כָּל הַכֵּלִים שָׁוִין בְּדָבָר זֶה.

45) למעלה בפרק א הלכה יב, שרובו חוצץ אפילו אינו מקפיד. 46) נראה שצ"ל "ואין".

יא. כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים[47] שֶׁהֵן חֲלוּלִין שֶׁהִכְנִיסָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן[48], אוֹ שֶׁהִכְנִיסָן כְּדַרְכָּן וְלֹא מֵרְקָן[49], אוֹ שֶׁהָיוּ שֶׁל מַתֶּכֶת וְנִשְׁבְּרוּ[50] - לֹא עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה.

47) מקוואות פרק י משנה א. 48) באופן שאין המים נכנסים לתוך חלל הידות. 49) לא הכניסם באופן שהמים ישטפו אותן לכל אורכן ורוחבן (מלשון הכתוב ויקרא ו "ומורק ושוטף במים"). 50) לא נשברו לגמרי אלא נקמטו, ומתוך כך נסתם החלול ואין המים נכנסים לכולו. [פירוש זה מסתמך על פירוש רבינו למשנתנו. אולם הכסף־משנה, הברטנורא, ה'תוספות יום טוב' ו'תפארת ישראל', מפרשים שהמדובר במשנה ביד שאינו מחובר לכלי אלא מכניסים אותה לכלי ולפעמים מסירים אותה, ומלמדת המשנה, שאם הכניס את יד הכלי בצורה בלתי נכונה - אינה חיבור לכלי, ולפיכך היד חוצצת בטבילת הכלי, שהרי המים אינם נכנסים למקום שהיא יושבת, "ולא מירקן" מתפרש: שלא גמר את הכנסתן, כמו: "ומירק אחר שחיטה על ידו" (יומא לב, ב) ואם נשברו אינן ראויות למלאכתן ולכן חוצצות. ולשון המשנה: "הרי אלו חוצצין", סיוע לפירושם. ורבינו כאן שינה לשון המשנה, וכתב: לא עלתה להן טבילה.

יב. כְּלִי[51] שֶׁהָפַךְ פִּיו לְמַטָּה וְהִטְבִּילוֹ - כְּאִלּוּ לֹא טָבַל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמַּיִם נִכְנָסִין בְּכֵלוֹ[52]. הָיָה בּוֹ מָקוֹם שֶׁאֵין הַמַּיִם נִכְנָסִין בּוֹ[53] עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ - לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ.

51) שם. 52) האוויר שבכלי שאין לו מקום לצאת, מעכב על המים מלהכנס, אבל כשמכניסים את הכלי ושוליו למטה, או כשהוא מוטה על צידו - דוחפים המים את האוויר לחוץ ותופסים את מקומו. 53) במשנה: "זבורית", ופירש שם רבינו: זוויות ותוספות שהמים אינם נכנסים לתוכם, כשהוא מטביל את הכלי דרך שוליו.

יג. כְּלִי[54] שֶׁהוּא צַר מִכָּאן וּמִכָּאן וְרָחָב בָּאֶמְצַע[55] - אֵינוֹ טָהוֹר עַד שֶׁיַּטֶּנּוּ עַל צִדּוֹ.

54) שם. 55) לא מצאתי פירוש לזה במפרשי המשנה.

יד. צְלוֹחִית[56] שֶׁפִּיהָ שׁוֹקֵעַ[57] - אֵינָהּ טְהוֹרָה עַד שֶׁיַּטֶּנָּה עַל צִדָּהּ[58].

56) שם. 57) בדומה לדיותות שמשתמשים בהן תלמידי בתי ספר, ודיותה כזו שומרת על הדיו שלא יישפך. 58) במשניות שלפנינו: "עד שינקבנה". ולפי אותה גירסא, אין הבדל בין צלוחית לקלמרין שבבבא הבאה. ונראה בדעת רבינו, שצלוחית פיה שוקע קצת וגם אינו צר כל־כך כמו פי דיותה, ולפיכך מספיקה הטייה על צידה.

טו. קַלְמָרִין[59] אֵינָהּ טְהוֹרָה עַד שֶׁיִּקָּבְנָה מִצִּדָּהּ[60], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ הַמַּיִם לָעַקְמוּמִיּוּת שֶׁבָּהּ.

59) דיותה שפיה שוקע הרבה, והמים אינם נכנסים לשטח שבין הכפיפה ובין דפנות הקלמרין, מפני שאין מוצא לאוויר הנמצא באותו שטח. 60) ויטבילנה כשהנקב למעלה.

טז. בְּהֵמָה[61] שֶׁהָיָה הַשִּׁיר[62] שֶׁעָלֶיהָ רָפוּי[63] וְנִטְמָא - מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ[64].

61) משנת שבת נא, ב. וגמרא נב, ב. 62) שתולים על צוואר בהמות קטנות לנוי. 63) בלתי מהודק לצוואר, והמים יכולים להיכנס. 64) בצוואר הבהמה.

יז. לֹא יַטְבִּיל[65] אָדָם אֶת הַקֶּמְקוּם בַּפֶּחָמִין שֶׁבּוֹ[66], אֶלָּא אִם כֵּן שִׁפְשֵׁף[67].

65) שם פרק ט משנה ב. 66) כשיש בו פחמים.

67) הכניס ידו לתוך הקומקום, ולקח את הפחמים ואחז אותם בידו. [כך פירש רבינו במשנה. ומפרשים אחרים פירשו, שהכוונה לפיח שעלה על הקומקום, וצריך לשפשף ולהסירו].

יח. כְּלִי[68] שֶׁהוּא מָלֵא מַשְׁקִין[69] וְהִטְבִּילוֹ - כְּאִלּוּ לֹא טָבַל[70]. הָיָה מָלֵא מַיִם וְהִטְבִּילוֹ - הֲרֵי הַמַּיִם[71] וְהַכְּלִי טְהוֹרִין כְּאַחַת[72], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם יֵשׁ לָהֶן טָהֳרָה בְּמִקְוֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּטֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין[73]. הָיָה הַכְּלִי מָלֵא מֵי רַגְלַיִם - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם[74]. הָיָה בּוֹ מֵי חַטָּאת[75]: אִם הָיָה רֹב הַכְּלִי פָּנוּי[76] כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ מֵי מִקְוֶה עַל מֵי חַטָּאת שֶׁבְּתוֹכוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; וְאִם לָאו - עֲדַיִן הוּא בְּטֻמְאָתוֹ[77], וּכְאִלּוּ הֵן שְׁאָר מַשְׁקִין שֶׁחוֹצְצִין[78] בֵּין גּוּף הַכְּלִי וּבֵין מֵי הַמִּקְוֶה.

68) שם משנה ו. 69) חוץ למים. 70) שהמשקין חוצצים בין מי המקווה והכלי. 71) שנטמאו בנגיעתם בכלי. 72) הטבילה מטהרת שניהם. 73) בהלכות טומאת אוכלין פרק ב הלכה כא. שם כתב רבינו: "שאם הטביל מים טמאים במקווה, כיון שצפו מי מקווה עליהן - טהרו". 74) שם פ"י ה"ב למדנו, שמי רגליים דינם כמים לענין הכשר, וה"ה להשקה. 75) מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה כדי להזות על טמאי מת. 76) ונתמלא במי מקווה. 77) מפני קדושתם הם חשובים, ואינם בטלים לגבי מי המקווה עד שירבו על מי החטאת (ר"ש במשנתנו). 78) כמבואר בהלכות טומאת אוכלין שם.

יט. כְּלִי[79] שֶׁתּוֹכוֹ טָהוֹר וְגַבּוֹ טָמֵא[80], וְהָיָה מָלֵא יַיִן לָבָן אוֹ חָלָב[81], וְהִטְבִּילוֹ - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם הָיָה רֹב הַכְּלִי פָּנוּי כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ הַמַּיִם בְּתוֹכוֹ - טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶן[82]. אֲבָל אִם הָיָה בּוֹ יַיִן אָדֹם אוֹ שְׁאָר מַשְׁקִין[83] - לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה[84].

79) זבחים עח, ב ו־עט, א. 80) כגון שנגעו משקין טמאים בגב הכלי, ולמדנו בהלכות טומאת אוכלין פרק ז הלכה ב, שגזרו חכמים על משקין טמאים שיטמאו כלים, ואם נגעו בגב הכלי - נטמא הגב בלבד ולא התוך. 81) יין לבן וחלב, אין צבעם מתבלט כל־כך במים. 82) בהלכה הקודמת, המדובר בכלי שיש עליו טומאה מן התורה, ולא חילקנו שם בין רוב למיעוט, ואפילו מיעוט משקין חוצצים, אבל בטומאה דרבנן מועיל רוב מי מקווה לבטל את המשקין שבכלי. [ומה שכתב שם "מלא משקין", הכוונה שהכלי אינו ריק]. 83) שצבעם אדום. 84) אם לא דיהה מראה היין. ואם דיהה, הכל מודים שהטבילה כשירה. כר' יהודה בזבחים שם.

כ. לָגִין[85] שֶׁהוּא מָלֵא מַיִם טְמֵאִין, וְהָיָה עַל פִּיו טִיט טוֹפֵחַ[86], וְהָיָה הַטִּיט שׁוֹקֵעַ בַּמַּיִם[87], וְהִטְבִּילוֹ - טָהוֹר[88]. וְאִם הָיָה טִיט הַיָּוֵן[89] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - כְּאִלּוּ לֹא טָבַל[90]. וְכֵן טַבַּעַת[91] שֶׁנְּתָנָהּ בִּלְבֵנָה שֶׁל טִיט טוֹפֵחַ וְהִטְבִּילָהּ - טְהוֹרָה[92]. וְאִם הָיָה טִיט יָוֵן - כְּאִלּוּ לֹא טָבְלָה.

85) כד, בקבוק (תוספתא מקוואות, פרק ז הלכה א). 86) לח ורך. 87) בתוספתא הגירסא: המים שוקעין בטיט. פירוש, הטיט היה סופג את המים. ונראה שגם רבינו התכוון לכך. 88) טיט זה אינו חוצץ, מפני שמי המקווה חודרים לתוכו ומגיעים ללגין. 89) טיט עבה חפור מבורות. 90) דין טיט היוון, נאמר כבר למעלה בפרק ב הלכה א. ומסרנו מקורו במשנה, ונכפל כאן אגב שאר הדינים שנאמרו בתוספתא זו. 91) שם. 92) משמיענו, שאפילו כל הכלי שקוע בטיט רך כזה - מועילה הטבילה.

כא. אֵלּוּ[93] שֶׁאֵין צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ הַמַּיִם בָּהֶן: סְתָם קִשְׁרֵי בִּגְדֵי עֲנִיִּים[94]; וְאִם הִקְפִּיד עֲלֵיהֶן[95] - חוֹצְצִין. וְקִשְׁרֵי בִּגְדֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים - סְתָמָן[96] חוֹצְצִין[97]; וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן - אֵינָן חוֹצְצִין. וְקִשְׁרֵי נִימֵי הַבְּגָדִים[98] שֶׁנִּקְשְׁרוּ מֵאֲלֵיהֶן[99]. וְחֶבֶט הַסַּנְדָּל[100]. וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ[101] בִּזְמַן שֶׁהַקְּצִיצָה[102] דְבוּקָה[103] עִם הָרְצוּעָה שֶׁבָּהּ וַחֲזָקָה. וּתְפִלָּה שֶׁל זְרוֹעַ בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת[104]. וְאָזְנֵי הַחֵמֶת[105] וְהַתּוּרְמִיל[106]. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִקְשָׁרִים וּתְפָרִים שֶׁאֵינוֹ עָתִיד לְהַתִּירָם.

93) משנה מקוואות פרק י, ב־ג. 94) שנקרעו וקשר מקום הקרע. אין דרכם של עניים להקפיד על זה, ואנו מניחים שאין דעתם להתיר את הקשר ולתפור את הקרעים. כל דבר המחובר באופן קבוע, אינו חוצץ. 95) גילה דעתו באיזו צורה שהיא, שאינו רוצה להשאיר את הקשר. 96) אם לא גילו דעתם כלל. 97) דרכם להקפיד ולתפור. 98) החוטים שבשפת הבגד שאינם ארוגים, שמשאירים אותם לנוי. 99) במשנתנו כתוב סתם "והנימין", אולם בתוספתא שם פרק ח הלכה א מחלק בין קשרן ובין נקשרו מאליהן (ראה ההלכה הבאה). וטעמו של דבר נראה, מפני שנימין שנתקשרו מאליהן קשה מאוד להתירן ויש להניח שישאירן כך, אבל אם קשרן אדם הוא קושר בסדר מתאים לפי תכנית שקבע לעצמו, ואפשר שלפעמים יתירן לשם שינוי תבנית הבגד. [ב'מנחת ביכורים' מפרש, כשנקשרו מאליהן אין הקשר מהודק כל־כך והמים נכנסים, ולכן אינן חוצצין. מה־שאין־כן כשקשרן האדם. וקשה מאוד לקבל פירושו, שהרי כל ההלכה עוסקת בדין קשרים שאין דרכו להתירם, ואינם צריכים ביאת מים]. 100) הלולאה הקשורה בסנדל שמכניסים בה הרצועה. 101) תפילין מקבלות טומאה, מפני שיש להן בית קיבול (ראה הלכות כלים פרק ז הלכה יב). 102) כל התפילה בלי רצועותיה נקראת קציצה. 103) מהודקת מאוד ואינה זזה ממקומה. 104) כשהאדם קושר את התפילה ומזיזה, אין הרצועה זזה ממקומה שבתוך התפילה. 105) נוד. 106) ילקוט הרועים.

כב. וְאֵלּוּ[107] שֶׁצְּרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶן הַמַּיִם: הַקְּשָׁרִים שֶׁבְּפִתְחֵי הֶחָלוּק[108] שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין לוּלָאוֹת. וְכֵן קִשְׁרֵי לוּלָאוֹת שֶׁבַּכָּתֵף[109]. וְשָׂפָה שֶׁל סָדִין צָרִיךְ לְמַתֵּחַ[110]. וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה בָּרְצוּעָה. וְשֶׁל זְרוֹעַ בִּזְמַן שֶׁהִיא עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת. וּשְׁנָצִים[111] שֶׁל סַנְדָּל. וְקִשְׁרֵי נִימֵי הַבְּגָדִים שֶׁקְּשָׁרָן[112]. וְכֵן כֹּל

כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לְגַלּוֹתָן וּלְמָתְחָן[113]. הַסַּלִּין[114] שֶׁל גַּת[115] וְשֶׁל בַּד[116]: אִם הָיוּ חֲזָקִים[117] - צָרִיךְ לְחַטֵּט, וְאִם הָיוּ רָפִים - צָרִיךְ לְנַעֵר[118]. הַכַּר[119] וְהַכֶּסֶת[120] שֶׁל עוֹר - צְרִיכִים שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶן[121] הַמַּיִם[122].

107) שם משנה ד. 108) בצד החזה. 109) חלוקים שלובשים אותם על־ידי הכנסת ראש במקום הפתוח למעלה. בחלוקים אלה תופרים לולאות במקום שכנגד הכתף, וקושרים אותם אחר לבישת החלוק. 110) הסדין רחב, ולפיכך שפתיו נקמטות כשמטבילים אותו במקווה וצריך למתוח אותן. 111) הרצועות. 112) האדם. ראה הלכה כא. 113) כשישתמש בהם, ומשום זה צריך לגלותם ולמותחם לפני הטבילה. 114) תוספתא מקוואות פרק ח הלכה א. 115) שדורכים בו ענבים. 116) שסוחטים בו זיתים להוציא שמנם. 117) הסלים עשויים מענפים דקים ארוגים. ואומר רבינו, שאם הענפים מהודקים בחוזק, צריך לחטט את הפסולת הדבוקה בהם. 118) מנענע אותם והפסולת נופלת. 119) משנה שם. 120) סוף פרק ד מפרש רבינו ששניהם משימים תחת הראש, אלא שכר הוא קטן וכסת יותר גדולה, ושניהם ממולאים צמר וכדומה (ראה ברטנורא ו'תוספות יום טוב' כאן). 121) בפנים. 122) מפני שלפעמים מוציאים מה שבתוכם.

כג. כֶּסֶת[123] עֲגֻלָּה[124] וְהַכַּדּוּר[125] וְהָאִמּוּם[126] וְהַקָּמִיעַ[127] וְהַתִּפְלָה - אֵינָן צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ הַמַּיִם לַחֲלָלָן. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס - טוֹבֵל סָתוּם.

123) שם משנה ב. 124) שמניחים על גבי הבהמה לרכב עליה, כסת זו עשויה מעור וממלאים אותה מוכין ותופרים אותה, ואין דרכם לפרום את התפר ולהוציא את המוכין. 125) שמשחקים בו. 126) דפוס של מנעל עשוי מעור ממולא מוכין. 127) לשמירה. את הקמיע נותנים בתיק קטן של עור או בד, ותופרים אותו.

כד. הַמַּטְבִּיל[128] בְּגָדִים הַמְכֻבָּסִין[129] - צְרִיכִין שֶׁיִּכָּנְסוּ בָּהֶן הַמַּיִם עַד שֶׁיִּבַּעְבְּעוּ[130]. הִטְבִּילָן נְגוּבִין - עַד שֶׁיִּבַּעְבְּעוּ וְיָנוּחוּ מִבִּעְבּוּעָן[131].

128) שם משנה ד. 129) בעודם לחים. 130) כשנותנים בגד במים עולים כעין אבעבועות. ומובן, שמי המקווה לא הגיעו למקומות אלה הגבוהים קימעא, ואף־על־פי־כן מועילה הטבילה, מפני שהמים הנמצאים בבגד מתחברים עם המקווה ומתטהרים בהשקה ונעשו כמי המקווה. הבעבוע מוכיח, שמי המקווה כבר נספגו לתוך הבגד. 131) ויתפשט כל הבגד על פני מי המקווה, כי לפני כן לא הגיעו מי המקווה לראש הבועה שהוא גבוה משטח מי המקווה.

כה. כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים[132] שֶׁהֵן אֲרֻכִּים יוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכָּן וְעָתִיד לְקַצְּצָן - מַטְבִּילָן עַד מְקוֹם הַמִּדָּה[133]. כֵּיצַד? שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל - אַרְבָּעָה טְפָחִים[134], וְקָטָן - עֲשָׂרָה. מַטְבִּיל מִן הַשַּׁלְשֶׁלֶת עַד מִדָּה זוֹ בִּלְבַד[135], וְהַשְּׁאָר טָהוֹר[136].

132) שם משנה ה. 133) מידת היד שהכלי צריך לה, להיות ראוי לתשמישו. 134) ראה הלכות כלים פרק ט הלכה טו. 135) ואפילו אם נגמרה המידה באמצע טבעת, אינו צריך לטבול את כל הטבעת, ורואים אותה כאילו נחתכה. [ולמה אין מקום חיבור שני חלקי הטבעת חוצץ? מפני שבית הסתרים בכלים אינו צריך להיות ראוי לביאת מים (ר"ש וברטנורא)]. 136) המדובר כשנגעה טומאה בדלי, ונטמא חלק השלשלת שהכלי צריך לו, והשאר - למעלה מארבעה טפחים בדלי גדול ומעשרה בקטן לא נטמא כלל, כמו שנתבאר בהלכות כלים שם.

כו. כְּלִי טָמֵא[137] שֶׁנָּתַן בְּתוֹכוֹ כֵּלִים אֲחֵרִים וְהִטְבִּיל הַכֹּל - עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה[138], אַף עַל פִּי שֶׁפִּי הַכְּלִי צַר בְּיוֹתֵר[139]; שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם נִכְנָסִין לוֹ[140], וּמִתּוֹךְ שֶׁעָלְתָה טְבִילָה לַכְּלִי הַגָּדוֹל - עָלְתָה טְבִילָה לַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ[141]. וְאִם הִטָּהוּ עַל צִדּוֹ וְהִטְבִּיל[142] - לֹא עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה[143] עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו רָחָב כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד[144]. וְכֵן אִם הָיָה הַכְּלִי טָהוֹר וְנָתַן לְתוֹכוֹ כֵּלִים טְמֵאִים וְהִטְבִּילָן - לֹא עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה[145] עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו רָחָב כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[146] לִתְרוּמָה; אֲבָל לְקֹדֶשׁ - אֵין מַטְבִּילִין כֵּלִים לְתוֹךְ כֵּלִים טְהוֹרִין כְּלָל, וַאֲפִלּוּ הָיוּ בְּסַל אוֹ בְּקֻפָּה[147], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה בִּמְקוֹמוֹ[148].

137) שם פרק ו משנה ב, כפי שנתפרשה בחגיגה כב, א. 138) ואף־על־פי שכלים אלו אינם מונחים במקווה עצמו, אלא במים המחוברים לו, כמו ששנינו (שם פרק ו משנה א): "כל המעורב למקווה - כמקווה". 139) ונתבאר שם, שעירוב מקוואות כשר לטבילה רק אם אמת המים המחברת אותם רחבה כשפופרת הנוד (כרוחב חלול השפופרת שנותנים בפי הנוד, היינו מקום שאפשר לגלגל בתוכו שתי אצבעות סביב). 140) לכל הכלי הגדול ומטהרים אותו. 141) אע"פ שלא נטבלו במי המקווה, ולא במים המחוברים להם ברוחב שפופרת הנוד. 142) ולא מילאו המים את הכלי הגדול ונשאר בטומאתו. אם מניחים במים כלי שפיו צר ובטנו רחב, כשהוא מוטה על צידו, הם נכנסים וממלאים את הכלי עד כנגד פיו, וכשמגיעים למקום זה הם סותמים את פיו וסוגרים על האוויר שלמעלה ממנו, ומתוך כך הוא מעכב על המים מלהיכנס, כמו כלי שהפכו בהלכה יב. [ראה 'בית יוסף' יורה־דעה סימן רטו, ובש"ך שם סעיף־קטן כח. ביאורינו זה נותן הסבר מלא לשיטת רבינו]. 143) אפילו אם המים שבתוך הכלי הגדול, כיסו אותם מכל צד. 144) בפחות מזה אין עירוב מקוואות מועיל, כמו שביארנו. 145) שהרי המים לא עשו שום פעולת טהרה שתגרור אחריה טהרת הכלים הקטנים. 146) משנה חגיגה כב, ב. שם נימנו אחת־עשרה מעלות שעשו חכמים בקודש על התרומה. ראה הלכות אבות הטומאות פי"ב. 147) שפיהם רחב יותר משפופרת הנוד. 148) בהלכות שאר אבות הטומאות פרק יב הלכה א.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ'־כ"ו סיון ה'תשפ"ב

יום ראשון כ' סיון ה'תשפ"ב

מצות עשה יט.

הַמִּצְוָה הַי"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת לוֹ יִתְעַלֶּה אַחַר כָּל־אֲכִילָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'" (דברים ח, י). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ברכות ריש פרק ו): "בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מִן־הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת.

יום שני כ"א סיון ה'תשפ"ב

מצות עשה יט.

הַמִּצְוָה הַי"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת לוֹ יִתְעַלֶּה אַחַר כָּל־אֲכִילָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'" (דברים ח, י). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ברכות ריש פרק ו): "בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מִן־הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת.

יום שלישי כ"ב סיון ה'תשפ"ב

מצות עשה יט. רטו.

הַמִּצְוָה הַי"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת לוֹ יִתְעַלֶּה אַחַר כָּל־אֲכִילָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'" (דברים ח, י). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ברכות ריש פרק ו): "בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מִן־הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת.

הַמִּצְוָה הָרט"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִמּוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְאַבְרָהָם: "הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר" (בראשית יז, י). וּבְפֵרוּשׁ הוֹדִיעָה הַתּוֹרָה עַל הַכָּרֵת לְמְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה וְגוֹ'" (שם שם, יד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"ט מִשַּׁבָּת (קל.) וּפֶרֶק ד' מִיבָמוֹת (מז:). וְאֵין הָאִשָּׁה מְצֻוָּה עַל מִילַת בְּנָהּ כְּמוֹ שֶׁהָאָב מְצֻוֶּה עַל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּקִדּוּשִׁין (כט.).

יום רביעי כ"ג סיון ה'תשפ"ב

מצות עשה רטו.

סדר תפלות כל השנה. נהגו העם .. ימלוך עלינו וכו'

הַמִּצְוָה הָרט"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִמּוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְאַבְרָהָם: "הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר" (בראשית יז, י). וּבְפֵרוּשׁ הוֹדִיעָה הַתּוֹרָה עַל הַכָּרֵת לְמְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה וְגוֹ'" (שם שם, יד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"ט מִשַּׁבָּת (קל.) וּפֶרֶק ד' מִיבָמוֹת (מז:). וְאֵין הָאִשָּׁה מְצֻוָּה עַל מִילַת בְּנָהּ כְּמוֹ שֶׁהָאָב מְצֻוֶּה עַל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּקִדּוּשִׁין (כט.).

סדר תפילות כל השנה נדפס לעיל עמודים קז־קי

יום חמישי כ"ד סיון ה'תשפ"ב

נוסח ברכות התפילה וסידורן. (א) ברוך אתה .. נוסח הוידוי .. עושה שלום וכו'. נדפס לעיל עמודים קי־קיט

יום שישי כ"ה סיון ה'תשפ"ב

נוסח ברכת המזון. ברוך אתה .. אשיש בה'. נדפס לעיל עמודים קיט־קכב

מצות עשה קנד.

הַמִּצְוָה הַקנ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁבּוֹת בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת" (שמות כג, יב). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ כַּמָּה פְּעָמִים. וּבֵאֵר לָנוּ יִתְעַלֶּה (שמות כ, י), שֶׁהַשְּׁבִיתָה הַזֹּאת מִן־הַמְּלָאכָה הִיא חוֹבָה לָנוּ וְלִבְהֶמְתֵּנוּ וְלַעֲבָדֵינוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת וְגַם בְּמַסֶּכֶת יוֹם טוֹב (ביצה).

יום ש"ק כ"ו סיון ה'תשפ"ב

מצות עשה קנד.

הַמִּצְוָה הַקנ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁבּוֹת בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת" (שמות כג, יב). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ כַּמָּה פְּעָמִים. וּבֵאֵר לָנוּ יִתְעַלֶּה (שמות כ, י), שֶׁהַשְּׁבִיתָה הַזֹּאת מִן־הַמְּלָאכָה הִיא חוֹבָה לָנוּ וְלִבְהֶמְתֵּנוּ וְלַעֲבָדֵינוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת וְגַם בְּמַסֶּכֶת יוֹם טוֹב (ביצה).

יחזקאל פרק־כא לא־לה

לא כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרִים הָעֲטָרָה זֹאת לֹא־זֹאת הַשָּׁפְלָה הַגְּבֹהַּ וְהַגָּבֹהַּ הַשְׁפֵּיל:
לב עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה גַּם־זֹאת לֹא הָיָה עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט וּנְתַתִּיו: (פ) לג וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־חֶרְפָּתָם וְאָמַרְתָּ חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה לְטֶבַח מְרוּטָה
לְהָכִיל לְמַעַן בָּרָק: לד בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסֹם־לָךְ כָּזָב לָתֵת אוֹתְךָ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר־בָּא
יוֹמָם בְּעֵת עֲוֹן קֵץ: לה הָשֵׁב אֶל־תַּעְרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת בְּאֶרֶץ מְכֹרוֹתַיִךְ אֶשְׁפֹּט אֹתָךְ:

רש"י

(לא) הסיר המצנפת וגו'. כתרגומו אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כתרא מצדקיה מלכא אמר דין ודין באתריה לא יתקיים: **הגבה** וגו'. גדליה בר אחיקם דלאו הוה דיליה יסבונה וצדקיהו דדיליה היא תעדי מיניה: **(לב) עוה עוה.** לשון עי השדה לשון חורבה אחר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר ניטלה מיכניה וניתנה לצדקיה ומצדקיה תנתן לגדליה הרי שתים ומנחם חיבר עוה עם עותה ושתי המלכה (אסתר א') העוינו והרשענו (תהלים קו): **גם זאת לא היה.** גם לגדליה לא תתקיים עד בא ישמעאל בן נתניה: **אשר לו המשפט.** אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי: **ונתתיו.** בידו: **(לג) אל בני עמון ואל חרפתם.** אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכדנצר בקסמיו לבא על ירושלים וחרפו אותי ואת עמי לאמר יד עכו"ם שלהם רמה להפיל חללים רבים: **למען ברק.** למען לא יחשך מראה להט שלה בחללי': **שחרב חרב פתוחה.** חרב נבוכדנצר הכפולה לצאת בשני הדרכים על ירושלם ועל בני עמון כמו בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון: **(לד) בחזות לך שוא.** קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עלינו: **לתת אותך אל צוארי חללי רשעים.** להטעותך ולתת את צואריך כצוארי חללי רשעי' של ישראל: **אשר בא יומם** וגו'. יום שלהם: **בחזות לך שוא בקסם לך כזב.** אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מצליח שחרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזירה מלפני בעת תשלום את קיצם: **(לה) השב.** כמו השב שהרי השי"ן רפה המתיני עד שוב חרב שעל ישראל אל תערה ואחר כך כשיגמור נקמתו בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגומר: **השב אל תערה.** כלומר העת יבא שתשוב אל תערה ותקבל החרב פורענותה מיד מלכי מדי ואז אפיח עליך באש עברתי ותהיה נתונה ביד נפחים שוטים שהם חרשי משחית שיבואו לחדדך ולמורטך כאשר מאז וישחיתוך:

מצודת דוד

(לא) הסיר המצנפת. אתה צדקיהו הסר המצנפת והרם את העטרה מעל ראשך כי לא תמלוך עוד ולא תמשול בישראל: **זאת לא זאת.** ר"ל הרעה הזאת אשר באה ליהויקים וליהויכין לא היה כזאת הרעה הבאה עליך כי כשגלה יהויקים מלך בנו יהויכין וכשגלה יהויכין מלך צדקיהו אחי אביו ממשפחתו אבל אחר שגלה צדקיהו לא נשאר מי מולך ומושל ממשפחתו: **השפלה.** יהויכין שכבר גלה והושפל אותו אגביה כי מזרעו יצא זרובבל מלך המשיח: **והגבוה.** צדקיהו שהוא מולך עתה במעלה ורוממות אותו אשפיל כי יגלה מארצו ולא ימלוך מי מזרעו: **(לב) עוה עוה עוה אשימנה.** את המלכות ההיא אעשה מעוות ומעוקם ועל צדקיהו יאמר וכפל המלה שלש פעמים לומר שעד עולם לא ימלוך מי מזרעו: **גם זאת לא היה.** ר"ל גם ההגבהה הזאת שיהיה ליהויכין שיצא מזרעו זרובבל לא יהיה הגבהה שלימה עד בוא מזרעו מלך המשיח ולו אתן הגבהה שלימה: **(לג) ואל חרפתם.** על חרפתם אשר חרפו את ישראל במה שהלך נבוכדנאצר על ירושלים מפני הקסם: **חרב חרב.** כפל המלה לחוזק: **פתוחה.** שלופה היא מתערה לטבח, כאומר הנה גם עליך תעבור: **מרוטה להכיל.** עוד היא מלוטשת להחזיק ולסבול הרג רב ולמען הרבות בריקה וזוהרה להבהיל אנשים: **(לד) בחזות.** בעבור כי חוזי הכוכבים חזו לך שוא ובעבור כי הקוסמים קסמו לך כזב לאמר שלא תשיגם חרב מלך בבל לכן צוה ה' לתת אותך עם צוארי של חללי רשעי ישראל להיות דומה להם אשר שקעה שמשם והצלחתם בעת עשותם את העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה: **(לה) השב אל תערה.** וכי אשיב החרב אל תערה לבל תהרוג עוד באמת לא יהיה כן כ"א במקום אשר נבראת בארץ מגוריך שם אשפוט אותך בחרב מלך בבל:

מצודת ציון

(לא) המצנפת. כובע המיוחדת לחשובים ומושלים: **(לב) עוה.** מל' עיוות ועיקום: **אשימנה.** מלשון שימה: **(לג) פתוחה.** שלופה מתערה כי בהיותה בתערה כאילו היא סגורה: **להכיל.** ענין החזקה וסבל כמו כי מזבח וכו' קטן מהכיל (מ"א ח): **(לד) בחזות.** ענין ראיית הכוכבים כמו החוזים בכוכבים (ישעי' מז): **אל צוארי.** עם צוארי ר"ל דומה להם: **בא.** ענין שקיעה: **יומם.** כן תקרא השמש ור"ל שמש הצלחתם: **(לה) תערה.** הוא תיק החרב: **מכורותיך.** מגורותיך כמו מכורותיך ומולדותיך (לעיל טו):

דברי הימים א פרק־ה יז־לד

יז כֻּלָּם הִתְיַחְשׂוּ בִּימֵי יוֹתָם מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל: (פ) יח בְּנֵי־רְאוּבֵן וְגָדִי וַחֲצִי
שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה מִן־בְּנֵי־חַיִל אֲנָשִׁים נֹשְׂאֵי מָגֵן וְחֶרֶב וְדֹרְכֵי קֶשֶׁת וּלְמוּדֵי מִלְחָמָה אַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף
וּשְׁבַע־מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים יֹצְאֵי צָבָא: יט וַיַּעֲשׂוּ מִלְחָמָה עִם־הַהַגְרִיאִים וִיטוּר וְנָפִישׁ וְנוֹדָב: כ וַיֵּעָזְרוּ עֲלֵיהֶם
וַיִּנָּתְנוּ בְיָדָם הַהַגְרִיאִים וְכָל שֶׁעִמָּהֶם כִּי אֱלֹהִים זָעֲקוּ בַּמִּלְחָמָה וְנַעְתּוֹר לָהֶם כִּי־בָטְחוּ בוֹ: כא וַיִּשְׁבּוּ
מִקְנֵיהֶם גְּמַלֵּיהֶם חֲמִשִּׁים אֶלֶף וְצֹאן מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וַחֲמוֹרִים אַלְפַּיִם וְנֶפֶשׁ אָדָם מֵאָה אֶלֶף:
כב כִּי־חֲלָלִים רַבִּים נָפְלוּ כִּי מֵהָאֱלֹהִים הַמִּלְחָמָה וַיֵּשְׁבוּ תַחְתֵּיהֶם עַד־הַגֹּלָה: (פ) כג וּבְנֵי חֲצִי שֵׁבֶט
מְנַשֶּׁה יָשְׁבוּ בָּאָרֶץ מִבָּשָׁן עַד־בַּעַל חֶרְמוֹן וּשְׂנִיר וְהַר־חֶרְמוֹן הֵמָּה רָבוּ: כד וְאֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבוֹתָם
וְעֵפֶר וְיִשְׁעִי וֶאֱלִיאֵל וְעַזְרִיאֵל וְיִרְמְיָה וְהוֹדַוְיָה וְיַחְדִּיאֵל אֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי חַיִל אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת רָאשִׁים לְבֵית
אֲבוֹתָם: כה וַיִּמְעֲלוּ בֵּאלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמֵּי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הִשְׁמִיד אֱלֹהִים מִפְּנֵיהֶם:
כו וַיָּעַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־רוּחַ | פּוּל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְאֶת־רוּחַ תִּלְגַּת פִּלְנֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּגְלֵם לָרְאוּבֵנִי
וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְבִיאֵם לַחְלַח וְחָבוֹר וְהָרָא וּנְהַר גּוֹזָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (פ) כז בְּנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן
קְהָת וּמְרָרִי: כח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם יִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל: (ס) כט וּבְנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וּמִרְיָם (ס)
וּבְנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר: ל אֶלְעָזָר הוֹלִיד אֶת־פִּינְחָס פִּינְחָס הוֹלִיד אֶת־אֲבִישׁוּעַ:
לא וַאֲבִישׁוּעַ הוֹלִיד אֶת־בֻּקִּי וּבֻקִּי הוֹלִיד אֶת־עֻזִּי: לב וְעֻזִּי הוֹלִיד אֶת־זְרַחְיָה וּזְרַחְיָה הוֹלִיד אֶת־מְרָיוֹת:
לג מְרָיוֹת הוֹלִיד אֶת־אֲמַרְיָה וַאֲמַרְיָה הוֹלִיד אֶת־אֲחִיטוּב: לד וַאֲחִיטוּב הוֹלִיד אֶת־צָדוֹק וְצָדוֹק הוֹלִיד
אֶת־אֲחִימַעַץ:

רש"י

(יח) בני ראובן וגד וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו'. כלומר כולם נתקבצו ועשו מלחמה עם ההגריאים: **(יט)** ויטור ונפיש. בניו של ישמעאל הם: **(כ)** ויעזרו עליהם. כי ה' עזרם: וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם. אומות אחרים לעזרם: ונעתור להם. דוגמת ויעתר להם ה': **(כה)** ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם. פתרון הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואיזה עם אשר השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על לבם אחרי השמידם מפניהם ולא היה יכול לעזרם ולנו כמו כן לא יעזור:

מצודת דוד

(יז) התיחשו. חקרו לדעת סדר תולדותם בימי יותם כשהיה שופט מעת שנתנגע עוזיה אביו אבל לא מלך בימי ירבעם כ"א לאחר מותו כמ"ש במלכים ב': **(יח) מן בני חיל.** ר"ל מן בני חיל התאספו אנשים וכו': **יוצאי צבא.** הראוים לצאת בצבא מלחמה: **(כ) ויעזרו עליהם.** היו נעזרים מה' להתגבר עליהם: **וכל שעמהם.** וכל אשר היו עמהם בעזרתם: **ונעתור להם.** קבל עתר תפילתם: **(כא) מקניהם.** מתחלה כלל וחוזר ומפרש גמליהם וכו': **(כב) כי חללים רבים נפלו.** כאומר אין לתמוה איך אפשר אשר מ"ד אלף ותש"ס יקחו בשבי מאה אלף כי בעבור שנפלו מן ההגריאים חללים רבים כי נצחון המלחמה היתה מה' ובעזרתו ולזה נפל פחד היהודים עליהם ומסרו עצמן לשבי: **תחתיהם.** במקום ההגריאים: **(כג) ישבו בארץ.** המה חזרו מן המלחמה וישבו בארצם אולם התפשטו מבשן עד בעל חרמון וכו' כי המה רבו והיה צר להם המקום אשר ישבו בה מבראשונה ולזה התפשטו לשבת במקום אחיהם אשר הלכו מזה למקום ההגריאים: **(כד) אנשי שמות.** רצה לומר, ידועים בשמותם לגודל החשיבות: **(כה) אשר השמיד וכו'.** כאומר והיה להם להבין אם אלהים המה מדוע לא הצילו את עמם: **(כו) ונהר גוזן.** סמוך לנהר גוזן: **עד היום הזה.** רצה לומר, והנה עודם שם כי לא חזרו בבנין בית השני: **(כח) ובני קהת.** מפני כבוד משה ואהרן הקדימו לגרשון: **(לד) את צדוק.** והוא הכ"ג הראשון ששימש בביהמ"ק והלכה הכהונה מאב לבן שנים עשר דורות:

מצודת ציון

(יח) ודורכי. הדרך הוא לדרוך ברגל על הקשת למתחו היטב לירות למרחוק: **ולמודי.** ענין ההרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל יט): **(יט) ויטור וגו'.** גם המה מבני ישמעאל: **(כ) ונעתור.** ענין ריבוי כמו ועתר ענן הקטורת (שם ח): **(כא) וישבו.** מל' שביה: **(כד) ועפר.** הוי"ו יתירה, או כן שמו בוי"ו וכמוהו רבים: **(כו) ויער.** מל' התעוררות: **רוח פול.** רצון פול:

ח אֵין תּוֹרְמִין שֶׁמֶן עַל זֵיתִים הַנִּכְבָּשִׁין, וְלֹא יַיִן עַל עֲנָבִים הַנִּדְרָכִים; וְאִם תָּרַם, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם. הָרִאשׁוֹנָה מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְחַיָּבִין עָלֶיהָ חֹמֶשׁ, אֲבָל לֹא שְׁנִיָּה.
ט וְתוֹרְמִין שֶׁמֶן עַל זֵיתִים הַנִּכְבָּשִׁים, וְיַיִן עַל עֲנָבִים לַעֲשׂוֹתָם צִמּוּקִים. הֲרֵי שֶׁתָּרַם שֶׁמֶן עַל זֵיתִים לַאֲכִילָה, וְזֵיתִים עַל זֵיתִים לַאֲכִילָה, וְיַיִן עַל עֲנָבִים לַאֲכִילָה, וַעֲנָבִים עַל עֲנָבִים לַאֲכִילָה, וְנִמְלַךְ לְדָרְכָן — אֵינוֹ צָרִיךְ לִתְרוֹם.
י אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ; וְאִם תָּרְמוּ, תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

פירוש ברטנורא

ח זיתים הנכתשים. רגילים היו לכתוש הזיתים במכתשת להוציא שמנן: **תרומתו תרומה.** גמורה היא מדאורייתא: **ויחזור ויתרום.** מדרבנן, לאחר שישלים כתישת אותן הזיתים ודריכת הענבים יחזור ויוציא תרומה שנית כשיעור הצריך לשמן וליין שיצא: **הראשונה מדמעת.** אם נפלה לפחות ממאה חולין נעשה הכל מדומע ואסור לזרים, וימכר הכל לכהן. דתרומה גמורה היא מדאורייתא: **וחייבין עליה חומש.** זר האוכלה בשגגה משלם קרן וחומש, כדין כל זר אוכל תרומה: **אבל לא שניה.** לפי שאינה אלא מדרבנן, לפיכך אינה נאכלת עד שיפרישו עליה תרומה ומעשרות ממקום אחר, דמדאורייתא היא טבל גמור. ואי קשיא מאי שנא הכא בתורם שמן על הזיתים הנכתשים דתרומתו תרומה ויחזור ויתרום, ומאי שנא לעיל גבי התורם זיתים על השמן וענבים על היין דאין תרומתו תרומה, וי"ל דהתורם זיתים על השמן איכא פסידא לכהן לפיכך אין תרומתו תרומה, אבל בתורם שמן על הזיתים הנכתשים דליכא פסידא לכהן תרומתו תרומה, אלא דרבנן הוא דגזור דיחזור ויתרום:
ט זיתים הנכבשים. זיתים מלוחים וכבושים ביין או בחומץ כדי שיתקיימו, וחשיבי דבר שנגמרה מלאכתו, הלכך תורמין מן השמן עליהם, דדוקא שמן על זיתים העומדים להוציא שמנן, וכן יין על ענבים העומדות לידרך הוא דאסור לתרום, אבל יין על צמוקים ושמן על זיתים הנכבשים שרי, וכשהוא תורם מן השמן על הזיתים הנכבשים ומן היין על הצמוקים תורם לפי השמן הראוי שיצא מן הזיתים הנכבשים ולפי היין הראוי שיצא מן הצמוקים: **אין צריך לתרום.** הואיל וכי קא תרם שפיר קא תרם, שהרי באותה שעה היו עומדות לאכילה:
י אין תורמים מדבר שנגמרה מלאכתו. מדבר שנתמרח בכרי: **על דבר שלא נגמרה מלאכתו.** שלא נתמרח בכרי, דכתיב (במדבר יח) כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב, מן הגמור על הגמור ולא מן הגמור על שאינו גמור ולא משאינו גמור על הגמור: **ואם תרם תרומתו תרומה.** ודוקא בשאר פירות, אבל התורם מן הזיתים על השמן, או מן הענבים על היין, הא אמרינן לעיל דאין תרומתו תרומה משום דאית ביה פסידא לכהן כדאמרן:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ח

אֵין תּוֹרְמִין שֶׁמֶן עַל זֵיתִים הַנִּכְבָּשִׁין – במכתשת להוציא שמנם, **וְלֹא יַיִן עַל עֲנָבִים הַנִּדְרָכִים** – שזה דומה לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (**רמב"ם**); **וְאִם תָּרַם** – שמן על זיתים הנכתשים או יין על ענבים הנדרכים, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – גמורה היא מן התורה, **וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם** – מדרבנן, כלומר שלאחר שישלים כתישת הזיתים או דריכת הענבים יחזור ויפריש תרומה מהשמן שיצא מהזיתים או מהיין שיצא מהענבים, ומבואר הטעם בירושלמי, שקנסוהו חכמים משום גדר טהרה, כגון בזיתים, שאם אתה אומר שמפריש מן השמן על הזיתים יפריש מיד שמן טהור על הזיתים, ואחר כך יעשה את הכל בטומאה. אבל כיון שאסרו לו לעשר שמן על הזיתים, הרי יצטרך לעשות את זיתיו בטהרה, שאם יטמאו הזיתים לא יוכל להפריש עליהם מן השמן הטהור, שאין מפרישים מן הטהור על הטמא, ולפיכך יצטרך להיטהר ולעשות את בדו בטהרה; ומכאן גם בדיעבד גזרו עליו לתרום שנית. **הָרִאשׁוֹנָה מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – אם נפלה התרומה הראשונה לתוך חולין, ולא היו בחולין מאה חלקים כנגדה, נעשית התערובת "מדומע", כלומר שדינה כתרומה ואסורה באכילה לישראל, כמו שבארנו (בפתיחה למסכתנו), ונמכר הכל לכהנים, לפי שהתרומה הראשונה תרומה גמורה היא מן התורה; **וְחַיָּבִין עָלֶיהָ חֹמֶשׁ** – זר האוכלה בשוגג, משלם לכהן קרן וחומש, כדין תרומה גמורה (**עיין ויקרא כב, יד**), **אֲבָל לֹא שְׁנִיָּה** – שהתרומה השנייה אינה מדמעת, ואין חייבים עליה חומש, לפי שמן התורה אינה תרומה; ואף צריך להפריש ממנה מעשרות, שהרי היא טבולה למעשר ולתרומת מעשר (**תוספתא; ירושלמי**).

באור משנה ט

לאחר ששנינו במשנה הקודמת, ש"אין תורמין שמן על זיתים הנכתשין, ולא יין על ענבים הנדרכים", באה משנתנו ללמד, שדווקא על זיתים העומדים להוצאת שמנם אין תורמים שמן, וכן דווקא על ענבים העומדים לדריכה אין תורמים יין, שאין תורמים מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל על זיתים ועל ענבים העומדים לאכילה, כמבואר במשנה, מותר לתרום שמן ויין, שהרי זה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו. והרמב"ם כותב הטעם: "למה זה דומה? לתורם משני מינים שאינם כלאים זה בזה מן היפה על הרע" (הל' תרומות ה, יח).

וְתוֹרְמִין שֶׁמֶן עַל זֵיתִים הַנִּכְבָּשִׁים – במלח או בחומץ, שהואיל והם עומדים לאכילה, חשובים הם כדבר שנגמרה מלאכתו, **וְיַיִן עַל עֲנָבִים לַעֲשׂוֹתָם צִמּוּקִים** – וכן תורמים יין על ענבים העומדים להיעשות צימוקים וליאכל כמות שהם, כמו שביארנו הטעם לעיל; ותורמים לפי השמן הראוי לצאת מן הזיתים הנכבשים ולפי היין הראוי לצאת מן הצמוקים (**ירושלמי**). **הֲרֵי שֶׁתָּרַם שֶׁמֶן עַל זֵיתִים לַאֲכִילָה** – היינו על זיתים הנכבשים כמו ששנינו לעיל, **וְזֵיתִים עַל זֵיתִים לַאֲכִילָה** – או שתרם זיתים על זיתים, וכולם היו עומדים לאכילה, **וְיַיִן עַל עֲנָבִים לַאֲכִילָה** – וכן מי שתרם יין על ענבים שהם לאכילה, היינו שעומדים להיעשות צימוקים, **וַעֲנָבִים עַל עֲנָבִים לַאֲכִילָה** – או שתרם ענבים על ענבים, והכל הוא לאכילה, **וְנִמְלַךְ לְדָרְכָן** – לדרוך את הזיתים או את הענבים שכבר תרם עליהם, **אֵינוֹ צָרִיךְ לִתְרוֹם** – לחזור ולתרום, שבשעה שתרם עליהם יפה תרם.

יום שני

באור משנה י

אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ – כגון מתבואה שנמרחה כבר בכרי על תבואה שעדיין לא נמרחה (מירוח הוא מה שמיישרים ומחליקים את פני הכרי בגורן), **וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ** – מתבואה שלא נמרחה על תבואה שכבר נמרחה, **וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ** – שכתוב (**במדבר יח, כז**): "כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב". ולמדים מכאן שאין תורמים אלא מן הגמור על הגמור. **וְאִם תָּרְמוּ** – מן הגמור על שאינו גמור או להיפך, או משאינו גמור על שאינו גמור, **תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה** – ומה ששנינו לעיל (משנה ד) שהתורם מן הזיתים על השמן או מן הענבים על היין, אין תרומתו תרומה, כבר בארנו שם (על פי הירושלמי), שהואיל ובזיתים ובענבים יש טורח לכהן לכתוש ולדרוך

פ ר ק ש נ י

א אֵין תּוֹרְמִין מִטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא; וְאִם תָּרְמוּ, תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה. בְּאֱמֶת אָמְרוּ: הָעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה שֶׁנִּטְמָא מִקְצָתוֹ, תּוֹרֵם מִן הַטָּהוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַל הַטָּמֵא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ. וְכֵן אֲגֻדָּה שֶׁל יָרָק, וְכֵן עֲרֵמָה. הָיוּ שְׁנֵי עִגּוּלִים, שְׁתֵּי אֲגֻדּוֹת, שְׁתֵּי עֲרֵמוֹת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה — לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תּוֹרְמִין מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא.

פירוש ברטנורא

ב א אין תורמין מטהור על הטמא. גזירה שמא יתרום שלא מן המוקף משום דמסתפי שמא יגע הטמא בטהור ויטמאנו, ואנן בעינן שהתורם יתרום מן המוקף: **באמת אמרו.** כל היכא דתנינן באמת אמרו כאילו היא הלכה למשה מסיני, אבל לאו דוקא הלכה למשה מסיני שהרי בפרק קמא דשבת שנינו באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קורין ומדרבנן היא: **העגול של דבילה.** אף על פי שהדבלות מדובקות זו בזו בתוך העגול אינן חשובות חבור לענין טומאה, ואם נגעה טומאה באחת מן הדבלות לא נטמאת האחרת: **וכן אגודה של ירק וכן ערימה.** צריכי, דאי אשמעינן עגול הוה אמינא עגול שכולו גוף אחד תורם, אגודה שאינה גוף אחד אינו תורם. ואי אשמעינן אגודה הוה אמינא אגודה שהכל תפוסה אחת תורם, ערימה שאינה תפוסה אחת אינו תורם, צריכי: **רבי אליעזר אומר תורמים.** לכתחילה מן הטהור על הטמא, דלא גזר רבי אליעזר שמא יבוא לתרום שלא מן המוקף, ואין הלכה כרבי אליעזר:

משניות מבוארות – קהתי

ויש בזה הפסד לכהן, לפכך החמירו בהם, שאפילו בדיעבד אין תרומתו תרומה, מה שאין כן בשאר הפירות שאין טורח והפסד לכהן, עליהם שנינו במשנתנו שבדיעבד תרומתו תרומה. – זוהי אמנם דעתו של חזקיה בירושלמי. אבל רבי יוחנן חולק עליו וסובר, שאין הבדל בין זיתים וענבים לשאר הפירות (וכן דעת רבים מהמפרשים), אף שרבי יוחנן הוא שמבאר הטעם במשנה ד מפני הטורח וההפסד שיש לכהן, ואם כן קשה לדעתו, מה בין משנתנו למשנה ד? ויש מתרצים קושיה זו, שבמשנה ד מדובר, שתרם זיתים על השמן, או ענבים על היין, שלא מדעת הכהן. ולכן החמירו חכמים מפני טורח הכהן והפסדו, וגזרו שאפילו בדיעבד אין תרומתו תרומה. אבל במשנתנו מדובר, שתרם מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו מדעת הכהן. שיש וניחא לו לכהן דווקא בזיתים ובענבים ולא בשמן ובייין, הלכך תרומתו תרומה. ברם, לכתחילה אסור לו לתרום מזיתים על השמן וכדומה אפילו מדעת הכהן, שמא יעשה כך פעם אחרת שלא מדעת הכהן **(הר"ש והרא"ש).**

עוד מקשים בירושלמי על משנתנו, שבמשנה ח שנינו: "אין תורמין שמן על זיתים הנכתשים ולא יין על ענבים הנדרכים; ואם תרם, תרומתו תרומה, ויחזור ויתרום", ולמה במשנתנו לא אמרו "ויחזור ויתרום"? אמנם לדעת חזקיה (בירושלמי), שהבאנו לעיל, הרי הענין מבואר, שיש חילוק בין זיתים וענבים לשאר פירות. וכן משמע מ"תוספות יום טוב", שמיישב כך את משנתנו (על פי ברטנורא). אבל לדעת רבי יוחנן שאין חילוק בין שאר הפירות לזיתים ולענבים, מה בין משנתנו למשנה ח? ועוד, במשנה ח הבאנו טעם הירושלמי, שקנסוהו חכמים משום גדר טהרה (עיין שם), ומהו הטעם שלא קנסו גם במשנתנו משום גדר טהרה? על כך משיבים בירושלמי, שבמשנה ח מדובר כשאין התרומה הראשונה קיימת, הלכך החמירו חכמים שיחזור ויתרום משום גדר טהרה, שעיקר טהרה שהיו עושים בגבולין (בכל ארץ ישראל מחוץ לירושלים) היא משום סרך תרומה, ולכן כשתרם מדבר שלא היה ראוי לתרום ונאבדה הראשונה, הזקיקוהו לתרום אחרת, כדי שיצטרך הכהן להיטהר ולאכלה בטהרה. אבל במשנתנו מדובר כשהתרומה קיימת, לפיכך תרומתו תרומה ואינו צריך לחזור ולתרום (ר"ש).

וצריך עיון, שהרמב"ם העתיק בחיבורו ("משנה תורה") שתי המשניות סתם ולא חילק. ואפשר שלדעת הרמב"ם דווקא מן הגמור על שאינו גמור ממש תרומתו תרומה, ואין חוששים שמא יתרום לכתחילה, שהכל יודעים שאין תורמים מן הגמור על שאינו גמור. אבל זיתים הנכתשים וענבים הנדרכים כדבר הגמור הוא, ויש חשש שמא יעשה כן לכתחילה, לפיכך גזרו שיחזור ויתרום. וזהו שביאר הטעם במשנה ח: "שזה דומה לתורם מן הגמור על שאינו גמור", כפי שהבאנו שם, ומשמע שלפי האמת אין זה ממש דבר שאינו גמור ("משנה ראשונה").

באור משנה א

כתוב בתורה (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי", ודרשו חכמים: תרומותי — בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה, כלומר שאפילו אם נטמאה התבואה כולה קודם שהפריש ממנה את התרומה, חייבים להפריש ממנה תרומה בטומאה וליתנה לכהן, שכל תרומה ניתנת לכהן, בין טהורה בין טמאה; הטהורה נאכלת לכהנים, והטמאה נשרפת והכהנים נהנים בשריפתה, כגון אם היה דגן וכיוצא בו – מסיקים בו את התנור, ואם היה שמן – משתמשים בו להדלקה. משנתנו באה ללמד, שאם יש לאדם תבואה טהורה ותבואה טמאה, ושתיהן טבל, שעדיין לא הפריש מהן את התרומה והמעשרות, אסור לתרום תרומה גדולה מן התבואה הטהורה על התבואה הטמאה, אלא תורם מן הטהורה על הטהורה ומן הטמאה על הטמאה.

אֵין תּוֹרְמִין מִטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא – מתבואה טהורה על התבואה שנטמאה, כמו שבארנו לעיל (בהקדמה); והטעם הוא, לפי שאין מפרישים תרומה גדולה אלא מן המוקף. היינו מן הסמוך והקרוב לתבואת הטבל (חלה א, ט), כגון אם היו לאדם חמישים סאה חיטים בבית זה וחמישים סאה בבית אחר, אסור לו להפריש מאחד מהם שתי סאים על כל המאה, שנמצא תורם שלא מן המוקף; ומכאן גזרו חכמים שלא לתרום מן הטהור על הטמא, שמא מחשש נגיעת הטמא בטהור יבוא לתרום שלא מן המוקף. – אמנם בירושלמי למדים דין זה מן המקרא, אבל רוב המפרשים סוברים שדרשת הירושלמי אינה אלא אסמכתא בלבד, ועיקר הטעם הוא משום מוקף, כפי שבארנו **(ר"ש; ברטנורא); וְאִם תָּרְמוּ** – מן הטהור על הטמא, **תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה** – בדיעבד. **בְּאֱמֶת אָמְרוּ** – כלומר הלכה מקובלת היא; וכן פירשו **בבבלי (בבא מציעא ס, א):** כל "באמת אמרו" — הלכה היא (ואין להסס ולגמגם בדבר – **רש"י**). אבל בירושלמי אמרו: כל מקום ששנו חכמים "באמת" — הלכה למשה מסיני; ויש מפרשים, שלאו דווקא הלכה למשה מסיני, אלא כאילו היא הלכה למשה מסיני **(ר"ש; ברטנורא): הָעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה** – תאנים דרוסות ודבוקות בצורת עיגול, **שֶׁנִּטְמָא מִקְצָתוֹ** – שנגעה טומאה במקצתו, וההלכה היא שאף על פי שהתאנים דבוקות זו בזו, מכל מקום אין חשובות גוף אחד לענין טומאה, ונטמא מקצתו לא נטמא כולו; ובירושלמי מבואר כגון שמחוברות במי פירות (ולא במשקים המכשירים לקבל טומאה), שבכגון זה אינן חשובות חיבור, **תּוֹרֵם מִן הַטָּהוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַל הַטָּמֵא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** – כלומר הואיל וזה גוש אחד, שחלקו טמא וחלקו טהור, מותר להפריש תרומה גדולה מחלקו הטהור על כל העיגול של הדבלה, אף על חלקו הטמא. **וְכֵן אֲגֻדָּה שֶׁל יָרָק** – אף שאינה גוש אחד כעיגול של דבילה, אם נטמאה מקצתה, תורם מן הטהור שיש בה על הטמא שיש בה, **וְכֵן עֲרֵמָה** – של תבואה, אף על פי שאינה "תפוסה" אחת כאגודת הירק, מכל מקום נטמאה מקצתה, תורם מן הטהור שבה על הטמא שבה. **הָיוּ שְׁנֵי עִגּוּלִים** – של דבלה, או **שְׁתֵּי אֲגֻדּוֹת** – של ירק, או **שְׁתֵּי עֲרֵמוֹת** – של תבואה, **אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה** – הואיל והם שני עיגולים נפרדים או שתי אגודות נפרדות או שתי ערימות נפרדות, **לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה** – מן הטהור על הטמא, כפי שבארנו הטעם בתחילת המשנה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תּוֹרְמִין מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא** – מותר לתרום לכתחילה מן הטהור על הטמא, שאין חוששים שמא יבוא לתרום שלא מן המוקף. ואין הלכה כרבי אליעזר.

ב אֵין תּוֹרְמִין מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר; וְאִם תָּרַם, שׁוֹגֵג — תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וּמֵזִיד — לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וְכֵן בֶּן לֵוִי שֶׁהָיָה לוֹ מַעֲשַׂר טֶבֶל, הָיָה מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ, שׁוֹגֵג — מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי; מֵזִיד — לֹא עָשָׂה כְּלוּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ בַּתְּחִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹגֵג — לֹא עָשָׂה כְּלוּם.

ג הַמַּטְבִּיל כֵּלִים בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג — יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם; מֵזִיד — לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם. הַמְעַשֵּׂר וְהַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג — יֹאכַל; מֵזִיד — לֹא יֹאכַל. הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג — יְקַיֵּם; מֵזִיד — יַעֲקֹר. וּבַשְּׁבִיעִית, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד — יַעֲקֹר.

פירוש ברטנורא

ב אין תורמין מן הטמא על הטהור. משום פסידא דכהן. **ואם תרם שוגג תרומתו תרומה.** ודוקא שהיתה לה שעת הכושר והגיעה לעונת מעשרות קודם שנטמאה דמדאורייתא תרומה מעלייתא היא, אבל אם נטמאת קודם שהגיע לעונת מעשרות לא הויא תרומה מדאורייתא, ואם תרם אפילו שוגג אין תרומתו תרומה: **מעשר טבל.** מעשר ראשון שלא נטלה ממנו תרומת מעשר: **היה מפריש עליו והולך.** היה מפריש מזה על שאר מעשרותיו: **אם היה יודע בו בתחלה.** שהוא טבל או שהוא טמא, אע"פ שבשעה שתרם היה שוגג ששכח שהוא טבל או שהוא טמא הוי שוגג קרוב למזיד, ולא עשה ולא כלום. ואין הלכה כרבי יהודה:

ג המטביל כלים בשבת. שאסור להטביל כלים טמאים להעלותם מידי טומאתן בשבת, מפני שנראה כמתקן כלי: **המעשר.** שאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת מפני שהוא מתקן: **והמבשל בשבת.** בשוגג, יאכל אותו תבשיל למוצאי שבת, אבל לא בשבת עצמו. ובמזיד לא יאכל הוא, אבל אחרים אוכלים למוצאי שבת דכתיב (שמות לא) ושמרתם את השבת כי קדש היא, היא קדש ואין מעשיה קדש: **ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור.** שנחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבת:

משניות מבוארות – קהתי

יום שלישי

באור משנה ב

אֵין תּוֹרְמִין מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר – משום שמפסידים לכהן, שתרומה טמאה אסורה לו באכילה, **וְאִם תָּרַם** – מן הטמא על הטהור, **שׁוֹגֵג** – שלא ידע שהוא מפריש מן הטמא, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – בבבלי (**פסחים לג, א**) שואלים: והלא נאמר (**דברים יח, ז**): "ראשית דגנך... תתן לו", ודרשו: "לו" – ולא לאורו, כלומר לאכילה ולא לשריפה, ומכאן שכל תרומה שאינה ראויה לאכילה, אינה תרומה? ומשיבים שם, שמדובר במשנתנו בטבל שנטמא לאחר שהיתה לו שעת כושר, כלומר שראוי היה להפריש ממנו תרומה קודם שנטמא, ובכגון זה תרומתו תרומה מן התורה. ברם, אם נטמא קודם שראוי היה להפריש ממנו תרומה, אף אם תרם בשוגג אין תרומתו תרומה. **וּמֵזִיד** – אבל אם תרם מן הטמא על הטהור במזיד, **לֹא עָשָׂה כְּלוּם** – בבבלי (**יבמות פט, א**) נחלקו אמוראים בפירוש פיסקה זו: אחד אומר, שאף מה שתרם חוזר לטבלו, ואחד אומר, שלא תיקן בזה את טבלו הטהור, אבל מה שתרם נתקדש כתרומה, ויחזור ויתרום מן הטהור. הרמב"ם פוסק כדעה השנייה. **וְכֵן בֶּן לֵוִי שֶׁהָיָה לוֹ מַעֲשַׂר טֶבֶל** – כלומר מעשר ראשון שלא הפריש ממנו את תרומת המעשר, והמעשר היה טמא, והלוי **הָיָה מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ** – תרומת־מעשר של שאר מעשר־ראשון שהיה לו, כלומר שמפעם לפעם כשקיבל מעשר ראשון, היה אומר: תרומת מעשר שעלי להפריש ממעשר ראשון זה הרי היא במעשר שהנחתי, והיינו במעשר הטמא, **שׁוֹגֵג** – אם היה שוגג, שלא ידע שהמעשר שהוא מפריש עליו הוא טמא, ורק לאחר זמן נודע לו הדבר, **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי** – תרומת המעשר שהפריש תרומה היא; אבל **מֵזִיד** – שבזמן שהפריש ידע שהמעשר טמא הוא, **לֹא עָשָׂה כְּלוּם** – כמו שבארנו לעיל בענין תרומה גדולה, כלומר שבאה המשנה להשמיענו, שלעניין זה דין תרומת מעשר כתרומה גדולה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ בַּתְּחִלָּה** – שהמעשר טמא, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹגֵג** – שבינתיים שכח, וכשהפריש עליו היה שוגג, **לֹא עָשָׂה כְּלוּם** – שהוא שוגג הקרוב למזיד. ולפי הרמב"ם, אם לא ידע בטומאה הריהו שוגג; אבל אם ידע בטומאה ושגג שמותר לתרום מן הטמא על הטהור, הרי הוא כמזיד (**הל' תרומות ה, ח**).

באור משנה ג

אגב המשנה הקודמת מובאות במשנתנו הלכות אחדות שיש בהן הבדל בין שוגג למזיד בדומה להלכות ששנינו לעיל.

הַמַּטְבִּיל כֵּלִים – טמאים, **בְּשַׁבָּת** – שאסור להטבילם בשבת כדי להעלותם מידי טומאתם, מפני שיש בזה משום תיקון הכלי, **שׁוֹגֵג** – כגון ששכח שהיום שבת, **יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם** – בשבת; **מֵזִיד, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם** – עד מוצאי שבת. **הַמְעַשֵּׂר** – המפריש תרומות ומעשרות בשבת, שאסור להפרישם מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן, **וְהַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת** – או מי שבישל בשבת; **שׁוֹגֵג, יֹאכַל** – מותר לאכול בשבת, **מֵזִיד, לֹא יֹאכַל** – עד מוצאי שבת; כך דעתו של רבי מאיר בברייתא המובאת במקומות אחדים בבבלי (**גיטין נג, ב; בבא קמא עא, ב; חולין טו, א ועוד**), וסתם משנתנו רבי מאיר היא. **ברם,** אין הלכה כרבי מאיר, אלא כרבי יהודה (**שם**) הסובר, שהמבשל בשבת, בשוגג יאכל למוצאי שבת; במזיד לא יאכל עולמית (בענין זה יש אמנם כמה חילוקי דינים ודעות, ואין כאן המקום להאריך); ומכאן רוב המפרשים פירשו גם במשנתנו, שדיני "המעשר והמבשל", אף שנישנו כאן כאחד (לפי שבשניהם מדובר לענין אכילה), דיניהם שונים, שאמנם המעשר בשבת, בשוגג יאכל בשבת; במזיד, לא יאכל עד למוצאי שבת. ואולם המבשל בשבת, בשוגג יאכל למוצאי שבת, אבל בשבת עצמה אסור לאכול; במזיד, אסור לו לאכול אותו תבשיל לעולם, אבל אחרים מותרים לאכול אותו תבשיל למוצאי שבת, שנאמר (**שמות לא, יד**): "ושמרתם את השבת כי קודש היא", ודרשו (**כתובות לד, א**): "היא קודש ואין מעשיה קודש" (**רמב"ם; ברטנורא; "תפארת ישראל"**). **הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, שׁוֹגֵג יְקַיֵּם** – מותר לקיים את הנטיעה שנטע בשבת, **מֵזִיד** – אבל אם נטע בשבת במזיד, **יַעֲקֹר** – את הנטיעה, **וּבַשְּׁבִיעִית** – הנוטע בשביעית, **בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד** – בין שנטע בשוגג, בין שנטע במזיד, **יַעֲקֹר** – שהחמירו בשביעית מבשבת, לפי שחשודים ישראל על השביעית לעשות בה עבודות קרקע במזיד ולומר ששוגגים הם, אבל אינם חשודים על השבת, שהשבת חמורה להם. יש מפרשים, שכל מה ששנינו במשנתנו משום קנס הוא, וקנסו לכל אחד כפי כוונתו במעשה שעשה, שהמעשר בשבת כוונתו לאכול בו ביום, ולפיכך קנסוהו שלא יאכל בשבת; והנוטע בשבת דעתו שהנטיעה תגדל, ולכן קנסוהו שלא תגדל וחייב לעקרה; והתורם מן הטמא דעתו לפטור טבלו בטמא שאינו ראוי לאכילה, הלכך קנסוהו שאינו נפטר בזה (**"משנה ראשונה"**).

ד אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; וְאִם תָּרַם, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. כָּל מִין חִטִּים אֶחָד. כָּל מִין תְּאֵנִים וּגְרוֹגְרוֹת וּדְבֵלָה אֶחָד, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן, תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה; וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן, תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה.

ה תּוֹרְמִין בְּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִי, אֶלָּא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל. וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תּוֹרְמִין בְּצָלִים מִבְּנֵי הַמְּדִינָה עַל הַכְּפָרִים, אֲבָל לֹא מִן הַכְּפָרִים עַל בְּנֵי הַמְּדִינָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל פּוֹלִיטִיקִין.

ו וְתוֹרְמִין זֵיתֵי שֶׁמֶן עַל זֵיתֵי כֶבֶשׁ, וְלֹא זֵיתֵי כֶבֶשׁ עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן; וְיַיִן שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל עַל הַמְבֻשָּׁל, וְלֹא מִן הַמְבֻשָּׁל

פירוש ברטנורא

ד כל מין חטים אחד. ואע"ג דאיכא שחמתית ולבנה: **וכל מין תאנים אחד.** ואע"ג דאיכא שחורות ולבנות. תאנים בעודן לחים קרויין תאנים, וכשיבשו קרויין גרוגרות, וכשנדרסין בעגול קרויין עגול דבלה: **תורם מן היפה.** מן התאנים על הגרוגרות דתאנים יפים מן הגרוגרות: **תורם מן המתקיים.** מן הגרוגרות על התאנים, דגרוגרות מתקיימי טפי: **לעולם הוא תורם מן היפה.** דכתיב (במדבר יח) בהרימכם את חלבו לעולם בעינן חלבו, ואי פסיד יפסד. ואין הלכה כרבי יהודה:

ה תורמים בצל קטן שלם. לפי שהוא מתקיים: **ולא חצי בצל גדול.** אף על פי שהוא יפה ממנו: **רבי יהודה אומר לא כי.** ר' יהודה לטעמיה דאמר לעולם הוא תורם מן היפה: **מבני המדינה.** טובים לאכילה מן הכופרים הבצלים של בני הכפרים, אבל של בני הכפרים מתקיימים יותר: **מפני שהוא מאכל פולטיקין.** בצלים של בני המדינה הוא מאכל לאנשים חשובים, והם יפים יותר מאותן של בני הכפרים. פולטיקין, בני פלטרין של מלכים:

ו תורמין זיתי שמן. העומדים להוציא שמנן: **על זיתי כבש.** זיתים שאין עושים שמן, וכובשים אותן ביין או בחומץ לקיים אותן לאכילה. וזיתי שמן יפין מזיתי כבש הלכך מפרישים מזיתי שמן על זיתי כבש דה"ל מן היפה על הרע: **ויין שאינו מבושל.** יפה לשתיה מן המבושל: **כל שהוא כלאים בחבירו**

משניות מבוארות – קהתי

יום רביעי

באור משנה ד

אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ – כגון מחיטים על שעורים או מתמרים על תאנים, **וְאִם תָּרַם, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – יש למדים דין זה ממה שנאמר (**במדבר יח, כז**): "כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב" (**רמב"ם הל' תרומות ה, ב**). ויש למדים מן הכתוב (**שם שם, כו**): "והרמותם ממנו" – ממין על מינו ולא ממין על שאינו מינו (**"ספרי"**); ויש שדורשים: "ממנו" – קרא בו "ממינו" (**"מלאכת שלמה" בשם ספר הפרפראות סוף פרשת קורח**). ובבבלי (**בכורות נג, ב**) דורשים דין זה ממה שנאמר (**שם שם, יב**): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" — אמרה תורה: תן חלב לזה וחלב לזה (כלומר, הואיל וכתוב פעמיים "חלב", ביצהר ובתירוש, נמצאנו למדים, שיתן חלב לזה ולזה, שיפריש מן המובחר מכל אחד בפני עצמו, היינו מיצהר על יצהר ומתירוש על תירוש). למדנו ביצהר ובתירוש, שאין מעשרים מזה על זה; מניין שגם בתירוש ובדגן, וגם בשני מיני דגן שאין מעשרים מזה על זה? קל וחומר, ומה תירוש ויצהר שאינם כלאים זה בזה, אין מתעשרים מזה על זה, תירוש ודגן או דגן ודגן (שני מינים שונים), שהם כלאים זה בזה, אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה?! ובירושלמי אמרו: "הקיש דגן לתירוש, מה תירוש ויצהר שהם שני מיני אילן, אין תורמים ומעשרים מזה על זה, אף שני מיני דגן אין תורמים ומעשרים מזה על זה. **כָּל מִין חִטִּים** – כגון חיטים אדומות וחיטים לבנות, **אֶחָד** – כמין אחד הן לענין תרומה, ותורמים מאלו על אלו. **כָּל מִין תְּאֵנִים** – כגון תאנים שחורות ולבנות, **וּגְרוֹגְרוֹת** – תאנים יבשות, **וּדְבֵלָה** – תאנים דרוסות ודבוקות בעיגול, **אֶחָד** – מין אחד הם, **וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה** – כגון מתאנים על גרוגרות ודבלה. **כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן** – ואפשר לתת לו את התרומה מיד, **תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה** – כגון מן התאנים על הגרוגרות, שהתאנים יפות מן הגרוגרות (עיין ביכורים ג, ג), **וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן** – והתורם צריך לשמור על התרומה עד שיבוא כהן או שצריך להביאה לכהן במקום אחר, **תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּם** – כגון מן הגרוגרות על התאנים, שהגרוגרות מתקיימות זמן רב ואינן מתקלקלות, ואילו התאנים מתקלקלות מהר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה** – שנאמר (**במדבר יח, ל**): "בהרימכם את חלבו ממנו" – לעולם יש להרים חלבו, כלומר לתרום את היפה, ואין חוששים להפסד כהן, ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ה

תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל – אף על פי שחצי בצל גדול יפה מבצל קטן שלם, מכל מקום תורמים בצל קטן שלם, לפי שהוא מתקיים יותר, ומדובר כאן במקום שאין כהן, כדעת תנא קמא במשנה הקודמת; ויש מפרשים משנתנו, אפילו במקום שיש כהן, שכן בצל שלם, אף שהוא קטן, יפה וחשוב יותר מחצי בצל גדול (**רמב"ם**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִי** – אין תורמים בצל שלם, **אֶלָּא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל** – שהוא יפה יותר; רבי יהודה הולך לשיטתו (במשנה הקודמת), שלעולם הוא תורם מן היפה. **וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תּוֹרְמִין בְּצָלִים מִבְּנֵי הַמְּדִינָה** – הגדלים בעיירות, שהם מין משובח יותר, **עַל הַכְּפָרִים** – על הבצלים בכפרים, שהם קטנים, אף שהם מתקיימים יותר, **אֲבָל לֹא מִן הַכְּפָרִים** – אין תורמים מן הבצלים של בני הכפרים, **עַל בְּנֵי הַמְּדִינָה** – על הבצלים של בני המדינה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל פּוֹלִיטִיקִין** – מאכל אנשים חשובים ורמי המעלה, ומכאן שהוא יפה וחשוב מבצל הכופרי.

יום חמישי

באור משנה ו

משנתנו מוסיפה ללמד, שתורמים מן היפה על הרע ולא מן הרע על היפה.

וְתוֹרְמִין זֵיתֵי שֶׁמֶן – זיתים משובחים הראויים להוציא מהם שמן, **עַל זֵיתֵי כֶבֶשׁ** – שכובשים אותם במי מלח או בחומץ, ואין בהם שמן הרבה, **וְלֹא זֵיתֵי כֶבֶשׁ עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן** – לפי שהוא מן הרע על היפה. **וְיַיִן שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל** – וכן תורמים יין שאינו מבושל, **עַל הַמְבֻשָּׁל** – שיין שאינו מבושל יפה יותר לשתיה מהיין המבושל, **וְלֹא מִן הַמְבֻשָּׁל עַל שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל** – יש מפרשים, שבבא זו היא המשך דבריו של רבי יהודה, והוא בא להשמיענו, שאפילו במקום שאין כהן, תורמים זיתי שמן ויין שאינו מבושל שהם משובחים ויפים יותר, ולא זיתי כבש ויין מבושל, אף על פי שאלה מתקיימים יותר. **זֶה הַכְּלָל** – משנתנו באה לסכם את שני הדינים ששנינו בשתי המשניות הקודמות, שאין תורמים ממין על שאינו מינו, ושתורמים מן היפה על הרע ולא מן הרע על היפה: **כָּל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ** – שני מינים שונים שהם כלאים זה בזה, **לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע** – כמו שבארנו לעיל (משנה ד), שלמדים דין זה מן המקראות; ואפילו בדיעבד אין תרומתו תרומה, **וְכָל שֶׁאֵינוֹ**

עַל שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ, לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע; וְכָל שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ, תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע, אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה. וְאִם תָּרַם מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה — תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה; חוּץ מִן הַזּוּנִין עַל הַחִטִּים, שֶׁאֵינָן אֹכֶל. וְהַקִּשּׁוּת וְהַמְּלָפְּפוֹן מִין אֶחָד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵי מִינִין.

פ ר ק ש ל י ש י

א הַתּוֹרֵם קִשּׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה, אֲבַטִּיחַ וְנִמְצָא סָרוּחַ — תְּרוּמָה וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם. הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן וְנִמְצֵאת שֶׁל חֹמֶץ: אִם יָדוּעַ שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תִּרָמָה, אֵינָהּ תְּרוּמָה; אִם מִשֶּׁתְּרָמָה הֶחֱמִיצָה, הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה; אִם סָפֵק, תְּרוּמָה וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם. הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חֹמֶשׁ; וְכֵן הַשְּׁנִיָּה.

פירוש ברטנורא

לא יתרום מזה לזה. דאמר קרא (במדבר יח) כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, אמרה תורה תן חלב לזה וחלב לזה: **חוץ מן הזונין.** בערבי זוא"ן ובלע"ז (א) ויצ"א, ואינו אוכל אדם ומקיימים אותו ליונים: **הקישות.** בערבי (ב) פאקו"ס: **והמלפפון.** בערבי (ג) כייא"ר: **מין אחד.** ותורמין מזה על זה: **שני מינים.** ואין תורמין מזה על זה, ואין הלכה כרבי יהודה:

ג א התורם וכו'. בשוגג איירי, ואפ"ה יחזור ויתרום דהוי קרוב למזיד משום דהוה ליה [למטעמיה]: **ונמצאת של חומץ** כו', שהתורם מן החומץ על היין אין תרומתו תרומה, דיין וחומץ שני מינים הן: **אם ספק.** עד שלא תרמה החמיצה או לאחר שתרמה החמיצה: **תרומה ויחזור ויתרום.** ונותן שתיהן לכהן וכהן נותן לו דמי הראשונה שהיא גדולה מן השניה שהשניה מתמעטת כפי מה שעולה תרומת הראשונה, ולפי שהכהן הוא המוציא מחבירו ואנן קיימא לן בכל דוכתא המוציא מחבירו עליו הראיה לפיכך אינו לוקח בלא דמים אלא הקטנה וצריך שיתן לו דמי הגדולה שהיא הראשונה: **הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה.** אם נפלה לפחות ממאה של חולין אין נעשית מדומע, דשמא אינה תרומה אלא השניה היא תרומה, וכן השניה אינה מדמעת בפני עצמה שמא הראשונה תרומה ולא השניה: **ואין חייבים עליה חומש.** זר שאכל הראשונה לבדה או השניה לבדה אינו משלם חומש כדין שאר אוכלי תרומה בשגגה:

משניות מבוארות – קהתי

כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ – שני מינים שאינם כלאים זה בזה, כמבואר במסכת כלאים, **תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע** – מהמין המשובח על המין הגרוע, **אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה** – שבתרומה נאמר (**במדבר יח, יד**): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" וכו'; **וְאִם תָּרַם מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – אף כשתרם במזיד, הואיל וראוי לאכילה (**תוספות רבי עקיבא איגר**). בבבלי אמרו (**יבמות פט, ב**): "מניין לתורם מן הרע על היפה, שתרומתו תרומה? שכתוב (**במדבר יח, לב**): "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" (משמע, שאם לא תרימו את חלבו ממנו, תשאו חטא), ואם אינו קדוש (אם תרומתו אינה תרומה), נשיאת חטא למה? מכאן לתורם מן הרע על היפה, שתרומתו תרומה"; **חוּץ מִן הַזּוּנִין עַל הַחִטִּים** – שהתורם מן הזונין על החיטים, אף על פי שאינם כלאים זה בזה, כמו ששנינו (**כלאים א, א**): "החיטים והזונין אינן כלאים זה בזה", מכל מקום אין תרומתו תרומה, **שֶׁאֵינָן אֹכֶל** – שאין הזונין ראויים למאכל אדם; וכבר בארנו (במסכת כלאים), שזונין הוא מין גרעינים שחורים הגדלים בין החיטים, ויש שמקיימים אותם למאכל יונים. **וְהַקִּשּׁוּת וְהַמְּלָפְּפוֹן** – שאינם כלאים זה בזה, כמו ששנינו (כלאים א, ב), **מִין אֶחָד** – נחשבים הם מין אחד אף לענין תרומה, ותורמים מזה על זה (וכבר בארנו שם, ש"מלפפון" היינו אבטיח צהוב, מה שאנו קוראים "מלון"). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵי מִינִין** – הקישות והמלפפון שני מינים הם, ואין תורמים מזה על זה; וכן גם לענין כלאים סובר רבי יהודה שהם כלאים זה בזה, כמו ששנינו במסכת כלאים (שם).

באור משנה א

משנתנו עוסקת בדין ספק תרומה.

הַתּוֹרֵם קִשּׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה – ומבואר בירושלמי, שקישות מרה ספק אוכל הוא, **אֲבַטִּיחַ** – או התורם אבטיח, **וְנִמְצָא סָרוּחַ** – מקולקל ואינו ראוי לאכילה, ולא ידוע, אם כבר היה מקולקל בשעה שתרם, **תְּרוּמָה וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם** – כלומר שמשום ספק צריך לתרום שנית, ונותן לכהן את שתיהן, והכהן משלם לו דמי התרומה הראשונה, שהיא גדולה מן השנייה, שהרי השנייה ניטלת ממה שנשאר לאחר הפרשת הראשונה, וכיון שיש כאן ספק, אין הכהן נוטל כתרומה בלא דמים אלא הקטנה, שהמוציא מחברו עליו הראיה (**ירושלמי**). ברם, בבבלי (**יבמות פט, א**) פירשו משנתנו בדרך אחרת, שהמדובר כאן בתורם בשוגג, ובאה המשנה להשמיענו, שאף על פי כן יחזור ויתרום, לפי שקרוב למזיד הוא, שהיה לו לטעום תחילה (ובכגון שיפריש תרומה ממה שיקח לטעום – **תוספות**), וכיון שלא עשה כן, קנסוהו חכמים. ולפי פירוש זה מסתבר אמנם, שצריך לתת שתי התרומות לכהן בחינם, שאם הכהן משלם לו דמי אחת מהן, הרי אין כאן קנס. אבל הרמב"ם כותב בפירושו למשנתנו, שהכהן משלם לו דמי הראשונה, כמו שבארנו (**עיין "משנה ראשונה"**). **הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן וְנִמְצֵאת שֶׁל חֹמֶץ** – ומבואר בירושלמי, שמשנתנו היא כרבי, הסובר שיין וחומץ שני מינים הם, ואין תורמים מזה על זה: **אִם יָדוּעַ שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תִּרָמָה** – שקודם שתרמה היתה של חומץ, **אֵינָהּ תְּרוּמָה** – שהתורם מן החומץ על היין אינה תרומה, לפי ששני מינים הם, כמו שהזכרנו לעיל; **אִם מִשֶּׁתְּרָמָה הֶחֱמִיצָה** – אבל אם ידוע, שבשעה שתרמה היתה של יין, ולאחר שתרמה החמיצה, **הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה** – ויינו של כהן החמיץ; **אִם סָפֵק** – מתי החמיצה, קודם שתרמה או לאחר שתרמה, **תְּרוּמָה וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם** – משום ספק, ונותן שתי התרומות לכהן, והכהן נותן לו דמי הראשונה, כמו שבארנו לעיל. **הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – אם נפלה התרומה הראשונה לתוך חולין, אף שאין בחולין מאה חלקים כנגדה, אין התערובת נעשית מדומע, שתהא אסורה לזרים, שמא זו אינה תרומה אלא השנייה היא התרומה. ברם, יוציא מהתערובת כשיעור מה שנפל לתוכה מהתרומה ויתן לכהן (**רמב"ם**). **וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חֹמֶשׁ** – זר האוכלה בשוגג, אינו חייב לשלם חומש נוסף על דמי שווייה, כדין האוכל תרומה בשוגג, שמא אינה תרומה; **וְכֵן הַשְּׁנִיָּה** – וכן גם התרומה השנייה שתרם אינה מדמעת בפני עצמה, ואין חייבין עליה חומש, שמא הראשונה היתה התרומה, וזו אינה תרומה. אבל אם נפלו שתיהן כאחת הרי הן מדמעות, כמבואר להלן (משנה ב).

יום ששי

באור משנה ב

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת והיא באה לפרש מה ששנינו שם: "הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה... וכן השנייה".

ב נָפְלָה אַחַת מֵהֶן לְתוֹךְ הַחֻלִּין, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן. נָפְלָה שְׁנַיָּה לְמָקוֹם אַחֵר, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן. נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד, מְדַמְּעוֹת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן.

ג הַשְּׁתָּפִין שֶׁתָּרְמוּ זֶה אַחַר זֶה — רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּרוּמַת הָרִאשׁוֹן תְּרוּמָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשֵּׁעוּר, אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה; וְאִם לֹא תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשֵּׁעוּר, תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה.

ד בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא דִּבֵּר. אֲבָל הִרְשָׁה אֶת בֶּן בֵּיתוֹ, אוֹ אֶת עַבְדּוֹ, אוֹ אֶת שִׁפְחָתוֹ לִתְרוֹם — תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. בִּטֵּל — אִם עַד שֶׁלֹּא תָּרַם בִּטֵּל, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה; וְאִם מִשֶּׁתָּרַם בִּטֵּל, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. הַפּוֹעֲלִים אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרוֹם, חוּץ מִן הַדְּרוּכוֹת, שֶׁהֵן מְטַמְּאִים אֶת הַגַּת מִיָּד.

פירוש ברטנורא

ב מדמעות כקטנה שבשתיהן. כשיעור השניה שהיא קטנה שבשתיהן, ואם יש בחולין מאה כנגד הקטנה אין נעשים מדומע, אלא נוטל מן החולין כשיעור אלו השתי תרומות שנפלו בהן ונותנן לכהן והשאר חולין כמו שהיו:

ג תרומת שניהם תרומה. היינו דתרומת כ"א מהן חציה תרומה וחציה חולין, נמצא כשתרמו שניהם מנ' סאין זה סאה וזה סאה, שלא קדשה תרומה כי אם חצי סא' בשל זה וחצי סא' בשל זה כ"א כפי חלקו: **אם תרם הראשון כשעור.** אחד מנ' כשעור שנתנו חכמים, תרומתו תרומה. והלכה כרבי יוסי דלפרושי מלתייהו דחכמים קאתי. ואית דמפרשי אם תרם הראשון כשעור מה שתרם חברו אח"כ תרומתו תרומה, דחזינן דהוה ניחא ליה להיאך בתראה כמה שתרם הראשון שהרי היתה דעתו מסכמת עמו בשיעור התרומה. ופירוש ראשון נראה בעיני עיקר:

ד במה דברים אמורים. הא דפליג ר"ע לעיל ואמר תרומת שניהם תרומה: **בשלא דבר.** שלא נטל רשות מחבירו לתרום אלא תרם מדעתו: **אבל הרשה.** שנתן בעה"ב רשות לתרום תרומתו תרומה: **בטל.** אם לאחר שמינה שליח לתרום בטל שליחותו לאחר שהלך השליח מלפניו: **חוץ.** בעלים עמי הארץ שהשכירו פועלים חברים כדי להפריש תרומה בטהרה, רשאים לתרום עד שלא יגעו בו הבעלים ע"ה ויטמאו את התרומה, מפני שהן מטמאים את הגת, שהבעלים עמי הארץ מיד כשהתחילו הדורכים לדרוך והלכו בגת שתי וערב אינם נזהרים יותר מליגע בגתן ומטמאים אותה, לפי שהם חושבים שמיד כשהתחילו לדרוך הפרישו החברים תרומה גדולה. הילכך מפרישים החברים הדורכים מן היין כדי שיעור תרומה הצריכה לכל הגת מיד כשהלכו בה שתי

משניות מבוארות – קהתי

נָפְלָה אַחַת מֵהֶן – משתי התרומות ששנינו עליהן במשנה הקודמת, **לְתוֹךְ הַחֻלִּין** – שאין בהם מאה חלקים כנגדה, **אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן** – אינה עושה את החולין ל"מדומע", כמו שבארנו במשנה הקודמת. **נָפְלָה שְׁנַיָּה לְמָקוֹם אַחֵר** – לחולין אחרים, **אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן** – שמן התורה תרומה בטלה ברוב כשאר הדברים האסורים, אלא שחכמים החמירו בתרומה שהיא קודש, וגזרו שאינה בטלה אלא במאה ואחד, כלומר שאם נפלה לתוך חולין אינה בטלה אלא אם כן יש בחולין מאה חלקים כנגדה; הלכך בספק תרומה הקילו. וזהו ששנינו, שכל אחת מהן אינה מדמעת בפני עצמה אלא בטלה ברוב. **נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד** – והרי אחת מהן ודאי תרומה, **מְדַמְּעוֹת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן** – כלומר שאף בזה הולכים לקולה, שאם אין מאה חולין כנגד התרומה השנייה, שהיא הקטנה שבשתיהן, כמו שבארנו במשנה הקודמת, הרי התערובת נעשית "מדומע", ואסורה לזרים; אבל אם יש מאה חולין כנגד התרומה השנייה, אינם נעשים מדומע, אלא נוטל מן החולין כשיעור שתי התרומות שנפלו לתוכן ונותנן לכהן, והשאר חולין כמו שהיו.

באור משנה ג

"פירות השותפים חייבים בתרומה ובמעשרות, ואין השותפים צריכים ליטול רשות זה מזה, אלא כל התורם מהם, תרומתו תרומה" (רמב"ם הל' תרומות ד, ח). – משנתנו באה ללמד בשותפים, שתרם אחד מהם, ואחר כך בא השני ותרם תרומה שנייה, שלא ידע שחברו תרם.

הַשְּׁתָּפִין שֶׁתָּרְמוּ זֶה אַחַר זֶה – כגון שהיו להם חמישים סאה תבואה, והפריש אחד סאה לתרומה, ואחר כך בא השני והפריש גם הוא סאה לתרומה, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה** – כלומר, הואיל ולא סמכו זה על זה, מה שהפריש כל אחד, מחלקו הפריש, נמצאת הסאה שתרם כל אחד, חצייה תרומה וחצייה חולין, והרי זה מדומע, הלכך יתנו הכל לכהן, והכהן ישלם לכל אחד דמי חצייה; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּרוּמַת הָרִאשׁוֹן תְּרוּמָה** – מה שתרם הראשון זוהי התרומה, ותרומת השני כולה חולין, לפי שהופרשה בטעות. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשֵּׁעוּר** – רבי יוסי בא לפרש דברי חכמים: אם הראשון הפריש כשיעור שקבעו חכמים, אחד מחמישים, **אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה** – שאנו אומרים שתרם בטעות, מפני שלא ידע שחברו תרם כבר; **וְאִם לֹא תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשֵּׁעוּר, תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה** – כלומר אף תרומת השני תרומה (**"כסף משנה"; "תפארת ישראל"**), כמו שבארנו בדברי רבי עקיבא. והלכה כרבי יוסי. ויש מפרשים בדברי רבי יוסי: אם תרם הראשון כשיעור שתרם חברו אחר כך, שבכגון זה גילה האחרון דעתו שניחא לו בשיעור שתרם הראשון, אין תרומת השני תרומה. – הרב מברטנורא מביא שני הפירושים והוא כותב, שהפירוש הראשון נראה בעיניו עיקר.

שבת קודש

באור משנה ד

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – שהשותפים שתרמו זה אחר זה, לדעת רבי עקיבא תרומת שניהם תרומה? ויש מפרשים שהכוונה כאן גם לדברי רבי יוסי: במה דברים אמורים שאם לא תרם הראשון כשיעור, אף תרומת השני תרומה? **בְּשֶׁלֹּא דִּבֵּר** – כלומר שלא נטל הראשון רשות מחברו לתרום, אלא תרם מדעתו (**ר"ש; ברטנורא**), **אֲבָל הִרְשָׁה** – שותף אחד לחבירו לתרום, וכן גם אם הרשה אדם **אֶת בֶּן בֵּיתוֹ, אוֹ אֶת עַבְדּוֹ, אוֹ אֶת שִׁפְחָתוֹ לִתְרוֹם** – שנתן להם רשות לתרום בשבילו, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – שיכול אדם לתרום על ידי שליח, כמו שהזכרנו כבר (לעיל א, א). **בִּטֵּל** – את ההרשאה שנתן לשליח לתרום בשבילו, והשליח לא ידע על כך, **אִם עַד שֶׁלֹּא תָּרַם בִּטֵּל** – אם ביטל הרשאתו קודם שתרם השליח, **אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – לפי שתרם שלא ברשות הבעלים. בירושלמי מבואר, שהמדובר הוא בכגון שהשליח שינה ממה שנאמר לו, אבל אם לא שינה ועשה כמו שאמר לו המשלח, אין הביטול מועיל, ותרומתו תרומה. וכן פוסק הרמב"ם (**הל' תרומות ד, ט**); **וְאִם מִשֶּׁתָּרַם בִּטֵּל** – אם המשלח ביטל את השליחות לאחר שהשליח כבר תרם, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – שבשעה שתרם ברשותו תרם. **הַפּוֹעֲלִים אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרוֹם** – כל זמן שאינם מקבלים הרשאה מבעל הבית, **חוּץ מִן הַדְּרוּכוֹת** – הפועלים העוסקים בדריכת ענבים בגת, **שֶׁהֵן מְטַמְּאִים אֶת הַגַּת מִיָּד** – שהואיל והם יכולים לטמא את היין מיד, שהרי הוכשר לקבל טומאה, לפיכך אנו אומרים שאם בעל הבית מסר להם את הגת והאמין להם,

ה הָאוֹמֵר: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה בְּתוֹכוֹ, וּמַעֲשְׂרוֹתָיו בְּתוֹכוֹ, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר זֶה בְּתוֹכוֹ — רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָרָא שֵׁם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיֹּאמַר בִּצְפוֹנוֹ אוֹ: בִּדְרוֹמוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חִסְמָא אוֹמֵר: הָאוֹמֵר תְּרוּמַת הַכְּרִי מִמֶּנּוּ עָלָיו — קָרָא שֵׁם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הָאוֹמֵר עֲשׂוּר מַעֲשֵׂר זֶה עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו — קָרָא שֵׁם.

פירוש ברטנורא

וערב. שאם יבואו בעלים ויטמאו הגת קודם שיגמרו יש להן יין מזומן להפריש על הכל בטהרה:

ה קרא שם. וצריך לתרום ולעשר מתוכו, ואינו יכול להפריש עליו ממקום אחר. ואע"ג דרחמנא קרייה לתרומה ראשית ובעינן שיהיו שיריה נכרים, כיון דאמר בתוכו משמע באמצע הכרי תהא התרומה והא איכא סביביו שהם שיריה נכרים: **עד שיאמר בצפונו או בדרומו.** אע"ג דבתוכו משמע באמצעיתו, לא הוי מקום מסויים, והרי הוא כאילו לא אמר כלום עד שיאמר בצפונו או בדרומו. וכן הלכה: **תרומת הכרי ממנו עליו קרא שם.** דלא בעינן שיריה נכרים: **עשור מעשר זה** וכו'. ר"א בן יעקב פליג אר' שמעון דאמר תרומת מעשר זה בתוך הכרי קרא שם, וקאמר דתרומת מעשר זה בתוכו קודם שהופרש המעשר לא קרא שם, אבל לאחר שהופרש המעשר אם אמר תרומת מעשר עליו קרא שם. ולית הלכתא כחד מינייהו אלא כחכמים בלבד:

משניות מבוארות – קהתי

הרי הם כשליחים שלו גם לענין התרומה, ואם תרמו תרומתם תרומה **(רמב"ם)**. ויש מפרשים, שמדובר כאן בבעלים עמי הארץ ששכרו פועלים חברים, ובאה המשנה ללמד שרשאים הפועלים הללו לתרום, אף שלא קיבלו הרשאה לכך, לפי שהבעלים מטמאים את הגת מיד בתחילת הדריכה, ונוח להם שהפועלים יפרישו את התרומה מהגת קודם שיטמאום, שהרי לשם כך שכרו פועלים חברים, כדי שיפרישו את התרומה בטהרה **(ר"ש; ברטנורא)**. ויש מבארים ש"הדרוכות" היינו הענבים הנדרכים, כלומר שבענבים הנדרכים בגת, הואיל והם נעשים מיד מוכשרים לקבל טומאה, נוח להם לבעלים, שהפועלים יזדרזו להפריש מהם תרומה קודם שיקבלו טומאה **("תפארת ישראל"; ועיין השגות הראב"ד על הרמב"ם הל' תרומות ד, יג)**.

באור משנה ה

כבר למדנו (במסכת דמאי), שלפעמים אין אדם מפריש את התרומה והמעשרות, אלא קורא להן שם. משנתנו באה ללמד, כיצד מועילה קריאת שם.

הָאוֹמֵר: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה בְּתוֹכוֹ, וּמַעֲשְׂרוֹתָיו בְּתוֹכוֹ, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר זֶה בְּתוֹכוֹ – שלא הפריש מן הכרי את התרומה והמעשרות, אלא אמר: "תרומת הכרי הזה בתוכו ומעשרותיו בתוכו, תרומת מעשר זה בתוכו", **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָרָא שֵׁם** – לתרומה ולמעשרות, וחייב להפרישם מאותו כרי, ושוב אינו יכול לתרום ולעשר עליו ממקום אחר. בבבלי מבואר **(עירובין לז, ב)**, שאף על פי שכתוב "ראשית דגנך"... ודרשו: ראשית – שיהיו שייריה ניכרים, מכל מקום סובר רבי שמעון, שהואיל ואמר "בתוכו", הרי זה משמע באמצע הכרי, ונמצא המקום מסויים, וכל מה שמסביב שיירים ניכרים הם. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיֹּאמַר בִּצְפוֹנוֹ אוֹ: בִּדְרוֹמוֹ** – שאם אמר "בתוכו", הרי זה כאילו לא אמר כלום, שאין זה מקום מסויים, אלא אם אמר "תרומת הכרי הזה בצפונו או בדרומו", הואיל וציין את מקומה, הרי זה קרא שם. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חִסְמָא אוֹמֵר: הָאוֹמֵר תְּרוּמַת הַכְּרִי מִמֶּנּוּ עָלָיו** – אפילו לא אמר "בתוכו", **קָרָא שֵׁם** – שלדעתו אין צורך שיהיו שייריה ניכרים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הָאוֹמֵר עֲשׂוּר מַעֲשֵׂר זֶה עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו** – אפילו לא אמר "בתוכו", **קָרָא שֵׁם** – רבי אליעזר בן יעקב חולק על רבי שמעון, שכן ברישא שנינו: "האומר: "תרומת מעשר זה בתוכו" (בתוך הכרי), רבי שמעון אומר: קרא שם", ואומר רבי אליעזר בן יעקב, שאם אמר "תרומת מעשר זה בתוכו", לא קרא שם, אלא אם לאחר שהופרש המעשר הראשון אמר "עישור מעשר זה עשוי תרומת מעשר עליו", קרא שם **(ר"ש; ברטנורא; "תפארת ישראל")**. ויש מפרשים, שאין רבי אליעזר בן יעקב חולק על רבי שמעון, אלא שהוא בא להוסיף, שאם הלוי אמר: "עישור מעשר זה עשוי תרומת מעשר עליו", אף על פי שלא אמר "בתוכו", קרא שם, כדרך שאמר רבי אלעזר חיסמא בתרומה גדולה **("משנה ראשונה")**. ואמנם רש"י מפרש דברי רבי שמעון (ברישא), שהפיסקה "תרומת מעשר זה בתוכו" ענין בפני עצמו הוא, כלומר: או אם היה כרי של מעשר ראשון, ואמר: "תרומת מעשר זה בתוכו", קרא שם **(עירובין לז, ב)**.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שבת קודש עמ' ב

1 שתהיינה רשאיות להינשא לאחרים. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב**
2 **חִסְדָּא אָמַר רַב, כּוֹנֵס** את **הַחֶרֶשֶׁת** ומקיים בה מצות יבום. **וּמוֹצִיאָהּ**
3 **בְּגֵט** לאחר מכן, **וְקָטַנָּה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחְלוֹץ,** ולכן היה עליו
4 לגרש את החרשת שלא תאסר עליו לאחר מכן כשיחלוץ לקטנה
5 כשתגדל.
6 הגמרא לומדת מדברי רב על ההבדל במהות קנין הקידושין שבין
7 קטנה לבין חרשת: **אָמַר רַב חִסְדָּא, שְׁמַע מִינָּהּ קָסָבַר רַב** – מוכח
8 מדברי רב שהוא סובר שבקידושי החרשת מדרבנן, **הַחֶרֶשֶׁת קְנוּיָה**
9 לבעלה **וּמְשׁוּיֶּרֶת** – אבל הקנין אינו מושלם וחסר באיכותו כיון
10 שאין לה דעת. **הַקְּטַנָּה** לדעת רב, **קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה,** כלומר ספק
11 הדבר האם היא קנויה לגמרי או שאינה קנויה כלל. **וְהַהוּכְחָה**
12 מדברי רב היא, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** לומר להיפך, **שֶׁהַחֶרֶשֶׁת קְנוּיָה**
13 **וְאֵינָהּ קְנוּיָה, וְהַקְּטַנָּה קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶּרֶת, חֶרֶשֶׁת אַמַּאי** – מדוע אמר
14 רב **שֶׁכּוֹנֵס** אותה **וּמוֹצִיאָהּ** אחר כך **בְּגֵט,**

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עד ע"ב: נאמר בתורה לגבי המן (שמות טז לא),'(והמן) [וְהוּא] כְּזֶרַע גַּד לָבָן (וְטַעְמוֹ)'. **אָמַר רַבִּי אַסִּי,** כוונת הכתוב היא שעָגוֹל הוא **כְּגִידָא** - זרע כוסבר, **וְלָבָן כְּמַרְגָּלִית. (תַּנְיָא נַמִּי הָכִי), 'גַּד' שֶׁדּוֹמֶה לְזֶרַע פִּשְׁתָּן בַּגִּבְעוֹלִין** שאף הוא עגול. **אַחֵרִים אוֹמְרִים, 'גַּד'** לפי **שֶׁדּוֹמֶה לְהַגָּדָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם,** כך נמשכו אחר המן. **תַּנְיָא אִידָךְ, 'גַּד' שֶׁמַּגִּיד** [-מגלה] **לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אִי בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן וְאִי בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן** - אשה שלא שהתה שלשה חדשים לאחר בעלה ונשאת וילדה, וספק אם נולד לאחר תשעה חדשים ומהבעל הראשון הוא, או לאחר שבעה חדשים ומהשני הוא, היה המן פושט להם ספק זה. שהרי כשליקטו את המן מצא כל אחד כפי מספר הנפשות שבביתו, אם כן מי שנמצא אצלו יותר בידוע שבנו הוא. **'לָבָן' שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל** - מתוך שדאגו שמא מחר לא ירד מן, היו משעבדים לבם למקום.

תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כְּשֵׁם שֶׁהַנָּבִיא הָיָה מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶׁבַּחוּרִין וּמַה שֶׁבַּסְּדָקִין - את עוונותיהם הנסתרים, **כָּךְ הַמָּן מַגִּיד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶׁבַּחוּרִין וּמַה שֶׁבַּסְּדָקִין** - מגלה נסתרות ומברר ספקות. **כֵּיצַד, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה לַדִּין, זֶה אוֹמֵר עַבְדִּי גָּנַבְתָּ וְזֶה אוֹמֵר אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לַבּוֹקֶר מִשְׁפָּט** - בבוקר יתברר המשפט אף ללא בירור הטענות. **לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ הָרִאשׁוֹן בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה** - השני **גְּנָבוֹ,** אך **אִם נִמְצָא עוֹמְרוֹ בְּבֵית רַבּוֹ הַשֵּׁנִי בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה** הראשון **מְכָרוֹ לוֹ. וְכֵן אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה לַדִּין, זֶה אוֹמֵר הִיא סָרְחָה עָלַי** - זינתה תחתי, ורוצה לגרשה בלא כתובה, **וְהִיא אוֹמֶרֶת הוּא סָרַח עָלַי** - חטא נגדי, ואם רוצה לגרש שיתן לי כתובה, **אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט. לְמָחָר, אִם נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית בַּעֲלָהּ בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא סָרְחָה עָלָיו** ולפיכך מזונותיה בידו כי נוהג עמה כדין והיא זו שצריכה לפייסו, אבל אם **נִמְצָא עוֹמְרָהּ בְּבֵית אָבִיהָ בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא סָרַח עָלֶיהָ,** ולפי שאינו נוהג בה כבוד לא זימנו את מזונותיה בידו.

הגמרא מבארת את השינויים בפסוקים בענין מקום ירידת המן: **כְּתִיב** (במדבר יא ט) **'וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל הַמַּחֲנֶה לָיְלָה [יֵרֵד הַמָּן עָלָיו]',** הרי שירד המן בתוך המחנה. **וּכְתִיב** (שמות טז א) **'וַיָּצָא הָעָם וְלָקְטוּ',** משמע שירד סמוך למחנה. **וּכְתִיב** (במדבר יא ח) **'שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ',** משמע שירד רחוק. **הָא כֵּיצַד** - איך מתקיימים כל הפסוקים, אלא **צַדִּיקִים יָרַד עַל פֶּתַח בָּתֵּיהֶם, בֵּינוֹנִים יָצְאוּ** סמוך למחנה **וְלָקְטוּ, וּרְשָׁעִים שָׁטוּ** [-הרחיקו] **וְלָקְטוּ.**

הגמרא מבררת את צורת הכנתו של המן: **כְּתִיב** (שמות טז ד) **'לֶחֶם',** משמע שהיה המן אפוי כלחם, **וּכְתִיב** (שם יא ח) **'עֻגּוֹת'** שמשמעו עיסה קודם אפייה, **וּכְתִיב** (שם) **'וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם'** משמע שאף הוצרכו לטחנו. **הָא כֵּיצַד, צַדִּיקִים** קיבלוהו כ**לֶחֶם, בֵּינוֹנִים** כ**עֻגּוֹת, וּרְשָׁעִים טָחֲנוּ בָּרֵיחַיִם.**

רש"י

והוא כזרע גד לבן אמר רבי אסי — זרע הגד אינו לבן אבל עגול הוא והכי קאמר קרא והוא עגול כזרע גד ולבן כמרגלית. **כגידא** — גרעין של אליינדר"י. **שדומה לזרע פשתן** — שגם הוא עגול. **שמלבין עונותיהן** — מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום. **אם בן תשעה וכו'** — לפי שנאמר (שמות טז): "וימודו בעומר" בין שליקט הרבה בין שליקט מעט מוצא עומר לגולגולת ואם נמצא יתר בבית הראשון בידוע שבן תשעה לראשון הוא ואם בבית האחרון בידוע שבן האחרון הוא. **הוא סרח עלי** — ותובעתו כתובתה. **ירד המן עליו** — אלמא בתוך המחנה יורד וכתב "ויצא העם ולקטו" יציאה מחוץ למחנה משמע וכתיב שטו משמע למקום רחוק כמו משוט בארץ (איוב א). **לחם** — משמע אפוי. **עוגות** — משמע קודם אפייה.

נכון וטוב ביותר וביותר שיקדיש כל זמנו ללימודי קודש.

ממכתב כ"ח סיוון, תשי"ח

וְכֵן סַנְדְּל שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת – שהודחו אנשיה לעבודה זרה, וְכֵן סַנְדְּל שֶׁל זָקֵן הֶעָשׂוּי לְכָבוֹדוֹ, כלומר העשוי לתכריכי מיתה, בכל אלה לֹא תַּחֲלוֹץ, וְאִם חָלְצָה חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא לְרַב אַשִׁי, מַאי שְׁנָא – מה שונה סנדל של זָקֵן הֶעָשׂוּי לְכָבוֹדוֹ שפסול לחליצה משום דְּלָאו לְהִילּוּכָא עָבִיד – שאינו עשוי להילוך, הלא סנדל דְּבֵי דִּינָא – של בית דין המיוחד לחליצה נַמִּי לָאו לְהִילּוּכָא עָבִיד – גם הוא אינו עשוי להילוך, וחולצים בו. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי, אִלּוּ מְסַנֵּי בֵּיהּ שְׁלוּחָא דְּבֵי דִּינָא – אילו היה הולך בו שליח בית הדין, מִי קָפִיד עֲלֵיהּ דַּיָּינָא – וכי הדיינים היו מקפידים עליו, וכיון שלא היו מקפידים הרי זה נחשב 'נעל'. אבל במנעל העשוי לתכריכין מקפידים עליו שלא ללכת בו, וכיון שאינו עומד להליכה כלל אינו נחשב 'נעל'.

משנה

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בדין חליצה: יבמה שחָלְצָה בַּלַּיְלָה, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר פּוֹסֵל חליצה זו. כמו כן נחלקו תנאים אלו בדין נוסף: חלצה היבמה את נעל היבום בַּשְּׂמֹאל – שעל רגלו השמאלית, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר מַכְשִׁיר חליצה זו. ובגמרא יתבארו טעמי מחלוקות אלו.

גמרא

הגמרא מבררת את טעם המחלוקת בדין חליצה בלילה. שואלת הגמרא: לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – האם נאמר שבכך נחלקו, דְּמַר [–רבי אלעזר] סָבַר, מַקְשִׁינַן רִיבִים לְנִגְעִים – מקישים דיני ממון שבין אדם לחבירו לנגעי הצרעת, שכן נאמר בכהנים (דברים כא ה) 'וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע', הרי שהקיש הכתוב דיני ממונות לראיית נגעים, וכשם שאין כהן רואה את הנגע אלא ביום, כמו כן אין דנים דיני ממונות אלא ביום. ואף חליצה יש בה דיני ממונות, שכן על ידה גובה החלוצה את כתובתה, ולכך חליצה פסולה בלילה. וּמַר [–תנא קמא] סָבַר, לֹא מַקְשִׁינַן רִיבִים לְנִגְעִים, ודיני ממונות כשרים גם בלילה, ועל כן אם חלצה בלילה חליצתה כשירה.

דוחה הגמרא: לֹא בכך נחלקו, אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא מודים דלֹא מַקְשִׁינַן רִיבִים לְנִגְעִים, משום דְּאִי מַקְשִׁינַן אותם לנגעים אֲפִילּוּ גְּמַר דִּין של ממון בַּלַּיְלָה נַמִּי לֹא יהיה כשר, והרי שנינו במשנה בסנהדרין (לב.), שבממון רק תחילת הדין צריכה להיות ביום, אבל גמר דין בלילה כשר. וְהָכָא בחליצה בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – בכך נחלקו, מַר [–רבי אלעזר] סָבַר, חֲלִיצָה כִּתְחִלַּת דִּין דָּמְיָא, משום שעל ידה היא מתחילה לתבוע את כתובתה, ועל כן היא פסולה בלילה. וּמַר [–תנא קמא] סָבַר, חֲלִיצָה כִּגְמַר דִּין דָּמְיָא, משום שעל ידי החליצה כבר נחשבת הכתובה לגבויה, ועל כן היא כשרה בלילה.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רַבָּה בַּר חִיָּיא קָטוֹסְפָאָה עָבַד עוּבְדָא – עשה מעשה בחליצה שנעשתה לפניו, והתיר לעשותה בְּמוּק – סנדל העשוי מלבד קשה ולא מעור, וְהיתה חליצה זו בִּיחִידִי – בפני רבה בר חייא לבדו, וְנעשתה חליצה זו בַּלַּיְלָה. אָמַר עליו שְׁמוּאֵל בלשון גנאי, כַּמָּה רָב גּוּבְרֵיהּ דְּעָבִיד כִּיחִידָאָה – כמה רב כוחו של רבה בר חייא שעשה מעשה כשיטת יחיד, ולא כפי שהיה ראוי לו לנהוג ולעשות כשיטת רבים. שואלת הגמרא: מַאי קַשְׁיָא – מה היה קשה בעיני שמואל במעשה החליצה שעשה רבה בר חייא, אִי משום שהכשיר חליצה במוק, הלא הברייתא לעיל (קב:) שמכשירה חליצה זו סְתָמָא תַּנְיָא נשנתה בסתם, ואינה שיטת יחיד. וְאִי היה קשה בעיניו שנעשתה חליצה זו בַּלַּיְלָה, הלא שיטת תנא קמא במשנתנו המכשיר חליצה בלילה בִּסְתָמָא תַּנְיָא – נשנתה בסתם, ואינה שיטת יחיד. משיבה הגמרא: אֶלָּא מה שעשה רבה בר חייא את החליצה כשהוא יְחִידִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ לשמואל, הֵיכִי עָבִיד חליצה בִּיחִידִי, דִּיחִידָאָה קָתָנֵי לָהּ – שהרי רק בשיטת יחיד של רבי עקיבא שנינו בה שהיא כשרה. דִּתְנַן במשנה להלן (ע"ב), חָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם אוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה דיינים, וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב לִיבֵּם או ליבמה, אוֹ שהוא פָּסוּל לדון, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, מפני שחליצה צריכה בית דין, ואין בית דין אלא בשלשה דיינים כשרים. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר מַכְשִׁירִים חליצה זו, וסוברים שחליצה אף שלא בפני בית דין כשרה. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָלַץ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ [–לבין יבמתו] בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וּבָא מַעֲשֶׂה זה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְהִכְשִׁיר חליצה זו, כדברי רבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר. וְאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי [אָמַר רַב נַחְמָן], אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג – כרבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר הסוברים שבית דין אינו מעכב בחליצה. ומשום כן הקפיד שמואל על רבה בר חייא שעשה מעשה חליצה כשהוא יחידי.

הגמרא מפרשת את דברי שמואל באופן אחר: וְאִיבְּעֵית אֵימָא, שמואל הקפיד על כל הקולות שהקל רבה בר חייא בחליצה זו שהיתה בלילה ובמוק וביחידי, משום דכּוּלְּהוּ נַמִּי יְחִידָאָה קָתָנֵי לְהוּ – שכולן הן כשיטת יחיד. דִּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרִבִּי יוֹסֵי, אֲנִי רָאִיתִי אֶת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע שֶׁחָלַץ בְּמוּק, וּבִיחִידִי, וּבַלַּיְלָה. ורק לשיטתו מותר לעשות כן לכתחילה, ומה ששנינו במשנתנו שחליצה בלילה כשרה, וכן מה ששנינו בברייתא שחליצה במוק כשרה, וכן מה שהכשיר רבי עקיבא חליצה ביחידי, אינו אלא בדיעבד ולא לכתחילה.

שנינו במשנתנו: חלצה את הנעל שבַּשְּׂמֹאל, חֲלִיצָתָהּ פסולה כו', ורבי אלעזר מכשיר. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן הפוסלים חליצה בשמאל. משיבה הגמרא: אָמַר עוּלָּא, יַלְפִּינַן [–אנו למדים] דין זה בגזירה שוה 'רֶגֶל' 'רֶגֶל' מִמְּצוֹרָע. שכן נאמר במצורע (ויקרא יד כה) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן וגו' וְעַל בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית', וכן נאמר בחליצה (דברים כה ט) 'וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ', מַה לְּהַלָּן במצורע מתן הדם הוא ברגל דְּיָמִין, אַף כָּאן החליצה היא בנעל שעל רגל דְּיָמִין.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר המכשיר חליצה בשמאל, וכי לֹא יָלִיף בגזירה שוה 'רֶגֶל' 'רֶגֶל' מִמְּצוֹרָע, וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר, מַנַּיִן לְרִצִּיעָה של עבד עברי שֶׁהִיא דווקא בָּאֹזֶן הַיְמָנִית, שנֶּאֱמַר כָּאן ברציעה 'אֹזֶן', (שמות כא ו) 'וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ', וכן נאמר בה (דברים טו יז) 'וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא יד כה) במתן דמים של מצורע, 'וְנָתַן עַל תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית'. מַה לְּהַלָּן יָמִין, אַף כָּאן ברציעה היא נעשית דווקא באוזן יָמִין. ואם כן קשה הלא כשם שהוא דורש 'אוזן' 'אוזן' בגזירה שוה, כך יש לו לדרוש 'רגל' 'רגל' בגזירה שוה, ומדוע הכשיר חליצה בשמאל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוּחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה של התנאים במשנתנו. שרבי אלעזר הוא הפוסל חליצה בשמאל, ודורש בגזירה שוה ממצורע שאף רגל האמורה בחליצה היא של ימין, כשם שדרש גזירה שוה ממצורע לענין רציעה באוזן ימין. ותנא קמא הוא המכשיר שמאל בין בחליצה ובין ברציעה, ואינו דורש גזירה שוה זו. הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוּךְ [–תהפוך] את שיטות התנאים במשנתנו, אלא רבי אלעזר הוא המכשיר חליצה בשמאל. ודווקא לענין רציעה דרש גזירה שוה ממצורע, משום ש'אֹזֶן' 'אֹזֶן' מוּפְנֵי – שתיבת 'אזן' מיותרת בשני המקומות, בין ברציעה ובין במצורע. שכן לאחר שנכתבה 'אזן' במתן דמים של מצורע עשיר, חזרה ונכתבה במצורע עני. וכן לאחר שכבר נכתבה 'אזן' ברציעה בפרשת משפטים, חזרה ונכתבה פעם נוספת בפרשת ראה. אבל 'רֶגֶל' 'רֶגֶל' לֹא מוּפְנֵי – אינה מיותרת בשני המקומות, אלא רק במצורע עני ולא בחליצה. מקשה הגמרא: וְכִי משום ש'רגל' האמורה בחליצה לֹא מוּפְנֵי [–אינה מיותרת] אין רבי אלעזר דורשה בגזירה שוה, הלא לשיטתו דורשים גזירה שוה גם כשהיתור הוא רק מצד אחד, כל זמן שאין עליה פירכא מסברא, ובלימוד ממצורע לחליצה מַאי פִּירְכָא אִיכָּא – איזו פירכא ישנה עליו. מתרצת הגמרא: אִיכָּא לְמִיפְרַךְ על לימוד זה, מַה לְּמִצּוֹרָע שֶׁכֵּן טָעוּן טבילת הדם והזאתו בְּעֵין אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלָעַת, ושמא דווקא בו הקפידה התורה על רגל ימין, מה שאין כן בחליצה. וגזירה שוה שיש עליה פירכא אין דורשים אותה אלא אם כן היא מופנית משני הצדדים.

המשך בעמוד טז

רש"ל

ושל עיר הנדחת — נמי לשריפה קיימא. **ושל זקן העשוי לכבודו** — לתכריכי מיתה, הואיל ולאו להילוכא עביד לאו נעל הוא. **דבי דינא נמי** — סנדל שהיה לבית דין, ומיוחד לחליצה. **לנגעים** — "כל ריב וכל נגע" (דברים כא), מה נגעים ראייתם ביום, דכתיב (ויקרא יג): "וביום הראות בו", אף ריבים ביום. וחליצה דין הוא, דגובה כתובתה. **אפילו נמר דין נמי לא** — ואנן תנן: דיני ממונות דנין ביום וגומרים בלילה (סנהדרין לב,א). **כתחלת דין דמיא** — דנפקא לן בסנהדרין ב"אחד דיני ממונות" (לד,ב) דתחלת דין ביום. **במוק** — אף על פי שאינו של עור. **כמה רב נוברייה** — בלשון גנאי אמרה. **אי מוק סתמא תניא** — בברייתא דלעיל (קב,ב), בקב הקיטע במוק בסמיכת הרגלים. **לילה סתמא תנינא** — במתניתין חליצתה כשרה. **ביחידי יחידאה תני לה** — במתניתין, דתנן: ובא מעשה לפני רבי עקיבא והכשיר. **רגל רגל ממצורע** — דכתיב: "על בהן רגלו הימנית" (ויקרא יד). **ונאמר לחלן אזן** — במצורע. **אזן אזן מופנה** — משני צדדין, בין במצורע בין בנרצע, דקרא דמצורע עני מיותר לגמרי, כדאמרן במנחות בפרק קמא (י,ב): יד יד לקמיצה, רגל רגל לחליצה, אזן אזן לרציעה. וגבי רציעה תרי "אזנו" כתיב: "ורצע אדניו את אזנו" (שמות כא), "ונתת באזנו ובדלת" (דברים טו). **לא מופני** — משני צדדין, אלא מצד אחד, דמצורע מיותר, אבל בחליצה לא, וליבא אלא חד. וקסבר רבי אלעזר: מופנה מצד אחד למדים, אם אין תשובה, ואם יש להשיב — משיבין. (**וכי לא מופני מאי פירכא איכא** — מופנה מצד אחד למדין ומשיבין), והכא מאי פירכא איכא? ומהכא נפקא לן בכל דוכתא לרבי אלעזר מופנה מצד אחד למדין ומשיבין (שבת קלא,א). **משנה** חליצתה כשרה — דקריאה לא מעכבא, דכתיב: "ככה יעשה" כל

תוספות

נתבטל עדיין — וכן פירש בפרק "ראוהו בית דין" (ראש השנה כח,א) גבי שופר של עבודה זרה לא יתקע, ואם תקע — יצא. ותימה: דאמרינן בסוף פרק "בסוי הדם" (חולין פט,א): שופר של עבודה זרה לא יתקע בו, ואם תקע לא יצא. ומפרש התם: משום דעבודה זרה כתותי מכתת שיעוריה? ויש לומר: דהתם בעבודה זרה של ישראל, דלא סגי לה בבטול. דכי האי גוונא משני בפרק "לולב הגזול" (סוכה לא,ב) אהא דאמר רבא לולב של עבודה זרה לא יטול, ואם נטל יצא. ופריך ממתניתין דלולב של אשרה פסול, ומשני: באשרה של משה. ואם תאמר: אי בעבודה זרה של ישראל, מאי קאמר דמכתת שיעוריה? והא טעונה גניזה, דמפיק לה בפרק "רבי ישמעאל" (עבודה זרה נב,ב) מ"רושם בסתר"? ויש לומר: כיון דטעונה גניזה — אין כתותי שיעור גדול מזה. אי נמי, בעבודה זרה של נכרי שעבדה לדעת ישראל, שטעונה שריפה. ואם תאמר: ובעבודה זרה דנברי, מכי אגבה הויא דישראל, כדאמר בפרק "כל הצלמים" (שם מב,א) גזירה דלמא מגבה לה והדר מבטל לה? ויש לומר: כגון שהגביה השופר והסנדל על מנת שלא לקנותו, דהא תנן (יבמות קא,א): במנעל שאינו שלו — חליצתה כשירה. ולולב אייירי ביום טוב שני, ובסוכה הוה מצי לשנויי דאיירי ביום טוב ראשון, ולא הוה צריך לאוקומי באשרה דמשה, אלא משום דקתני אשרה דומיא דעיר הנדחת דאפילו ביום טוב שני. והא דנקט בסנדל של תקרובת עבודה זרה חליצתה פסולה — הוה מצי למנקט סנדל עבודה זרה של ישראל, אלא ניחא ליה למנקט כוליה מילתא בעבודה זרה של נברי. ורבינו תם מפרש: דכולהו בעבודה זרה דנברי, והכא לאחר ביטול והתם קודם ביטול. ולאחר ביטול נמי, לכתחלה לא יתקע ולא יחלוץ, דמאיס לענין מצוה, לפי שהיה עליו שם עבודה זרה. אפילו אם תמצא לומר דשרי לכסות בעפר של עבודה זרה לכתחילה כמו בשל עיר הנדחת לא דמיא כסוי לחליצה, דלענין כסוי לא חיישי' למיאוס. והא דמשני בסוכה: מתניתין באשרה דמשה, ולא משני בדנברי וקודם בטול — משום דאפילו נקצץ לולב מן הדקל נתבטל. והא דקתני בסוף פרק "בסוי הדם" (חולין פט,א) דלולב של עבודה זרה אם נטל לא יצא — איירי שהלולב בעצמו (של) עבודה זרה, אבל לולב של אשרה משמע שנלקט מן האשרה. והכי הוי מצי למנקט בסמוך דאם חלצה קודם בטול פסול, וליפלוגי בשל עבודה זרה עצמה, אלא אגב אורחיה אתא לאשמועינן דתקרובת עבודה זרה אינה בטילה עולמית. ואם תאמר: כיון דבבטלה איירי רבא, מאי קמבעיא ליה לריש לקיש בפרק "כל הצלמים" (עבודה זרה מז,א): דקל של עבודה זרה שבטלו, לולבו מהו למצוה? תפשוט מדרבא דסוכה: לכתחלה לא יטול, ואם נטל יצא! ויש לומר: דלרבא פשיטא ליה ולריש לקיש מיבעיא ליה. אף על גב דפשיט ליה התם מרבי יוחנן רביה — מכל מקום מדרבא לא בעי למפשט.

מר סבר חליצה כתחלת דין דמיא — לכך פסולה, ובירושלמי בפרק "אחד דיני ממונות" גרסינן: מנין שדנין ביום וגומרים בלילה — שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת". ופריך: אית קרא לשעבר? אלא: מנין שאם טעו ודנו בלילה שדינם דין — תלמוד לומר: "ושפטו את העם בכל עת וגו'" דומה שהוא טעות. ועוד: דלא פריך שפיר אגומרין בלילה ואית קרא לשעבר, אלא גרסינן איפכא: מנין שטעו ודנו בלילה שדינן דין — שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת" ואית קרא לשעבר? אלא מנין שגומרין בלילה וכו'. וגמרא שלנו (סנהדרין לד,ב) מוקי נמי האי קרא לגומרין בלילה. והרבה דברים יש בירושלמי שצריך להפכם. **אי** מוק סתמא תניא — הוה מצי למיפרך: אימור דאמרי רבנן בדיעבד, לכתחלה מי אמור? אלא פריך אדשמואל, שלא הקפיד אלא על מה שעשה כיחידאה, ומסיק כרבי ישמעאל בן אלישע והוא עשה כן לכתחלה.

אמר רבי ישמעאל בן רבי יוסי אני ראיתי את רבי שמעאל בן אלישע — כך כתוב בספרים. וקשיא לרבינו יצחק: איך יתכן שראה רבי ישמעאל בן רבי יוסי את רבי ישמעאל בן אלישע שנהרג קודם רבי עקיבא? ורבי ישמעאל כפוף וירושב לפני רבי, ויום שמת רבי עקיבא נולד רבי! ומידו, אין למחוק הספרים בשביל כך. כי מה בכך שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה כפוף וירושב לפני רבי? כי גם רבי יוסי אביו, אילו היה קיים היה כפוף וירושב לפני רבי. ולמאי דפירש רבינו יצחק דתרי רבי ישמעאל בן אלישע הוו — אתי שפיר, דאותו שנהרג היה זקנו של אותו רבי ישמעאל בן אלישע שראוהו רבי ישמעאל בן רבי יוסי, דאפשר שחיה הרבה אחר רבי עקיבא.

1 וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת, וְשֶׁל זָקֵן הֶעָשׂוּי לְכִבּוֹדוֹ - לֹא
2 תַחֲלוֹץ, וְאִם חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. אָמַר לֵיהּ
3 רָבִינָא לְרַב אַשֵׁי: מַאי שְׁנָא זָקֵן הֶעָשׂוּי לְכִבּוֹדוֹ, דְּלָאו
4 לְהִילּוּכָא עָבֵיד - דְּבֵי דִינָא נַמִּי לָאו לְהִילּוּכָא עָבֵיד!
5 אָמַר לֵיהּ: אִילּוּ מַסְגֵּי בֵּיהּ שְׁלוּחָא דְּבֵי דִינָא מִי קָפֵיד
6 עֲלֵיהּ דַּיְינָא? **משנה** חָלְצָה בַּלַּיְלָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה,
7 וְרַבִּי אֶלְעָזָר פּוֹסֵל. בִּשְׁמֹאל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, וְרַבִּי
8 אֶלְעָזָר מַכְשִׁיר. **גמרא** לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: דְּמָר
9 סָבַר מַקְשִׁינַן רִיבִים לְנִגְעִים, וּמָר סָבַר: לָא מַקְשִׁינַן
10 רִיבִים לְנִגְעִים? לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא מַקְשִׁינַן רִיבִים
11 לְנִגְעִים, דְּאִי מַקְשִׁינַן - אֲפִילּוּ גְּמַר דִּין בַּלַּיְלָה נַמִּי לָא,
12 וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי: מָר סָבַר: חֲלִיצָה כִּתְחִלַּת דִּין
13 דָּמְיָא, וּמָר סָבַר: חֲלִיצָה כִּגְמַר דִּין דָּמְיָא. רַבָּה בַּר
14 חִיָּיא קְטוֹסְפָאָה עֲבַד עוּבְדָא בְּמוּק, וּבִיחִידִי, וּבַלַּיְלָה.
15 אֲמַר שְׁמוּאֵל: כַּמָּה רַב גּוּבְרֵיהּ דְּעָבִיד כִּיחִידָאָה! מַאי
16 קַשְׁיָא? אִי מוּק - סְתָמָא תַּנְיָא, אִי לַיְלָה - סְתָמָא
17 תַּנְיָא! אֶלָּא, יְחִידִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: הֵיכִי עָבֵיד בִּיחִידִי,
18 דִּיחִידָאָה קָתָנֵי לָהּ. דִּתְנַן: חֲלִיצָה בִּשְׁנַיִם אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה
19 וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה,
20 וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר מַכְשִׁירִים. וּמַעֲשֶׂה
21 בְּאֶחָד שֶׁחָלַץ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וּבָא מַעֲשֶׂה
22 לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא וְהִכְשִׁיר. וְאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי
23 אָמַר רַב נַחְמָן: אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג. וְאִיבָּעְיָא
24 אֵימָא: כּוּלְּהוּ נַמִּי יְחִידָאָה קָתָנֵי לְהוּ. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: אֲנִי רָאִיתִי
25 אֶת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע, שֶׁחָלַץ בְּמוּק, בִּיחִידִי, וּבַלַּיְלָה. "בִּשְׁמֹאל חֲלִיצָתָהּ כו'". מַאי
26 טַעֲמָא דְּרַבָּנַן? אָמַר עוּלָּא: יָלְפִינַן "רֶגֶל" "רֶגֶל" מִמְּצוֹרָע, מַה לְּהַלָּן דָּיְמִין, אַף כָּאן דָּיְמִין.
27 וְרַבִּי אֶלְעָזָר לָא יָלֵיף "רֶגֶל" "רֶגֶל" מִמְּצוֹרָע? וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מַנַּיִן לְרֵיצִיעָה שֶׁהִיא
28 בָּאֹזֶן הַיְמָנִית? נֶאֱמַר כָּאן "אֹזֶן" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "אֹזֶן", מַה לְּהַלָּן יָמִין - אַף כָּאן יָמִין! אָמַר
29 רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוּחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה. רָבָא אָמַר: לְעוֹלָם לָא תֵּיפּוֹךְ, "אֹזֶן"
30 "אֹזֶן" - מוּפְנִי, "רֶגֶל" "רֶגֶל" - לָא מוּפְנִי. וְכִי לָא מוּפְנִי מַאי פִּירְכָא אִיכָּא? אִיכָּא לְמִיפְרַךְ:
31 מַה לְּמִצּוֹרָע - שֶׁכֵּן טָעוּן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת. **משנה** חָלְצָה וְרָקְקָה, אֲבָל לֹא
32 קָרְאָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. קָרְאָה וְרָקְקָה, אֲבָל לֹא חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. חָלְצָה וְקָרְאָה,
33 אֲבָל לֹא רָקְקָה - רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.

אמר

והא אמרי דבי רבי ינאי לפי שאינו באמר ואמרה — ואם תאמר: מנא ליה לרבי ינאי האי טעמא? דלמא משום דלאו בני דעה נינהו, ותניא (יבמות קו,א) דבעינן שיתכוונו שניהם. ואמאי נמי אמרינן לקמן (קה,ב) דקטנה חולצת בפעוטות, וקטן נמי הוה חליץ אי לאו ד"איש" כתיב בפרשה, כיון דלאו בני דעה נינהו? ויש לומר: שבית דין עומדים על גבם ומורים להם לעשות חליצה כתיקנה. דהכי נמי אמרינן בפרק שני דגיטין (כב,ב) דחרש שוטה וקטן שכתבו גט וגדול עומד על גבם — דכשר. ומיהו, לענין חליצה שוטה לא חליץ אף על גב דבית דין עומדים על גבו, כדאמר בתוספתא, לפי שיש בחליצה רבויי דברים ואין בו דעת כלל לעשות לדעת בית דין. אבל גבי גט שנוח לעשות, כי גדול עומד על גביו — כשר. ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שכותב הגט לשמה, שכותב שם האיש והאשה והזמן ושם עירו ושם עירה. והא דאמר בפרק קמא דחולין (יב,ב) גבי וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן — שחיטתן כשירה, ומוקי לה כרבי נתן דלא בעי כוונה לשחיטה, משמע דלרבנן דבעו כוונה לשחיטה לא מהני גדול עומד על גביו — דהתם אחרים אין מלמדים אותו אך שראוהו שלא קלקל, וגם אין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו כמו חליצה, דאין מתכוין אלא לחיתוך בשר בעלמא, כדאמר בפרק קמא דחולין (יג,א) דבעינן מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. **דאמר** רבי זירא כל הראוי לבילה כו' — מילתיה דרבי זירא בפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קג,ב) גבי ששים ואחד אין נבללים. ופריך: וכי לא בלל מאי הוי? והתנן (שם יח,א) אם לא בלל בשר? ואם תאמר: מאי קשה? והא לכתחלה בעינן בילה! ואומר רבינו יצחק: דשאני התם, כיון דאמר הרי עלי מנחה ששים ואחד עשרון — לקרבן גדול קמכוין, ולכך היה לו לעשות הכל בכלי אחד, אם בדיעבד כשר בלא בלילה. ודוקא כי אמר "הרי עלי מנחה" אמרינן דלקרבן גדול קמיכוין, אבל סתם בלא מנחה — לא משמע קביעות בחד מנא, כדתנן התם (קב,ב): הרי עלי שני עשרונים להביא בכלי אחד והביא בשני כלים — פסול, משמע דאם אמר סתם ולא אמר בכלי אחד — יכול להביא בשני כלים. ואם תאמר: מנא ליה דאם לא בלל דכשר? אימא לא בלל בהן אלא זר, אבל לא בלל כלל — פסולה! דהכי נמי אמרינן ב"הקומץ רבה" (מנחות יח,א): לא יצק כשר, ומפרש דהיינו לא יצק כהן אלא זר? ויש לומר: דקבלה היה לו דאפילו לא בלל כלל, דליכא עיכובא. ואם תאמר: ואמאי לא מעכבת? והלא בכמה מקומות כתיב (ויקרא ב) "בלולה" במנחת מאפה תנור, ושל מחבת, ובמנחת נסכים (במדבר טו) כתיב טובא "בלולה", וכן בקרבן נשיאים תריסר זימני! ויש לומר: דלא משמע ליה עיכובא, כיון דלא כתיב "ובלול" לשון צווי. וצריך עיון אם יש עיכובא בעלמא בכה"ג. אי נמי: כולהו צריכי לשום דרשה. ואם תאמר: מנא ליה דמעכבא בשאין ראוי לבילה? ויש לומר: דסברא הוא דכתיב "בלולה" ואמר רחמנא דלא מעכבא, מסתמא להכי אהני הא דכתביה, דבעינן ראוי לבילה. והא דמספקא בפרק "נערה" בנדרים (עג,א) אי חרש מיפר אי לא מיפר, משום דלאו בר שמיעה הוא, ובדרבי זירא — היינו משום דשמא לא כתיב קרא ושמע, אלא אורחא דמילתא דהכי הוי, דכי שמע מיפר. וקשה לרבינו יצחק: ערל וטמא אמאי משלחין קרבנותיהן? נהי דסמיכה לא מעכבא — נימא כל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו! ויש לומר: מדדרשינן בתורת כהנים "מזובו" — ולא מנגעו — שמע מינה דטמא משלח קרבנות, דבהבאת קרבנות איירי. ועוד: מדמעטינן בפרק קמא דחגיגה (ד,ב) טמא מ"ובאת שמה והבאתם שמה", כל שישנו בביאה ישנו בהבאה, שמע מינה דשאר קרבנות משלחין, ולא חיישינן שיהא ראוי לסמיכה. והרב רבינו שמעון הקשה: מדאמר בפרק "גמר הדין" (סנהדרין מה,ב) דאיכא מאן דאמר נקטעה יד העדים חייב, דלא בעי קרא כדכתיב, ואמאי לא אמרינן כיון דכתיב "יד העדים" דבעינן ראוי ליד העדים? ושמא יש שום ייתור דמחייב אף על פי שנקטעה ידם. אי נמי: אין סברא לומר שיפטר משום שאין לעדים יד.

אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר: "כָּכָה יֵעָשֶׂה" - כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא: מִשָּׁם רְאָיָה?! "כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ" - כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה בְּאִישׁ. הַחֵרֵשׁ שֶׁנִּחֲלַץ, וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְחוֹלֶצֶת לְקָטָן - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. קְטַנָּה שֶׁחָלְצָה - תַּחֲלוּץ מִשֶּׁתִּגְדַּיִל, וְאִם לֹא חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. חָלְצָה בִּשְׁנַיִם אוֹ בִּשְׁלִשָׁה, וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר מַכְשִׁירִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָלַץ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ בְּבֵית הָאָסוּרִים, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא וְהִכְשִׁיר. **גמרא** אָמַר רָבָא: הָשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ קְרִיאָה לָא מִיעַכְּבָא, לִפְיכָךְ, אִלֵּם וְאִלֶּמֶת שֶׁחָלְצוּ - חֲלִיצָתָן כְּשֵׁרָה. תְּנַן: חֵרֵשׁ שֶׁנִּחֲלַץ, וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְהַחוֹלֶצֶת מִן הַקָּטָן - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. מַאי טַעְמָא? לָאו מִשּׁוּם דְּלָא בְּנֵי קְרָיֵה נִינְהוּ?! לָא, מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי דַּעַה נִינְהוּ. אִי הָכִי, אִלֵּם וְאִלֶּמֶת נַמִּי! אָמַר רָבָא: אִלֵּם וְאִלֶּמֶת בְּנֵי דַּעַה נִינְהוּ, וּפוּמַיְיהוּ הוּא דְּכַאֵיב לְהוּ. וְהָא אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּ"אָמַר" "וְאָמְרָה"! אֶלָּא, כִּי אִתְּמַר דְּרָבָא - אַסִּיפָא אִתְּמַר: חֵרֵשׁ שֶׁנִּחֲלַץ, וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְהַחוֹלֶצֶת מִן הַקָּטָן - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. אָמַר רָבָא: הָשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ קְרִיָּה מְעַכְּבָא, לִפְיכָךְ, אִלֵּם וְאִלֶּמֶת שֶׁחָלְצוּ - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה. וּמַתְנִיתִין כְּרִבִּי זֵירָא, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הָרָאוּי לְבִילָה אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ, וְכָל שֶׁאֵין רָאוּי לְבִילָה - בִּילָה מְעַכֶּבֶת. שָׁלְחוּ לֵיהּ לַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל: יְבָמָה שֶׁרָקְקָה - תַּחֲלוּץ. מִכְּלָל דְּאִיפַּסְּלָא לָהּ מֵאַחִין. מַנִּי? אִילֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא, הָשְׁתָּא וּמַה בְּמִקּוֹם מִצְוָה, דְּאִיכָּא לְמֵימַר מִידֵי דַּהֲוָה אַאִימּוּרִים, דְּכִי לֵיתְנְהוּ - לָא מְעַכְּבִי, וְכִי אִיתְנְהוּ - מְעַכְּבִי, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: לָא מְעַכְּבָא - מֵאַחִין אִיפַּסְּלָא?! וְאֶלָּא לְרִבִּי אֶלְעָזָר, וְהָא שְׁנֵי דְּבָרִים הַמַּתִּירִין נִינְהוּ, וּשְׁנֵי דְּבָרִים הַמַּתִּירִין אֵין מַעֲלִין זֶה בְּלֹא זֶה! אֶלָּא כְּרִבִּי, דְּתַנְיָא: כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת אֵין מִקַּדְּשִׁין הַלֶּחֶם אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה. כֵּיצַד? שָׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן לִשְׁמָן - קָדַשׁ הַלֶּחֶם. שָׁחַט שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְזָרַק לִשְׁמָן - לֹא קָדַשׁ הַלֶּחֶם. שָׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ קָדוֹשׁ, עַד שֶׁיִּשְׁחוֹט לִשְׁמָן וְיִזְרוֹק דָּמָן לִשְׁמָן. וּמִי אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא דְּרִקִּיקָה לֹא פְּסָלָה? וְהָתַנְיָא: חָלְצָה וְלֹא רִקְקָה

כל דבר שהוא מעשה מעכב, דכי כתיב "ככה" דמשמע עיכובא — אמעשה כתיב, וקרייה דבורא בעלמא הוא. כל **דבר שמעשה** — ורקיקה מעשה היא. **מעשה באיש** — חליצה, שהאשה עושה מעשה בגופו של איש, לאפוקי רקיקה דלאו מעשה באיש הוא. **החרש שחליץ חליצתו פסולה** — לפוטרה במקום אח כשר. **וחרשת שחלצה חליצתה פסולה** — היא עצמה אינה נפטרת בחליצתה, כדאמרינן לקמן בפרק "בית שמאי" (קי,א), ואין לה תקנה אלא בייבום, ואם רצה להוציא — יוציא בגט. **חלצה בשנים** — כשרים, או בשלשה ונמצא אחד מהן קרוב, דהדר הוו להו שנים — חליצתו פסולה. **ורבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר מכשירים** — ולא גרסינן: בשנים, דהא בשנים עסיק נמי תנא קמא. **גמרא אלם ואלמת** — שחלצו — חליצתן כשרה. **והאמרי דבי רבי ינאי** — ומפרש טעמא דמתניתין דחרש וחרשת, מפני שאינן ב"ואמר" "ואמרה", דתנן (תרומות פרק א, משנה ב): חרש שדברו חכמים בכל מקום — שאינו לא שומע ולא מדבר. "ועמד ואמר", "וענתה ואמרה". **חליצתה פסולה** — ומתניתין דקתני: לא קראה חליצתה כשירה — כרבי זירא, דאמר רבי זירא בפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קג,ב): כל הראוי לבילה כו'; דקתני, האומר הרי עלי ששים ואחד עשרונים — מביא ששים בכלי אחד, ואחד בכלי אחר. ומפרש טעמא, משום דקים להו לרבנן דששים נבללות בכלי אחד, אבל ששים ואחד אינן נבללות יפה. ומותבינן: וכי אין נבללין מאי הוי? והתנן (שם יח,א): אם לא בלל כשר! ומשני רבי זירא: הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, דאפילו לא בלל כשר, ושאין ראוי לבילה — בילה מעכבת בו, דראוי לבילה בעינן, דאפשר להתקיים בה מצות מנחה. והכא נמי, אף על גב דקרייה לא מעכבא בראוי לקרייה, אבל בשאין ראוי — מעכבת. **יבמה שרקקה** — לפני בית דין. תחלוץ — דנפסלת עליהן מייבום. **במקום מצוה** — בשעת חליצה, שהרקיקה מצוה. **אאימורים דבי איתנהו מעכבי** — בשר מאכילה, בפרק "תמיד נשחט" (פסחים נט,ב). וכי ליתנהו לא מעכבי, כגון שנטמאו או שאבדו. והכא נמי נימא: אף על גב דלאו מעשה חשוב באיש הוא, הואיל ואפשר לרוק — ליעבד, וקאמר רבי עקיבא לא מעכבא. **אלא לרבי אלעזר** — דאמר במתניתין מעכבא, אלמא מעשה הוא. הכי גרסינן: **והא שני דברים המתירין אין מעלין זה בלא זה. אין מקדשין שתי הלחם** — להיות קדוש הגוף ליפסל ביוצא ולינה אלא בשחיטה, ואף על פי שהן טעונין תנופה חיין עם הלחם — אין תנופתן מקדשן, אלא שחיטתן, דגמר מאיל נזיר, דכתיב (במדבר ו): "ואת האיל יעשה זבח שלמים לה' על סל המצות", תלה הכתוב עשיית סל המצות בזביחת האיל. בפרק "התכלת". כיצד לא גרסינן. **לחם קדוש** — ליפסל ביוצא, ואין קדוש להיות ניתר באכילה.

רקקה

אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר לרבי עקיבא, הרי נאמר בפרשת חליצה (דברים כה ט) 'כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו', ומלשון 'ככה' משמע עיכוב, שדווקא באופן זה חל המעשה. ומכך שנסמכה תיבת 'ככה' ל'יעשה' יש ללמוד שכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב בחליצה ואינה חלה בלעדיו, ואם כן גם רקיקה שהיא מעשה יש לה לעכב. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, וכי מִשָּׁם רְאָיָה היא שרקיקה מעכבת, הלא נאמר 'כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ', ומשמע דווקא כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה בְּגוּף הָאִישׁ מעכב, והיא חליצת המנעל מעל רגלו. אבל רקיקה שאינה מעשה בגוף האיש, שהרי אינה יורקת על פניו ממש אלא על הקרקע כנגד פניו, אינה מעכבת.

הַחֵרֵשׁ שֶׁנִּחְלַץ – שחלצה לו יבמתו, וְכן הַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְכן הַחוֹלֶצֶת לְיִבֵּם קָטָן שעדיין לא מלאו לו י"ג שנים ויום אחד, בכל אופנים אלו חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. ואם היא חרשת תחלוץ צרתה, ואם אין לה צרה אין לה תקנה אלא ביבום. ובגמרא יבואר טעם פסולן של כל חליצות אלו.

יבמה קְטַנָּה שעדיין לא מלאו לה י"ב שנים ויום אחד, שֶׁחָלְצָה ליבם גדול, אינה ניתרת בחליצה זו להינשא לשוק, אלא תֵּחָלוֹץ לו שוב מִשֶּׁתַּגְדִּיל. וְאִם לֹא חָלְצָה שוב לאחר שהגדילה, חֲלִיצָתָהּ שחלצה בקטנותה פְּסוּלָה אף בדיעבד.

החליצה צריכה להיעשות בפני בית דין של שלשה דיינים כשרים, כמבואר במשנה לעיל (קא.). ואם חָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם כשרים, אוֹ חלצה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה דיינים וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב ליבם או ליבמה, אוֹ שהוא פָּסוּל מלדון, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר מַכְשִׁירִין חליצה זו, וסוברים שחליצה אינה צריכה בית דין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָלַץ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים שלא בפני שלשה דיינים, וּבָא מַעֲשֶׂה זה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְהִכְשִׁיר את החליצה, כדברי רבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר.

גמרא

שנינו במשנה להלן (קו:), שקודם החליצה אומרת היבמה 'מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי', והיבם עונה 'לא חפצתי לקחתה', ואחר כך היא חוזרת ואומרת 'ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו'. ובית דין מקריאים להם פסוקים אלו והם עונים אחריהם. הגמרא דנה בחליצת אלם ואלמת שאינם יכולים לומר פסוקים אלו: אָמַר רָבָא, הַשְּׁתָּא דְּאָמְרַת במשנתנו שקְרִיאָה של פסוקים אלו לֹא מִיעַכְּבָא את החליצה, לְפִיכָךְ אִלֵּם וְאִלֶּמֶת שֶׁחָלְצוּ, אף שאינם בני קריאה חֲלִיצָתָן כְּשֵׁרָה. מקשה הגמרא על דברי רבא מהמשך משנתנו: תְּנַן, חֵרֵשׁ שֶׁנִּחְלַץ וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה וְהַחוֹלֶצֶת מִן הַקָּטָן, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. מַאי טַעְמָא פסולה, וכי לָאו מִשּׁוּם דְּלֵא בְּנֵי קְרִיָּיה נִינְהוּ – שחרש וחרשת שאינם שומעים ואינם מדברים אינם יכולים לקרוא את פסוקי החליצה, ואם כן מטעם זה יש לפסול אף חליצת אלם ואלמת שאינם בני קריאה. מתרצת הגמרא: לֹא משום כן חליצת חרש וחרשת פסולה, אלא מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי דֵּעָה נִינְהוּ, ושנינו בברייתא לעיל (קב:) שצריכים החולץ והחולצת לבוין לשם חליצה, וכל שאין להם דעת לבוין כן, חליצתם פסולה. מקשה הגמרא: אִי הָכִי אִלֵּם וְאִלֶּמֶת נַמִּי אינם בני דעה, ואיך הכשיר רבא את חליצתם. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אִלֵּם וְאִלֶּמֶת בְּנֵי דֵּעָה נִינְהוּ ויכולים לכוין לשם חליצה, וּפוּטַּיְיהוּ הוּא דְּכָאִיב לְהוּ – ומה שאינם מדברים אינו אלא משום שפיהם כאוב וחולה, ועל כן חליצתם כשירה.

הגמרא דוחה את דברי רבא: וְהָא אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, חליצת חרש וחרשת פסולה לְפִי שֶׁחרש אֵינוֹ בְּכלל 'וְעָמַד וְאָמַר לא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ' (דברים כה ח), וחרשת אינה בכלל 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ' וגו' (שם כה ט). הרי שחליצתם פסולה משום שאינם בני קריאה, ואם כן מטעם זה יש לפסול גם חליצת אלם ואלמת.

מכח קושיא זו הגמרא מביאה את דברי רבא בנוסח אחר: אֶלָּא כִּי אִתְּמַר דְּרָבָא אַסִּיפָא של משנתנו אִתְּמַר. ששנינו בה, 'חֵרֵשׁ שֶׁנִּחְלַץ, וְהַחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה, וְהַחוֹלֶצֶת מִן הַקָּטָן, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה'. וְאָמַר רָבָא, הַשְּׁתָּא דְּאָמְרַת שקְרִיָּיה מְעַכְּבָא, ומטעם זה פסלת חליצת חרש וחרשת, לְפִיכָךְ אִלֵּם וְאִלֶּמֶת שֶׁחָלְצוּ חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה, שהרי אף הם אינם בני קריאה. ומה ששנינו ברישא דמַתְנִיתִין שקריאה אינה מעכבת, הוא כִּסברת רַבִּי זֵירָא. דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא בדין בלילת שמן במנחות, כָּל הָרָאוּי לְבִילָה אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ – כל מנחה שאפשר לבוללה בשמן אין הבלילה מעכבת בה, ואף אם נתן עליה שמן בלא לבוללה עמו כשירה. וְאולם כָּל שֶׁאֵין רָאוּי לְבִילָה בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ – אם אין אפשרות לקיים בה מצות בלילה הרי היא פסולה. וכמו כן בחליצה, אף שאין הקריאה מעכבת בה, מכל מקום צריך שתהיה ראויה לקריאה, ואם היבם או היבמה חרשים או אלמים ואינם בני קריאה חליצתם פסולה.

הגמרא דנה בדין יבמה שרקקה ולא חלצה: שָׁלְחוּ לֵיהּ מארץ ישראל לַאֲבוּהַּ דִּשְׁמוּאֵל, יְבָמָה שֶׁרָקְקָה בבית דין בפני היבם ולא חלצה את מנעלו, תֵּחָלוֹץ. מדייקת הגמרא: מכך שהצריכוה דווקא לחלוץ, מִכְּלָל דְּאִיפַּסְלָא לָהּ מלהתייבם לאַחִין מחמת הרקיקה, ואף שבודאי אינה מתירה אותה להינשא לשוק, מכל מקום די בה כדי לאוסרה ביבום כדין חלוצה.

הגמרא מבררת בשיטת איזה תנא נאמר דין זה: מַנִּי, אִילֵּימָא שרקיקה פוסלת מיבום לשיטת רַבִּי עֲקִיבָא במשנתנו שרקיקה אינה מעכבת, ואם חלצה ולא ירקה חליצתה כשרה, לא יתכן לומר כן. שהרי הַשְּׁתָּא, וּמַה בְּמָקוֹם שחלצה ויש מִצְוָה של רקיקה, דְּאִיכָּא לְמֵימַר – שיש מקום לומר שהרקיקה תעכב, מִידֵּי דַּהֲוָה [–כמו שמצינו] אֲאִימּוּרִים של קרבנות, דְּכִי לֵיתַנְהוּ [–כשאינם] לפנינו כגון שנאבדו או שנטמאו ואינם ראויים להקרבה לֹא מְעַכְּבִי – אין הקטרתם מעכבת את אכילת בשר הקרבן, וְאולם כִּי אִיתַנְהוּ [–כשישנם] לפנינו מְעַכְּבִי את אכילת הבשר עד שיוקטרו על המזבח, וכמו כן לגבי רקיקה היה מקום לומר שכל זמן שאפשר לעשותה תעכב את החליצה, ואף על פי כן אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא שרקיקה לֹא מְעַכְּבָא, אם כן איך יתכן לומר שעל ידי הרקיקה בלבד מֵאַחִין אִיפַּסְלָא – תפסל לאחים מיבום. הלא אם אינה חשובה לעכב במקום שיש בה מצוה, כל שכן שאינה חשובה לאסור את היבמה ליבום ללא חליצה. ממשיכה הגמרא ושואלת: וְאֶלָּא מה תאמר, שרקיקה פוסלת מיבום לְשיטת רַבִּי אֶלְעָזָר הסובר שרקיקה מעכבת, וְהָא לשיטתו חליצה ורקיקה שְׁנֵי דְּבָרִים הַמַּתִּירִין נִינְהוּ, שכן שתיהן מעכבות את היתר היבמה לשוק, וְכל שְׁנֵי דְּבָרִים הַמַּתִּירִין יחד אֵין מְעַלִּין [–מועילים] כלום זֶה בְּלֹא זֶה, כפי שיובא בסמוך בשיטת תנא אחד. ואם כן אף רקיקה לבדה בלא חליצה אינה כלום, שכן כל אחת מהן בפני עצמה אינה מתירה את היבמה, ואם כן אין לה לרקיקה לפסול מיבום.

מסיקה הגמרא: אֶלָּא מה שאמרו שרקיקה פוסלת הוא כְּשיטת רַבִּי, הסובר ששני דברים המתירים יחד מועיל כל אחד מהם בפני עצמו במקצת. שכן מצינו במנחת שתי הלחם הבאה בחג השבועות, שמביאים יחד עמה שני כבשים לשלמים, והקרבת הכבשים מקדשת את הלחם בקדושת הגוף של מנחות, ומתירתו באכילה. ונחלקו תנאים בדין זה. דְּתַנְיָא, כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת אֵין מְקַדְּשִׁין הַלֶּחֶם בקדושת הגוף אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה בלבד. כֵּיצַד, שְׁחָטָן לכבשים לִשְׁמָן [–לשם שלמים] וְזָרַק דָּמָן לִשְׁמָן, קָדַשׁ הַלֶּחֶם בקדושת הגוף וניתר באכילה. אבל אם שָׁחַט את הכבשים שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְזָרַק את דמם לִשְׁמָן, לֹא קָדַשׁ הַלֶּחֶם בקדושת הגוף, שכן לא עלו הכבשים לשם חובת כבשי עצרת. ואם שְׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, הלחם קָדוֹשׁ בקדושת הגוף, וַאפילו שאֵינוֹ קָדוֹשׁ להיות מותר באכילה. דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם הלחם אֵינוֹ קָדוֹשׁ בקדושת הגוף עַד שֶׁיִּשְׁחוֹט לִשְׁמָן וְיִזְרוֹק דָּמָן לִשְׁמָן. הרי שלדעת רבי, כל שני דברים המתירים יחד, כגון שחיטת הכבשים וזריקת דמם, אף כל אחד מהם בפני עצמו מועיל במקצת, ואפילו שאין די בשחיטה לבדה כדי להתיר את הלחם, מכל מקום היא מקדשת אותו בקדושת הגוף. והוא הדין ביבמה, ששני דברים מתירים אותה לשוק, חליצה ורקיקה, אף שאין די בכל אחד מהם בפני עצמו כדי להתירה, מכל מקום הוא פוסל אותה מיבום.

מפירוש זה עולה, שרק לשיטת רבי אלעזר הסובר שרקיקה מעכבת בהיתר היבמה הרי היא לבדה פוסלת אותה מיבום, אבל לשיטת רבי עקיבא הסובר שאינה מעכבת אף אין בכוחה לפסול מיבום. ולפי זה מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא שרְקִיקָה לבדה לֹא פָסְלָה מיבום, וְהָתַנְיָא, חָלְצָה וְלֹא

רָקִקָה הֵיבְמָה וְלֹא קָרְאָה את הפסוקים חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁירָה. רָקִקָה, וְלֹא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. קָרְאָה וְלֹא רָקִקָה וְלֹא חָלְצָה, אֵין כָּאן בֵּית מִיחוּשׁ [–חששן], ואינה נפסלת ליבום. שואלת הגמרא: מַנִּי – בשיטת מי שנויה הברייתא, אִילֵימָא בשיטת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הרי שנינו בה, חָלְצָה וְלֹא רָקִקָה וְלֹא קָרְאָה חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁירָה, וְהָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נאמר בפרשה 'כָּכָה יֵעָשֶׂה', ומכאן שכל דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעֻכָּב בחליצה, ואף רקיקה מעכבת. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שהברייתא שנויה בשיטת רַבִּי עֲקִיבָא הסובר שרקיקה אינה מעכבת. וְהרי קָתָנֵי בברייתא, שאם רָקִקָה וְלֹא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. וּלְמַאן – לגבי מי היא פסולה, אִילֵימָא לְעָלְמָא – שאין הרקיקה מתירתה להנשא לאדם מן השוק, הלא פְּשִׁיטָא הוּא, מִי הַוְיָא חֲלִיצָה דְּאִישְׁתְּרִיָא לְעָלְמָא – וכי יש כאן חליצה שתתירנה לשוק. אֶלָּא לָאו [–וכי לא] באה הברייתא ללמדנו שאף שרקיקה לבדה אינה מתרת, מכל מקום היא פוסלת אותה מלהתייבם לָאַחִין. מסיקה הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ שאף לשיטת רבי עקיבא רקיקה פוסלת ליבום.

שואלת הגמרא: וּלְרַבִּי עֲקִיבָא הסובר שקריאה ורקיקה אינן מעכבות, מַאי שְׁנָא רְקִקָה שפוסלת ליבום, וּמַאי שְׁנָא קְרִיָּיה [–קריאה] ששנינו בברייתא ש'אין בה בית מיחוש' ואינה פוסלת ליבום. משיבה הגמרא: קְרִיָּיה דְּאִיתָא [–שישנה] בֵּין בַּתְּחִלָּה קודם החליצה ובֵין בַּסּוֹף לאחר החליצה, לֹא מִיחַלְּפָא לֵיהּ – אין חשש שהרואים יחליפו את היבמה שקראה ולא חלצה עם חלוצה גמורה, משום שיאמרו שקריאה זו היא קודם חליצה ועדיין לא חלצה, ועל כן היא מותרת ביבום. אבל רְקִיקָה, דְּבַתְּחִלָּה לֵיתָא וּלְבַסּוֹף אִיתָא – שאינה אלא לאחר החליצה ולא לפניה, הרואים אותה רוקקת מִיחַלְּפָא לֵיהּ – יחליפוה בחלוצה גמורה משום שיסברו שכבר חלצה קודם הרקיקה, וְאם נתירנה ביבום אָתוּ לְמִישְׁרֵי [–יבואו להתיר] כל חֲלוּצָה להתייבם לָאַחִין, ועל כן גזרו עליה חכמים לאוסרה ביבום.

הגמרא מביאה לשון אחרת במימרא זו: וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, הָכִי שָׁלְחוּ לֵיהּ לאבוה דשמואל. יְבָמָה שֶׁרָקְקָה ולא חלצה תַּחְלוּץ לאחר מכן, וְאִינָהּ צְרִיכָה לָרוֹק לאחר החליצה פַּעַם אַחֶרֶת, אלא די לה ברקיקה הראשונה שהיתה קודם לחליצה. הגמרא מביאה שכן נהג רבי אמי הלכה למעשה: כִּי הַהִיא יבמה דְּאַתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, וַהֲוָה יָתִיב [–וישב] רַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל קַמֵּיהּ דרבי אמי, וְרָקְקָה היבמה לפני היבם מִקַּמֵּי [–לפני] דְּתַחְלוּץ לו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַמִּי ליבם, חֲלוּץ לָהּ – הנח לה לחלוץ את המנעל מרגלך, וּשְׁרִי לָהּ תִּינְרָא – תתיר לה את ריבה, כלומר, תפטרנה ושלח אותה מבית דין בלא רקיקה נוספת. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לרבי אמי, וְהָא בָּעְיָנָן מֵירָק – רקיקה. השיבו רבי אמי: הָא כבר רָקְקָה לָהּ לפני שחלצה ודי בכך. שוב שאלו רבי אבא, וְתֵירוֹק פעם נוספת לאחר החליצה, וּמַה תפסיד בְּכָךְ, ומדוע לא ננהג לכתחילה כסדר האמור בתורה, קודם 'וחלצה נעלו' ואחר כך 'וירקה בפניו'. השיבו רבי אמי: אם תירק פעם נוספת נָפִיק מִינֵּיהּ חוּרְבָּא – עלולה לצאת מכך תקלה, משום דְּאִי אָמְרַת תִּיהְדַּר [–שתחזור] וְתֵירוֹק, אָמְרֵי הרואים דְּרַקִּיקָה קַמַּיְיתָא שמלפני החליצה לֵית בָּהּ מִשְׁשָׁא – אינה כלום, ויתירו יבמה שירקה ולא חלצה ביבום, וְאם יתירו את זו אָתֵי לְמִישְׁרֵי [–יבואו להתיר] גם חֲלוּצָה גמורה להתייבם לָאַחִין, כמבואר לעיל.

שוב שאלו רבי אבא: וְהָא בָּעְיָנָן שתהיה הרקיקה לאחר החליצה כְּסִדְרָן הכתוב בתורה. השיבו רבי אמי, כְּסִדְרָן לֹא מְעַכְּבָא, ויכולה לירוק גם קודם החליצה. הוּא [רבי אבא] סָבַר בתחילה שרבי אמי דַּחוּיֵי קָא מְדַחֵי לֵיהּ בדחיה בעלמא, אך נָפֵק דָּק וְאַשְׁכַּח – יצא ועיין בדבר ומצא ברייתא כדברי רבי אמי. דְּתַנְיָא, בֵּין שֶׁהַקְּדִים חֲלִיצָה לִרְקִיקָה, בֵּין שֶׁהַקְּדִים רְקִיקָה לַחֲלִיצָה, מַה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי, ואין הסדר מעכב.

הגמרא מביאה כמה שאלות שנשאל לוי: לֵוִי נָפֵק לְקַרְיֵיתָא – יצא לכפרים, וּבָעוּ מִינָּהּ – ושאלוהו שם, יבמה גּוּדֵּמָת שאין לה ידים, מַהוּ שֶׁתַּחְלוּץ את מנעל היבם בשיניה. ועוד שאלוהו: יְבָמָה שֶׁרָקְקָה דָּם לאחר החליצה, מַהוּ דין רקיקה זו. ועוד שאלוהו: נאמר בדברי המלאך לדניאל (דניאל י כא) 'אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת' – אומר לך את מה שנגזר בשמים, ונרשם בכתב אמת שאינו מתבטל. ושאלוהו, מכך שנאמר 'הרשום בכתב אמת', מִכְּלָל [–משמע] דְּאִיכָּא בשמים כְּתָב שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת, והרי זה דבר שלא ניתן להיאמר. לֹא הֲוָה בִּידֵיהּ דלוי תשובה לשאלות אלו. אֲתָא וּשְׁאֵיל אותן בְּנֵי מִדְרְשָׁא. אָמְרוּ לֵיהּ, מה ששאלו על חליצת גידמת בשיניה, ודאי שהיא כשירה, שהרי מִי [–וכי] כְּתִיב 'וְחָלְצָה בְּיָד' דווקא. וכן מה ששאלו על יבמה שרקקה דם, וּמִי כְּתִיב 'וְיָרְקָה רוֹק' שיהיה במשמע רוק בלבד בלא דם, הרי נאמר 'וירקה' סתם, ואי אפשר שלא יהיה בדם קצת רוק, ורקיקה כשירה היא. ומה ששאלו על מה שנאמר 'אֲבָל אַגִּיד לְךָ הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת', וְכִי יֵשׁ כְּתָב שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – מה שנאמר 'בכתב אמת' הוא בִּגְזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה, שאם נשבע הקדוש ברוך הוא לקיימו אינו מתבטל לעולם. וּכָאן – כתב שאינו קרוי 'כתב אמת' הוא בִּגְזַר דִּין שֶׁאֵין עִמּוֹ שְׁבוּעָה, שעדיין יכול להתבטל. וּכְדַרְב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי. דְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִנַּיִן לִגְזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ מִתְקָרֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' ג' יד) 'לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד עוֹלָם'. הרי שעונש זה אינו מתבטל לעולם משום שהקדוש ברוך הוא נשבע לקיימו.

הגמרא דורשת את הכתוב האמור: אָמַר רַבָּה, דווקא בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עון בית עלי אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לעולם, אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוּא על ידי שיעסקו בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. וּאַבָּיֵי אָמַר, דווקא בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוא גם בִּגְמִילוּת חֲסָדִים. ובהם עצמם התקיימו הדברים, שכן רַבָּה וְאַבָּיֵי מִדְּבֵית עֵלִי קָאָתוּ. רַבָּה דַּעֲסַק בַּתּוֹרָה בלבד חָיָה [–חי] אַרְבָּעִין שְׁנִין, ואילו אַבָּיֵי דַּעֲסַק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, חָיָה שִׁיתִּין [–ששים] שְׁנִין.

תָּנוּ רַבָּנַן, מִשְּׁפָחָה אַחַת הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ בניה מֵתִים כְּבֶן שְׁמֹנֶה עֲשֵׂרֵה שָׁנָה, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ דבר זה אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אָמַר לָהֶם, שֶׁמָּא מִמִּשְׁפַּחַת עֵלִי אַתֶּם שֶׁנֶּאֱמַר עליו (שם ב לג) 'וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים'. לְכוּ וַעֲסָקוּ בַּתּוֹרָה וְתִחְיוּ. הָלְכוּ וַעֲסָקוּ בַּתּוֹרָה וְחָיוּ הרבה שנים, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתָן מִשְּׁפַחַת יוֹחָנָן עַל שְׁמוֹ של רבן יוחנן בן זכאי.

הגמרא מביאה שמועה אחרת בענין ביטול גזר דין: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אוּנְיָא אָמַר רַב, מִנַּיִן לִגְזַר דִּין שֶׁל צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ נֶחְתָּם. הגמרא מפסיקה באמצע דבריו ומקשה: וכי אֵינוֹ נֶחְתָּם, וְהָא כְּתִיב (ירמיה ב כב) 'כִּי אִם תְּכַבְּסִי בֹּרִית וְתַרְבִּי לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי', ובעון ציבור הכתוב מדבר, שהוא ככתם שאין הכיבוס מסירו, ואיך יתכן לומר שאינו נחתם. מתרצת הגמרא: אֶלָּא כך שאל רב, מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁנֶּחְתָּם הוא מִתְקָרֵעַ על ידי תפילה ותשובה. והשיב: שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד ז) 'כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו', ומשמע ששומע בכל עת לתפלתנו, ואפילו לאחר שנחתם הדין. שואלת הגמרא: וְהָכְתִיב (ישעיה נה ו) 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ', ומשמע שלא בכל עת הוא מצוי לקבל את תפלתנו. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא שמועילה תפילה רק בזמן 'המצאו' הוא בִּתְפִילַּת יָחִיד, וְהָא שמועילה בכל עת הוא בִּתְפִילַּת צִיבּוּר. מפרשת הגמרא: הזמן שגם יָחִיד נענה אֵימַת הוא, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים.

הגמרא חוזרת לדון בדין רקיקת דם: שָׁלְחוּ לֵיהּ לַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל, יְבָמָה שֶׁרָקְקָה דָּם לפני היבם, תַּחְלוּץ ולא תתייבם, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַדָּם בְּלֹא שיהא בו צְחִצּוּחַ [–טיפת] רוֹק, וגם רקיקה זו פוסלתה ליבום אף בלא חליצה, כמבואר לעיל. מקשה הגמרא: מִיתִיבִי, שנינו בברייתא, יָכוֹל יְהֵא דָּם הַיּוֹצֵא מִפִּיו של זב, טמא כמו רוקו, וְכן דם היוצא מִפִּי הָאֵמָּה של זב יהא טָמֵא כמימי רגליו, תַּלְמוּד לוֹמַר בזב (ויקרא טו ב) 'זוֹבוֹ טָמֵא', וְאֵין דָּם הַיּוֹצֵא מִפִּיו וּמִפִּי הָאֵמָּה טָמֵא, אֶלָּא טָהוֹר. הרי שדם היוצא מפיו אינו מעורב ברוק. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן ביבמה מדובר בְּדָם שהיא מוֹצֶצֶת אותו מתוך פיה שבודאי מעורב בו רוק, וּכָאן בזב מדובר בְּדָם שֶׁשּׁוֹתֶת מפיו שלא על ידי מציצה, ואינו מעורב ברוק ולכן אינו מטמא. שנינו במשנתנו: חֵרֵשׁ שֶׁנֶּחְלַץ וכו' וחולצת לקטן, חליצתה פסולה.

רש"ל

רקקה ולא חלצה ולא קראה חליצתה פסולה — ופוסלתה על האחין, כדמפרש ואזיל. אין כאן בית מיחוש — ואפילו מייבום לא פסלה. למאן — כלומר: למאי הלכתא תני פסולה? אילימא — דלא משתריא בה לעלמא — פשיטא. אלא לאו לאשמועינן דאיפסלה מאחין — דקיימא לן במסכת גיטין (כד,ב): כל מקום ששנינו חליצה פסולה — פסולה ופוסלת על האחין, גט פסול — פסול ופוסל מן הכהונה. מאי שנא רקיקה — דפסלה. ומאי שנא קריאה — דלא פסלה, דקתני אין כאן בית מיחוש, הואיל ותרוייהו לדידיה לא קא מעבבי. קרייה — בין קודם חליצה "מאן יבמי", בין לאחר חליצה "ככה יעשה", אי נמי אמרינן תתייבם — לא מיחלפא לאינשי בחלוצה, דליתי למימר הך בתר חליצה אתייבם, דאמרי: הך קרייה דמקמי חליצה הואי. אבל רקיקה, דליתא אלא בתר חליצה — מיחלפא לאינשי, ויאמרו: הך מדרקקה — ודאי חלצה לה ברישא, ואפילו הכי הדרה ומתייבמת, ואתי למישרי חלוצה לאחין. ושרי לה תיגרא — כלומר: פטור ושלחנה מבית דין. אמרי רקיקה קמייתא לית בה מששא — ולא פסלה מאחין, ומאן דחזי דמתייבמה סבר רקיקה בתר חליצה הואי כי אורחיה, ושרינן חלוצה לאחין. מהו שתחלוץ — בשיניה. יכמה שרקקה דם מהו — מי הואי חליצה מעלייתא? אבל אגיד לך כו' — מקרא הוא בדניאל, שהמלאך אמר לו: אגיד לך את כל הנגזר בשמים ורשום בכתב, והוא אמת. מכלל דאיכא בשמים כתב דאינו אמת?! בתמיה. מי כתיב וירקה רוק — דליהוי משמע דלא יהא שם אלא רוק? "וירקה" סתמא כתיב, ואפילו רוק ודבר אחר. והכא נמי אי אפשר בלא צחצוחי רוק. בכתב אמת — שהקדוש ברוך הוא מאמתו ומקיימו, ואינו חוזר ומבטלו. אמר רבא — גרסינן, ולא גרסינן ואמר רבא. בהמצאו — משמע שאין מצוי בכל עת. תחלוץ — ולא תתייבם עוד, דאיפסלה עלייהו. יכול יהא דם היוצא מפיו — טמא כרוק, ודם היוצא מפי אמתו טמא כזובו וקריו ומימי רגליו, שהן מעיינותיו של זב, וטמאין טומאה חמורה. מוצצת — אי אפשר בלא צחצוחי רוק.

תוספות

ככה יעשה דבר שהוא מעשה מעבב — ואם תאמר: ולמאן דאמר (סנהדרין סה,ב) דעקימת פיו הוי מעשה היכי ממעטינן קריאה? ויש לומר: דמכל מקום מעשה גרוע הוא יותר מרקיקה. אי נמי, לא דמי למנהיג בקול, שהוא מעשה גדול. לאחין פסולה — משמע שפוסלה לאחין, מדקתני פסולה. ואפילו למאן דאמר ב"כל הגט" (גיטין כד,ב): כל מקום ששנו חכמים חליצה פסולה — אינה פוסלת על האחין, הבא דייק מדלא קתני אין כאן בית מיחוש. ודלא כפירוש הקונטרס, דפירש דאתיא כמאן דאמר כל מקום ששנו חכמים חליצה פסולה פוסלת. דאם כן — בלא שום דיוק הוה מצי לאוקומי כוותיה. מי כתיב וחלצה ביד — והא דקאמר בירושלמי שחולצתו בימין — למצוה בעלמא, אבל עיכובא ליכא.

רבא ואביי מדבית עלי קאתו — "רבה" גרס, דרבא לא הוה כהן, כדאמר בפרק "הזורע" (חולין קלב,א) דאמר ליה לשמעיה: זכי לי מתנתא. אבל רבה היה כהן, דאמר בפרק "עד כמה" (בכורות כז,א): רבה בטיל לה ברוב, ואמרינן במסכת מועד קטן (כח,א), אמר רבא: חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא כו', עד: רבה חיה ארבעין שנין ורב חסדא תשעים שנין. כדאמר נמי הכא רבה חיה ארבעין שנין. הקשה הרב רבינו אלחנן: דבגמילות חסדים נמי עסיק, דאמר ב"חלק" (סנהדרין צח,ב) אמר רבה: ייתי ולא אחמיניה, אמר ליה אביי: מאי טעמא אמר מר הכי כו'? מר — תורה איכא, גמילות חסדים — איכא! ואמר רבינו יצחק: דלא עסיק כל כך בגמילות חסדים שינצל מגזירת בית עלי, אבל כדי שינצל מחבלו של משיח היה בידו, שגם שאר זכיות עומדות לו. ואם תאמר: ומאי הא דקאמר במסרת מועד קטן (כח,א) דלא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא. מדרבה לא חיה אלא ארבעין שנין, ודלמא היינו טעם לפי שהיה מבני עלי? ויש לומר: דסבירא ליה לרבא דבתורה בלבד הוא מתכפר כמו לרבה. ועוד, שגם רבה עסק בגמילות חסדים כדאמר ב"חלק" (סנהדרין צח,ב). יבמה שרקקה דם תחלוץ — מעיקרא שלחו ליה ההוא דלעיל היבמה שרקקה, ואחר כך שלחו ליה דאפילו רקקה דם תחלוץ.

קטנה

1 רָקְקָה וְלֹא קָרְאָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁירָה, רָקְקָה וְלֹא
2 חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, קָרְאָה וְלֹא
3 רָקְקָה וְלֹא חָלְצָה - אֵין כָּאן בֵּית מֵיחוֹשׁ. מַנִּי?
4 אִילֵימָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - חָלְצָה וְלֹא רָקְקָה וְלֹא קָרְאָה
5 חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁירָה? וְהָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: "כָּכָה
6 יֵעָשֶׂה" דָּבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה - מְעַכֵּב! אֶלָּא פְּשִׁיטָא -
7 רַבִּי עֲקִיבָא, וְקָתָנֵי: רָקְקָה וְלֹא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה -
8 חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. לְמַאן? אִילֵימָא לְעָלְמָא - פְּשִׁיטָא!
9 מִי הֲוָיָא חֲלִיצָה דְּאִישְׁתַּרְיָא לְעָלְמָא? אֶלָּא לָאו -
10 לָאַחִין, שְׁמַע מִינָּהּ. וּלְרַבִּי עֲקִיבָא, מַאי שְׁנָא רְקִיקָה
11 וּמַאי שְׁנָא קְרִיָּה? קְרִיָּה, דְּאִיתָא בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין
12 בַּסּוֹף - לָא מִיחַלְּפָא לֵיהּ, רְקִיקָה דְּבַתְּחִלָּה לֵיתָא
13 וּלְבַסּוֹף אִיתָא - מִיחַלְּפָא לֵיהּ, וַאֲתוּ לְמִישְׁרֵי חָלוּצָה
14 לָאַחִין. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, הָכִי שָׁלְחוּ לֵיהּ: יְבָמָה שֶׁרָקְקָה
15 - תַּחֲלוֹץ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לָרוֹק פַּעַם אַחֶרֶת. כִּי הַהִיא
16 דְּאָתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, הֲוָה יָתִיב רַבִּי אַבָּא בַּר
17 מֶמֶל קַמֵּיהּ, רָקְקָה מִקַּמֵּי דְּתַחֲלוֹץ. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי
18 אַמִּי: חֲלוֹץ לָהּ וְשָׁרֵי לָהּ תִּיגְרָא. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא:
19 וְהָא בָּעֵינַן מֵירָק! הָא רָקְקָה לָהּ. וְתֵירוֹק וּמַה בְּכָךְ?
20 נָפִיק מִינֵּיהּ חוּרְבָּא, דְּאִי אָמְרַתְּ תִּיהֲדַר וְתֵירוֹק אָמְרִי:
21 רְקִיקָה קַמַּיְיתָא לֵית בָּהּ מְשָׁשָׁא, וְאָתֵי לְמִישְׁרֵי חָלוּצָה
22 לָאַחִין. וְהָא בָּעֵינַן כְּסִדְרָן! כְּסִדְרָן לָא מְעַכְּבָא. הוּא
23 סָבַר דַּחוּיֵי קָא מַדְחֵי לֵיהּ, נָפֵק דַּךְ וְאַשְׁכַּח, דְּתַנְיָא:
24 בֵּין שֶׁהִקְדִּים חֲלִיצָה לְרִקִּיקָה, בֵּין שֶׁהִקְדִּים רְקִיקָה
25 לַחֲלִיצָה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. לֵוִי נָפֵק לְקַרְיֵיתָא, בָּעוּ
26 מִינֵּיהּ: גִּידֶּמֶת מַהוּ שֶׁתַּחֲלוֹץ? יְבָמָה שֶׁרָקְקָה דָּם מַהוּ?
27 "אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתַב אֱמֶת" מִכְּלָל
28 דְּאִיכָּא כְּתָב שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת? לָא הֲוָה בִּידֵיהּ. אֲתָא שָׁאֵיל בֵּי מִדְרָשָׁא, אָמְרוּ לֵיהּ: מִי כְּתִיב "וְחָלְצָה בְּיָד" וּמִי כְּתִיב "וְיָרְקָה רוֹק".
29 "אֲבָל אַגִּיד לְךָ הָרָשׁוּם בִּכְתַב אֱמֶת" וְכִי יֵשׁ כְּתָב שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת - לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בִּגְזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה, כָּאן - בִּגְזַר
30 דִּין שֶׁאֵין עִמּוֹ שְׁבוּעָה. כִּדְרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי. דְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִנַּיִן לִגְזַר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה
31 שֶׁאֵינוֹ מִתְקָרֵעַ - שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד עוֹלָם". אָמַר רַבָּה: בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה
32 אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר, אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה. אַבַּיֵי אָמַר: בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר - אֲבָל מִתְכַּפֵּר בִּגְמִילוּת חֲסָדִים. רַבָּה
33 וְאַבַּיֵי מִדְּבֵית עֵלִי קָאָתוּ, רַבָּה דְּאָסַק בַּתּוֹרָה חָיָה אַרְבָּעִין שְׁנִין, אַבַּיֵי דְּאָסַק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים - חָיָה שִׁיתִּין שְׁנִין. תָּנוּ
34 רַבָּנַן: מִשְׁפָּחָה אַחַת הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מֵתִים כְּבֶן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אָמַר לָהֶם:
35 שֶׁמָּא מִמִּשְׁפָּחַת עֵלִי אַתֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל מַרְבִית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים" - לְכוּ וְעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וְתִחְיוּ. הָלְכוּ וְעָסְקוּ בַּתּוֹרָה וְחָיוּ,
36 וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתָן "מִשְׁפַּחַת יוֹחָנָן" עַל שְׁמוֹ. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אוּנְיָא אָמַר רַב: מִנַּיִן לִגְזַר דִּין שֶׁל צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ נֶחְתָּם? אֵינוֹ
37 נֶחְתָּם?! וְהָא כְּתִיב: "כִּי אִם תִּכְבְּסִי בֹּרִית וְתַרְבִּי לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי"! אֶלָּא: מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ נֶחְתָּם מִתְקָרֵעַ - שֶׁנֶּאֱמַר:
38 "מִי כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו". וְהָכְתִיב: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ"! לָא קַשְׁיָא: הָא - בְּיָחִיד, הָא - בְּצִיבּוּר. יָחִיד, אֵימַת? אָמַר
39 רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אִלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. שָׁלְחוּ לֵיהּ לַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל: יְבָמָה שֶׁרָקְקָה
40 דָּם תַּחֲלוֹץ, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדָם בְּלֹא צַחְצוּחַ רוֹק. מֵיתִיבֵי: יָכוֹל, יְהֵא דָּם הַיּוֹצֵא מִפִּיו וּמִפִּי הָאַמָּה טָמֵא - תַּלְמוּד לוֹמַר: "זוֹבוֹ
41 טָמֵא" - וְאֵין דָּם הַיּוֹצֵא מִפִּיו וּמִפִּי הָאַמָּה טָמֵא, אֶלָּא טָהוֹר! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בְּמוֹצֶצֶת, כָּאן - בְּשׁוֹתֶת. "חֵרֵשׁ שֶׁנֶּחֱלַץ וכו'".

אמר

"דאגה בלב איש ישחנה" ישיחנה לאחרים . . לאחרים רק בגוף, אבל מאוחדים איתו עימו, שמרגישים את עניינו.

היום יום כה סיוון

תוספות

קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל ואם לא חלצה חליצה פסולה — ואם תאמר: אמאי לא עריב ותני להו קטנה בהדי חרש וחרשת וקטן? ויש לומר: (כדמוכח) משום דבקטנה פליג רבי יוסי בגמרא. ואם תאמר: מכל מקום, כיון דתנא פסולה — אמאי תני שתחלוץ משתגדיל? ועוד, דלא תני ליה גבי קטן? ויש לומר: דאי לא הוה תני גבי קטנה אמינא דחליצתה פסולה מדרבנן, דהא דמקשינן אשה לאיש אינו מן התורה, להכי תני תחלוץ משתגדיל, יתור לשון, לאשמועינן דחליצת קטנה אינה כלום, כמו חליצת קטן. ומיהו, בירושלמי גרסינן בסדר המשנה: תחלוץ משתגדיל, ואם לא חלצה — חליצתה כשירה. משמע שסובר דהא דמקיש רבי מאיר אשה לאיש היינו מדרבנן, אבל לרבי יוסי חולצת לכתחלה, כדאשכחן בעובדא דלקמן. ובירושלמי נמי מוקי לה כרבי מאיר.

אבא יודן בירושלמי, ו"אבדן" לישנא קלילא.

מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש — והא דאמר בפרק קמא דסנהדרין (ז,ב): אזהרה לדיין שלא יפסע על ראשי עם קדוש — היינו היכא שלא יצא לצורך עם קדוש. אי נמי: אפילו יצא לצורך יש לו לקצר דרכו כל מה שיכול, כדאמרינן (קידושין לב,ב): אזהרה לזקן שלא יטריח — מ"ויראת". ובהוריות (יג,ב) תניא: בני חכמים ותלמידי חכמים, בזמן שהצבור צריכין להם מפסיעין על ראשי העם כו', יצא לצורך נכנס וישב במקומו — פירוש: לצורך העם. ובתוספתא גרסינן בהדיא: יצא לצורך העם.

רבא אמר משתגיע לעונת נדרים — ואם תאמר: דבפרק "יוצא דופן" (נדה מו,א) קאמר רבא: קטנה שהגיעה לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנין. ומסיק: כי קאמר רבא — למיאון, אבל לחליצה — בעיא בדיקה. אלמא קטנה לא חלצה? ואומר רבינו תם: דרבא איירי הכא אליבא דרבי יוסי, אבל איהו גופיה סבר עד שתביא שתי שערות. והא דמסיק הכא: והלכתא עד שתביא שתי שערות — סיומא דמילתא הוא. ובפרק "התקבל" (גיטין סה,א) דקאמר רבא גבי שלש מדות בקטן, הגיע לעונת נדרים נדרו נדר והקדשו הקדש, וכבנגדן בקטנה — חולצת, מדה זו עושה אליבא דרבי יוסי. ועוד: דרבינו יצחק הוכיח שם מכח ההיא ד"מי שמת" (בבא בתרא קנה,א) דרבה גרס, ולא רבא.

לכתחלה בעי חמשה — מכאן יש ללמוד דאין צריך חמשה אפילו לכתחלה. ומיהו, לפרסומי מילתא עבדינן בחמשה.

רבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר מכשירים בשנים — ולאו דוקא שנים, אלא לשון עדות בעלמא נקט שנים. ובקונטרס לא גריס שנים.

ובא מעשה לפני רבי עקיבא בבית האסורין — ואם תאמר: והא במתניתין משמע בהדיא שחלצה בבית האסורין, דקתני: מעשה שחלצה בינו לבינה בבית האסורין, ובא מעשה לפני רבי עקיבא? ויש לומר: דבהרבה ספרים גרסינן בא מעשה לפני רבי עקיבא, בלא וי"ו, וקאי נמי בבית האסורין ארבי עקיבא. ואם תאמר: והיכי פשיט שהמעשה בא לפני רבי עקיבא בבית האסורין, ולא בא אבראי? ויש לומר: דידע הגמרא שבא לפניו בבית האסורין. כדאמר בירושלמי: רבי יוחנן הסנדלר עבר קומי חבושין דרבי עקיבא, היה מכריז ואמר: מאן בעי מחטין, ומאן בעי צנורין, חלצה בינו לבינה מהו? אדיק ליה רישיה מן כוותיה, אמר ליה: אית לך כושין, אית לך כשר.

רש"י

זו **דברי רבי מאיר** — דאמר ב"האשה רבה" (יבמות צו,א): עשו חליצת בן תשע כגט בגדול. **אבל חכמים אומרים** — דפליגי עליה התם, ואמרי: עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול, אבל בחליצה לא סבירא ליה כותיה. **אין חליצת קטן כלום** — אפילו לפוסלה עליו. זו **דברי רבי מאיר** — דשמעינן ליה דאמר קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין. **אשה ואיש** — דכתיב (דברים כה): "ואם לא יחפוץ האיש" — ולא קטן. ואשה נמי, אף על גב דלא כתיב מיעוטא, בענין גדולה כאיש, דאיתקש לה, דכתיב בההוא קרא: "ועלתה יבמתו השערה". **עיניו למטה** — כלפי ארץ ישראל, משום דשכינה התם קיימא, כדכתיב: "והיו עיני ולבי שם". **אתא רבי למתיבתא** — למדרש, ואיבעי כל חד למיתב אדוכתיה. **רבי ישמעאל ברבי יוסי** — בעל בשר הוה, כדאמרינן ב"השוכר את הפועלים" (בבא מציעא פד,א). **מפסע ואזיל** — הולך לאט. **אבדן** — תלמידו של רבי היה. שקליה **רבי למטרפסיה** — לגמולו, על ששמע ולא מיחה. **פוק בדקה** — אם הביאה שתי שערות. **לא צריכת** — למיבדקה. **כבר הורה** זקן — רבי יוסי. **נצטרע אבדן** — עונשו של לשון הרע — נגעים. **מדבריו של ברבי** — רבי יוסי. כל "ברבי" — לשון אדם גדול. **קטנה חולצת** — משהיא כפעוטות, כבר שית כבר שבע, דתנן במסכת גיטין (נט,א): הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין. הלכך, לענין חליצה, הואיל ולא כתיב מיעוט — כשירה משהיא בפרק הזה, שיודעת מעט להבחין. **לעונת נדרים** — שנה אחת קודם לזמן שתי שערות, כדתנן בפרק "יוצא דופן" (נדה מה,ב): בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדריה נבדקים, אם יודעת לשם מי נדרה והקדישה — דבריה קיימין. **אין הלכה כאותו הזוג** — אלא כתנא קמא, דבעי שלשה. **והאמר רב נחמן כו'** — בריש פירקא (קא,ב). **קא משמע לן אין הלכה כאותו הזוג** — דאף על גב דאי עבד הוא, כדקתני חלצה בשנים, וקתני מכשירין. **הני מילי דסני בתלתא דיעבד** — כדקתני: חלצה בשלשה ונמצא אחד מהן קרוב או פסול פסולה, הא כולם כשרים — חליצה כשירה. אבל לכתחלה ליבעי חמשה, כרבי יהודה הלכתא כתנא קמא.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין חֲלִיצַת קָטָן כְּלוּם. "קְטַנָּה שֶׁחָלְצָה וכו'". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. דְּאָמַר: "אִישׁ" כְּתוּב בַּפָּרָשָׁה, וּמַקְּשִׁינַן אִשָּׁה לְאִישׁ. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: "אִישׁ" כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה, אִשָּׁה - בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה. מַאן חֲכָמִים - רַבִּי יוֹסֵי הִיא. דְּרַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי הָווּ יָתְבִי, פָּתַח חַד מִינַּיְיהוּ וְאָמַר: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים", וְחַד אָמַר: עֵינָיו לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם". אַדְּהָכִי אֲתָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לְגַבֵּייהוּ, אָמַר לְהוּ: בְּמַאי עָסְקִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: בִּתְפִלָּה. אָמַר לְהוּ: כָּךְ אָמַר אַבָּא, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּימוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ. אַדְּהָכִי אֲתָא רַבִּי לְמִתִּיבְתָּא. אִינְהוּ, דְּהָווּ קָלִילֵי, יְתִיבוּ בְּדוּכְתַּייְהוּ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, אַגַּב יוֹקְרֵיהּ, הֲוָה מְפַסֵּעַ וְאָזֵיל. אֲמַר לֵיהּ אַבַּדָּן: מִי הוּא זֶה שֶׁמְּפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. אֲמַר לֵיהּ: אֲנִי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, שֶׁבָּאתִי לִלְמוֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי. אֲמַר לֵיהּ: וְכִי אַתָּה הָגוּן לִלְמוֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי? אֲמַר לֵיהּ: וְכִי מֹשֶׁה הָיָה הָגוּן לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה? אֲמַר לֵיהּ: וְכִי מֹשֶׁה אַתָּה? אֲמַר לֵיהּ: וְכִי רַבְּךָ אֱלֹהִים הוּא? אֲמַר רַב יוֹסֵף: שְׁקָלֵיהּ רַבִּי לְמִטְרְפְּסֵיהּ, דְּקָאֲמַר לֵיהּ "רַבְּךָ" וְלָא "רַבִּי". אַדְּהָכִי אֲתָיָא יְבָמָה לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבַּדָּן: פּוֹק בְּדַקָּהּ. לְבָתַר דְּנְפַק, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּךְ אֲמַר אַבָּא: "אִישׁ" כְּתוּב בַּפָּרָשָׁה, אֲבָל אִשָּׁה - בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה. אֲמַר לֵיהּ: תָּא, לָא צְרִיכַתְּ, כְּבָר הוֹרָה זְקֵן. קְמִפַּסֵּעַ אַבַּדָּן וְאָתֵי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: מִי שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ - יְפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. מִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ - הֵיאַךְ יְפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ? אֲמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבַּדָּן: קוּם בְּדוּכְתֵּיךְ. תָּאנָא: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטָרַע אַבַּדָּן, וְטָבְעוּ שְׁנֵי בָנָיו, וּמָאֲנוּ שְׁתֵּי כַלּוֹתָיו. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דִּכְסַפֵּיהּ לְאַבַּדָּן בְּהַאי עָלְמָא. אָמַר רַבִּי אַמִּי: מִדְּבָרָיו שֶׁל בְּרַבִּי נִלְמוֹד: קְטַנָּה חוֹלֶצֶת בִּפְעוּטוֹת. רָבָא אָמַר: עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים. דְּוִהְלְכְתָא: עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. "חָלְצָה בִּשְׁנַיִם וכו'". אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי אָמַר רַב נַחְמָן: אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג. וְהָא אֲמַר רַב נַחְמָן: חָדָא זִימְנָא! דַּאֲמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי אָמַר רַב נַחְמָן: חֲלִיצָה בִּשְׁלֹשָׁה! צְרִיכִי, דְּאִי אִיתְּמַר הַךְ קַמַּיְיתָא הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי - לְכַתְּחִילָּה, אֲבָל דִּיעֲבַד - אֲפִילּוּ תְּרֵי, קָא מַשְׁמַע לָן: אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג. וְאִי אַשְׁמוּעִינַן אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג קַמָּא, הֲוָה אָמִינָא: דִּיעֲבַד, אֲבָל לְכַתְּחִילָּה לִיבְעֵי חֲמִשָּׁה, צְרִיכָא. "מַעֲשֶׂה שֶׁחָלְצוּ כו'". בֵּינוֹ לְבֵינָהּ מִי יָדְעֵנָא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: וְעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ מִבַּחוּץ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: מַעֲשֶׂה שֶׁחָלְצוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ אַבְּרִאי, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא בְּבֵית הָאֲסוּרִין, אוֹ דִּלְמָא: מַעֲשֶׂה שֶׁחָלְצוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ בְּבֵית הָאֲסוּרִין? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּבֵית הָאֲסוּרִין הָיָה מַעֲשֶׂה, וּלְבֵית הָאֲסוּרִין בָּא מַעֲשֶׂה.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בבא זוֹ במשנתנו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר היא. שכן כל מקום שנאמר במשנה 'חליצה פסולה', אף שאינה מתירה את היבמה לשוק, מכל מקום מדרבנן היא פוסלת אותה ליבום, כדין חלוצה האסורה מן התורה ביבום. ואם כן מה ששנינו במשנתנו שחליצת קטן פסולה, אינו אלא לשיטת רבי מאיר (לעיל צו.) הסובר שחליצת קטן מבן תשע שנים ויום אחד פוסלת את היבמה ליבום. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין חֲלִיצַת קָטָן כְּלוּם, ועדיין היא מותרת ביבום.

שנינו במשנתנו: קְטַנָּה שֶׁחָלְצָה וכו' תחלוץ משתגדיל. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בבא זוֹ במשנתנו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר היא, דְּאָמַר 'אִישׁ' כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שנאמר (דברים כה ו) 'וְאִם לא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ' וגו', ומכאן שדווקא 'איש' גדול חולץ ולא קטן, וּמַקְשִׁינַן [–ומקישים] אִשָּׁה לְאִישׁ, שאף מה שנאמר בהמשך הכתוב 'ועלתה יבמתו השערה' אינו אלא ביבמה גדולה, אבל קטנה אינה חולצת. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים 'אִישׁ' גדול כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה דווקא לגבי היבם, אבל הָאִשָּׁה בֵּין גְּדוֹלָה וּבֵין קְטַנָּה חולצת, ולא הוקשה היבמה ליבם. מפרשת הגמרא: מַאן חֲכָמִים – מי הם חכמים החולקים על רבי מאיר, שיטת רַבִּי יוֹסֵי הִיא. הגמרא מביאה מקור לדבריה מתוך מעשה שהיה, ואגב כך מביאה נידון אחר בענין תפילה: דְּרַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי הֲווּ יָתְבֵי בבית מדרשו של רבי. פָּתַח חַד מִינַּיְיהוּ וְאָמַר, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן את עֵינָיו לְמַטָּה כלפי הארץ, משום שהשכינה נמצאת בארץ במקום המקדש, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' ט ג) 'וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים'. וְחַד אָמַר, המתפלל צריך שיתן את עֵינָיו לְמַעְלָה, משום שעיקר מקום השכינה הוא בשמים, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג מא) 'נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם'. אַדְּהָכֵי [–בינתיים] אֲתָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לְגַבַּיְיהוּ, וְאָמַר לְהוּ, בְּמַאי עַסְקִיתּוּ – במה אתם עוסקים. אָמְרוּ לֵיהּ, בְּענייני תְּפִלָּה, היכן צריך המתפלל לתת את עיניו. אָמַר לְהוּ, כָּךְ אָמַר אַבָּא [רבי יוסי], הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה למקום השכינה שהיא בארץ, וְאולם את לִבּוֹ הוא צריך לכוין לְמַעְלָה לשמים, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּימוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ, גם 'והיו עיני ולבי שם כל הימים', וגם 'נשא לבבנו אל כפים'.

הגמרא מביאה ויכוח שהתעורר בין תלמידי רבי תוך כדי מעשה זה בענין כבוד הציבור: אַדְּהָכֵי [–בינתיים] אֲתָא רַבִּי לִמְתִיבְתָּא לדרוש את דרשתו, והלכו כולם לשבת על מקומם. אִינְהוּ – רבי חייא ורבי שמעון בר רבי דַּהֲווּ קַלִּילֵי [–שגופם קל] יְתִיבוּ בְּדוּכְתַּיְיהוּ – התיישבו במקומם במהרה, אבל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי שהיה בעל בשר, אַגַּב יוּקְרֵיהּ [–מחמת כובדו] לא הספיק להגיע למקומו לפני שהתיישבו האחרים על מקומם, וְהֲוָה מְפַסַּע וְאָזִיל – והוצרך לפסוע לאטו על גבי היושבים בבית המדרש כדי להגיע למקומו. אָמַר לֵיהּ אַבְדָּן תלמידו של רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי, מִי הוּא זֶה שֶׁמְּפַסֵּעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. אָמַר לֵיהּ, אֲנִי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, שֶׁבָּאתִי לִלְמוֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי. אָמַר לֵיהּ אבדן, וְכִי אַתָּה הָגוּן [–ראוי] לִלְמוֹד תּוֹרָה מֵרַבִּי. אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל ברבי יוסי, לדבריך, וְכִי מֹשֶׁה הָיָה הָגוּן לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, הלא גם הוא היה נראה כמיקל בכבוד הציבור בכך שישב וכל הציבור עמד לפניו. אלא מכאן שמותר להקל בכבוד הציבור במקום הצורך. אָמַר לֵיהּ אבדן, וְכִי מֹשֶׁה אַתָּה שכל עם ישראל היו צריכים לו, ועל כן היה רשאי להקל בכבוד הציבור, אבל אתה אינך ראוי לכך. אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל ברבי יוסי והשיבו כנוסח דבריו, וְכִי רבי רַבְּךָ אֱלֹהִים הוּא שהכל צריכים לו, וכשם שמשה היה ראוי ללמוד תורה מפי הגבורה, כן ראוי אני ללמוד תורה מרבי. אָמַר רַב יוֹסֵף, שַׁקְלֵיהּ רַבִּי לְמַטְרַפְסֵיהּ – קיבל רבי את גמולו על כך ששמע שביזה אבדן את רבי ישמעאל ברבי יוסי ולא מיחה בידו, בכך דְּקָאָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל ברבי יוסי לאבדן, 'וכי רַבְּךָ אלהים' וְלֹא אמר לו 'וכי רַבִּי אלהים', ואף שגם רבי ישמעאל ברבי יוסי היה תלמידו של רבי.

הגמרא מביאה את המשכו של מעשה זה: אַדְּהָכֵי [–בינתיים] אַתְיָא יְבָמָה לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי לצורך חליצתה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבְדָּן, פּוֹק בִּדְקָהּ – צא החוצה עם היבמה כדי לבודקה אם כבר הביאה שתי שערות והיא ראויה לחליצה. לְבָתַר דִּנְפַק אבדן אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל ברבי יוסי לרבי, כָּךְ אָמַר אַבָּא [רבי יוסי], אמנם 'אִישׁ' כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה ללמדנו שקטן אינו חולץ, אֲבָל אִשָּׁה חולצת בֵּין גְּדוֹלָה וּבֵין קְטַנָּה, ואם כן אין צריך לבודקה אם הביאה שתי שערות. קיבל רבי את דבריו, וְאָמַר לֵיהּ לאבדן, תָּא [–שוב] לבית המדרש וְלֹא צְרִיכַתְּ לבודקה, כְּבָר הוֹרָה זָקֵן [רבי יוסי] שגם קטנה חולצת. נמצא שחכמים שאמר עליהם רב שהם חולקים על משנתנו הפוסלת חליצת קטנה, הם רבי יוסי.

הגמרא מביאה את סיומו של מעשה זה: קָמְפַסַּע אַבְדָּן וְאָתֵי – פסע אבדן על גבי היושבים כדי לשוב למקומו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, מִי שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ – אדם כמותי שהעם צריכים לו, ראוי לו שִׁיפַסַּע עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ, אבל מִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹ עַם קָדוֹשׁ כמותך, הֵיאָךְ יְפַסַּע עַל רָאשֵׁי עַם קָדוֹשׁ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְאַבְדָּן, צודק רבי ישמעאל בדבריו, קוּם בְּדוּכְתָּיךְ – עמוד במקומך ואל תמשיך לפסוע על גבי היושבים. תָּאנָא בברייתא, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטָרַע אַבְדָּן משום שדיבר בגנות רבי ישמעאל, וְכן נענש בכך שטָבְעוּ שְׁנֵי בָנָיו, וּמֵאֲנוּ שְׁתֵּי כַלּוֹתָיו הקטנות בבעליהן בני אבדן. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְכַסְפֵיהּ לְאַבְדָּן בְּהַאי עָלְמָא – ברוך ה' שבייש את אבדן והענישו בעולם הזה, ולא בעולם הבא.

הגמרא חוזרת לדין חליצת קטנה: אָמַר רַב אַמִּי, מִדְּבָרָיו שֶׁל בְּרִבִּי [רבי יוסי] נִלְמוֹד, שקְטַנָּה חוֹלֶצֶת כשהיא בְּעונת הַפְּעוֹטוּת – משמלאו לה שש או שבע שנים, שבגיל זה יש לה קצת דעת ויכולה לכוין לשם חליצה. רָבָא אָמַר, אף לשיטת רבי יוסי אינה חולצת עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים – עד שימלאו לה י"א שנים, ואף שהיא עדיין קטנה מכל מקום נדריה נבדקים, ואם יודעת לשם מי נדרה חלים נדריה. ואף חליצתה כשירה רק מגיל זה, ולא קודם לכן. מסיקה הגמרא: וְאולם הִלְכְתָא כרבי מאיר לא כרבי יוסי, ואינה חולצת עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת ותגדיל לגמרי.

שנינו במשנתנו: חָלְצָה בִּשְׁנַיִם וכו' חליצתה פסולה, מכיון שצריך לחלוץ בפני שלשה. רבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר מכשירים. אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמֵי אָמַר רַב נַחְמָן, אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג שמכשירים חליצה שלא בפני שלשה דיינים. מקשה הגמרא: וְהָא כבר אָמַר רַבִּי נַחְמָן חֲדָא זִימְנָא שחליצה צריכה שלשה, דְּאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמֵי אָמַר רַב נַחְמָן, חֲלִיצָה בִּשְׁלֹשָׁה דיינים, ומדוע הוצרך לחזור ולשנות דין זה. מתרצת הגמרא: שתי מימרותיו של רב נחמן צְרִיכֵי. משום דְּאִי אִיתְּמַר רק הַךְ קַמַּיְיתָא שחליצה בשלשה, הֲוָה אֲמִינָא, הָנֵי מִילֵּי שצריך שלשה דווקא לְכַתְּחִילָּה, אֲבָל בְּדִיעֲבַד אֲפִילּוּ חלצה בפני תְּרֵי כשירה. קָא מַשְׁמַע לָן ש'אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג', אלא כתנא קמא הפוסל אפילו בדיעבד. וְאִי אַשְׁמוּעִינַן רק שאֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג אֶלָּא כְּתַנָּא קַמָּא, הֲוָה אֲמִינָא שרק בְּדִיעֲבַד די בשלשה דיינים, אֲבָל לְכַתְּחִילָּה לִיבָּעֵי בחליצה חֲמִשָּׁה דיינים כשיטת רבי יהודה לעיל (קא:). לפיכך צְרִיכָא גם למימרת רב נחמן ש'חליצה בשלשה' ולא יותר.

שנינו במשנתנו: מַעֲשֶׂה שֶׁחָלְצוּ כו' בינו לבינה בבית האסורים, ובא מעשה לפני רבי עקיבא והכשירו. מקשה הגמרא: אם היתה החליצה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, מִי יְדַעְנָא – איך נודע מהחליצה, ועל סמך מה התירוה להנשא לאדם מהשוק. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אכן היה מעשה החליצה בינו לבינה שלא בפני בית דין, וְאולם עֵדִים היו רוֹאִין אוֹתוֹ מִבַּחוּץ, ואותם שנים מעידים עליו. מסתפקת הגמרא במעשה זה המובא במשנתנו: אִיבַּעְיָא לְהוּ, האם מַעֲשֶׂה זה שֶׁחָלְצוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ היה אַבָּרַאי – מחוץ לבית האסורים, וּבָא המַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא שהיה בְּבֵית הָאֲסוּרִין. אוֹ דִּלְמָא, מַעֲשֶׂה זה עצמו שֶׁחָלְצוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ היה בְּבֵית הָאֲסוּרִין. פושטת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, גם בְּבֵית הָאֲסוּרִין הָיָה מַעֲשֶׂה החליצה, וְגם לְבֵית הָאֲסוּרִין לפני רבי עקיבא שהיה שם בָּא מַעֲשֶׂה זה.

"וירדו חיים שאולה" – שגם בשאול חושבים שהם חיים.

הגמרא מביאה ברייתא בדין חליצה מוטעית, ומחלוקת אמוראים בביאורה: **תָּנוּ** רַבָּנַן בברייתא, **חֲלִיצָה מוּטְעֵת כְּשֵׁרָה**. מפרשת הגמרא: **אֵי זוֹ הִיא חֲלִיצָה מוּטְעֵת, אָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, **כָּל שֶׁמִּטעים** את היבם שאינו רוצה לחלוץ, **וְאוֹמְרִים לוֹ, חֲלוֹץ** ליבמתך **וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ** להיות לך לאשה. וחליצה זו כשירה אפילו שאין החולץ מתכוין להתיר על ידה את היבמה להנשא לאדם מן השוק. **אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי יוֹחָנָן** לריש לקיש, וכי חליצה זו כשירה, והרי **אֲנִי שׁוֹנֶה** ברייתא אחרת שנאמר בה, **בֵּין שֶׁנִּתְכַּוֵּון הוּא** [–החולץ] לשם חליצה **וְלֹא נִתְכַּוֵּונָה הִיא** [–החלוצה] לשם חליצה, **וּבֵין שֶׁנִּתְכַּוֵּונָה הִיא** לשם חליצה **וְלֹא נִתְכַּוֵּון הוּא** לשם חליצה, **חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, עַד שֶׁיִּתְכַּוְּונוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד** לשם חליצה. ואם כן איך **אַתְּ אָמְרַת** לפרש בברייתא הראשונה, שאם חלץ לה היבם לשם אישות ולא לשם היתר חליצה, **חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה**.

רבי יוחנן מפרש חליצה מוטעית באופן אחר: **אֶלָּא** חליצה מוטעית שהכשירה הברייתא הראשונה היא, **כָּל שֶׁאוֹמְרִים לוֹ** ליבם שאינו רוצה לחלוץ, **חֲלוֹץ לָהּ** ליבמה **עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז** תמורת החליצה, שאף אם לבסוף לא תקיים את התנאי ולא תתן לו כלום החליצה כשירה. הגמרא מביאה הוכחה לדברי רבי יוחנן מברייתא: **תָּנְיָא נַמִּי הָכִי, חֲלִיצָה מוּטְעֵת כְּשֵׁרָה, וְאֵי זוֹ הִיא חֲלִיצָה מוּטְעֵת, כָּל שֶׁאוֹמְרִים** ליבם **חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנַת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז. וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי יָבָם שֶׁאֵין הָגוּן לָהּ וְאָמְרוּ לוֹ בֵּית** דין, **חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי חִיָּיא וְהִכְשִׁירָהּ** לחליצה זו, אף שלא נתנה מאתים זוז.

הגמרא מביאה מעשה שנהגו בו כשיטת רבי יוחנן, ופסלו חליצה שלא בכוונה: **הַהוּא** יבם **דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וּתְבַע** את יבמתו להתייבם לו. **אָמַר לָהּ** רבי חייא ליבמה, **בִּתִּי, עֲמוֹדִי** והתייבמי ליבם. **אָמְרָה לֵיהּ אִימָּא** [–אמה] של היבמה, **יְשִׁבָתָהּ זוֹ הִיא עֲמִידָתָהּ** – מה שהיא נמנעת מלהתייבם זו היא תקנתה, מכיון שהיבם אינו הגון לה. **אָמַר לָהּ** רבי חייא, האם **יָדַעְתְּ לֵיהּ** ליבם, ואת מכירה בו איזה גנאי שמחמתו אינו ראוי לבתך. **אָמְרָה לֵיהּ, אִין** – אכן כן, **מָמוֹנָא הוּא דַּחֲזָא לָהּ וְקָבְעֵי לְמֵיכְלֵיהּ מִינָּהּ** – ראה הוא שיש לה ממון, ורוצה לייבמה כדי ליטול את ממונה ולכלותו ואחר כך יגרשנה. **אָמַר לָהּ** רבי חייא ליבמה, האם **לֹא נִיחָא לְךָ** להתייבם. **אָמְרָה לֵיהּ** היבמה, **לֹא.** ומאחר שלא רצה היבם לחלוץ לה אלא לייבמה, הטעהו רבי חייא **וְאָמַר לֵיהּ, חֲלוֹץ לָהּ** ליבמה **וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ** לך לאשה, ומתוך כך חלץ לה. **לְבָתַר דְּחָלַץ לָהּ אָמַר לֵיהּ** רבי חייא ליבם, **הַשְׁתָּא מִינָּךְ אִפַּסְלָא לָהּ** – מעתה נפסלה היבמה ונאסרה עליך, **לכן חֲלוֹץ לָהּ עתה חֲלִיצָה מְעַלְּיָיתָא כִּי הֵיכִי דְּתִישְׁתְּרֵי לְעָלְמָא** – כדי להתירה לשוק.

מביאה הגמרא מעשה נוסף בחליצה מוטעית: **בַּת חֲמוּהּ** [–חמיו] **דְּרַב פָּפָא** מת בעלה, **וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם שֶׁאֵין הָגוּן לָהּ. אֲתָא** היבם **לְקַמֵּיהּ דְּאַבָּיֵי** ותבע אותה להתייבם לו ולא רצה לחלוץ. הטעהו אביי **וְאָמַר לֵיהּ, חֲלוֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא** לאביי, **וכי לֹא סָבַר לָהּ מַר לְהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שחליצה כגון זו פסולה משום שאינה לשם חליצה. השיב לו אביי: **וְאֶלָּא הֵיכִי אֵימָא לֵיהּ** – וכי איך עלי לומר ליבם. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, אמור לו ליבם, **חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז.** ואכן כן אמר אביי ליבם, והלך וחלץ לה על מנת שתתן לו מאתים זוז. **לְבָתַר דְּחָלַץ לָהּ אָמַר לָהּ** אביי ליבמה, **זִיל הַב לֵיהּ** – לכי והביאי לו מאתיים זוז אלו. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, אין היבמה צריכה לפרוע לו ממון זה, שכן **מְשַׁטָּה אֲנִי כְּךָ עֲבָדָהּ לֵיהּ** – בידה לטעון שיטיתי בך ולא היה בדעתי להתחייב כלום, שהרי היתה התחייבות זו מתוך אונס כדי שתסכים לחלוץ לי, והתחייבות באונס אינה כלום. ומוכיח רב פפא כדבריו: **מִי** [–וכי] **לֹא תַּנְיָא** בברייתא, **הָרֵי שֶׁהָיָה** אדם **בּוֹרֵחַ מִבֵּית הָאַסּוּרִין** ועיכב הנהר בעדו, **וְהָיְתָה מַעֲבָרָא** [–מעבורת, ספינה] **לְפָנָיו, וְאָמַר לֵיהּ** הבורח לבעל המעבורת, **טול** [–הריני מתחייב לך] **דֵּינָר וְהַעֲבִירֵנִי** את הנהר, **אֵין לוֹ** לבעל המעבורת **אֶלָּא** את **שָׂכָרוֹ** הרגיל עבור נסיעה זו, ואינו יכול לתבוע מהבורח את כל הדינר שהתחייב לו. **אַלְּמָא** [–מוכח] **אָמַר לֵיהּ** [–שיכול לומר לו] המתחייב מתוך אונס **מְשַׁטָּה אֲנִי כְּךָ**, ואין חלה התחייבות זו. ואם כן **הָכָא נַמִּי** ביבמה שהתחייבה ליבם ממון בכדי שיסכים לחלוץ לה, יכולה היא לומר לו **מְשַׁטָּה אֲנִי כְּךָ. אָמַר לֵיהּ** אביי לרב פפא, **אֲבוּךְ הֵיכָא** – היכן אביך, **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, **בְּמָתָא** – בעיר. שוב שאלו, **אִימָּךְ הֵיכָא** – אמך היכן היא, **אָמַר לֵיהּ, בְּמָתָא.** ורמז אביי בשאלותיו אלו, שמשום שסמוך רב פפא לאביו ואמו והם מספקים לו את כל צרכיו, שמועותיו מחודדות. **וְהִיב בְּהוּ** אביי **עֵינֵיהּ וּשְׁכִיבָן** – מתוך שנתן אביי את עיניו באביו ואמו של רב פפא, שלטה בהם עין הרע ומתו.

הברייתא שלפנינו מחלקת בין גט מוטעה לחליצה מוטעית: **תָּנוּ רַבָּנַן, חֲלִיצָה מוּטְעֵת** שנעשתה על תנאי ולא התקיים התנאי באופן שהובא לעיל, **כְּשֵׁרָה,** משום שבחליצה אין מועיל תנאי לבטל את המעשה. אבל **גֵּט מוּטְעֶה** שנעשה על תנאי ולא התקיים תנאו, הגט **פָּסוּל,** שכן בגט מועיל תנאי לבטל את המעשה, ואין הגט חל אלא אם כן התקיים התנאי. כמו כן חלוקה חליצה מגט, **שֶׁחֲלִיצָה מְעוּשֶׂית,** שעישוהו [–כפו אותו] בית דין לחלוץ בעל כרחו, **פְּסוּלָה,** ואילו **גֵּט מְעוּשֶׂה** שכפו בית דין על הבעל ליתנו בעל כרחו, **כָּשֵׁר.**

תמהה הגמרא על החילוק השני: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מכשירה הברייתא גט מעושה. **אִי דְּאָמַר** הבעל לאחר שכפוהו 'רוֹצֶה אֲנִי', הלא באופן זה **אֲפִילּוּ חֲלִיצָה נַמִּי** כשירה, ומדוע שנתה הברייתא שחליצה מעושה פסולה. **וְאִי** לאחר שכפוהו **לֹא אָמַר** 'רוֹצֶה אֲנִי', הרי באופן זה **גֵּט נַמִּי לֹא** כשר. מתרצת הגמרא: אכן לגבי כפיה אין חילוק בין גט לחליצה, **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך יש לפרש בברייתא. **חֲלִיצָה מוּטְעֵת לְעוֹלָם כָּשֵׁר, וְגֵט מוּטְעֶה לְעוֹלָם פָּסוּל.** ואולם **חֲלִיצָה מְעוּשֶׂית וְגֵט מְעוּשֶׂה** שוים בדינם, **זִימְנִין כָּשֵׁר וְזִימְנִין פָּסוּל** – לפעמים שניהם כשרים ולפעמים שניהם פסולים. **הָא** ששנינו שגט מעושה כשר הוא באופן **דְּאָמַר** הבעל **רוֹצֶה אֲנִי,** והוא הדין לחליצה. **וְהָא** ששנינו שחליצה מעושית פסולה הוא באופן **דְּלֹא אָמַר** היבם **רוֹצֶה אֲנִי,** והוא הדין לגט.

הגמרא מביאה ראיה שמועיל כפיה על ידי אמירת 'רוצה אני': **דְּתַנְיָא,** נאמר בפרשת עולה (ויקרא א ג), 'זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ, אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי ה'. 'יַקְרִיב אֹתוֹ', מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין **אוֹתוֹ** [את המחויב בקרבן] להקריב את קרבנו. **יָכוֹל** יקריבו את הקרבן **בְּעַל כָּרְחוֹ** של הבעלים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'לִרְצֹנוֹ' ולא בעל כרחו. **הָא כֵּיצַד** – אם אין הקרבן קרב אלא לרצון הבעלים איך כופים אותו, אלא **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי,** ועל ידי אמירתו זו נחשב הקרבן כקרב לרצונו. **וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּנִיטֵּי נָשִׁים,** שאם לא רצה הבעל לגרש **כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי.**

הגמרא מביאה נידון אחר בדין חליצה ומיאון: **אָמַר רָבָא אָמַר רַב סְחוֹרָה אָמַר רַב הוּנָא,** יבם ויבמה שבאו לחלוץ בבית דין, **חוֹלְצִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הדיינים מַכִּירִין** אותם, ואינם יודעים שאיש זה הוא אחי בעלה המת. וכן **מְמָאֲנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִין** – קטנה שבאה לבית דין למאן בבעלה, מקבלים את מיאונה אף על פי שאינם מכירים אותה, ואינם יודעים אם אכן זו היא האשה הנשואה לאיש שממאנת בו. ומאחר שהחליצה נעשית אפילו כשאין מבורר לבית דין שהחולץ הוא אכן אחי בעלה של החלוצה, **לְפִיכָךְ אֵין** העדים המעידים על החליצה **כּוֹתְבִין גֵּט חֲלִיצָה** לאשה, **אֶלָּא אִם כֵּן** הם **מַכִּירִין** את היבם והיבמה, ויכתבו בשטר שהם יודעים שאשה זו חלצה לאחי בעלה. **וְכֵן אֵין כּוֹתְבִין** העדים **גֵּט מֵיאוּן** לקטנה **אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין** אותה וכותבים בשטר שיודעים הם שהממאנת היא אשתו של זה. אבל אם אינם מכירים אותם לא יכתבו שטר כלל, משום **דְּחַיְישִׁינַן לְבֵית דִּין טוֹעִין** – שיש לחשוש שמא יבוא שטר זה לפני בית דין אחר, ויטעה אותו בית דין, ולא ידע שבית דין עושים חליצה ומיאון אפילו כשאין מכירים את האיש והאשה, ויתירו אותה להנשא על פי שטר זה שלא כדין. ובאמת אין להתירה, שהרי הבית דין הראשון לא בירר שאכן חלצה האשה לאחי בעלה, ויש לחשוש שמא חלצה לאדם זר כדי שיוכל לשאתה. וכן במיאון יש לחשוש שמא הקטנה הממאנת אינה אשתו של האיש שממאנת בו.

כך אמר רבא בשם רב הונא, **וְאוּלַם רָבָא** דִּידֵיהּ [–עצמו] **אוֹמֵר** להיפך, **אֵין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין** בית דין שהאיש שהיא

המשך בעמוד עא

רש"ל

על מנת שתתן לך מאתים זוז — ואף על גב דלא יהבא ליה — חליצתה כשירה, כדמפורש בכתובות ב"המדיר" (עד,א), דכל תנאי מבני גד ובני ראובן גמרינן. תנאה שאפשר להתנות על ידי שליח, שעשה משה את יהושע שליח לתת להם את ארץ הגלעד — הוי תנאיה תנאה, וכל תנאי דלא אפשר לעשות על ידי שליח, כגון חליצה — אין תנאי מועיל בה, וזהו טעמו של דבר. **בתי עמודי** — עמודי והתייבמי לו. **ישיבתה** — מהתייבם לו. **זו היא עמידתה** — זו היא תקנתה. **ידעת ליה** — מכרת היא בו שום דבר גנאי. **אמרה ליה אין ממונא הוא לה** — דבר זה היא יודעת בו, שאין בא לייבמה אלא כדי לאכול ולכלות ממונה ולגרשה. **לישנא אחרינא בתי עמודי** — עמודי על רגליך, דכתיב (דברים יט): "ועמדו שני האנשים" — בעמידה. **ישיבתה זו היא עמידתה** — קיטעת היא או חולה. אמר לה: ידע לה, מכיר הוא בה שרוצה לייבמה? אמרה ליה: אין, וממונא הוא בה. **להא דרבי יוחנן** — דאמר לעיל: עד שיתכוונו שניהם. **הכ ליה** — דהא קבילת עלה. ואף על גב דחליצה בהכי לא מיפסלא, מיהא איתחייבא לקיומי תנאה מדינא, כשאר שכירות דעלמא. **אמר ליה** — כיון דחליצה כשירה היא, משום דינא נמי לית ליה. דכיון דעליה רמיא למיעבד ולא בעי — "משטה אני בך" עבדה ליה. **מעברא** — מעבר ים בספינה. **אמר ליה אביי** — לרב פפא. **אבוך היכא** — כלומר, כמדומה אני שיש לך אב ואם סמוכין לך לספק צרכיך, לפיכך קא מחדדן שמעתיך. **ושכבו** — אבוה ואימיה. **גט מוטעה פסול** — אם אינה מקיימת תנאה, דאיפשר לגט על ידי שליח. שהאומר לשנים: "כתבו ותנו גט לאשתי" — הרי אלו יכתבו ויתנו. הילכך דמי לתנאי בני גד, ומהני ביה תנאה. **וכן בגיטי נשים** — כופין אותו עד שיאמר "רוצה אני". **חולצין אף על פי שאין מכירין** — יבם ויבמה שבאו לפנינו לחלוץ, ואין אנו מכירין בו שהוא יבמה — נזקקין להן בית דין וחולצין. **ומאנין** — בית דין נזקקין למיאון, אף על פי שאין מכירין. **לפיכך** — הואיל ונזקקין להם אף על פי שאין מכירין אותם. **אין כותבין גט חליצה** — עדים הרואים בחליצה ובמיאון, אין כותבין ונותנין לה להיות בידה לזכות, אלא אם כן מכירין שהן יבם ויבמה. והשתא דאין כותבין אלא אם כן מכירין, אי נמי לאו יבמה הוא, לא נפיק חורבה מיניה, דכל כמה דלית לה גט חליצה — לא נסבי לה. **חיישינן לבית דין טועין** — אם כתבו לה עדים: ראינו שחלצה בפנינו מפלוני. ואפילו לא כתבו בו "ואישתמודעינהו" — חיישינן שמא תראה גט זה לבית דין אחר, ויסמוכו עליו, ולא יבדקו אם פלוני זה הכתוב בגט זה יבמה הוא אם לאו, וישיאו אותה, ויהיו טועין בהלכה, שאין יודעין שחולצין וממאנין ואף על פי שאין מכירין. **לפיכך** — הואיל ואין חולצין אלא אם כן מכירין. **כותבין גט חליצה** — עדים שראו שחלצה — יכולין לכתוב לה, ואף על פי שאין מכירין. ולא חיישינן שמא טעו בית דין בהלכה זו, לומר: חולצין אף על פי שאין מכירין, וחלצו לה ממי שאינו יבמה.

משנה

תוספות

בתי עמודי — ללשון שפירש בקונטרס "עמודי וחלצי לו" משמע שצריך עמידה לחלוץ. ושמא לכתחלה בעי, ולא מיפסלא בהכי, כדפרישית לעיל (קג,א) גבי בין עומד בין יושב בין מוטה.

אין לו אלא שכרו — היינו דוקא בגון הכא, ששואל דבר גדול במקום שאין לוקחין אלא דבר מועט. וכן ההיא ד"הגחל בתרא" (בבא קמא קטז,ב) גבי הלך להביא כרוב ודורמסקין לחולה, דאין לו אלא שכרו. אבל היכא שלוקחין דבר גדול — התם אין יכול לומר לו משטה אני בך, ואף על פי שלא הוציא כלום מאותו דבר שתובע עליו שכר. **רבא** אמר רב סחורה — והא דאמר ב"אלו מציאות" (בבא מציעא לג,א), אמר רבא: כגון רב סחורה דאסברן זוהמה ליסטרון, פירוש: שהאיר עיני באותה משנה אחת — "רבה" גרס התם, אבל רבא היה תלמידו מובהק, כדמשמע הכא ובכמה דוכתין. ואית דגרסי התם "רבא". ויש לומר: דהכי קאמר: אפילו לא אסברן אלא זוהמא ליסטרון בלבד אני חייב לקרוע עליו.

לפיכך אין כותבין גט חליצה אלא אם כן מכירין כו' — פירש בקונטרס: דחיישינן שמא יטעו בית דין האחרון, וישיאוה בלא הכרת יבם, ויסמכו על בית דין הראשון. ואם תאמר: ואמאי חולצין בית דין הראשון אף על פי שאין מכירין? וניחוש דלמא מייתי סהדי שחלצה בבית דין, ויסמכו בית דין האחרון עליהו, וישיאוה לשוק בלא הכרה! ויש לומר: דעדים אינם מעידין לחצאין, וישאלו להם אם הכירום בית דין הראשון, דכולי האי ודאי לא חיישינן. **ורבא** דידיה אמר כו' ולא חיישינן לבית דין טועין — פירוש: שמא טעו בית דין הראשון ועשו בלא הכרה. כך פירש הקונטרס, וקשה: דאין פירוש בית דין טועין שוה, דחיישינן לבית דין טועין דרב סחורה — היינו בית דין אחרון, ולא חיישינן לבית דין טועין דרבא — היינו בית דין הראשון. ועוד קשה לרבינו יצחק: דאמר פרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קלח,ב), אמר רב דימי: הילכתא, לא חיישינן לבית דין טועין. ופריך: מאי שנא מדרבא דאמר רבא אין חולצין אלא אם כן מכירין, דחיישינן לבית דין טועין כו'. אלמא בדרבא גרסינן חוששין לבית דין טועין? ונראה לרבינו יצחק בגירסת ספרים ישנים, דגרסי בדרב סחורה: לא חיישינן, ובדרבא: חיישינן. והכי פירושו: לא חיישינן לבית דין טועין שמא יטעו בית דין אחרון להשיאה על ידי חליצה, שיעידו בחליצה ולא בהיכירא. דכולי האי לא חיישינן, אלא יחזרו עליהם אם הכירו בית דין הראשון. ורבא סבר: דאין חולצין אלא אם כן מכירין. שמא יטעו בית דין האחרון להשיאה על ידי עדים, ויאמרו שלא עשו כי אם בהכרה. והקשה הרב רבינו יהודה: מדתניא בתוספתא (פרק יב) "חולצין לאשה אף על פי שאין מכירין אותה" — תיקשה לרבא משמיה דנפשיה? ותירץ: דתוספתא מיירי דאורייתא, ואמוראי דהכא איירי דרבנן.

רבא

תָּנוּ רַבָּנַן: חֲלִיצָה מוּטְעֵית כְּשֵׁרָה. אֵי זוֹ הִיא חֲלִיצָה מוּטְעֵית? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל שֶׁאוֹמְרִים לוֹ "חֲלוֹץ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ". אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: אֲנִי שׁוֹנֶה בֵּין שֶׁנִּתְכַּוֵּון הוּא וְלֹא נִתְכַּוֵּונָה הִיא, בֵּין שֶׁנִּתְכַּוֵּונָה הִיא וְלֹא נִתְכַּוֵּון הוּא - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, עַד שֶׁיִּתְכַּוְּונוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד - וְאַתְּ אָמַרְתְּ חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה?! אֶלָּא: כָּל שֶׁאוֹמְרִים לוֹ "חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז". תַּנְיָא נַמִי הָכִי: חֲלִיצָה מוּטְעֵית כְּשֵׁרָה. אֵי זוֹ הִיא חֲלִיצָה מוּטְעֵית - כָּל שֶׁאוֹמְרִים "חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז". וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁנִּפְּלָה לִפְנֵי יָבָם שֶׁאֵין הָגוּן לָהּ, וְאָמְרוּ לוֹ: "חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז", וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי חִיָּיא, וְהִכְשִׁירָהּ. הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא. אֲמַר לָהּ: בִּתִּי, עֲמוֹדִי! אָמְרָה לֵיהּ: אֵימָא יְשִׁיבָתָהּ זוֹ הִיא עֲמִידָתָהּ. אֲמַר לָהּ: יָדַעְתְּ לֵיהּ? אָמְרָה לֵיהּ: אִין, מָמוֹנָא הוּא דַּחֲזָא לָהּ, וְקָבְעֵי לְמֵיכְלֵיהּ מִינָּהּ. אֲמַר לָהּ: לָא נִיחָא לָךְ? אָמְרָה לֵיהּ: לָא. אֲמַר לֵיהּ: חֲלוֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ. לְבָתַר דְּחָלַץ לָהּ אֲמַר לֵיהּ: הָשְׁתָּא, מִינָּךְ - אִפְּסְלָא לָהּ, חֲלוֹץ לָהּ חֲלִיצָה מַעֲלֶיתָא, כִּי הֵיכִי דְּתִשְׁתְּרֵי לְעָלְמָא. בַּת חֲמוּהּ דְּרַב פַּפָּא נְפְלָה לִפְנֵי יָבָם שֶׁאֵין הָגוּן לָהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּאַבָּיֵי. אֲמַר לֵיהּ: חֲלוֹץ לָהּ, וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא: לָא סָבַר לָהּ מָר לְהָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן? וְאֶלָּא הֵיכִי אֵימָא לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: חֲלוֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז! לְבָתַר דְּחָלַץ לָהּ, אֲמַר לָהּ: זִיל הַב לֵיהּ! אֲמַר לֵיהּ: "מִשְׁטֶה אֲנִי בְּךָ" עֲבַדָה לֵיהּ. מִי לָא תַּנְיָא: הֲרֵי שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִבֵּית הָאֲסוּרִין, וְהָיְתָה מַעֲבִרָא לְפָנָיו, וְאָמַר לֵיהּ: "טוֹל דִּינָר וְהַעֲבִירֵנִי", אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. אֵלְמָא, אָמַר לֵיהּ "מִשְׁטֶה אֲנִי בְּךָ", הָכָא נַמִי "מִשְׁטֶה אֲנִי בְּךָ". אֲמַר לֵיהּ: אֲבוּךְ הֵיכָא? אֲמַר לֵיהּ: בְּמָתָא. אִימָּךְ הֵיכָא? אֲמַר לֵיהּ: בְּמָתָא. יְהֵיב בְּהוּ עֵינֵיהּ וּשְׁכִיבָן. תָּנוּ רַבָּנַן: חֲלִיצָה מוּטְעֵית - כְּשֵׁרָה, גֵּט מוּטְעֶה - פָּסוּל, חֲלִיצָה מְעוּשֶׁית - פְּסוּלָה, גֵּט מְעוּשֶׁה - כָּשֵׁר. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּאָמַר "רוֹצֶה אֲנִי" - אֲפִילּוּ חֲלִיצָה נַמִי, וְאִי לָא אָמַר "רוֹצֶה אֲנִי" - גֵּט נַמִי לָא! הָכִי קָאָמַר: חֲלִיצָה מוּטְעֵית לְעוֹלָם כָּשֵׁר, וְגֵט מוּטְעֶה - לְעוֹלָם פָּסוּל. חֲלִיצָה מְעוּשֶׁית וְגֵט מְעוּשֶׁה - זִימְנִין כָּשֵׁר, וְזִימְנִין פָּסוּל. הָא - דְּאָמַר "רוֹצֶה אֲנִי", הָא - דְּלָא אָמַר "רוֹצֶה אֲנִי". דְּתַנְיָא: "יַקְרִיב אוֹתוֹ", מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ. יָכוֹל בְּעַל בְּרָחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר "לִרְצוֹנוֹ". הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר "רוֹצֶה אֲנִי". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּגִיטֵּי נָשִׁים: כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר "רוֹצֶה אֲנִי". אָמַר רָבָא אָמַר רַב סְחוֹרָה אָמַר רַב הוּנָא: חוֹלְצִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִין, מְמָאֲנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִין. לְפִיכָךְ, אֵין כּוֹתְבִין גֵּט חֲלִיצָה אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין, וְאֵין כּוֹתְבִין גֵּט מֵיאוּן אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין, דְּחָיְישִׁינַן לְבֵית דִּין טוֹעִין. וְרָבָא דִּידֵיהּ אוֹמֵר: אֵין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין, וְאֵין מְמָאֲנִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין. לְפִיכָךְ, כּוֹתְבִין גֵּט חֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִין, וְכוֹתְבִין גֵּט מֵיאוּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִין, וְלֹא חָיְישִׁינַן לְבֵית דִּין טוֹעִין.

משנה

תוספות

רבא אמר אפסוקי מילתא לית לן בה — ואם תאמר: דאמר רבא בפרק "לולב הגזול" (סוכה לח,ב): לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה'. רב ספרא אמר: אפסוקי מילתא היא. ולית לן בה? ויש לומר: דקבלה מרב ספרא, או שמא יש לחלק.

מודה רבא בלא אבה יבמי — "לא אבה" כתיב בספרים מדויקים. וכן מוכח במסורה: "לא אבה" שלשה דסמיכי: "לא אבה ה' השחיתך" (דברים י), "לא אבה יבמי" (שם כה), "ישראל לא אבה לי" (תהלים פא). ויש שנים ריש פסוק במשנה תורה: "ולא אבה סיחון" (דברים ב), "ולא אבה ה' לשמוע אל בלעם" (שם כג). ויש עוד פסוקים דלא שייכי לאותו מסורת: "ולא אבה" נושא כליו דשאול (שמואל א לא), "וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה" דיפתח (שופטים יא).

עד דמטי להדי אפיה והדר אזיל — והא דאמר ב"החולץ" (יבמות לט,ב): ורקת קדמנא רוקא בבי דינא דמיתחזי על ארעא. ובכל ספרים איתיה, וכן בסנהדרין בירושלמי — שמא למצוה מן המובחר הוא דבעינן הכי.

הדרן עלך מצות חליצה

משנה מִצְוַת חֲלִיצָה: בָּא הוּא וִיבִמְתּוֹ לְבֵית דִּין, וְהֵן מַשִּׁיאִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו". וְהִיא אוֹמֶרֶת: "מֵאֵן יָבְמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְמִי", וְהוּא אוֹמֵר: "לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ". וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיוּ אוֹמְרִים. "וְנִגְּשָׁה יִבְמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו" - רוֹק הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִים. "וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו". עַד כָּאן הָיוּ מַקְרִין. וּכְשֶׁהִקְרָא רַבִּי הוּרְקָנוֹס תַּחַת הָאֵלֶּה בִּכְפַר עֵיטָם וְגָמַר אֶת כָּל הַפָּרָשָׁה, הוּחְזְקוּ לְהִיוֹת גּוֹמְרִין כָּל הַפָּרָשָׁה. "וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנַּעַל". מִצְוָה בַּדַּיָּנִין, וְלֹא מִצְוָה בַּתַּלְמִידִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִצְוָה עַל כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם לוֹמַר: "חֲלוּץ הַנַּעַל". **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה: מִצְוַת חֲלִיצָה: קוֹרְאָה, וְקוֹרֵא, וְחוֹלֶצֶת, וְרוֹקְקָה, וְקוֹרְאָה. מַאי קָמַשְׁמַע לָן? מַתְנִיתִין הִיא! הָא קָמַשְׁמַע לָן: מִצְוָה כִּבְי, וְאִי אַפִּיךְ - לֵית לָן בָּהּ. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: בֵּין שֶׁהִקְדִּים חֲלִיצָה לִרְקִיקָה, וּבֵין שֶׁהִקְדִּים רְקִיקָה לַחֲלִיצָה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. אָמַר אַבַּיֵי: הַאי מַאן דְּמַקְרֵי גֵט חֲלִיצָה - לָא לִיקְרֵי לְדִידֵהּ "לֹא" לְחוּדֵיהּ וְ"אָבָה יַבְמִי" לְחוּדֵיהּ, דְּמַשְׁמַע: אָבָה יַבְמִי, אֶלָּא: "לֹא אָבָה יַבְמִי". וְלָא לִיקְרֵי לְדִידֵיהּ "לֹא" לְחוּדֵיהּ "חָפַצְתִּי" לְחוּדֵיהּ, דְּמַשְׁמַע: חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, אֶלָּא: "לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ". רָבָא אָמַר: אַפְסוּקֵי מִילְתָא הִיא, וְאַפְסוּקֵי מִילְתָא - לֵית לָן בָּהּ. רַב אַשִׁי אַשְׁכַּחֵיהּ לְרַב כָּהֲנָא דְּקָמְצִטְעֵר וּמַקְרֵי לֵהּ "לֹא אָבָה יַבְמִי". אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לֵיהּ מָר לְהָא דְּרָבָא? אֲמַר לֵיהּ: מוֹדֶה רָבָא בְּ"לֹא אָבָה יַבְמִי". אָמַר אַבַּיֵי: הַאי מַאן דְּכָתַב גִּיטָּא דַּחֲלִיצָתָא - לִיכְתּוֹב הָכִי: אַקְרִינוּהָ לְדִידָהּ מִן "מֵאֵן יָבְמִי" עַד "אָבָה יַבְמִי", וְאַקְרִינוּהוּ לְדִידֵיהּ מִן "לֹא" עַד "לְקַחְתָּהּ", וְאַקְרִינוּהָ לְדִידָהּ מִן "כָּכָה" וְעַד "חֲלוּץ הַנַּעַל". מָר זוּטְרָא מְשַׁרְטֵט וְכָתֵיב לְכוּלָּא פָּרָשָׁה. מַתְקִיף לָהּ מָר בַּר אִידִי: וְהָא לֹא נִיתַּן לִיכָּתֵב! וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּמָר זוּטְרָא. אָמַר אַבַּיֵי: רָקְקָה וּקְלָטַתּוּ הָרוּחַ - לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם. מַאי טַעְמָא - "וְיָרְקָה בְּפָנָיו" בָּעֵינַן. הִלְכָּךְ: הוּא אָרוֹךְ וְהִיא גּוּצָה, קְלָטַתְהוּ הָרוּחַ - אִיכָּא "בְּפָנָיו", הִיא אֲרוּכָּה וְהוּא גּוּץ - בָּעֵינַן עַד דְּמָטֵי לַהֲדֵי אַפֵּיהּ וַהֲדַר אָזֵיל. אָמַר רָבָא: כַּאֲכְלָה תּוּמָא וְרָקְתָה, אָכְלָה גַּרְגִּישְׁתָּא וְרָקְתָה - לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם. מַאי טַעְמָא? "וְיָרְקָה", מֵעַצְמָהּ בָּעֵינַן, וְלֵיכָּא. וְאָמַר רָבָא: צְרִיכִי דַּיָּנֵי לְמֵיחֲזֵי רוֹקָא כִּי נָפֵיק מִפּוּמָא דִּיבָמָה, דִּכְתִיב: "לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְיָרְקָה". "וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנַּעַל" מִצְוָה בְּדַיָּנִין, וְלֹא בְּתַלְמִידִים. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: פַּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן, וּבָאתָה יְבָמָה לַחֲלוֹץ, וְאָמַר לָנוּ: עֲנוּ פוּלְכֶם: "חֲלוּץ הַנַּעַל", "חֲלוּץ הַנַּעַל", "חֲלוּץ הַנַּעַל".

משנה עצה ההוגנת לו — כלך אצל שכמותך, ואל תכניס קטטה לתוך ביתך. בלשון הקדש היו אומרים — במסכת סוטה (לב,א) נפקא לן מקראי, בפרק "אלו נאמרין". בכפר עיטם — בתלמידים היושבים שם לפני רבן בשעת החליצה. **גמרא** קוראה — "מאן יבמי" (דברים כה). וקורא — "לא חפצתי לקחתה" (שם). חולצת ורוקקה וקוראה — "ככה יעשה לאיש" (שם). דמקרי גט חליצה — המקרא את האשה בשעת חליצתה. מודה רבא בלא אבה יבמי — דבעינן שלא יפסיק. דאי מפסיק, משמע דהאי "לא" — ארישא קאי, דאמרה: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא", כלומר: לא מאן, אלא אבה יבמי. אבל ב"לא חפצתי לקחתה", שהיא פתיחת קריאתו — ליכא למימר הכי "לא" לעיל קאי, ואי מפסיק — לית לן בה. ממאן עד יבמי — ומפני שהגט אינו משורטט, לא בעי למיכתב כוליה פסוק, דקיימא לן (גיטין ו,ב): אין כותבין ארבע תיבות בלא שרטוט. משרטט — גט חליצה, וכתב לכולא פרשתא אקרינוה לדידה "מאן יבמי" וגו', וכן כולם. וקיימא לן שלש תיבות של מקרא כותבין בלא שרטוט, ארבע אין כותבין, בפרק קמא דגיטין (ו,ב). והא לא נתנו ליכתב — פרשה בפני עצמה, במסכת גיטין בפרק "הניזקין" (ס,א), דקתני: אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה. והלכתא כמר זוטרא — דכותבין. דלא דמי לכותב מגילה לתינוק להתלמד בה, דהתם אדעתה דפרשתא כתיב ליה, דתיהוי במגילה קטנה, וקים לן (שם): תורה חתומה ניתנה. אבל האי — ספירת דברים הוא, ולאו בקדושתיה הוא. הלכך, הלכתא כמר זוטרא, דבמקום מצוה שרי. וקלטתו הרוח — לרוק, והעבירו, שלא בא לפני היבם. איכא בפניו — כיון שיצא מפיה היה בפניו. להדי אפיה — לנגד פניו, שיראהו למול פניו קודם שיקלטהו הרוח. תומא — שומים. גרגישתא — *ארזיל"א. "במעבה האדמה" (מלכים א ז) מתרגמינן: בגרגישתא דארעא

הדרן עלך מצות חליצה

צריך להיות חזק בביטחון ולהוסיף אומץ בלימוד תורת הנגלה ותורת החסידות וקיום המצוות בהידור.

ממכתב כ"ז סיוון, תשי"ד

היצר הרע . . לפעמים הוא מתלבש בלבוש צדיק תמים עניו ובעל מידות טובות.

היום יום כג סיון

כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהיה לדבר זה – אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה – הוא רק מתחבולותיה של נפש הבהמית.

היום יום כג סיון

השם יתברך יצליחו למלאות חלקו ותפקידו בהגדלת תורה והאדרתה התלויים בהחזקת יראת שמים טהורה.

ממכתב כ"ד סיוון, תשי"ד

משנה

המשנה שלפנינו מפרטת את סדר החליצה: **מִצְוַת חֲלִיצָה** כיצד, **בָּא הוּא** [–היבם] **וְיִבְמָתוֹ לְבֵית דִּין, וְהֵן מַשִּׁיאִין** [–מייעצים] **לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ,** האם ראוי לו לייבמה, או שעדיף שיחלוץ לה. ומקור דבר זה הוא ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כה ח) 'וְקָרְאוּ לוֹ זְקֵנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו'. **וּלאחר שנתרצה לחלוץ, הִיא** [–היבמה] **אוֹמֶרֶת** לפני בית דין את הכתוב האמור בפרשה (שם כה ז), 'מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי', **וְהוּא** [–היבם] עונה אחריה **ואוֹמֵר** את הכתוב (שם כה ח) 'לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ'. **וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיוּ אוֹמְרִים** פסוקים אלו. ולאחר שאמרו כן היבם והיבמה, 'וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ', ולאחר מכן 'וְיָרְקָה בְּפָנָיו' – יורקת על הקרקע שכנגד פניו רוֹק הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִים. **וּלאחר** היריקה, 'עָנְתָה וְאָמְרָה [–תענה היבמה ותאמר], את הכתוב (שם כה ט) 'כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו'.

בתחילה, **עַד כָּאן הָיוּ** מַקְרִין בית דין לפני היבמה כדי שתענה ותאמר אחריהם, ולא גמרו להקרותה את הפרשה כולה. וְאולם **כְּשֶׁהִקְרָא** רַבִּי הוֹרְקָנוֹס תַּחַת עֵץ הָאֵלָה בִּכְפַר עֲיָטָם ליבמה לאחר חליצתה, **וְגָמַר אֶת כָּל הַפָּרָשָׁה** עד 'וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל', מאותה שעה **הוֹחֲזְקוּ** כל בתי הדינים **לְהָיוֹת גּוֹמְרִין** לקרוא את **כָּל הַפָּרָשָׁה,** וקראה היבמה אחריהם את כולה. והכתוב האחרון 'וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל', **מִצְוָה בַּדַּיָּנִין וְלֹא מִצְוָה בַּתַּלְמִידִים** – רק על הדיינים יש מצוה להקרותו לאחר החליצה, ולא על התלמידים היושבים שם לפניהם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִצְוָה עַל כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם לוֹמַר** 'חֲלוּץ הַנָּעַל'.

גמרא

הגמרא מביאה את דברי רב יהודה בסדר חליצה, ומפרשת את החידוש בדבריו: **אָמַר רַב יְהוּדָה,** כך הוא סדר **מִצְוַת חֲלִיצָה,** היבמה **קוֹרֵאָה** 'מאן יבמי', ואחר כך היבם **קוֹרֵא** 'לא חפצתי לקחתה', ואחר כך **חוֹלֶצֶת,** ואחר כך **רוֹקֶקֶת,** ואחר כך **קוֹרֵאָה** שוב 'ככה יעשה'. מקשת הגמרא: **מַאי קָמַשְׁמַע לָן** רב יהודה, הלא **מַתְנִיתִין הִיא** – דבריו מפורשים במשנתנו. מתרצת הגמרא: **הָא קָמַשְׁמַע לָן** רב יהודה באומרו 'מצות חליצה קוראה וקורא' וכו', שאמנם **מִצְוָה הָכִי** היא כסדר השנוי במשנתנו, ואולם **אִי אַפֵּיהּ** את הסדר והקדים את הרקיקה לחליצה **לֵית לָן בָּהּ** – אין בכך כדי לפסול את החליצה. הגמרא מוכיחה כן מברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, בֵּין שֶׁהִקְדִּים חֲלִיצָה לִרְקִיקָה, וּבֵין שֶׁהִקְדִּים רְקִיקָה לַחֲלִיצָה מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי,** והסדר אינו מעכב בדיעבד.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים באופן הקריאה: **אָמַר אַבָּיֵי, הַאי מַאן דְּמַקְרֵי גַּט חֲלִיצָה** – הדיין המקריא בשעת חליצה את הפסוקים לפני היבם והיבמה מילה במילה, כשמקריא לפני היבמה 'לא אבה יבמי' **לֹא לִיקְרֵי לְדִידָהּ** [–לה] **'לֹא' לְחוֹדֵיהּ** ותענה אחריו **וְאחר כך** יקריא לפניה **'אָבָה יַבְּמִי' לְחוֹדֵיהּ** ותענה אחריו, משום **דְּבאופן זה מַשְׁמַע** מדבריה **'אָבָה יַבְּמִי'** – שרוצה היבם לייבמה. **אֶלָּא** יקריא **'לֹא אָבָה יַבְּמִי'** יחד, ותענה אחריו תיבות אלו בפעם אחת. **וְכן** כשמקריא ליבם 'לא חפצתי לקחתה', **לֹא לִיקְרֵי לְדִידֵיהּ** [–לו] **'לֹא' לְחוֹדֵיהּ** ו**'חָפַצְתִּי' לְחוֹדֵיהּ,** משום **דְּמַשְׁמַע** מכך **'חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ', אֶלָּא** יקריא לו **'לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ'** בפעם אחת. **וְרָבָא אָמַר, אַפְסוּקֵי מִילְּתָא הִיא** – אין זו אלא הפסקה בעלמא, **וְאַפְסוּקֵי מִילְּתָא לֵית לָן בָּהּ,** הואיל וכוונתו היתה לגמור דבריו, ולכן בדיעבד אין זה נחשב להפסק.

רַב אַשִׁי אַשְׁכְּחֵיהּ [–מצא] **לְרַב כָּהֲנָא דְּקָמְצַטְעַר** [–שטרח] **וּמַקְרֵי לָהּ** ליבמה **'לֹא אָבָה יַבְּמִי'** ביחד. **אָמַר לֵיהּ,** וכי **לֹא סָבַר לֵיהּ מַר לְהָא דְּאמר רָבָא** שקריאת היבמה כשירה אף כשהיא מפסיקה בין 'לא' לבין 'אבה יבמי'. **אָמַר לֵיהּ** רב כהנא, **מוֹדֶה רָבָא בְּ'לֹא אָבָה יַבְּמִי'** שצריכה היבמה לאומרו בפעם אחת, ולא אמר שאפשר להפסיק אלא בין 'לא' לבין 'חפצתי ליבמה'. שכן תיבת 'לא' שבאמירת היבם היא תחילת דבריו ואין לה שום משמעות בפני עצמה, ובהכרח היא נקראת יחד עם המשך דבריו 'חפצתי ליבמה'. מה שאין כן באמירת היבמה, שאם תפסיק לאחר תיבת 'לא', משתמע מכך שתיבה זו נקראת יחד עם תחילת דבריה 'מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל', וממשיכה ואומרת, 'לא' מאן לייבם אלא 'אבה יבמי'. על כן גם לשיטת רבא אין להפסיק בתיבות אלו.

לאחר החליצה כותבים בית דין שטר ומפרטים בו את כל סדר החליצה, ונותנים אותו לאשה, לראיה שחלצה כדין ומותרת להנשא לאדם מן השוק. ושטר זה קרוי 'גט חליצה'. הגמרא מביאה כמה הלכות בסדר כתיבת שטר זה: **אָמַר אַבָּיֵי, הַאי מַאן דִּכְתֵב גִּיטָּא דַּחֲלִיצָתָא לִיכְתּוֹב הָכִי,** אַקְרֵינְהוּ לִדִידָהּ [–הקראנו ליבמה] **מִן 'מֵאֵן יְבָמִי' עַד 'אָבָה יַבְּמִי',** ואחר כך אַקְרֵינְהוּ לִדִידֵיהּ [–הקראנו ליבם] **מִן 'לֹא' עַד 'לְקַחְתָּהּ',** ואחר כך אַקְרֵינְהוּ לִדִידָהּ **מִן 'כָּכָה' וְעַד 'חֲלוּץ הַנָּעַל'.** ולא יכתבו פסוקים אלו בשלימותם, אלא רק את תחילתם וסופם, שכן אסור לכתוב יותר מארבע תיבות רצופות מהכתובים על קלף שאינו משורטט. ואולם **מַר זוּטְרָא** היה **מְשַׁרְטֵט** את גט החליצה **וְכָתֵב לְכוּלָּא פָּרָשָׁה** – וכתב בו את הפסוקים בשלימותם. **מַתְקִיף לָהּ מַר בַּר אִידִי** למר זוטרא, **וְהָא** פסוק אחד **לֹא נִתַּן לִיכָּתֵב** בפני עצמו אפילו על קלף משורטט, שהרי הלכה בידינו שלא ניתנה התורה להכתב אלא בשלימותה. מסיקה הגמרא: **וְהִלְכְתָּא כְּוָותֵיהּ דְּמַר זוּטְרָא,** שמותר לכתוב בגט חליצה משורטט פסוק בפני עצמו, מכיון שנכתב רק לעדות וסיפור דברים, ולצורך מצוה התירו לכותבו. והאיסור לכתוב פסוק בפני עצמו הוא רק כשנכתב כפרשה בפני עצמה ללמוד בה.

הגמרא מביאה כמה דינים ברקיקת היבמה: **אָמַר אַבָּיֵי,** אם **רָקְקָה** היבמה **וּקְלָטַתּוּ הָרוּחַ** את הרוק והעיפה אותו למקום אחר ולא כנגד פני היבם, **לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם,** והרי היא צריכה לחזור ולירוק לפניו. מפרשת הגמרא: **מַאי טַעְמָא,** 'וְיָרְקָה בְּפָנָיו' **בָּעֵינָן** – צריך שיעבור הרוק כנגד היבם. ומאחר שזה הוא הטעם לפסול יריקה זו, **הֵלְכָּךְ** לא בכל אופן היא פסולה, אלא אם היבם **הוּא אָרוּף** וְהיבמה **הִיא גּוּצָה** [–נמוכה] **וּקְלָטַתְּהוּ הָרוּחַ** את הרוק והעיפה הרוק אותו הצידה, **הָרִי אִיכָּא 'בְּפָנָיו',** שהרי כשיצא הרוק מפיה עבר כנגד גוף היבם לפני שעף ברוח, והרקיקה כשירה. ורק אם **הִיא אֲרוּכָה וְהוּא גּוּץ** [–נמוך ממנה], והעיפה הרוח את הרוק הרקיקה פסולה, משום שלא עבר הרוק כנגד היבם, **וּבָעֵינָן עַד דְּמָטֵי לַהֲדֵי אַפֵּיהּ** – וצריך שיגיע הרוק כנגד פניו של היבם, **וְהָדַר אָזֵיל** – ורק לאחר שעבר כנגד פניו יכול הרוק ללכת משם וליפול במקום אחר.

אָמַר רָבָא, אם **אָכְלָה** היבמה לפני הרקיקה **תּוּמָא** [–שום], **וְאחר כך רָקְקָתָה** [–ירקה] בפניו, **אוֹ שֶׁאָכְלָה גַּרְגְּרִישְׁתָּא** [–עפר ממעבה האדמה], **וְאחר כך רָקְקָתָה, לֹא עָשְׂתָה וְלֹא כְּלוּם,** וצריכה לחזור ולירוק. מפרשת הגמרא: **מַאי טַעְמָא,** 'וְיָרְקָה' **מֵעַצְמָהּ בָּעֵינָן,** ולא מחמת דבר אחר. **וּכשהיא** יורקת לאחר שאוכלת שום או גרגישתא **לֵיכָּא** כאן יריקה מעצמה, אלא מאכלים אלו הם המביאים אותה לידי רקיקה זו.

וְאָמַר רָבָא, צְרִיכֵי דַּיָּנֵי לְמִיחְזֵי רוּקָא כִּי נָפֵיק – צריכים הדיינים לראות את הרוק כשהוא יוצא **מִפּוּמָא דִּיבָמָה** – מפה היבמה, עד שמגיע כנגד פני היבם. משום **דִּכְתִיב** 'ונגשה יבמתו אליו **לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים** וגו' **וְיָרְקָה** בפניו', ומכאן שצריכה הרקיקה להיראות לעיני הדיינים.

שנינו במשנתנו: 'וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל', **מִצְוָה בַּדַּיָּנִין וְלֹא בַּתַּלְמִידִים. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, פַּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן וּבָאתָה יְבָמָה לַחֲלוּץ לְפנינו, וְאָמַר לָנוּ** לאחר שחלצה את נעל היבם, **עֲנוּ כּוּלְּכֶם** שלש פעמים, 'חֲלוּץ הַנָּעַל', 'חֲלוּץ הַנָּעַל', 'חֲלוּץ הַנָּעַל'. והיא שיטת רבי יהודה במשנתנו שמצוה על כל העומדים שם לומר כן.

הדרן עלך מצות חליצה

פרק שלשה עשר - בית שמאי

משנה

מדין תורה קטנה שאין לה אב אינה יכול להתקדש, אולם חכמים תיקנו שקטנה יתומה יכולים אמה ואחיה לקבל עבורה קידושין ולהשיאה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר. וכמו כן תיקנו שקטנה יתומה שהשיאוה אמה או אחיה, רשאית לבטל את הקידושין הללו על ידי 'מיאון', והיינו שאומרת שאינה רוצה בבעלה ויוצאת בלי גט.

משנתנו שונה חמש הלכות בענין מיאון, בהן נחלקו בית שמאי ובית הלל: א. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מְמָאֲנִין אֶלָּא אֲרוּסוֹת**, כלומר קטנה רשאית למאן כל עוד שהיא ארוסה, אבל לאחר שבעלה נשאה אינה רשאית למאן בו ולצאת אלא צריכה ממנו גט. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים** ממאנים בין **אֲרוּסוֹת** ובין **נְשׂוּאוֹת**, כלומר גם לאחר שנישאת לבעלה, יכולה למאן בו ולצאת ללא גט.

ב. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, אין קטנה רשאית למאן אלא **בְּבַעַל, וְלֹא בְיָבָם** – שאם בעלה מת קודם שמיאנה בו ונפלה לפני אחיו ליבום, אינה יכולה למאן ביבם ולהפטר מזיקת היבום, אלא עליה להמתין עד שתהא גדולה ותחלוץ. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, יכולה היא למאן **בְּבַעַל** בחייו, **וּבְיָבָם** לאחר מות בעלה, ונפטרת מזיקת היבום בלי חליצה, ומותרת להינשא לאחר.

ג. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּפָנָיו** – קטנה אינה ממאנת אלא בנוכחות בעלה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, יכולה למאן **בְּפָנָיו וְשֶׁלֹּא בְפָנָיו**.

ד. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, קטנה אינה ממאנת אלא **בְּבֵית דִּין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּבֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין**.

ה. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, מְמָאֶנֶת וְהִיא קְטַנָּה** – כל זמן שהיא קטנה יכולה למאן. **וְאֲפִילּוּ** נישאת כשהיא קטנה **אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים**, בכל פעם שמתארסת או שנשאת רשאית למאן בבעלה ולצאת בלי גט. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי** לבית הלל, **אֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר**, שיהיו מאורסות לכמה בעלים ויוצאות מהם במיאון בלי גט, לפי שהדבר נראה כפריצות. **אֶלָּא מְמָאֶנֶת וּמִמְתַּנֶּה** מלהתארס **עַד שֶׁתַּגְדִּיל** ויהיו קידושיה לשני מהתורה, **וּתְמָאֵן** שוב בראשון **וְתִנָּשֵׂא** לשני ויהיו אלו נישואין גמורים, ולא תצא ממנו אלא בגט.

גמרא

שנינו במשנה: בית שמאי אומרים אין ממאנין אלא ארוסות, ובית הלל אומרים ארוסות ונשואות. האמוראים ביארו את מחלוקתם: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי** שאין הנשואה ממאנת, **לְפִי שֶׁאֵין תְּנַאי בְּנִשּׂוּאִין** – אי קיום תנאי אינו מבטל נישואין, כלומר, הנושא אשה על תנאי כל שהוא, ולא התקיים התנאי אין הנישואין בטלים. ואפילו קידש אשה על תנאי ואחר כך נשאה והתנאי לא התקיים, אין הקידושין בטלים למפרע. והטעם לפי שחכמים שיערו שבשעת ביאה, מוחל הבעל על תנאו, ודעתו שהקידושין או הנישואין יחולו גם ללא קיום התנאי. **וְאִי** נאמר שקטנה **נִשּׂוּאָה תְּמָאֵן** ותצא מבעלה ללא גט, **אֲתֵי לְמֵימַר** – יבואו לומר שהקטנה הותרה להינשא לאחר ללא גט, לא מחמת שמיאנה בבעלה, אלא משום שכנראה **יֵשׁ תְּנַאי בְּנִשּׂוּאִין** – שניתן לשאת אשה על תנאי, ואשה זו התקדשה על תנאי ונישאה, ומאחר ולא התקיים התנאי, בטלו הקידושין והיא הותרה לשוק, לכן תקנו שקטנה נשואה לא תמאן.

מקשה הגמרא: קטנה **שׁנִּכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה** שאינה עוד ארוסה אלא נשואה, שלדעת בית שמאי אינה ממאנת, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר**, מה טעם יש לומר בזה, והרי לא יטעו לומר שיש תנאי בנישואין לפי שכל עוד שלא בא עליה אין הוא מוחל על תנאו. מתרצת הגמרא: **לְפִי שֶׁאֵין תְּנַאי בְּחוּפָּה**, כלומר, אי קיום תנאי אינו מבטל חופה, כלומר שהבעל מוחל על תנאו לא רק בשעת ביאה אלא אף בשעת החופה מחמת חיבת אשתו. ואם קטנה תמאן ותצא לאחר החופה בלא גט, יטעו לומר שהחופה נעשתה על תנאי והתנאי לא התקיים.

מקשה הגמרא: **מָסַר הָאָב לְשְׁלוּחֵי הַבַּעַל מַאי אִיכָּא לְמֵימַר**, כלומר תקופת האירוסין של האשה מסתיימת לא רק בכניסתה לחופה, אלא גם כשהאב שקידש את בתו מוסר אותה לשלוחי הבעל לשם נישואין, באופן זה אין חיבת חופה ולא חיבת ביאה. אם כן גם כשאמה או אחיה של הקטנה מוסרים אותה לשלוחי הבעל, היא נחשבת לנשואה ולדעת בית שמאי אינה יכולה למאן, וקשה, הרי לא יטעו לומר שהיה תנאי בקידושין ולא התקיים שהרי באופן זה הבעל לא מוחל על תנאו. מתרצת הגמרא: **לֹא פָּלוּג רַבָּנָן** – חכמים לא חילקו בתקנתם וכל קטנה נשואה אינה יכולה למאן אפילו באופן שאין הבעל מוחל.

הגמרא מבארת את טעמם של בית הלל: **וּבֵית הִלֵּל**, שמתירים לקטנה נשואה למאן ואינם גוזרים שיאמרו שיש תנאי בנישואין, טעמם **מִידָּע יָדְעִי דְּנִישּׂוּאֵי קְטַנָּה דְּרַבָּנָן נִינְהוּ** – אנשים יודעים שקידושי קטנה חלים רק מדרבנן, ויבינו שאם היא יוצאת בלא גט משמע שמיאנה בבעלה, ולא שהיה ביניהם תנאי שלא קויים והנשואין בטלים.

ביאור נוסף במחלוקת בית שמאי ובית הלל: **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – אמרו שניהם, **טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי הוּא, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה** מעשה שיכול להביא לידי כך **שִׁבְעִילָתוֹ תֹּהִיה בְּעִילַת זְנוּת**. ומעתה, אם קטנה נשואה תוכל למאן, ימנעו בני אדם מלשאת קטנה שמא תמאן ותעקור את קידושיה ויתברר שכל הבעילות שבעל אותה היו בעילות של זנות ולא של נישואין, ותיעקר תקנת רבנן להשיא את הקטנה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר.

מקשה הגמרא: **נִכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה** שלדעת בית שמאי אינה ממאנת, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איזה טעם יש לומר בזה, הלא מאחר שלא נבעלה אין חשש שיעשו את בעילתו בעילת זנות. מתרצת הגמרא: **לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּתִיהְוֵי חוּפָּה דְּאִיסּוּרָא** – אין אדם רוצה שתעשה חופתו חופת איסור של ביאת זנות, וחוזר החשש שימנעו מלשאת את הקטנה ותתבטל תקנת חכמים.

מקשה הגמרא: **מָסַר הָאָב** את בתו **לְשְׁלוּחֵי הַבַּעַל**, והוא הדין כשאמה או אחיה מסרוה לידי שלוחי הבעל שדינה כנשואה ולדעת בית שמאי אינה יכולה למאן, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איזה טעם יש לומר בזה, הלא אין כאן לא חופה ולא ביאה של זנות. מתרצת הגמרא: **לֹא פָּלוּג רַבָּנָן** – חכמים לא חילקו בתקנתם וכל קטנה נשואה אינה יכולה למאן אפילו באופן שאין בעילה או חופה של זנות.

הגמרא מבארת את טעמם של בית הלל: **וּבֵית הִלֵּל**, סוברים, כאשר קטנה נשואה ממאנת, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא קִדּוּשִׁין וּכְתוּבָּה** בנישואיה, **לֹא אָתוּ לְמֵימַר** – לא יבואו לומר לאחר שמיאנה **דִּבְעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת**, ולא ימנעו בני אדם מלשאת קטנה.

ביאור נוסף במחלוקת בית שמאי ובית הלל: **רַב פָּפָא אָמַר, טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי** שקטנה נשואה אינה יכולה למאן הוא **מִשּׁוּם פֵּירֵי** – משום פירות נכסי מלוג של האשה, **וּטַעְמָא דְּבֵית הִלֵּל** שאף נשואה ממאנת, גם הוא **מִשּׁוּם פֵּירֵי**. ומבאר רב פפא: **טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי מִשּׁוּם פֵּירֵי, דְּאִי אָמְרַת נִשּׂוּאָה תְּמָאֵן שָׁמִיט וְאָכֵיל לְהוּ מִינָּהּ**, הבעל יאכל את הפירות ולא יטרח לעבוד ולהשביח את השדה והיא תיפסד על ידי כך, כיון **דְּסוֹף סוֹף לְמִיפַּק קַיְימָא** – שבסופו של דבר אשתו תמאן ותצא מרשותו. **וְבֵית הִלֵּל** סוברים, **אַדְּרַבָּה** – להיפך, **כֵּיוָן דְּאָמְרַת תְּמָאֵן** – כיון שאתה אומר שנשואה יכולה למאן, **אַשְׁבּוּחֵי מַשְׁבַּח לְהוּ** – הבעל ישביח את הנכסים, **סָבַר דְּאִי לֹא** – לפי שהוא סבור שאם לא ישביח את הנכסים, **עָיְיצֵי** [–ייעצו] **לָהּ קְרוֹבֶיהָ** של אשתו למאן **וּמַפְּקֵי לָהּ מִינַּיהּ** – ויוציאו אותה ממנו.

ביאור נוסף במחלוקת התנאים: **רָבָא אָמַר, הַיְינוּ טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי** לפי שֶׁאֵין אָדָם **טוֹרֵחַ בִּסְעוּדָה** של נישואין **וּמַפְסִידָהּ**, ואם תוכל קטנה נשואה למאן, ימנעו לשאתה, שמא תמאן ויפסידו את דמי סעודת הנישואין. **וּבֵית הִלֵּל** סוברים, **תַּרְוַיְיהוּ נַיְיחָא לְהוּ** – לשניהם נוח בנישואין אלו [אף שיתכן שתמאן והוא יפסיד את דמי

המשך בעמוד כח

רש"ל

משנה **אין ממאנין** — יתומה שהשיאוה אמה ואחיה, אלא מן האירוסין. **בבעל** — אבל אם מת ולא מיאנה בו, ונפלה לפני יבם, אינה יוצאת במיאון, אלא תמתין עד שתגדיל ותחלוץ. **אין בנות ישראל הפקר** — ואפילו מן האירוסין לא תמאן ותיארס לאחר ותחזור ותמאן, אלא ממאנת בזה, ותמתין מלארוס לאחר עד שתגדיל ויהיו קדושין גמורים, ולא תצא עוד משני במיאון. **ותמאן** — בראשון ותנשא. ובגמרא פריך: הא מיאנה בו כבר חדא זימנא! **גמרא** **מאי טעמא דבית שמאי** — דאמרי: נשואה לא ממאנה, הא קטנה היא! **לפי שאין תנאי** — מועיל בנישואין של גדולה, ואפילו הוה ליה תנאה בשעת קדושין — אחולי אחליה בשעת ביאה וחופה, וחיילא להו קדושין קמאי, ואי אמרת נשואה קטנה תמאן, לא ידעי אינשי דמשום קטנות הוא, אלא אמרי: תנאה הוה ליה בנישואין, ואתו למימר יש תנאי בנישואי גדולה. **נכנסה לחופה כו' מאי איכא למימר** — לבית שמאי אמאי לא ממאנת? דקאמרי: אין ממאנין אלא ארוסות, ומשמע לאפוקי נכנסה לחופה או שנמסרה לשלוחי הבעל, דנפקא לה מכלל ארוסה. **לפי שאין תנאי מועיל בחופה** — ואי אמרת קטנה שנכנסה לחופה ולא נבעלה תמאן, אמרי: תנאה הוה להו, ואתי למימר יש תנאי בחופה. **מסר האב** — מסרה האב לשלוחי הבעל מאי איכא למימר? אי נמי אתי למימר תנאי מועיל במסירה — שפיר קאמרי, שהרי אין כאן חיבה דנימא אחליה לתנאיה דקדושין. האי "מסר האב" לאו דוקא, דאילו משקיבל אביה קידושיה לא נפקא במיאון, דהאב זכאי בקידושי בתו, ואין מיאון אלא ביתומה שקדשוה אמה ואחיה. והכי קאמר: מסר האב לשלוחי הבעל, דקיימא לן בכתובות (מח,ב) דנישואין נינהו, ודכוותה הכא: מסרוה אחין לשלוחין הוו נישואין, ולבית שמאי לא ממאנת, מאי איכא למימר? **לא פלוג רבנן** — בין נישואין לנישואין. **לפי שאין אדם כו'** — ורבנן תקינו נישואין לקטנה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר, כדאמר לקמן (קיב,ב) בחרש שנשא, ואי אמרת ממאנה — מימנעי ולא נסבי לה, דאין אדם רוצה לעשות בעילתו בעילת זנות, ומיעקרא תקנתא דרבנן. **דאיסורא** — דבעילת זנות. **מסר האב כו'** — דקיימא לן דנישואין נינהו. ודכוותה בנישואין דרבנן הויא מסירת אחין נישואין. ולבית שמאי לא ממאנה, דהא מילתא פסיקא קאמרי דאין ממאנין אלא ארוסות, מאי איכא למימר — לאו בעילת זנות היא ולא מימנעי. **משום פירי** — שלא יפסיד פירות נכסי מלוג, אבל ארוס לית ליה פירי. **סבר דאי לא** — דאם איני משביחן עייציי לה קרוביה כו'. **בסעודה** — סעודת נישואין. הילכך, אי אמרת תמאן — מימנעי ולא נסבי. **ניחא להו כו'** — הילכך לא מימנעי. **אמר רבי אושעיא ממאנת למאמרו** — לבית הלל דאמרי ממאנת ביבם — למאמרו ממאנת, שאם עשה בה מאמר — ממאנת ועוקרתו, שלא תהא צריכה גט למאמרו. אבל חליצה, שהיא בשביל זיקה — לא עקרא. **דבעל כרחה** — מקידושי ראשון, ומכח נישואין רמיא עליה, ובראשון לא מיאנה. **והרי ביאת** — יבם, בעל כרחה היא, כדאמר ב"הבא על יבמתו" (יבמות נד,א): "יבמה יבא עליה" — בעל כרחה.

ומציא

בית שמאי: אמר רב יהודה אמר שמואל מאי טעמא דבית שמאי לפי שאין תנאי בנישואין — תימה: דבפרק "המדיר" (כתובות עג,א), גבי קדושה על תנאי וכנסה סתם, קאמר שמואל דאין צריכה גט, ומוקי אביי פלוגתייהו בבעל. דמפרש טעמא דרב שאין אדם בועל בעילתו בעילת זנות. אלמא, אפילו בבעל לשמואל יש תנאי בנישואין. וב"ה נמי לא פליגי אלא משום דסברי דליכא למיגזר, דמידע ידעי דנישואי קטנה דרבנן נינהו. אבל הא מודו דאין תנאי בנישואין? ורבינו יהודה בן נתן הגיה כאן: אמר רב יהודה אמר רב. ואר"י: מכל מקום תיקשה לרבא, דאמר התם (עג,ב) בטעות אשה גרידתא מודה רב דיש תנאי בנישואין? ועוד: דאפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה קאמר הכא דאין תנאי בחופה? ונראה לרבינו יצחק: דאביי לא היה מפרש טעמא דבית הלל משום דמידע ידעי כו', אלא משום דיש תנאי בנישואין. וסוגיא דהכא כעולא אמר רבי אלעזר, דאמר התם: המקדש על תנאי ובעל — דברי הכל צריכה הימנו גט, דאין תנאי בנישואין, וגרס הכא: אמר רב יהודה אמר רב. דלשמואל בנכנסה לחופה ולא נבעלה יש תנאי. והא דאמר אביי לעיל בסוף פרק "האשה רבה" (צה,ב) גבי פלוגתא דרב ושמואל דיבמה הרי היא כאשת איש, דאמר אביי לחד לישנא דשמואל אדרבי יצחק נפתא קאי, דמפרש מילתיה דרבי יוסי משום דאין תנאי בנישואין — לאו משום דלא מהני תנאה קאמר, אלא משום דאין רגילות שיהו נשואין מתבטלין מחמת תנאי שהיה בקדושין, דרגילות הוא או שיודע וימנע מלישא, או גמרי ומחלי אהדדי בשעת נישואין. וכן צריך לפרש על כרחך הא דקאמר שמואל אינה כאשת איש, דבקדושין איירי ובקדושין כולי עלמא מודו דיש תנאי. והרב רבינו חיים היה מפרש הא דהכא נמי בענין זה, והכי פירושו: לפי שאין תנאי בנישואין — פירוש: אין רגילות שיתבטלו נישואין מחמת שום תנאי. ואי אמרת נשואה תמאן, אתי למימר יש תנאי בנישואין? בתמיה, וכי יעלה על לב לומר שמחמת תנאי נתבטלו? הא אין רגילות מחמת קדושי קטנה נמי לא ידעי, אלא יאמרו דאשת איש יוצאה בלא גט.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מְמָאֲנִין אֶלָּא אֲרוּסוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֲרוּסוֹת וּנְשׂוּאוֹת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּבַעַל וְלֹא בְּיָבָם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּבַעַל וּבְיָבָם. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּפָנָיו, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּפָנָיו וְשֶׁלֹּא בְּפָנָיו. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּבֵית דִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּבֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: מְמָאֶנֶת וְהִיא קְטַנָּה, אֲפִילּוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: אֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר, אֶלָּא מְמָאֶנֶת וּמַמְתֶּנֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וּתְמָאֵן, וְתִנָּשֵׂא. גמרא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי - לְפִי שֶׁאֵין תְּנַאי בְּנִשּׂוּאִין. וְאִי נְשׂוּאָה תְּמָאֵן אֲתֵי לְמֵימַר: יֵשׁ תְּנַאי בְּנִשּׂוּאִין. נִכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? לְפִי שֶׁאֵין תְּנַאי בְּחוּפָּה. מָסַר הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? לָא פְּלוֹג רַבָּנַן. וּבֵית הִלֵּל: מִידַּע יָדְעִי דְּנִישּׂוּאֵי קְטַנָּה דְּרַבָּנַן נִינְהוּ. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי - לְפִי שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת. נִכְנְסָה לְחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? לָא נִיחָא לֵיהּ דְּתֵיתֵי חוּפָּה דְּאִיסּוּרָא. מָסַר הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? לָא פְּלוֹג רַבָּנַן. וּבֵית הִלֵּל: כֵּיוָן דְּאִיכָּא קִדּוּשִׁין וּכְתוּבָּה - לָא אָתוּ לְמֵימַר דִּבְעֵילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת. רַב פַּפָּא אָמַר: טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי מִשּׁוּם פֵּירֵי, טַעְמָא דְּבֵית הִלֵּל מִשּׁוּם פֵּירֵי. טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי מִשּׁוּם פֵּירֵי - דְּאִי אָמְרַתְּ נְשׂוּאָה תְּמָאֵן שָׁמֵיט וְאָכֵיל לְהוּ מִינָּהּ, דְּסוֹף סוֹף לְמִיפַּךְ קַיְימָא. וּבֵית הִלֵּל: אַדְּרַבָּה, כֵּיוָן דְּאָמְרַתְּ תְּמָאֵן אַשְׁבּוּחֵי מַשְׁבַּח לְהוּ, סָבַר דְּאִי לָא - עָיְיצֵי לָהּ קְרוֹבֶיהָ, וּמַפְּקֵי לָהּ מִינֵּיהּ. רָבָא אָמַר: הַיְינוּ טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי - שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בְּסְעוּדָה וּמַפְסִידָהּ. וּבֵית הִלֵּל: תַּרְוַיְיהוּ נִיחָא לְהוּ, כְּדֵי דְּלִיפּוֹק עֲלֵיהוּ קָלָא דְּאִישׁוּת. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּבַעַל וכו'". אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מְמָאֶנֶת לְמַאֲמָרוֹ וְאֵינָהּ מְמָאֶנֶת לְזִיקָתוֹ. אָמַר רַב חִסְדָּא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא - מַאֲמָר, דְּמִדַּעְתָּהּ, מָצְיָא עָקְרָא, זִיקָה, דְּבַעַל כָּרְחָהּ, לָא מָצְיָא עָקְרָא. וַהֲרֵי בִּיאָה, דְּבַעַל כָּרְחָהּ,

ומציא

דאי אמרת תמאן שמיט ואכיל להו — ואם תאמר: והאמר בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לט,א): המוציא הוצאות על נכסי אשתו קטנה — כמוציא על נכסי אחר דמי, וישלמו לו מה שהוציא. ואם כן לא יפסיד כלום במיאונה? ואומר רבינו יצחק: דמכל מקום שמיט ואכיל אפילו הזמורות וגוף הקרקע אם כילה, דאין צריך לשלם אף על פי שאכל שלא בדין, כדמוכח בכתובות בסוף פרק "אלמנה" (קא,א), דאמר שמואל אמתניתין "ולא בלאות": לא שנו אלא נכסי מלוג, אבל נכסי צאן ברזל — יש לה. הוי בה רב פפא: אהייא? אילימא אממאנת, אי דאיתנהו — אידי ואידי שקלה, ואי דליתנהו — אידי ואידי לית להו! ואיירי בהנך שכילה שלא כדין, אם כן, היכי מסיק גבי איילונית "אי דליתנהו"? איפכא מיבעי ליה, דישלם פירות נכסי מלוג, ולמה ישלם הפירות כיון שאכלם בדין? אלא ודאי מיירי בפירות שאכלם שלא כדין, דליתנהו בעין — לא ישלם. ולכך קאמר שפיר דשמיט ואכיל פרי, כיון שלא ישלם כלום. **תרוייהו** ניחא להו כו' — הכי גרס בפירוש רבינו חננאל: תרוייהו ניחא להו דליפוק עליהו קלא דאישות. ולא גרסינן ניחא ליה, דלדידה נמי ניחא לה, כדאמרי' (גיטין מט,ב): יותר משהאיש רוצה לישא — אשה רוצה להנשא. ואמרינן נמי (קדושין מא,א): טב למיתב טן דו.

מידי

מידי דהוה אבעלת הגט — הקשה רבינו יהודה: אם כן מיאנה בבעל אמאי מותרת לאביו? ניחוש מידי דהוה אבעלת הגט שאסורה לאביו ואומר: דשמא הכא שייך למיחש טפי, כיון שאינה אשתו ואינה אסורה במיאון — הוא הדין דגט לא אסר לה, כיון שאינה אשתו.

מאן לא הודו לו אמר אביי רב — משמע: אבל רבי אושעיא הודה לו. ומיאנה בזה מותרת לאחין דקאמר — היינו לכל האחין, הוה ליה כרבי אושעיא דאמר אינה ממאנת לזיקתו. מאן לא הודה לו — רבי אושעיא, דיש לו דאין מיאון לבולה זיקה, אבל רב אסי הודה לו, דאית ליה אין מיאון לחצי זיקה, הא לבולה זיקה — יש מיאון. והא דקאמר מותרת לאחין — היינו אף לו, כיון דאין מיאון לחצי זיקה. איכא דאמרי: אמרו רב אסי וכל שכן רבי אושעיא, וכן פירש בקונטרס.

תרי קיטרי עבדו ביה — בירושלמי פריך: אילו העושה דבר שלא כשורה מתירין ערוה שלו? ומשני רב חסדא היא: הדא אמרה עברה ומיאנה מן הנשואין ושלא בפניו, על דעתייהו דבית שמאי — מיאונה מיאון. ואין זו קושיא כל כך, דאיכא למימר דקידושי קטנה דרבנן נינהו, ואפקעינהו רבנן לקידושין מינייהו.

מכשירין בשנים — הוא הדין בחד, אלא שצריך לעדות שמיאנה.

הלכה כאותו הזוג — פירש רבינו חננאל: דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה — לא, דמכשירים — דיעבד משמע.

ומציא עקרא — שלא תהא צריכה גט לביאתו, דהא אמרי בית הלל ממאנת ביבם דומיא דבעל. **נישואין קמאי עקרא** — ושוב אין כאן זיקה. **כל שיכולה למאן** — בפרק קמא (יבמות ב,ב): בתו קטנה הנשואה לאחיו ולא קיבל אביה קידושין, כגון שהשיאה אביה תחלה לאחר ונתגרשה, והיא יתומה בחיי האב, ויכולה למאן ולא מיאנה בו, ומת — צרתה חולצת, שאינה צרת הבת להפטר משום צרת ערוה, הואיל והבת יכולה למאן — אינן נישואין גמורין. ולא מתייבמת — הואיל ולא מיאנה הבת, הויא לה הך צרת ערוה במקצת. **צרת ערוה שאני** — דאף על גב דמהני מיאון לקטנה יבמה בעלמא למיפק בלא חליצה, לא מהני לגבי ערוה, אם מיאנה באביה שהוא יבמה, למיהוי צרתה מותרת ליבם. **דתני רמי בר יחזקאל** — קטנה שמיאנה בבעל מותרת לינשא לאביו, דעקרתינהי לנשואין והויא כאנוסה ומפותה. אבל מת בעלה ולא מיאנה בו, ומיאנה ביבם, אף על גב דנפקא בלא חליצה, אלמא נישואי קמאי עקרא — אפילו הכי אסורה לאביו מפני מראית העין, דמשעת נפילה, דאהני נישואי קמאי למיפל קמי יבם ולהצריכה מיאון לגבי יבם, נראית כלתו של חמיה. **הכא נמי** אף על גב דעקרא לנישואי קמאי — נראית צרתה כצרת בתו, הואיל ואהנו נישואי אחיו בבתו למרמי קמיה. **מיאנה** — יבמה באחד מן האחין יבמין — אסורה לכולן. **אבעלת הגט** — אם נתן לה האחד גט — פסלה על כולן. **אמר אביי רב** — לא הודה לו, דאיהו אמר לעיל: מיאנה בזה אסורה לזה. **רבי אושעיא לא הודה לו** — מדקאמר רבי יוחנן מותרת לאחין, אף על גב דאיהו גופיה נמי במשמע. ומיהו, אי איכא אחין — אין, דהוה ליה מיאון לחצי זיקה, כרב אסי. אבל בחד יבם, דמיאנה בזיקה שלימה — אסורה. ולרבי אושעיא אפילו בחד יבם נמי שריא, דאין מיאון לזיקה. **ואמרי לה רב אסי** — נמי לא הודה לו, וכל שכן רבי אושעיא. דרבי יוחנן דוקא לאחין אמר, ולא לו. **במדה כפושה מדד** — במדה כפויה מדד, לשון אונאה, כמודד בשולי המדה. וחברו מצאתי בתוספתא דאהלות: קדירה שהיא נתונה כו', היתה כפושה, לשון "הכפישני באפר" (איכה ג) שהיה מפסיד נכסי מלוג שלה. **תרי קיטרי עבדו ביה** — שני קשרים עשו עליו לרעתו. **והרי מיאנה חדא זימנא** — בבעלה, ואמאי קתני: ותמאן ותנשא? **רוצה אני** — שמא חזרה. **תרתי קתני** — לאו למידהדר למאן זימנא אחריתי, אלא תרתי מילי נינהו: ממאנת וממתנת מליארס לאחר עד שתגדיל, כדי שלא תחזור ותמאן בשני, או אם רצתה להנשא — ממאנת בבעל ותנשא לאלתר, דתו לא ממאנת לבית שמאי, דנשואה היא. **מתני'** אין מעשה קטנה אלא כמפותה — בדקתני: בת ישראל לכהן לא תאכל כו', דכמי שלא נשאת דמי. **כל עכבה כו'** — כל מה שהיא מעוכבת אצלו בשבילו, כאילו היא אשתו. ובגמרא מפרש מה היא.

וְמָצְיָא עָקְרָא! אֶלָּא: בִּיאָה וּמַאֲמָר, דְּהוּא קָעֲבִיד, מָצְיָא עָקְרָא, זִיקָּה דְּרַחֲמָנָא רְמָא עֲלָהּ לָא מָצְיָא עָקְרָא. עוּלָּא אָמַר: מְמָאֶנֶת אַף לְזִיקָּתוֹ. מַאי טַעְמָא? נִישׂוּאֵי קַמָּאֵי קָא עָקְרָא. אֵיתִיבֵיהּ רָבָא לְעוּלָּא: כָּל שֶׁיְּכוֹלָה לְמָאֵן וְלֹא מֵיאֲנָה - צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת. וְאַמַּאי? תְּמָאֵן הָשְׁתָּא, וְתַעֲקְרִינְהוּ לְנִישׂוּאֵי קַמָּאֵי, וְתִתְיַיבֵּם צָרָתָהּ! צָרַת עֶרְוָה שָׁאנֵי, דְּתָנֵי רָמִי בַּר יְחֶזְקֵאל: מֵיאֲנָה בְּבַעַל מוּתֶּרֶת לְאָבִיו, בְּיָבָם - אֲסוּרָה לְאָבִיו. אַלְמָא: בִּשְׁעַת נְפִילָה נִרְאֵית כְּכַלָּתוֹ, הָכָא נַמִּי: בִּשְׁעַת נְפִילָה נִרְאֵית כְּצָרַת בִּתּוֹ. אָמַר רַב: מֵיאֲנָה בָּזֶה - אֲסוּרָה לָזֶה, מִידֵּי דַּהֲוָה אַבַּעֲלַת הַגֵּט: בַּעֲלַת הַגֵּט, לָאו כֵּיוָן דְּאִיתַּסְּרָא לָהּ לְחַד אִיתַּסְּרָא לְהוּ לְכוּלְּהוּ, הָכָא נַמִּי לָא שְׁנָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מֵיאֲנָה בָּזֶה - מוּתֶּרֶת לָזֶה, וְלָא דָּמְיָא לְבַעֲלַת הַגֵּט. בַּעֲלַת הַגֵּט - הוּא דְּקָא עָבֵיד בָּהּ, הָכָא - הִיא קָעָבְדָא בֵּיהּ, דְּאָמְרָה: "לָא רָעֵינָא בָּךְ וְלָא צְבֵינָא בָּךְ", בָּךְ הוּא דְּלָא רָעֵינָא, הָא בְּחַבְרָךְ - רָעֵינָא. רַב אַסִּי אָמַר: מֵיאֲנָה בָּזֶה - מוּתֶּרֶת אֲפִילּוּ לוֹ. לֵימָא כְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: אֵינָהּ מְמָאֶנֶת לְזִיקָּתוֹ! בְּחַד יָבָם הָכִי נַמִּי דְּמָצְיָא עָקְרָא, הָכָא בִּשְׁנֵי יְבָמִין עָסְקִינַן, דְּאִין מֵיאוּן לַחֲצִי זִיקָּה. כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵיאֲנָה בָּזֶה - מוּתֶּרֶת לָאַחִין, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ? אָמַר אַבָּיֵי: רַב. רָבָא אָמַר: רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, וְאָמְרִי לָהּ: רַב אַסִּי. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּפָנָיו וכו'". תַּנְיָא, אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: וַהֲלֹא פִּישׁוֹן הַגֵּמֶל מֵיאֲנָה אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו! אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל: פִּישׁוֹן הַגֵּמֶל בְּמִדָּה כְּפוּשָׁה מָדַד, לְפִיכָךְ מָדְדוּ לוֹ בְּמִדָּה כְּפוּשָׁה. מִדְּקָא אָכֵיל פֵּירֵי, פְּשִׁיטָא נְשׂוּאָה הִיא, וְהָאָמְרִי בֵּית שַׁמַּאי נְשׂוּאָה לֹא מְמָאֶנֶת! תְּרֵי קִיטְרֵי עָבְדוּ בֵּיהּ. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּפָנֵי בֵית דִּין וכו'". תְּנַן הָתָם: הַחֲלִיצָה וְהַמֵּיאוּנִין - בְּשִׁלְשָׁה. מַאן תַּנָּא? אָמַר רַבָּה: בֵּית שַׁמַּאי הִיא. אַבָּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא בֵּית הִלֵּל, עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל אֶלָּא דְּלָא בָּעֵינַן מוּמְחִין, אֲבָל שְׁלִשָּׁה - בָּעֵינַן. כִּדְתַנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בִּפְנֵי בֵית דִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשָׁלֹשׁ בִּפְנֵי בֵית דִּין, וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁצָּרִיךְ שְׁלִשָּׁה. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁירִין בִּשְׁנַיִם. אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמִי אָמַר רַב נַחְמָן: הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תִּמָּאֵן וכו'". וְהָא מֵיאֲנָה חֲדָא זִימְנָא! אָמַר שְׁמוּאֵל: עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֹאמַר: רוֹצָה אֲנִי בַּמֵּיאוּנִים הָרִאשׁוֹנִים. עוּלָּא אָמַר: תַּרְתֵּי קָתָנֵי: אוֹ שֶׁתִּמָּאֵן וְתַגְדִּיל וְתֵיאָרֵס, אוֹ שֶׁתִּמָּאֵן וְתִנָּשֵׂא לְאַלְתַּר. בִּשְׁלָמָא עוּלָּא - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי "עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתִנָּשֵׂא", אֶלָּא לִשְׁמוּאֵל - "עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֹאמַר" מִיבָּעֵי לֵיהּ! קַשְׁיָא. **משנה** אֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן - כָּל שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ וְאַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ, הִשִּׂיאוּהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: כָּל תִּינוֹקֶת שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמוֹר קִידּוּשֶׁיהָ אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם, אֶלָּא כִּמְפוּתָּה. בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: כָּל עַכָּבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ - כְּאִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, כָּל עַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ - כְּאִילּוּ אֵינָהּ אִשְׁתּוֹ. **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה, וְאָמְרִי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ כּוֹתְבִין גֵּט מֵיאוּן: "לָא רָעֵינָא בֵּיהּ, וְלָא צְבֵינָא בֵּיהּ, וְלֵית אֲנָא בָּעֵיָא לְהִתְנַסְּבָא לֵיהּ". כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּנָפֵיש דִּיבּוּרָא אָמְרִי:

יש צורך לפעול את העניין ד"ויראו ממך", על-ידי הסגולה דקיום מצוות תפילין.

וּמְצִיָא עָקְרָא – ואף על פי כן מצינו שלדעת בית הלל קטנה ממאנת ביבם גם לאחר שכנסה ובא עליה, ועוקרת במיאונה את קנין היבם שנעשה בביאה בעל כרחה. מוכח שאין טעמו של רבי אושעיא שאינה ממאנת לזיקתו מחמת שהיא נוצרה בעל כרחה.

הגמרא מביאה טעם אחר לדבריו: **אֶלָּא**, הטעם שמיאון עוקר ביאה ומאמר ואינו עוקר זיקה, **בִּיאָה וּמַאֲמָר דְּהוּא קָעֲבִיד** – שהיבם עושה אותם, **מְצִיָא עָקְרָא** – יכולה לעקור אותם על ידי המיאון, שכן לא חילקו חכמים בין מאמר וביאה של יבם לבין קידושין ונישואין של קטנה סתם, אבל **זִיקָּה דְּרַחֲמָנָא רְמָא עֲלָהּ** – שהתורה הטילה עליה מחמת שלא מיאנה בבעלה קודם מותו, **לֵא מְצִיָא עָקְרָא** – אינה יכולה עתה לעקור על ידי מיאון.

יש החולקים על רבי אושעיא: **עוּלָּא אָמַר, מְמָאֶנֶת** היא **אַף לְזִיקָּתוֹ** של היבם ואינה צריכה חליצה. **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שיכולה למאן בזיקה, **נִישׂוּאֵי קַמָּאֵי קָא עָקְרָא** – המיאון עוקר את הנישואין של בעלה הראשון שמת וממילא אין כאן שום זיקה.

מקשה הגמרא: **אֵיתִיבֵיהּ רָבָא לְעוּלָּא**, שנינו במשנה (לעיל ב:), **כָּל** אחת משש עשרה העריות שנמנו שם במשנה הפוטרות את צרותיהן מחליצה ומיבום, **שֶׁיְּכוֹלָה היתה לְמָאֵן** בבעלה בחייו, כגון שהיתה קטנה והיתה נשואה רק מדרבנן, **וְלֹא מֵיאֲנָה** בו, כגון ראובן השיא את בתו הקטנה והתגרשה או התאלמנה, ועתה הבת הקטנה אינה עוד ברשות האב, ונישואיה מעתה עד שתגדיל הן מדרבנן. שמעון אחי ראובן שהיה כבר נשוי לאשה, נשא גם את בתו הקטנה של ראובן ולא מיאנה בו. שמעון מת בלי בנים ונפלו לפני ראובן, בתו וצרתה. הדין הוא **שצָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת.** והטעם, כיון שהערוה, כלומר בתו, היתה נשואה לשמעון בנישואין דרבנן, אין צרתה נחשבת צרת ערוה גמורה לפוטרה לגמרי אף מחליצה, אלא היא צרת ערוה במקצת שאסורה ביבום וצריכה חליצה. וקשה **אַמַּאי** – מדוע שצרתה לא תתייבם, **תְּמָאֵן הקטנה הַשְׁתָּא** – עתה באביה היבם **וְתַעְקְרֵינְהוּ** [ולדעת עולא] **לְנִישׂוּאֵי קַמָּאֵי** – את נישואי אחיו שמעון **וְתִתְיַיבֵּם צָרָתָהּ**, שהרי התברר למפרע שהיא מעולם לא היתה צרת ערוה. ועל כרחך שמיאון ביבם אינו עוקר את נישואי הראשון ולא כדברי עולא.

מתרצת הגמרא: **צָרַת עֶרְוָה שָׁאנֵי** – דינה שונה, **דְּתָנֵי רָמִי בַּר יְחֶזְקֵאל** בברייתא, קטנה **שֶׁמֵּאֲנָה בְּבַעַל** בחייו **מוּתֶּרֶת** להינשא **לְאָבִיו**, לפי שהמיאון עקר את הנישואין למפרע, הרי זה נחשב כאילו בא עליה באונס או בפיתוי שמותרת להינשא לאביו. אבל אם מת בעלה ומיאנה **בְּיָבָם**, היא יוצאת וניתרת לשוק בלי חליצה, ואף על פי כן היא **אֲסוּרָה לְאָבִיו. אֵלְמָא** – מוכח מכאן שאף שהמיאון הועיל לעקור את הנישואין הראשונים של הבעל שמת, ואין עוד זיקה ויבום, מכל מקום כיון שנישואין אלו הועילו להצריכה יבום, **וּבִשְׁעַת נְפִילָה** ליבום קודם שמיאנה היתה **נְרָאֵית כְּכַלָּתוֹ** של אביו, לכן משום מראית העין היא אסורה לאביו. ואם כן **הָכָא נַמִּי** – אף כאן לגבי קטנה שנפלה לפני אביה ליבום עם צרתה, אף שהמיאון עוקר את הנישואין הראשונים והתברר למפרע שצרתה אינה צרת ערוה כלל, מכל מקום מאחר **וּבִשְׁעַת הנְפִילָה** ליבום היתה **נְרָאֵית כְּצָרַת בִּתּוֹ**, לכן משום מראית עין אסורה צרתה להתייבם לאב.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בקטנה שמיאנה ביבם ויש לו אחים נוספים: **אָמַר רַב,** קטנה **שֶׁמֵּאֲנָה בָּזֶה** – ביבם אחד והיו לו אחים נוספים, כשם שאסורה להתייבם ליבם שמיאנה בו, כך **אֲסוּרָה** להתייבם **לָזֶה** – לאחיו של היבם, וצריכה חליצה להתירה לשוק. והטעם שנאסרת על כולם, **מִידֵּי דַּהֲוָה אַכַּעֲלַת הַגֵּט** – בדומה לדינה של היבמה שקיבלה גט מאחד האחים, **כַּעֲלַת הַגֵּט, לָאו כֵּיוָן דְּאִיתַּסְרָא לָהּ לְחַד אִיתַּסְרָא לְהוּ לְכוּלְּהוּ** – האם לא אומרים שכשם שנאסרת על האח שנתן לה את הגט, כך נאסרת על שאר האחים, **הָכָא נַמִּי לֵא שְׁנָא** – אף כאן במיאון אין הדין שונה, וכשם שנאסרת על היבם שמיאנה בו, כך נאסרת על שאר האחים.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מֵאֲנָה בָּזֶה – ביבם אחד **מוּתֶּרֶת לָזֶה** – ליבם אחר. **וְלֹא דָּמְיָא לְכַעֲלַת הַגֵּט** – ואין זה דומה לגט שנתן יבם אחד שפוסלה גם על שאר האחים, כיון שכַּעֲלַת הַגֵּט, **הוּא דְּקָא עָבִיד בָּהּ** – היבם הוא זה שעשה בה מעשה שנתן לה את הגט. אבל **הָכָא** במיאון, **הִיא קָעֲבְדָא בֵּיהּ** – היבמה היא זאת שעשתה ביבם מעשה, **דְּאָמְרָה לֹא רָעֵינָא בָךְ וְלֹא צְבִינָא בָךְ** – איני רוצה בך ואיני חפצה בך. משמע שרק **בָּךְ הוּא דְּלֹא רָעֵינָא** – איני רוצה, **הָא בְּחַבְרָךְ** – ביבם השני, **רָעֵינָא** – אני כן רוצה.

רַב אַסִּי אָמַר, מֵיאֲנָה בָּזֶה מוּתֶּרֶת אֲפִילּוּ לוֹ – אפילו ליבם שמיאנה בו. שואלת הגמרא: **לֵימָא** – שמא נאמר שרב אסי **כְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר אֵינָהּ מְמָאֶנֶת לְזִיקָּתוֹ**, כלומר שמיאון אינו עוקר את הזיקה של היבם, וכיון שכך, נשארה זיקתו ויכול הוא בעצמו ליבמה.

משיבה הגמרא: **בְּחַד יָבָם הָכִי נַמִּי דְּמָצִיָא עָקְרָא** – כשיש רק יבם אחד, חולק רב אסי על רבי אושעיא וסובר כעולא שקטנה יכולה למאן ולעקור את זיקת היבם ומותרת לשוק בלי חליצה. ומה שאמר רב אסי שקטנה שמיאנה ביבם מותרת אף לו, **הָכָא בִּשְׁנֵי יְבָמִין עָסְקִינַן** – כאן מדובר שהיו שני יבמים ויותר. באופן זה סובר רב אסי **דְּאֵין מֵיאוֹן לְחֲצִי זִיקָּה**, כלומר כיון שלשאר האחים יש גם זיקה ליבמה, והמיאון ליבם אחד אינו עוקר אלא את הזיקה של היבם שהיא ממאנת בו, ועדיין נשארה זיקה לשאר האחים, הרי זה מיאון לחצי זיקה ואינו מועיל כלל אף ליבם שמיאנה בו, ולכן היא מותרת לכולם.

כִּי אֲתָא רַבִּין מארץ ישראל לבבל **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, מֵיאֲנָה בָּזֶה** ביבם אחד **מוּתֶּרֶת לָאַחֵין** של היבם, **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** חכמים לרבי יוחנן. נחלקו אמוראים מי הם החכמים שלא הודו לרבי יוחנן. מבררת הגמרא: **מַאן לֹא הוֹדוּ לוֹ, אָמַר אַבָּיֵי, רַב** שסובר שמיאנה בזה אסורה לכולם, חולק על רבי יוחנן שמתירה לכל האחים.

רָבָא אָמַר, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא הסובר שאין מיאון מועיל לזיקה כלל, והממאנת ליבם מותר לו לכונסה, הוא החולק על רבי יוחנן. שכן רבי יוחנן שאמר מיאנה בזה מותרת לאחים, הכוונה לכולם כולל היבם שמיאנה בו. אלא שזה דווקא כשיש כמה אחים ומיאנה באחד מהם, שבאופן זה לא מועיל המיאון, משום שאין מיאון לחצי זיקה וכסברת רב אסי, אבל אם יהיה רק יבם אחד שהמיאון הוא בכל הזיקה, יועיל המיאון ותהא אסורה ליבם.

וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שגם **רַב אַסִּי** לא הודה לו. שכן רבי יוחנן שאמר שהיא מותרת לאחים, הכוונה דווקא לאחים היא מותרת אבל לא למי שמיאנה בו, ואילו רב אסי מתיר אפילו למי שמיאנה בו, וכל שכן שרבי אושעיא אינו מודה לו שכן הוא סובר שמיאון ביבם לא מועיל כלל להפקיע את הזיקה ומותר ליבם שמיאנה בו, ליבמה.

הגמרא דנה במחלוקת בית שמאי ובית הלל אם מועיל מיאון שלא בפני הבעל. שנינו במשנה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּפָנָיו וכו'** ובית הלל אומרים בין בפניו ובין שלא בפניו. **תְּנָיָא** – שנינו בברייתא, **אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי וַהֲלֹא פִּישׁוּן הַנֶּפֶשׁ מֵיאֲנָה אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל, פִּישׁוּן הַנֶּפֶשׁ בְּמִדָּה כְּפוּשָׁה מָדַד,** כלומר התנהג עם אשתו שלא בדין, שהיה מפסיד נכסי מלוג שלה, **לְפִיכָךְ מָדְדוּ לוֹ בְּמִדָּה כְּפוּשָׁה,** לכך התנהגו איתו חכמים שלא בדין, והתירו את אשתו על פי מיאון שלא בפניו.

שואלת הגמרא: **מִדְּקָא אָכֵיל פֵּירֵי** – מתוך כך שפישון אכל פירות נכסי מלוג של אשתו, **פְּשִׁיטָא נְשׂוּאָה הִיא** – פשוט הדבר שאשתו הקטנה היתה נשואה לו, שהרי באירוסין אין הארוס אוכל פירות נכסי מלוג, **וְהָאָמְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** במשנתנו **נְשׂוּאָה לֹא מְמָאֲנָה.** משיבה הגמרא: **תְּרֵי קִיטְרֵי עָבְדוּ בֵּיהּ** – שני קשרים קשרו חכמים לרעתו, האחד, שהתירוה על פי מיאון שלא בפניו. והשני, שהתירוה על פי מיאון לאחר שכבר נישאת.

שנינו במשנה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** ממאנת **בְּפָנֵי בֵּית דִּין וכו'** ובית הלל אומרים בבית דין ושלא בבית דין. הגמרא מבארת ענין מיאון בבית דין שהוזכר במשנה: **תְּנַן הָתָם** במשנה (סנהדרין ב.), **הַחֲלִיצָה** שמתירה את היבמה לשוק, **וְהַמֵּיאוּן** שמתירה לשוק את הקטנה

המשך בעמוד סח

אָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּגִיטָּא – יטעה סופר עם הארץ לכתוב גם בגט אשה נוסח זה. לכך תַּקִּינוּ חֲכָי – תקנו חכמים שיכתבו בגט של מיאון, בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵיאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּאַנְפָּנָא [–בפנינו].

הגמרא דנה באופני המיאון: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, אִי זֶהוּ מֵיאוּן, אָמְרָה אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי, או שאמרה אִי אֶפְשִׁי בְּקִידּוּשִׁין שֶׁקִּידְּשׁוּנִי אִמִּי וְאַחַי, הרי זה מיאון. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֲפִילּוּ היתה יוֹשֶׁבֶת בְּאַפְּרִיוֹן, וְהוֹלֶכֶת מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ לחופה, וְאָמְרָה אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי, זֶהוּ מֵיאוּן, ואין אומרים שאם באמת התכוונה למאן היתה יורדת מהאפריון. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֲפִילּוּ הָיוּ אוֹרְחִין מְסוּבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ וְהִיא עוֹמֶדֶת וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶם וְאָמְרָה לָהֶם אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי חֲרֵי הוּא מֵיאוּן. ואף שהיה מקום לומר שאינה מתכוונת באמת למאן, שהרי אלו שמיאנה בפניהם אינם בית דין, ואף לא יפרסמו את דבר מיאונה, מכל מקום אנו אומרים שכוונתה למאן. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, אֲפִילּוּ שִׁגְּרָה – שלח אותה בַּעְלָהּ אֵצֶל חֲנוּנִי לְהָבִיא לוֹ חֵפֶץ מִשֶּׁלּוֹ, וְאָמְרָה הקטנה לחנוני אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי, אֵין לְךָ מֵיאוּן גָּדוֹל מִזֶּה. ואף שמיאנה רק בפני החנוני שאינו אלא אחד, וגם יתכן שלא התכוונה למאן, אלא אמרה כן מחמת שבעטה על בעלה שהטריח אותה להביא חפץ משלו, מכל מקום זה נחשב מיאון.

שנינו במשנה: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר כָּל תִּינוֹקֶת וכו' שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן. הגמרא קובעת הלכה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס.

הגמרא חוזרת לדון באופנים שונים של מיאון: תָּנָא בברייתא, קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵיאֲנָה בבעלה, וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת לאיש אחר, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אָמְרוּ, נִישּׂוּאֶיהָ הֵן הֵן מֵיאוּנֶיהָ, שמתוך שנישאת לאחר הרי גילתה דעתה שאינה רוצה בבעלה הראשון.

מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, אם הקטנה רק נִתְקַדְּשָׁה לאחר בלא שמיאנה קודם, מַהוּ, האם גם קידושיה לשני נחשבים למיאון בראשון, או שדווקא נישואיה לשני נחשבים למיאון בראשון. והספק הוא שמא דווקא בנישואין שהיא נכנסת לרשותו של השני לגמרי, יש בזה גילוי דעת שאינה רוצה בראשון, אבל קידושין עדיין אינם נחשבים למיאון. הגמרא פושטת את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵיאֲנָה וְעָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אָמְרוּ, קִידּוּשֶׁיהָ הֵן הֵן מֵיאוּנֶיהָ, הרי שגם קידושיה לאחר נחשבים מיאון.

הגמרא מוסיפה להסתפק: אִיבַּעְיָא לְהוּ, פְּלִיגֵי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה – האם חכמים חולקים על רבי יהודה בן בתירה וסוברים שהמיאון צריך להאמר בפירוש, אוֹ שחכמים לֹא חולקים בזה. וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר שחכמים פְּלִיגֵי – חולקים על רבי יהודה, האם הם חולקים עליו רק בְּקִידּוּשִׁין, ולדעתם קבלת הקידושין מאחר אינה גילוי דעת גמור שאינה רוצה בראשון ואינה יכולה להחשב למיאון. אוֹ שרבנן חולקים על רבי יהודה אֲפִילּוּ בְּנִישּׂוּאִין, וסוברים שצריך שתאמר בפירוש אי אפשי בפלוני בעלי. וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר פְּלִיגֵי – שחכמים חולקים עליו אֲפִילּוּ בְּנִישּׂוּאִין, האם חֲלָכָה כְּמוֹתוֹ – כרבי יהודה, אוֹ אֵין חֲלָכָה כְּמוֹתוֹ. וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר שחֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, יש להסתפק האם רק בְּנִישּׂוּאִין הלכה כמותו אוֹ אֲפִילּוּ בְּקִידּוּשִׁין.

הגמרא פושטת את הספיקות מהברייתא שהובאה לעיל: תָּא שְׁמַע, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה. ומתוך שהברייתא לא חילקה, משמע שהלכה כמותו בין בנישואין ובין בקידושין. ומתוך שהוצרך שמואל לומר שהֲלָכָה כרבי יהודה, מִכְּלָל דִּפְלִיגֵי – משמע שחכמים חולקים עליו גם בקידושין וגם בנישואין.

הגמרא ממשיכה להסתפק: וְאַכַּתִּי תִּיבְעֵי לָךְ, האם הלכה כרבי יהודה שקידושיה לאחר נחשבים למיאון, אף בקטנה דַּהֲוָה נְסִיבָא מַעִיקָּרָא – שהיתה נשואה לבעלה הראשון, וגם מיאון קל יכול לבטל נישואין, אוֹ דִּלְמָא מִיקַּדְּשָׁא – או שמא הלכה כרבי יהודה רק באופן שהיתה מקודשת לבעלה הראשון, ודווקא שם מיאון קל מבטלם, אבל בנשואה צריך מיאון מפורש.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממעשה שהיה: תָּא שְׁמַע, דְּכַלְּתֵיהּ דְּאַבָּדָן אִימְרוּד – כלותיו של אבדן [–שהיו קטנות] מרדו בבעליהן, שַׁדַּר רַבִּי זוּגֵי דְּרַבָּנַן – שלח רבי שני תלמידי חכמים לְמִיבְדְּקִינְהוּ – לבודקם, אם נשארו במרדן. אָמְרֵי לְהוּ נָשֵׁי – אמרו הנשים שישבו שם לכלותיו של אבדן, חָזוּ גַּבְרֵיכוּ דְּקָאָתוּ – ראו את בעליכם שבאו, אָמְרֵי לְהוּ – ענו להן הקטנות, נִיהְוֹוּ גַּבְרֵיכוּ דִּידְכוּ – שיהיו הם הבעלים שלכם. אָמַר רַבִּי אֵין לְךָ מֵיאוּן גָּדוֹל מִזֶּה. מבררת הגמרא: מַאי לָאו דַּהֲוָה נְסִיבָא – האם לא מדובר בכלותיו הנשואות של אבדן, ומוכח שמיאון קל מפקיע גם נישואין. דוחה הגמרא: לא, אין ראיה מכלותיו של אבדן, משום דַּהֲוָה מִיקַּדְּשָׁא קִדּוּשֵׁי – שיתכן שהן היו רק מקודשות ולא נשואות, ולכן הועיל מיאון קל.

הגמרא קובעת הלכה: וְהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, שמיאון קל מועיל וַאֲפִילּוּ בְּנִישּׂוּאִין דְּקַמָּא – ואף אם היתה הקטנה נשואה לראשון.

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר וכו' אין מעשה קטנה כלום, ואין דינה אלא כמפותה. הגמרא דנה בשיטת רבי אליעזר בנישואי קטנה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, חוֹזְרִנִי עַל כָּל צְדָדֵי חֲכָמִים, חזרתי ובדקתי בדברי החכמים לראות האם בכל הדינים שבין איש לאשתו הקטנה, מתקיימת שיטתם בענין נישואי קטנה, וְלֹא מָצָאתִי אָדָם שֶׁהִשְׁוָה מִדּוֹתָיו בְּקְטַנָּה – שכל הדינים תואמים את שיטתו, כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר הסובר שנישואי קטנה אינם כלום. שֶׁהֲרֵי עֲשָׂאָהּ רַבִּי אֱלִעֶזֶר [את הקטנה שנישאת] כִּמְטַיֶּלֶת עִמּוֹ בֶּחָצֵר, כלומר לא כאשה נשואה, וְעוֹמֶדֶת מֵחֵיקוֹ של בעלה הישראל לאחר שבא עליה וְטוֹבֶלֶת ונטהרת וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב, אם היא בת כהן שאוכלת בתרומת בית אביה.

הברייתא מפרטת את שאר הדינים הנובעים משיטת רבי אליעזר: תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין מַעֲשֵׂה נישואין של קְטַנָּה כְּלוּם, וְלֹכֵן אֵין בַּעְלָהּ זַכַּאי לֹא בִּמְצִיאָתָהּ וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ, וְאֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, וְאֵין מִיטַּמֵּא לָהּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר אֵינָהּ כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁאִם היא רוצה לצאת ממנו צְרִיכָה מֵאוּן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בַּעְלָהּ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבְהַפָּרַת נְדָרֶיהָ, וְיוֹרְשָׁהּ, וּמִיטַּמֵּא לָהּ לאחר מיתה אם כהן הוא. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁיּוֹצְאָה בְּמֵאוּן ואינה צריכה גט.

אָמַר רַבִּי נְרָאִין – מסתברים יותר דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לפי שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִשְׁוָה מִדּוֹתָיו בִּקְטַנָּה, ולדעתו בכל הדינים שבין איש לאשתו, הוא סובר שאין מעשה קטנה כלום והם אינם נחשבים לנשואים, וְאילו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חָלַק, כלומר חילק בין הדינים. שואלת הגמרא: מַאי חָלַק – במה חילק רבי יהושע. משיבה הגמרא: אִי לדעת רבי יהושע קטנה שנישאת אִשְׁתּוֹ הִיא, כלומר דינה כנשואה לכל דבר, תִּיבְעֵי גֵּט – תצטרך גט כדי לצאת בכל אשת איש, ואם מצינו שהיא יוצאת במיאון על כרחך שאינה כנשואה גמורה.

מקשה הגמרא: לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר נַמִּי יש לשאול, אִי לָאו אִשְׁתּוֹ הִיא, מֵיאוּן נַמִּי לֹא תִּיבְעֵי – לא תצטרך אפילו מיאון. דוחה הגמרא: אֶלָּא כִּכְדֵי תִּיפּוּק – וכי תצא בלא כלום, שאף על פי שלבעלה אין שום זכות באשתו מכל מקום כיון שתקנו לה חכמים שם נישואין כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר בודאי שאינה יכולה לצאת בלא כלום. אבל לרבי יהושע שסובר שיש לו בה זכות גמורה, היה מסתבר להצריכה גט, ולכך דברי רבי אליעזר מסתברים יותר מדברי רבי יהושע.

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר וכו' כל עכבה שהיא מן האיש, כלומר אם הסיבה שהיא מתעכבת ודרה עמו, היא מחמתו, נחשב כאילו היא אשתו, כל עכבה שאינה מן האיש, כלומר הסיבה שהיא מתעכבת ודרה עמו, אינה מחמתו, אינה נחשבת אשתו. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – במה מדובר, כלומר מה נחשב לַעֲכָבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ שאז היא כאשתו, וְעַכָּבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ שאז אינה כאשתו. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל אם תִּבְעוּהָ אחרים

המשך בעמוד עא

רש"ל

אתי לאיחלופי בגיטא — שיכתבנו סופר בור בגט גירושין לגרש בו אשה. **אפילו כשהיא יושבת באפריון** — ונושאין אותה מבית אביה לבית בעלה לחופה, ואמרה: אי אפשי בו, דאיכא למימר: אי לא בעיא ליה תיחות ותזיל, אפילו הכי הוי מיאון. **אפילו אורחים** — דליכא בית דין. ותו, דדני מישתק שתקי ולא קא מודעי. **אצל חנוני** — דליכא אלא חנוני, ואיכא למימר משום דאטרחה הוא להביא לו חפץ משלו. לא גרסינן "והגדילה". נתקדשה — לאחר, בלא מיאון. בקידושין — שנתקדשה לאחר פליגי, דלא הוי מיאון, אבל בנישואין מודו. או דלמא אפילו בנישואין שנישאת לאחר בלא מיאון פליגי? **הלכה כרבי יהודה** — אתרוייהו איתמר. **דהוה נסיבא מעיקרא** — לראשון, ואפילו הכי נפקא במיאון קל. **למיבדקינהו** — אי הוו מיהדרין ממרדייהו. **ועומדת** מחיקו — אם בת כהן לישראל היא. **וטובלת** — מפני תשמיש ששמשה, ואוכלת לערב בתרומה. **רבי יהושע אומר זכאי במציאתה** — דרבנן אפקרוה גביה, והפקר בית דין היה הפקר. **ומיטמא לה** — אם כהן הוא. ואף על גב דנישואין דידה דרבנן, הא אוקימנא ב"האשה": כיון דירית לה הויא לה כמת מצוה. **תבעוה לינשא** — בעודה תחתיו, ונתעבבה מלינשא בשבילו, כאילו היא אשתו, וצריכה מיאון. **נתן לה גט זו היא עכבה מן האיש** — דכיון שלא מיאנה בו גליא דעתה דבשבילו היתה מעבבת אצלו, ואשתו היא ליאסר בקרובותיה, ופסלה בגיטו מן הכהונה. **עכבה שאינה מן האיש** — לא נתעבבה אצלו בשביל אישות.

משנה **נתן לה גט** — ואפילו היא קטנה, הרי היא כשאר גרושות, ואסורה בקרוביו. מותרת לחזור לו — אף על גב דאם לא החזירה ונישאת לאחר מתוך הגירושין, ונתארמלה, אסורה לראשון, אפילו הכי כי החזירה ומיאנה בו אתי מיאון וגלי עלה דקטנה היא, ובטלוה לגיטה, ולא הוי בחזרה שניה כמחזיר גרושתו משניסת לאחר.

זה

תוספות

אתי לאיחלופי בגיטא — פירוש שיכתבנו סופר בור בגט. ומשמע מכאן לשבש מה שכתב בתיקוני גט מיאון: לא רעינא ביה כו', אלא כתבינן ליה כדמשמע הכא.

קטנה שלא מיאנה ועמדה ונתקדשה, קידושיה הן הן מיאוניה — והא דתניא לעיל "ונישאת", הוא הדין נתקדשה, אלא לא חש לדקדק, כיון שאין יודע חילוק בין קידושין בין נשואין.

תא שמע דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בן בתירה — ואבולהו קאי, בין אקדושין בין אנישואין, מכלל דרבנן פליגי עליה אפילו בנישואין.

כללו של דבר אינה כאשתו לכל דבר — לאתויי בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה ובת כהן לישראל תאכל. ולרבי יהושע איפכא.

מחמת בני אדם שאינם מהוגנים לי זו היא עכבה שאין מן האיש — פירוש: והוי מיאון. ותימה: דאם כן תיפשוט הא דבעי לעיל אי הלכה כרבי יהודה בן בתירה בנישואין, דהכא משמע בשאינה רוצה להנשא מחמת שאינן מהוגנין לה דהויא מיאון, כל שכן אם נשאת לו, ומשנת רבי אלעזר בן יעקב קב ונקי! ויש לומר: דהכא לא איירי במיאון, אלא בקטנה שנישאת שלא לדעתה קאי, וקאמר עלה רבי אליעזר בן יעקב: דאי אמרה מחמת בני אדם שאינן מהוגנים הוי שלא לדעתה, מחמת פלוני בעלי — הוי לדעתה, וצריכה מיאון. והשתא לא שייך מידי להדיא דלעיל.

אלמא

אָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּגִיטָּא, תַּקִּינוּ הָכִי: "בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵיאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּאַנְפָּנָא". תָּנוּ רַבָּנַן: אִי זֶהוּ מֵיאוּן? אָמְרָה: "אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעֲלִי", "אִי אֶפְשִׁי בְּקִידּוּשִׁין שֶׁקִּידְּשׁוּנִי אִמִּי וְאָחִי". יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֲפִילּוּ יוֹשֶׁבֶת בָּאַפִּרְיוֹן וְהוֹלֶכֶת מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ, וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעֲלִי" - זֶהוּ מֵיאוּן. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֲפִילּוּ הָיוּ אוֹרְחִין מְסוּבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ, וְהִיא עוֹמֶדֶת וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶם, וְאָמְרָה לָהֶם: "אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעֲלִי" - הֲרֵי הוּא מֵיאוּן. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה: אֲפִילּוּ שִׁיגְּרָה בַּעְלָהּ אֵצֶל חֲנֻנִי לְהָבִיא לוֹ חֵפֶץ מִשֶּׁלּוֹ, וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשִׁי בִּפְלוֹנִי בַּעֲלִי" - אֵין לְךָ מֵיאוּן גָּדוֹל מִזֶּה. "רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: כָּל תִּינוֹקֶת וכו'". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. תָּנָא: קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵיאֲנָה, וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אָמְרוּ: נִישּׂוּאֶיהָ הֵן הֵן מֵיאוּנֶיהָ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: נִתְקַדְּשָׁה מַהוּ? תָּא שְׁמַע: קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵיאֲנָה, וְעָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה, מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אָמְרוּ:

קִידּוּשֶׁיהָ הֵן הֵן מֵיאוּנֶיהָ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹ לָא? אִם תִּימְצֵי לוֹמַר פְּלִיגִי, בִּקִּידּוּשִׁין אוֹ אֲפִילּוּ בְּנִישּׂוּאִין? וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר פְּלִיגִי אֲפִילּוּ בְּנִישּׂוּאִין, הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ אוֹ אֵין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ? וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, בְּנִישּׂוּאִין אוֹ אֲפִילּוּ בְּקִידּוּשִׁין? תָּא שְׁמַע, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה. הֲלָכָה - מִכְּלָל דִּפְלִיגִי. וְאַכַּתִּי תִּיבְעֵי לָךְ: דַּהֲוָה נְסִיבָא מֵעִיקָּרָא, אוֹ דִּלְמָא מִיקַּדְּשָׁא? תָּא שְׁמַע: דְּכַלְּתֵיהּ דְּאַבְּדָן אִימְרוּד, שְׁדַר רַבִּי זוּגֵי דְּרַבָּנַן לְמִיבְדְּקִינְהוּ. אָמְרֵי לְהוּ נְשֵׁי: חֲזוּ גַּבְרֵיכוּ דְּקָאָתוּ, אָמְרֵי לְהוּ: נֵיהֲווּ גַּבְרֵיכוּ דִּידְכוּ. אָמַר רַבִּי: אֵין לְךָ מֵיאוּן גָּדוֹל מִזֶּה. מַאי לָאו - דַּהֲוָה נְסִיבָא! לָא, דַּהֲוָה מִיקַּדְּשָׁא קִידּוּשֵׁי. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, וַאֲפִילּוּ בְּנִישּׂוּאִין דְּקַמָּא. "רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר וכו'". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: חוֹזְרִנִי עַל כָּל צִדְדֵי הַכְּמִים, וְלֹא מָצָאתִי אָדָם שֶׁהִשְׁוָה מִדּוֹתָיו בִּקְטַנָּה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. שֶׁעֲשָׂאָהּ רַבִּי אֶלְעָזָר עִמּוֹ בֶּחָצֵר וְעוֹמֶדֶת מֵחִיקוֹ וְטוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב. תַּנְיָא, רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם, וְאֵין בַּעְלָהּ זַכַּאי לֹא בִּמְצִיאָתָהּ, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ, וְאֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, וְאֵין מִיטַּמֵּא לָהּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵינָהּ כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁצְּרִיכָה מִיאוּן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בַּעְלָהּ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ, וְיוֹרְשָׁהּ, וּמִיטַּמֵּא לָהּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר: אֶלָּא שֶׁיּוֹצְאָה בְּמֵיאוּן. אָמַר רַבִּי: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁרַבִּי אֶלִּיעֶזֶר הִשְׁוָה מִדּוֹתָיו בִּקְטַנָּה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חִלֵּק. מַאי חִלֵּק? מַאי אִשְׁתּוֹ הִיא, תִּיבְעֵי גֵּט - לְרַבִּי אֶלִּיעֶזֶר נַמִּי, אִי לָאו אִשְׁתּוֹ הִיא, מֵיאוּן נַמִּי לָא תִּיבְעֵי! אֶלָּא בִּכְדֵי תֵּיפּוֹק?! "רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר וכו'". הֵיכִי דָּמֵי עָבְבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ וְעָבְבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: תְּבִעוּהָ לִינָּשֵׂא, וְאָמְרָה: "מֵחֲמַת פְּלוֹנִי בַּעֲלִי" - זוֹ הִיא עָבְבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ, "מֵחֲמַת בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מְהוּגָּנִין לִי" - זוֹ הִיא עָבְבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ. אַבָּיֵי בַּר אָבִין וְרַב חֲנִינָא בַּר אָבִין דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: נָתַן לָהּ גֵּט - זוֹ הִיא עָבְבָה שֶׁהִיא מִן הָאִישׁ, וְהוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. מֵיאֲנָה בּוֹ - זוֹ הִיא עָבְבָה שֶׁאֵינָהּ מִן הָאִישׁ, וְהוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. הָא קָתָנֵי לְקַמָּן: הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ - הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. נָתַן לָהּ גֵּט - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה! פְּרוּשֵׁי קָמְפָרֵשׁ. **משנה** הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ - הוּא מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. נָתַן לָהּ גֵּט - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו, וּפְסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. נָתַן לָהּ גֵּט וְהֶחֱזִירָהּ, מֵיאֲנָה בּוֹ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. מֵיאֲנָה בּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ, נָתַן לָהּ גֵּט וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ.

זה

קודם שממשיך ללמוד עניינים חדשים, צריך להפסיק ולחזור על הישנות.

אלמא אתי מיאון ומבטל גיטא ורמינהי הממאנת באיש כו' — מגופה דסיפא הוה מצי לאקשויי, דמאי טעמא אמרינן כל שיוצאה ממנו בגט אסורה — ואמאי לא אמרינן אתי מיאונה ומפקע קידושי שני, והוי כמו שזינתה אחר גירושין, דמותרת לחזור לו, כדתנן בפרק שני דסוטה (יח,ב). אלא ניחא ליה לאקשויי רישא אסיפא.

אזיל ומשבש ומייתי לה — אבל לא ניחא ליה למימר דאפילו ליכא גט לא יחזיר, דלמא אזיל ומשבש לה (תוחתיו) — דהא כיון דליכא למיחש למידי לא גזרינן. **אמר** רבי אלעזר תברא כו' — רבא הוא דמסיק הכי, אף על גב דרב יהודה הוה בשינוייא קמא — יודע היה רבא שכך היתה הקושיא, ומשמיה דרבי אלעזר (נאמרה). וכי האי גוונא בפרק "בירה" (שבת מד,א), דאמר רב הונא: מטה שיחדה למעות כו', ומותיב רב נחמן בר יצחק כו', אלא אי איתמר הכי איתמר: אמר רב יהודה כו'. ולא קאמר משמיה דרב הונא כדמעיקרא, לפי שהיה יודע האמת שרב יהודה אמרה.

כגון ששלשה בגיטין דמיחזיא כגדולה — ואם תאמר: לרבי אלעזר למה איצטריך למיתני מיאנה לאחר וגירשה תרי זימני? ויש לומר: דקא משמע לן אף על גב דגירשה תרי זימני — לא חיישינן למיחזי כגדולה. **לאיסור** כרת התרת לאיסור לאו לא כל שכן — פירש בקונטרס: איסור כרת דאשת איש, שהמיאון מפקיע הקידושין. והקשה רבינו יהודה בן נתן: דלא דמי איסור אשת איש למחזיר גרושתו, דמיאון מפקיע הקידושין, שאומרת אי אפשי בקידושין שקדשוני אמי ואחי, אבל גט לא מפקיע! ולאו קושיא היא, דמהאי טעמא שמפקיע המיאון איסור דאשת איש — אם כן הויא כזונה אצלו, ומותרת לחזור לו לאחר שגירשה, כדתנן פרק שני דסוטה (יח,ב) ורבינו יהודה בן נתן פירש: איסור כרת התרת — שמותרת בקרוביו והוא בקרובותיה, אפילו למי שיצאה ממנו בגט, דהיינו אשת אחיו ואחות אשתו. ואין נראה, דאם כן תיקשה למאן דאמר בסמוך כשם שאסורה לו כך אסורה לאחיו, אלמא: לאיסור כרת לא התרת. **יש** מיאון אחר מיתה באחיו או לא — דוקא הכא הוא דמיבעיא ליה באיסור שנייה, דרבנן היא, אבל באיסור ערוה דאורייתא — תנן: כל שיכולה למאן ולא מיאנה צרתה חולצת ולא מתייבמת.

זה הכלל — כלומר, אפילו פעמים הרבה גירשה והחזירה ומיאנה, אם נשאת לאחר מתוך גט — אסורה לחזור לו, מתוך המיאון — מותרת לחזור לו. **לאחר ומיאנה בו** — כלומר, חזרה ונשאת לשלישי ומיאנה בו. **כל שיוצאה ממנו בגט אסורה לחזור לו** — אף על פי שיצתה משל אחרון במיאון לא בטליה לגיטא דידיה. ובגמרא פרכינן רישא לסיפא.

גמרא **תברא** — קשיין אהדדי. **ומאי שנא מיאון דחבריה דלא מבטל גיטא** — דקמא, לאישתרויי לה לקמא. **דאיידי דמכרת ברמיזותיו ובקריצותיו** — דקמא. **אזיל ומשבש לה** — עד דממאנת בבתרא, ומהדר לה. **הא שבשא ולא אשתבשא** — שהרי לאחר גירושין החזירה, ולא יכול לפייסה שתעמוד עמו, ומיאנה בו. הילכך ליכא למיחש לה לשיבושא, וכן כל היוצאת במיאון לא חיישינן לשיבושא, דמסתמא פייסה כי הואי גביה שלא תמאן, ולא איפייסה. אבל כי נישאת לאחר מתוך הגט — הולך ומפייסה, ואמר: מתחרט אני בגירושין, והיא אוהבתו, שהרי על כרחה יצתה ממנו, הילכך הדרה וממאנת בשני. **הא מיאנה מותרת לחזור** — לראשון. **אלמא אתי מיאון דחבריה** — ומגלה על קטנות, ומבטל גיטא מקמא. **ששלשה בגיטין** — שהוציאה שלש פעמים בגט, דמיחזיא כגדולה, תו לא הדרא לחד מינייהו, דלא אתי מיאון דאחר לבטולי. אבל קודם שתשלש — אתי מיאון דחבריה ומבטל גיטא, ואי בעיא לאהדורה — מהדר לה. **מאן תנא** — דאמרן לעיל: מי ששנה זו לא שנה זו. **בשעת הסכנה** — שנגזר שלא יעסקו בתורה. **בכפף שתינו** — על ידי שכירות למדנו: את רבי ישמעאל ברבי יוסי והתיר לא גרסינן, אלא אדרב פליג ואמר: לא את זו אסרו רבי עקיבא ורבי יהודה בן בתירא. ותנאי דקאמר — היינו רב ורבי ישמעאל, דרב נמי תנא הוא. **לאיסור כרת** — איסור אשת איש הפקעת ממנה בלא גט, אלמא אין מעשה שלה כלום. **לאיסור לאו** — דמחזיר גרושתו — לא כל שכן, דגלי דקטנה היא ולא הוה גיטה כלום. **אשת אחי האם** — שנייה מדברי סופרים, גזירה משום אשת אחי האב שהיא ערוה. **מהו שתמאן** — בנישואין הראשונים, שלא תהא שנייה לו, ותתייבם. אבל באישות דערוה, כגון אשת אחיו מאמו קטנה, ומת ונשאה אחיו מאביו — פשיטא לן דלא אתי מיאון דלאחר מיתה למישרי ערוה לייבומה. **ומודה רב** — אף על גב דלא אתי מיאון דחבריה ומבטל גיטא דידיה, נהי דלדידיה לא הדרה — אבל לגבי אחיו נתבטל, דלא תיהוי גרושת אחיו. והא דקתני מתניתין: נתן לה גט אסורה בקרוביו — היכא דתו לא נפיק מאחרים במיאון, דלא איבטל גיטא דקמא. **פשיטא** — דהא תנן במתניתין: אתי מיאון ומבטל גיטא, ואפילו דידיה לא אסרנא אלא איידי דמכרת ברמיזותיו אזיל ומשבש לה. אבל אחיו — ליכא למימר הכי. **מהו דתימא ניגזור אחיו אטו הוא** — דאי שריא ליה לאחיו, אמרי: הא חזינן דבטל גיטא, ואתי איהו למינסב. **משנה** מותרת ליבם — ולא אמרינן: נישואין הראשונים מפילים יבמה לפני יבם, והרי נאסרו עליו אותן נישואין בשעת שגירשה אחיו, והויא ליה גרושת אחיו.

ורבי

זֶה הַכְּלָל: גֵּט אַחַר מֵיאוּן - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, מֵיאוּן אַחַר גֵּט - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ; לְאַחֵר, וּמֵיאֲנָה בּוֹ; לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ; זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיּוֹצְאָה הֵימֶנּוּ בְּגֵט - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, בְּמֵיאוּן - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. **גמרא** אַלְמָא: אָתֵי מֵיאוּן וּמְבַטֵּל גֵּט, וּרְמִינְהִי: הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ; לְאַחֵר, וּמֵיאֲנָה בּוֹ; לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ; זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיְּצִיאָתָה הֵימֶנּוּ בְּגֵט - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, בְּמֵיאוּן - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. אַלְמָא לָא אָתֵי מֵיאוּן דְּחַבְרֵיהּ וּמְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ! אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: תַּבְרָא, מִי שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ. אָמַר רָבָא: וּמַאי קוּשְׁיָא? וְדִלְמָא מֵיאוּן דִּידֵיהּ מְבַטֵּל גֵּט דִּידֵיהּ, מֵיאוּן דְּחַבְרֵיהּ לָא מְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ. וּמַאי שְׁנָא מֵיאוּן דְּחַבְרֵיהּ דְּלָא מְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ, אֵיידֵי דְּמַכְּרַת בִּרְמִיזוֹתָיו וּקְרִיצוֹתָיו אֲזַל מְשַׁבֵּשׁ וּמְיַיתֵי לָהּ, מֵיאוּן דִּידֵיהּ נַמִּי לָא לִיבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ, דְּאֵיידֵי דְּמַכְּרַת בִּרְמִיזוֹתָיו וּקְרִיצוֹתָיו אֲזַל מְשַׁבֵּשׁ וּמְיַיתֵי לָהּ! הָא כְּבָר שַׁבְּשָׁא וְלָא אִישְׁתַּבְּשָׁא. אֶלָּא אִי קַשְׁיָא - דְּחַבְרֵיהּ אַדְּחַבְרֵיהּ קַשְׁיָא: מֵיאֲנָה בּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ, נָתַן לָהּ גֵּט וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ. טַעֲמָא דְּנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, הָא מֵיאֲנָה - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. אַלְמָא, אָתֵי מֵיאוּן דְּחַבְרֵיהּ וּמְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ. וּרְמִינְהִי: הַמְמָאֶנֶת בְּאִישׁ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ; לְאַחֵר, וּמֵיאֲנָה בּוֹ; זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיְּצִיאָתָה מִמֶּנּוּ בְּגֵט - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, בְּמֵיאוּן - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. אַלְמָא: לָא אָתֵי מֵיאוּן דְּחַבְרֵיהּ וּמְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ! אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: תַּבְרָא, מִי שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ. עוּלָּא אָמַר: כְּגוֹן שֶׁשְּׁלִשָּׁה בְּגִיטִין, דְּמִיחְזְיָא כִּגְדוֹלָה. מַאן תַּנָּא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב "מֵימִינוֹ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בְּמָחִיר יָבֹאוּ" - בְּשִׁעַת הַסַּכָּנָה נִתְבַּקְּשָׁה הֲלָכָה זוֹ: הֲרֵי שֶׁיָּצְאָה מֵרִאשׁוֹן בְּגֵט וּמִשֵּׁנִי בְּמֵיאוּן, מַהוּ שֶׁתַּחֲזוֹר לָרִאשׁוֹן? שָׁכְרוּ אָדָם אֶחָד בְּאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וְאָסַר; אֶת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה בְּנִצִּיבִין, וְאָסַר. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: לָזוֹ לֹא הוּצְרַכְנוּ, לְאִיסּוּר כָּרֵת הִתְּרַתָּ, לְאִיסּוּר לָאו לֹא כָּל שֶׁכֵּן!? בְּרַם, כָּךְ שָׁאֲלוּ: הֲרֵי הָיְתָה אֵשֶׁת אָחִי אִמּוֹ שֶׁהִיא שְׁנַיָּה לוֹ, וּנְשָׂאָהּ אָחִיו מֵאָבִיו וָמֵת, מַהוּ שֶׁתְּמָאֵן הָשְׁתָּא וְתַעֲקְרִינְהוּ לְנִישׂוּאִין קַמָּאֵי וְתִתְיַיבֵּם צָרָתָהּ? יֵשׁ מֵיאוּן לְאַחַר מִיתָה בְּמִקּוֹם מִצְוָה אוֹ לֹא? שָׁכְרוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא בְּבֵית הָאֲסוּרִין. וְאָסַר; אֶת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה בְּנִצִּיבִין, וְאָסַר. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן: וּמוֹדֶה רַב שֶׁמּוּתֶּרֶת לְאָחִיו שֶׁל זֶה שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו. פְּשִׁיטָא, הוּא גּוּפֵהּ דְּמַכְּרַת בִּרְמִיזוֹתָיו וּקְרִיצוֹתָיו, אֲבָל אָחִיו לֹא! מַהוּ דְּתֵימָא לִיגְזַר הַאי אַטּוּ הַאי, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן: כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לוֹ, כָּךְ אֲסוּרָה לְאָחִיו. וְהָא אִינָּהּ מַכְּרַת בְּקְרִיצוֹתֵיהֶם וּרְמִיזוֹתֵיהֶם! גְּזֵירָה אָחִיו אַטּוּ הוּא. **משנה** הַמְגָרֵשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְהֶחֱזִירָהּ - מוּתֶּרֶת לַיָּבָם

ורבי

התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שהוא עניין חיבור בורא ונברא.

ממאמר פרשת קורח ה'תשכ"ז

זֶה הַכְּלָל, גֵּט אַחַר מִיאוּן אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, כלומר אף אם פעמים רבות נשאה ויצאה ממנו וחזר ונשאה ושוב יצאה ממנו, פעם יצאה ממנו בגט ופעם במיאון, אם לאחר שיצאה ממנו בגט הלכה ונישאה לאדם אחר, ומת אותו אדם או גירשה, אסור לו להחזירה כדין מחזיר גרושתו לאחר שנישאת לאחר. אבל **מִיאוּן אַחַר גֵּט מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ**, כלומר אבל אם לאחר שיצאה ממנו במיאון הלכה ונישאה לאדם אחר, ומת אותו אדם או גירשה, מותר לו להחזירה.

הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ השני, וחזרה ונישאת **לְאַחֵר וּמִיאֲנָה בּוֹ** [–בשני], ושוב נישאת **לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ** השלישי, ועתה רוצה לחזור לאחד מבעליה הראשונים, **זֶה הַכְּלָל, כָּל מִי שֶׁיּוֹצְאָה חֵימָנוּ בְּגֵט**, אף אם יצאה מהבא אחריו במיאון **אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ**, ואין אומרים שהמיאון של הבא אחריו מבטל את הגט שקיבלה מהקודם לו, ועוקר את הנישואין הקודמים. וכל מי שיצאה ממנו **בְּמִיאוּן מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ**, לפי שהמיאון עוקר את הנישואין למפרע, ואין זה מחזיר גרושתו.

גמרא

שנינו בתחילת המשנה: קטנה שנישאת ויצאה מבעלה בגט והחזירה ומיאנה בו, ונשאת לאחר ומת אותו אדם או גירשה, יכולה לחזור לראשון. אומרת הגמרא: **אֵלְּמָא** – מוכח מדברי המשנה, **אָתֵי** [–בא] **מִיאוּן** של הנישואין השניים **וּמְבַטֵּל** את **הַגֵּט** שקיבלה בנישואין הראשונים, והתברר שנישואיה היו מעשה קטנה שאינם כלום. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהִי** – יש להקשות על כך ממה ששנינו בסיפא, **הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ**, ושוב נשאת **לְאַחֵר וּמִיאֲנָה בּוֹ**, ושוב נשאת **לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ, זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁיָּצְתָה חֵימָנוּ בְּגֵט, אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ**, וכל שיצאה ממנו **בְּמִיאוּן, מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. אֵלְּמָא** – מוכח מכאן, **לֹא אָתֵי מִיאוּן דְּחַכְרֵיהּ וּמְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ** – שלא בא המיאון שמיאנה בחברו **וּבְטֵיל גִּיטָּא דִּידֵיהּ** – ומבטל את הגט שלו, ואף שאחרי שהוא נתן לה גט היא מיאנה בנישואין של חברו, אין אומרים שהמיאון בחברו ביטל את הגט שלו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, תִּבְרָא** – שבירה, כלומר, שני הדינים אכן סותרים זה את זה, וצריך לומר שמי **שֶׁשָּׁנָה זוֹ** – התנא ששנה דין זה, **לֹא שָׁנָה זוֹ** – לא שנה את הדין השני, אלא תנא אחר שנאו.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: **אָמַר רָבָא, וּמַאי קוּשְׁיָא, וְדִלְמָא מִיאוּן דִּידֵיהּ מְבַטֵּל גֵּט דִּידֵיהּ** – שמא מיאון מבטל גט דווקא כשממאנת בבעל שנתן לה את הגט, אבל **מִיאוּן דְּחַכְרֵיהּ לֹא מְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ**. ומעתה, ברישא של המשנה מדובר שהיא מיאנה באותו בעל שנתן את הגט, ולכן הגט בטל, ואילו בסיפא היא לא מיאנה בבעל שנתן לה את הגט אלא בבעל אחר. ומבאר רבא: **וּמַאי שָׁנָא מִיאוּן דְּחַכְרֵיהּ דְּלֵא מְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ** – ובמה שונה מיאון בבעל שלא נתן את הגט שאינו מבטלו, ממיאון בבעל שנתן את הגט שמבטלו, הלא בשני המקרים המיאון מגלה שהיא קטנה ואין מעשיה כלום וגיטה בטל. אלא **אֲיִדֵּי** – על ידי **דְּמַכֶּרֶת בִּרְמִיזוּתָיו וּקְרִיצוֹתָיו, אָזֵל מְשַׁבֵּשׁ וּמַיְיתֵי לָהּ** – על ידי רמיזותיו וקריצותיו, בעלה יפתה אותה למאן בשני ויחזיר אותה אליו. לכן תקנו חכמים שהמיאון של השני לא יבטל את הגט של הבעל הקודם, וממילא תהא אסורה לו כדין מחזיר גרושתו. שואלת הגמרא: **מִיאוּן דִּידֵיהּ נַמִּי לֵא לִיבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ** – שגם מיאון באותו בעל שנתן לה בעבר גט לא יועיל, ואם נישאת לאדם אחר תיאסר לחזור אליו, שכן יש לחשוש **דְּאֲיִדֵּי** – שעל ידי **דְּמַכֶּרֶת בִּרְמִיזוּתָיו וּקְרִיצוֹתָיו, אָזֵל מְשַׁבֵּשׁ וּמַיְיתֵי לָהּ** – יפתנה שתמאן בבעלה השני ויחזירה אליו. משיבה הגמרא: **הָא כְּבָר שַׁבְּשָׁא וְלֵא אִישַׁבְּשָׁא** – הלא כבר ניסה לפתותה ולא התפתתה. כלומר אם לאחר שגירשה החזירה, מסתבר שהוא ניסה לפתותה שתשאר אצלו ולא תמאן, והיא לא התפתתה ומיאנה בו, לכן לא חוששים שלאחר שנישאת לאחר שיצליח לפתותה שתמאן בבעלה שני ותחזור אליו. אבל כשגירשה ונישאה לאחר, יש חשש שיפתנה ויאמר שהוא מתחרט שגירשה, ומחמת שהיא אוהבת אותו [שהרי על כרחה יצתה ממנו] היא מתפתת וממאנת בשני.

ומוסיף רבא: **אֶלָּא אִי קַשְׁיָא** – אם יש לך להקשות סתירה בדברי המשנה, **דְּחַכְרֵיהּ אַדְּחַכְרֵיהּ קַשְׁיָא** – מדין אחד של מיאון בבעל שמבטל גט שנתן לה חבירו שהיה בעלה, על דין אחר של מיאון בבעל שלא מבטל גט שנתן לה חבירו שהיה בעלה, יש להקשות. שנינו במשנה: **מִיאָנָה בּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ** ואחר כך **נָתַן לָהּ גֵּט וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה** מהשני, **אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ**. מדייקת הגמרא: **טַעְמָא** – הטעם שהיא אסורה לחזור לראשון, הוא משום **דְּנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה הָא** – אבל אם **מִיאָנָה** בשני, **מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ** לראשון, **אֵלְּמָא** – מוכח מכאן, **אָתֵי מִיאוּן דְּחַכְרֵיהּ וּמְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ** – שבא מיאון שמיאנה בחבירו ומבטל את הגט של הראשון, ולכן מותר לראשון להחזירה. **וּרְמִינְהִי** – ויש להקשות על כך ממה ששנינו בסיפא של משנתינו, קטנה **הַמְמָאֶנֶת בָּאִישׁ** והלכה **וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ**, ונשאת **לְאַחֵר וּמִיאֲנָה בּוֹ**, ושוב נישאת לאחר וגירשה, **זֶה הַכְּלָל, כָּל בַּעַל שֶׁיָּצְתָה מִמֶּנּוּ בְּגֵט אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ**, וכל בעל שיצאה ממנו **בְּמִיאוּן, מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. אֵלְּמָא** – מוכח **שֹׁלֵא אָתֵי מִיאוּן דְּחַכְרֵיהּ, וּמְבַטֵּל גִּיטָּא דִּידֵיהּ** – שמיאון שמיאנה בחבירו אינו מבטל את הגט שלו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תִּבְרָא** – שבירה, כלומר, אמנם שני הדינים סותרים זה את זה, וצריך לומר שמי **שֶׁשָּׁנָה זוֹ** – התנא ששנה דין זה, **לֹא שָׁנָה זוֹ** – לא שנה את הדין השני, אלא תנא אחר שנאו.

דרך נוספת ליישב המשנה: **עוּלָּא אָמַר**, את משנתנו שנה תנא אחד, אלא שהדין בסיפא שמיאון בבעל זה אינו מבטל גט של חבירו, מדובר **כְּגוֹן שֶׁשְּׁלֹשָׁה בְּגִיטִּין** – ששלוש פעמים יצאה מבעלה בגט, **דְּמִיחַזְיָא כִּגְדוֹלָה** – באופן זה היא נראית כגדולה, ואין המיאון באחד יכול לבטל את שלשת הגיטין של הבעלים הקודמים. אבל גט שנתן בעל אחד או שני גיטין של שני בעלים, יכול מיאון בבעל שלישי שאחריהם לבטלם, והראשונים רשאים להחזירה.

מבררת הגמרא: לפי תירוצו של רבי אלעזר, שאת משנתנו שנו שני תנאים, **מַאן תָּנָא** – מי הם התנאים שנחלקו בדבר. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב** – מה כוונת הפסוק המתאר את צרות החורבן (איכה ה ד), 'מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ'. **בְּשָׁעָת הַסַּכָּנָה** כשגזרו שלא ללמוד תורה, **נִתְבַּקְּשָׁה** – נשאלה **הֲלָכָה זוֹ, הֲרֵי שֶׁיָּצְאָה מֵרִאשׁוֹן בְּגֵט וּמִשֵּׁנִי בְּמִיאוּן, מַהוּ שֶׁתַּחְזוֹר לָרִאשׁוֹן**, האם המיאון של השני מבטל את הגט של הראשון או לא, ולא היתה בידם תשובה. **שָׁכְרוּ אָדָם אֶחָד בְּאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז** [ובזה התקיים הפסוק 'מימינו בכסף שתינו', והיינו שהיו צריכים לשלם כסף רב כדי ללמוד דבר תורה שנמשלה למים] **וְשָׁאֲלוּ** על ידו **אֶת רַבִּי עֲקִיבָא** שהיה אז **בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וְאָסַר**. וכן שאלו **אֶת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה** שהיה גר **בִּנְצִיבִּין, וְאָסַר**.

יש אומרים ששאלה אחרת נשאלו התנאים האלו: **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, לְשֵׁאלה זוֹ לֹא הוּצְרַכְנוּ** לתשובה, שהרי אם **לְאִיסּוּר כָּרֵת** של אשת איש, כלומר כל קטנה שנתקדשה ונישאה והיא אשת איש האסורה לכל העולם [מדרבנן], את **זה הִתַּרְתָּ** – הפקעת על ידי המיאון של הקטנה בלי גט, הרי שעל ידי המיאון הוברר שמעשה הקטנה אינם כלום, אם כן **לְאִיסּוּר לָאו** של מחזיר גרושתו **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שהמיאון מתירו על ידי שמגלה שנישואיה והגט אינם כלום. **בְּרַם** – אולם **כָּךְ שָׁאֲלוּ, הֲרֵי שֶׁהָיְתָה** קטנה יתומה **אֵשֶׁת** שמעון שהיה **אֲחִי אִמּוֹ** של ראובן, **שֶׁהִיא שְׁנֵיָּה לוֹ** – שאסורה על ראובן מדרבנן, ומת שמעון אחי אמו **וּנְשָׂאָהּ לוּי** שהיה **אָחִיו** של ראובן **מֵאָבִיו** ולא מאמו ולכן היתה מותרת לו. **וּמֵת** לוי אחיו מאביו, ועתה נפלה אשתו לפני ראובן [אחיו מאביו] ליבום. יבמה זו אסורה על ראובן היבום משום שניה שהרי היתה אשת שמעון אחי אמו, והספק הוא **מַהוּ שֶׁתְּמָאֵן הַשְּׁתָּא** – האם יכולה היבמה למאן עתה לאחר מות שמעון בנישואיה איתו **וְתַעֲקְרִינְהוּ לְנִישּׂוּאִין קַמָּאֵי** – ותעקור למפרע את אותם הנישואים הראשונים ושוב לא תהיה על ראובן ערוה, **וְתִתְיַיבֵּם** (צָרָתָהּ) לו.

המשך בעמוד נח

וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹסֵר. וְכֵן הַמְגָרֵשׁ אֶת הֵיתוֹמָה הקטנה שהיתה נשואה לו מדרבנן, וְהֶחְזִירָהּ בין בעודה קטנה ובין לאחר שגדלה, ומת, מוּתֶּרֶת לַיִּבָּם, כיון ששעת המיתה היא הקובעת את מצות היבום, ואז היא היתה אשתו. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹסֵר. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ והיא מקודשת מהתורה, וְנִתְגָּרְשָׁה בקטנותה על ידי אביה שקיבל את גיטה, הרי היא כֵּיתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב ושוב אין לו זכות לקבל קידושיה, וְאם הֶחְזִירָהּ בעלה הראשון בעודה קטנה, ומת ונפלה ליבום, דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרָה לַיִּבָּם. והטעם, כיון שמהתורה היא גרושה ואסורה לאחיו היבום, ואף שהחזירה, מדין תורה אינו כלום שהרי אין לה יד לקבל קידושיה, ואף שחכמים תקנו לה קידושין על ידי אמה או אחיה, מכל מקום אין כח בקידושין דרבנן לעקור את האיסור של גרושת אחיו, לכן לכל הדעות היא אסורה על היבם.

גמרא

הגמרא דנה בטעמו של רבי אלעזר: אָמַר עֵיפָה [–שם חכם] מַאי טַעְמָא – מהו טעמו דְּרַבִּי אֶלְעָזָר שאוסר ליבם את גרושת אחיו שהחזירה, הוֹאִיל וְעָמְדָה עָלָיו שָׁעָה אַחַת כְּאִיסּוּרָא – כיון שהיה פרק זמן אחד שבו נאסרה על היבם באיסור כרת כשהיתה גרושה, שוב אינה ניתרת מאותו איסור אף שהחזירה וכשמת היתה אשתו. מקשה הגמרא: אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְעֵיפָה, אִי הָכִי – אם זהו טעמו של רבי אלעזר, חֲלִיצָה נַמִּי לֹא תִּיבְעֵי – גם חליצה לא תצטרך שהרי היא ככל העריות שפטורות מחליצה ויבום. וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי שהיא פטורה אף מחליצה, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִעֶזֶר אָמְרוּ, אשה שנתגרשה והחזירה בעלה ומת בלי בנים, חוֹלֶצֶת. תשובת עיפה לחכמים: אֶלָּא אָמַר עֵיפָה, רַבִּי אֶלְעָזָר לֹא יָדְעֶנָא מַאי טַעְמָא – איני יודע את טעמו של רבי אלעזר.

ביאור אחר בדברי רבי אלעזר: אָמַר אַבָּיֵי, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר שאוסרה להתייבם ומצריכה חליצה, מָסְפְּקָא לֵיהּ – רבי אלעזר מסופק, אִי מִיתָה מַפֶּלֶת, כלומר האם שעת המיתה היא המתירה את איסור אשת אח וקובעת את מצות יבום, אִי נִשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים מַפִּילִים – קובעים את מצות היבום. ומבארת הגמרא: אִי שעת המִיתָה מַפֶּלֶת – קובעת את היבום, הלא אז היא היתה אשתו וְהָא רַמְיָא קַמֵּיהּ לְיִיבּוּם – והיא נופלת לפניו ליבום. אולם אִי נִשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים מַפִּילִים – קובעים את היבום, באופן שבעלה גירשה והחזירה, הנישואין הראשונים כבר אינם יכולים לקבוע את היבום שהרי הָא עָמְדָה עָלָיו שָׁעָה אַחַת כְּאִיסּוּר כשהתגרשה, ונאסרה עליו עולמית, ואמנם היו אחר כך נישואין שניים, אולם אלה אינם קובעים את היבום. מחמת הספק הצריך אותה רבי אלעזר חליצה.

ביאור נוסף בדברי רבי אלעזר: רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם פְּשִׁיטָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּמִיתָה מַפֶּלֶת, ולפיכך מעיקר הדין מותרת אף להתייבם, וּמִיהוּ – אולם הַכֹּל בְּקִיאִין בְּגִירּוּשִׁין כלומר, כאשר אשה מתגרשת מתפרסם הדבר והכל יודעים שנתגרשה לאחר הנישואין הראשונים, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בַּחֲזָרָה שחזר ונשאה פעם שניה, ויש חשש שיאמרו שהוא מייבם גרושת אחיו. הגמרא תמהה: אַדְּרַבָּה – להיפך, הַחֲזָרָה לאחר הגירושין, כֵּיוָן דְּיָתְבָא תּוּתֵיהּ אִית לֵיהּ קָלָא – כיון שהיא יושבת תחתיו, יש קול לדבר ומתפרסם יותר מגירושין. מתרצת הגמרא: מִי לֹא עַסְקִינַן – וכי לא יתכן שמדובר כאן באופן דְּאַהְדְּרָהּ בְּאוּרְתָא וּשְׁכִיב בְּצַפְרָא – שהחזירה בלילה ומת בבקר, ועדיין לא התפרסם הדבר שהחזירה, ורבי אלעזר אוסר ליבם רק באופן כזה שלא היה קול לנישואין השניים.

ביאור נוסף בדברי רבי אלעזר: רַב אַשִׁי אָמַר, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר שאוסרה להתייבם ומצריכה חליצה, דְּגָזַר הָנֵי – שכן הוא גוזר במי שגירש אשתו הגדולה והחזירה ומת מִשּׁוּם קטנה יְתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב וְהֶחְזִירָהּ, המובא בסוף המשנה, ואם יתירו בגדולה להתייבם יתירו גם ביתומה קטנה, ושם לכל הדעות אסורה להתייבם מן התורה.

מוסיפה הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא – וכך גם מסתבר שזה טעמו של רבי אלעזר, מִדְּקָתָנֵי – ממה ששנינו בסֵיפָא של המשנה, קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְגָּרְשָׁה, דינה כֵּיתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב, כלומר אין לאביה עוד זכות בה לקבל את קידושיה, וְאם הֶחְזִירָהּ בעודה קטנה ומת, דִּבְרֵי הַכֹּל שֶׁאֲסוּרָה לַיִּבָּם. וקשה הַאי מַאי לְמֵימְרָא – מה בא התנא להשמיענו, פְּשִׁיטָא – פשוט הוא שאסורה ליבם, שהרי מהתורה היא גרושת אחיו, והחזרתה אינה אלא מדרבנן, ואין בכוחם של נישואין דרבנן לבטל דין גרושת אחיו מהתורה. אֶלָּא לָאו הָא קָא מַשְׁמַע לָן – אלא ודאי זאת רצתה המשנה להשמיענו, טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, הסובר שגם כאשר הגירושין הם מדרבנן [כמו במקרים הראשונים במשנה], אסורה להתייבם, הוא משום דְּגָזַר הָנָךְ מִשּׁוּם הַאי – באופנים שהגירושין דרבנן שמא יתירו גם במקרה שהגירושין מהתורה. מסקנת הגמרא: שְׁמַע מִינַּהּ – אכן מוכח שזה טעמו של רבי אלעזר.

הגמרא מביאה ראיה לתירוצו של רב אשי: תַּנְיָא בברייתא כְּוָתֵיהּ דְּרַב אַשִׁי, מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֶלְעָזָר כִּקְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְגָּרְשָׁה, וְהָרֵי הִיא כֵּיתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב, וְהֶחְזִירָהּ ומת ונפלה ליבום לפני אחיו, שֶׁאֲסוּרָה לַיִּבָּם, מִפְּנֵי שֶׁגִּירּוּשֶׁיהָ גֵּירוּשִׁין גְּמוּרִין מן התורה, וְאֵין חֲזָרָתָהּ חֲזָרָה גְּמוּרָה מהתורה אלא מדרבנן. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁגִּירְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה שגירושיה מהתורה, וְהֶחְזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה ומת בעודה קטנה שקידושיה מדרבנן, אֲבָל גֵּירְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וְהֶחְזִירָהּ כְּשֶׁהִיא גְּדוֹלָה, שגם קידושיה השניים מהתורה, אִי נַמִּי – או גם באופן שֶׁהֶחְזִירָהּ כְּשֶׁהִיא עדיין קְטַנָּה וְגָדְלָה אֶצְלוֹ ובא עליה לאחר שגדלה, שבכך נעשו קידושיה מהתורה, וּמֵת ונפלה לפני אחיו ליבום, אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת, זו שיטת חכמים. מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ, גם כאשר קידושיה השניים מהתורה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת. ומתוך שהברייתא כתבה בתחילה שמודים חכמים לרבי אלעזר שיתומה בחיי האב אסורה ליבם, משמע שגם רבי אלעזר עסק בהלכה זו, ועל כרחך שמחמת הלכה זו אסר רבי אלעזר גם באופנים האחרים.

הגמרא דנה בשיטת רבי אלעזר: כְּבָעָא מִינֵּיהּ – שאל ממנו רָבָא מֵרַב נַחְמָן, לדעת רבי אלעזר שגדולה שנתגרשה והחזירה אסורה להתייבם, צָרְתָהּ שלא גירשה מַהוּ – האם היא מותרת להתייבם, או שמא נגזור צרתה שלא התגרשה משום אשתו שהתגרשה. אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, הֵיא גּוּפָהּ גְּזֵירָה – הרי גדולה שגירשה והחזירה, היא בעצמה אינה אסורה אלא מחמת גזירה משום קטנה יתומה בחיי האב שגירשה והחזירה, וַאֲנַן נֵיקוּם וְנִינְגּוֹר גְּזֵירָה לְגְזֵירָה – וכי נעמוד ונגזור גזירה על גזירה ונאסור גם את צרתה.

מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא – והרי שנינו בברייתא, מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ הֵיא וְצָרָתָהּ חוֹלֶצֶת, ויש לתמוה, הֵיא וְצָרָתָהּ סָלְקָא דַּעְתָּךְ – וכי יעלה על דעתך ששתיהן חולצות, הרי ודאי שחליצת אחת מהן פוטרת חברתה, אֶלָּא לָאו – אלא ודאי זו כוונת הברייתא, אוֹ הֵיא אוֹ צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת, הרי שרבי אלעזר גוזר גם בצרתה שחולצת ולא מתייבמת, ולא כרב נחמן שאמר שלרבי אלעזר צרתה מתייבמת. מתרצת הגמרא: לָאו תְּרוּצֵי קָמְתָרְצַת – וכי לא הוקשה לך לשון הברייתא והוצרכת לפרש את כוונתה, ואם כן תָּרֵיץ הָכֵי – תתרץ כך, הֵיא – הגדולה שגירשה והחזירה חוֹלֶצֶת, אבל צָרָתָהּ אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת.

משנה

משנתנו דנה בשני אחים שנשאו שתי אחיות שאחת מהם או שניהם היו בנישואין דרבנן ומת אחד מהם: שְׁנֵי אַחִין שהיו נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת יתומות קְטַנּוֹת שקידושיהן מדרבנן, וּמֵת בַּעְלָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן בלא בנים, הַלָּזוּ תֵּצֵא – זו שמת בעלה מותרת לשוק בלא חליצה ויבום, מִשּׁוּם שהיא ערות אֲחוֹת אִשָּׁה מדרבנן. וְכֵן הדין בִּשְׁתֵּי אחיות חֲרָשׁוֹת, שגם נישואי חרשת אינם אלא מדרבנן, ואין אחת מהן מתייבמת כשהיבם נשוי לאחותה החרשת.

שני אחים שהיו נשואים לשתי אחיות, אחת גְּדוֹלָה שנישואיה מהתורה, וְאחת קְטַנָּה שנישואיה מדרבנן, וּמֵת בַּעְלָהּ שֶׁל קְטַנָּה ונפלה לפני בעלה של הגדולה ליבום, תֵּצֵא הַקְּטַנָּה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה ופטורה מיבום וחליצה. מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל גְּדוֹלָה ונפלה הגדולה לפני בעלה של הקטנה ליבום. והרי ליבם יש זיקה מהתורה לאחות

המשך בעמוד טז

רש"ל

ורבי אלעזר אוסר — מפרש טעמא בגמרא. **וכן המגרש היתומה** — קטנה שהשיאוה אמה ואחיה, **והחזירה** בין בקטנותה בין בגדלותה — מותרת ליבם, כדאמר דמיתה מפלת, ובשעת מיתה היתה אשתו. **קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה** — בקטנותה, וקבל אביה גיטה, כדאמר בפרק "נערה שנתפתתה" (כתובות מו,ב): ומקבל את גיטה, הרי היא כיתומה בחיי האב, אף על פי שאביה חי הוא — היא כיתומה לענין קידושין, דשוב אין לו כח לקבל קידושיה, כדאמר התם: אם משהשיאה — אין לאביה רשות בה. **והחזירה בקטנותה אסורה ליבם** — אם מת בקטנותה, ואפילו לרבנן, דגירושיה גירושין גמורין ואין חזרתה חזרה גמורה, דקידושי קטנה אינן כלום, הואיל ופקע זכות אב והיא אין לה יד, והויא לה כגרושה ועומדת. **גמרא עיפה** — שם חכם. **שעה אחת** — באיסור גרושת אחיו, שהיא בכרת. **אי מיתת בעל מפלת** — לייבום או כח נישואין הראשונים. **בקיאים בגירושין** — הכל רואין שגרשה, דגירושין קלא אית להו. אבל חזרה לית ליה קלא, דזימנין דקא מהדר לה באורתא ושכיב בצפרא, דלא חזו אינשי בחזרתה, ואמרי: זה מייבם גרושת אחיו. **מי לא עסקינן** — מי ליבא לאוקומי נמי מתניתין בהכי, דזימנין דהוי הכי. **דגזר הנך** — כל מוחזרת גזר משום יתומה בחיי האב, דאמרינן במתניתין דלאחר חזרתה הרי היא כגרושה. **פשיטא** — דהואיל ואין לאביה רשות בה, והיא קטנה — אין חזרתה חזרה, והרי היא כגרושה. אלא להכי תנייה במתניתין, לאשמועינן דטעמא דקמייתא משום הא. **במה דברים אמורים** — דחכמים מודים כשגירשה כשהיא קטנה וקבל אביה גיטה והחזירה כשהיא קטנה, דאין כח לא לאביה ולא לה לקדשה, ומת כשהיא קטנה, דלא בעלה משגדלה דתהוי ביאה משגדלה קידושין. **וגדלה אצלו** — אמרינן: סתם ביאה ראשונה משגדלה קידושין הן. **משום רבי אלעזר אמרו כו'** — ומדקתני לעיל: ומודים חכמים לרבי אלעזר ביתומה בחיי האב — אלמא איירי בה רבי אלעזר, דטעמא דבאחרנייתא משום הא. **צרתה** — דמוחזרת גדולה לרבי אלעזר מהו. **היא גופא** גזירה — משום יתומה בחיי האב. גזירה לגזירה — צרתה אטו היא. **היא חולצת** — אם בא יבם להזקק לה — חולצת ופוטרת צרתה, ולא מתייבמת. אבל אם נזקק לצרתה — או חולצת או מתייבמת, והיא נפטרת. **משנה תצא משום אחות אשה** — ופטורה מחליצה ומייבום. **מת בעלה של גדולה** — ונפלה לפני בעל הקטנה — זיקתה של גדולה שהיא מן התורה אוסרת הקטנה עליו, דנישואיה מדרבנן, ולא אלימא לאפקועי זיקה דאורייתא, והויא לה אחות זקוקתו, ומה יעשו? **רבי אליעזר אומר מלמדין הקטנה שתמאן בו** — ותעקור נישואיה, ויהא מייבם את הגדולה. **רבן גמליאל אומר** — אין זיקתה אוסרת את זו. דרבן גמליאל סובר אין זיקה, כלומר: לא אלימא זיקה, כדפירשתי בפרק "רבן גמליאל" (יבמות נא,א). **הלכך, אם מיאנה** — מיאנה, ותתייבם גדולה. **ואם לאו** — תמתין קטנה אצלו עד שתגדיל, ויהיו נישואיה גמורין, ותצא הלזו משום אחות אשה. אבל מיחלץ לגדולה — לא, דפסל את הקטנה עליו משום אחות חלוצה. **אי לו** — אוי לו. **מוציא את אשתו בגט** — ואין מלמדין אותה למאן, כדאמר בגמרא: יתרחק אדם מן המיאונין. ומיתב נמי לא יתבה תוותיה, דקסבר: יש זיקה, אלא תצא בגט, וזו לא תתייבם — משום אחות גרושה, אלא תצא בחליצה. **גמרא ומי שרי** — ללמד קטנה שתמאן. **ידבק אדם כו'** — מפרש טעמא דכולהו לקמן. **מן ערבון** — שלא ידאה ערב. **כאבא שאול** — פרק "החולץ": הכונס יבמתו לשם גוי וכו'.

ואמר

תוספות

וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹסֵר. וְכֵן הַמְגָרֵשׁ אֶת הַיְתוֹמָה וְהֶחֱזִירָהּ - מוּתֶּרֶת לַיָּבָם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹסֵר. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְגָּרְשָׁה - כְּיִתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב. וְהֶחֱזִירָהּ - דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרָה לַיָּבָם. גמרא אָמַר עֵיפָה: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר - הוֹאִיל וְעָמְדָה עָלָיו שָׁעָה אַחַת בְּאִיסּוּרָא. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְעֵיפָה: אִי הָכִי, חֲלִיצָה נַמִּי לָא תִּיבָּעֵי! וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי - וְהָתַנְיָא, מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ: חוֹלֶצֶת! אֶלָּא אָמַר עֵיפָה: רַבִּי אֶלְעָזָר לָא יָדְעֵנָא מַאי טַעְמָא. אָמַר אַבָּיֵי: הֵיכָנוּ טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: מִסַּפְקָא לֵיהּ אִי מִיתָה מַפֶּלֶת, אִי נִשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים מַפִּילִים. אִי מִיתָה מַפֶּלֶת - הָא רַמְיָא קַמֵּיהּ לְיִבּוּם, אִי נִשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים מַפִּילִים - הָא עָמְדָה עָלָיו שָׁעָה אַחַת בְּאִיסּוּר. רָבָא אָמַר: לְעוֹלָם פְּשִׁיטָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּמִיתָה מַפֶּלֶת. וּמִיהוּ, הַכֹּל בְּקִיאִין בְּגֵירוּשִׁין וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בַּחֲזָרָה. אַדְּרַבָּה: חֲזָרָה, כֵּיוָן דְּיָתְבָא תּוֹתֵיהּ אִית לֵיהּ קָלָא! מִי לָא עָסְקִינַן דְּאַהַדְרָהּ בְּאוֹרְתָא וּשְׁכִיב בְּצַפְרָא. רַב אַשִׁי אָמַר: הֵיכָנוּ טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: דְּגָזַר הָנֵי מִשּׁוּם יְתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב וְהֶחֱזִירָהּ. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְגָּרְשָׁה - כְּיִתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב, וְהֶחֱזִירָהּ - דִּבְרֵי הַכֹּל שֶׁאֲסוּרָה לַיָּבָם. הַאי מַאי לְמֵימְרָא? פְּשִׁיטָא! אֶלָּא לָאו הָא קָא מַשְׁמַע לָן: טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר דְּגָזַר הָנָךְ מִשּׁוּם הַאי, שְׁמַע מִינָּהּ. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב אַשִׁי, מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֶלְעָזָר בִּקְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי הִיא כִּיתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב, וְהֶחֱזִירָהּ - שֶׁאֲסוּרָה לַיָּבָם, מִפְּנֵי שֶׁגֵּירוּשֶׁיהָ גֵּירוּשִׁין גְּמוּרִין וְאֵין חֲזָרָתָהּ חֲזָרָה גְּמוּרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁגֵּירְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וְהֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, אֲבָל גֵּירְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וְהֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא גְּדוֹלָה, אִי נַמִּי הֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, וְגָדְלָה אֶצְלוֹ וּמֵת - אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיְבֶּמֶת. מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ: חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיְבֶּמֶת. בְּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן: צָרָתָהּ מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: הִיא גּוּפָהּ גְּזֵירָה, וַאֲנַן נַיְקוּם וְנִגְזוֹר גְּזֵירָה לְגְזֵירָה?! וְהָא תַּנְיָא, מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ: הִיא וְצָרָתָהּ חוֹלֶצֶת. הִיא וְצָרָתָהּ סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא לָאו - אוֹ הִיא אוֹ צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת?! לָאו תְּרוּצֵי קָמְתָרְצַתְּ? תְּרֵיץ הָכִי: הִיא חוֹלֶצֶת. צָרָתָהּ - אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיְבֶּמֶת. **מִשְׁנָה שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת קְטַנּוֹת, וּמֵת בַּעְלָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן - הַלָּזוּ תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. וְכֵן שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת. גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל קְטַנָּה - תֵּצֵא הַקְּטַנָּה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל גְּדוֹלָה - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בּוֹ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם מִיאֲנָה - מִיאֲנָה, וְאִם לָאו - תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וְתֵצֵא הַלָּזוּ מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ, אִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו. מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וְאֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. **גמרא** וּמִי שָׁרֵי? וְהָתָנֵי בַּר קַפָּרָא: לְעוֹלָם יִדְבַּק אָדָם בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְיִתְרַחֵק מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים. יִדְבַּק בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: בַּחֲלִיצָה, וּבַהֲבָאַת שָׁלוֹם, וּבַהֲפָרַת נְדָרִים. וְיִתְרַחֵק מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מִן הַמִּיאוּן, וּמִן הַקִּדּוּנוֹת, וּמִן הָעֲרֻבּוֹנוֹת! מִיאוּן דְּמִצְוָה שָׁאנֵי. גּוּפָא, תָּנֵי בַּר קַפָּרָא: לְעוֹלָם יִדְבַּק אָדָם בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: בַּחֲלִיצָה - כְּאַבָּא שָׁאוּל, דְּתַנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ לְשֵׁם גּוֹי, לְשֵׁם אֵישׁוּת, לְשֵׁם דָּבָר אַחֵר - כְּאִילּוּ פּוֹגֵעַ בָּעֲרָוָה, וְקָרוֹב בְּעֵינַי לִהְיוֹת הַוָּלָד מַמְזֵר. בַּהֲבָאַת שָׁלוֹם - דִּכְתִיב: "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ"**

ואמר

היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה — פירש בקונטרס: היא גופה גזירה, משום יתומה בחיי האב. ואין נראה לרבינו יצחק: דהא רב אשי הוא דאמר להאי טעמא, ולא רבא? אלא יש לפרש: היא גופה גזירה — שמא יאמרו העולם ייבם גרושת אחיו, לפי שהכל בקיאין בגירושין ואין הכל בקיאין בחזרה, כדאמר רבא לעיל. ולאו דוקא קאמר גזירה לגזירה, דלא שייך הכא. אלא כלומר: אינה אלא איסורא דרבנן.

ויתרחק מן המיאונים — פירש רבינו חננאל בריש פירקין (יבמות קז,ב) בשם גאון: דאין לקדש יתומה עד שיביאו ראיה שהיא בוגרת, כדי להתרחק מן המיאונים. והא דתקינו לה רבנן נישואין כדאמר לקמן (קיב,ב) — צריך לומר לדברי הגאון דהיינו דוקא היכא שיש לחוש שלא ינהגו בה מנהג הפקר. ומיהו, מהכא אין לו ראיה אלא שלא ילמדוה למאן.

אתיא

אתיא רדיפה רדיפה — אבל מדכתיב לעיל: "מי האיש החפץ חיים" וגו' — לא מצי דייק, דדלמא קאי אבולא פרשתא: "נצור לשונך מרע", "סור מרע ועשה טוב" וגו' דהיינו כל התורה כולה. אי נמי, הכא כתיב: "צדקה חיים ובכוד" דלא הוה נפקא לן מההוא קרא בפרק קמא דקידושין (מ,א) דאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. **הנודר** כאילו בנה במה — יש מפרשים דנפקא לן "חדלה", "חדלה", כתיב הכא: "וכי תחדל לגדור", וכתיב התם: "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב", ואמר בפרק קמא דברכות (יד,א): אל תקרי "בְּמָה" אלא "בָּמָה". וגזירה שוה ד"חדלה" דריש בפרק "ארבעה נדרים" (כב,א), אמר שמואל: הנודר, אף על פי שמקיימו נקרא רשע, אמר רבי אבהו: מאי קראה? כתיב הכא: "וכי תחדל לנדור", וכתיב התם: "שם רשעים חדלו רוגז". **רעה** אחר רעה תבא למקבלי גרים — אמר רבינו יצחק: דהיינו — היכא שמשיאין אותן להתגייר, או שמקבלין אותן מיד. אבל אם הן מתאמצין להתגייר יש לנו לקבלם. שהרי מצינו שנענשו אברהם יצחק ויעקב שלא קבלו לתמנע שבאתה להתגייר, והלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו, ונפק מינה עמלק דצערינהו לישראל, כדאמרינן בהגדת "חלק" (סנהדרין צט,ב). וגם יהושע קבל רחב הזונה, ונעמה, ורות המואביה. ובריש פרק "במה מדליקין" (שבת לא,א) שגייר הלל אותו שאמר: "גיירני על מנת שתשימני כהן גדול", ואותו ד"על מנת שתלמדני כל התורה כולה", ואף על פי שלא היו מתאמצין להתגייר — יודע היה הלל בהן שסופם להיות גרים גמורים, כמו שעשה לבסוף. **מהו** דתימא אית ליה אגרא — תימה, דאמרינן בפרק בתרא דיומא (פז,א): כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, ומפרש טעמא התם שלא יאמרו הרב בגיהנם ותלמידו בגן עדן! ועוד קשה לרבינו יצחק: הרי אחר, דרבי מאיר למד לפניו, ואפילו הכי יצא לתרבות רעה! ושמא, היכא שהוא רע מתחלה קודם שמלמד אחרים, התם לא שייך האי טעמא, אבל היכא שהיה טוב מתחלה, אז ודאי אין חטא בא על ידו, ואַחֵר — מתחלתו היה רע, כדאמר בחגיגה (טו,ב) שכלי זמר לא פסק מתוך ביתו וגם ספרי צדוקים היו נושרים מחיקו. **ששים** גבורים סביב לה — פירש בקונטרס (הכא) ובסנהדרין (ז,א) דאלשכת הגזית קאי. וקשה: דהוה ליה למימר שבעים, או שבעים ואחד? אלא יש לומר: דאששים ריבוא ישראל קאי.

אחוזי חרב — משמע ליה מזויינין בדין, כדדרשינן בסנהדרין (לו,א) מ"ויחגור דוד חרבו" — שדנו לנבל בסנהדרין. ואף על גב דבתורה כתיב: "חגור חרבך על ירך גבור" (תהלים מה).

וכי גדלה גדלי בהדה ואף על גב דלא בעל — ואפילו סבירא לן: מקדש אחות יבמה לא נפטרה יבמה, מכל מקום היכא שהקידושין היו באים — ממילא נפטרה יבמה מעצמה.

הוא עדיף מינאי — פירוש: שיכול להוציאני בגט בעל כרחי, ואנא עדיפא מיניה שאוכל למאן בו כל זמן שלא בעל. והיינו דוקא מן התורה יכולה למאן, אבל מדרבנן — אין יכולה משהביאה שתי שערות, דתנן בפרק "בא סימן" (נדה נב,א): עד מתי הבת ממאנת — עד שתביא שתי שערות. והיינו אפילו לא בעל, דבבעל — לא הוה פליג רבי יהודה עד שירבה השחור על הלבן, כדאמר התם בגמרא, דמודי רבי יהודה בבעל.

1 וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אָתְיָא "רְדִיפָה" "רְדִיפָה", כְּתִיב
2 הָכָא: "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ", וּכְתִיב הָתָם: "רוֹדֵף
3 צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד". בַּהֲפָרַת
4 נְדָרִים - כְּרַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: הַנּוֹדֵר
5 כְּאִילּוּ בָּנָה בָּמָה, וְהַמְקַיְּמוֹ כְּאִילּוּ הִקְרִיב עָלֶיהָ קָרְבָּן.
6 וְיִתְרַחֵק מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים: מִן הַמִּיאוּנִין - דִּלְמָא גָּדְלָה
7 וּמִיחַרְטָא בָּהּ; מִן הַפִּקְדּוֹנוֹת - בְּבַר מָתָא, דְּבֵייתֵיהּ
8 כִּי בֵּייתֵיהּ דָּמֵי; מִן הָעֲרֵבוֹן - בְּעַרְבֵי שֶׁלְּצִיּוֹן, דְּאָמַר
9 רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב: "רַע יֵרוֹעַ כִּי עָרַב זָר" -
10 רָעָה אַחַר רָעָה תָּבֹא לִמְקַבְּלֵי גֵּרִים וּלְעַרְבֵי שֶׁלְּצִיּוֹן
11 וּלְתוֹקֵעַ עַצְמוֹ לִדְבַר הֲלָכָה. מְקַבְּלֵי גֵּרִים - כְּרַבִּי חֶלְבּוֹ
12 דְּאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: קָשִׁים גֵּרִים לְיִשְׂרָאֵל כְּסַפַּחַת בָּעוֹר.
13 עַרְבֵי שֶׁלְּצִיּוֹן - דְּעָבְדֵי שְׁלוּף דּוּץ. תּוֹקֵעַ עַצְמוֹ לִדְבַר
14 הֲלָכָה - דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ
15 תּוֹרָה - אֵין לוֹ תּוֹרָה. פְּשִׁיטָא! אֶלָּא: כָּל הָאוֹמֵר
16 אֵין לוֹ אֶלָּא תּוֹרָה - אֵין לוֹ אֶלָּא תּוֹרָה, הָא נַמִּי
17 פְּשִׁיטָא! אֶלָּא דַּאֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ. מַאי טַעְמָא?
18 אָמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא: "וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם", כָּל
19 שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּעֲשִׂיָּה יֶשְׁנוֹ בִּלְמִידָה, כָּל שֶׁאֵינוֹ בַּעֲשִׂיָּה אֵינוֹ
20 בִּלְמִידָה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם כִּדְאָמְרִיתוּ מֵעִיקָּרָא:
21 כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֶלָּא תּוֹרָה - אֵין לוֹ אֶלָּא תּוֹרָה, לָא
22 צְרִיכָא דְּקָא מַגְמַר לְאַחֲרִינֵי וְאָזְלִי וְעָבְדִי. מַהוּ דְּתֵימָא
23 אִית לֵיהּ אַגְרָא לְדִידֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִיבָּעֵית
24 אֵימָא, תּוֹקֵעַ עַצְמוֹ לִדְבַר הֲלָכָה - בְּדַיְנָא דְּאָתֵי
25 דִּינָא לְקַמֵּיהּ, וְגָמַר הֲלָכָה וּמְדַמֵּי מִילְּתָא לְמִילְּתָא,
26 וְאִית לֵיהּ רַבָּה וְלָא אָזֵיל מַשְׁאִיל, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל
27 בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּין עַצְמוֹ
28 כְּאִילּוּ חֶרֶב מוּנַּחַת לוֹ בֵּין יְרֵיכוֹתָיו, וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה
29 לוֹ מִתַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים
30 גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל וגו' מֻפָּחַד בַּלֵּילוֹת" -
31 מִפַּחַד שֶׁל גֵּיהִנֹּם שֶׁדּוֹמָה לְלַיְלָה. "רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
32 אִם מֵאֵנָה וכו' בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב: מַאי
33 טַעְמָא דְּר"ג, מִשּׁוּם דְּקָסָבַר: קִידּוּשֵׁי קְטַנָּה מִיתְלָא
34 תָּלוּ, וְכִי גָּדְלָה גָּדְלֵי בַּהֲדָהּ, אַף עַל גַּב דְּלֵא בָּעַל, אוֹ
35 דִּלְמָא מִשּׁוּם דְּקָסָבַר: הַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹת יְבָמָה, נִפְטְרָה
36 יְבָמָה וְהָלְכָה לָהּ, אִי בָּעַל אִין, אִי לָא בָּעַל - לָא? אֲמַר לֵיהּ: הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל,
37 מִשּׁוּם דְּקָסָבַר: הַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹת יְבָמָה, נִפְטְרָה יְבָמָה וְהָלְכָה לָהּ, אִי בָּעַל אִין, אִי לָא
38 בָּעַל - לָא. אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: אָמִינָא, כִּי נָיִים וְשָׁכִיב רַב אֲמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא. דְּתַנְיָא:
39 הַמְקַדֵּשׁ אֶת הַקְּטַנָּה - קִידּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין. מַאי תְּלוּיִין, לָאו כִּי גָּדְלָה גָּדְלֵי בַּהֲדָהּ, וְאַף
40 עַל גַּב דְּלֵא בָּעַל?! אֲמַר לֵיהּ רָבִין בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: הָא מִילְּתָא דִּקְטַנָּה מִיתְלָא תַּלְיָא
41 וְקַיְימָא: אִי בָּעַל - אִין, אִי לָא בָּעַל - לָא. דְּאָמְרָה: הוּא עָדִיף מִינַּאי וַאֲנָא עָדִיפְנָא
42 מִינֵּיהּ. וְסָבַר רַב: אִי בָּעַל - אִין, אִי לָא בָּעַל - לָא? וְהָא אִיתְּמַר, קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵיאֲנָה
43 וְהִגְדִּילָה וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת, רַב אָמַר: אֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מְשֵׁנִי, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: צְרִיכָה גֵּט מְשֵׁנִי,

ואמר רבי אבהו — במסכת קידושין. **אתיא רדיפה רדיפה** — תשלום שכר גדול להבאת שלום, שאוכל פירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא, כגמילות חסדים דכתיב בהו: "ימצא חיים צדקה" בעולם הבא, וכבוד בעולם הזה. **כאילו בנה במה** — בשעת איסור הבמות, דחדוא הוא, דכתיב (דברים כג): "וכי תחדל לנדור" וגו', הא לא תחדל — יהיה בך חטא. **כאילו הקריב קרבן** — שעבר עליו שתי עבירות. אלא ילך אצל חכם ויתירנו, כדי שלא יהא רגיל בכך. **כבר מתא** — לא יקבל פקדון מבן עירו. **דביתיה כי ביתיה דמי** — שרגיל אצלו, ויטול את שלו, ויחזור ויתבענו. **שלציון** — שם מקום, שמניחין הלוה ותופסין הערב. לישנא אחרינא: שלציון קוראין שם הערבון, על שם נוטריקון שלוף דוץ — שולף עצמו מן הלוה, ותוקע עצמו על הערב. דוץ — לשון תיקוע, כדאמר: דצה שלפה (שבת נ,ב). **רע ירוע** — רעה אחר רעה. **כי ערב זר** — המערב זרים גרים בישראל. והנכנס בערבון נמי משמע. **ולתוקע עצמו** — סיפא דקרא "ושונא תוקעים בוטח", וכולה מפרש לה. **תוקע עצמו לדבר הלכה** — שאומר: הריני שונה ואיני מקיים, ואקבל שכר למוד. **קשים גרים** — שאין בקיאין בדקדוקי מצות, ולמדין ישראל ממעשיהן. **כספחת** — לישנא דקרא נקט: "ונלוה הגר עליהם, ונספחו על בית יעקב" (ישעיהו יד). **אין לו תורה** — אינו עוסק בתורה. **אין לו תורה** — אין מקבל שכר למוד. **אלא תורה** — (ב)ואין מקיים. **אפילו תורה** — אפילו שכר לימוד אין לו. **ואיבעית אימא** — כדמעיקרא, אין לו אלא תורה, ודקאמרת האי נמי פשיטא — לא צריכא כו'. **אית ליה אגרא** — דעשיה. **וגמר הלכה** — יודע הלכה. שאין דומה לדין הבא לפניו כל כך, ומדמי מילתא למילתא, ולא משאיל לרביה, והיינו תוקע — שסומך ונשען על ההלכה שהוא יודע. **גבורים** — דיינים. **שלשלמה** — שהשלום שלו. **מטתו** — בית המקדש, ששם לשכת הגזית. **מאי טעמא דרבי גמליאל** — דאמר: כשתגדיל זו תצא זו בולא כלום. **גדלי בהדה ואף על גב דלא בעל** — דניקדשה השתא. מכל מקום, משגדלה — תפסי קידושי מעיקרא, ואיגלי מילתא למפרע דזיקה דהך לא כלום הוא. **או דלמא** — קידושין קמאי לא כלום נינהו, ומשום קידושין דבעילה דמשגדלה נפקא הך יבמה, ואף על גב דזיקה קודמת לקידושין — קסבר: המקדש אחות יבמה נפטרה ליבמה, דאתי קידושי ומבטלי לזיקה. **מיתלא תלי** — כל ימי קטנות, ספק יבעול משתגדיל ותהיה אשתו, ספק לא יבעול ולא סמכה דעתה. **דאמרה איהו עדיף מינאי** — ויוציאני בגט בעל כרחי. **ואנא עדיפנא מיניה** — וכל זמן שארצה אצא במיאון על כרחו.

מאי

מאי

קסבר

וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ במסכת קידושין (מ.), אַתְיָא – למדים זאת בגזירה שוה 'רְדִיפָה' 'רְדִיפָה' מגמילות חסדים, כְּתִיב הָכָא – כתוב כאן [בפסוק העוסק בענין השכנת שלום בין אדם לחבירו] לשון רדיפה (תהילים לד טו) 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ', וְכן כְּתִיב הָתָם בענין גמילות חסדים לשון רדיפה (משלי כא כא) 'רֹדֵף צְדָקָה וָחָסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד', ובאה הגזירה שוה ללמדנו שכשם שהעוסק בגמילות חסדים ימצא חיים וצדקה בעולם הבא וכבוד בעולם הזה, כך העוסק בהבאת שלום אוכל פירות שכר המצוה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

עוד נאמר בברייתא שיש להידבק בַּהֲפָרַת נְדָרִים, והיינו כְּשיטת רַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, הַנּוֹדֵר ואוסר על עצמו דבר מה, עובר בכך עבירה, שנאמר (דברים כג כג) 'וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא', ויש לדייק מהפסוק שאם לא תחדל ותדור יהיה בך חטא. ודומה כְּאִילּוּ בָּנָה בָּמָה בשעת איסור הבמות כדי להקריב עליה, שגם הוא עבר עבירה בבניית הבמה. וְהַמְקַיְּימוֹ, כלומר ואם אינו נשאל לחכם שיתיר לו את הנדר, עובר בכך עבירה נוספת לפי שהוא מרגיל את עצמו לנדור, ודומה כְּאִילּוּ הִקְרִיב עָלֶיהָ [–על הבמה] קָרְבָּן, וגם הוא עבר בכך עבירה נוספת ששחט קרבן בחוץ.

עוד שנינו בברייתא: וְיִתְרַחֵק מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, מִן הַמֵּיאוּנִין. מבארת הגמרא: הטעם שיש להתרחק ממיאון, דִּלְמָא גָּדְלָה וּמִיחָרְטָא בָּהּ – שמא תגדל ותתחרט שמיאנה בבעלה, ויש לחוש שלאחר שתינשא לאחר ינסה בעלה הראשון לפתותה ולהוציאה מתחת בעלה כשידע שהתחרטה.

עוד נאמר בברייתא: להתרחק מִן הַפִּקְדוֹנוֹת, כלומר להמנע מלקבל פקדונות מבני אדם. מבארת הגמרא: מדובר בְּבַר מָתָא – שהמפקיד הוא בן עירו של הנפקד, דְּבַיְיתֵיהּ כִּי בַּיְיתֵיהּ דָּמֵי – שהמפקיד רגיל לצאת ולהיכנס בביתו של הנפקד כאילו זה ביתו, ויש חשש שמפקיד שאינו הגון יטול את פקדונו מבית הנפקד מבלי שהלה ידע, ולאחר מכן יחזור ויתבע מהנפקד את פקדונו.

עוד נאמר בברייתא: להתרחק מִן הָעֲרָבוֹן, כלומר לא להיות ערב להלואה של אחר. מבארת הגמרא: מדובר בַּעֲרֵבֵי – בערבים של מקום הנקרא שְׁלֹצִיּוֹן, שגובים מהערב קודם שתובעים את הלוה. הגמרא מביאה פסוק המלמד עד כמה יש להתרחק מערבות: דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב – מהו ביאור הכתוב (משלי יא טו) 'רַע יֵרוֹעַ כִּי עָרַב זָר וְשֹׂנֵא תוֹקְעִים בּוֹטֵחַ'. 'רע ירוע', פירושו רָעָה אַחַר רָעָה תָּבֹא עליו 'כי ערב זר', משום שעירב גרים בעם ישראל, ומכאן אזהרה לִמְקַבְּלֵי גֵּרִים בחפזה לעם ישראל. וְכן לַעֲרֵבֵי שְׁלֹצִיּוֹן – למי שמקבל על עצמו ערבות הנוהגת בשלציון. וְכן לְתוֹקֵעַ עַצְמוֹ לִדְבַר הֲלָכָה שגם עליו תבא רעה.

מבארת הגמרא: הפסוק מגנה את מְקַבְּלֵי גֵּרִים, והיינו כְּדברי רַבִּי חֶלְבּוֹ, דְּאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, קָשִׁים גֵּרִים לְיִשְׂרָאֵל כְּסַפַּחַת [–כצרעת] בָּעוֹר, לפי שאינם בקיאים בדקדוקי המצוות, וישראל למדים ממעשיהם.

עוד נאמר שתבוא רעה על עֲרֵבֵי שְׁלֹצִיּוֹן, דְּעָבְדֵי שְׁלוֹף דּוֹץ, כלומר שהמלוה תובע את החוב מהערב, מבלי לתבוע תחילה את הלוה. הפסוק מגנה את התּוֹקֵעַ עַצְמוֹ לִדְבַר הֲלָכָה. מבארת הגמרא: דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ תּוֹרָה, כלומר אינו עוסק בתורה, אֵין לוֹ שכר לימוד תּוֹרָה. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא הרי הוא לא למד. משיבה הגמרא: אֶלָּא זו כוונת הברייתא, כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֶלָּא תּוֹרָה, כלומר די לו בלימוד תורה ואינו מקיים מה שלומד, אֵין לוֹ שכר אֶלָּא על לימוד תּוֹרָה. שואלת הגמרא: הָא נַמֵי פְּשִׁיטָא שהרי אינו אלא לומד. משיבה הגמרא: אֶלָּא זו כוונת הברייתא, דְּאֲפִילּוּ שכר על לימוד תּוֹרָה אֵין לוֹ. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה הטעם שאינו מקבל שכר על הלימוד. אָמַר רַב פָּפָּא, אָמַר קְרָא – הכתוב אומר 'וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם', כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּעֲשִׂיָּה יֶשְׁנוֹ בִּלְמִידָה, כלומר רק מי שמקיים מה שלומד מקבל שכר גם על הלימוד, וכָּל שֶׁאֵינוֹ בַּעֲשִׂיָּה אֵינוֹ בִּלְמִידָה – אולם מי שאינו מקיים מה שלומד אף אינו מקבל שכר על הלימוד.

ביאור נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם כִּדְאָמְרִיתוּ מֵעִיקָּרָא – באמת כוונת הברייתא כפי שסברנו תחילה שכָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֶלָּא לימוד תּוֹרָה ואינו מקיימה אֵין לוֹ שכר אֶלָּא על לימוד התּוֹרָה, ומה שהקשינו מה החידוש בדבר, מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה הברייתא לומר זאת אלא באופן דְּקָא מַגְמַר לְאַחֲרִינֵי – שמלמד תורה לאחרים, וְאָזְלֵי וְעָבְדֵי – ואלה הולכים ומקיימים מה שלמדו אצלו. מַהוּ דְּתֵימָא אִית לֵיהּ אַגְרָא לְדִידֵיהּ – שמא תאמר שיש לו שכר על המצות שהוא לימד ושהאחרים קיימו אותם, קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו הברייתא שהוא אינו מקבל שכר אלא על הלימוד. לפי האמור כאן, מה שרבי יצחק למד מהפסוק שתבא רעה לתוקע עצמו לדבר הלכה, הכוונה שהוא מתרכז אך ורק בלימוד ההלכה ולא בקיומה. ואמנם אם הוא מלמד את ההלכה לאחרים והם מקיימים אותה, תבא עליו רעה בכך ששכרו מצומצם שאינו אלא על הלימוד.

פירוש נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, תּוֹקֵעַ עַצְמוֹ לִדְבַר הֲלָכָה מדובר בְּדַיָּינָא דְּאָתֵי דִּינָא לְקַמֵּיהּ – בדיין שבא דין לפניו, וְגָמַר הֲלָכָה – והוא יודע הלכה במקרה אחד שאינו דומה כל כך למקרה הנוכחי, וּמְדַמֵּי מִילְּתָא לְמִילְּתָא – ומדמה את שתי ההלכות ופוסק על פי הדין שהוא יודע. וְאִית לֵיהּ רַבָּה – ויש במדינה גדול ממנו בחכמה שיכול להתייעץ עמו כיצד לפסוק, וְלֹא אָזֵיל מְשַׁאֵיל – ואינו הולך ומתייעץ עמו, שגם עליו תבא רעה. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּין עַצְמוֹ כְּאִילּוּ חֶרֶב מוּנַּחַת לוֹ בֵּין יַרֵיכוֹתָיו, וְגֵיהִנָּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ג ז–ח) 'הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל וגו' כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת'. חכמים דרשו 'מטתו שלשלמה' הכוונה לבית המקדש, שם מקום השכינה של מי שהשלום שלו. 'ששים גבורים סביב לה וגו' כלם אחוזי חרב', הכוונה ללשכת הגזית הנמצאת סמוך למקדש, שם יושבים ששים דיינים תלמידי חכמים מדייני ישראל, 'מלומדי מלחמה' שהם גבורים במלחמתה של תורה. ואולם איש חרבו על ירכו, כלומר כל אחד מהם רואה את עצמו כאילו חרב מונחת על ירכו, מחשש שמא יטעה בדין, מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת, כלומר מִפַּחַד שֶׁל גֵּיהִנָּם שֶׁדּוֹמֶה לְלַיְלָה.

מעתה יתפרש הפסוק 'רַע יֵרוֹעַ כִּי עָרַב זָר וְשֹׂנֵא תוֹקְעִים בּוֹטֵחַ' כך, רעה אחר רעה תבא למי שהוא 'ערב זר' דהיינו מערב בפזיזות גרים בישראל או שנעשה ערב על הלואה. אבל 'שונא תוקעים בוטח', כלומר מי ששונא את התוקעים עצמם לדבר הלכה, כלומר הלומדים ואינם מקיימים או שליבם גס בהוראה, ומן הסתם השונא אותם אינו נוהג כמותם, הוא יהיה בטוח שלא תבא עליו רעה.

שנינו במשנה: רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אִם מֵיאֲנָה וכו' מיאנה, ואם לאו, תמתין עד שתגדיל אשתו הקטנה, ואז תצא היבמה בלי חליצה, כדין ערות אחות אשה. משמעות הדברים, שאף שמתחילה היתה נשואה בנישואין דרבנן, מכל מקום כשתגדל נעשית נשואה מן התורה, ואחותה נאסרת על היבם מדין אחות אשה. הגמרא מסתפקת מה טעמו: בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב, מַאי טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שאמר שכשתגדל אשתו, תצא היבמה בלי חליצה. האם מִשּׁוּם דְּקָסָבַר קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה מִיתְלָא תָּלוּ – שמעשה קידושין שקידשה בהיותה קטנה תלויים ועומדים הם, וְכִי גָּדְלָה הקטנה, גָּדְלֵי קידושיה בַּהֲדָהּ – יחד עמה, ונעשו מעתה קידושין מהתורה. וְאַף עַל גַּב דְּלֹא בָּעַל אותה בעלה לאחר שגדלה. אוֹ דִּלְמָא – או שמא נאמר שהקטנה כשתגדל מתקדשת בביאת הבעל בקידושין מהתורה, ובכך פוקעת זיקתה של היבמה. ואף שהזיקה קדמה לקידושי אחותה אין בכך כלום מִשּׁוּם דְּקָסָבַר רבן גמליאל שהַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹת יְבָמָה לאחר שזו כבר נפלה לפניו ליבום, נִפְטְרָה יְבָמָה וְהָלְכָה לָהּ בלי חליצה. לפי זה אִי בָּעַל – אם היבם בא על אשתו לאחר שגדלה, אִין – אכן נפטרת היבמה אחותה הגדולה משום אחות אשה בלי חליצה. אבל אִי לֹא בָּעַל, לֹא תצא אחותה בלי חליצה, שהרי אחותה נשואה לבעלה עדיין רק בקידושין דרבנן.

המשך בעמוד כח

מבררת הגמרא: **מַאי לָאו דְּלֹא בָּעַל** – האם אין מדובר שבעלה הראשון לא בא עליה לאחר שגדלה, ואף על פי כן סובר רב שהיא מקודשת לראשון מהתורה, ואילו לעיל התבאר בדברי רב שדווקא אם בעל נעשו קידושיה מהתורה. מתרצת הגמרא: **לֹא** כמו שסברת, אלא מדובר **דְּבָעַל** אותה משגדלה, שמאחר והוא יודע שקידושי קטנה לא חלים מן התורה, מן הסתם כשבא עליה לאחר שגדלה, כוונתו היתה לשם קידושין, ולכן אינה צריכה גט מהשני.

מקשה הגמרא: **אִי דְּבָעַל** – אם אכן מדובר שהבעל הראשון בא עליה משגדלה, **מַאי טַעֲמָא דִּשְׁמוּאֵל** שהצריכה גט מהשני. מתרצת הגמרא: **קָסָבַר** שמואל **כָּל הַבּוֹעֵל** אשה שכבר היתה מקודשת לו, **עַל דַּעַת קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים הוּא בּוֹעֵל**, כלומר, מאחר ולא אמר בפירוש שמקדשה בביאה זו, מן הסתם לא התכוין לקדשה מחדש אלא להשאר בקידושין ראשונים שהיו רק מדרבנן. וכיון שקידושי השני הם קידושי תורה לכן צריכה גט מהשני.

נמצא שנחלקו רב ושמואל, במי שקידש אשה והקידושין לא היו גמורים ואחר כך בא עליה בסתם ולא פירש שבדעתו לקדשה בביאתו בקידושין גמורים. לדעת רב אכן כוונתו היתה לקדשה בביאתו בקידושין גמורים, ושמואל סובר שכל שלא פירש את כוונתו, מן הסתם דעתו להשאר בקידושין הראשונים. מקשה הגמרא: **וְהָא פְּלִיגֵי בָּהּ חֲדָא זִימְנָא** – והרי כבר נחלקו בזה פעם אחת, **דְּאִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **קִדְּשָׁהּ** לאשה **עַל תְּנַאי** שאין בה מומים או שאין עליה נדרים, **וְכְּנָסָהּ** – ונשאה ובא עליה **סְתָם** ולא פירש שבא עליה לשם קידושין, ונמצאו בה מומים או נדרים. **רַב אָמַר, צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט** משום שודאי בא עליה לשם קידושין חדשים כיון שהוא ידע שהקידושין הראשונים עלולים להתבטל מחמת התנאי וביאתו תהיה ביאת זנות. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט**, שמאחר ולא פירש מן הסתם בא עליה על דעת שאין עליה נדרים. הגמרא מבארת את טעמם: **רַב אָמַר צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט, כֵּיוָן דְּנִסְבָהּ** – שנשאה ובא עליה ולא חזר שוב על תנאו, מן הסתם **אַחוּלֵי אַחֲלֵיהּ לִתְנָאֵיהּ** – מחל לה על תנאו שהתנה בשעת הקידושין, ועתה בא עליה לשם קידושין חדשים, ולכן צריכה ממנו גט. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט** לפי **שכָּל הַבּוֹעֵל עַל דַּעַת קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים הוּא בּוֹעֵל**, ואין דעתו למחול על תנאו ולקדשה מחדש. ואם כן מדוע הוצרכו רב ושמואל לחלוק פעמיים באותה מחלוקת.

(צריכא דאי איתמר ההיא בההיא קאמר רב משום דאיכא תנאה וכיון דבעל אחליה לתנאיה אבל בהא אימא מודה ליה לשמואל. ואי איתמר בהא בהך קאמר שמואל אבל בהך אימא מודה ליה לרב צריכא)

מתרצת הגמרא: [**צְרִיכָא** – יש צורך בשתי המחלוקות כדי לדעת את שיטות רב ושמואל. **דְּאִי אִיתְּמַר** – אם היתה נאמרת מחלוקתם **בְּהָא** – רק בענין קטנה שלא מיאנה וגדלה ונישאת, הייתי אומר שדווקא **בְּהָא** – באופן זה **קָאָמַר רַב** שמן הסתם בעלה בא עליה כשגדלה לשם קידושין, **מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא תָּנָאָה** – שאין כאן תנאי שניתן היה לומר שגם כשבא עליה כוונתו היתה שהתנאי יתקיים, אלא עצם הקידושין של קטנה אינם כלום מדין תורה, ולכן יש סברא שבא עליה לשם קידושין חדשים. **אֲבָל בְּהָא** – במקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים, **דְּאִיכָּא תָּנָאָה** – שיש תנאי ואם יתקיים התנאי הקידושין יועילו מהתורה, **אֵימָא מוֹדֵה לֵיהּ** רב **לִשְׁמוּאֵל** שאם הבעל לא פירש שבא עליה לשם קידושין מוכח שהוא רוצה בקידושין הראשונים, והוא בועל על דעת שאין עליה נדרים.

וְאִי אִיתְּמַר – ואם היתה נאמרת מחלוקתם **בְּהַהִיא** – רק במקדש אשה על מנת שאין עליה נדרים, הייתי אומר שדווקא **בְּהַהִיא קָאָמַר שְׁמוּאֵל** שכל הבועל על דעת הקידושין הראשונים המועילים מהתורה הוא בועל, **אֲבָל בְּהָא** – בקטנה שלא מיאנה וגדלה ונישאת שקידושיה מהתורה אינם כלום, **אֵימָא מוֹדֵה לֵיהּ לְרַב** שבעלה בא עליה לשם קידושין חדשים, ולכן **צְרִיכָא** – את שתי המחלוקות].

הגמרא מקשה סתירה נוספת בדעת רב: **וּמִי** – וכי **אָמַר רַב כִּי בָּעַל אִין** – שדווקא אם בא עליה משגדלה הרי היא מקודשת לו מן התורה, **וְאִי לֹא בָּעַל, לֹא** – אינה מקודשת לו. **וְהָא הַהִיא עוּבָדָא דַּהֲוָה** – והרי היה מעשה **בְּנֶרֶשׁ** [–שם מקום], **וְאִיקַּדִּישָׁה** – שנתקדשה יתומה **כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, וְגָדְלָה, וְאוֹתְבֵיהּ אַבֵּי כּוּרְסְיָיא** – והושיבוה בתוך אפריון. **וַאֲתָא אַחֲרִינָא** – ובא אדם אחר **וְחַטְפָהּ מִינֵּיהּ** וקידש אותה. **וְרַב בְּרוּנָא וְרַב חֲנַנְאֵל תַּלְמִידֵי דְּרַב הֲווּ הָתָם** – היו שם, **וְלֹא הַצְרִיכוּהָ גִּיטָּא מִבָּתְרָא** – ולא הצריכו שהשני יתן לה גט. משמע שהם סברו שמשגדלה נעשו קידושיה לראשון מהתורה אף שלא בא עליה עדיין, שהרי היה שם רק אפריון שבדרך כלל נעשה קודם שבא עליה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא, בְּנֶרֶשׁ מִינְסָב נְסִיבֵי וְהָדַר מוֹתְבֵי אַבֵּי כּוּרְסְיָיא** – בנרש היה המנהג שתחילה האשה נישאת ורק לאחר מכן מושיבים אותה באפריון. ולכן לא הצריכוה תלמידי רב גט מהשני, כיון שבעלה בא עליה כשגדלה והתקדשה בביאה זו מהתורה, וקידושי השני אינם כלום.

תירוץ נוסף: **רַב אַשִׁי אָמַר**, אמנם מעיקר הדין היה עלינו להצריכה גט מהשני כיון שקידושי הראשון אינם מהתורה, אבל כאן הדין שונה, שכיון **שהוּא עָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן** בכך שחטף אשה מבעלה לאחר שהיתה מקודשת לו מדרבנן, **לְפִיכָךְ עָשׂוּ בּוֹ** – התנהגו אתו חכמים **שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן, וְאַפְקְעִינְהוּ רַבָּנָן לְקִדּוּשֵׁי מִינֵּיהּ** – והפקיעו חכמים ממנו את הקידושין, ואמרו שהיא אינה מקודשת.

הגמרא דנה באופן שבו הפקיעו חכמים את הקידושין. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי תִּינַח דְּקַדֵּישׁ בְּכַסְפָּא** – זה מובן אם החוטף קידש אותה בכסף, הפקעת הקידושין נעשית באופן שחכמים קבעו [על פי ההלכה בעניני ממונות שהפקר בית דין הפקר] שהכסף שנתן לא יהא כסף קידושין אלא כסף מתנה. **קַדֵּישׁ בְּבִיאָה מַאי** – אבל אם קידשה בביאה שאין זה ענין ממוני, באיזה אופן נעשית הפקעת הקידושין. מתרצת הגמרא: **שַׁוְיוּהָ רַבָּנָן לִבְעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת** – חכמים קבעו שביאתו לא תהיה מעשה קידושין אלא ביאת זנות.

הגמרא חוזרת למחלוקת התנאים במשנתנו לעיל (קט.) בענין יבם שהיה נשוי לקטנה בנישואין דרבנן ונפלה לפניו אחותה הגדולה ליבום. הגמרא קובעת את ההלכה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שמלמדים את הקטנה למאן בבעלה כדי שיוכל לייבם את אחותה.

משנה

משנתנו דנה ביבם שנפלו לפניו שתי יבמות [מבעל אחד] ונישואי אחת מהן או שתיהן אינן אלא מדרבנן: **מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי לִשְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת** שאינן קרובות זו לזו, **וּמֵת**, ונפלו לפני אחיו, **בִּיאָתָהּ** של אחת מהן גם בהיותן קטנות, **אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶם** לכשתגדל, **פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. וְכֵן שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת** [שנישואיהן מדרבנן] שהיו נשואות לאדם אחד ונפלו שתיהן ליבום, ביאתה או חליצתה של אחת מהן פוטרת צרתה.

אבל מי שהיה נשוי **קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת** ומת ונפלו ליבום, **אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ**, משום שאין אנו יודעים במי היה בעלה חפץ יותר והיא נחשבת לאשתו יותר מצרתה. היה נשוי **פִּקַּחַת וְחֵרֶשֶׁת** ומת ונפלו ליבום, **בִּיאַת הַפִּקַּחַת** שנישואיה וזיקתה מהתורה, **פּוֹטֶרֶת** את **הַחֵרֶשֶׁת** שהיו נישואיה רק מדרבנן, **וְאֵין בִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת** שזיקתה רק מדרבנן, **פּוֹטֶרֶת אֶת הַפִּקַּחַת** שזיקתה מן התורה. היה נשוי **גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, בִּיאַת הַגְּדוֹלָה** שזיקתה מהתורה **פּוֹטֶרֶת** את **הַקְּטַנָּה** שזיקתה מדרבנן, **וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת הַגְּדוֹלָה**.

גמרא

שנינו במשנה: וכן שתי חרשות, כלומר דינן של שתי חרשות שנפלו מבעל אחד ליבום כדין שתי קטנות שנפלו ליבום, שבביאת אחת מהן או חליצתה, נפטרת צרתה. תמהה הגמרא: **וְחֵרֶשֶׁת בַּת**

המשך בעמוד כג

רש"ל

מאי לאו דלא בעל — ראשון משגדלה. וקאמר רב: אינה צריכה גט משני, דחלו קידושין הראשונים כשגדלה. **כשבעל** — לפיכך אינה צריכה גט משני, דבעילה שבעל הראשון משגדלה — סתמא לשם קדושין נתכוון, דיודע היה שאין קידושי קטנה כלום. **על תנאי** — שאין עליה נדרים או מומין. **וכנסה סתם** — ואחר כך נמצאו עליה נדרים, צריכה גט, דביאה לשם קידושין הואי, דיודע היה שאין קידושין הראשונים כלום. הכי גרסינן: **צריכא דאי איתמר בהא** — בהא קאמר רב משום דליכא תנאי — והכי איתא בכתובות פרק "המדיר" (עג,א). **דאי איתמר בהא** — גבי קטנה שלא מיאנה. **בהא קאמר רב** — דאסיק אדעתיה לבעול לשם קידושין משגדלה, משום דליכא תנאה — אין פסול קידושין הראשונים משום תנאי, אלא משום קטנות, ואדם יודע שאין קידושין הראשונים כלום, וחזר ובעל לשם קידושין. **אבל בההיא** — דאיכא תנאי, אימא מודה לשמואל, ואדעתא דתנאי בעיל, כסבור שאין עליה נדרים, וקיימא תנאי שביניהן. **אבי כורסייא** — באפריון. וקסלקא דעתך כשאר חופות, שעדיין לא בעלה, ואפילו הכי לא הצריכוה גיטא מבתרא, אלמא: חלו קדושי קמאי. **מינסב נסבי** — ונתקדשה בבעילה משגדלה. **וקא אפקעינהו** לקידושין מיניה — דכל דמקדש תולה בדעת חכמים הוא, דהא "כדת משה וישראל" קאמרינן. ורבנן אמרי דחוטף אשה מבעלה לא ניהוי קידושין. **תינח דקדיש בכספא** — איכא למימר דאפקעינהו לקידושין, ושוו מעות מתנה, דהפקר בית דין היה הפקר. **קדיש בביאה** — מאי הפקר בית דין איכא למימר? **שוויה לבעילתו בעילת זנות** — והוא בדעתם תלה. **כרבי אליעזר** — דמלמדין הקטנה למאן. **משנה שתי יתומות** — נכריות. **או חליצתה** — לאחר שתגדיל. **קטנה וחרשת** — לא ידענן בהי ניחא ליה, והי חשיבה אשתו טפי. **גמרא וחרשת בת חליצה היא** — דקתני מתניתין: וכן שתי חרשות. **כי היכי דעל** — לבעל הראשון שכנסה ברמיזה, הכי נמי נפיק מיבם ברמיזה. **נשואין שתי נכריות** — פקחת לפקח, וחרשת לחרש. **כונס** — שאינה בת חליצה משום קרייה, אלא כונסה, ואם רצה להוציאה אחר כך מוציאה בגט, שכשם שנכנסה ברמיזה — כך תצא ברמיזה, ולא צריכה חליצה. **כונס ואין מוציאה לעולם** — שאין גיטו מפקיע קידושי אחיו פקח שהזקיקוה לו ליבום.

חולץ

תוספות

קסבר שמואל כל הבועל על דעת קידושין הראשונים הוא בועל — ואם תאמר: לשמואל דלית ליה דקידושין גדלי בהדה, מאי טעמא דרבן גמליאל? ולעיל בריש פרק שני (יח,א) משמע דשמואל אית ליה מילתא דרבן גמליאל, דפריך אמילתיה: ואי אין זיקה תיבטל, דהא אמר רבן גמליאל בר'? ויש לומר: דלשמואל צריך לומר דמיירי כדמפרש בהדיא שבועל לשם קידושין. ועוד אומר דבינו יצחק: דהתם, כיון דיבמתו ואשתו שתיהן לפניו — אפילו בסתמא בועל לשם קידושין כדי לדחות יבמתו ממנו, דבאשתו ניחא ליה מיבמתו. ומיהו קשה: דתיקשה לשמואל מדרבנן דרבי אליעזר, כשהחזירה כשהיא קטנה וגדלה אצלו, דמסתמא בועל לשם קידושין. דליכא למימר דאיירי כשפירש שבועל לשם קידושין, דאם כן — היכי פריך מיניה ב"המדיר" (כתובות עג,ב) לרב! אלא על כרחך כשבועל סתם, ולא מצי לאוקומי כשפירש — דאם כן היינו החזירה כשהיא גדולה. ואמר רבינו יצחק: דשמואל סבירא לי' כרבי שמעון בן יהודה (משום רבי ישמעאל), דאמר ב"המדיר" אם בעלו לא קנו. אי נמי: כרבי ישמעאל, דאמר שמואל משום רבי ישמעאל. והיא לא נתפשה כו'. **והא** אפליגו בה חדא זימנא — תימה לרבינו יצחק: והא תרוייהו צריכי, דאי אתמר ההיא דאמר רב צריכה הימנו גט — הוה אמינא צריכה מספק, דלא ידענן אי בעל לשם קידושין אם לאו, קא משמע לן דאין צריכה גט משני, דודאי ראשון בעל לשם קידושין. ואי אתמר ההיא דקאמר שמואל צריכה גט משני — הוה אמינא היינו מספק, ומראשון נמי צריכה גט מדאורייתא, דשמא לשם קידושין בעל! ואמר רבינו יצחק דהכי פריך: והא איפליגו בה חדא זמנא, ואמאי פליגי בשני מקומות? דבחד מהנך הוה מצי לאשמועינן, ולימא הכי: קדשה על תנאי ובעל, רב אמר: צריכה גט מראשון ולא משני, ושמואל אמר: אין צריכה גט מראשון אלא משני. אי נמי ליתני באידך: קטנה שהגדילה ועמדה ונשאת, רב אמר: אינה צריכה גט משני אלא מראשון, ושמואל אמר: צריכה גט משני ולא מראשון מן התורה, אבל מדרבנן צריכה.

בההיא קאמר רב משום דאיכא תנאי אחולי אחליה לתנאיה — פירוש: משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אית לן למימר דאחליה לתנאיה, והיה בדעתו שיחולו קידושי כסף מדלא הזכיר התנאי. אבל בהא, דליכא בעילת זנות, שהרי יש שם קדושין דרבנן, ועוד, דליכא קדושין הראשונים דנימא שיחולו — אימא מודי ליה לשמואל. ובקונטרס הגיה הכא צריכותא דכתובות. ואין למחוק גירסא זו, דהא למאן דאמר ב"המדיר" (כתובות עד,א): קידשה על תנאי ובעל דברי הכל צריכה הימנו גט, ואפילו הכי פליגי (שם עג,א) בקטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונשאת — אם כן פשיטא ליה טפי במקדש על תנאי דצריכה גט מבקטנה שלא מיאנה, דכוותיה מיתוקמא הך צריכותא דהכא וצריכותא דכתובות אליבא דאביי.

לפיכך עשו לו שלא כהוגן ואפקעינהו לקידושי מיניה — מספקא לרבינו יצחק: אי טעמא דאפקעינהו משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, או משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, מדלא הזכיר כאן כמו שהזכיר בכל מקום כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. **וחרשת** בת חליצה היא והתנן כו' — ואם תאמר: תיקשי נמי מקטנה, דתנן במתניתין דחליצת אחת מהן פוטרת צרתה, ואילו בפרק "מצות חליצה" (יבמות קד,ב) תנן: קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל, ואם לא חלצה חליצתה פסולה! ומיהו בקונטרס פירש דחליצתה לכשתגדיל פוטרת צרתה. ועוד: דאיכא לאוקמא מתניתין דהכא כרבי יוסי, דאמר "אשה" — בין גדולה בין קטנה. ולפי הירושלמי דגרסינן לעיל ואם לא חלצה חליצתה בשרה — אתי שפיר טפי.

---

1 מַאי לָאו דְּלָא בָּעַל? לָא, דְּבָעַל. אִי דְּבָעַל מַאי
2 טַעְמָא דִּשְׁמוּאֵל? קָסְבַר: כָּל הַבּוֹעֵל עַל דַּעַת קִדּוּשִׁין
3 הָרִאשׁוֹנִים הוּא בּוֹעֵל. וְהָא פְּלִיגִי בָּהּ חֲדָא זִימְנָא,
4 דְּאִיתְּמַר: קִדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי וּבְנָסָהּ סְתָם, רַב אָמַר:
5 צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ
6 גֵּט. רַב אָמַר: צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט, כֵּיוָן דְּנָסְבָהּ - אַחוּלֵי
7 אַחְלֵיהּ לְתְנָאֵיהּ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ
8 גֵּט, כָּל הַבּוֹעֵל עַל דַּעַת קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים הוּא
9 בּוֹעֵל! צְרִיכָא, דְּאִי אִיתְּמַר הַהִיא - בְּהַהִיא קָאָמַר רַב,
10 מִשּׁוּם דְּאִיכָּא תְּנָאָה, וְכֵיוָן דְּבָעַל אַחְלֵיהּ לְתְנָאֵיהּ,
11 אֲבָל בְּהָא אִימָא מוֹדֶה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל. וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא
12 - בְּהַהּ קָאָמַר שְׁמוּאֵל, אֲבָל בְּהַהּ אִימָא מוֹדֶה לֵיהּ
13 לְרַב, צְרִיכָא. וּמִי אֲמַר רַב כִּי בָּעַל - אִין, אִי לָא בָּעַל
14 - לָא? וְהָא הַהִיא עוּבְדָא דַּהֲוָה בְּנֶרֶשׁ, וְאִיקְדִּישָׁה
15 כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, וְגָדְלָה, וְאוֹתְבֵיהּ אַבֵּי כּוּרְסַיָּא, וַאֲתָא
16 אַחֲרִינָא וַחֲטָפָהּ מִינֵּיהּ, וְרַב בְּרוּנָא וְרַב חֲנַנְאֵל תַּלְמִידֵי
17 דְּרַב הָווּ הָתָם וְלָא הִצְרִיכוּהָ גִּיטָא מִבַּתְרָא! אָמַר רַב
18 פַּפָּא: בְּנֶרֶשׁ מִינְסַב נְסִיבִי וַהֲדַר מוֹתְבֵי אַבֵּי כּוּרְסַיָּא.
19 רַב אַשִׁי אָמַר: הוּא עָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן - לְפִיכָךְ
20 עָשׂוּ בּוֹ שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן וְאַפְקְעִינְהוּ רַבָּנַן לְקִידּוּשֵׁי מִינֵּיהּ.
21 אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: תֵּינַח דְּקִדֵּישׁ בְּכַסְפָּא,
22 קָדֵישׁ בְּבִיאָה מַאי? שָׁוְיוּהָ רַבָּנַן לִבְעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת.
23 אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר.
24 וְכֵן אָמַר רַבִּי אֱלִעָזָר: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. **מִשְׁנָה**
25 מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי לִשְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת וָמֵת - בִּיאָתָהּ
26 אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶם פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. וְכֵן
27 שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת. קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת - אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן
28 פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. פִּקֵּחַת וְחֵרֶשֶׁת - בִּיאַת הַפִּקֵּחַת פּוֹטֶרֶת
29 הַחֵרֶשֶׁת, וְאֵין בִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת אֶת הַפִּקֵּחַת.
30 גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה - בִּיאַת הַגְּדוֹלָה פּוֹטֶרֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין
31 בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת הַגְּדוֹלָה. **גְּמָרָא** וְחֵרֶשֶׁת בַּת
32 חֲלִיצָה הִיא? וְהָתְנַן: חֵרֵשׁ שֶׁנֶּחֱלַץ, וְחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצָה,
33 וְחוֹלֶצֶת מִן הַקָּטָן - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה! אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: אַבִּיאָה. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ
34 תֵּימָא אַחֲלִיצָה, כָּאן בְּחֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא, כָּאן בְּפִקֵּחַת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשָׁה; חֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא,
35 כִּי הֵיכִי דְּעָל - הָכִי נָפַק, פִּקֵּחַת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשָׁה - לָא, דִּמְעַכְּבָא בָּהּ קְרִיָּה. אֵיתִיבֵיהּ
36 אַבַּיֵי: וְחֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא בַּת חֲלִיצָה הִיא? וְהָתְנַן: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין
37 לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת. מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל
38 פִּקֵּחַת? כּוֹנֵס, וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא יוֹצִיא. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל
39 חֵרֶשֶׁת? כּוֹנֵס, וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם. מַאי לָאו - בְּחֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא, וְקָתָנֵי: כּוֹנֵס - אִין,

חולץ

מאי לאו מדהוא פקח מעיקרא — דהכי משמע שפקח נשא חרשת, משמע שבשעת נישואין היה זה פקח וזו חרשת. אבל בבבא קמייתא דחרש בעל חרשת לא מצי לאוקומי בחרשת מעיקרא דומיא דפקח בעל פקחת, דהא לא שייכי מידי אהדדי.

וכי תימא הכא נמי בפקח ואחר כך נתחרש ומי מצי מפיק לה — הוה מצי לאקשויי טפי: דביון דפקח הוה, דנשואין דאורייתא הוי — אמאי צריך לגרש את אשתו, דקתני: ומוציא את אשתו בגט, והלא תצא אחותה משום אחות אשה! אלא לרבותא נקטיה, דאפילו היה צריך גט — מי מצי לאפוקי.

או נשתטה לא יוציא עולמית — ואם תאמר: מאי קושיא? והא רבן שמעון בן גמליאל פליג עליה בפרק "מי שאחזו" (גיטין עא. ושם) ואית ליה בפקח ואחר כך נתחרש הוא היה כותב ואחרים חותמים, ונוקי הך משנה כרבן שמעון בן גמליאל? ויש לומר: דלא בעי לאוקומי כרבן שמעון בן גמליאל, כיון דרישא לא מיתוקמא כוותיה דהיא דנקט חרש או נשתטה. ועוד: דבלאו הכי הוה פריך ליה: ומי מצי לגרש את אשתו, כדמפרש.

ותנן גבי נכרית כונס אין חולץ לא אישתיק — הכא לא בעי לשנויי: הא כדאיתא והא כדאיתא, כדמשני לעיל גבי פקח וחרשת — שהם שני מינין, אבל הכא שניהם חרשים, ובמין אחד לא שייך למימר הא כדאיתא והא כדאיתא.

מאי טעמא לא תותביה מהא — תימה לרבינו יצחק: דמה היה בדעתו של אביי שלא הקשה לו מזאת הבבא שהיא ראשונה, וקושיא טובה, ולא היה צריך לכל אלו הבבות?

וקמקוו אקוותא — פירש בקונטרס: מקשין קושיות זה לזה. וכן פירש רבינו חננאל, והביא ראיה מ"רבי יהושע קיהה וטהר" (נגעים פרק ד משנה י"א) — דקדק בדבר הרבה וטיהר.

קסבר רב חרשת קנויה ומשויירת קטנה קנויה כו' — ואם תאמר: והיכי שמעינן דקסבר רב הכי? דלמא לעולם מספקא ליה אי חרשת קנויה ומשויירת, קטנה קנויה ואינה קנויה, או איפכא, להכי קאמר כונס את החרשת ומוציאה בגט וקטנה תמתין עד שתגדיל. דמספיקא אזיל לחומרא! ויש לומר: דקים ליה לרב חסדא דחדא קנויה ומשויירת וחדא קנויה ואינה קנויה, אלא דהוא לא הוה ידע הי מיניהו. והשתא פשיטא דחרשת משויירת, וקטנה קנויה ואינה קנויה. ומברייתא נמי מצי למפשט דקטנה קנויה ואינה קנויה, אבל כל כמה דלא ידע ברייתא פשיט ממילתיה דרב.

תיתיב

חולֵץ - לָא! לָא, בִּפְקֹחַת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשָׁה. תָּא שְׁמַע: שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין שְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת, אַחַת פִּקֹּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֹּחַת? כּוֹנֵס, וְאִם רוֹצֶה לְהוֹצִיא - יוֹצִיא. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֹּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת? אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַיבֵּם. מַאי לָאו, מִדְּהוּא פִּקֵּחַ מֵעִיקָּרָא הִיא נַמִּי חֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא, וְקָתָנֵי: כּוֹנֵס - אִין, חוֹלֵץ - לָא! מִידֵּי אִירְיָא? הָא כִּדְאִיתָא וְהָא כִּדְאִיתָא. אִיתְיְבִיהּ: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקֹּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת. מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֹּחַת - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֹּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם! וְכִי תֵּימָא: הָכָא נַמִּי בִּפְקֹחַת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרֵשׁ - מִי מָצֵי מַפִּיק? וְהָתְנַן: נִתְחָרְשָׁה - יוֹצִיא, נִשְׁתַּטִּית - לֹא יוֹצִיא, נִתְחָרֵשׁ הוּא אוֹ נִשְׁתַּטָּה - לֹא יוֹצִיא עוֹלָמִית! אֶלָּא לָאו - בְּחֵרֵשׁ מֵעִיקָּרָא, וּמִדְּהוּא חֵרֵשׁ מֵעִיקָּרָא - הִיא נַמִּי חֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא, וּמִדַּאֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא - נָכְרִיּוֹת נַמִּי חֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא, וּתְנַן גַּבֵּי נָכְרִיּוֹת: כּוֹנֵס - אִין, חוֹלֵץ - לָא! אִישְׁתִּיק. כִּי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, אָמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא תּוֹתְבֵיהּ מֵהָא, דִּיכוֹל לְשַׁנּוּיֵי לָךְ: אֲחָיוֹת - חֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא, נָכְרִיּוֹת - פִּקְחוֹת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשׁוּ - אֶלָּא אִיבָּעֵי לָךְ לְאוֹתְבֵיהּ מֵהָא: שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת, אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת פִּקֹּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת; וְכֵן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּיבּוּם. וְאִם הָיוּ נָכְרִיּוֹת - יְכִנּוֹסוּ, וְאִם רָצוּ לְהוֹצִיא - יוֹצִיאוּ. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּפִקְחִים וּלְבַסּוֹף נִתְחָרְשׁוּ - מִי מָצֵי מַפְּקֵי? וְהָתְנַן: נִשְׁתַּטִּית - לֹא יוֹצִיא, נִתְחָרֵשׁ הוּא אוֹ נִשְׁתַּטָּה - לֹא יוֹצִיא עוֹלָמִית! אֶלָּא לָאו - אַחֲרִשִׁין מֵעִיקָּרָא, וּמִדְּהֵן חֵרְשִׁין מֵעִיקָּרָא - אִינְהוּ נַמִּי חֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא, וְקָתָנֵי: אִם הָיוּ נָכְרִיּוֹת - יְכִנּוֹסוּ, יְכִנּוֹסוּ - אִין, יַחְלְצוּ - לָא, תִּיוּבְתָּא דְּרַבָּה! תִּיוּבְתָּא. "קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת וכו'" - אֲמַר רַב נַחְמָן: אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה וּלְרַב חָנָא חֲתָנֵיהּ, דְּיָתְבִי וְקָמְקְווּ אַקְוָוֹתָא בְּשׁוּקָא דְּפוּמְבְּדִיתָא וְאָמְרִי: הָא דִּתְנַן קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ - הָנֵי מִילֵּי דְּנָפְלָה לֵיהּ מֵאָחִיו פִּקֵּחַ, דְּלָא יָדְעִינַן אִי בִּקְטַנָּה נִיחָא לֵיהּ אִי בְּחֵרֶשֶׁת נִיחָא לֵיהּ: אִי בִּקְטַנָּה נִיחָא לֵיהּ - דְּאָתְיָא לְכְלַל דִּיעָה, אִי בְּחֵרֶשֶׁת נִיחָא - דִּגְדוֹלָה הִיא, וּבַת בִּיאָה הִיא. אֲבָל נָפְלָה מֵאָחִיו חֵרֵשׁ - וַדַּאי בְּחֵרֶשֶׁת נִיחָא לֵיהּ, דְּבַת בִּיאָה הִיא, וּבַת מִינֵיהּ הִיא. וְאָמְינָא לְהוּ אֲנָא: אֲפִילּוּ נָפְלָה לֵיהּ מֵאָחִיו חֵרֵשׁ - נַמִּי מְסַפְּקָא לֵיהּ. כֵּיצַד תַּקְּנָתָן? אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב: כּוֹנֵס הַחֵרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט, וּקְטַנָּה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וְתַחֲלוֹץ. אָמַר רַב חִסְדָּא: שָׁמַע מִינָּהּ, קָסְבַר רַב: חֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶּרֶת, קְטַנָּה - קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ חֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה, קְטַנָּה קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶּרֶת - חֵרֶשֶׁת אַמַּאי כּוֹנֵס וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט?

תיתיב

חולץ לא — משום קרייה. **מוציא אשתו בגט** — דזיקת אחותה פקחת אוסרתה, שנישואיה גמורין, וזו ספק, ואין כח בקידושיה לפטור את אחותה משום אחות אשה. **ואשת אחיו אסורה לעולם** — דחרש לא מצי חליץ. ומיכנס נמי לא מצי כניס לה, דאחות גרושתו היא, דאחותה חרשת היתה קנויה במקצת לאחיו החרש, הילכך לא אפשר (שהרי אחות גרושתו היא), ומהך מתניתין לא מותיב ליה לרבא, דהכא מדינא לא חליץ האי חרש לפקחת, שהרי אשת פקח היתה וזיקתו גמורה. וליכא למימר כי היכי דעל הכי נפיק, אלא להכי מייתי לה: לגלויי אהנך תרתי תיובתי קמייתא דבחרשת וחרש מעיקרא קמיירי, דהא כולהו תניא להו גבי הדדי במתניתין לקמן, בחרש שנשא פקחת (קיב.ב). **מי מצי מפיק** — דקתני: מוציא את אשתו בגט, ומדקתני בגט — משמע שתהא מותרת לאחרים. **נשתטית לא תצא** — פקחת שנשתטית לא תצא מבעלה, אף על פי שהאשה יוצאת לרצון ושלא לרצון — רבנן תקון שלא תצא, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר, לפי שאינה יודעת לשמור עצמה. אבל נתחרשה — יוצאת, דלא בעינן דעת אשה בגט, שהרי אפילו פקחת בעל כרחה מוציא. והכא לא תקון רבנן מידי, דהא יודעת לשמור עצמה. **נתחרש הוא כו'** — דקידושיו היו גמורין, וגירושין בלא דעת. **נכריות נמי** — הנך תרתי דלעיל חרשות מעיקרא קאמר, דהא גבי הדדי תניין. והמגמגם לומר: למה לי כל הנך דיוקי, דקאמר מדהוא חרש מעיקרא איהי נמי חרשת מעיקרא כו', ומדאחיות חרשות מעיקרא כו' — לותיב מחד, ומדהוא חרש מעיקרא הנך נמי דלעיל חרשות מעיקרא, וקתני בהו כונס — אין, חולץ — לא! לאו מילתא היא, דכל הנך חרשין דלעיל נפלה לפניהן פקחת מכח קידושי פקח, וליכא למימר כי היכי דעל הכי נפק. אבל בחרשת דלעיל איכא למימר הכי, ואפילו הכי קתני כונס פקח ולא חולץ. **שני אחין חרשין** — נישואיהן שוין, בין שהן פקחות בין שהן חרשות, בין אחת פקחת ואחת חרשת, שהרי בניסתן לבעליהן ברמיזה. וכן שתי חרשות בניסתן ברמיזה, ואף על פי שהן פקחין או אחד פקח ואחד חרש — נישואיהן שוין. הילכך יוצאת היבמה משום אחות אשה. **ואם היו נכריות** — ומת אחד מהן — יכנוס השני, דלאו בר חליצה הוא, או היא אינה בת חליצה. ומדהן חרשין מעיקרא כו' לא גרסינן, דבלאו הכי מצי מותיב מינייהו. **ומקוו אקוותא** — מקהילים תלמידים סביבם, שהיו באים לשמוע דבריהם. לישנא אחרינא: דמקהו אקהתא — משיבין קושיות זה לזה. **כיצד תקנתן** — דקטנה וחרשת, הואיל ואין האחת פוטרת צרתה. וחרשת לאו בת חליצה היא דניפוק תרוייהו בחליצה, ואי מייבם לה וחליץ לקטנה כשתגדיל — מיפסלא קמייתא עליה, דקם ליה ב"לא יבנה", דהא ביאה דחרשת לא דחיא זיקה דנימא אין אחריה כלום. **כונס את החרשת ומוציאה בגט** — דחליצת קטנה תפסל לה עליה. **חרשת קנוייה במקצת ומשויירת** — קטנה, ספק קנוייה בולה ספק אינה קנוייה כלל, דבשתיהן קנויות ומשויירות ליכא למימר — דממתניתין שמעינן לה, דאם כן תיפטר חדא בביאת חברתה. ושתיהן ספק נמי ליכא למימר, מדקתני סיפא דמתני': בא יבם על הקטנה, וחזר ובא על החרשת — פסל את הקטנה; בא יבם על החרשת, וחזר ובא על הקטנה — פסל את החרשת. ואי שתיהן ספק, קמייתא.

תיתיב

חוֹלֵץ לֹא, כלומר לכנוס הוא יכול אבל לחלוץ אינו יכול, ולא כרבא שאמר שחרשת מתחילת נישואיה חולצת. מתרצת הגמרא: לֹא – אין מדובר במשנה בחרשת מתחילת נישואיה, אלא בְּפִקֵּחַת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשָׁה, שבאופן זה היא זקוקה ליבום מן התורה ואינה יכולה לחלוץ כיון שאינה ראויה לקריאת הפסוקים.

אביי מוסיף להקשות: תָּא שְׁמַע ראיה מדין אחר באותה משנה, שֵׁנִי אַחִין שהיו נְשׂוּאִין שְׁתֵּי נשים נָכְרִיּוֹת [–שאינן אחיות], אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, וּמֵת פִּקֵּחַ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת ונפלה החרשת ליבום לפני אחיו, מַה יַּעֲשֶׂה האח הַפִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, כּוֹנֵס [–מיבם] את החרשת ואינו יכול לחלוץ לה לפי שחרשת אינה בת חליצה, וְאִם לאחר מכן הוא רוֹצֶה לְהוֹצִיא אותה בגט, יוֹצִיא. ואם מֵת הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת, ונפלה הפיקחת לפני אחיו מַה יַּעֲשֶׂה אחיו הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם את הפיקחת.

מבררת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין לדייק מלשון המשנה מִדְּהוּא פִּקֵּחַ מֵעִיקָּרָא – מאחר שהבעל הוא פיקח מתחילת נישואיו, כך הִיא [–אשתו החרשת האמורה במשנה] נַמִּי חֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא – גם כן חרשת מתחילת נישואיה. וְקָתָנֵי – ושנינו שהפיקח שנפלה לפניו החרשת כּוֹנֵס אין חוֹלֵץ לֹא – לכנוס אותה הוא יכול אבל לא לחלוץ, וקשה לרבא שאמר שניתן לחלוץ לחרשת מתחילת נישואיה.

מתרצת הגמרא: מִידֵּי אִירְיָא – וכי ראיה היא זו, הָא כִּדְאִיתְּא וְהָא כִּדְאִיתְּא – כל אחד נשנה לפי עניינו, הבעל היה פיקח מתחילת נישואיו ואילו אשתו היתה פיקחת בנישואיה ונתחרשה ולכן אינו חולץ לה, אבל אם היתה חרשת בנישואיה ניתן לחלוץ לה וכרבא.

אביי מביא עתה דין שלישי מהמשנה שם, ומוכיח שהדין ההוא יתכן רק בחרשת מתחילת נישואיה, ואם כן גם הדינים הראשונים שהובאו מהמשנה, עוסקים בחרשת מתחילת נישואיה, ולא כמו שרבא דחה שמדובר בפיקחת שנתחרשה: אֵיתִיבֵיהּ אביי לרבא, שְׁנֵי אַחִין אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, שהיו נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת הנשואה לפיקח, וְאַחַת חֵרֶשֶׁת הנשואה לחרש. אם מֵת הַחֵרֵשׁ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, ונפלה החרשת ליבום לפני אחיו הפיקח, מַה יַּעֲשֶׂה הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת, הלא היבמה החרשת ערוה עליו מן התורה, ולכן תֵּצֵא בלי חליצה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. אבל אם מֵת הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה הַחֵרֵשׁ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ החרשת בְּגֵט, לפי שאחותה הפיקחת שנפלה לפניו ליבום מן התורה אוסרת עליו את אשתו כדין אחות זקוקתו, וְאֵשֶׁת אָחִיו הפיקחת, הנופלת לפניו ליבום, אֲסוּרָה לְעוֹלָם, שהרי לחלוץ אינו יכול משום שחרש לאו בר חליצה הוא, ולייבם אינו יכול משום שהיה נשוי לאחותה מדרבנן ואסורה משום אחות גרושתו, וממילא אין לה היתר להתחתן עם אחרים לעולם.

אביי מוכיח שדין זה לא יתכן בפיקח שנחרש: וְכִי תֵּימָא הָכָא נַמִּי – ואם תאמר שגם בדין הזה מדובר בְּפִקֵּחַ וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרֵשׁ, אם כן יקשה, מִי מָצֵי מַפִּיק – וכי הוא יכול להוציא את אשתו בגט ולהתירה להינשא לאחרים, וְהָתְנַן – והרי שנינו באותה משנה (קיב:), פיקח שנשא פיקחת וּנִתְחָרְשָׁה תחתיו יוֹצִיא – יגרשה בגט, ואין חשש שינהגו בה מנהג הפקר לפי שחרשת יודעת לשמור עצמה. אבל אם נִשְׂתַּטֵּית תחתיו, לֹא יוֹצִיא [–לא יגרשנה] כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר שהרי אינה יודעת לשמור את עצמה. אבל אם נִתְחָרֵשׁ הוּא אוֹ נִשְׂתַּטָּה, לֹא יוֹצִיא עוֹלְמִית, שכיון שקידושיו כשהיה פיקח חלו מן התורה, אינו יכול עתה להפקיע את הקידושין לפי שאינו בר דעת. ומעתה איך אמרה המשנה שהחרש בעל החרשת מוציא את אשתו בגט. אֶלָּא לָאו – אלא ודאי מדובר בְּחֵרֵשׁ מֵעִיקָּרָא – מתחילת נישואיו, וכשם שמכניס ברמיזה כך מוציא ברמיזה. וּמִדְּהוּא חֵרֵשׁ מֵעִיקָּרָא – ומאחר שהבעל חרש מתחילת נישואיו, הִיא – אשתו החרשת נַמִּי [–גם כן] חֵרֶשֶׁת מֵעִיקָּרָא – מתחילת נישואיה. וּמִדַּאֲחָיוֹת – ומאחר שבמקרה של הדין השלישי שהפיקחת והחרשת אחיות, מדובר בַּחֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא, נָכְרִיּוֹת נַמִּי – במקרים של הדינים הראשונים שהפיקחת והחרשת נכריות, גם מדובר בַּחֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא, ולא כמו שרבא דחה שמדובר בפיקחת שנתחרשה, וּתְנַן נַמִּי – ושנינו במשנה לגבי הדין של נָכְרִיּוֹת, כּוֹנֵס אין חוֹלֵץ לֹא – לייבם אותה הוא יכול ולחלוץ אינו יכול, מוכח אם כן שגם חרשת מתחילת נישואיה אינה בת חליצה. אִישְׁתִּיק – רבא שתק ולא ענה לאביי על קושייתו. כִּי אֲתָא – כאשר בא אביי לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, ואמר לו את קושייתו על דברי רבא, אָמַר לֵיהּ רב יוסף, מַאי מַעְמָא תּוֹתְבֵיהּ מֵהָא – מדוע הוכחת לרבא מהדין של פיקחת וחרשת אחיות שגם הדינים של פיקחת וחרשת נכריות עוסקים בחרשת מעיקרא, דְּיָכוֹל לְשַׁנּוּיֵי לָךְ – שיכול היה רבא לתרץ לך שאין ראיה מהדין השלישי לשנים הראשונים, משום שיתכן שהדין השלישי של פיקחת וחרשת אֲחָיוֹת אמנם מדבר בַּחֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא, אולם הדינים של פיקחת וחרשת נָכְרִיּוֹת שמשם הקשית על רבא, עוסקים בפִּקְּחוֹת וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרְשׁוּ. אֶלָּא אִיבְּעֵי לָךְ לְאוֹתְבֵיהּ מֵהָא – היה לך להקשות מדין אחר במשנה ההיא שלא יתכן להעמידו בפיקחת שנתחרשה אלא רק בחרשת מעיקרא, ומוכח שם שגם לה אין חליצה. וכך שנינו במשנה: שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין שהיו נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְּחוֹת אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, וְכֵן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת שהיו נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִין פִּקְּחִין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ נשותיהם הנופלות לפני האח השני, פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, כדין אחות אשה. וְאִם הָיוּ שתי הנשים נָכְרִיּוֹת זו לזו, יְכִנּוֹסוּ [–ייבמו]. וְאִם רָצוּ אחר כך לְהוֹצִיא אותן יוֹצִיאוּ אותן בגט. חליצה לא הוזכרה בדין זה כיון שבאופן שהיבם או היבמה חרשים אינם ראויים לחליצה.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה חרשים מדובר כאן, אִילֵּימָא – אם תאמר שמדובר בְּפִקְּחִים וּלְבַסּוֹף נִתְחָרְשׁוּ, מִי מָצֵי מַפְקֵי – וכי הם יכולים להוציא את נשותיהם בגט. וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה שם, נִשְׂתַּטִּית לֹא יוֹצִיא, נִתְחָרֵשׁ הוּא אוֹ נִשְׂתַּטָּה לאחר שנשא אשה לֹא יוֹצִיא עוֹלְמִית. אֶלָּא לָאו – על כרחך המשנה מדברת אַחֵרֵשִׁין מֵעִיקָּרָא – שהיו חרשים מתחילת הנישואין וכנס ברמיזה ומוציא ברמיזה. וּמִדְּהֵן חֵרְשִׁין מֵעִיקָּרָא – ומאחר שהבעלים חרשים מתחילת נישואיהם, אִינְהוּ – נשותיהם החרשות שהוזכרו, נַמִּי חֵרְשׁוֹת מֵעִיקָּרָא – גם הן חרשות מתחילת נישואיהן, וְקָתָנֵי – ושנינו במשנה, אִם הָיוּ נָכְרִיּוֹת יְכִנּוֹסוּ, ומשמע יְכִנּוֹסוּ אין יַחֲלֹצוּ לֹא, הרי שאף חרשות מתחילת נישואיהן אינן חולצות. תִּיּוּבְתָּא דְּרַבָּה – זו פירכא לדברי רבה שאמר שחרשת מתחילת נישואיה חולצת.

מסיימת הגמרא: תִּיּוּבְתָּא – אכן פירכא היא ונדחו דבריו.

שנינו במשנה: קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת וכו' שנפלו ליבום מבעל אחד, אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה. הגמרא מביאה דיון בענין זה: אָמַר רַב נַחְמָן, אַשְׁכַּחְתֵּיהּ – מצאתיו לְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה וּלְרַב חָנָא חַתְנֵיהּ – חתנו, דְּיָתְבֵי וְקָמַקְווּ אַקְוָוֹתָא – שהיו יושבים ומקהילים סביבם תלמידים שהיו באים לשמוע דבריהם, כְּשׁוּקָא דְּפוּמְבְּדִיתָא. וְאָמְרֵי, הָא דִּתְנַן – דין זה ששנינו במשנתנו, קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת שנפלו ליבום, אם נָפְלָה ליבום מְאָחִיו הַחֵרֵשׁ, וַדַּאי בְּחֵרֶשֶׁת נִיחָא לֵיהּ – רוצה אותה, משום דְּבַת בִּיאָה הִיא עתה, וְבַת מִינֵּיהּ הִיא – והיא גם בת מינו, כלומר חרשת כמוהו, ולפיכך הוא מעדיף את החרשת על פני הקטנה.

והוסיף רב נחמן, וַאֲמִינָא לְהוּ אָנָא – אבל אמרתי להם, אֲפִילּוּ נָפְלָה לֵיהּ מְאָחִיו חֵרֵשׁ, נַמִּי מְסַפְּקָא לֵיהּ – גם כן הסתפק התנא במי בעלה היה רוצה, ואף באופן זה אמרה המשנה שאין ביאתה של אחת מהן פוטרת צרתה.

שואלת הגמרא: כֵּיצַד תַּקְנָתָן כלומר, מאחר וקטנה וחרשת שנפלו ליבום אין ביאת אחת פוטרת את צרתה, כיצד מפקיעין את זיקתן

המשך בעמוד קעד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

מח לְבֵנִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מֵהַבִּנְיָן[תכט] - מֻתָּר לְטַלְטְלָם, לְפִי שֶׁמַּעֲתָּה אֵינָן עוֹמְדִין לְבִנְיָן אֶלָּא לְהִסָּמֵךְ[תל] וְלָשֶׁבֶת עֲלֵיהֶם[תלא], וְלָכֵן תּוֹרַת כְּלִי עֲלֵיהֶם[תלב]. וְאִם סִדְּרָם זֶה עַל זֶה - גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהִקְצָם לְבִנְיָן, וְאָסוּר לְטַלְטְלָם, שֶׁאֵין תּוֹרַת כְּלִי עֲלֵיהֶם[תלג]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף מח

ביאורי הלכה

תכט] שנשארו מהבנין – לבנים שהיו מיועדים לבניה והיו מוקצה מחמת גופם, וכבר לא זקוקים להם יותר לבנייה.

תל] אלא להסמך – כך היא הרגילות לשימוש בלבנים אלו, ולכך מותרים בטלטול אפילו לא חשב עליהם לצורך ישיבה.

תלא] ולשבת עליהם – בזמננו שאין רגילות להשתמש בלבנים שנשארו מהבניה לצורכי ישיבה, אין לטלטלם אלא אם כן ייחדום לכך לעולם[408].

תלב] תורת כלי עליהם – חול שנשאר באתרי בניה וכן חול שעל שפת הים אסור במשחק ובטלטול, אך אין למחות בילדים המשחקים בחול הדק והיבש שהוכן לצורך זה מבעוד יום (ארגז חול)[409].

תלג] עליהם – אין עליהם תורת כלי אפילו לא מקפיד שלא להסמך או לשבת עליהם[410].

ציונים והוספות

408) קצות השלחן סי' קט בדה"ש ס"ק ו: כ' אדמו"ר בסעי' מ"ח וז"ל לבנים שנשארו מהבנין מותר לטלטלם לפי שמעתה אינן עומדים לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם ולכן תורת כלי עליהם ואם סידרם זה על זה גילה דעתו שהקצם לבנין ואסור לטלטלם עכ"ל, והנה בזמן הזה כמדומה שאין דרך לייחד לבנים לישיבה. ומה שנשארים מהבנין הזה עומדים לבנין אחר, צ"ע אם נוהג היתר זה לטלטל לבנים שנשארו מהבנין בסתם בלי יחוד לישיבה לעולם, והמשנ"ב כ' דיש מחמירין בזה וציין לתו"ש ואינו מצוי אצלי לראות טעמו ונימוקו.

409) אבל אסור לערבב את החול במים או לשפוך מים עליו, משום איסור לישה (שש"כ פט"ז סעיף ד).

410) ראה לעיל הערות מג־מד לעניין גיזי צמר שרגילים להטמין בהם והשליכם לאוצר ולכך בטלה מהם תורת כלי גם בלא הקפדה, אך מכל־מקום מועילה ההקפדה שיהיה גם מוקצה מחמת חסרון כיס, ויש בזה נפק"מ לגיזי צמר שהשליכן לאוצר וטמן בהם אחר כך פעם אחת שרק אם מקפיד עליהם לא מועיל כי זהו שימוש חשוב של הטמנה, אבל באבן שגילה דעתו שהקצה לבנין לא יועיל מה שישב עליה פעם אחת גם ללא הקפדה ולכך אין נפק"מ בזה שמקפיד עליהם. ובסי' נימוקי יו"ט (סי' תצט (ב) אות ג) חילק (באופן אחר) בין גיזי צמר שהוקצו לסחורה וסופם לשמש ככלי ולכן צריך הקפדה להפקיע מהם תורת כלי, משא"כ אבנים שהוקצו לגמרי משימוש כלי.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שפו דיני שיתוף בעירוב:

...א ואין שיתוף זה דומה לעירוב שאינו אלא בפת בלבד לפי שעירובי חצרות הוא משום דירה לערב דירתם לעשותן כאחת ודירתו של אדם אינה נמשכת אלא אחר מקום פתו אבל שיתוף שבמבוי אינו אלא לשתף החצרות ולא הבתים וחצר לאו בית דירה היא לפיכך אין צריך להניח השיתוף בבית הראוי לדירה כמו עירובי חצרות אלא יכולים להניחו אפילו בבית שאין בו ד' אמות על ד' אמות או בבית שער אכסדרה ומרפסת או אפילו באויר החצר במקום המשתמר כיון שאינו אלא לשתוף החצרות אבל אין מניחים אותו באויר מבוי מפני שאינו מקום המשתמר והוא הדין בכל מקום שאינו משתמר:

ב השיתוף צריך להיות מונח בחצר שבמבוי זה אבל לא שבמבוי אחר שלא נשתתף עם זה לפיכך ישראלים שדרים בב' וג' מקומות חלוקים ורחוקים זה מזה שמפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול מפני שאינו מתוקן בלחי או קורה או צורת פתח או מפני שדרים שם נכרים ולא שכרו מהם רשותם והשמש גובה קמח מכולם ועושה ממנו עירוב אחד ונותנו במקום אחד מהם אינו מועיל להם אלא צריכים לערב בכל מקום ומקום בפני עצמו (ואם עירבו במקום אחד ובמקום אחד לא עירבו יתבאר בסימן שצ"ב) שהרי אי אפשר להם להשתתף יחד כיון שאסורים לטלטל מזה לזה וא"כ אי אפשר לשתף מקום זה ושיהא השיתוף מונח במקום אחר שאינו משותף עמו:

* * *

ג ככל משפטי עירובי חצרות ושיעורו ושאשתו מערבת בשבילו ושמערבין שלא לדעת אם אין הבית פתוח אלא לחצר א' ושקטן יכול לגבות את העירוב ושיכול אחד לזכות

לכולם ושאם היו שותפים בפת אינם צריכים לערב כך דיני שיתוף.

ואפילו אם היה משותף עם שכניו בסחורה לזה ביין ולזה בשמן אינם צריכים להשתתף והוא שיהיו השמן והיין בכלי אחד כמו שעירובי חצרות צריך להיות בכלי אחד:

ד משתתפים בכל מיני מאכל ואפילו ד' וה' מיני מאכל מצטרפין למזון ב' סעודות שהוא שיעור השיתוף בתחלתו אפילו לאלף בני אדם כמו שנתבאר בעירובי חצרות.

בכל מיני מאכל מערבין חוץ מגודגדניות שהוקשו לזרע ותבלין ופולין יבשים ולא בעלי הבצלים שלא גדלו אורך הזרת ולא בכמהין ופטריות ולא בכפניות ולא בעדשים חיין ולא בחטים ושעורים חיין ולא בירק שהוא בשיל ולא בשיל מפני שכל אלו אינן ראויים לאכילה אבל בירק חי משתתפים כמו שיתבאר והוא הדין לפתות שלנו שנאכלין ג"כ חיין ואינם גרועים מבשר חי שמשתתפים בו כמו שיתבאר:

ה בכל מיני משקים משתתפים חוץ מן המים לבדם וכן מלח לבדו לפי שאינן זנין הגוף כלל אבל אם עירב מים ומלח ביחד מזון הוא לטב(ו)ל בו פתו ומשתתפים בהם:

* * *

ו כל דבר שרגילים ללפת בו את הפת שיעורו כדי ללפת בו פת הנאכל לב' סעודות שהן כששה ביצים כמו שנתבאר בסימן שס"ח וכל דבר שאין מלפתין בו את הפת שיעורו כדי לאכול ממנו בעצמו ב' סעודות.

ובשר חי אינו ראוי לליפתן וצריך כדי לאכול ממנו ב' סעודות והוא שיהא מליח והוא הדין לדג מליח אבל בשר צלי ליפתן הוא ושיעורו כדי ללפת בו ב' סעודות ואפילו אם יש כמה בני אדם שאוכלים בלא פת בטלה דעתם אצל כל אדם.

וחומץ שיעורו כדי לטבל בו ירק מזון ב' סעודות אם היה אוכל הירק לבדו בלא פת.

ויין מבושל לקינוח סעודה הוא בא (ולא לטבל) לפיכך שיעורו כדי שמביאים ממנו לקינוח ב' סעודות וכן כל כיוצא בזה.

ויין חי שיעורו ב' רביעיות לשתות רביעית בכל סעודה וכן שיעור שאר כל המשקים:

ז משתתפים בשני ביצים אפילו חיין בשני רמונים בחמשה אפרסקין (בעשרה אגוזים ואתרוג אחד) בליטרא ירק בין חי בין מבושל בפולין לחים מלא היד בתפוחי יער מלא הקב (והוא הדין לתפוחי פרדס) וכן תמרים או גרוגרות מלא הקב ודבילה משקל מנה (והוא ליטרא):

* * *

ח משתתפין אפילו באוכל שאינו ראוי לו אם ראוי לשום אדם מישראל כגון לנזיר ביין ולישראל בתרומה בזמן שהיתה נאכלת לכהנים אבל עכשיו אין תרומה טהורה ראויה לשום אדם שכולנו טמאי מתים שאין לנו אפר פרה.

וכן הנודר מאוכל או נשבע שלא יאכלנו משתתף בו כיון שראוי לישראל אחר ואפילו נדר ונשבע שלא יהנה ממנו לא נאסר בו בהנאה זו מה שמשתתף בו לפי שלא נתכוין אלא שלא להנות ממנו בדרך הנאתו ויש אומרים שהנודר מאוכל אפילו לא נדר אלא מאכילתו ולא מהנאתו אינו משתתף בו לפי שהנודר הוא שאוסר את החפץ עליו שאומר קונם אוכל פלוני עלי דהיינו שאותו אוכל יהא נאסר עליו כקרבן ומתחלף הוא בהקדש שההקדש הוא ג"כ שהחפץ מתקדש ונאסר על האדם ובהקדש לדברי הכל אין משתתפים לפי שאינו ראוי לשום אדם ויש להחמיר כדבריהם.

אמר ככר זו היום חול ולמחר תהא קדש או קונם משתתף בה שבין השמשות עדיין לא נתקדשה ודאי ומספק לא חל עליה קדושה לענין עירוב ושיתוף ואף על פי שאי אפשר לאוכלה בין השמשות שהיא שעת קניית העירוב והשיתוף מכל־מקום כיון שראויה לאכילה מבעוד יום וגם בבין השמשות לא חל עליה קדושה ודאית עדיין מערבין לו בה אבל אם אמר היום קדש ולמחר חול שתהא מחוללת על מעות שיש לי אין מערבין ומשתתפים בה שמספק לא נפקעה קדושה והרי אינה ראויה עד שתחשך:

* * *

ט חצר הפתוחה לב' מבואות ושיתפה עם שניהם מותרת בשניהם לטלטל מבתיה לכל אחת מהם ובלבד שלא תטלטל כלים ששבתו באחד מבתי מבוי זה למבוי הב' דרך חצרה שהרי המבואות לא שיתפו יחד ואם נתנו ב' המבואות שיתופם בחצר זו בכלי אחד הרי כולם משותפים יחד כמו שנתבאר בסי' שע"ח ומותר לטלטל מזה לזה.

ואם לא שיתפה עם שום אחת מהם אם היא רגילה בשניהם לצאת ולבא בחול דרך עליהם אוסרת על שניהם ואם רגילה באחת ובשני אינה רגילה זה שרגילה בו אוסרת וזה שאינה רגילה בו אינה אוסרת אע"פ שעוברת עליו בשבת.

ואם שיתפה עם זה שאינה רגילה בו הותר הרגיל לעצמו אם שיתפו ביניהם שכיון שחצר זו שיתפה עם השני הרי סילקה עצמה מזה שהיתה רגילה בו ואינה ואין צריך לומר אם רגילה בשניהם ושיתפה עם אחת מהם שהותר השני לעצמו אם שיתפו ביניהם.

ואם המבוי שרגילה בו שיתפו ביניהם ואותו שאינה רגילה בו לא שיתפו ביניהם והיא לא שיתפה לא עם זה ולא עם זה דוחין אותה אצל זה שאינה רגילה בו שלא נשתתף ותסתלק מזה שרגילה בו שנשתתף שלא תעבור עליו בשבת כדי שיהא מותר לעצמו כיון שהיא אינה מפסדת בדבר שהרי לא שיתפה עמו ואסורה להשתמש בו ויש ריוח לאחרים שע"י זה יהיו מותרים להשתמש במבוי כופין אותה על מדת סדום שתעבור בשבת דרך מבוי שלא נשתתף אע"פ שאינה רגילה בו ואין צריך לומר אם רגילה גם בו שאין לה לעבור בשבת על השני שנשתתף ולאסור עליו.

* * *

ולא אמרו שהעברה ברגל לבד בלי תשמיש אינה אוסרת אלא בב' חצרות זו לפנים מזו שאין הפנימית אוסרת על החיצונה בהעברת רגליה עליה לבד הואיל ועיקר חצר

חיצונה הוא לתשמיש בני חיצונה אבל המבוי הואיל ותשמישו שוה לכל החצרות הרגילות בו הרי הן אוסרות זו על זו אפילו בהעברה ברגל לבד בשבת אע"פ שמסלקת את עצמה מלהשתמש בו מחמת איסור מפני שלא עירבו יחד.

אבל חצר שסילקה עצמה מלהשתמש במבוי ועשתה מעשה המוכיח על סילוקה שבנתה איצטבא גבוה ד' טפחים על פתחה שוב אינה אוסרת על בני המבוי אף על פי שעוברת דרך עליהם בשבת ואפילו אין לה פתח למבוי אחר לעבור דרך עליו לרשות הרבים:

חלק ב סימן שפז שותפין במבוי צריכים לערב בחצירות:

א המשתתפים במבוי צריכים לערב בחצירות בכל חצר שיש בה ב' בתים ואע"פ שהם מעורבים ומשותפים כבר אין סומכין על שיתוף זה בחצר שלא עירבו בה כדי שלא ישכחו התינוקות שבחצר זו תורת עירוב שהרי אין התינוקות מכירים מה נעשה במבוי ויאמרו אבותינו לא עירבו.

אבל חצרות הפתוחות זו לזו אינם צריכים לערב זו עם זו ששיתוף המבוי מחברן ומטלטלין מזו לזו בין דרך המבוי בין דרך פתחיהם.

ואם נשתתפו במבוי בפת סומכים עליו בחצרות ואין צריך לערב כל חצר לעצמה לפי שהתינוקות מכירים בפת שנשתתפו בה במבוי שמתוך שהפת היא חיי האדם עיניהם תלויות בה.

ולכן אין נוהגין עכשיו לעשות עירובי חצרות בשום חצר שיש בה בתים הרבה לפי שסומכין על השיתוף שבבית הכנסת הנעשה מפת שמועיל גם לחצרות אם מותר לטלטל מהן לבית הכנסת ולכן נוהגין לתלותו בבית הכנסת כדי שיהא מפורסם לתינוקות:

* * *

ב מבוי שעירבו כל חצרות שבו כל חצר לעצמה ואחר כך נשתתפו כולן במבוי ביין או מין אחר שאינו פת ושכח אחד מבני החצר ולא עירב עם בני חצירו לא הפסיד כלום שהרי כולם נשתתפו במבוי ועל השיתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצר עם השיתוף אלא שלא לשכח התינוקות והרי עירבו (בחצרות וגם בחצר זו עירבו) (רוב בני החצר, ומפני המיעוט שלא עירבו לא תשתכח תורת עירוב).

ואם שכחו כולם מלערב בחצרות אם אין מקפידין על פרוסתן שבבתיהם אם זה יאכל משל זה (כשיעור ב' סעודות של עירוב) הרי הן כמעורבין וסומכין על השיתוף שבמבוי בשבת ראשונה בלבד ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק:

חלק ב סימן שפח דין אם לא עירבו החצירות יחד וגם לא נשתתפו במבוי ובו סעיף אחד:

א כל שיתופי מבואות אינם אלא להתיר להוציא לתוכו כלים ששבתו בבתים אבל כלים ששבתו בתוכו או בחצירות מותר לטלטלם בו ביותר מד' אמות וממנו לחצירות ובלבד שלא יכניסם לבית אפילו עירבו הבתים שבחצר.

ובלבד שיהא המבוי מתוקן בלחי או קורה כהלכתו שאז אינו כרמלית אע"פ שלא נשתתפו בו ורשות אחת הוא עם החצרות לכלים ששבתו בתוכן בין שעירבו החצירות לעצמן בין שלא עירבו.

וכלים ששבתו בביתו והוציאם למבוי שאינו משותף או לחצר שאינה מעורבת בדרך מלבוש או באיסור מותר לטלטלם שם ביותר מד' אמות אבל אסור לטלטלם מחצר למבוי או להיפך כמ"ש בסי' שע"ב:

'לקוטי תורה' פרשת נשא – הפרשה החסידית

ד. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן **"מוֹר"**, שֶׁהָיָה בַּקְּטֹרֶת "מוֹר וּקְצִיעָה כו'".

(שֶׁהַקְּטֹרֶת שֶׁעַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ־הַפְּנִימִי הוּא גַּם כֵּן בְּחִינַת בֵּירוּר. כַּנּוֹדָע שֶׁי"א סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת הָיוּ לְהַעֲלוֹת וּלְבָרֵר מִ"י"א כִּתְרֵי מְסָאֲבוּתָא"[58].)

וְעִיקָּר "מוֹר" כָּתוּב בַּתּוֹרָה גַּבֵּי "שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה" (תִּשָּׂא ל, כג): "וְאַתָּה קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ, **מָר־דְּרוֹר** חֲמֵשׁ מֵאוֹת". וְהָעִנְיָן:

כִּי הַמּוֹר הוּא בּוֹשֶׂם הַנַּעֲשֶׂה מִדַּם חַיָּה 'יָדוּעַ' שֶׁנִּקְרָשׁ[59], וְהוּא עַל דֶּרֶךְ "דָּם נָעֶבְר וְנַעֲשָׂה חֶלֶב"[60], הַיְינוּ

58. וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', סוֹף פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל (דַּף רי"ט, עַמּוּד א'): **תָּא חֲזֵי מַה בֵּין צְלוֹתָא לְעוֹבָדָא דִּקְטֹרֶת כו'. וּבְזֹהַר הָרָקִיעַ שָׁם. וּבְהָרַמַ"ז** סוֹף פָּרָשַׁת בֹּא (בְּדַף מ' עַמּוּד ב'), **מֵעִנְיָן הַהַעֲלָאָה וְהַבֵּירוּר שֶׁעַל יְדֵי הַקְּטֹרֶת.** וּבְפָרָשַׁת קֹרַח (דַּף קע"ז, עַמּוּד ב'). וּבְזֹהַר חֵלֶק ג', פָּרָשַׁת צַו (דַּף ל', עַמּוּד ב').

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "זֹאת חֻקַּת הַמִּזְבֵּחַ" (לִקּוּטֵי כט, א). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי" (תּוֹרָה אוֹר כ, ב).

וְהַנָּה מִכָּאן וָאֵילַךְ מַתְחִיל הַהַקְדָּמָה גַּם כֵּן לְבֵיאוּר עִנְיָן מָרְרִי:

59. כֵּן פֵּירְשׁוּ הַגְּאוֹנִים (רְאֵה אוֹצַר הַגְּאוֹנִים בְּרָכוֹת, חֵלֶק הַפֵּירוּשִׁים לְדַף מג, א בְּשֵׁם רַב הַאי גְּאוֹן). וְהָרַמְבַּ"ן כָּתַב (תִּשָּׂא ל, כג), שֶׁאֲחֵרִים הִקְשׁוּ: אֵיךְ יִכָּנֵס בַּקְּטֹרֶת וּבְשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ דַּם חַיָּה טְמֵאָה? וְעַיֵּין שָׁם מַה שֶׁתֵּירֵץ. וְעַיֵּין בְּטוּר אוֹרַח חַיִּים (סִימָן רי"ו).

60. (בְּכוֹרוֹת ו, ב. וְשָׁם נִסְתָּם).

מַה שֶּׁנִּתְבָּרֵר וְנֶהְפַּךְ הָרַע לְטוֹב עַל יְדֵי אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא. וְאָז נַעֲשֶׂה מִזֶּה בְּחִינַת "רֵיחַ נִיחֹחַ", דְּהַיְינוּ הַעֲלָאַת מַ"ן לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּחָכְמָה־עִילָּאָה.

וּכְמוֹ הָרֵיחַ שֶׁמֵּשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁתָּאִיר בַּמּוֹחִין, חָכְמָה־וּבִינָה, בְּיֶתֶר שְׂאֵת, כְּמוֹ כֵן עַל יְדֵי הַעֲלָאַת מַ"ן מִבֵּירוּרִים שֶׁנִּבְרַר מִלְמַטָּה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא – עוֹלֶה "לְרֵיחַ" לִהְיוֹת עַל יְדֵי זֶה "נִיחוֹחַ", נַחַת רוּחַ וְהַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, בִּבְחִינַת חָכְמָה־וּבִינָה.

כִּי מִצַּד עַצְמוֹ, אָמַר בְּתִיקּוּנֵי זֹהַר (בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ"): "חַכִּים וְלֹא בְחָכְמָה יְדִיעָא, מֵבִין וְלָא כוּ'". וְלָכֵן בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמְשָׁכַת הָאוֹר בְּחָכְמָה־וּבִינָה – לִהְיוֹתוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם "חָכָם" ("בְּחָכְמָה יְדִיעָא" – שֶׁהִיא חָכְמָה־דַאֲצִילוּת[61]),

צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל יְדֵי קְטֹרֶת, בְּחִינַת "רֵיחַ" וְהַעֲלָאָה מִלְמַטָּה־לְמַעְלָה – "מוֹר" כוּ', עַל יְדֵי זֶה מִתְקַשְּׁרִין וּמְשִׁיבִין אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה נִגְלֶה אוֹר עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ לְהוֹסִיף אוֹרוֹת בַּאֲצִילוּת.

וְזֶהוּ "**קְטֹרֶת**" – לְשׁוֹן **קִישּׁוּר**, "קִשּׁוּרָא דִמְהֵימְנוּתָא"[62], כִּי תַּרְגּוּם "**וַתִּקְשׁוֹר** עַל יָדוֹ שָׁנִי" (וַיֵּשֶׁב לח, כח) – "**וּקְטָרַת** עַל יְדֵיהּ". וְהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב (וַיִּגַּשׁ מד, ל): "**וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה** בְּנַפְשׁוֹ". וְכֵן בִּיהוֹנָתָן וְדָוִד נֶאֱמַר: "וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן **נִקְשְׁרָה** בְּנֶפֶשׁ דָּוִד, וַיֶּאֱהָבֵהוּ יְ[ה]וֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ" (בִּשְׁמוּאֵל א' סִימָן י"ח, א'). וְזֶהוּ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צא, יד): "**כִּי בִי חָשַׁק** כוּ'".

וְעַיֵּין בְּרַבּוֹת וַיִּשְׁלַח פָּרָשָׁה פ': "בִּשְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל חִבָּה כוּ', בִּדְבִיקָה, בַּחֲשִׁיקָה וּ[בַ]חֲפִיצָה כוּ'". עַיֵּין שָׁם.

וְזֶהוּ עִנְיָן "**וְהַקְּשׁוּרִים** לְיַעֲקֹב" (וַיֵּצֵא ל, מב) – **פֵּירוּשׁ** "וְהַקְּשׁוּרִים": **שֶׁנִּקְלַט וְנִקְשָׁר** בְּתוֹךְ תּוֹכָם קְדוּשַׁת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כְּיָתֵד בַּל תִּמּוֹט[63].

וּ"**מָר דְּרוֹר**" שֶׁבְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, הוּא לְהַמְשִׁיךְ מִלְמַעְלָה־לְמַטָּה. דְּהַיְינוּ, לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה וְהִתְגַּלּוּת מֵהַחָכְמָה לְמַטָּה, זֶהוּ עַל יְדֵי מוֹר הַשֵּׁנִי שֶׁבְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. שֶׁמֶן הִיא בְּחִינַת חָכְמָה[64]. וְזֶהוּ עִנְיָן מַה שֶּׁכָּתוּב "שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח לֵב" (בְּמִשְׁלֵי סִימָן כ"ז, ט')[65].

וּפֵירוּשׁ "**לֵב**", הַיְינוּ כְּמַאֲמַר רַז"ל (תַּעֲנִית כו, ב): "וּבְיוֹם שִׂמְחַת **לִבּוֹ**" (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, יא) – "זֶה **בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ**".

וּפֵירוּשׁ "מָר **דְּרוֹר**" – לְשׁוֹן **חֵירוּת**. עַל דֶּרֶךְ "חָרוּת[66] עַל הַלּוּחוֹת"[67].

וְכָל הַבֵּירוּרִים הַנַּ"ל הָיָה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי מ"ב מַסָּעוֹת, "וַיִּסְעוּ [..] וַיַּחֲנוּ", כִּי עִנְיָן הַנְּסִיעָה וַחֲנָיָה הֵם בְּחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב. וּלְמַעְלָה בְּשָׁרְשָׁם הֵם בְּחִינַת "מָטֵי וְלָא מָטֵי". וְעַל יְדֵי רָצוֹא־וָשׁוֹב דַּוְקָא, נִמְשָׁךְ הַהַשְׁפָּעָה וְהַבֵּירוּרִים, כְּמוֹ לוּלָב שֶׁצָּרִיךְ **נַעֲנוּעַ** דַּוְקָא[68]. (וְכֵן בִּ"שְׁתֵּי הַלֶּחֶם" עַל גַּבֵּי שְׁנֵי כְּבָשִׂים: "מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד"). אֲשֶׁר הוּא גַּם כֵּן בְּחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב, וְעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא נִמְשָׁךְ הַהַמְשָׁכָה כוּ'[69].

וְהִנֵּה בְּנֵי מְרָרִי הָיוּ נוֹשְׂאִים אֶת הַקְּרָשִׁים, שֶׁהֵם "עֲצֵי שִׁטִּים עוֹמְדִים", בְּחִינַת יִרְאָה־תַּתָּאָה. וְהִנֵּה יָדוּעַ בְּכַוָּונַת שֵׁם הֲוָיָ"ה: "יִרְאָה בָּרֹאשׁ וְיִרְאָה בַּסּוֹף". כִּי ד' אוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם הֵם: "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, רְחִימוּ וּדְחִילוּ". שֶׁיִּרְאָה־עִילָּאָה הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִב' בְּחִינוֹת רְחִימוּ. וּדְחִילוּ־תַּתָּאָה הוּא לְמַטָּה מֵ"רְחִימוּ". וְזֶהוּ "חָכְמָה בָּרֹאשׁ, חָכְמָה בַּסּוֹף"[70].

וּ"**מְרָרִי**" הוּא "יָד **הַחֲזָקָה**", "**שְׂמֹאלוֹ** תַּחַת לְרֹאשִׁי", שֶׁמְּחַבֵּר בְּחִינַת הַיִּרְאָה־תַּתָּאָה אֶל בְּחִינַת יִרְאָה־עִילָּאָה, לָכֵן הָיוּ נוֹשְׂאִים אֶת הַקְּרָשִׁים. וְלָכֵן נִקְרָא **מְרָרִי**, עַל שֵׁם ב' פְּעָמִים 'מוֹר' הַנַּ"ל, כִּי הוּא מְחַבֵּר אֵלּוּ ב' הַמּוֹר יָחַד. הַיְינוּ, 'מוֹר שֶׁבַּקְּטוֹרֶת', שֶׁהִיא בְּחִינַת מִמַּטָּה־לְמַעְלָה,

---

61. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הֵן עַם אֶחָד כוּ'" – בְּפָרָשַׁת נֹחַ.

62. (זֹהַר צַו, לו, ב).

63. (עַיֵּין מִזֶּה בַּזֹּהַר חֵלֶק א', וַיֵּצֵא, קס"ב, ב'. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאִשָּׁה כִּי תִדֹּר" (בַּמִּדְבָּר ל, ד). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאָהַבְתָּ אֵת כו'").

64. (מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת שִׁי"ן סִימָן מ"ח). (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגַנִּי וְכוּ' אָרִיתִי מוֹרִי כו'".

וְעַיֵּין בְּפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת אֱמוֹר (דַּף פ"ט, עַמּוּד א'), **דְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הוּא מִמּוֹחָא־סְתִימָאָה** (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק נג, דַּף עה, א). **וְשֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּתַב בְּ"רַעֲיָא מְהֵימְנָא" פָּרָשַׁת בְּהַר**, דַּף ק"ט, עַמּוּד ב': "דְּאִיהוּ מִסִּטְרָא דִשְׂמָאלָא, דְּאִתְּמַר בָּהּ: 'וְקִדַּשְׁתָּ אֶת הַלְוִיִּם'". וְהַיְינוּ מִבְּחִינַת גְּבוּרָה־דְעַתִּיק הַמְּלוּבָּשׁ בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "וְקִדַּשְׁתָּ אֶת הַלְוִיִּם".

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז עוֹד [בְּ]פָרָשַׁת תִּשָּׂא, בְּפֵירוּשׁ הַ"רַעֲיָא־מְהֵימְנָא" שָׁם דַּף קפ"ח, תְּחִלַּת עַמּוּד א'.

65. וְכִדְפֵירֵשׁ בַּזֹּהַר חֵלֶק ג' וַיִּקְרָא (דַּף ח', עַמּוּד א'). וּבְפָרָשַׁת צַו (דַּף ל"ד, עַמּוּד א'. וְדַף ל', עַמּוּד ב'). וּבְפָרָשַׁת אַחֲרֵי (דַּף נ"ח, סוֹף עַמּוּד ב').

66. (אָבוֹת ו, ב: "אַל תִּקְרֵי חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה").

67. וּבְ"עֵמֶק הַמֶּלֶךְ" (שַׁעַר אַבָּא וְאִימָא פֶּרֶק מ"ה. דַּף עח סוֹף עַמּוּד ג). **פֵּירֵשׁ: "הַיְינוּ יְסוֹד־אַבָּא" הַמֵּאִיר בַּבִּינָה.** וְעַיֵּין בַּ"פַּרְדֵּס" עֵרֶךְ מֹר. וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק א', סוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (דַּף צ"ה, עַמּוּד ב'. וְדַף צ"ו, סוֹף עַמּוּד א').

68. (רְאֵה שֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן תר"א, ח).

69. (עַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְקִבֵּל הַיְהוּדִים").

70. (רְאֵה לְקַמָּן עֵקֶב טו, ב. וְשָׁם נִסְמָן. זֹהַר חֵלֶק א כו, ב. לְעֵיל וַיִּקְרָא כז, א).

הַעֲלָאַת מַ"ן – וְעַל יְדֵי זֶה נִתְגַּלֶּה אַחַר כָּךְ 'מוֹר שֶׁבְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה', הִתְגַּלּוּת חָכְמָה־שֶׁבַּאֲצִילוּת, בְּחִינַת "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קָדֶשׁ" (תְּשָׁא ל, כה), דְּחִילוּ־עִילָּאָה, בִּיטּוּל־עֶלְיוֹן[71]. :

קִיצּוּר. (עִנְיָן קְטֹרֶת הוּא הַעֲלָאָה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה, בְּחִינַת "רֵיחַ". וּבוֹ הָיָה מוֹר. וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כָּךְ "שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה" – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה. וְהָיָה בּוֹ "מָר דְּרוֹר" – הֶאָרַת עַתִּיק הַמֵּאִיר בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה לִהְיוֹת הַמִּשְׁכָּה. וְכֵן יְסוֹד־אַבָּא הַמֵּאִיר בַּבִּינָה. וְזֶהוּ "שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח לֵב". וּבְחִינַת מְרָרִי הַיְינוּ שֶׁמְּחַבֵּר ב' בְּחִינוֹת "מָר" הַנַּ"ל – דִּקְטֹרֶת וְשֶׁמֶן). :

ביאור על פרשת נשא

71. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "כִּי אַתָּה וְתָאִירוּ נֵרִי" – בְּ"תּוֹרָה־אוֹר" פָּרָשַׁת מִקֵּץ).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(י) **(ואע"פ** שמבואר למעלה דבטול היש לאין אינו מגיע רק בהארה דהארה שנמשך מאין ליש לבד זהו בבטול היש לאין דמלאכים שעולים למקור חוצבם לבד כנ"ל) אבל בטול זה שע"י הצדיקים ביש דנגה ששרשה בחשך העליון ע"י אמצעות התו"מ ששרש' באור העצמות דקמי' כחשיכה כו' מגיע בעצמות דאא"ס כי נעוץ תב"ס דוקא (כמ"ש שם בפסוק והנערה טובת מראה כו' וזהו הלכה אותיות הכלה שבאה מהפוך החשך דנגה כמו שהוא למעלה באור העצמות רק שהוא עולה בבחי' או"ח והיינו עבודת הצדיקים בבטול היש לאין בקבלת עמ"ש באוי"ר שע"פ תו"מ שלמעלה הרבה מבחי' בטול היש דמלאכי' וכמ"ש במ"א בענין להודיע לבנ"א גבורותיו וכבוד הדר מלכותו כו' בלי צמצום דשם אלקים ונק' עובדי אלקים לתקן לשם אלקים להאיר בו מפנימית דשם הוי"ה כמ"ש ליעקב (בראשית לב, כט) כי שרית עם אלקים שזהו כל התורה ביחוד דשם הוי"ה ואלקים כמ"ש (דברים ד, לה. לט) כי הוי"ה הוא האלקים כולא חד שאינו מסתיר כלל מצד הפוך חשך לאור שזהו ע"י בטול היש דוקא וד"ל:

(יא) **והנה** עם כל הנ"ל בענין שיר המלאכים יובן הטעם שתקנו אנשי כנה"ג לומר פסד"ז לפני התפלה כמו שאמרו (ע"ז ז, ב) לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל והשבחים שבפסד"ז הוא מה שהמלאכים וכל צבא השמים אומרים שירה בכל יום כנ"ל ולכאורה מה שייכות יש לזה עם התפלה דוקא. אך הנה ידוע שהתפלה במקום קרבן ממש כמו שאמרו (ברכות כו, ב) דהתפלות כנגד תמידים תקנום ותפלה של שחר נגד תמיד של שחר כו' וידוע שהלוים היו אומרים שירה על הקרבן כשהיו הכהנים מקריבים תמיד של שחר וכה"ג ולזאת תקנו ג"כ שיאמרו השיר דפסד"ז קודם התפלה שהיא במקום קרבן תמיד ש"ש כשיר שהיו אומרים על תמיד של שחר כו' אך הנה ארז"ל (שם לה, א) ע"פ (שופטים ט, יג) החדלתי את תירושי המשמח אלקים ואנשים אם אנשים משמח אלקים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין והוא היין שהיו מנסכים ע"ג המזבח כשהיו מקריבים הקרבן כידוע ובאמת יש להבין דלכאורה עיקר שיר הלוים היה על הקרבת הקרבן להיות לריח ניחוח לה' שע"י השיר יהיה הקרבן לריח ניחוח דוקא וא"כ למה צריך שיאמרו השיר על היין דוקא הלא יין שמנסכין ע"ג המזבח הוא דבר מצוה בפ"ע ששייך להעלאה דקרבן וכמ"ש (במדבר כט, ו) ונסכיהם כמשפטם כו' כשתיית יין אחר המאכל ע"כ כל המקריב זבח בלא נסכים כאלו לא הקריב כלום כמו שאין אכילה בלא שתיית יין כו' כמו (ש"ה ה, א) אכלו ריעים שתו כו' דדברה תורה כלשון בנ"א מאחר שהקרבן נק' לחם כמ"ש לחמי לאשי כו'. אמנם הנה מבואר למעלה בעיקר ענין השיר שהוא בחי' ההעלא' בבטול היש במהות הראשון ליכלל ולעלות באור האלקי כו'. והנה ידוע בכללות ענין העלאת הקרבן בהמה על המזבח להיות לריח ניחוח להוי"ה כו' שזהו בחי' העלאת רפ"ח ניצוצין דתהו שנפלו בשבה"כ בנגה דעשייה בבהמות ששרשן בפני שור העליון וכאשר ישרפו הקרבן באש ויקטירו החלב ודם יעלה ויגיע לשרשו במקור חוצבו בפני שור ומשם יעלה לשרשו בבחי' ב"ן דתהו שלמעלה מבחי' מ"ה דתקון דשם הוי"ה ע"כ יהיה לריח ניחוח לשם הוי"ה דאדם העליון כמו שיאכל אדם התחתון בשר בהמה שיתחזקו המוחין ומדות בתוס' אור וחיות מצד שרש החי דבהמה בבחי' התהו למעלה מאדם דתקון ואע"פ שע"י אכילת אדם מתברר כמ"ש אדם כי יקריב כו' מן הבהמה דמ"ה מברר לב"ן כו' כמבואר במ"א באריכות וא"כ לפ"ז הרי מובן עכ"פ שצריך להיות בהעלאה זאת דקרבן בהמה

גשמית ע"ג המזבח ענין ההפוך ממהות למהות דהיינו שיהופך מגשם החי דבשר בהמה ויעלה להיות בבחי' הרוחניות האלקי ממדרגה למדרגה מעולם לעולם עד שיהיה נכלל בבחי' הקדושה האלקית דבחי' האצי' להיות לריח ניחוח לשם הוי"ה דאצילות (כמו שצ"ל הפוך המהות דגשם הבשר בהמה באכילת אדם התחתון שיהיה במהות השכל הרוחני שבמוח כמ"ש לחמי לאשי כו' וא' בזהר ג' שליטין לעילא מוחא כו' וכמ"ש ז"ל (מנחות יז, א) האכל יאכל ב' אכילות אכילת אדם ואכילת מזבח כו' כידוע) וע"כ בהכרח ג"כ שצ"ל בהעלאת הקרבנות בחי' בטול היש לאין במהות הראשון (וגם בחי' בטול הב' הנ"ל בעלותו למעלה ממש לריח ניחוח כו') שזה א"א להיות כ"א ע"י השיר דוקא כנ"ל לפי שהשיר הוא המעלה מתחתון לעליון כהעלאה דמלאכים (שנק' בהמות וחיות והוא מ"ש בעלי השיר יוצאים בשיר כנ"ל) וזהו הטעם שהלוים היו אומרים השיר על הקרבן דוקא כי הלוים הם מבחי' הגבו' עליונות דבינה עלאה דאצי' כמ"ש בזהר ע"פ (במדבר יח, כג) ועבד הלוי הוא כו' וכל העלאה מתחתון לעליון הוא ע"י בחי' גבו' והיינו בשיר שלהם דוקא בהתפעלות רשפי אש העולה למעלה כו' כדי שע"י זה יוכל להיות בחי' העלאה דקרבן ע"ג המזבח באש ש"מ ממטה למעלה בעילוי אחר עילוי ובירור אחר בירור עד שיעלה למעלה באצי' ממש להיות לריח ניחוח כו' ובלעדי השיר של הלוים לא היה יכול להיות עלייה כזאת ממהות למהות עד רום המעלות כ"כ מטעם הנ"ל וד"ל (וכמו"כ עכשיו בתפלה שהיא במקום קרבן התמיד כנ"ל צ"ל העלאה זו ע"י השיר דוקא והוא ענין פסד"ז שתקנו אכה"ג קודם התפלה כנ"ל וכידוע שבתפלה עולה הנה"ט כקרבן ע"ג המזבח באש ש"מ כו' וע"כ צ"ל תחלה השיר בפסד"ז שהוא כמו השיר דמלאכים למעלה שע"י זה יוכל להיות העלאת התפלה שנקרא קרבן בהמה לעלות למעלה לריח ניחוח כו' וד"ל (וכמ"ש במ"א שכל בחי' שהיה בספק יאוש בנפילתו ועלה בהצלחה יתכן בו הרינה והשיר כמו בא יבא ברנה נשא אלמותיו כשהצליחה עבודתו בזריעה וקצירה וכך בנפילת רפ"ח כו' בנגה כאשר עולים למעלה יעלו ברינה וזמרה שהוא השיר שעולה התחתון לעליון ובשיר הזה הוא שמתבטל ממהותו הראשון ועולה למקור חוצבו וזהו כללות ענין פסד"ז ג"כ שהוא להאיר את החשך דק"נ וכמ"ש במ"א שזהו ענין ההלל שפירושו ג"כ לשון הבהקה כמו (איוב כט, ג) בהלו נרו כו' וזהו יהללו שם הוי"ה שיהי' בהעלאה זו יתרון אור לשם הוי"ה מצד יתרון אור שבא מהפוך החשך לאור כו' וד"ל. והיינו ענין י' מיני כלי זמר דהללו אל בקדשו כו' שהוא לנגד י"ס דשם הוי"ה כחב"ד ומדות כו' והללוהו בתקע שופר זהו בחי' שיר פשוט דכתר ונבל וכנור שיר כפול דחו"ב כו' וכ"ה בשיר ורינה של תורה בבחי' הפנימית ועצמות דתענוג וח"ע הקדומה כמו בנגינות וטעמים שבתושב"כ שנקרא שיר ורננה דאורייתא כידוע וכתיב (משלי א, כ) חכמות בחוץ תרונה שזהו בירידת אור דח"ע בח"ת להפוך חשך דק"נ לאור כמו החדושים דתשבע"פ כנ"ל שזהו שיר ורינה שעולה מלמטה למעלה וז"ש (תהלים מב, ט) ובלילה שירה עמי שיר דנוק' שהוא בלילה דוקא (כמ"ש (ויק"ר) אין רינה של תורה אלא בלילה) בבחי' בטול היש לאין ביתרון האור מן החשך כו' שעולה למעלה להוסיף אור בח"ע הקדומה וע"ז אמר חכמות בחוץ דוקא תרונה ברינה שעולה מלמטה למעלה כמו בא יבא ברנה כו' והוא מ"ש (ישעיה כד, טז) מכנף הארץ זמירות שמענו כו' ויש בזה ג"כ בחי' שיר פשוט ושיר כפול כו' אך כ"ז הוא בבחי' הפוך חשך העליון לאור שהוא מצד שרשו בפנימית ועצמות ממש שלמעלה מבטול היש לאין דשיר המלאכים כנ"ל וד"ל:

ותלד עדה את יבל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

בשרש מצות התפלה. יש מחלוקת בין הפוסקים אם הוא מ"ע מדאורייתא או מדרבנן וכמו שהובא בס' החינוך מצוה תל"ג, והנה רוב מוני המצות כמו הסמ"ק והרשב"ץ (וכ"ד הרמב"ן בחינוך שם) העלו דהתפלה בכל יום והנוסח התפלה הוא מצוה מדרבנן, אך מדאורייתא הוא המצוה שיתפלל האדם ויבקש בעת מן העתים אשר יצטרך לדבר מן הדברים כמו בעת צרה וכיוצא, אז היא מ"ע מדאורייתא שציונו הש"י בזה שיבקש האדם זה ממנו ית' לבד שיושיעו ע"ז, וזהו משרשי האמונה והוא לפי שעי"ז ידע ויבין

שהש"י הוא לבדו המנהיג עולמו ומשגיח בכל פרטי בריותיו וכי לו לבדו היכולת להושיע כו' וכמ"ש הרמב"ם בפי' המשניות בסנהדרין במשנת כל ישראל יש להם חלק כו' בעיקר החמישי מן הי"ג עיקרים שלו ע"ש, ועפ"ז פשוט הוא שמצות התפלה אינה מיוחדת דייקא לכל אשר הוא מקורב ועומד לפני ה' כצדיקים וכיוצא, אלא גם לכל מי שצריך לבקשה מ"ע שיבקש בקשתו מהש"י ופעמים יקובל וימולא בקשתו ופעמים לא, וה"ז כמו עד"מ המוסר בקשה למלך ב"ו שיוכל כל איש למסור לו בקשה אף מפחותי הערך מאד ואפשר שימלא המלך משאלותיו כי מטבע הטוב והחסד של המלך לשמוע דייקא אל השפלים כו', ואין לייחס זאת אל ענין ההתקרבות והריחוק כלל כ"א בבקשה כלליות בדבר גדול כו' אבל לא לפרטי צרכי האדם כו' וכמו כן הוא ית' בענין התפלה שמתפללים אליו ומבקשים ממנו הוא שומע תפלת כל פה כו':

ב) **והנה** להבין מעט מזעיר ענין התפלה, ידוע בפע"ח דההפרש בין ק"ש לתפלה הוא שע"י ק"ש נעשה יחוד או"א וע"י תפלה נעשה היחוד דזו"נ, ולפי שיחוד דאו"א הוא נעלה יותר לכן מצות ק"ש גדולה יותר עד שאפי' מי שתורתו אומנתו חייב בק"ש אע"פ שפטור מן התפלה, אמנם מ"מ יש מעלה יתירה בתפלה שהיא בעמידה לפי שזהו באצי' ממש משא"כ הק"ש שהיא מיושב לפי שהיא עדיין בבריאה כי אין בנו כח לעורר היחוד דאו"א בהיותינו באצי' אך ורק בהיותינו בבריאה ובחי' הבריאה נק' מושבותיכם וכמ"ש בפי' ממושבותיכם תביאו לחם תנופה כו'. והנה קודם שית' ענין יחוד זו"נ מהו יש להקדים הערה א' להפשיט הדברים מגשמיותן דהנה מלבד ההפשטה הידוע לכל שכל מה שדברו המקובלים וכינו לאלקותו ית' בערכי הכינויים הגשמיים כמו ראש וידים ורגלים כו' ודומיהן, הכל משל ומליצה ומקרא מלא כתיב כי לא ראיתם כל תמונה כו' וכמ"ש באד"ר, אלא שהם כחו' אלקיי' שנקראו כן לפי שהם מקור דמקור להתהוות הדברי' הגשמיי' שבעוה"ז שנק' על שמם כן כמ"ש בשל"ה, וגם לפי שמהותם וענינם למעלה ברוחניו' באלקו' לפעול פעולת דוגמת פעולת האיברים שבאדם שנק' על שמם כגון כמו שיד האדם פעולתו ליתן בו דבר לזולתו או ליקח ממנו כמ"כ למעלה בחי' כח החסד להשפיע מאורו ית' להנבראים נק' דרועא ימינא כו' וכעד"ז בשארי הכינויים, אך עוד זאת צריך לדעת הפשטה והוא כי מה שייחסו המקובלים שמות אלקיים למדות פרטיים כמו שם אל בחסד ואלקי' בגבורה כו' אין הכונה על גוף הספירה ממש כמו שדימו קצת מקובלים אחרונים והוא דעת מגושמת מאד שהרי הספירה היא מדה א' פרטיות והיא כח אלקי שנאצל ממנו כמו כח החסד או כח הגבורה כו', ואינה עצם האלוה שהוא ית' לאו מכל אינון מדות איהו כלל כידוע ומבואר היטב בדוכתי טובא איך שאפי' החכמה ראשית האצי' אין לה ערוך כלל אליו ית' המרומם ומתנשא ממהות חכמ' כו' וכמ"ש בלק"א ח"ב פ"ט, וא"כ א"א לומר דהשמות הנ"ל קאי על הספירות ממש, שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו וכשאנו קורי' בתורה שם מן השמות הידועים שהוא ית' נק' בהן כוונתינו וכן הוא הפי' באמת על עצם האלוה ית' הבורא כל הנמצאי' מהאין המוחלט והוא המצוי הראשון שמציאותו מעצמותו, הממציא כל הנמצאים אחר ההעדר, והוא לבדו שלא קדמו העדר ח"ו, וא"כ מאחר שכל שם מהשמות הנ"ל הכוונה בו עליו ית' ממש, איך אפשר לומר ששם זה יהי' מורה רק על ספי' ידוע כמו אל בחסד כו' והרי החסד הוא מציאות שנתהוה ממנו ית' כשאר כל הנמצאים שקדמם העדר, ואע"פ שהוא כח אלקי ואיננו נברא ונפרד, מ"מ איננו ג"כ עצמותו ממש, והוא כמו עד"מ המחשבה באדם שאיננה עצמות הנפש אע"פ שהוא מכחות והתפשטות הנפש כו', ויש בזה אריכות דברים להטעים הנמשל למעלה אבל נת' במ"א, ועכ"פ כן הוא כדפרישית שהספי' הנ"ל אע"פ שהן אלהות אינם עצמות הבורא ממש ח"ו, וא"כ האיך אפשר לומר ששם אל ר"ל ספי' החסד דא"כ אין הפי' בו על הבורא ממש, וזה אינו, אלא ודאי הכוונה בשמות הנ"ל על הבורא ממש, וכגון שם שכינה נק' בלשון הקבלה נוק' דז"א והרי באמת עצמות אלקות נק' שכינה כמארז"ל אכל עשרה שכינתא שרי' כו' ושאל המין לרבן גמליאל כמה שכינתא אית לכו והשיב לו משל לאור השמש כו' וא"כ מובן מוהשיב זה ששכינה היינו אור וגלוי מא"ס ב"ה ממש שהאור מעין המאור ממש ולא ספי' ומדה פרטית ח"ו, ומזה הטעם ציוה הבעש"ט שלא ללמוד ס' הקבלה כי מי שאינו יודע להפשיט הדברים מגשמיותן מתגשם מאד ע"י לימוד זה כשנותן ציור בעניות דעתו לאלקותו ית' לפי מדות פרטיים, ואע"פ שדברי האריז"ל הם נאמנים ואמיתיים וכשקראו שכינה למדת מל' כן הוא באמת, וכן הוא באמת שם אל בחסד ושם אלקים בגבורה כו':

שרש מצות התפלה

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

ועד"ז נא' באברם ואעשך, והענין י"ל כי ההמשכה אשר לקיום העולמות נק' לחדש הישנות, אבל כתי' אור חדש, היינו המשכת אור חדש ממש, והוא יחוד פנימיות חו"ב ששורש ההמשכה מעתיק מא"ס וכו', עז"נ ואעשך ברי' חדשה המשכת נשמה חדשה מיחוד פנימי הנ"ל, וכן בכל ר"ה נמשך אור חדש, חידוש נשמת אדה"ר שנברא בר"ה כמ"ש בלק"ת בד"ה שוש אשיש. וע' מענין השמי' החדשי' בת"א פ' בראשית. וז"ע שנק' אברהם שניתוסף ה', להיות מאב רם אברהם, שהה"א מורה על הבינה אשר שם התגלות עתיק כמ"ש בת"א לך לך, והיינו שמורה על יחוד חו"ב.

ועי"פ הפשט י"ל ענין ברי' חדשה ע"ד אברהם אברהם ופסיק טעמא, שאין ערך אברהם דבריאה לאברהם דאצי', א"כ כאשר יאיר בו אור האצי' זהו ממש ברי' חדשה. וגם אם ע"י לך לך האיר בו אצי' שבבי"ע שאין זה ערוך לגבי אצי' העליון ממש, עכ"ז כיון שזהו אצי' שהוא אלקות נק' ברי' חדשה. ועד"ז נא' ועשית אשר בחקי ילכו. וע' מענין הנשמה יתירה דשבת שהוא ג"כ קצת הארה חדשה המאיר בהנשמה כו'. וע' מענין מוחין חדשים, ענין ורוח לבשה את עמשי.

ד"ה ויאמר כו' לך

בס"ד. (ש"פ לך לך, רל"ג)

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קט) **אך** יעקב עשה מצבה ולא גל, דהנה גל הן אותי' הבלתי מסודרי' שמעלימי' והו"ע הפרסא כנ"ל, אבל מצבה הן אותי' מסודרי' שהן כלים לאור השכל שמתלבש בהם ומתגלה ע"י כו'. והענין דהנה במאו"א מ"ם אות פ"ב אי' מצבה הקמת מל' מבחי' נקודה לעשותה פרצוף עכ"ל, וזהו מה שעשה יעקב את האבן למצבה דאבן הוא בחי' נקודה וכמ"ש במאו"א א' אות ד' דכל אבן מורה על יו"ד (וכדאי' בזהר אבנא למשקל בה דא י' כו'), והיינו בחי' נקודה ונקודה הוא בחי' מיעוט הכלים (עמ"ש בבה"ז בלק ע"פ שחורה אני) שאינו בבחי' כלי עדיין לקבל את האור כו', ובנין המל' להיות בבחי' פרצוף הוא שתוכל לקבל את האור כו', וי"ל דנקודה הנ"ל זהו בחי' כתר מל', והגם שהיא מדרי' היותר עליונה שבמל' מ"מ אינו בבחי' גילוי אור שז"ע יו"ד בבחי' שחרות שהיא אז בבחי' עלי' והסתלקו' כמו איידי דטריד למבלע כו' וכמ"ש בבה"ז שם שא"ז בבחי' גילוי אור והוא מצד העדר הכלים כו' וכמשנת"ל פצ"א, וכשנבנית בבחי' פרצוף היינו בבחי' ריבוי כלים להיות בחי' גילוי אור כו' וע"ה שזהו למטה במדרי' מבהיותה בבחי' נקודה, מ"מ שרש ההמשכה הוא למע' דוקא וכמ"ש במ"א במאה"ז ויקהל דר"ד האי רוחא איהו אתפשטותא דהאי נקודה שזהו דוקא כד אתוסף קדשין וברכאן מלעילא כו', וי"ל דלכן נק' זה קימה לגבי המל' להיות שזהו ע"י המשכת אור עליון כו', וע"ש במאה"ז הנ"ל דאתפשטותא דהאי נקודה זהו בשבת שבחי' מל' מאירה בבי"ע שלא ע"י הפסק והעלם הפרסא כו' (ושם שהוא ע"י מעבר הפרסא לא בהתלבשו' והו"ע מה יפו פעמיך כו'), והיינו מפני ששרש ההמשכה הוא מעתיק כו' (ועמ"ש בע"ח שער א"א פ"ב דשרש המל' הוא ברדל"א, ומ"מ אצי' המל' היא בבחי' נקודה לבד (וי"ל להיות דרדל"א הוא בחי' לא ידע שאינו בבחי' מהות ידוע בעצמו כו' וכמ"ש בסי' בפי' ברוך שאמר, לכן נאצלה המל' ג"כ בבחי' נקודה שאינו בבחי' גילוי כלל כו'), ובכדי שיהי' התפשטות המל' בבחי' גילוי צ"ל ממדרי' עליונה יותר, וכמו שמצינו דנה"י החדשים דז"א נמשכים מן הכתר, דבכדי להשפיע צ"ל שרש ההמשכה ממדרי' עליונה יותר וכמ"ש במ"א, כ"ש דבבחי' מל' הוא דבכדי להיות בנין המל' בבחי' פרצוף שצ"ל ההמשכה ממדרי' עליונה יותר כו'. וי"ל דהנה בע"ח שם בהג"ה מק' מבי' האד"ז דמבחי' נה"י דע"ק נעשה בחי' מל' דא"א, ולפ"ז י"ל דעם היות דמל' מושרשת ברדל"א היינו בחי' חיצוניות, ושרש התפשטותה הוא מבחי' הפנימיות (וצ"ל ע"ד מ"ש

בסוף הבי' דשבת שבתון ועמשי"ל ד"ה פדה בשלום עד"ר). ובמ"א מבו' ע"פ מאה"ז פקודי דרכ"ט ע"א בגין דהוו ממה דאשתאר מנהורא דזיווא עילאה, דהתפשטות והתגלות דבחי' המל' הוא ע"י יחוד וחיבור הע"ס שעי"ז היחודים שורה מבחי' עצמות אוא"ס כו' וכמ"ש מזה בלק"ת בהבי' דוהניף שזהו מבחי' א"ס שלימותא דכולהו, והוא בחי' התכללות הב' דתיקון שמבחי' עקודים ובשרשו מבחי' פנימיות ועצמות א"ס כו' וכמ"ש מזה באורך בתו"ח ד"ה ויהי כל הארץ שפה אחת (וכמו"כ ביחוד זו"נ נמשך אור עליון יותר והוא בחי' בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו כו' שזהו שרש ומקור המל' כו' כמ"ש במ"א), ומבו' שם משל ע"ז כמו המלך כאשר הוא בשמחה גדולה בחתונת בנו וכדומה הנה אז בא בנפשו אור וגילוי בתוס' מרובה מאד עד שבאין כל כחות נפשו בגילוי גדול, ועיקר הגילוי הוא כאשר מתגלה לכל כקטן כגדול גם לפחותי הערך שאינם מבינים כלל גדולת המלך וחכמתו, ובמה יתגלה אליהם היינו במה שמספר לפניהם סיפורי מעשיות ודברים הרבה לפי ערכם, ובזה מלובשים ענינים רמים ונשגבים, והגם שהם אינם מבינים מפני ההלבשה וההעלמה מ"מ ה"ז גילוי ע"י הדבור כו'. ומובן מזה ב' דברים הא' שמחמת ריבוי ותוס' אור בא לידי גילוי יותר מדאי, ועוד יובן שהגילוי יותר מדאי הנעשה מזה א"א שיבוא בבחי' התגלות הפנימיות רק בבחי' הדבור שהוא לבוש חיצוני בלבד (ובזה יש דוקא ענינים רמים מבחי' הפנימיות שלמעלה מבגילוי השכל כו'). והנמשל מזה דמחמת בחי' הריבוי והתוספות מבחי' אור פשוט דעצמות אוא"ס שע"י היחודים דאצי' הוא בא לידי גילוי יותר מדאי, והגילוי הוא להיות בחי' המל' הנק' עולם הדבור כו', ובזה דוקא מבחי' פנימיות ועצמו' א"ס ויתגלה לעתיד דונגלה כבוד ה' כו'. י"ל דנקודת המל' הוא בחי' אין שנאצל באצי', דהנה אצי' הוא בחי' יש נאצל וגם בבחי' חכ' כתי' והחכ' מאין תמצא ליש, ומל' היא בחי' אין, והגם דחכ' הוא יו"ד דש' הוי' בחי' נקודה לבד, מבו' ג"כ דנקודת היו"ד היא מ"מ בציור אות, אבל נקודה דכתר היא נקודה בלי ציור כלל כו', וכמו"כ י"ל בבחי' מל' מפני שרשה בבחי' לא ידע כו' כנ"ל. ובמ"א מבו' דבחי' מ"ה דחכ' הוא בחי' אין דכתר שנמצא בין הנאצלים כו' דמ"מ הוא בחי' אין וביטול שע"י החכ', וכמו בבחי' ראי' דחכ', ואין דנקודת המל' הוא בחי' העדר ואין בעצם והיינו בחי' מהות ביטול כו', ובחי' ההתפשטות וההתגלות הוא מבחי' עצמות א"ס ב"ה כו' כנ"ל). וע"כ זהו בחי' קימה בבחי' מל' והיינו שבמל' מאיר מבחי' או"פ ועצמי דאוא"ס ב"ה. וזהו ג"כ מה שההקמה היא ע"י יעקב להיותו בחי' בריח התיכון כו', ה"ה ממשיך מבחי' פנימי' הכתר שהו"ע הברכה מלעילא להיות אתפשטותא דהאי נקודה כו' וכמשי"ת לקמן. גם י"ל דבחי' נקודה זהו בחי' המל' כמו שמתלבשת בבי"ע דכל פרצופה היא בבחי' נקודה לגבי כמו שהיא באצי' כו', דהנה במאו"א כ' דאבן הוא י' דאד', וידוע דש' אד' הוא בחי' נקודת המל' היורדת לברי' כו'. והענין הוא דלהיות שאין ערך ברי' לגבי אצי' גם לבחי' המל' דאצי' שהיא מדה א' ממדות דאצי' בבחי' האלקו' כו', ע"כ בהכרח שיתעלם אורה להיות רק כנקודה א' בלבד ואז יכול להיות המשכה ושפע מבחי' המל' להתהוות נבראי' בע"ג, וזשארז"ל בענין מיעוט הירח לכי ומעטי א"ע כי כדי שתהא המל' בחי' ראש לשועלים בבי"ע להיות הנבראי' בבחי' גבול, הוצרך להיות בחי' מיעוט וצמצום אור בעצמותה לגמרי עד שאינה רק בבחי' נקודה א' לבד והוא הנק' מולד הלבנה, ואז תהי' מקור וראש לבי"ע כו', וע"כ גם כמו שנעשית בבחי' פרצוף בבי"ע ה"ז נחשב רק כמו נקודה לגבי אצי' כו'. והנה בזה יש ב' מדרי' הא' עצם בחי' המל' והיא הנקודה דמל' שבוקעת ושוברת את הפרסא ויורדת בראש הברי' שנעשית בחי' עתיק לברי' וכמ"ש בע"ח שעמ"ז פ"א (וי"ל דז"ש ואראה את אד' יושב על כסא כו', דכסה"כ הוא כח"ב דברי' שבתוכה התלבשו' בחי' נקודת המל' שזהו ש' אד' כו'), וגם בחי' זו מסתתרת בברי' כמ"ש בע"ח שם, והב' בחי' התפשטו' הארתה הוא שבא בבחי' התלבשו' ממש בבי"ע בבחי' התלבשו' כח הפועל בנפעל כו', דבחי' זו באה בבחי' העלם והסתר בלבושי' דבי"ע כו'.

קיצור. ויעקב עשה מצבה כלים, במאו"א אבן נקודה מצבה פרצוף, נקודת המל' בחי' כתר מל' (ושרשה מעתיק, וי"ל שזהו בחי' אין שנאצל באצי'), ועשאה מצבה בחי' התגלות המל' ע"י המשכת אור עליון (י"ל מבחי' פנימיות עתיק, או בד"כ משרש ומקור המל'), והו"ע הקימה דמל', גם י"ל דאבן הוא בחי' מל' כמו שהיא בבי"ע, ובזה גופא יש ב' מדרי' הא' נקודת הבוקעת הפרסא ונעשית ראש הבריאה, והב' התפשטות הארתה המתלבש בבי"ע.

בס"ד. ש"פ וישלח, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"**משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך**"[1].

מפרש רש"י: "משכני אחריך נרוצה – (בני ישראל אומרים לה' יתברך) אני שמעתי משלוחיך (משה ואהרן) רמז, שאמרת למשכני. ואני אמרתי אחריך נרוצה. הביאני המלך חדריו – וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך."

שלמה המלך אומר פסוק זה ברוח הקודש על מצבם של בני ישראל בעת יציאת מצרים, ובשעה שבני ישראל הלכו ממצרים דרך ים־סוף והמדבר, עד הר סיני וקיבלו את התורה[2].

זו הכוונה "משכני" – בהיותי במצרים שמעתי רמז מהשלוחים שלך אהרן ומשה שאתה, ברוך־הוא, רוצה למשוך אותי אליך, ואז אמרתי לא רק שאלך אחריך, אלא ארוץ.

הליכה יכולה להתפרש כהליכה כפויה או הליכה נגררת ונרפית, אבל הביטוי ריצה מבטא ריצה מתוך רצון או מתוך שמחה והתרוממות.

זהו "אחריך נרוצה" – בעונג. זה מבטא בטחון מסוים, כפי שאכן היה אופן ההליכה ממצרים עד הר סיני, שבני ישראל הלכו בבטחון, במסירת־נפש הגדולה ביותר של הליכה בים ובמדבר, עד שהגיעו להר סיני לקבל את התורה.

זו הכוונה ב"הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך".

צריך להבין[3]: מדוע בתחילת הפסוק נאמר "משכני" בלשון יחיד, ואחר־כך נאמר "אחריך נרוצה" – לשון רבים?

גם, מדוע הפסוק אומר את שני הביטויים הללו, "משכני אחריך נרוצה", בלשון נוכח, את "הביאני המלך חדריו" בלשון נסתר, ו"נגילה ונשמחה בך" נאמר שוב בלשון נוכח?

גם צריך להבין את דברי בני־ישראל – "שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני" – שכל זה ישנו בעבודה הרוחנית של האדם, וצריך להבין, מהו ענין השלוחים והרמז שב"משכני", ומהו "אחריך נרוצה"?

הענין הוא[4]:

"משכני" פירושו התגלות אלקית שבאה מהבורא ברוך־הוא ללא ההכנה וההתעוררות של האדם, וההתגלות האלקית הזו מכילה את הכוח האלקי המושך לאלקות גם אנשים ארציים פשוטים ביותר.

כמו הקונה חפץ חדש שלוקח את החפץ ממקומו ומעבירו למקום אחר, שהמשיכה היא דרך הקניין של חפץ[5], וההתגלות האלקית לבני ישראל במצרים היתה המשיכה שבה הבורא ברוך־הוא קנה את עם ישראל.

---

1) שיר השירים א, ד.

2) תרגום ורש"י על הפסוק.

3) אור התורה, שיר השירים, ע' ס. סט.

4) ספר המאמרים תש"א, ע' 94. 119.

5) רמב"ם, הלכות מכירה פרק ג.

במשיכה זו הבורא ברוך־הוא הוציא את בני־ישראל ממ"ט שערי טומאה[6] והציב אותם במקום רוחני זך, שעוד בהיותם במצרים, יכלו לשמוע מה ששלוחי הבורא ברוך־הוא, משה ואהרן, אומרים, ולא רק לשמוע ולהפנים, אלא גם יכלו להבין רמז של שלוחי ה' יתברך.

כאשר אנשים שקועים בשערי טומאה, רחמנא־ליצלן, הם נעשים גסים כל־כך מחיי הטומאה שלהם עד שכלל אינם מבינים את דבריהם של שלוחי ה' יתברך.

חיי טומאה, אכילת טריפה וחילול שבת, מביאים אותם לכפירה גמורה בה' ובתורתו, כך שאינם רק חוטאים, אלא גם מחטיאי הרבים.

אבל בני ישראל במצרים, שה"משכני" האלקי הוציא אותם ממ"ט שערי טומאה, שמעו את דבריהם של שלוחי ה' יתברך והבינו את הרמז שלהם.

קיצור. מבאר ש"משכני" פירושו ההתגלות האלקית לבני ישראל במצרים, שהוציאה אותם ממ"ט שערי טומאה. "אחריך נרוצה" פירושו הזמן שמיציאת מצרים עד שבאו להר סיני. זה נקרא "נרוצה", כי זו הייתה הליכה של מסירת־נפש מרצון. "הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך" — כוונתו לזמן מתן־תורה.

ב.

כל שלושת העניינים הללו של ה"משכני",

— שבכוח האלקי יוצאים ממ"ט שערי טומאה ומקבלים רוח טהרה, שיש מושג בדיבורים ומבינים גם רמז ששלוחי ה' יתברך מדברים ומרמזים. ההליכה במסירת־נפש מרצון לקבלת התורה וענין קבלת התורה עצמו —

כולם קיימים גם בעבודה הרוחנית הפרטית של האדם.

כתוב[7] "ונשמות אני עשיתי".

הבורא ברוך־הוא ברא שני סוגי נשמות, את הנפש האלקית ואת הנפש הבהמית, ונתן את שתיהן באדם.

זהו "משכני" בלשון יחיד — כוונתו לעבודה של הנפש האלקית, ו"אחריך נרוצה" לשון רבים — כוונתו לעבודה של הנפש הבהמית[8], הם ניצוצות הקדושה שבדברים הגשמיים, שכאשר האדם מברר אותם — הם עולים לשרשם ונכללים באחדות הבורא ברוך־הוא.

מאחר שהניצוצות מתבררים מהדברים הגשמיים שהם רבים, גם בירור הדברים הגשמיים הוא לשון רבים. אבל המברר, הנפש האלקית, הוא לשון יחיד.

כדי שנבין את הענין, נבין זאת מכוחות הנפש:

אף שעיקר מעלתו של האדם הוא השכל, כי חכמה ומדע הם המעלות של האדם, עם זאת הרי כוח הרצון נעלה יותר מהשכל, כי הרצון משפיע על השכל.

כאשר יש לאדם רצון אמיתי, ביכלתו להבין גם את ההשכלה הגדולה והעמוקה ביותר.

---

6) זוהר חדש, תחילת פרשת יתרו.

7) ישעיהו נז, טז. תניא, פרק א.

8) לקוטי תורה, ויקרא ב, ד.

כך גם בנפש האלקית, שאף שעיקר המעלה של הנפש האלקית הוא שכל אלקי — היא, הנפש האלקית, משיגה אלקות — עם זאת, הרי העיקר הוא הרצון לאלקות שיש לנפש האלקית.

רצון זה הוא בשני אופנים שונים[9]:

יש רצון לאלקות שבא על־ידי שכל והתבוננות. כאשר הוא מתבונן בענייני אלקות, על דרך משל בענין ההשגחה הפרטית, איך ה' יתברך מנהיג את העולם, שהרי הוא יודע את ענין ההשגחה הפרטית שהתרחשה אתו עצמו, ואיך ה' יתברך מנהיג אותו ואת משפחתו, או שהוא מתבונן בשכל להבין את ענין הבריאה יש מאין — על־ידי ההעמקה בגדולת הבורא ברוך־הוא, מההבנה העמוקה מתעורר בו רצון לאלקות, שרצון זה נמשך מהבנה שכלית והתעמקות באלקות.

ידוע[10] שבנשמה יש חמש דרגות: נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה, ואופן רצון זה בא מהדרגות נשמה וחיה.

על נשמה כתוב[11] "ונשמת שדי תבינם" ועל חיה כתוב[12] "והחכמה תחיה".

לכן, אופן רצון זה מוגבל בהתאם לשכל המביא את הרצון.

כל רצון יוצר אהבה, ולכן, גם האהבה שנוצרת מהרצון היא מוגבלת, כי בכללות זהו רצון שמיוסד על שכל והתבוננות מעמיקה.

ישנו עוד אופן של רצון בנפש האלקית לאלקות, שהוא רצון בלתי מוגבל, הנעלה מהבנה וללא כל שאלה "מדוע".

אופן רצון זה אינו בא על־פי שכל, אלא הוא מהנפש הנעלית משכל והעמקה, שרצון זה אינו מוגבל.

כל הגבלה באה מצד השכל שהוא עצמו מוגבל וגורם להגבלה בכל דבר. הרצון שמצד הנפש אינו מוגבל והוא בא מדרגת יחידה המיוחדת עם היחיד, ברוך־הוא.

אופן רצון זה הוא רק באלקות, היינו, שאופן רצון זה קיים רק בנפש האלקית לאלקות. הוא קיים בכל יהודי, שכל יהודי מוסר את נפשו על אלקות.

זהו שאנו אומרים[13] "חבוקה ודבוקה בך" — כנסת ישראל מחובקת ודבוקה ונכללת בך, "טוענת עולך" — הם נושאים את עולך, של התורה והמצוות, "יחידה ליחדך" — הם מוסרים את נפשם לייחד אותך.

קיצור. מבאר שהעבודה של הנפש האלקית איננה רק ההבנה הפשוטה באלקות, כמו ההבנה האנושית בענייני העולם הגשמיים, אלא העיקר הוא הרצון של הנפש האלקית לאלקות. יש רצון שבא מנשמה וחיה ורצון זה מוגבל בהגבלת השכל. שונה הוא הרצון שבא מיחידה, שאינו מוגבל והוא מביא למסירת־נפש, ורצון זה קיים בכל אחד.

משכני אחריך נרוצה [סיון ה'תש"ג]

---

9) ספר המאמרים תרס"ח, ע' 251.
10) ראה לעיל ע' 150 הערה 9.
11) איוב לב, ח.
12) קהלת ז, יב.
13) בהושענות.

ליל ב' דחג הסוכות, בסוכה

א. בשמחת תורה שנת תרמ"ח אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את המאמר "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו", בו מדובר על מעלת האנשים הפשוטים, והוא מבאר זאת במשל מהעקב והמים הרותחים. המאמר עשה רושם חזק על האנשים הפשוטים, ומיד נוסדה בליובאוויטש חברת "פועלי צדק", שנוסף על שהיו קמים בשעה שלש לפנות בוקר לומר תהלים בציבור - הקימו גם שיעור ללימוד דינים.

חברת "פועלי צדק" היתה לומדת את שיעוריה בבית־המדרש שנקרא "ר' בנימין'ס שטיבל".

כשהיו יוצאים שני אנשים פשוטים מאותו בית־מדרש, היו חוזרים בהליכתם על הדין שלמדו זה־עתה מפי הרב שלהם. כך נהגה החברה משנת תרמ"ח עד תרנ"ב.

בשנת תרנ"ב, בחתונת דודי מחותני ר' משה הכהן, נערכו כל יום 'שבע ברכות' ב'זאל הגדול' (באולם הגדול), ובכל יום היו באים הרבה אורחים. באחת ממסיבות ה'שבע ברכות', שיבח הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את חברת "פועלי צדק" ואמר: ע"ד היהודים שיוצאים מבית המדרש ומדברים ביניהם על דין איזה שהוא, יש להסתכל על כך כפי שמלאך מיכאל מסתכל על כך, ומנצל זאת לזכותם של ישראל. יש לי רצון חזק לצאת בריקוד אתם.

באותה שעה נכח שם אחד מחברת "פועלי צדק" שנקרא בשם מוטי יוסי דוד שלמה'ס, הוא היה אדם 'חי' ושמח, ונטל חלק בכל ענין ציבורי מקומי, היה גם חבר ב"פאזשארני קאמאנדע" - מכבי אש. הוא היה גם הראשון, שבשמחת תורה תרמ"ח אחרי שמיעת המאמר - האמור - מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, דפק בידו על לבו והכריז: רבי, אני אקים את חברת "פועלי צדק".

כעת, בשמעו שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק רוצה לרקוד עם חברי "פועלי צדק", הכריז: רבי, אנו נמצאים כאן, סידר דרך למעבר, וצעק ברוסית: "סלושאיעם" - מוכנים לציית. והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק רקד אתם.

בשעת מעשה, היו שם גם החסידים ר' ישעי' ברלין - שלא היה לו כל־כך הרגש באהבת ישראל, ור' שלום דוב קאבאקאוו שהיה לו תענוג ביהודי. כשחזר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למקומו מהריקוד וזיעה נזלה ממנו, אמר לחסידים האמורים: טבלתי בתענוג של זכותם של ישראל, שהוא למעלה מזיעה של מצוה.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק קיד – גלגוליו של ר' משה

ר' משה, ראש קהלת פוזנא לשעבר, התרשם מאד מן הסיפור בגר הצדק, אותו סיפר לו גדליה משה גורדון, המלומד הצעיר, במכתב מרומא. עובדה זו חיזקה את דעתו כי יש לפרסם חוברות בשפות שונות כדי לבסס את האמונה בין יהודים, וכן כדי להוכיח ללא־יהודים את צדקת היהדות.

לשם כך יסד אגודה מיוחדת שתעסוק בהסברת יהדות. בראשה העמיד את גדליה משה, שהוצעה לו משרת פרופסור באוניברסיטת סורבון בפריז, אלא שדחה אותה כדי שיוכל לשרת את צרכי היהדות וכלל ישראל.

ר' משה ראה מחובתו לסייע לגדליה משה בעבודתו זו, לא רק משום שרצה להבטיח את הצלחת הענין, אלא גם משום תחושת האחריות האישית כלפי הצעיר שהוא הוא שהחזיר אותו בתשובה בעמדו על סף השמד, רחמנא ליצלן.

משום כך נשאר ר' משה זמן ממושך בלונדון, שם הכין את הקרקע לפעילות האגודה להסברת היהדות, שבראשה הועמד פרופסור גורדון, שהשתקע לצורך זה בלונדון. חשיבותה של האגודה הוכרה מיד על־ידי מנהיגי היהדות בשורה של ארצות.

הפתעה עצומה היתה לר' משה ולפרופסור גורדון, קבלת מכתב מאברהם הגר, מי שהיה הכומר כריסטיאן די־ליצאטה, שבו בירך על הקמת האגודה והודיע כי הוא עוסק במרץ בהפצת אמונת היהדות כפי יכלתו, למרות גילו המופלג ובריאותו הלקויה. הוא מספר בפומבי את תולדותיו, את המקום הנכבד שתפס בכנסיה הנוצרית ובויכוחיה עם היהודים עד שהגיע להכרה בצדקת היהדות, ואת העובדה שאת הכרתו זו העיז להשמיע באזני האפיפיור עצמו.

יתכן שר' משה היה מתמסר לגמרי לפעילות האגודה לביסוס והפצת אמונת היהדות, אלא שהוא החל לקבל מכתבים מדאיגים ממשפחתו בפוזנא. הרדיפות מצד הקתולים על היהודים התגברו, והיהודים החלו לברוח מפוזנא, מתוך הרגשה שהרדיפות תלכנה ותגברנה.

ביום בהיר אחד, אף בוצע פוגרום של ממש ביהודי פוזנא, כפי שלבם אמר להם, דבר שהגדיל פי כמה את מימדי הבריחה מפוזנא.

משפחתו של ר' משה עקרה לפראג, שם הכין ר' משה לעצמו בסיס קיומי זמן רב לפני כן. ר' משה נסע גם הוא לפראג להצטרף אל משפחתו, ושב לנהל מסחר מסועף כתמיד, כאשר בניו וחתניו מסייעים בידו. רק בנו הצעיר, ר' שניאור זלמן הגאוני, לא רצה לעסוק במסחר והתמסר למלמדות.

ברם, ר' משה חש כי גם פראג אינה מהווה מקום אידיאלי לשמש מקלט למשפחתו העניפה. הוא החליט לנסוע לפולין לתור שם אחר מקום מתאים שבו ישתקע עם משפחתו. לאחר נסיעות ארוכות ובדיקות ממושכות הגיע למסקנה כי מינסק היא העיר המתאימה להעביר אליה את משפחתו.

לפני כן חשב לעשות את העיר קראקא למקום משכנו. עיר זו מצאה חן בעיניו בגלל צביונה התורני המובהק וסדריה המיוחדים. יהודי העיר היו מאורגנים באגודות, לפי משלח ידם, במגמה להתחזק יחד בלימוד התורה ושמירת המצוות כראוי. כך היו אגודות של סוחרי פרוות, סוחרי צמר, סוחרי יערות, סוחרי תבואה, וכן של בעלי המלאכות השונות לפי המקצוע. בראש כל אגודה עמד פרנס, שתפקידו היה לפקח על מצב חבריה בתורה ובמצוות.

רושם רב עשתה על ר' משה העובדה כי כל אחד מיהודי העיר, בין אם הוא עשיר ובין אם הוא עני, עשה כל מאמץ להשיג לבתו חתן בן תורה, שאכל מזונות על שולחנו לא פחות משלוש שנים. כך מלאה העיר אברכים בני תורה שישבו ועסקו בתורה כל שנות שבתם ליד שולחן חותניהם, והעיר היתה למקום תורה מובהק.

ר' משה התפעל, איפוא, כללית מן העיר, אלא שבסופו של דבר נמנע מלקבוע את מושבו בקראקא, כיוון שהתברר לו שיהודי העיר ולמדניה עוסקים גם בלימוד תורת הקבלה. כיוון שר' משה התנגד ללימוד הקבלה, העדיף להתיישב בעיר מינסק, שהיתה גם היא עיר של תורה, אך לא עסקו בה בקבלה.

כל בניו וחתניו ומשפחותיהם עקרו אתו למינסק, פרט לבנו ר' שניאור זלמן שעבר לוויטבסק, משום שרובם של הורי תלמידיו עברו לשם. כך התחלקה משפחת ר' משה לשתים.

במינסק חדל ר' משה לעסוק בעניני ציבור. את זמנו הפנוי הקדיש ללימוד תורה, וכן, להבדיל, להשתלמות במדעים, ובמיוחד לרכישת שפות נוספות.

כך היה ר' משה ליוצא מן הכלל בעיר מינסק. עיר זו היתה עיר של בני תורה מופלגים, אך

לא היה בה איש שהיה גם גדול במדע. תושבי מינסק ולמדניה העריצו, איפוא, את ר' משה לא רק בגלל גדלותו בתורה ובגלל יחוסו המשפחתי, בגין מוצאו ממהר"ל מפראג, אלא גם בגלל השכלתו המדעית הרחבה.

עם זאת לא מצא ר' משה במינסק איש כלבבו שיוכל להחליף עמו דברים גם בעניני חכמה. דבר זה הסב לו תחלה צער וחוסר סיפוק, הוא חש בדידות וניכור, למרות שחי בעיר של תורה ויהדות, עיר ואם בישראל, כמינסק.

לפיכך, היה מרבה ר' משה בנסיעות לחו"ל, לארצות כגון איטליה, צרפת ואנגליה. הנסיעות היו קשורות באופן כללי בצרכי המסחר שלו, אך יותר מכך המריץ אותו לערוך את הנסיעות הצורך לפגוש יהודים מלומדים כדי לשוחח אתם בעניני מדע. נוסף לכך, איפשרו לו הנסיעות התכופות לרכוש ספרים וכתבי יד, בכל מקצועות התורה והחכמה, שבהם התעניין הרבה ומצא סיפוק רב.

את נסיעותיו לחו"ל ניצל גם כדי להיפגש עם פרופסור גדליה משה גורדון, אשר בינתיים העתיק את מקום מגוריו ופעילות אגודתו לפריז, ושמו נודע והתפרסם מאד. גם בזמן שבין הביקורים קיימו ביניהם התכתבות תכופה, והקשר ביניהם היה חזק מאד.

ר' משה העריך מאד את הנוי, שראה בו ערך תורני, על יסוד המאמר "התנאה לפניו במצוות". אפילו כתב נאה נחשב אצלו לדבר בעל ערך, באמרו כי לא רק התוכן הנכתב צריך להיות נאה אלא גם הכתב. כתב־יד נאה היה שוה אצלו הרבה. גורם נוסף להערכתו את הנוי היוותה העובדה שמסחרו היה בחפצי נוי, דברי אמנות ועתיקות. ר' משה היה גם אומן בטבעו.

ביתו במינסק שימש באופן טבעי ל'בית ועד לחכמים'. העובדה שנוסף על למדנותו וידיעותיו היה גם עשיר ובעל צדקה גדול, גרמה, כמובן, לכך שירבו המבקרים אצלו מקרוב ומרחוק. ר' משה קיבל את כולם בסבר פנים יפות.

במיוחד קירב ועודד את העניים והנזקקים.

רעייתו של ר' משה היתה בעלת צדקה לעצמה. במיוחד התמסרה לסיפוק צרכיהם של בחורי ישיבה עניים. בביתה אכלו מדי יום חמשה עשר עד עשרים בחורי ישיבה, בשבתות וחגים היה מספרם גדול יותר. ר' משה ורעייתו העסיקו אנשים מיוחדים לצורך זה.

ר' משה חי במינסק בשלוה, שכן מה שחסר לו שם השלים בנסיעותיו לחו"ל.

בהגיעו לגיל שבעים וחמש שנה, חדל לערוך נסיעות לחו"ל, במשך הזמן הסתגל לחיות את חייו במינסק.

עם זאת גרמה לו צער העובדה שבמשך הזמן החלו החסידים הנסתרים בעיר, תלמידיו החשאיים של רבי ישראל בעל־שם־טוב, להסתכל עליו בעין בלתי אוהדת ולהתרחק ממנו.

מינסק היתה בעצם עיר "מתנגדית", ועם רוב תושביה ולמדניה, שהיו "מתנגדים", חי בשלום ובידידות. למדנותו ומעשיו הטובים חיבבוהו על הכל.

בתחלה התחברו אתו גם החסידים הנסתרים, שבראשם עמדו ר' משה ניסן המלמד ור' אברהם אבא האופה. הללו וחבריהם היו שלוחיו החשאיים של הבעש"ט במינסק לביצוע שליחויות חשאיות שונות בעיר ובסביבתה, מפעם לפעם הוטלו עליהם גם משימות ביצוע

בשליחותו של הבעש"ט במקומות אחרים. במקרים כאלה היו נעלמים מן העיר לתקופה מסויימת ושבים אליה כעבור זמן. רק יחידי סגולה ידעו על עניניהם וקשריהם עם הבעש"ט. עם זאת הכירו אותם הכל כבני תורה ויראי שמים ובעלי מדות טובות. מובן, איפוא, שקיימו בתחלה יחסי ידידות עם ר' משה. במיוחד אחר שנודע להם על מוצאו של ר' משה ממהר"ל — גדל ערכו בעיניהם עוד יותר.

מהר"ל מפראג היה נערץ אצל הנסתרים, המקובלים ותלמידי הבעש"ט.

הם ידעו כי הבעש"ט מעריץ מאד את המהר"ל ולפי הוראתו עסקו חסידיו בלימוד ספריו. דבר זה היווה, איפוא, סיבה נוספת לחיזוק קשרי הידידות בין חסידי מינסק הנסתרים, בראשות ר' משה ניסן ור' אברהם אבא, לבין ר' משה.

הם הרבו לבקר בביתו ולשוחח אתו בתורה. הם ציפו להיוודע מבין השיטין של שיחותיו על הערצתו את הקבלה ודרכיה. בסתר לבם אף קיוו שיתברר להם כי הוא עצמו נמנה על חבורת המקובלים הנסתרים.

לאמיתו של דבר, היה ר' משה מן המתנגדים לקבלה, אלא שנמנע מלבטא דעותיו בנידון. מאמצי החסידים לגלות את שיטתו לא העלו פרי, עד שלאחר זמן ממושך ומאמצים בלתי פוסקים התברר להם, לאכזבתם המרה, כי הוא שולל בתכלית את לימוד הקבלה, וכי לדעתו קיימת סכנה כי העוסקים בתורת הקבלה יושפעו משרידי כת שבתי־צבי.

מובן מאליו כי החסידים, שהודרכו ע"י הבעש"ט בדרך מנוגדת לגמרי לשיטה זו, קיבלו את עובדת התנגדותו בכאב ובצער, ובמיוחד בידעם כי הוא מצאצאי מהר"ל מפראג.

לאט לאט, אך בעקביות, החלו להתרחק מר' משה. במשך הזמן חדלו מלבוא לביתו ולקיים אתו קשרים. אלה מבין החסידים שבניהם, בחורי הישיבה, היו מאוכלי שולחנו של ר' משה, פקדו עליהם להפסיק לסעוד בביתו, מחשש שמא יושפעו מדעותיו.

כך חש ר' משה כעבור זמן כי קבוצה מסויימת ונכבדה מבין ידידיו ובאי ביתו, מתרחקת ממנו למגינת לבו. הלמדן והמשכיל הזקן הצטער מאד על כך.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד סיון, ת"ש

נויארק

ידידי הנכבד והנעלה וו"ח אי"א מוה"ר

אברהם חיים שי' נאה

שלום וברכה!

במענה על מכתב ידידי מז' לחדש אייר א[ו]דות ידידנו וו"ח אי"א מוה"ר דוד שי' שקלאר, הנה עשיתי בעזה"י את הראוי לעשות בזה ותקוותי שיהי' לתועלת, והשי"ת יהי' בעזרם שיוכלו לתומכו כראוי ויחזק את בריאותו ויזמין לו פרנסתו שלא יודרש לו לעזרתם ותמיכם ויגדל ילידיו שי' לתורה חופה ומעש"ט בגו"ר.

מכתב ידידי שי' הנאני במאד שכך היא המדה בדרכי החסידים ע"פ תורת החסידות להיות כל אחד ואחד עושה לטובת זולתו בכל אשר יוכל בדבור כתב ומעשה. ועל זה וכגון דא באהבת רעים דרכי החסידות הוטבעו.

ידידו הדו"ש ומברכו.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת שלח

יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב שְׁלַח־לְךָ
אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה
אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם: ג וַיִּשְׁלַח אֹתָם
מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים
רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה: (לוי) ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם
לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר: ה לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן
שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי: ו לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה:
ז לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף: ח לְמַטֵּה אֶפְרַיִם
הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: ט לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא:
י לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי: יא לְמַטֵּה יוֹסֵף
לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי: יב לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל
בֶּן־גְּמַלִּי: יג לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל:
יד לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי: טו לְמַטֵּה גָד
גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי: טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ: (ישראל) יז וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה
לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב
וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר: יח וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־
הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחָזָק הוּא הֲרָפֶה
הַמְעַט הוּא אִם־רָב: יט וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא
יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים
אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים:
כ וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ
אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ
וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת מוצש"ק ש"פ שלח תשל"ח)

וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ (יג, כ)

הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁל לְקִיחַת הַפֵּרוֹת הִיא – הֲפִיכַת פֵּרוֹתֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מְשֻׁחָתִים וּמְקֻלְקָלִים מִכָּל הָאֻמּוֹת, לַפֵּרוֹת הַשַּׁיָּכִים לָעַם הַיְּהוּדִי. בְּכָךְ שֶׁנְּשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל יִתְחַזְּקוּ וְיִקְּחוּ מִפְּרִי הָאָרֶץ - יֵשׁ, אֲפוֹא, מִשּׁוּם 'פְּתִיחַת הַצִּנּוֹר' לְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַהֲפִיכָתָהּ לְאֶרֶץ קְדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה.

שני כא וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־
רְחֹב לְבֹא חֲמָת: כב וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן
וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן
שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם: כג וַיָּבֹאוּ
עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכֹּול
עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים
וּמִן־הַתְּאֵנִים: כד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכֹּול
עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכֹּול אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: כה וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים
יוֹם: כו וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה
וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־
פְּרִי הָאָרֶץ: כז וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־
פִּרְיָהּ: כח אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים
בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם:
כט עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי
וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל
יַד הַיַּרְדֵּן: ל וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל
לָהּ: לא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל
לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: לב וַיֹּצִיאוּ
דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ
אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ
בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת: לג וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים
בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן
הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם: **יד** א וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ
אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא: ב וַיִּלֹּנוּ
עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ
בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ: ג וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ

אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשִׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ
לָבֵז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה: ד וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה: ה וַיִּפֹּל
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ו וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־
הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם: ז וַיֹּאמְרוּ אֶל־
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ
בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם א עמ' 103)

וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה (יג, ל)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַמְרַגְּלִים הֵשִׁיבוּ עַל שְׁאֵלוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וּמָה רָאָה כָּלֵב שֶׁהִשְׁתִּיקָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה דָּרַשׁ מֵהֶם לַחְקֹר אוֹדוֹת הַמִּלְחָמָה וְהַכִּבּוּשׁ ("הֶחָזָק הוּא"), וְאַחַר־כָּךְ אוֹדוֹת הָרֶוַח וְהַשֶּׂכָר ("הַשְּׁמָנָה הִיא"), אַךְ הַמְרַגְּלִים שִׁנּוּ אֶת הַסֵּדֶר וְהִקְדִּימוּ אֶת הַשֶּׂכָר ("זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ"). וּמִכָּיוָן שֶׁשָּׂמוּ אֶת הַדָּגֶשׁ עַל הַשֶּׂכָר, עֲבוֹדָה עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס - עָמַד כָּלֵב וְהִשְׁתִּיקָם.

שלישי ח אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ: ט אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם
אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר
צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם:
י וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגֹּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד
יְהוָה נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה יְנַאֲצֵנִי הָעָם
הַזֶּה וְעַד־אָנָה לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ: יב אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה
אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ
אֶת־הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ: יד וְאָמְרוּ אֶל־יוֹשֵׁב
הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם
הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה | אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ
עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם
יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה: טו וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם
הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר: טז מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא
אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם
וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר: יז וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: יח יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֹן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן
אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים:
יט סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר
נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: כ וַיֹּאמֶר
יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: כא וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא
כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ: כב כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים
הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים
וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: כג אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ:
כד וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ
וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא
שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה: כה וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב
בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ
יַם־סוּף: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים מלוקט ג עמ' שצו)

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי (יד, יז)

אָמְרוּ רַז"ל, שֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר לְמֹשֶׁה: הָיָה לְךָ לְעָזְרֵנִי, מִיָּד אָמַר לוֹ: וְעַתָּה יִגְדַּל גו'. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָה פּוֹעֲלִים הַגְּדֻלָּה בִּבְחִינַת 'כֹּחַ אדנ"י', הַיְינוּ שֶׁהֲעֲבוֹדָה הִיא 'צֹרֶךְ גָּבוֹהַּ'. דְּהִנֵּה כְּתִיב לְמַעֲשֶׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף, "תִּכְסֹף" מִלְּשׁוֹן תַּעֲנוּג, וְכִינָּן שֶׁתַּעֲנוּג תְּמִידִי אֵינוֹ תַּעֲנוּג, לָכֵן רַק עַל יְדֵי עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ, שֶׁהוּא חִדּוּשׁ, נַעֲשָׂה אֲמִתִּית הַתַּעֲנוּג לְמַעְלָה.

רביעי כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
כז עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה
מַלִּינִים עָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה
מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי: כח אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי
נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן

אֶעֱשֶׂה לָכֶם: כט בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֲלִינֹתֶם עָלָי: ל אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן: לא וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבִיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ: לב וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה: לג וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר: לד בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי: לה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא | זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ: לו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ כתיב וילונו קרי וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ: לז וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה: לח וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ: לט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד: מ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֵּנוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ: מא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהוּא לֹא תִצְלָח: מב אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם: מג כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם: מד וַיִּעְפְּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה: מה וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה: פ **טו** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם: ג וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן: ד וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן: ה וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזֶּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד: ו אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין: ז וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 85)

עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת (יד, כז)

רַז"ל לָמְדוּ מִכָּאן שֶׁעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאִים 'עֵדָה'. וְקַשֶּׁה, מַדּוּעַ נִלְמַד דִּין זֶה מִ'עֵדָה' רָעָה דַּוְקָא. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה נִרְמָז שֶׁחֵטְא הַמְרַגְּלִים לֹא הָיָה חֵטְא בַּמּוּבָן הַפָּשׁוּט, אֶלָּא טָעוּת — הֵם חָשְׁבוּ שֶׁכְּדֵי לְהַגִּיעַ לִדְבֵקוּת בַּה' יֵשׁ לְהִתְבּוֹדֵד בַּמִּדְבָּר, וְלֹא לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ וּלְהִתְעַסֵּק עִם גַּשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם. אֶלָּא שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל מַעֲלָתָם וְדַרְגָּתָם בַּעֲבוֹדַת ה', הֲרֵי זֶה חֵטְא גָּדוֹל וְחָמוּר.

חמישי ח וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בָּקָר עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים לַיהוָה: ט וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה סֹלֶת שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין: י וְיַיִן תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֶּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה: יא כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ־לַשֶּׂה בַּכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים: יב כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם: יג כָּל־הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֶּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה: יד וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֶּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה: טו הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם

לִדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה: טו תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ שלח תשמ"א)

וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר . . וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם (טו, יד-טז) בְּכָל פָּסוּק יֵשׁ חִדּוּשׁ. וְכִי יָגוּר - בְּפָרָשַׁת נְסָכִים "בִּשֵּׁר לָהֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ", כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִצְטַעֲרוּ מִכָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר לָהֶם לְאַחַר חֵטְא הַמְרַגְּלִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ; וּמִכָּיוָן שֶׁצַּעַר זֶה הָיָה גַּם לַגֵּרִים שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת חֵטְא זֶה, חָל הַצִּוּוּי גַּם עַל גֵּר. הַקָּהָל - לֹא רַק בִּנְסָכִים, אֶלָּא אַף בְּכָל הַמִּצְוֹת. חֻקַּת עוֹלָם — גַּם בְּמִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ לְדוֹרוֹת. תּוֹרָה אַחַת — לֹא רַק בַּחֻקִּים, אֶלָּא גַּם בָּעֵדוֹת וּבַמִּשְׁפָּטִים.

ששי יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה: יט וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה: כ רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ: כא מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: ס כב וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: כג אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם: כד וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת: כה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם: כו וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם בִּשְׁגָגָה: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 183)

רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה (טו, כ)

אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, שֶׁכָּל הַמַּקִּיֵּם מִצְוַת חַלָּה, כְּאִלּוּ בִּטֵּל עֲבוֹדָה־זָרָה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה הַחֵטְא שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה הוּא גַּם הָאֱמוּנָה שֶׁכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֵינָם רַק כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ, אֶלָּא הֵם בַּעֲלֵי שְׁלִיטָה וְהַשְׁפָּעָה עַצְמִית. וּמִצְוַת חַלָּה מְבַטֶּלֶת אֱמוּנָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי הָאָדָם הַמְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה מַצְהִיר בְּכָךְ שֶׁעִסָּה זוֹ, שֶׁקִּבֵּל בְּאֶמְצָעוּת כֹּחוֹת הַטֶּבַע, בָּאָה בְּעֶצֶם מֵהַקָּבָּ"ה.

שביעי כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת: כח וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָהּ בִּשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ: כט הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה: ל וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה | בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: לא כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת | תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ: פ לב וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: לג וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה: לד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: ס לה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: לו וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ לז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: מ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: מא אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת שלח, תשי"ג)

בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת צִיצִית, נֶאֱמַר: "אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". עָלוּל אָדָם לַעֲשׂוֹת "חֶשְׁבּוֹן", שֶׁדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה הִיא הִפּוּכָהּ שֶׁל דֶּרֶךְ הָעוֹלָם: הוּא נִדְרָשׁ לִשְׁמוֹר שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב, וְעוֹד לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, לַמְרוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִתְחָרִים גּוֹיִים, וּלְהַבְדִּיל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת. הוּא נִדְרָשׁ מִיַּד בְּקוּמוֹ מִשְׁנָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל, וְאַחַר־כָּךְ לִלְמֹד, וְרַק לְאַחַר מִכֵּן - לְהִתְפַּנּוֹת לְמִסְחָרוֹ. וּבְהִיוֹתוֹ שָׁקוּעַ כְּבָר בָּעֵסֶק, הוּא נִדְרָשׁ, בְּעֶצֶם הַיּוֹם, בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל מִסְחָר, לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה - שֶׁזֶּהוּ חֲרִי גֹּדֶל הַחֲבִיבוּת שֶׁל תְּפִלַּת מִנְחָה. בָּעֶרֶב, עָלָיו שׁוּב לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית וְלִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה. כֵּן הוּא נִדְרָשׁ לִזְהִירוּת מִגְּנֵבָה, גְּזֵלָה, אוֹנָאָה וְהַשָּׂגַת גְּבוּל - וּלְהֵפֶךְ מִדַּרְכֵי הַמִּסְחָר, צָפָה הֲרֵי הַשְּׁאֵלָה: אֵיךְ יָכוֹל הוּא לְהִתְנַהֵג עַל־פִּי תּוֹרָה, בְּשָׁעָה שֶׁהִיא הִפּוּכָהּ שֶׁל דֶּרֶךְ הָעוֹלָם?

לָכֵן נֶאֱמַר בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת צִיצִית - שֶׁהֲרֵי תֹּכֶן הַצִּיצִית הוּא, כָּאָמוּר, לִמְעָלָה מִטַּעַם וָדַעַת, כַּנַ"ל: בְּשָׁעָה שֶׁאֵין אָדָם מִתְחַשֵּׁב בְּשׁוּם מִדִּידוֹת וְהַגְּבָלוֹת שֶׁל טַעַם וָדַעַת, וּמְקַיֵּם מִצְוֹת לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, מִתְנַהֵג עִמּוֹ גַּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלַת הַטֶּבַע.

מפטיר לז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: מ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: מא אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פפפ

קי"ט פסוקים, פל"ט סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם

הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשָׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ (ת"י) בְּרִי, בַּסֵּתֶר שְׁלָחָם כִּי לֹא רָצָה שֶׁיֵּדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲדוּ בְּשָׁלְחוֹ מְרַגְּלִים לֵאמֹר וְכֹה אָמַר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה מוֹכֶרֶת מָזוֹן וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה לַיְלָה אֶחָד: ב וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה לָעִיר הַזֹּאת הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ: ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנֶהוּ כָּל אֶחָד בְּמָקוֹם מְיוּחָד וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה: ה וַיְהִי הַשַּׁעַר עוֹמֵד לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ הַיּוֹם וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם הֵיוֹת זֶה מִקָּרוֹב יָצְאוּ כִּי תַשִּׂיגוּם: ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּמָקוֹם יוֹתֵר נִסְתָּר בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ בִּפְשִׁתִּים שֶׁהֵם עֲדַיִן בְּתוֹךְ קָנִים הֶעֲרֻכוֹת הַמִּסְוִדְּרִים לָהּ עַל־הַגָּג: ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַّרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת מְקוֹם מַעֲבַר הַיַּרְדֵּן, שֶׁהָיוּ סְבוּרִים שֶׁחָזְרוּ לְעֲרָבוֹת מוֹאָב וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ הַשּׁוֹעֲרִים אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם שֶׁאִם עֲדַיִן לֹא יָצְאוּ מִן הָעִיר לֹא יוּכְלוּ לָצֵאת מִשָּׁם: ח וְהֵמָּה הַמְרַגְּלִים טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם אֶצְלָם עַל־הַגָּג: ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וּמֵאֵין יָדְעָה זֹאת? מִכֵּיוָן, וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ מִפְּנֵי

הפטרה לפרשת שלח לקריאה בציבור

ולשנים מקרא ואחד תרגום ביהושע פרק ב

ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה: ב וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ: ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנֶהוּ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה: ה וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם כִּי תַשִּׂיגוּם: ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הֶעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג: ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם: ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג: ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי

שי למורא

א) מְרַגְּלִים, לִרְאוֹת מֵאֵיזֶה מָקוֹם יִכְבְּשׁוּהָ בְּקַלּוּת. חֶרֶשׁ, בִּשְׁתִיקָה, שֶׁאִישׁ לֹא יֵדַע בַּדָּבָר, רַק הֵם לְבַדָּם. וְאֶת יְרִיחוֹ, שֶׁהָיְתָה קָשָׁה לִכְבּוֹשׁ כְּנֶגֶד כָּל הָאָרֶץ. אִשָּׁה זוֹנָה, מוֹכֶרֶת מִינֵי מָזוֹן. **ב)** לַחְפֹּר, לְרַגֵּל וּלְחַפֵּשׂ אֶת הַסְּתָרִים שֶׁבָּהּ. **ד)** וַתִּצְפְּנֶהוּ, אֶת כָּל אֶחָד בְּמָקוֹם מְיֻחָד. וּבְמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא אָמְרוּ, שֶׁהַמְרַגְּלִים הָיוּ פִּינְחָס וְכָלֵב, וּפִינְחָס עָמַד לִפְנֵיהֶם וְלֹא רָאוּהוּ, לְפִי שֶׁהָיָה כְּמַלְאָךְ. וְרַק אֶת כָּלֵב הָיָה צָרִיךְ לְהַצְפִּין. **ו)** וַתִּטְמְנֵם, כִּסְּתָה אוֹתָם בְּהַטְמָנָה לְגַמְרֵי. בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ, בְּקָנֵי פִּשְׁתָּן שֶׁהֵם עֲדַיִן כְּמוֹ עֵצִים. **ז)** עַל הַמַּעְבְּרוֹת, כְּמוֹ עַד הַמַּעְבְּרוֹת שֶׁהוּא מָקוֹם מַעֲבָרֵי הַמַּיִם שֶׁל הַיַּרְדֵּן. **ט)** נָמֹגוּ, נָמַסוּ.

עטרת מרים

גְּדוּלָּתְכֶם וְרוֹמְמוּתְכֶם, וְעוֹד וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָע שֶׁיִּגִּיעַ לָהֶם מִכֶּם: י כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם: יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ גְּבוּרָה בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם לְהִלָּחֵם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת וּמִי יִלָּחֵם וְנִצַּח אֶת הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה: יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד כִּי עַדַּיִן לֹא עֲשִׂיתֶם לִי טוֹבָה מֵאוּמָה, לָכֵן וַעֲשִׂיתֶם

גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת סִימָן אֲמִתִּי, לְמַעַן יֵדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְבַל יִשְׁלְחוּ בָּנוּ יָד: יג וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְיוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת: יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַּחְתֵּיכֶם לָמוּת כְּדֵי לְהַצִּיל אֶתְכֶם אַם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה אֵת הָאוֹת שֶׁנִּתְּנָה לָךְ, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אֲחֵרִים עִם בֵּית בַּחוֹמָה לְהִנָּצֵל וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד שֶׁנִּתֵּן לָכֶם מַתָּנוֹת רַבּוֹת וְכָבוֹד וֶאֱמֶת בְּמַה שֶׁנִּהְיֶה אִתְּכֶם: טו וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי שַׁעֲרֵי הָעִיר סָגְרוּ כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה פְּנֵי הַחַלּוֹן אֶל מִחוּץ לַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת: טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ יִפְגְּשׁוּ בָכֶם הָרֹדְפִים כְּשֶׁתֵּלְכוּ עַתָּה לְדַרְכְּכֶם וְנִחְבֵּאתֶם שָׁמָּה תִּסְתְּרוּ בִּמְקוֹם מַחֲבוֹא שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוּב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם: יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נִהְיֶה נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָּאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חֶבֶל חוּט הַשָּׁנִי הַצָּבוּעַ בְּצֶבַע אֹדֶם הַזֶּה אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ, תִּקְשְׁרִי לִהְיוֹת לְאוֹת וְסִימָן בְּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִּי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה: יט וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ: כ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ:

הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם: י כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם: יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת: יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת: יג וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְיוֹתַי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת: יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַּחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת: טו וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת: טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנִחְבֵּאתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוּב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם: יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נִהְיֶה נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָּאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חֶבֶל חוּט הַשָּׁנִי הַצָּבוּעַ בְּצֶבַע אֹדֶם הַזֶּה אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ, תִּקְשְׁרִי לִהְיוֹת לְאוֹת וְסִימָן בְּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִּי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה: יט וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ הוּא נִתְחַיֵּב בְּדָמוֹ שֶׁלֹּא שָׁמַר עַצְמוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם כִּי לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִשְׁמֹרוֹ מִן הַמִּיתָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ: כ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁיִּמָּלְטוּ שְׁאָר יוֹשְׁבֵי הָעִיר בְּזֶה

שי למורא

י) הֶחֱרַמְתֶּם, הִשְׁמַדְתֶּם. יב) אוֹת אֱמֶת, סִימָן בָּרוּר שֶׁתַּכִּירוּהוּ. יז) נְקִיִּם אֲנַחְנוּ, הֲרֵי אָנוּ תּוֹלִים הַדָּבָר בְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הָאוֹת הַזֶּה. יח) תִּקְוַת, לְשׁוֹן קַו וְחֶבֶל. הַשָּׁנִי, הַצָּבוּעַ בְּצֶבַע אָדֹם שֶׁנִּקְרָא

עטרת מרים

הַבַּיִת וְהָיֵנוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתְךָ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: כא וַתֹּאמֶר כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם דֶּרֶךְ הָהָר וַיֵּלְכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן:
כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ: כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים
וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם מַה שֶּׁקָּרָה לָהֶם: כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ תַּכְלִית הַדָּבָר הוּא כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ:

שי למורא

"שָׁנִי". כג) וַיַּעַבְרוּ, עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. כד) כִּי נָתַן ה' בְּיָדֵנוּ, מַזֶּה שֶׁרָאוּ שֶׁהִצִּילָם ה' בְּדֶרֶךְ נֵס.

כא וַתֹּאמֶר כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם
וַיֵּלְכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן:
כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת
יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא
מָצָאוּ: כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ
אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם: כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ תַּכְלִית הַדָּבָר הוּא כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:
נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב
רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:
רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:
שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:
עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ד', שָׁעָה 6 בַּבּוֹקֶר, 48 דַּקּוֹת וְ־3 חֲלָקִים.

רֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּמּוּז, בַּיּוֹם הָרְבִיעִי וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

טז א וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי
וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי
רְאוּבֵן: ב וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרֻאֵי
מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם: ג וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם
קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל
יְהוָה: (לוי) ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו: ה וַיְדַבֵּר
אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה
אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֶת
אֲשֶׁר יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו: ו זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם
מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ: ז וּתְנוּ־בָהֶן | אֵשׁ וְשִׂימוּ
עֲלֵיהֶן | קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי:
(ישראל) ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי:
ט הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם:
י וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְּנֵי־לֵוִי אִתָּךְ
וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה: יא לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ
הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי כתיב תלונו
קרי תַלִּינוּ עָלָיו: יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן
וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה: יג הַמְעַט
כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ
בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר:

אגרות קודש

ב״ה, י״ח סיון, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ
מוה״ר יחיאל מיכל שי׳

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מכ״ג אייר, בו מודיע שכבר עברו לגמרי לדירה החדשה. ויה״ר מהשי״ת שיהי׳ משנה מקום משנה מזל לטובה בגו״ר גם יחד.

ובמ״ש במכתבו אודות תיקון המקוה מ״ש אליו הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ צמ״ס כו׳ הרא״ח שי׳ נאה, שמפני קושי התיקון אולי לשנות באיזה פרטים. הנה לדעתי לא נראה לי זה, כיון שבמקוה מקפידים לצאת כל כמה דיעות שאפשר, ולכן עלול שבשינוי איזה פרט שיהי׳ אף שעל אתר אין רואים החילוק לבין הסידור של כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע, אפשר שלאחר העיון ימצאו גם בזה חילוק, וידוע אשר הלכות מקוואות הם מסובכים במאד ודיעות מדיעות שונות על כל פרט ופרט. וזהו נוסף על הטעם שאם אחד ישנה באופן כזה הרי האחד ישנה באופן אחר, ואין כדאי להיות המתחיל בענינים כאלו. ותקותי חזקה שבהשתדלות המתאימה יוכלו לעשות התיקון מתאים לסידורו של כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע...

פרק ג משנה יז

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה. אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה. אִם אֵין דַּעַת, אֵין בִּינָה. אִם אֵין בִּינָה, אֵין דַּעַת. אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח. הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מְעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוּ וְהוֹפְכָתוּ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי:

נקודות משיחות קודש

בלשון המשנה קיים לכאורה סתירה, כקושיית המפרשים: כי באמרו אם אין תורה אין דרך־ארץ, נראה שאי אפשר לקנות הדרך־ארץ אם לא שקדמה אליה קניית התורה מקודם, ואחר כך אומר אם אין דרך ארץ אין תורה, שאי אפשר לקנות התורה אם לא שקדם אליה מתחילה דרך־ארץ[1]?

יש שתירצו, שאמנם אין מדובר בקדימה ואיחור, אלא שצריכים את שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה[2]. ומה שבחרה המשנה להתחיל בתורה דוקא, הוא משום שרוב בני ישראל שייכים לדרך־ארץ יותר מאשר לתורה, ומכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן תחילה מדברת המשנה לאלו ה"בעלי דרך ארץ" שידעו, שאם אין תורה אין דרך־ארץ! ואח"כ מדברת המשנה ל"בעלי תורה" שהם המיעוט, שידעו שאם אין דרך־ארץ אין תורה.

אלא שלפי זה לא מובן סוף המשנה "אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח", שגם כאן צריך לומר שאין זה קדימה ואיחור, כי־אם שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה. אבל היאך אפשר להסביר טעם להקדמת קמח לתורה, שהרי על פי פירוש הנ"ל צריך לפרש כך:

מכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן ראשית מדברים לרוב בני ישראל ה"בעלי תורה" שאם אין קמח - אין תורה, ואח"כ למיעוט ה"בעלי קמח" שאם אין תורה אין קמח. והרי לדאבוננו אי אפשר לומר שהרוב הם "בעלי תורה" שצריך להזהיר אותם שאם אין קמח אין תורה.

ועל כן נראה לפרש להיפך, שהעיקר וההתחלה היא בתורה, כהסדר במשנה, וכוונת המשנה לומר שבלי תורה אין שום דבר, ולכן "אם אין תורה, אין דרך־ארץ" אלא כדי שלא נאמר שיש להסתפק בתורה לבד, לכן מבהירה המשנה ש"אם אין דרך ארץ, אין תורה" ולכן צריך גם דרך־ארץ. אבל הוא צריך להיות מושתת ומיוסד על התורה.

(שיחות קודש תשל"א - פרשת אחו"ק)

התנא משווה חכמה לענפים, ומעשים לשורשים. לכאורה, ההשוואה היתה צריכה להיות הפוכה בדיוק - שהרי החכמה היא המקור והשורש לכל המעשים שבאים רק לאחר מכן; לפי זה ראוי היה להשוות חכמה לשורשים ומעשים לענפים?!

להבנת הענין יש להביא את דברי הגמרא[3], "שורש זו הנשמה וענף זה הגוף". ויש לעיין, כיצד משווים ענף ושורשים לגוף ונשמה; שכן, בעוד הענפים צומחים מן השורשים, הגוף אינו נברא מן הנשמה (אלא הם נבראים שונים שחוברו יחדיו)?

ההסבר הוא: באומרה "ענף זה הגוף", אין כוונת הגמרא לגוף הגשמי, אלא לחלק מן הנשמה (עצמה) היורד ו"מתלבש" בתוך הגוף[4]. את החלק הזה בנשמה משווה הגמרא ל"ענף", כי אמנם השורש של חלק זה הוא באותו חלק עיקרי של הנשמה, שכידוע[5] אינו יורד למטה להתלבש בגוף.

ההבדל בין שני חלקי הנשמה מתבטא בהשפעתם על גוף האדם: החלק בנשמה ש"מתלבש" בגוף הגשמי, הוא מוגבל (בהתאם למגבלות הגוף) ועל־כן גם השפעתו על הגוף מוגבלת. לעומת זאת, אותו חלק בנשמה שאיננו "מתלבש" בגוף, הוא למעלה ממגבלות הגוף וממילא גם השפעתו עליו - בדרך של "מקיף" - היא בלתי מוגבלת.

על־דרך זה הוא בעבודת האדם: ההשפעה שיש לאותו חלק בנשמה המתלבש בגוף, על האדם, היא השפעה מוגבלת ש"על־פי טעם ודעת". לעומת זאת עיקר הנפש, שאינו מתלבש בגוף מביא את האדם לביטול ולהתמסרות לקב"ה באופן מוחלט, ללא כל מגבלות, למעלה מטעם ודעת.

דרגת ביטול זו, שמקורה בעיקר הנשמה (שכאמור, אינה מוגבלת) מתבטאת במיוחד בעבודת ה' בדרך של "קבלת עול". עבודה כזאת מסמלת ביטול והתמסרות לקב"ה באופן שלמעלה מטעם ודעת ולמעלה מכל מדידה והגבלה שזה מסמל את ענין המעשה.

לפי זה מובנים דברי המשנה, המשווה חכמה לענפים, ומעשה - לשורשים:

עבודת ה' המבוססת על שכל האדם - "חכמתו" - מקורה באותו חלק הנשמה (ה"מתלבש" בגוף הגשמי) ומשול ל"ענף" הנמשך מעיקר הנשמה. לעומת זאת, עבודת המעשה = קבלת עול - מקורה בעיקר הנשמה (שאינו "מתלבש" בגוף הגשמי) המשול ל"שורשים".

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1210)

---

1) מדרש שמואל. **2)** עיין תוספות יו"ט. **3)** סנהדרין קי, ב. **4)** "עד שמתפעלת ומקבלת שינויים משינויי הגוף" (שער היחוד והאמונה פ"ז).
5) לקוטי־תורה שלח מ, ב.

לוח זמנים לשבוע פרשת שלח בחו"ל (קרח באה"ק) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:37	05:38	08:26	08:28	09:07	09:09	10:20	10:22	13:18	13:19	19:48	19:49	20:17	20:19	19:29	20:31
חיפה (ק)	05:32	05:33	08:22	08:24	09:05	09:06	10:18	10:20	13:17	13:18	19:54	19:55	20:21	20:23	19:22	20:35
ירושלים (ק)	05:34	05:35	08:23	08:25	09:05	09:06	10:18	10:20	13:16	13:17	19:53	19:54	20:17	20:19	19:14	20:31
תל אביב (ק)	05:35	05:36	08:25	08:26	09:07	09:08	10:20	10:21	13:18	13:19	19:50	19:51	20:20	20:21	19:29	20:33
אוסטריה, וינה (ק)	04:54	04:55	07:37	07:39	08:53	08:54	10:15	10:16	13:36	13:37	20:58	20:59	21:43	21:44	20:41	22:03
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:35	07:36	09:16	09:18	09:56	09:58	10:46	10:47	12:51	12:53	17:09	17:10	17:39	17:41	16:51	17:52
אוקראינה, אודסה (ק)	05:04	05:05	07:52	07:53	08:59	09:00	10:20	10:22	13:38	13:39	20:53	20:54	21:35	21:36	20:36	21:54
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:29	04:30	07:13	07:14	08:27	08:29	09:50	09:51	13:10	13:12	20:32	20:33	21:16	21:17	20:15	21:36
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:38	04:39	07:20	07:22	08:37	08:39	10:00	10:01	13:21	13:23	20:45	20:46	21:30	21:31	20:28	21:50
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	04:54	04:56	07:22	07:24	08:59	09:00	10:23	10:24	13:48	13:49	21:19	21:20	22:08	22:08	21:02	22:30
אוקראינה, קייב (ק)	04:46	04:47	07:08	07:11	08:51	08:52	10:15	10:16	13:40	13:42	21:13	21:14	22:02	22:02	20:56	22:24
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:34	05:36	08:20	08:21	08:57	08:58	10:07	10:09	12:58	12:59	19:14	19:15	19:41	19:42	18:55	19:53
איטליה, מילאנו (ק)	05:34	05:36	08:24	08:25	09:27	09:29	10:48	10:49	14:04	14:05	21:18	21:19	21:56	21:57	20:58	22:14
אקוואדור, קיטו (ח)	06:12	06:13	08:41	08:42	09:12	09:13	10:14	10:16	12:46	12:47	18:19	18:20	18:43	18:44	18:02	18:53
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	08:00	08:01	09:47	09:49	10:26	10:27	11:17	11:18	13:25	13:26	17:51	17:53	18:20	18:22	17:33	18:33
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:10	09:11	10:44	10:45	11:26	11:28	12:15	12:16	14:17	14:18	18:23	18:24	18:56	18:58	18:06	19:10
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:40	05:41	08:32	08:33	09:22	09:23	10:38	10:40	13:45	13:46	20:36	20:37	21:11	21:12	20:19	21:26
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:25	05:26	08:17	08:18	09:09	09:10	10:26	10:28	13:35	13:36	20:30	20:31	21:06	21:06	20:13	21:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:25	05:26	08:17	08:18	09:09	09:11	10:27	10:28	13:35	13:37	20:31	20:32	21:06	21:07	20:13	21:22
ארה"ב, דטרויט (ק)	05:55	05:57	08:47	08:48	09:42	09:44	11:01	11:02	14:12	14:13	21:12	21:13	21:49	21:50	20:55	22:06
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:21	06:22	09:10	09:11	09:50	09:51	11:02	11:03	13:58	13:59	20:26	20:27	20:54	20:55	20:08	21:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:41	05:43	08:32	08:33	09:15	09:17	10:29	10:31	13:29	13:31	20:06	20:07	20:37	20:38	19:49	20:51
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:30	06:31	09:16	09:18	09:54	09:55	11:05	11:06	13:57	13:58	20:15	20:16	20:43	20:44	19:58	20:55
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:18	05:20	08:10	08:12	09:04	09:05	10:21	10:23	13:31	13:32	20:28	20:29	21:04	21:05	20:11	21:20
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	05:49	05:51	08:42	08:43	09:33	09:35	10:51	10:52	13:59	14:00	20:53	20:54	21:29	21:30	20:36	21:44
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:15	05:17	08:07	08:09	09:02	09:03	10:20	10:21	13:30	13:31	20:29	20:30	21:06	21:06	20:12	21:22
בוליביה, לה-פס (ח)	07:00	07:01	09:13	09:14	09:45	09:46	10:42	10:44	13:04	13:05	18:08	18:10	18:33	18:35	17:51	18:44
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:26	05:28	07:44	07:45	09:33	09:34	10:58	10:59	14:25	14:26	22:01	22:02	22:52	22:53	21:44	23:16
בלגיה, בריסל (ק)	05:28	05:30	07:44	07:45	09:34	09:36	10:59	11:00	14:25	14:26	22:00	22:00	22:49	22:50	21:42	23:13
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:48	06:49	08:52	08:53	09:26	09:27	10:21	10:22	12:38	12:39	17:33	17:35	17:55	17:56	17:12	18:06
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:34	06:35	08:40	08:41	09:13	09:14	10:09	10:10	12:26	12:27	17:18	17:19	17:44	17:46	17:01	17:56
בריטניה, לונדון (ק)	04:43	04:44	07:02	07:03	08:50	08:52	10:15	10:17	13:43	13:45	21:23	21:24	22:12	22:13	21:07	22:36
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:39	04:41	07:10	07:12	08:53	08:54	10:20	10:21	13:53	13:54	21:41	21:42	22:38	22:39	21:27	23:06
גרמניה, ברלין (ק)	04:43	04:44	07:08	07:09	08:53	08:55	10:20	10:21	13:50	13:51	21:35	21:36	22:27	22:27	21:16	22:53
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:15	05:17	07:45	07:47	09:19	09:20	10:43	10:44	14:08	14:09	21:38	21:39	22:27	22:27	21:21	22:49
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:54	06:55	08:55	08:56	09:29	09:31	10:24	10:25	12:39	12:40	17:30	17:32	17:50	17:52	17:07	18:02
הודו, מומבאי (ח)	06:01	06:03	08:44	08:45	09:19	09:20	10:27	10:28	13:13	13:14	19:18	19:19	19:44	19:45	19:01	19:56
הודו, פונה (ח)	05:59	06:00	08:41	08:42	09:15	09:17	10:23	10:25	13:09	13:10	19:13	19:14	19:39	19:40	18:56	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	04:46	04:47	07:32	07:33	08:43	08:45	10:05	10:07	13:25	13:26	20:44	20:45	21:28	21:29	20:27	21:47
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:28	04:29	07:20	07:21	08:13	08:14	09:30	09:32	12:40	12:41	19:36	19:37	20:12	20:13	19:19	20:27
יוון, אתונה (ק)	06:02	06:04	08:54	08:56	09:42	09:44	10:58	11:00	14:03	14:05	20:51	20:52	21:24	21:25	20:34	21:39

לוח זמנים לשבוע פרשת שלח בחו"ל (קרח באה"ק) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:09	05:10	07:56	07:58	09:06	09:07	10:27	10:28	13:46	13:47	21:03	21:04	21:46	21:47	20:46	22:05
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	05:58	05:59	08:41	08:42	09:16	09:17	10:24	10:25	13:10	13:12	19:16	19:18	19:43	19:44	18:59	19:54
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:10	08:11	09:32	09:33	10:18	10:19	11:04	11:05	13:01	13:02	16:52	16:53	17:28	17:30	16:35	17:43
נפאל, קטמנדו (ח)	05:08	05:09	07:56	07:57	08:35	08:36	09:46	09:47	12:40	12:41	19:02	19:03	19:30	19:31	18:45	19:43
סין, בייג'ין (ח)	04:45	04:47	07:38	07:39	08:28	08:30	09:45	09:47	12:53	12:54	19:46	19:47	20:21	20:22	19:27	20:36
סינגפור, סינגפור (ח)	07:00	07:01	09:30	09:31	10:01	10:02	11:04	11:05	13:36	13:38	19:12	19:13	19:36	19:37	18:55	19:47
פולין, ורשא (ק)	04:14	04:15	06:37	06:39	08:24	08:25	09:50	09:51	13:19	13:21	21:01	21:02	21:54	21:55	20:44	22:19
פרו, לימה (ח)	06:27	06:28	08:45	08:46	09:16	09:18	10:15	10:17	12:40	12:41	17:52	17:54	18:17	18:18	17:35	18:28
צרפת, ליאון (ק)	05:50	05:52	08:40	08:41	09:44	09:46	11:05	11:06	14:21	14:23	21:34	21:35	22:15	22:16	21:17	22:33
צרפת, פריז (ק)	05:47	05:48	08:27	08:29	09:47	09:49	11:10	11:12	14:32	14:34	21:59	22:00	22:43	22:44	21:40	23:04
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:46	05:47	08:18	08:20	08:50	08:51	09:54	09:55	12:29	12:30	18:10	18:11	18:34	18:35	17:53	18:45
קנדה, טורונטו (ק)	05:36	05:37	08:27	08:28	09:25	09:27	10:45	10:46	13:58	13:59	21:05	21:06	21:41	21:42	20:45	21:58
קנדה, מונטריאול (ק)	05:05	05:07	07:55	07:56	08:58	09:00	10:19	10:20	13:35	13:36	20:48	20:49	21:27	21:28	20:29	21:45
קפריסין, לרנקה (ק)	05:32	05:33	08:23	08:24	09:07	09:09	10:22	10:23	13:23	13:24	20:02	20:03	20:34	20:35	19:45	20:48
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:18	04:19	06:58	06:59	08:36	08:37	10:04	10:06	13:41	13:42	21:38	21:38	22:40	22:40	21:20	23:12
רוסיה, מוסקבה (ח)	03:44	03:46	06:31	06:32	08:06	08:07	09:35	09:37	13:15	13:16	21:22	21:23	22:24	22:25	21:00	23:01
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:25	04:26	07:11	07:13	08:22	08:23	09:43	09:45	13:02	13:04	20:20	20:21	21:03	21:04	20:03	21:23
שוויץ, ציריך (ק)	05:29	05:30	08:15	08:16	09:26	09:27	10:48	10:49	14:07	14:08	21:31	21:32	22:09	22:10	21:09	22:29
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:51	05:53	08:30	08:32	09:03	09:05	10:10	10:11	12:52	12:53	18:48	18:49	19:13	19:14	18:31	19:24

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00840**
19/06/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים